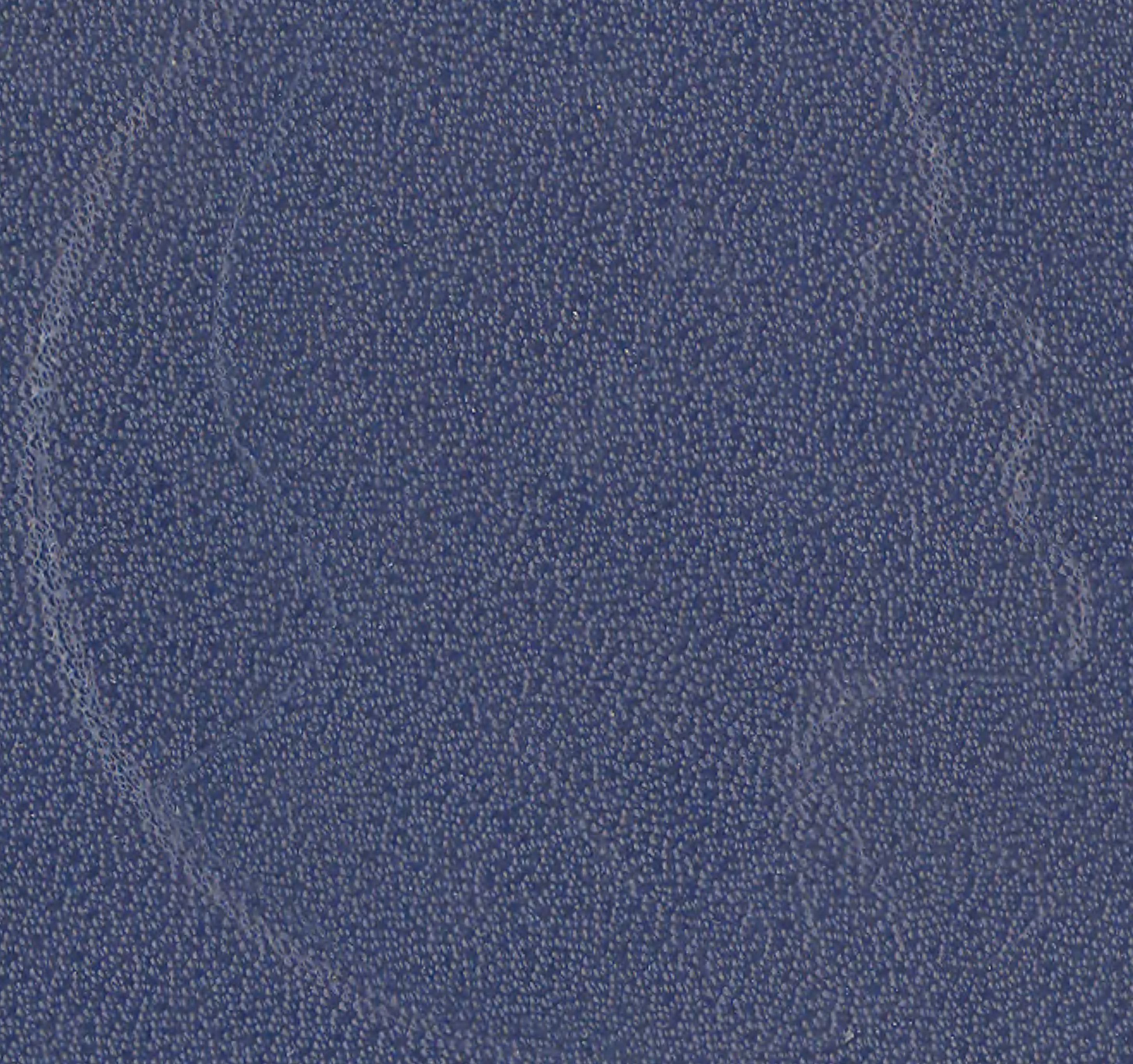

В. Ульянов (Ленин)

Προλετάριοι όλων των χωρών, ενωθείτε!

ΛΕΝΙΝ

ΑΠΑΝΤΑ

ΠΛΗΡΗΣ ΕΚΔΟΣΗ

27

Η ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ ΑΠΟ ΤΟ ΡΩΣΙΚΟ ΠΡΩΤΟΤΥΠΟ
ΚΑΙ Η ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΕΓΙΝΑΝ ΑΠΟ ΟΜΑΔΑ
ΕΛΛΗΝΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΩΝ ΜΑΡΞΙΣΤΩΝ

Η ΡΩΣΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ
ΕΓΙΝΕ ΜΕ ΑΠΟΦΑΣΗ
ΤΗΣ ΚΕΝΤΡΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ
ΤΟΥ ΚΟΜΜΟΥΝΙΣΤΙΚΟΥ ΚΟΜΜΑΤΟΣ
ΤΗΣ ΣΟΒΙΕΤΙΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ

ИНСТИТУТ МАРКСИЗМА-ЛЕНИНИЗМА при ЦК КПСС

В. И. ЛЕНИН

ПОЛНОЕ СОБРАНИЕ СОЧИНЕНИЙ

ИЗДАНИЕ ПЯТОЕ

ИЗДАТЕЛЬСТВО
ПОЛИТИЧЕСКОЙ ЛИТЕРАТУРЫ
МОСКВА · 1977

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΜΑΡΞΙΣΜΟΥ-ΛΕΝΙΝΙΣΜΟΥ ΤΗΣ ΚΕ ΤΟΥ ΚΚΣΕ

Β. Ι. ΛΕΝΙΝ

ΑΠΑΝΤΑ

ΕΚΔΟΣΗ ΠΕΜΠΤΗ

ΤΟΜΟΣ

27

Αὔγουστος 1915 — Ἰούνης 1916

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΠΟΧΗ»
ΑΘΗΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Στόν εἰκοστό ἕβδομο τόμο τῶν 'Απάντων τοῦ Β. Ι. Λένιν ἔχουν περιληφθεῖ τά ἔργα, πού γράφτηκαν ἀπό τόν Αὔγουστο τοῦ 1915 μέχρι τόν 'Ιούνη τοῦ 1916, στήν περίοδο πού ὁ ἰμπεριαλιστικός πόλεμος τοῦ 1914-1918 βρισκόταν στό ἀποκορύφωμά του.

'Ο πόλεμος αὐτός ἦταν ἡ συνέχιση μέ ἄλλα, μέ βίαια μέσα τῆς πολιτικῆς τῶν ἰμπεριαλιστικῶν κρατῶν· ἦταν γέννημα καί θρέμα τοῦ ἰμπεριαλισμοῦ καί μέ τή σειρά του δυνάμωσε καί ὄξυνε στό ἔπακρο ὅλες τίς ἰμπεριαλιστικές ἀντιθέσεις. Τά συμφέροντα τῆς ἐπαναστατικῆς πάλης τῆς ἐργατικῆς τάξης ἀπαιτοῦσαν νά γίνει ἀνάλυση τῆς οἰκονομικῆς καί πολιτικῆς οὐσίας τοῦ ἰμπεριαλισμοῦ· χωρίς αὐτό ἦταν ἀδύνατη ἡ σωστή καθοδήγηση τοῦ ἐπαναστατικοῦ κινήματος, ἡ ἀποτελεσματική πάλη ἐνάντια στήν ἰδεολογία τῆς ἰμπεριαλιστικῆς ἀντίδρασης καί στή ρεφορμιστική πολιτική τῶν συμβιβασμῶν.

'Η μελέτη τοῦ ἰμπεριαλισμοῦ βρισκόταν στό κέντρο τῆς θεωρητικῆς δουλιᾶς τοῦ Λένιν στά χρόνια τοῦ πρώτου παγκόσμιου πολέμου. 'Ο Λένιν, ἀκόμη πολύ πρίν ἀπό τόν πόλεμο, σημείωνε στίς διάφορες ἐργασίες του τά νέα φαινόμενα στήν ἀνάπτυξη τοῦ καπιταλισμοῦ. Στά ἔργα πού γράφτηκαν στά 1915-1916 καί πού δημοσιεύτηκαν στό κεντρικό ὄργανο τοῦ ΣΔΕΚΡ, τήν ἐφημερίδα «Σοτσιάλ-Ντεμοκράτ», στό περιοδικό «Κομμουνίστ» καί στό ὄργανο τῆς 'Αριστερᾶς τοῦ Τσίμμερβαλντ—τό περιοδικό «Vorbote» («Προάγγελος») καί τά ὁποῖα ἔχουν περιληφθεῖ σέ τοῦτο τόν τόμο, ὁ Λένιν ἀναλύει τά χαρακτηριστικά γιά τόν ἰμπεριαλισμό φαινόμενα, φωτίζει τό ζήτημα τῆς πάλης γιά τίς ἀγορές, τήν ἀποικιακή πολιτική, τήν καταπίεση τῶν λαῶν τοῦ κόσμου ἀπό μιά χούφτα ἰμπεριαλιστικῶν δυνάμεων, τήν ὄξυνση τῶν ταξικῶν ἀντιθέσεων, δείχνει τήν ὡρίμανση τῶν συνθηκῶν γιά τό ἐπαναστατικό πέρασμα στό σοσιαλισμό.

'Ολόπλευρη ἀνάλυση τοῦ ἰμπεριαλισμοῦ ὁ Λένιν ἔκανε στό

κλασικό του ἔργο: «῾Ο ἰμπεριαλισμός, ἀνώτατο στάδιο τοῦ καπιταλισμοῦ», ἔργο πού εἶναι ἀποτέλεσμα τεράστιας καί ἐντατικῆς δουλιᾶς. ῾Ο Λένιν μελέτησε καί γενίκευσε ἕνα πλουσιότατο ὑλικό πάνω στά πιό διαφορετικά προβλήματα τῆς οἰκονομίας καί τῆς πολιτικῆς τοῦ ἰμπεριαλισμοῦ, ἐπεξεργάστηκε κριτικά τά στοιχεῖα πού πῆρε ἀπό ἑκατοντάδες βιβλία, ἄρθρα, μπροσοῦρες, στατιστικές συλλογές, πού εἶχαν ἐκδοθεῖ σέ διάφορες χῶρες καί σέ πολλές γλῶσσες. Τά προπαρασκευαστικά ὑλικά γιά τό βιβλίο —«Τετράδια γιά τόν ἰμπεριαλισμό»—φτάνουν τά 50 περίπου τυπογραφικά φύλλα καί θά μποῦν στόν ἑπόμενο, 28ο, τόμο.

῾Η ἐργασία τοῦ Λένιν «῾Ο ἰμπεριαλισμός, ἀνώτατο στάδιο τοῦ καπιταλισμοῦ» κατέχει τήν κεντρική θέση στόν τόμο αὐτό. ῾Ο Λένιν στό ἔργο αὐτό συνόψισε τήν ἀνάπτυξη τοῦ παγκόσμιου καπιταλισμοῦ σ᾽ὅλο τό διάστημα τῶν 50 χρόνων πού πέρασαν ὕστερα ἀπό τήν ἔκδοση τοῦ «Κεφαλαίου» τοῦ Μάρξ. Στηριζόμενος στούς νόμους πού ἀνακάλυψε ὁ Μάρξ καί ὁ Ἔνγκελς γιά τήν ἐμφάνιση, τήν ἀνάπτυξη καί τήν πτώση τοῦ καπιταλισμοῦ, ὁ Λένιν γιά πρώτη φορά ἔκανε βαθιά ἐπιστημονική ἀνάλυση τῆς οἰκονομικῆς καί πολιτικῆς οὐσίας τοῦ ἰμπεριαλισμοῦ. Τό ἔργο τοῦ Λένιν ἀποτελεῖ παραπέρα ἀνάπτυξη τῆς μαρξιστικῆς θεωρίας γιά τόν καπιταλισμό, τήν πλουτίζει μέ τή διδασκαλία γιά τό ἀνώτερο καί τελευταῖο στάδιο τοῦ καπιταλισμοῦ, τόν ἰμπεριαλισμό. Γενικεύοντας τά καινούργια φαινόμενα στήν οἰκονομία τοῦ παγκόσμιου καπιταλισμοῦ, ὁ Λένιν ἔδειξε ὅτι στήν ἐποχή τοῦ ἰμπεριαλισμοῦ εἶναι ἀναπόφευκτη ἡ ὄξυνση ὅλων τῶν ἀντιθέσεων πού χαρακτηρίζουν τήν καπιταλιστική κοινωνία. ῾Ο Λένιν χαρακτηρίζει τόν ἰμπεριαλισμό καπιταλισμό παρασιτικό, πού σαπίζει καί πεθαίνει καί ἀποκαλύπτει τίς συνθῆκες τοῦ χαμοῦ του, τό ἀναπόφευκτο καί τό ἀπαραίτητο τῆς ἀλλαγῆς τοῦ καπιταλισμοῦ μ᾽ἕνα νέο, προοδευτικό κοινωνικό σύστημα, τό σοσιαλισμό.

Στόν ἰμπεριαλισμό, πού τήν οἰκονομική του οὐσία τήν ἀποτελεῖ ἡ κυριαρχία τῶν μονοπωλίων καί τοῦ χρηματιστικοῦ κεφαλαίου, ὀξύνεται στό ἔπακρο ἡ βασική ἀντίθεση τῆς καπιταλιστικῆς κοινωνίας—ἡ ἀντίθεση ἀνάμεσα στόν κοινωνικό χαρακτήρα τῆς παραγωγῆς καί στήν ἀτομική μορφή ἰδιοποίησης.

᾽Οξύνεται ὅλο καί περισσότερο ὁ ἀνταγωνισμός ἀνάμεσα στήν ἐργασία καί στό κεφάλαιο. ῾Η κυριαρχία τῶν μονοπωλίων, τῆς χρηματιστικῆς ὀλιγαρχίας κάνει νά φαίνεται ὅλο καί περισσότερο ὁ ἀντιλαϊκός, ὁ παρασιτικός χαρακτήρας τοῦ καπιταλισμοῦ, δυναμώνει τό ζυγό τοῦ κεφαλαίου καί ταυτόχρονα προκαλεῖ τήν αὔξηση τῆς ἀγανάκτησης τῆς ἐργατικῆς τάξης καί τῶν

καταπιεζομένων λαῶν ἐνάντια στόν καπιταλισμό. Ὁ Λένιν χαρακτηρίζει τόν ἰμπεριαλισμό παγκόσμιο σύστημα ἀποικιακῆς καταπίεσης καί οἰκονομικῆς κατάπνιξης τῆς τεράστιας πλειοψηφίας τοῦ πληθυσμοῦ τῆς γῆς ἀπό μιά χούφτα ἰμπεριαλιστικῶν χωρῶν. Τό γκρέμισμα τοῦ καπιταλισμοῦ, τό ἐπαναστατικό πέρασμα στό σοσιαλισμό γίνονται ζωτική ἀνάγκη. Μέ βάση τήν ἐπιστημονική ἀνάλυση τῶν ἀντιθέσεων τοῦ καπιταλισμοῦ στό τελευταῖο του στάδιο ὁ Λένιν ἔφτασε στό συμπέρασμα ὅτι ὁ *ἰμπεριαλισμός εἶναι ἡ παραμονή τῆς σοσιαλιστικῆς ἐπανάστασης*. «Ἀπό τό 1917 καί δῶ—ἔγραφε ὁ Λένιν στόν πρόλογο τῆς γαλλικῆς καί τῆς γερμανικῆς ἔκδοσης τοῦ βιβλίου του τό 1920—αὐτό ἐπιβεβαιώθηκε σέ παγκόσμια κλίμακα» (σέ τοῦτο τόν τόμο, σελ. 314).

Τό ἔργο τοῦ Λένιν «Ὁ ἰμπεριαλισμός, ἀνώτατο στάδιο τοῦ καπιταλισμοῦ» δίνει τήν οἰκονομική θεμελίωση τῆς θεωρίας τῆς σοσιαλιστικῆς ἐπανάστασης. Ἀναπτύσσοντας καί θεμελιώνοντας τίς μεγαλοφυεῖς θέσεις, πού γιά πρώτη φορά διατυπώθηκαν τόν Αὔγουστο τοῦ 1915 στό ἄρθρο «Γιά τό σύνθημα τῶν Ἑνωμένων Πολιτειῶν τῆς Εὐρώπης» (βλ. Ἅπαντα, 5η ἔκδ., τόμ. 26ος, σελ. 359-363), ὁ Λένιν ἀπόδειξε ὅτι ἡ ἀνισόμετρη οἰκονομική καί πολιτική ἀνάπτυξη τῶν καπιταλιστικῶν χωρῶν στήν ἐποχή τοῦ ἰμπεριαλισμοῦ ὁδηγεῖ στή μή ταυτόχρονη ἔκκρηξη τῶν ἐπαναστάσεων στίς διάφορες χῶρες. Ὁ Λένιν ἐπεξεργάστηκε τή διδασκαλία γιά τή δυνατότητα τῆς νίκης τοῦ σοσιαλισμοῦ στήν ἀρχή σέ μιά, ξεχωριστά παρμένη, καπιταλιστική χώρα. Ἡ μεγάλη δύναμη καί ἡ ζωτικότητα τῆς λενινιστικῆς θεωρίας τῆς σοσιαλιστικῆς ἐπανάστασης ἔχει ἀποδειχτεῖ μέ τήν ἱστορική πείρα τῆς Σοβιετικῆς Ἕνωσης καί τῶν ἄλλων σοσιαλιστικῶν χωρῶν.

Στό Πρόγραμμα τοῦ ΚΚΣΕ, πού ψηφίστηκε ἀπό τό XXII συνέδριο τοῦ κόμματος, ὑπογραμμίζεται ὅτι ἡ ἀνάλυση καί τά συμπεράσματα τοῦ Λένιν γιά τίς βασικές νομοτέλειες τοῦ καπιταλισμοῦ στό τελευταῖο του στάδιο ἐπιβεβαιώνονται ἀπ' τήν ἀντικειμενική πραγματικότητα τοῦ σύγχρονου καπιταλισμοῦ. Τά καινούργια φαινόμενα στήν ἀνάπτυξη τοῦ καπιταλισμοῦ εἶναι τό βάθεμα τῶν ἀντιθέσεων πού τόν χαρακτηρίζουν, ἡ συνέχιση τῆς ὕπαρξης καί ἡ ἀνάπτυξη τῶν βασικῶν γνωρισμάτων τοῦ ἰμπεριαλισμοῦ, πού ὑποδείχτηκαν ἀπό τόν Λένιν. Χαρακτηριστικό γνώρισμα τοῦ σύγχρονου μονοπωλιακοῦ καπιταλισμοῦ εἶναι τό δυνάμωμα τῆς συγκέντρωσης τῆς παραγωγῆς καί τῆς κυκλοφορίας στά χέρια τῆς χρηματιστικῆς ὀλιγαρχίας· τά πιό μεγάλα μονοπώλια συγκεντρώνουν τό μέγιστο μέρος τῆς

κοινωνικῆς παραγωγῆς· ὅλο τόν πλοῦτο τοῦ καπιταλιστικοῦ κόσμου, πού ἔχει δημιουργηθεῖ μέ τό μόχθο τοῦ λαοῦ, τόν διαχειρίζεται ἀνεξέλεγκτα μιά μικρή χούφτα μεγιστάνων τοῦ κεφαλαίου. Δυναμώνει ἡ ἀντίδραση στόν πολιτικό τομέα πρός ὅλες τίς κατευθύνσεις, πράγμα πού ὁ Λένιν θεωροῦσε σάν τό σοβαρότερο γνώρισμα τοῦ ἰμπεριαλισμοῦ· τό μονοπωλιακό κεφάλαιο ἐγκαθίδρυσε τή δικτατορία του στήν κοινωνία. Δυναμώνει ὁ παρασιτισμός καί τό σάπισμα τοῦ καπιταλισμοῦ, πράγμα πού πιό ξεκάθαρα φαίνεται στή στρατιωτικοποίηση τῆς οἰκονομίας, στήν καθυστέρηση τῆς ἀνάπτυξης τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων. Γιά τό σύγχρονο ἰμπεριαλισμό εἶναι χαρακτηριστικό τό δυνάμωμα τῆς ἀνισόμετρης καί ἀπότομης ἐξέλιξης τῶν καπιταλιστικῶν χωρῶν, ἡ παραπέρα ὄξυνση τῆς πάλης γιά τίς ἀγορές κατανάλωσης, τίς σφαῖρες τοποθέτησης κεφαλαίου, γιά τίς πηγές πρώτων ὑλῶν, γιά τό ξαναμοίρασμα τοῦ κόσμου.

῾Ο λενινιστικός χαρακτηρισμός ὅτι ὁ ἰμπεριαλισμός εἶναι τό τελευταῖο στάδιο τοῦ καπιταλισμοῦ ἐπιβεβαιώνεται πέρα γιά πέρα ἀπό τή ζωή. Οἱ βαθιές καί ὀξυμένες ἀντιθέσεις πού διαβρώνουν καί καταστρέφουν τά θεμέλια τοῦ ἰμπεριαλισμοῦ, τόν ὁδηγοῦν ἀναπόφευκτα στό ἀδυνάτισμα καί τό χαμό του. Ὕστερα ἀπό τήν ἀνατροπή τοῦ καπιταλισμοῦ στή Ρωσία, στήν Κίνα καί σέ μιά σειρά ἄλλες χῶρες τῆς Εὐρώπης καί τῆς ᾿Ασίας καί τήν ἔναρξη τῆς κατάρευσης τοῦ ἀποικιακοῦ συστήματος τοῦ καπιταλισμοῦ, ὁ ἰμπεριαλισμός μπῆκε στό στάδιο τῆς δύσης του καί ἔχασε πιά ἀμετάκλητα τήν ἐξουσία του πάνω στήν πλειοψηφία τῆς ἀνθρωπότητας. Σήμερα τήν κύρια κατεύθυνση τῆς ἱστορικῆς ἐξέλιξης τῆς ἀνθρωπότητας τήν καθορίζει τό παγκόσμιο σοσιαλιστικό σύστημα, πού κερδίζει ὅλο καί καινούργιες νίκες στήν ἅμιλλα μέ τόν καπιταλισμό.

Τό ἔργο τοῦ Λένιν «῾Ο ἰμπεριαλισμός, ἀνώτατο στάδιο τοῦ καπιταλισμοῦ», πού στρέφεται ἐνάντια στούς ἀστούς καί μικροαστούς θεωρητικούς, τούς ρεφορμιστές καί τούς ἀναθεωρητές, ἀποτελεῖ μαχητικό ὅπλο στήν πάλη κατά τῶν σύγχρονων «θεωριῶν» τῶν ὑπερασπιστῶν τοῦ ἰμπεριαλισμοῦ. ῾Η κριτική τοῦ Λένιν κατά τῶν ἀπολογητῶν τοῦ ἰμπεριαλισμοῦ βοηθάει στό ξεσκέπασμα καί στό τσάκισμα τῆς ἰδεολογίας τῶν σύγχρονων ὑπερασπιστῶν τοῦ κεφαλαίου, πού παρουσιάζουν τόν ἰμπεριαλισμό σάν ἕναν ἀνανεωμένο «λαϊκό καπιταλισμό», σάν ἀταξική κοινωνία, ὅπου τάχα οἱ καπιταλιστές ἄρχισαν νά δουλεύουν κι᾿ αὐτοί, καί οἱ ἐργάτες ἔγιναν ἰδιοκτῆτες (συγκάτοχοι) τῶν ἐπιχειρήσεων, μέ τούς ὁποίους οἱ καπιταλιστές μοιράζουν τά κέρδη. ῾Η ἀντικειμενική πραγματικότητα ἐπιβεβαιώνει πέρα γιά πέρα

τήν κριτική τοῦ Λένιν γιά τήν ἀπολογητική θεωρία τοῦ «ἐκδημοκρατισμοῦ» τοῦ κεφαλαίου μέ τήν κυκλοφορία τῶν μικρῆς ἀξίας μετοχῶν. Ὁ Λένιν ἀπόδειξε μέ πειστικότητα ὅτι ἡ ἀπόκτηση μετοχῶν μικρῆς ἀξίας ἀπό μερικούς ἐργαζόμενους δέν ἀδυνατίζει, ἀλλά δυναμώνει τήν κυριαρχία τοῦ μεγάλου κεφαλαίου· τά κέρδη ἀπό τήν ἔκδοση μετοχῶν μικρῆς ἀξίας πηγαίνουν στά ἀφεντικά τῶν καπιταλιστικῶν μονοπωλίων, καί ὁ «ἐκδημοκρατισμός» τῆς κατοχῆς τῶν μετοχῶν, πού τόσο ἐξυμνεῖται ἀπό τούς ρεφορμιστές, «στήν πραγματικότητα εἶναι μιά ἀπό τίς μεθόδους γιά τήν αὔξηση τῆς δύναμης τῆς χρηματιστικῆς ὀλιγαρχίας» (σέ τοῦτο τόν τόμο, σελ. 351).

Ἡ ἀνάπτυξη τοῦ σύγχρονου καπιταλισμοῦ ἀποδείχνει τήν ὀρθότητα τοῦ συμπεράσματος τοῦ Λένιν ὅτι ὁ ἰμπεριαλισμός κάθε ἄλλο παρά ἐξαφανίζει τήν ἀναρχία τῆς παραγωγῆς καί τίς κρίσεις. Ἀποκρούοντας τίς ἀστικορεφορμιστικές θεωρίες γιά τή μετατροπή τοῦ ἰμπεριαλισμοῦ σέ «ὀργανωμένο» καί «προγραμματισμένο» καπιταλισμό, ὁ Λένιν ἔγραφε: «Ἡ ἐξάλειψη τῶν κρίσεων μέ τά καρτέλ εἶναι παραμύθι τῶν ἀστῶν οἰκονομολόγων, πού προσπαθοῦν νά ἐξωραΐζουν μέ κάθε θυσία τόν καπιταλισμό. Ἀντίθετα, τό μονοπώλιο πού δημιουργεῖται σέ *μερικούς* κλάδους τῆς βιομηχανίας δυναμώνει καί ὀξύνει τό χάος πού χαρακτηρίζει *ὅλη* τήν καπιταλιστική παραγωγή στό σύνολό της» (σελ. 330). Τό συμπέρασμα αὐτό ἐπιβεβαιώνεται πέρα γιά πέρα ἀπό τή ζωή.

Σοβαρή σημασία γιά τήν πάλη ἐνάντια στούς σύγχρονους ὑπερασπιστές τοῦ ἰμπεριαλισμοῦ ἔχει ὁ χαρακτηρισμός πού ἔδοσε ὁ Λένιν γιά τόν κρατικομονοπωλιακό καπιταλισμό. Οἱ θεωρητικοί τῆς ἀστικῆς τάξης, οἱ ρεφορμιστές καί ἀναθεωρητές τόν κρατικομονοπωλιακό καπιταλισμό, πού παίρνει μεγάλη ἀνάπτυξη στό στάδιο τοῦ ἰμπεριαλισμοῦ, τόν παρουσιάζουν σχεδόν σάν σοσιαλισμό. Στήν πραγματικότητα ὁ κρατικομονοπωλιακός καπιταλισμός δέν ἀλλάζει τή φύση τοῦ ἰμπεριαλισμοῦ· ὀξύνει ἀκόμη περισσότερο τίς ἀντιθέσεις τοῦ καπιταλισμοῦ, βαθαίνει τήν ἄβυσσο ἀνάμεσα στήν ἐργασία καί στό κεφάλαιο, ἀνάμεσα στό λαό καί στά μονοπώλια.

Ἡ κοινωνικοποίηση τῆς παραγωγῆς, πού γίνεται μέ τή μορφή τοῦ κρατικομονοπωλιακοῦ καπιταλισμοῦ, αὐτή καθαυτή δέν δημιουργεῖ σοσιαλιστική μορφή ὀργάνωσης. Ὁ Λένιν ἔδειξε ὅτι ὁ κρατικομονοπωλιακός καπιταλισμός σημαίνει μονάχα τήν προετοιμασία τῶν ὑλικῶν ὅρων γιά τό ἐπαναστατικό πέρασμα στό σοσιαλισμό, γιά τή δημιουργία μηχανισμοῦ κοινωνικῆς διεύθυνσης τῆς οἰκονομίας, ὑπολογισμοῦ καί ἐλέγχου τῆς παρα-

γωγῆς καί τῆς διανομῆς τῶν προϊόντων, μηχανισμοῦ πού τό προλεταριάτο μετά τή νίκη τῆς σοσιαλιστικῆς ἐπανάστασης μπορεῖ νά τόν χρησιμοποιήσει γιά τήν οἰκοδόμηση τοῦ σοσιαλισμοῦ. Ὁ σοσιαλισμός, ἔγραφε ὁ Λένιν, εἶναι τό ἀμέσως ἑπόμενο βῆμα μετά τόν κρατικομονοπωλιακό καπιταλισμό· γιά τόν ἐπαναστατικό μαρξισμό αὐτό ἀποτελεῖ ἀπόδειξη ὅτι ἡ σοσιαλιστική ἐπανάσταση πλησιάζει καί ὅτι θά πραγματοποιηθεῖ ἀνυπέρθετα.

Πολλές ἐργασίες πού μπῆκαν σέ τοῦτο τόν τόμο εἶναι ἀφιερωμένες στήν ἀνάλυση τοῦ πρώτου παγκόσμιου πολέμου, στό ξεσκέπασμα τοῦ ἰμπεριαλιστικοῦ του χαρακτήρα. Ὁ Λένιν θεμελιώνει καί προπαγανδίζει τά μπολσεβίκικα συνθήματα τῆς πάλης τοῦ καθενός γιά τήν ἥττα τῆς ἰμπεριαλιστικῆς κυβέρνησης τῆς χώρας του, τή μετατροπή τοῦ ἰμπεριαλιστικοῦ πολέμου σέ ἐμφύλιο πόλεμο γιά τή νίκη τοῦ σοσιαλισμοῦ.

Τά δεινά πού ὁ πόλεμος ἐπισσώρευσε στίς πλάτες τῶν ἐργαζομένων δυνάμωσαν τήν ἀνάπτυξη τῶν ἐπαναστατικῶν διαθέσεων τῶν μαζῶν. Σέ ὅλες τίς ἐμπόλεμες χῶρες γινόταν συγκέντρωση τῶν δυνάμεων τῆς ἐργατικῆς τάξης, φούντωνε ἡ ἀγανάκτησή της. Ἡ ἔνταση τοῦ ἐπαναστατικοῦ ἀναβρασμοῦ τῶν μαζῶν, οἱ διαμαρτυρίες κατά τοῦ πολέμου, ἡ συναδέλφωση τῶν στρατιωτῶν στά χαρακώματα, οἱ ἀπεργίες καί οἱ διαδηλώσεις τῶν ἐργατῶν ἦταν δείγματα ἔναρξης τῶν ἐπαναστατικῶν μαζικῶν ἐκδηλώσεων. Ἡ ἀριστεροποίηση τῶν μαζῶν εἶχε σάν ἀποτέλεσμα ὅλο καί πιό συχνές καί σφοδρές ἐκδηλώσεις τῆς ἀριστερῆς ἀντιπολίτευσης μέσα στά σοσιαλιστικά κόμματα ἐνάντια στήν ἐπίσημη σοσιαλσωβινιστική καί κεντριστική καθοδήγηση τῶν κομμάτων αὐτῶν. Ὁ διαχωρισμός μέσα στά σοσιαλιστικά κόμματα σέ δεξιά, σοσιαλσωβινιστική πτέρυγα καί σέ ἀριστερή, ἐπαναστατικοδιεθνιστική πτέρυγα, γινόταν πιό ἔντονος καί πιό σαφής. «Σήμερα σ'ὅλο τόν κόσμο—ἔγραφε ὁ Λένιν στό ἄρθρο «Διάσπαση ἤ σάπισμα;»—ὑπάρχουν στήν οὐσία δυό κόμματα. Σήμερα πιά ὑπάρχουν στήν οὐσία δυό Διεθνεῖς» (σελ. 300).

Τά ντοκουμέντα τοῦ Μπολσεβίκικου κόμματος, πού ἐπεξεργάστηκε ὁ Λένιν στίς ἀρχές τοῦ πρώτου παγκόσμιου πολέμου, ντοκουμέντα πού ἔκαναν μαρξιστική ἐκτίμηση τοῦ πολέμου αὐτοῦ καί θεμελίωσαν τήν τακτική τῆς ἐπαναστατικῆς σοσιαλδημοκρατίας, ἔπαιξαν τεράστιο ρόλο στήν ἰδεολογική συσπείρωση τῶν διεθνιστικῶν στοιχείων στό παγκόσμιο ἐργατικό κίνημα. Οἱ ἐργασίες πού ἔχουν περιληφθεῖ στόν εἰκοστό ἕβδομο τόμο τῶν Ἁπάντων ἀπεικονίζουν τήν τεράστια ἀκούραστη δουλιά τοῦ Λένιν γιά τή συσπείρωση τῶν ἐπαναστατικῶν στοιχείων τῶν σοσιαλιστικῶν κομμάτων, τήν πάλη του γιά τόν προλετα-

ριακό διεθνισμό, γιά τή δημιουργία τῆς III, τῆς Κομμουνιστικῆς, Διεθνοῦς, τήν προπαγάνδιση μέσα στό παγκόσμιο ἐργατικό κίνημα τῶν ἐπαναστατικῶν-μαρξιστικῶν ἀρχῶν, τῆς ἐπαναστατικῆς θεωρίας καί τακτικῆς τοῦ προλεταριακοῦ κόμματος.

Στά ἔργα, πού μπῆκαν σ'αὐτό τόν τόμο,—τό γράμμα «Πρός τή Διεθνή σοσιαλιστική ἐπιτροπή (I. S. K.)», τά ἄρθρα «Ἕνα πρῶτο βῆμα», «Οἱ ἐπαναστάτες μαρξιστές στή διεθνή σοσιαλιστική συνδιάσκεψη τῆς 5-8 τοῦ Σεπτέμβρη 1915», γίνεται ἐκτίμηση τῆς πρώτης διεθνοῦς σοσιαλιστικῆς συνδιάσκεψης τοῦ Τσίμμερβαλντ, συνοψίζονται τά ἀποτελέσματά της. Ὁ Λένιν χαρακτήρισε τή συνδιάσκεψη τοῦ Τσίμμερβαλντ σάν τό πρῶτο βῆμα στήν ἀνάπτυξη τοῦ διεθνοῦς κινήματος ἐνάντια στόν πόλεμο.

Ἡ συσπείρωση τῶν ἀριστερῶν διεθνιστῶν πάνω στίς ἀρχές τοῦ ἐπαναστατικοῦ μαρξισμοῦ παρουσίαζε σημαντικές δυσκολίες. Ἡ Ἀριστερά τοῦ Τσίμμερβαλντ, πού ὀργανώθηκε ἀπό τόν Λένιν στή συνδιάσκεψη, δέν εἶχε ὁμοιογένεια· μόνο οἱ μπολσεβίκοι, μ'ἐπικεφαλῆς τόν Λένιν, κρατοῦσαν πέρα γιά πέρα συνεπή ἐπαναστατική στάση μέσα στήν ἀριστερή πτέρυγα τοῦ Τσίμμερβαλντ. Στή συνδιάσκεψη ἡ ὁμάδα τῶν ἀριστερῶν ἀντιπροσώπων, πού συσπειρώθηκε γύρω ἀπό τόν Λένιν, ἐμφανίστηκε ἑνιαία πάνω σέ ὅλα τά ζητήματα· γύρω ἀπ'τήν ὁμάδα αὐτή ἄρχισε νά ὀργανώνεται τό κίνημα τῶν διεθνιστῶν σ'ὅλες τίς χῶρες.

Τά ντοκουμέντα πού ἔχουν περιληφθεῖ σ'αὐτό τόν τόμο δίνουν μιά εἰκόνα τῆς τεράστιας δουλιᾶς τοῦ Λένιν γιά τή συσπείρωση, πάνω σέ ἐπαναστατικές ἀρχές, τῶν ἀριστερῶν στοιχείων στήν περίοδο ἀνάμεσα στήν πρώτη διεθνή σοσιαλιστική συνδιάσκεψη τοῦ Τσίμμερβαλντ καί στή δεύτερη, τοῦ Κίνταλ, καθώς καί μέσα στίς ἴδιες τίς συνδιασκέψεις. Ἀποτέλεσμα τῆς δουλιᾶς πού ἔκαναν ὁ Λένιν καί οἱ μπολσεβίκοι στό διάστημα ἀνάμεσα σ'αὐτές τίς συνδιασκέψεις, καθώς καί μέσα στή σύσκεψη τῆς πλατιᾶς Διεθνοῦς σοσιαλιστικῆς ἐπιτροπῆς, πού ἔγινε στίς 5-9 τοῦ Φλεβάρη 1916, ἦταν τό γεγονός ὅτι ἡ ἀριστερή πτέρυγα στή συνδιάσκεψη τοῦ Κίνταλ ἀποδείχτηκε ἰσχυρότερη καί πιό συσπειρωμένη, ἀπ'ὅ,τι στή συνδιάσκεψη τοῦ Τσίμμερβαλντ. Ἄν καί ἡ συνδιάσκεψη τοῦ Κίνταλ δέν ψήφισε τίς βασικές θέσεις τοῦ μπολσεβικισμοῦ πάνω στά ζητήματα τοῦ πολέμου, τῆς εἰρήνης καί τῆς τακτικῆς τοῦ προλεταριάτου, ὡστόσο συντέλεσε στόν παραπέρα ξεχωρισμό καί στή συσπείρωση τῶν διεθνιστικῶν στοιχείων, ἀπό τά ὁποῖα δημιουργήθηκαν μετά τά κομμουνιστικά κόμματα στίς καπιταλιστικές χῶρες.

Στίς ἐργασίες τοῦ τόμου αὐτοῦ καί κυρίως στό ἄρθρο «Ὁ

ὀπορτουνισμός καί ἡ χρεοκοπία τῆς II Διεθνοῦς» ὁ Λένιν ἀποκαλύπτει ὅτι ἡ οὐσία τοῦ σοσιαλσωβινισμοῦ εἶναι ὁ ὁλοκληρωμένος ὀπορτουνισμός, δείχνει ὅτι ὁ σοσιαλσωβινισμός εἶναι μιά ἀνοιχτή καί ὠμή «συμμαχία μέ τήν ἀστική τάξη καί τά γενικά ἐπιτελεῖα», καί ξεσκεπάζει τό πολιτικό του περιεχόμενο, πού συνίσταται στήν προπαγάνδιση τῆς συνεργασίας τῶν τάξεων, στήν ἀπάρνηση τῆς σοσιαλιστικῆς ἐπανάστασης καί τῆς δικτατορίας τοῦ προλεταριάτου. Ταυτόχρονα ὁ Λένιν ὑποβάλλει σέ ἀμείλικτη κριτική τόν κεντρισμό, ὁ ὁποῖος ἐκθείαζε καί δικαίωνε τήν προδοσία τοῦ σοσιαλισμοῦ ἀπό τούς σοσιαλσωβινιστές· ὁ ὀπορτουνισμός τῶν κεντριστῶν διέφερε ἀπό τόν ὀπορτουνισμό τῶν ἀνοιχτῶν σοσιαλσωβινιστῶν μόνο ὅσοναφορᾶ τίς ἀποχρώσεις στόν τρόπο ἐπίτευξης ἑνός καί τοῦ ἴδιου σκοποῦ. Ἡ κεντριστική, συγκαλυμένη, καουτσκιστική πολιτική, τονίζει ὁ Λένιν, εἶναι ἑκατό φορές πιό βλαβερή καί πιό ἐπικίνδυνη γιά τό ἐργατικό κίνημα, ἀπό τόν ἀνοιχτό ὀπορτουνισμό.

Στήν περίοδο τοῦ ξεφαντώματος τοῦ σοσιαλσωβινισμοῦ καί τῆς προδοσίας τοῦ μαρξισμοῦ ἀπό τά ὀπορτουνιστικά κόμματα τῆς II Διεθνοῦς, ὁ Λένιν διεξάγει ἀνειρήνευτη πάλη γιά τήν ὑπεράσπιση τῆς ἐπαναστατικῆς θεωρίας τοῦ μαρξισμοῦ, ἐνάντια στόν ἐκχυδαϊσμό καί τή διαστρέβλωσή της. «Τό μεγαλύτερο στόν κόσμο ἀπελευθερωτικό κίνημα τῆς καταπιεζόμενης τάξης, —ἔγραφε ὁ Λένιν στό ἄρθρο «Ἡ τίμια φωνή ἑνός γάλλου σοσιαλιστῆ»,—τῆς πιό ἐπαναστατικῆς τάξης τῆς ἱστορίας, δέν μπορεῖ νά ὑπάρχει χωρίς ἐπαναστατική θεωρία. Ἡ θεωρία αὐτή δέν μπορεῖ νά ἐπινοηθεῖ, *ἐκπηγάζει* ἀπό τό συνδυασμό τῆς ἐπαναστατικῆς πείρας καί τῆς ἐπαναστατικῆς σκέψης ὅλων τῶν χωρῶν τοῦ κόσμου. Καί ἡ θεωρία αὐτή *ἀναπτύχθηκε* στό δεύτερο μισό τοῦ 19ου αἰώνα. Λέγεται μαρξισμός. Δέν μπορεῖς νά εἶσαι σοσιαλιστής, δέν μπορεῖς νά εἶσαι ἐπαναστάτης σοσιαλδημοκράτης, ἄν δέν συμμετέχεις, στό μέτρο τῶν δυνάμεών σου, στήν ἐπεξεργασία καί στήν ἐφαρμογή αὐτῆς τῆς θεωρίας καί, στίς μέρες μας, στόν ἀμείλικτο ἀγώνα ἐνάντια στήν παραμόρφωσή της ἀπό τόν Πλεχάνοφ, τόν Κάουτσκι καί Σία» (σελ. 10-11).

Ὁ Λένιν θεωροῦσε σάν ἕνα ἀπό τά σοβαρότερα καθήκοντα τήν ἐπαναστατική ἔξοδο ἀπό τόν πόλεμο. Στό ἐρώτημα τί θά ἔκανε τό κόμμα τοῦ προλεταριάτου, ἄν ἡ ἐπανάσταση τό ἔφερνε στήν ἐξουσία στό σημερινό πόλεμο, ὁ Λένιν ἀπάντησε: «Θά προτείναμε εἰρήνη *σέ ὅλους* τούς ἐμπόλεμους μέ τόν ὅρο τῆς ἀπελευθέρωσης τῶν ἀποικιῶν καί *ὅλων* τῶν ἐξαρτημένων, καταπιεζομένων καί χωρίς πλήρη δικαιώματα λαῶν» (σελ. 52-53).

Στήν «Πρόταση τῆς Κεντρικῆς 'Επιτροπῆς τοῦ ΣΔΕΚΡ στή δεύτερη σοσιαλιστική συνδιάσκεψη» καί στό ἄρθρο «Γιά τό «πρόγραμμα εἰρήνης»» ὁ Λένιν διατύπωσε τό κύριο καί βασικό καθῆκον στήν πάλη γιά σταθερή καί δημοκρατική εἰρήνη, πού σάν συστατικά του στοιχεῖα εἶχε τήν ἐξήγηση στίς μάζες τῆς ἀνάγκης τῆς ἐπαναστατικῆς πάλης, τό πλάτεμα τῆς μαζικῆς ἐπαναστατικῆς δράσης. 'Η ἰμπεριαλιστική ἀστική τάξη δέν μποροῦσε νά δόσει δημοκρατική εἰρήνη, αὐτή ἡ εἰρήνη ἔπρεπε νά ἀναζητηθεῖ καί νά ἐπιτευχθεῖ μέ τή σοσιαλιστική ἐπανάσταση τοῦ προλεταριάτου.

Τεράστια σημασία ἔχουν οἱ ὑποδείξεις τοῦ Λένιν ὅτι τό προλεταριάτο πρέπει ἀπαραίτητα νά κάνει ἀποφασιστικό ἀγώνα γιά πλατιές δημοκρατικές διεκδικήσεις, συσπειρώνοντας στήν πάλη αὐτή τίς λαϊκές μάζες. 'Ο Λένιν τήν πάλη γιά τή δημοκρατία τή θεωροῦσε συστατικό μέρος τῆς πάλης γιά τό σοσιαλισμό, θεωροῦσε ριζικά λαθεμένη τή γνώμη ὅτι, τάχα, ἡ πάλη γιά τούς δημοκρατικούς μετασχηματισμούς μπορεῖ νά ἀποτραβήξει τό προλεταριάτο ἀπό τή σοσιαλιστική ἐπανάσταση. Τό προλεταριάτο, δίδασκε ὁ Λένιν, δέν μπορεῖ νά προετοιμαστεῖ γιά τή νίκη ἐνάντια στήν ἀστική τάξη, ἄν δέν κάνει ὁλόπλευρη, συνεπή καί ἐπαναστατική πάλη γιά τή δημοκρατία. Ὅμως ἡ διατύπωση καί ἡ πραγματοποίηση τῶν δημοκρατικῶν διεκδικήσεων πρέπει νά γίνεται μέ ἐπαναστατικό καί ὄχι μέ ρεφορμιστικό τρόπο· νά μή περιοριζόμαστε στίς ὁμιλίες στή Βουλή, στίς διαμαρτυρίες μέ λόγια, ἀλλά νά τραβοῦμε τίς μάζες στήν ἐνεργό δράση, νά πλαταίνουμε τήν πάλη γιά τίς δημοκρατικές διεκδικήσεις, μέχρι τήν ἀνοιχτή ἔφοδο τοῦ προλεταριάτου κατά τῆς ἀστικῆς τάξης, δηλ. μέχρι τή σοσιαλιστική ἐπανάσταση.

Τίς θέσεις αὐτές ὁ Λένιν τίς θεμελίωσε στά ἔργα του τά ἀφιερωμένα στό ἐθνικό ζήτημα, πού στήν περίοδο αὐτή εἶχε πάρει ἰδιαίτερη ὀξύτητα. Στά 1915-1916 στό διεθνές σοσιαλιστικό κίνημα φούντωσε πλατιά συζήτηση γιά τό δικαίωμα αὐτοδιάθεσης τῶν ἐθνῶν. Στίς θέσεις «'Η σοσιαλιστική ἐπανάσταση καί τό δικαίωμα αὐτοδιάθεσης τῶν ἐθνῶν», πού ἐγκρίθηκαν ἀπό τήν ΚΕ τοῦ ΣΔΕΚΡ καί στάλθηκαν γιά συζήτηση στά μπολσεβίκικα τμήματα τοῦ ἐξωτερικοῦ καί στούς ἀριστερούς σοσιαλιστές τῶν χωρῶν τῆς Δύσης, ὁ Λένιν ἐπεξεργάζεται τό πρόγραμμα τῶν μπολσεβίκων γιά τό ἐθνικοαποικιακό ζήτημα στήν ἐποχή τοῦ ἰμπεριαλισμοῦ καί κάνει βαθιά θεμελίωση τῆς θεωρίας καί τῆς τακτικῆς τοῦ κομμουνιστικοῦ κόμματος στό ἐθνικό ζήτημα. Τό ἐθνικοαποικιακό ζήτημα ἐξετάζεται ἀπό τόν Λένιν σάν συστατικό μέρος τοῦ ζητήματος τῆς σοσιαλιστικῆς

ἐπανάστασης, τῶν ἐφεδρειῶν της καί τῶν συμμάχων της στήν πάλη ἐνάντια στόν ἰμπεριαλισμό.

Συγκεκριμενοποιώντας τά καθήκοντα τοῦ προλεταριάτου καί τῶν μαρξιστικῶν του κομμάτων στίς διάφορες χῶρες, ὁ Λένιν ξεχωρίζει τρεῖς κύριους τύπους χωρῶν σχετικά μέ τήν αὐτοδιάθεση τῶν ἐθνῶν στήν ἐποχή τοῦ ἰμπεριαλισμοῦ. Τήν πρώτη ὁμάδα τήν ἀποτελοῦν οἱ πολύ ἀναπτυγμένες καπιταλιστικές χῶρες τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης καί οἱ ΕΠΑ, κάθε μιά ἀπό τίς ὁποῖες καταπιέζει ἄλλα ἔθνη στίς ἀποικίες καί στό ἐσωτερικό της. Τό καθῆκον τοῦ προλεταριάτου σ᾽αὐτές τίς χῶρες εἶναι ἡ ὑπεράσπιση τοῦ δικαιώματος τῆς ἐλευθερίας ἀποχωρισμοῦ, τόσο γιά τίς ἀποικίες, ὅσο καί γιά τά καταπιεζόμενα ἔθνη στό ἐσωτερικό τῆς χώρας, ἡ πάλη ἐνάντια στό μεγαλοκρατικό σωβινισμό τοῦ δικοῦ τους ἔθνους. Τή δεύτερη ὁμάδα τήν ἀποτελοῦν ἡ ἀνατολική Εὐρώπη, ἡ Αὐστρία, τά Βαλκάνια καί ἡ Ρωσία, ὅπου στόν 20ό αἰώνα ἀναπτύχθηκαν ἰδιαίτερα τά ἐθνικά κινήματα καί ὀξύνθηκε ὁ ἐθνικός ἀγώνας. «Τά καθήκοντα τοῦ προλεταριάτου αὐτῶν τῶν χωρῶν, τόσο στό ζήτημα τῆς ὁλοκλήρωσης τοῦ ἀστικοδημοκρατικοῦ μετασχηματισμοῦ τους, ὅσο καί στό ζήτημα τῆς βοήθειας πρός τή σοσιαλιστική ἐπανάσταση τῶν ἄλλων χωρῶν, δέν μποροῦν νά ἐκπληρωθοῦν χωρίς τήν ὑπεράσπιση τοῦ δικαιώματος αὐτοδιάθεσης τῶν ἐθνῶν» (σελ. 265). Τήν τρίτη ὁμάδα τήν ἀποτελοῦν οἱ μισοαποικιακές χῶρες (Κίνα, Περσία, Τουρκία), ὅλες οἱ ἀποικίες. Οἱ σοσιαλιστές πρέπει ν᾽ἀπαιτοῦν τήν ἄμεση καί χωρίς ὅρους ἀπελευθέρωση τῶν ἀποικιῶν καί τῶν ἐξαρτημένων χωρῶν, νά ὑποστηρίζουν μέ ὅλα τά μέσα τά ἐθνικοαπελευθερωτικά κινήματα, νά βοηθοῦν τόν ἐπαναστατικό πόλεμο τῶν ὑποδουλωμένων λαῶν ἐνάντια στίς ἰμπεριαλιστικές δυνάμεις πού τούς καταπιέζουν.

Οἱ ὑποδείξεις τοῦ Λένιν ἀποκτοῦν ἰδιαίτερη ἐπικαιρότητα καί σημασία στίς σημερινές συνθῆκες, πού οἱ ἐθνικοαπελευθερωτικές ἐπαναστάσεις σαρώνουν τό ἀποικιακό σύστημα τοῦ ἰμπεριαλισμοῦ κι᾽ἕνα ἀπό τά βασικά καθήκοντα εἶναι ἡ πάλη γιά τήν ὁλοκληρωτική ἐξάλειψη τῆς ἀποικιοκρατίας σ᾽ὅλες της τίς μορφές καί τίς ἐκδηλώσεις της. Στίς μέρες μας, μ᾽ὅλη τή δύναμή τους ἀντηχοῦν τά λόγια τοῦ Λένιν, πού ἐφιστοῦν τήν προσοχή τῶν λαῶν τῶν ἀδύνατων χωρῶν γιά τόν κίνδυνο τῆς ἀπώλειας τῆς ἀνεξαρτησίας τους στίς συνθῆκες τοῦ ἰμπεριαλισμοῦ.

Στίς θέσεις «Ἡ σοσιαλιστική ἐπανάσταση καί τό δικαίωμα αὐτοδιάθεσης τῶν ἐθνῶν», καθώς καί στό ἄρθρο «Τό ἐπαναστατικό προλεταριάτο καί τό δικαίωμα αὐτοδιάθεσης τῶν ἐθνῶν»

θεμελιώνεται ἡ σπουδαία θέση γιά τήν ἀνάγκη τῆς διάκρισης πού πρέπει νά γίνεται ἀνάμεσα στά συγκεκριμένα καθήκοντα τῶν ἐπαναστατῶν σοσιαλιστῶν τῶν ἐθνῶν πού καταπιέζουν καί τῶν ἐθνῶν πού καταπιέζονται. Οἱ σοσιαλιστές τῶν ἐθνῶν πού καταπιέζουν ἄλλα ἔθνη πρέπει νά παλεύουν μέ συνέπεια γιά τό δικαίωμα αὐτοδιάθεσης ὅλων τῶν ἐθνῶν, ν'ἀπαιτοῦν τήν ἐλευθερία τοῦ πολιτικοῦ ἀποχωρισμοῦ ὅλων τῶν ἀποικιῶν καί τῶν ἐθνῶν καί, σέ πρώτη σειρά, τῶν καταπιεζόμενων λαῶν τῆς χώρας τους. Ἀπό τήν ἄλλη μεριά, οἱ σοσιαλιστές τῶν καταπιεζόμενων ἐθνῶν ὀφείλουν νά ὑπερασπίζουν καί νά πραγματοποιοῦν τήν ἑνότητα καί τή συγχώνευση τῶν ἐργατῶν τοῦ καταπιεζόμενου ἔθνους μέ τούς ἐργάτες τοῦ ἔθνους πού καταπιέζει. Ὁ Λένιν πρόβλεπε ὅτι μόνο ὁ σοσιαλισμός θά ἐξασφαλίσει τήν προσέγγιση τῶν ἐθνῶν πάνω σέ πραγματικά δημοκρατική, σέ πραγματικά διεθνιστική βάση, ὅτι μόνο ὁ σοσιαλισμός θά ὁδηγήσει στή συμμαχία καί τή φιλία ἐλεύθερων καί ἰσότιμων λαῶν. Καθορίζοντας τά καθήκοντα τοῦ προλεταριάτου τῆς Ρωσίας στό ἐθνικό ζήτημα, ὁ Λένιν ὑπόδειχνε ὅτι ἡ ἐργατική τάξη τότε μόνο μπορεῖ νά μπεῖ ἐπικεφαλῆς τοῦ λαοῦ γιά τή νικηφόρα δημοκρατική καί σέ συνέχεια καί τή σοσιαλιστική ἐπανάσταση, ὅταν προβάλλει τή διεκδίκηση τῆς ἄμεσης, πλήρους καί χωρίς ὅρους ἐλευθερίας αὐτοδιάθεσης τῶν ἐθνῶν, τῆς ἐλευθερίας ἀποχωρισμοῦ καί ἀνεξάρτητης κρατικῆς ὑπόστασης γιά ὅλα τά καταπιεζόμενα ἔθνη τῆς τσαρικῆς Ρωσίας.

Σέ μιά σειρά ἐργασίες πού μπῆκαν στόν τόμο αὐτό περιέχεται ὁ χαρακτηρισμός τῆς ἐπαναστατικῆς κρίσης στή Ρωσία, πού ἀναπτυσσόταν μέσα στίς καινούργιες διεθνεῖς συνθῆκες, ὅταν ὁ παγκόσμιος πόλεμος ἀγκάλιασε τίς κύριες καπιταλιστικές χῶρες. Τώρα, ἔγραφε ὁ Λένιν, ἡ ἀστικοδημοκρατική ἐπανάσταση στή Ρωσία δέν εἶναι πιά ἕνας πρόλογος μονάχα, ἀλλά ἀδιάσπαστο συστατικό μέρος τῆς σοσιαλιστικῆς ἐπανάστασης στή Δύση. Βασική σημασία στίς συνθῆκες αὐτές ἀποκτοῦσε ἡ ἐκτίμηση τοῦ συσχετισμοῦ τῶν ταξικῶν δυνάμεων στή Ρωσία, τό ξεκαθάρισμα τῆς θέσης τῶν διάφορων τάξεων καί τῶν κομμάτων τους. Αὐτό, ὑπογράμμιζε ὁ Λένιν, εἶναι τό πρῶτο καθῆκον τοῦ μαρξιστῆ μπροστά στήν ἐπερχόμενη ἐπανάσταση.

Καθορίζοντας τά συγκεκριμένα καθήκοντα τοῦ προλεταριάτου τῆς Ρωσίας καί τοῦ μαρξιστικοῦ του κόμματος στίς συνθῆκες ὡρίμανσης τῆς ἐπανάστασης, ὁ Λένιν τόνιζε ὅτι συνθήματα τοῦ κόμματος παραμένουν ὅπως καί πρῶτα τό γκρέμισμα τῆς μοναρχίας, ἡ λαοκρατική δημοκρατία, ἡ δήμευση τῆς γῆς τῶν τσιφλικάδων, ἡ 8ωρη ἐργάσιμη μέρα. Τό

κοινωνικό περιεχόμενο τῆς ἐπικείμενης ἐπανάστασης στή Ρωσία, ἔγραφε ὁ Λένιν στό ἄρθρο του «Μερικές θέσεις», θά εἶναι ἡ ἐπαναστατική-δημοκρατική δικτατορία τοῦ προλεταριάτου καί τῆς ἀγροτιᾶς.

Ἡ νίκη τῆς ἀστικοδημοκρατικῆς ἐπανάστασης θά δημιουργοῦσε τούς ὅρους γιά τό ξετύλιγμα τῆς σοσιαλιστικῆς ἐπανάστασης. Ὁ Λένιν ξεσκεπάζει τή λαθεμένη θεωρία τῆς διαρκοῦς ἐπανάστασης τοῦ Τρότσκι, πού ἀρνιόταν τόν ἐπαναστατικό ρόλο τῆς ἀγροτιᾶς, τήν ἀνάγκη νά ξεσηκωθοῦν οἱ ἀγρότες σέ ἐπανάσταση. «Τό προλεταριάτο,—ἔγραφε ὁ Λένιν στό ἄρθρο «Γιά τίς δυό γραμμές τῆς ἐπανάστασης»,—παλεύει καί θά παλεύει μέ αὐταπάρνηση γιά τήν κατάκτηση τῆς ἐξουσίας, γιά τή δημοκρατία, γιά τή δήμευση τῆς γῆς, *δηλαδή* γιά τό τράβηγμα τῆς ἀγροτιᾶς, γιά *τή χρησιμοποίηση ὥς τό τέλος* τῶν ἐπαναστατικῶν της δυνάμεων, γιά τή συμμετοχή τῶν «*μή* προλεταριακῶν λαϊκῶν μαζῶν» στήν ἀπελευθέρωση τῆς *ἀστικῆς* Ρωσίας ἀπ᾽τό *στρατιωτικοφεουδαρχικό* «ἰμπεριαλισμό» (= τσαρισμό). Καί τήν ἀπελευθέρωση αὐτή τῆς ἀστικῆς Ρωσίας ἀπό τόν τσαρισμό, ἀπό τήν ἐξουσία τῶν τσιφλικάδων καί τήν κυριαρχία τους πάνω στή γῆ, τό προλεταριάτο θά τή χρησιμοποιήσει ἀμέσως, ὄχι γιά νά βοηθήσει τούς εὔπορους ἀγρότες στήν πάλη τους ἐνάντια στούς ἐργάτες γῆς, ἀλλά γιά νά πραγματοποιήσει τή σοσιαλιστική ἐπανάσταση σέ συμμαχία μέ τούς προλετάριους τῆς Εὐρώπης» (σελ. 82).

Ὁ Λένιν δίνει μεγάλη προσοχή στήν ἀνάπτυξη τῆς κομματικῆς δουλιᾶς στή Ρωσία, στήν ἀποκατάσταση τακτικῆς σύνδεσης μέ τίς ὀργανώσεις τοῦ κόμματος, στό ξαναζωντάνεμα τῆς δράσης τοῦ Γραφείου τῆς ΚΕ στή Ρωσία. Ὅταν πῆρε ἀπό τή Ρωσία τίς προκηρύξεις τῆς Ἐπιτροπῆς Πετρούπολης τοῦ ΣΔΕΚΡ, πού ἐκδόθηκαν τόν καιρό τοῦ πολέμου, ὁ Λένιν καταπιάστηκε ἐπισταμένα μέ τή μελέτη τῶν ζητημάτων πού ἔμπαιναν σ᾽αὐτές. Στό ἄρθρο «Μερικές θέσεις», πού δημοσιεύτηκε στήν ἐφημερίδα «Σοτσιάλ-Ντεμοκράτ», ὁ Λένιν χαράζει τά βασικά καθήκοντα τῆς κομματικῆς δουλιᾶς στή Ρωσία. Τό ἄρθρο αὐτό ἔπαιξε μεγάλο ρόλο στήν ἀνάπτυξη τῆς πρακτικῆς δράσης τῶν μπολσεβίκων στή Ρωσία, στήν ἰδεολογική προετοιμασία τῆς δεύτερης ρωσικῆς ἐπανάστασης.

Ὁ τόμος περιέχει καί τήν ἐργασία «Νέα στοιχεῖα γιά τούς νόμους ἀνάπτυξης τοῦ καπιταλισμοῦ στή γεωργία. Τεῦχος Ι. Ὁ καπιταλισμός καί ἡ γεωργία στίς Ἑνωμένες Πολιτεῖες τῆς Ἀμερικῆς», πού γράφτηκε τό 1915. Ὁ Λένιν ὑπόβαλε σέ κριτική τήν ἀντιμαρξιστική θεωρία τῆς μή καπιταλιστικῆς

ἐξέλιξης τῆς γεωργίας στήν ἀστική κοινωνία. Οἱ ἀστοί οἰκονομολόγοι, οἱ ρεφορμιστές καί οἱ ἀναθεωρητές, διαστρέφοντας τήν πραγματικότητα, παρουσίαζαν τήν οἰκονομία τῶν φάρμερ στίς ΕΠΑ σάν πρότυπο «μή καπιταλιστικῆς ἐξέλιξης» τῆς γεωργίας, ὅπου «ἡ μικρή ἐργασιακή γεωργία» ἐκτοπίζει τάχα τή μεγάλη παραγωγή, ὅτι οἱ φάρμες στήν πλειοψηφία τους εἶναι «νοικοκυριά ἐργαζομένων» κ.ο.κ.

Στηριζόμενος στά στοιχεῖα τῆς ἀμερικανικῆς στατιστικῆς, ἀναλύοντας ἕνα πλούσιο σέ στοιχεῖα ὑλικό, ὁ Λένιν ἀπόδειξε ὅτι ἡ ἀγροτική οἰκονομία τῶν ΕΠΑ, παρά καί ἐνάντια στίς διαβεβαιώσεις τῶν ἀστῶν οἰκονομολόγων, τῶν ρεφορμιστῶν, ἀναπτύσσεται σύμφωνα μέ τόν καπιταλιστικό δρόμο. Αὐτό τό ἐπιβεβαιώνουν τά στοιχεῖα γιά τίς φάρμες, πού δείχναν τή χρησιμοποίηση παντοῦ τῆς μισθωτῆς ἐργασίας, τή μείωση τοῦ ἀριθμοῦ τῶν αὐτοτελῶν νοικοκυρέων, τή διαροή τῶν μεσαίων ὁμάδων καί τό δυνάμωμα τῶν ἀκραίων ὁμάδων στό συνολικό ἀριθμό, τήν ἀνάπτυξη τῶν μεγάλων καπιταλιστικῶν νοικοκυριῶν καί τήν ἐκτόπιση τῶν μικρῶν.

Ὁ Λένιν ἔδειξε στό βιβλίο του τό δυνάμωμα τῆς συγκέντρωσης τῆς παραγωγῆς στήν ἀγροτική οἰκονομία, τήν ἀπαλλοτρίωση τῶν μικρονοικοκυρέων γεωργῶν, τήν ἄθλια οἰκονομική κατάσταση τῶν μικρῶν φάρμερ καί τῶν ἐνοικιαστῶν γῆς. Ἕνας ἀπό τούς δεῖκτες τῆς καταστροφῆς τῶν μικρῶν φάρμερ στίς ΕΠΑ ἦταν αὐτός πού ἔδειχνε ὅτι αὐξήθηκαν οἱ φάρμες πού εἶχαν ὑποθηκευτεῖ, πράγμα πού σήμαινε ὅτι, οὐσιαστικά, ἡ κυριαρχία σ'αὐτές πέρασε στά χέρια τοῦ χρηματιστικοῦ κεφαλαίου. Ἡ πλειοψηφία τῶν φάρμερ, πέφτοντας στά νύχια τοῦ χρηματιστικοῦ κεφαλαίου, καταστρέφεται ἀκόμη περισσότερο. «Ὅποιος κρατάει στά χέρια του τίς τράπεζες, κρατάει *ἄμεσα* στά χέρια του τό ἕνα τρίτο ἀπό ὅλες τίς φάρμες τῆς Ἀμερικῆς καί κυριαρχεῖ ἔμμεσα πάνω σ'ὅλη τή μάζα τους» (σελ. 226). Ἰδιαίτερα ἀπελπιστική εἶναι ἡ κατάσταση τῶν νέγρων, πού ὑφίστανται τήν πιό ξετσίπωτη καταπίεση. «Ἀπομόνωση, ἀποστέωση, ἔλλειψη καθαροῦ ἀέρα, ἕνα εἶδος φυλακῆς γιά τούς «ἀπελευθερωμένους» νέγρους—νά τί εἶναι ὁ Νότος τῆς Ἀμερικῆς» (σελ. 145).

Ἀπό τόν καιρό τῆς ἀναλυτικῆς ἐξέτασης ἀπό τόν Λένιν τῆς καπιταλιστικῆς ἀγροτικῆς οἰκονομίας τῶν ΕΠΑ πέρασαν δεκαετίες· μέσα σ'αὐτά τά χρόνια ἔγιναν ἐκεῖ σημαντικές ἀλλαγές. Ὅμως ἡ ἀνάπτυξη τῆς καπιταλιστικῆς ἀγροτικῆς οἰκονομίας τῶν ΕΠΑ καί τῶν ἄλλων χωρῶν ἐπιβεβαιώνει πέρα γιά πέρα τήν ὀρθότητα τῆς λενινιστικῆς ἀνάλυσης, ἀποδείχνει τήν ἀκατάλυτη ἀλήθεια τῶν ἀντικειμενικῶν νόμων ἀνάπτυξης τοῦ καπιταλι-

σμοῦ στήν ἀγροτική οἰκονομία. Στήν καπιταλιστική ἀγροτική οἰκονομία, ὅπως καί στή βιομηχανία, τά μονοπώλια κατέλαβαν δεσπόζουσες θέσεις· ἑκατομμύρια φάρμερ καί μικροαγροτῶν καταστρέφονται καί ἐκτοπίζονται ἀπό τή γῆ· ἡ ἀγροτιά στενάζει κάτω ἀπ᾽τό βάρος τῶν αὐξανόμενων φόρων καί τῶν χρεῶν.

῾Η κριτική τοῦ Λένιν γιά τίς ἀστικορεφορμιστικές καί τίς ἀναθεωρητικές ἀπόψεις πάνω στό ἀγροτικό ζήτημα ἔχει μεγάλη ἐπικαιρότητα καί σήμερα, ἀποτελεῖ θαυμάσιο πρότυπο ἀνειρήνευτης πάλης ἐνάντια στήν ἀστική ἀπολογητική, στό ρεφορμισμό καί τόν ἀναθεωρητισμό. ῾Η διδασκαλία τοῦ Λένιν γιά τό ἀγροτικό ζήτημα ἐξοπλίζει τά κομμουνιστικά καί ἐργατικά κόμματα μέ τήν ἱκανότητα νά λύνουν σωστά τό σπουδαιότατο ζήτημα τῆς σχέσης τῆς ἐργατικῆς τάξης πρός τήν ἀγροτιά, σάν συμμάχου στήν πάλη ἐνάντια στόν καπιταλισμό καί τήν ἀποικιοκρατία, γιά τή δημοκρατία καί τό σοσιαλισμό.

Στόν τόμο ἔχει περιληφθεῖ τό ντοκουμέντο «Σχέδιο ἀπόφασης τῆς ΚΕ τοῦ ΣΔΕΚΡ γιά τή διακοπή τῆς ἔκδοσης τοῦ περιοδικοῦ «Κομμουνίστ»», πού δημοσιεύεται γιά πρώτη φορά.

Στό μέρος «Προπαρασκευαστικά ὑλικά» ἔχουν περιληφθεῖ 12 ντοκουμέντα. ᾽Ανάμεσα σ᾽αὐτά εἶναι τά παρακάτω: «Θέσεις τῆς εἰσήγησης στή σύσκεψη τῶν ἀριστερῶν σοσιαλδημοκρατῶν», σχέδιο ὁμιλίας στή συνδιάσκεψη τοῦ Τσίμμερβαλντ, προσθῆκες στή δήλωση τῆς ἀριστερῆς ὁμάδας τοῦ Τσίμμερβαλντ. Τά ντοκουμέντα αὐτά, καθώς καί οἱ «Τροποποιήσεις καί προσθῆκες στήν ἔκκληση «Πρός ὅλα τά προσκείμενα κόμματα καί ὁμάδες», πού ἐγκρίθηκε στή σύσκεψη τῆς πλατιᾶς Διεθνοῦς σοσιαλιστικῆς ἐπιτροπῆς» δημοσιεύονται γιά πρώτη φορά στά Ἅπαντα. Στό μέρος αὐτό περιέχονται τά ὑλικά γιά τή διάλεξη «῾Ο ἰμπεριαλισμός καί τό δικαίωμα αὐτοδιάθεσης τῶν ἐθνῶν»· στό ἴδιο ἐπίσης μέρος δημοσιεύεται γιά πρώτη φορά τό σχέδιο τῆς διάλεξης «Οἱ δυό Διεθνεῖς».

Τό ᾽Ινστιτοῦτο μαρξισμοῦ-λενινισμοῦ
τῆς ΚΕ τοῦ ΚΚΣΕ

ΕΚΚΛΗΣΗ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΟΝ ΠΟΛΕΜΟ

Σύντροφοι ἐργάτες!

Πέρασε ἤδη ἕνας καί πάνω χρόνος ἀπό τότε πού ἄρχισε ὁ εὐρωπαϊκός πόλεμος. 'Απ'ὅ,τι φαίνεται, ὁ πόλεμος αὐτός θά κρατήσει ἀκόμη πολύ, γιατί, ἄν ἡ Γερμανία εἶναι καλύτερα προετοιμασμένη καί σήμερα ἰσχυρότερη ἀπό ὅλους, ὅμως ταυτόχρονα ἡ τετραπλή συνεννόηση (Ρωσία, 'Αγγλία, Γαλλία καί 'Ιταλία) ἔχει πιό πολλούς ἀνθρώπους καί χρήματα καί ἐκτός ἀπ'αὐτό παίρνει ἐλεύθερα πολεμοφόδια ἀπό τήν πιό πλούσια χώρα τοῦ κόσμου, τίς 'Ενωμένες Πολιτεῖες τῆς 'Αμερικῆς.

Γιατί γίνεται αὐτός ὁ πόλεμος, πού φέρνει στήν ἀνθρωπότητα ἀνήκουστες συμφορές καί βάσανα; 'Η κυβέρνηση καί ἡ ἀστική τάξη τῆς κάθε ἐμπόλεμης χώρας ξοδεύουν ἀλογάριαστα ἑκατομμύρια ρούβλια γιά τήν ἔκδοση βιβλίων καί ἐφημερίδων, προσπαθώντας νά ρίξουν τήν εὐθύνη στόν ἀντίπαλο, ὑποδαυλίζοντας μέσα στό λαό ἕνα λυσσασμένο μίσος ἐνάντια στόν ἐχθρό καί δέν σταματᾶνε μπροστά σέ κανένα ψέμα, γιά νά παρουσιάσουν τόν ἑαυτό τους σάν «ἀμυνόμενη» πλευρά, πού δέχτηκε ἄδικη ἐπίθεση. Στήν πραγματικότητα ὅμως πρόκειται γιά πόλεμο ἀνάμεσα σέ δυό ὁμάδες ληστρικῶν μεγάλων Δυνάμεων γιά τό μοίρασμα τῶν ἀποικιῶν, γιά τήν ὑποδούλωση ἄλλων ἐθνῶν, γιά κέρδη καί προνόμια στήν παγκόσμια ἀγορά. 'Ο πόλεμος αὐτός εἶναι ὁ πιό ἀντιδραστικός πόλεμος, εἶναι πόλεμος τῶν σύγχρονων δουλοκτητῶν γιά τή διατήρηση καί στερέωση τῆς καπιταλιστικῆς δουλείας. 'Η 'Αγγλία καί ἡ Γαλλία λένε ψέματα, ὅταν διαβεβαιώνουν ὅτι διεξάγουν τόν πόλεμο γιά τήν ἐλευθερία τοῦ Βελγίου. Στήν πραγματικότητα προετοίμαζαν ἀπό καιρό τόν πόλεμο καί τόν διεξάγουν γιά νά

ληστέψουν τή Γερμανία καί νά ἀφαιρέσουν τίς ἀποικίες της· ἔκλεισαν συνθήκη μέ τήν Ἰταλία καί τή Ρωσία, γιά νά ληστέψουν καί νά διαμελίσουν τήν Τουρκία καί τήν Αὐστρία. Ἡ τσαρική μοναρχία τῆς Ρωσίας διεξάγει ληστρικό πόλεμο καί ἐπιδιώκει νά καταλάβει τή Γαλικία, νά ἀφαιρέσει ἐδάφη ἀπό τήν Τουρκία, νά ὑποδουλώσει τήν Περσία, τή Μογγολία κτλ. Ἡ Γερμανία διεξάγει τόν πόλεμο γιά νά ληστέψει τίς ἀποικίες τῆς Ἀγγλίας, τοῦ Βελγίου καί τῆς Γαλλίας. Εἴτε νικήσει ἡ Γερμανία, εἴτε νικήσει ἡ Ρωσία, εἴτε ἔχουμε «ἰσοπαλία»—σ'ὅλες τίς περιπτώσεις ὁ πόλεμος θά φέρει στήν ἀνθρωπότητα νέα καταπίεση ἑκατοντάδων καί ἑκατοντάδων ἑκατομμυρίων πληθυσμοῦ πού βρίσκονται στίς ἀποικίες, στήν Περσία, στήν Τουρκία, στήν Κίνα, νέα ὑποδούλωση ἐθνῶν, νέα δεσμά γιά τήν ἐργατική τάξη ὅλων τῶν χωρῶν.

Ποιά εἶναι τά καθήκοντα τῆς ἐργατικῆς τάξης σ'ὅ,τι ἀφορᾶ αὐτό τόν πόλεμο; Στό ἐρώτημα αὐτό ἔδοσε κιόλας τήν ἀπάντηση ἡ ἀπόφαση τοῦ Διεθνοῦς σοσιαλιστικοῦ συνεδρίου τῆς Βασιλείας τό 1912, ἀπόφαση πού ψηφίστηκε ὁμόφωνα ἀπό τούς σοσιαλιστές ὅλου τοῦ κόσμου. Ἡ ἀπόφαση αὐτή πάρθηκε ἐπειδή προβλεπόταν ἀκριβῶς ἕνας πόλεμος σάν κι'αὐτόν πού ἄρχισε τό 1914. Ἡ ἀπόφαση αὐτή λέει ὅτι ὁ πόλεμος εἶναι ἀντιδραστικός, ὅτι ἑτοιμάζεται γιά νά φέρει «κέρδη στούς καπιταλιστές», ὅτι οἱ ἐργάτες θεωροῦν «ἔγκλημα νά πυροβολοῦν ὁ ἕνας τόν ἄλλον», ὅτι ὁ πόλεμος θά ὁδηγήσει στήν «προλεταριακή ἐπανάσταση», ὅτι πρότυπο τακτικῆς γιά τούς ἐργάτες εἶναι ἡ Κομμούνα τοῦ Παρισιοῦ τοῦ 1871 καί ὁ Ὀχτώβρης-Δεκέμβρης τοῦ 1905 στή Ρωσία, δηλ. ἡ ἐπανάσταση.

Ὅλοι οἱ συνειδητοί ἐργάτες τῆς Ρωσίας εἶναι μέ τό μέρος τῆς Ρωσικῆς σοσιαλδημοκρατικῆς ἐργατικῆς ὁμάδας στήν Κρατική δούμα (τῶν Πετρόβσκι, Μπαντάγεφ, Μουράνοφ, Σαμόηλοφ καί Σάγκοφ), πού ὁ τσαρισμός τούς ἐξόρισε στή Σιβηρία γιά τήν ἐπαναστατική τους προπαγάνδα ἐνάντια στόν πόλεμο καί ἐνάντια στήν κυβέρνηση [1]. Μόνο σ'αὐτή τήν ἐπαναστατική προπαγάνδα καί σ'αὐτή τήν ἐπαναστατική δράση, πού ὁδηγεῖ στήν ἐξέγερση τῶν μαζῶν, βρίσκεται ὁ λυτρωμός τῆς ἀνθρωπότητας ἀπό τή φρίκη τοῦ σημερινοῦ πολέμου καί τῶν μελλοντικῶν πολέμων. Μόνο ἡ ἐπαναστατική ἀνατροπή τῶν ἀστικῶν κυβερνήσεων, καί σέ πρώτη σειρά τῆς πιό ἀντιδραστικῆς, τῆς πιό ἄγριας καί πιό βάρβαρης τσαρικῆς κυβέρνησης, ἀνοίγει τό δρόμο πρός τό σοσιαλισμό καί τήν εἰρήνη ἀνάμεσα στούς λαούς.

Καί λένε ψέματα ὅσοι—ὄντας συνειδητοί ἤ ἀσυνείδητοι ὑπηρέτες τῆς ἀστικῆς τάξης—θέλουν νά διαβεβαιώσουν τό λαό ὅτι ἡ ἐπαναστατική ἀνατροπή τῆς τσαρικῆς μοναρχίας μπορεῖ νά ὁδηγήσει μόνο στή νίκη καί στό δυνάμωμα τῆς γερμανικῆς ἀντιδραστικῆς μοναρχίας καί τῆς γερμανικῆς ἀστικῆς τάξης. Μ'ὅλο πού οἱ ἡγέτες τῶν γερμανῶν σοσιαλιστῶν, ὅπως καί πολλοί ἀπό τούς πιό ἐπιφανεῖς σοσιαλιστές τῆς Ρωσίας, πέρασαν μέ τό μέρος τῆς ἀστικῆς «τους» τάξης καί βοηθοῦν στήν ἐξαπάτηση τοῦ λαοῦ μέ τά παραμύθια γιά «ἀμυντικό» πόλεμο, ὡστόσο μέσα στίς ἐργατικές μάζες τῆς Γερμανίας αὐξάνει καί δυναμώνει ἡ διαμαρτυρία καί ὁ ἀναβρασμός ἐνάντια στήν κυβέρνησή τους. Οἱ σοσιαλιστές τῆς Γερμανίας, πού δέν πέρασαν μέ τό μέρος τῆς ἀστικῆς τάξης, δήλωσαν στόν τύπο ὅτι θεωροῦν «ἡρωική» τήν τακτική τῆς Ρωσικῆς σοσιαλδημοκρατικῆς ἐργατικῆς ὁμάδας. Στή Γερμανία βγαίνουν παράνομες προκηρύξεις ἐνάντια στόν πόλεμο καί ἐνάντια στήν κυβέρνηση. Δεκάδες καί ἑκατοντάδες ἀπό τούς καλύτερους σοσιαλιστές τῆς Γερμανίας, ἀνάμεσά τους καί ἡ γνωστή ἐκπρόσωπος τοῦ γυναικείου ἐργατικοῦ κινήματος Κλάρα Τσέτκιν, ρίχτηκαν στή φυλακή ἀπό τή γερμανική κυβέρνηση, ἐπειδή ἔκαναν προπαγάνδα μέ ἐπαναστατικό πνεῦμα. Σ'ὅλες χωρίς ἐξαίρεση τίς ἐμπόλεμες χῶρες ὡριμάζει ἡ ἀγανάκτηση τῶν ἐργατικῶν μαζῶν, καί τό παράδειγμα τῆς ἐπαναστατικῆς δράσης τῆς σοσιαλδημοκρατίας τῆς Ρωσίας, καί πολύ περισσότερο ἡ κάθε ἐπιτυχία τῆς ἐπανάστασης στή Ρωσία, θά προωθήσει ἀναπότρεπτα τή μεγάλη ὑπόθεση τοῦ σοσιαλισμοῦ, τῆς νίκης τοῦ προλεταριάτου ἐνάντια στήν ἐκμεταλλεύτρια καί τή ματοβαμένη ἀστική τάξη.

Ὁ πόλεμος γεμίζει τίς τσέπες τῶν καπιταλιστῶν, στίς ὁποῖες ρέει θάλασσα χρυσοῦ ἀπό τό θησαυροφυλάκιο τῶν μεγάλων Δυνάμεων. Ὁ πόλεμος προκαλεῖ μιά τυφλή μανία ἐνάντια στόν ἀντίπαλο καί ἡ ἀστική τάξη στρέφει μέ ὅλες της τίς δυνάμεις τή δυσαρέσκεια τοῦ λαοῦ πρός αὐτή τήν κατεύθυνση, ἀποσπώντας ἔτσι τήν προσοχή του ἀπό τόν *κύριο* ἐχθρό: ἀπό τήν κυβέρνηση καί τίς ἄρχουσες τάξεις τῆς χώρας *του*. Ὁ πόλεμος ὅμως, φέρνοντας ἄπειρα δεινά καί συμφορές στίς ἐργαζόμενες μάζες, διαφωτίζει καί ἀτσαλώνει τούς καλύτερους ἐκπρόσωπους τῆς ἐργατικῆς τάξης. Ἄν πρόκειται νά χαθοῦμε, ἄς χαθοῦμε στόν ἀγώνα γιά τήν ὑπόθεσή μας, γιά τήν ὑπόθεση τῶν ἐργατῶν, γιά τή σοσιαλιστική ἐπανάσταση καί ὄχι γιά τά συμφέροντα τῶν καπιταλιστῶν, τῶν τσιφλικάδων καί τῶν τσάρων—νά τί βλέπει καί τί νιώθει κάθε συνειδητός ἐργάτης. Καί ὅσο δύσκολη καί ἄν

εἶναι σήμερα ἡ ἐπαναστατική σοσιαλδημοκρατική δουλιά, εἶναι κατορθωτή, τραβάει μπροστά σ'ὅλο τόν κόσμο, σ'αὐτή καί μόνο βρίσκεται ἡ σωτηρία.

Κάτω ἡ τσαρική μοναρχία, πού παράσυρε τή Ρωσία στόν ἐγκληματικό πόλεμο καί καταπιέζει τούς λαούς! Ζήτω ἡ παγκόσμια ἀδελφοσύνη τῶν ἐργατῶν καί ἡ διεθνής ἐπανάσταση τοῦ προλεταριάτου!

Γράφτηκε τόν Αὔγουστο τοῦ 1915

Πρωτοδημοσιεύτηκε στίς 21 τοῦ Γενάρη 1928 στήν ἐφημερίδα «Πράβντα», ἀρ. φύλ. 18

Δημοσιεύται σύμφωνα μέ τό χειρόγραφο

Η ΤΙΜΙΑ ΦΩΝΗ ΕΝΟΣ ΓΑΛΛΟΥ ΣΟΣΙΑΛΙΣΤΗ[2]

Στή γαλλική 'Ελβετία, ὅπου ὁ γαλλόφιλος σωβινισμός μαίνεται ἴσως κάπως λιγότερο ἀπ'ὅ,τι στή Γαλλία, ἀντήχησε ἡ φωνή ἑνός τίμιου σοσιαλιστῆ. Στήν ἄθλια ἐποχή μας αὐτό εἶναι μεγάλο γεγονός. Καί πρέπει μέ μεγαλύτερη ἀκόμη προσοχή νά ἀφουγκραστοῦμε αὐτή τή φωνή, γιατί στήν προκειμένη περίπτωση ἔχουμε νά κάνουμε μ'ἕνα σοσιαλιστή ἰδιοσυγκρασίας καί νοοτροπίας τυπικά γαλλικῆς ἤ σωστότερα: ρωμανικῆς γιατί τέτιοι εἶναι λογουχάρη κι'οἱ ἰταλοί.

Πρόκειται γιά τή μικρή μπροσουρίτσα τοῦ Πώλ *Γκολέ,* διευθυντῆ μιᾶς μικρῆς σοσιαλιστικῆς ἐφημερίδας τῆς Λωζάνης. Στίς 11 τοῦ Μάρτη 1915 ὁ συγγραφέας ἔκανε στήν ἴδια πόλη μιά διάλεξη μέ θέμα: «Ὁ σοσιαλισμός πού πεθαίνει καί ὁ σοσιαλισμός πού πρέπει νά ἀναγεννηθεῖ» καί ἔπειτα τήν ἔβγαλε χωριστά σέ μπροσούρα*.

«Τήν πρώτη Αὐγούστου 1914 ξέσπασε ὁ πόλεμος. Ἑβδομάδες ὁλόκληρες, πρίν καί μετά ἀπ'αὐτή τήν ἀξιομνημόνευτη στό ἑξῆς ἡμερομηνία, ἑκατομμύρια ἄνθρωποι περίμεναν». Ἔτσι ἀρχίζει ὁ συγγραφέας τῆς μπροσούρας. Ἑκατομμύρια ἄνθρωποι περίμεναν νά δοῦν, ἄν οἱ ἀποφάσεις καί οἱ δηλώσεις τῶν ἡγετῶν τοῦ σοσιαλισμοῦ θά ὁδηγήσουν «σέ ἰσχυρή ἐξέγερση πού σάν σίφουνας θά σαρώσει τίς ἐγκληματικές κυβερνήσεις». Μά οἱ προσδοκίες τῶν ἑκατομμυρίων αὐτῶν διαψεύστηκαν. Προσπαθήσαμε, λέει ὁ Γκολέ, νά δικαιολογήσουμε «συντροφικά» τούς σοσιαλιστές «μέ τό ξαφνικό καί κεραυνοβόλο ξέσπασμα τοῦ

---

* *Paul Golay.* «Le socialisme qui meurt et le socialisme qui doit renaître Lausanne, 1915, 22 σελίδες, τιμή 15 σαντίμια. En vente à l'Administration du «Grutléen», Maison du Peuple, Lausanne.

πολέμου», μέ τήν ἔλλειψη πληροφοριῶν, μά οἱ δικαιολογίες αὐτές δέν μᾶς ἱκανοποιοῦσαν. «Νιώθαμε ἄσχημα, λές κι'ἡ συνείδησή μας εἶχε βουλιάξει στά βαλτονέρια τοῦ διφορούμενου καί τῆς ψευτιᾶς». Ὁ ἀναγνώστης μπορεῖ νά δεῖ καί μόνο ἀπό δῶ ὅτι ὁ Γκολέ εἶναι εἰλικρινής. Προτέρημα σχεδόν ἀσυνήθιστο γιά τήν ἐποχή μας.

Ὁ Γκολέ θυμᾶται «τήν ἐπαναστατική παράδοση» τοῦ προλεταριάτου. Ἔχοντας πλήρη ἐπίγνωση ὅτι «γιά κάθε κατάσταση εἶναι ἀπαραίτητη ἡ κατάλληλη δράση», θυμίζει: «γιά τίς ἐξαιρετικές καταστάσεις χρειάζονται ἐξαιρετικά μέτρα. Οἱ βαριές ἀρώστιες θέλουν δραστικά φάρμακα». Θυμίζει «τίς ἀποφάσεις τῶν συνεδρίων», «πού ἀπευθύνονται ἄμεσα στίς μάζες καί τίς παρακινοῦν σέ ἐπαναστατική καί στασιαστική δράση». Ἀκολουθοῦν περικοπές ἀπό τά ἀντίστοιχα σημεῖα τῶν ἀποφάσεων τῆς Στουτγάρδης καί τῆς Βασιλείας[3]. Καί ὁ συγγραφέας τῆς μπροσούρας τονίζει ὅτι «οἱ διάφορες αὐτές ἀποφάσεις δέν περιέχουν καμιά σκέψη γιά ἀμυντικό καί ἐπιθετικό πόλεμο καί συνεπῶς δέν προτείνουν καμιά ἰδιαίτερη, ἐθνικιστική τακτική στή θέση τῶν γενικά παραδεγμένων βασικῶν ἀρχῶν».

Φτάνοντας σ'αὐτό τό σημεῖο, ὁ ἀναγνώστης πείθεται ὅτι ὁ Γκολέ δέν εἶναι μόνο εἰλικρινής, μά καί ἀπό πεποίθηση σοσιαλιστής, τίμιος σοσιαλιστής. Ἰδιότητα στ'ἀλήθεια σπάνια γιά τούς ἐπιφανεῖς ἡγέτες τῆς II Διεθνοῦς!

«... Οἱ στρατιωτικοί ἀρχηγοί ἔδοσαν συγχαρητήρια στό προλεταριάτο, ἐνῶ ὁ ἀστικός τύπος ἐγκωμίασε μέ θερμές ἐκφράσεις τήν ἀνάσταση ἐκείνου πού ὀνομάζει «ἐθνική ψυχή». Ἡ ἀνάσταση αὐτή μᾶς στοιχίζει τρία ἑκατομμύρια νεκρούς.

Καί ὅμως—ποτέ ἄλλοτε ἡ ἐργατική ὀργάνωση δέν εἶχε τόσο μεγάλο ἀριθμό τακτικῶν μελῶν, ποτέ ἄλλοτε δέν ὑπῆρξε τόση ἀφθονία βουλευτῶν, τόσο ὑπέροχη ὀργάνωση τοῦ τύπου. Καί ποτέ ἄλλοτε δέν ἔγινε ἐπίσης δουλιά τόσο σιχαμερή, ἐνάντια στήν ὁποία ὅλος ὁ κόσμος θά ἔπρεπε νά ξεσηκωθεῖ.

Μέσα σέ τόσο τραγικές περιστάσεις, ὅταν πρόκειται γιά τήν ὕπαρξη ἑκατομμυρίων ἀνθρώπων, κάθε ἐπαναστατική δράση ὄχι μόνο ἐπιτρέπεται, μά εἶναι καί δικαιολογημένη. Εἶναι κάτι παραπάνω ἀπό δικαιολογημένη, εἶναι ἱερή. Τό προλεταριάτο εἶχε ἐπιτακτικό χρέος νά κάνει τ'ἀδύνατα δυνατά γιά νά σώσει τή γενιά μας ἀπό τά γεγονότα πού πλημμυρίζουν μέ αἷμα τήν Εὐρώπη.

Δέν εἴχαμε οὔτε ἐνεργητική ἀντιμετώπιση, οὔτε ἀπόπειρες ξεσηκώματος, οὔτε δράση πού ὁδηγεῖ σέ ἐξέγερση...

... Οἱ ἀντίπαλοί μας φωνάζουν γιά χρεοκοπία τοῦ σοσιαλισμοῦ. Βιάζονται πάρα πολύ. Κι'ὡστόσο ποιός θά τολμοῦσε νά ἰσχυριστεῖ ὅτι ἀπό κάθε ἄποψη ἔχουν ἄδικο; Ἐκεῖνο πού πεθαίνει αὐτή τή στιγμή δέν εἶναι ὁ σοσιαλισμός γενικά, μά μιά παραλλαγή τοῦ σοσιαλισμοῦ, ἕνας ὑπόγλυκος σοσιαλισμός, χωρίς πνεῦμα ἰδεαλισμοῦ, χωρίς πάθος, μέ τρόπους γραφειοκράτη καί μέ κοιλιά σοβαροῦ οἰκογενειάρχη, ἕνας σοσιαλισμός χωρίς τόλμη, χωρίς παραφορά,

ἐρασιτέχνης τῆς στατιστικῆς, πού βούλιαξε ὥς τ'αὐτιά στίς συμβιβαστικές συμφωνίες μέ τόν καπιταλισμό, ἕνας σοσιαλισμός πού ἀσχολεῖται μόνο μέ μεταρυθμίσεις, πού πούλησε τά πρωτοτόκιά του ἀντί πινακίου φακῆς καί ἀποτελεῖ γιά τήν ἀστική τάξη μέσο κατάπνιξης τῆς λαϊκῆς ἀνυπομονησίας, ἕνα εἶδος αὐτόματου φρένου γιά κάθε τολμηρή προλεταριακή δράση.

Αὐτός ἀκριβῶς ὁ σοσιαλισμός, πού ἀπειλεῖ νά μολύνει ὅλη τή Διεθνή, εἶναι ὥς ἕνα βαθμό ὑπεύθυνος γιά τήν ἀνημποριά, γιά τήν ἀδυναμία, γιά τήν ὁποία μᾶς κατηγοροῦν».

Σέ ἄλλα σημεῖα τῆς μπροσούρας του ὁ Γκολέ μιλάει ἀπερίφραστα γιά «τό ρεφορμιστικό σοσιαλισμό» καί γιά «τόν ὀπορτουνισμό» σάν διαστρέβλωση τοῦ σοσιαλισμοῦ.

Μιλώντας γι'αὐτή τή διαστρέβλωση, ἀναγνωρίζοντας «τήν κοινή εὐθύνη» τοῦ προλεταριάτου *ὅλων* τῶν ἐμπόλεμων χωρῶν, τονίζοντας ὅτι «ἡ εὐθύνη αὐτή πέφτει στούς ὤμους τῶν ἡγετῶν, πού ἡ μάζα τούς εἶχε δείξει ἐμπιστοσύνη καί περίμενε ἀπ'αὐτούς τό σύνθημα»—ὁ Γκολέ παίρνει πολύ σωστά σάν πρότυπο ἀκριβῶς τό γερμανικό σοσιαλισμό, «τόν πιό καλά ὀργανωμένο, τόν πιό διαμορφωμένο, τόν πιό παραγεμισμένο ἀπό θεωρίες», καί δείχνει τήν «ἀριθμητική του δύναμη καί τήν ἐπαναστατική του ἀδυναμία».

«Ἡ γερμανική σοσιαλδημοκρατία ἐμψυχωμένη ἀπό ἐπαναστατικό πνεῦμα θά μποροῦσε ν'ἀντιτάξει στά μιλιταριστικά ἐγχειρήματα μιά ἀρκετά ξεκάθαρη, ἀρκετά πεισματική ἀντίσταση, γιά νά τραβήξει μέ τό μέρος της σ'αὐτό τό μοναδικό δρόμο σωτηρίας τό προλεταριάτο τῶν ἄλλων χωρῶν τῆς Κεντρικῆς Εὐρώπης.

...Ὁ γερμανικός σοσιαλισμός· εἶχε μεγάλη ἐπιροή μέσα στή Διεθνή. Μποροῦσε νά κάνει πιό πολλά ἀπό κάθε ἄλλον. Ἀπό τό γερμανικό σοσιαλισμό περιμέναμε τήν πιό μεγάλη προσπάθεια. Μά ὁ ἀριθμός δέν σημαίνει τίποτε, ὅταν ἡ ἀτομική ἐνεργητικότητα παραλύει ἀπό μιά πολύ αὐστηρή πειθαρχία, ἤ ὅταν οἱ «ἀρχηγοί» χρησιμοποιοῦν τήν ἐπιροή τους γιά νά πετύχουν τήν πιό ἐλάχιστη προσπάθεια». (Ὅσο σωστό εἶναι τό δεύτερο μέρος τῆς φράσης, τόσο δέν εἶναι σωστό τό πρῶτο: ἡ πειθαρχία εἶναι θαυμάσιο καί ἀπαραίτητο πράγμα—λ.χ. ἡ πειθαρχία τοῦ κόμματος πού διαγράφει τούς ὀπορτουνιστές καί τούς ἀντίπαλους τῆς ἐπαναστατικῆς δράσης.) «Τό γερμανικό προλεταριάτο, ἐξαιτίας τῶν ἐπίσημων ἀρχηγῶν του, ἄκουσε τή φωνή τῆς στρατιωτικῆς καμαρίλας... ἄλλα τμήματα τῆς Διεθνοῦς τρόμαξαν καί ἐνεργήσανε μέ τόν ἴδιο ἀκριβῶς τρόπο· στή Γαλλία δυό σοσιαλιστές θεώρησαν ἀπαραίτητο νά πάρουν μέρος σέ ἀστική κυβέρνηση! Κι'ἔτσι, λίγους μῆνες ὕστερα ἀπό τήν πανηγυρική δήλωση πού ἔγινε στό συνέδριο ὅτι οἱ σοσιαλιστές θεωροῦν ἔγκλημα νά ἀλληλοπυροβολοῦνται, ἑκατομμύρια ἐργάτες κατατάχθηκαν στό στρατό καί ἄρχισαν νά διαπράττουν τό ἔγκλημα αὐτό μέ τόση ἐπιμονή καί μέ τόσο ζῆλο, ὥστε ἡ καπιταλιστική ἀστική τάξη καί οἱ κυβερνήσεις ἐκφράσανε ἐπανειλημμένα σ'αὐτούς τήν εὐγνωμοσύνη τους».

Ὁ Γκολέ ὅμως δέν περιορίζεται στό νά στιγματίζει ἀμείλικτα «τό σοσιαλισμό πού πεθαίνει». Ὄχι, ὁ Γκολέ δείχνει ὅτι

καταλαβαίνει πολύ καλά τί εἶναι ἐκεῖνο πού προκάλεσε αὐτό τό θάνατο καί ποιός σοσιαλισμός πρέπει νά ἀντικαταστήσει τό σοσιαλισμό πού πεθαίνει. «Οἱ ἐργατικές μάζες κάθε χώρας ὑφίστανται ὥς ἕνα βαθμό τήν ἐπίδραση τῶν ἰδεῶν πού εἶναι διαδομένες στούς ἀστικούς κύκλους». «Ὅταν ὁ Μπέρνσταϊν μέ τό ὄνομα τοῦ ἀναθεωρητισμοῦ διατύπωσε ἕνα εἶδος δημοκρατικοῦ ρεφορμισμοῦ», ὁ Κάουτσκι «τόν κατακεραύνωσε, χρησιμοποιώντας κατάλληλα γεγονότα». «Ὅταν ὅμως τηρήθηκαν τά προσχήματα, τό κόμμα συνέχισε ὅπως καί πρῶτα «τή ρεαλιστική πολιτική» του. Τό Σοσιαλδημοκρατικό κόμμα ἔγινε ἐκεῖνο πού εἶναι αὐτή τή στιγμή. Μιά ὀργάνωση ὑπέροχη. Ἕνα σῶμα πολύ ἰσχυρό, ὅμως χωρίς ψυχή». Ὄχι μόνο ἡ γερμανική σοσιαλδημοκρατία, μά καί ὅλα τά τμήματα τῆς Διεθνοῦς ἐκδηλώνουν τίς ἴδιες τάσεις. «Ὁ αὐξανόμενος ἀριθμός τῶν ὑπαλλήλων» προκαλεῖ ὁρισμένες συνέπειες· ἡ προσοχή στρέφεται μόνο στήν κανονική εἴσπραξη τῶν συνδρομῶν· τίς ἀπεργίες τίς βλέπουν «σάν ἐκδηλώσεις πού ἔχουν σκοπό νά πετύχουν καλύτερους ὅρους συμφωνίας» μέ τούς καπιταλιστές. Συνηθίζουν νά συνδέουν τά συμφέροντα τῶν ἐργατῶν μέ τά συμφέροντα τῶν καπιταλιστῶν, «νά ὑποτάσσουν τήν τύχη τοῦ ἐργάτη στήν τύχη τοῦ ἴδιου τοῦ καπιταλισμοῦ», «νά εὔχονται τήν ἐντατική ἀνάπτυξη «τῆς δικῆς τους» «ἐθνικῆς» βιομηχανίας σέ βάρος τῆς ξένης».

Ὁ Ρ. Σμίτ (Schmiedt), βουλευτής τοῦ Ράιχσταγκ, ἔγραφε σ'ἕνα ἄρθρο του ὅτι ὁ διακανονισμός τῶν ὅρων ἐργασίας ἀπό τά συνδικάτα συμφέρει καί στούς καπιταλιστές, ἐπειδή «φέρνει τάξη καί εὐστάθεια στήν οἰκονομική ζωή», «διευκολύνει τούς λογαριασμούς τῶν καπιταλιστῶν καί φέρνει ἐμπόδια στόν ἀνέντιμο συναγωνισμό».

«Καί ἔτσι — ἀναφωνεῖ ὁ Γκολέ, παραθέτοντας αὐτά τά λόγια — τό συνδικαλιστικό κίνημα πρέπει νά θεωρεῖ τιμή του τό ὅτι κάνει πιό σταθερά τά κέρδη τῶν καπιταλιστῶν! Σκοπός τοῦ σοσιαλισμοῦ εἶναι, κατά τά φαινόμενα, νά ἀπαιτεῖ μέσα στά πλαίσια τῆς καπιταλιστικῆς κοινωνίας τό ἀνώτατο δυνατό ὅριο πλεονεκτημάτων, πού μποροῦν νά συμβιβαστοῦν μέ τήν ὕπαρξη τοῦ ἴδιου τοῦ καπιταλιστικοῦ καθεστῶτος; Ἄν εἶναι ἔτσι, τότε ἔχουμε μπροστά μας τήν ἀπάρνηση κάθε ἀρχῆς. Τό προλεταριάτο δέν τείνει στήν ἑδραίωση τοῦ καπιταλιστικοῦ συστήματος, οὔτε στήν ἐπίτευξη ὁρισμένων ἐλάχιστων ὅρων πρός ὄφελος τῆς μισθωτῆς ἐργασίας, ἀλλά στήν ἐξάλειψη τοῦ καθεστῶτος τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας καί στήν ἐκμηδένιση τοῦ συστήματος τῆς μισθωτῆς ἐργασίας.

... Οἱ γραμματεῖς τῶν μεγάλων ὀργανώσεων γίνονται σπουδαῖα πρόσωπα. Στό πολιτικό κίνημα πάλι οἱ βουλευτές, οἱ ἄνθρωποι τῶν γραμμάτων, οἱ ἐπιστήμονες, οἱ δικηγόροι, ὅλοι ἐκεῖνοι πού τήν ἐπιστήμη τους τή συνδέουν μέ μιά

κάποια προσωπική φιλοδοξία, ἀσκοῦν μιά ἐπιροή πού κάποτε ἀποτελεῖ ἀληθινό κίνδυνο.

῾Η ἰσχυρή ὀργάνωση τῶν συνδικάτων καί τά σημαντικά χρηματικά ποσά πού διαθέτουν τά ταμεῖα τους ἀνάπτυξαν μέσα στά μέλη τους ἕνα συντεχνιακό πνεῦμα. Μιά ἀπό τίς ἀρνητικές πλευρές τοῦ συνδικαλιστικοῦ κινήματος, ρεφορμιστικοῦ στήν οὐσία του, εἶναι ὅτι καλυτερεύει τή θέση τῶν μισθωτῶν ἐργατῶν κατά χωριστά στρώματα ἤ κατηγορίες, βάζοντας ὁρισμένες ἀπ᾿αὐτές πιό πάνω ἀπό τίς ἄλλες. Αὐτό καταστρέφει τή βασική ἑνότητα καί γεννάει σ᾿ἐκείνους πού βρίσκονται σέ καλύτερη κατάσταση ἕνα πνεῦμα δειλίας πού τούς κάνει κάποτε νά φοβοῦνται τό «κίνημα», τό ὁποῖο μπορεῖ νά ἀποβεῖ μοιραῖο γιά τή θέση τους, γιά τά ταμεῖα τους, γιά τό ἐνεργητικό τῶν ταμείων τους. Ἔτσι δημιουργεῖται ἕνα εἶδος χωρισμός ἀνάμεσα στίς διάφορες κατηγορίες τοῦ προλεταριάτου, κατηγορίες πού τίς δημιουργεῖ τεχνητά τό ἴδιο τό συνδικαλιστικό κίνημα».

Αὐτό δέν εἶναι, βέβαια, ἐπιχείρημα ἐνάντια στίς ἰσχυρές ὀργανώσεις—λέει ὁ συγγραφέας τῆς μπροσούρας, προβλέποντας ἴσως τίς στρεψοδικίες ἑνός ὁρισμένου εἴδους «κριτικῶν». Αὐτό ἀποδείχνει ἁπλῶς τήν ἀνάγκη νά ὑπάρχει «ψυχή» στίς ὀργανώσεις, «ἐνθουσιασμός».

«Ποιά εἶναι τά οὐσιαστικά χαρακτηριστικά πού πρέπει νά διακρίνουν τόν αὐριανό σοσιαλισμό; ῾Ο αὐριανός σοσιαλισμός θά εἶναι διεθνιστικός, ἀδιάλλακτος καί ἐπαναστατικός».

«῾Η ἀδιαλλαξία εἶναι δύναμη»—λέει πολύ σωστά ὁ Γκολέ, καλώντας τόν ἀναγνώστη νά ρίξει μιά ματιά στήν «ἱστορία τῶν διδασκαλιῶν».—«Πότε οἱ διδασκαλίες αὐτές ἀσκοῦσαν ἐπίδραση; Τότε πού ἦταν πειθήνιες ἀπέναντι στίς ἀρχές ἤ τότε πού ἦταν ἀδιάλλακτες; Πότε ὁ χριστιανισμός ἔχασε τήν ἀξία του; Μήπως δέν τήν ἔχασε τότε πού ὁ Κωνσταντίνος τοῦ ὑποσχέθηκε ἔσοδα καί τοῦ πρόσφερε ἀντί διωγμούς καί ἐκτελέσεις τίς χρυσοκέντητες στολές τῶν αὐλικῶν λακέδων;..

Κάποιος γάλλος φιλόσοφος ἔχει πεῖ: νεκρές ἰδέες εἶναι ἐκεῖνες πού ἐμφανίζονται μέ κομψή περιβολή χωρίς φλόγα, χωρίς τόλμη. Εἶναι νεκρές γιατί μπαίνουν στή γενική κυκλοφορία καί ἀποτελοῦν μέρος ἀπό τά συνηθισμένα πνευματικά ἐφόδια τῆς μεγάλης στρατιᾶς τῶν φιλισταίων. ᾿Ισχυρές ἰδέες εἶναι ἐκεῖνες πού ξεσηκώνουν καί προκαλοῦν σκάνδαλο, πού σ᾿ἄλλους γεννοῦν ἀγανάκτηση, ὀργή, ἀναβρασμό καί σ᾿ἄλλους ἐνθουσιασμό». ῾Ο συγγραφέας θεωρεῖ ἀπαραίτητο νά θυμίσει αὐτή τήν ἀλήθεια στούς σύγχρονους σοσιαλιστές, ἀνάμεσα στούς ὁποίους πολύ συχνά λείπει κάθε «φλόγα πεποίθησης: δέν πιστεύουν σέ τίποτε, οὔτε στίς μεταρυθμίσεις πού καθυστεροῦν, οὔτε στήν ἐπανάσταση πού ὅλο καί δέν ἔρχεται».

῾Η ἀδιαλλαξία, ἡ θέληση γιά ἐξέγερση «δέν ὁδηγεῖ σέ καμιά περίπτωση σέ ὀνειροπόληση, μά ἀντίθετα ὁδηγεῖ σέ δράση. ῾Ο σοσιαλιστής δέν θά περιφρονήσει καμιά ἀπό τίς μορφές δράσης. Θά μπορέσει νά βρεῖ νέες, πού ν᾽ἀντιστοιχοῦν στίς ἀπαιτήσεις καί στίς συνθῆκες τῆς στιγμῆς... ᾽Απαιτεῖ ἄμεσες μεταρυθμίσεις, δέν προσπαθεῖ νά τίς πετύχει μέ διαπληκτισμούς μέ τόν ἀντίπαλο, τίς ἀποσπᾶ σάν παραχώρηση ἀπό τήν ἀστική τάξη, στήν ὁποία ἐμπνέει φόβο ἡ γεμάτη ἐνθουσιασμό καί τόλμη μάζα».

῞Υστερα ἀπό τόν τόσο ἐπαίσχυντο ἐκχυδαϊσμό τοῦ μαρξισμοῦ καί τήν ἀτίμωση τοῦ σοσιαλισμοῦ ἀπό τόν Πλεχάνοφ, τόν Κάουτσκι καί Σία ἀνακουφίζεσαι στ᾽ἀλήθεια, διαβάζοντας τήν μπροσούρα αὐτή τοῦ Γκολέ. Πρέπει μόνο νά σημειώσουμε τίς παρακάτω δυό ἐλλείψεις της.

Πρῶτο, ὁ Γκολέ, ὅπως καί ἡ πλειοψηφία τῶν ρωμανῶν σοσιαλιστῶν, χωρίς νά ἐξαιροῦνται καί οἱ σημερινοί γκεντιστές, δέν δείχνει τήν ἀπαιτούμενη προσοχή στή «διδασκαλία», δηλ. στή *θεωρία* τοῦ σοσιαλισμοῦ. Νιώθει κάποια προκατάληψη ἀπέναντι στό μαρξισμό, προκατάληψη πού μπορεῖ νά ἐξηγηθεῖ, ὄχι ὅμως καί νά δικαιολογηθεῖ, μέ τό γεγονός ὅτι σήμερα κυριαρχεῖ ὁ μαρξισμός τοῦ Κάουτσκι, τοῦ «Neue Zeit»[4] καί τῶν γερμανῶν γενικά, δηλ. ἡ χειρότερη γελοιογραφία τοῦ μαρξισμοῦ. ῞Οποιος νιώθει, ὅπως ὁ Γκολέ, τήν ἀνάγκη *τοῦ χαμοῦ* τοῦ ρεφορμιστικοῦ σοσιαλισμοῦ καί *τῆς ἀναγέννησης* τοῦ ἐπαναστατικοῦ, τοῦ «στασιαστικοῦ» σοσιαλισμοῦ, πού καταλαβαίνει δηλ. τήν ἀνάγκη τῆς ἐξέγερσης, πού κηρύσσει τήν ἐξέγερση, πού εἶναι ἱκανός νά ἑτοιμαστεῖ στά σοβαρά γι᾽αὐτήν καί νά τήν ἑτοιμάσει, αὐτός *στήν πραγματικότητα* εἶναι χίλιες φορές πιό κοντά στό μαρξισμό ἀπό ἐκείνους τούς κυρίους πού ξέρουν ἀπ᾽ἔξω «τά κείμενα» καί ἀσχολοῦνται σήμερα (λογουχάρη στό «Neue Zeit») μέ τή δικαιολόγηση τοῦ σοσιαλσωβινισμοῦ ὁποιασδήποτε μορφῆς, φτάνοντας ὥς τό σημεῖο νά ὑποστηρίζουν ὅτι τώρα πρέπει «νά συνδιαλλαγοῦμε» μέ τή σωβινιστική ΚΕ (τό «φόρσταντ») καί «νά ξεχάσουμε τό παρελθόν».

῞Οσο ὅμως «ἀνθρώπινα» κατανοητή κι᾽ἄν εἶναι ἡ περιφρόνηση αὐτή τοῦ Γκολέ πρός τό μαρξισμό, ὅσο κι᾽ἄν δέν φταίει γι᾽αὐτό ὁ ἴδιος, ἀλλά ἡ κατεύθυνση τῶν γάλλων μαρξιστῶν (γκεντιστῶν) πού πεθαίνει, *πού ἔχει πεθάνει,* πάντως ὑπάρχει ἐδῶ κάποια εὐθύνη. Τό μεγαλύτερο στόν κόσμο ἀπελευθερωτικό κίνημα τῆς καταπιεζόμενης τάξης, τῆς πιό ἐπαναστατικῆς τάξης τῆς ἱστορίας, δέν μπορεῖ νά ὑπάρχει χωρίς ἐπαναστατική θεωρία. ῾Η θεωρία αὐτή δέν μπορεῖ νά ἐπινοηθεῖ, *ἐκπηγάζει* ἀπό

τό συνδυασμό τῆς ἐπαναστατικῆς πείρας καί τῆς ἐπαναστατικῆς σκέψης ὅλων τῶν χωρῶν τοῦ κόσμου. Καί ἡ θεωρία αὐτή *ἀναπτύχθηκε* στό δεύτερο μισό τοῦ 19ου αἰώνα. Λέγεται μαρξισμός. Δέν μπορεῖς νά εἶσαι σοσιαλιστής, δέν μπορεῖς νά εἶσαι ἐπαναστάτης σοσιαλδημοκράτης, ἄν δέν συμμετέχεις, στό μέτρο τῶν δυνάμεών σου, στήν ἐπεξεργασία καί στήν ἐφαρμογή αὐτῆς τῆς θεωρίας καί, στίς μέρες μας, στόν ἀμείλικτο ἀγώνα ἐνάντια στήν παραμόρφωσή της ἀπό τόν Πλεχάνοφ, τόν Κάουτσκι καί Σία.

᾿Απ᾿αὐτή τήν ὑποτίμηση ἀπέναντι στή θεωρία προέρχονται μιά σειρά ὄχι σωστές ἤ ἀσυλλόγιστες ἐπιθέσεις τοῦ Γκολέ ἐνάντια, λογουχάρη, στό συγκεντρωτισμό ἤ στήν πειθαρχία γενικά, ἐνάντια στόν «ἱστορικό ὑλισμό», πού δέν ἔχει, ὅπως λέει, ἀρκετό «ἰδεαλισμό» κτλ. ᾿Από δῶ προέρχεται καί ἡ καταπληκτικά λειψή ἀντιμετώπιση ἀπομέρους του τοῦ ζητήματος τῶν συνθημάτων. Λογουχάρη, ἡ ἀπαίτηση νά γίνει ὁ σοσιαλισμός «ἐπαναστατικός» ἔχει πλούσιο καί βαθύ περιεχόμενο καί εἶναι ἡ μόνη σωστή σκέψη, πού χωρίς αὐτήν ὅλες οἱ φράσεις γιά διεθνισμό καί ἐπαναστατικότητα, γιά μαρξισμό, εἶναι καθαρή ἀκρισία καί τίς περισσότερες φορές καί ὑποκρισία. Αὐτή ὅμως ἡ ἰδέα, ἡ ἰδέα τοῦ ἐμφύλιου πολέμου, θά ἔπρεπε νά ἀναπτυχθεῖ, νά γίνει τό κεντρικό σημεῖο τῆς τακτικῆς, ἐνῶ ὁ Γκολέ περιορίστηκε στό νά τήν *ἐξαγγείλει.* Αὐτό εἶναι πάρα πολύ «γιά τούς σημερινούς καιρούς», δέν εἶναι ὅμως ἀρκετό ἀπό τήν ἄποψη τῶν ἀπαιτήσεων τοῦ ἐπαναστατικοῦ ἀγώνα τοῦ προλεταριάτου. ῾Ο Γκολέ, λογουχάρη, βάζει στενά τό ζήτημα ὅτι «ἡ ἀπάντηση» πού πρέπει νά δοθεῖ στόν πόλεμο εἶναι ἡ ἐπανάσταση, ἄν ἐπιτρέπεται νά ἐκφραστοῦμε ἔτσι. Τοῦ διαφεύγει τό γεγονός ὅτι, ἄν ἐκεῖνοι πού ἔπρεπε *ν᾿ἀπαντήσουν* στόν πόλεμο μέ τήν ἐπανάσταση δέν μπόρεσαν *νά ἀπαντήσουν,* ὡστόσο ὁ ἴδιος ὁ πόλεμος ἄρχισε νά διδάσκει καί διδάσκει στίς μάζες τήν ἐπανάσταση, δημιουργώντας ἐπαναστατική κατάσταση, βαθαίνοντας καί πλαταίνοντάς την.

῾Η δεύτερη ἔλλειψη τοῦ Γκολέ ἀπεικονίζεται μέ τόν πιό παραστατικό τρόπο στόν παρακάτω συλλογισμό του στήν μπροσούρα του:

> «᾿Εμεῖς δέν κατηγοροῦμε κανένα. Γιά νά ἀναγεννηθεῖ ἡ Διεθνής, εἶναι ἀνάγκη νά φυσήξει ἀέρας ἀδελφοσύνης σ᾿ὅλα τά τμήματά της· πρέπει ὅμως νά δηλώσουμε ὅτι ὁ ρεφορμιστικός, συγκεντρωτικός (;) καί ἱεραρχικός σοσιαλισμός, μπροστά στό μεγάλο καθῆκον πού τοῦ ἐπιφόρτισε ἡ καπιταλιστική ἀστική τάξη τόν ᾿Ιούλη καί τόν Αὔγουστο τοῦ 1914, παρουσίασε ἀξιοθρήνητο θέαμα».

«'Εμεῖς δέν κατηγοροῦμε κανένα»... 'Εδῶ βρίσκεται τό λάθος σας, σύντροφε Γκολέ! 'Ο ἴδιος ἀναγνωρίσατε ὅτι «ὁ σοσιαλισμός πού πεθαίνει» συνδέεται μέ τίς ἀστικές ἰδέες (ἄρα τόν τρέφει καί τόν ὑποστηρίζει ἡ ἀστική τάξη), μέ ἕνα ὁρισμένο ἰδεολογικό ρεῦμα τοῦ σοσιαλισμοῦ («τό ρεφορμισμό»), μέ τά συμφέροντα καί τήν ἰδιαίτερη θέση ὁρισμένων στρωμάτων (βουλευτές, ὑπάλληλοι, διανόηση, ὁρισμένα στρώματα ἤ μικροομάδες ἐργατῶν πού ἔχουν καλύτερη κατάσταση) κτλ. 'Από δῶ πηγάζει *ἀναπόφευκτα* ἕνα συμπέρασμα, πού ἐσεῖς δέν τό βγάζετε. Τά φυσικά πρόσωπα «πεθαίνουν» τό λεγόμενο φυσικό θάνατο, *τά ἰδεολογικοπολιτικά* ρεύματα ὅμως *δέν μποροῦν* νά πεθάνουν *μέ τόν ἴδιο τρόπο.* "Οπως ἡ ἀστική τάξη δέν θά πεθάνει ὡσότου δέν τήν ἀνατρέψουν, ἔτσι καί τό ρεῦμα πού τρέφεται καί ὑποστηρίζεται ἀπό τήν ἀστική τάξη, τό ὁποῖο ἐκφράζει τά συμφέροντα μιᾶς μικροομάδας διανοουμένων καί τῆς ἀριστοκρατίας τῆς ἐργατικῆς τάξης, πού ἔχει συμμαχήσει μέ τήν ἀστική τάξη, δέν θά πεθάνει, ἄν δέν τό «σκοτώσεις», δηλ. ἄν δέν τό ἀνατρέψεις, ἄν δέν τό στερήσεις ἀπό *κάθε* ἐπιροή του στό σοσιαλιστικό προλεταριάτο. Αὐτό τό ρεῦμα εἶναι ἰσχυρό ἀκριβῶς χάρη στούς δεσμούς του μέ τήν ἀστική τάξη καί, χάρη στίς ἀντικειμενικές συνθῆκες τῆς «εἰρηνικῆς» ἐποχῆς τῶν χρόνων 1871-1914, ἔγινε ἕνα εἶδος διοικητικό, παρασιτικό *στρῶμα* μέσα στό ἐργατικό κίνημα.

'Εδῶ ἐπιβάλλεται ὄχι μόνο «νά ἀποδοκιμάζουμε», ἀλλά νά σαλπίζουμε συναγερμό, νά ξεσκεπάζουμε ἀμείλικτα, νά ἀνατρέπουμε, «νά βγάζουμε ἀπό τά πόστα» του τό παρασιτικό αὐτό στρῶμα, νά καταστρέφουμε τήν «ἑνότητά» *του* μέ τό ἐργατικό κίνημα, γιατί μιά τέτια «ἑνότητα» σημαίνει στήν πράξη ἑνότητα τοῦ προλεταριάτου μέ τήν ἐθνική ἀστική τάξη καί *διάσπαση* τοῦ διεθνοῦς προλεταριάτου, ἑνότητα τῶν λακέδων καί διάσπαση τῶν ἐπαναστατῶν.

«'Η ἀδιαλλαξία εἶναι δύναμη», λέει πολύ σωστά ὁ Γκολέ, ζητώντας νά εἶναι ἀδιάλλακτος «ὁ σοσιαλισμός πού πρέπει νά ἀναγεννηθεῖ». "Ομως δέν εἶναι μήπως τό ἴδιο γιά τήν ἀστική τάξη, ἄν τό προλεταριάτο θά συμβιβαστεῖ μαζί της *ἄμεσα* ἤ *ἔμμεσα* μέ τή μεσολάβηση τῶν ὀπαδῶν της, τῶν ὑποστηρικτῶν της, τῶν πρακτόρων της *μέσα* στό ἐργατικό κίνημα, δηλ. τῶν ὀπορτουνιστῶν; 'Η δεύτερη μορφή συμβιβασμοῦ *συμφέρει* μάλιστα *περισσότερο* στήν ἀστική τάξη, γιατί τῆς ἐξασφαλίζει πιό σταθερή ἐπιροή στούς ἐργάτες!

'Ο Γκολέ ἔχει χίλιες φορές δίκιο, ὅταν λέει πώς ὑπάρχει σοσιαλισμός πού πεθαίνει καί σοσιαλισμός πού πρέπει νά

ἀναγεννηθεῖ, αὐτός ὅμως ὁ θάνατος κι᾽αὐτή ἡ ἀναγέννηση σημαίνει ἀκριβῶς ἀμείλικτη πάλη ἐνάντια στό ρεῦμα τοῦ ὀπορτουνισμοῦ, ὄχι μόνο ἰδεολογική πάλη, ἀλλά καί ξερίζωμα μέσα ἀπό τά ἐργατικά κόμματα αὐτοῦ τοῦ τερατώδους σαρκώματος, διαγραφή ἀπό τίς ὀργανώσεις ὁρισμένων ἐκπροσώπων αὐτῆς τῆς ξένης γιά τό προλεταριάτο τακτικῆς, πλήρης ρήξη μαζί τους. Αὐτοί δέν θά πεθάνουν οὔτε φυσιολογικά, οὔτε πολιτικά, οἱ ἐργάτες ὅμως θά ξεκόψουν ἀπ᾽αὐτούς, θά τούς σπρώξουν στό λάκο, ὅπου βρίσκονται καί οἱ ἄλλοι ὑπηρέτες τῆς ἀστικῆς τάξης, καί μέ τό παράδειγμα τοῦ σαπίσματός τους θά διαπαιδαγωγήσουν μιά νέα γενιά, ἤ πιό σωστά: νέες στρατιές τοῦ προλεταριάτου, ἱκανές γιά ἐξέγερση.

«Κομμουνίστ», τεῦχ. 1-2, 1915
Ὑπογραφή: Ν. Λ έ ν ι ν

Δημοσιεύεται σύμφωνα
μέ τό κείμενο τοῦ περιοδικοῦ
«Κομμουνίστ»

Ο ΙΜΠΕΡΙΑΛΙΣΜΟΣ ΚΑΙ Ο ΣΟΣΙΑΛΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΙΤΑΛΙΑ

(ΣΗΜΕΙΩΜΑ)

Γιά νά φωτιστοῦν τά προβλήματα πού ἔθεσε στό σοσιαλισμό ὁ σημερινός ἰμπεριαλιστικός πόλεμος δέν εἶναι ἄσκοπο νά ρίξει κανείς μιά ματιά στίς διάφορες εὐρωπαϊκές χῶρες, γιά νά μάθει νά ξεχωρίζει τίς ἐθνικές παραλλαγές καί ἰδιομορφίες ἀπό τό θεμελιακό καί τό οὐσιαστικό πού ὑπάρχει στή γενική εἰκόνα. 'Απ'ἔξω, λένε, βλέπει κανείς καλύτερα. Γι'αὐτό ὅσο λιγότερο μοιάζει ἡ 'Ιταλία μέ τή Ρωσία, τόσο πιό ἐνδιαφέρον εἶναι, ἀπό ὁρισμένη ἄποψη, νά συγκρίνει κανείς τόν ἰμπεριαλισμό μέ τό σοσιαλισμό, ὅπως παρουσιάζονται καί στίς δυό αὐτές χῶρες.

Σέ τοῦτο τό σημείωμα ἔχουμε σκοπό νά θίξουμε ἁπλῶς τό ὑλικό πού μᾶς δίνει σχετικά μ'αὐτό τό ζήτημα τό ἔργο τοῦ ἀστοῦ καθηγητῆ Ρομπέρτο Μίκελς: «'Ο ἰταλικός ἰμπεριαλισμός» καί τό ἔργο τοῦ σοσιαλιστῆ Τ. Μπαρμπόνι: «Διεθνισμός ἤ ταξικός ἐθνικισμός; (τό ἰταλικό προλεταριάτο καί ὁ εὐρωπαϊκός πόλεμος)»*· καί τά δυό αὐτά ἔργα βγῆκαν ἀφοῦ ἄρχισε ὁ πόλεμος. 'Ο πολυλογάς Μίκελς ἐξακολουθεῖ νά εἶναι ἐξίσου ἐπιπόλαιος, ὅπως καί στά ἄλλα ἔργα του, μιά καί μόλις θίγει τήν οἰκονομική πλευρά τοῦ ἰμπεριαλισμοῦ, ὡστόσο στό βιβλίο του ἔχει συγκεντρώσει πολύτιμο ὑλικό γιά τήν προέλευση τοῦ ἰταλικοῦ ἰμπεριαλισμοῦ καί γιά τό πέρασμα ἐκεῖνο πού ἀποτελεῖ τήν οὐσία τῆς σύγχρονης ἐποχῆς καί πού προβάλλει ἐξαιρετικά ἀνάγλυφα στήν 'Ιταλία, συγκεκριμένα γιά τό πέρασμα ἀπό τήν ἐποχή τῶν ἐθνικοαπελευθερωτικῶν πολέμων στήν ἐποχή τῶν

* *Roberto Michels.* «L'imperialismo italiano», Milano, 1914.—*T. Barboni.* «Internazionalismo o Nazionalismo di Classe? (il proletariato d'Italia e la guerra europea)». Edito dall'autore a Campione d'Intelvi (provincia di Como) 1915.

ἰμπεριαλιστικοληστρικῶν καί ἀντιδραστικῶν πολέμων. Ἡ ἐπαναστατικοδημοκρατική Ἰταλία, δηλ. ἡ ἐπαναστατικοαστική Ἰταλία πού ἀποτίναξε τό ζυγό τῆς Αὐστρίας, ἡ Ἰταλία τῶν χρόνων τοῦ Γαριβάλδη, μετατρέπεται ὁριστικά μπροστά στά μάτια μας σέ Ἰταλία πού καταπιέζει ἄλλους λαούς, πού ληστεύει τήν Τουρκία καί τήν Αὐστρία, σέ Ἰταλία μιᾶς ὠμῆς, ἀποκρουστικά ἀντιδραστικῆς, βρωμερῆς ἀστικῆς τάξης, πού τρέχουν τά σάλια της ἀπό ἱκανοποίηση, γιατί τή δέχτηκαν στό μοίρασμα τῆς λείας. Ὁ Μίκελς, ἐννοεῖται, ὅπως καί κάθε καθώς πρέπει καθηγητής, θεωρεῖ τή δουλοπρέπειά του ἀπέναντι στήν ἀστική τάξη «ἐπιστημονικό ἀντικειμενισμό» καί ἀποκαλεῖ αὐτό τό μοίρασμα τῆς λείας «μοίρασμα ἐκείνου τοῦ μέρους τοῦ κόσμου πού παραμένει ἀκόμη στά χέρια τῶν ἀδύνατων λαῶν» (σελ. 179). Ἀπορίπτοντας μέ περιφρόνηση σάν «οὐτοπική» τήν ἄποψη τῶν σοσιαλιστῶν ἐκείνων πού εἶναι ἐχθροί κάθε ἀποικιακῆς πολιτικῆς, ὁ Μίκελς ἐπαναλαβαίνει τό συλλογισμό τῶν ἀνθρώπων πού ἔχουν τή γνώμη ὅτι ἡ Ἰταλία, ὡς πρός τήν πυκνότητα τοῦ πληθυσμοῦ της καί τή δύναμη τῆς μεταναστευτικῆς της κίνησης, «θά ἔπρεπε νά εἶναι ἡ δεύτερη ἀποικιακή δύναμη», παραχωρώντας τά πρωτεῖα μόνο στήν Ἀγγλία. Ὅσο γιά τό ἐπιχείρημα ὅτι τά 40% τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Ἰταλίας εἶναι ἀγράμματοι, ὅτι ἐκεῖ γίνονται μέχρι σήμερα στάσεις πού προκαλοῦνται ἀπό τή χολέρα κτλ. κτλ., τό ἐπιχείρημα αὐτό ἀναιρεῖται μέ τό παράδειγμα τῆς Ἀγγλίας: μήπως καί ἡ Ἀγγλία δέν ἦταν μιά χώρα ἀφάνταστης καταστροφῆς καί ταπείνωσης τῶν ἐργατικῶν μαζῶν πού πέθαιναν ἀπό τήν πείνα, μιά χώρα ἀλκοολισμοῦ καί τεράστιας ἀθλιότητας καί βρωμιᾶς στίς φτωχές συνοικίες τῶν πόλεων τό πρῶτο μισό τοῦ 19ου αἰώνα, τότε πού ἡ ἀγγλική ἀστική τάξη ἔβαζε μέ τόση ἐπιτυχία τά θεμέλια τῆς σημερινῆς της ἀποικιακῆς ἰσχύος;

Καί πρέπει νά ποῦμε ὅτι ἀπό ἀστική ἄποψη ὁ συλλογισμός αὐτός δέν ἐπιδέχεται ἀντίρηση. Ἡ ἀποικιακή πολιτική καί ὁ ἰμπεριαλισμός δέν εἶναι καθόλου μιά νοσηρή, θεραπεύσιμη ἀνωμαλία τοῦ καπιταλισμοῦ (ὅπως νομίζουν οἱ φιλισταῖοι, ἀνάμεσά τους καί ὁ Κάουτσκι), ἀλλά ἀναπόφευκτη συνέπεια τῶν ἴδιων τῶν βάσεων τοῦ καπιταλισμοῦ: ὁ συναγωνισμός ἀνάμεσα στίς διάφορες ἐπιχειρήσεις βάζει τό ζήτημα μόνο ἔτσι: ἤ καταστρέφεσαι, ἤ καταστρέφεις τούς ἄλλους· ὁ συναγωνισμός ἀνάμεσα στίς διάφορες χῶρες βάζει τό ζήτημα μόνο ἔτσι: ἤ μένεις στήν ἔνατη θέση καί διακινδυνεύεις αἰώνια νά ἔχεις τήν ἴδια τύχη μέ τό Βέλγιο, ἤ καταστρέφεις καί ὑποτάσσεις ἄλλες

χῶρες, δημιουργώντας γιά τόν ἑαυτό σου μιά θεσούλα ἀνάμεσα στίς «μεγάλες» Δυνάμεις.

Τόν ἰταλικό ἰμπεριαλισμό τόν ἀποκάλεσαν «ἰμπεριαλισμό τῶν φτωχῶν» (l'imperialismo della povera gente), παίρνοντας ὑπόψη τή φτώχια τῆς 'Ιταλίας καί τήν ἀπελπιστική ἀθλιότητα τῆς μάζας τῶν ἰταλῶν μεταναστῶν. 'Ο ἰταλός σωβινιστής 'Αρτοῦρο Λαμπριόλα, πού διαφέρει ἀπό τόν πρώην ἀντίπαλό του Γκ. Πλεχάνοφ μόνο κατά τό ὅτι ἀποκάλυψε τό σοσιαλσωβινισμό του λίγο πρίν ἀπ'αὐτόν καί κατάληξε σ'αὐτό τό σοσιαλσωβινισμό μέσω τοῦ μικροαστικοῦ μισοαναρχισμοῦ καί ὄχι μέσω τοῦ μικροαστικοῦ ὀπορτουνισμοῦ, αὐτός λοιπόν ὁ 'Αρτοῦρο Λαμπριόλα ἔγραφε στό βιβλιαράκι του γιά τόν πόλεμο τῆς Τριπολίτιδας (τό 1912):

«... Εἶναι φανερό ὅτι δέν πολεμᾶμε μόνο ἐνάντια στούς τούρκους,... ἀλλά καί ἐνάντια στίς ραδιουργίες, τίς ἀπειλές, τά χρήματα καί τά στρατεύματα τῆς πλουτοκρατικῆς Εὐρώπης, πού δέν μπορεῖ νά ἀνεχθεῖ νά τολμοῦν τά μικρά ἔθνη νά κάνουν ἔστω καί μιά χειρονομία, νά τολμοῦν νά ποῦν ἔστω καί ἕνα λόγο πού νά διακυβεύει τή σιδερένια ἡγεμονία της» (σελ. 92). Καί ὁ Κοραντίνι, ἡγέτης τῶν ἰταλῶν ἐθνικιστῶν, δήλωνε: «ὅπως ὁ σοσιαλισμός ἦταν μέθοδος ἀπελευθέρωσης τοῦ προλεταριάτου ἀπό τό ζυγό τῆς ἀστικῆς τάξης, ἔτσι καί ὁ ἐθνικισμός θά εἶναι γιά μᾶς τούς ἰταλούς μέθοδος ἀπελευθέρωσης ἀπό τό ζυγό τῶν γάλλων, τῶν γερμανῶν, τῶν ἄγγλων καί τῶν ἀμερικανῶν τοῦ βορᾶ καί τοῦ νότου, πού γιά μᾶς ἀποτελοῦν ἀστική τάξη».

Κάθε χώρα πού ἔχει περισσότερες ἀπό τή «δική μας» χώρα ἀποικίες, κεφάλαια, στρατό, «μᾶς» ἀφαιρεῖ ὁρισμένα προνόμια, ὁρισμένα κέρδη ἤ ὑπερκέρδη. "Οπως ἀνάμεσα στούς διάφορους καπιταλιστές πραγματοποιεῖ ὑπερκέρδος ὁ καπιταλιστής ἐκεῖνος πού ἔχει μηχανές καλύτερες ἀπό τό μέσο ἐπίπεδο ἤ κατέχει ὁρισμένα μονοπώλια, ἔτσι κι'ἀνάμεσα στίς χῶρες πραγματοποιεῖ ὑπερκέρδος ἡ χώρα ἐκείνη πού οἰκονομικά βρίσκεται σέ καλύτερη κατάσταση ἀπό τίς ἄλλες. 'Η δουλιά τῆς ἀστικῆς τάξης εἶναι νά παλεύει γιά νά πετύχει προνόμια καί πλεονεκτήματα γιά τό ἐθνικό της κεφάλαιο καί νά ξεγελᾶ τό λαό ἤ τό λαουτζίκο (μέ τή βοήθεια τῶν Λαπριόλα καί Πλεχάνοφ), παρουσιάζοντας τήν ἰμπεριαλιστική πάλη γιά τό «δικαίωμα» καταλήστευσης τῶν ἄλλων σάν ἐθνικοαπελευθερωτικό πόλεμο.

"Ως τήν ἐποχή τοῦ πολέμου τῆς Τριπολίτιδας ἡ 'Ιταλία δέν λήστευε—τουλάχιστο σέ μεγάλη κλίμακα—ἄλλους λαούς. Μήπως αὐτό δέν εἶναι ἀπαράδεκτη προσβολή γιά τήν ἐθνική της

ὑπερηφάνεια; Οἱ ἰταλοί νά καταπιέζονται καί νά ταπεινώνονται ἀπό ἄλλα ἔθνη. Στήν περίοδο 1870-1880 ἀπό τήν 'Ιταλία μετανάστευαν περίπου 100 000 τό χρόνο, ἐνῶ σήμερα οἱ μετανάστες φτάνουν τό μισό ὥς ἕνα ἑκατομμύριο κι'ὅλοι τους εἶναι πάμπτωχοι, πού τούς διώχνει ἀπό τή χώρα τους ἄμεσα ἡ πείνα μέ τήν κυριολεκτική σημασία τῆς λέξης, ὅλοι τους εἶναι προμηθευτές ἐργατικῆς δύναμης στούς χειρότερα ἀμειβόμενους κλάδους τῆς βιομηχανίας, ὅλη αὐτή ἡ μάζα μένει στίς πιό πυκνοκατοικημένες, στίς πιό φτωχές καί στίς πιό βρώμικες συνοικίες τῶν πόλεων τῆς 'Αμερικῆς καί τῆς Εὐρώπης. 'Ο ἀριθμός τῶν ἰταλῶν πού ζοῦν στό ἐξωτερικό ἀπό ἕνα ἑκατομμύριο πού ἦταν τό 1881 ἀνέβηκε στά 5½ ἑκατομμύρια τό 1910 καί ἡ τεράστια μάζα τους βρίσκεται στίς πλούσιες καί «μεγάλες» χῶρες, σέ σχέση μέ τίς ὁποῖες οἱ ἰταλοί εἶναι ἡ πιό ἄξεστη καί καταπιεζόμενη, φτωχή καί χωρίς δικαιώματα ἐργατική μάζα. Νά οἱ κυριότερες χῶρες πού χρησιμοποιοῦν τή φτηνή ἐργασία τῶν ἰταλῶν: ἡ Γαλλία χρησιμοποιοῦσε 400 χιλιάδες ἰταλούς τό 1910 (240 χιλιάδες τό 1881)· ἡ 'Ελβετία—135 χιλιάδες (41)—(σέ παρένθεση σημειώνεται σέ χιλιάδες ὁ ἀριθμός τῶν ἰταλῶν τό 1881)· ἡ Αὐστρία—80 χιλιάδες (40)· ἡ Γερμανία—180 χιλιάδες (7)· οἱ 'Ενωμένες Πολιτεῖες—1779 χιλιάδες (170)· ἡ Βραζιλία—1500 χιλιάδες (82)· ἡ 'Αργεντινή—1000 (254). 'Η «λαμπρή» Γαλλία, πού πρίν ἀπό 125 χρόνια ἀγωνιζόταν γιά τή λευτεριά καί γι'αὐτό τό λόγο ὀνομάζει «ἀπελευθερωτικό» τό σημερινό πόλεμό της γιά τό δουλοκτητικό «δικαίωμα νά διαθέτει ἀποικίες», τόσο αὐτή ὅσο καί ἡ 'Αγγλία, ἡ Γαλλία αὐτή κρατάει σέ ἀληθινά εἰδικά γκέτο ἑκατοντάδες χιλιάδες ἰταλούς ἐργάτες, ἀπό τούς ὁποίους τά μικροαστικά καθάρματα τοῦ «μεγάλου» ἔθνους προσπαθοῦν νά χωριστοῦν ὅσο τό δυνατό περισσότερο καί μέ κάθε τρόπο πασκίζουν νά τούς ταπεινώσουν καί νά τούς προσβάλουν. Τούς ἰταλούς τούς ἀποκαλοῦν μέ τό περιφρονητικό παρατσούκλι: «μακαρονάδες» (ἄς θυμηθεῖ ὁ μεγαλορῶσος ἀναγνώστης πόσα περιφρονητικά παρατσούκλια κυκλοφοροῦν στή χώρα μας γιά τούς «ἀλλογενεῖς» πού δέν εἶχαν τήν εὐτυχία νά γεννηθοῦν μέ τό δικαίωμα γιά εὐγενῆ μεγαλοκρατικά προνόμια, προνόμια πού χρησιμεύουν στούς Πουρισκέβιτς σάν ὄργανο καταπίεσης *καί* τοῦ μεγαλορωσικοῦ *καί* ὅλων τῶν ἄλλων λαῶν τῆς Ρωσίας). 'Η μεγάλη Γαλλία ἔκλεισε τό 1896 συνθήκη μέ τήν 'Ιταλία· σύμφωνα μ'αὐτή τή συνθήκη ἡ 'Ιταλία ὑποχρεώνεται νά μήν αὐξήσει τόν ἀριθμό τῶν ἰταλικῶν σχολείων στήν Τύνιδα! 'Ο ἰταλικός ὅμως πληθυσμός τῆς Τύνιδας ἀπό

τότε ἐξαπλασιάστηκε. Στήν Τύνιδα ὑπάρχουν 105 000 ἰταλοί ἔναντι 35 000 γάλλων, ὡστόσο ἀπό τούς πρώτους μόνο οἱ 1167 εἶναι ἰδιοκτῆτες γῆς καί ἔχουν 83 000 ἑκτάρια, ἐνῶ ἀπό τούς δεύτερους 2395 ἄτομα ἔχουν ἰδιοποιηθεῖ στήν ἀποικία «τους» 700 000 ἑκτάρια. Ἔ, λοιπόν, πῶς νά μή συμφωνήσει κανείς μέ τόν Λαμπριόλα καί τούς ἄλλους ἰταλούς «πλεχανοφικούς» πού ὑποστηρίζουν ὅτι ἡ Ἰταλία «δικαιοῦται» νά ἔχει ἀποικία στήν Τριπολίτιδα, ἔχει δικαίωμα νά καταπιέζει τούς σλάβους στή Δαλματία, νά πάρει μέρος στό μοίρασμα τῆς Μικρᾶς Ἀσίας κτλ.!*

Ὅπως ὁ Πλεχάνοφ ὑποστηρίζει τόν «ἀπελευθερωτικό» πόλεμο τῆς Ρωσίας ἐνάντια στήν ἐπιδίωξη τῆς Γερμανίας νά τή μετατρέψει σέ ἀποικία της, ἔτσι καί ὁ ἀρχηγός τοῦ κόμματος τῶν ρεφορμιστῶν Λεονίντα Μπισσολάτι ἐκτοξεύει μύδρους ἐνάντια στήν «ἐπιδρομή τοῦ ξένου κεφαλαίου στήν Ἰταλία» (σελ. 97): τό γερμανικό κεφάλαιο στή Λομβαρδία, τό ἀγγλικό στή Σικελία, τό γαλλικό στό Πιατσεντίνο, τό βελγικό στίς ἐπιχειρήσεις τροχιοδρόμων κτλ. κτλ. χωρίς τέλος.

Τό ζήτημα μπῆκε ὀρθά-κοφτά καί πρέπει νά ἀναγνωρίσουμε ὅτι ὁ εὐρωπαϊκός πόλεμος ἔφερε τεράστιο ὄφελος στήν ἀνθρω-

---

* Εἶναι ἐξαιρετικά διδακτικό νά σημειωθεῖ ἐδῶ ἡ σχέση πού ὑπάρχει ἀνάμεσα στό πέρασμα τῆς Ἰταλίας στόν ἰμπεριαλισμό καί στή συγκατάθεση τῆς κυβέρνησης νά πραγματοποιήσει τήν ἐκλογική μεταρύθμιση. Ἡ μεταρύθμιση αὐτή αὔξησε τόν ἀριθμό τῶν ἐκλογέων ἀπό 3 219 000 σέ 8 562 000, δηλ. παραχώρησε «σχεδόν» τό καθολικό ἐκλογικό δικαίωμα. Πρίν ἀπό τόν πόλεμο τῆς Τριπολίτιδας ὁ ἴδιος ὁ Τζιολίτι, πού πραγματοποίησε τή μεταρύθμιση, ἦταν κατηγορηματικά ἐναντίον της: «Οἱ λόγοι πού ἄλλαξε γραμμή ἡ κυβέρνηση» καί τά μετριοπαθῆ κόμματα—γράφει ὁ Μίκελς—ἦταν κατά βάθος πατριωτικοί. «Παρά τήν παλιά θεωρητική ἀποστροφή τους πρός τήν ἀποικιακή πολιτική, οἱ βιομηχανικοί ἐργάτες καί ἀκόμη περισσότερο οἱ ἀνειδίκευτοι ἐργάτες, παρ' ὅλες τίς προβλέψεις, πολέμησαν ἐνάντια στούς τούρκους μέ ἐξαιρετική πειθαρχία καί ὑπακοή. Ἡ δουλική αὐτή στάση ἀπέναντι στήν κυβερνητική πολιτική ἄξιζε τόν κόπο νά ἀμειφθεῖ γιά νά παρακινηθεῖ τό προλεταριάτο νά ἐξακολουθήσει νά βαδίζει σ' αὐτό τόν καινούργιο δρόμο. Στό Κοινοβούλιο ὁ πρόεδρος τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου δήλωσε ὅτι ἡ ἰταλική ἐργατική τάξη μέ τήν πατριωτική στάση της στά πεδία τῶν μαχῶν τῆς Λιβύης ἔδειξε μπροστά στήν πατρίδα ὅτι ἔχει φτάσει ἀπό σήμερα σέ ὑψηλότατη βαθμίδα πολιτικῆς ὡριμότητας. Ὅποιος εἶναι ἱκανός νά θυσιάζει τή ζωή του γιά ἕναν εὐγενικό σκοπό, αὐτός εἶναι ἐπίσης ἱκανός νά ὑπερασπίζει τά συμφέροντα τῆς πατρίδας του σάν ἐκλογέας καί γι' αὐτό ἔχει τό δικαίωμα νά θεωρεῖται ἀπό τό κράτος ἄξιος γιά πλήρη πολιτικά δικαιώματα» (σελ. 177). Καλά τά λένε οἱ ἰταλοί ὑπουργοί! Μά ἀκόμη καλύτερα τά λένε οἱ γερμανοί «ριζοσπαστικοί» σοσιαλδημοκράτες πού ἐπαναλαβαίνουν σήμερα τό λακέδικο αὐτό συλλογισμό: «ἐμεῖς» κάναμε τό χρέος μας, «σᾶς» βοηθήσαμε νά ληστέψετε ξένες χῶρες, «ἐσεῖς» ὅμως δέν θέλετε νά «μᾶς» παραχωρήσετε τό καθολικό ἐκλογικό δικαίωμα στήν Πρωσσία...

πότητα, βάζοντας στήν πραγματικότητα τό ζήτημα ὀρθά-κοφτά μπροστά σέ ἑκατοντάδες ἑκατομμύρια ἀνθρώπους τῶν διαφόρων ἐθνῶν: *εἴτε* νά ὑπερασπίσεις μέ τό ὅπλο ἤ τήν πένα, ἄμεσα ἤ ἔμμεσα, μέ ὁποιαδήποτε μορφή, τά μεγαλοκρατικά ἤ γενικά τά ἐθνικά προνόμια ἤ πλεονεκτήματα ἤ ἀξιώσεις τῆς ἀστικῆς τάξης «τῆς χώρας σου», καί αὐτό σημαίνει νά εἶσαι ὀπαδός ἤ λακές της· *εἴτε* νά ἐπωφεληθεῖς ἀπό τόν κάθε λογῆς ἀγώνα, ἰδιαίτερα ἀπό τόν ἔνοπλο ἀγώνα, πού γίνεται γιά τά μεγαλοκρατικά προνόμια, μέ σκοπό νά ξεσκεπάσεις καί νά ἀνατρέψεις τήν κάθε κυβέρνηση καί πρίν ἀπ'ὅλα τή *δική σου* μέ τήν ἐπαναστατική δράση τοῦ διεθνικά ἀλληλέγγυου προλεταριάτου. Μέσος δρόμος ἐδῶ δέν ὑπάρχει, ἤ μ'ἄλλα λόγια: κάθε προσπάθεια νά πάρει κανείς μιά μέση θέση σημαίνει στήν πραγματικότητα συγκαλυμμένο πέρασμα μέ τό μέρος τῆς ἰμπεριαλιστικῆς ἀστικῆς τάξης.

Ὅλο τό βιβλιαράκι τοῦ Μπαρμπόνι οὐσιαστικά εἶναι ἀφιερωμένο στό νά συγκαλύψει αὐτό ἀκριβῶς τό πέρασμα. Ὁ Μπαρμπόνι παριστάνει τό διεθνιστή ἔτσι ἀκριβῶς, ὅπως ὁ δικός μας κ. Πότρεσοφ, ὅταν ὑπογραμμίζει ὅτι πρέπει νά καθοριστεῖ ἀπό διεθνή ἄποψη ποιᾶς πλευρᾶς ἡ ἐπιτυχία εἶναι πιό ὠφέλιμη ἤ λιγότερο ἐπιζήμια γιά τό προλεταριάτο, καί ὅταν λύνει αὐτό τό ζήτημα, ἐννοεῖται, σέ βάρος... τῆς Αὐστρίας καί τῆς Γερμανίας. Ὁ Μπαρμπόνι, στό πνεῦμα ἀκριβῶς τοῦ Κάουτσκι, προτείνει στό ἰταλικό Σοσιαλιστικό κόμμα[5], νά διακηρύξει ἐπίσημα τήν ἀλληλεγγύη τῶν ἐργατῶν ὅλων τῶν χωρῶν—φυσικά κατά πρῶτο λόγο τῶν ἐμπόλεμων,—νά διακηρύξει τίς διεθνιστικές του πεποιθήσεις, ἕνα πρόγραμμα εἰρήνης βασισμένο στόν ἀφοπλισμό καί στήν ἐθνική ἀνεξαρτησία ὅλων τῶν ἐθνῶν καί τή δημιουργία μιᾶς «κοινωνίας ὅλων τῶν ἐθνῶν γιά τήν ἀμοιβαία ἐγγύηση τῆς ἐδαφικῆς ἀκεραιότητας καί τῆς ἀνεξαρτησίας τους» (σελ. 126). Καί στό ὄνομα αὐτῶν ἀκριβῶς τῶν ἀρχῶν ὁ Μπαρμπόνι δηλώνει ὅτι ὁ μιλιταρισμός εἶναι ἕνα «παρασιτικό» φαινόμενο τοῦ καπιταλισμοῦ καί «δέν εἶναι καθόλου ἀναγκαῖο»· —ὅτι ἡ Γερμανία καί ἡ Αὐστρία εἶναι διαποτισμένες ἀπό «μιλιταριστικό ἰμπεριαλισμό», ὅτι ἡ ἐπιθετική πολιτική τους ἦταν «μόνιμη ἀπειλή γιά τήν εἰρήνη τῆς Εὐρώπης», ὅτι ἡ Γερμανία «συνεχῶς ἀπόριπτε τίς προτάσεις περιορισμοῦ τῶν ἐξοπλισμῶν πού ἔκανε ἡ Ρωσία (sic!!*) καί ἡ 'Αγγλία» κτλ. κτλ. καί ὅτι τό Σοσιαλιστικό κόμμα τῆς 'Ιταλίας πρέπει νά ταχθεῖ

*—ἔτσι!! *Ἡ Σύντ.*

ὑπέρ τῆς ἐπέμβασης τῆς Ἰταλίας πρός ὄφελος τῆς τριπλῆς συννενόησης[6] στήν κατάλληλη στιγμή!

Παραμένει ἄγνωστο μέ βάση ποιές ἀρχές μπορεῖ νά προτιμᾶ κανείς ἀπό τόν ἀστικό ἰμπεριαλισμό τῆς Γερμανίας, ἡ ὁποία στόν 20ό αἰώνα ἀναπτύχθηκε οἰκονομικά πιό γοργά ἀπό τίς ὑπόλοιπες εὐρωπαϊκές χῶρες καί πού θεωρεῖ τόν ἑαυτό της «ἀδικημένο» στή μοιρασιά τῶν ἀποικιῶν, τόν ἀστικό ἰμπεριαλισμό τῆς Ἀγγλίας, ἡ ὁποία ἀναπτύσσεται πολύ πιό ἀργά, ἔχει ληστέψει ἕνα σωρό ἀποικίες, ἐφαρμόζει πολύ συχνά ἐκεῖ (μακριά ἀπό τήν Εὐρώπη) ὄχι λιγότερο βάρβαρες μεθόδους καταπίεσης ἀπό τίς μεθόδους τῶν γερμανῶν καί μισθώνει μέ τά δισεκατομμύριά της ἑκατομμύρια στρατεύματα ἀπό τίς διάφορες ἠπειρωτικές δυνάμεις, γιά νά ληστεύει τήν Αὐστρία καί τήν Τουρκία κτλ. Ὁ διεθνισμός τοῦ Μπαρμπόνι, ὅπως καί τοῦ Κάουτσκι, συνοψίζεται οὐσιαστικά στήν ὑπεράσπιση τῶν σοσιαλιστικῶν ἀρχῶν στά λόγια καί μέ προκάλυμμα αὐτή τήν ὑποκρισία ὑπερασπίζει στήν πράξη τή δική του, τήν ἰταλική ἀστική τάξη. Δέν μποροῦμε νά μή σημειώσουμε ὅτι ὁ Μπαρμπόνι, πού ἔβγαλε τό βιβλίο του στήν ἐλεύθερη Ἐλβετία (ἡ ἐλβετική λογοκρισία δέν ἔσβησε παρά μόνο μισή σειρά στή σελ. 75, πού κατά τά φαινόμενα ἦταν ἀφιερωμένη στήν κριτική τῆς Αὐστρίας), δέν εὐαρεστήθηκε νά παραθέσει σέ ὁλόκληρες 143 σελίδες τίς βασικές θέσεις τῆς Διακήρυξης τῆς Βασιλείας καί νά τίς ἀναλύσει εὐσυνείδητα. Ἀπό τό ἄλλο μέρος ὅμως, ὁ συγγραφέας μας Μπαρμπόνι παραθέτει μέ βαθιά συμπάθεια περικοπές ἀπό δυό ρώσους πρώην ἐπαναστάτες, πού τούς διαφημίζει σήμερα ὅλη ἡ γαλλόφιλη ἀστική τάξη, τόν μικροαστό ἀναρχικό Κροπότκιν καί τόν φιλισταῖο σοσιαλδημοκράτη Πλεχάνοφ (σελ. 103). Πῶς μποροῦσε νά γίνει ἀλλιῶς! Τά σοφίσματα τοῦ Πλεχάνοφ δέν διαφέρουν οὐσιαστικά κατά τίποτε ἀπό τά σοφίσματα τοῦ Μπαρμπόνι. Μόνο πού ἡ πολιτική ἐλευθερία τῆς Ἰταλίας ἀποκαλύπτει καλύτερα αὐτά τά σοφίσματα, ξεσκεπάζει πιό καθαρά τήν ἀληθινή θέση τοῦ Μπαρμπόνι σάν πράκτορα τῆς ἀστικῆς τάξης μέσα στό ἐργατικό στρατόπεδο.

Ὁ Μπαρμπόνι λυπᾶται γιατί ἀπό τή γερμανική σοσιαλδημοκρατία «λείπει ἕνα ἀληθινό καί γνήσιο ἐπαναστατικό πνεῦμα» (ἀκριβῶς ὅπως ὁ Πλεχάνοφ)· χαιρετίζει θερμά τόν Κάρλ Λῆμπκνεχτ (ὅπως τόν χαιρετίζουν οἱ *γάλλοι* σοσιαλσωβινιστές, πού δέν βλέπουν τό δοκάρι στό μάτι τους)· δηλώνει ὅμως κατηγορηματικά ὅτι «οὔτε λόγος μπορεῖ νά γίνει γιά χρεοκοπία τῆς Διεθνοῦς» (σελ. 92), ὅτι οἱ γερμανοί «δέν πρόδοσαν τό

πνεῦμα τῆς Διεθνοῦς» (σελ. 111), ἐφόσον ἐνεργήσανε μέ τήν «εὐσυνείδητη» πεποίθηση ὅτι ὑπερασπίζουν τήν πατρίδα τους. Καί ὁ Μπαρμπόνι μέ τό ἴδιο μειλίχιο ὕφος, ὅπως καί ὁ Κάουτσκι, μόνο μέ ρωμανική εὐφράδεια, δηλώνει ὅτι ἡ Διεθνής εἶναι ἀποφασισμένη (μετά τήν ἥττα τῆς Γερμανίας...) «νά συγχωρήσει τούς γερμανούς, ὅπως ὁ Χριστός συγχώρησε τόν Πέτρο γιά τή στιγμιαία ἀπιστία του, νά ἐπουλώσει μέ τή λήθη τίς βαθιές πληγές πού ἄνοιξε ὁ μιλιταριστικός ἰμπεριαλισμός καί νά δόσει τό χέρι γιά μιά ἀξιοπρεπή καί ἀδελφική εἰρήνη» (σελ. 113).

Συγκινητική εἰκόνα: ὁ Μπαρμπόνι καί ὁ Κάουτσκι—ὄχι χωρίς τή συμμετοχή, πολύ πιθανό, τῶν δικῶν μας Κοσόβσκι καί 'Αξελρόντ—συγχωροῦν ὁ ἕνας τόν ἄλλον!!

'Ο Μπαρμπόνι, ἀπόλυτα ἱκανοποιημένος ἀπό τόν Κάουτσκι καί τόν Γκέντ, ἀπό τόν Πλεχάνοφ καί τόν Κροπότκιν, δέν εἶναι ἱκανοποιημένος ἀπό τό δικό του, τό σοσιαλιστικό, τό ἐργατικό κόμμα τῆς 'Ιταλίας. Στό κόμμα αὐτό, πού εἶχε τό εὐτύχημα ν'ἀπαλλαγεῖ ἀκόμη πρίν τόν πόλεμο ἀπό τούς ρεφορμιστές Μπισσολάτι καί Σία, δημιουργήθηκε, βλέπετε, μιά «ἀτμόσφαιρα ἀποπνικτική» (σελ. 7) γιά ὅσους (ὅπως ὁ Μπαρμπόνι) δέν συμφωνᾶνε μέ τό σύνθημα τῆς «ἀπόλυτης οὐδετερότητας» (δηλ. τοῦ ἀποφασιστικοῦ ἀγώνα ἐνάντια στήν ὑπεράσπιση τῆς ἀνάμιξης τῆς 'Ιταλίας στόν πόλεμο). 'Ο φτωχός μας ὁ Μπαρμπόνι θρηνεῖ πικρά, γιατί τούς ἀνθρώπους σάν κι'αὐτόν τούς ἀποκαλοῦν μέσα στό ἰταλικό σοσιαλιστικό ἐργατικό κόμμα «διανοούμενους», «ἀνθρώπους πού ἔχουν χάσει τήν ἐπαφή μέ τίς μάζες, ἀνθρώπους πού προέρχονται ἀπό τήν ἀστική τάξη», «ἀνθρώπους πού ξεστράτισαν ἀπό τόν ἴσιο δρόμο τοῦ σοσιαλισμοῦ καί τοῦ διεθνισμοῦ» (σελ. 7). Τό κόμμα μας, ἀναφωνεῖ μέ ἀγανάκτηση ὁ Μπαρμπόνι, «περισσότερο φανατίζει παρά διαπαιδαγωγεῖ τίς μάζες» (σελ. 4).

Παλιό τροπάρι! 'Ιταλική παραλλαγή τῆς γνωστῆς ἐπωδοῦ τῶν ρώσων λικβινταριστῶν καί ὀπορτουνιστῶν ἐνάντια στή «δημαγωγία» τῶν κακῶν μπολσεβίκων πού «ἐξωθοῦν» τίς μάζες ἐνάντια στούς ὑπέροχους σοσιαλιστές τοῦ περιοδικοῦ «Νάσα Ζαριά»[7], τῆς ΟΕ[8] καί τῆς ὁμάδας Τσχεΐτζε[9]! Πόσο πολύτιμη ὅμως εἶναι ἡ ὁμολογία ἑνός ἰταλοῦ σοσιαλσωβινιστῆ ὅτι στή μόνη χώρα ὅπου ἦταν δυνατό ἐπί μερικούς μῆνες νά συζητοῦνται ἐλεύθερα οἱ πλατφόρμες τῶν σοσιαλσωβινιστῶν καί τῶν ἐπαναστατῶν-διεθνιστῶν, ἀκριβῶς *οἱ ἐργατικές μάζες,* ἀκριβῶς *τό συνειδητό προλεταριάτο* τάχθηκε μέ τό μέρος τῶν τελευταίων,

ἐνῶ οἱ μικροαστοί διανοούμενοι καί οἱ ὀπορτουνιστές τάχθηκαν μέ τό μέρος τῶν πρώτων.

Οὐδετερότητα σημαίνει στενοκέφαλος ἐγωισμός, ἔλλειψη κατανόησης τῆς διεθνοῦς κατάστασης, σημαίνει προστυχιά ἀπέναντι στό Βέλγιο, σημαίνει «ἀπουσία»—καί «οἱ ἀπόντες πάντα ἔχουν ἄδικο», ἔτσι σκέπτεται ὁ Μπαρμπόνι στό πνεῦμα ἀκριβῶς τοῦ Πλεχάνοφ καί τοῦ 'Αξελρόντ. Μιά ὅμως πού στήν 'Ιταλία ὑπάρχουν δυό νόμιμα κόμματα, τό ρεφορμιστικό καί τό σοσιαλδημοκρατικό ἐργατικό κόμμα, μιά καί δέν εἶναι δυνατό σ'αὐτή τή χώρα νά ἐξαπατᾶ κανείς τό κοινό, κρύβοντας τή γύμνια τῶν κ.κ. Πότρεσοφ, Τσερεβάνιν, Λεβίτσκι καί Σία μέ τό φύλλο συκῆς τῆς ὁμάδας Τσχεΐτζε ἤ τῆς ΟΕ, ὁ Μπαρμπόνι ὁμολογεῖ ἀνοιχτά:

«'Απ'αὐτή τήν ἄποψη ἐγώ βλέπω περισσότερη ἐπαναστατικότητα στίς πράξεις τῶν σοσιαλιστῶν-ρεφορμιστῶν, πού κατάλαβαν γρήγορα τήν τεράστια σημασία πού θά εἶχε γιά τό μελλοντικό ἀντικαπιταλιστικό ἀγώνα αὐτή ἡ ἀνανέωση τῆς πολιτικῆς κατάστασης» (σάν ἐπακόλουθο τῆς νίκης ἐνάντια στό γερμανικό μιλιταρισμό) «καί τάχθηκαν μέ πλήρη συνέπεια μέ τό μέρος τῆς τριπλῆς συνεννόησης, παρά στήν τακτική τῶν ἐπίσημων ἐπαναστατῶν σοσιαλιστῶν, πού κρύφτηκαν σάν τή χελώνα στό καβούκι τῆς ἀπόλυτης οὐδετερότητας» (σελ. 81).

'Απ'ἀφορμή τήν πολύτιμη αὐτή ὁμολογία δέν μᾶς μένει παρά νά ἐκφράσουμε τήν ἐπιθυμία, κάποιος ἀπό τούς συντρόφους πού γνωρίζουν τό ἰταλικό κίνημα νά συγκεντρώσει καί νά ἐπεξεργαστεῖ συστηματικά τό τεράστιο καί πάρα πολύ ἐνδιαφέρον ὑλικό πού ἔδοσαν *τά δυό κόμματα* τῆς 'Ιταλίας, σχετικά μέ τό ζήτημα ποιά κοινωνικά στρώματα, ποιά στοιχεῖα, μέ τίνος τή βοήθεια καί μέ ποιά ἐπιχειρήματα ὑπεράσπιζαν τήν ἐπαναστατική πολιτική τοῦ ἰταλικοῦ προλεταριάτου, ἀπό τό ἕνα μέρος, καί τό λακεδισμό ἀπέναντι στήν ἰταλική ἰμπεριαλιστική ἀστική τάξη, ἀπό τό ἄλλο. Ὅσο περισσότερο τέτιο ὑλικό μαζευτεῖ στίς διάφορες χῶρες, τόσο πιό καθαρά θά προβάλει μπροστά στούς συνειδητούς ἐργάτες *ἡ ἀλήθεια* γιά τίς αἰτίες καί τή σημασία τῆς χρεοκοπίας τῆς ΙΙ Διεθνοῦς.

Τελειώνοντας, ἄς σημειώσουμε ὅτι ὁ Μπαρμπόνι, ἔχοντας μπροστά του τό ἐργατικό κόμμα, προσπαθεῖ μέ σοφιστεῖες νά φανεῖ εὐχάριστος στά *ἐπαναστατικά* ἔνστικτα τῶν ἐργατῶν. Παρουσιάζει τούς σοσιαλιστές-διεθνιστές τῆς 'Ιταλίας, πού εἶναι ἐχθροί τοῦ πολέμου, ὁ ὁποῖος *στήν πραγματικότητα* γίνεται γιά τά ἰμπεριαλιστικά συμφέροντα τῆς ἰταλικῆς ἀστικῆς τάξης,

σάν όπαδούς μιᾶς δειλῆς ἀποχῆς, μιᾶς ἐγωιστικῆς ἐπιθυμίας νά ἐξασφαλιστοῦν ἀπό τίς φρίκες τοῦ πολέμου. «Ἕνας λαός διαπαιδαγωγημένος ἔτσι, πού νά φοβᾶται τίς φρίκες τοῦ πολέμου, εἶναι πιθανόν ὅτι θά φοβᾶται καί τίς φρίκες τῆς ἐπανάστασης» (σελ. 83). Καί δίπλα σ᾽αὐτή τήν ἀηδιαστική προσπάθεια νά παραστήσει τόν ἐπαναστάτη συναντᾶμε τήν ὑπόμνηση, πού τήν κάνει μέ τρόπο καθαρά μπακάλικο, τῶν «καθαρῶν» λόγων τοῦ ὑπουργοῦ Σαλάντρα: «ἡ τάξη θά διαφυλαχτεῖ μέ κάθε θυσία»—κάθε ἀπόπειρα νά κηρυχτεῖ γενική ἀπεργία ἐνάντια στήν ἐπιστράτευση θά ὁδηγήσει ἁπλῶς σ᾽ἕνα «ἀνώφελο μακελειό». «Δέν μπορέσαμε νά ἐμποδίσουμε τόν πόλεμο τῆς Λιβύης (τῆς Τριπολίτιδας), πολύ περισσότερο δέν θά μπορέσουμε νά ἐμποδίσουμε τόν πόλεμο κατά τῆς Αὐστρίας» (σελ. 82).

Ὅπως ὁ Κάουτσκι, ὁ Κοῦνοφ καί ὅλοι οἱ ὀπορτουνιστές, ἔτσι καί ὁ Μπαρμπόνι συνειδητά καί μέ τόν πιό πρόστυχο ὑπολογισμό, γιά νά ξεγελάσει ὁρισμένους μέσα ἀπό τή μάζα, ἀποδίδει στούς ἐπαναστάτες τό ἀνόητο σχέδιο «νά ματαιώσουν μονομιᾶς τόν πόλεμο» καί νά ἐπιτρέψουν στήν ἀστική τάξη νά τούς πυροβολήσει στήν πιό κατάλληλη γι᾽αὐτή στιγμή. Θέλει ἔτσι νά ξεφύγει ἀπό τό καθῆκον πού καθόρισαν ξάστερα οἱ ἀποφάσεις τῆς Στουτγάρδης καί τῆς Βασιλείας: νά χρησιμοποιηθεῖ ἡ ἐπαναστατική κρίση γιά τή συστηματική ἐπαναστατική προπαγάνδα καί γιά τήν προετοιμασία τῆς ἐπαναστατικῆς δράσης τῶν μαζῶν. Ὅτι ὅμως ἡ Εὐρώπη ζεῖ ἐπαναστατικές στιγμές, αὐτό ὁ Μπαρμπόνι τό βλέπει ὁλοκάθαρα.

«...Ὑπάρχει ἕνα σημεῖο, στό ὁποῖο θεωρῶ ἀπαραίτητο νά ἐπιμείνω, ἀκόμη καί μέ τόν κίνδυνο νά φανῶ πληκτικός στόν ἀναγνώστη, γιατί δέν μπορεῖ νά ἐκτιμήσει κανείς σωστά τή σημερινή πολιτική κατάσταση, χωρίς νά ξεκαθαρίσει αὐτό τό σημεῖο: ἡ περίοδος πού ζοῦμε εἶναι περίοδος καταστροφική, περίοδος δράσης, ὅπου δέν πρόκειται γιά τό ξεκαθάρισμα τῶν ἰδεῶν, γιά τήν κατάρτιση προγραμμάτων, γιά τόν καθορισμό τῆς πορείας τῆς πολιτικῆς δράσης στό μέλλον, ἀλλά γιά τή χρησιμοποίηση τῶν ζωντανῶν καί δραστήριων δυνάμεων, γιά νά ἐπιτευχθοῦν ἀποτελέσματα μέσα σέ ὁρισμένους μῆνες, ἴσως μάλιστα καί μόνο μέσα σέ ὁρισμένες ἑβδομάδες. Σέ τέτιες συνθῆκες τό ζήτημα δέν εἶναι νά φιλοσοφοῦμε γιά τό μέλλον τοῦ προλεταριακοῦ κινήματος, ἀλλά νά προσδιορίσουμε τήν ἄποψη τοῦ προλεταριάτου στήν τρέχουσα στιγμή»(σελ. 87-88).

Ἀκόμη ἕνα σόφισμα πού παραποιεῖ τήν ἀλήθεια καί καλύπτεται μέ ἐπαναστατικότητα! 44 χρόνια ὕστερα ἀπό τήν Κομμούνα ἡ ἐπαναστατική τάξη τῆς Εὐρώπης, πού ἔζησε σχεδόν μισό αἰώνα συγκέντρωσης καί προετοιμασίας τῶν

μαζικῶν δυνάμεων, πρέπει νά σκέπτεται, σέ στιγμές πού ζεῖ μιά *καταστροφική* περίοδο, πῶς νά γίνει ὅσο τό δυνατό πιό γρήγορα λακές τῆς ἐθνικῆς της ἀστικῆς τάξης, νά τή βοηθήσει νά ληστεύει, νά ἐκβιάζει, νά ἐρημώνει, νά ὑποτάσσει ξένους λαούς καί ὄχι νά σκέπτεται νά ἀναπτύξει σέ μαζική κλίμακα ἄμεσα τήν ἐπαναστατική προπαγάνδα καί τήν προετοιμασία ἐπαναστατικῆς δράσης.

«Κομμουνίστ», τεῦχ. 1-2, 1915
Ὑπογραφή: Ν. Λ έ ν ι ν

Δημοσιεύεται σύμφωνα
μέ τό κείμενο τοῦ περιοδικοῦ
«Κομμουνίστ»

ΕΥΧΑΡΙΣΤΟΥΜΕ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΙΛΙΚΡΙΝΕΙΑ

«...῾Η κούφια ἰδέα ὅτι εἶναι ἀνάγκη νά δημιουργηθεῖ μιά Διεθνής ἀπό «σοσιαλδημοκράτες διεθνιστές»»... (ἀπό) «ἀντιπολιτευόμενα στοιχεῖα, περιμαζεμένα ἀπ᾿ὅλα τά σοσιαλιστικά κόμματα... ῾Η Διεθνής μπορεῖ νά ἀνασυσταθεῖ μόνο ἀπό τά στοιχεῖα ἐκεῖνα πού τήν ἀποτελοῦσαν ὥς τά σήμερα... ῾Η Διεθνής πού θά ἀνασυσταθεῖ δέν θά εἶναι ἡ «τρίτη» κατά σειρά, πράγμα πού χρειάζεται μόνο σέ μιά χούφτα σεχταριστές καί μαστόρους τῆς διασπαστικῆς δουλιᾶς, ἀλλά θά εἶναι ἡ ἴδια ἡ Δεύτερη, πού δέν πέθανε, ἀλλά μόνο τήν παρέλυσε προσωρινά ἡ παγκόσμια καταστροφή...»

Αὐτά γράφει ὁ κ. Βλ. Κοσόβσκι στό 8ο τεῦχος τοῦ «᾿Ινφορματσιόννι Λιστόκ» τῆς Μπούντ [10]. Εὐχαριστοῦμε ὁλόψυχα γιά τήν εἰλικρίνειά του αὐτόν τόν μπουντιστή, πού δέν εἶναι ἀπό τούς πιό ἔξυπνους. Δέν εἶναι δά ἡ πρώτη φορά πού ὑπερασπίζει τόν ὀπορτουνισμό μέ μιά εὐθύτητα ὄχι εὐχάριστη γιά τούς διπλωμάτες μπουντιστές. ῾Ο κ. Βλ. Κοσόβσκι θά βοηθήσει καί σήμερα στόν ἀγώνα κατά τοῦ ὀπορτουνισμοῦ, ἐξηγώντας στούς ἐργάτες πόσο ἀπελπιστικά μακριά βρίσκεται ἡ Μπούντ ἀπό τόν προλεταριακό σοσιαλισμό. ῾Ο κ. Βλ. Κοσόβσκι δέν βλέπει τή σχέση πού ὑπάρχει ἀνάμεσα στόν ὀπορτουνισμό καί τό σοσιαλσωβινισμό. Γιά νά τή δεῖ κανείς, πρέπει νά εἶναι σέ θέση νά σκεφτεῖ: ποιές εἶναι οἱ βασικές ἰδέες τοῦ πρώτου καί τοῦ δεύτερου ρεύματος; ποιά εἶναι ἡ ἐξέλιξη τοῦ ὀπορτουνισμοῦ στήν Εὐρώπη τίς τελευταῖες δεκαετίες; ποιά εἶναι ἡ στάση τῆς ὀπορτουνιστικῆς καί τῆς ἐπαναστατικῆς πτέρυγας ἀπέναντι στό σοσιαλσωβινισμό σέ μιά σειρά εὐρωπαϊκές χῶρες, ὅπως λογουχάρη στή Ρωσία, Γερμανία, Βέλγιο, Γαλλία, ᾿Αγγλία, ᾿Ιταλία, Σουηδία, ᾿Ελβετία, ᾿Ολλανδία καί Βουλγαρία;

Τά σκέφτηκε ὅλα αὐτά ὁ κ. Βλ. Κοσόβσκι; Ἄν δοκίμαζε νά

ἀπαντήσει ἔστω καί στό πρῶτο ἐρώτημα, θά ἔβλεπε γρήγορα τό λάθος του.

Ἄς τό ποῦμε μέ τήν εὐκαιρία. Στό 7ο τεῦχος τοῦ «Ἰνφορματσιόννι Λιστόκ» ὁ κ. Βλ. Κοσόβσκι ἔδειξε τό γερμανόφιλο σωβινισμό του, γιατί, ἐνῶ κατηγορεῖ τούς γάλλους σοσιαλδημοκράτες, ὑποστηρίζει τούς γερμανούς σοσιαλδημοκράτες πού ψήφισαν τίς πιστώσεις. Κάποιος W. (σελ. 11-12 τοῦ τεύχ. 8), ὑπερασπίζοντας τόν κ. Βλ. Κοσόβσκι ἀπό τήν «κατηγορία» γιά σωβινισμό, γράφει ὅτι δέν μπορεῖ νά ὑπάρχει γερμανόφιλος σωβινισμός σέ μιά ὀργάνωση πού δουλεύει στή Ρωσία. Δέν θά ἤθελε ἄραγε ὁ κ. Βλ. Κοσόβσκι νά ἐξηγήσει στόν κ. W., γιατί ὁ οὐκρανός ἤ ὁ πολωνός ἀστός στή Ρωσία, ὁ δανός ἤ ὁ ἀλσατός ἀστός στή Γαλλία, ὁ ἰρλανδός ἀστός στήν Ἀγγλία δείχνουν πολλές φορές ἕνα σωβινισμό ἐχθρικό πρός τά ἔθνη πού τούς καταπιέζουν;

Γράφτηκε τό καλοκαίρι τοῦ 1915

Πρωτοδημοσιεύτηκε τό 1931 στή Λενινιστική Συλλογή, τόμ. XVII

Δημοσιεύεται σύμφωνα μέ τό χειρόγραφο

Η ΗΤΤΑ ΤΗΣ ΡΩΣΙΑΣ ΚΑΙ Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΤΙΚΗ ΚΡΙΣΗ

῾Η «διάλυση» τῆς IV Δούμας[11], σάν ἀπάντηση στό σχηματισμό μέσα στούς κόλπους της τοῦ ἀντιπολιτευτικοῦ συνασπισμοῦ ἀπό τούς φιλελευθέρους, τούς ὀχτωβριστές καί τούς ἐθνικιστές —νά μιά ἀπό τίς πιό χτυπητές ἐκδηλώσεις τῆς ἐπαναστατικῆς κρίσης στή Ρωσία. Ἥττα τῶν στρατιῶν τῆς τσαρικῆς μοναρχίας, ἀνάπτυξη τοῦ ἀπεργιακοῦ καί τοῦ ἐπαναστατικοῦ κινήματος τοῦ προλεταριάτου, ἀναβρασμός μέσα στίς πλατιές μάζες, συνασπισμός φιλελευθέρων-ὀχτωβριστῶν γιά συμφωνία μέ τόν τσάρο πάνω σ᾽ἕνα πρόγραμμα μεταρυθμίσεων καί κινητοποίησης τῆς βιομηχανίας γιά τή νίκη ἐνάντια στή Γερμανία. Αὐτή εἶναι ἡ διαδοχή καί ἡ ἀλληλουχία τῶν γεγονότων στό τέλος τοῦ πρώτου χρόνου τοῦ πολέμου.

Ὅλοι βλέπουν σήμερα ὅτι στή Ρωσία ὑπάρχει ἐπαναστατική κρίση, δέν καταλαβαίνουν ὅμως ὅλοι σωστά τή σημασία της καί τά καθήκοντα τοῦ προλεταριάτου πού ἀπορέουν ἀπ᾽αὐτή τήν κρίση.

῾Η ἱστορία σάν νά ἐπαναλαβαίνεται: ξανά πόλεμος, ὅπως καί τό 1905, καί μάλιστα πόλεμος στόν ὁποῖο ὁ τσαρισμός παρέσυρε τή χώρα γιά συγκεκριμένους καί ἔκδηλα κατακτητικούς, ληστρικούς καί ἀντιδραστικούς σκοπούς. Ξανά ἥττα στόν πόλεμο καί ἐπαναστατική κρίση, πού ἐπιταχύνεται ἀπό τήν ἥττα. Ξανά ἡ φιλελεύθερη ἀστική τάξη,—αὐτή τή φορά μάλιστα μαζί καί μέ τά πιό πλατιά στρώματα τῆς συντηρητικῆς ἀστικῆς τάξης καί τῶν τσιφλικάδων,—παρουσιάζεται μ᾽ἕνα πρόγραμμα μεταρυθμίσεων καί συμφωνίας μέ τόν τσάρο. Σχεδόν ὅπως καί τό καλοκαίρι τοῦ 1905 πρίν ἀπό τή Δούμα τοῦ Μπουλίγκιν ἤ ὅπως

τό καλοκαίρι τοῦ 1906 ὕστερα ἀπό τή διάλυση τῆς Ι Δούμας.

Στήν πραγματικότητα ὅμως ὑπάρχει τεράστια διαφορά πού συνίσταται στό γεγονός ὅτι ὁ πόλεμος ἀγκάλιασε τώρα ὁλόκληρη τήν Εὐρώπη, ὅλες τίς προηγμένες χῶρες πού ἔχουν μαζικό καί ἰσχυρό σοσιαλιστικό κίνημα. Ὁ ἰμπεριαλιστικός πόλεμος *σύνδεσε* τήν ἐπαναστατική κρίση τῆς Ρωσίας, κρίση πού ξέσπασε πάνω στή βάση τῆς ἀστικοδημοκρατικῆς ἐπανάστασης, μέ τήν αὐξανόμενη κρίση τῆς προλεταριακῆς, σοσιαλιστικῆς ἐπανάστασης στή Δύση. Ἡ σύνδεση αὐτή εἶναι τόσο ἄμεση, πού δέν εἶναι δυνατή καμιά χωριστή λύση τῶν ἐπαναστατικῶν προβλημάτων τῆς μιᾶς ἤ τῆς ἄλλης χώρας: ἡ ἀστικοδημοκρατική ἐπανάσταση τῆς Ρωσίας σήμερα δέν εἶναι πιά μόνο ὁ πρόλογος, ἀλλά ἀδιάσπαστο συστατικό μέρος τῆς σοσιαλιστικῆς ἐπανάστασης τῆς Δύσης.

Νά ὁδηγήσει ὥς τό τέλος τήν ἀστική ἐπανάσταση στή Ρωσία, γιά νά ἀνάψει τήν προλεταριακή ἐπανάσταση στή Δύση—αὐτό ἦταν τό καθῆκον τοῦ προλεταριάτου τό 1905. Τό 1915 τό δεύτερο μισό αὐτοῦ τοῦ καθήκοντος ἔγινε τόσο ἐπίκαιρο, πού μπαίνει στήν ἡμερήσια διάταξη ταυτόχρονα μέ τό πρῶτο μισό. Στή Ρωσία προέκυψε μιά νέα πολιτική διαίρεση μέ βάση τίς νέες, ἀνώτερες, πιό ἀναπτυγμένες, πιό πολύπλοκες διεθνεῖς σχέσεις. Εἶναι μιά νέα διαίρεση σέ ἐπαναστάτες-σωβινιστές, πού θέλουν τήν ἐπανάσταση γιά τή νίκη ἐνάντια στή Γερμανία, καί σέ ἐπαναστάτες-προλετάριους-διεθνιστές, πού θέλουν τήν ἐπανάσταση στή Ρωσία *γιά* τήν προλεταριακή ἐπανάσταση στή Δύση καί ταυτόχρονα μ'αὐτήν. Ἡ νέα αὐτή διαίρεση εἶναι στήν οὐσία διαίρεση ἀνάμεσα στή μικροαστική τάξη—τῆς πόλης καί τοῦ χωριοῦ—τῆς Ρωσίας καί στό σοσιαλιστικό προλεταριάτο. Αὐτῆς τῆς νέας διαίρεσης πρέπει ν'ἀποκτήσουμε ξεκάθαρη συνείδηση, γιατί τό πρῶτο καθῆκον τοῦ μαρξιστῆ, δηλ. κάθε συνειδητοῦ σοσιαλιστῆ, μπροστά στήν ἐπερχόμενη ἐπανάσταση εἶναι νά κατανοήσει τή θέση *τῶν διαφόρων τάξεων,* νά ἀναγάγει τίς διαφωνίες τακτικῆς καί ἀρχῶν γενικά σέ διαφορές πού ἀφοροῦν τή θέση τῶν διαφόρων τάξεων.

Δέν ὑπάρχει τίποτε πιό πρόστυχο, τίποτε πιό ἀξιοκαταφρόνητο καί πιό βλαβερό ἀπό τήν ἰδέα πού ἔχει πέραση στούς κύκλους τῶν φιλισταίων ἐπαναστατῶν, «νά ξεχάσουμε» δηλ. τίς διαφωνίες «μέ τήν εὐκαιρία» τοῦ ἄμεσου κοινοῦ καθήκοντος πού ἔχουμε ἀπέναντι στήν ἐπερχόμενη ἐπανάσταση. Ὅποιος δέν ἔχει πειστεῖ ἀπό τήν πείρα τῆς δεκαετίας 1905-1914 γιά τήν ἠλιθιότητα αὐτῆς τῆς ἰδέας, εἶναι χαμένος ἀπό ἐπαναστατική

ἄποψη. Ὅποιος περιορίζεται σήμερα σέ ἐπαναστατικές ἀναφωνήσεις, χωρίς νά ἀναλύει τ' ζήτημα ποιές τάξεις *ἀπόδειξαν* ὅτι μποροῦν νά ἀκολουθήσουν καί ἀκολουθοῦν τό τάδε ἐπαναστατικό πρόγραμμα, δέν διαφέρει στήν οὐσία ἀπό τούς «ἐπαναστάτες» τύπου Χρουσταλιόφ, Ἀλαντίν καί Ἀλέξινσκι.

Μπροστά μας ἔχουμε τήν ξεκάθαρη θέση τῆς μοναρχίας καί τῶν φεουδαρχῶν-τσιφλικάδων: «νά μήν παραδόσουν» τή Ρωσία στή φιλελεύθερη ἀστική τάξη· καλύτερα νά ἔρθουν σέ συνεννόηση μέ τή γερμανική μοναρχία. Ἐξίσου ξεκάθαρη εἶναι καί ἡ θέση τῆς φιλελεύθερης ἀστικῆς τάξης: νά ἐπωφεληθεῖ ἀπό τήν ἥττα καί τήν ἀναπτυσσόμενη ἐπανάσταση, γιά νά πετύχει ἀπό τήν τρομοκρατημένη μοναρχία παραχωρήσεις καί τό μοίρασμα τῆς ἐξουσίας μέ τήν ἀστική τάξη. Ἐξίσου ξεκάθαρη εἶναι καί ἡ θέση τοῦ ἐπαναστατικοῦ προλεταριάτου, πού ἐπιδιώκει νά ὁδηγήσει τήν ἐπανάσταση ὥς τό τέλος, ἐπωφελούμενο ἀπό τίς ταλαντεύσεις καί τίς δυσκολίες τῆς κυβέρνησης καί τῆς ἀστικῆς τάξης. Μά ἡ μικροαστική τάξη, δηλ. ἡ τεράστια μάζα τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Ρωσίας, πού μόλις ξυπνάει, βαδίζει ψηλαφητά, «στά τυφλά», στήν οὐρά τῆς ἀστικῆς τάξης, αἰχμάλωτη τῶν ἐθνικιστικῶν προλήψεων, ὠθούμενη ἀπό τό ἕνα μέρος πρός τήν ἐπανάσταση ἀπό τίς ἀνείδωτες καί ἀνήκουστες φρίκες καί συμφορές τοῦ πολέμου, τῆς ἀκρίβειας, τῆς ἐρήμωσης, τῆς ἐξαθλίωσης καί τῆς πείνας, καί κοιτάζοντας, ἀπό τό ἄλλο μέρος, σέ κάθε βῆμα της *πρός τά πίσω,* πρός τήν ἰδέα τῆς ὑπεράσπισης τῆς πατρίδας, ἤ πρός τήν ἰδέα τῆς κρατικῆς ἀκεραιότητας τῆς Ρωσίας, ἤ πρός τήν ἰδέα τῆς μικροαγροτικῆς εὐημερίας πού θ'ἀκολουθοῦσε τή νίκη ἐνάντια στόν τσαρισμό καί ἐνάντια στή Γερμανία, χωρίς νίκη ἐνάντια στόν καπιταλισμό.

Οἱ ταλαντεύσεις αὐτές τοῦ μικροαστοῦ, τοῦ μικροαγρότη, δέν εἶναι κάτι τό τυχαῖο, ἀλλά τό ἀναπόφευκτο ἀποτέλεσμα τῆς οἰκονομικῆς του θέσης. Δέν εἶναι φρόνιμο νά κλείνουμε τά μάτια μπροστά σ'αὐτή τήν «πικρή», μά βαθιά ἀλήθεια, πρέπει νά τήν κατανοήσουμε καί νά τήν παρακολουθήσουμε στά σημερινά *πολιτικά ρεύματα καί παρατάξεις,* γιά νά μήν ἐξαπατοῦμε τόν ἑαυτό μας καί τό λαό, γιά νά μήν ἐξασθενίζουμε, νά μήν ἀδυνατίζουμε τό ἐπαναστατικό κόμμα τοῦ σοσιαλδημοκρατικοῦ προλεταριάτου. Τό προλεταριάτο θά γίνει ἀνίσχυρο, ἄν ἐπιτρέψει στό κόμμα του νά ταλαντεύεται, ὅπως ταλαντεύεται ἡ μικροαστική τάξη. Τό προλεταριάτο θά ἐκπληρώσει τό καθῆκον του τότε μόνο, ὅταν μπορέσει νά βαδίσει πρός τό μεγάλο του σκοπό χωρίς ταλαντεύσεις, σπρώχνοντας πρός τά μπρός τή

μικροαστική τάξη, προσφέροντάς της τή δυνατότητα νά διδαχτεῖ ἀπό τά λάθη της, ὅταν αὐτή κλίνει πρός τά δεξιά, καί χρησιμοποιώντας ὅλες της τίς δυνάμεις γιά τόν ἀγώνα, ὅταν ἡ ζωή τήν ἀναγκάζει νά βαδίζει πρός τ᾿ἀριστερά.

Τρουντοβίκοι, ἐσέροι[12], λικβινταριστές-«ὀπαδοί τῆς ΟΕ»— αὐτά εἶναι τά πολιτικά *ρεύματα* τῆς Ρωσίας πού διαμορφώθηκαν πέρα γιά πέρα τήν περασμένη δεκαετία, ἀπόδειξαν τή σύνδεσή τους μέ τίς διάφορες ὁμάδες, στοιχεῖα καί στρώματα τῆς μικροαστικῆς τάξης, καί ἐκδήλωσαν τίς ταλαντεύσεις τους ἀπό τήν ἄκρα ἐπαναστατικότητα στά λόγια ὥς τή συμμαχία μέ τούς σωβινιστές λαϊκούς σοσιαλιστές[13] ἤ μέ τό περιοδικό «Νάσα Ζαριά» στήν πράξη. Λογουχάρη, στίς 3 τοῦ Σεπτέμβρη 1915 ἡ πεντάδα τῶν γραμματέων τοῦ ἐξωτερικοῦ τῆς ᾿Οργανωτικῆς ᾿Επιτροπῆς ἀπηύθυνε μιά ἔκκληση σχετικά μέ τά καθήκοντα τοῦ προλεταριάτου, πού δέν λέει λέξη γιά τόν ὀπορτουνισμό καί τό σοσιαλσωβινισμό, ἐνῶ ἀντίθετα, μιλάει γιά «ἐξέγερση» στά μετόπισθεν τοῦ γερμανικοῦ στρατοῦ (αὐτό ὕστερα ἀπό ἑνός χρόνου ἀγώνα ἐνάντια στό σύνθημα τοῦ ἐμφυλίου πολέμου!) καί διακηρύσσει τό σύνθημα τῆς «Συντακτικῆς συνέλευσης γιά τήν ἐξάλειψη τοῦ πολέμου καί τήν ἐξάλειψη τοῦ ἀπολυταρχικοῦ καθεστῶτος (τῆς 3 τοῦ ᾿Ιούνη)»—σύνθημα πού τόσο τό ἐξυμνοῦσαν οἱ καντέτοι[14] τό 1905!! ῞Οποιος δέν κατάλαβε ὅτι, πρός τό συμφέρον τῆς ἐπιτυχίας τῆς ἐπανάστασης, εἶναι ἀναγκαῖος ὁ ὁλοκληρωτικός διαχωρισμός τοῦ κόμματος τοῦ προλεταριάτου ἀπό τά μικροαστικά αὐτά ρεύματα, αὐτός θά φέρνει ἄδικα τό ὄνομα τοῦ σοσιαλδημοκράτη.

῞Οχι, μπροστά στήν ἐπαναστατική κρίση τῆς Ρωσίας, πού ἐπιταχύνεται ἀκριβῶς ἀπό τήν ἧττα—αὐτό φοβοῦνται νά τό ὁμολογήσουν οἱ ποικιλόχρωμοι ἀντίπαλοι τῆς «πολιτικῆς τῆς ἧττας»—τά καθήκοντα τοῦ προλεταριάτου θά εἶναι, ὅπως καί προηγούμενα, νά διεξάγει ἀγώνα ἐνάντια στόν ὀπορτουνισμό καί τό σῶβινισμό, πού χωρίς αὐτό τόν ἀγώνα εἶναι ἀδύνατο νά ἀναπτυχθεῖ ἡ ἐπαναστατική συνείδηση τῶν μαζῶν, ὅπως ἐπίσης καί νά βοηθήσει τό κίνημά τους μέ ξεκάθαρα ἐπαναστατικά συνθήματα. ῞Οχι Συντακτική συνέλευση, ἀλλά ἀνατροπή τῆς μοναρχίας, δημοκρατία, δήμευση τῆς γῆς τῶν τσιφλικάδων καί 8ωρη ἐργάσιμη μέρα—αὐτά θά εἶναι, ὅπως καί πρῶτα, τά συνθήματα τοῦ σοσιαλδημοκρατικοῦ προλεταριάτου, τά συνθήματα τοῦ κόμματός μας. Καί σέ ἀδιάρηκτη σύνδεση μέ τά συνθήματα αὐτά, τό κόμμα μας γιά νά ξεχωρίσει στήν πράξη, σέ ὅλη του τήν προπαγάνδα καί στή ζύμωση, σέ ὅλες τίς

ἐκδηλώσεις τῆς ἐργατικῆς τάξης τά καθήκοντα τοῦ σοσιαλισμοῦ καί νά τ'ἀντιπαραθέσει στά καθήκοντα τοῦ ἀστικοῦ σωβινισμοῦ (μαζί καί τοῦ σωβινισμοῦ τοῦ Πλεχάνοφ καί τοῦ Κάουτσκι), θά ρίχνει ὅπως καί πρῶτα τό σύνθημα τῆς μετατροπῆς τοῦ ἰμπεριαλιστικοῦ πολέμου σέ πόλεμο ἐμφύλιο, δηλ. τό σύνθημα τῆς σοσιαλιστικῆς ἐπανάστασης στή Δύση.

Τά διδάγματα τοῦ πολέμου ἀναγκάζουν ἀκόμη καί τούς ἀντιπάλους μας νά δέχονται στήν πράξη τόσο τή θέση τῆς «γραμμῆς τῆς ἥττας» ὅσο καί τήν ἀνάγκη νά ρίχνεται—στήν ἀρχή στά πεταχτά μέσα σέ ἐκκλήσεις καί ἔπειτα πιό σοβαρά, μέ περισσότερη περίσκεψη—τό σύνθημα «τῆς ἐξέγερσης στά μετόπισθεν» τῶν γερμανῶν στρατοκρατῶν, δηλ. τό σύνθημα τοῦ ἐμφυλίου πολέμου. Καί ἔτσι τά διδάγματα τοῦ πολέμου καρφώνουν στό μυαλό τοῦ καθενός ἐκεῖνο ἀκριβῶς πού ἐμεῖς κηρύσσαμε ἀπό τήν ἀρχή τοῦ πολέμου. Ἡ ἥττα τῆς Ρωσίας *ἀποδείχτηκε* πώς εἶναι μικρότερο κακό, γιατί προώθησε σέ τεράστιες διαστάσεις τήν ἐπαναστατική κρίση, ξεσήκωσε ἑκατομμύρια, δεκάδες καί ἑκατοντάδες ἑκατομμύρια. Ἡ ἐπαναστατική ὅμως κρίση τῆς Ρωσίας στίς συνθῆκες τοῦ ἰμπεριαλιστικοῦ πολέμου δέν μποροῦσε νά μήν ὁδηγήσει στήν ἰδέα τῆς μοναδικῆς σωτηρίας τῶν λαῶν, στήν ἰδέα «τῆς ἐξέγερσης στά μετόπισθεν» τοῦ γερμανικοῦ στρατοῦ, δηλ. στήν ἰδέα τοῦ ἐμφυλίου πολέμου *σ'ὅλες* τίς ἐμπόλεμες χῶρες.

Ἡ ζωή διδάσκει. Ἡ ζωή *προχωρεῖ* μέσω τῆς ἥττας τῆς Ρωσίας πρός τήν ἐπανάσταση στή Ρωσία, καί μέσω αὐτῆς τῆς ἐπανάστασης καί σέ σύνδεση μ'αὐτήν, πρός τόν ἐμφύλιο πόλεμο στήν Εὐρώπη. Ἡ ζωή τράβηξε αὐτό τό δρόμο. Καί τό κόμμα τοῦ ἐπαναστατικοῦ προλεταριάτου τῆς Ρωσίας, ἀντλώντας νέες δυνάμεις ἀπ'αὐτά τά διδάγματα τῆς ζωῆς πού τό δικαίωσαν θά τραβήξει μέ ἀκόμη μεγαλύτερη ἐνεργητικότητα στό δρόμο πού χάραξε.

Γράφτηκε ἀργότερα ἀπό τίς 5 (18)
τοῦ Σεπτέμβρη 1915

Πρωτοδημοσιεύτηκε στίς 7 τοῦ Νοέμβρη 1928
στήν ἐφημερίδα «Πράβντα»,
ἀρ. φύλ. 260

Δημοσιεύεται σύμφωνα
μέ τό χειρόγραφο

ΠΡΟΣ ΤΗ ΔΙΕΘΝΗ ΣΟΣΙΑΛΙΣΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ (I. S. K.)[15]

Ἀξιότιμοι σύντροφοι!

Πήραμε τό γράμμα σας τῆς 25 τοῦ Σεπτέμβρη καί Σᾶς πληροφοροῦμε ὅτι εἴμαστε ἀπόλυτα σύμφωνοι μέ τό σχέδιο ἵδρυσης μιᾶς μόνιμης διεθνοῦς «εὐρείας ἐπιτροπῆς» (erweiterte Kommission) στή Βέρνη. Ἔχοντας τήν πεποίθηση ὅτι καί οἱ ὑπόλοιπες ὀργανώσεις πού ἔχουν προσχωρήσει στήν I. S. K. θά συμφωνήσουν μ᾽αὐτό τό σχέδιο, ὁρίζουμε ἀπό τήν ΚΕ τοῦ ΣΔΕΚΡ τακτικό μέλος τῆς εὐρείας αὐτῆς ἐπιτροπῆς τόν σ. Ζηνόβιεφ καί ἀντικαταστάτες, ἀναπληρωτές του (suppléant, Stellvertreter) (1) τήν σ. Πετρόβα καί (2) τόν σ. Λένιν. Ἡ διεύθυνσή μας γιά ἀλληλογραφία εἶναι: Herrn Radomislsky (bei Fr. Aschwanden). Hertenstein (Ks. Luzern). Schweiz.

Παρακάτω. Ὅσοναφορᾶ τά ἄλλα ζητήματα πού ἀνακινοῦνται στό γράμμα Σας τῆς 25 τοῦ Σεπτέμβρη, ἔχουμε ἀπό τήν πλευρά μας τήν ἀκόλουθη γνώμη:

1. Εἴμαστε ἀπόλυτα σύμφωνοι μαζί Σας ὅτι «οἱ γενικές ἀπόψεις» («allgemeine Gesichtspunkte»), πού καθόρισε ἡ συνδιάσκεψη τῆς 5-8 τοῦ Σεπτέμβρη[16] «εἶναι ἀνεπαρκεῖς» («nicht genügen»). Ἐπιβάλλεται ἐπιτακτικά οἱ ἀρχές αὐτές νά ἀναπτυχθοῦν παραπέρα, πολύ πιό λεπτολογημένα καί λεπτομερειακά. Αὐτό εἶναι ἀπαραίτητο καί ἀπό ἄποψη ἀρχῶν καί ἀπό στενά πρακτική ἄποψη, γιατί, γιά νά πραγματοποιηθεῖ *ἑνιαία δράση* σέ διεθνή κλίμακα, ἀπαιτεῖται νά εἶναι καί σαφεῖς οἱ βασικές ἰδεολογικές ἀπόψεις καί αὐστηρά καθορισμένες αὐτές ἤ ἐκεῖνες οἱ πρακτικές μέθοδοι δράσης. Δέν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι ἡ μεγάλη κρίση πού περνάει ἡ Εὐρώπη γενικά καί τό ἐργατικό

κίνημα τῆς Εὐρώπης ἰδιαίτερα, δέν μπορεῖ νά ὁδηγήσει παρά μόνο μέ ἀργούς ρυθμούς στό ξεκαθάρισμα καί τῶν δυό πλευρῶν τοῦ ζητήματος ἀπό τίς μάζες· τό καθῆκον ὅμως τῆς I. S. K., μαζί μέ τά κόμματα πού ἀνήκουν σ'αὐτήν, εἶναι ἀκριβῶς νά συμβάλει σ'αὐτό τό ξεκαθάρισμα. Χωρίς νά περιμένουμε τά ἀδύνατα—δηλ. μιά γρήγορη ἕνωση ὅλων, στηριγμένη σέ ἀντιλήψεις ἀλληλέγγυες καί ἐπεξεργασμένες μέ ἀκρίβεια, πρέπει νά πετύχουμε ἕνα *ἀκριβολογημένο* ξεκαθάρισμα *τῶν βασικῶν ρευμάτων* καί *κατευθύνσεων* τοῦ σύγχρονου διεθνιστικοῦ σοσιαλισμοῦ καί ἔπειτα νά πετύχουμε ὥστε οἱ ἐργατικές μάζες νά γνωρίσουν αὐτά τά ρεύματα, νά τά ἐξετάσουν ὁλόπλευρα, νά τά ἐλέγξουν μέ τήν πείρα τοῦ πρακτικοῦ τους κινήματος. Ἔχουμε τή γνώμη ὅτι ἡ I. S. K. θά ἔπρεπε νά θεωρεῖ αὐτό τό καθῆκον σάν κύριό της καθῆκον.

2. Τό γράμμα τῆς 25 τοῦ Σεπτέμβρη ἀναφέρει ὅτι καθῆκον τοῦ προλεταριάτου εἶναι εἴτε ν'ἀγωνιστεῖ γιά τήν εἰρήνη (σέ περίπτωση συνέχισης τοῦ πολέμου), εἴτε «νά διατυπώσει συγκεκριμένα καί λεπτομερειακά τή διεθνική ἄποψη τοῦ προλεταριάτου ἀπέναντι στίς διάφορες προτάσεις καί προγράμματα εἰρήνης» («den internationalen Standpunkt des Proletariats zu den verschiedenen Friedensvorschlägen und Programmen konkret und ins einzelne gehend zu umschreiben»). Καί ἐδῶ τονίζεται ἰδιαίτερα τό ἐθνικό ζήτημα (Ἀλσατία καί Λωραίνη, Πολωνία, Ἀρμενία κτλ.).

Νομίζουμε ὅτι καί στά δυό ντοκουμέντα πού ψηφίστηκαν ὁμόφωνα ἀπό τή συνδιάσκεψη τῆς 5-8 τοῦ Σεπτέμβρη, δηλ. τόσο στή διακήρυξη ὅσο καί στό «ψήφισμα συμπάθειας» («Sympathieerklärung»), ἐκφράζεται ἡ σκέψη *τῆς σύνδεσης* τῆς πάλης γιά τήν εἰρήνη μέ τήν πάλη γιά τό σοσιαλισμό («ἡ πάλη γιά τήν εἰρήνη... εἶναι πάλη γιά τό σοσιαλισμό»—«dieser Kampf ist der Kampf... für den Sozialismus»—λέει ἡ διακήρυξη) μέ «τήν ἀδιάλλακτη ταξική πάλη τοῦ προλεταριάτου» («unversöhnlicher proletarischer Klassenkampf»—τό κείμενο τῆς ἀπόφασης πού ψήφισε ἡ συνδιάσκεψη δέν μιλοῦσε γιά «ἀδιάλλακτη», ἀλλά γιά «ἐπαναστατική» ταξική πάλη καί, ἄν ἡ ἀλλαγή ἔγινε γιά λόγους νομιμότητας, αὐτό δέν μπορεῖ ν'ἀλλάξει τό νόημα). Τό ψήφισμα συμπάθειας μιλάει καθαρά ὅτι εἶναι ἀνάγκη ἡ συνδιάσκεψη «νά ξυπνήσει τό ἐπαναστατικό πνεῦμα μέσα στίς μάζες τοῦ διεθνοῦς προλεταριάτου» καί «νά ὑποσχεθεῖ ἐπίσημα» ὅτι θά πραγματοποιήσει αὐτό τό ἔργο.

Χωρίς σύνδεση μέ τήν ἐπαναστατική ταξική πάλη τοῦ

προλεταριάτου ἡ πάλη γιά τήν εἰρήνη δέν εἶναι παρά πασιφιστική φρασεολογία συναισθηματικῶν ἀστῶν ἤ ἀστῶν πού ἐξαπατοῦν τό λαό.

Ἐμεῖς δέν μποροῦμε καί δέν πρέπει νά παίρνουμε πόζα «δημόσιων ἀνδρῶν» καί νά καταρτίζουμε «συγκεκριμένα» προγράμματα εἰρήνης. Ἀντίθετα, πρέπει νά ἐξηγοῦμε στίς μάζες ὅτι εἶναι ἀπατηλές οἱ κάθε λογῆς ἐλπίδες γιά δημοκρατική εἰρήνη (χωρίς προσαρτήσεις, βιαιότητες, ληστεία), *ἄν δέν* ἀναπτυχθεῖ ἡ ἐπαναστατική ταξική πάλη. Ἐμεῖς ἔχουμε πεῖ στίς μάζες σταθερά, καθαρά καί συγκεκριμένα στήν ἀρχή-ἀρχή τῆς διακήρυξης ὅτι αἰτία τοῦ πολέμου εἶναι ὁ ἰμπεριαλισμός καί ὅτι ὁ ἰμπεριαλισμός σημαίνει «ὑποδούλωση» τῶν ἐθνῶν, ὅλων τῶν ἐθνῶν τοῦ κόσμου ἀπό μιά χούφτα «μεγάλες Δυνάμεις». Ἄρα πρέπει νά βοηθήσουμε τίς μάζες νά ἀνατρέψουν τόν ἰμπεριαλισμό, γιατί χωρίς τήν ἀνατροπή του, εἶναι ἀδύνατο νά ἐπιτευχθεῖ εἰρήνη χωρίς προσαρτήσεις. Ὁ ἀγώνας γιά τήν ἀνατροπή τοῦ ἰμπεριαλισμοῦ εἶναι βέβαια δύσκολος, οἱ μάζες ὅμως πρέπει νά ξέρουν *τήν ἀλήθεια* γι᾿αὐτό τό δύσκολο, μά ἀναγκαῖο ἀγώνα. Οἱ μάζες δέν πρέπει νά βαυκαλίζονται μέ τήν ἐλπίδα γιά εἰρήνη χωρίς τήν ἀνατροπή τοῦ ἰμπεριαλισμοῦ.

3. Ξεκινώντας ἀπ᾿αὐτές τίς σκέψεις, κάνουμε τήν πρόταση:

νά μποῦν στήν ἡμερήσια διάταξη τῶν προσεχῶν συνεδριάσεων τῆς εὐρείας ἐπιτροπῆς (γιά τήν ἐπεξεργασία ἤ τή συνόψιση καί δημοσίευση τῶν θέσεων ἤ σχεδίων ἀπόφασης) καί μετά καί τῆς ἑπόμενης διεθνοῦς συνδιάσκεψης (γιά τήν ὁριστική ψήφιση τῆς ἀπόφασης) τά παρακάτω ζητήματα:

a) ἡ σύνδεση τῆς πάλης γιά τήν εἰρήνη μέ τή μαζική ἐπαναστατική δράση ἤ μέ τήν ἐπαναστατική ταξική πάλη τοῦ προλεταριάτου·

b) ἡ αὐτοδιάθεση τῶν ἐθνῶν·

c) ἡ σύνδεση πού ὑπάρχει ἀνάμεσα στό σοσιαλπατριωτισμό καί τόν ὀπορτουνισμό.

Ὑπογραμμίζουμε ὅτι στή διακήρυξη πού ψήφισε ἡ συνδιάσκεψη *ὅλα* αὐτά τά ζητήματα *θίγονται* πολύ συγκεκριμένα, ὅτι ἔχουν ἐξαιρετικά ζωτική σημασία καί ἀπό ἄποψη ἀρχῶν καί ἀπό πρακτική ἄποψη καί ὅτι *οὔτε ἕνα* πρακτικό βῆμα τοῦ προλεταριακοῦ ἀγώνα *δέν εἶναι νοητό* χωρίς οἱ σοσιαλιστές καί οἱ συνδικαλιστές νά προσκρούσουν σ᾿αὐτά τά ζητήματα.

Ἡ ἐπεξεργασία αὐτῶν τῶν ζητημάτων εἶναι ἀπαραίτητη ἀκριβῶς γιά νά συμβάλλουμε στή μαζική πάλη γιά τήν εἰρήνη,

γιά τήν αὐτοδιάθεση τῶν ἐθνῶν, γιά τό σοσιαλισμό, ἐνάντια στό «ψέμα τῶν καπιταλιστῶν» (λόγια τῆς διακήρυξης) γιά «ὑπεράσπιση τῆς πατρίδας» στό σημερινό πόλεμο.

Ἄν, ὅπως τονίζεται πολύ σωστά στό γράμμα τῆς 25 τοῦ Σεπτέμβρη, τό φταίξιμο ἤ τό ἀτύχημα τῆς ΙΙ Διεθνοῦς εἶναι ὅτι δέν καθορίζει συγκεκριμένα καί δέν ἔχει ἐπεξεργαστεῖ τά σπουδαῖα αὐτά ζητήματα, τό καθῆκον μας εἶναι νά βοηθήσουμε ἀκριβῶς τίς μάζες νά τά θέσουν μέ ὅσο τό δυνατό μεγαλύτερη σαφήνεια καί νά τά λύσουν μέ μεγαλύτερη ἀκρίβεια.

4. Σχετικά μέ τήν ἔκδοση τοῦ δελτίου σέ τρεῖς γλῶσσες ἡ πείρα δείχνει, κατά τή γνώμη μας, ὅτι τό σχέδιο αὐτό δέν εἶναι σκόπιμο. Ἡ ἔκδοση ἑνός τέτιου μηνιαίου δελτίου θά στοίχιζε 2-3 χιλιάδες φράγκα τό χρόνο καί δέν εἶναι εὔκολο νά βρεῖ κανείς αὐτό τό ποσό. Στό μεταξύ δυό ἐφημερίδες τῆς Ἐλβετίας, ἡ «Berner Tagwacht»[17] καί ἡ «La Sentinelle»[18], ἀναδημοσιεύουν σχεδόν ὅλο τό περιεχόμενο τοῦ δελτίου. Προτείνουμε στήν I. S. K.:

> νά προσπαθήσει νά ἔλθει σέ συμφωνία μέ τίς διευθύνσεις τῶν παραπάνω ἐφημερίδων καί μέ μιά ἐφημερίδα τῆς Ἀμερικῆς, γιά νά ἀναλάβουν νά δημοσιεύουν τόσο τό δελτίο ὅσο καί ὅλες τίς ἀνακοινώσεις καί τά ὑλικά τῆς I. S. K. (εἴτε στήν ἴδια τήν ἐφημερίδα ἐξονόματος τῆς I. S. K., εἴτε σέ ἰδιαίτερα παραρτήματα).

Αὐτό ὄχι μόνο θά στοιχίσει λιγότερα, ἀλλά καί θά δόσει τή δυνατότητα νά ἐνημερώνεται ἡ ἐργατική τάξη γιά τή δράση τῆς I. S. K. ἀσύγκριτα καλύτερα, πληρέστερα, συχνότερα. Τό συμφέρον μας εἶναι νά διαβάζουν ὅσο τό δυνατό περισσότεροι ἐργάτες τίς ἀνακοινώσεις τῆς I. S. K., νά δημοσιεύονται ὅλα τά σχέδια ἀποφάσεων, γιά νά ἐνημερώνονται οἱ ἐργάτες καί νά βοηθιοῦνται νά διαμορφώσουν τή θέση τους ἀπέναντι στόν πόλεμο.

Ἐλπίζουμε ὅτι δέν θά ἔχετε ἀντίρηση ὅτι πρέπει νά δημοσιευτεῖ τόσο τό σχέδιο ἀπόφασης (πού τό ψήφισαν καταρχήν 12 ἀντιπρόσωποι ἔναντι 19, δηλ. περίπου τά 40% τοῦ συνόλου), ὅσο καί τό γράμμα τοῦ ἐπιφανοῦς γερμανοῦ σοσιαλιστῆ[19] (παραλείποντας τό ὄνομα καί ὅ,τι *δέν* σχετίζεται μέ τήν τακτική).

Ἐλπίζουμε ὅτι ἡ I. S. K. θά παίρνει συστηματικά πληροφορίες ἀπό τίς διάφορες χῶρες γιά τίς καταδιώξεις καί τίς συλλήψεις ἐκείνων πού ἀγωνίζονται κατά τοῦ πολέμου, γιά τήν πορεία τῆς ταξικῆς πάλης ἐνάντια στόν πόλεμο, γιά τή

συναδέλφωση στά χαρακώματα, γιά τό κλείσιμο τῶν ἐφημερίδων, γιά τήν ἀπαγόρευση νά δημοσιεύονται ἐκκλήσεις ὑπέρ τῆς εἰρήνης κτλ. —καί ὅτι ὅλες αὐτές οἱ πληροφορίες θά μποροῦσαν νά δημοσιεύονται περιοδικά ἐξονόματος τῆς I. S. K. στίς παραπάνω ἐφημερίδες.

'Η σ. Κολοντάι, συνεργάτρια τῆς «Νάσε Σλόβο»[20] καί ἄλλων σοσιαλδημοκρατικῶν ἐφημερίδων, πού μόλις ἀναχώρησε γιά τήν 'Αμερική γιά νά κάνει μιά σειρά διαλέξεις σέ διάφορες περιοχές, θά μποροῦσε ἴσως νά κλείσει συμφωνία μέ μιά ἀπό τίς καθημερινές ἤ ἑβδομαδιαῖες ἐφημερίδες τῆς 'Αμερικῆς. Θά μπορούσαμε νά ἔλθουμε σέ ἐπαφή μέ τήν Κολοντάι ἤ νά σᾶς δόσουμε τή διεύθυνσή της.

5. Σχετικά μέ τόν τρόπο ἐκπροσώπευσης ὁρισμένων *μερίδων* τῶν κομμάτων (ἰδιαίτερα τῆς Γερμανίας καί τῆς Γαλλίας, ὅπως ἴσως καί τῆς 'Αγγλίας) κάνουμε τήν ἑξῆς πρόταση:

> ἡ I. S. K. θά μποροῦσε νά προτείνει στούς συντρόφους αὐτῶν τῶν κομμάτων νά συζητήσουν, ἄν δέν θά ἦταν ἄραγε σκόπιμο νά συγκροτήσουν μέ διάφορες ὀνομασίες ὁμάδες, πού οἱ ἐκκλήσεις τους πρός τίς μάζες (μέ μορφή προκηρύξεων, ψηφισμάτων κτλ.) νά δημοσιεύονται ἀπό τήν I. S. K. μέ τή σημείωση ὅτι ἀνήκουν στήν τάδε ἤ τάδε ὁμάδα.

Μ'αὐτό τόν τρόπο, πρῶτο, οἱ μάζες θά ἐνημερώνονται γιά τήν τακτική καί τίς ἀπόψεις τῶν διεθνιστῶν, παρά τίς ἀπαγορεύσεις τῆς στρατιωτικῆς λογοκρισίας· δεύτερο, θά δινόταν ἡ δυνατότητα νά δεῖ κανείς τήν ἐξέλιξη καί τήν ἐπιτυχία τῆς προπαγάνδισης τῶν διεθνιστικῶν ἀπόψεων στό μέτρο πού οἱ συνελεύσεις τῶν ἐργατῶν, οἱ ὀργανώσεις τους κτλ. θά ψήφιζαν ἀποφάσεις, ὅπου θά δήλωναν ὅτι ἐπιδοκιμάζουν τίς ἀπόψεις τῆς μιᾶς ἤ τῆς ἄλλης ὁμάδας· τρίτο, θά ἦταν δυνατό νά ἐκφράζονται οἱ διάφορες ἀποχρώσεις ἀπόψεων (λογουχάρη στήν 'Αγγλία τό B. S. P.[21], *ἡ μειοψηφία* του καί τό I. L. P.[22]· στή Γαλλία—οἱ σοσιαλιστές, ὅπως ὁ Bourderon κ.ἄ., οἱ συνδικαλιστές ὅπως ὁ Merrheim κ.ἄ. Στή Γερμανία, ὅπως ἔδειξε ἡ συνδιάσκεψη, ὑπάρχουν ἀποχρώσεις *μέσα* στήν ἀντιπολίτευση).

Εἶναι αὐτονόητο ὅτι οἱ ὁμάδες αὐτές, ὅπως τονίζεται στό γράμμα τῆς 25 τοῦ Σεπτέμβρη, δέν θά ἔπρεπε νά σχηματίσουν χωριστές ὀργανωτικές μονάδες, ἀλλά νά ὑπάρχουν μέσα στίς παλιές ὀργανώσεις *μόνο* γιά τήν ἐπαφή μέ τήν I. S. K. καί γιά τήν προπαγάνδιση τοῦ ἀγώνα ὑπέρ τῆς εἰρήνης.

Αὐτές οἱ ὁμάδες πρέπει νά ἐκπροσωποῦνται στήν «εὐρεία ἐπιτροπή» καί στίς συνδιασκέψεις.

6. Σχετικά μέ τόν ἀριθμό τῶν μελῶν τῆς «εὐρείας ἐπιτροπῆς» καί τήν ψηφοφορία προτείνουμε:

νά μήν περιοριστεῖ ὁ ἀριθμός τῶν μελῶν σέ 3 τό maximum, ἀλλά ἀντί γι'αὐτό νά καθιερωθοῦν *κλάσματα κατά τήν ψηφοφορία* (½, ⅓ κτλ.) γιά τίς μικρές ὁμάδες.

Αὐτό εἶναι πιό κατάλληλο, γιατί τό νά στεροῦμε ἀπό τήν ἐκπροσώπευση ὁμάδες πού ἔχουν τή δική τους ἀπόχρωση εἶναι πραγματικά ἀδύνατο καί βλαβερό γιά τήν ἀνάπτυξη καί τήν προπαγάνδιση στίς μάζες τῶν ἀρχῶν πού καθόρισε ἡ διακήρυξη.

7. Σχετικά μέ τόν κίνδυνο νά πάρει ἡ εὐρεία ἐπιτροπή «ρωσοπολωνικό χαρακτήρα», νομίζουμε ὅτι ὁ φόβος αὐτός τῶν συντρόφων (ὅσο κι'ἄν εἶναι προσβλητικός γιά τούς ρώσους) εἶναι *δικαιολογημένος,* ἐφόσον εἶναι δυνατό νά ἀντιπροσωπευθοῦν ὁμάδες πολιτικῶν προσφύγων πού δέν ἔχουν σοβαρούς δεσμούς μέ τή Ρωσία. Κατά τή γνώμη μας, πρέπει νά ἐκπροσωποῦνται μόνο οἱ ὀργανώσεις ἤ οἱ ὁμάδες πού ἔχουν ἀποδείξει μέ *ὄχι λιγότερο ἀπό 3 χρόνων δουλιά* τήν ἱκανότητά τους νά ἐκπροσωποῦν τό κίνημα μέσα στήν ἴδια τή Ρωσία. Προτείνουμε στήν I. S. K. νά συζητήσει καί νά καθιερώσει αὐτή τήν ἀρχή, καθώς καί νά ἀπευθυνθεῖ σέ ὅλες τίς ὁμάδες μέ τήν παράκληση νά τῆς παρέχουν πληροφορίες καί στοιχεῖα γιά τή δουλιά τους στή Ρωσία.

8. Τέλος, ἐπωφελούμαστε ἀπό τήν εὐκαιρία γιά νά σημειώσουμε μιά ἀνακρίβεια πού διαπιστώσαμε στό τεῦχ. 1 τοῦ «Δελτίου»[23] καί νά σᾶς παρακαλέσουμε νά τήν ἐπανορθώσετε στό τεῦχ. 2 (ἤ στή «Berner Tagwacht» καί στή «La Sentinelle»). Συγκεκριμένα, στό «Δελτίο» τεῦχ. 1, σελ. 7, στήλη 1 στήν ἀρχή, λέγεται ὅτι τό σχέδιο ἀπόφασης τό ὑπόγραψαν ἡ ΚΕ, οἱ πολωνοί σοσιαλδημοκράτες (Landesvorstand*), οἱ λεττονοί, οἱ σουηδοί καί οἱ νορβηγοί. 'Απ'αὐτή τήν ἀπαρίθμηση παραλείπονται:

ἕνας γερμανός ἀντιπρόσωπος (πού τό ὄνομά του δέν δημοσιεύεται γιά λόγους εὐνόητους) καί ἕνας ἐλβετός, ὁ Πλάττεν.

Γράφτηκε ἀργότερα ἀπό τίς
12 (25) τοῦ Σεπτέμβρη 1915

Πρωτοδημοσιεύτηκε στίς 6 τοῦ Σεπτέμβρη 1925
στήν ἐφημερίδα «Πράβντα», ἀρ. φύλ. 203

Δημοσιεύεται σύμφωνα
μέ τό χειρόγραφο

---

*— 'Η Κεντρική Διοίκηση. *'Η Σύντ.*

ΕΝΑ ΠΡΩΤΟ ΒΗΜΑ

Ἀργά προχωρεῖ ἡ ἀνάπτυξη τοῦ διεθνοῦς σοσιαλιστικοῦ κινήματος στήν ἐποχή αὐτή τῆς ἀπίστευτα βαθιᾶς κρίσης πού προκάλεσε ὁ πόλεμος. Ὡστόσο ὅμως προχωρεῖ πρός τήν κατεύθυνση ἀκριβῶς τῆς ρήξης μέ τόν ὀπορτουνισμό καί τό σοσιαλσωβινισμό. Ἡ Διεθνής σοσιαλιστική συνδιάσκεψη τοῦ Τσίμμερβαλντ (Ἐλβετία) τῆς 5-8 τοῦ Σεπτέμβρη 1915 τό ἔδειξε αὐτό καθαρά.

Ἕνα ὁλόκληρο χρόνο μέσα στούς σοσιαλιστές τῶν ἐμπόλεμων καί τῶν οὐδέτερων χωρῶν παρατηρήθηκε ἕνα προτσές ταλαντεύσεων καί ἀναμονῆς: φοβοῦνταν νά ὁμολογήσουν καί στόν ἴδιο τόν ἑαυτό τους πόσο βαθιά εἶναι ἡ κρίση, δέν ἤθελαν νά ἀτενίσουν κατά πρόσωπο τήν πραγματικότητα, παρελκύανε μέ χίλιους δυό τρόπους τήν ἀναπόφευκτη ρήξη μέ τούς ὀπορτουνιστές καί τούς καουτσκιστές πού ἐπικρατοῦν στά ἐπίσημα κόμματα τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης.

Ἡ ἐκτίμηση ὅμως τῶν γεγονότων, πού κάναμε ἐδῶ κι᾽ἕνα χρόνο στή διακήρυξη τῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς («Σοτσιάλ-Ντεμοκράτ»[24], ἀρ. φύλ. 33)*, ἀποδείχτηκε σωστή· τά γεγονότα ἔδειξαν πώς εἶναι σωστή. Τά γεγονότα *ἐξελίχθηκαν* ἀκριβῶς κατά τέτιο τρόπο, πού στήν πρώτη Διεθνή σοσιαλιστική συνδιάσκεψη ἀντιπροσωπεύτηκαν τά διαμαρτυρόμενα στοιχεῖα τῆς μειοψηφίας (τῆς Γερμανίας, τῆς Γαλλίας, τῆς Σουηδίας, τῆς

* Βλ. Ἅπαντα, 5η ἔκδ., τόμ. 26ος, σελ. 13-23. *Ἡ Σύντ.*

Νορβηγίας), πού δροῦν *ἀντίθετα* μέ τίς ἀποφάσεις τῶν ἐπίσημων κομμάτων, δηλ. πού στήν οὐσία δροῦν διασπαστικά.

Τό ἀποτέλεσμα τῶν ἐργασιῶν τῆς συνδιάσκεψης εἶναι μιά διακήρυξη καί μιά ἀπόφαση συμπάθειας πρός τούς φυλακισμένους καί τούς καταδιωκόμενους. Καί τά δυό αὐτά ντοκουμέντα δημοσιεύονται σέ τοῦτο τό φύλλο τῆς ἐφημερίδας «Σοτσιάλ-Ντεμοκράτ». Ἡ συνδιάσκεψη ἀπόριψε μέ 19 ψήφους ἔναντι 12 τήν πρόταση νά παραπεμφθεῖ σέ ἐπιτροπή τό σχέδιο ἀπόφασης, πού προτάθηκε ἀπό μᾶς καί ἀπό ἄλλους ἐπαναστάτες μαρξιστές, ἐνῶ τό σχέδιό μας διακήρυξης παραπέμφθηκε σέ ἐπιτροπή μαζί μέ ἄλλα δυό, γιά νά συνταχθεῖ κοινή διακήρυξη. Ὁ ἀναγνώστης θά βρεῖ σέ ἄλλο μέρος τούτου τοῦ φύλλου καί τά δυό σχέδιά μας, πού ἡ ἀντιπαραβολή τους μέ τή διακήρυξη πού ψηφίστηκε δείχνει καθαρά ὅτι κατορθώσαμε νά συμπεριληφθοῦν σ'αὐτή μιά σειρά βασικές ἰδέες τοῦ ἐπαναστατικοῦ μαρξισμοῦ.

Ἡ διακήρυξη πού ψηφίστηκε ἀποτελεῖ στήν πραγματικότητα ἕνα βῆμα πρός τήν ἰδεολογική καί πρακτική ρήξη μέ τόν ὀπορτουνισμό καί τό σοσιαλσωβινισμό. Ταυτόχρονα ὅμως ἡ διακήρυξη αὐτή, ὅπως θά φανεῖ ἀπό τήν ἀνάλυσή της, πάσχει ἀπό ἀσυνέπεια καί παρασιωπήσεις.

Ἡ διακήρυξη χαρακτηρίζει τόν πόλεμο ἰμπεριαλιστικό καί τονίζει δυό γνωρίσματα αὐτῆς τῆς ἔννοιας: τήν τάση τῶν καπιταλιστῶν *κάθε* ἔθνους πρός τό κέρδος, πρός τήν ἐκμετάλλευση· τήν ἐπιδίωξη τῶν μεγάλων Δυνάμεων νά μοιραστοῦν τόν κόσμο καί «νά ὑποδουλώσουν» τά ἀδύνατα ἔθνη. Ἐδῶ ἐπαναλαβαίνονται τά πιό οὐσιαστικά ἀπό ὅσα πρέπει νά εἰπωθοῦν γιά τόν ἰμπεριαλιστικό χαρακτήρα τοῦ πολέμου καί ἀπό ὅσα λέγονται στήν ἀπόφασή μας. Σ'αὐτό τό σημεῖο ἡ διακήρυξη ἁπλῶς *ἐκλαϊκεύει* τήν ἀπόφασή μας. Ἡ ἐκλαΐκευση, ἀναμφισβήτητα, εἶναι πράγμα ὠφέλιμο. Ἄν ὅμως θέλουμε νά πετύχουμε σαφήνεια στή σκέψη τῆς ἐργατικῆς τάξης, ἄν ἀποδίδουμε σημασία στή συστηματική, ἐπίμονη προπαγάνδα, τότε πρέπει νά καθορίζουμε μέ ἀκρίβεια καί πληρότητα τίς ἀρχές πού πρέπει νά ἐκλαϊκευτοῦν. Ἄν δέν τό κάνουμε αὐτό, κινδυνεύουμε νά ἐπαναλάβουμε τό λάθος, τό σφάλμα τῆς ΙΙ Διεθνοῦς πού προκάλεσε τή χρεοκοπία της, δηλαδή δίνουμε λαβή σέ διφορούμενα καί παρερμηνεῖες. Λογουχάρη, μπορεῖ νά ἀρνηθεῖ κανείς ὅτι ἡ ἰδέα πού ἐκφράζεται στήν ἀπόφαση σχετικά μέ τήν ὡριμότητα τῶν ἀντικειμενικῶν προϋποθέσεων τοῦ σοσιαλισμοῦ ἔχει οὐσιαστική σημασία; Στήν «ἐκλαϊκευτική» ἔκθεση τῆς διακήρυξης ἡ ἰδέα αὐτή ἔχει παραλειφθεῖ· ἡ προσπάθεια νά

ἑνωθοῦν σ'ἕνα σύνολο ἡ σαφής καί ἀκριβολογημένη ἀπόφαση ἀρχῶν καί ἡ διακήρυξη δέν πέτυχε.

«Οἱ καπιταλιστές ὅλων τῶν χωρῶν... ἰσχυρίζονται ὅτι ὁ πόλεμος γίνεται γιά τήν ὑπεράσπιση τῆς πατρίδας... Λένε ψέματα...». Ἔτσι συνεχίζει ἡ διακήρυξη. Χαρακτηρίζοντας ξανά ἀπερίφραστα σάν «ψέμα» τή βασική ἰδέα τοῦ ὀπορτουνισμοῦ στό σημερινό πόλεμο, τήν ἰδέα «τῆς ὑπεράσπισης τῆς πατρίδας», ἡ διακήρυξη ἐπαναλαβαίνει καί ἐδῶ τήν πιό οὐσιαστική ἰδέα τῆς ἀπόφασης τῶν ἐπαναστατῶν μαρξιστῶν. Καί πάλι ἔχουμε μιά θλιβερή παρασιώπηση, μιά ὁρισμένη δειλία, ἕνα φόβο νά εἰπωθεῖ ὅλη ἡ ἀλήθεια. Ποιός δέν ξέρει σήμερα, ὕστερα ἀπό ἕνα χρόνο πόλεμο, ὅτι ἦταν πραγματικό ἀτύχημα γιά τό σοσιαλισμό *ἡ ἐπανάληψη καί ἡ ὑποστήριξη τῆς ψευτιᾶς* τῶν καπιταλιστῶν ὄχι μόνο ἀπό τόν καπιταλιστικό τύπο (γι'αὐτό καί εἶναι καπιταλιστικός, γιά νά ἐπαναλαβαίνει τά ψέματα τῶν καπιταλιστῶν), ἀλλά καί ἀπό τό μεγαλύτερο μέρος τοῦ σοσιαλιστικοῦ τύπου; Ποιός δέν ξέρει ὅτι τήν ἐξαιρετικά μεγάλη κρίση τοῦ εὐρωπαϊκοῦ σοσιαλισμοῦ δέν τήν προκάλεσε «ἡ ψευτιά τῶν καπιταλιστῶν», ἀλλά *ἡ ψευτιά* τοῦ Γκέντ, τοῦ Χάιντμαν, τοῦ Βαντερβέλντε, τοῦ Πλεχάνοφ, *τοῦ Κάουτσκι;* Ποιός δέν ξέρει ὅτι *ἡ ψευτιά* αὐτῶν ἀκριβῶς τῶν ἡγετῶν ἔδειξε ξαφνικά ὅλη τή δύναμη τοῦ ὀπορτουνισμοῦ πού τούς τράβηξε πίσω του στήν ἀποφασιστική στιγμή;

Γιά δέστε τό ἀποτέλεσμα. Γιά νά γίνουν δημοφιλεῖς μέσα στίς πλατιές μάζες λένε ὅτι ἡ ἰδέα τῆς ἄμυνας τῆς πατρίδας στό σημερινό πόλεμο εἶναι ψέμα τῶν καπιταλιστῶν. Οἱ μάζες ὅμως τῆς Εὐρώπης δέν εἶναι ἀγράμματες καί σχεδόν ὅλοι ὅσοι διαβάζουν τή διακήρυξη ἔχουν ἀκούσει καί ἀκοῦνε *αὐτό ἀκριβῶς τό ψέμα* ἀπό ἑκατοντάδες σοσιαλιστικές ἐφημερίδες, περιοδικά καί μπροσοῦρες, πού τό ἐπαναλαβαίνουν μετά τόν Πλεχάνοφ, τόν Χάιντμαν, τόν Κάουτσκι καί Σία. Τί θά σκεφτοῦν ὅσοι διαβάσουν τή διακήρυξη; Ποιές σκέψεις θά γεννηθοῦν στό μυαλό τους ἀπό τό ἐξόφθαλμο αὐτό δεῖγμα δειλίας τῶν συντακτῶν τῆς διακήρυξης; Μήν ἀκοῦτε τό καπιταλιστικό ψέμα γιά τήν ὑπεράσπιση τῆς πατρίδας—διδάσκει ἡ διακήρυξη στούς ἐργάτες. Πολύ καλά. Ὅλοι σχεδόν θά ἀπαντήσουν ἤ θά σκεφτοῦν μέσα τους: τό ψέμα τῶν *καπιταλιστῶν* ἀπό καιρό ἔπαψε νά μᾶς ἀναστατώνει, τό ψέμα ὅμως τοῦ Κάουτσκι καί Σία...

Παρακάτω ἡ διακήρυξη ἐπαναλαβαίνει ἀκόμη μιά οὐσιαστική ἰδέα τῆς ἀπόφασής μας, ὅταν λέει ὅτι τά σοσιαλιστικά κόμματα καί οἱ ἐργατικές ὀργανώσεις τῶν διάφορων χωρῶν

«καταπάτησαν τίς ὑποχρεώσεις πού ἀπορέουν ἀπό τίς ἀποφάσεις τῶν συνεδρίων τῆς Στουτγάρδης, τῆς Κοπεγχάγης[25] καί τῆς Βασιλείας», ὅτι καί τό Διεθνές Σοσιαλιστικό Γραφεῖο[26] *δέν ἐκπλήρωσε τό χρέος του,* ὅτι αὐτή ἡ μή ἐκπλήρωση τοῦ χρέους του συνίσταται στήν ψήφιση τῶν πιστώσεων, στή συμμετοχή στήν κυβέρνηση, στήν ἀποδοχή τῆς «ταξικῆς εἰρήνης» (ἡ διακήρυξη ἀποκαλεῖ τήν ὑποταγή στήν «ταξική εἰρήνη» *δουλική,* δηλ. κατηγορεῖ τόν Γκέντ, τόν Πλεχάνοφ, τόν Κάουτσκι καί Σία ὅτι ἀντικατέστησαν τό κήρυγμα τοῦ σοσιαλισμοῦ μέ τό κήρυγμα *δουλικῶν* ἰδεῶν).

Καί προβάλλει τό ἐρώτημα: ἀποτελεῖ ἄραγε συνέπεια νά λές σέ μιά «ἐκλαϊκευτική» διακήρυξη ὅτι μιά σειρά κόμματα δέν ἔκαναν τό χρέος τους—ὅλος ὁ κόσμος ξέρει ὅτι πρόκειται γιά τά ἰσχυρότερα κόμματα καί τίς ἰσχυρότερες ἐργατικές ὀργανώσεις τῶν πιό προηγμένων χωρῶν, τῆς Ἀγγλίας, τῆς Γαλλίας, τῆς Γερμανίας—καί νά μήν ἐξηγεῖς αὐτό τό καταπληκτικό, τό ἀνήκουστο καί τό ἀνείδωτο γεγονός; Μή ἐκπλήρωση τοῦ χρέους τους ἀπό τήν πλειοψηφία τῶν σοσιαλιστικῶν κομμάτων καί ἀπό τό ἴδιο τό Διεθνές Σοσιαλιστικό Γραφεῖο! Τί εἶναι αὐτό; Ἁπλή σύμπτωση καί χρεοκοπία ὁρισμένων προσώπων; Ἤ εἶναι ἀπότομη στροφή μιᾶς ὁλόκληρης ἐποχῆς; Ἄν δεχτοῦμε τήν πρώτη ἄποψη, ἄν *ἐμεῖς* πᾶμε στίς μάζες μέ μιά τέτια ἰδέα, αὐτό ἰσοδυναμεῖ μέ ἀπάρνηση *ἀπό μέρους μας* τῶν βάσεων τῆς σοσιαλιστικῆς διδασκαλίας. Ἄν δεχτοῦμε τή δεύτερη ἄποψη, πῶς μποροῦμε νά μήν μιλήσουμε ἀνοιχτά γι'αὐτό τό πράγμα; Πρόκειται γιά μιά κοσμοϊστορική στιγμή, γιά τή χρεοκοπία ὅλης τῆς Διεθνοῦς, γιά ἀπότομη στροφή μιᾶς ὁλόκληρης ἐποχῆς κι'ἐμεῖς *φοβόμαστε* νά ποῦμε στίς μάζες ὅτι πρέπει νά ἀναζητήσουμε καί νά βροῦμε ὅλη τήν ἀλήθεια, ὅτι πρέπει νά τραβήξουμε τίς σκέψεις μας ὥς τό τέλος, ὅτι εἶναι παράλογο καί γελοῖο νά δεχόμαστε τήν ὑπόθεση τῆς χρεοκοπίας τοῦ Διεθνοῦς Σοσιαλιστικοῦ Γραφείου καί μιᾶς σειρᾶς κομμάτων, *χωρίς* νά συνδέουμε αὐτό τό φαινόμενο μέ τή μακρόχρονη ἱστορία τῆς γέννησης, τῆς ἀνάπτυξης, τῆς ὡρίμανσης καί τῆς *παρα*ωρίμανσης τοῦ πανευρωπαϊκοῦ ὀπορτουνιστικοῦ ρεύματος, πού ἔχει βαθιές οἰκονομικές ρίζες—βαθιές ὄχι μέ τήν ἔννοια τῆς ἀδιάρηκτης σύνδεσής του μέ τίς μάζες, ἀλλά μέ τήν ἔννοια τῆς σύνδεσής του μέ ἕνα ὁρισμένο στρῶμα τῆς κοινωνίας.

Περνώντας στόν «ἀγώνα γιά τήν εἰρήνη», ἡ διακήρυξη δηλώνει: «ὁ ἀγώνας αὐτός εἶναι ἀγώνας γιά τήν ἐλευθερία, γιά τήν ἀδελφοσύνη τῶν λαῶν, γιά τό σοσιαλισμό»—καί παρακάτω

ἐπεξηγεῖ ὅτι στόν πόλεμο οἱ ἐργάτες θυσιάζονται «γιά τό χατήρι τῶν κυρίαρχων τάξεων», ἐνῶ πρέπει νά εἶναι κανείς ἕτοιμος νά θυσιαστεῖ «*γιά τή δική του ὑπόθεση*» (μέ διπλή ὑπογράμμιση στή διακήρυξη), «γιά τούς ἱερούς σκοπούς τοῦ σοσιαλισμοῦ» καί ἡ ἀπόφαση συμπάθειας πρός τούς φυλακισμένους καί καταδιωκόμενους ἀγωνιστές λέει ὅτι «ἡ Συνδιάσκεψη ἀναλαβαίνει ἐπίσημα τήν ὑποχρέωση νά τιμήσει τούς ζωντανούς καί τούς νεκρούς ἀγωνιστές, *μιμούμενη* τό παράδειγμά τους» καί ὅτι βάζει τό καθῆκον «νά ξυπνήσουμε τό ἐπαναστατικό πνεῦμα μέσα στό διεθνές προλεταριάτο».

Ὅλες αὐτές οἱ ἰδέες ἀποτελοῦν ἐπανάληψη τῆς οὐσιαστικῆς ἰδέας τῆς ἀπόφασής μας, ὅτι ὁ ἀγώνας γιά τήν εἰρήνη *χωρίς* ἐπαναστατικό ἀγώνα εἶναι κούφια, ψεύτικη φράση, ὅτι ὁ μοναδικός δρόμος γιά νά γλυτώσουμε ἀπό τίς φρίκες τοῦ πολέμου εἶναι ὁ ἐπαναστατικός ἀγώνας γιά τό σοσιαλισμό. Καί πάλι παρασιώπηση, ἀσυνέπεια, δειλία: οἱ μάζες καλοῦνται *νά μιμηθοῦν* τούς ἐπαναστάτες ἀγωνιστές, δηλώνεται ὅτι ἡ πεντάδα τῆς Ρωσικῆς σοσιαλδημοκρατικῆς ἐργατικῆς ὁμάδας, πού καταδικάστηκε σέ ἐξορία στή Σιβηρία, συνέχισε τίς «ἔνδοξες ἐπαναστατικές παραδόσεις τῆς Ρωσίας», διακηρύσσεται ἡ ἀνάγκη «νά ξυπνήσουμε τό ἐπαναστατικό πνεῦμα» καί... *δέν γίνεται λόγος* καθαρά, ἀνοιχτά, συγκεκριμένα γιά τά ἐπαναστατικά μέσα πάλης.

Ἔπρεπε ἄραγε ἡ Κεντρική μας Ἐπιτροπή νά ὑπογράψει μιά διακήρυξη πού τή χαρακτηρίζει ἀσυνέπεια καί δειλία; Νομίζουμε ὅτι ἔπρεπε. Ὅτι δέν εἴμαστε σύμφωνοι — ὅτι δέν εἶναι σύμφωνη ὄχι μόνο ἡ Κεντρική Ἐπιτροπή, ἀλλά καί ὅλη ἡ ἀριστερά, *ἡ διεθνής, ἡ ἐπαναστατική-μαρξιστική* μερίδα τῆς συνδιάσκεψης — αὐτό εἰπώθηκε ἀνοιχτά καί μέ τήν ἰδιαίτερη ἀπόφαση καί μέ τό ἰδιαίτερο σχέδιο διακήρυξης καί μέ μιά ἰδιαίτερη δήλωση πού ἔγινε μέ τήν εὐκαιρία τῆς ψήφισης τῆς συμβιβαστικῆς διακήρυξης[27]. Ἐμεῖς δέν κρύψαμε οὔτε ἕνα γιῶτα ἀπό τίς ἀπόψεις μας, ἀπό τά συνθήματα καί τήν τακτική μας. Στή συνδιάσκεψη μοιράστηκε ἡ γερμανική ἔκδοση τῆς μπροσούρας: «Ὁ σοσιαλισμός καί ὁ πόλεμος»*. Διαδόσαμε, διαδίδουμε καί θά διαδίδουμε τίς ἀπόψεις μας ὄχι λιγότερο ἀπ᾿ ὅ,τι θά διαδίδεται ἡ διακήρυξη. Εἶναι γεγονός ὅτι ἡ διακήρυξη αὐτή σημειώνει *ἕνα βῆμα μπρός* πρός τόν πραγματικό ἀγώνα ἐνάντια στόν ὀπορτουνισμό, ἕνα βῆμα πρός τή ρήξη καί

* Βλ. Ἅπαντα, 5η ἔκδ., τόμ. 26ος, σελ. 313-358. *Ἡ Σύντ.*

τήν ἀπόσχιση ἀπ᾽ αὐτόν. Θά ἦταν σεχταρισμός νά ἀρνηθοῦμε νά κάνουμε αὐτό τό βῆμα πρός τά μπρός *μαζί* μέ τή μειοψηφία τῶν γερμανῶν, τῶν γάλλων, τῶν σουηδῶν, τῶν νορβηγῶν καί τῶν ἐλβετῶν, ἐφόσον διατηροῦμε ὅλη τήν ἐλευθερία καί ὅλη τή δυνατότητα νά ἐπικρίνουμε τήν ἀσυνέπεια καί νά πετύχουμε ὅσο τό δυνατό περισσότερα*. Θά ἦταν κακή πολεμική τακτική νά ἀρνηθοῦμε νά συμβαδίζουμε μέ τό ἀναπτυσσόμενο διεθνές κίνημα διαμαρτυρίας ἐνάντια στό σοσιαλσωβινισμό, γιά τό λόγο ὅτι τό κίνημα αὐτό εἶναι ἀργό, ὅτι κάνει «μόνο» ἕνα βῆμα πρός τά μπρός, ὅτι εἶναι ἕτοιμο καί θέλει νά κάνει αὔριο ἕνα βῆμα πρός τά πίσω, νά κλείσει εἰρήνη μέ τό παλιό Διεθνές Σοσιαλιστικό Γραφεῖο. Ἡ τάση γιά συνδιαλλαγή μέ τούς ὁπορτουνιστές εἶναι γιά τήν ὥρα ἁπλή ἐπιθυμία καί τίποτε περισσότερο. Θά δεχτοῦν ἄραγε οἱ ὁπορτουνιστές τήν εἰρήνη; Εἶναι ἄραγε δυνατή *ἀντικειμενικά* μιά εἰρήνη ἀνάμεσα στό *ρεῦμα* τοῦ σοσιαλσωβινισμοῦ καί τοῦ καουτσκισμοῦ καί στό ρεῦμα τοῦ ἐπαναστατικοῦ διεθνιστικοῦ μαρξισμοῦ, πού οἱ διαφωνίες τους βαθαίνουν ὁλοένα καί περισσότερο; Ἔχουμε τή γνώμη ὅτι δέν εἶναι δυνατή καί, ἐνθαρρυμένοι ἀπό *τήν ἐπιτυχία* τῆς γραμμῆς μας στή συνδιάσκεψη τῆς 5-8 τοῦ Σεπτέμβρη, θά τή συνεχίσουμε καί παραπέρα.

Γιατί ἡ ἐπιτυχία τῆς γραμμῆς μας εἶναι ἀναμφισβήτητη. Συγκρίνετε τά γεγονότα. Τό Σεπτέμβρη τοῦ 1914 ἡ διακήρυξη τῆς Κεντρικῆς μας Ἐπιτροπῆς ἔμοιαζε μεμονωμένο φαινόμενο. Τό Μάρτη τοῦ 1915 ἔχουμε τή διεθνή συνδιάσκεψη τῶν γυναικῶν[29] μέ τή φτωχή σέ περιεχόμενο πασιφιστική ἀπόφασή της, πού τήν ἀκολουθεῖ τυφλά ἡ ΟΕ. Τό Σεπτέμβρη τοῦ 1915 συσπειρωνόμαστε σέ μιά ὁλόκληρη ὁμάδα τῆς διεθνοῦς ἀριστερᾶς, παρουσιαζόμαστε μέ δική μας τακτική, μπαίνουν μιά σειρά βασικές ἰδέες μας στήν κοινή διακήρυξη, παίρνουμε μέρος στή δημιουργία τῆς ΔΣΕ (τῆς Διεθνοῦς Σοσιαλιστικῆς Ἐπιτροπῆς), δηλ. οὐσιαστικά ἑνός νέου Διεθνοῦς Σοσιαλιστικοῦ Γραφείου,

* Καί τό γεγονός ὅτι ἡ «Ὀργανωτική Ἐπιτροπή» καί οἱ σοσιαλεπαναστάτες ὑπόγραψαν τή διακήρυξη, σάν διπλωμάτες, ἐνῶ ταυτόχρονα διατηροῦν ὅλους τούς δεσμούς τους—*καί ὅλη τους τήν ἐξάρτηση*—μέ τό περιοδικό «Νάσα Ζαριά», μέ τόν Ρουμπανόβιτς καί μέ τή συνδιάσκεψη τοῦ Ἰούλη (τοῦ 1915) τῶν λαϊκῶν σοσιαλιστῶν καί τῶν σοσιαλεπαναστατῶν τῆς Ρωσίας[28]—τό γεγονός αὐτό δέν μᾶς τρομάζει. Ἔχουμε ἀρκετές δυνατότητες νά ἀγωνιστοῦμε ἐνάντια στή σάπια διπλωματία καί νά τήν ξεσκεπάζουμε. Ἄλλωστε ξεσκεπάζεται μόνη της ὁλοένα καί περισσότερο. Τό «Νάσα Ζαριά» καί ἡ ὁμάδα Τσχεΐτζε μᾶς *βοηθᾶνε* νά ξεσκεπάσουμε τόν Ἀξελρόντ καί Σία.

παρά τή θέληση τοῦ παλιοῦ, μέ βάση τή διακήρυξη πού ἀνοιχτά καταδικάζει τήν τακτική τοῦ παλιοῦ.

Οἱ ἐργάτες τῆς Ρωσίας, πού στή συντριπτική τους πλειοψηφία ἀκολούθησαν τό κόμμα μας καί τήν Κεντρική του Ἐπιτροπή ἀπό τά χρόνια ἀκόμη τοῦ 1912-1914, θά δοῦν τώρα μέ τήν πείρα τοῦ διεθνοῦς σοσιαλιστικοῦ κινήματος ὅτι ἡ τακτική μας ἐπιβεβαιώνεται καί σέ πιό πλατύ στίβο καί ὅτι τίς βασικές μας ἰδέες τίς συμμερίζεται μιά ὅλο καί πιό πλατύτερη καί μάλιστα ἡ καλύτερη μερίδα τῆς προλεταριακῆς Διεθνοῦς.

«Σοτσιάλ-Ντεμοκράτ», ἀρ. φύλ. 45-46,
11 τοῦ Ὀχτώβρη 1915

Δημοσιεύεται σύμφωνα
μέ τό κείμενο τῆς ἐφημερίδας
«Σοτσιάλ-Ντεμοκράτ»

ΟΙ ΕΠΑΝΑΣΤΑΤΕΣ ΜΑΡΞΙΣΤΕΣ ΣΤΗ ΔΙΕΘΝΗ ΣΟΣΙΑΛΙΣΤΙΚΗ ΣΥΝΔΙΑΣΚΕΨΗ ΤΗΣ 5-8 ΤΟΥ ΣΕΠΤΕΜΒΡΗ 1915

῾Ο ἰδεολογικός ἀγώνας στή συνδιάσκεψη ἔγινε ἀνάμεσα στή συσπειρωμένη ὁμάδα τῶν διεθνιστῶν, τῶν ἐπαναστατῶν μαρξιστῶν, καί στούς ταλαντευόμενους σχεδόν-καουτσκιστές, πού ἀποτελοῦσαν τή δεξιά πτέρυγα τῆς συνδιάσκεψης. ῾Η συσπείρωση τῆς ὁμάδας πού ἀναφέρουμε ἦταν ἕνα ἀπό τά σπουδαιότερα γεγονότα καί μιά ἀπό τίς μεγαλύτερες ἐπιτυχίες τῆς συνδιάσκεψης. ῞Υστερα ἀπό ἕνα ὁλόκληρο χρόνο πολέμου τό *μοναδικό* ρεῦμα τῆς Διεθνοῦς πού παρουσιαζόταν μέ ἀπόλυτα συγκεκριμένη ἀπόφαση — καθώς καί μ᾿ ἕνα σχέδιο διακήρυξης στηριγμένο σ᾿ αὐτή τήν ἀπόφαση — καί ἕνωσε τούς συνεπεῖς μαρξιστές τῆς Ρωσίας, τῆς Πολωνίας, τῆς περιοχῆς τῆς Λεττονίας, τῆς Γερμανίας, τῆς Σουηδίας, τῆς Νορβηγίας, τῆς ᾿Ελβετίας καί τῆς ᾿Ολανδίας, ἀποδείχτηκε ὅτι εἶναι τό ρεῦμα πού τό ἀντιπροσωπεύει τό κόμμα μας.

Ποιά εἶναι ὅμως τά ἐπιχειρήματα πού πρόβαλαν ἐναντίον μας οἱ ταλαντευόμενοι; Οἱ γερμανοί ἀναγνώριζαν ὅτι βαδίζουμε γιά ἐπαναστατικές μάχες, ὡστόσο, ἔλεγαν, δέν πρέπει νά φωνάζουμε σ᾿ ὅλο τόν κόσμο γιά τέτια πράγματα, ὅπως εἶναι ἡ συναδέλφωση στά χαρακώματα, οἱ πολιτικές ἀπεργίες, οἱ διαδηλώσεις στούς δρόμους καί ὁ ἐμφύλιος πόλεμος. Αὐτά τά κάνουν, μά δέν τά λένε. Καί ἄλλοι πρόσθεταν: αὐτά εἶναι παιδιαρίσματα, αὐτά εἶναι πυροτεχνήματα.

Γι᾿ αὐτούς τούς ἀντιφατικούς καί μέχρι γελοιότητας καί ἀναξιοπρέπειας ἀνειλικρινεῖς λόγους τους οἱ γερμανοί μισοκαουτσκιστές αὐτοτιμωρήθηκαν, ψηφίζοντας τήν ἔκφραση συμπά-

θειας καί τή δήλωση ὅτι εἶναι ἀνάγκη «νά μιμηθοῦμε» τά μέλη τῆς Ρωσικῆς σοσιαλδημοκρατικῆς ἐργατικῆς ὁμάδας, τά ὁποῖα τότε ἀκριβῶς κυκλοφοροῦσαν τό Κεντρικό μας Ὄργανο «Σοτσιάλ-Ντεμοκράτ», «πού μιλοῦσε σ'ὅλο τόν κόσμο» γιά τόν ἐμφύλιο πόλεμο.

Ἐσεῖς ἀκολουθεῖτε τό ἄσχημο παράδειγμα τοῦ Κάουτσκι, ἀπαντούσαμε στούς γερμανούς: στά λόγια ἀναγνωρίζετε ὅτι ἐπέρχεται ἡ ἐπανάσταση, στήν πράξη ὅμως ἀρνεῖστε νά μιλᾶτε στίς μάζες ἀπερίφραστα γιά τήν ἐπανάσταση, νά τίς καλεῖτε στήν ἐπανάσταση, νά χαράζετε τά πιό συγκεκριμένα μέσα πάλης, πού ἡ μάζα τά δοκιμάζει καί τά καθιερώνει στήν πορεία τῆς ἐπανάστασης. Τό 1847, στό περιώνυμο «Μανιφέστο τοῦ Κομμουνιστικοῦ Κόμματος» ὁ Μάρξ καί ὁ Ἔνγκελς καλοῦσαν *ἀπό τό ἐξωτερικό*—στούς γερμανούς φιλισταίους φαινόταν τρομερό νά θέλουν νά μιλᾶνε ἀπό τό ἐξωτερικό γιά ἐπαναστατικά μέσα πάλης!—σέ ἐπανάσταση, μιλοῦσαν ἀπερίφραστα καί ἀνοιχτά γιά χρησιμοποίηση βίας, δήλωναν ὅτι εἶναι «ἀξιοκαταφρόνητο» νά κρύβει κανείς τούς ἐπαναστατικούς του σκοπούς, τά καθήκοντα καί τίς μεθόδους τοῦ ἀγώνα. Ἡ ἐπανάσταση τοῦ 1848 ἀπόδειξε ὅτι *μόνο* ὁ Μάρξ καί ὁ Ἔνγκελς ἀντιμετώπιζαν τά γεγονότα μέ σωστή τακτική. Στή Ρωσία, μερικά χρόνια πρίν τήν ἐπανάσταση τοῦ 1905, στήν παλιά «Ἴσκρα» τοῦ 1901[30], ὁ Πλεχάνοφ, πού ἦταν τότε μαρξιστής, ἔγραψε σ'ἕνα ἀνυπόγραφο ἄρθρο, πού ἔκφραζε τίς ἀπόψεις ὅλης τῆς Σύνταξης, γιά τήν ἐπερχόμενη ἐξέγερση καί γιά τέτιους τρόπους προετοιμασίας της, ὅπως εἶναι οἱ διαδηλώσεις στούς δρόμους, καί μάλιστα καί γιά τέτιες τεχνικές μεθόδους, ὅπως ἡ χρήση συρματοπλέγματος στόν ἀγώνα ἐνάντια στό ἱππικό. Ἡ ἐπανάσταση στή Ρωσία ἀπόδειξε ὅτι μόνο οἱ παλιοί «ἰσκριστές» ἀντιμετώπιζαν τά γεγονότα μέ σωστή τακτική. Καί τώρα: ἕνα ἀπό τά δυό. Εἴτε ἔχουμε πραγματικά τήν ἀκράδαντη πεποίθηση ὅτι ὁ πόλεμος δημιουργεῖ στήν Εὐρώπη ἐπαναστατική κατάσταση, ὅτι ὅλες οἱ οἰκονομικές καί κοινωνικοπολιτικές συνθῆκες τῆς ἰμπεριαλιστικῆς ἐποχῆς ὁδηγοῦν στήν ἐπανάσταση τοῦ προλεταριάτου. Καί τότε ἔχουμε ἐπιτακτική ὑποχρέωση νά ἐξηγοῦμε στίς μάζες τήν ἀναγκαιότητα τῆς ἐπανάστασης, νά τίς καλοῦμε σ'αὐτήν, νά δημιουργοῦμε τίς ἀντίστοιχες ὀργανώσεις, νά μή φοβόμαστε νά μιλᾶμε μέ τόν πιό συγκεκριμένο τρόπο γιά τίς διάφορες μεθόδους βίαιου ἀγώνα καί γιά τήν «τεχνική» αὐτοῦ τοῦ ἀγώνα. Αὐτή ἡ ἐπιτακτική μας ὑποχρέωση δέν ἐξαρτᾶται ἀπό τό ἄν ἡ ἐπανάσταση θά εἶναι ἀρκετά ἰσχυρή καί ἄν θά ἐπέλθει σέ

συνάρτηση μέ τόν 1ο ἤ μέ τό 2ο ἰμπεριαλιστικό πόλεμο κτλ. Εἴτε δέν ἔχουμε τήν πεποίθηση ὅτι ἡ κατάσταση εἶναι ἐπαναστατική, καί τότε δέν ὑπάρχει λόγος νά μιλᾶμε στά χαμένα γιά πόλεμο ἐνάντια στόν πόλεμο. Τότε στήν πραγματικότητα δέν θά εἴμαστε παρά ἐθνικοφιλελεύθεροι ἐργατικοί πολιτικοί τῆς ἀπόχρωσης Ζύντεκουμ-Πλεχάνοφ ἤ Κάουτσκι.

Καί οἱ γάλλοι ἀντιπρόσωποι δήλωσαν ἐπίσης ὅτι, κατά τήν πεποίθησή τους, ἡ σημερινή κατάσταση πραγμάτων στήν Εὐρώπη θά ὁδηγήσει στήν ἐπανάσταση. Ὡστόσο, ἔλεγαν, ἐμεῖς δέν ἤρθαμε ἐδῶ γιά «νά δόσουμε τή διατύπωση τῆς ΙΙΙ Διεθνοῦς», αὐτό εἶναι τό πρῶτο· καί δεύτερο, ὁ γάλλος ἐργάτης «δέν πιστεύει σέ κανέναν καί σέ τίποτε»· ἔχει διαφθαρεῖ καί κορεστεῖ ἀπό τή φρασεολογία τῶν ἀναρχικῶν καί τοῦ Ἐρβέ. Τό πρῶτο ἐπιχείρημα εἶναι ἀβάσιμο. Γιατί στήν κοινή συμβιβαστική διακήρυξη «ἔχει δοθεῖ» ὡστόσο ἡ «διατύπωση» τῆς ΙΙΙ Διεθνοῦς, μόνο πού ἡ διατύπωση αὐτή εἶναι ἀνακόλουθη, γεμάτη παρασιωπήσεις, ὄχι βαθιά μελετημένη. Τό δεύτερο ἐπιχείρημα εἶναι πολύ σπουδαῖο, εἶναι ἕνα σοβαρό πραγματικό ἐπιχείρημα, πού παίρνει ὑπόψη του τήν εἰδική κατάσταση τῆς Γαλλίας—ὄχι μέ τήν ἔννοια τῆς ὑπεράσπισης τῆς πατρίδας καί τῆς εἰσβολῆς τοῦ ἐχθροῦ, ἀλλά μέ τήν ἔννοια «τῶν ἀδύνατων σημείων» τοῦ γαλλικοῦ ἐργατικοῦ κινήματος. Ἀπό τόν ὑπολογισμό ὅμως αὐτῆς τῆς κατάστασης βγαίνει μόνο τοῦτο, ὅτι οἱ γάλλοι σοσιαλιστές θά καταπιαστοῦν ἴσως *μέ πιό ἀργούς ρυθμούς* μέ τίς πανευρωπαϊκές ἐπαναστατικές ἐνέργειες τοῦ προλεταριάτου, μά δέν βγαίνει καθόλου ὅτι οἱ ἐνέργειες αὐτές δέν χρειάζονται. Τό ζήτημα μέ τί *ταχύτητα,* ἀπό ποιό δρόμο, μέ ποιές ἰδιαίτερες μορφές εἶναι ἱκανό τό προλεταριάτο τῶν διάφορων χωρῶν νά πραγματοποιήσει τό πέρασμα σέ ἐπαναστατικές ἐνέργειες δέν τέθηκε κάν στή συνδιάσκεψη, μά καί δέν μποροῦσε νά τεθεῖ. Δέν ὑπάρχουν ἀκόμη τά ἀναγκαῖα δεδομένα γιά νά τεθεῖ αὐτό τό ζήτημα. Ἡ δουλιά μας γιά τήν ὥρα εἶναι *νά προπαγανδίζουμε* ἀπό κοινοῦ μιά σωστή τακτική καί τά γεγονότα θά δείξουν ὕστερα ἀπ' αὐτό τούς *ρυθμούς* τοῦ κινήματος καί τίς μορφές (ἐθνικές, τοπικές, ἐπαγγελματικές) πού θ' ἀκολουθήσει τό γενικό ρεῦμα. Ἄν τό γαλλικό προλεταριάτο ἔχει διαφθαρεῖ ἀπό τήν ἀναρχική φρασεολογία, ἔχει διαφθαρεῖ ἐπίσης καί ἀπό τό μιλλερανισμό· καί ἡ δουλιά μας δέν εἶναι *νά ἐνισχύουμε* αὐτή τή διαφθορά μέ *τίς παρασιωπήσεις* τῆς διακήρυξης.

Ὁ ἴδιος ὁ Μέρχαϊμ, καί ὄχι κανένας ἄλλος, ἄφησε νά τοῦ ξεφύγει μιά χαρακτηριστική καί πολύ σωστή φράση: «τό κόμμα

(τό σοσιαλιστικό), ὁ Ζουό (γραμματέας τῆς Γενικῆς Συνομοσπονδίας Ἐργασίας[31]) καί ἡ κυβέρνηση εἶναι τρία κεφάλια κάτω ἀπό μιά σκούφια». Αὐτό εἶναι σωστό. Εἶναι γεγονός ἀποδειγμένο ἀπό τήν πείρα ἑνός χρόνου πάλης τῶν γάλλων διεθνιστῶν ἐνάντια στό κόμμα καί τούς κυρίους κυρίους τύπου Ζουό. Ἀπό δῶ ὅμως βγαίνει μόνο ἕνα συμπέρασμα: δέν μπορεῖ νά ἀγωνίζεται κανείς ἐνάντια στήν κυβέρνηση, χωρίς νά ἀγωνίζεται ἐνάντια στά κόμματα τῶν ὀπορτουνιστῶν καί τούς ἡγέτες τοῦ ἀναρχοσυνδικαλισμοῦ. Μά ἡ κοινή διακήρυξη, σέ διάκριση ἀπό τό σχέδιό μας ἀπόφασης, χάραξε ἁπλῶς τά καθήκοντα αὐτοῦ τοῦ ἀγώνα, χωρίς ὅμως νά τά διατυπώσει ὥς τό τέλος.

Ἕνας ἰταλός, δηλώνοντας ὅτι δέν συμφωνεῖ μέ τήν τακτική μας, εἶπε: «ἡ τακτική σας ἐμφανίζεται εἴτε πάρα πολύ ἀργά (γιατί ὁ πόλεμος ἔχει ἀρχίσει πιά), εἴτε πάρα πολύ νωρίς» (γιατί ὁ πόλεμος δέν δημιούργησε ἀκόμη τούς ὅρους τῆς ἐπανάστασης)· καί ἐπιπρόσθετα ἐσεῖς προτείνετε «τήν ἀλλαγή τοῦ προγράμματος» τῆς Διεθνοῦς, γιατί ὅλη μας ἡ προπαγάνδα γινόταν πάντα «ἐνάντια στή βία». Θά μᾶς ἦταν εὔκολο νά ἀπαντήσουμε σ'ὅλα αὐτά—μ'ἕνα ἀπόσπασμα ἀπό τό «En garde!» («Σέ ἐπιφυλακή!») τοῦ Ζύλ Γκέντ—ὅτι κανένας μέ ἐπιροή ἡγέτης τῆς II Διεθνοῦς δέν ἀρνήθηκε ποτέ τή χρήση βίας καί γενικά τῶν ἄμεσα ἐπαναστατικῶν μεθόδων πάλης. Ὅλοι τους ἔλεγαν πάντα ὅτι ἡ νόμιμη πάλη, ὁ κοινοβουλευτισμός καί ἡ ἐξέγερση συνδέονται ἀμοιβαῖα καί *πρέπει ἀναγκαστικά* νά περνάει ἡ μιά μορφή στήν ἄλλη, ἀνάλογα μέ τήν ἀλλαγή τῶν συνθηκῶν τοῦ κινήματος. Ἐξάλλου ἀπό τό ἴδιο βιβλίο «En garde!» ἔχουμε παραθέσει ἕνα ἀπόσπασμα ἀπό τό λόγο τοῦ Γκέντ τοῦ 1899, ὅπου μιλάει γιά τό ἐνδεχόμενο ἑνός πολέμου γιά ἀγορές, ἀποικίες κτλ., τονίζοντας ταυτόχρονα πώς, ἄν σ'ἕναν τέτιο πόλεμο εἴχαμε μπροστά μας ἕναν γάλλο, ἕναν γερμανό καί ἕναν ἄγγλο Μιλλεράν «τί θά γινόταν ἡ διεθνής ἀλληλεγγύη τοῦ προλεταριάτου»; Μέ τό λόγο του αὐτό ὁ Γκέντ καταδίκασε προκαταβολικά τόν ἑαυτό του. Ὅσο γιά τό «μή ἔγκαιρο» κήρυγμα τῆς ἐπανάστασης, ἡ ἀντίρηση αὐτή στηρίζεται στή συνηθισμένη σύγχυση τῶν ἐννοιῶν πού γίνεται ἀπό τούς ρωμανούς σοσιαλιστές: τήν ἔναρξη τῆς ἐπανάστασης τή συγχέουν μέ τό ἀνοιχτό καί ἀπροκάλυπτο κήρυγμά της. Στή Ρωσία κανείς δέν παραδέχεται ὅτι ἡ ἐπανάσταση τοῦ 1905 εἶχε ἀρχίσει πρίν τίς 9 τοῦ Γενάρη 1905, τό ἐπαναστατικό κήρυγμα ὅμως μέ τήν πιό στενή ἔννοια τῆς λέξης, δηλ. ἡ προπαγάνδιση καί ἡ

προετοιμασία τῶν μαζικῶν ἐκδηλώσεων, τῶν διαδηλώσεων, τῶν ἀπεργιῶν καί τῶν ὁδοφραγμάτων γινόταν *ἀπό χρόνια* πρίν. Ἡ παλιά «Ἴσκρα», λογουχάρη, ἔκανε αὐτή τήν προπαγάνδα ἀπό τό τέλος τοῦ 1900, ὅπως ὁ Μάρξ τήν ἔκανε ἀπό τό 1847, τότε πού δέν μποροῦσε ἀκόμη οὔτε καί νά γίνει λόγος γιά *ἔναρξη τῆς ἐπανάστασης* στήν Εὐρώπη.

Ὅταν ἀρχίσει πιά ἡ ἐπανάσταση, τήν «ἀναγνωρίζουν» τότε καί οἱ φιλελεύθεροι καί οἱ ἄλλοι ἐχθροί της, τήν ἀναγνωρίζουν συχνά γιά νά τήν ἐξαπατήσουν καί νά τήν προδόσουν. Οἱ ἐπαναστάτες προβλέπουν τήν ἐπανάσταση, ἔχουν συνείδηση τοῦ ἀναπόφευκτού της, διδάσκουν στίς μάζες τήν ἀναγκαιότητά της, ἐξηγοῦν στίς μάζες τούς δρόμους καί τά μέσα της *πρίν* τό ξέσπασμά της.

Ἡ εἰρωνία τῆς ἱστορίας τά ἔφερε ἔτσι, ὥστε ἀκριβῶς ὁ Κάουτσκι καί οἱ φίλοι του, πού προσπάθησαν ἀνοιχτά ν᾿ἁρπάξουν ἀπό τά χέρια τοῦ Γκρίμμ τή σύγκληση τῆς συνδιάσκεψης, πού προσπάθησαν ἀνοιχτά νά ματαιώσουν τή συνδιάσκεψη τῶν ἀριστερῶν (οἱ πιό στενοί φίλοι τοῦ Κάουτσκι ἔκαναν ἀκόμη καί *ταξίδια* γιά τό σκοπό αὐτό, πράγμα πού τό ἀποκάλυψε ὁ Γκρίμμ στή συνδιάσκεψη), εἶναι *αὐτοί* ἀκριβῶς πού ἔσπρωξαν τή συνδιάσκεψη πρός *τά ἀριστερά*. Οἱ ὀπορτουνιστές καί οἱ καουτσκιστές ἀποδείχνουν μέ τίς πράξεις *τους* τήν ὀρθότητα τῆς θέσης πού πῆρε τό κόμμα μας.

«Σοτσιάλ-Ντεμοκράτ», ἀρ. φύλ. 45-46,
11 τοῦ Ὀχτώβρη 1915

Δημοσιεύεται σύμφωνα
μέ τό κείμενο τῆς ἐφημερίδας
«Σοτσιάλ-Ντεμοκράτ»

ΜΕΡΙΚΕΣ ΘΕΣΕΙΣ

ΑΠΟ ΤΗ ΣΥΝΤΑΞΗ

Τό ὑλικό πού δημοσιεύεται σέ τοῦτο τό φύλλο δείχνει τί τεράστια δουλιά ἀνάπτυξε ἡ ἐπιτροπή Πετρούπολης τοῦ κόμματός μας[32]. Γιά τή Ρωσία καί γιά ὅλη τή Διεθνή αὐτό πραγματικά ἀποτελεῖ πρότυπο σοσιαλδημοκρατικῆς δουλιᾶς σέ περίοδο ἀντιδραστικοῦ πολέμου, κάτω ἀπό τίς πιό δύσκολες συνθῆκες. Οἱ ἐργάτες τῆς Πετρούπολης καί τῆς Ρωσίας θά ὑποστηρίξουν μέ ὅλες τους τίς δυνάμεις αὐτή τή δουλιά καί θά τή συνεχίσουν παραπέρα, μέ μεγαλύτερη ἐνεργητικότητα, μέ περισσότερο σθένος καί πιό πλατιά στόν ἴδιο ἀκριβῶς δρόμο.

Παίρνοντας ὑπόψη τίς ὑποδείξεις τῶν συντρόφων τῆς Ρωσίας, διατυπώνουμε ὁρισμένες θέσεις πάνω στά ἐπίκαιρα ζητήματα τῆς σοσιαλδημοκρατικῆς δουλιᾶς: 1) Τό σύνθημα τῆς «Συντακτικῆς συνέλευσης», σάν αὐτοτελές σύνθημα, δέν εἶναι σωστό, γιατί τό πᾶν ἔγκειται *σήμερα* στό ποιός θά τή συγκαλέσει. Οἱ φιλελεύθεροι υἱοθετοῦσαν αὐτό τό σύνθημα τό 1905, γιατί *μποροῦσε* νά ἑρμηνευθεῖ μέ τήν ἔννοια μιᾶς συνέλευσης, πού θά τή συγκαλοῦσε ὁ τσάρος καί πού θά συμφωνοῦσε μ᾽αὐτόν. Σωστότερα ἀπ᾽ὅλα εἶναι τά συνθήματα γιά τά «τρία κήτη» (λαοκρατική δημοκρατία, δήμευση τῆς γῆς τῶν τσιφλικάδων καί 8ωρη ἐργάσιμη μέρα) μέ προσθήκη (βλ. φύλ. ἀρ. 9)[33] τῆς ἔκκλησης γιά διεθνή ἀλληλεγγύη τῶν ἐργατῶν στόν ἀγώνα γιά τό σοσιαλισμό, γιά τήν ἐπαναστατική ἀνατροπή τῶν ἐμπόλεμων κυβερνήσεων καί ἐνάντια στόν πόλεμο. — 2) Εἴμαστε ἐνάντια στή συμμετοχή στίς Ἐπιτροπές τῆς πολεμικῆς βιομηχανίας[34] πού βοηθᾶνε στή διεξαγωγή τοῦ ἰμπεριαλιστικοῦ, ἀντιδραστικοῦ πολέμου. Εἴμαστε ὑπέρ τῆς χρησιμοποίησης τῆς προεκλογικῆς

καμπάνιας, λ.χ. ὑπέρ τῆς συμμετοχῆς στό πρῶτο στάδιο τῶν ἐκλογῶν *μόνο* γιά σκοπούς ζύμωσης καί ὀργάνωσης.—Δέν μπορεῖ οὔτε λόγος νά γίνει γιά μποϋκοτάρισμα τῆς Κρατικῆς δούμας. Ἡ συμμετοχή στίς ἐπαναληπτικές ἐκλογές εἶναι *ἀπόλυτα ἀναγκαία*. Ὅσο δέν θά ὑπάρχουν στήν Κρατική δούμα βουλευτές τοῦ κόμματός μας, εἶναι ἀπαραίτητο νά ἐκμεταλλευόμαστε ἀπό τήν ἄποψη τῆς ἐπαναστατικῆς σοσιαλδημοκρατίας τό καθετί πού γίνεται στή Δούμα.—3) Ἔχουμε τή γνώμη ὅτι τά πιό ἐπίκαιρα καί τά πιό ἐπιτακτικά καθήκοντά μας εἶναι τό δυνάμωμα καί τό πλάτεμα τῆς σοσιαλδημοκρατικῆς δουλιᾶς μέσα στό προλεταριάτο καί μετά ἡ ἐπέκταση τῆς δουλιᾶς στό ἀγροτικό προλεταριάτο, στή φτωχολογιά τοῦ χωριοῦ καί στό στρατό.—Σπουδαιότατο καθῆκον τῆς ἐπαναστατικῆς σοσιαλδημοκρατίας εἶναι ν'ἀναπτύσσει τό ἀπεργιακό κίνημα πού ἄρχισε, διεξάγοντάς το κάτω ἀπό τό σύνθημα τῶν «τριῶν κητῶν». Στή ζύμωση εἶναι ἀπαραίτητο νά δίνεται ἡ πρέπουσα θέση στό αἴτημα τῆς ἄμεσης κατάπαυσης τοῦ πολέμου. Ἀνάμεσα στ'ἄλλα αἰτήματα οἱ ἐργάτες δέν πρέπει νά ξεχνᾶνε τό αἴτημα: νά γυρίσουν ἀμέσως ἀπό τήν ἐξορία οἱ ἐργάτες βουλευτές, τά μέλη τῆς Ρωσικῆς σοσιαλδημοκρατικῆς ἐργατικῆς ὁμάδας.—4) Τά Σοβιέτ τῶν ἐργατῶν βουλευτῶν καί οἱ παρόμοιοι θεσμοί πρέπει νά θεωροῦνται ὄργανα τῆς ἐξέγερσης, ὄργανα τῆς ἐπαναστατικῆς ἐξουσίας. Τά ὄργανα αὐτά μποροῦν νά φέρουν σταθερό ὄφελος μόνο σέ σύνδεση μέ τήν ἀνάπτυξη τῆς μαζικῆς πολιτικῆς ἀπεργίας καί σέ σύνδεση μέ τήν ἐξέγερση, στό μέτρο τῆς προετοιμασίας της, τῆς ἀνάπτυξής της καί τῆς ἐπιτυχίας της.—5) Τό κοινωνικό περιεχόμενο τῆς ἄμεσης ἐπανάστασης στή Ρωσία μπορεῖ νά εἶναι μόνο ἡ ἐπαναστατική-δημοκρατική δικτατορία τοῦ προλεταριάτου καί τῆς ἀγροτιᾶς. Ἡ ἐπανάσταση δέν μπορεῖ νά νικήσει στή Ρωσία χωρίς τήν ἀνατροπή τῆς μοναρχίας καί τῶν φεουδαρχῶν-τσιφλικάδων. Ἡ ἀνατροπή ὅμως αὐτή δέν μπορεῖ νά ἐπιτευχθεῖ χωρίς τήν ὑποστήριξη τοῦ προλεταριάτου ἀπό τήν ἀγροτιά. Τό βῆμα πού ἔγινε πρός τήν κατεύθυνση τῆς διαφοροποίησης τοῦ χωριοῦ σέ «κατόχους χοῦτορ*-τσιφλικάδες» καί προλετάριους τοῦ χωριοῦ δέν ἐξάλειψε τό ζυγό τῶν Μάρκοφ καί Σίας στό χωριό. Εἴχαμε καί ἔχουμε ἀνεπιφύλακτα τή γνώμη ὅτι εἶναι ἀνάγκη νά ὑπάρχει, σέ κάθε περίπτωση γενικά, *χωριστή* ὀργάνωση *τῶν προλεταρίων* τοῦ χωριοῦ.—6) Τό καθῆκον τοῦ προλεταριάτου τῆς Ρωσίας εἶναι νά ὁδηγήσει ὥς τό τέλος τήν

*—ἀγρόκτημα. *Σημ. μετ.*

ἀστικοδημοκρατική ἐπανάσταση τῆς Ρωσίας, *γιά νά* ἀνάψει τή σοσιαλιστική ἐπανάσταση στήν Εὐρώπη. Τό δεύτερο αὐτό καθῆκον σήμερα ἔχει πλησιάσει ἐξαιρετικά στό πρῶτο, ὅμως ἐξακολουθεῖ νά εἶναι ἕνα ἰδιαίτερο καί δεύτερο καθῆκον, γιατί πρόκειται γιά *διαφορετικές τάξεις* πού συνεργάζονται μέ τό προλεταριάτο τῆς Ρωσίας: γιά τό πρῶτο καθῆκον συνεργάτης εἶναι ἡ μικροαστική ἀγροτιά τῆς Ρωσίας, γιά τό δεύτερο—τό προλεταριάτο τῶν ἄλλων χωρῶν.—7) Ἐξακολουθοῦμε νά θεωροῦμε ὅτι ἐπιτρέπεται ἡ συμμετοχή τῶν σοσιαλδημοκρατῶν σέ μιά Προσωρινή ἐπαναστατική κυβέρνηση μαζί μέ τή δημοκρατική μικροαστική τάξη, ὅμως *ὄ χ ι* μαζί μέ τούς ἐπαναστάτες-σωβινιστές.—8) Ἐπαναστάτες-σωβινιστές θεωροῦμε ἐκείνους πού θέλουν τή νίκη ἐνάντια στόν τσαρισμό, γιά νά πετύχουν τή νίκη ἐνάντια στή Γερμανία,—γιά τήν καταλήστευση ἄλλων χωρῶν—γιά τή στερέωση τῆς κυριαρχίας τῶν μεγαλορώσων πάνω στούς ἄλλους λαούς τῆς Ρωσίας κτλ. Βάση τοῦ ἐπαναστατικοῦ σωβινισμοῦ εἶναι ἡ ταξική θέση τῆς μικροαστικῆς τάξης. Ἡ τάξη αὐτή ταλαντεύεται πάντα ἀνάμεσα στήν ἀστική τάξη καί στό προλεταριάτο. Σήμερα ταλαντεύεται ἀνάμεσα στό σωβινισμό (πού τήν ἐμποδίζει νά εἶναι μέ συνέπεια ἐπαναστατική ἀκόμη καί μέ τήν ἔννοια τῆς δημοκρατικῆς ἐπανάστασης) καί στόν προλεταριακό διεθνισμό. Πολιτικοί ἐκφραστές αὐτῆς τῆς μικροαστικῆς τάξης στή Ρωσία στή δοσμένη στιγμή εἶναι οἱ τρουντοβίκοι, οἱ σοσιαλιστές-ἐπαναστάτες, τό περιοδικό «Νάσα Ζαριά», ἡ ὁμάδα Τσχεΐτζε, ἡ ΟΕ, ὁ κ. Πλεχάνοφ καί οἱ ὅμοιοί του.—9) Ἄν στή Ρωσία νικοῦσαν οἱ ἐπαναστάτες-σωβινιστές, ἐμεῖς θά εἴμασταν ἐνάντια στήν ἄμυνα τῆς «πατρίδας» *τους* στό δοσμένο πόλεμο. Τό σύνθημά μας εἶναι: ἐνάντια στούς σωβινιστές, ἔστω κι ἄν εἶναι ἐπαναστάτες καί δημοκράτες, *ἐνάντια* σ'αὐτούς καί *ὑπέρ* τῆς συμμαχίας τοῦ διεθνοῦς προλεταριάτου γιά τή σοσιαλιστική ἐπανάσταση. —10) Στό ἐρώτημα, ἄν εἶναι δυνατό νά παίξει τό προλεταριάτο καθοδηγητικό ρόλο στήν ἀστική ρωσική ἐπανάσταση, ἀπαντᾶμε: ναί, εἶναι δυνατό, *ἄν* ἡ μικροαστική τάξη στίς ἀποφασιστικές στιγμές κλίνει πρός τ'ἀριστερά· καί τή σπρώχνει πρός τ'ἀριστερά ὄχι μόνο ἡ προπαγάνδα μας, μά καί μιά σειρά ἀντικειμενικοί παράγοντες, οἰκονομικοί, δημοσιονομικοί (τά βάρη τοῦ πολέμου), στρατιωτικοί, πολιτικοί κ.ἄ.—11) Στό ἐρώτημα, τί θά ἔκανε τό κόμμα τοῦ προλεταριάτου, ἄν ἡ ἐπανάσταση τό ἔφερνε στήν ἐξουσία στό σημερινό πόλεμο, ἀπαντᾶμε: θά προτείναμε εἰρήνη *σέ ὅλους* τούς ἐμπόλεμους μέ τόν ὅρο τῆς ἀπελευθέρωσης

τῶν ἀποικιῶν καί *ὅλων* τῶν ἐξαρτημένων, καταπιεζομένων καί χωρίς πλήρη δικαιώματα λαῶν. Οὔτε ἡ Γερμανία, οὔτε ἡ 'Αγγλία μέ τή Γαλλία δέν θά δέχονταν μέ τίς σημερινές κυβερνήσεις τους αὐτό τόν ὅρο. Τότε θά εἴμασταν ὑποχρεωμένοι νά προετοιμάσουμε καί νά κάνουμε ἐπαναστατικό πόλεμο, δηλ. δέν θά ἐφαρμόζαμε μόνο στό ἀκέραιο, μέ τά πιό ἀποφασιστικά μέτρα, ὅλο τό πρόγραμμά μας-μίνιμουμ, ἀλλά καί θ'ἀρχίζαμε συστηματικά νά ξεσηκώνουμε σέ ἐξέγερση ὅλους τούς λαούς πού καταπιέζονται σήμερα ἀπό τούς μεγαλορώσους, ὅλες τίς ἀποικίες καί τίς ἐξαρτημένες χῶρες τῆς 'Ασίας ('Ινδίες, Κίνα, Περσία κτλ.) καί ἐπίσης—καί σέ πρώτη σειρά—θά ξεσηκώναμε σέ ἐξέγερση τό σοσιαλιστικό προλεταριάτο τῆς Εὐρώπης ἐνάντια στίς κυβερνήσεις του καί σέ πεῖσμα τῶν σοσιαλσωβινιστῶν του. Δέν χωράει καμιά ἀμφιβολία ὅτι ἡ νίκη τοῦ προλεταριάτου στή Ρωσία θά δημιουργοῦσε ἐξαιρετικά εὐνοϊκές συνθῆκες γιά τήν ἀνάπτυξη τῆς ἐπανάστασης καί στήν 'Ασία καί στήν Εὐρώπη. Αὐτό τό ἀπόδειξε *ἀκόμη* καί τό 1905. Καί ἡ διεθνής ἀλληλεγγύη τοῦ ἐπαναστατικοῦ προλεταριάτου εἶναι *γεγονός*, σέ πεῖσμα τῆς βρωμερῆς λύσσας τοῦ ὀπορτουνισμοῦ καί τοῦ σοσιαλσωβινισμοῦ.—Διατυπώνοντας αὐτές τίς θέσεις γιά μιά ἀνταλλαγή γνωμῶν μέ τούς συντρόφους, θά ἀναπτύξουμε τίς ἀπόψεις μας στά ἑπόμενα φύλλα τοῦ ΚΟ.

Γράφτηκε μεταξύ 23 καί 26 τοῦ Σεπτέμβρη
(6 καί 9 τοῦ 'Οχτώβρη) 1915

Δημοσιεύτηκε στίς 13 τοῦ 'Οχτώβρη 1915
στήν ἐφημερίδα «Σοτσιάλ-Ντεμοκράτ»,
ἀρ. φύλ. 47

Δημοσιεύται σύμφωνα
μέ τό κείμενο τῆς ἐφημερίδας

ΟΙ ΑΛΗΘΙΝΟΙ ΔΙΕΘΝΙΣΤΕΣ: ΚΑΟΥΤΣΚΙ, ΑΞΕΛΡΟΝΤ, ΜΑΡΤΟΦ

Λίγο πρίν τή συνδιάσκεψη τοῦ Τσίμμερβαλντ βγῆκε στή Ζυρίχη στά γερμανικά ή μπροσούρα τοῦ Π. 'Αξελρόντ: «Ἡ κρίση καί τά καθήκοντα τῆς διεθνοῦς σοσιαλδημοκρατίας». Στήν ἐφημερίδα τῆς Ζυρίχης «Τό δίκιο τοῦ λαοῦ»[35] δημοσιεύτηκαν ἔπειτα δυό ἐγκωμιαστικά ἄρθρα γι'αὐτή τήν μπροσούρα, γραμμένα ἀπό τόν Λ. Μάρτοφ. Δέν ξέρουμε ἄν καί οἱ δυό συγγραφεῖς θά δημοσιεύσουν τά ἔργα τους αὐτά στά ρωσικά. Δέν θά μποροῦσε νά βρεῖ κανείς πιό παραστατική ἔκθεση τῶν ἐπιχειρημάτων μέ τά ὁποῖα οἱ ἡγέτες τῆς ΟΕ ὑπερασπίζουν τόν ὀπορτουνισμό καί τό σοσιαλσωβινισμό.

Σάν κόκκινη κλωστή περνᾶ ὅλη τήν μπροσούρα ἡ πάλη ἐνάντια στούς «κινδύνους πού ἀπειλοῦν τήν ἑνότητα τοῦ κόμματος». «Διάσπαση καί διχόνοια»—νά τί φοβᾶται ὁ 'Αξελρόντ, νά γιά τί πράγματα μιλάει μέ ἀτέλειωτες ἐπαναλήψεις, πού συχνά καταντοῦν ἀνιαρές. Καί μή νομίσετε ὅτι διχόνοια καί διάσπαση τοῦ φαίνεται ἡ σημερινή κατάσταση τῆς σοσιαλδημοκρατίας, ἡ συμμαχία τῶν ἡγετῶν της μέ τή μιά ἤ τήν ἄλλη ἐθνική ἀστική τάξη. Ὄχι! Ὁ 'Αξελρόντ ἀποκαλεῖ διχόνοια τόν ξεκάθαρο διαχωρισμό καί ἀποχωρισμό ἀπό τούς σοσιαλσωβινιστές. Τόν Κάουτσκι ὁ 'Αξελρόντ τόν συγκαταλέγει στήν κατηγορία τῶν συντρόφων «πού τό διεθνιστικό τους αἴσθημα καί ἡ συνείδησή τους εἶναι πάνω ἀπό κάθε ἀμφιβολία». Ὅμως σέ ὁλόκληρες 46 σελίδες δέν κάνει οὔτε τήν παραμικρότερη προσπάθεια νά συνδέσει σ'ἕνα σύνολο τίς ἀντιλήψεις τοῦ Κάουτσκι, νά τίς παραθέσει μέ ἀκρίβεια, νά τίς ζυγίσει, νά δεῖ μήπως ἡ παραδοχή τῆς ἰδέας τῆς ὑπεράσπισης τῆς πατρίδας στό σημερινό πόλεμο

ἰσοδυναμεῖ μέ σωβινισμό. Οὔτε λέξη γιά τήν οὐσία τοῦ ζητήματος. Οὔτε λέξη γιά τά ἐπιχειρήματά μας. Ἀπό τό ἄλλο μέρος ἔχουμε «καταγγελία πρός τούς προϊσταμένους»: ὁ Λένιν στή διάλεξή του στή Ζυρίχη ἀποκάλεσε, λέει, τόν Κάουτσκι σωβινιστή, φιλισταῖο, προδότη (σελ. 21)... Αὐτό πιά δέν εἶναι γραφή συγγραφέα, φίλτατοι Μάρτοφ καί Ἀξελρόντ, ἀλλά ἕνα εἶδος «γραφῆς» ἀστυνομικοῦ τμήματος!

«Στή Δύση... δέν ὑπάρχει ἡ παραλλαγή ἐκείνη τῶν ὑπερανθρώπων πού ἐπωφελοῦνται ἀπό κάθε κρίση τοῦ κόμματος, ἀπό κάθε δύσκολη κατάσταση, γιά νά ξεσπαθώσουν στό ρόλο τοῦ μοναδικοῦ σωτῆρα τοῦ κόμματος ἀπό τήν καταστροφή καί νά ἐφαρμόσουν μέ ἐλαφριά καρδιά πολιτική διχόνοιας καί ἀποδιοργάνωσης στό ἐσωτερικό τοῦ κόμματος» (22).

Τί εἶναι αὐτό; γραφή συγγραφέα;

Ἄν ὅμως «στή Δύση» δέν ὑπάρχουν τέτια ὑπερτέρατα πού θεωροῦν «τόν ἴδιο» τόν Κάουτσκι καί τόν Ἀξελρόντ σωβινιστές καί ὀπορτουνιστές καί πού μόνο νά τούς σκέπτεται ὁ φίλτατος Ἀξελρόντ τρέμει ἀπό τό κακό του καί ξεχύνει χείμαρους λεπτοῦ καί τρυφεροῦ... «λυρισμοῦ», τότε πῶς μπόρεσε ὁ Ἀξελρόντ νά γράψει δυό σελίδες πιό μπροστά:

«Ἄν πάρουμε ὑπόψη τήν αὐξανόμενη ἀγανάκτηση πού προκαλεῖ σέ ὅλο καί πιό πλατιούς κομματικούς κύκλους, ἰδιαίτερα τῆς Γερμανίας καί τῆς Γαλλίας, ἡ πολιτική «νά κρατήσουμε ὥς τό τέλος»—πολιτική πού ἀσκοῦν τά ὑπεύθυνα ὄργανα τοῦ κόμματός μας—τότε καθόλου δέν φαίνεται ἀδύνατο τό γεγονός ὅτι οἱ πρακτικές τάσεις τῆς προπαγάνδας τοῦ Λένιν εἶναι σέ θέση νά διεισδύσουν ἀπό διάφορα κανάλια καί στίς γραμμές τῆς σοσιαλδημοκρατίας τῆς Δύσης».

Ἄρα δέν πρόκειται ἐδῶ γιά τά ἀληθινά ρωσικά ὑπερτέρατα πού προσβάλλουν τόν φίλτατό μας Ἀξελρόντ! Ἄρα, ὁ *διεθνής* σωβινισμός τῶν ἐπίσημων κομμάτων—καί τῆς Γερμανίας καί τῆς Γαλλίας, ὅπως τό ὁμολόγησε ὁ ἴδιος ὁ Ἀξελρόντ, σημειῶστε το αὐτό!—εἶναι ἐκεῖνος πού προκαλεῖ τήν ἀγανάκτηση καί τήν ἀντίσταση τῶν *διεθνιστῶν* ἐπαναστατῶν σοσιαλδημοκρατῶν. Ἑπομένως ἔχουμε μπροστά μας *δυό ρ ε ύ μ α τ α*. Καί τά δυό εἶναι διεθνῆ. Ὁ Ἀξελρόντ θυμώνει καί βρίζει, γιατί δέν καταλαβαίνει ὅτι εἶναι ἀναπόφευκτο νά ὑπάρχουν καί τά δυό ρεύματα, ὅτι εἶναι ἀναπόφευκτη μιά ἀποφασιστική πάλη ἀνάμεσά τους κι᾿ἔπειτα, ἐπειδή ντρέπεται, τοῦ εἶναι δυσάρεστο καί ἀσύμφορο νά ὁμολογήσει ἀνοιχτά τή δική του θέση, πού συνίσταται στήν τάση *νά ἐμφανίζεται* διεθνιστής καί *νά εἶναι* σωβινιστής.

«Τό πρόβλημα τῆς διεθνοποίησης τοῦ ἐργατικοῦ κινήματος δέν εἶναι ταυτόσημο μέ τό ζήτημα τῆς ἐπαναστατικοποίησης τῶν μορφῶν καί τῶν μεθόδων μας πάλης»... εἶναι, βλέπετε, «ἰδεολογική ἐξήγηση» τό νά τά ἀνάγει κανείς ὅλα στόν ὀπορτουνισμό καί νά ἀγνοεῖ «τήν τεράστια δύναμη» «τῶν πατριωτικῶν ἰδεῶν», «πού εἶναι προϊόν χιλιόχρονου ἱστορικοῦ προτσές»... «πρέπει νά τείνουμε νά δημιουργήσουμε μέσα στά πλαίσια αὐτῆς τῆς κοινωνίας, δηλ. τῆς ἀστικῆς, μιάν ἀληθινή *πραγματικότητα* (ὑπογραμμισμένο ἀπό τόν 'Αξελρόντ), ἀντικειμενικούς ὅρους ζωῆς, τουλάχιστο γιά τίς ἀγωνιζόμενες ἐργατικές μάζες, τέτιους ὅρους πού θά μποροῦσαν νά ἐξασθενίσουν τήν ἐξάρτηση πού σημειώνουμε παραπάνω» καί συγκεκριμένα: «τήν ἐξάρτηση τῶν μαζῶν ἀπό τούς ἱστορικά διαμορφωμένους ἐθνικούς καί ἐδαφικούς κοινωνικούς σχηματισμούς». «Λογουχάρη—ἐπεξηγεῖ ὁ 'Αξελρόντ τή βαθιά του σκέψη—ἡ νομοθεσία γιά τήν προστασία τῆς ἐργασίας καί τίς κοινωνικές ἀσφαλίσεις, καθώς καί οἱ διάφορες ἄλλες σπουδαῖες πολιτικές διεκδικήσεις καί, τέλος, οἱ πολιτιστικο-μορφωτικές ἀνάγκες καί οἱ πόθοι τῶν ἐργατῶν πρέπει νά γίνουν ἀντικείμενο *διεθνοῦς* (ὑπογραμμισμένο ἀπό τόν 'Αξελρόντ) δράσης καί διεθνῶν ὀργανώσεων» τῶν προλεταρίων τῶν διαφόρων χωρῶν. Τό πᾶν εἶναι «νά διεθνοποιήσουμε ἀκριβῶς τήν «καθημερινή» πάλη γιά τίς καθημερινές διεκδικήσεις...»

Θαυμάσια! Καί ὕστερα λένε ὅτι κάτι ὑπερτέρατα σοφίστηκαν νά κάνουν ἀγώνα ἐνάντια στόν ὀπορτουνισμό! 'Ο ἀληθινός διεθνισμός—ὑπογραμμισμένος—καί ὁ γνήσιος «μαρξισμός», πού δέν ἀρκεῖται σέ «ἰδεολογικές» ἐξηγήσεις, συνίσταται στή φροντίδα γιά τή διεθνοποίηση τῆς νομοθεσίας τῶν κοινωνικῶν ἀσφαλίσεων!! Τί μεγαλοφυής ἰδέα... χωρίς κανενός εἴδους «ἀγώνα, διασπάσεις, διχόνοια» ὅλοι οἱ διεθνεῖς ὀπορτουνιστές, ὅλοι οἱ διεθνεῖς φιλελεύθεροι, ἀπό τόν Λόυντ-Τζώρτζ ὥς τόν Φρ. Νάουμαν καί ἀπό τόν Λερουά-Μπολιέ ὥς τόν Μιλιουκόφ, τόν Στροῦβε καί τόν Γκουτσκόφ θά ὑπογράψουν καί μέ τά δυό χέρια αὐτό τόν ἐπιστημονικό, τό βαθύ, τό ἀντικειμενικό «διεθνισμό» τοῦ 'Αξελρόντ, τοῦ Μάρτοφ καί τοῦ Κάουτσκι.

Νά ὁρισμένα μαργαριτάρια «διεθνισμοῦ»: ὁ Κάουτσκι—ἄν ὑπερασπίζω τήν πατρίδα μου στόν ἰμπεριαλιστικό πόλεμο, δηλ. στόν πόλεμο γιά τήν καταλήστευση καί τήν ὑποδούλωση ξένων χωρῶν, καί ἀναγνωρίζω στούς ἐργάτες τῶν ἄλλων ἐμπόλεμων χωρῶν τό δικαίωμα νά ὑπερασπίζουν τήν πατρίδα τους, τότε αὐτό ἀκριβῶς εἶναι ὁ ἀληθινός διεθνισμός. 'Ο 'Αξελρόντ—χω-

ρίς νά παρασυρόμαστε σέ «ἰδεολογικές» ἐπιθέσεις ἐνάντια στόν ὀπορτουνισμό, πρέπει νά παλεύουμε πραγματικά ἐνάντια στό χιλιόχρονο ἐθνικισμό μέσω τῆς (ἐπίσης χιλιόχρονης) διεθνοποίησης τῆς καθημερινῆς δουλιᾶς στόν τομέα τῶν νόμων γιά τίς κοινωνικές ἀσφαλίσεις. Ὁ Μάρτοφ εἶναι σύμφωνος μέ τόν Ἀξελρόντ!

Οἱ φράσεις τοῦ Ἀξελρόντ γιά τίς χιλιόχρονες ρίζες τοῦ ἐθνικισμοῦ κτλ. ἔχουν ἐντελῶς τήν ἴδια πολιτική σημασία πού εἶχαν στίς παραμονές τοῦ 1861 οἱ λόγοι τῶν ρώσων φεουδαρχῶν γιά τίς χιλιόχρονες ρίζες τῆς δουλοπαροικίας. Οἱ φράσεις αὐτές χύνουν νερό στό μύλο τῶν ἀντιδραστικῶν καί τῆς ἀστικῆς τάξης, γιατί ὁ Ἀξελρόντ ἀποσιωπᾶ—ἀποσιωπᾶ διακριτικά—τό γεγονός ὅτι οἱ δεκαετίες τῆς καπιταλιστικῆς ἀνάπτυξης, ἰδιαίτερα μετά τό 1871, δημιούργησαν ἀκριβῶς τούς *ἀντικειμενικούς* ἐκείνους διεθνεῖς δεσμούς ἀνάμεσα στούς προλετάριους ὅλων τῶν χωρῶν, πού ἀκριβῶς τώρα, ἀκριβῶς στίς σημερινές στιγμές πρέπει νά βροῦν τήν πραγμάτωσή τους σέ διεθνή ἐπαναστατική δράση. Ὁ Ἀξελρόντ εἶναι ἐνάντια σ' αὐτή τή δράση. Εἶναι ὑπέρ τῆς ὑπόμνησης τῶν χιλιόχρονων ριζῶν τοῦ κνούτου καί ἐνάντια στή δράση πού ἀποβλέπει στήν κατάργηση τοῦ κνούτου!

Καλά, καί τί θά γίνει μέ τήν προλεταριακή ἐπανάσταση; Ἡ Διακήρυξη τῆς Βασιλείας τοῦ 1912 μιλοῦσε γι' αὐτή σέ σύνδεση μέ τόν πόλεμο πού ἐπέρχονταν καί πού ὕστερα ἀπό δυό χρόνια ξέσπασε. Ὁ Ἀξελρόντ θεωρεῖ ἴσως αὐτή τή Διακήρυξη ἐπιπόλαια «ἰδεολογία»—ἐκφρασούλα ἐντελῶς στό πνεῦμα τοῦ «μαρξισμοῦ» à la Στροῦβε καί Κοῦνοφ!—καί δέν λέει *οὔτε λεξούλα* γι' αὐτή. Καί ξεφορτώνεται τήν ἐπανάσταση μέ τόν παρακάτω τρόπο:

> «Ἡ τάση τοῦ νά βλέπει κανείς τό μοχλό τῆς ἐξάλειψης τοῦ ἐθνικισμοῦ μοναδικά καί ἀποκλειστικά στή θυελλώδη ἐπαναστατική μαζική δράση ἤ στίς ἐξεγέρσεις θά ἦταν ἴσως ἀκόμη κάπως δικαιολογημένη, ἄν βρισκόμασταν ἄμεσα στίς παραμονές τῆς κοινωνικῆς ἐπανάστασης, ὅπως λογουχάρη συνέβαινε στή Ρωσία τόν καιρό τῶν φοιτητικῶν διαδηλώσεων τοῦ 1901, πού ἦταν ὁ προάγγελος τῆς προσέγγισης ἀποφασιστικῶν μαχῶν ἐνάντια στήν ἀπολυταρχία. Ὅμως ἀκόμη καί οἱ σύντροφοι πού στηρίζουν τίς ἐλπίδες τους στό γρήγορο ἐρχομό μιᾶς θυελλώδους ἐπαναστατικῆς περιόδου, δέν διακινδυνεύουν νά ὑποστηρίξουν στά σίγουρα ὅτι ἐπίκειται ἄμεσα μιά ἀποφασιστική σύγκρουση τοῦ προλεταριάτου μέ τήν ἀστική τάξη. Ἀπεναντίας, κι' αὐτοί κρίνουν ὅτι πρόκειται γιά μιά περίοδο πού θά διαρκέσει δεκαετίες» (σελ. 41).

Καί παρακάτω τόν βλέπουμε, ἐννοεῖται, νά κατακεραυνώνει

τήν «οὐτοπία» καί τούς «μπακουνιστές» πού βρίσκονται ἀνάμεσα στούς ρώσους πολιτικούς πρόσφυγες.

Τό παράδειγμα ὅμως πού ἔφερε ὁ 'Αξελρόντ ξεσκεπάζει καλύτερα ἀπό κάθε ἄλλο τόν ὀπορτουνιστή μας. Θά μποροῦσε ἕνας ἄνθρωπος πού εἶναι στά καλά του «νά ὑποστηρίζει στά σίγουρα», τό 1901, ὅτι ὁ ἀποφασιστικός ἀγώνας ἐνάντια στήν ἀπολυταρχία τῆς Ρωσίας «ἐπίκειται ἄμεσα»; Κανένας δέν μποροῦσε νά τό ὑποστηρίξει καί κανένας δέν τό ὑποστήριξε αὐτό. Κανένας δέν μποροῦσε τότε νά ξέρει ὅτι *ὕστερα ἀπό τέσσερα χρόνια* θά γίνει *μιά* ἀπό τίς ἀποφασιστικές μάχες (Δεκέμβρης τοῦ 1905)· καί ὅτι ἡ ἑπόμενη «ἀποφασιστική» μάχη ἐνάντια στήν ἀπολυταρχία «ἐπίκειται», ἴσως στά 1915-1916, μά ἴσως καί ἀργότερα.

Ἄν τό 1901 κανένας δέν ὑποστήριζε, ὄχι μόνο στά σίγουρα μά καί γενικά, ὅτι ἡ ἀποφασιστική μάχη ἐπίκειται «ἄμεσα», ἄν ἐμεῖς ὑποστηρίζαμε τότε ὅτι οἱ «ὑστερικές» κραυγές τοῦ Κριτσέβσκι, τοῦ Μαρτίνοφ καί Σίας γιά «ἄμεση» μάχη δέν δείχνουν σοβαρότητα, ὅμως ἐμεῖς, οἱ ἐπαναστάτες σοσιαλδημοκράτες, ὑποστηρίζαμε τότε *στά σίγουρα* ἕνα ἄλλο πράγμα· ὑποστηρίζαμε τότε ὅτι μόνο ἀδιόρθωτοι ὀπορτουνιστές μποροῦσαν τό 1901 νά μήν καταλαβαίνουν τό καθῆκον *τῆς ἄμεσης ὑποστήριξης* τῶν ἐπαναστατικῶν διαδηλώσεων τοῦ 1901, τῆς ἐνθάρρυνσης καί τῆς ἀνάπτυξής τους, τῆς προπαγάνδισης τῶν πιό ἀποφασιστικῶν ἐπαναστατικῶν συνθημάτων γι'αὐτές τίς διαδηλώσεις. Καί ἡ ἱστορία δικαίωσε ἐμᾶς, μόνο ἐμᾶς, καταδικάζοντας τούς ὀπορτουνιστές καί πετώντας τους γιά πολύ καιρό ἔξω ἀπό τό ἐργατικό κίνημα, ἄν καί *δέν* εἴχαμε τότε ἄμεσα μπροστά μας μιά ἀποφασιστική μάχη, ἄν καί ἡ πρώτη ἀποφασιστική μάχη ἔγινε *μόνο* ὕστερα ἀπό τέσσερα χρόνια καί ἀποδείχτηκε παρόλα αὐτά ὅτι δέν ἦταν ἡ τελευταία καί συνεπῶς δέν ἦταν ἡ ἀποφασιστική.

'Ακριβῶς τήν ἴδια, κυριολεκτικά τήν ἴδια, κατάσταση περνᾶ σήμερα ἡ Εὐρώπη. Δέν μπορεῖ νά ὑπάρξει οὔτε ἴχνος ἀμφιβολίας ὅτι στήν Εὐρώπη τοῦ 1915 ἔχουμε ἐπαναστατική κατάσταση, ὅπως εἴχαμε στή Ρωσία τοῦ 1901. Δέν μποροῦμε νά ξέρουμε ἄν ἡ πρώτη «ἀποφασιστική» μάχη τοῦ προλεταριάτου ἐνάντια στήν ἀστική τάξη θά δοθεῖ ὕστερα ἀπό τέσσερα χρόνια ἤ ὕστερα ἀπό δυό ἤ ὕστερα ἀπό δέκα καί περισσότερα χρόνια καί ἄν ὕστερα ἀπό ἄλλα δέκα χρόνια θ'ἀκολουθήσει μιά «δεύτερη» «ἀποφασιστική» μάχη. 'Ωστόσο ξέρουμε πολύ καλά καί ὑποστηρίζουμε «στά σίγουρα» ὅτι τώρα τό ἄμεσο καί ἀνυπέρθετο

χρέος μας εἶναι νά ὑποστηρίζουμε τόν ἀναβρασμό πού σημειώνεται καί τίς διαδηλώσεις πού ἔχουν ἀρχίσει *κιόλας*. Στή Γερμανία τό πλῆθος γιουχάισε τόν Σάιντεμαν, σέ πολλές χῶρες τό πλῆθος ἔκανε διαδηλώσεις ἐνάντια στήν ἀκρίβεια. Ὁ σοσιαλδημοκράτης Ἀξελρόντ ξεφεύγει ἀπ' αὐτή τήν ἄμεση καί ἐπιτακτική ὑποχρέωση καί προσπαθεῖ νά ἀποτρέψει καί τούς ἐργάτες. Ἄν πάρουμε τό πολιτικό νόημα καί τήν κατάληξη τῶν συλλογισμῶν τοῦ Ἀξελρόντ, τό συμπέρασμα μπορεῖ νά εἶναι μόνο ἕνα: ὁ Ἀξελρόντ *μαζί* μέ τούς ἡγέτες τοῦ σοσιαλπατριωτισμοῦ καί τοῦ σοσιαλσωβινισμοῦ εἶναι *ἐνάντια* στήν ἄμεση προπαγάνδιση καί προετοιμασία τῆς μαζικῆς δράσης. Αὐτή εἶναι ἡ οὐσία. Ὅλα τ' ἄλλα εἶναι λόγια.

Βρισκόμαστε *ἀναμφισβήτητα* στίς παραμονές τῆς σοσιαλιστικῆς ἐπανάστασης. Αὐτό τό ἀναγνώριζαν καί οἱ πιό «ἐπιφυλακτικοί» θεωρητικοί τύπου Κάουτσκι ἀκόμη ἀπό τό 1909 («Ὁ δρόμος πρός τήν ἐξουσία»), αὐτό τό ἀναγνώρισε καί ἡ Διακήρυξη τῆς Βασιλείας τοῦ 1912, πού ψηφίστηκε ὁμόφωνα. Ὅπως τό 1901 δέν ξέραμε ἄν «ἡ παραμονή» τῆς πρώτης ρωσικῆς ἐπανάστασης θά βαστάξει, ἀρχίζοντας ἀπό τότε, τέσσερα χρόνια, ἔτσι δέν τό ξέρουμε καί σήμερα. Ἡ ἐπανάσταση μπορεῖ ν' ἀποτελεῖται καί θ' ἀποτελεῖται ἴσως ἀπό μακρόχρονες μάχες, ἀπό μερικές περιόδους ἐφόδου, μέ ἐνδιάμεσα διαστήματα ἀντεπαναστατικῶν σπασμῶν τοῦ ἀστικοῦ καθεστῶτος. Ὅλη ἡ οὐσία τῆς σημερινῆς πολιτικῆς κατάστασης συνοψίζεται στό ἄν πρέπει ἤ ὄχι νά ἐπωφεληθοῦμε ἀπό τήν ἐπαναστατική κατάσταση πού ὑπάρχει κιόλας, ὑποστηρίζοντας καί ἀναπτύσσοντας τά *ἐπαναστατικά* κινήματα. Ναί ἤ ὄχι. Αὐτό τό ζήτημα ἀποτελεῖ σήμερα τή βάση πού χωρίζει ἀπό πολιτική ἄποψη τούς σοσιαλσωβινιστές ἀπό τούς ἐπαναστάτες διεθνιστές. Καί σ' αὐτό τό ζήτημα ὁ Κάουτσκι, ὁ Ἀξελρόντ καί ὁ Μάρτοφ εἶναι μέ τό μέρος τῶν σοσιαλσωβινιστῶν, παρά τίς ἐπαναστατικές φράσεις ὅλων τους, καθώς καί τῶν πέντε γραμματέων τοῦ ἐξωτερικοῦ τῆς ΟΕ.

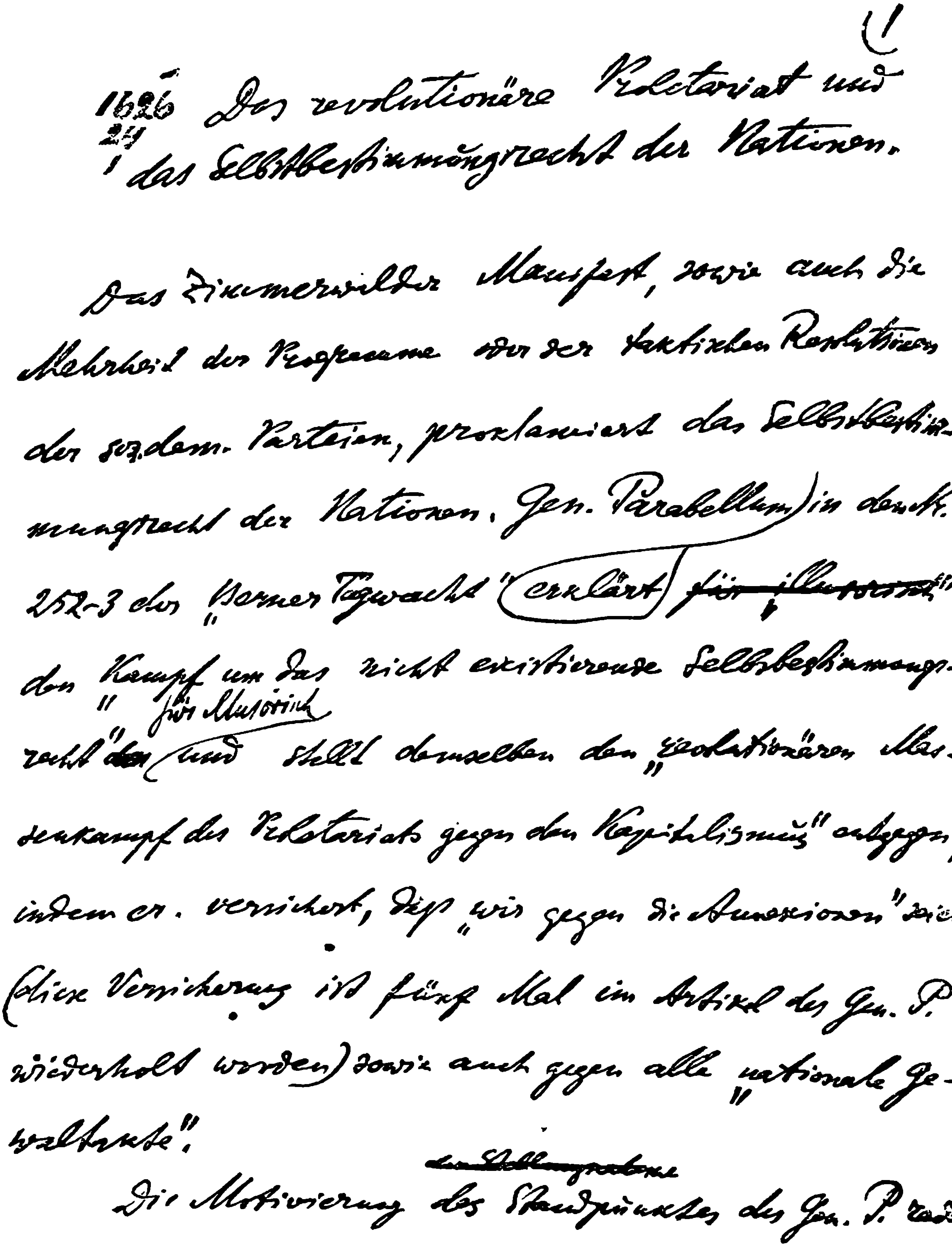
Ὁ Ἀξελρόντ προσπαθεῖ νά συγκαλύψει τήν ὑπεράσπιση τοῦ σοσιαλσωβινισμοῦ μέ ἀσυνήθιστα πλούσια φρασεολογία. Ἡ μπροσούρα του μπορεῖ νά χρησιμεύσει σάν πρότυπο, γιά νά φανεῖ παραστατικά *πῶς* μπορεῖ νά συγκαλύπτει κανείς τίς ἀντιλήψεις του, *πῶς* μπορεῖ νά χρησιμοποιεῖ κανείς τή γλώσσα καί τό γραπτό λόγο γιά νά συγκαλύπτει τίς σκέψεις του. Ὁ Ἀξελρόντ κλίνει ἄπειρες φορές τή λέξη διεθνισμός, μέμφεται καί τούς σοσιαλπατριῶτες καί τούς φίλους τους γιά τήν

ἀπροθυμία τους νά τραβήξουν ἀριστερά, ὑπαινίσσεται ὅτι εἶναι «πιό ἀριστερός» ἀπό τόν Κάουτσκι, μιλάει καί γιά τήν ἀναγκαιότητα τῆς III Διεθνοῦς, πού πρέπει νά εἶναι τόσο ἰσχυρή, ὥστε στίς προσπάθειες τῆς ἀστικῆς τάξης ν'ἀνάψει τήν πυρκαγιά ἑνός παγκόσμιου πολέμου, ν'ἀπαντήσει «ὄχι μέ ἀπειλές, ἀλλά μέ τήν ἐξαπόλυση τῆς ἐπαναστατικῆς ἐφόδου» (14) κτλ. κτλ. χωρίς τέλος. Στά λόγια ὁ 'Αξελρόντ εἶναι ἕτοιμος νά παραδεχτεῖ ὅ,τι θέλετε, ὥς καί τήν ἐπαναστατική ἔφοδο, στήν πράξη ὅμως θέλει τήν ἑνότητα μέ τόν Κάουτσκι καί συνεπῶς, μέ τόν Σάιντεμαν στή Γερμανία, μέ τό σωβινιστικό καί ἀντεπαναστατικό «Νάσε Ντιέλο»[36] καί μέ τήν ὁμάδα Τσχεΐτζε στή Ρωσία, στήν πράξη εἶναι *ἐνάντια* στή *σημερινή* ὑποστήριξη καί ἀνάπτυξη *τοῦ ἐπαναστατικοῦ κινήματος πού ἀρχίζει.* Στά λόγια τά πάντα, στήν πράξη τίποτε. 'Ορκίζονται σέ ὅλους τούς ἁγίους ὅτι εἶναι «διεθνιστές» καί ἐπαναστάτες, στήν πράξη ὅμως ὑποστηρίζουν τούς σοσιαλσωβινιστές καί τούς ὀπορτουνιστές ὅλου τοῦ κόσμου στόν ἀγώνα τους ἐνάντια στούς ἐπαναστάτες διεθνιστές.

Γράφτηκε ὄχι νωρίτερα
ἀπό τίς 28 τοῦ Σεπτέμβρη
(11 τοῦ 'Οχτώβρη) 1915

Πρωτοδημοσιεύτηκε τό 1924
στό περιοδικό
«Προλετάρσκαγια Ρεβολιούτσιγια», τεῦχ. 3

Δημοσιεύεται σύμφωνα
μέ τό χειρόγραφο

Ἡ πρώτη σελίδα τοῦ χειρογράφου τοῦ Β. Ι. Λένιν «Τό ἐπαναστατικό προλεταριάτο καί τό δικαίωμα αὐτοδιάθεσης τῶν ἐθνῶν».—1915

Σμίκρυνση

ΤΟ ΕΠΑΝΑΣΤΑΤΙΚΟ ΠΡΟΛΕΤΑΡΙΑΤΟ ΚΑΙ ΤΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΑΥΤΟΔΙΑΘΕΣΗΣ ΤΩΝ ΕΘΝΩΝ[37]

῾Η Διακήρυξη τοῦ Τσίμμερβαλντ, ὅπως καί ἡ πλειοψηφία τῶν προγραμμάτων ἤ τῶν ἀποφάσεων τακτικῆς τῶν σοσιαλδημοκρατικῶν κομμάτων, διακηρύσσει τό «δικαίωμα αὐτοδιάθεσης τῶν ἐθνῶν». ῾Ο Παραμπέλουμ στά φύλλα 252-253 τῆς «Berner Tagwacht» χαρακτηρίζει «χιμαιρικό» τόν «ἀγώνα γιά τό ἀνύπαρκτο δικαίωμα αὐτοδιάθεσης» καί τοῦ *ἀντιπαραθέτει* τόν «ἐπαναστατικό μαζικό ἀγώνα τοῦ προλεταριάτου ἐνάντια στόν καπιταλισμό», *διαβεβαιώνοντας* ταυτόχρονα ὅτι «ἐμεῖς εἴμαστε ἐνάντια στίς προσαρτήσεις» (ἡ διαβεβαίωση αὐτή ἐπαναλαβαίνεται *πέντε* φορές στό ἄρθρο τοῦ Παραμπέλουμ) καί ἐνάντια σέ κάθε βία κατά τῶν ἐθνῶν.

῾Η αἰτιολόγηση τῆς θέσης τοῦ Παραμπέλουμ συνοψίζεται στό ὅτι σήμερα ὅλα τά ἐθνικά ζητήματα, τό ζήτημα τῆς ᾿Αλσατίας καί τῆς Λωραίνης, τῆς ᾿Αρμενίας κ.ἄ. εἶναι ζητήματα τοῦ ἰμπεριαλισμοῦ, ὅτι τό κεφάλαιο ξεπέρασε τά πλαίσια τῶν ἐθνικῶν κρατῶν, ὅτι δέν μπορεῖ «νά γυρίσει κανείς τόν τροχό τῆς ἱστορίας πίσω» πρός τό ξεπερασμένο ἰδανικό τῶν ἐθνικῶν κρατῶν κτλ.

῎Ας δοῦμε ἄν εἶναι σωστοί ἤ ὄχι οἱ συλλογισμοί τοῦ Παραμπέλουμ.

Πρῶτο, ἴσα-ἴσα ὁ Παραμπέλουμ βλέπει πίσω κι᾿ὄχι μπροστά, ὅταν, ξεσπαθώνοντας ἐνάντια στήν υἱοθέτηση ἀπομέρους τῆς ἐργατικῆς τάξης τοῦ «ἰδανικοῦ τοῦ ἐθνικοῦ κράτους», στρέφει τά βλέμματά του πρός τήν ᾿Αγγλία, τή Γαλλία, τήν ᾿Ιταλία καί τή Γερμανία, δηλ. πρός τίς χῶρες ὅπου τό ἐθνικοαπελευθερωτικό κίνημα ἀνήκει στό παρελθόν, καί ὄχι

πρός τήν 'Ανατολή, τήν 'Ασία, τήν 'Αφρική καί τίς ἀποικίες, ὅπου τό κίνημα αὐτό ἀνήκει στό παρόν καί στό μέλλον. 'Αρκεῖ νά ἀναφέρουμε τήν 'Ινδία, τήν Κίνα, τήν Περσία καί τήν Αἴγυπτο.

Παρακάτω. 'Ιμπεριαλισμός σημαίνει ὅτι τό κεφάλαιο ξεπέρασε τά πλαίσια τῶν ἐθνικῶν κρατῶν, σημαίνει ἐπέκταση καί ἐπιδείνωση τῆς ἐθνικῆς καταπίεσης πάνω σέ νέα ἱστορική βάση. 'Από δῶ προκύπτει, σέ πεῖσμα τοῦ Παραμπέλουμ, ὅτι ἔχουμε ἀκριβῶς τήν ὑποχρέωση *νά συνδέσουμε* τήν ἐπαναστατική πάλη γιά τό σοσιαλισμό μέ ἕνα ἐπαναστατικό πρόγραμμα στό ἐθνικό ζήτημα.

'Ο Παραμπέλουμ, ὅπως συνάγεται ἀπό τά ἄρθρα του, *στό ὄνομα* τῆς σοσιαλιστικῆς ἐπανάστασης ἀπορίπτει μέ περιφρόνηση ἕνα συνεπές ἐπαναστατικό πρόγραμμα στό πεδίο τῆς δημοκρατίας. Αὐτό δέν εἶναι σωστό. Τό προλεταριάτο δέν μπορεῖ νά νικήσει ἀλλιῶς παρά μέσω τῆς δημοκρατίας, δηλ. πραγματοποιώντας τή δημοκρατία στό ἀκέραιο καί συνδέοντας τά δημοκρατικά αἰτήματα στήν πιό κατηγορηματική τους διατύπωση μέ κάθε βῆμα τῆς πάλης του. Εἶναι παράλογο *νά ἀντιπαραθέτει* κανείς τή σοσιαλιστική ἐπανάσταση καί τόν ἐπαναστατικό ἀγώνα ἐνάντια στόν καπιταλισμό σέ *ἕνα* ἀπό τά ζητήματα τῆς δημοκρατίας, στήν προκειμένη περίπτωση στό ἐθνικό ζήτημα. Ἔχουμε τήν ὑποχρέωση *νά συνενώσουμε* τόν ἐπαναστατικό ἀγώνα ἐνάντια στόν καπιταλισμό μέ τό ἐπαναστατικό πρόγραμμα καί τήν ἐπαναστατική τακτική σ'ὅ,τι ἀφορᾶ *ὅλα* τά δημοκρατικά αἰτήματα: καί τῆς δημοκρατίας καί τῆς πολιτοφυλακῆς καί τῆς ἐκλογῆς τῶν ὑπαλλήλων ἀπό τό λαό καί τῆς ἰσοτιμίας τῶν γυναικῶν καί τῆς αὐτοδιάθεσης τῶν ἐθνῶν κτλ. Ὅσο ὑπάρχει καπιταλισμός ὅλα αὐτά τά αἰτήματα εἶναι πραγματοποιήσιμα μόνο σάν ἐξαίρεση καί μάλιστα σέ μορφή ἀτελή καί διαστρεβλωμένη. Στηριζόμενοι στόν ἤδη πραγματοποιημένο δημοκρατισμό καί ξεσκεπάζοντας τό γεγονός ὅτι στίς συνθῆκες τοῦ καπιταλισμοῦ ὁ δημοκρατισμός δέν εἶναι πλήρης, ἀπαιτοῦμε τήν ἀνατροπή τοῦ καπιταλισμοῦ, τήν ἀπαλλοτρίωση τῆς ἀστικῆς τάξης σάν ἀναγκαία βάση τόσο γιά τήν ἐξάλειψη τῆς ἀθλιότητας τῶν μαζῶν, ὅσο καί γιά τήν *πλήρη* καί *ὁλόπλευρη* πραγματοποίηση *ὅλων* τῶν δημοκρατικῶν μετασχηματισμῶν. 'Ορισμένοι ἀπ'αὐτούς τούς μετασχηματισμούς θ'ἀρχίσουν πρίν τήν ἀνατροπή τῆς ἀστικῆς τάξης, ἄλλοι *στήν πορεία* αὐτῆς τῆς ἀνατροπῆς καί ἄλλοι ὕστερα ἀπ'αὐτήν. 'Η κοινωνική ἐπανάσταση δέν εἶναι μιά μοναδική μάχη, ἀλλά ἐποχή ὁλόκλη-

ρης σειρᾶς ἀπό μάχες σέ ὅλα καί τά κάθε εἴδους ζητήματα τῶν οἰκονομικῶν καί δημοκρατικῶν μετασχηματισμῶν, οἱ ὁποῖοι ὁλοκληρώνονται μόνο μέ τήν ἀπαλλοτρίωση τῆς ἀστικῆς τάξης. Στό ὄνομα ἀκριβῶς τοῦ τελικοῦ αὐτοῦ σκοποῦ ὀφείλουμε νά δόσουμε μιά συνεπή ἐπαναστατική διατύπωση σέ *καθένα* ἀπό τά δημοκρατικά μας αἰτήματα. Εἶναι πολύ ἐνδεχόμενο οἱ ἐργάτες κάποιας χώρας νά ἀνατρέψουν τήν ἀστική τάξη *πρίν* τήν πραγματοποίηση ἔστω καί ἑνός μόνο ριζικοῦ δημοκρατικοῦ μετασχηματισμοῦ στό ἀκέραιο. Εἶναι ὅμως ἐντελῶς ἀδιανόητο ὅτι τό προλεταριάτο, σάν ἱστορική τάξη, θά μπορέσει νά νικήσει τήν ἀστική τάξη, ἄν δέν θά ἔχει προετοιμαστεῖ γι᾿αὐτό τό πράγμα μέ τή διαπαιδαγώγησή του στό πνεῦμα τοῦ πιό συνεποῦς καί τοῦ πιό ἐπαναστατικά-ἀποφασιστικοῦ δημοκρατισμοῦ.

᾿Ιμπεριαλισμός σημαίνει μιά προοδευτικά αὐξανόμενη καταπίεση τῶν ἐθνῶν τοῦ κόσμου ἀπό μιά χούφτα μεγάλες Δυνάμεις, σημαίνει ἐποχή πολέμων ἀνάμεσα σ᾿αὐτές τίς Δυνάμεις γιά τήν ἐπέκταση καί τή στερέωση τῆς καταπίεσης τῶν ἐθνῶν, ἐποχή ἐξαπάτησης τῶν λαϊκῶν μαζῶν ἀπό τούς ὑποκριτές σοσιαλπατριῶτες, δηλ. ἀπό τούς ἀνθρώπους πού *μέ τό πρόσχημα* τῆς «ἐλευθερίας τῶν ἐθνῶν», τοῦ «δικαιώματος αὐτοδιάθεσης τῶν ἐθνῶν» καί τῆς «ἄμυνας τῆς πατρίδας» δικαιολογοῦν καί ὑπερασπίζουν τήν καταπίεση τῆς πλειοψηφίας τῶν ἐθνῶν τοῦ κόσμου ἀπό τίς μεγάλες Δυνάμεις.

Γι᾿αὐτό τό λόγο κεντρική θέση στό πρόγραμμα τῆς σοσιαλδημοκρατίας πρέπει νά κατέχει ἀκριβῶς ἡ διαίρεση τῶν ἐθνῶν σέ ἔθνη πού καταπιέζουν καί σέ ἔθνη πού καταπιέζονται, διαίρεση πού ἀποτελεῖ τήν *οὐσία* τοῦ ἰμπεριαλισμοῦ καί πού τήν παρακάμπτουν *μέ ψευδολογίες* οἱ σοσιαλσωβινιστές καί ὁ Κάουτσκι. ῾Η διαίρεση αὐτή δέν εἶναι οὐσιαστική ἀπό τήν ἄποψη τοῦ ἀστικοῦ πασιφισμοῦ ἤ τῆς μικροαστικῆς οὐτοπίας τοῦ εἰρηνικοῦ συναγωνισμοῦ ἀνάμεσα στά ἀνεξάρτητα ἔθνη μέσα στόν καπιταλισμό, εἶναι ὅμως οὐσιαστική ἀκριβῶς ἀπό τήν ἄποψη τοῦ ἐπαναστατικοῦ ἀγώνα ἐνάντια στόν ἰμπεριαλισμό. ᾿Απ᾿αὐτή τή διαίρεση πρέπει νά ἀπορέει ὁ *δικός μας* ὁρισμός τοῦ «δικαιώματος αὐτοδιάθεσης τῶν ἐθνῶν», ὁρισμός μέ συνέπεια δημοκρατικός, ἐπαναστατικός καί *ἀνταποκρινόμενος* στό γενικό καθῆκον τῆς ἄμεσης πάλης γιά τό σοσιαλισμό. ᾿Αγωνιζόμενοι γιά τήν ἀνυπόκριτη ἀναγνώριση αὐτοῦ τοῦ δικαιώματος, οἱ σοσιαλδημοκράτες τῶν ἐθνῶν πού καταπιέζουν ἄλλα ἔθνη πρέπει νά ἀπαιτοῦν, στό ὄνομα αὐτοῦ τοῦ δικαιώματος, τήν ἐλευθερία ἀποχωρισμοῦ τῶν καταπιεζόμενων ἐθνῶν,

γιατί σέ άντίθετη περίπτωση ή άναγνώριση τῆς ἰσοτιμίας τῶν ἐθνῶν καί τῆς διεθνοῦς ἀλληλεγγύης τῶν ἐργατῶν δέν θά ἦταν στήν πράξη παρά λόγια χωρίς περιεχόμενο, καθαρή ὑποκρισία. Ἀπό τό ἄλλο μέρος ὅμως οἱ σοσιαλδημοκράτες τῶν καταπιεζόμενων ἐθνῶν πρέπει νά βάλουν στήν πρώτη σειρά τήν ἑνότητα καί τή συγχώνευση τῶν ἐργατῶν τῶν καταπιεζόμενων ἐθνῶν μέ τούς ἐργάτες τῶν ἐθνῶν πού καταπιέζουν ἄλλα ἔθνη, γιατί σέ ἀντίθετη περίπτωση οἱ σοσιαλδημοκράτες αὐτοί θά γίνονταν ἄθελά τους σύμμαχοι τῆς μιᾶς ἤ τῆς ἄλλης ἐθνικῆς *ἀστικῆς τάξης*, πού *πάντα* προδίδει τά συμφέροντα τοῦ λαοῦ καί τῆς δημοκρατίας καί εἶναι *πάντα* ἕτοιμη, μέ τή σειρά της, νά ἀσκήσει πολιτική προσαρτήσεων καί καταπίεσης ἄλλων ἐθνῶν.

Σάν διδακτικό παράδειγμα μπορεῖ νά χρησιμεύσει ή τοποθέτηση τοῦ ἐθνικοῦ ζητήματος στά τέλη τῆς δεκαετίας 1860-1870. Οἱ μικροαστοί δημοκράτες, ξένοι πρός κάθε σκέψη γιά ταξικό ἀγώνα καί σοσιαλιστική ἐπανάσταση, ἔπλαθαν μέ τή φαντασία τους τήν οὐτοπία ἑνός εἰρηνικοῦ συναγωνισμοῦ ἀνάμεσα σέ ἐλεύθερα καί ἰσότιμα ἔθνη στίς συνθῆκες τοῦ καπιταλισμοῦ. Οἱ προυντονιστές «ἀρνοῦνταν» πέρα γιά πέρα τό ἐθνικό ζήτημα καί τό δικαίωμα αὐτοδιάθεσης τῶν ἐθνῶν, ἀπό τήν ἄποψη τῶν ἄμεσων καθηκόντων τῆς κοινωνικῆς ἐπανάστασης. Ὁ Μάρξ εἰρωνευόταν τό γαλλικό προυντονισμό, δείχνοντας τή συγγένειά του μέ τό γαλλικό σωβινισμό («ὅλη ἡ Εὐρώπη μπορεῖ καί πρέπει νά κάθεται ἥσυχα καί φρόνιμα, ὥσπου οἱ κύριοι τῆς Γαλλίας νά ἐξαλείψουν τήν ἀθλιότητα»... «μέ τήν ἄρνηση τῶν ἐθνοτήτων ἐννοοῦν, ὅπως φαίνεται, χωρίς νά ἔχουν οἱ ἴδιοι ἐπίγνωση τοῦ πράγματος, τήν καταβρόχθιση τῶν ἐθνοτήτων ἀπό τό ὑποδειγματικό γαλλικό ἔθνος»). Ὁ Μάρξ ἀπαιτοῦσε *τόν ἀποχωρισμό τῆς Ἰρλανδίας* ἀπό τήν Ἀγγλία—«κι ἄν ἀκόμη μετά τόν ἀποχωρισμό τά πράγματα θά κατέληγαν σέ ὁμοσπονδία»—καί τόν ἀπαιτοῦσε ὄχι ἀπό τήν ἄποψη τῆς μικροαστικῆς οὐτοπίας ἑνός εἰρηνικοῦ καπιταλισμοῦ, ὄχι ἀπό «δικαιοσύνη ἀπέναντι στήν Ἰρλανδία»[38], ἀλλά ἀπό τήν ἄποψη τῶν συμφερόντων τῆς ἐπαναστατικῆς πάλης τοῦ προλεταριάτου *τοῦ ἔθνους πού καταπιέζει, δηλ. τοῦ ἀγγλικοῦ ἔθνους*, ἐνάντια στόν καπιταλισμό. Τήν ἐλευθερία *αὐτοῦ* τοῦ ἔθνους τή δέσμευε καί τήν παραμόρφωνε τό γεγονός ὅτι καταπίεζε ἄλλο ἔθνος. Ὁ διεθνισμός τοῦ *ἀγγλικοῦ* προλεταριάτου θά παρέμενε ὑποκριτική φράση, ἄν *τό ἀγγλικό* προλεταριάτο δέν ἀπαιτοῦσε τόν ἀποχωρισμό τῆς Ἰρλανδίας. Ὁ Μάρξ, χωρίς νά εἶναι ποτέ ὀπαδός οὔτε τῶν μικρῶν κρατῶν, οὔτε τοῦ κρατικοῦ τεμαχισμοῦ γενικά, οὔτε τῆς ἀρχῆς τῆς ὁμοσπονδίας, θεωροῦσε τόν ἀποχωρισμό ἑνός καταπιεζόμενου

ἔθνους βῆμα πρός τήν ὁμοσπονδία καί συνεπῶς ὄχι πρός τόν τεμαχισμό, ἀλλά πρός μιά συγκέντρωση καί πολιτική καί οἰκονομική, συγκέντρωση ὅμως πάνω στή βάση τοῦ δημοκρατισμοῦ. Σύμφωνα μέ τήν ἄποψη τοῦ Παραμπέλουμ, ὁ Μάρξ ἔκανε, προφανῶς, ἕνα «χιμαιρικό ἀγώνα», ὅταν διατύπωνε αὐτό τό αἴτημα τοῦ ἀποχωρισμοῦ τῆς 'Ιρλανδίας. Στήν πραγματικότητα ὅμως *μόνο* αὐτό τό αἴτημα ἦταν συνεπές ἐπαναστατικό πρόγραμμα, μόνο αὐτό ἀνταποκρινόταν στό διεθνισμό, μόνο αὐτό ὑποστήριζε τή συγκέντρωση μέ *ὄχι* ἰμπεριαλιστικό τρόπο.

'Ο ἰμπεριαλισμός τῶν ἡμερῶν μας ὁδήγησε στό γεγονός ὅτι ἡ καταπίεση τῶν ἐθνῶν ἀπό τίς μεγάλες Δυνάμεις ἔγινε γενικό φαινόμενο. 'Ακριβῶς ἡ ἄποψη τῆς πάλης ἐνάντια στό σοσιαλσωβινισμό τῶν μεγαλοκρατικῶν ἐθνῶν, πού διεξάγουν σήμερα ἕναν ἰμπεριαλιστικό πόλεμο γιά τό δυνάμωμα τῆς καταπίεσης τῶν ἐθνῶν καί πού καταπιέζουν τήν πλειοψηφία τῶν ἐθνῶν τοῦ κόσμου καί τήν πλειοψηφία τοῦ πληθυσμοῦ τῆς γῆς, ἀκριβῶς αὐτή ἡ ἄποψη πρέπει νά εἶναι ἡ ἀποφασιστική, ἡ κύρια, ἡ βασική στό ἐθνικό πρόγραμμα τῆς σοσιαλδημοκρατίας.

Κοιτάξτε ὅμως τίς σημερινές κατευθύνσεις τῆς σοσιαλδημοκρατικῆς σκέψης σ'αὐτό τό ζήτημα. Οἱ μικροαστοί οὐτοπιστές, πού ὀνειρεύονται τήν ἰσότητα καί τήν εἰρήνη τῶν ἐθνῶν στίς συνθῆκες τοῦ καπιταλισμοῦ, παραχώρησαν τή θέση τους στούς σοσιαλιμπεριαλιστές. 'Ο Παραμπέλουμ, πολεμώντας τούς πρώτους, πολεμάει ἐνάντια σέ ἀνεμόμυλους, παίζοντας ἄθελά του τό παιχνίδι τῶν δεύτερων. Ποιό εἶναι τό πρόγραμμα τῶν σοσιαλσωβινιστῶν στό ἐθνικό ζήτημα;

Εἴτε ἀρνοῦνται ὁλότελα τό δικαίωμα αὐτοδιάθεσης, φέρνοντας ἐπιχειρήματα σάν ἐκεῖνα τοῦ Παραμπέλουμ (Κοῦνοφ, Πάρβους, ρῶσοι ὀπορτουνιστές: Σεμκόβσκι, Λίμπμαν κ.ἄ.). Εἴτε ἀναγνωρίζουν αὐτό τό δικαίωμα μέ ἔκδηλα ὑποκριτικό τρόπο καί συγκεκριμένα δέν τό ἐφαρμόζουν ἀκριβῶς στά ἔθνη ἐκεῖνα πού τά καταπιέζει τό δικό τους ἔθνος ἤ ὁ στρατιωτικός σύμμαχος τοῦ δικοῦ τους ἔθνους (Πλεχάνοφ, Χάιντμαν, ὅλοι οἱ γαλλόφιλοι πατριῶτες, ἔπειτα ὁ Σάιντεμαν κ.ἄ., κ.ἄ.). Τήν πιό εὐλογοφανή καί γι'αὐτό τό λόγο καί πιό ἐπικίνδυνη γιά τό προλεταριάτο διατύπωση τῆς σοσιαλσωβινιστικῆς ψευτιᾶς τή δίνει ὁ Κάουτσκι. Στά λόγια εἶναι *ὑπέρ* τῆς αὐτοδιάθεσης τῶν ἐθνῶν, στά λόγια εἶναι ὑπέρ τῆς ἄποψης ὅτι τό σοσιαλδημοκρατικό κόμμα πρέπει «die Selbständigkeit der Nationen allseitig (!!) und rückhaltlos (??) achtet und fordert»* («Neue Zeit», 33, II, S.

*—«νά σεβαστεῖ καί νά ὑποστηρίξει ὁλόπλευρα (!!) καί ἀνεπιφύλακτα (;;) τήν ἀνεξαρτησία τῶν ἐθνῶν». *'Η Σύντ.*

241· 21.V.1915). *Στήν πράξη* ὅμως προσαρμόζει τό ἐθνικό πρόγραμμα στόν κυρίαρχο σοσιαλσωβινισμό, τό διαστρεβλώνει καί τό κουτσουρεύει, δέν καθορίζει μέ ἀκρίβεια τίς ὑποχρεώσεις τῶν σοσιαλιστῶν τῶν ἐθνῶν πού καταπιέζουν ἄλλα ἔθνη καί μάλιστα πλαστογραφεῖ ἀπροκάλυπτα τή δημοκρατική ἀρχή, λέγοντας ὅτι τό νά ζητάει κανείς «κρατική αὐτοτέλεια» (staatliche Selbständigkeit) γιά τό κάθε ἔθνος θά σήμαινε ὅτι ζητάει «πάρα πολλά» («zu viel», «Neue Zeit», 33, II, 77· 16.IV.1915). Ἀρκεῖ, βλέπετε, καί ἡ «ἐθνική αὐτονομία»!! Τό κύριο ζήτημα, πού ἡ ἰμπεριαλιστική ἀστική τάξη δέν σοῦ ἐπιτρέπει νά θίξεις—τό ζήτημα τῶν *συνόρων τοῦ κράτους*, πού βασίζεται στήν καταπίεση τῶν ἐθνῶν—αὐτό ἀκριβῶς τό ζήτημα τό παρακάμπτει ὁ Κάουτσκι, ἀπορίπτοντας ἀπό τό πρόγραμμα τό πιό οὐσιαστικό γιά τό χατήρι αὐτῆς τῆς ἀστικῆς τάξης. Ἡ ἀστική τάξη εἶναι ἕτοιμη νά ὑποσχεθεῖ ὁποιαδήποτε «ἰσοτιμία τῶν ἐθνῶν» καί ὁποιαδήποτε «ἐθνική αὐτονομία», φτάνει μόνο τό προλεταριάτο νά παραμείνει στά πλαίσια τῆς νομιμότητας καί νά ὑποταχθεῖ «εἰρηνικά» σ᾿αὐτή στό ζήτημα *τῶν συνόρων* τοῦ κράτους! Ὁ Κάουτσκι διατυπώνει ρεφορμιστικά καί ὄχι ἐπαναστατικά τό ἐθνικό πρόγραμμα τῆς σοσιαλδημοκρατίας.

Τό ἐθνικό πρόγραμμα τοῦ Παραμπέλουμ, ἤ πιό σωστά τίς *διαβεβαιώσεις* του ὅτι «εἴμαστε ἐνάντια στίς προσαρτήσεις», τίς προσυπογράφουν καί μέ τά δυό τους χέρια ἡ «Parteivorstand»*, ὁ Κάουτσκι, ὁ Πλεχάνοφ καί Σία, ἀκριβῶς γιατί τό πρόγραμμα αὐτό δέν ξεσκεπάζει τούς σοσιαλπατριῶτες πού κυριαρχοῦν. Τό πρόγραμμα αὐτό θά τό προσυπόγραφαν καί οἱ ἀστοί-πασιφιστές. Τό θαυμάσιο *γενικό* πρόγραμμα τοῦ Παραμπέλουμ («ἐπαναστατική μαζική πάλη ἐνάντια στόν καπιταλισμό») χρησιμεύει σ᾿αὐτόν—ὅπως καί στούς προυντονιστές τῶν χρόνων 1860-1870—ὄχι γιά νά ἐπεξεργαστεῖ, σέ ἀντιστοιχία μ᾿αὐτό καί στό πνεῦμα του, ἕνα ἀδιάλλακτο, ἐξίσου ἐπαναστατικό πρόγραμμα στό ἐθνικό ζήτημα, ἀλλά γιά νά καθαρίσει ἐδῶ τό ἔδαφος γιά τούς σοσιαλπατριῶτες. Στήν ἰμπεριαλιστική ἐποχή μας ἡ πλειοψηφία τῶν σοσιαλιστῶν τοῦ κόσμου ἀνήκει στά ἔθνη πού καταπιέζουν ἄλλα ἔθνη καί πού ἐπιδιώκουν νά ἐπεκτείνουν αὐτή τήν καταπίεση. Γι᾿αὐτό ὁ «ἀγώνας μας ἐνάντια στίς προσαρτήσεις» θά μείνει ἀγώνας χωρίς περιεχόμενο, πού δέν θά τόν φοβοῦνται καθόλου οἱ σοσιαλπατριῶτες, ἄν δέν δηλώσουμε: ὁ σοσιαλιστής ἑνός ἔθνους πού καταπιέζει ἄλλα ἔθνη, ὁ ὁποῖος δέν προπαγανδίζει καί σέ καιρό εἰρήνης καί σέ καιρό πολέμου

*—Διοίκηση τοῦ Γερμανικοῦ σοσιαλδημοκρατικοῦ κόμματος. *Ἡ Σύντ.*

τήν ἐλευθερία ἀποχωρισμοῦ τῶν καταπιεζόμενων ἐθνῶν, δέν εἶναι σοσιαλιστής, δέν εἶναι διεθνιστής, ἀλλά σωβινιστής! Ὁ σοσιαλιστής ἑνός ἔθνους πού καταπιέζει ἄλλα ἔθνη, ὁ ὁποῖος δέν διεξάγει αὐτή τήν προπαγάνδα παρά τίς ἀπαγορεύσεις τῶν κυβερνήσεων, δηλαδή μέ τόν ἐλεύθερο, δηλαδή μέ τόν παράνομο τύπο, ἐξακολουθεῖ νά εἶναι ὑποκριτικός ὀπαδός τῆς ἰσοτιμίας τῶν ἐθνῶν!

Γιά τή Ρωσία, πού δέν ὁλοκλήρωσε ἀκόμη τήν ἀστικοδημοκρατική της ἐπανάσταση, ὁ Παραμπέλουμ εἶπε *μιά* καί μοναδική φράση:

«Selbst das wirtschaftlich sehr zurückgebliebene Rußland hat in der Haltung der Polnischen, Lettischen, Armenischen Bourgeoisie gezeigt, daß nicht nur die militärische Bewachung es ist, die die Völker in diesem «Zuchthaus der Völker» zusammenhält, sondern Bedürfnise der kapitalistischen Expansion, für die das ungeheure Territorium ein glänzender Boden der Entwicklung ist»*.

Αὐτή δέν εἶναι «σοσιαλδημοκρατική ἄποψη», ἀλλά φιλελευθεροαστική, δέν εἶναι διεθνιστική, ἀλλά μεγαλορωσο-σωβινιστική. Ὅπως φαίνεται, ὁ Παραμπέλουμ, πού πολεμάει τόσο ὑπέροχα τούς γερμανούς σοσιαλπατριῶτες, ξέρει πολύ λίγο τό μεγαλορωσικό σωβινισμό. Γιά νά φτιάξει κανείς ἀπ᾿αὐτή τή φράση τοῦ Παραμπέλουμ μιά σοσιαλδημοκρατική θέση καί νά βγάλει σοσιαλδημοκρατικά συμπεράσματα, πρέπει νά τή μεταπλάσει καί νά τή συμπληρώσει ὡς ἑξῆς:

Ἡ Ρωσία εἶναι φυλακή τῶν λαῶν ὄχι μόνο ἐξαιτίας τοῦ στρατιωτικοφεουδαρχικοῦ χαρακτήρα τοῦ τσαρισμοῦ, ὄχι μόνο ἐπειδή ἡ μεγαλορωσική ἀστική τάξη ὑποστηρίζει τόν τσαρισμό, μά καί ἐπειδή ἡ πολωνική ἀστική τάξη κτλ. γιά τά συμφέροντα τῆς καπιταλιστικῆς ἐπέκτασης θυσίασε τήν ἐλευθερία τῶν ἐθνῶν, ὅπως καί τό δημοκρατισμό γενικά. Τό προλεταριάτο τῆς Ρωσίας δέν μπορεῖ οὔτε νά βαδίσει ἐπικεφαλῆς τοῦ λαοῦ στή νικηφόρα δημοκρατική ἐπανάσταση (αὐτό εἶναι τό πιό ἄμεσο καθῆκον του), οὔτε νά ἀγωνιστεῖ μαζί μέ τ᾿ἀδέλφια του, τούς προλετάριους τῆς Εὐρώπης, γιά τή σοσιαλιστική ἐπανάσταση, χωρίς νά ἀπαιτεῖ ἀπό σήμερα κιόλας στό ἀκέραιο καί «rückhal-

*—«᾿Ακόμη καί ἡ Ρωσία, μιά χώρα πολύ καθυστερημένη ἀπό οἰκονομική ἄποψη, ἔδειξε μέ τή στάση τῆς πολωνικῆς, τῆς λετονικῆς καί τῆς ἀρμενικῆς ἀστικῆς τάξης ὅτι δέν εἶναι μόνο ἡ στρατιωτική φρούρηση ἐκείνη πού συγκρατεῖ τούς λαούς σ᾿αὐτή τή «φυλακή τῶν λαῶν», ἀλλά καί ἡ ἀνάγκη τῆς καπιταλιστικῆς ἐπέκτασης, γιά τήν ὁποία τό τεράστιο ἔδαφός της προσφέρει λαμπρό πεδίο ἀνάπτυξης». *Ἡ Σύντ.*

tlos»* τήν ἐλευθερία ἀποχωρισμοῦ ἀπό τή Ρωσία ὅλων τῶν ἐθνῶν πού καταπιέζονται ἀπό τόν τσαρισμό. Ἐμεῖς δέν τό ἀπαιτοῦμε αὐτό ἀνεξάρτητα ἀπό τόν ἐπαναστατικό μας ἀγώνα γιά τό σοσιαλισμό, ἀλλά ἐπειδή ὁ τελευταῖος αὐτός ἀγώνας θά εἶναι κούφια λόγια, ἄν δέν συνδεθεῖ σ'ἕνα ἑνιαῖο σύνολο μέ τήν ἐπαναστατική τοποθέτηση ὅλων τῶν δημοκρατικῶν ζητημάτων, συμπεριλαμβανομένου καί τοῦ ἐθνικοῦ. Ἐμεῖς ζητᾶμε τήν ἐλευθερία αὐτοδιάθεσης, *δηλ.* τήν ἀνεξαρτησία, *δηλ.* τήν ἐλευθερία ἀποχωρισμοῦ τῶν καταπιεζόμενων ἐθνῶν, ὄχι γιατί ὀνειροπολούσαμε τόν οἰκονομικό τεμαχισμό ἤ τό ἰδανικό τῆς δημιουργίας μικρῶν κρατῶν, ἀλλά ἀπεναντίας, γιατί θέλουμε τά μεγάλα κράτη καί τήν προσέγγιση, ἀκόμη καί τή συγχώνευση τῶν ἐθνῶν, πάνω ὅμως σέ μιά ἀληθινά δημοκρατική, ἀληθινά διεθνιστική βάση, πού *δέν μπορεῖ νά νοηθεῖ* χωρίς τήν ἐλευθερία ἀποχωρισμοῦ. Ὅπως ὁ Μάρξ τό 1869 ζητοῦσε τόν ἀποχωρισμό τῆς Ἰρλανδίας ὄχι γιά τόν τεμαχισμό, ἀλλά γιά τή μελλοντική ἐλεύθερη ἕνωση τῆς Ἰρλανδίας μέ τήν Ἀγγλία, ὄχι ἀπό «δικαιοσύνη ἀπέναντι στήν Ἰρλανδία», ἀλλά γιά τό συμφέρον τοῦ ἐπαναστατικοῦ ἀγώνα τοῦ ἀγγλικοῦ προλεταριάτου, ἔτσι κι'ἐμεῖς θεωροῦμε τήν παραίτηση τῶν σοσιαλιστῶν τῆς Ρωσίας ἀπό τό αἴτημα τῆς ἐλευθερίας αὐτοδιάθεσης τῶν ἐθνῶν, μέ τήν ἔννοια πού ἀναφέραμε παραπάνω, ἄμεση προδοσία ἀπέναντι στή δημοκρατία, τό διεθνισμό καί τό σοσιαλισμό.

Γράφτηκε στά γερμανικά
ὄχι νωρίτερα ἀπό τίς 16 (29) τοῦ Ὀχτώβρη 1915
Ὑπογραφή: N. Lenin

Πρωτοδημοσιεύτηκε τό 1927
στή Λενινιστική Συλλογή, τόμ. VI

Δημοσιεύεται σύμφωνα
μέ τή μετάφραση ἀπό τά γερμανικά,
πού ἔκανε ἡ Ν. Κ. Κρούπσκαγια
μέ διορθώσεις τοῦ Β. Ι. Λένιν

---

* — «ἀνεπιφύλακτα». *Ἡ Σύντ.*

To the Secretary of the "Socialist Propaganda League"
Mr. C. W. Fitzgerald, 20 Ashes St., Roxbury,
Mass.

Dear comrades!

We are extremely glad to get your leaflet. Your appeal to the members of the Socialist Party to struggle for a new International, for clear-cut revolutionary socialism as taught by Marx & Engels, and against the opportunism, especially against those who are in favor of working class participation in a war of defence, corresponds fully with the position our party (Social Democratic Labor Party of Russia, Central Committee) has taken from the beginning of this war & has always taken during more than ten years.

We send you our sincerest greetings

ʽΗ πρώτη σελίδα τοῦ γράμματος τοῦ Β. Ι. Λένιν «Πρός τόν γραμματέα τοῦ «Συνδέσμου σοσιαλιστικῆς προπαγάνδας»».—Νοέμβρης 1915

Σμίκρυνση

ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΓΡΑΜΜΑΤΕΑ ΤΟΥ «ΣΥΝΔΕΣΜΟΥ ΣΟΣΙΑΛΙΣΤΙΚΗΣ ΠΡΟΠΑΓΑΝΔΑΣ»[39]

Ἀγαπητοί σύντροφοι!

Χαρήκαμε πάρα πολύ, ὅταν πήραμε τήν προκήρυξή Σας. Ἡ ἔκκλησή Σας πρός τά μέλη τοῦ Σοσιαλιστικοῦ κόμματος νά ἀγωνιστοῦν γιά μιά νέα Διεθνή, γιά τό γνήσιο ἐπαναστατικό σοσιαλισμό, πού δίδασκαν ὁ Μάρξ καί ὁ Ἔνγκελς, ἐνάντια στόν ὀπορτουνισμό καί ἰδιαίτερα ἐνάντια σ᾿ἐκείνους πού ὑποστηρίζουν τή συμμετοχή τῆς ἐργατικῆς τάξης σέ ἀμυντικό πόλεμο, συμφωνεῖ πέρα γιά πέρα μέ τή θέση πού πῆρε τό κόμμα μας (Σοσιαλδημοκρατικό ἐργατικό κόμμα τῆς Ρωσίας, *Κεντρική Ἐπιτροπή*) ἀπό τήν ἀρχή ἀκόμη αὐτοῦ τοῦ πολέμου καί πού τήν ἔπαιρνε πάντα ἐπί 10 καί πάνω χρόνια.

Σᾶς στέλνουμε τούς πιό εἰλικρινεῖς χαιρετισμούς καί τίς καλύτερες εὐχές ἐπιτυχίας στόν ἀγώνα μας γιά τόν ἀληθινό διεθνισμό.

Στόν τύπο μας καί στήν προπαγάνδα μας διαφωνοῦμε μέ τό πρόγραμμά Σας σέ μιά σειρά ζητήματα. Θεωροῦμε ἀπολύτως ἀπαραίτητο νά σημειώσουμε σύντομα αὐτές τίς διαφωνίες, γιά νά παρθοῦν ἀμέσως σοβαρά μέτρα, μέ σκοπό τό συντονισμό τοῦ διεθνοῦς ἀγώνα πού διεξάγεται σ᾿ὅλες τίς χῶρες ἀπό τούς ἐπαναστάτες σοσιαλιστές πού δέν δέχονται συμβιβασμούς καί ἰδιαίτερα ἀπό τούς μαρξιστές.

Ἐμεῖς ὑποβάλλουμε στήν πιό αὐστηρή κριτική τήν παλιά, τή δεύτερη (1889-1914) Διεθνή, δηλώνουμε πώς εἶναι νεκρή καί δέν ἀξίζει τόν κόπο νά ἀνασυσταθεῖ πάνω στήν παλιά βάση. Ποτέ ὅμως δέν γράψαμε στόν τύπο μας ὅτι ὥς τώρα ἀφιερωνόταν πάρα πολύς χῶρος στίς λεγόμενες «ἄμεσες διεκδικήσεις» καί ὅτι αὐτό μπορεῖ νά ὁδηγήσει στόν εὐνουχισμό τοῦ σοσιαλισμοῦ. Ἐμεῖς ὑποστηρίζουμε καί ἀποδείχνουμε ὅτι ὅλα τά ἀστικά κόμματα, ὅλα τά κόμματα, ἐκτός ἀπό τό ἐπαναστατικό κόμμα τῆς ἐργατικῆς τάξης, λένε ψέματα καί ὑποκρίνονται, ὅταν μιλᾶνε γιά μεταρυθμίσεις. Ἐμεῖς προσπαθοῦμε νά βοηθήσουμε τήν ἐργατική

τάξη νά πετύχει ἔστω καί τήν πιό ἀσήμαντη, μά οὐσιαστική καλυτέρευση (οἰκονομική καί πολιτική) τῆς θέσης της καί προσθέτουμε πάντα ὅτι *καμιά* μεταρύθμιση δέν μπορεῖ νά εἶναι σταθερή, γνήσια καί σοβαρή, ἄν δέν ὑποστηρίζεται ἀπό τίς ἐπαναστατικές μεθόδους πάλης τῶν μαζῶν. Ἐμεῖς διακηρύσσουμε πάντα ὅτι ἕνα σοσιαλιστικό κόμμα, πού δέν συνενώνει αὐτό τόν ἀγώνα γιά μεταρυθμίσεις μέ τίς ἐπαναστατικές μεθόδους τοῦ ἐργατικοῦ κινήματος, μπορεῖ νά μετατραπεῖ σέ αἵρεση, μπορεῖ νά ἀποσπαστεῖ ἀπό τίς μάζες καί ὅτι αὐτό ἀποτελεῖ τήν πιό σοβαρή ἀπειλή γιά τήν ἐπιτυχία τοῦ γνήσιου ἐπαναστατικοῦ σοσιαλισμοῦ.

Ἐμεῖς ὑπερασπίζουμε πάντοτε στόν τύπο μας τήν ἐσωκομματική δημοκρατία. Ποτέ ὅμως δέν ἐκφραζόμαστε ἐνάντια στή συγκεντροποίηση τοῦ κόμματος. Εἴμαστε ὑπέρ τοῦ δημοκρατικοῦ συγκεντρωτισμοῦ. Λέμε ὅτι ἡ συγκεντροποίηση τοῦ γερμανικοῦ ἐργατικοῦ κινήματος δέν ἀποτελεῖ μιά ἀδύνατη, ἀλλά μιά ἰσχυρή καί θετική πλευρά του. Τό ἐλάττωμα τοῦ σημερινοῦ Σοσιαλδημοκρατικοῦ κόμματος τῆς Γερμανίας δέν ἔγκειται στή συγκεντροποίησή του, ἀλλά στήν ἐπικράτηση τῶν ὀπορτουνιστῶν, πού πρέπει νά διαγραφοῦν ἀπό τό κόμμα, ἰδιαίτερα τώρα, ὕστερα ἀπό τήν προδοτική τους στάση στήν περίοδο τοῦ πολέμου. Θά ἦταν πολύ καλό, ἄν, κάθε φορά πού παρουσιάζεται κρίση, μιά μικρή ὁμάδα (ἡ ΚΕ μας εἶναι, λογουχάρη, μιά μικρή ὁμάδα) μποροῦσε νά κατευθύνει τίς πλατιές μάζες *πρός τό μέρος τῆς ἐπανάστασης*. Σέ *ὅλες* τίς κρίσεις οἱ μάζες δέν μποροῦν νά δράσουν ἄμεσα, οἱ μάζες ἔχουν ἀνάγκη ἀπό τή βοήθεια ὁρισμένων μικρῶν ὁμάδων τῶν κεντρικῶν ὀργάνων τοῦ κόμματος. Ἀπό τήν ἀρχή ἀκόμη αὐτοῦ τοῦ πολέμου, ἀπό τό Σεπτέμβρη τοῦ 1914, ἡ ΚΕ μας συνιστοῦσε στίς μάζες νά μήν πιστεύουν στίς ψεύτικες φράσεις γιά «ἀμυντικό πόλεμο», ἀλλά νά ξεκόψουν ἀπό τούς ὀπορτουνιστές καί τούς λεγόμενους «ντζίγκο-σοσιαλιστές» (ἔτσι ἀποκαλοῦμε τούς «σοσιαλιστές» πού εἶναι *σήμερα* ὑπέρ τοῦ ἀμυντικοῦ πολέμου). Ἔχουμε τή γνώμη ὅτι τά συγκεντρωτικά αὐτά μέτρα τῆς Κεντρικῆς μας Ἐπιτροπῆς ἦταν χρήσιμα καί ἀπαραίτητα.

Συμφωνοῦμε μαζί Σας ὅτι πρέπει νά εἴμαστε ἐνάντια στίς συντεχνιακές ἑνώσεις καί ὑπέρ τῶν βιομηχανικῶν ἑνώσεων, δηλ. ὑπέρ τῶν μεγάλων, συγκεντροποιημένων συνδικάτων καί ὑπέρ τῆς ὅσο τό δυνατό πιό δραστήριας συμμετοχῆς *ὅλων* τῶν μελῶν τοῦ κόμματος στόν οἰκονομικό ἀγώνα καί σέ *ὅλες* τίς συνδικαλιστικές καί συνεταιριστικές ὀργανώσεις τῆς ἐργατικῆς τάξης. Ἀνθρώπους ὅμως σάν τόν κ. Λέγκιν στή Γερμανία καί τόν κ. Γκόμπερς στίς ΕΠΑ ἐμεῖς τούς θεωροῦμε ἀστούς, καί τήν

πολιτική τους ἐθνικιστική ἀστική πολιτική καί ὄχι σοσιαλιστική. Οἱ κ.κ. Λέγκιν, Γκόμπερς καί οἱ ὅμοιοί τους δέν εἶναι ἐκπρόσωποι τῆς ἐργατικῆς τάξης: ἐκπροσωποῦν μόνο τήν ἀριστοκρατία καί τή γραφειοκρατία τῆς ἐργατικῆς τάξης.

Εἴμαστε ἀπόλυτα σύμφωνοι μαζί Σας, ὅταν γιά μιά πολιτική δράση ἀπαιτεῖτε «μαζική δράση» τῶν ἐργατῶν. Καί οἱ γερμανοί ἐπαναστάτες διεθνιστές-σοσιαλιστές ἀπαιτοῦν ἐπίσης τό ἴδιο πράγμα. Στόν τύπο μας προσπαθοῦμε νά καθορίσουμε λεπτομερέστερα τί ἀκριβῶς πρέπει νά ἐννοοῦμε ὅταν μιλᾶμε γιά τέτια πολιτική μαζική δράση, ὅπως εἶναι λ.χ. οἱ πολιτικές ἀπεργίες (πολύ συνηθισμένες στή Ρωσία), οἱ διαδηλώσεις στούς δρόμους καί ὁ ἐμφύλιος πόλεμος πού προετοιμάζεται ἀπό τό σημερινό ἰμπεριαλιστικό πόλεμο ἀνάμεσα στά ἔθνη.

᾿Εμεῖς δέν κηρύσσουμε τήν ἑνότητα στίς γραμμές τῶν *σημερινῶν* σοσιαλιστικῶν κομμάτων (πού ὑπερισχύουν μέσα στή ΙΙ Διεθνή). ᾿Απεναντίας ἐπιμένουμε στή *ρήξη* μέ τούς ὀπορτουνιστές. ῾Ο πόλεμος εἶναι τό καλύτερο ἐποπτικό μάθημα. Σέ *ὅλες* τίς χῶρες οἱ ὀπορτουνιστές, οἱ ἡγέτες τους, οἱ ἐφημερίδες καί τά περιοδικά τους μέ τή μεγαλύτερη ἐπιροή εἶναι *ὑπέρ* τοῦ πολέμου, μέ ἄλλα λόγια στήν πραγματικότητα *ἔχουν ἑνωθεῖ* μέ τήν ἐθνική «τους» ἀστική τάξη (μέ τή μεσαία τάξη, μέ τούς καπιταλιστές) ἐνάντια στίς προλεταριακές μάζες. Λέτε ὅτι καί στήν ᾿Αμερική ὑπάρχουν σοσιαλιστές πού τάχθηκαν ὑπέρ τοῦ ἀμυντικοῦ πολέμου. Ἔχουμε τήν πεποίθηση ὅτι ἡ ἕνωση μέ τέτιους ἀνθρώπους ἀποτελεῖ ἔγκλημα. Μιά *τέτια* ἕνωση εἶναι ἕνωση μέ τήν ἐθνική μεσαία τάξη καί μέ τούς καπιταλιστές καί *ρήξη* μέ τή διεθνή ἐπαναστατική ἐργατική τάξη. ᾿Εμεῖς ὅμως εἴμαστε ὑπέρ τῆς ρήξης μέ τούς ἐθνικιστές ὀπορτουνιστές καί ὑπέρ τῆς ἕνωσης μέ τούς διεθνεῖς ἐπαναστάτες-μαρξιστές καί τά κόμματα τῆς ἐργατικῆς τάξης.

᾿Εμεῖς ποτέ δέν ἐκφραστήκαμε στόν τύπο μας ἐνάντια στήν ἑνοποίηση τοῦ Σοσιαλιστικοῦ κόμματος μέ τό Σοσιαλιστικό ἐργατικό κόμμα (S.P. and S.L.P.) τῆς ᾿Αμερικῆς[40]. ᾿Εμεῖς πάντα ἐπικαλούμαστε τά γράμματα τοῦ Μάρξ καί τοῦ Ἔνγκελς (ἰδιαίτερα πρός τόν Ζόργκε, δραστήριο μέλος τοῦ ἀμερικανικοῦ συνδικαλιστικοῦ κινήματος), ὅπου καί οἱ δυό καταδικάζουν τό σεχταριστικό χαρακτήρα τοῦ ΣΕΚ (S.L.P.)[41].

Εἴμαστε ἀπόλυτα σύμφωνοι μέ τήν κριτική πού κάνετε στήν παλιά Διεθνή. Πήραμε μέρος στή συνδιάσκεψη τοῦ Τσίμμερβαλντ (᾿Ελβετία 5-8.ΙΧ.1915). Σχηματίσαμε ἐκεῖ *ἀριστερή πτέρυγα* καί προτείναμε *δική μας ἀπόφαση* καί σχέδιο διακήρυξης. Μόλις πρίν λίγο καιρό δημοσιεύσαμε αὐτά τά ντοκουμέντα στά γερμανικά καί Σᾶς τά στέλνω (μαζί μέ τή γερμανική μετάφραση

τῆς μπροσούρας μας «Ὁ σοσιαλισμός καί ὁ πόλεμος»), μέ τήν ἐλπίδα ὅτι στό Σύνδεσμό Σας ὑπάρχουν σύντροφοι πού ξέρουν τά γερμανικά. Ἄν μπορούσατε νά μᾶς βοηθήσετε νά ἐκδόσουμε αὐτά τά πράγματα στά ἀγγλικά (αὐτό μπορεῖ νά γίνει μόνο στήν Ἀμερική, ὕστερα ἀπ᾿αὐτό θά τά στέλναμε στήν Ἀγγλία), θά δεχόμασταν εὐχαρίστως τή βοήθειά Σας.

Στόν ἀγώνα μας γιά τόν ἀληθινό διεθνισμό καί ἐνάντια στόν «ντζίγκο-σοσιαλισμό» ἐμεῖς ἐπισημαίνουμε πάντα στόν τύπο μας τό ρόλο τῶν ὀπορτουνιστῶν ἡγετῶν τοῦ ΣΚ (S.P.) τῆς Ἀμερικῆς πού εἶναι ὑπέρ τοῦ περιορισμοῦ τῆς μετανάστευσης τῶν κινέζων καί ἰαπώνων ἐργατῶν (ἰδιαίτερα μετά τό Συνέδριο τῆς Στουτγάρδης τοῦ 1907 καί *παρά* τίς ἀποφάσεις του). Ἔχουμε τή γνώμη ὅτι δέν μπορεῖ νά εἶναι κανείς διεθνιστής καί ταυτόχρονα νά εἶναι ὑπέρ αὐτῶν τῶν περιορισμῶν. Ὑποστηρίζουμε ὅτι, ἄν οἱ ἀμερικανοί σοσιαλιστές, καί ἰδιαίτερα οἱ ἄγγλοι σοσιαλιστές, πού ἀνήκουν σ᾿ἕνα ἔθνος, τό ὁποῖο κυβερνᾶ καί *καταπιέζει* ἄλλα ἔθνη, δέν εἶναι ἐνάντια σέ ὁποιουσδήποτε περιορισμούς τῆς μετανάστευσης καί ἐνάντια στήν κατοχή ἀποικιῶν (νησιά Χαβάι), ἄν δέν ὑποστηρίζουν τήν πλήρη ἀνεξαρτησία τῶν ἀποικιῶν, αὐτοί οἱ σοσιαλιστές εἶναι στήν πραγματικότητα «ντζίγκο».

Τελειώνοντας, στέλνω ἀκόμη μιά φορά τούς καλύτερους χαιρετισμούς καί τίς καλύτερες εὐχές στό Σύνδεσμό Σας. Θά χαιρόμασταν πάρα πολύ, ἄν λαβαίναμε καί στό ἑξῆς πληροφορίες Σας καί ἄν *συνενώναμε* τόν ἀγώνα μας ἐνάντια στόν ὀπορτουνισμό, ὑπέρ τοῦ ἀληθινοῦ διεθνισμοῦ.

Δικός σας, *Ν. Λένιν*

NB: Στή Ρωσία ὑπάρχουν δυό σοσιαλδημοκρατικά κόμματα. Τό δικό μας κόμμα (ἡ «*Κεντρική* Ἐπιτροπή») εἶναι ἐνάντια στόν ὀπορτουνισμό. Τό δεύτερο κόμμα (ἡ «*Ὀργανωτική* Ἐπιτροπή») εἶναι ὀπορτουνιστικό. Εἴμαστε ἐνάντια στήν ἕνωση μ᾿αὐτό τό κόμμα.

Μπορεῖτε νά μᾶς γράφετε στήν ἐπίσημη διεύθυνσή μας (Ρωσ. Βιβλιοθήκη. Γιά τήν ΚΕ—Ὁδός Οὐγκό ντέ Σανζέ 7, *Γενεύη,* Ἐλβετία). Εἶναι ὅμως καλύτερα νά γράφετε στήν προσωπική μου διεύθυνση: *Βλ. Οὐλιάνοφ,* Ζάιντενβεγκ 4-α, III, *Βέρνη,* Ἐλβετία.

Γράφτηκε στήν ἀγγλική γλώσσα ἀνάμεσα στίς 31 τοῦ Ὀχτώβρη καί 9 τοῦ Νοέμβρη (13 καί 22 τοῦ Νοέμβρη) 1915

Πρωτοδημοσιεύτηκε τό 1924 στή Λενινιστική Συλλογή, τόμ. II

Δημοσιεύεται σύμφωνα μέ τό χειρόγραφο
Μετάφραση ἀπό τά ἀγγλικά

ΓΙΑ ΤΙΣ ΔΥΟ ΓΡΑΜΜΕΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗΣ

Στήν ἐφημερίδα «Πριζίβ»[42], ἀρ. φύλ. 3, ὁ κ. Πλεχάνοφ ἐπιχειρεῖ νά θέσει τό βασικό θεωρητικό ζήτημα τῆς ἐπερχόμενης ἐπανάστασης τῆς Ρωσίας. Παίρνει μιά περικοπή ἀπό τόν Μάρξ, ὅπου λέγεται ὅτι ἡ ἐπανάσταση τοῦ 1789 τῆς Γαλλίας ἀκολούθησε ἀνιούσα γραμμή, ἐνῶ ἡ ἐπανάσταση τοῦ 1848 ἀκολούθησε κατιούσα γραμμή. Στήν πρώτη περίπτωση ἡ ἐξουσία περνοῦσε βαθμιαῖα ἀπό τό πιό μετριοπαθές κόμμα στό πιό ἀριστερό: συνταγματικοί—γιρονδίνοι—γιακωβίνοι. Στή δεύτερη περίπτωση ἔγινε τό ἀντίθετο (προλεταριάτο—μικροαστοί δημοκράτες—ἀστοί δημοκράτες—Ναπολέων ΙΙΙ). «Θά ἦταν εὐχῆς ἔργο», συμπεραίνει ὁ συγγραφέας μας, «νά κατευθυνθεῖ ἡ ρωσική ἐπανάσταση σέ ἀνιούσα γραμμή», δηλ. ἡ ἐξουσία στήν ἀρχή νά περάσει στούς καντέτους καί τούς ὀχτωβριστές[43], ἔπειτα στούς τρουντοβίκους καί μετά στούς σοσιαλιστές. Τό συμπέρασμα πού βγάζει φυσικά κανείς ἀπ᾽αὐτό τό συλλογισμό εἶναι ὅτι δέν σκέπτονται λογικά οἱ ἀριστεροί τῆς Ρωσίας, πού δέν ἐπιθυμοῦν νά ὑποστηρίξουν τούς καντέτους καί τούς δυσφημοῦν πρόωρα.

Ὁ «θεωρητικός» αὐτός συλλογισμός τοῦ κ. Πλεχάνοφ ἀποτελεῖ ἕνα ἀκόμη δεῖγμα ὑποκατάστασης τοῦ μαρξισμοῦ ἀπό τό φιλελευθερισμό. Ὁ κ. Πλεχάνοφ ἀνάγει τό πᾶν στό ζήτημα: ἦταν ἤ ὄχι «σωστές» οἱ «στρατηγικές ἀντιλήψεις» τῶν πρωτοπόρων στοιχείων; Διαφορετικά σκεπτόταν ὁ Μάρξ. Ὁ Μάρξ τόνιζε ἕνα γεγονός: ἡ ἐπανάσταση καί στίς δυό περιπτώσεις ἐξελίχθηκε κατά διαφορετικό τρόπο, *τήν ἐξήγηση* ὅμως αὐτῆς τῆς διαφορᾶς *δ έ ν* τήν ἀναζητοῦσε στίς «στρατηγικές ἀντιλήψεις». Εἶναι γελοῖο, ἀπό τήν ἄποψη τοῦ μαρξισμοῦ, νά

ψάξεις νά τή βρεῖς στίς ἀντιλήψεις. Πρέπει νά ψάξεις νά τή βρεῖς στή διαφορά *τοῦ συσχετισμοῦ τῶν τάξεων*. Ὁ ἴδιος ὁ Μάρξ ἔγραψε ὅτι τό 1789 ἡ ἀστική τάξη τῆς Γαλλίας εἶχε ἑνωθεῖ μέ τήν ἀγροτιά κι᾽ὅτι τό 1848 ἡ μικροαστική δημοκρατία πρόδοσε τό προλεταριάτο[44]. Ὁ κ. Πλεχάνοφ ξέρει αὐτή τή γνώμη τοῦ Μάρξ, ὅμως τήν ἀποσιωπᾶ, γιά νά μεταποιήσει τόν Μάρξ «σέ Στροῦβε». Στή Γαλλία τό 1789 ἐπρόκειτο γιά τήν ἀνατροπή τῆς ἀπολυταρχίας καί τῶν εὐγενῶν. Ἡ ἀστική τάξη, στήν τοτινή βαθμίδα τῆς οἰκονομικῆς καί πολιτικῆς ἀνάπτυξης πίστευε στήν ἁρμονία τῶν συμφερόντων, δέν φοβόταν γιά τή στερεότητα τῆς κυριαρχίας της καί βάδιζε σέ συμμαχία μέ τήν ἀγροτιά. Ἡ συμμαχία αὐτή ἐξασφάλισε τήν ὁλοκληρωτική νίκη τῆς ἐπανάστασης. Τό 1848 γινόταν λόγος γιά τήν ἀνατροπή τῆς ἀστικῆς τάξης ἀπό τό προλεταριάτο. Τό τελευταῖο αὐτό δέν κατόρθωσε νά πάρει μαζί του τή μικροαστική τάξη καί ἡ προδοσία της προκάλεσε τήν ἧττα τῆς ἐπανάστασης. Ἡ ἀνιούσα γραμμή τοῦ 1789 ἦταν μιά μορφή ἐπανάστασης, ὅπου ἡ μάζα τοῦ λαοῦ νίκησε τήν ἀπολυταρχία. Ἡ κατιούσα γραμμή τοῦ 1848 ἦταν μιά μορφή ἐπανάστασης, ὅπου ἡ προδοσία τῆς μάζας τῆς μικροαστικῆς τάξης ἀπέναντι στό προλεταριάτο προκάλεσε τήν ἧττα τῆς ἐπανάστασης.

Ὁ κ. Πλεχάνοφ ὑποκατέστησε τό μαρξισμό μέ τόν ἀγοραῖο ἰδεαλισμό, ἀνάγοντας τό ζήτημα στίς «στρατηγικές ἀντιλήψεις» καί ὄχι στό συσχετισμό τῶν τάξεων.

Ἡ πείρα τῆς ρωσικῆς ἐπανάστασης τοῦ 1905 καί τῆς ἀντεπαναστατικῆς ἐποχῆς πού τήν ἀκολούθησε μᾶς δείχνει ὅτι στή χώρα μας παρατηρήθηκαν *δυό* γραμμές τῆς ἐπανάστασης μέ τήν ἔννοια τῆς πάλης δυό τάξεων, τοῦ προλεταριάτου καί τῆς φιλελεύθερης ἀστικῆς τάξης, γιά τήν καθοδηγητική ἐπιροή στίς μάζες. Τό προλεταριάτο δροῦσε ἐπαναστατικά καί τραβοῦσε πίσω του τή δημοκρατική ἀγροτιά γιά τήν ἀνατροπή τῆς μοναρχίας καί τῶν τσιφλικάδων. Ὅτι ἡ ἀγροτιά ἔδειξε ἐπαναστατικές τάσεις μέ τή δημοκρατική ἔννοια, αὐτό τό ἀπόδειξαν σέ *μαζική* κλίμακα *ὅλα* τά μεγάλα πολιτικά γεγονότα: καί οἱ ἀγροτικές ἐξεγέρσεις τοῦ 1905-1906 καί οἱ ταραχές στό στρατό ἐκεῖνα τά χρόνια καί ἡ «ἀγροτική ἕνωση» τοῦ 1905 καί οἱ δυό πρῶτες Δοῦμες, ὅπου οἱ *ἀγρότες*-τρουντοβίκοι δροῦσαν ὄχι μόνο «πιό ἀριστερά ἀπό τούς καντέτους», *μά καί πιό ἐπαναστατικά* ἀπό τούς διανοούμενους-*σοσιαλεπαναστάτες* καί τούς τρουντοβίκους. Αὐτό δυστυχῶς τό ξεχνοῦν συχνά, εἶναι ὅμως γεγονός. Καί στήν III καί στήν IV Δούμα οἱ *ἀγρότες*-τρουντοβίκοι ἔδειξαν, παρ᾽

ὅλη τήν ἀδυναμία τους, ὅτι οἱ μάζες τοῦ χωριοῦ ἔχουν διαθέσεις *ἐχθρικές* πρός τούς τσιφλικάδες.

Ἡ πρώτη γραμμή τῆς ρωσικῆς ἀστικοδημοκρατικῆς ἐπανάστασης, ὅπως προκύπτει ἀπ'τά γεγονότα καί ὄχι ἀπό τή «στρατηγική» φλυαρία, ἦταν ὅτι τό προλεταριάτο πάλεψε ἀποφασιστικά, μά ἡ ἀγροτιά τό ἀκολούθησε ἀναποφάσιστα. Καί οἱ δυό αὐτές τάξεις βάδισαν ἐνάντια στή μοναρχία καί ἐνάντια στούς τσιφλικάδες. Ἡ ἀνεπάρκεια τῆς δύναμης καί τῆς ἀποφασιστικότητας αὐτῶν τῶν τάξεων προκάλεσε τήν ἧττα (ἄν καί ἀνοίχτηκε παρόλα αὐτά ἕνα μερικό ρῆγμα στήν ἀπολυταρχία). Ἡ δεύτερη γραμμή ἦταν ἡ στάση τῆς φιλελεύθερης ἀστικῆς τάξης. Ἐμεῖς οἱ μπολσεβίκοι λέγαμε πάντα, ἰδιαίτερα ὕστερα ἀπό τήν ἄνοιξη τοῦ 1906 ὅτι τήν τάξη αὐτή τήν ἐκπροσωποῦν οἱ καντέτοι καί οἱ ὀχτωβριστές, σάν *ενιαία* δύναμη. Ἡ δεκαετία τοῦ 1905-1915 ἐπιβεβαίωσε τήν ἄποψή μας αὐτή. Στίς ἀποφασιστικές στιγμές τοῦ ἀγώνα οἱ καντέτοι μαζί μέ τούς ὀχτωβριστές πρόδιναν τή δημοκρατία καί «πῆγαν» νά βοηθήσουν τόν τσάρο καί τούς τσιφλικάδες. Ἡ «φιλελεύθερη» γραμμή τῆς ρωσικῆς ἐπανάστασης συνίστατο στήν «καθησύχαση» καί στόν κατατεμαχισμό τοῦ ἀγώνα τῶν μαζῶν, μέ σκοπό τή συμφιλίωση τῆς ἀστικῆς τάξης μέ τή μοναρχία. Καί οἱ διεθνεῖς συνθῆκες τῆς ρωσικῆς ἐπανάστασης καί ἡ δύναμη τοῦ ρωσικοῦ προλεταριάτου ἔκαναν ὥστε ἡ στάση αὐτή τῶν φιλελευθέρων νά γίνει ἀναπόφευκτη.

Οἱ μπολσεβίκοι βοηθοῦσαν συνειδητά τό προλεταριάτο νά ἀκολουθήσει τήν πρώτη γραμμή, νά ἀγωνιστεῖ μέ θάρρος καί αὐτοθυσία καί νά πάρει μαζί του τήν ἀγροτιά. Οἱ μενσεβίκοι κατρακυλοῦσαν συνεχῶς στή δεύτερη γραμμή, διαφθείροντας τό προλεταριάτο μέ τήν προσαρμογή τοῦ κινήματός του στούς φιλελευθέρους, ἀρχίζοντας ἀπό τήν πρόσκληση νά πάρει μέρος στή Δούμα τοῦ Μπουλίγκιν (Αὔγουστος 1905) καί καταλήγοντας στήν κυβέρνηση καντέτων τοῦ 1906 καί στό συνασπισμό μέ τούς καντέτους *ἐνάντια* στή δημοκρατία τό 1907. (Ἀπό τήν ἄποψη τοῦ κ. Πλεχάνοφ — ἄς σημειώσουμε σέ παρένθεση — «οἱ σωστές στρατηγικές ἀντιλήψεις» τῶν καντέτων καί τῶν μενσεβίκων ἔπαθαν τότε ἧττα. Γιατί ἄραγε; Γιατί οἱ μάζες δέν ἄκουσαν τόν σοφό κ. Πλεχάνοφ καί τίς συμβουλές τῶν καντέτων, πού εἶχαν διαδοθεῖ ἑκατό φορές πιό πλατιά ἀπό τίς συμβουλές τῶν μπολσεβίκων;)

Μόνο αὐτά τά ρεύματα, τό μπολσεβίκικο καί τό μενσεβίκικο, αὐτά καί μόνο ἐκδηλώθηκαν στήν πολιτική *τῶν μαζῶν* στά

χρόνια 1904-1908, ὅπως καί κατοπινά, στά χρόνια 1908-1914. Γιατί; Ἐπειδή μόνο αὐτά τά ρεύματα εἶχαν γερές ταξικές ρίζες, τό πρῶτο—προλεταριακές καί τό δεύτερο—φιλελευθεροαστικές.

Σήμερα βαδίζουμε ξανά πρός τήν ἐπανάσταση. Αὐτό τό βλέπει ὅλος ὁ κόσμος. *Ὁ ἴδιος ὁ Χβοστόφ* μιλάει γιά διαθέσεις τῶν ἀγροτῶν πού θυμίζουν τά χρόνια 1905-1906. Καί πάλι ἔχουμε μπροστά μας *τίς ἴδιες* δυό γραμμές τῆς ἐπανάστασης, *τόν ἴδιο* συσχετισμό τῶν τάξεων, μόνο τροποποιημένο ἀπό τήν ἀλλαγή τῆς διεθνοῦς κατάστασης. Τό 1905 ὅλη ἡ ἀστική τάξη τῆς Εὐρώπης ἦταν μέ τό μέρος τοῦ τσαρισμοῦ καί τόν βοηθοῦσε εἴτε μέ δισεκατομμύρια (γάλλοι), εἴτε μέ τήν προετοιμασία ἀντεπαναστατικοῦ στρατοῦ (γερμανοί). Τό 1914 ἄναψε ὁ εὐρωπαϊκός πόλεμος· ἡ ἀστική τάξη παντοῦ νίκησε προσωρινά τό προλεταριάτο καί τό κατέκλυσε μέ τό θολό κύμα τοῦ ἐθνικισμοῦ καί τοῦ σωβινισμοῦ. Στή Ρωσία οἱ μικροαστικές λαϊκές μάζες, κυρίως ἡ ἀγροτιά, ἀποτελοῦν, ὅπως καί πρῶτα, τήν πλειοψηφία τοῦ πληθυσμοῦ. Οἱ μάζες αὐτές καταπιέζονται κατά πρῶτο λόγο ἀπό τούς τσιφλικάδες. Πολιτικά ἕνα μέρος τους κοιμᾶται, ἕνα ἄλλο μέρος ταλαντεύεται ἀνάμεσα στό σωβινισμό («νίκη ἐνάντια στή Γερμανία», «ἄμυνα τῆς πατρίδας») καί τήν ἐπαναστατικότητα. Πολιτικοί ἐκφραστές αὐτῶν τῶν μαζῶν—καί αὐτῶν τῶν ταλαντεύσεων—εἶναι, ἀπό τό ἕνα μέρος, οἱ ναρόντνικοι (τρουντοβίκοι καί σοσιαλεπαναστάτες) καί ἀπό τό ἄλλο οἱ ὀπορτουνιστές σοσιαλδημοκράτες («Νάσε Ντέλο», Πλεχάνοφ, ὁμάδα Τσχεΐτζε, ΟΕ), πού ἀπό τό 1910 κατρακύλησαν ὁριστικά στόν κατήφορο τῆς φιλελεύθερης ἐργατικῆς πολιτικῆς καί τό 1915 ἔφτασαν ὥς τό σοσιαλσωβινισμό τῶν κ. Πότρεσοφ, Τσερεβάνιν, Λεβίτσκι, Μάσλοφ ἤ ὥς τό αἴτημα τῆς «ἑνότητας» μαζί τους.

Ἀπ' αὐτή τήν πραγματική κατάσταση πηγάζει ξεκάθαρα τό καθῆκον τοῦ προλεταριάτου: νά κάνει ἐπαναστατικό ἀγώνα γεμάτο τόλμη καί αὐτοθυσία ἐνάντια στή μοναρχία (τά συνθήματα τῆς συνδιάσκεψης τοῦ Γενάρη 1912[45] «τά τρία κήτη»), ἀγώνα πού νά τραβήξει μέ τό μέρος του ὅλες τίς δημοκρατικές μάζες, δηλ. κυρίως τήν ἀγροτιά. Καί ταυτόχρονα νά κάνει ἀμείλικτο ἀγώνα ἐνάντια στό σωβινισμό, ἀγώνα γιά τή σοσιαλιστική ἐπανάσταση στήν Εὐρώπη σέ συμμαχία μέ τό προλεταριάτο *της*. Οἱ ταλαντεύσεις τῆς μικροαστικῆς τάξης δέν εἶναι τυχαῖες, ἀλλά ἀναπόφευκτες, ἀπορέουν ἀπό τήν ταξική της θέση. Ἡ κρίση πού προκάλεσε ὁ πόλεμος *δυνάμωσε* τούς οἰκονομικούς καί πολιτικούς παράγοντες πού τή σπρώχνουν—μαζί καί τήν

ἀγροτιά—πρός τ᾽ἀριστερά. Αὐτό ἀποτελεῖ τήν ἀντικειμενική βάση ἀπ᾽ὅπου ἀπορέει ἡ πλήρης δυνατότητα νίκης τῆς δημοκρατικῆς ἐπανάστασης στή Ρωσία. Δέν ὑπάρχει ἀνάγκη ν᾽ἀποδείξουμε ἐδῶ ὅτι στή Δυτική Εὐρώπη ἔχουν ὡριμάσει τελείως οἱ ἀντικειμενικοί ὅροι γιά τή σοσιαλιστική ἐπανάσταση· αὐτό τό ἀναγνώριζαν πρίν τόν πόλεμο ὅλοι οἱ σοσιαλιστές μέ ἐπιροή σ᾽ὅλες τίς προηγμένες χῶρες.

Τό κύριο καθῆκον ἑνός ἐπαναστατικοῦ κόμματος εἶναι νά ξεκαθαρίσει τό συσχετισμό τῶν τάξεων στήν ἐπικείμενη ἐπανάσταση. ᾽Από τό καθῆκον αὐτό ξεφεύγει ἡ ΟΕ, πού στή Ρωσία παραμένει πιστός σύμμαχος τοῦ «Νάσε Ντιέλο», ἐνῶ στό ἐξωτερικό πετάει «ἀριστερές» φράσεις πού δέν σημαίνουν τίποτε. Τό πρόβλημα αὐτό δέν τό λύνει σωστά ὁ Τρότσκι στή «Νάσε Σλόβο», ἐπαναλαβαίνοντας τήν «πρωτότυπη» θεωρία του τοῦ 1905 καί μή θέλοντας νά σκεφτεῖ γιά ποιούς λόγους ἡ ζωή δέκα ὁλόκληρα χρόνια πέρασε δίπλα ἀπ᾽αὐτή τήν ὑπέροχη θεωρία.

῾Η πρωτότυπη θεωρία τοῦ Τρότσκι δανείζεται ἀπό τούς μπολσεβίκους τήν ἔκκληση γιά ἀποφασιστικό ἐπαναστατικό ἀγώνα τοῦ προλεταριάτου καί γιά τήν κατάκτηση ἀπομέρους του τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας, καί ἀπό τούς μενσεβίκους τήν «ἄρνηση» τοῦ ρόλου τῆς ἀγροτιᾶς. ῾Η ἀγροτιά, λέει, χωρίστηκε σέ στρώματα, διαφοροποιήθηκε· ἡ δυνατότητά της νά παίξει ἐπαναστατικό ρόλο συνεχῶς ἐλαττώνεται· στή Ρωσία δέν εἶναι ἐφικτή μιά «ἐθνική» ἐπανάσταση: «ζοῦμε στήν ἐποχή τοῦ ἰμπεριαλισμοῦ» καί «ὁ ἰμπεριαλισμός δέν ἀντιπαραθέτει τό ἀστικό ἔθνος στό παλιό καθεστώς, ἀλλά τό προλεταριάτο στό ἀστικό ἔθνος».

Νά ἕνα διασκεδαστικό παράδειγμα «παιχνιδιοῦ μέ τή λέξη» ἰμπεριαλισμός! Ἄν *στή Ρωσία* τό προλεταριάτο στέκει ἤδη ἀντιμέτωπο στό «ἀστικό ἔθνος», τότε αὐτό σημαίνει πώς ἡ Ρωσία βρίσκεται ἄμεσα στό κατώφλι τῆς *σοσιαλιστικῆς* ἐπανάστασης!! τότε δέν εἶναι σωστό τό σύνθημα τῆς «δήμευσης τῆς γῆς τῶν *τσιφλικάδων*» (πού τό ἐπαναλαβαίνει ὁ Τρότσκι τό 1915 ὕστερα ἀπό τή συνδιάσκεψη τοῦ Γενάρη 1912), τότε δέν πρέπει νά μιλᾶμε γιά «ἐπαναστατική ἐργατική» κυβέρνηση, ἀλλά γιά «ἐργατική *σοσιαλιστική*» κυβέρνηση!! Ὥς ποῦ φτάνει ἡ σύγχυση τοῦ Τρότσκι φαίνεται ἀπό τή φράση του ὅτι μέ τήν ἀποφασιστικότητά του τό προλεταριάτο *θά τραβήξει* καί τίς «*μή* προλεταριακές(!) λαϊκές μάζες» (ἀρ. 217)!! ῾Ο Τρότσκι δέν σκέφτηκε ὅτι, ἄν τό προλεταριάτο τραβήξει μαζί του τίς μή προλεταριακές μάζες τοῦ χωριοῦ γιά τή δήμευση τῆς γῆς τῶν τσιφλικάδων καί

ἀνατρέψει τή μοναρχία, αὐτό θά εἶναι ἀκριβῶς ἡ ὁλοκλήρωση τῆς «ἐθνικῆς ἀστικῆς ἐπανάστασης» στή Ρωσία, αὐτό θά εἶναι ἀκριβῶς ἡ ἐπαναστατική-δημοκρατική δικτατορία τοῦ προλεταριάτου καί τῆς ἀγροτιᾶς!

Ὅλη ἡ δεκαετία—ἡ μεγάλη δεκαετία—1905-1915 ἀπόδειξε ὅτι ὑπάρχουν δυό καί μόνο δυό ταξικές γραμμές τῆς ρωσικῆς ἐπανάστασης. Ὁ χωρισμός τῆς ἀγροτιᾶς σέ στρώματα δυνάμωσε τόν ταξικό ἀγώνα στούς κόλπους της, ξύπνησε πάρα πολλά στοιχεῖα πού κοιμοῦνταν πολιτικά, ἔφερε κοντά στό προλεταριάτο τῶν πόλεων τό ἀγροτικό προλεταριάτο (οἱ μπολσεβίκοι ἐπέμεναν ἀπό τό 1906 γιά τή *χωριστή* ὀργάνωσή του καί ἔβαλαν αὐτό τό αἴτημα στήν ἀπόφαση τοῦ συνεδρίου τῆς Στοκχόλμης[46], τοῦ μενσεβίκικου συνεδρίου). Ὁ ἀνταγωνισμός ὅμως ἀνάμεσα στήν «ἀγροτιά» καί τούς Μάρκοφ—Ρομάνοφ—καί Χβοστόφ δυνάμωσε, μεγάλωσε, ὀξύνθηκε. Αὐτό εἶναι μιά ἀλήθεια τόσο ἐξόφθαλμη, πού *ἀκόμη καί* χιλιάδες φράσεις σέ δεκάδες παρισινά ἄρθρα τοῦ Τρότσκι δέν θά μποροῦσαν νά τή «διαψεύσουν». Στήν πράξη ὁ Τρότσκι βοηθάει τούς φιλελεύθερους ἐργατικούς πολιτικούς τῆς Ρωσίας, πού μέ τήν «ἄρνηση» τοῦ ρόλου τῆς ἀγροτιᾶς δείχνουν ὅτι *δέν θέλουν* νά ξεσηκώσουν τούς ἀγρότες σέ ἐπανάσταση!

Καί ἐδῶ βρίσκεται σήμερα ἡ οὐσία τοῦ ζητήματος. Τό προλεταριάτο παλεύει καί θά παλεύει μέ αὐταπάρνηση γιά τήν κατάκτηση τῆς ἐξουσίας, γιά τή δημοκρατία, για τή δήμευση τῆς γῆς, *δηλαδή* γιά τό τράβηγμα τῆς ἀγροτιᾶς, γιά *τή χρησιμοποίηση ὥς τό τέλος* τῶν ἐπαναστατικῶν της δυνάμεων, γιά τή συμμετοχή τῶν *«μή* προλεταριακῶν λαϊκῶν μαζῶν» στήν ἀπελευθέρωση τῆς *ἀστικῆς* Ρωσίας ἀπό τό *στρατιωτικοφεουδαρχικό* «ἰμπεριαλισμό» (= τσαρισμό). Καί τήν ἀπελευθέρωση αὐτή τῆς ἀστικῆς Ρωσίας ἀπό τόν τσαρισμό, ἀπό τήν ἐξουσία τῶν τσιφλικάδων καί τήν κυριαρχία τους πάνω στή γῆ, τό προλεταριάτο θά τή χρησιμοποιήσει ἀμέσως, ὄχι γιά νά βοηθήσει τούς εὔπορους ἀγρότες στήν πάλη τους ἐνάντια στούς ἐργάτες γῆς, ἀλλά γιά νά πραγματοποιήσει τή σοσιαλιστική ἐπανάσταση σέ συμμαχία μέ τούς προλετάριους τῆς Εὐρώπης.

«Σοτσιάλ-Ντεμοκράτ», ἀρ. φύλ. 48,
20 τοῦ Νοέμβρη 1915

Δημοσιεύεται σύμφωνα
μέ τό κείμενο τῆς ἐφημερίδας
«Σοτσιάλ-Ντεμοκράτ»

ΤΟ ΕΣΧΑΤΟ ΟΡΙΟ

῾Η μεταμόρφωση ὁρισμένων προσώπων ἀπό ριζοσπαστικούς σοσιαλδημοκράτες καί ἐπαναστάτες μαρξιστές σέ σοσιαλσωβινιστές εἶναι φαινόμενο κοινό σέ ὅλες τίς ἐμπόλεμες χῶρες. Τό κύμα τοῦ σωβινισμοῦ εἶναι τόσο ὁρμητικό, θυελλῶδες καί ἰσχυρό, πού παντοῦ ἕνας ἀριθμός ἀπό ἀριστερούς σοσιαλδημοκράτες ἀνερμάτιστους ἤ ξοφλημένους ἔχει παρασυρθεῖ ἀπ᾿ αὐτό. ῾Ο Πάρβους, πού ἀποδείχτηκε τυχοδιώκτης ἀπό τήν ἐποχή ἀκόμη τῆς ρωσικῆς ἐπανάστασης, ἔχει ξεπέσει σήμερα, στό περιοδικό «Die Glocke» («῾Η καμπάνα»)[47] πού ἐκδίδει ὁ ἴδιος, ὥς... τό ἔσχατο ὅριο. ῾Υπερασπίζει τούς γερμανούς ὀπορτουνιστές μέ ἀφάνταστη ἀναίδεια καί αὐτοϊκανοποίηση. ῎Εκαψε καθετί πού προσκυνοῦσε· «ξέχασε» τήν πάλη ἀνάμεσα στό ἐπαναστατικό καί τό ὀπορτουνιστικό ρεῦμα καί τήν ἱστορία τους μέσα στή διεθνή σοσιαλδημοκρατία. Μέ ἀναίδεια ἐπιφυλλιδογράφου, βέβαιου γιά τήν ἐπιδοκιμασία ἀπομέρους τῆς ἀστικῆς τάξης, χτυπάει στήν πλάτη τόν Μάρξ καί τόν «διορθώνει» χωρίς ἴχνος εὐσυνείδητης καί προσεκτικῆς κριτικῆς. Καί γιά κάποιον ῎Ενγκελς μιλάει μέ καθαρή περιφρόνηση. ῾Υπερασπίζει τούς πασιφιστές καί τούς διεθνιστές τῆς ᾿Αγγλίας, τούς ἐθνικιστές καί τούς ὑπερπατριῶτες τῆς Γερμανίας. ᾿Αποκαλεῖ ὑβριστικά σωβινιστές καί ὑπηρέτες τῆς ἀστικῆς τάξης τούς ἄγγλους σοσιαλπατριῶτες, ἐνῶ ἐξυμνεῖ τούς γερμανούς σοσιαλπατριῶτες, ὀνομάζοντάς τους ἐπαναστάτες σοσιαλδημοκράτες, καί ἀνταλλάσσει ἀσπασμούς μέ τόν Λέντς, τόν Χένιτς καί τόν Γκρούνβαλντ. Γλύφει τίς μπότες τοῦ Χίντενμπουργκ, διαβεβαιώνοντας τούς ἀναγνῶστες ὅτι «τό γερμανικό γενικό ἐπιτελεῖο τάχθηκε ὑπέρ τῆς ἐπανάστασης στή Ρωσία» καί δημοσιεύοντας

ἀπαίσιους ὕμνους σ'αὐτή τήν «ἐνσάρκωση τῆς γερμανικῆς λαϊκῆς ψυχῆς», στό «ρωμαλέο ἐπαναστατικό αἴσθημα» αὐτοῦ τοῦ ἐπιτελείου. Ὑπόσχεται στή Γερμανία ἀνώδυνο πέρασμα στό σοσιαλισμό μέσω τῆς συμμαχίας τῶν συντηρητικῶν μέ μιά μερίδα σοσιαλιστές καί μέσω τοῦ «δελτίου-ψωμιοῦ». Σάν τιποτένιος δειλός μισοεπιδοκιμάζει μέ συγκατάβαση τή συνδιάσκεψη τοῦ Τσίμμερβαλντ καί καμώνεται πώς δέν πρόσεξε τάχα στή διακήρυξή της τά σημεῖα πού στρέφονται ἐνάντια σ'ὅλες τίς ἀποχρώσεις τοῦ σοσιαλσωβινισμοῦ, ἀπό τό σοσιαλσωβινισμό τοῦ Πάρβους καί τοῦ Πλεχάνοφ ὥς τό σοσιαλσωβινισμό τοῦ Κόλμπ καί τοῦ Κάουτσκι.

Στά ἕξη τεύχη τῆς φυλλάδας του δέν ὑπάρχει οὔτε μιά τίμια σκέψη, οὔτε ἕνα σοβαρό ἐπιχείρημα, οὔτε ἕνα εἰλικρινές ἄρθρο. Ἀληθινός ὀχετός γερμανικοῦ σωβινισμοῦ, καμουφλαρισμένος μέ μιά κακοβαμμένη ταμπέλα: στό ὄνομα τάχα τῶν συμφερόντων τῆς ρωσικῆς ἐπανάστασης! Εἶναι πολύ φυσικό ὅτι τόν ὀχετό αὐτό τόν ἐγκωμιάζουν οἱ ὀπορτουνιστές: ὁ Κόλμπ καί ἡ «Λαϊκή Φωνή»[48] τοῦ Χέμνιτς.

Ὁ κύριος Πάρβους εἶναι τόσο χοντροκέφαλος, πού δηλώνει δημόσια ὅτι «ἀποστολή» του εἶναι «νά χρησιμεύει σάν ἰδεολογικός κρίκος ἀνάμεσα στό ὁπλισμένο γερμανικό καί στό ἐπαναστατικό ρωσικό προλεταριάτο». Εἶναι ἀρκετό νά ἐκτεθοῦν αὐτά τά καραγκιοζλίκια μπροστά στούς ρώσους ἐργάτες, γιά νά βάλουν τά γέλια. Ἄν ἡ «Πριζίβ» τῶν κ.κ. Πλεχάνοφ, Μπουνακόφ καί Σία ἀποδείχτηκε πέρα γιά πέρα ἄξια τῆς ἐπιδοκιμασίας τῶν σωβινιστῶν καί τοῦ Χβοστόφ στή Ρωσία, ἡ «Καμπάνα» τοῦ κ. Πάρβους ἀποδείχτηκε ὄργανο ἀποστασίας καί βρωμεροῦ λακεδισμοῦ στή Γερμανία.

Εἶναι ἀδύνατο νά μή σημειώσει κανείς ἀπ'αὐτή τήν ἀφορμή ἀκόμη μιά ὠφέλιμη πλευρά τοῦ σημερινοῦ πολέμου. Ὁ πόλεμος αὐτός ὄχι μόνο σκοτώνει μέ «ταχυβόλο» τόν ὀπορτουνισμό καί τόν ἀναρχισμό, μά ξεσκεπάζει περίφημα καί τούς τυχοδιῶκτες καί τούς ἀνεμόμυλους τοῦ σοσιαλισμοῦ. Εἶναι πολύ μεγάλο πλεονέκτημα γιά τό προλεταριάτο ὅτι ἡ ἱστορία ἄρχισε νά κάνει τήν προκαταρκτική αὐτή ἐκκαθάριση τοῦ κινήματός του στίς παραμονές τῆς σοσιαλιστικῆς ἐπανάστασης κι'ὄχι στήν πορεία της.

«Σοτσιάλ-Ντεμοκράτ», ἀρ. φύλ. 48, 20 τοῦ Νοέμβρη 1915

Δημοσιεύεται σύμφωνα μέ τό κείμενο τῆς ἐφημερίδας «Σοτσιάλ-Ντεμοκράτ»

Η ΣΥΓΚΑΛΥΨΗ ΤΗΣ ΣΟΣΙΑΛΣΩΒΙΝΙΣΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΜΕ ΔΙΕΘΝΙΣΤΙΚΕΣ ΦΡΑΣΕΙΣ

Ποιά εἶναι ἡ σχέση τῶν πολιτικῶν γεγονότων μέ τήν πολιτική φιλολογία; τῶν πολιτικῶν γεγονότων μέ τά πολιτικά συνθήματα; τῆς πολιτικῆς πραγματικότητας μέ τήν πολιτική ἰδεολογία; Τό ζήτημα αὐτό ἔχει αὐτή τή στιγμή τήν πιό βασική σημασία γιά τήν κατανόηση ὅλης τῆς κρίσης τῆς Διεθνοῦς, γιατί κάθε κρίση, ἀκόμη καί κάθε καμπή στήν πορεία τῆς ἐξέλιξης, ὁδηγεῖ ἀναπόφευκτα σέ μή ἀντιστοιχία τῆς παλιᾶς μορφῆς πρός τό νέο περιεχόμενο. Καί δέν μιλᾶμε ἐδῶ γιά τό ὅτι ἡ ἀστική κοινωνία ἐκτρέφει συνεχῶς τέτιους πολιτικούς, πού τούς ἀρέσει νά αὐτοονομάζονται ἐξωταξικοί, καί τέτιους ὀπορτουνιστές, πού τούς ἀρέσει νά αὐτοονομάζονται σοσιαλιστές, πού ὅλοι τους σκόπιμα καί συστηματικά ἐξαπατοῦν τίς μάζες μέ τά πιό παχιά, μέ τά πιό «ἀριστερά» λόγια. Σέ ἐποχή ὅμως κρίσης, ἀκόμη καί στούς πιό καλόπιστους πού παίρνουν μέρος σ'αὐτή, παρατηρεῖται πολλές φορές διάσταση ἀνάμεσα στά λόγια καί στά ἔργα. Καί ἡ μεγάλη προοδευτική σημασία ὅλων τῶν κρίσεων, ἀκόμη καί τῶν πιό σοβαρῶν, τῶν πιό δύσκολων καί τῶν πιό ὀδυνηρῶν, συνίσταται, ἀνάμεσα στ'ἄλλα, ἀκριβῶς στό ὅτι μέ θαυμαστή ταχύτητα, δύναμη καί σαφήνεια, ξεσκεπάζουν καί σαρώνουν τά σαθρά—ἔστω καί καλοπροαίρετα—λόγια, τούς σαθρούς—ἔστω κι'ἄν ἔγιναν, ξεκινώντας ἀπ'τίς καλύτερες προθέσεις—θεσμούς.

Τό μεγαλύτερο γεγονός στή ζωή τῆς σοσιαλδημοκρατίας τῆς Ρωσίας εἶναι σήμερα οἱ ἐκλογές τῶν ἐργατῶν τῆς Πετρούπολης γιά τίς 'Επιτροπές τῆς πολεμικῆς βιομηχανίας. Γιά πρώτη φορά

σέ καιρό πολέμου οἱ ἐκλογές αὐτές, καί μόνο αὐτές, τράβηξαν πραγματικά τίς *μάζες* τῶν προλετάριων στή συζήτηση καί τή λύση τῶν βασικῶν προβλημάτων τῆς σύγχρονης πολιτικῆς καί μᾶς ἔδειξαν τήν ἀληθινή εἰκόνα *τοῦ τί εἶναι* ἡ σοσιαλδημοκρατία σάν μαζικό κόμμα. Ἀποδείχτηκε ὅτι ὑπάρχουν δυό, μόνο δυό ρεύματα, τό ἕνα ἐπαναστατικό-διεθνιστικό, πραγματικά προλεταριακό, ὀργανωμένο ἀπό τό κόμμα μας· τό ρεῦμα αὐτό ἦταν *ἐνάντια στήν ἄμυνα*. Τό ἄλλο, «ἀμυνίτικο» ἤ σοσιαλσωβινιστικό, ἦταν ὁ συνασπισμός τῶν ὀπαδῶν τοῦ «Νάσε Ντιέλο» (δηλ. τοῦ κύριου πυρήνα τῶν λικβινταριστῶν), τῶν πλεχανοφικῶν, τῶν ναρόντνικων καί τῶν ἐξωκομματικῶν. Τό συνασπισμό αὐτό τόν ὑποστήριζε ὅλος ὁ ἀστικός τύπος καί ὅλοι οἱ μαυροεκατονταρχίτες τῆς Ρωσίας, ἀποδείχνοντας ἔτσι τήν ἀστική καί ὄχι τήν προλεταριακή οὐσία τῆς πολιτικῆς του.

Αὐτά εἶναι τά γεγονότα. Αὐτή εἶναι ἡ πραγματικότητα. Καί τά συνθήματα καί ἡ ἰδεολογία; Ἡ ἐφημερίδα «Ραμπότσεγε Οὔτρο»[49] τῆς Πετρούπολης, ἀρ. φύλ. 2 (22.X), ἡ συλλογή τῶν ὀπαδῶν τῆς Ὀργανωτικῆς Ἐπιτροπῆς («Ἡ Διεθνής καί ὁ πόλεμος», τεῦχ. 1, 30.XI.1915) καί τά τελευταῖα φύλλα τῆς «Νάσε Σλόβο» δίνουν μιάν ἀπάντηση πού πρέπει νά τήν καλοσκεφτεῖ ὅποιος ἐνδιαφέρεται γιά τήν πολιτική, ὄχι ὅμως ἔτσι ὅπως ἐνδιαφερόταν ὁ Πετρούσκα τοῦ Γκόγκολ γιά τό διάβασμα.

Ἄς δοῦμε τό περιεχόμενο καί τή σημασία *αὐτῆς* τῆς ἰδεολογίας.

Ἡ «Ραμπότσεγε Οὔτρο» τῆς Πετρούπολης ἀποτελεῖ τό σπουδαιότερο ντοκουμέντο. Ἐδῶ κάθονται πλάι-πλάι οἱ ἀρχηγοί τοῦ λικβινταρισμοῦ καί τοῦ σοσιαλσωβινισμοῦ μαζί μέ τόν καταδότη κ. Γκβόζντεφ. Οἱ ἄνθρωποι αὐτοί ξέρουν στήν ἐντέλεια τό καθετί πού προηγήθηκε ἀπό τίς ἐκλογές τῆς 27.IX καί τί ἔγινε σ᾽αὐτές τίς ἐκλογές. Οἱ ἄνθρωποι αὐτοί μποροῦσαν νά καλύψουν τό συνασπισμό τους μέ τούς πλεχανοφικούς, τούς ναρόντνικους καί τούς ἐξωκομματικούς καί τόν κάλυψαν· δέν ἔβγαλαν τσιμουδιά οὔτε γιά τή σημασία αὐτοῦ τοῦ συνασπισμοῦ, οὔτε γιά τήν *ἀριθμητική σχέση* τῶν διάφορων στοιχείων πού τόν ἀποτελοῦν. Εἶχαν συμφέρον νά κρύψουν μιά τέτια «μικρολεπτομέρεια» (δέν χωράει ἀμφιβολία ὅτι ὁ κ. Γκβόζντεφ καί οἱ φίλοι του τῆς «Ραμπότσεγε Οὔτρο» εἶχαν στοιχεῖα γι᾽αὐτό τό πράγμα) καί τήν ἔκρυψαν. Δέν μπόρεσαν ὅμως νά ἐπινοήσουν μιά *τρίτη* ὁμάδα, ἐκτός ἀπό τήν ὁμάδα τῶν 90 καί τήν ὁμάδα τῶν 81. Δέν μπορεῖ νά λέει κανείς ψέματα ἐπιτόπου, στήν Πετρούπολη, μπροστά στούς ἐργάτες, σκαρώνοντας μιά «τρίτη»

ὁμάδα γιά τήν ὁποία διηγεῖται παραμύθια ὁ «ἀνώνυμος τῆς Κοπεγχάγης»[50] στίς στῆλες τοῦ γερμανικοῦ τύπου καί τῆς «Νάσε Σλόβο»—δέν μπορεῖ νά λέει ψέματα, γιατί οἱ ἄνθρωποι πού δέν ἔχασαν τά λογικά τους δέν λένε ψέματα, ὅταν καταλαβαίνουν ὅτι τό ξεσκέπασμα τῆς ψευτιᾶς τους εἶναι ἀναπόφευκτο ἐπιτόπου καί ἄμεσα. Γι᾽αὐτό καί ἡ «Ραμπότσεγε Οὔτρο» δημοσιεύει τό ἄρθρο τοῦ Κ. ᾽Οράνσκι (παλιά γνωριμία!): «Δυό θέσεις», πού ἀναλύει λεπτομερέστατα καί τίς δυό θέσεις, καί τή θέση τῆς ὁμάδας τῶν 90 καί τή θέση τῆς ὁμάδας τῶν 81, χωρίς νά ἀναφέρει οὔτε μιά λέξη γιά 3η θέση. Μέ τήν εὐκαιρία θά σημειώσουμε ὅτι ἡ λογοκρισία παραμόρφωσε σχεδόν ὁλότελα τό φύλ. ἀρ. 2 τῆς «Ραμπότσεγε Οὔτρο». Οἱ λευκές στῆλες εἶναι σχεδόν περισσότερες ἀπ᾽ὅσες ἔμειναν ἀνέπαφες, ἀπό τά ἄρθρα ὅμως δέν πειράχτηκαν ἀκριβῶς τά δυό ἄρθρα, μόνο τά δυό ἄρθρα—«Δυό θέσεις» καί μιά ἐπιφυλλίδα πού διαστρεβλώνει μέ φιλελεύθερο τρόπο τήν ἱστορία τοῦ 1905—πού βρίζουν τούς μπολσεβίκους γιά «ἀναρχισμό» καί «μποϋκοταρισμό». Ἡ τσαρική κυβέρνηση *ἔχει συμφέρον* νά γράφονται τέτια πράγματα καί νά δημοσιεύονται. Δέν εἶναι τυχαῖο ὅτι παρόμοια ἄρθρα ἀπολαμβάνουν τό μονοπώλιο τῆς νομιμότητας παντοῦ, ἀπό τή δεσποτική Ρωσία ὥς τή δημοκρατική Γαλλία!

Μέ ποιά ὅμως ἐπιχειρήματα ὑπερασπίζει ἡ «Ραμπότσεγε Οὔτρο» τή θέση της τοῦ «ἀμυνιτισμοῦ» ἤ τοῦ «σοσιαλσωβινισμοῦ»; ᾽Αποκλειστικά μέ ὑπεκφυγές, ἀποκλειστικά μέ διεθνιστικές φράσεις!! Ἡ δική μας θέση δέν εἶναι, λέει, διόλου «ἐθνική», δέν εἶναι διόλου «ἀμυνίτικη», ἐμεῖς ἁπλῶς ἐκφράσαμε «ἐκεῖνο πού δέν εἶχε ἐκφραστεῖ καθόλου στήν πρώτη θέση» (δηλ. στή θέση τῆς ὁμάδας τῶν 90)—μιά «ὄχι ἀδιάφορη» «στάση ἀπέναντι στήν κατάσταση τῆς χώρας», ἀπέναντι στή «σωτηρία» της «ἀπό τή συντριβή καί τόν ὄλεθρο». Ἡ δική μας θέση, λέει, ἦταν «πραγματικά διεθνής», ἔδειχνε τούς δρόμους καί τά μέσα γιά τήν «ἀπελευθέρωση» τῆς χώρας, ἐμεῖς ἐκτιμήσαμε «τό ἴδιο (!! ὅπως καί ἡ πρώτη θέση) τήν προέλευση τοῦ πολέμου καί τήν κοινωνικοπολιτική του οὐσία», ἐμεῖς «τό ἴδιο (!! ὅπως καί ἡ πρώτη θέση) τονίσαμε τό κοινό πρόβλημα τῆς διεθνοῦς ὀργάνωσης καί τῆς διεθνοῦς δράσης τοῦ προλεταριάτου» (μήν ἀστειεύεστε!) «καί τῆς δημοκρατίας στή διάρκεια τοῦ πολέμου, σ᾽ὅλες χωρίς ἐξαίρεση τίς περιόδους ἐξέλιξης τῆς παγκόσμιας σύρραξης». ᾽Εμεῖς, λέει, δηλώσαμε στήν ἐντολή μας ὅτι «στή δοσμένη κοινωνικοπολιτική κατάσταση ἡ ἐργατική τάξη δέν μπορεῖ ν᾽ἀναλάβει καμιά εὐθύνη γιά τήν ἄμυνα τῆς

χώρας», ἐμεῖς «προσχωρήσαμε ἀποφασιστικά, πρίν ἀπ'ὅλα στά διεθνῆ καθήκοντα τῆς δημοκρατίας», «προσφέραμε τόν ὀβολό μας στό ζωντανό ρεῦμα τῶν τάσεων πού ἔχουν σταθμούς τους τήν Κοπεγχάγη καί τό Τσίμμερβαλντ» (νά ποιοί εἴμαστε ἐμεῖς!). 'Εμεῖς, λέει, εἴμαστε ὑπέρ τοῦ συνθήματος τῆς «εἰρήνης *χωρίς προσαρτήσεις»* (ὑπογραμμισμένο ἀπό τή «Ραμπότσεγε Οὔτρο»). 'Εμεῖς, «ἀντιπαραθέσαμε στόν ἀφηρημένο χαρακτήρα καί τόν κοσμοπολιτικό ἀναρχισμό τοῦ πρώτου ρεύματος τό ρεαλισμό καί τή διεθνικότητα τῆς δικῆς μας θέσης, τῆς δικῆς μας τακτικῆς».

'Αληθινά μαργαριτάρια, δέν εἶναι ἔτσι; Στά μαργαριτάρια ὅμως αὐτά, ἐκτός ἀπό τήν ἀγραμματοσύνη καί τίς ψευτιές ἀλά Ρεπετίλοφ[51], ὑπάρχει καί μιά ἀπόλυτα νηφάλια καί *σωστή,* ἀπό τήν ἄποψη τῆς ἀστικῆς τάξης, διπλωματία. Γιά νά ἀσκήσουν ἐπιροή στούς ἐργάτες οἱ ἀστοί εἶναι ὑποχρεωμένοι νά μεταμφιέζονται σέ σοσιαλιστές, σέ σοσιαλδημοκράτες, σέ διεθνιστές κτλ., διαφορετικά δέν μποροῦν ν'ἀσκήσουν ἐπιροή. Καί ἡ «Ραμπότσεγε Οὔτρο» μεταμφιέζεται, βάφεται, βάζει κοκκινάδι, καλλωπίζεται, κάνει γλυκά μάτια, χωρίς νά σταματάει μπροστά σέ τίποτε! Εἴμαστε ἕτοιμοι νά προσυπογράψουμε κι'ἑκατό φορές καί τή Διακήρυξη τοῦ Τσίμμερβαλντ (μπάτσος γιά ἐκείνους τούς τσιμμερβαλντιστές πού ὑπόγραψαν τή διακήρυξη χωρίς νά ἀγωνίζονται κατά τῆς δειλίας της καί χωρίς νά διατυπώνουν ἐπιφυλάξεις!) καί ὁποιαδήποτε ἀπόφαση γιά τήν ἰμπεριαλιστική οὐσία τοῦ πολέμου, καί νά δόσουμε ὁποιοδήποτε ὅρκο γιά τό «διεθνισμό» καί τήν «ἐπαναστατικότητά» μας («ἀπελευθέρωση τῆς χώρας» στό λογοκρινόμενο τύπο=ἐπανάσταση στόν παράνομο)—φτάνει μόνο... φτάνει μόνο νά μή μᾶς ἐμποδίζουν νά καλοῦμε τούς ἐργάτες νά πάρουν μέρος στίς 'Επιτροπές πολεμικῆς βιομηχανίας, δηλ. στήν *πραγματική* συμμετοχή σ'ἕνα ληστρικό, ἀντιδραστικό («ἀμυντικό») πόλεμο.

Μόνο αὐτό ἔχει σημασία, ὅλα τ'ἄλλα εἶναι λόγια. Μόνο ἐδῶ βρίσκεται ἡ οὐσία, ὅλα τ'ἄλλα εἶναι φράσεις. *Μόνο αὐτό χρειάζεται* στήν ἀστυνομία, στήν τσαρική μοναρχία, στόν Χβοστόφ καί στήν ἀστική τάξη. Οἱ ξύπνιοι ἀστοί στίς πιό ξύπνιες χῶρες εἶναι ἀνεκτικοί ἀπέναντι στή διεθνιστική καί σοσιαλιστική φρασεολογία, ἀρκεῖ μόνο νά ὑπάρχει συμμετοχή στήν ἄμυνα: θυμηθεῖτε τά σχόλια τῶν γαλλικῶν ἀντιδραστικῶν ἐφημερίδων γιά τή συνδιάσκεψη τῶν σοσιαλιστῶν τῆς «τριπλῆς συνεννόησης»[52] πού ἔγινε στό Λονδίνο. Γιά τούς κυρίους σοσιαλιστές αὐτό εἶναι, ξέρετε, ἕνα εἶδος νευρικοῦ «τίκ», ἔγραφε μιά ἀπ'αὐτές τίς ἐφημερίδες, ἕνα εἶδος νευρικῆς ἀρώ-

στιας, ὅταν οἱ ἄνθρωποι ἄθελά τους ἐπαναλαβαίνουν τήν ἴδια χειρονομία, τήν ἴδια κίνηση τῶν μυώνων, τήν ἴδια λέξη. Νά καί οἱ «δικοί μας» σοσιαλιστές δέν μποροῦν νά μιλοῦν γιά τίποτε, χωρίς νά ἐπαναλαβαίνουν τίς λεξοῦλες: εἴμαστε διεθνιστές, εἴμαστε ὑπέρ τῆς κοινωνικῆς ἐπανάστασης. Αὐτό δέν εἶναι ἐπικίνδυνο! Εἶναι ἁπλῶς ἕνα «τίκ», ἐνῶ ἐκεῖνο πού ἔχει γιά «μᾶς» σημασία εἶναι ὅτι αὐτοί εἶναι *ὑπέρ τῆς ἄμυνας* τῆς πατρίδας.

Οἱ ἔξυπνοι γάλλοι καί ἄγγλοι ἀστοί σκέπτονταν ἔτσι: ἄν ὑποστηρίζουν τή συμμετοχή στό ληστρικό πόλεμο μέ φράσεις γιά δημοκρατία, γιά σοσιαλισμό κτλ., μήπως αὐτό δέν συμφέρει πραγματικά στίς ληστρικές κυβερνήσεις, στήν ἰμπεριαλιστική ἀστική τάξη; Μήπως δέν συμφέρει στόν ἀφέντη νά ἔχει ἕνα λακέ πού νά ἐπικαλεῖται θεούς καί δαίμονες καί νά ὁρκίζεται μπροστά στό λαό ὅτι ὁ ἀφέντης ἀφιερώνει ὅλη του τή ζωή στή φροντίδα γιά τό λαό καί στήν ἀγάπη του γι᾿αὐτόν;

῾Η «Ραμπότσεγε Οὖτρο» ὁρκίζεται στό Τσίμμερβαλντ καί χωρίζει στά *λόγια* τίς εὐθύνες της ἀπό τούς πλεχανοφικούς, δηλώνοντας (ἀρ. φύλ. 2) ὅτι «σέ πολλά σημεῖα δέν συμφωνεῖ» μαζί τους, ἐνῶ *στήν πράξη* συμφωνεῖ μαζί τους στό βασικό, στήν πράξη *συμμετέχει* μαζί τους, μαζί μέ τή δική της ἀστική τάξη, στούς «ἀμυνίτικους» θεσμούς τῆς σωβινιστικῆς ἀστικῆς τάξης.

῾Η ΟΕ ὄχι μόνο ὁρκίζεται στό Τσίμμερβαλντ, ἀλλά καί «προσυπογράφει» καί δίνει τή συγκατάθεσή της μ᾿ὅλους τούς τύπους, ὄχι μόνο χωρίζει τίς εὐθύνες της ἀπό τούς πλεχανοφικούς, ἀλλά καί ἐμφανίζει κάποιον ἀνώνυμο Α. Μ., πού κρυμμένος πίσω ἀπό τήν ἀνωνυμία του, σάν πίσω ἀπό μιά μεγάλη αὐλόπορτα, γράφει: «ἐμεῖς πού εἴμαστε μέλη» (; ἴσως ὁ Α. Μ. νά εἶναι δυό ὁλόκληρα «μέλη»;) «στό συνασπισμό τοῦ Αὐγούστου, θεωροῦμε ἀναγκαῖο νά δηλώσουμε: ἡ ὀργάνωση «Πριζίβ» ξεπέρασε πολύ τά ὅρια τοῦ ἀνεκτοῦ μέσα στό κόμμα μας, ὅπως τά ἐννοοῦμε ἐμεῖς, καί τά μέλη τῶν ὁμάδων πού ὑποστηρίζουν τήν ὀργάνωση «Πριζίβ» δέν πρέπει νά ἔχουν θέση στίς γραμμές τῶν ὀργανώσεων τοῦ συνασπισμοῦ τοῦ Αὐγούστου». Τί γενναῖα πού εἶναι αὐτά τά «μέλη» Α. Μ., πῶς λένε ἔτσι κατάμουτρα τήν ἀλήθεια!

᾿Από τά πέντε πρόσωπα πού ἀποτελοῦν τή «Γραμματεία τοῦ ἐξωτερικοῦ» τῆς ΟΕ—πού ἔβγαλε τήν παραπάνω συλλογή—κανένα δέν ἔκφρασε τήν ἐπιθυμία νά δηλώσει μέ τόσο θάρρος ἕνα τέτιο πράγμα. Συνεπῶς ἡ πεντάδα τῶν γραμματέων εἶναι ἐνάντια στή ρήξη μέ τόν Πλεχάνοφ (δέν εἶναι ἀκόμη πολύς καιρός πού ὁ Π. ᾿Αξελρόντ δήλωνε ὅτι ὁ μενσεβίκος Πλεχάνοφ

βρίσκεται πιό κοντά του ἀπό τούς μπολσεβίκους-διεθνιστές), ἐπειδή ὅμως φοβᾶται τούς ἐργάτες καί δέν θέλει νά χαλάσει τή «φήμη» της, προτιμάει νά σωπαίνει γι᾽αὐτό, ἐμφανίζοντας ὡστόσο ἕνα-δυό ἀνώνυμα μέλη της νά κάνουν ἐπίδειξη φτηνοῦ καί ἀκίνδυνου διεθνισμοῦ...

᾽Από τή μιά μεριά, ὁρισμένοι γραμματεῖς, ὁ Α. Μαρτίνοφ, ὁ Λ. Μάρτοφ καί ὁ ῎Αστροφ κάνουν πολεμική ἐνάντια στό περιοδικό «Νάσε Ντιέλο» καί μάλιστα ὁ Μάρτοφ προσωπικά τάσσεται ἐνάντια στή συμμετοχή στίς ᾽Επιτροπές πολεμικῆς βιομηχανίας. ᾽Από τήν ἄλλη ὁ μπουντιστής ᾽Ιόνοφ, πού θεωρεῖ τόν ἑαυτό του πιό «ἀριστερό» ἀπό τόν Κοσόβσκι, ὁ ὁποῖος ἐκφράζει τήν πραγματική πολιτική τῆς Μπούντ καί γι᾽αὐτό τόν λανσάρουν εὐχαρίστως οἱ μπουντιστές γιά νά συγκαλύψουν τόν ἐθνικισμό τους, κηρύσσει τήν «παραπέρα ἀνάπτυξη τῆς παλιᾶς τακτικῆς» (τῆς ΙΙ Διεθνοῦς πού ὁδήγησε στή χρεοκοπία της), «καθόλου ὅμως τήν κατάργησή της». ῾Η Συντακτική ἐπιτροπή διατυπώνει σχετικά μέ τό ἄρθρο τοῦ ᾽Ιόνοφ ὁρισμένες διφορούμενες καί γεμάτες διπλωματικές ὑπεκφυγές ἐπιφυλάξεις, πού δέν λένε τίποτε, δέν φέρνει ὅμως καμιά ἀντίρηση στήν *οὐσία* τοῦ ἄρθρου, στήν ὑπεράσπιση τοῦ σάπιου καί τοῦ ὀπορτουνιστικοῦ πού ὑπάρχει στήν «παλιά τακτική». Οἱ ἀνώνυμοι Α. Μ. «πού ἀνήκουν» στό συνασπισμό τοῦ Αὐγούστου[53] *ὑπερασπίζουν* ἀπροκάλυπτα τό περιοδικό «Νάσα Ζαριά». ῎Αν καί τό «Νάσα Ζαριά» «παρεξέκλινε», λένε, ἀπό τή διεθνιστική θέση, ὡστόσο «ἀπόριψε (;) τήν πολιτική τοῦ Burgfrieden γιά τή Ρωσία, ἀναγνώρισε τήν ἀνάγκη τῆς ἄμεσης ἀποκατάστασης τῶν διεθνῶν σχέσεων καί, ὅπως ξέρουμε» (ἐμεῖς, τά ἀνώνυμα «μέλη» Α. Μ.), «ἐπιδοκίμασε τή διαγραφή τοῦ Μανκόφ ἀπό τήν ὁμάδα τῆς Δούμας». ῾Υπέροχη ὑπεράσπιση! Μά καί οἱ μικροαστοί ναρόντνικοι εἶναι ὑπέρ τῆς ἀποκατάστασης τῶν σχέσεων καί ὁ Κέρενσκι εἶναι ἐνάντια στόν Μανκόφ, τό νά λές λοιπόν ὅτι οἱ ἄνθρωποι πού τάχθηκαν ὑπέρ τῆς «μή ἀντίδρασης στόν πόλεμο», ἀποκρούουν τήν πολιτική τῆς ταξικῆς εἰρήνης (Burgfrieden), σημαίνει ὅτι ἐξαπατᾶς μέ κούφια λόγια τούς ἐργάτες.

῾Η Συντακτική ἐπιτροπή τῆς συλλογῆς τῆς ΟΕ δημοσιεύει ἕνα ἄρθρο μέ τόν τίτλο «᾽Επικίνδυνες τάσεις», πού ἐκφράζει τίς ἀπόψεις ὁλόκληρης τῆς Συντακτικῆς ἐπιτροπῆς. Τό ἄρθρο αὐτό ἀποτελεῖ πρότυπο πολιτικῶν ὑπεκφυγῶν! ᾽Από τή μιά μεριά, ἠχηρές ἀριστερές φράσεις ἐνάντια στούς συντάκτες τῶν ἀμυνίτικων ἐκκλήσεων (τούς σοσιαλσωβινιστές τῆς Μόσχας καί τῆς Πετρούπολης). ᾽Από τήν ἄλλη, *«εἶναι δύσκολο νά κρίνεις ἀπό*

ποιούς κομματικούς κύκλους βγῆκαν οἱ δυό αὐτές διακηρύξεις»!! Στήν πραγματικότητα δέν ὑπάρχει οὔτε ἴχνος ἀμφιβολίας ὅτι βγῆκαν *«ἀπό τούς κύκλους»* τοῦ «Νάσε Ντιέλο», ἄν καί οἱ συνεργάτες τοῦ νόμιμου αὐτοῦ περιοδικοῦ εἶναι, βέβαια, ἀνεύθυνοι γιά τή σύνταξη μιᾶς παράνομης διακήρυξης... Οἱ ὀπαδοί τῆς ΟΕ τό ζήτημα τῆς ἰδεολογικῆς ρίζας αὐτῶν τῶν διακηρύξεων, τῆς πλήρους ταύτισης αὐτῆς τῆς ρίζας *μέ τό ρεῦμα* τοῦ λικβινταρισμοῦ, τοῦ σοσιαλσωβινισμοῦ, *μέ τό ρεῦμα* τοῦ «Νάσε Ντιέλο», τό ἀντικατέστησαν μέ τό παράλογο, δικολαβίστικο ζήτημα πού δέν ἐξυπηρετεῖ κανένα παρά μόνο τήν ἀστυνομία, μέ τό ζήτημα ποιό ἀπό τά μέλη τοῦ ἑνός ἤ τοῦ ἄλλου κύκλου εἶναι *προσωπικά* ὁ συντάκτης αὐτῶν τῶν διακηρύξεων. ᾿Από τή μιά μεριά, ἡ Συντακτική ἐπιτροπή ἀστράφτει καί βροντᾶ: ἄς πυκνώσουμε τίς γραμμές, διεθνιστές τοῦ συνασπισμοῦ τοῦ Αὐγούστου, γιά τήν «πιό ἐνεργητική ἀντίδραση στίς ἀμυνίτικες τάσεις» (129), γιά τήν «ἀνειρήνευτη πάλη» (126)· ἀπό τήν ἄλλη ὅμως, στό ἴδιο μέρος, ἐκεῖ κοντά, συναντοῦμε τήν κατεργάρικη φράση: «ἡ γραμμή τῆς ὁμάδας τῆς Δούμας πού ὑποστηρίζεται ἀπό τήν ΟΕ δέν συνάντησε» (ὥς τώρα) «ἀνοιχτή ἀντιπολίτευση» (129)!!

Καί ἡ γραμμή αὐτή, ὅπως τό ξέρουν πολύ καλά οἱ ἴδιοι οἱ συγγραφεῖς,συνίσταται στήν ἀνυπαρξία κάθε γραμμῆς καί στή συγκαλυμμένη ὑπεράσπιση τοῦ «Νάσε Ντιέλο» καί τῆς «Ραμπότσεγε Οὔτρο»...

Πάρτε τό πιό «ἀριστερό» καί τό πιό «θεμελιακό» ἄρθρο τῆς συλλογῆς, πού τό ἔχει γράψει ὁ Λ. Μάρτοφ. Εἶναι ἀρκετό νά παραθέσει κανείς καί μιά μόνο φράση τοῦ ἀρθρογράφου, ἡ ὁποία ἐκφράζει τήν κύρια ἰδέα του, γιά νά πειστεῖ γιά τό ποιά εἶναι ἡ προσήλωσή του στίς ἀρχές. «Εἶναι αὐτονόητο πώς, ἄν ἡ σημερινή κρίση ὁδηγοῦσε στή νίκη τῆς δημοκρατικῆς ἐπανάστασης, στή δημοκρατία, ὁ χαρακτήρας τοῦ πολέμου θά ἄλλαζε ριζικά» (116). Αὐτό εἶναι καθαρό καί κατάφωρο ψέμα. ῾Ο Μάρτοφ δέν μποροῦσε νά μήν ξέρει ὅτι ἡ δημοκρατική ἐπανάσταση καί ἡ δημοκρατία εἶναι ἀστικοδημοκρατική ἐπανάσταση καί ἀστικοδημοκρατική δημοκρατία. ῾Ο χαρακτήρας τοῦ πολέμου ἀνάμεσα στίς ἀστικές καί *ἰμπεριαλιστικές* μεγάλες Δυνάμεις δέν θά ἄλλαζε *οὔτε κατά ἕνα γιῶτα,* ἄν σέ μιά ἀπ᾿αὐτές τίς Δυνάμεις σαρωνόταν γρήγορα ὁ στρατιωτικο-ἀπολυταρχικο-φεουδαρχικός ἰμπεριαλισμός, γιατί ἀπό τό γεγονός αὐτό δέν θά ἐξαφανιζόταν, ἀλλά *ἁπλῶς θά δυνάμωνε* ὁ καθαρά ἀστικός ἰμπεριαλισμός. Γι᾿αὐτό ἀκριβῶς ἡ ἐφημερίδα μας στό φύλ. ἀρ.

47, θέση 9*, δήλωσε ὅτι τό κόμμα τοῦ προλεταριάτου τῆς Ρωσίας δέν θά ὑπερασπίσει στό σημερινό πόλεμο οὔτε καί τήν πατρίδα τῶν δημοκρατῶν καί τῶν ἐπαναστατῶν, ὅσο αὐτοί θά εἶναι σωβινιστές, ὅπως ὁ Πλεχάνοφ, οἱ ναρόντνικοι, ὁ Κάουτσκι, οἱ ὀπαδοί τοῦ «Νάσε Ντιέλο», ὁ Τσχεΐτζε, ἡ ΟΕ κτλ.

Καί δέν σώζει καθόλου τόν Μάρτοφ ἡ μασημένη φράση τῆς σημείωσης στή σελ. 118, ὅπου, παρά τά ὅσα εἶπε στή σελ. 116, «ἀμφιβάλλει» ἄν μπορεῖ ἡ ἀστική δημοκρατία νά κάνει ἀγώνα «ἐνάντια στό διεθνή ἰμπεριαλισμό» (ἀσφαλῶς, δέν μπορεῖ)· «ἀμφιβάλλει» μήπως ἡ ἀστική τάξη μετατρέψει τή δημοκρατία τοῦ 1793 σέ δημοκρατία τοῦ Γαμβέτα καί τοῦ Κλεμανσώ. Ἐδῶ ἐξακολουθεῖ νά παραμένει ἡ βασική θεωρητική κιβδηλία: τό 1793 ἡ πρωτοπόρα τάξη τῆς *ἀστικῆς* ἐπανάστασης στή Γαλλία πολεμοῦσε ἐνάντια στίς *προεπαναστατικές* μοναρχίες τῆς Εὐρώπης. Ἀντίθετα ἡ Ρωσία τοῦ 1915 δέν πολεμάει ἐνάντια σέ πιό καθυστερημένες, ἀλλά ἐνάντια σέ πιό προηγμένες χῶρες πού βρίσκονται στίς παραμονές τῆς *σοσιαλιστικῆς* ἐπανάστασης. Ἄρα, τό ρόλο τῶν γιακωβίνων τοῦ 1793 μπορεῖ νά τόν παίξει στόν πόλεμο τοῦ 1914-1915 μόνο τό προλεταριάτο, πού πραγματοποιεῖ τή νικηφόρα σοσιαλιστική ἐπανάσταση. Ἄρα, τό ρωσικό προλεταριάτο στό σημερινό πόλεμο θά μποροῦσε «νά ὑπερασπίσει τήν πατρίδα», θά μποροῦσε νά θεωρήσει «ὅτι ἄλλαξε ριζικά ὁ χαρακτήρας τοῦ πολέμου» ἀποκλειστικά καί μόνο *ἄν* ἡ ἐπανάσταση ἔφερνε στήν ἐξουσία ἀκριβῶς τό κόμμα τοῦ προλεταριάτου, *ἄν* ἐπέτρεπε ἀκριβῶς σ' αὐτό τό κόμμα νά κατευθύνει ὅλη τή δύναμη τῆς ἐπαναστατικῆς ἀνόδου καί τοῦ κρατικοῦ μηχανισμοῦ πρός τήν ἄμεση καί χωρίς ἀναβολή πραγματοποίηση τῆς συμμαχίας μέ τό σοσιαλιστικό προλεταριάτο τῆς Γερμανίας καί τῆς Εὐρώπης («Σοτσιάλ-Ντεμοκράτ», ἀρ. φύλ. 47, θέση 11)**.

Ὁ Μάρτοφ τελειώνει τό γεμάτο ἐντυπωσιακές ταχυδακτυλουργικές φράσεις ἄρθρο του μέ μιά ἐξαιρετικά ἐντυπωσιακή ἔκκληση πρός «τή σοσιαλδημοκρατία τῆς Ρωσίας» «νά πάρει ἀπό τήν πρώτη ἀρχή τῆς πολιτικῆς κρίσης καθαρά ἐπαναστατική-διεθνιστική θέση». Ἄν ὁ ἀναγνώστης ἐπιθυμεῖ νά ἐξακριβώσει μήπως κρύβεται κάτι τό σάπιο κάτω ἀπό τήν ἐντυπωσιακή αὐτή ταμπέλα, ἄς βάλει στόν ἑαυτό του τό ἐρώτημα: τί σημαίνει γενικά παίρνω θέση στήν πολιτική; (1) Δίνω μιά διαμορφωμένη

---

* Βλ. σέ τοῦτο τόν τόμο, σελ. 52. *Ἡ Σύντ.*

** Βλ. σέ τοῦτο τόν τόμο, σελ. 52-53. *Ἡ Σύντ.*

—ἐξονόματος τῆς ὀργάνωσης (ἔστω καί τῆς «πεντάδας» τῶν γραμματέων)—ἐκτίμηση τῆς στιγμῆς καί τῆς τακτικῆς, σέ μιά σειρά ἀποφάσεις· (2) ρίχνω τό μαχητικό σύνθημα τῆς στιγμῆς· (3) συνδέω καί τό ἕνα καί τό ἄλλο *μέ τή δράση* τῶν προλεταριακῶν *μαζῶν* καί τῆς συνειδητῆς τους πρωτοπορίας. Ὁ Μάρτοφ καί ὁ Ἀξελρόντ, οἱ ἰδεολογικοί ἡγέτες τῆς «πεντάδας», ὄχι μόνο δέν κάνουν οὔτε τό πρῶτο, οὔτε τό δεύτερο, οὔτε τό τρίτο, ἀλλά στήν πραγματικότητα καί στούς τρεῖς αὐτούς τομεῖς *ὑποστηρίζουν τούς σοσιαλσωβινιστές* καί τούς συγκαλύπτουν! Μέσα σέ 16 μῆνες πολέμου καί οἱ πέντε γραμματεῖς τοῦ ἐξωτερικοῦ δέν πῆραν, οὔτε «σαφή», οὔτε γενικά μιά ὁποιαδήποτε προγραμματική-τακτική θέση. Ὁ Μάρτοφ ταλαντεύεται πότε πρός τ'ἀριστερά καί πότε πρός τά δεξιά, ὁ Ἀξελρόντ κλίνει μόνο πρός τά δεξιά (βλ. ἰδιαίτερα τήν μπροσούρα του στά γερμανικά). Δέν ὑπάρχει τίποτε τό ξεκάθαρο, τίποτε τό διαμορφωμένο, τίποτε τό ὀργανωμένο, καμιά θέση! «Τό κεντρικό μαχητικό σύνθημα τῆς στιγμῆς—γράφει ὁ Μάρτοφ ἀπομέρους του—γιά τό προλεταριάτο τῆς Ρωσίας πρέπει νά γίνει ἡ παλλαϊκή Συντακτική συνέλευση γιά τήν κατάργηση καί τοῦ τσαρισμοῦ καί τοῦ πολέμου». Αὐτό τό σύνθημα δέν ἀξίζει τίποτε, δέν εἶναι οὔτε κεντρικό, οὔτε μαχητικό σύνθημα, γιατί τοῦ λείπει τό κυριότερο, τό κοινωνικο-ταξικό καί πολιτικά ἀκριβολογημένο περιεχόμενο τῆς ἔννοιας τῆς διπλῆς αὐτῆς «κατάργησης». Εἶναι μιά ἀγοραία ἀστικοδημοκρατική φράση καί ὄχι κεντρικό, μαχητικό, προλεταριακό σύνθημα.

Τέλος, σ'ὅ,τι ἀφορᾶ τό κύριο ζήτημα, *τίς μάζες* τῆς Ρωσίας, ὁ Μάρτοφ καί Σία ὄχι μόνο δίνουν μηδέν, ἀλλά καί πλήν. Γιατί δέν τούς ἀκολουθεῖ κανένας. Οἱ ἐκλογές ἀπόδειξαν ὅτι μάζες ἔχει μαζί του μόνο ὁ συνασπισμός τῆς ἀστικῆς τάξης καί τῆς ἐφημερίδας «Ραμπότσεγε Οὖτρο», ἐνῶ ἡ παραπομπή στήν ὁμάδα Τσχεΐτζε δέν εἶναι παρά μιά ἀπατηλή συγκάλυψη αὐτοῦ τοῦ ἀστικοῦ συνασπισμοῦ.

«Σοτσιάλ-Ντεμοκράτ», ἀρ. φύλ. 49,
21 τοῦ Δεκέμβρη 1915

Δημοσιεύεται σύμφωνα
μέ τό κείμενο τῆς ἐφημερίδας
«Σοτσιάλ-Ντεμοκράτ»

ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΣΤΗΝ ΜΠΡΟΣΟΥΡΑ ΤΟΥ Ν. ΜΠΟΥΧΑΡΙΝ «Η ΠΑΓΚΟΣΜΙΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΚΑΙ Ο ΙΜΠΕΡΙΑΛΙΣΜΟΣ»

Ἡ σπουδαιότητα καί ἡ ἐπικαιρότητα τοῦ θέματος, στό ὁποῖο εἶναι ἀφιερωμένη ἡ ἐργασία τοῦ Ν. Ι. Μπουχάριν, δέν χρειάζεται ἰδιαίτερες ἐξηγήσεις. Τό ζήτημα τοῦ ἰμπεριαλισμοῦ δέν εἶναι ἁπλῶς ἕνα ἀπό τά πιό οὐσιαστικά, μά, μποροῦμε νά ποῦμε, εἶναι τό πιό οὐσιαστικό ζήτημα τοῦ τομέα ἐκείνου τῆς οἰκονομικῆς ἐπιστήμης, πού μελετάει τήν ἀλλαγή τῶν μορφῶν τοῦ καπιταλισμοῦ στή νεότατη ἐποχή. Εἶναι ἀπόλυτα ἀπαραίτητο γιά τόν καθένα πού ἐνδιαφέρεται ὄχι μόνο γιά τήν οἰκονομία, μά καί γιά ὁποιαδήποτε σφαίρα τῆς σύγχρονης κοινωνικῆς ζωῆς νά γνωρίσει τά σχετικά στοιχεῖα πού ἔχει συγκεντρώσει τόσο ἄφθονα ὁ συγγραφέας μέ βάση τά τελευταῖα ὑλικά. Εἶναι αὐτονόητο πώς οὔτε κἄν λόγος μπορεῖ νά γίνει γιά συγκεκριμένη ἱστορική ἐκτίμηση τοῦ σημερινοῦ πολέμου, ἄν στή βάση αὐτῆς τῆς ἐκτίμησης δέν μπεῖ ἡ ὁλοκληρωτική διασάφηση τῆς οὐσίας τοῦ ἰμπεριαλισμοῦ, τόσο ἀπό τήν οἰκονομική, ὅσο καί ἀπό τήν πολιτική του πλευρά. Διαφορετικά δέν μποροῦμε νά μποῦμε στό νόημα τῆς οἰκονομικῆς καί διπλωματικῆς ἱστορίας τῶν τελευταίων δεκαετιῶν, καί χωρίς αὐτό εἶναι γελοῖο καί νά λέμε ὅτι διαμορφώσαμε σωστή γνώμη γιά τόν πόλεμο. Ἀπό τήν ἄποψη τοῦ μαρξισμοῦ, πού στό ζήτημα αὐτό ἐκφράζει ἐξαιρετικά ἀνάγλυφα τίς ἀπαιτήσεις τῆς σύγχρονης ἐπιστήμης γενικά, δέν μπορεῖ παρά νά προκαλέσει μόνο μειδιάματα ἡ «ἐπιστημονική» σημασία τέτιων μεθόδων, πού ὅταν λένε συγκεκριμένη ἱστορική ἐκτίμηση τοῦ πολέμου ἐννοοῦν τήν ἀπόσπαση ἀπό τά διπλωματικά «ντοκουμέντα» ἤ ἀπό τά πολιτικά γεγονότα τῆς ἡμέρας κτλ.

ξεχωριστῶν μικρογεγονότων, εὐχάριστων ἤ βολικῶν γιά τίς κυρίαρχες τάξεις μιᾶς χώρας. Ὁ κ. Πλεχάνοφ, λογουχάρη, θά πρέπει νά ἔχει ξεκόψει ἐντελῶς ἀπό τό μαρξισμό, γιά ν'ἀντικαθιστᾶ τήν ἀνάλυση τῶν βασικῶν ἰδιοτήτων καί τάσεων τοῦ ἰμπεριαλισμοῦ, σάν συστήματος τῶν οἰκονομικῶν σχέσεων τοῦ νεότατου, πολύ ἀναπτυγμένου, ὥριμου καί ὑπερώριμου καπιταλισμοῦ, μέ τό ψάρεμα ἑνός-δυό τέτιων μικρογεγονότων πού εἶναι εὐχάριστα καί στούς Πουρισκέβιτς καί στόν Μιλιουκόφ μαζί. Παράλληλα ἡ ἐπιστημονική ἔννοια τοῦ ἰμπεριαλισμοῦ ὑποβιβάζεται στό ἐπίπεδο κάποιας ὑβριστικῆς ἔκφρασης γιά τούς ἄμεσους ἀνταγωνιστές, συναγωνιστές καί ἀντιπάλους τῶν μόλις προαναφερόμενων ἰμπεριαλιστῶν, πού στέκονται σέ ἐντελῶς ὁμοιογενές ταξικό ἔδαφος μέ τούς ἀνταγωνιστές καί ἀντιπάλους τους! Στήν ἐποχή μας πού ξεχνιοῦνται τά λόγια, μπερδεύονται οἱ ἀρχές, ἀνατρέπονται κοσμοθεωρίες καί ποδοπατοῦνται οἱ ἀποφάσεις καί οἱ πανηγυρικές ὑποσχέσεις, δέν πρέπει ν'ἀπορεῖ κανείς γι'αὐτό τό πράγμα.

Ἡ ἐπιστημονική σημασία τῆς ἐργασίας τοῦ Ν. Ι. Μπουχάριν βρίσκεται κυρίως στό ὅτι ἐξετάζει τά βασικά γεγονότα τῆς παγκόσμιας οἰκονομίας, πού ἀφοροῦν τόν ἰμπεριαλισμό, σάν σύνολο, σάν συγκεκριμένη βαθμίδα ἀνάπτυξης ἑνός πάρα πολύ ἀναπτυγμένου καπιταλισμοῦ. Ὑπῆρξε μιά ἐποχή τοῦ σχετικά «εἰρηνικοῦ» καπιταλισμοῦ, ὅταν νίκησε πέρα γιά πέρα τή φεουδαρχία στίς προηγμένες χῶρες τῆς Εὐρώπης καί μποροῦσε νά ἀναπτύσσεται—*σχετικά*—πιό ἤρεμα καί ὁμαλά, ἐπεκτεινόμενος «εἰρηνικά» σέ τεράστιες περιοχές ἐδαφῶν, πού δέν εἶχαν ἀκόμη καταληφθεῖ καί χωρῶν πού δέν εἶχαν ἀκόμη τραβηχτεῖ ὁριστικά στή δίνη τοῦ καπιταλισμοῦ. Φυσικά, καί σ'αὐτή τήν ἐποχή, πού τοποθετεῖται πάνω-κάτω στά χρόνια 1871-1914, ὁ «εἰρηνικός» καπιταλισμός δημιουργοῦσε ὅρους ζωῆς πού καί μέ τή στρατιωτική καί μέ τή γενική ταξική ἔννοια ἀπέχουν πολύ, πάρα πολύ ἀπό τήν πραγματική «εἰρήνη». Γιά τά $^{9}/_{10}$ τοῦ πληθυσμοῦ τῶν προηγμένων χωρῶν, γιά τίς ἑκατοντάδες ἑκατομμύρια τοῦ πληθυσμοῦ τῶν ἀποικιῶν καί τῶν καθυστερημένων χωρῶν, ἡ ἐποχή αὐτή δέν ἦταν «εἰρήνη», ἀλλά καταπίεση, μαρτύρια, φρίκη, πού ἦταν ἴσως τόσο πιό φρικιαστική, γιατί φαινόταν σάν «φρίκη δίχως τέλος». Ἡ ἐποχή αὐτή πέρασε ἀνεπίστρεπτα, τήν ἀντικατέστησε μιά ἐποχή σχετικά πολύ πιό ὁρμητική, ἁλματική, καταστροφική, γεμάτη συγκρούσεις, ὅπου

χαρακτηριστικό γιά τή μάζα τοῦ πληθυσμοῦ γίνεται ὄχι τόσο «ἡ φρίκη δίχως τέλος», ὅσο «τό φρικτό τέλος».

Εἶναι ἐξαιρετικά σπουδαῖο νά ἔχουμε ἐδῶ ὑπόψη ὅτι ἡ ἀλλαγή αὐτή δέν ἔγινε διαφορετικά, παρά μόνο μέ τήν ἄμεση ἀνάπτυξη, ἐπέκταση καί συνέχιση τῶν πιό βαθιῶν καί θεμελιακῶν τάσεων τοῦ καπιταλισμοῦ καί τῆς ἐμπορευματικῆς παραγωγῆς γενικά. Ἡ αὔξηση τῶν ἀνταλλαγῶν καί ἡ αὔξηση τῆς μεγάλης παραγωγῆς—αὐτές εἶναι οἱ βασικές τάσεις πού παρατηροῦνται αἰῶνες συνέχεια σ᾽ὅλον ἀπολύτως τόν κόσμο. Καί σέ ὁρισμένη βαθμίδα ἀνάπτυξης τῶν ἀνταλλαγῶν, σέ ὁρισμένη βαθμίδα αὔξησης τῆς μεγάλης παραγωγῆς, καί συγκεκριμένα στή βαθμίδα πού ἐπιτεύχθηκε περίπου στό μεταίχμιο τοῦ 19ου καί τοῦ 20οῦ αἰώνα, οἱ ἀνταλλαγές δημιούργησαν μιά τέτια διεθνικοποίηση τῶν οἰκονομικῶν σχέσεων καί τέτια διεθνικοποίηση τοῦ κεφαλαίου, ἡ μεγάλη παραγωγή ἔγινε τόσο μεγάλη, ὥστε τόν ἐλεύθερο συναγωνισμό ἄρχισε νά τόν ἀντικαθιστᾶ τό μονοπώλιο. Χαρακτηριστικές ἔγιναν πιά ὄχι οἱ ἐπιχειρήσεις πού συναγωνίζονται «ἐλεύθερα» στό ἐσωτερικό τῶν χωρῶν καί *στίς σχέσεις ἀνάμεσα στίς χῶρες*, ἀλλά οἱ μονοπωλιακές ἑνώσεις τῶν ἐπιχειρηματιῶν, τά τράστ. Χαρακτηριστικός «ἀφέντης» τοῦ κόσμου ἔγινε πιά τό χρηματιστικό κεφάλαιο, πού εἶναι ἐξαιρετικά εὐκίνητο καί εὐλύγιστο, ἐξαιρετικά περιπλεγμένο, στό ἐσωτερικό τῶν χωρῶν καί διεθνῶς, ἐξαιρετικά ἀπρόσωπο καί ἀποσπασμένο ἀπό τήν ἄμεση παραγωγή, πού πολύ εὔκολα συγκεντρώνεται καί ἔχει ἤδη προχωρήσει πολύ στή συγκέντρωσή του, ἔτσι πού κυριολεκτικά μερικές ἑκατοντάδες δισεκατομμυριοῦχοι καί ἑκατομμυριοῦχοι κρατοῦν στά χέρια τους τίς τύχες ὅλου τοῦ κόσμου.

Κρίνοντας *ἀφηρημένα*-θεωρητικά, μπορεῖ νά φτάσει κανείς στό συμπέρασμα, στό ὁποῖο ἔφτασε κιόλας ὁ Κάουτσκι—μέ κάπως διαφορετικό τρόπο, ἀλλά κι᾽αὐτός ξεκόβοντας ἀπό τό μαρξισμό—καί συγκεκριμένα: ὅτι δέν ἀπέχει πιά τόσο πολύ καί ἡ παγκόσμια συνένωση αὐτῶν τῶν μεγιστάνων τοῦ κεφαλαίου σ᾽ἕνα μοναδικό παγκόσμιο τράστ, πού θά ἀντικαταστήσει τόν ἀνταγωνισμό καί τήν πάλη τῶν κρατικά χωρισμένων χρηματιστικῶν κεφαλαίων μέ τό διεθνῶς ἑνωμένο χρηματιστικό κεφάλαιο. Ὡστόσο ἕνα τέτιο συμπέρασμα εἶναι ἐξίσου ἀφηρημένο, ἐκχυδαϊσμένο καί λαθεμένο, ὅπως καί τό ἀνάλογο συμπέρασμα τῶν δικῶν μας στρουβιστῶν καί «οἰκονομιστῶν» τῆς τελευταίας δεκαετίας τοῦ περασμένου αἰώνα, ὅταν ἀπό τήν προοδευτικότη-

τα τοῦ καπιταλισμοῦ, ἀπό τόν ἀναπόφευκτο ἐρχομό του, ἀπό τήν ὁριστική του νίκη στή Ρωσία, ἔβγαζαν συμπεράσματα πότε ἀπολογητικά (ὑπόκλιση μπροστά στόν καπιταλισμό, συμφιλίωση μαζί του, ἐξύμνηση ἀντί πάλη), πότε ἀπολιτικά (δηλ. πού ἀρνοῦνται τήν πολιτική ἤ ἀρνοῦνται τή σπουδαιότητα τῆς πολιτικῆς, τήν πιθανότητα γενικῶν πολιτικῶν κλονισμῶν κτλ. πρόκειται γιά λάθος εἰδικά τῶν «οἰκονομιστῶν»), καί πότε μάλιστα ἄμεσα «ἀπεργιακά» («γενική ἀπεργία» σάν ἀποθέωση τοῦ ἀπεργιακοῦ κινήματος, ἀποθέωση πού φτάνει στό σημεῖο νά ξεχνάει ἤ νά ἀγνοεῖ τίς ἄλλες μορφές τοῦ κινήματος καί «πηδάει» κατευθείαν ἀπό τόν καπιταλισμό στήν ὑπερνίκησή του μέ καθαρά ἀπεργιακή καί μόνο ἀπεργιακή δράση). Ὑπάρχουν σημάδια ὅτι καί σήμερα τό ἀναμφισβήτητο γεγονός τῆς προοδευτικότητας τοῦ ἰμπεριαλισμοῦ σέ σύγκριση μέ τό μισομικροαστικό «παράδεισο» τοῦ ἐλεύθερου συναγωνισμοῦ, τό γεγονός τῆς ἀναπόφευκτης τελικῆς νίκης τοῦ ἰμπεριαλισμοῦ πάνω στόν «εἰρηνικό» καπιταλισμό στίς προηγμένες χῶρες τοῦ κόσμου, εἶναι ἱκανό νά ὁδηγήσει σέ ἐξίσου πολυάριθμα καί ποικίλα πολιτικά καί ἀπολιτικά λάθη καί δεινοπαθήματα.

Εἰδικά, στήν περίπτωση τοῦ Κάουτσκι, ἡ ὁλοφάνερη ρήξη του μέ τό μαρξισμό δέν πῆρε τή μορφή ἄρνησης ἤ ξεχάσματος τῆς πολιτικῆς, «πηδήματος» *πάνω* ἀπό τίς πολυάριθμες καί ποικίλες, ἰδιαίτερα στήν ἰμπεριαλιστική ἐποχή, πολιτικές συγκρούσεις, κλονισμούς καί μετασχηματισμούς, δέν πῆρε τή μορφή ἀπολογητικῆς τοῦ ἰμπεριαλισμοῦ, ἀλλά *ὀνειροπολήματος γιά «εἰρηνικό» καπιταλισμό.* Ὁ «εἰρηνικός» καπιταλισμός ἔχει ἀντικατασταθεῖ ἀπό τό μή εἰρηνικό, πολεμόχαρο, καταστροφικό ἰμπεριαλισμό, αὐτό ὁ Κάουτσκι εἶναι ἀναγκασμένος νά τό παραδεχτεῖ, γιατί τό εἶχε παραδεχτεῖ ἤδη τό 1909 σ'ἕνα εἰδικό ἔργο[54], ὅπου παρουσιάστηκε γιά τελευταία φορά σάν μαρξιστής μέ ὁλοκληρωμένα συμπεράσματα. Ἄν ὅμως δέν μπορεῖ κανείς νά ὀνειρεύεται ἁπλά, ἀνοιχτά, χοντροκομμένα ἕνα ξαναγύρισμα ἀπό τόν ἰμπεριαλισμό πίσω, στόν «εἰρηνικό» καπιταλισμό, δέν μπορεῖ ἄραγε νά προσδόσει στά ἴδια οὐσιαστικά μικροαστικά ὄνειρα τή μορφή ἀθώων συλλογισμῶν γιά *«εἰρηνικό»* «ὑπεριμπεριαλισμό»; Ἄν ὀνομάσουμε ὑπεριμπεριαλισμό τή διεθνική συνένωση τῶν ἐθνικῶν (πιό σωστά: τῶν κρατικά χωριστῶν) ἰμπεριαλισμῶν, πού «θά μποροῦσε» νά παραμερίσει τίς πολύ δυσάρεστες, πολύ ἐπικίνδυνες καί ἀνησυχητικές γιά ἕναν μικροαστό συγκρούσεις, σάν τούς πολέμους, τούς πολιτικούς

κλονισμούς κτλ., τότε γιατί νά μή γυρίσουμε τίς πλάτες στή σημερινή, ὑπαρκτή, γεμάτη ἀπό συγκρούσεις καί καταστροφές ἐποχή τοῦ ἰμπεριαλισμοῦ, κάνοντας ἀθῶα ὀνειροπολήματα γιά τό σχετικά εἰρηνικό, σχετικά χωρίς συγκρούσεις, σχετικά μή καταστροφικό «ὑπεριμπεριαλισμό»; Δέν μπορεῖ ἄραγε ν'ἀπαλλαχτεῖ κανείς ἀπό τά «ἔντονα» καθήκοντα πού βάζει κι'ἔχει κιόλας βάλει ἡ ἐποχή τοῦ ἰμπεριαλισμοῦ, πού ἄρχισε στήν Εὐρώπη, κάνοντας ὀνειροπολήματα ὅτι, ἴσως, ἡ ἐποχή αὐτή θά περάσει γρήγορα κι'ὅτι ἀκόμη, ἴσως, νά εἶναι νοητή ὕστερα ἀπ'αὐτή μιά σχετικά «εἰρηνική» ἐποχή «ὑπεριμπεριαλισμοῦ», πού δέν ἀπαιτεῖ «ἔντονη» τακτική; Ὁ Κάουτσκι αὐτό ἀκριβῶς λέει, ὅτι δηλ. μιά «παρόμοια (ὑπεριμπεριαλιστική) νέα φάση τοῦ καπιταλισμοῦ εἶναι πάντως νοητή», ἀλλά «δέν ὑπάρχουν ἀκόμη ἀρκετές προϋποθέσεις, γιά νά λυθεῖ τό ζήτημα ἄν εἶναι πραγματοποιήσιμη» («Neue Zeit», 30.IV.1915, σελ. 144).

Δέν ὑπάρχει οὔτε κόκκος μαρξισμοῦ σ'αὐτή τήν τάση γιά ἀπαλλαγή ἀπό τόν ὑπαρκτό ἰμπεριαλισμό καί γιά καταφύγιο σέ ὀνειροπολήματα γιά τόν «ὑπεριμπεριαλισμό», πού εἶναι ἄγνωστο ἄν μπορεῖ νά πραγματοποιηθεῖ. Σ'αὐτό τό κατασκεύασμα ὁ μαρξισμός γίνεται δεκτός γιά ἐκείνη τή «νέα φάση τοῦ καπιταλισμοῦ», πού γιά *τό πραγματοποιήσιμό* της δέν ἐγγυᾶται οὔτε κι'ὁ ἴδιος ὁ ἐπινοητής της, ἐνῶ γιά τή σημερινή του φάση, πού ἄρχισε κιόλας, ἀντί τό μαρξισμό σερβίρεται ἡ μικροαστική καί βαθιά ἀντιδραστική τάση νά ἀμβλυνθοῦν οἱ ἀντιθέσεις. Ὁ Κάουτσκι *ὑποσχέθηκε* νά εἶναι μαρξιστής στήν ἐπερχόμενη, ὀξεία καί καταστροφική ἐποχή, πού βρέθηκε στήν ἀνάγκη νά τήν προβλέψει καί νά τήν παραδεχτεῖ ἐντελῶς συγκεκριμένα, ὅταν ἔγραφε τό ἔργο του τό 1909 γι'αὐτή τήν ἐπερχόμενη ἐποχή. Τώρα πού ἔγινε πιά ἀπόλυτα ἀναμφισβήτητο ὅτι ἄρχισε ἡ ἐποχή αὐτή, ὁ Κάουτσκι πάλι *ὑπόσχεται* μόνο νά εἶναι μαρξιστής στή μελλοντική ἐποχή τοῦ ὑπεριμπεριαλισμοῦ, πού εἶναι ἄγνωστο ἄν εἶναι πραγματοποιήσιμη! Μέ δυό λόγια, ὅσες θέλετε ὑποσχέσεις νά εἶναι μαρξιστής σέ μιάν *ἄλλη* ἐποχή, ὄχι ὅμως τώρα, ὄχι στίς σημερινές συνθῆκες, ὄχι στή σημερινή ἐποχή! Μαρξισμός ἐπί πιστώσει, μαρξισμός-ὑπόσχεση, μαρξισμός γιά αὔριο, μικροαστική, ὀπορτουνιστική θεωρία—*κι'ὄχι μόνο θεωρία*—ἄμβλυνση τῶν ἀντιθέσεων γιά σήμερα. Κάτι πού στό εἶδος του μοιάζει μέ τόν πολύ διαδομένο στούς «σημερινούς καιρούς» διεθνισμό γιά ἐξαγωγή, ὅταν οἱ θερμόαιμοι—ὤ, πολύ θερμόαιμοι!—διεθνιστές καί μαρξιστές συμπαθοῦν κάθε ἐκδη-

λωση διεθνισμοῦ... στό στρατόπεδο τῶν ἀντιπάλων, παντοῦ, μόνο ὄχι στό σπίτι τους, μόνο ὄχι στούς δικούς τους συμμάχους· συμπαθοῦν τή δημοκρατία... ὅταν μένει ὑπόσχεση τῶν «συμμάχων»· συμπαθοῦν τήν «αὐτοδιάθεση τῶν ἐθνῶν», μόνο *ὄχι* τῶν ἐθνῶν πού ἐξαρτιοῦνται ἀπό τό ἔθνος πού ἔχει τήν τιμή νά συγκαταριθμεῖ αὐτόν τόν συμπαθοῦντα στά πρόσωπα πού ἀνήκουν σ'αὐτό... Μέ δυό λόγια μιά ἀπό τίς 1001 ποικιλομορφίες τῆς ὑποκρισίας.

Μπορεῖ, ὡστόσο, νά φέρει κανείς ἀντίρηση ὅτι ἀφηρημένα «εἶναι νοητή» μιά νέα φάση τοῦ καπιταλισμοῦ *ὕστερα* ἀπό τόν ἰμπεριαλισμό, καί συγκεκριμένα: ὁ ὑπεριμπεριαλισμός; Ὄχι. Ἀφηρημένα μπορεῖ νά νοηθεῖ μιά παρόμοια φάση. Μόνο πού στήν πράξη αὐτό σημαίνει, ὅτι γίνεται κανείς ὀπορτουνιστής πού ἀρνεῖται τά φλέγοντα καθήκοντα τῆς σύγχρονης ἐποχῆς στό ὄνομα τῶν ὀνειροπολημάτων γιά τά μελλοντικά μή φλέγοντα καθήκοντα. Στή θεωρία αὐτό σημαίνει ὅτι δέν στηρίζεται στήν ἐξέλιξη πού συντελεῖται στήν πραγματικότητα, ἀλλά *ἀποσπᾶται* αὐθαίρετα ἀπ'αὐτή στό ὄνομα αὐτῶν τῶν ὀνειροπολημάτων. Δέν χωράει ἀμφιβολία ὅτι ἡ ἐξέλιξη γίνεται μέ *κατεύθυνση* πρός ἕνα ἑνιαῖο παγκόσμιο τράστ, πού καταβροχθίζει ὅλες χωρίς ἐξαίρεση τίς ἐπιχειρήσεις καί ὅλα χωρίς ἐξαίρεση τά κράτη. Ἡ ἐξέλιξη ὅμως προχωρεῖ πρός αὐτή τήν κατεύθυνση κάτω ἀπό τέτιες συνθῆκες, μέ τέτιο ρυθμό, μέσα σέ τέτιες ἀντιθέσεις, συγκρούσεις καί κλονισμούς—πού δέν εἶναι καθόλου μόνο οἰκονομικοί, ἀλλά εἶναι καί πολιτικοί, ἐθνικοί κτλ. κτλ.—ἔτσι πού ὁπωσδήποτε *πρίν* φτάσουν τά πράγματα σ'ἕνα παγκόσμιο τράστ, πρίν τήν «ὑπεριμπεριαλιστική» παγκόσμια ἕνωση τῶν ἐθνικῶν χρηματιστικῶν κεφαλαίων, ὁ ἰμπεριαλισμός θά πρέπει νά χρεοκοπήσει ἀναπόφευκτα, ὁ καπιταλισμός θά μετατραπεῖ στό ἀντίθετό του.

XII. 1915.

Β. Ἰλίν

Πρωτοδημοσιεύτηκε στίς 21 τοῦ Γενάρη 1927 στήν ἐφημερίδα «Πράβντα», ἀρ. φύλ. 17

Δημοσιεύεται σύμφωνα μέ τό χειρόγραφο

Ο ΟΠΟΡΤΟΥΝΙΣΜΟΣ ΚΑΙ Η ΧΡΕΟΚΟΠΙΑ ΤΗΣ II ΔΙΕΘΝΟΥΣ[55]

Εἶναι διδακτικό νά συγκρίνουμε τή στάση τῶν διαφόρων τάξεων καί κομμάτων ἀπέναντι στή χρεοκοπία τῆς Διεθνοῦς, πού ἀποκαλύφθηκε μέ τόν πόλεμο τοῦ 1914-1915. Ἡ ἀστική τάξη, ἀπό τό ἕνα μέρος, ἐγκωμιάζει, ἀνεβάζει στά οὐράνια τούς σοσιαλιστές ἐκείνους πού τάσσονται ὑπέρ τῆς «ὑπεράσπισης τῆς πατρίδας», δηλ. ὑπέρ τοῦ πολέμου καί τῆς βοήθειας στήν ἀστική τάξη. Ἀπό τό ἄλλο μέρος, οἱ περισσότερο εἰλικρινεῖς ἤ οἱ λιγότερο διπλωμάτες ἐκπρόσωποι τῆς ἀστικῆς τάξης ἐκδηλώνουν τή χαιρεκακία τους γιά τή χρεοκοπία τῆς Διεθνοῦς, γιά τή χρεοκοπία τῶν «αὐταπατῶν» τοῦ σοσιαλισμοῦ. Ἀνάμεσα στούς σοσιαλιστές «πού ὑπερασπίζουν τήν πατρίδα» ὑπάρχουν οἱ ἴδιες δυό ἀποχρώσεις: οἱ «ἀκραῖοι», τοῦ τύπου τῶν γερμανῶν Β. Κόλμπ καί Β. Χάινε, παραδέχονται τή χρεοκοπία τῆς Διεθνοῦς, ἀποδίδουν αὐτή τή χρεοκοπία στίς «ἐπαναστατικές αὐταπάτες» καί ἐπιδιώκουν νά δημιουργήσουν ξανά μιά *ἀκόμη πιό* ὀπορτουνιστική Διεθνή. Στήν πράξη ὅμως συμφωνοῦν μέ τούς «μετριοπαθεῖς» καί συνετούς σοσιαλιστές «ὑπερασπιστές τῆς πατρίδας» τύπου Κάουτσκι, Ρενοντέλ, Βαντερβέλντε, πού ἀρνοῦνται ἐπίμονα τή χρεοκοπία τῆς Διεθνοῦς, ἔχουν τή γνώμη ὅτι ἔπαψε νά λειτουργεῖ μόνο προσωρινά καί ὑπερασπίζουν τό βιώσιμο καί τό δικαίωμα ὕπαρξης ἀκριβῶς τῆς II Διεθνοῦς. Οἱ ἐπαναστάτες σοσιαλδημοκράτες τῶν διαφόρων χωρῶν ἀναγνωρίζουν τή χρεοκοπία τῆς II Διεθνοῦς καί τήν ἀνάγκη τῆς ἵδρυσης μιᾶς Τρίτης Διεθνοῦς.

Γιά νά κρίνουμε ποιός ἔχει δίκιο, ἄς πάρουμε ἕνα ἱστορικό

ντοκουμέντο πού ἀναφέρεται στό σημερινό ἀκριβῶς πόλεμο καί ἔχει ὑπογραφεῖ ὁμόφωνα, καί μάλιστα ἐπίσημα *ἀπ'ὅλα* τά σοσιαλιστικά κόμματα τοῦ κόσμου. Τό ντοκουμέντο αὐτό εἶναι ἡ Διακήρυξη τῆς Βασιλείας τοῦ 1912. 'Αξίζει νά σημειωθεῖ ὅτι στή θεωρία κανένας σοσιαλιστής δέν τολμάει ν'ἀρνηθεῖ τήν ἀνάγκη μιᾶς συγκεκριμένης ἱστορικῆς ἐκτίμησης τοῦ κάθε πολέμου χωριστά. Σήμερα ὅμως κανείς, ἐκτός ἀπό λίγους σοσιαλδημοκράτες τῆς «ἀριστερᾶς», δέν τολμάει οὔτε νά ἀπαρνηθεῖ ἀπροκάλυπτα, ἀνοιχτά, κατηγορηματικά τή Διακήρυξη τῆς Βασιλείας, νά τή χαρακτηρίσει λαθεμένη, μά οὔτε καί νά τήν ἀναλύσει καλόπιστα, συγκρίνοντας τίς θέσεις της μέ τή στάση τῶν σοσιαλιστῶν ὕστερα ἀπό τό ξέσπασμα τοῦ πολέμου.

Γιατί; 'Επειδή ἡ Διακήρυξη τῆς Βασιλείας ξεσκεπάζει ἀμείλικτα ὅλη τήν ὑποκρισία τῶν συλλογισμῶν καί τῆς στάσης τῆς πλειοψηφίας τῶν ἐπίσημων σοσιαλιστῶν. Ἡ Διακήρυξη αὐτή δέν λέει *οὔτε μιά λεξούλα* οὔτε γιά τήν «ὑπεράσπιση τῆς πατρίδας», οὔτε γιά τή διαφορά τοῦ ἐπιθετικοῦ ἀπό τόν ἀμυντικό πόλεμο!! *Οὔτε τσιμουδιά* γιά ὅσα λένε, φωνάζουν καί διατυμπανίζουν περισσότερο ἀπό καθετί ἄλλο οἱ ἐπίσημοι ἡγέτες τῶν σοσιαλδημοκρατῶν τόσο τῆς Γερμανίας, ὅσο καί τῆς τετραπλῆς συνεννόησης. Ἡ Διακήρυξη τῆς Βασιλείας κάνει μιά ἀκριβέστατη, σαφέστατη καί κατηγορηματικότατη ἐκτίμηση ἐκείνων ἀκριβῶς τῶν συγκεκριμένων συγκρούσεων συμφερόντων πού ὁδήγησαν στόν πόλεμο τοῦ 1912 καί προκάλεσαν τόν πόλεμο τοῦ 1914. Ἡ διακήρυξη λέει ὅτι οἱ συγκρούσεις αὐτές εἶναι συγκρούσεις πού παρουσιάστηκαν πάνω στό ἔδαφος τοῦ «καπιταλιστικοῦ ἰμπεριαλισμοῦ», συγκρούσεις ἀνάμεσα στήν Αὐστρία καί τή Ρωσία γιά τήν «κυριαρχία στά Βαλκάνια», ἀνάμεσα στήν 'Αγγλία, Γαλλία καί Γερμανία ἐξαιτίας τῆς «κατακτητικῆς» τους (*ὅλων* τους!) «πολιτικῆς στή Μικρά 'Ασία», ἀνάμεσα στήν Αὐστρία καί τήν 'Ιταλία ἐξαιτίας τῶν τάσεών τους «νά τραβήξουν τήν 'Αλβανία στή σφαίρα ἐπιροῆς τους», νά τήν ὑποτάξουν στήν «κυριαρχία» τους, ἀνάμεσα στήν 'Αγγλία καί τή Γερμανία ἐξαιτίας τοῦ γενικοῦ τους «ἀνταγωνισμοῦ», καί παραπέρα ἐξαιτίας «τῶν ἀποπειρῶν τοῦ τσαρισμοῦ νά βάλει χέρι στήν 'Αρμενία, στήν Κωνσταντινούπολη κτλ.». Ὁ καθένας βλέπει ὅτι αὐτά ἔχουν ἀπόλυτη σχέση μέ τό σημερινό ἀκριβῶς πόλεμο. Ὁ καθαρά κατακτητικός, ἰμπεριαλιστικός, ἀντιδραστικός, δουλοκτητικός χαρακτήρας αὐτοῦ τοῦ πολέμου ἀναγνωρίζεται πεντακάθαρα στή διακήρυξη, πού ἔβγαλε καί τό ἀναπό-

φευκτο συμπέρασμα: ὁ πόλεμος δέν μπορεῖ «νά δικαιολογηθεῖ οὔτε μέ τό παραμικρότερο πρόσχημα ἑνός ὁποιουδήποτε λαϊκοῦ συμφέροντος», ὁ πόλεμος ἑτοιμάζεται «γιά τά κέρδη τῶν καπιταλιστῶν καί τή φιλοδοξία τῶν δυναστειῶν»· ἀπό τήν πλευρά τῶν ἐργατῶν θά εἶναι «ἔγκλημα νά πυροβολοῦν ὁ ἕνας τόν ἄλλο».

Οἱ θέσεις αὐτές περιέχουν ὅλα τά οὐσιαστικά στοιχεῖα, πού εἶναι ἀναγκαῖα γιά νά κατανοηθεῖ ἡ θεμελιακή διαφορά πού ὑπάρχει ἀνάμεσα σέ δυό μεγάλες ἱστορικές ἐποχές. Ἡ μιά εἶναι ἡ ἐποχή τοῦ 1789-1871, τότε πού οἱ πόλεμοι στήν Εὐρώπη στό μεγαλύτερό τους μέρος συνδέονταν ἀναμφισβήτητα μέ *σπουδαιότατα* «συμφέροντα τῶν λαῶν», καί συγκεκριμένα: μέ τά δυνατά ἀστικοπροοδευτικά, ἐθνικοαπελευθερωτικά κινήματα πού ἀγκάλιαζαν ἑκατομμύρια ἀνθρώπους, μέ τήν κατάλυση τῆς φεουδαρχίας, τῆς ἀπολυταρχίας καί τοῦ ξενικοῦ ζυγοῦ. Πάνω σ᾽αὐτή τή βάση καί μόνο πάνω σ᾽αὐτή ἀναπτύχθηκε ἡ ἔννοια τῆς «ὑπεράσπισης τῆς πατρίδας», ἡ ὑπεράσπιση τοῦ ἀστικοῦ ἔθνους πού ἀπελευθερωνόταν ἀπό τό μεσαίωνα. Μόνο μ᾽αὐτή τήν ἔννοια οἱ σοσιαλιστές ἀναγνώριζαν τήν «ὑπεράσπιση τῆς πατρίδας». Καί σήμερα δέν μπορεῖ νά μήν τήν παραδεχτεῖ κανείς *μ᾽αὐτή τήν ἔννοια,* λογουχάρη, μέ τήν ἔννοια τῆς ὑπεράσπισης τῆς Περσίας ἤ τῆς Κίνας ἀπό τή Ρωσία ἤ ἀπό τήν Ἀγγλία, τῆς Τουρκίας ἀπό τή Γερμανία ἤ ἀπό τή Ρωσία, τῆς Ἀλβανίας ἀπό τήν Αὐστρία καί ἀπό τήν Ἰταλία κτλ.

Ὁ πόλεμος τοῦ 1914-1915, ὅπως εἰπώθηκε ξεκάθαρα στή Διακήρυξη τῆς Βασιλείας, ἀνήκει σέ μιά ἐντελῶς διαφορετική ἱστορική ἐποχή, ἔχει ἐντελῶς διαφορετικό χαρακτήρα. Εἶναι πόλεμος ἀνάμεσα σέ ληστές γιά τό μοίρασμα τῆς λείας, γιά τήν ὑποδούλωση ξένων χωρῶν. Ἡ νίκη τῆς Ρωσίας, τῆς Ἀγγλίας καί τῆς Γαλλίας σημαίνει πνίξιμο τῆς Ἀρμενίας, τῆς Μικρᾶς Ἀσίας κτλ.—αὐτά *λέγονται* στή Διακήρυξη τῆς Βασιλείας. Ἡ νίκη τῆς Γερμανίας σημαίνει πνίξιμο τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, τῆς Σερβίας, τῆς Ἀλβανίας κ.ἄ. Αὐτά *λέγονται* ἐπίσης ἐκεῖ καί τά ἔχουν ἀναγνωρίσει ὅλοι οἱ σοσιαλιστές! Εἶναι ἀπατηλές, ἀνόητες καί ὑποκριτικές ὅλες οἱ φράσεις γιά ἀμυντικό πόλεμο ἤ γιά τήν ὑπεράσπιση τῆς πατρίδας ἀπομέρους τῶν μεγάλων Δυνάμεων (διάβαζε: τῶν μεγάλων ληστῶν), πού πολεμοῦν γιά τήν κυριαρχία στόν κόσμο, γιά ἀγορές καί «σφαῖρες ἐπιροῆς», γιά τήν ὑποδούλωση τῶν λαῶν! Δέν εἶναι ἐκπληκτικό ὅτι οἱ «σοσιαλιστές», πού ἀναγνωρίζουν τήν ὑπεράσπιση τῆς πατρί-

δας, *φοβοῦνται* νά θυμηθοῦν καί νά παραθέσουν μέ ἀκρίβεια τή Διακήρυξη τῆς Βασιλείας, γιατί ἡ διακήρυξη αὐτή *ξεσκεπάζει* τήν ὑποκρισία τους. Ἡ Διακήρυξη τῆς Βασιλείας *ἀποδείχνει* ὅτι οἱ σοσιαλιστές πού εἶναι ἱκανοί νά ἀναγνωρίζουν τήν «ὑπεράσπιση τῆς πατρίδας» στόν πόλεμο τοῦ 1914-1915, εἶναι σοσιαλιστές μόνο στά λόγια, ἐνῶ στήν πράξη εἶναι σωβινιστές. Οἱ σοσιαλιστές αὐτοί εἶναι σοσιαλσωβινιστές.

Ἀπό τήν ἀναγνώριση τοῦ πολέμου σάν πολέμου πού συνδέεται μέ τά συμφέροντα τῆς ἐθνικῆς ἀπελευθέρωσης προκύπτει μιά ὁρισμένη τακτική τῶν σοσιαλιστῶν, καί ἀπό τήν ἀναγνώριση τοῦ πολέμου σάν πολέμου ἰμπεριαλιστικοῦ, κατακτητικοῦ, ληστρικοῦ προκύπτει μιά ἄλλη τακτική. Καί ἡ Διακήρυξη τῆς Βασιλείας χάραξε μέ σαφήνεια αὐτή τή δεύτερη τακτική. Ὁ πόλεμος θά προκαλέσει «οἰκονομική καί πολιτική κρίση», λέει ἡ διακήρυξη. Ἡ κρίση αὐτή πρέπει «νά χρησιμοποιηθεῖ» γιά «νά ἐπιταχυνθεῖ ἡ πτώση τῆς κυριαρχίας τοῦ κεφαλαίου»: μέ τά λόγια αὐτά *ἀναγνωρίζεται* ὅτι ἡ κοινωνική ἐπανάσταση *ὡρίμασε*, ὅτι εἶναι *δυνατή*, ὅτι *ἐπέρχεται* σέ σύνδεση μέ τόν πόλεμο. «Οἱ κυρίαρχες τάξεις» φοβοῦνται τήν «προλεταριακή ἐπανάσταση», λέει ἡ διακήρυξη ἀναφερόμενη ἄμεσα στό παράδειγμα τῆς Κομμούνας καί τοῦ 1905, δηλ. στά παραδείγματα τῶν ἐπαναστάσεων, τῶν ἀπεργιῶν, τοῦ ἐμφυλίου πολέμου. Λένε ψέματα ὅσοι ἰσχυρίζονται ὅτι οἱ σοσιαλιστές «δέν συζήτησαν», «δέν ἔλυσαν» τό ζήτημα τῆς στάσης ἀπέναντι στόν πόλεμο. Ἡ Διακήρυξη τῆς Βασιλείας *ἔχει υἱοθετήσει* αὐτή τήν τακτική: τήν τακτική τῆς προλεταριακῆς ἐπαναστατικῆς δράσης καί τοῦ ἐμφυλίου πολέμου.

Θά ἦταν λάθος νά νομίζει κανείς ὅτι ἡ Διακήρυξη τῆς Βασιλείας εἶναι μιά κούφια μεγαλοστομία, τυπική φράση, ὄχι σοβαρή ἀπειλή. Αὐτά εἶναι ἕτοιμοι νά δηλώσουν ὅλοι ἐκεῖνοι πού τούς ξεσκεπάζει ἡ Διακήρυξη! Αὐτό ὅμως δέν εἶναι σωστό! Ἡ Διακήρυξη τῆς Βασιλείας εἶναι ἡ συνόψιση ἑνός τεράστιου προπαγανδιστικοῦ καί διαφωτιστικοῦ ὑλικοῦ γιά ὅλη τήν ἐποχή τῆς ΙΙ Διεθνοῦς, τῶν χρόνων 1889-1914. Ἡ Διακήρυξη αὐτή *συνοψίζει*, χωρίς ὑπερβολές, *ἑκατομμύρια καί ἑκατομμύρια** προκηρύξεις, ἄρθρα ἐφημερίδων, βιβλία, λόγους σοσιαλιστῶν ὅλων τῶν χωρῶν. Τό νά χαρακτηρίζει κανείς λάθος αὐτή τή Διακήρυ-

* Οἱ λέξεις: «χωρίς ὑπερβολές, *ἑκατομμύρια καί ἑκατομμύρια*» γράφτηκαν ἀπό τόν Λένιν μέ μολύβι πάνω ἀπό τίς λέξεις, πού δέν εἶναι διαγραμμένες: *«συνοψίζει δεκάδες ἑκατομμύρια». Ἡ Σύντ.*

ξη σημαίνει ὅτι χαρακτηρίζει λάθος ὅλη τή ΙΙ Διεθνή, ὅλη τή δράση τῶν σοσιαλδημοκρατικῶν κομμάτων γιά πολλές δεκαετίες. Τό νά ἀγνοεῖ κανείς τή Διακήρυξη τῆς Βασιλείας σημαίνει ὅτι ἀγνοεῖ ὅλη τήν ἱστορία τοῦ σοσιαλισμοῦ. Ἡ Διακήρυξη τῆς Βασιλείας δέν λέει τίποτε τό *ἰδιαίτερο,* τίποτε τό *ἐξαιρετικό.* Μᾶς δείχνει ἐκεῖνο καί μόνο ἐκεῖνο τό μέσο, *μέ τό ὁποῖο* οἱ σοσιαλιστές *ὁδηγοῦσαν μαζί τους τίς μάζες:* τήν ἀποδοχή δηλ. τῆς «εἰρηνικῆς» δουλιᾶς *σάν μέσου προετοιμασίας* τῆς προλεταριακῆς ἐπανάστασης. Ἡ Διακήρυξη τῆς Βασιλείας ἐπανέλαβε ἐκεῖνο πού εἶπε στό συνέδριο τό 1899 ὁ Γκέντ, κοροϊδεύοντας τό μινιστεριαλισμό τῶν σοσιαλιστῶν *σέ περίπτωση* πολέμου γιά ἀγορές «brigandages capitalistes» («En garde!», σελ. 175-176)* ἤ ὁ Κάουτσκι τό 1909 στό «Δρόμο πρός τήν ἐξουσία», τότε πού τόνιζε ὅτι ἡ «εἰρηνική ἐποχή» τέλειωσε, ὅτι ἔφτασε ἡ ἐποχή τῶν πολέμων καί τῶν ἐπαναστάσεων, ἡ ἐποχή τῆς πάλης τοῦ προλεταριάτου γιά τήν ἐξουσία.

Ἡ Διακήρυξη τῆς Βασιλείας ἀποδείχνει ἀδιάψευστα ὅλη τήν *προδοσία* τοῦ σοσιαλισμοῦ ἀπό τούς σοσιαλιστές πού ψήφισαν τίς πιστώσεις, μπῆκαν στήν κυβέρνηση καί ἀναγνώρισαν τήν ὑπεράσπιση τῆς πατρίδας τό 1914-1915. Τό γεγονός τῆς προδοσίας εἶναι ἀναμφισβήτητο. Μόνο ὑποκριτές μποροῦν νά τό ἀρνοῦνται. Τό ζήτημα εἶναι μόνο *πῶς νά ἐξηγηθεῖ* αὐτή ἡ προδοσία.

Θά ἦταν παράλογο, ἀντεπιστημονικό καί γελοῖο νά ἀναχθεῖ ὅλο τό ζήτημα σέ *πρόσωπα,* νά ἀναφερθεῖ κανείς στόν Κάουτσκι, τόν Γκέντ, τόν Πλεχάνοφ («ἀκόμη καί» σέ τέτιους ἀνθρώπους!). Αὐτό εἶναι μιά ἀξιοθρήνητη ὑπεκφυγή. Μιά σοβαρή ἐξήγηση ἀπαιτεῖ ἀνάλυση τῆς *οἰκονομικῆς* σημασίας τῆς δοσμένης πολιτικῆς, ἔπειτα ἀνάλυση τῶν βασικῶν *ἰδεῶν* της, καί τέλος τή μελέτη τῆς ἱστορίας τῶν διαφόρων *κατευθύνσεων* στό σοσιαλισμό.

Σέ τί συνίσταται ἡ *οἰκονομική* οὐσία τῆς «ὑπεράσπισης τῆς πατρίδας» στόν πόλεμο τοῦ 1914-1915; Τήν ἀπάντηση τήν ἔχει δόσει ἤδη ἡ Διακήρυξη τῆς Βασιλείας. Τόν πόλεμο τόν διεξάγουν *ὅλες* οἱ μεγάλες Δυνάμεις γιά τήν καταλήστευση, τό μοίρασμα τοῦ κόσμου, γιά τίς ἀγορές, γιά τήν ὑποδούλωση τῶν λαῶν. Αὐτό φέρνει στήν ἀστική τάξη αὔξηση τῶν κερδῶν της. Αὐτό ὑπόσχεται *ψίχουλα* ἀπό τά κέρδη σ'ἕνα μικρό στρῶμα τῆς

---

* — «καπιταλιστικές ληστεῖες» («Σ'ἐπιφυλακή!», σελ. 175-176). *Ἡ Σύντ.*

ἐργατικῆς γραφειοκρατίας καί ἀριστοκρατίας, καί ἔπειτα στή μικροαστική τάξη (διανόηση κτλ.) «πού ἔχει προσχωρήσει» στό ἐργατικό κίνημα. Ἡ οἰκονομική βάση τοῦ «σοσιαλσωβινισμοῦ» (ὁ ὅρος αὐτός εἶναι πιό ἀκριβής ἀπό τόν ὅρο σοσιαλπατριωτισμός, πού ἐξωραΐζει τό κακό) καί τοῦ ὀπορτουνισμοῦ εἶναι μιά καί ἡ ἴδια: ἡ συμμαχία ἑνός ἀσήμαντου στρώματος τῶν «κορυφῶν» τοῦ ἐργατικοῦ κινήματος μέ τήν ἐθνική «του» ἀστική τάξη *ἐνάντια* στή μάζα τοῦ προλεταριάτου. Ἡ συμμαχία τῶν *ὑπηρετῶν* τῆς ἀστικῆς τάξης μέ τήν ἀστική τάξη ἐνάντια στήν *τάξη* πού τήν ἐκμεταλλεύεται ἡ ἀστική τάξη. Ὁ σοσιαλσωβινισμός εἶναι ὁλοκληρωμένος ὀπορτουνισμός.

Τό πολιτικό περιεχόμενο τοῦ σοσιαλσωβινισμοῦ καί τοῦ ὀπορτουνισμοῦ εἶναι ἕνα καί τό ἴδιο: συνεργασία τῶν τάξεων, ἀπάρνηση τῆς δικτατορίας τοῦ προλεταριάτου, παραίτηση ἀπό τήν ἐπαναστατική δράση, προσκύνημα τῆς ἀστικῆς νομιμότητας, ἔλλειψη ἐμπιστοσύνης πρός τό προλεταριάτο, ἐμπιστοσύνη πρός τήν ἀστική τάξη. Οἱ ἴδιες πολιτικές ἰδέες. Τό ἴδιο πολιτικό περιεχόμενο τακτικῆς. Ὁ σοσιαλσωβινισμός εἶναι ἡ ἄμεση συνέχιση καί ἡ ὁλοκλήρωση τοῦ μιλερανισμοῦ, τοῦ μπερνσταϊνισμοῦ, τῆς ἀγγλικῆς φιλελεύθερης ἐργατικῆς πολιτικῆς, εἶναι τό ἄθροισμά τους, ἡ συνόψισή τους, τό ἀποτέλεσμά τους.

Σ'ὅλη τή διάρκεια τῆς ἐποχῆς 1889-1914 συναντοῦμε δυό βασικές κατευθύνσεις τοῦ σοσιαλισμοῦ, τήν ὀπορτουνιστική καί τήν ἐπαναστατική. Δυό κατευθύνσεις ὑπάρχουν καί σήμερα στό ζήτημα τῆς στάσης ἀπέναντι στό σοσιαλισμό. Ἀφῆστε κατά μέρος τά καμώματα τῶν ἀστῶν καί τῶν ὀπορτουνιστῶν ψεύτηδων πού ἀναφέρονται σέ *πρόσωπα*· πάρτε τίς *κατευθύνσεις* σέ μιά ὁλόκληρη σειρά χῶρες. Ἄς πάρουμε 10 εὐρωπαϊκές χῶρες: τή Γερμανία, τήν Ἀγγλία, τή Ρωσία, τήν Ἰταλία, τήν Ὀλλανδία, τή Σουηδία, τή Βουλγαρία, τήν Ἐλβετία, τό Βέλγιο καί τή Γαλλία. Στίς 8 πρῶτες χῶρες ἡ διαίρεση σέ ὀπορτουνιστική καί ἐπαναστατική *κατεύθυνση* ἀντιστοιχεῖ στή διαίρεση σέ σοσιαλσωβινιστές καί ἐπαναστάτες διεθνιστές. Οἱ βασικοί *πυρῆνες* τοῦ σοσιαλσωβινισμοῦ—μέ τήν κοινωνική, τήν πολιτική ἔννοια—εἶναι ἡ «Sozialistische Monatshefte»[56] καί Σία στή Γερμανία, οἱ φαβιανοί[57] καί τό ἐργατικό κόμμα στήν Ἀγγλία[58] (τό Ἀνεξάρτητο ἐργατικό κόμμα *συνασπίστηκε* μαζί τους καί στό συνασπισμό αὐτό ἡ ἐπιροή τοῦ σοσιαλσωβινισμοῦ εἶναι πολύ μεγαλύτερη ἀπ'ὅ,τι στό Βρετανικό σοσιαλιστικό κόμμα, ὅπου περίπου τά $^{3}/_{7}$ εἶναι διεθνιστές: 66 καί 84), τό περιοδικό

«Νάσα Ζαριά» καί ή ΟΕ (καί τό «Νάσε Ντιέλο») στή Ρωσία, τό κόμμα τοῦ Μπισσολάτι στήν 'Ιταλία, τό κόμμα τοῦ Τρούλστρα στήν 'Ολλανδία, ὁ Μπράντινγκ καί Σία στή Σουηδία, οἱ «σιρόκοι» στή Βουλγαρία[59], ὁ Γκρόϊλιχ καί οἱ ἄνθρωποί* «του» στήν 'Ελβετία. 'Ακριβῶς ἀνάμεσα στούς ἐπαναστάτες σοσιαλδημοκράτες *ὅλων* αὐτῶν τῶν χωρῶν ἀκούστηκε κιόλας μιά λίγο-πολύ σφοδρή διαμαρτυρία ἐνάντια στό σοσιαλσωβινισμό. 'Εξαίρεση ἀποτελοῦν δυό ἀπό τίς 10 χῶρες, καί σ'αὐτές ὅμως τίς χῶρες οἱ διεθνιστές εἶναι *ἀδύνατοι,* μά δέν λείπουν, μάλλον εἶναι ἄγνωστα τά γεγονότα (ὁ Βαγιάν ὁμολόγησε ὅτι παίρνει γράμματα διεθνιστῶν, ἀλλά δέν τά δημοσίευσε) κι'ὄχι ὅτι δέν ὑπάρχουν.

'Ο σοσιαλσωβινισμός εἶναι ὁλοκληρωμένος ὀπορτουνισμός. Αὐτό εἶναι ἀναμφισβήτητο. 'Η συμμαχία μέ τήν ἀστική τάξη ἦταν ἰδεολογική, μυστική. Ἔγινε φανερή, ὠμή. 'Η συμμαχία μέ τήν ἀστική τάξη καί τά γενικά ἐπιτελεῖα εἶναι ἐκείνη ἀκριβῶς πού ἔδοσε δύναμη στό σοσιαλσωβινισμό. Λένε ψέματα ὅσοι ἰσχυρίζονται (ἀνάμεσά τους καί ὁ Kautsky) ὅτι οἱ «μάζες» τῶν προλεταρίων στράφηκαν πρός τό σωβινισμό: τίς μάζες *δέν* τίς ρώτησαν πουθενά (μέ ἐξαίρεση ἴσως τήν 'Ιταλία—9 μῆνες συζητήσεις πρίν ἀπό τήν κήρυξη τοῦ πολέμου!—καί στήν 'Ιταλία οἱ μάζες ἦταν *ἐνάντια* στό κόμμα τοῦ Μπισσολάτι). Οἱ μάζες παραζαλίστηκαν, ἀποβλακώθηκαν, διαιρέθηκαν, τσαλαπατήθηκαν ἀπό τό στρατιωτικό νόμο. 'Ελεύθερα ψήφισαν *μόνο* οἱ ἡγέτες—ψήφισαν *ὑπέρ* τῆς ἀστικῆς τάξης, ἐνάντια στό προλεταριάτο! Εἶναι γελοῖο καί ἐξαιρετικά ἀνόητο νά θεωρεῖ κανείς τόν ὀπορτουνισμό φαινόμενο *ἐσω*κομματικό! Ὅλοι οἱ μαρξιστές, καί στή Γερμανία καί στή Γαλλία κτλ., ἔλεγαν καί ἀπόδειχναν πάντα ὅτι ὁ ὀπορτουνισμός εἶναι ἐκδήλωση τῆς ἐπιροῆς τῆς ἀστικῆς τάξης στό προλεταριάτο, εἶναι ἀστική ἐργατική πολιτική, εἶναι συμμαχία μέ τήν ἀστική τάξη μιᾶς μηδαμινῆς μερίδας στοιχείων πού βρίσκονται γύρω στό προλεταριάτο! Καί ὁ ὀπορτουνισμός, πού ὡρίμαζε δεκάδες χρόνια σέ συνθῆκες «εἰρηνικοῦ» καπιταλισμοῦ, ὡρίμασε τό 1914-1915 σέ σημεῖο πού ἔγινε ἀνοιχτός σύμμαχος τῆς ἀστικῆς τάξης. 'Η ἑνότητα μέ τόν ὀπορτουνισμό εἶναι ἑνότητα τοῦ προλεταριάτου μέ τήν ἐθνική του ἀστική τάξη, δηλ. ὑποταγή σ'αὐτήν, εἶναι

* Στό χειρόγραφο πάνω ἀπό τή λέξη «ἄνθρωποι» ὁ Λένιν πρόσθεσε «πτέρυγα». *'Η Σύντ.*

διάσπαση τῆς διεθνοῦς ἐπαναστατικῆς ἐργατικῆς τάξης. Αὐτό δέν σημαίνει ὅτι εἶναι ἐπιθυμητή ἤ ἔστω καί ἁπλῶς δυνατή μιά ἄμεση ρήξη μέ τούς ὀπορτουνιστές σέ ὅλες τίς χῶρες: αὐτό σημαίνει ὅτι ἡ ρήξη ὡρίμασε ἱστορικά, ἔγινε ἀναπόφευκτη καί προοδευτική, ἀναγκαία γιά τόν ἐπαναστατικό ἀγώνα τοῦ προλεταριάτου, ὅτι ἡ ἱστορία, κάνοντας στροφή ἀπό τόν «εἰρηνικό» καπιταλισμό πρός τόν ἰμπεριαλισμό, ἔκανε στροφή πρός μιά τέτια ρήξη. Volentem ducunt fata, nolentem trahunt*.

῾Η ἀστική τάξη ὅλων τῶν χωρῶν, καί στήν πρώτη σειρά τῶν ἐμπόλεμων χωρῶν, ἑνώθηκε ὁλοκληρωτικά ἀπό τήν ἀρχή τοῦ πολέμου καί βάλθηκε νά ἐγκωμιάζει τούς σοσιαλιστές πού παραδέχονται τήν «ὑπεράσπιση τῆς πατρίδας», δηλ. τήν ὑπεράσπιση τῶν ληστρικῶν συμφερόντων τῆς ἀστικῆς τάξης στόν ἰμπεριαλιστικό πόλεμο *ἐνάντια στό προλεταριάτο.* Κοιτάξτε, ὅμως, πῶς αὐτό τό βασικό καί τό πιό οὐσιαστικό συμφέρον τῆς διεθνοῦς ἀστικῆς τάξης ἀνοίγει τό δρόμο του, βρίσκει τήν ἔκφρασή του *μέσα* στά σοσιαλιστικά κόμματα, *μέσα* στό ἐργατικό κίνημα. Τό παράδειγμα τῆς Γερμανίας εἶναι ἐδῶ ἐξαιρετικά διδακτικό, γιατί στή χώρα αὐτή ἡ ἐποχή τῆς ΙΙ Διεθνοῦς δημιούργησε τό πιό ἰσχυρό κόμμα, ἀλλά καί στίς ἄλλες χῶρες βλέπουμε ἐντελῶς *τό ἴδιο* πού βλέπουμε στή Γερμανία, μόνο μέ πολύ ἀσήμαντες διαφορές μορφῆς, ἐξωτερικῆς ὄψης, ἐξωτερικῆς ἐμφάνισης.

Τόν ᾿Απρίλη τοῦ 1915 τό συντηρητικό γερμανικό περιοδικό «Preußische Jahrbücher»[60] δημοσίευσε ἄρθρο ἑνός *σοσιαλδημοκράτη,* μέλους τοῦ Σοσιαλδημοκρατικοῦ κόμματος, πού κρυβόταν πίσω ἀπό τό ψευδώνυμο *Monitor.* Καί ὁ ὀπορτουνιστής αὐτός ἄφησε νά τοῦ ξεφύγει μιά ἀλήθεια, εἶπε ἀνοιχτά ποιά εἶναι ἡ *οὐσία* τῆς πολιτικῆς *ὅλης* τῆς παγκόσμιας ἀστικῆς τάξης ἀπέναντι στό ἐργατικό κίνημα τοῦ 20οῦ αἰώνα. Δέν εἶναι πιά δυνατό οὔτε νά ἀγνοηθεῖ, οὔτε νά καταπνιγεῖ αὐτό τό κίνημα μέ τήν ὠμή βία. Πρέπει νά διαφθαρεῖ ἀπό τά μέσα, μέ *τήν ἐξαγορά* τοῦ ἀνώτατου στρώματός του. Αὐτό ἀκριβῶς ἔκανε ὁλόκληρες δεκαετίες ἡ ἀγγλογαλλική ἀστική τάξη, ἐξαγοράζοντας τούς ἡγέτες τῶν τρέιντ-γιούνιον, τούς Μιλεράν, τούς Μπριάν καί Σία. Αὐτό ἀκριβῶς κάνει σήμερα καί ἡ γερμανική ἀστική τάξη. Τό Σοσιαλδημοκρατικό κόμμα—λέει ὁ Monitor ἀπευθυνόμενος

*—Τό πεπρωμένο ὁδηγεῖ ἐκεῖνον πού θέλει νά βαδίσει καί σέρνει ἐκεῖνον πού δέν θέλει. *῾Η Σύντ.*

στήν ἀστική τάξη (καί, στήν οὐσία, *ἐξονόματος* τῆς ἀστικῆς τάξης)—φέρνεται «ἄψογα» στήν περίοδο τοῦ πολέμου (δηλ. *ὑπηρετεῖ* ἄψογα τήν ἀστική τάξη ἐνάντια στό προλεταριάτο). «Τό προτσές τῆς μετατροπῆς» τοῦ Σοσιαλδημοκρατικοῦ κόμματος σέ ἐθνικοφιλελεύθερο ἐργατικό κόμμα προχωρεῖ περίφημα. Θά ἦταν ὅμως *ἐπικίνδυνο* γιά τήν ἀστική τάξη, ἄν τό κόμμα αὐτό τραβοῦσε *δεξιά:* «Πρέπει νά διατηρήσει τό χαρακτήρα ἐργατικοῦ κόμματος μέ σοσιαλιστικά ἰδανικά. Γιατί τήν ἴδια μέρα, πού θά ἀπαρνηθεῖ αὐτό τό χαρακτήρα, θά προκύψει ἕνα νέο κόμμα καί τό κόμμα αὐτό θά πάρει τό πρόγραμμα πού τό ἀπαρνήθηκε τό παλιό προηγούμενο κόμμα καί θά τοῦ προσδόσει ἀκόμη πιό ριζοσπαστική διατύπωση» («Pr. J.», 1915, τεῦχ. 4, 50-51).

Τά λόγια αὐτά ἐκφράζουν ἀνοιχτά ὅ,τι ἔκανε πάντα καί παντοῦ ἡ ἀστική τάξη στά κρυφά. Οἱ μάζες *ἔχουν ἀνάγκη* ἀπό «ριζοσπαστικά» *λόγια,* γιά νά πιστεύουν σ'αὐτά. Οἱ ὀπορτουνιστές εἶναι ἕτοιμοι νά τά ἐπαναλαβαίνουν ὑποκριτικά. Τούς εἶναι ὠφέλιμα, τούς χρειάζονται *τέτια* κόμματα, σάν τά σοσιαλδημοκρατικά τῆς ΙΙ Διεθνοῦς, γιατί αὐτά γέννησαν τήν *ὑπεράσπιση* τῆς ἀστικῆς τάξης ἀπό τούς σοσιαλιστές στήν κρίση τοῦ 1914-1915! Τήν ἴδια ἀπολύτως πολιτική μέ τόν γερμανό Monitor ἀκολουθοῦν οἱ φαβιανοί καί οἱ φιλελεύθεροι ἡγέτες τῶν τρέιντγιούνιον στήν Ἀγγλία[61], οἱ ὀπορτουνιστές καί οἱ ὀπαδοί τοῦ Ζωρές[62] στή Γαλλία. Ὁ Monitor εἶναι ἕνας ὀπορτουνιστής εἰλικρινής ἤ κυνικός. Κοιτάξτε τή δεύτερη ἀπόχρωση, τόν συγκαλυμμένο ἤ «τίμιο» ὀπορτουνιστή. (Ὁ Ἔνγκελς εἶπε κάποτε σωστά ὅτι οἱ «τίμιοι» ὀπορτουνιστές εἶναι οἱ πιό ἐπικίνδυνοι γιά τό ἐργατικό κίνημα[63].) Πρότυπο τέτιου ὀπορτουνιστῆ εἶναι ὁ Κάουτσκι.

Στό φύλ. ἀρ. 9 τῆς «N. Z.» 26.XI.1915 ὁ Κάουτσκι γράφει ὅτι ἡ πλειοψηφία τοῦ ἐπίσημου κόμματος παραβιάζει τό πρόγραμμά του (ὁ ἴδιος ὁ Κάουτσκι ὑποστήριζε τήν πολιτική αὐτῆς τῆς πλειοψηφίας ἕναν ὁλόκληρο χρόνο μετά τήν κήρυξη τοῦ πολέμου καί δικαιολογοῦσε τήν ψευτιά τῆς «ὑπεράσπισης τῆς πατρίδας»!). «Μεγαλώνει ἡ ἀντιπολίτευση ἐνάντια στήν πλειοψηφία» (272). («Die Opposition gegen die Mehrheit im Wachsen ist»). Οἱ μάζες διαπνέονται ἀπό «ἀντιπολιτευτικό πνεῦμα» («oppositionell»). «Nach dem Kriege»... (nur *nach* dem Kriege?)... «werden die Klassengegensätze sich so verschärfen, daß der Radikalismus in den Massen die Oberhand gewinnt» (272)... Es

«droht uns nach dem Kriege» (nur *nach* dem Kriege?) «die Flucht der radikalen Elemente aus der Partei u. ihr Zustrom zu einer Richtung antiparlamentarischer» (?? soll heißen: außerparlamentarischer) «Massenaktionen»... «So zerfällt unsere Partei in zwei Extreme, die nichts Gemeinsames haben...»*

῾Ο Κάουτσκι θέλει νά παραστήσει τή «χρυσή μέση ὁδό», νά συμβιβάσει αὐτά τά «2 ἄκρα» *«πού δέν ἔχουν τίποτε τό κοινό μεταξύ τους»!!* ᾿Αναγνωρίζει τώρα (16 μῆνες ὕστερα ἀπό τήν ἔναρξη τοῦ πολέμου) ὅτι οἱ μάζες εἶναι ἐπαναστατικές. Καί, καταδικάζοντας αὐτοστιγμῆς τίς ἐπαναστατικές ἐνέργειες, ἀποκαλώντας τες «Abenteuer» «in den Straßen» (S. 272)**, ὁ Κάουτσκι θέλει «νά συμφιλιώσει» τίς ἐπαναστατικές μάζες μέ τούς ὀπορτουνιστές-ἀρχηγούς «πού δέν ἔχουν τίποτε τό κοινό μ᾿αὐτές»—νά τίς συμφιλιώσει *πῶς;* Μέ τά λόγια! Μέ τά «ἀριστερά» λόγια τῆς «ἀριστερῆς» μειοψηφίας τοῦ Ράιχσταγκ!! Ἄς καταδικάζει ἡ μειοψηφία, ὅπως ὁ Κάουτσκι, τίς ἐπαναστατικές *ἐνέργειες,* ἄς τίς ὀνομάζει *τυχοδιωκτισμό,* μά ἄς τρέφει τίς μάζες μέ ἀριστερές *φράσεις*—στό κόμμα τότε θά ὑπάρχει ἑνότητα καί εἰρήνη... μέ τούς Ζύντεκουμ, τούς Λέγκιν, τούς Ντάβιντ καί τούς Monitor!!

Μά αὐτό εἶναι ἀτόφιο τό πρόγραμμα τοῦ Monitor, τό πρόγραμμα τῆς ἀστικῆς τάξης, μόνο πού ἐκφράζεται μέ «μαλακιά φωνή», μέ «γλυκές φράσεις»!! Καί αὐτό τό πρόγραμμα τό ἐφάρμοσε καί ὁ Wurm ὅταν στή συνεδρίαση τῆς σοσιαλδημοκρατικῆς ὁμάδας τοῦ Ράιχσταγκ στίς 18.III.1915 er «warnte die Fraktion den Bogen zu überspannen; in den Arbeitermassen wachse die Opposition gegen die Fraktionstaktik; es gelte, beim marxistischen Zentrum zu verharren». (S. *67* «Klassenkampf gegen den Krieg! Material zum «Fall Liebknecht»». Als Manuskript gedruckt.)***

---

*—«Ὕστερα ἀπό τόν πόλεμο»... (μόνο *ὕστερα* ἀπό τόν πόλεμο;)... «οἱ ταξικές ἀντιθέσεις θά ὀξυνθοῦν σέ τέτιο σημεῖο, πού ὁ ριζοσπαστισμός θά ὑπερισχύσει μέσα στίς μάζες» (272)... «Ὕστερα ἀπό τόν πόλεμο» (μόνο *ὕστερα* ἀπό τόν πόλεμο;) «μᾶς ἀπειλεῖ ἡ φυγή τῶν ριζοσπαστικῶν στοιχείων ἀπό τό κόμμα καί ἡ προσχώρησή τους στούς ὀπαδούς τῆς ἀντικοινοβουλευτικῆς κατεύθυνσης» (;; θά ἔπρεπε νά εἰπωθεῖ: ἐξωκοινοβουλευτικῆς) «στούς ὀπαδούς τῆς μαζικῆς δράσης»... «Ἔτσι τό κόμμα μας θά διασπαστεῖ σέ δυό ἄκρα πού δέν θά ἔχουν τίποτε τό κοινό μεταξύ τους...» *Ἡ Σύντ.*

**—«τυχοδιωκτισμός τῶν δρόμων » (σελ. 272). *Ἡ Σύντ.*

***—«προειδοποιοῦσε τήν ὁμάδα νά μήν παρατραβάει τό σκοινί· μέσα στίς ἐργατικές μάζες αὐξάνει ἡ ἀντιπολίτευση ἐνάντια στήν τακτική τῆς ὁμάδας·

Σημειῶστε το καλά ὅτι ἐξονόματος ὅλου τοῦ «μαρξιστικοῦ κέντρου» (συμπεριλαβαίνοντας καί τόν Κάουτσκι) ἀναγνωρίζεται ἐδῶ τό γεγονός ὅτι οἱ μάζες εἶναι ἐπαναστατικές! Καί αὐτό γίνεται στίς 18. III. 1915!!! **Ὕστερα ἀπό 8½ μῆνες,** στίς 26. XI. 1915, ὁ Κάουτσκι προτείνει ξανά νά καθησυχαστοῦν οἱ ἐπαναστατικές μάζες μέ ἀριστερούς λόγους!!

Ὁ ὀπορτουνισμός τοῦ Κάουτσκι διαφέρει ἀπό τόν ὀπορτουνισμό τοῦ Monitor μόνο στά λόγια, μόνο στίς ἀποχρώσεις, μόνο στά μέσα γιά τήν ἐπίτευξη *ἑνός καί τοῦ ἴδιου* σκοποῦ: τῆς *διατήρησης* τῆς ἐπιροῆς τῶν ὀπορτουνιστῶν (δηλ. τῆς ἀστικῆς τάξης) στίς μάζες, τῆς διατήρησης τῆς *ὑποταγῆς* τοῦ προλεταριάτου στούς ὀπορτουνιστές (δηλ. στήν ἀστική τάξη)!! Πολύ εὔστοχα ὁ Πάννεκουκ καί ὁ Γκόρτερ χαρακτήρισαν τή θέση τοῦ Κάουτσκι «παθητικό ριζοσπαστισμό» (verbiage*, ὅπως λένε οἱ γάλλοι πού ἔχουν μελετήσει θαυμάσια *α ὐ τ ή* τήν παραλλαγή τῆς ἐπαναστατικότητας στά «δικά» τους πρότυπα!!). Ἐγώ ὅμως θά προτιμοῦσα νά τόν ὀνομάσω συγκαλυμμένο, δειλό, ὑποκριτικό, γλυκανάλατο ὀπορτουνισμό.

Οὐσιαστικά ἡ διαφορά ἀνάμεσα στίς 2 αὐτές κατευθύνσεις τῆς σοσιαλδημοκρατίας δέν συνίσταται σήμερα καθόλου οὔτε στά λόγια, οὔτε στή φρασεολογία. Σχετικά μέ τό συνδυασμό τῆς «ὑπεράσπισης τῆς πατρίδας» (δηλ. τῆς ὑπεράσπισης τῶν ληστειῶν τῆς ἀστικῆς τάξης) μέ τή φρασεολογία γιά σοσιαλισμό, διεθνισμό, ἐλευθερία τῶν λαῶν κτλ., ὁ Βαντερβέλντε, ὁ Ρενοντέλ, ὁ Σαμπά, ὁ Χάιντμαν, ὁ Χέντερσον καί ὁ Λόυντ-Τζώρτζ δέν ὑστεροῦν καθόλου ἀπό τόν Λέγκιν, τόν Ζύντεκουμ καί τόν Κάουτσκι μέ τόν Χάαζε! Ἡ πραγματική διαφορά ἀρχίζει ἀκριβῶς ἀπό τήν πλήρη ἄρνηση τῆς ὑπεράσπισης τῆς πατρίδας στό σημερινό πόλεμο, ἀπό τήν ἀναγνώριση τῆς ἐπαναστατικῆς δράσης σέ σύνδεση μ'αὐτόν, *στή διάρκειά* του *καί ὕστερα* ἀπ'αὐτόν. Καί σ'αὐτό τό μοναδικά σοβαρό, τό μοναδικά πρακτικό ζήτημα, ὁ Κάουτσκι καί ὁ Κόλμπ μέ τόν Χάινε δέν διαφέρουν κατά τίποτε.

Συγκρίνετε τούς φαβιανούς τῆς Ἀγγλίας μέ τούς καουτσκιστές τῆς Γερμανίας. Οἱ πρῶτοι εἶναι σχεδόν φιλελεύθεροι πού δέν ἀναγνώρισαν ποτέ τό μαρξισμό. Ὁ Ἔνγκελς ἔγραφε γιά

χρειάζεται νά κρατηθοῦμε στό μαρξιστικό κέντρο» (Σελ. *6 7* «Ἡ ταξική πάλη ἐνάντια στόν πόλεμο! Ὑλικό για τήν «ὑπόθεση Λῆμπκνεχτ»». Μέ δικαιώματα χειρογράφου). *Ἡ Σύντ.*

*—φλυαρία. *Ἡ Σύντ.*

τούς φαβιανούς στίς 18 τοῦ Γενάρη 1893: «... μιά σπείρα καριερίστες, ἀρκετά λογικοί, ὥστε νά καταλαβαίνουν τό ἀναπόφευκτο τῆς κοινωνικῆς ἀνατροπῆς, μά πού σέ καμιά περίπτωση δέν θέλουν νά ἐμπιστευθοῦν αὐτό τό τιτάνιο ἔργο ἀποκλειστικά στό ἀνώριμο προλεταριάτο... Βασική τους ἀρχή εἶναι ὁ φόβος μπροστά στήν ἐπανάσταση...»[64]. Καί στίς 11 τοῦ Νοέμβρη 1893: «ὑπερφίαλοι ἀστοί πού εὐαρεστοῦνται νά κατεβοῦν στό προλεταριάτο γιά νά τό ἀπελευθερώσουν ἀπό τά πάνω, ἀρκεῖ μόνο νά θελήσει νά καταλάβει ὅτι μιά τέτια ἀκαλλιέργητη, ἀμόρφωτη μάζα, δέν μπορεῖ νά ἀπελευθερωθεῖ μόνη της καί δέν μπορεῖ νά πετύχει τίποτε χωρίς τήν καλωσύνη αὐτῶν τῶν ἔξυπνων δικηγόρων, λογίων καί συναισθηματικῶν κυράδων...»[65]. Πόσο μακριά εἶναι ἀπ᾽αὐτούς οἱ καουτσκιστές ὡς πρός τή «θεωρία» τους! Στήν πράξη ὅμως, στή στάση τους ἀπέναντι στόν πόλεμο καί οἱ πρῶτοι καί οἱ δεύτεροι *συμπίπτουν ἀπόλυτα!* Ὁλοφάνερη ἀπόδειξη γιά τό πῶς ἐξανεμίστηκε ὅλος ὁ μαρξισμός τῶν καουτσκιστῶν, πῶς μετατράπηκε σέ νεκρό γράμμα, σέ ὑποκριτική φρασεολογία.

Ἀπό τά παρακάτω παραδείγματα μπορεῖ νά δεῖ κανείς μέ τί ὁλοφάνερα σοφίσματα καταπολεμοῦσαν οἱ καουτσκιστές μετά τήν ἔναρξη τοῦ πολέμου τήν τακτική τῆς ἐπαναστατικῆς προλεταριακῆς δράσης, τακτική πού ψηφίστηκε ὁμόφωνα ἀπό τούς σοσιαλιστές στή Βασιλεία. Ὁ Κάουτσκι λάνσαρε τή θεωρία τοῦ «ὑπεριμπεριαλισμοῦ». Λέγοντας «ὑπεριμπεριαλισμό» ἐννοοῦσε τήν ἀντικατάσταση «τῆς πάλης τῶν ἐθνικῶν χρηματιστικῶν κεφαλαίων μεταξύ τους μέ τήν ἀπό κοινοῦ ἐκμετάλλευση τοῦ κόσμου ἀπό τό διεθνικά-ἑνωμένο χρηματιστικό κεφάλαιο» («N. Z.» τεῦχ. 5, 30. IV. 1915, S. 144). Ταυτόχρονα ὁ ἴδιος ὁ Κάουτσκι πρόσθετε: «Δέν ὑπάρχουν ἀκόμη ἀρκετές προϋποθέσεις γιά τή λύση τοῦ ζητήματος, ἄν εἶναι πραγματοποιήσιμη ἤ ὄχι μιά παρόμοια νέα φάση τοῦ καπιταλισμοῦ»!! Μέ βάση τήν ἄποψη ὅτι εἶναι «νοητή» μιά νέα φάση, πού κι᾽ὁ ἴδιος ὁ ἐπινοητής της δέν τολμάει κάν νά τή χαρακτηρίσει «πραγματοποιήσιμη», ἀπορίπτονται τά ἐπαναστατικά καθήκοντα τοῦ προλεταριάτου σήμερα, σέ μιά περίοδο πού, ὅπως εἶναι γνωστό, μπήκαμε στή *φάση* τῆς κρίσης καί τοῦ πολέμου! Καί ἀρνεῖται τήν ἐπαναστατική δράση ἡ ἴδια ἐκείνη αὐθεντία τῆς ΙΙ Διεθνοῦς, πού τό 1909 ἔγραψε ὁλόκληρο βιβλίο «Ὁ δρόμος πρός τήν ἐξουσία», τό ὁποῖο μεταφράστηκε σ᾽ὅλες σχεδόν τίς κυριότερες εὐρωπαϊκές γλῶσσες καί ἔχει ἀποδείξει τή *σύνδεση* τοῦ ἐπερχό-

μενου πολέμου μέ τήν έπανάσταση, έχει άποδείξει ότι «ή έπανάσταση *δέν μπορεί* νά είναι πρόωρη»!!

Τό 1909 ό Κάουτσκι δείχνει ότι πέρασε ή έποχή τοῦ «είρηνικοῦ» καπιταλισμοῦ, ότι έπέρχεται ή έποχή τῶν πολέμων καί τῶν έπαναστάσεων. Τό 1912 ή Διακήρυξη τῆς Βασιλείας βάζει αὐτήν άκριβῶς τήν άποψη σάν θεμέλιο όλης τῆς τακτικῆς τῶν σοσιαλιστικῶν κομμάτων τοῦ κόσμου. Τό 1914 ξεσπάει ό πόλεμος, άρχίζει ή «οίκονομική καί πολιτική κρίση», πού είχαν προβλέψει ή Στουτγάρδη καί ή Βασιλεία, καί ό Κάουτσκι έπινοεῖ θεωρητικά «προσχήματα» *ένάντια* στήν έπαναστατική τακτική!

Ό Π. Μπ. Άξελρόντ διαδίδει τίς ίδιες ίδέες μέ λιγάκι πιό «άριστερή» φρασεολογία: Γράφει στήν έλεύθερη Έλβετία καί έπιδιώκει νά άσκήσει έπίδραση στούς ρώσους έπαναστάτες έργάτες («Die Krise und die Aufgaben der internationalen Sozialdemokratie». Zürich, 1915*). Έδῶ διαβάζουμε μιά άνακάλυψη εὐχάριστη γιά τούς όπορτουνιστές καί τούς άστούς όλου τοῦ κόσμου, ότι δηλ. «das Internationalisierungsproblem der Arbeiterbewegung ist mit der Frage der Revolutionisierung unserer Kampfesformen und Methoden nicht identisch» (37) καί ότι «Der Schwerpunkt des Internationalisierungsproblems der proletarischen Befreiungsbewegung liegt in der weiteren Entwicklung u. Internationalisierung eben jener Alltagspraxis» (40)... «*beispielsweise* müssen die Arbeiterschutz-u. Versicherungsgesetzgebung... zum Objekt ihrer (der Arbeiter) *internationalen* Aktionen u. Organisationen werden» (39)**.

Έννοεῖται πώς έναν τέτιο «διεθνισμό» θά τόν έπιδοκιμάσουν στό άκέραιο όχι μόνο οί διάφοροι Ζύντεκουμ, Λέγκιν καί Χάιντμαν μέ τόν Βαντερβέλντε, άλλά καί οί Λόυντ-Τζώρτζ, Νάουμαν καί Μπριάν! Ό Άξελρόντ ύπερασπίζει τό «διεθνισμό» τοῦ Κάουτσκι, χωρίς νά παραθέτει καί χωρίς νά άναλύει

---

*—«Ή κρίση καί τά καθήκοντα τῆς διεθνοῦς σοσιαλδημοκρατίας», Ζυρίχη, 1915. *Ή Σύντ.*

**—«τό πρόβλημα τῆς διεθνοποίησης τοῦ έργατικοῦ κινήματος δέν είναι ταυτόσημο μέ τό ζήτημα τῆς έπαναστατικοποίησης τῶν μορφῶν καί μεθόδων μας πάλης» (37) καί ότι «τό κέντρο βάρους τοῦ προβλήματος τῆς διεθνοποίησης τοῦ προλεταριακοῦ άπελευθερωτικοῦ κινήματος βρίσκεται στήν παραπέρα άνάπτυξη καί διεθνοποίηση αὐτῆς άκριβῶς τῆς καθημερινῆς πρακτικῆς δράσης» (40)...«*λογουχάρη*, ή νομοθεσία γιά τήν προστασία τῆς έργασίας καί τίς κοινωνικές άσφαλίσεις πρέπει... νά γίνει άντικείμενο τῆς διεθνοῦς τους (τῶν έργατῶν) δράσης καί τῶν διεθνῶν τους όργανώσεων» (39). *Ή Σύντ.*

κανένα ἀπό τά ἐπιχειρήματά του γιά τήν ὑπεράσπιση τῆς πατρίδας. Ὁ Ἀξελρόντ—ὅπως καί οἱ γαλλόφιλοι σοσιαλσωβινιστές—φοβᾶται ἀκόμη καί νά θυμηθεῖ ὅτι ἡ Διακήρυξη τῆς Βασιλείας μιλάει ἀκριβῶς γιά τήν ἐπαναστατική τακτική. Γιά τό μέλλον—γιά τό ἀκαθόριστο καί ἄγνωστο μέλλον—ὁ Ἀξελρόντ εἶναι ἕτοιμος νά πετάξει τίς πιό ἀριστερές, ἐπαναστατικές φράσεις γιά τόν τρόπο πού θά δράσει ἡ μελλοντική Διεθνής—entgegentreten wird (den Regierungen im Falle der Kriegsgefahr) «mit der Entfachung eines revolutionären Sturmes»... «Einleitung der sozialistischen Revolution» (14)*. Μήν ἀστειεύεστε! Ὅταν ὅμως πρόκειται γιά τήν ἐφαρμογή τῆς ἐπαναστατικῆς τακτικῆς ἀκριβῶς τώρα, στήν περίοδο τῆς σημερινῆς κρίσης, ὁ Ἀξελρόντ ἀπαντάει ganz à la Kautsky: «revolutionäre Massenaktionen»... ἡ τακτική αὐτή... «hätte noch eine gewisse Berechtigung, wenn wir unmittelbar am Vorabend der sozialen Revolution ständen, ähnlich wie es etwa in Rußland seit den Studentendemonstrationen des J. 1901 der Fall war, die das Herannahen entscheidender Kämpfe gegen den Absolutismus ankündigten»**...(40-41) καί συνεχίζει μέ μύδρους ἐνάντια στίς «Utopien»*** καί τόν «Bakunismus»****, ἐντελῶς στό πνεῦμα τῶν Κόλμπ, Χάινε, Ζύντεκουμ καί Λέγκιν!! Τό παράδειγμα ὅμως τῆς Ρωσίας ξεσκεπάζει ἐξαιρετικά ἔκδηλα τόν Ἀξελρόντ. Ἀπό τό 1901 ὥς τό 1905 πέρασαν 4 χρόνια καί κανείς δέν μποροῦσε νά ἐγγυηθεῖ στά 1901, ὅτι ἡ ἐπανάσταση στή Ρωσία (ἡ πρώτη ἐπανάσταση ἐνάντια στήν ἀπολυταρχία) θά ξεσπάσει ὕστερα ἀπό 4 χρόνια. Ὁλόιδια εἶναι ἡ κατάσταση τῆς Εὐρώπης πρίν ἀπό τή σοσιαλιστική ἐπανάσταση. Κανείς δέν μπορεῖ νά ἐγγυηθεῖ, ἄν ἡ πρώτη ἐπανάσταση αὐτοῦ τοῦ εἴδους θά ξεσπάσει ἤ ὄχι ὕστερα ἀπό 4 χρόνια. Ὅτι ὅμως *ὑπάρχει* ἐπαναστατική κατάσταση αὐτό εἶναι γεγονός πού προβλέφθηκε τό 1912 καί ἔγινε πραγματικότητα τό 1914. Οἱ διαδηλώσεις τοῦ 1914 τῶν ἐργατῶν καί τῶν πεινα-

*—θά δράσει (ἐνάντια στίς κυβερνήσεις σέ περίπτωση κινδύνου πολέμου) «καί θά ξεσηκώσει ἐπαναστατική θύελλα»... «Ὁ πρόλογος τῆς σοσιαλιστικῆς ἐπανάστασης» (14). *Ἡ Σύντ.*

**—ἡ τακτική «τῆς ἐπαναστατικῆς μαζικῆς δράσης»... «θά ἦταν ἀκόμη κάπως δικαιολογημένη, ἄν βρισκόμασταν ἄμεσα στίς παραμονές τῆς κοινωνικῆς ἐπανάστασης, ὅπως ἔγινε λογουχάρη στή Ρωσία, ὅπου οἱ φοιτητικές διαδηλώσεις τοῦ 1901 στάθηκαν ὁ προάγγελος τῆς προσέγγισης ἀποφασιστικῶν μαχῶν ἐνάντια στήν ἀπολυταρχία». *Ἡ Σύντ.*

***—«οὐτοπίες». *Ἡ Σύντ.*

****—«μπακουνισμό». *Ἡ Σύντ.*

σμένων κατοίκων τῶν πόλεων στή Ρωσία καί τή Γερμανία καί αὐτές ἀναμφισβήτητα «ankündigen das Herannahen entscheidender Kämpfe»*. Ἄμεσο καί ἐπιτακτικό χρέος τῶν σοσιαλιστῶν εἶναι νά ὑποστηρίζουν καί νά ἀναπτύσσουν *αὐτές* τίς διαδηλώσεις καί τήν καθελογῆς «ἐπαναστατική μαζική δράση» (ἀπεργίες, οἰκονομικές καί πολιτικές, ταραχές στό στρατό ὥς τήν ἐξέγερση καί τόν ἐμφύλιο πόλεμο), νά διατυπώνουν γι' αὐτή τή δράση ξεκάθαρα συνθήματα, νά δημιουργοῦν παράνομες ὀργανώσεις καί παράνομη φιλολογία· χωρίς αὐτά *δέν εἶναι δυνατό* νά καλεῖ κανείς τίς μάζες σέ ἐπανάσταση, νά τίς βοηθάει νά ἀποκτήσουν συνείδησή της, νά ὀργανωθοῦν γι' αὐτήν. Ἀκριβῶς ἔτσι ἐνεργοῦσαν οἱ σοσιαλδημοκράτες τῆς Ρωσίας τό 1901 «am Vorabend»** τῆς ἀστικῆς ἐπανάστασης (πού ἄρχισε τό 1905, δέν τέλειωσε ὅμως οὔτε τό 1915). Ἀκριβῶς ἔτσι εἶχαν τήν ὑποχρέωση νά ἐνεργοῦν οἱ σοσιαλδημοκράτες τῆς Εὐρώπης στά 1914-1915 «am Vorabend» der sozialistischen Revolution***. Οἱ ἐπαναστάσεις ποτέ δέν γεννιοῦνται ἕτοιμες, ποτέ δέν βγαίνουν ἕτοιμες ἀπό τό κεφάλι τοῦ Δία, δέν ξεσπᾶνε μονομιᾶς. Πρίν ἀπό αὐτές προηγεῖται πάντα ἕνα προτσές ζυμώσεων, κρίσεων, κινημάτων, ἀναβρασμοῦ, ἕνα προτσές *ἀρχῆς* τῆς ἐπανάστασης, μάλιστα ἡ ἀρχή αὐτή δέν ἀναπτύσσεται *πάντα* ὥς τό τέλος (ἄν λ.χ. ἡ ἐπαναστατική τάξη εἶναι ἀδύνατη). Ὁ Ἀξελρόντ ἐπινοεῖ προσχήματα στήν προσπάθειά του νά ἀποσπάσει τήν προσοχή τῶν σοσιαλδημοκρατῶν ἀπό τό *χρέος* τους νά συμβάλλουν στήν ἀνάπτυξη τῶν ἐπαναστατικῶν κινημάτων, πού ἀρχίζουν κιόλας πάνω στή βάση τῆς ὑπάρχουσας ἤδη ἐπαναστατικῆς κατάστασης. Ὁ Ἀξελρόντ ὑπερασπίζει τήν τακτική τοῦ Ντάβιντ καί τῶν φαβιανῶν, μόνο πού συγκαλύπτει τόν ὀπορτουνισμό του μέ ἀριστερές φράσεις.

«Den Weltkrieg in einen Bürgerkrieg umwandeln zu wollen wäre Wahnsinn gewesen»****,—γράφει ὁ ἀρχηγός τῶν ὀπορτουνιστῶν Ε. Ντάβιντ («Die Sozial-demokratie im Weltkrieg», Brl., 1915, S. 172*****), φέροντας ἀντιρήσεις στή διακήρυξη τῆς

*—«προαναγγέλουν τήν προσέγγιση ἀποφασιστικῶν μαχῶν. *Ἡ Σύντ.*

**—«στίς παραμονές». *Ἡ Σύντ.*

***—«στίς παραμονές τῆς σοσιαλιστικῆς ἐπανάστασης». *Ἡ Σύντ.*

****—«Θά ἦταν τρέλλα νά θελήσει κανείς νά μετατρέψει τόν παγκόσμιο πόλεμο σέ πόλεμο ἐμφύλιο». *Ἡ Σύντ.*

*****—«Ἡ σοσιαλδημοκρατία στόν παγκόσμιο πόλεμο», Βερολίνο, 1915, σελ. 172. *Ἡ Σύντ.*

ΚΕ τοῦ κόμματός μας, τοῦ ΣΔΕΚΡ, πού δημοσιεύτηκε τήν 1.XI. 1914 καί ἔριξε αὐτό τό σύνθημα μέ τήν ἑξῆς προσθήκη: «Wie groß die Schwierigkeiten dieser Umwandlung zur gegebenen Zeit auch sein mögen,—die Sozialisten werden niemals ablehnen, die Vorarbeiten in der bezeichneten Richtung *systematisch, unbeugsam* und energisch auszuführen, falls der Krieg zur Tatsache geworden ist» (zitiert bei David. S. 171*). Ἄς σημειώσουμε ὅτι ἕνα μήνα πρίν ἀπό τήν ἔκδοση τοῦ βιβλίου τοῦ Ντάβιντ (1.V.1915) τό κόμμα μας δημοσίευσε («Σοτσιάλ-Ντεμοκράτ», άρ. φύλ. 40, 29.III) τίς ἀποφάσεις σχετικά μέ τόν πόλεμο: τά συστηματικά «μέτρα στό δρόμο τῆς μετατροπῆς τοῦ ἰμπεριαλιστικοῦ πολέμου σέ ἐμφύλιο» καθορίστηκαν στίς ἀποφάσεις αὐτές μέ τόν ἀκόλουθο τρόπο: 1) ἄρνηση ψήφισης τῶν πολεμικῶν πιστώσεων· 2) ρήξη μέ τή «Burgfrieden»**· 3) δημιουργία παράνομης ὀργάνωσης· 4) ὑποστήριξη τῆς συναδέλφωσης τῶν στρατιωτῶν στά χαρακώματα· 5) ὑποστήριξη κάθε εἴδους ἐπαναστατικῆς μαζικῆς δράσης τοῦ προλεταριάτου γενικά.

Ὦ, γενναῖε Ντάβιντ! Τό 1912 δέν θεωροῦσε «τρέλλα» τό νά ἀναφέρεται κανείς στό παράδειγμα τῆς Κομμούνας τοῦ Παρισιοῦ. Τό 1914 κρατάει τόν ἴσο στήν ἀστική τάξη: «τρέλλα»!!

Μιά ἐκτίμηση τῆς ἐπαναστατικῆς τακτικῆς ἐντελῶς σύμφωνη μέ τοῦ Ντάβιντ ἔδοσε καί ὁ Πλεχάνοφ, ἕνας τυπικός ἐκπρόσωπος τῶν σοσιαλσωβινιστῶν τῆς «τετραπλῆς συνεννόησης». Ὁ Πλεχάνοφ ὀνόμασε τίς σκέψεις γιά...***... ἀκριβῶς στίς «Vorabend»**** τῆς κοινωνικῆς ἐπανάστασης, ἀπό τίς ὁποῖες μπορεῖ νά περάσουν καί 4 καί περισσότερα χρόνια ὥς τίς «entscheidende Kämpfe»*****. Αὐτά εἶναι ἀκριβῶς τά πρῶτα σπέρματα, ἔστω καί ἀδύνατα, ὡστόσο ὅμως σπέρματα τῆς «προλεταριακῆς ἐπανάστασης», γιά τήν ὁποία μίλησε ἡ Βασιλεία καί πού *ποτέ* δέν θά γίνει μονομιᾶς ἰσχυρή, ἀλλά θά περάσει ἀναπόφευκτα ἀπό στάδια σπερμάτων σχετικά *ἀδύνατων.*

---

*—«Ὅσο μεγάλες κι'ἄν εἶναι οἱ δυσκολίες αὐτῆς τῆς μετατροπῆς τή μιά ἤ τήν ἄλλη στιγμή, οἱ σοσιαλιστές δέν θά παραιτηθοῦν ποτέ ἀπό τή *συστηματική, τήν ἐπίμονη,* καί ἄκαμπτη προπαρασκευαστική δουλιά πρός αὐτή τήν κατεύθυνση μιά καί ὁ πόλεμος ἔγινε πραγματικότητα» (ἡ περικοπή αὐτή ἀναφέρεται ἀπό τόν Ντάβιντ, σελ. 171). *Ἡ Σύντ.*

**—«κοινωνική εἰρήνη». *Ἡ Σύντ.*

***—Στό σημεῖο αὐτό τό χειρόγραφο κόβεται. Τό κείμενο πού ἀκολουθεῖ, δημοσιεύεται ἀπό τή σελίδα πού δέν διασώθηκε ὁλόκληρη (λείπει ἡ ἀρχή της). *Ἡ Σύντ.*

****—«παραμονές». *Ἡ Σύντ.*

*****— «ἀποφασιστικές μάχες». *Ἡ Σύντ.*

Ὑποστήριξη, ἀνάπτυξη, ἐπέκταση, ὄξυνση τῆς ἐπαναστατικῆς μαζικῆς δράσης καί τοῦ ἐπαναστατικοῦ κινήματος. Δημιουργία παράνομης ὀργάνωσης γιά νά διεξαχθεῖ προπαγάνδα καί ζύμωση πρός αὐτή τήν κατεύθυνση καί νά βοηθηθοῦν οἱ μάζες ν᾽ἀποκτήσουν συνείδηση τοῦ κινήματος καί τῶν καθηκόντων του, τῶν μέσων του, τῶν σκοπῶν του. Σ᾽αὐτά τά δυό σημεῖα συνοψίζεται ἀναπόφευκτα κάθε πρακτικό πρόγραμμα δράσης τῶν σοσιαλδημοκρατῶν στήν περίοδο τοῦ σημερινοῦ πολέμου. Ὅλα τ᾽ἄλλα εἶναι ὀπορτουνιστική, ἀντεπαναστατική φρασεολογία, μέ ὅσα ἀριστερά, ψευτομαρξιστικά καί πασιφιστικά τερτίπια κι᾽ἄν ἐξωραΐζεται.

Καί ἄν μᾶς φέρνουν ἀντιρήσεις, ὅπως φέρνουν συνήθως ἀντιρήσεις οἱ ρουτινιέρηδες τῆς II Διεθνοῦς: ἄ! αὐτές οἱ «ρωσικές» μέθοδοι!! («Die russische Taktik»—Kap. VIII bei David*),—θά ἀπαντήσουμε ἐπικαλούμενοι ἁπλῶς τά γεγονότα. Στό Βερολίνο στίς 30. X. 1915 μερικές ἑκατοντάδες (einige Hundert) γυναῖκες διαδήλωσαν μπροστά στό Parteivorstand καί τοῦ δήλωσαν μέσω τῆς ἀντιπροσωπείας τους: «Die Verbreitung von *unzensierten Flugblättern und Druckschriften* und die Abhaltung *nicht genehmigter Versammlungen* wäre bei dem großen Organisationsapparat heute leichter möglich als zur Zeit des Sozialistengesetzes. Es fehlt nicht an Mitteln und Wegen, sondern offensichtlich an dem Willen»** (ἡ ὑπογράμμιση δική μου). («Berner Tagwacht», ἀρ. φύλ. 271).

Ὅπως φαίνεται, οἱ ἐργάτριες αὐτές τοῦ Βερολίνου ἔχουν παραπλανηθεῖ ἀπό τήν «μπακουνιστική» καί «τυχοδιωκτική», τή «σεχταριστική» (siehe Kolb & K°***) καί «τρελλή» διακήρυξη τῆς ΚΕ τοῦ ρωσικοῦ κόμματος τῆς 1. XI.

Γράφτηκε στά τέλη τοῦ 1915

Πρωτοδημοσιεύτηκε τό 1924 στό περιοδικό «Προλετάρσκαγια Ρεβολιούτσιγια», τεῦχ. 5

Δημοσιεύεται σύμφωνα μέ τό χειρόγραφο

---

*—(«Ἡ ρωσική τακτική»—κεφ. VIII τοῦ Ντάβιντ). *Ἡ Σύντ.*

**—«Ἡ κυκλοφορία *παράνομων προκηρύξεων καί μπροσουρῶν καί* ἡ ὀργάνωση *συνελεύσεων χωρίς ἄδεια* θά ἦταν μέ τό μεγάλο ὀργανωτικό μηχανισμό πού ὑπάρχει σήμερα πιό εὔκολες παρά στόν καιρό τοῦ ἔκτακτου νόμου ἐνάντια στούς σοσιαλιστές. Δέν λείπουν τά μέσα καί οἱ δρόμοι, ἀλλά λείπει, ἀσφαλῶς, ἡ θέληση». *Ἡ Σύντ.*

*** — βλ. Κόλμπ καί Σία. *Ἡ Σύντ.*

Ο ΟΠΟΡΤΟΥΝΙΣΜΟΣ ΚΑΙ Η ΧΡΕΟΚΟΠΙΑ ΤΗΣ ΙΙ ΔΙΕΘΝΟΥΣ[66]

I

Κατάρευσε πραγματικά ἡ ΙΙ Διεθνής; Αὐτό τό ἀρνοῦνται ἐπίμονα οἱ αὐθεντικότεροι ἐκπρόσωποί της, σάν τόν Κάουτσκι καί τόν Βαντερβέλντε. Δέν συνέβηκε τίποτε, ἐκτός ἀπ᾿τή διακοπή τῶν συνδέσεων, ὅλα εἶναι ἐντάξει. Αὐτή εἶναι ἡ ἄποψή τους.

Γιά νά βροῦμε τήν ἀλήθεια, ἄς στραφοῦμε στή *Διακήρυξη τοῦ συνεδρίου τῆς Βασιλείας* τοῦ 1912, πού ἀναφέρεται ἀκριβῶς στό σημερινό ἰμπεριαλιστικό παγκόσμιο πόλεμο καί ἔγινε δεκτή ἀπό τά σοσιαλιστικά κόμματα ὅλου τοῦ κόσμου. ᾿Αξιοσημείωτο εἶναι πώς στή θεωρία κανένας σοσιαλιστής δέν τολμᾶ ν᾿ἀρνηθεῖ ὅτι εἶναι ἀνάγκη κάθε πόλεμος νά ἐκτιμιέται συγκεκριμένα-ἱστορικά.

Τώρα πού ξέσπασε ὁ πόλεμος, οὔτε οἱ ἀνοιχτοί ὀπορτουνιστές οὔτε οἱ καουτσκιστές τολμοῦν ν᾿ἀρνηθοῦν τή Διακήρυξη τῆς Βασιλείας καί νά ἐλέγξουν μέ βάση τίς ἀπαιτήσεις της τή στάση τῶν σοσιαλιστικῶν κομμάτων στή διάρκεια τοῦ πολέμου. Γιατί; Γιατί ἡ Διακήρυξη ξεσκεπάζει πέρα γιά πέρα καί τούς πρώτους καί τούς δεύτερους.

῾Η Διακήρυξη δέν λέει λέξη οὔτε γιά τήν ὑπεράσπιση τῆς πατρίδας, οὔτε γιά τή διαφορά ἀνάμεσα στόν ἐπιθετικό καί τόν ἀμυντικό πόλεμο· οὔτε λέξη γιά ὅσα διασαλπίζουν τώρα σέ ὅλα τά σταυροδρόμια τοῦ κόσμου οἱ ὀπορτουνιστές καί οἱ καουτσκι-

στές* τῆς Γερμανίας καί τῆς τετραπλῆς συνεννόησης. Ἡ Διακήρυξη δέν μποροῦσε νά μιλάει γι'αὐτά, γιατί ὅσα λέει ἀποκλείουν ἐντελῶς τή χρησιμοποίηση τέτιων ἐννοιῶν. Κατονομάζει ἐντελῶς συγκεκριμένα μιά σειρά οἰκονομικές καί πολιτικές συγκρούσεις, πού ὁλόκληρες δεκαετίες προετοίμαζαν αὐτό τόν πόλεμο, πού ἐκδηλώθηκαν ὁλοκληρωτικά καί ὁριστικά τό 1912 καί προκάλεσαν τόν πόλεμο τοῦ 1914. Ἡ Διακήρυξη ἀναφέρει λ.χ. τή ρωσοαυστριακή σύγκρουση γιά τήν «ἡγεμονία στά Βαλκάνια», τή σύγκρουση ἀνάμεσα «στήν Ἀγγλία, τή Γαλλία καί τή Γερμανία» (ἀνάμεσα *σ'ὅλες* αὐτές τίς χῶρες!) ἐξαιτίας τῆς «κατακτητικῆς τους πολιτικῆς στή Μικρά Ἀσία», τήν αὐστροϊταλική σύγκρουση ἀπ'ἀφορμή τίς «τάσεις γιά κυριαρχία» στήν Ἀλβανία κτλ. Ἡ Διακήρυξη χαρακτηρίζει μέ μιά λέξη ὅλες αὐτές τίς συγκρούσεις, σάν συγκρούσεις πάνω στό ἔδαφος τοῦ «καπιταλιστικοῦ ἰμπεριαλισμοῦ». Ἔτσι, ἡ Διακήρυξη διαπιστώνει πεντακάθαρα τόν κατακτητικό, ἰμπεριαλιστικό, ἀντιδραστικό, δουλοκτητικό χαρακτήρα τοῦ σημερινοῦ πολέμου, δηλαδή τό χαρακτήρα πού μετατρέπει τό ἐπιτρεπτό τῆς ὑπεράσπισης τῆς πατρίδας σέ θεωρητικό παραλογισμό καί σέ πρακτική ἀνοησία. Πολεμοῦν μεταξύ τους οἱ μεγάλοι καρχαρίες γιά τήν καταβρόχθιση ξένων «πατρίδων». Ἡ Διακήρυξη βγάζει τά ἀναπόφευκτα συμπεράσματα ἀπό τά ἀδιαφιλονίκητα ἱστορικά γεγονότα: ὁ πόλεμος αὐτός «δέν μπορεῖ νά δικαιολογηθεῖ οὔτε μέ τό παραμικρότερο πρόσχημα ἑνός ὁποιουδήποτε λαϊκοῦ συμφέροντος»· προετοιμάζεται «γιά τά κέρδη τῶν καπιταλιστῶν καί γιά τίς φιλοδοξίες τῶν δυναστειῶν». Θά ἦταν «ἔγκλημα», ἄν οἱ ἐργάτες «ἀρχίσουν νά πυροβολοῦν ὁ ἕνας τόν ἄλλον». Αὐτά λέει ἡ Διακήρυξη.

Ἡ ἐποχή τοῦ καπιταλιστικοῦ ἰμπεριαλισμοῦ εἶναι ἐποχή τοῦ ὥριμου καί ὑπερώριμου καπιταλισμοῦ, πού βρίσκεται στίς παραμονές τῆς κατάρευσής του, πού ἔγινε τόσο ὥριμος, ὥστε νά παραχωρήσει τή θέση του στό σοσιαλισμό. Ἡ περίοδος 1789-1871 ἦταν ἡ ἐποχή τοῦ προοδευτικοῦ καπιταλισμοῦ, τότε πού στήν ἡμερήσια διάταξη τῆς ἱστορίας βρισκόταν τό γκρέμισμα τῆς φεουδαρχίας, τοῦ ἀπολυταρχισμοῦ, ἡ ἀποτίναξη τοῦ ξένου ζυγοῦ. Πάνω σ'αὐτό τό ἔδαφος, καί *μόνο* πάνω σ'αὐτό, ἐπιτρεπόταν ἡ «ὑπεράσπιση τῆς πατρίδας», δηλαδή ὑπεράσπιση

* Δέν πρόκειται γιά τούς ὀπαδούς τοῦ Κάουτσκι στή Γερμανία σάν πρόσωπα, μά γιά τό διεθνή ἐκεῖνο τύπο τῶν δῆθεν μαρξιστῶν, πού ταλαντεύονται ἀνάμεσα στόν ὀπορτουνισμό καί στό ριζοσπαστισμό, ἐνῶ στήν πραγματικότητα χρησιμεύουν μονάχα σάν φύλλο συκῆς γιά τόν ὀπορτουνισμό.

ἐνάντια στήν καταπίεση. Ἡ ἔννοια αὐτή θά μποροῦσε νά ἔχει ἐφαρμογή καί τώρα σ'ἕναν πόλεμο *ἐνάντια* στίς μεγάλες ἰμπεριαλιστικές Δυνάμεις, θά ἦταν ὅμως παραλογισμός νά ἐφαρμοστεῖ στόν πόλεμο *ἀνάμεσα* στίς μεγάλες ἰμπεριαλιστικές Δυνάμεις, σ'ἕναν πόλεμο πού γίνεται, γιά τό ποιός θά μπορέσει νά ληστέψει περισσότερο τίς Βαλκανικές χῶρες, τή Μικρά Ἀσία κτλ. Γι'αὐτό δέν πρέπει ν'ἀποροῦμε, γιατί οἱ «σοσιαλιστές», πού παραδέχονται τήν «ὑπεράσπιση τῆς πατρίδας» σ'αὐτό τόν πόλεμο, ἀποφεύγουν τή Διακήρυξη τῆς Βασιλείας, ὅπως ὁ κλέφτης τόν τόπο πού ἔκανε τήν κλεψιά. Ἡ Διακήρυξη ὅμως ἀποδείχνει ὅτι αὐτοί εἶναι σοσιαλσωβινιστές, δηλαδή σοσιαλιστές στά λόγια καί σωβινιστές στήν πράξη, πού βοηθοῦν τή «δική τους» ἀστική τάξη νά ληστεύει ξένες χῶρες καί νά ὑποδουλώνει ἄλλα ἔθνη. Κι'αὐτό ἀκριβῶς εἶναι τό οὐσιαστικό στήν ἔννοια τοῦ «σωβινισμοῦ», ὅτι δηλαδή ὑπερασπίζουν τή «δική τους» πατρίδα ἀκόμη καί τότε, ὅταν οἱ πράξεις της ἀποσκοποῦν στήν ὑποδούλωση ξένων πατρίδων.

Ἀπό τήν ἀναγνώριση τοῦ πολέμου σάν ἐθνικοαπελευθερωτικοῦ ἀπορέει μιά ὁρισμένη τακτική, ἀπό τήν ἀναγνώρισή του σάν ἰμπεριαλιστικοῦ ἀπορέει μιά ἄλλη. Ἡ Διακήρυξη ὑποδείχνει ξεκάθαρα αὐτή τή δεύτερη τακτική. Ὁ πόλεμος «θά προκαλέσει οἰκονομική καί πολιτική κρίση», πού πρέπει «νά χρησιμοποιηθεῖ»: ὄχι γιά τό μετριασμό τῆς κρίσης, ὄχι γιά τήν ὑπεράσπιση τῆς πατρίδας, μά ἀντίθετα, γιά *«νά τρανταχτοῦν»* οἱ μάζες, «γιά νά ἐπιταχυνθεῖ ἡ πτώση τῆς κυριαρχίας τοῦ κεφαλαίου». Δέν μπορεῖ νά ἐπιταχύνει κανείς κάτι, γιά τό ὁποῖο δέν ἔχουν ἀκόμη ὡριμάσει οἱ ἱστορικές προϋποθέσεις. Ἡ Διακήρυξη ἀναγνώριζε ὅτι ἡ κοινωνική ἐπανάσταση *εἶναι πραγματοποιήσιμη,* ὅτι οἱ προϋποθέσεις της *ἔχουν ὡριμάσει,* ὅτι θά ἔρθει ἀκριβῶς σέ *σύνδεση* μέ τόν πόλεμο: «οἱ κυρίαρχες τάξεις» φοβοῦνται «τήν προλεταριακή ἐπανάσταση», δηλώνει ἡ Διακήρυξη, ἀναφερόμενη στό παράδειγμα *τῆς Κομμούνας τοῦ Παρισιοῦ* καί *τῆς ἐπανάστασης τοῦ 1905* στή Ρωσία, δηλαδή στό παράδειγμα τῶν μαζικῶν ἀπεργιῶν καί τοῦ ἐμφυλίου πολέμου. Εἶναι ψέμα ὅταν ἰσχυρίζονται, σάν τόν Κάουτσκι, ὅτι δέ εἶχε ξεκαθαριστεῖ ἡ στάση τοῦ σοσιαλισμοῦ ἀπέναντι *σ'αὐτό* τόν πόλεμο. Τό πρόβλημα αὐτό ὄχι μόνο συζητήθηκε, ἀλλά καί εἶχε λυθεῖ στή Βασιλεία, ὅπου ψηφίστηκε ἡ τακτική τῆς ἐπαναστατικῆς-προλεταριακῆς μαζικῆς πάλης.

Εἶναι ἐξοργιστική ὑποκρισία ὅταν παρακάμπτουν ὁλότελα, ἤ στά πιό οὐσιαστικά της σημεῖα, τή Διακήρυξη τῆς Βασιλείας

καί στή θέση της ἀναφέρουν ἀποσπάσματα ἀπό λόγους ἀρχηγὼν ἤ ἀπό ἀποφάσεις ὁρισμένων κομμάτων, πού πρῶτο, ἔχουν εἰπωθεῖ *πρίν* ἀπό τή Βασιλεία, δεύτερο, δέν ἀποτελοῦν ἀποφάσεις τῶν κομμάτων ὅλου τοῦ κόσμου, τρίτο, ἀναφέρονται σέ διάφορους *ἐνδεχόμενους* πολέμους καί μόνο σέ τοῦτο τόν πόλεμο δέν ἀναφέρονται. Ἡ οὐσία τοῦ ζητήματος βρίσκεται στό ὅτι ἡ ἐποχή τῶν ἐθνικῶν πολέμων ἀνάμεσα στίς εὐρωπαϊκές μεγάλες Δυνάμεις παραχώρησε τή θέση της στήν ἐποχή τῶν ἰμπεριαλιστικῶν πολέμων ἀνάμεσα σ'αὐτές καί στό ὅτι ἡ Διακήρυξη τῆς Βασιλείας ἔπρεπε γιά πρώτη φορά νά παραδεχτεῖ ἐπίσημα αὐτό τό γεγονός.

Θά ἦταν λάθος νά ὑποθέσουμε ὅτι ἡ Διακήρυξη τῆς Βασιλείας εἶναι μιά κούφια μεγαλοστομία, τυπική φράση, ὄχι σοβαρή ἀπειλή. Ἔτσι θά ἤθελαν νά βάλουν τό ζήτημα ἐκεῖνοι, τούς ὁποίους ξεσκεπάζει ἡ Διακήρυξη αὐτή. Αὐτό ὅμως δέν εἶναι ἀλήθεια. Ἡ Διακήρυξη εἶναι μόνο ἀποτέλεσμα τῆς μεγάλης προπαγανδιστικῆς δουλιᾶς ὅλης τῆς ἐποχῆς τῆς ΙΙ Διεθνοῦς, εἶναι μόνο ἡ συνόψιση ὅλων, ὅσων διέδιδαν οἱ σοσιαλιστές στίς μάζες μέ ἑκατοντάδες χιλιάδες λόγους τους, ἄρθρα καί ἐκκλήσεις σ'ὅλες τίς γλῶσσες. Ἁπλῶς ἐπαναλαβαίνει ὅσα ἔγραψε, λογουχάρη, *ὁ Ζύλ Γκέντ* τό 1899, ὅταν μαστίγωνε τό μινιστεριαλισμό τῶν σοσιαλιστῶν σέ περίπτωση πολέμου: μιλοῦσε γιά ἕναν πόλεμο, πού τόν χάλκευαν «οἱ καπιταλιστές πειρατές» (*«En garde!»*, σελ. 175)· ἁπλῶς ἐπαναλαβαίνει ὅσα ἔγραφε *ὁ Κάουτσκι* τό 1909 στό «Δρόμο πρός τήν ἐξουσία», ὅπου ἀναγνώριζε τό τέλος τῆς «εἰρηνικῆς» ἐποχῆς καί τήν ἔναρξη τῆς ἐποχῆς τῶν πολέμων καί τῶν ἐπαναστάσεων. Ὅταν παρουσιάζει κανείς τή Διακήρυξη τῆς Βασιλείας σάν φράση ἤ σάν πλάνη σημαίνει ὅτι βλέπει σάν φράση ἤ σάν πλάνη ὅλη τή δουλιά τῶν σοσιαλιστῶν στά τελευταῖα 25 χρόνια. Γι'αὐτόν ἀκριβῶς τό λόγο εἶναι τόσο ἀνυπόφορη γιά τούς ὀπορτουνιστές καί τούς καουτσκιστές ἡ ἀντίφαση ἀνάμεσα στή Διακήρυξη καί στή μή ἐφαρμογή της, γιατί φανερώνει τή βαθύτατη ἀντίφαση πού ὑπάρχει στή δουλιά τῆς ΙΙ Διεθνοῦς. Ὁ σχετικά «εἰρηνικός» χαρακτήρας τῆς περιόδου 1871-1914 ἔθρεψε τόν ὀπορτουνισμό στήν ἀρχή σάν *διάθεση*, ἔπειτα σάν *κατεύθυνση* καί τέλος σάν *ὁμάδα ἤ στρῶμα* τῆς ἐργατικῆς γραφειοκρατίας καί τῶν μικροαστῶν συνοδοιπόρων. Τά στοιχεῖα αὐτά μπόρεσαν νά ἐπιβληθοῦν στό ἐργατικό κίνημα μόνο γιατί στά λόγια παραδέχονταν τούς ἐπαναστατικούς σκοπούς καί τήν ἐπαναστατική τακτική. Μπόρεσαν νά κατακτήσουν τήν ἐμπιστοσύνη τῶν μαζῶν γιατί

ορκίζονταν πώς όλη ή «είρηνική» δουλιά είναι τάχα μόνο *προετοιμασία* γιά τήν προλεταριακή επανάσταση. Ἡ ἀντίφαση αὐτή ἦταν ἕνα ἀπόστημα, πού κάποτε ἔπρεπε νά σπάσει καί ἔσπασε. Ὅλο τό ζήτημα εἶναι ἄν πρέπει νά προσπαθεῖ κανείς, ὅπως κάνουν οἱ Κάουτσκι καί Σία, νά ξαναμπάσει στόν ὀργανισμό αὐτό τό πύο χάρη τῆς «ἑνότητας» (μέ τό πύο)—ἤ ἄν πρέπει, γιά νά βοηθήσει νά ἐξυγιανθεῖ πέρα γιά πέρα ὁ ὀργανισμός τοῦ ἐργατικοῦ κινήματος, νά βγάλει ὅσο τό δυνατό πιό γρήγορα καί πιό προσεκτικά αὐτό τό πύο παρ᾽ὅλο τόν προσωρινό ὀξύ πόνο πού προκαλεῖ αὐτή ἡ διαδικασία.

Εἶναι ὁλοφάνερο ὅτι πρόδοσαν τό σοσιαλισμό αὐτοί πού ψήφισαν τίς πολεμικές πιστώσεις, μπῆκαν στίς κυβερνήσεις καί ὑπεράσπισαν τήν ἰδέα τῆς ἄμυνας τῆς πατρίδας στά 1914-1915. Μονάχα ὑποκριτές μποροῦν ν᾽ἀρνοῦνται αὐτό τό γεγονός. Εἶναι ἀπαραίτητο νά τό ἐξηγήσουμε.

II

Θά ἦταν ἀνόητο νά ἐξετάζουμε ὅλο τό ζήτημα σάν ζήτημα προσώπων. Τί σχέση ἔχει αὐτό μέ τόν ὀπορτουνισμό, ἄν ἄνθρωποι σάν τόν *Πλεχάνοφ* καί τόν *Γκέντ* κτλ.;—ρωτάει ὁ *Κάουτσκι* («Neue Zeit» τῆς 28 τοῦ Μάη 1915). Τί σχέση ἔχει αὐτό μέ τόν ὀπορτουνισμό, ἄν ὁ *Κάουτσκι* κτλ.;—ἀπαντοῦσε *ὁ Ἀξελρόντ* ἐξονόματος τῶν ὀπορτουνιστῶν τῆς τετραπλῆς συνεννόησης («Die Krise der Sozialdemokratie»*, «Ζυρίχη, 1915, σελ. 21). Ὅλα αὐτά εἶναι κωμωδία. *Γιά νά ἐξηγήσουμε τήν κρίση ὅλου τοῦ κινήματος, πρέπει νά ἐξετάσουμε, πρῶτο, τήν οἰκονομική σημασία τῆς δοσμένης πολιτικῆς, δεύτερο, τίς ἰδέες πού ἀποτελοῦν τή βάση της καί, τρίτο, τή σχέση της μέ τήν ἱστορία τῶν ρευμάτων μέσα στό σοσιαλισμό.*

Σέ τί συνίσταται ἡ οἰκονομική οὐσία τοῦ ἀμυντισμοῦ στόν καιρό τοῦ πολέμου 1914-1915; Ἡ ἀστική τάξη *ὅλων* τῶν μεγάλων Δυνάμεων κάνει τόν πόλεμο γιά τό μοίρασμα καί τήν ἐκμετάλλευση τοῦ κόσμου, γιά τήν καταπίεση τῶν λαῶν. Ἀπό τά μεγάλα κέρδη τῆς ἀστικῆς τάξης μπορεῖ νά πέφτουν λίγα ψίχουλα σ᾽ἕνα μικρό κύκλο τῆς ἐργατικῆς γραφειοκρατίας, τῆς ἐργατικῆς ἀριστοκρατίας καί τῶν μικροαστῶν συνοδοιπόρων. Τό ταξικό ὑπόβαθρο τοῦ σοσιαλσωβινισμοῦ καί τοῦ ὀπορτουνισμοῦ εἶναι τό ἴδιο: ἡ συμμαχία ἑνός μικροῦ προνομιούχου

*—«Ἡ κρίση τῆς σοσιαλδημοκρατίας». *Ἡ Σύντ.*

στρώματος ἐργατῶν μέ τήν ἐθνική «τους» ἀστική τάξη *ἐνάντια* στίς μάζες τῆς ἐργατικῆς τάξης, ἡ συμμαχία τῶν λακέδων τῆς ἀστικῆς τάξης μέ τήν ἴδια τήν ἀστική τάξη *ἐνάντια* στήν τάξη πού αὐτή ἐκμεταλλεύεται.

Τό πολιτικό περιεχόμενο τοῦ ὀπορτουνισμοῦ καί τοῦ σοσιαλσωβινισμοῦ εἶναι τό ἴδιο: συνεργασία τῶν τάξεων, παραίτηση ἀπό τή δικτατορία τοῦ προλεταριάτου, παραίτηση ἀπό τήν ἐπαναστατική δράση, ἀνεπιφύλακτη ἀναγνώριση τῆς ἀστικῆς νομιμότητας, δυσπιστία πρός τό προλεταριάτο, ἐμπιστοσύνη πρός τήν ἀστική τάξη. *Ὁ σοσιαλσωβινισμός εἶναι ἡ ἄμεση συνέχιση καί ὁλοκλήρωση τῆς ἀγγλικῆς φιλελεύθερης ἐργατικῆς πολιτικῆς, τοῦ μιλερανισμοῦ καί τοῦ μπερνσταϊνισμοῦ.*

Ἡ πάλη τῶν δυό βασικῶν τάσεων μέσα στό ἐργατικό κίνημα, τοῦ ἐπαναστατικοῦ καί τοῦ ὀπορτουνιστικοῦ σοσιαλισμοῦ, γεμίζει ὅλη τήν ἐποχή ἀπό τό 1889 ὥς τό 1914. Καί τώρα σέ ὅλες τίς χῶρες ὑπάρχουν ἐπίσης δυό κύρια ρεύματα στό ζήτημα τῆς στάσης ἀπέναντι στόν πόλεμο. Ἄς ἀφήσουμε κατά μέρος τή μέθοδο τῶν ἀστῶν καί τῶν ὀπορτουνιστῶν νά ἀναφέρονται στά πρόσωπα. Ἄς πάρουμε τά *ρεύματα* σέ μιά σειρά χῶρες. Θά πάρουμε δέκα εὐρωπαϊκά κράτη: τή Γερμανία, τήν Ἀγγλία, τή Ρωσία, τήν Ἰταλία, τήν Ὀλλανδία, τή Σουηδία, τή Βουλγαρία, τήν Ἐλβετία, τό Βέλγιο καί τή Γαλλία. Στίς πρῶτες ὀχτώ χῶρες ἡ διαίρεση σέ ὀπορτουνιστικό καί ἐπαναστατικό ρεῦμα ἀντιστοιχεῖ στή διαίρεση σέ σοσιαλσωβινιστές καί διεθνιστές. Στή Γερμανία σημεῖα στήριξης τοῦ σοσιαλσωβινισμοῦ εἶναι ἡ «Sozialistische Monatshefte» καί ὁ Λέγκιν καί Σία· στήν Ἀγγλία οἱ φαβιανοί καί τό Ἐργατικό Κόμμα (τό I. L. P. συνασπιζόταν πάντα μαζί τους, ὑποστήριζε τό ὄργανό τους καί ἦταν μέσα σ᾽αὐτό τό συνασπισμό πάντα πιό ἀδύνατο ἀπό τούς σοσιαλσωβινιστές, ἐνῶ μέσα στό B. S. P. οἱ διεθνιστές ἀποτελοῦν τά τρία ἕβδομα)· στή Ρωσία τό ρεῦμα αὐτό ἀντιπροσωπεύεται ἀπό τό «Νάσα Ζαριά» (τώρα «Νάσε Ντιέλο»), τήν Ὀργανωτική Ἐπιτροπή, τήν ὁμάδα τῆς Δούμας κάτω ἀπό τήν καθοδήγηση τοῦ Τσχεΐτζε· στήν Ἰταλία ἀπό τούς ρεφορμιστές μέ ἐπικεφαλῆς τόν Μπισσολάτι· στήν Ὀλλανδία ἀπό τό κόμμα τοῦ Τρούλστρα· στή Σουηδία ἀπό τήν πλειοψηφία τοῦ κόμματος, πού τήν καθοδηγεῖ ὁ Μπράντινγκ· στή Βουλγαρία ἀπό τό κόμμα τῶν «σιρόκι»· στήν Ἐλβετία ἀπό τόν Γκρόιλιχ καί Σία. Ἀκριβῶς ἀνάμεσα στούς ἐπαναστάτες σοσιαλδημοκράτες *σέ ὅλες* αὐτές τίς χῶρες ἀντήχησε κιόλας μιά περισσότερο ἤ λιγότερο ἔντονη διαμαρτυρία ἐνάντια στό σοσιαλσωβινι-

σμό. 'Εξαίρεση ἀποτελοῦν μονάχα δυό χῶρες: ἡ Γαλλία καί τό Βέλγιο, ὅπου ὡστόσο ὑπάρχει ἐπίσης διεθνισμός, μόνο πού εἶναι πολύ ἀδύνατος.

'Ο σοσιαλσωβινισμός εἶναι ὁλοκληρωμένος ὀπορτουνισμός. Ἔχει ὡριμάσει γιά μιά ἀνοιχτή, συχνά πρόστυχη, συμμαχία μέ τήν ἀστική τάξη καί τά γενικά ἐπιτελεῖα. Καί ἀκριβῶς αὐτή ἡ συμμαχία τοῦ δίνει μεγάλη δύναμη καί τό μονοπώλιο τοῦ νόμιμου ἔντυπου λόγου καί τῆς ἐξαπάτησης τῶν μαζῶν. *Εἶναι ἀνόητο νά θεωροῦμε ὡς τά σήμερα τόν ὀπορτουνισμό φαινόμενο ἐσωκομματικό.* Εἶναι παράλογο νά σκέπτεται κανείς νά ἐφαρμόσει τήν ἀπόφαση τῆς Βασιλείας μαζί μέ τούς Ντάβιντ, Λέγκιν, Χάιντμαν, Πλεχάνοφ, Οὐέμπ. 'Η ἑνότητα μέ τούς σοσιαλσωβινιστές εἶναι ἑνότητα μέ τή «δική» σου ἐθνική ἀστική τάξη, πού ἐκμεταλλεύεται ἄλλα ἔθνη, εἶναι διάσπαση τοῦ διεθνοῦς προλεταριάτου. Αὐτό δέν σημαίνει ὅτι ἡ ρήξη μέ τούς ὀπορτουνιστές μπορεῖ νά γίνει παντοῦ ἀμέσως, σημαίνει μόνο ὅτι αὐτή ὡρίμασε ἱστορικά, ὅτι εἶναι ἀπαραίτητη καί ἀναπόφευκτη γιά τήν ἐπαναστατική πάλη τοῦ προλεταριάτου, ὅτι ἡ ἱστορία, πού ὁδήγησε ἀπό τόν «εἰρηνικό» στόν ἰμπεριαλιστικό καπιταλισμό, ἔχει προετοιμάσει αὐτή τή ρήξη. *Volentem ducunt fata, nolentem trahunt**.

III

Οἱ ἔξυπνοι ἐκπρόσωποι τῆς ἀστικῆς τάξης τό κατάλαβαν αὐτό θαυμάσια. Γι'αὐτό ἐπαινοῦν τόσο τά σημερινά σοσιαλιστικά κόμματα, πού ἐπικεφαλῆς τους βρίσκονται οἱ «ὑπερασπιστές τῆς πατρίδας», δηλαδή οἱ ὑπερασπιστές τῆς ἰμπεριαλιστικῆς ληστείας. Γι'αὐτό οἱ κυβερνήσεις ἀνταμείβουν τούς σοσιαλσωβινιστές ἀρχηγούς εἴτε μέ ὑπουργικές θέσεις (στή Γαλλία καί στήν 'Αγγλία), εἴτε μέ τό μονοπώλιο τῆς νόμιμης ἀνεμπόδιστης ὕπαρξης (στή Γερμανία καί στή Ρωσία). Γι'αὐτό ἀκριβῶς στή Γερμανία, ὅπου τό σοσιαλδημοκρατικό κόμμα ἦταν πιό ἰσχυρό καί ἡ μετατροπή του σέ ἐθνικοφιλελεύθερο, *ἀντεπαναστατικό* ἐργατικό κόμμα ἦταν πιό ἔκδηλη, τά πράγματα ἔφτασαν στό σημεῖο, πού ἡ εἰσαγγελία ἀντιμετωπίζει τήν πάλη ἀνάμεσα στή «μειοψηφία» καί στήν «πλειοψηφία» σάν «ὑποκίνηση τοῦ ταξικοῦ μίσους»! Γι'αὐτό οἱ ἔξυπνοι ὀπορτουνιστές νιάζονται

---

*—Τό πεπρωμένο ὁδηγεῖ ἐκεῖνον πού θέλει νά βαδίσει καί σέρνει ἐκεῖνον πού δέν θέλει. *'Η Σύντ.*

περισσότερο ἀπ'ὅλα γιά τή διατήρηση τῆς προηγούμενης «ἑνότητας» τῶν παλιῶν κομμάτων, πού τό 1914-1915 πρόσφεραν τόσο μεγάλες ὑπηρεσίες στήν ἀστική τάξη. Ἕνα μέλος τῆς γερμανικῆς σοσιαλδημοκρατίας, σέ ἄρθρο πού δημοσίευσε τόν Ἀπρίλη τοῦ 1915 μέ τό ψευδώνυμο *«Μόνιτορ»*, στό ἀντιδραστικό περιοδικό *«Preußische Jahrbücher»* ἐκφράζει μέ εἰλικρίνεια ἄξια εὐχαριστιῶν τίς ἀντιλήψεις αὐτῶν τῶν ὀπορτουνιστῶν σ'ὅλες τίς χῶρες τοῦ κόσμου. Ὁ Μόνιτορ εἶναι τῆς γνώμης, ὅτι θά ἦταν πολύ ἐπικίνδυνο γιά τήν ἀστική τάξη, ἄν ἡ σοσιαλδημοκρατία τραβοῦσε *ἀκόμη πιό δεξιά:* «Πρέπει νά διατηρήσει (ἡ σοσιαλδημοκρατία) τό χαρακτήρα της σάν ἐργατικό κόμμα μέ σοσιαλιστικά ἰδανικά, γιατί τή μέρα πού θά τόν ἀποβάλει, θά παρουσιαστεῖ ἕνα νέο κόμμα πού θά πάρει τό πρόγραμμα πού ἀπαρνήθηκε τό παλιό προηγούμενο κόμμα καί θά τοῦ δόσει ἀκόμη πιό ριζοσπαστική διατύπωση» («Preußische Jahrbücher», 1915, τεῦχ. 4, σελ. 50-51).

Ὁ Μόνιτορ πέτυχε ἀκριβῶς τό στόχο. Αὐτό ἀκριβῶς ἤθελαν πάντα οἱ ἄγγλοι φιλελεύθεροι καί οἱ γάλλοι ριζοσπάστες: φράσεις πού ἠχοῦν ἐπαναστατικά γιά νά ἐξαπατοῦν τίς μάζες, ἔτσι πού νά ἔχουν ἐμπιστοσύνη στούς Λόυντ-Τζώρτζ, Σαμπά, Ρενοντέλ, Λέγκιν καί Κάουτσκι, σέ ἀνθρώπους πού εἶναι ἱκανοί νά κηρύσσουν τήν «ἄμυνα τῆς πατρίδας» σ'ἕνα ληστρικό πόλεμο.

Ὁ Μόνιτορ ὅμως ἀντιπροσωπεύει μονάχα τή μιά παραλλαγή τοῦ ὀπορτουνισμοῦ: τήν ἀνοιχτή, χοντροκομμένη, τήν κυνική παραλλαγή. Οἱ ἄλλοι δροῦν κρυφά, ἐκλεπτυσμένα, «τίμια». Ὁ Ἔνγκελς εἶπε κάποτε: οἱ «τίμιοι» ὀπορτουνιστές εἶναι οἱ πιό ἐπικίνδυνοι γιά τήν ἐργατική τάξη...[67] Νά ἕνα παράδειγμα:

Ὁ Κάουτσκι γράφει στή *«Neue Zeit»* (26 τοῦ Νοέμβρη 1915): «Ἡ ἀντιπολίτευση ἐνάντια στήν πλειοψηφία μεγαλώνει. Οἱ μάζες ἔχουν ἀντιπολιτευτικές διαθέσεις». «Ὕστερα ἀπό τόν πόλεμο (μονάχα *ὕστερα* ἀπό τόν πόλεμο; *Ν. Λ.)* οἱ ταξικές ἀντιθέσεις θά ὀξυνθοῦν σέ τέτιο βαθμό, πού μέσα στίς μάζες θά ἐπικρατήσει ὁ ριζοσπαστισμός». «Ὕστερα ἀπό τόν πόλεμο (μονάχα *ὕστερα* ἀπό τόν πόλεμο; *Ν. Λ.)* μᾶς ἀπειλεῖ ὁ κίνδυνος νά φύγουν τά ριζοσπαστικά στοιχεῖα ἀπό τό κόμμα καί νά συρεύσουν στό κόμμα τῶν ἀντικοινοβουλευτικῶν (;; πρέπει νά ἐννοοῦμε: τῶν ἐξωκοινοβουλευτικῶν) μαζικῶν ἐνεργειῶν». «Ἔτσι τό κόμμα μας διασπᾶται σέ δυό ἄκρως ἀντίθετα στρατόπεδα, πού δέν ἔχουν τίποτε τό κοινό μεταξύ τους». Στό ὄνομα τῆς

διάσωσης τῆς ἑνότητας ὁ Κάουτσκι προσπαθεῖ νά πείσει τήν πλειοψηφία τοῦ Ράιχσταγκ νά ἐπιτρέψει στή μειοψηφία νά βγάλει μερικούς ριζοσπαστικούς κοινοβουλευτικούς λόγους. Αὐτό σημαίνει ὅτι ὁ Κάουτσκι θέλει μέ τή βοήθεια μερικῶν ριζοσπαστικῶν κοινοβουλευτικῶν λόγων νά συμφιλιώσει τίς ἐπαναστατικές μάζες μέ τούς ὀπορτουνιστές, πού «δέν ἔχουν τίποτε τό κοινό» μέ τήν ἐπανάσταση, πού ἀπό πολύν καιρό κρατοῦν στά χέρια τους τήν καθοδήγηση τῶν συνδικάτων καί τώρα, στηριζόμενοι στήν ἄμεση συμμαχία μέ τήν ἀστική τάξη καί τήν κυβέρνηση, κυριάρχησαν καί στήν καθοδήγηση τοῦ κόμματος. Σέ τί διαφέρει στήν οὐσία αὐτό ἀπό τό «πρόγραμμα» τοῦ Μόνιτορ; Σέ τίποτε, ἐκτός ἀπό τίς μελίρρυτες φράσεις, πού ἐκπορνεύουν τό μαρξισμό.

Στή συνεδρίαση τῆς κοινοβουλευτικῆς ὁμάδας τοῦ Ράιχσταγκ, στίς 18 τοῦ Μάρτη 1915, ὁ καουτσκιστής *Βούρμ* «προειδοποίησε» τήν ὁμάδα «νά μήν παρατραβήξει τό σκοινί. Μέσα στίς ἐργατικές μάζες μεγαλώνει ἡ ἀντιπολίτευση ἐνάντια στήν πλειοψηφία τῆς ὁμάδας. Πρέπει νά σταθοῦμε στό μαρξιστικό» (;! πιθανόν τυπογραφικό λάθος: διάβαζε: «μονιτορικό») «κέντρο» («Klassenkampf gegen den Krieg! Material zum «Fall Liebknecht»». Als Manuskript gedruckt*. Σελ. 67). Ἔτσι, *ἀκόμη ἀπό τό Μάρτη τοῦ 1915* βλέπουμε ὅτι ἐξονόματος *ὅλων* τῶν καουτσκιστῶν (τοῦ λεγόμενου «κέντρου») ἔχει ἀναγνωριστεῖ τό *γεγονός* ὅτι *οἱ μάζες* εἶναι ἐπαναστατικές!! Καί ὅμως ὕστερα ἀπό 8½ μῆνες ὁ Κάουτσκι ξαναπροτείνει νά «συμφιλιώσουν» μέ τό ὀπορτουνιστικό, ἀντεπαναστατικό κόμμα τίς μάζες, πού θέλουν νά παλέψουν, καί μάλιστα μέ μερικές φράσεις πού ἠχοῦν ἐπαναστατικά!!

Ὁ πόλεμος εἶναι συχνά ὠφέλιμος, γιατί ἀποκαλύπτει τό σάπιο καί σαρώνει τό συμβατικό.

Ἄς συγκρίνουμε τούς ἄγγλους φαβιανούς μέ τούς γερμανούς καουτσκιστές. Νά τί ἔγραφε γιά τούς πρώτους ἕνας *πραγματικός* μαρξιστης, ὁ Φρίντριχ Ἔνγκελς, στίς 18 τοῦ Γενάρη 1893: «... μιά σπείρα καριερίστες, ἀρκετά λογικοί ὥστε νά καταλαβαίνουν τό ἀναπόφευκτο τῆς κοινωνικῆς ἀνατροπῆς, μά πού σέ καμιά περίπτωση δέν ἐπιθυμοῦν νά ἐμπιστευθοῦν αὐτό τό τιτάνιο ἔργο ἀποκλειστικά στό ἀνώριμο προλεταριάτο... Βασική τους

*—«Ἡ ταξική πάλη ἐνάντια στόν πόλεμο! Στοιχεῖα γιά τήν «Ὑπόθεση Λῆμπκνεχτ»». Μέ δικαιώματα χειρογράφου. *Ἡ Σύντ.*

ἀρχή εἶναι ὁ φόβος μπροστά στήν ἐπανάσταση...» (᾿Αλληλογραφία μέ τόν Ζόργκε, σελ. 390)[68].

Καί στίς 11 τοῦ Νοέμβρη 1893 ἔγραφε: «αὐτοί οἱ ὑπερφίαλοι ἀστοί πού εὐαρεστοῦνται νά κατεβοῦν στό προλεταριάτο γιά νά τό ἀπελευθερώσουν ἀπό τά πάνω, ἀρκεῖ μόνο τό προλεταριάτο νά θελήσει νά καταλάβει ὅτι μιά τόσο ἀκαλλιέργητη, ἀμόρφωτη μάζα δέν μπορεῖ ν᾿ἀπελευθερωθεῖ μόνη της καί δέν μπορεῖ νά πετύχει τίποτε χωρίς τήν καλοσύνη αὐτῶν τῶν ἔξυπνων δικηγόρων, λογίων καί συναισθηματικῶν κυράδων...» (στό ἴδιο μέρος, σελ. 401)[69].

Στή θεωρία ὁ Κάουτσκι βλέπει τούς φαβιανούς μέ περιφρόνηση, ὅπως ὁ φαρισαῖος τό φτωχό τελώνη. ᾿Αφοῦ ὁρκίζεται δά στό «μαρξισμό». Ποιά διαφορά ὅμως ὑπάρχει στήν πράξη ἀνάμεσά τους; Καί οἱ δυό ὑπόγραψαν τή Διακήρυξη τῆς Βασιλείας, καί οἱ δυό φέρθηκαν ἀπέναντί της ὅπως φέρθηκε ὁ Γουλιέλμος ΙΙ ἀπέναντι στή βελγική οὐδετερότητα. Καί ὅμως ὁ Μάρξ σέ ὅλη του τή ζωή μαστίγωνε τούς ἀνθρώπους πού προσπαθοῦσαν νά σβήσουν τήν ἐπαναστατική φλόγα τῶν ἐργατῶν.

῾Ο Κάουτσκι ἀντιπαράθεσε στούς ἐπαναστάτες μαρξιστές τή νέα θεωρία τοῦ «ὑπεριμπεριαλισμοῦ». Μ᾿αὐτό ἐννοεῖ ὅτι «ἡ κοινή ἐκμετάλλευση τοῦ κόσμου ἀπό τό διεθνές χρηματιστικό κεφάλαιο» θά παραμερίσει «τήν πάλη ἀνάμεσα στά ἐθνικά χρηματιστικά κεφάλαια» («Ν. Ζ.», 30 τοῦ ᾿Απρίλη 1915). Προσθέτει ὅμως: «δέν ἔχουμε ἀκόμη ἀρκετές προϋποθέσεις γιά ν᾿ἀποφανθοῦμε ἄν εἶναι πραγματοποιήσιμη μιά τέτια νέα φάση τοῦ καπιταλισμοῦ». Κι᾿ἔτσι, μέ βάση ἁπλῶς τήν ὑπόθεση γιά μιά «νέα φάση»—μ᾿ὅλο πού κι᾿ὁ ἴδιος δέν τολμᾶ νά δηλώσει ἀνοιχτά ὅτι εἶναι «πραγματοποιήσιμη»—ὁ ἐφευρέτης αὐτῆς τῆς «φάσης» ἀπαρνεῖται τίς ἴδιες τίς δικές του ἐπαναστατικές δηλώσεις, ἀπαρνεῖται τά ἐπαναστατικά καθήκοντα καί τήν ἐπαναστατική τακτική τοῦ προλεταριάτου *τώρα,* στή «φάση» τῆς κρίσης *πού ἔχει κιόλας ἀρχίσει,* τοῦ πολέμου, τῆς πρωτάκουστης ὄξυνσης τῶν ταξικῶν ἀντιθέσεων! Μήπως αὐτό δέν εἶναι ὁ πιό σιχαμερός φαβιανισμός;

῾Ο ἡγέτης τῶν ρώσων καουτσκιστῶν *᾿Αξελρόντ* βλέπει «τό κέντρο βάρους στό πρόβλημα τῆς διεθνικοποίησης τοῦ προλεταριακοῦ ἀπελευθερωτικοῦ κινήματος στή διεθνικοποίηση τῆς καθημερινῆς πρακτικῆς δουλιᾶς»: λ.χ. «ἡ νομοθεσία γιά τήν προστασία τῆς ἐργασίας καί ἡ νομοθεσία γιά τίς ἀσφαλίσεις πρέπει νά γίνουν ἀντικείμενο διεθνῶν ἐνεργειῶν καί τῆς

διεθνοῦς ὀργάνωσης τῶν ἐργατῶν» ('Αξελρόντ, «Ἡ κρίση τῆς σοσιαλδημοκρατίας», Ζυρίχη, 1915, σελ. 39-40). Εἶναι πεντακάθαρο ὅτι ὄχι μονάχα ὁ Λέγκιν, ὁ Ντάβιντ, οἱ Οὐέμπ, μά ἀκόμη καί ὁ ἴδιος ὁ Λόυντ-Τζώρτζ, ὁ Νάουμαν, ὁ Μπριάν καί ὁ Μιλιουκόφ θά συμφωνοῦσαν ἀπόλυτα μ'ἕναν τέτιο «διεθνισμό». Ὅπως καί τό 1912, ὁ 'Αξελρόντ εἶναι ἕτοιμος νά σερβίρει γιά τό μακρινό, πολύ μακρινό μέλλον τίς πιό ἐπαναστατικές φράσεις, ἄν ἡ μελλοντική διεθνής «δράσει (ἐνάντια στίς κυβερνήσεις, σέ περίπτωση πολέμου) καί ξεσηκώσει μιά ἐπαναστατική θύελλα». Γιά δέστε, λοιπόν, πόσο θαρραλέοι εἴμαστε! Ὅταν ὅμως πρόκειται νά ὑποστηρίξουμε καί νά ἀναπτύξουμε *τ ώ ρ α* τόν ἐπαναστατικό ἀναβρασμό πού ἀρχίζει μέσα στίς μάζες, ὁ 'Αξελρόντ ἀπαντᾶ ὅτι αὐτή ἡ τακτική τῶν ἐπαναστατικῶν μαζικῶν ἐνεργειῶν «θά μποροῦσε ἴσως ἀκόμη νά δικαιολογηθεῖ κάπως, ἄν βρισκόμασταν ἄμεσα στίς παραμονές τῆς κοινωνικῆς ἐπανάστασης, ὅπως λ.χ. ἔγινε στή Ρωσία ὕστερα ἀπό τίς φοιτητικές διαδηλώσεις τοῦ 1901, πού προανάγγειλαν τίς ἐπερχόμενες ἀποφασιστικές μάχες ἐνάντια στόν ἀπολυταρχισμό». Τώρα ὅμως ὅλα αὐτά εἶναι «οὐτοπίες», «μπακουνισμός» κτλ., πέρα γιά πέρα στό πνεῦμα τοῦ Κόλμπ, τοῦ Ντάβιντ, τοῦ Ζύντεκουμ καί τοῦ Λέγκιν.

Μόνο πού ὁ φίλτατος 'Αξελρόντ ξεχνάει ὅτι τό 1901 κανένας δέν ἤξερε καί δέν μποροῦσε νά ξέρει στή Ρωσία ὅτι ἡ πρώτη «ἀποφασιστική μάχη» θ'ἀρχίσει ὕστερα ἀπό τέσσερα χρόνια — μήν τό ξεχνᾶτε: ὕστερα ἀπό *τέσσερα* χρόνια — καί ὅτι θά μείνει «*χωρίς* ἀποφασιστικό ἀποτέλεσμα». Κι'ὡστόσο τότε μόνο ἐμεῖς, οἱ ἐπαναστάτες μαρξιστές, εἴχαμε δίκιο: κοροϊδεύαμε τούς Κριτσέβσκι καί Μαρτίνοφ, πού καλοῦσαν σέ ἄμεση ἔφοδο. Συμβουλεύαμε μονάχα τούς ἐργάτες νά στέλνουν παντοῦ στό διάβολο τούς ὀπορτουνιστές καί νά ὑποστηρίζουν, νά ὀξύνουν καί νά πλαταίνουν μέ ὅλες τους τίς δυνάμεις τίς διαδηλώσεις καί τίς ἄλλες μαζικές ἐπαναστατικές ἐκδηλώσεις. 'Απόλυτα ἀνάλογη εἶναι ἡ σημερινή κατάσταση στήν Εὐρώπη. Θά ἦταν παράλογο, ἄν σαλπίζαμε «ἄμεση» ἔφοδο. Θά ἦταν ὅμως ντροπή νά λεγόμαστε σοσιαλδημοκράτες καί νά μή συμβουλεύουμε τούς ἐργάτες νά ξεκόψουν ἀπό τούς ὀπορτουνιστές καί νά ὑποστηρίζουν, νά βαθαίνουν, νά πλαταίνουν καί νά ὀξύνουν μέ ὅλες τους τίς δυνάμεις τό ἐπαναστατικό κίνημα καί τίς διαδηλώσεις πού ἀρχίζουν. Ἡ ἐπανάσταση ποτέ δέν πέφτει ἐντελῶς ἕτοιμη ἀπό τόν οὐρανό καί στήν ἀρχή τοῦ ἐπαναστατικοῦ ἀναβρασμοῦ κανείς ποτέ δέν ξέρει, ἄν αὐτός θά ὁδηγήσει καί πότε στήν

«πραγματική», στή «γνήσια» ἐπανάσταση. Ὁ Κάουτσκι καί ὁ Ἀξελρόντ δίνουν στούς ἐργάτες παλιές, ξεφτισμένες, ἀντεπαναστατικές συμβουλές. Ὁ Κάουτσκι καί ὁ Ἀξελρόντ τρέφουν τίς μάζες μέ τήν ἐλπίδα ὅτι *ἡ μελλοντική* Διεθνής θά εἶναι ἀσφαλῶς ἐπαναστατική—μόνο καί μόνο γιά νά περιφρουρήσουν, νά καλύψουν καί νά ἐξωραΐσουν *τώρα* τήν κυριαρχία τῶν ἀντεπαναστατικῶν στοιχείων—τῶν Λέγκιν, τῶν Ντάβιντ, τῶν Βαντερβέλντε, τῶν Χάιντμαν. Μήπως δέν εἶναι ξεκάθαρο ὅτι «ἡ ἑνότητα» μέ τόν Λέγκιν καί Σία εἶναι τό πιό σίγουρο μέσο γιά τήν προετοιμασία τῆς «μελλοντικῆς» ἐπαναστατικῆς Διεθνοῦς;

«Θά ἦταν τρέλλα, ἄν ἐπιδιώκαμε νά μετατρέψουμε τόν παγκόσμιο πόλεμο σέ ἐμφύλιο πόλεμο», δηλώνει ὁ ἡγέτης τῶν γερμανῶν ὀπορτουνιστῶν *Ντάβιντ* («Die Sozialdemokratie und der Weltkrieg»—«Ἡ σοσιαλδημοκρατία καί ὁ παγκόσμιος πόλεμος», 1915, σελ. 172), ἀπαντώντας στή Διακήρυξη τῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ κόμματός μας τῆς 1 τοῦ Νοέμβρη 1914. Ἡ Διακήρυξη αὐτή ἔλεγε ἀνάμεσα στ'ἄλλα:

«Ὅσο μεγάλες κι'ἄν φαίνονται οἱ δυσκολίες αὐτῆς τῆς μετατροπῆς τούτη ἤ ἐκείνη τή στιγμή, οἱ σοσιαλιστές δέν θά ἐγκαταλείψουν ποτέ τή συστηματική, ἐπίμονη, σταθερή προπαρασκευαστική δουλιά πρός αὐτή τήν κατεύθυνση, μιά καί ὁ πόλεμος ἔγινε γεγονός»*.

(Τό ἀπόσπασμα αὐτό τό παραθέτει καί ὁ Ντάβιντ, σελ. 171). Ἕνα μήνα προτοῦ βγεῖ τό βιβλίο τοῦ Ντάβιντ, τό κόμμα μας δημοσίευσε ἀποφάσεις, ὅπου ἐξηγοῦσε αὐτή τή «συστηματική προπαρασκευή» μέ τόν παρακάτω τρόπο: 1. Καταψήφιση τῶν πιστώσεων. 2. Διακοπή τῆς ταξικῆς εἰρήνης. 3. Δημιουργία παράνομων ὀργανώσεων. 4. Ὑποστήριξη τῶν ἐκδηλώσεων ἀλληλεγγύης στά χαρακώματα. 5. Ὑποστήριξη ὅλων τῶν ἐπαναστατικῶν μαζικῶν ἐκδηλώσεων**.

Ὁ Ντάβιντ εἶναι σχεδόν τόσο παλικάρι ὅσο καί ὁ Ἀξελρόντ: τό 1912 δέν τό θεωροῦσε «τρέλλα» νά ἐπικαλεστοῦμε τήν Παρισινή Κομμούνα σέ περίπτωση πολέμου.

Ὁ Πλεχάνοφ, τυπικός ἐκπρόσωπος τῶν σοσιαλσωβινιστῶν τῆς Ἀντάντ, κρίνει τήν ἐπαναστατική τακτική ὅπως καί ὁ Ντάβιντ. Τήν ὀνομάζει κάτι «ἀνάμεσα σέ ὄνειρο καί φάρσα». Ἄς ἀκούσουμε ὅμως τόν *Κόλμπ,* τόν εἰλικρινή ὀπορτουνιστή, πού ἔγραφε: «Τά ἀποτελέσματα τῆς τακτικῆς τῶν ἀνθρώπων τοῦ

---

* Βλ. Ἅπαντα, 5η ἔκδ., τόμ. 26ος, σελ. 22. *Ἡ Σύντ.*

** Στό ἴδιο, σελ. 164. *Ἡ Σύντ.*

περιβάλλοντος τοῦ Λῆμπκνεχτ θά ἦταν ἕνας ἐσωτερικός ἀγώνας μέσα στό γερμανικό ἔθνος, πού θά ἔφτανε ὥς τό σημεῖο τοῦ βρασμοῦ» («Die Sozialdemokratie am Scheidewege»—«Ἡ σοσιαλδημοκρατία στό σταυροδρόμι», σελ. 50).

Τί ἄλλο εἶναι ὅμως ὁ ἀγώνας πού φτάνει ὥς τό σημεῖο τοῦ βρασμοῦ, ἄν ὄχι ὁ ἐμφύλιος πόλεμος;

Ἄν ἡ τακτική τῆς ΚΕ μας, πού βασικά συμπίπτει μέ τήν τακτική τῆς Ἀριστερᾶς τοῦ Τσίμμερβαλντ, ἦταν «τρέλλα», «ὄνειρο», «τυχοδιωκτισμός», «μπακουνισμός»—ὅπως ἰσχυρίζονταν ὁ Ντάβιντ, ὁ Πλεχάνοφ, ὁ Ἀξελρόντ, ὁ Κάουτσκι καί ἄλλοι—ποτέ δέν θά μποροῦσε νά ὁδηγήσει «σέ ἐσωτερικό ἀγώνα μέσα σέ ἕνα ἔθνος» καί μάλιστα σέ ἕνα ἀγώνα ἀνεβασμένο ὥς τό σημεῖο τοῦ βρασμοῦ. Οἱ ἀναρχικές φράσεις πουθενά στόν κόσμο δέν ὁδήγησαν σέ ἐσωτερικό ἀγώνα μέσα στό ἔθνος. Ἀντίθετα, τά γεγονότα δείχνουν ὅτι, ἴσα-ἴσα τό 1915 πάνω στό ἔδαφος τῆς κρίσης πού προκάλεσε ὁ πόλεμος, ἀναπτύσσεται ὁ ἐπαναστατικός ἀναβρασμός μέσα στίς μάζες, αὐξάνουν οἱ ἀπεργίες καί οἱ πολιτικές διαδηλώσεις στή Ρωσία, οἱ ἀπεργίες στήν Ἰταλία καί στήν Ἀγγλία, οἱ πορεῖες πείνας καί οἱ πολιτικές διαδηλώσεις στή Γερμανία. Ἄραγε αὐτό δέν εἶναι ἡ ἀρχή ἐπαναστατικῶν μαζικῶν ἐκδηλώσεων;

Ἡ ὑποστήριξη, ἡ ἀνάπτυξη, τό πλάτεμα, ἡ ὄξυνση τῶν μαζικῶν ἐπαναστατικῶν ἐνεργειῶν, ἡ δημιουργία παράνομων ὀργανώσεων, πού χωρίς αὐτές δέν μπορεῖς νά πεῖς τήν ἀλήθεια στίς λαϊκές μάζες ἀκόμη καί στίς «ἐλεύθερες χῶρες»: *νά ὅλο τό πρακτικό πρόγραμμα τῆς σοσιαλδημοκρατίας σέ τοῦτο τόν πόλεμο.* Ὅλα τ'ἄλλα εἶναι ψευτιά ἤ παχιά λόγια, μέ ὁποιεσδήποτε ὀπορτουνιστικές ἤ πασιφιστικές θεωρίες κι'ἄν στολίζονται*.

Ὅταν μᾶς λένε ὅτι αὐτή ἡ «ρωσική τακτική» (πρόκειται γιά ἔκφραση τοῦ Ντάβιντ) δέν εἶναι κατάλληλη γιά τήν Εὐρώπη, τότε ἀπαντοῦμε συνήθως ἀναφερόμενοι στά γεγονότα. Στίς 30 τοῦ Ὀχτώβρη στό Βερολίνο μιά ἀντιπροσωπεία ἀπό βερολινέζες

* Στό Διεθνές συνέδριο τῶν γυναικῶν, πού συνῆλθε στή Βέρνη τό Μάρτη τοῦ 1915, οἱ γυναῖκες-ἀντιπρόσωποι τῆς ΚΕ τοῦ κόμματός μας τόνισαν τήν ἀπόλυτη ἀνάγκη νά δημιουργηθοῦν παράνομες ὀργανώσεις. Αὐτό ἀπορίφθηκε. Οἱ ἀγγλίδες κορόιδευαν τήν πρόταση αὐτή καί ἐξυμνοῦσαν τήν ἀγγλική «ἐλευθερία». Ὕστερα ὅμως ἀπό μερικούς μῆνες πήραμε ἀγγλικές ἐφημερίδες, ὅπως λογουχάρη τήν «Labour Leader»[70], μέ κενούς χώρους κι'ἔπειτα ἦρθαν εἰδήσεις γιά ἀστυνομικές ἔρευνες, κατασχέσεις βιβλίων, συλλήψεις καί δρακόντειες καταδικαστικές ἀποφάσεις ἐνάντια σέ συντρόφους πού μιλοῦσαν στήν Ἀγγλία γιά τήν εἰρήνη καί μόνο γιά τήν εἰρήνη!

συντρόφισσες πῆγε στό Προεδρεῖο τοῦ κόμματος καί δήλωσε «ὅτι τώρα πού ὑπάρχει ἕνας μεγάλος ὀργανωτικός μηχανισμός μποροῦμε πολύ πιό εὔκολα, παρά στόν καιρό τοῦ νόμου ἐνάντια στούς σοσιαλιστές, νά μοιράζουμε παράνομες μπροσοῦρες καί προκηρύξεις καί νά ὀργανώνουμε «ἀπαγορευμένες συγκεντρώσεις»». «Δέν λείπουν τά μέσα καί οἱ τρόποι, ἀλλά λείπει, φαίνεται, ἡ θέληση» («Berner Tagwacht», 1915, ἀρ. φύλ. 271).

Μήπως αὐτές τίς κακές συντρόφισσες τίς ἔχουν παραπλανήσει ρῶσοι «σεχταριστές» κτλ.; Μήπως τίς πραγματικές *μάζες* δέν τίς ἀντιπροσωπεύουν αὐτές οἱ συντρόφισσες, ἀλλά τίς ἀντιπροσωπεύουν ὁ Λέγκιν καί ὁ Κάουτσκι; Ὁ Λέγκιν πού μέ τήν ἔκθεσή του στίς 27 τοῦ Γενάρη 1915 κατακεραύνωσε τήν «ἀναρχική» ἰδέα γιά τή δημιουργία παράνομων ὀργανώσεων· ἤ ὁ Κάουτσκι, πού ἔγινε σέ τέτιο βαθμό ἀντεπαναστάτης, πού στίς 26 τοῦ Νοέμβρη, *τέσσερις* μέρες πρίν ἀπό μιά διαδήλωση δέκα χιλιάδων ἀνθρώπων στό Βερολίνο, χαρακτήρισε «τυχοδιωκτισμό» τίς διαδηλώσεις στούς δρόμους!!

Φτάνουν τά λόγια, φτάνει ὁ ἐκπορνευμένος «μαρξισμός» à la Κάουτσκι! Ὕστερα ἀπό 25 χρόνια ὕπαρξης τῆς II Διεθνοῦς καί ὕστερα ἀπό τή Διακήρυξη τῆς Βασιλείας οἱ ἐργάτες θά πάψουν νά πιστεύουν πιά στά λόγια. Ὁ ὀπορτουνισμός παραωρίμασε, μετατράπηκε σέ σοσιαλσωβινισμό καί πέρασε ὁριστικά στό στρατόπεδο τῆς ἀστικῆς τάξης: πνευματικά καί πολιτικά ἔχει ξεκόψει ἀπό τή σοσιαλδημοκρατία. Θά ξεκόψει ἀπ᾽αὐτήν καί ὀργανωτικά. Οἱ ἐργάτες ζητᾶνε κιόλας τύπο «χωρίς λογοκρισία» καί συγκεντρώσεις «ἀπαγορευμένες», δηλαδή παράνομες ὀργανώσεις γιά τήν ὑποστήριξη τοῦ ἐπαναστατικοῦ κινήματος τῶν μαζῶν. Μονάχα ἕνας τέτιος «πόλεμος ἐνάντια στόν πόλεμο» εἶναι σοσιαλδημοκρατική δουλιά καί ὄχι τά λόγια. Καί παρόλες τίς δυσκολίες, τίς προσωρινές ἧττες, τά λάθη, τίς παραπλανήσεις, τίς διακοπές, αὐτή ἡ δουλιά θά ὁδηγήσει τήν ἀνθρωπότητα στή νικηφόρα προλεταριακή ἐπανάσταση.

Δημοσιεύτηκε τό Γενάρη τοῦ 1916
στό περιοδικό «Vorbote», τεῦχ. 1
Ὑπογραφή: Ν. Lenin

Πρωτοδημοσιεύτηκε στά ρωσικά
τό 1929 στή 2η καί 3η ἔκδοση
τῶν Ἁπάντων τοῦ Β. Ι. Λένιν, τόμ. XIX

Δημοσιεύεται σύμφωνα
μέ τό κείμενο τοῦ περιοδικοῦ
Μεταφράστηκε ἀπό τά γερμανικά

ΝΕΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΝΟΜΟΥΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΟΥ ΚΑΠΙΤΑΛΙΣΜΟΥ ΣΤΗ ΓΕΩΡΓΙΑ

ΤΕΥΧΟΣ Ι

Ο ΚΑΠΙΤΑΛΙΣΜΟΣ ΚΑΙ Η ΓΕΩΡΓΙΑ ΣΤΙΣ ΕΝΩΜΕΝΕΣ ΠΟΛΙΤΕΙΕΣ ΤΗΣ ΑΜΕΡΙΚΗΣ[71]

Γράφτηκε τό 1915

*Πρωτοδημοσιεύτηκε τό 1917
στήν Πετρούπολη σέ ξεχωριστή μπροσούρα
ἀπό τό ἐκδοτικό «Ζίζν ἱ ζνάνιγε»*

*Δημοσιεύεται σύμφωνα
μέ τό χειρόγραφο*

Книгоиздательство „ЖИЗНЬ и ЗНАНІЕ".
Петроградъ, Поварской пер., д. 2. кв. 9 и 10. Телефонъ 227-42.

Библіотека Обществовѣдѣнія. Кн. 42-ая.

В. ИЛЬИНЪ (Н. Ленинъ).

НОВЫЯ ДАННЫЯ О ЗАКОНАХЪ РАЗВИТІЯ КАПИТАЛИЗМА ВЪ ЗЕМЛЕДѢЛІИ.

ВЫПУСКЪ I.

Капитализмъ и земледѣліе въ Соед. Штатахъ Америки.

ПЕТРОГРАДЪ.
1917.

Τό ἐξώφυλλο τοῦ βιβλίου τοῦ Β. Ι. Λένιν «Νέα στοιχεῖα γιά τούς νόμους ἀνάπτυξης τοῦ καπιταλισμοῦ στή γεωργία. Τεῦχος Ι. Ὁ καπιταλισμός καί ἡ γεωργία στίς Ἑνωμένες Πολιτεῖες τῆς Ἀμερικῆς».— 1917.

Σμίκρυνση

Ἡ πρωτοπόρα χώρα τοῦ νεότατου καπιταλισμοῦ παρουσιάζει ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον γιά τή μελέτη τῆς κοινωνικοοικονομικῆς διάρθρωσης τῆς σύγχρονης ἀγροτικῆς οἰκονομίας καί τῆς ἐξέλιξής της. Οἱ Ἑνωμένες Πολιτεῖες δέν ἔχουν ἰσάξιο μ᾽αὐτές ἀνταγωνιστή οὔτε στήν ταχύτητα τῆς ἀνάπτυξης τοῦ καπιταλισμοῦ στά τέλη τοῦ 19ου καί στίς ἀρχές τοῦ 20οῦ αἰώνα, οὔτε στό ὑψηλότατο ἐπίπεδο ἀνάπτυξης πού ἔχουν φτάσει, οὔτε στήν τεράστια σέ ἔκταση ἐπιφάνεια, ὅπου χρησιμοποιεῖται μιά τεχνική ἐξοπλισμένη σύμφωνα μέ τήν τελευταία λέξη τῆς ἐπιστήμης, ἡ ὁποία παίρνει ὑπόψη της τήν ἐξαιρετική ποικιλομορφία τῶν φυσικοϊστορικῶν συνθηκῶν, οὔτε στήν πολιτική ἐλευθερία καί στό πολιτιστικό ἐπίπεδο τῆς μάζας τοῦ πληθυσμοῦ. Ἡ χώρα αὐτή εἶναι ἀπό πολλές ἀπόψεις τό πρότυπο καί τό ἰδανικό τοῦ ἀστικοῦ μας πολιτισμοῦ.

Ἡ μελέτη τῶν μορφῶν καί τῶν νόμων ἐξέλιξης τῆς ἀγροτικῆς οἰκονομίας παρουσιάζει ἐδῶ πολύ περισσότερη εὐχέρεια, γιατί στίς Ἑνωμένες Πολιτεῖες γίνονται κάθε δέκα χρόνια ἀπογραφές τοῦ πληθυσμοῦ («στατιστικές ἀπογραφές»), πού συνδυάζονται μέ ἐξαιρετικά λεπτομερεῖς ἀπογραφές ὅλων τῶν βιομηχανικῶν καί ἀγροτικῶν ἐπιχειρήσεων. Ἔχουμε ἔτσι ἕνα τόσο ἀκριβολογημένο καί πλούσιο ὑλικό, πού δέν ὑπάρχει σέ καμιά χώρα τοῦ κόσμου καί πού μᾶς ἐπιτρέπει νά ἐλέγξουμε τή σωστότητα μιᾶς ὁλόκληρης σειρᾶς ἰσχυρισμῶν πού κυκλοφοροῦν πλατιά καί πού τίς περισσότερες φορές διατυπώνονται ἀπρόσεκτα ἀπό θεωρητική ἄποψη, ἐπαναλαβαίνονται χωρίς κριτική ἀνάλυση καί διοχετεύουν συνήθως ἀστικές ἀπόψεις καί προκαταλήψεις.

Στό τεῦχος τοῦ Ἰούνη 1913 τοῦ «Ζαβέτι»[72] ὁ κ. Γκίμμερ ἀνέφερε ὁρισμένα στοιχεῖα ἀπό τήν τελευταία, τή δέκατη τρίτη ἀπογραφή τοῦ 1910, καί μέ βάση αὐτά τά στοιχεῖα ἐπανέλαβε γιά πολλοστή φορά τόν χιλιοειπωμένο καί βαθιά ἀστικό—τόσο ὡς

πρός τή θεωρητική του βάση, ὅσο καί ὡς πρός τήν πολιτική του σημασία—ἰσχυρισμό ὅτι στίς «Ἑνωμένες Πολιτεῖες οἱ φάρμες εἶναι στήν τεράστια πλειοψηφία τους *ἐργασιακά* νοικοκυριά», ὅτι «στίς πιό ἀναπτυγμένες περιφέρειες ὁ γεωργικός καπιταλισμός ἀποσυντίθεται», ὅτι «στήν τεράστια πλειοψηφία τῶν περιοχῶν τῆς χώρας» ἡ μικρή ἐργασιακή γεωργία ἐπεκτείνει τό πεδίο τῆς κυριαρχίας της», ὅτι ἀκριβῶς «στίς περιφέρειες μέ πιό παλιό πολιτισμό καί πιό ὑψηλή οἰκονομική ἀνάπτυξη» «ἡ καπιταλιστική γεωργία καταστρέφεται, ἡ παραγωγή κομματιάζεται καί γίνεται μικρή παραγωγή», ὅτι «δέν ὑπάρχουν περιφέρειες ὅπου νά μήν συντελεῖται πιά προτσές ἐποικισμοῦ, καί ὅπου ἡ μεγάλη καπιταλιστική γεωργία νά μήν ἀποσυντίθεται καί νά μήν ἐκτοπίζεται ἀπό τήν ἐργασιακή γεωργία» κτλ. κτλ.

Ὅλοι αὐτοί οἱ ἰσχυρισμοί εἶναι φοβερά ἀνακριβεῖς. Εἶναι πέρα γιά πέρα ἀντίθετοι μέ τήν πραγματικότητα. Ἀποτελοῦν ἀπό τήν ἀρχή ὥς τό τέλος ἐμπαιγμό τῆς ἀλήθειας. Καί πρέπει νά σταθοῦμε πολύ πιό λεπτομερειακά στήν ἐπεξήγηση τοῦ λαθεμένου περιεχομένου τους, γιατί ὁ κ. Γκίμμερ δέν εἶναι ὁ πρῶτος τυχών, δέν εἶναι ἕνας τυχαῖος συντάκτης ἑνός τυχαίου ἀρθριδίου ἐφημερίδας, μά ἕνας ἀπό τούς πιό ἐπιφανεῖς οἰκονομολόγους, πού ἀντιπροσωπεύουν τήν πιό δημοκρατική, τήν ἄκρα ἀριστερή *ἀστική* κατεύθυνση τῆς ρωσικῆς καί εὐρωπαϊκῆς κοινωνικῆς σκέψης. Ἀκριβῶς γι'αὐτό τό λόγο οἱ ἀπόψεις τοῦ κ. Γκίμμερ μποροῦν νά ἔχουν—καί ἔχουν κιόλας ἐνμέρει στά μή προλεταριακά στρώματα τοῦ πληθυσμοῦ—πολύ πλατιά διάδοση καί ἐπίδραση. Γιατί δέν πρόκειται γιά προσωπικές του ἀπόψεις, γιά ἀτομικά του λάθη, ἀλλά ἁπλῶς γιά μιά ἰδιαίτερα δημοκρατικοφανή, πολύ ὄμορφα χρωματισμένη μέ μιά δῆθεν σοσιαλιστική φρασεολογία ἔκφραση τῶν *γενικῶν* ἀστικῶν ἀπόψεων, στίς ὁποῖες, μέσα στίς συνθῆκες τῆς καπιταλιστικῆς κοινωνίας, καταλήγει πολύ εὔκολα καί ὁ ἐπίσημος καθηγητής πού ἀκολουθεῖ τόν παλιό, πατημένο δρόμο, καί ὁ μικρογεωργός πού μέ τή συνειδητότητά του ξεχωρίζει ἀπό τά ἑκατομμύρια τῶν ὁμοίων του.

Ἡ θεωρία τῆς μή καπιταλιστικῆς ἐξέλιξης τῆς γεωργίας στήν καπιταλιστική κοινωνία, πού ὑπερασπίζει ὁ κ. Γκίμμερ, εἶναι στήν οὐσία ἡ θεωρία τῆς τεράστιας πλειοψηφίας τῶν ἀστῶν καθηγητῶν, τῶν ἀστῶν δημοκρατῶν καί τῶν ὀπορτουνιστῶν μέσα στό παγκόσμιο ἐργατικό κίνημα, δηλ.τῆς νεότατης παραλλαγῆς τῶν ἴδιων πάλι ἀστῶν δημοκρατῶν. Δέν θά εἶναι ὑπερβολή ἄν ποῦμε ὅτι ἡ θεωρία αὐτή εἶναι χίμαιρα, ὄνειρο,

αὐταπάτη ὅλης τῆς ἀστικῆς κοινωνίας. Ἀφιερώνοντας τήν παραπέρα ἀνάπτυξη τοῦ θέματος στήν ἀναίρεση αὐτῆς τῆς θεωρίας, θά προσπαθήσω νά δόσω τήν εἰκόνα τοῦ καπιταλισμοῦ στήν ἀμερικανική γεωργία στό σύνολό της, γιατί ἕνα ἀπό τά κύρια λάθη τῶν ἀστῶν οἰκονομολόγων βρίσκεται στήν ἀπόσπαση ὁρισμένων γεγονότων καί μικροφαινομένων, ἀριθμῶν καί μικροαριθμῶν ἀπό τή γενική ἀλληλοσύνδεση τῶν πολιτικοοικονομικῶν σχέσεων. Ὅλα τά στοιχεῖα εἶναι παρμένα ἀπό τίς ἐπίσημες ἐκδόσεις τῆς στατιστικῆς τῶν Ἑνωμένων Πολιτειῶν τῆς Βόρειας Ἀμερικῆς. Ἐδῶ περιλαβαίνονται πρῶτ'ἀπ'ὅλα ὁ *πέμπτος* τόμος τῆς 12ης ἀπογραφῆς τοῦ 1900 καί ὁ *πέμπτος* τόμος τῆς 13ης ἀπογραφῆς τοῦ 1910*, πού εἶναι ἀφιερωμένοι στή γεωργία, ἔπειτα ἡ Στατιστική συλλογή (Statistical Abstract of the United States) τοῦ 1911. Μιά καί ἀνάφερα αὐτές τίς πηγές, δέν θά παραπέμψω στίς σελίδες καί στούς ἀριθμούς τῶν πινάκων γιά κάθε χωριστό στοιχεῖο: αὐτό θά κούραζε τούς ἀναγνῶστες καί θά παραφόρτωνε τό κείμενο χωρίς κανένα λόγο, γιατί οἱ ἐνδιαφερόμενοι θά βροῦν χωρίς δυσκολία τά σχετικά στοιχεῖα ἀπό τούς τίτλους τῶν ἐκδόσεων πού ἀνάφερα.

1. ΓΕΝΙΚΟΣ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΤΡΙΩΝ ΚΥΡΙΟΤΕΡΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ. Η ΔΥΣΗ ΠΟΥ ΕΠΟΙΚΙΖΕΤΑΙ ΚΑΙ ΤΑ ΧΟΜΣΤΕΝΤ

Ἡ γιγάντια ἔκταση τῶν Ἑνωμένων Πολιτειῶν, πού εἶναι λίγο μικρότερη ἀπό τήν ἔκταση ὁλόκληρης τῆς Εὐρώπης, καί ἡ τεράστια ποικιλομορφία τῶν συνθηκῶν τῆς οἰκονομίας στίς διάφορες περιοχές τῆς χώρας—ὅλα αὐτά κάνουν ἐντελῶς ἀναγκαία τή χωριστή ἐξέταση τῶν κυριότερων περιοχῶν, πού παρουσιάζουν οὐσιαστική ἀνομοιογένεια ὅσοναφορᾶ τήν οἰκονομική τους κατάσταση. Οἱ ἀμερικανοί στατιστικοί χώρισαν τή χώρα τό 1900 σέ πέντε καί τό 1910 σέ ἐννιά περιοχές: 1) Νέα Ἀγγλία—ἕξη Πολιτεῖες στά Βορειοανατολικά, στήν ἀκτή τοῦ Ἀτλαντικοῦ Ὠκεανοῦ (Μαίν, Νέο Χάμσαϊρ, Βέρμοντ, Μασσαχουσέττη, Ρόντ-Ἄιλαντ καί Κοννέκτικατ). 2) Μεσοατλαντικές (Νέα Ὑόρκη, Νιού Τζέρσεη καί Πενσυλβανία)· οἱ δυό αὐτές περιοχές μαζί ἀποτελοῦσαν τό 1900 τή «Βορειοατλαντική»

* Census Reports. Twelfth Census 1900. Vol. V. Agriculture. Wash., 1902.— Thirteenth Census of the United States, taken in the year 1910. Vol. V. Agriculture. Wash., 1913 (Πρακτικά τῆς ἀπογραφῆς. Δωδέκατη ἀπογραφή τοῦ 1900. Τόμ. V. Γεωργία. Οὐάσιγκτον, 1902.—Δέκατη τρίτη ἀπογραφή τῶν Ἑνωμένων Πολιτειῶν, πού ἔγινε τό 1910. Τόμος V. Γεωργία, Οὐάσιγκτον, 1913. *Ἡ Σύντ.).*

περιοχή. 3) Κεντρικές Βορειοανατολικές ('Οχάιο, 'Ινδιάνα, 'Ιλλινόις, Μίτσιγκαν καί Οὐισκόνσιν). 4) Κεντρικές Βορειοδυτικές (Μινεσσότα, 'Αιόβα, Μισσούρι, Βόρεια καί Νότια Ντακότα, Νεμπράσκα καί Κάνσας)· οἱ δυό αὐτές περιοχές μαζί ἀποτελοῦσαν τό 1900 τή «Βόρεια Κεντρική» περιοχή. 5) Νοτιοανατολικές (Ντελαουαίρ, Μαίρυλαντ, Περιοχή Κολομβίας, Βιργινία καί Δυτ. Βιργινία, Βόρεια καί Νότια Καρολίνα, Γεωργία καί Φλόριντα)—τό 1900 ἀποτελοῦσαν τήν ἴδια ἐπίσης περιοχή. 6) Κεντρικές Νοτιοανατολικές (Κεντάκι, Τένεσση, 'Αλαμπάμα καί Μισσισιπή). 7) Κεντρικές Νοτιοδυτικές ('Αρκάνσας, 'Οκλαχόμα, Λουιζιάνα καί Τέξας)· οἱ δυό αὐτές περιοχές τό 1900 ἀποτελοῦσαν μιά περιοχή, τή «Νότια Κεντρική». 8) 'Ορεινές (Μοντάνα, 'Αϊντάχο, Οὐαϊόμιγκ, Κολοράντο, Νέο Μεξικό, 'Αριζόνα, Γιούτα καί Νεβάδα) καί 9) τοῦ Εἰρηνικοῦ 'Ωκεανοῦ (Οὐάσιγκτον, Ὄρεγκον καί Καλλιφόρνια)· οἱ δυό αὐτές περιοχές ἀποτελοῦσαν τό 1900 μιά μονάχα περιοχή, τή «Δυτική».

῾Η πολύ μεγάλη ποικιλοχρωμία αὐτῶν τῶν διαιρέσεων ἔκανε τούς ἀμερικανούς στατιστικούς νά τίς συμπτύξουν τό 1910 σέ τρεῖς μεγάλες περιοχές: Βοράς (1—4), Νότος (5—7) καί Δύση (8—9). Θά δοῦμε τώρα ὅτι ἡ διαίρεση αὐτή σέ τρεῖς κυριότερες περιοχές εἶναι πραγματικά ἡ πιό σημαντική καί οὐσιαστικά ἀναγκαία, παρ'ὅλο πού βέβαια κι'ἐδῶ, ὅπως παντοῦ, ὑπάρχουν μεταβατικοί τύποι, καί τή Νέα 'Αγγλία μέ τίς Μέσες 'Ατλαντικές Πολιτεῖες θά χρειαστεῖ νά τίς ἐξετάσουμε χωριστά σέ ὁρισμένα βασικά ζητήματα.

Γιά νά καθορίσουμε τό πιό βασικό στή διαφορά τῶν τριῶν κύριων περιοχῶν, μποροῦμε νά τίς ὀνομάσουμε: *βιομηχανικό* Βορά, *πρώην δουλοκτητικό* Νότο καί Δύση *πού ἐποικίζεται.*

῾Ορίστε τά στοιχεῖα γιά τή συνολική ἔκταση, γιά τό ποσοστό τῆς καλλιεργημένης γῆς καί γιά τόν πληθυσμό:

Περιοχές:	Ὅλη ἡ ἔκταση τῆς γῆς σέ ἑκατομμύρια ἄκρ *	'Απ'αὐτήν καλλιεργήθηκαν: %	Πληθυσμός (1910) σέ ἑκατομμύρια
Βοράς	588	49%	56
Νότος	562	27%	29
Δύση	753	5%	7
Οἱ 'Ενωμένες Πολιτεῖες στό σύνολό τους	1 903	25%	92

* Τό ἄκρ εἶναι μέτρο ἐπιφάνειας = 4047 τετραγωνικά μέτρα, δηλ. λίγο μεγαλύτερο ἀπό 4 στρέμματα. *Σημ. μετ.*

῾Ως πρός τήν ἔκταση τοῦ ἐδάφους ὁ Βοράς καί ὁ Νότος εἶναι σχεδόν ἴσοι, ἐνῶ ἡ Δύση εἶναι σχεδόν μιάμιση φορά μεγαλύτερη καί ἀπό τό Βορά καί ἀπό τό Νότο. ῾Ο πληθυσμός ὅμως τοῦ Βορᾶ εἶναι 8 φορές περισσότερος ἀπό τόν πληθυσμό τῆς Δύσης. ῾Η Δύση μπορεῖ νά πεῖ κανείς ὅτι σχεδόν δέν εἶναι κατοικημένη. Μέ πόση ταχύτητα συντελεῖται ἡ κατοίκησή της, φαίνεται ἀπό τό γεγονός ὅτι μέσα σέ 10 χρόνια, ἀπό τό 1900 ὥς τό 1910, ὁ πληθυσμός αὐξήθηκε στό Βορά κατά 18%, στό Νότο κατά 20% καί στή Δύση κατά 67%! Στό Βορά ὁ ἀριθμός τῶν ἀγροκτημάτων (φάρμες) δέν αὐξάνει σχεδόν καθόλου: ἀπό 2874 χιλιάδες τό 1900 ἔγιναν 2891 χιλιάδες τό 1910 (+0,6%)· στό Νότο αὐξήθηκε κατά 18%, ἀπό 2,6 σέ 3,1 ἑκατομμύρια, καί στή Δύση κατά 54%, δηλαδή μεγάλωσε πάνω ἀπό μιάμιση φορά, ἀπό 243 σέ 373 χιλιάδες.

Μέ ποιά μορφή γίνεται ἡ κατάληψη τῶν γαιῶν στή Δύση, φαίνεται ἀπό τά στοιχεῖα γιά τά *χόμστεντ*—κομμάτια γῆς, τίς περισσότερες φορές 160 ἄκρ, δηλ. περίπου 65 ντεσιατίνες τό καθένα—πού μοιράζει ἡ κυβέρνηση δωρεάν ἤ μέ εἰκονική πληρωμή. Μέσα σέ 10 χρόνια, ἀπό τό 1901 ὥς τό 1910, ὁ ἀριθμός τῶν χόμστεντ πού καταλήφθηκαν ἔφτασε στό Βορά τά 55,3 ἑκατομμύρια ἄκρ (ἀπ᾿αὐτά τά 54,3 ἑκατομμύρια, δηλαδή πάνω ἀπό 98%, βρίσκονται σέ μιά μόνη περιοχή καί συγκεκριμένα στήν Κεντρική Βορειοδυτική)· στό Νότο τά 20,0 ἑκατομμύρια (ἀπ᾿αὐτά τά 17,3 ἑκατομμύρια βρίσκονται σέ μιά μόνο περιοχή: στήν κεντρική νοτιοδυτική) καί στή Δύση τά 55,3 ἑκατομμύρια ἄκρ, πού βρίσκονται καί στίς δυό περιοχές τῆς Δύσης. Αὐτό σημαίνει ὅτι ἡ Δύση εἶναι μιά συμπαγής περιοχή χόμστεντ, δηλ. μιά περιοχή, ὅπου διανέμονται δωρεάν οἱ ἀδέσποτες γαῖες, κάτι πού μοιάζει μέ τή γαιοχρησία τοῦ πρώτου καταλαμβάνοντος στίς μακρινές ἀκρινές περιοχές τῆς Ρωσίας, μόνο πού δέν ρυθμίζεται ἀπό ἕνα φεουδαρχικό κράτος, ἀλλά γίνεται μέ δημοκρατικό τρόπο (παραλίγο θά ἔλεγα: μέ ναρόντνικο τρόπο· ἡ ἀμερικανική δημοκρατία πραγματοποίησε μέ καπιταλιστικό τρόπο τή «ναρόντνικη» ἰδέα τῆς διανομῆς τῆς ἀδέσποτης γῆς σέ ὅποιον τή θέλει). Στό Βορά ὅμως καί στό Νότο ἔχουμε μόνο *ἀπό μιά* περιοχή χόμστεντ, πού ἀποτελοῦν ἕνα εἶδος μεταβατικό τύπο ἀπό τήν ἀκατοίκητη Δύση στόν κατοικημένο Βορά καί Νότο. Μέ τήν εὐκαιρία αὐτή ἄς σημειώσουμε ὅτι μόνο σέ δυό περιοχές τοῦ Βορᾶ στίς τελευταῖες δεκαετίες δέν μοιράστηκαν καθόλου χόμστεντ: στή Νέα ᾿Αγγλία καί στή Μέση ᾿Ατλαντική. Παρακάτω θά χρειαστεῖ νά σταθοῦμε σ᾿αὐτές τίς δυό, τίς πιό

βιομηχανικές περιοχές, ὅπου δέν συντελεῖται καθόλου πιά τό προτσές τοῦ ἐποικισμοῦ.

Τά στοιχεῖα πού ἀναφέραμε γιά τά κατειλημμένα χόμστεντ ἀφοροῦν τίς πρωταρχικές αἰτήσεις γιά χόμστεντ κι᾽ὄχι τά ὁριστικά κατειλημμένα κομμάτια γῆς. Δέν ἔχουμε στή διάθεσή μας στοιχεῖα αὐτοῦ τοῦ εἴδους, χωρισμένα κατά περιοχές. Κι᾽ἄν ὅμως σάν ἀπόλυτα μεγέθη τά στοιχεῖα πού ἀναφέραμε πιό πάνω εἶναι παραφουσκωμένα, πάντως, ἀπεικονίζουν μέ ἀκρίβεια τίς σχέσεις ἀνάμεσα στίς περιοχές. Στό Βορά ἡ συνολική γῆ πού κατεῖχαν τό 1910 οἱ φάρμες ἦταν 414 ἑκατομμύρια ἄκρ, ἐνῶ τά χόμστεντ, γιά τά ὁποῖα εἶχαν ὑποβληθεῖ αἰτήσεις τά τελευταῖα 10 χρόνια, ἀποτελοῦσαν περίπου τό $1/_8$, στό Νότο περίπου τό $1/_{17}$ (20 ἀπό 354), καί στή Δύση *τό μισό* (55 ἀπό 111) τῶν ἀγροκτημάτων! Εἶναι εὐνόητο ὅτι θά ἦταν ἐμπαιγμός τῶν μεθόδων ἐπιστημονικῆς ἔρευνας, ἄν ἀνακατεύαμε σέ ἕνα σωρό τά στοιχεῖα τῶν περιοχῶν, ὅπου οὐσιαστικά ἀκόμη δέν ὑπάρχει ἔγγεια ἰδιοκτησία, μέ τά στοιχεῖα τῶν περιοχῶν ὅπου εἶναι κατειλημμένη ὅλη ἡ γῆ.

῾Η ᾽Αμερική ἐπιβεβαιώνει πολύ παραστατικά τήν ἀλήθεια πού ὑπογράμμισε ὁ Μάρξ στόν III τόμο τοῦ «Κεφαλαίου», ὅτι δηλαδή ὁ καπιταλισμός στή γεωργία δέν ἐξαρτιέται ἀπό τή *μορφή* γαιοκτησίας καί γαιοχρησίας. Τό κεφάλαιο βρίσκει μιά μεσαιωνική καί πατριαρχική γαιοκτησία μέ τίς πιό διαφορετικές μορφές: καί φεουδαρχική, καί «κληρουχο-ἀγροτική» (δηλ. ἐξαρτημένη ἀγροτική), καί γαιοκτησία τῶν γενῶν, καί κοινοτική, καί κρατική κτλ. Τό κεφάλαιο καθυποτάσσει ὅλες αὐτές τίς μορφές γαιοκτησίας, ὅμως μέ διάφορες μορφές καί μέ διαφορετικούς τρόπους[73]. ῾Η στατιστική τῆς ἀγροτικῆς οἰκονομίας, ἄν εἶχε ὀργανωθεῖ ἔξυπνα καί λογικά, θά ἔπρεπε νά τροποποιεῖ τίς μεθόδους ἔρευνάς της, τίς μεθόδους τοῦ χωρισμοῦ σέ ὁμάδες κτλ. σέ ἀντιστοιχία μέ τίς *μορφές* διείσδυσης τοῦ καπιταλισμοῦ στή γεωργία, λογουχάρη, νά ξεχωρίζει ἰδιαίτερα τά χόμστεντ καί νά παρακολουθεῖ τήν οἰκονομική τους τύχη. Δυστυχῶς στή στατιστική βασιλεύει πολύ συχνά ἡ ρουτίνα, ἡ ἄσκοπη καί στερεότυπη ἐπανάληψη ὁμοιόμορφων μεθόδων.

Πόσο ἐκτατική εἶναι ἡ γεωργία στή Δύση, σέ σύγκριση μέ τίς ἄλλες περιοχές, φαίνεται, ἀνάμεσα στ᾽ἄλλα, καί ἀπό τά στοιχεῖα πού ἀφοροῦν τίς δαπάνες γιά χημικά λιπάσματα. ῾Υπολογισμένες κατά 1 ἄκρ καλλιεργημένης γῆς οἱ δαπάνες αὐτές ἦταν τό 1909 στό Βορά 13 σέντς (0,13 δολλάρια), στό Νότο 50 καί στή Δύση μονάχα 6. ῾Η ὑπεροχή τοῦ Νότου ἐξηγεῖται μέ

τό ὅτι ἡ καλλιέργεια τοῦ βαμβακιοῦ ἀπαιτεῖ πολλά λιπάσματα καί ἡ καλλιέργεια αὐτή κατέχει στό Νότο τήν πιό ἐξέχουσα θέση: τό βαμβάκι μαζί μέ τόν καπνό δίνουν ἐδῶ τά 46,8% τῆς ἀξίας ὅλων τῶν γεωργικῶν προϊόντων, τά σιτηρά μόνο τά 29,3%, ὁ σανός καί τό χόρτο τά 5,1%. Ἀντίθετα, στό Βορά τήν πρώτη θέση τήν κατέχουν τά σιτηρά—62,6%, μετά ὁ σανός καί τό χόρτο—18,8%, κι᾽ἀπ᾽αὐτά κυριαρχοῦν τό καλλιεργούμενο χόρτο. Στή Δύση τά σιτηρά δίνουν 33,1% τῆς ἀξίας ὅλων τῶν γεωργικῶν προϊόντων· τά 31,7% τά δίνουν ὁ σανός καί τό χόρτο, μόνο πού τό καλλιεργούμενο χόρτο παραχωρεῖ τά πρωτεῖα στό χόρτο τῶν λιβαδιῶν. Τά 15,5% τῆς ἀξίας τῶν ἀγροτικῶν προϊόντων τά δίνουν τά φροῦτα, ἕνας εἰδικός κλάδος ἐμπορευματικῆς γεωργίας, πού ἀναπτύσσεται γρήγορα στίς ἀκτές τοῦ Εἰρηνικοῦ.

2. Ο ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΟΣ ΒΟΡΑΣ

Στό Βορά τό ποσοστό τοῦ ἀστικοῦ πληθυσμοῦ ἔφτασε τό 1910 τά 58,6% ἔναντι 22,5% στό Νότο καί τά 48,8% στή Δύση. Ὁ ρόλος τῆς βιομηχανίας φαίνεται ἀπό τά παρακάτω στοιχεῖα:

	Ἀξία τῶν προϊόντων (σέ δισεκατομμύρια δολλάρια)				
	τῆς γεωργίας	τῆς κτηνοτροφίας	συνολικά	Τῆς βιομηχανίας, ὕστερα ἀπό ἀφαίρεση τῆς ἀξίας τῶν πρώτων ὑλῶν	Ἀριθμός τῶν ἐργατῶν στή βιομηχανία (σέ ἑκατομμ.)
Βοράς	3,1	2,1	5,2	6,9	5,2
Νότος	1,9	0,7	2,6	1,1	1,1
Δύση	0,5	0,3	0,8	0,5	0,3
Ὅλες οἱ Ἑνωμ. Πολιτεῖες	5,5	3,1	8,6	8,5	6,6

Ἡ συνολική ἀξία τῶν προϊόντων τῆς ἀγροτικῆς οἰκονομίας παρουσιάζεται ἐδῶ ἐξογκωμένη, γιατί ἕνα μέρος τῶν προϊόντων τῆς γεωργίας ὑπολογίζεται ξανά στήν ἀξία τῶν προϊόντων τῆς κτηνοτροφίας, ὅπως π.χ. οἱ ζωοτροφές. Πάντως ὅμως βγαίνει τό ἀναμφισβήτητο συμπέρασμα ὅτι περίπου τά $^5/_6$ ὅλης τῆς ἀμερικανικῆς βιομηχανίας εἶναι συγκεντρωμένα στό Βορά καί ὅτι στήν περιοχή αὐτή ἡ βιομηχανία ἔχει ὑπεροχή ἀπέναντι στήν ἀγροτική οἰκονομία. Ὁ Νότος καί ἡ Δύση, ἀντίθετα, ἔχουν κυρίως γεωργικό χαρακτήρα.

῞Οπως φαίνεται ἀπό τά στοιχεῖα πού παραθέσαμε, ὁ Βοράς διαφέρει ἀπό τό Νότο καί τή Δύση μέ μιά συγκριτικά πολύ μεγαλύτερη ἀνάπτυξη τῆς βιομηχανίας, πού δημιουργεῖ ἀγορά γιά τήν ἀγροτική οἰκονομία καί καθορίζει τήν ἐντατικοποίησή της. ῞Ομως ὁ «βιομηχανικός»—μ᾿αὐτή τήν ἔννοια—Βοράς ἐξακολουθεῖ ὡστόσο νά παραμένει ὁ κύριος παραγωγός ἀγροτικῶν προϊόντων. Πάνω ἀπό τό μισό ὅλης τῆς ἀγροτικῆς παραγωγῆς, περίπου τά τρία πέμπτα της, εἶναι συγκεντρωμένο στό Βορά. Πόσο πιό ἐντατική εἶναι ἡ γεωργία στό Βορά, σέ σύγκριση μέ τίς ὑπόλοιπες περιοχές μποροῦμε νά δοῦμε ἀπό τά παρακάτω στοιχεῖα γιά τήν ἀξία ὅλης τῆς ἀγροτικῆς περιουσίας —γῆ, κτίρια, ἐργαλεῖα καί μηχανές, ζῶα—κατά 1 ἄκρ γῆς: στό Βορά ἡ ἀξία αὐτή τό 1910 ἦταν 66 δολλάρια ἔναντι 25 στό Νότο καί 41 στή Δύση. Εἰδικά ἡ ἀξία τῶν ἐργαλείων καί τῶν μηχανῶν κατά 1 ἄκρ γῆς ἦταν 2,07 δολλάρια στό Βορά, 0,83 στό Νότο καί 1,04 στή Δύση.

᾿Απ᾿αὐτή τήν ἄποψη ξεχωρίζουν ἰδιαίτερα οἱ περιοχές Νέα ᾿Αγγλία καί Μέση ᾿Ατλαντική. ᾿Εδῶ, ὅπως τονίσαμε ἤδη, δέν ὑπάρχει ἐποικισμός. ᾿Από τό 1900 ὥς τό 1910 οἱ φάρμες ἐλαττώθηκαν ἀπόλυτα σέ ἀριθμό, ὅπως ἐλαττώθηκε ἐπίσης καί ἡ ἐπιφάνεια τῆς καλλιεργημένης γῆς, καθώς καί ὅλης τῆς γῆς πού ἔχουν οἱ φάρμες. Σύμφωνα μέ τή στατιστική τῆς ἀπασχόλησης, ἐδῶ ἀσχολοῦνται μέ τήν ἀγροτική οἰκονομία μόνο τά 10% τοῦ πληθυσμοῦ ἔναντι 33% κατά μέσο ὅρο γιά ὅλες τίς ῾Ενωμένες Πολιτεῖες, 25-41% στίς ὑπόλοιπες περιοχές τοῦ Βορᾶ καί 51-63% στό Νότο. Τά σιτηρά πιάνουν ἐδῶ μόνο τά 6-25% τῆς καλλιεργημένης γῆς (ὁ μέσος ὅρος γιά τίς ῾Ενωμένες Πολιτεῖες εἶναι 40%, γιά τό Βορά 46%), τό χόρτο (κυρίως τό καλλιεργούμενο) τά 52-29% (ἔναντι 15% καί 18%), τά λαχανικά 4,6-3,8% (ἔναντι 1,5% καί 1,5%). Πρόκειται γιά τήν περιοχή μέ τήν πιό ἐντατική γεωργία. Τό 1909 ὁ μέσος ὅρος τῶν ἐξόδων γιά λιπάσματα κατά 1 ἄκρ καλλιεργημένης γῆς ἦταν 1,30 καί 0,62 δολλάρια· ὁ πρῶτος ἀριθμός εἶναι ὁ ἀνώτερος, ὁ δεύτερος εἶναι μικρότερος μόνο σέ σύγκριση μέ τήν περιφέρεια τοῦ Νότου. ῾Η μέση ἀξία τῶν ἐργαλείων καί τῶν μηχανῶν κατά 1 ἄκρ καλλιεργημένης γῆς εἶναι 2,58 καί 3,88 δολλάρια—οἱ ἀριθμοί αὐτοί είναι οἱ ἀνώτεροι στίς ῾Ενωμένες Πολιτεῖες. Στήν παραπέρα ἀνάλυση θά δοῦμε ὅτι αὐτές οἱ πιό βιομηχανικές περιφέρειες τοῦ βιομηχανικοῦ Βορᾶ, πού ξεχωρίζουν μέ τήν πιό ἐντατική γεωργία, ξεχωρίζουν ἐπίσης μέ τόν πιό καπιταλιστικό χαρακτήρα τῆς ἀγροτικῆς οἰκονομίας.

3. Ο ΠΡΩΗΝ ΔΟΥΛΟΚΤΗΤΙΚΟΣ ΝΟΤΟΣ

Οἱ Ἑνωμένες Πολιτεῖες τῆς Ἀμερικῆς, γράφει ὁ κ. Γκίμμερ, εἶναι «μιά χώρα πού δέν γνώρισε ποτέ τή φεουδαρχία καί εἶναι ξένη πρός τίς οἰκονομικές της ἐπιβιώσεις» (σελ. 41 τοῦ ἄρθρου πού ἀναφέραμε). Αὐτός ὁ ἰσχυρισμός εἶναι διαμετρικά ἀντίθετος πρός τήν ἀλήθεια, γιατί οἱ οἰκονομικές ἐπιβιώσεις τῆς *δουλείας* δέν διαφέρουν καθόλου ἀπό τίς οἰκονομικές ἐπιβιώσεις τῆς φεουδαρχίας, καί στόν πρώην δουλοκτητικό Νότο τῶν Ἑνωμένων Πολιτειῶν οἱ ἐπιβιώσεις αὐτές *εἶναι πολύ ἰσχυρές ὥς τά σήμερα.* Δέν θά ἄξιζε νά σταθεῖ κανείς στό λάθος τοῦ κ. Γκίμμερ, ἄν αὐτό μποροῦσε νά θεωρηθεῖ ἁπλῶς λάθος ἑνός ἄρθρου περιοδικοῦ, πού γράφτηκε στά βιαστικά. Ὅλη ὅμως ἡ φιλελεύθερη καί ὅλη ἡ ναρόντνικη φιλολογία τῆς Ρωσίας ἀποδείχνει ὅτι σχετικά μέ τό ρωσικό σύστημα τῆς *ξεπληρωμῆς μέ δουλιά*—τή δική μας ἐπιβίωση τῆς φεουδαρχίας—γίνεται συστηματικά καί μέ ἀσυνήθιστη ἐπιμονή ἐντελῶς τό ἴδιο «λάθος».

Ὁ Νότος τῶν Ἑνωμένων Πολιτειῶν ἦταν δουλοκτητικός ὥς τή στιγμή πού ὁ ἐμφύλιος πόλεμος τοῦ 1861-1865 σάρωσε τή δουλεία. Ὥς τά σήμερα ὁ ἀριθμός τῶν νέγρων, πού στίς βόρειες καί δυτικές περιοχές δέν ξεπερνάει τά 0,7-2,2% τοῦ πληθυσμοῦ, ἀποτελεῖ στό Νότο τά 22,6 ὥς 33,7% ὅλου τοῦ πληθυσμοῦ. Ὁ μέσος ὅρος γιά ὅλες τίς Ἑνωμένες Πολιτεῖες εἶναι 10,7% νέγροι στό σύνολο τοῦ πληθυσμοῦ. Οὔτε λόγος ὅτι εἶναι ταπεινωτική ἡ θέση τῶν νέγρων: ἡ ἀστική τάξη τῆς Ἀμερικῆς ἀπό τήν ἄποψη αὐτή δέν εἶναι καθόλου καλύτερη ἀπό τήν ἀστική τάξη τῶν ἄλλων χωρῶν. «Ἀφοῦ ἀπελευθέρωσε» τούς νέγρους, προσπάθησε μέ βάση τόν «ἐλεύθερο» καί ρεπουμπλικανο-δημοκρατικό καπιταλισμό νά παλινορθώσει ὅ,τι μποροῦσε, νά κάνει ὅλα τά δυνατά καί ἀδύνατα γιά τήν πιό ξετσίπωτη καί πρόστυχη καταπίεση τῶν νέγρων. Γιά τό χαρακτηρισμό τοῦ πολιτιστικοῦ ἐπιπέδου ἀρκεῖ νά ἀναφέρουμε ἕνα μικρό στατιστικό στοιχεῖο. Ἐνῶ ὁ ἀριθμός τῶν ἀναλφαβήτων μέσα στό λευκό πληθυσμό τῶν Ἑνωμένων Πολιτειῶν ἀποτελοῦσε τό 1900 τά 6,2% τοῦ πληθυσμοῦ (ὑπολογίζοντας τόν πληθυσμό ἡλικίας ἀπό 10 χρονῶν καί πάνω), γιά τούς νέγρους τό ποσοστό αὐτό ἦταν 44,5%!! Πάνω ἀπό 7 φορές μεγαλύτερο!! Στό Βορά καί στή Δύση οἱ ἀγράμματοι εἶναι 4-6% (τό 1900), στό Νότο 22,9-23,9%!! Δέν εἶναι δύσκολο νά φανταστεῖ κανείς ποιό σύνολο ἐπακόλουθων στόν τομέα τῶν νομικῶν καί βιοτικῶν σχέσεων ἀντιστοιχεῖ

σ'αὐτή τήν ἐξαιρετικά ἐπαίσχυντη κατάσταση στόν τομέα τῆς λαϊκῆς στοιχειώδους μόρφωσης.

Πάνω σέ ποιά οἰκονομική βάση ἀναπτύχθηκε καί κρατιέται αὐτό τό χαριτωμένο «ἐποικοδόμημα»;

Πάνω στή βάση τοῦ τυπικά ρωσικοῦ, «γνήσιου ρωσικοῦ» *συστήματος τῆς ξεπληρωμῆς μέ δουλιά* καί συγκεκριμένα: *τοῦ συστήματος ἐπίμορτης καλλιέργειας.*

Τό 1910 οἱ νέγροι εἶχαν 920 883 φάρμες, δηλ. 14,5% τοῦ συνολικοῦ ἀριθμοῦ τους. 'Από τό συνολικό ἀριθμό τῶν φάρμερ τά 37,0% ἦταν ἐνοικιαστές γῆς καί τά 62,1% ἰδιοκτῆτες γῆς, τίς ὑπόλοιπες 0,9% φάρμες τίς διαχειρίζονταν ἐπιστάτες. 'Ανάμεσα ὅμως στούς λευκούς τό ποσοστό τῶν ἐνοικιαστῶν ἀποτελεῖ τά 39,2%, ἐνῶ στούς νέγρους τά 75,3%! 'Ο χαρακτηριστικός τύπος τοῦ λευκοῦ φάρμερ τῆς 'Αμερικῆς εἶναι ἰδιοκτήτης τῆς γῆς του, ὁ χαρακτηριστικός τύπος τοῦ νέγρου φάρμερ εἶναι ἐνοικιαστής γῆς. Στή Δύση τό ποσοστό τῶν ἐνοικιαστῶν φτάνει συνολικά τά 14,0%—περιοχή πού ἐποικίζεται, νέα, ἐλεύθερη γῆ, ἐλντοράντο (ἕνα ἐφήμερο καί ἀσταθές ἐλντοράντο) τοῦ μικροῦ «ἀνεξάρτητου γεωργοῦ». Στό Βορά τό ποσοστό τῶν ἐνοικιαστῶν φτάνει τά 26,5% καί στό Νότο τά 49,6%. Οἱ μισοί φάρμερ τοῦ Νότου εἶναι ἐνοικιαστές.

Κι'ὄχι μόνο αὐτό. Μπροστά μας δέν ἔχουμε καθόλου ἐνοικιαστές μέ τήν εὐρωπαϊκή, πολιτισμένη, σύγχρονη καπιταλιστική ἔννοια. Μπροστά μας ἔχουμε κυρίως μισοφεουδαρχικούς ἤ—πράγμα πού εἶναι τό ἴδιο ἀπό οἰκονομική ἄποψη—μισοδούλους *ἐπίμορτους*. Στήν «ἐλεύθερη» Δύση στούς ἐνοικιαστές οἱ ἐπίμορτοι ἀποτελοῦν μειοψηφία (25 χιλιάδες ἀπό τίς 53 χιλιάδες). Στόν παλιό, ἀπό πολύ καιρό κατοικημένο Βορά, ἀπό τούς 766 χιλιάδες ἐνοικιαστές οἱ 483 χιλιάδες εἶναι ἐπίμορτοι, δηλ. τά 63%. Στό Νότο ἀπό τούς 1537 χιλιάδες ἐνοικιαστές *οἱ 1021 χιλιάδες εἶναι ἐπίμορτοι, δηλ. τά 66%.*

Στήν ἐλεύθερη ρεπουμπλικανο-δημοκρατική 'Αμερική ὑπῆρχαν τό 1910 1½ ἑκατομμύριο ἐνοικιαστές ἐπίμορτοι, ἀπ'αὐτούς πάνω ἀπό *ἕνα ἑκατομμύριο ἦταν νέγροι.* Καί ὁ ἀριθμός τῶν ἐπίμορτων σέ σχέση μέ τό συνολικό ἀριθμό τῶν φάρμερ δέν ἐλαττώνεται, ἀλλά αὐξάνει σταθερά καί ἀρκετά γρήγορα. Τό 1880 τό ποσοστό τῶν ἐπίμορτων στό συνολικό ἀριθμό ὅλων τῶν φάρμερ στίς 'Ενωμένες Πολιτεῖες ἦταν 17,5%, τό 1890 18,4%, τό 1900 22,2% καί τό 1910 24,0%.

«Στό Νότο,—διαβάζουμε στά συμπεράσματα τῶν ἀμερικανῶν στατιστικῶν σχετικά μέ τήν ἀπογραφή τοῦ 1910—στό Νότο οἱ συνθῆκες ἦταν πάντα κάπως

διαφορετικές ἀπό τό Βορά καί πολλές ἀπό τίς ἐνοικιασμένες φάρμες ἀποτελοῦν τμήματα φυτειῶν, πού κατέχουν σημαντικές ἐκτάσεις καί προέρχονται ἀπό τήν ἐποχή πρίν τόν ἐμφύλιο πόλεμο». Στό Νότο «τό σύστημα τῆς διεξαγωγῆς τοῦ νοικοκυριοῦ μέ ἐνοικιαστές, κυρίως νέγρους, ἀντικατάστησε τό σύστημα τῆς διεξαγωγῆς τοῦ νοικοκυριοῦ μέ τήν ἐργασία τοῦ δούλου». «Ἡ ἀνάπτυξη τοῦ συστήματος τῆς μίσθωσης τῆς γῆς χτυπᾶ πιό πολύ στά μάτια στό Νότο, ὅπου οἱ μεγάλες φυτεῖες, πού προηγούμενα καλλιεργοῦνταν μέ τήν ἐργασία τῶν δούλων, εἶχαν σέ πολλές περιπτώσεις κατακερματιστεῖ σέ μικρά κομμάτια γῆς (πάρτσελ), τά ὁποῖα ἐκμισθώνονταν σέ ἐνοικιαστές... Καί ὥς τά σήμερα ἀκόμη, σέ πολλές περιπτώσεις, οἱ φυτεῖες αὐτές καλλιεργοῦνται στήν οὐσία σάν ἀγροτικές μονάδες, γιατί οἱ μισθωτές εἶναι ὑποταγμένοι ὥς ἕνα ὁρισμένο βαθμό σέ μιά ἐπίβλεψη λίγο πολύ ἀνάλογη μέ τήν ἐπίβλεψη, στήν ὁποία ὑποβάλλονται στό Βορά οἱ μισθωτοί ἐργάτες στίς φάρμες» (στό ἔργο πού ἀναφέραμε, V, 102, 104).

Γιά τό χαρακτηρισμό τοῦ Νότου εἶναι ἀπαραίτητο νά προσθέσουμε ἀκόμη ὅτι ὁ πληθυσμός φεύγει ἀπό κεῖ σέ ἄλλες καπιταλιστικές περιοχές καί στίς πόλεις, ὅπως φεύγει στή Ρωσία ἡ ἀγροτιά ἀπό τά πιό καθυστερημένα κεντρικά γεωργικά κυβερνεῖα, πού ἔχουν διατηρήσει περισσότερο τά ὑπολείμματα τῆς δουλοπαροικίας, ἀπό τήν ἐξουσία τῶν Βαλιάι-Μάρκοφ, στίς πιό καπιταλιστικές περιοχές τῆς Ρωσίας, στίς πρωτεύουσες, στά βιομηχανικά κυβερνεῖα καί στό Νότο (βλ. «Ἡ ἀνάπτυξη τοῦ καπιταλισμοῦ στή Ρωσία»*). Ἡ περιοχή τοῦ συστήματος ἐπίμορτης καλλιέργειας καί στήν Ἀμερική καί στή Ρωσία εἶναι μιά περιοχή τῆς πιό μεγάλης στασιμότητας, τῆς πιό μεγάλης ταπείνωσης καί καταπίεσης τῶν ἐργαζόμενων μαζῶν. Οἱ μετανάστες στήν Ἀμερική, πού παίζουν τόσο σημαντικό ρόλο στήν οἰκονομία τῆς χώρας καί σ'ὅλη τήν κοινωνική της ζωή, ἀποφεύγουν τό Νότο. Τό 1910 τό ποσοστό τοῦ πληθυσμοῦ πού εἶχε γεννηθεῖ ἔξω ἀπό τήν Ἀμερική ἦταν 14,5%. Στό Νότο ὅμως τό ποσοστό αὐτό φτάνει σέ ὁρισμένες περιοχές μόνο τό 1,0-4,0%, ἐνῶ στίς ὑπόλοιπες περιοχές τῆς χώρας τό ποσοστό τῶν ἀλλοδαπῶν δέν εἶναι λιγότερο ἀπό 13,9% καί φτάνει τά 27,7% (Νέα Ἀγγλία). Ἀπομόνωση, ἀποστέωση, ἔλλειψη καθαροῦ ἀέρα, ἕνα εἶδος φυλακῆς γιά τούς «ἀπελευθερωμένους» νέγρους —νά τί εἶναι ὁ Νότος τῆς Ἀμερικῆς. Ἡ μεγαλύτερη μόνιμη ἐγκατάσταση τοῦ πληθυσμοῦ καί ἡ μεγαλύτερη «προσκόλληση στή γῆ»: ἐκτός ἀπό τήν περιοχή ἐκείνη τοῦ Νότου, ὅπου ὑπάρχει σημαντικός ἐποικισμός (κεντρική νοτιοδυτική περιοχή), στίς ὑπόλοιπες δυό περιοχές τοῦ Νότου τά 91-92% τοῦ πληθυσμοῦ γεννήθηκαν στήν περιοχή ὅπου ζοῦν, ἐνῶ γενικά στήν Ἀμερική αὐτό τό ποσοστό φτάνει τά 72,6%, δηλ. ἡ μετακίνηση τοῦ

* Βλ. Ἅπαντα, 5η ἔκδ., τόμ. 3ος, σελ. 615-620. *Ἡ Σύντ.*

πληθυσμοῦ εἶναι πολύ μεγαλύτερη. Στή Δύση πού εἶναι μιά περιοχή συμπαγοῦς ἐποικισμοῦ, μόνο τά 35-41% τοῦ πληθυσμοῦ γεννήθηκαν στήν περιοχή ὅπου ζοῦνε.

᾿Από τίς δυό περιοχές τοῦ Νότου, πού δέν γνωρίζουν τόν ἐποικισμό, οἱ νέγροι φεύγουν: μέσα στά δέκα χρόνια πού πέρασαν ἀνάμεσα στίς δυό τελευταῖες ἀπογραφές, οἱ δυό αὐτές περιοχές ἔδοσαν σέ ἄλλα μέρη τῆς χώρας σχεδόν 600 000 «μαῦρο» πληθυσμό. Οἱ νέγροι φεύγουν κυρίως πρός τίς πόλεις: στό Νότο τά 77-80% ὅλων τῶν νέγρων ζοῦν στά χωριά, ἐνῶ στίς ὑπόλοιπες περιοχές μόνο τά 8-32%. Εἶναι καταπληκτική ἡ οἰκονομική ὁμοιογένεια τῆς κατάστασης τῶν νέγρων στήν ᾿Αμερική καί τῶν ἀγροτῶν «πού ἀνῆκαν σέ τσιφλικάδες» στό κέντρο τῆς γεωργικῆς Ρωσίας.

4. Η ΜΕΣΗ ΕΚΤΑΣΗ ΤΩΝ ΑΓΡΟΚΤΗΜΑΤΩΝ. «Η ΑΠΟΣΥΝΘΕΣΗ ΤΟΥ ΚΑΠΙΤΑΛΙΣΜΟΥ» ΣΤΟ ΝΟΤΟ

᾿Αφοῦ ἐξετάσαμε τά βασικά χαρακτηριστικά γνωρίσματα τῶν τριῶν κύριων περιφερειῶν τῶν ῾Ενωμένων Πολιτειῶν καί τό γενικό χαρακτήρα τῶν οἰκονομικῶν συνθηκῶν, μποροῦμε νά περάσουμε στήν ἀνάλυση τῶν στοιχείων πού χρησιμοποιοῦνται συνήθως. Σ᾿αὐτά περιλαβαίνονται πρίν ἀπ᾿ὅλα τά στοιχεῖα γιά τό μέσο μέγεθος πού ἔχουν οἱ φάρμες. Μέ βάση αὐτά τά στοιχεῖα πάρα πολλοί οἰκονομολόγοι, ἀνάμεσα σ᾿αὐτούς καί ὁ κ. Γκίμμερ, βγάζουν τά πιό κατηγορηματικά συμπεράσματα.

Χρόνια	Μέσο μέγεθος τῆς φάρμας στίς ῾Ενωμένες Πολιτεῖες:	
	῞Ολη ἡ ἔκταση τῆς γῆς	῾Η ἔκταση τῆς καλλιεργούμενης γῆς (σέ ἄκρ)
1850	202,6	78,0
1860	199,2	79,8
1870	153,3	71,0
1880	133,7	71,0
1890	136,5	78,3
1900	146,2	72,2
1910	138,1	75,2

Γενικά, ἀπό πρώτη ματιά, ἔχουμε ἐλάττωση τῆς μέσης ἔκτασης ὅλης τῆς γῆς καί ἀκανόνιστες ἀλλαγές — πότε ἐλάττωση, πότε αὔξηση — τῆς μέσης ἔκτασης τῆς καλλιεργούμενης γῆς. ῾Ολοφάνερη ὅμως διαχωριστική γραμμή ἀποτελεῖ ἡ περίο-

δος 1860-1870 καί γι᾽αὐτό τήν ὑπογραμμίσαμε. Σ᾽αὐτήν ἀκριβῶς τήν περίοδο παρατηρεῖται τεράστια *ἐλάττωση* τῆς μέσης ἔκτασης ὅλης τῆς γῆς κατά 46 ἄκρ (199,2-153,3) καί ἡ μεγαλύτερη ἀλλαγή (79,8-71,0), ἐπίσης πρός τήν πλευρά τῆς ἐλάττωσης, τῆς μέσης ἔκτασης τῆς καλλιεργούμενης γῆς.

Ποῦ ὀφείλεται αὐτό; Προφανῶς, στόν ἐμφύλιο πόλεμο τοῦ 1861-1865 καί στήν κατάργηση τῆς δουλείας. Καταφέρθηκε ἀποφασιστικό χτύπημα στά δουλοκτητικά λατιφούντια. Θά δοῦμε παρακάτω ἐπανειλημμένες ἐπαληθεύσεις αὐτοῦ τοῦ γεγονότος, ἐξάλλου τόσο πασίγνωστου, πού πρέπει νά σοῦ γεννᾶ ἔκπληξη ἡ ἀνάγκη νά τό ἐπαληθεύεις. Ἄς πάρουμε χωριστά τά στοιχεῖα γιά τό Νότο καί τό Βορά.

Τό μέσο μέγεθος τῆς φάρμας σέ ἄκρ

Χρόνια	στό Νότο: μέση ἔκταση ὅλης τῆς γῆς	στό Νότο: μέση ἔκταση τῆς καλλ. γῆς	στό Βορά: μέση ἔκταση ὅλης τῆς γῆς	στό Βορά: μέση ἔκταση τῆς καλλ. γῆς
1850	332,1	101,1	127,1	65,4
1860	335,4	101,3	126,4	68,3
1870	214,2	69,2	117,0	69,2
1880	153,4	56,2	114,9	76,6
1890	139,7	58,8	123,7	87,8
1900	138,2	48,1	132,2	90,9
1910	114,4	48,6	143,0	100,3

Βλέπουμε ὅτι στή δεκαετία 1860-1870 *ἐλαττώθηκε* σέ τεράστιο βαθμό στό Νότο (101,3-69,2) καί ἄλλαξε λίγο πρός τήν πλευρά τῆς *αὔξησης* στό Βορά (68,3-69,2) ἡ μέση ἔκταση τῆς καλλιεργούμενης γῆς κατά φάρμα. Συνεπῶς, τό ζήτημα βρίσκεται ἀκριβῶς στίς συνθῆκες ἐξέλιξης τοῦ Νότου. Ἐκεῖ καί μετά τήν κατάργηση τῆς δουλείας παρατηροῦμε, ἄν καί ἀργή καί ὄχι ἀδιάκοπη, πάντως ὅμως μιά ἐλάττωση τοῦ μέσου μεγέθους τῆς φάρμας.

«Ἡ μικρή ἐργασιακή γεωργία ἐπεκτείνει ἐδῶ τό πεδίο τῆς κυριαρχίας της, συμπεραίνει ὁ κ. Γκίμμερ, ἐνῶ τό κεφάλαιο ἐγκαταλείπει τήν ἀγροτική οἰκονομία γιά νά τοποθετηθεῖ σέ ἄλλους τομεῖς». «... Ραγδαία ἀποσύνθεση τοῦ γεωργικοῦ καπιταλισμοῦ στίς Νότιες Ἀτλαντικές Πολιτεῖες...»

Ὁρίστε μιά παραδοξολογία, πού νομίζω μποροῦμε νά βροῦμε τό ἀντίστοιχό της μονάχα στούς ἰσχυρισμούς τῶν δικῶν μας ναρόντνικων γιά τήν «ἀποσύνθεση τοῦ καπιταλισμοῦ» στή

Ρωσία ὕστερα ἀπό τό 1861, ἐξαιτίας τοῦ περάσματος τῶν τσιφλικάδων ἀπό τό οἰκονομικό σύστημα τῆς ἀγγαρείας στό σύστημα τῆς ξεπληρωμῆς μέ δουλιά (δηλ. τῆς μισοαγγαρείας!). Τό κομμάτιασμα τῶν δουλοκτητικῶν λατιφούντιων ὀνομάζεται «ἀποσύνθεση τοῦ καπιταλισμοῦ». Τή μετατροπή τῆς μή καλλιεργούμενης γῆς τῶν χτεσινῶν δουλοκτητῶν σέ μικρές φάρμες τῶν νέγρων μισοεπίμορτων (θυμίζουμε ὅτι τό ποσό τῶν ἐπίμορτων *αὐξάνει* σταθερά ἀπό τή μιά ἀπογραφή στήν ἄλλη!), τήν ὀνομάζουν «ἀποσύνθεση τοῦ καπιταλισμοῦ». Δέν μπορεῖ νά γίνει μεγαλύτερη διαστρέβλωση τῶν βασικῶν ἐννοιῶν τῆς οἰκονομικῆς ἐπιστήμης!

Στό 12ο κεφάλαιο τοῦ ἐπεξηγηματικοῦ κειμένου τῆς ἀπογραφῆς τοῦ 1910 οἱ ἀμερικανοί στατιστικοί ἔχουν παραθέσει στοιχεῖα γιά τίς χαρακτηριστικές γιά τό Νότο «φυτεῖες» — τῶν ἡμερῶν μας κι᾿ὄχι τοῦ καιροῦ τῆς δουλείας. Σέ 39 073 φυτεῖες ἔχουμε 39 073 «φάρμες γαιοκτημόνων» (landlord farms) καί 398 905 ἐνοικιαστῶν. Συνεπῶς, σ᾿ἕνα «ἀφεντικό», «τσιφλικά», «λαιντλόρδο» ἀναλογοῦν κατά μέσο ὅρο 10 ἐνοικιαστές. Ἡ μέση ἔκταση τῆς φυτείας εἶναι 724 ἄκρ. Ἀπ᾿αὐτά καλλιεργημένη γῆ εἶναι μόνο τά 405 ἄκρ. Σέ κάθε φυτεία ἀναλογοῦν πάνω ἀπό 300 ἄκρ μή καλλιεργούμενης γῆς. Δηλαδή ἕνα καλούτσικο ἀπόθεμα γιά τά μελλοντικά ἐκμεταλλευτικά σχέδια τῶν κυρίων χτεσινῶν δουλοκτητῶν...

Ἡ κατανομή τῆς γῆς μιᾶς μέσης φυτείας εἶναι ἡ ἑξῆς: «ἡ φάρμα τοῦ γαιοκτήμονα» ἔχει 331 ἄκρ γῆς, ἀπ᾿αὐτά καλλιεργοῦνται τά 87. Οἱ φάρμες «τῶν πακτωτῶν», δηλ. τά κομμάτια γῆς τῶν νέγρων-ἐπίμορτων πού δουλεύουν ὅπως καί πρῶτα γιά «τό ἀφεντικό» καί κάτω ἀπό τήν ἐπίβλεψή του, ἔχουν κατά μέσο ὅρο 38 ἄκρ ἡ μία, ἀπό τά ὁποῖα καλλιεργοῦνται τά 31 ἄκρ.

Οἱ χτεσινοί δουλοκτῆτες τοῦ Νότου πού κατέχουν τεράστια λατιφούντια, στά ὁποῖα πάνω ἀπό τά $^{9}/_{10}$ τῆς γῆς καί σήμερα ἀκόμη μένουν ἀκαλλιέργητα, περνοῦν σιγά-σιγά, καί στό μέτρο πού αὐξάνει ὁ πληθυσμός καί ἡ ζήτηση βαμβακιοῦ, στήν πώληση αὐτῆς τῆς γῆς στούς νέγρους καί ἀκόμη πιό συχνά στό μοίρασμα σ᾿αὐτούς μικρῶν κομματιῶν μέ τό μισακάρικο σύστημα. (Ἀπό τό 1900 ὥς τό 1910 στό Νότο ὁ ἀριθμός τῶν φάρμερ, πού εἶναι ἀπόλυτοι ἰδιοκτῆτες ὅλης τῆς γῆς τους, αὐξήθηκε ἀπό 1237 χιλιάδες σέ 1329 χιλιάδες, δηλ. κατά 7,5%, ἐνῶ ὁ ἀριθμός τῶν φάρμερ-ἐπίμορτων αὐξήθηκε ἀπό 772 χιλιάδες σέ 1021 χιλιάδες, δηλ. κατά 32,2%.) Καί νά πού σοῦ παρουσιάζεται ἕνας

οἰκονομολόγος καί ὀνομάζει αὐτό τό φαινόμενο «ἀποσύνθεση τοῦ καπιταλισμοῦ»...

Στά λατιφούντια περιλαβαίνουμε τίς φάρμες πού ἔχουν ἀπό 1000 καί πάνω ἄκρ γῆς. Τό 1910 στίς Ἑνωμένες Πολιτεῖες ὑπῆρχαν συνολικά 0,8% τέτιες φάρμες (50 135 φάρμες) μέ 167,1 ἑκατομμύρια ἄκρ γῆς, δηλ. τά 19,0% τοῦ συνόλου τῆς γῆς. Ὁ ἀριθμός αὐτός μᾶς δίνει κατά μέσο ὅρο 3332 ἄκρ κατά λατιφούντιο. Τό ποσοστό τῆς καλλιεργημένης γῆς στά λατιφούντια εἶναι τό ὅλο 18,7%, γενικά ὅμως γιά ὅλες τίς φάρμες 54,4%. Ἐπιπρόσθετα, *τά λιγότερα* λατιφούντια ὑπάρχουν στόν καπιταλιστικό Βορά: 0,5% τοῦ συνολικοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀγροκτημάτων μέ τά 6,9% ὅλης τῆς γῆς, ἐνῶ τό ποσοστό τῆς καλλιεργημένης γῆς στά λατιφούντια εἶναι 41,1%. Τά περισσότερα λατιφούντια εἶναι στή Δύση: 3,9% τοῦ συνολικοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀγροκτημάτων μέ 48,3% ὅλης τῆς γῆς· τά 32,3% τῆς γῆς τῶν λατιφουντίων εἶναι καλλιεργημένη. *Τό μεγαλύτερο* ποσοστό ἀκαλλιέργητης γῆς παρατηρεῖται στά λατιφούντια τοῦ πρώην δουλοκτητικοῦ Νότου: ἀπό τίς φάρμες τά 0,7% εἶναι λατιφούντια. Τά λατιφούντια αὐτά ἔχουν τά 23,9% τῆς γῆς καί εἶναι καλλιεργημένα *μόνο τά 8,5% τῆς γῆς* τους!! Τά λεπτομερειακά αὐτά στοιχεῖα δείχνουν παραστατικά, ἀνάμεσα στ'ἄλλα πόσο ἀβάσιμη εἶναι ἡ τόσο διαδομένη κατάταξη τῶν λατιφούντιων — χωρίς εἰδική ἐξέταση τῶν συγκεκριμένων στοιχείων κάθε χώρας καί κάθε περιοχῆς χωριστά — στήν κατηγορία τῶν καπιταλιστικῶν νοικοκυριῶν.

Μέσα σέ 10 χρόνια, ἀπό τό 1900 ὥς τό 1910, ἀκριβῶς στά λατιφούντια, καί μόνο στά λατιφούντια, *ἐλαττώθηκε* ἡ συνολική ἔκταση τῆς γῆς. Ἡ ἐλάττωση αὐτή εἶναι πολύ σημαντική: ἀπό 197,8 σέ 167,1 ἑκατομμύρια ἄκρ, δηλ. κατά 30,7 ἑκατομμύρια ἄκρ. Στό Νότο ἡ ἐλάττωση αὐτή φτάνει τά 31,8 ἑκατομμύρια ἄκρ (στό Βορά ἔχουμε αὔξηση κατά 2,3 ἑκατομμύρια, στή Δύση ἐλάττωση κατά 1,2 ἑκατομμύρια). Συνεπῶς, ἀκριβῶς τό Νότο, καί μόνο τό δουλοκτητικό Νότο, τόν χαρακτηρίζει ἕνα προτσές κομματιάσματος τῶν λατιφούντιων σέ τεράστιες διαστάσεις καί ταυτόχρονα ἕνα μηδαμινό ποσοστό (8,5%) τῆς καλλιεργημένης γῆς σ'αὐτά τά λατιφούντια.

Ἀπ'ὅλα αὐτά βγαίνει ἀναπόφευκτα τό συμπέρασμα ὅτι ὁ μοναδικά ἀκριβής ὁρισμός τοῦ συντελούμενου οἰκονομικοῦ προτσές εἶναι: πέρασμα ἀπό τά δουλοκτητικά λατιφούντια, πού κατά τά ἐννιά δέκατα δέν καλλιεργοῦνται καθόλου, στή μικρή *ἐμπορευματική* γεωργία. Ὄχι στήν «ἐργασιακή» γεωργία, ὅπως

τοῦ ἀρέσει νά λέει ὁ κ. Γκίμμερ καί οἱ ναρόντνικοι μαζί μέ ὅλους τούς ἀστούς οἰκονομολόγους, πού ψάλλουν φτηνούς ὕμνους στήν «ἐργασία», ἀλλά στήν ἐμπορευματική γεωργία. Ἡ λέξη «ἐργασιακή» δέν ἔχει κανένα πολιτικοοικονομικό νόημα καί ὁδηγεῖ ἔμμεσα σέ πλάνη. Δέν ἔχει νόημα, γιατί σ'ὅλα καί τά κάθε μορφῆς κοινωνικά συστήματα τῆς οἰκονομίας ὁ μικρογεωργός «ἐργάζεται»: καί στή δουλεία, καί στή φεουδαρχία, καί στόν καπιταλισμό. Ἡ λέξη «ἐργασιακή» εἶναι μιά κούφια φράση, στομφώδικα λόγια χωρίς περιεχόμενο πού συγκαλύπτουν *τό ἀνακάτωμα* τῶν πιό διαφορετικῶν κοινωνικῶν συστημάτων οἰκονομίας, ἀνακάτωμα πού συμφέρει μόνο στήν ἀστική τάξη. Ἡ λέξη: «ἐργασιακή» ὁδηγεῖ σέ πλάνη, ξεγελάει τόν κόσμο, γιατί ὑπονοεῖ τήν ἀπουσία τῆς *μισθωτῆς* ἐργασίας.

Ὁ κ. Γκίμμερ, ὅπως καί ὅλοι οἱ ἀστοί οἰκονομολόγοι, παρακάμπτει τά στοιχεῖα πού ἀφοροῦν τή μισθωτή ἀκριβῶς ἐργασία, παρόλο πού αὐτά εἶναι τά σπουδαιότερα στοιχεῖα γιά τό ζήτημα τοῦ καπιταλισμοῦ στή γεωργία καί παρόλο πού ὑπάρχουν ὄχι μόνο στήν ἀπογραφή τοῦ 1900, ἀλλά καί στό «δελτίο» ἀπογραφῆς τοῦ 1910 (Abstract—Fram crops, by states*), ἀπό τό ὁποῖο παραθέτει περικοπές ὁ κ. Γκίμμερ (σελ. 49 τοῦ ἄρθρου του, ὑποσημείωση).

Ὅτι ἡ ἀνάπτυξη τῆς μικρῆς γεωργίας στό Νότο εἶναι ἀκριβῶς ἀνάπτυξη τῆς ἐμπορευματικῆς γεωργίας φαίνεται ἀπό τό χαρακτήρα τοῦ κυριότερου γεωργικοῦ προϊόντος τοῦ Νότου. Τό προϊόν αὐτό εἶναι τό βαμβάκι. Ἡ παραγωγή ὅλων τῶν σιτηρῶν δίνει τά 29,3% τῆς ἀξίας τῆς συνολικῆς συγκομιδῆς τῶν σιτηρῶν καί τῶν ἄλλων δημητριακῶν στό Νότο, ὁ σανός καί τά κτηνοτροφικά χόρτα τά 5,1% καί τό βαμβάκι τά 42,7%. Ἀπό τό 1870 ὥς τό 1910 ἡ παραγωγή μαλλιοῦ στίς Ἑνωμένες Πολιτεῖες αὐξήθηκε ἀπό 162 ἑκατομμύρια λίβρες σέ 321 ἑκατομμύρια, δηλ. δυό φορές· τοῦ σταριοῦ ἀπό 236 ἑκατομμύρια μποῦσελ σέ 635 ἑκατομμύρια, λιγότερο ἀπό τρεῖς φορές· τοῦ καλαμποκιοῦ ἀπό 1094 ἑκατομμύρια μποῦσελ σέ 2886 ἑκατομμύρια, ἐπίσης λιγότερο ἀπό τρεῖς φορές, καί τοῦ βαμβακιοῦ ἀπό 4 ἑκατομμύρια μπάλες (τῶν 500 λιβρῶν) σέ 12 ἑκατομμύρια, δηλ. τρεῖς φορές. Ἡ αὔξηση τοῦ κυρίως ἐμπορεύσιμου αὐτοῦ γεωργικοῦ προϊόντος ξεπέρασε τήν αὔξηση τῶν ἄλλων λιγότερο ἐμπορεύσιμων προϊόντων. Ἐκτός ἀπ'αὐτό, στήν κυριότερη περιοχή τοῦ Νότου, στή «Νότια Ἀτλαντική», ἀναπτύχθηκε

*—Σταχυολογημένα στοιχεῖα γιά τίς σοδιές στίς φάρμες, κατά Πολιτεῖες. *Ἡ Σύντ.*

ἀρκετά σημαντικά ἡ παραγωγή καπνοῦ (12,1% τῆς ἀξίας τῆς συγκομιδῆς στήν Πολιτεία τῆς Βιργινίας), λαχανικῶν (20,1% τῆς ἀξίας ὅλης τῆς συγκομιδῆς στήν Πολιτεία τῆς Ντελαουαίρ, 23,2% στήν Πολιτεία τῆς Φλόριντα), φρούτων (21,3% τῆς ἀξίας ὅλης τῆς συγκομιδῆς στήν Πολιτεία τῆς Φλόριντα) κτλ. Ὅλες αὐτές εἶναι τέτιου εἴδους γεωργικές καλλιέργειες, πού σημαίνουν ἐντατικοποίηση τῆς γεωργίας, αὔξηση τῶν διαστάσεων τοῦ νοικοκυριοῦ, μέ παράλληλη ἐλάττωση τῆς ἔκτασης τῆς γῆς τῶν γεωργικῶν αὐτῶν καλλιεργειῶν καί αὔξηση τῆς χρησιμοποίησης τῆς μισθωτῆς ἐργασίας.

Τώρα θά περάσουμε στή λεπτομερειακή ἐξέταση τῶν στοιχείων γιά τή μισθωτή ἐργασία· θά σημειώσουμε μόνο πώς, παρ᾽ὅλο πού ἀπ᾽αὐτή τήν ἄποψη ὁ Νότος ἔμεινε πίσω ἀπό τίς ἄλλες περιοχές—ἐδῶ ἔχουμε *πιό ἀδύνατη* χρησιμοποίηση τῆς μισθωτῆς ἐργασίας, γιατί εἶναι *πιό δυνατό* τό μισοδουλικό σύστημα ἐπίμορτης καλλιέργειας—ὅμως καί στό Νότο αὐξάνει ἡ χρησιμοποίηση μισθωτῆς ἐργασίας.

5. Ο ΚΑΠΙΤΑΛΙΣΤΙΚΟΣ ΧΑΡΑΚΤΗΡΑΣ ΤΗΣ ΓΕΩΡΓΙΑΣ

Τόν καπιταλισμό στή γεωργία τόν κρίνουν συνήθως μέ βάση τά στοιχεῖα γιά τό μέγεθος πού ἔχουν οἱ φάρμες ἤ γιά τόν ἀριθμό καί τή σημασία πού ἔχουν οἱ μεγάλες—σέ ἔκταση γῆς—φάρμες. Ἐνμέρει ἐξετάσαμε καί ἐνμέρει θά ἐξετάσουμε ἀκόμη τά στοιχεῖα αὐτοῦ τοῦ εἴδους, πρέπει ὅμως νά παρατηρήσουμε ὅτι τά στοιχεῖα αὐτά εἶναι στοιχεῖα ἔμμεσα, γιατί ἡ ἔκταση τῆς γῆς καθόλου δέν μᾶς δείχνει πάντα καί ἄμεσα ὅτι εἶναι πραγματικά μεγάλες οἱ διαστάσεις *τοῦ νοικοκυριοῦ* καί ὅτι αὐτό ἔχει καπιταλιστικό χαρακτήρα.

Τά στοιχεῖα γιά τή μισθωτή ἐργασία εἶναι ἀσύγκριτα πιό ἀποδεικτικά καί πιό ἐνδεικτικά ἀπ᾽αὐτή τήν ἄποψη. Οἱ ἀγροτικές ἀπογραφές τῶν τελευταίων χρόνων, λογουχάρη, ἡ αὐστριακή τοῦ 1902 καί ἡ γερμανική τοῦ 1907, πού θά τίς ἐξετάσουμε σέ ἄλλο μέρος, ἔδειξαν ὅτι ἡ χρησιμοποίηση τῆς μισθωτῆς ἐργασίας στή σύγχρονη ἀγροτική οἰκονομία—καί ἰδιαίτερα στό μικρό γεωργικό νοικοκυριό—εἶναι πολύ πιό σημαντική ἀπ᾽ὅ,τι νομίζεται συνήθως. Τίποτε δέν διαψεύδει τόσο κατηγορηματικά καί τόσο παραστατικά τό μικροαστικό παραμύθι γιά τή μικρή «ἐργασιακή» γεωργία, ὅσο αὐτά τά στοιχεῖα.

Ἡ ἀμερικανική στατιστική ἔχει συγκεντρώσει πάρα πολύ ὑλικό πάνω σ᾽αὐτό τό ζήτημα, γιατί στό ἐρωτηματολόγιο

ἀπογραφῆς γιά κάθε φάρμερ χωριστά ὑπάρχει ἡ ἐρώτηση, ἄν ξοδεύει κάτι γιά μίσθωση ἐργατῶν καί, ἄν ναί, ποιό ἀκριβῶς ποσό. 'Αντίθετα ἀπό τήν εὐρωπαϊκή στατιστική (λογουχάρη τῶν δυό χωρῶν πού μόλις ἀναφέραμε), ἡ ἀμερικανική στατιστική δέν καταχωρεῖ τόν ἀριθμό τῶν μισθωτῶν ἐργατῶν πού ἔχει στή δοσμένη στιγμή ὁ κάθε νοικοκύρης, ἄν καί αὐτό θά ἦταν πολύ εὔκολο νά καθοριστεῖ καί θά ἦταν ἡ ἐπιστημονική σημασία αὐτῶν τῶν στοιχείων πολύ μεγάλη γιά τή συμπλήρωση τῶν στοιχείων πού ἀφοροῦν τό συνολικό ποσό τῶν ἐξόδων γιά τή μισθωτή ἐργασία. Τό χειρότερο ὅμως ἀπ' ὅλα εἶναι ἡ ἐντελῶς ἀκατάλληλη ἐπεξεργασία αὐτῶν τῶν στοιχείων στήν ἀπογραφή τοῦ 1910, πού γενικά εἶναι ἀσύγκριτα χειρότερα ἐπεξεργασμένη ἀπό τήν ἀπογραφή τοῦ 1900. Σύμφωνα μέ τήν ἀπογραφή τοῦ 1910, ὅλες οἱ φάρμες χωρίζονται σέ ὁμάδες ἀνάλογα μέ τήν ἔκταση τῆς γῆς τους (ὅπως καί τό 1900), ἀλλά, ἀντίθετα ἀπό τό 1900, δέν ἀναφέρονται γι' αὐτές τίς ὁμάδες τά στοιχεῖα γιά τή χρησιμοποίηση μισθωτῆς ἐργασίας. Δέν ἔχουμε τή δυνατότητα νά συγκρίνουμε τά μικρά καί τά μεγάλα, σέ ἔκταση γῆς, νοικοκυριά σέ σχέση μέ τή μισθωτή ἐργασία πού χρησιμοποιοῦν. Στή διάθεσή μας ἔχουμε μόνο κατά μέσο ὅρο στοιχεῖα κατά Πολιτεῖες καί περιοχές, δηλ. στοιχεῖα πού ἀνακατεύουν μαζί τά καπιταλιστικά καί τά μή καπιταλιστικά νοικοκυριά.

Παρακάτω θά ἀναλύσουμε ξεχωριστά τά στοιχεῖα γιά τό 1900 πού εἶναι πιό καλοδουλεμένα, τώρα ὅμως θά παραθέσουμε τά στοιχεῖα γιά τό 1910. Στήν πραγματικότητα τά στοιχεῖα αὐτά ἀναφέρονται στά χρόνια 1899 καί 1909.

Περιοχές:	Φάρμες πού μισθώνουν ἐργάτες (1909) σέ %	Αὔξηση τῶν ἐξόδων γιά μισθωτή ἐργασία ἀπό τό 1899 ὥς τό 1909 σέ %	Ἔξοδα γιά τή μισθωτή ἐργασία κατά ἄκρ καλλιεργ. γῆς (σέ δολλ.) 1909	1899
Βοράς	55,1	+70,8	1,26	0,82
Νότος	36,6	+87,1	1,07	0,69
Δύση	52,5	+119,0	3,25	2,07
Ὅλες οἱ Ἑνωμ. Πολιτεῖες	45,9	+82,3	1,36	0,86

'Από τά στοιχεῖα αὐτά πρῶτ' ἀπ' ὅλα βγαίνει ἀναμφισβήτητα ὅτι πιό ἔντονο καπιταλιστικό χαρακτήρα ἔχει ἡ γεωργία στό Βορά, (τά 55,1% ἀπό τίς φάρμες χρησιμοποιοῦν μισθωτή

ἐργασία), μετά στή Δύση (52,5%) καί λιγότερο ἀπ᾿ ὅλα στό Νότο (36,6%). Κι᾿ ἔτσι πρέπει νά εἶναι, ὅταν συγκρίνεται μιά κατοικημένη καί βιομηχανική περιοχή μέ μιά περιοχή πού τώρα ἐποικίζεται καί μέ μιά περιοχή ὅπου ἐπικρατεῖ τό σύστημα ἐπίμορτης καλλιέργειας. Ἐννοεῖται, ὅτι τά στοιχεῖα γιά τό πόσες φάρμες στίς ἑκατό ἔχουν χρησιμοποιήσει μισθωτή ἐργασία εἶναι πιό χρήσιμα γιά μιά ἀκριβή σύγκριση ἀνάμεσα στίς περιοχές, παρά τά στοιχεῖα γιά τό ὕψος τῶν ἐξόδων μισθωτῆς ἐργασίας κατά ἄκρ καλλιεργούμενης γῆς. Γιά νά μποροῦν νά συγκριθοῦν τά στοιχεῖα τοῦ τελευταίου εἴδους θά ἀπαιτοῦνταν νά εἶναι ἴδιο τό μέγεθος τοῦ μισθοῦ ἐργασίας στίς διάφορες περιοχές. Δέν ἔχουμε στοιχεῖα γιά τό μισθό ἐργασίας στήν ἀγροτική οἰκονομία τῶν Ἑνωμένων Πολιτειῶν, ὅμως, ἔχοντας ὑπόψη τίς γνωστές ριζικές διαφορές ἀνάμεσα στίς διάφορες περιοχές, εἶναι ἀπίθανο ὁ μισθός ἐργασίας νά εἶναι ὁ ἴδιος.

Ἔτσι λοιπόν, στό Βορά καί στή Δύση, σέ δυό περιοχές πού συγκεντρώνουν τά ⅔ ὅλης τῆς καλλιεργημένης γῆς καί τά ⅔ ὅλων τῶν ζώων, *περισσότεροι ἀπό τούς μισούς* φάρμερ δέν τά βγάζουν πέρα, ἄν δέν χρησιμοποιήσουν μισθωτή ἐργασία. Στό Νότο τό ποσοστό αὐτό εἶναι μικρότερο, μόνο ἐπειδή ἐκεῖ εἶναι ἀκόμη ἰσχυρή ἡ μισοφεουδαρχική (καθώς καί μισοδουλική) ἐκμετάλλευση μέ τή μορφή τοῦ συστήματος ἐπίμορτης καλλιέργειας. Δέν χωράει ἀμφιβολία ὅτι καί στήν Ἀμερική, ὅπως καί σ᾿ ὅλες τίς ἄλλες καπιταλιστικές χῶρες τοῦ κόσμου, ἕνα μέρος ἀπό τούς φάρμερ πού βρίσκονται σέ χειρότερη κατάσταση καταφεύγουν στήν πώληση τῆς ἐργατικῆς τους δύναμης. Δυστυχῶς, ἡ ἀμερικανική στατιστική δέν δίνει καθόλου στοιχεῖα γι᾿ αὐτό τό πράγμα—σέ ἀντίθεση, λογουχάρη, ἀπό τή γερμανική στατιστική τοῦ 1907, ὅπου τά στοιχεῖα αὐτά εἶναι συγκεντρωμένα καί δουλεμένα λεπτομερειακά. Σύμφωνα μέ τά στοιχεῖα τῆς γερμανικῆς στατιστικῆς ἀπό 5 736 082 κατόχους ἀγροτικῶν ἐπιχειρήσεων (συνολικός ἀριθμός πού συμπεριλαβαίνει καί τούς πολύ μικρούς «νοικοκυρέους») οἱ 1 940 867, δηλ. πάνω ἀπό τά 30%, εἶναι, ὡς πρός τήν *κύρια* ἀπασχόλησή τους, μισθωτοί ἐργάτες. Βέβαια, τό μεγαλύτερο μέρος αὐτῶν τῶν ἐργατῶν γῆς καί τῶν μεροκαματιάρηδων, πού ἔχουν κι᾿ ἕνα κομματάκι γῆς, ἀνήκει στίς κατώτερες ὁμάδες τῶν γεωργῶν.

Ἄς ὑποθέσουμε ὅτι στίς Ἑνωμένες Πολιτεῖες, ὅπου σύμφωνα μέ τό γενικό κανόνα οἱ πολύ μικρές φάρμες (ὥς 3 ἄκρ) δέν ἔχουν συμπεριληφθεῖ καθόλου στήν ἀπογραφή, μόνο 10% τῶν

φάρμερ καταφεύγουν στήν πώληση τῆς ἐργατικῆς τους δύναμης. Καί στήν περίπτωση αὐτή ἔχουμε τό ἀποτέλεσμα ὅτι οἱ φάρμερ, πού τούς ἐκμεταλλεύονται *ἄμεσα* οἱ τσιφλικάδες καί οἱ καπιταλιστές, ἀποτελοῦν *πάνω ἀπό τό ἕνα τρίτο* τοῦ συνολικοῦ ἀριθμοῦ (24,0% ἐπίμορτοι, δηλ. πού τούς ἐκμεταλλεύονται οἱ πρώην δουλοκτῆτες μέ φεουδαρχικό ἤ μισοφεουδαρχικό τρόπο καί 10% πού τούς ἐκμεταλλεύονται οἱ καπιταλιστές κάνουν 34%). Συνεπῶς, ἀπό τό συνολικό ἀριθμό τῶν φάρμερ, ἡ *μειοψηφία*, πού ζήτημα εἶναι ἄν πρόκειται γιά περισσότερους ἀπό *τό ἕνα πέμπτο ἤ τό ἕνα τέταρτο,* δέν μισθώνουν ἐργάτες καί δέν μισθώνονται ἤ δέν ὑποδουλώνονται οἱ ἴδιοι.

Αὐτή εἶναι ἡ πραγματική κατάσταση στή χώρα τοῦ «ὑποδειγματικοῦ καί προηγμένου» καπιταλισμοῦ, στή χώρα ὅπου μοιράστηκαν δωρεάν ἑκατομμύρια ντεσιατίνες γῆς. Ἡ περιβόητη μικρή, μή καπιταλιστική «ἐργασιακή» γεωργία εἶναι κι᾽ἐδῶ μύθος.

Πόσο μεγάλος εἶναι ὁ ἀριθμός τῶν μισθωτῶν ἐργατῶν στήν ἀγροτική οἰκονομία τῆς ᾽Αμερικῆς; Μεγαλώνει ἤ μικραίνει αὐτός ὁ ἀριθμός σέ σύγκριση μέ τόν ἀριθμό τῶν φάρμερ καί μέ ὅλο τόν ἀγροτικό πληθυσμό;

Δυστυχῶς, ἡ ἀμερικανική στατιστική δέν δίνει ἄμεση ἀπάντηση σ᾽αὐτά τά σπουδαιότατα ἐρωτήματα. Ἄς ψάξουμε νά βροῦμε μιά κατά προσέγγιση ἀπάντηση.

Πρῶτο, μιά κατά προσέγγιση ἀπάντηση μποροῦν νά μᾶς δόσουν οἱ ἀριθμοί τῆς στατιστικῆς γιά τήν ἐπαγγελματική ἀπασχόληση (τόμος IV τῆς στατιστικῆς ἀπογραφῆς). Οἱ ἀμερικανοί «δέν τά κατάφεραν» σ᾽αὐτή τή στατιστική. Ἔχει δουλευτεῖ τόσο γραφειοκρατικά, ρουτινιέρικα καί ἀνόητα, ὥστε δέν ὑπάρχουν στοιχεῖα γιά τή θέση τοῦ ἀτόμου στήν παραγωγή, δηλ. στοιχεῖα πού νά κάνουν διάκριση ποιός εἶναι ἀφεντικό, ποιός ἐργάτης μέλος οἰκογένειας καί ποιός μισθωτός ἐργάτης. ᾽Αντί νά κάνουν ἕναν ἀκριβῆ οἰκονομικό χωρισμό, ἀρκέστηκαν στήν «τρέχουσα», τή «συνηθισμένη» χρησιμοποίηση τῶν λέξεων, συνενώνοντας χωρίς κανένα νόημα στή στήλη «ἐργάτες γῆς» καί τά μέλη τῶν οἰκογενειῶν τῶν φάρμερ καί τούς μισθωτούς ἐργάτες. Ὅπως εἶναι γνωστό, *δέν* εἶναι μονάχα ἡ ἀμερικανική στατιστική ὅπου βασιλεύει ἀπόλυτο χάος σχετικά μ᾽αὐτό τό ζήτημα.

Ἡ ἀπογραφή τοῦ 1910 κάνει μιά προσπάθεια νά βάλει κάποια τάξη σ᾽αὐτό τό χάος, νά διορθώσει τά ἐξόφθαλμα λάθη καί νά ξεχωρίσει ἔστω κι᾽ἕνα μέρος τῶν μισθωτῶν ἐργατῶν

(working out) ἀπό τούς ἐργάτες πού εἶναι μέλη τῆς οἰκογένειας τοῦ φάρμερ (working on the home farm). Κάνοντας μιά σειρά ὑπολογισμούς, οἱ στατιστικοί διορθώνουν τό συνολικό ἀριθμό τῶν ἀτόμων πού ἀπασχολοῦνται στή γεωργία, ἐλαττώνοντας αὐτό τόν ἀριθμό κατά 468 100 (τόμ. IV, σελ. 27). Ἔπειτα ὁ ἀριθμός τῶν *γυναικῶν* μισθωτῶν ἐργατριῶν ὑπολογίζεται σέ 220 048 τό 1900 καί σέ 337 522 τό 1910 (αὔξηση κατά 53%). Τό 1910 ὁ ἀριθμός τῶν ἀνδρῶν μισθωτῶν ἐργατῶν ἦταν 2 299 444. Ἄν ὑποθέσουμε ὅτι τό 1900 ὑπῆρχε τό ἴδιο ποσοστό μισθωτῶν ἐργατῶν γῆς μέσα στό συνολικό ἀριθμό τῶν ἐργατῶν γῆς ὅπως τό 1910, τότε ὁ ἀριθμός τῶν ἀνδρῶν μισθωτῶν ἐργατῶν τό 1900 θά εἶναι 1 798 165 ἄτομα. Στήν περίπτωση αὐτή ἔχουμε τήν παρακάτω εἰκόνα:

	1900	*1910*	Αὔξηση σέ %
Σύνολο ἀτόμων πού ἀπασχολοῦνται στή γεωργία	10 381 765	12 099 825	+16%
Ἀριθμός τῶν φάρμερ	5 674 875	5 981 522	+ 5%
Ἀριθμός τῶν μισθωτῶν ἐργατῶν	2 018 213	2 566 966	+27%

Δηλαδή τό ποσοστό αὔξησης τοῦ ἀριθμοῦ τῶν μισθωτῶν ἐργατῶν εἶναι πάνω ἀπό τό πενταπλάσιο (27% ἔναντι 5%) σέ σύγκριση μέ τό ποσοστό αὔξησης τοῦ ἀριθμοῦ τῶν φάρμερ. Τό ποσοστό τῶν φάρμερ μέσα στόν ἀγροτικό πληθυσμό *ἐλαττώθηκε*, τό ποσοστό τῶν μισθωτῶν ἐργατῶν *αὐξήθηκε*. Ὁ ἀριθμός τῶν ἀνεξάρτητων νοικοκυρέων σέ ἀναλογία πρός ὅλο τόν ἀγροτικό πληθυσμό ἐλαττώθηκε· ὁ ἀριθμός τῶν ἐξαρτημένων, τῶν ἐκμεταλλευομένων αὐξήθηκε.

Στή Γερμανία τό 1907 οἱ μισθωτοί ἐργάτες στήν ἀγροτική οἰκονομία εἶχαν ὑπολογιστεῖ σέ 4½ ἑκατομμύρια σ᾿ἕνα σύνολο ἀπό 15 ἑκατομμύρια ἐργάτες-μέλη τῆς οἰκογένειας καί μισθωτούς ἐργάτες. Αὐτό σημαίνει ὅτι τά 30% εἶναι μισθωτοί ἐργάτες. Στήν Ἀμερική, σύμφωνα μέ τόν κατά προσέγγιση ὑπολογισμό πού ἀναφέραμε, εἶναι 2½ ἑκατομμύρια ἀπό τά 12, δηλ. 21%. Ἴσως ἡ ὕπαρξη ἀδέσποτων γαιῶν πού μοιράζονται δωρεάν καί τό τεράστιο ποσοστό τῶν ἐπίμορτων φάρμερ, θά πρέπει νά ἐλαττώνει τό ποσοστό τῶν μισθωτῶν ἐργατῶν στήν Ἀμερική.

Δεύτερο, μιά κατά προσέγγιση ἀπάντηση μποροῦν νά δόσουν οἱ ἀριθμοί πού ἀφοροῦν τό μέγεθος τῶν ἐξόδων γιά τή

μίσθωση ἐργατῶν τό 1899 καί τό 1909. Στήν ἴδια ἀκριβῶς περίοδο ὁ ἀριθμός τῶν μισθωτῶν ἐργατῶν στή βιομηχανία αὐξήθηκε ἀπό 4,7 ἑκατομμύρια σέ 6,6 ἑκατομμύρια, δηλ. κατά 40%, ἐνῶ τό σύνολο τοῦ μισθοῦ ἐργασίας τους αὐξήθηκε ἀπό 2008 ἑκατομμύρια δολλάρια σέ 3427 ἑκατομμύρια δολλάρια, δηλ. κατά 70%. (Δέν πρέπει νά ξεχνᾶμε ὅτι ἡ αὔξηση τῶν τιμῶν τῶν εἰδῶν διατροφῆς κτλ. ἐκμηδένισε αὐτή τήν ὀνομαστική αὔξηση τοῦ μισθοῦ ἐργασίας.)

Κρίνοντας μέ βάση αὐτά τά στοιχεῖα, μποροῦμε νά ὑπολογίσουμε ὅτι στήν αὔξηση τῶν ἐξόδων γιά τή μίσθωση ἐργατῶν στή γεωργία κατά 82% ἀντιστοιχεῖ μιά αὔξηση τοῦ ἀριθμοῦ τῶν μισθωτῶν ἐργατῶν περίπου κατά 48%. Ἄν κάνουμε ἕναν ἀνάλογο ὑπολογισμό γιά τίς τρεῖς κύριες περιοχές, ἔχουμε τήν παρακάτω εἰκόνα:

Περιοχές:	Αὔξηση σέ ποσοστά ἀπό τό 1900 ὥς τό 1910 Τοῦ συνολικοῦ ἀγροτικοῦ πληθυσμοῦ	Τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀγροκτημάτων	Τοῦ ἀριθμοῦ τῶν μισθωτῶν ἐργατῶν
Βοράς................	+ 3,9%	+ 0,6%	+40%
Νότος................	+14,8%	+18,2%	+50%
Δύση	+49,7%	+53,7%	+66%
Ὅλες οἱ Ἑνωμένες Πολιτεῖες	+11,2%	+10,9%	+48%

Καί τά στοιχεῖα αὐτά μᾶς δείχνουν ὅτι, γιά ὅλη τή χώρα στό σύνολό της, ἡ αὔξηση τοῦ ἀριθμοῦ τῶν νοικοκυρέων μένει πίσω ἀπό τήν αὔξηση τοῦ ἀγροτικοῦ πληθυσμοῦ καί ἡ αὔξηση τοῦ ἀριθμοῦ τῶν μισθωτῶν ἐργατῶν ξεπερνᾶ τήν αὔξηση τοῦ ἀριθμοῦ τοῦ ἀγροτικοῦ πληθυσμοῦ. Μ᾿ἄλλα λόγια: ἐλαττώνεται ὁ ἀνάλογος ἀριθμός τῶν ἀνεξάρτητων καί αὐξάνει ὁ ἀνάλογος ἀριθμός τῶν ἐξαρτημένων.

Ἄς σημειώσουμε ὅτι ἡ τεράστια διαφορά στήν αὔξηση τοῦ ἀριθμοῦ τῶν μισθωτῶν ἐργατῶν, ἀνάμεσα στόν πρῶτο ὑπολογισμό (+27%) καί στό δεύτερο (+48%), εἶναι ἀπόλυτα δυνατή, γιατί στήν πρώτη περίπτωση ὑπολογίζονταν μόνο οἱ *ἐξεπαγγέλματος* μισθωτοί ἐργάτες, ἐνῶ στή δεύτερη—*κάθε περίπτωση* χρησιμοποίησης μισθωτῆς ἐργατικῆς δύναμης. Στήν ἀγροτική οἰκονομία ἡ ἐποχική χρησιμοποίηση μισθωτῆς ἐργατικῆς δύναμης ἔχει τεράστια σημασία καί γι᾿αὐτό θά ἔπρεπε νά

παίρνουμε πάντα σάν κανόνα, νά μήν ἱκανοποιούμαστε μέ τόν καθορισμό τοῦ ἀριθμοῦ τῶν μισθωτῶν ἐργατῶν, μόνιμων καί προσωρινῶν, ἀλλά, ἐκτός ἀπ'αὐτό, νά καθορίζουμε στό μέτρο τοῦ δυνατοῦ καί τό συνολικό ποσό τῶν ἐξόδων γιά τή μισθωτή ἐργασία.

Πάντως καί οἱ δυό ὑπολογισμοί μᾶς δείχνουν ἀναμφισβήτητα *ἀνάπτυξη* τοῦ καπιταλισμοῦ στή γεωργία τῶν 'Ενωμένων Πολιτειῶν, *αὔξηση* τῆς χρησιμοποίησης τῆς μισθωτῆς ἐργασίας, πού ξεπερνᾶ τήν αὔξηση τοῦ ἀγροτικοῦ πληθυσμοῦ καί τοῦ ἀριθμοῦ τῶν φάρμερ.

6. ΟΙ ΠΕΡΙΟΧΕΣ ΤΗΣ ΠΙΟ ΕΝΤΑΤΙΚΗΣ ΓΕΩΡΓΙΑΣ

'Αφοῦ ἐξετάσαμε τά γενικά στοιχεῖα γιά τή μισθωτή ἐργασία σάν τόν πιό παραστατικό δείκτη τοῦ καπιταλισμοῦ στή γεωργία, μποροῦμε νά περάσουμε τώρα σέ μιά πιό λεπτομερειακή ἐξέταση τοῦ ζητήματος: μέ ποιές είδικές *μορφές* ἐκδηλώνεται ὁ καπιταλισμός σ'αὐτό τόν τομέα τῆς λαϊκῆς οἰκονομίας.

Γνωρίσαμε μιά περιοχή ὅπου ἐλαττώνεται ἡ μέση ἔκταση τῆς φάρμας, καί συγκεκριμένα τό Νότο, ὅπου τό προτσές αὐτό σημαίνει πέρασμα ἀπό τά δουλοκτητικά λατιφούντια στή μικρή ἐμπορευματική γεωργία. 'Υπάρχει καί μιά ἄλλη περιοχή ὅπου ἐλαττώνεται ἡ μέση ἔκταση τῆς φάρμας, καί συγκεκριμένα ἕνα μέρος τοῦ Βορᾶ: ἡ Νέα 'Αγγλία καί οἱ Μέσες 'Ατλαντικές Πολιτεῖες. Νά τά στοιχεῖα γι'αὐτές τίς περιοχές:

	Μέση ἔκταση τῆς φάρμας (τῆς καλλιεργούμενης γῆς) σέ ἄκρ	
	Νέα 'Αγγλία	Κεντρ. 'Ατλ. Πολιτεῖες
1850	66,5	70,8
1860	66,4	70,3
1870	66,4	69,2
1880	63,4	68,0
1890	56,5	67,4
1900	42,4	63,4
1910	38,4	62,6

'Η μέση ἔκταση τῆς φάρμας στή Νέα 'Αγγλία εἶναι ἡ πιό μικρή ἀπ'ὅλες τίς περιοχές τῶν 'Ενωμένων Πολιτειῶν. Στό Νότο ἡ ἔκταση αὐτή σέ δυό περιοχές ἰσοῦται μέ 42-43 ἄκρ καί

στήν τρίτη, στήν κεντρική νοτιοδυτική, ὅπου συνεχίζεται ἀκόμη ὁ ἐποικισμός, ἰσοῦται μέ 61,8 ἄκρ, δηλ. εἶναι σχεδόν τόση, ὅση καί στίς Μέσες 'Ατλαντικές Πολιτεῖες. 'Η ἐλάττωση τῆς μέσης ἔκτασης τῆς φάρμας στή Νέα 'Αγγλία καί στίς Μέσες 'Ατλαντικές Πολιτεῖες, «στίς περιοχές μέ πιό παλιό πολιτισμό καί πιό ὑψηλή οἰκονομική ἀνάπτυξη» (σελ. 60 τοῦ βιβλίου τοῦ κ. Γκίμμερ), στίς περιοχές ὅπου δέν γίνεται ἐποικισμός, ἔσπρωξε ἀκριβῶς τόν συγγραφέα μας, ὅπως καί πάρα πολλούς ἄλλους ἀστούς οἰκονομολόγους, νά βγάλει τό συμπέρασμα ὅτι ἡ «καπιταλιστική γεωργία καταστρέφεται», ὅτι «ἡ παραγωγή κομματιάζεται καί γίνεται μικρή παραγωγή», ὅτι «δέν ὑπάρχουν περιοχές ὅπου νά μήν συντελεῖται πιά προτσές ἐποικισμοῦ καί ὅπου ἡ μεγάλη καπιταλιστική γεωργία νά μήν ἀποσυντίθεται καί νά μήν ἐκτοπίζεται ἀπό τήν ἐργασιακή γεωργία».

'Ο κ. Γκίμμερ ἔφθασε σ' αὐτά τά διαμετρικά ἀντίθετα μέ τήν ἀλήθεια συμπεράσματα γιατί ξέχασε... μιά «λεπτομέρεια»: τό προτσές τῆς ἐντατικοποίησης τῆς γεωργίας! Αὐτό εἶναι ἀπίστευτο, εἶναι ὅμως γεγονός. Κι' ἐπειδή, ὅταν γίνεται λόγος γιά μικρή καί μεγάλη παραγωγή στή γεωργία, μιά ὁλόκληρη σειρά ἀστοί οἰκονομολόγοι, ὅλοι τους σχεδόν, κάνουν ἐπίσης πώς ξεχνοῦν αὐτή τή «λεπτομέρεια», ἄν καί «στή θεωρία» ὅλοι τους «ξέρουν» πολύ καλά καί ἀναγνωρίζουν τό προτσές τῆς ἐντατικοποίησης τῆς γεωργίας, θά χρειαστεῖ νά σταθοῦμε πολύ λεπτομερειακά σ' αὐτό τό ζήτημα. 'Ακριβῶς ἐδῶ βρίσκεται μιά ἀπό τίς βασικές πηγές ὅλων τῶν δεινοπαθημάτων τῆς ἀστικῆς (καθώς καί τῆς ναρόντνικης καί τῆς ὀπορτουνιστικῆς) οἰκονομίας στό ζήτημα τῆς μικρῆς «ἐργασιακῆς» γεωργίας. Ξεχνοῦν τή «λεπτομέρεια» ὅτι, λόγω τῶν τεχνικῶν ἰδιομορφιῶν τῆς γεωργίας, τό προτσές τῆς ἐντατικοποίησής της ὁδηγεῖ πολύ συχνά στήν αὔξηση τῶν διαστάσεων *τοῦ νοικοκυριοῦ,* στήν αὔξηση *τῆς παραγωγῆς* καί τοῦ *καπιταλισμοῦ* μέ παράλληλη *ἐλάττωση* τῆς μέσης ἔκτασης τῆς καλλιεργούμενης γῆς στό νοικοκυριό.

"Ας ἐξετάσουμε, πρίν ἀπ' ὅλα, ἄν ὑπάρχουν ριζικές διαφορές στήν τεχνική τῆς γεωργίας, στό γενικό της χαρακτήρα καί στήν ἐντατικότητά της ἀνάμεσα στή Νέα 'Αγγλία καί στίς Μέσες 'Ατλαντικές Πολιτεῖες, ἀπό τή μιά μεριά, καί στόν ὑπόλοιπο Βορά καί ὅλες τίς ὑπόλοιπες περιφέρειες τῆς χώρας, ἀπό τήν ἄλλη.

Οἱ διαφορές στή γεωργική καλλιέργεια χαρακτηρίζονται ἀπό τά παρακάτω στοιχεῖα:

Περιοχές:	Ποσοστό στή γενική ἀξία ὅλης τῆς συγκομιδῆς (1910),— σιτηρά	σανός καί χόρτα	λαχανικά, φροῦτα κτλ. εἰδικές καλλιέργειες
Νέα 'Αγγλία	7,6	41,9	33,5
Μέσες 'Ατλαν. Πολιτ.	29,6	31,4	31,8
Κεντρ. Βορειοαν. Πολ.	65,4	16,5	11,0
Κεντρ. Βορειοδ. Πολ. .	75,4	14,6	5,9

Εἶναι ριζική ἡ διαφορά στούς ὅρους τῆς γεωργικῆς καλλιέργειας. Οἱ δυό πρῶτες περιφέρειες μᾶς δείχνουν πολύ ἐντατική γεωργία, οἱ δυό δεύτερες ἐκτατική. Στίς τελευταῖες τά σιτηρά δίνουν τή συντριπτικά μεγαλύτερη μερίδα τῆς συνολικῆς ἀξίας τῆς συγκομιδῆς, στίς πρῶτες, ὄχι ἁπλῶς τό μικρότερο μέρος, ἀλλά κάποτε καί ἕνα ἐντελῶς μηδαμινό (7,6%), ἐνῶ οἱ εἰδικές «ἐμπορεύσιμες» καλλιέργειες (λαχανικά, φροῦτα κτλ.) δίνουν *μεγαλύτερο* μέρος τῆς ἀξίας τῆς συγκομιδῆς ἀπ'ὅ,τι τά σιτηρά. Ἡ ἐκτατική γεωργία παραχώρησε τή θέση της στήν ἐντατική. Διαδόθηκε πλατιά ἡ χορτοκαλλιέργεια. Στή Νέα 'Αγγλία ἀπό τά 3,8 ἑκατομμύρια ἄκρ, πού δίνουν σανό καί κτηνοτροφικά χόρτα, τά 3,3 ἑκατομμύρια ἄκρ εἶναι κατειλημμένα ἀπό *καλλιεργούμενα* χόρτα. Στίς Μέσες 'Ατλαντικές Πολιτεῖες οἱ ἀντίστοιχοι ἀριθμοί εἶναι: 8,5 καί 7,9 ἑκατομμύρια. 'Αντίθετα, στίς Κεντρικές Βορειοδυτικές Πολιτεῖες (περιοχή ἐποικισμοῦ κι'ἐκτατικῆς γεωργίας) ἀπό τά 27,4 ἑκατομμύρια ἄκρ πού δίνουν σανό καί χόρτο, τά 14,5 ἑκατομμύρια, δηλ. πάνω ἀπό τά μισά, εἶναι «ἄγρια» λιβάδια κτλ.

Οἱ σοδιές στίς «ἐντατικές» Πολιτεῖες εἶναι σημαντικά μεγαλύτερες:

Περιοχές:	Συγκομιδή κατά ἄκρ σέ μποῦσελ			
	καλαμπόκι		στάρι	
	1909	1899	1909	1899
Νέα 'Αγγλία	45,2	39,4	23,5	18,0
Μέσες 'Ατλαντ.Πολ.	32,2	34,0	18,6	14,9
Κεντρ. Βορειοανατ. Πολιτ.	38,6	38,3	17,2	12,9
Κεντρ. Βορειοδυτ. Πολιτ.	27,7	31,4	14,8	12,2

Τό ἴδιο φαινόμενο παρατηριέται καί σέ σχέση μέ τήν ἐμπορευματική κτηνοτροφία καί τή γαλακτοκομία, πού εἶναι πολύ ἀναπτυγμένη σ᾽αὐτές τίς περιοχές:

Περιοχές:	Μέσος ἀριθμός γαλακτοφόρων ἀγελάδων κατά φάρμα (1900)	Μέση παραγωγή γάλακτος (σέ γαλόνια) κατά ἀγελάδα 1909	1899
Νέα Ἀγγλία	5,8	476	548
Μέσες Ἀτλαντ. Πολ. .	6,1	490	514
Κεντρ. Βορειοαν. Πολ.	4,0	410	487
Κεντρ. Βορειοδ. Πολ. .	4,9	325	371
Νότος (3 περιοχές)....	1,9-3,1	232-288	290-395
Δύση (2 περιοχές)	4,7-5,1	339-475	334-470
Μέσος ὅρος γιά τίς Ἑν. Πολ.	3,8	362	424

Ἀπό τόν πίνακα αὐτό βλέπουμε ὅτι στίς «ἐντατικές» Πολιτεῖες ὑπάρχει σημαντικά πιό *μεγάλη* γαλακτοκομία ἀπ᾽ὅ,τι σ᾽ὅλες τίς ὑπόλοιπες. Οἱ περιφέρειες μέ τίς πιό *μικρές*—σέ ἔκταση καλλιεργούμενης γῆς—φάρμες εἶναι περιφέρειες μέ τά πιό *μεγάλα* γαλακτοκομικά νοικοκυριά. Τό γεγονός αὐτό ἔχει τεράστια σημασία, γιατί ἡ γαλακτοκομία, ὅπως εἶναι γνωστό, ἀναπτύσσεται πιό γρήγορα στούς τόπους γύρω στίς πόλεις καί στίς χῶρες (ἤ περιοχές) μέ πολύ ὑψηλή ἀνάπτυξη τῆς βιομηχανίας. Ἡ στατιστική τῆς Δανίας, τῆς Γερμανίας, τῆς Ἐλβετίας, μέ τήν ὁποία ἀσχολούμαστε σέ ἄλλο μέρος*, μᾶς δείχνει ἐπίσης τήν *αὐξανόμενη συγκέντρωση* τῶν γαλακτοφόρων ζώων.

Στίς «ἐντατικές» Πολιτεῖες, ὅπως εἴδαμε, ὁ σανός καί τά χόρτα δίνουν ἕνα σημαντικά μεγαλύτερο μέρος τῆς συνολικῆς ἀξίας ὅλης τῆς συγκομιδῆς ἀπ᾽ὅ,τι δίνουν τά σιτηρά. Καί ἡ ἀνάπτυξη τῆς κτηνοτροφίας γίνεται ἐδῶ σέ σημαντικό βαθμό μέ *ἀγοραστές ζωοτροφές*. Νά τά σχετικά στοιχεῖα γιά τό 1909:

Περιοχές:	Συνολικό ποσό (σέ ἑκατομ. δολλάρια) τῶν ἐσόδων ἀπό τήν πώληση ζωοτροφῶν	τῶν ἐξόδων γιά ἀγορά ζωοτροφῶν	Ὑπεροχή ἐσόδων ἀπό τά ἔξοδα (+) ἤ ἀντίστροφα (—)
Νέα Ἀγγλία	+ 4,3	—34,6	—30,3
Μέσες Ἀτλαντ. Πολ. .	+21,6	—54,7	—33,1
Κεντρ. Βορειοαν. Πολ.	+195,6	—40,6	+155,0
Κεντρ. Βορειοδ. Πολ. .	+174,4	—76,2	+ 98,2

* Βλ. Ἅπαντα, 5η ἔκδ., τόμ. 5ος, σελ. 207-272. *Ἡ Σύντ.*

Οἱ Πολιτεῖες τοῦ Βορᾶ μέ ἐκτατική γεωργία πουλᾶνε ζωοτροφές. Οἱ Πολιτεῖες μέ ἐντατική γεωργία τίς ἀγοράζουν. Καταλαβαίνουμε πώς, ὅταν ἀγοράζονται οἱ ζωοτροφές, εἶναι δυνατό νά ὑπάρχει νοικοκυριό *μεγάλων* διαστάσεων καί ὑψηλοῦ καπιταλιστικοῦ χαρακτήρα πάνω σέ *μικρό* κομμάτι γῆς.

Ἄς συγκρίνουμε τίς δυό ἐντατικές περιοχές τοῦ Βορᾶ, τή Νέα Ἀγγλία καί τίς Μέσες Ἀτλαντικές Πολιτεῖες, μέ τήν πιό ἐκτατική περιοχή τοῦ Βορᾶ, μέ τήν Κεντρική Βορειοδυτική:

Περιοχές	Ἀριθμός ἄκρ καλλιεργ. γῆς (σέ ἑκατ.)	Ἀξία ὅλων τῶν ζώων (σέ ἑκατ. δολλάρια)	Ἔσοδα ἀπό τήν πώληση ζωοτροφῶν (σέ ἑκατ. δολλάρια)	Ἔξοδα γιά τήν ἀγορά ζωοτροφῶν (σέ ἑκατ. δολλάρια)
Νέα Ἀγγλία + Μέσες Ἀτλαντ. Πολιτεῖες	36,5	447	26	89
Κεντρ. Βορειοδυτικές Πολιτεῖες	164,3	1552	174	76

Βλέπουμε ὅτι στίς Πολιτεῖες μέ ἐντατική γεωργία ἀναλογοῦν περισσότερα ζῶα σέ 1 ἄκρ καλλιεργημένης γῆς (447 : 36 = 12 δολλάρια κατά ἄκρ) ἀπ'ὅ,τι στίς Πολιτεῖες μέ ἐκτατική γεωργία (1552 : 164 = 9 δολλάρια). Στή μονάδα ἐπιφάνειας τῆς γῆς ἐπενδύονται περισσότερα κεφάλαια μέ τή μορφή ἀπόκτησης ζώων. Καί ὁ γενικός κύκλος ἐργασιῶν τοῦ ἐμπορίου ζωοτροφῶν (ἀγορά + πώληση), ὑπολογισμένος κατά μονάδα ἐπιφάνειας, εἶναι ἀσύγκριτα μεγαλύτερος στίς Πολιτεῖες μέ ἐντατική γεωργία (26 + 89 = 115 ἑκατομμύρια δολλάρια σέ 36 ἑκατομμύρια ἄκρ) ἀπ'ὅ,τι στίς Πολιτεῖες μέ ἐκτατική γεωργία (174 + 76 = 250 ἑκατομμύρια δολλάρια σέ 164 ἑκατομμύρια ἄκρ). Φαίνεται καθαρά ὅτι ἡ γεωργία ἔχει πιό *ἐμπορευματικό* χαρακτήρα στίς ἐντατικές Πολιτεῖες παρά στίς ἐκτατικές.

Τά στοιχεῖα τῶν ἐξόδων γιά λιπάσματα καί τῆς ἀξίας τῶν ἐργαλείων καί τῶν μηχανῶν εἶναι ἡ πιό ἀκριβής στατιστική ἔκφραση τοῦ βαθμοῦ ἐντατικοποίησης τῆς γεωργίας. Ὁρίστε αὐτά τά στοιχεῖα: (Βλ. πίνακα στή σελ. 162. *Σημ. μετ.*)

Ἐδῶ προβάλλει πολύ καθαρά ἡ διαφορά ἀνάμεσα στίς ἐκτατικές περιοχές τοῦ Βορᾶ μέ μηδαμινό ποσοστό φάρμες πού χρησιμοποιοῦν ἀγοραστά λιπάσματα (2-19%), καί μέ μηδαμινά ἔξοδα γιά λίπανση κατά 1 ἄκρ καλλιεργούμενης γῆς (0,01-0,09 δολλάρια), καί στίς ἐντατικές Πολιτεῖες, ὅπου οἱ *περισσότερες* φάρμες (57-60%) χρησιμοποιοῦν ἀγοραστά λιπάσματα καί τά

	Περιοχές:	Πόσες φάρμες στίς έκατό ξοδεύουν γιά λιπάσματα	Μέσα έξοδα κατά φάρμα (σέ δολλ.)	Μέσα έξοδα κατά άκρ καλλιερ. γῆς (σέ δολλ.)		Μέσος ἀριθμός ἄκρ καλλιεργ. γῆς κατά φάρμα
				1909	1899	(1909)
Βοράς	Νέα 'Αγγλία	60,9	82	1,30	0,53	38,4
Βοράς	Μέσες 'Ατλ. Πολ. .	57,1	68	0,62	0,37	62,6
Βοράς	Κεντρ. Βορειοαν. Πολιτεῖες	19,6	37	0,09	0,07	79,2
Βοράς	Κεντρ. Βορειοδυτ. Πολιτεῖες	2,1	41	0,01	0,01	148,0
Νότος	Νότιες 'Ατλ. Πολ. .	69,2	77	1,23	0,49	43,6
Νότος	Κεντρ. Νοτιοανατ. Πολιτεῖες	33,8	37	0,29	0,13	42,2
Νότος	Κεντρ. Νοτιοδυτ. Πολιτεῖες	6,4	53	0,06	0,03	61,8
Δύση	'Ορεινές Πολιτεῖες .	1,3	67	0,01	0,01	86,8
Δύση	Πολ. τῶν ἀκτῶν τοῦ Εἰρηνικοῦ	6,4	189	0,10	0,05	116,1
	'Ενωμ. Πολιτεῖες	28,7	63	0,24	0,13	75,2

ἔξοδα γι'αὐτά ἀνέρχονται σέ σημαντικό ποσό. Λογουχάρη, στή Νέα 'Αγγλία τά ἔξοδα αὐτά φτάνουν τό 1,30 δολλάρια κατά ἄκρ, ἀριθμός *μάξιμουμ* γιά ὅλες τίς περιοχές (καί πάλι, ἄν κρίνουμε ἀπό τήν ἔκταση τῆς γῆς ἔχουμε τήν πιό μικρή σέ μέγεθος φάρμα καί τά μεγαλύτερα ἔξοδα γιά λίπανση!) πού ξεπερνᾶ καί τόν ἀριθμό μιᾶς περιοχῆς τοῦ Νότου (Νότιες 'Ατλαντικές Πολιτεῖες). Πρέπει νά σημειωθεῖ ὅτι στό Νότο ἡ βαμβακοκαλλιέργεια, στήν ὁποία ὅπως ξέρουμε χρησιμοποιεῖται πιό πολύ ἡ δουλιά τῶν νέγρων ἐπίμορτων ἀπαιτεῖ πάρα πολλά χημικά λιπάσματα.

Στίς Πολιτεῖες τῶν ἀκτῶν τοῦ Εἰρηνικοῦ βλέπουμε ἕνα πολύ χαμηλό ποσοστό ἀγροκτημάτων πού χρησιμοποιοῦν λιπάσματα (6,4%) καί τό ἀνώτατο ὕψος τῶν ἐξόδων γιά κάθε φάρμα κατά μέσο ὅρο (189 δολλάρια), ὑπολογίζοντας φυσικά μόνο τίς φάρμες πού χρησιμοποιοῦσαν λιπάσματα. 'Εδῶ παρατηροῦμε ἕνα ἄλλο παράδειγμα: αὔξηση τῆς *μεγάλης* καί καπιταλιστικῆς γεωργίας μέ παράλληλη *ἐλάττωση* τῆς ἔκτασης τῆς γῆς τοῦ νοικοκυριοῦ. 'Από τίς τρεῖς Πολιτεῖες τῶν ἀκτῶν τοῦ Εἰρηνικοῦ στίς δυό, στήν Οὐάσιγκτων καί στό 'Ορεγκόν, ἡ χρησιμοποίηση τῶν λιπασμάτων γενικά εἶναι μηδαμινή, ὅλο κι'ὅλο 0,01 δολλάρια κατά 1 ἄκρ. Μόνο στήν τρίτη Πολιτεία, στήν Καλλιφόρνια, ὁ ἀριθμός αὐτός εἶναι σχετικά ὑψηλός: 0,08 τό

1899 καί 0,19 τό 1909. Στήν Πολιτεία αὐτή ἰδιαίτερο ρόλο παίζει ἡ παραγωγή φρούτων, πού αὐξάνει ἐξαιρετικά γρήγορα μέ καθαρά καπιταλιστική μορφή καί πού τό 1909 ἔδινε ἐδῶ τά 33,1% τῆς ἀξίας ὅλης τῆς συγκομιδῆς ἀγροτικῶν προϊόντων, ἔναντι 18,3% πού ἔδιναν τά σιτηρά καί ἔναντι 27,6% πού ἔδιναν ὁ σανός καί τά χόρτα. Στήν παραγωγή φρούτων χαρακτηριστικός τύπος εἶναι ἡ φάρμα μέ ἔκταση γῆς *κάτω ἀπό τό μέσο ὅρο* καί μέ χρησιμοποίηση λιπασμάτων καί μισθωτῆς ἐργασίας *πολύ μεγαλύτερη* ἀπό τό μέσο ὅρο. Θά μᾶς δοθεῖ ἀκόμη ἡ εὐκαιρία νά σταθοῦμε σέ τέτιου εἴδους σχέσεις, χαρακτηριστικές γιά τίς καπιταλιστικές χῶρες μέ ἐντατική γεωργία, καί πού τίς ἀγνοοῦν ἐντελῶς οἱ στατιστικοί καί οἱ οἰκονομολόγοι.

Ἄς ξαναγυρίσουμε ὅμως στίς «ἐντατικές» Πολιτεῖες τοῦ Βορᾶ. Στή Νέα Ἀγγλία ἡ χρησιμοποίηση λιπασμάτων δέν εἶναι μόνο ἡ μεγαλύτερη ἀπ'ὅλες—1,30 δολλάρια κατά ἄκρ—μέ τή μικρότερη κατά φάρμα ἐπιφάνεια γῆς (38,4 ἄκρ), ἀλλά προχωρεῖ πολύ γρήγορα καί ἡ αὔξηση τῶν ἐξόδων γιά λιπάσματα. Μέσα σέ 10 χρόνια ἀπό τό 1899 ὥς τό 1909, τά ἔξοδα αὐτά ἀνέβηκαν ἀπό 0,53 δολλάρια κατά ἄκρ σέ 1,30, δηλ. μεγάλωσαν δυόμιση φορές. Συνεπῶς, ἡ ἐντατικοποίηση τῆς γεωργίας, ἡ τεχνική της πρόοδος, τό ἀνέβασμα τοῦ ἐπιπέδου τῆς καλλιέργειας προχωροῦν ἐδῶ ἐξαιρετικά γρήγορα. Γιά νά δοῦμε πιό παραστατικά τή σημασία αὐτοῦ τοῦ γεγονότος, θά συγκρίνουμε τήν πιό ἐντατική περιοχή τοῦ Βορᾶ, τή Νέα Ἀγγλία, μέ τήν πιό ἐκτατική, τήν Κεντρική Βορειοδυτική. Ἡ τελευταία αὐτή περιοχή δέν γνωρίζει σχεδόν τά χημικά λιπάσματα (2,1% ἀπό τίς φάρμες καί 0,01 δολλάρια κατά ἄκρ). Οἱ διαστάσεις τῆς φάρμας εἶναι ἐδῶ οἱ μεγαλύτερες ἀπ'ὅλες τίς περιοχές τῆς Ἀμερικῆς (148,0 ἄκρ) καί αὐξάνουν πάρα πολύ γρήγορα. Συνήθως παίρνουν ἀκριβῶς αὐτή τήν περιοχή—καί ὁ κ. Γκίμμερ τό κάνει αὐτό—σάν πρότυπο τοῦ καπιταλισμοῦ στή γεωργία τῶν Ἑνωμένων Πολιτειῶν. Αὐτή ἡ συνηθισμένη γνώμη δέν εἶναι σωστή, ὅπως θά τό δείξουμε πιό λεπτομερειακά παρακάτω. Στηρίζεται στή σύγχυση τῆς πιό χοντροκομμένης, τῆς πιό πρωτόγονης μορφῆς τῆς ἐκτατικῆς γεωργίας μέ τήν τεχνικά προοδευμένη ἐντατική γεωργία. Στήν Κεντρική Βορειοδυτική περιοχή τό μέγεθος τῆς φάρμας εἶναι σχεδόν τέσσερις φορές μεγαλύτερο ἀπ'ὅ,τι στή Νέα Ἀγγλία (148,0 ἄκρ ἔναντι 38,4), καί τό ὕψος τῶν ἐξόδων γιά λιπάσματα, ὑπολογισμένα κατά μέσο ὅρο κατά φάρμα πού χρησιμοποίησε λιπάσματα, εἶναι τό μισό: 41 δολλάρια ἔναντι 82.

Συνεπῶς, στή ζωντανή πραγματικότητα ὑπάρχουν περιπτώσεις πού ἡ τεράστια *ἐλάττωση* τῆς ἔκτασης τῆς γῆς τῆς φάρμας συνοδεύεται ἀπό μιά τεράστια *αὔξηση* τῶν ἐξόδων γιά χημικά λιπάσματα, ἔτσι πού ἡ «μικρή» παραγωγή—ἄν ἐξακολουθεῖ κανείς ἀπό ρουτίνα νά τή θεωρεῖ μικρή σύμφωνα μέ τήν ἔκταση τῆς γῆς—ἀποδείχνεται «μεγάλη», σύμφωνα μέ τό ποσό τοῦ κεφαλαίου πού τοποθετεῖται στή γῆ. Οἱ περιπτώσεις αὐτές δέν εἶναι σποραδικές, ἀλλά χαρακτηριστικές γιά κάθε χώρα ὅπου συντελεῖται ἀντικατάσταση τῆς ἐκτατικῆς γεωργίας μέ τήν ἐντατική. Καί ἐδῶ ἀνήκουν *ὅλες* οἱ καπιταλιστικές χῶρες, καί ἡ ἄγνοια αὐτῆς τῆς χαρακτηριστικῆς, οὐσιαστικῆς, βασικῆς ἰδιομορφίας τῆς γεωργίας γεννάει τά πλατιά διαδομένα λάθη τῶν θαυμαστῶν τῆς μικρῆς γεωργίας, πού κρίνουν μόνο ἀπό τήν ἔκταση τῆς ἐπιφάνειας τῆς γῆς.

7. ΟΙ ΜΗΧΑΝΕΣ ΚΑΙ Η ΜΙΣΘΩΤΗ ΕΡΓΑΣΙΑ ΣΤΗ ΓΕΩΡΓΙΑ

Ἄς πάρουμε ἕνα ἄλλο εἶδος ἐπένδυσης κεφαλαίου στή γῆ, πού ἀπό τεχνική ἄποψη διαφέρει ἀπό τό προηγούμενο, καί συγκεκριμένα: τή χρησιμοποίηση ἐργαλείων καί μηχανῶν. Ὅλη ἡ ἀγροτική στατιστική τῆς Εὐρώπης μαρτυρεῖ ἀδιαφιλονίκητα ὅτι ὅσο μεγαλύτερο εἶναι τό νοικοκυριό σέ ἔκταση γῆς, τόσο μεγαλύτερο ποσοστό τῶν νοικοκυριῶν χρησιμοποιεῖ μηχανές ὅλων τῶν εἰδῶν καί τόσο μεγαλύτερος ἀριθμός μηχανῶν χρησιμοποιεῖται. Ἡ ὑπεροχή τῶν μεγάλων νοικοκυριῶν ἀπό τήν ἐξαιρετικά σοβαρή αὐτή ἄποψη εἶναι ὁλοκληρωτικά καί ἀπόλυτα διαπιστωμένη. Ἡ ἀμερικανική στατιστική εἶναι καί σ᾿αὐτό τό σημεῖο κάπως πρωτότυπη: δέν καταγράφονται ξεχωριστά οὔτε τά ἐργαλεῖα, οὔτε οἱ γεωργικές μηχανές, ἀλλά καθορίζεται μονάχα ἡ συνολική τους ἀξία. Μπορεῖ βέβαια τά στοιχεῖα αὐτοῦ τοῦ εἴδους νά εἶναι λιγότερο ἀκριβῆ γιά κάθε περίπτωση χωριστά, ὡστόσο ὅμως γενικά ἐπιτρέπουν νά γίνουν ὁρισμένες συγκρίσεις ἀνάμεσα στίς περιοχές καί ἀνάμεσα στίς ὁμάδες νοικοκυριῶν, συγκρίσεις πού εἶναι ἀδύνατο νά γίνουν μέ ἄλλου εἴδους στοιχεῖα.

Δίνουμε τά στοιχεῖα γιά τά γεωργικά ἐργαλεῖα καί τίς μηχανές κατά περιοχές: (Βλ. πίνακα στή σελ. 165. *Σημ. μετ.*)

Ἀποδείχνεται ὅτι ὁ πρώην δουλοκτητικός Νότος, ἡ περιοχή τῆς ἐπίμορτης καλλιέργειας, κατέχει τήν τελευταία θέση στή χρησιμοποίηση μηχανῶν. Ἐδῶ σέ κάθε 1 ἄκρ γῆς ἀναλογεῖ τρεῖς, τέσσερις, καί πέντε φορές—ἀνάλογα μέ τήν περιοχή

	Περιοχές:	Ἀξία τῶν ἐργαλείων καί τῶν μηχανῶν (1909) σέ δολλάρια: Μέση κατά φάρμα	Ἀξία τῶν ἐργαλείων καί τῶν μηχανῶν (1909) σέ δολλάρια: Μέση κατά ἄκρ τῆς συνολικῆς γῆς πού ἔχουν οἱ φάρμες
Βοράς	Νέα Ἀγγλία	269	2,58
Βοράς	Μέσες Ἀτλαντ. Πολ.	358	3,88
Βοράς	Κεντρ. Βορειοανατ. Πολ.	239	2,28
Βοράς	Κεντρ. Βορειοδυτ. Πολ.	332	1,59
	Νότος (τρεῖς περιοχές)	72—88—127	0,71—0,92—0,95
	Δύση (δυό περιοχές)	269—350	0,83—1,29
	Ἑνωμεν. Πολιτεῖες	199	1,44

—μικρότερη ἀξία ἐργαλείων καί μηχανῶν ἀπ'ὅ,τι στίς ἐντατικές Πολιτεῖες τοῦ Βορᾶ. Οἱ Πολιτεῖες αὐτές κατέχουν τήν πρώτη θέση ἀνάμεσα σ'ὅλες τίς ὑπόλοιπες καί εἰδικά ἀφήνουν πολύ πίσω τήν πιό γεωργική περιοχή, τό σιτοβολώνα τῆς Ἀμερικῆς, τίς Κεντρικές Βορειοδυτικές Πολιτεῖες, πού οἱ ἐπιφανειακοί παρατηρητές ἐξακολουθοῦν ἀκόμη νά τίς θεωροῦν σχεδόν πάντα σάν ὑποδειγματική περιοχή χρησιμοποίησης μηχανῶν καί τοῦ καπιταλισμοῦ.

Ἄς σημειωθεῖ ὅτι ἡ μέθοδος τῶν ἀμερικανῶν στατιστικῶν, νά καθορίζουν τήν ἀξία τῶν μηχανῶν, ὅπως καί τῆς γῆς, τῶν ζώων, τῶν κτιρίων κτλ., κατά 1 ἄκρ *ὅλης* τῆς γῆς πού ἔχουν οἱ φάρμες κι'ὄχι μόνο τῆς καλλιεργούμενης γῆς, μειώνει τήν ὑπεροχή τῶν «ἐντατικῶν» Πολιτειῶν τοῦ Βορᾶ, καί γενικά δέν μπορεῖ νά θεωρηθεῖ σωστή. Ἡ διαφορά ἀνάμεσα στίς περιοχές ὁσοναφορᾶ τό ποσοστό τῆς καλλιεργημένης γῆς εἶναι πολύ μεγάλη: στή Δύση τό ποσοστό αὐτό πέφτει στίς ὀρεινές Πολιτεῖες στά 26,7%, στό Βορά, στίς Κεντρικές Βορειοανατολικές Πολιτεῖες φτάνει τά 75,4%. Γιά τήν οἰκονομική στατιστική πιό σπουδαία σημασία ἔχει ἀναμφισβήτητα ἡ καλλιεργούμενη γῆ καί ὄχι ὅλη ἡ ἔκταση τῆς γῆς. Στή Νέα Ἀγγλία ἡ ἔκταση καί τό ποσοστό τῆς καλλιεργούμενης γῆς στίς φάρμες ἐλαττώνονται πολύ, ἰδιαίτερα ἀπό τό 1880 κι'ἐδῶ, ὅπως φαίνεται, κάτω ἀπό τήν ἐπίδραση τοῦ συναγωνισμοῦ τῶν ἐλεύθερων (ἐλεύθερων ἀπό τή γαιοπρόσοδο, ἀπό τά δοσίματα στούς κυρίους γαιοκτήμονες) γαιῶν τῆς Δύσης. Καί ταυτόχρονα σ'αὐτή τήν περιοχή εἶναι ἰδιαίτερα ἀναπτυγμένη ἡ χρησιμοποίηση μηχανῶν, εἶναι ἐξαιρετικά ὑψηλή ἡ ἀξία τῶν μηχανῶν κατά 1 ἄκρ *καλλιεργούμενης γῆς*. Τό 1910 ἡ ἀξία αὐτή ἔφτανε ἐδῶ τά 7 δολλάρια κατά ἄκρ,

στίς Μέσες 'Ατλαντικές Πολιτεῖες περίπου τά 5½ δολλάρια καί στίς ὑπόλοιπες περιοχές δέν ξεπερνοῦσε τά 2-3 δολλάρια.

'Η περιοχή μέ τίς *μικρότερες* σέ ἔκταση· γῆς φάρμες ἀποδείχνεται καί πάλη ἡ περιοχή μέ τίς *μεγαλύτερες* τοποθετήσεις κεφαλαίων στή γῆ μέ τή μορφή μηχανῶν.

"Αν ἀπό τίς «ἐντατικές» περιφέρειες τοῦ Βορᾶ συγκρίνουμε τίς Μέσες 'Ατλαντικές Πολιτεῖες μέ τήν πιό ἐκτατική περιοχή τοῦ Βορᾶ, τήν Κεντρική Βορειοδυτική, θά δοῦμε ὅτι, ὁσοναφορᾶ τήν ἔκταση τῆς καλλιεργημένης γῆς κατά φάρμα, ἡ πρώτη περιοχή χαρακτηρίζεται ἀπό μιά παραγωγή *περισσότερο ἀπό δυό φορές «μικρότερη»*—62,6 ἄκρ ἔναντι 148,0—ἐνῶ σύμφωνα μέ τήν ἀξία τῶν μηχανῶν πού χρησιμοποιοῦνται *ξεπερνάει* τή δεύτερη περιοχή—358 δολλάρια ἔναντι 332 κατά φάρμα. Οἱ μικρές φάρμες ἀποδείχνονται πιό μεγάλες ὁσοναφορᾶ τίς διαστάσεις τῆς χρησιμοποίησης μηχανῶν.

Μᾶς μένει ἀκόμη νά συγκρίνουμε τά στοιχεῖα γιά τόν ἐντατικό χαρακτήρα τῆς γεωργίας μέ τά στοιχεῖα γιά τή χρησιμοποίηση μισθωτῆς ἐργασίας. Πιό πάνω, στήν § 5, παραθέσαμε κιόλας αὐτά τά τελευταῖα στοιχεῖα περιληπτικά. Τώρα πρέπει νά τά ἐξετάσουμε πιό λεπτομερειακά κατά περιφέρειες.

	Περιοχές:	Πόσες φάρμες στίς ἑκατό μίσθωσαν ἐργάτες τό 1909	Μέσος ὅρος ἐξόδων μιᾶς φάρμας (ἀπ' αὐτές πού μίσθωσαν ἐργάτες) γιά τή μισθ.ἐργ.(σέ δολ.)	Ἔξοδα γιά τή μισθωτή ἐργασία κατά 1 ἄκρ καλλ. γῆς 1909	Ἔξοδα γιά τή μισθωτή ἐργασία κατά 1 ἄκρ καλλ. γῆς 1899	Αὔξηση αὐτῶν τῶν ἐξόδων ἀπό τό 1899 ὥς τό 1909 σέ %
Βοράς	Νέα 'Αγγλία	66,0	277	4,76	2,55	+86%
	Μέσες 'Ατλαντ. Πολ.	65,8	253	2,66	1,64	+62%
	Κεντρ. Βορειοανατ. Πολ.	52,7	199	1,33	0,78	+71%
	Κεντρ. Βορειοδυτ. Πολ.	51,0	240	0,83	0,56	+48%
Νότος	Νότιες 'Ατλαντ. Πολ.	42,0	142	1,37	0,80	+71%
	Κεντρ. Νοτιοανατ. Πολ.	31,6	107	0,80	0,49	+63%
	Κεντρ. Νοτιοδυτ. Πολ.	35,6	178	1,03	0,75	+37%
Δύση	'Ορεινές Πολιτεῖες	46,8	547	2,95	2,42	+22%
	Πολ. τῶν ἀκτῶν τοῦ Εἰρηνικοῦ	58,0	694	3,47	1,92	+80%
	"Ολες οἱ 'Ενωμ. Πολιτεῖες	45,9	223	1,36	0,86	+58%

'Από δῶ βλέπουμε, πρῶτο, ὅτι τίς ἐντατικές Πολιτεῖες τοῦ Βορᾶ τίς διακρίνει ἀπό τίς ἐκτατικές μιά ἀναμφισβήτητα καί ἀπό κάθε ἄποψη πιό ὑψηλή ἀνάπτυξη τοῦ καπιταλισμοῦ στή γεωργία· δεύτερο, ὅτι ὁ καπιταλισμός στίς πρῶτες περιοχές ἀναπτύσσεται πιό γρήγορα ἀπ'ὅ,τι στίς ἐκτατικές· τρίτο, ὅτι ἡ περιοχή μέ τίς πιό μικρές φάρμες, ἡ Νέα 'Αγγλία, στέκεται πιό ψηλά ἀπ'ὅλες τίς ὑπόλοιπες περιοχές τῆς χώρας καί ὡς πρός τό μεγαλύτερο βαθμό ἀνάπτυξης τοῦ καπιταλισμοῦ στή γεωργία καί ὡς πρός τή μεγαλύτερη ταχύτητα τῆς ἀνάπτυξής του. 'Η αὔξηση τῶν ἐξόδων γιά τή μισθωτή ἐργασία κατά 1 ἄκρ καλλιεργούμενης γῆς φτάνει ἐδῶ τά 86%, ἐνῶ οἱ Πολιτεῖες τῶν ἀκτῶν τοῦ Εἰρηνικοῦ κατέχουν ἀπ'αὐτή τήν ἄποψη τή δεύτερη θέση. 'Ανάμεσα στίς Πολιτεῖες τῶν ἀκτῶν τοῦ Εἰρηνικοῦ ξεχωρίζει καί ἀπ'αὐτή τήν ἄποψη ἡ Καλλιφόρνια ὅπου, ὅπως εἴπαμε ἤδη, ἀναπτύσσεται γοργά ἡ «μικρή» καπιταλιστική καλλιέργεια τῶν φρούτων.

Συνήθως θεωροῦν «ὑποδειγματική» καπιταλιστική περιοχή τῆς ἀμερικανικῆς γεωργίας τίς Κεντρικές Βορειοδυτικές Πολιτεῖες, ὅπου οἱ φάρμες ἔχουν τή μεγαλύτερη ἔκταση ἀπό ὁπουδήποτε ἀλλοῦ (148,0 ἄκρ κατά μέσο ὅρο τό 1910, ὑπολογίζοντας μόνο τήν καλλιεργημένη γῆ) καί ὅπου ἀπό τό 1850 κι'ἐδῶ ἡ ἔκταση αὐτή αὐξάνει πολύ πιό γρήγορα καί πιό σταθερά. Βλέπουμε τώρα ὅτι ἡ γνώμη αὐτή εἶναι βαθιά λαθεμένη. 'Ο βαθμός χρησιμοποίησης μισθωτῆς ἐργασίας εἶναι βέβαια ὁ πιό ἀναμφισβήτητος καί ὁ πιό αὐθεντικός δείκτης τῆς ἀνάπτυξης τοῦ καπιταλισμοῦ. Καί ὁ δείκτης αὐτός μᾶς λέει ὅτι «ὁ σιτοβολώνας» τῆς 'Αμερικῆς, ἡ περιοχή τῶν περιβόητων «ἐργοστασίων σταριοῦ», πού χτυπᾶνε ἰδιαίτερα στό μάτι, εἶναι *λιγότερο* καπιταλιστική ἀπ'ὅ,τι ἡ βιομηχανική περιοχή μέ τήν ἐντατική γεωργία, ὅπου ἡ ἀνάπτυξη τῆς γεωργίας δέν ἐκφράζεται μέ τήν αὔξηση τῆς καλλιεργούμενης ἐπιφάνειας τῆς γῆς, ἀλλά μέ *τήν αὔξηση* τῶν ἐπενδύσεων κεφαλαίου στή γῆ, μέ ταυτόχρονη *ἐλάττωση* αὐτῆς τῆς ἐπιφάνειας.

Μποροῦμε κάλλιστα νά ὑποθέσουμε πώς ἡ ἔκταση τῆς καλλιέργειας στή μαυρόγαιη περιοχή ἤ στίς χέρσες παρθένες γαῖες γενικά, μπορεῖ μέ τή χρησιμοποίηση μηχανῶν νά τραβήξει πολύ γρήγορα μπροστά, παρόλη τήν ὄχι πολύ μεγάλη αὔξηση τῆς μισθωτῆς ἐργασίας. Στίς Κεντρικές Βορειοδυτικές Πολιτεῖες τά ἔξοδα γιά τή μισθωτή ἐργασία κατά 1 ἄκρ καλλιεργούμενης γῆς ἦταν τό 1899 0,56 δολλάρια καί τό 1909 0,83 δολλάρια. Αὔξηση μόνο κατά 48%. Στή Νέα 'Αγγλία—

ὅπου δέν μεγαλώνει ἀλλά μικραίνει ἡ ἐπιφάνεια τῆς καλλιεργούμενης γῆς, δέν μεγαλώνει ἀλλά μικραίνει ἡ μέση ἔκταση τῆς φάρμας—τά ἔξοδα γιά μισθωτή ἐργασία δέν ἦταν μόνο πολύ μεγαλύτερα καί τό 1899 (2,55 δολλάρια κατά ἄκρ) καί τό 1909 (4,76 δολλάρια), μά καί αὐξήθηκαν ἀσύγκριτα πιό πολύ (+86%) σ'αὐτό τό διάστημα.

Στή Νέα 'Αγγλία ἡ μέση φάρμα εἶναι *τέσσερις φορές* μικρότερη ἀπ'ὅ,τι στίς Κεντρικές Βορειοδυτικές Πολιτεῖες (38,4 ἄκρ ἔναντι 148) καί τά μέσα ἔξοδα γιά μισθωτή ἐργασία εἶναι ἐδῶ *μεγαλύτερα* ἀπ'ὅ,τι ἐκεῖ: 277 δολλάρια ἔναντι 240. Συνεπῶς ἡ ἐλάττωση τῶν διαστάσεων τῆς φάρμας σέ παρόμοιες περιπτώσεις σημαίνει αὔξηση τοῦ ποσοῦ τοῦ κεφαλαίου πού χρησιμοποιεῖται στή γεωργία καί δυνάμωμα τοῦ καπιταλιστικοῦ της χαρακτήρα, σημαίνει ἀνάπτυξη τοῦ καπιταλισμοῦ καί τῆς καπιταλιστικῆς παραγωγῆς.

"Αν οἱ Κεντρικές Βορειοδυτικές Πολιτεῖες, πού μᾶς δίνουν τά 34,3% ὅλης τῆς καλλιεργούμενης γῆς στίς 'Ενωμένες Πολιτεῖες, εἶναι ἰδιαίτερα χαρακτηριστικές σάν ἡ πιό τυπική περιοχή «ἐκτατικῆς» καπιταλιστικῆς γεωργίας, οἱ *ὀρεινές* Πολιτεῖες μᾶς προσφέρουν τό πρότυπο μιᾶς ἀνάλογης ἐκτατικῆς οἰκονομίας στίς συνθῆκες ἑνός πολύ γοργοῦ ἐποικισμοῦ. 'Η χρησιμοποίηση μισθωτῆς ἐργασίας εἶναι ἐδῶ πιό ἀδύνατη σέ ποσοστά, ἄν πάρουμε τίς φάρμες πού μισθώνουν ἐργασία, ὅμως, ἄν πάρουμε τά μέσα ἔξοδα γιά τήν ἐργασία, εἶναι πολύ πιό δυνατή ἀπ'ὅ,τι στήν Κεντρική Βορειοδυτική περιοχή. Τήν αὔξηση ὅμως τῆς μισθωτῆς ἐργασίας τή διακρίνει ἐδῶ ἡ μεγαλύτερη βραδύτητα (μόνο +22%) σέ σύγκριση μέ ὅλες τίς ἄλλες περιοχές τῆς 'Αμερικῆς. Εἶναι πιθανό νά καθόρισαν τήν τέτια ἐξέλιξη τά παρακάτω περιστατικά. Στήν περιοχή αὐτή εἶναι ἐξαιρετικά μεγάλος ὁ ἐποικισμός καί τό μοίρασμα χόμστεντ. 'Η ἔκταση τῆς καλλιεργούμενης γῆς αὐξήθηκε περισσότερο ἀπό ὁποιαδήποτε ἄλλη περιοχή: κατά 89% ἀπό τό 1900 ὥς τό 1910. Φυσικά οἱ ἔποικοι, οἱ κάτοχοι χόμστεντ χρησιμοποιοῦν, τουλάχιστο στίς ἀρχές τοῦ νοικοκυριοῦ τους, λίγη μισθωτή ἐργασία. 'Από τήν ἄλλη μεριά, γιά τή χρησιμοποίηση μισθωτῆς ἐργασίας σέ πολύ μεγάλες διαστάσεις πρέπει νά διακρίνονται ἐδῶ, πρῶτο, ὁρισμένα λατιφούντια· στήν περιοχή αὐτή ὑπάρχουν πάρα πολλά λατιφούντια, ὅπως καί στή Δύση γενικά· καί δεύτερο, τά νοικοκυριά μέ εἰδικές καλλιέργειες καί μέ ὑψηλή καπιταλιστική ἀνάπτυξη. Λογουχάρη, σέ ὁρισμένες Πολιτεῖες αὐτῆς τῆς περιοχῆς εἶναι πολύ μεγάλο τό ποσοστό τῆς ἀξίας πού

ἀντιπροσωπεύουν στή συνολική συγκομιδή τά φροῦτα (᾿Αριζόνα—6%, Κολοράντο—10%), τά λαχανικά (Κολοράντο—11,9%, Νεβάδα—11,2%) κτλ.

Βγάζοντας τά συμπεράσματά μας, πρέπει νά ποῦμε πώς ὁ ἰσχυρισμός τοῦ κ. Γκίμμερ ὅτι «δέν ὑπάρχουν περιοχές ὅπου νά μήν συντελεῖται πιά τό προτσές τοῦ ἐποικισμοῦ καί ἡ μεγάλη καπιταλιστική γεωργία νά μήν ἀποσυντίθεται καί νά μήν ἐκτοπίζεται ἀπό τήν ἐργασιακή γεωργία», ἀποτελεῖ ἐμπαιγμό τῆς ἀλήθειας καί ἔρχεται σέ ἄμεση ἀντίθεση μέ τήν πραγματικότητα. ῾Η περιοχή τῆς Νέας ᾿Αγγλίας, ὅπου δέν γίνεται καθόλου ἐποικισμός, ὅπου οἱ φάρμες εἶναι πιό μικρές ἀπό ὁπουδήποτε ἀλλοῦ, ὅπου ἡ γεωργία εἶναι πιό ἐντατική ἀπό ὁποιαδήποτε ἄλλη περιοχή, μᾶς δείχνει τό ὑψηλότερο ἐπίπεδο τοῦ καπιταλισμοῦ στή γεωργία καί τή μεγαλύτερη ταχύτητα ἀνάπτυξης τοῦ καπιταλισμοῦ. Τό συμπέρασμα αὐτό ἔχει οὐσιαστικότατη καί βασικότατη σημασία γιά τήν κατανόηση τοῦ προτσές ἀνάπτυξης τοῦ καπιταλισμοῦ στή γεωργία γενικά, γιατί ἡ ἐντατικοποίηση τῆς γεωργίας καί ἡ ἐλάττωση τῆς μέσης ἐπιφάνειας τῆς γῆς στίς φάρμες πού συνδέεται μ᾿αὐτή τήν ἐντατικοποίηση, δέν εἶναι τυχαῖο, δέν εἶναι τοπικό, ἐπεισοδιακό, ἀλλά *γενικό* φαινόμενο σ᾿ὅλες τίς πολιτισμένες χῶρες. ῞Ενα σωρό λάθη πού κάνουν ὅλοι καί οἱ καθελογῆς ἀστοί οἰκονομολόγοι σχετικά μέ τά στοιχεῖα πού ἀφοροῦν τήν ἐξέλιξη τῆς γεωργίας, λογουχάρη, στή Μεγάλη Βρετανία, στή Δανία καί στή Γερμανία, ἐξηγοῦνται μέ τό γεγονός ὅτι δέν εἶναι ἀρκετά γνωστό, δέν ἔχει κατανοηθεῖ, ἀφομοιωθεῖ καί μελετηθεῖ στό βάθος του αὐτό τό γενικό φαινόμενο.

8. Η ΕΚΤΟΠΙΣΗ ΤΩΝ ΜΙΚΡΩΝ ΝΟΙΚΟΚΥΡΙΩΝ ΑΠΟ ΤΑ ΜΕΓΑΛΑ. Η ΕΚΤΑΣΗ ΤΗΣ ΚΑΛΛΙΕΡΓΗΜΕΝΗΣ ΓΗΣ

᾿Εξετάσαμε τίς κυριότερες μορφές πού παίρνει τό προτσές τῆς ἀνάπτυξης τοῦ καπιταλισμοῦ στή γεωργία καί ἔχουμε πειστεῖ γιά τήν ἐξαιρετική ποικιλομορφία τους. ῾Η ἀποσύνθεση τῶν δουλοκτητικῶν λατιφούντιων στό Νότο, ἡ αὔξηση τοῦ μεγάλου ἐκτατικοῦ νοικοκυριοῦ στόν ἐκτατικό Βορά, ὁ ταχύτερος ρυθμός ἀνάπτυξης τοῦ καπιταλισμοῦ μέ πιό μικρές, κατά μέσο ὅρο, φάρμες στόν ἐντατικό Βορά—τέτιες εἶναι οἱ πιό οὐσιαστικές ἀπ᾿αὐτές τίς μορφές. Τά γεγονότα δείχνουν ἀναμφισβήτητα ὅτι ἡ ἀνάπτυξη τοῦ καπιταλισμοῦ ἐκφράζεται κάποτε μέ τήν αὔξηση τῆς ἔκτασης πού ἔχουν οἱ φάρμες καί κάποτε μέ

τήν αὔξηση τοῦ ἀριθμοῦ τους. Μιά κι'ἔτσι ἔχουν τά πράγματα, δέν μᾶς λένε ἀπολύτως τίποτε τά γενικά στοιχεῖα γιά ὅλη τή χώρα σχετικά μέ τή μέση ἔκταση πού ἔχουν οἱ φάρμες.

Ποιό εἶναι λοιπόν τό γενικό ἀποτέλεσμα τῶν διαφόρων τοπικῶν καί ἀγροτικῶν ἰδιομορφιῶν; Τά στοιχεῖα γιά τή μισθωτή ἐργασία μᾶς ἔδειξαν αὐτό τό γενικό ἀποτέλεσμα. Ἡ αὐξανόμενη χρησιμοποίηση τῆς μισθωτῆς ἐργασίας συντελεῖται σάν γενικό προτσές, μέσα ἀπ'*ὅλες* αὐτές τίς ἰδιομορφίες. Στήν τεράστια ὅμως πλειονότητα τῶν πολιτισμένων χωρῶν ἡ ἀγροτική στατιστική, κάνοντας θεληματικά ἤ ἄθελα συνεχεῖς ὑποχωρήσεις στίς κυριαρχοῦσες ἀστικές ἀντιλήψεις καί προλήψεις, δέν δίνει καθόλου συστηματικά στοιχεῖα γιά τή μισθωτή ἐργασία, ἤ τά δίνει μόνο τόν τελευταῖο καιρό (ἡ ἀγροτική ἀπογραφή τοῦ 1907 στή Γερμανία), κι'ἔτσι εἶναι ἀδύνατη ἡ σύγκριση μέ τό παρελθόν. Ἡ ἀμερικανική στατιστική, ὅπως θά δοῦμε πιό λεπτομερειακά στό εἰδικό μέρος, παρουσίασε ἀπό τό 1900 ὥς τό 1910 τεράστια χειροτέρευση στή συνόψιση καί τήν ἐπεξεργασία τῶν στοιχείων γιά τή μισθωτή ἐργασία.

Ἡ συνηθισμένη καί ἡ πιό διαδομένη μέθοδος συνοπτικῶν στοιχείων ἐξακολουθεῖ νά εἶναι καί στήν Ἀμερική καί στίς περισσότερες ἀπό τίς ἄλλες χῶρες ἡ σύγκριση τῶν μικρῶν καί τῶν μεγάλων νοικοκυριῶν σύμφωνα μέ τίς διαστάσεις τῆς γῆς τους. Θά περάσουμε τώρα στήν ἐξέταση αὐτῶν τῶν στοιχείων.

Ὅταν ἡ ἀμερικανική στατιστική χωρίζει τίς φάρμες σέ ὁμάδες ἀνάλογα μέ τήν ἔκταση τῆς γῆς πού ἔχουν, παίρνει τήν ἔκταση ὅλης τῆς γῆς κι'ὄχι μόνο τῆς καλλιεργημένης γῆς, πράγμα πού θά ἦταν βέβαια πιό σωστό καί πού τό κάνει ἡ γερμανική στατιστική. Δέν ἀναφέρονται οἱ βασικοί λόγοι γιά τήν ταξινόμηση σέ *ἑπτά* ὁμάδες (ὥς 20 ἄκρ, 20-49, 50-99, 100-174, 175-499, 500-999, 1000 ἄκρ καί πάνω) πού ἔγινε δεκτή στίς Ἑνωμένες Πολιτεῖες κατά τήν ἐπεξεργασία τῆς ἀπογραφῆς τοῦ 1910. Ὅπως φαίνεται, ἐδῶ τό μεγαλύτερο ρόλο τόν παίζει ἡ στατιστική ρουτίνα. Θά ὀνομάζουμε τίς ὁμάδες ἀπό 100-174 ἄκρ μεσαῖες, γιατί σ'αὐτές περιλαβαίνονται τά περισσότερα χόμστεντ (τό ἐπίσημο κανονικό τους μέγεθος εἶναι 160 ἄκρ) καί γιατί τίς περισσότερες φορές αὐτές ἀκριβῶς οἱ διαστάσεις τῆς γαιοκτησίας ἐξασφαλίζουν τή μεγαλύτερη «αὐτοτέλεια» τοῦ καλλιεργητῆ μέ τή μικρότερη χρησιμοποίηση μισθωτῆς ἐργασίας. Τίς πιό μεγάλες ὁμάδες θά τίς ὀνομάζουμε μεγάλες ἤ καπιταλιστικές, γιατί ἐδῶ ἡ δουλιά κατά γενικό κανόνα δέν μπορεῖ νά γίνει χωρίς μισθωτή ἐργασία. Τίς φάρμες πού ἔχουν

1000 καί πάνω ἄκρ γῆς—ἀπό τά ὁποῖα τά $^3/_5$ στό Βορά, τά $^9/_{10}$ στό Νότο καί τά $^2/_3$ στή Δύση ἀνήκουν στήν ἀκαλλιέργητη γῆ—τίς ὀνομάζουμε λατιφούντια. Τίς φάρμες πού ἔχουν λιγότερο ἀπό 100 ἄκρ τίς ὀνομάζουμε μικρές· γιά τήν οἰκονομική τους αὐτοτέλεια μᾶς ἐπιτρέπει νά κρίνουμε ὥς ἕνα ὁρισμένο βαθμό τό γεγονός ὅτι τό ποσοστό τῶν ἀγροτῶν πού δέν ἔχουν ἄλογο ἀποτελεῖ σ'αὐτές τίς τρεῖς ὁμάδες, ἀρχίζοντας ἀπό τά κάτω, 51—43—23%. Εἶναι αὐτονόητο πώς αὐτό τό χαρακτηρισμό δέν πρέπει νά τόν παίρνουμε μέ τήν ἀπόλυτη ἔννοια καί δέν πρέπει χωρίς εἰδική ἀνάλυση νά τόν ἐπεκτείνουμε σέ κάθε περιοχή ἤ στούς διάφορους ξεχωριστά τόπους πού χαρακτηρίζονται ἀπό εἰδικές συνθῆκες.

᾿Εδῶ δέν ἔχουμε τή δυνατότητα νά παραθέσουμε στοιχεῖα γιά ὅλες αὐτές τίς ἑπτά ὁμάδες σέ ὅλες τίς βασικές περιοχές τῶν ῾Ενωμένων Πολιτειῶν, γιατί αὐτό θά φόρτωνε ὑπερβολικά τό θέμα μας μέ πάρα πολλούς ἀριθμούς. Γι'αὐτό θά περιοριστοῦμε σέ σύντομες ὑποδείξεις γιά τίς οὐσιαστικές διαφορές πού ὑπάρχουν ἀνάμεσα στό Βορά, τό Νότο καί τή Δύση καί πλήρη στοιχεῖα θά παραθέσουμε μόνο γιά τίς ῾Ενωμένες Πολιτεῖες στό σύνολό τους. ῾Υπενθυμίζουμε ὅτι στό Βορά βρίσκονται τά $^3/_5$ ὅλης τῆς καλλιεργημένης γῆς (60,6%), στό Νότο λιγότερο ἀπό τό ἕνα τρίτο (31,5%) καί στή Δύση λιγότερο ἀπό τό $^1/_{12}$ (7,9%).

Πιό πολύ χτυπάει στά μάτια ἡ ἑξῆς διαφορά ἀνάμεσα στίς τρεῖς κύριες περιοχές: στόν καπιταλιστικό Βορά ὑπάρχουν τά πιό *λίγα* λατιφούντια, παράλληλα αὐξάνει καί ὁ ἀριθμός τους καί ἡ συνολική καί ἡ καλλιεργημένη ἔκταση τῆς γῆς τους. Τό 1910 ὑπῆρχαν στό Βορά 0,5% φάρμες μέ 1000 καί πάνω ἄκρ, πού εἶχαν τά 6,9% ὅλης τῆς γῆς καί τά 4,1% τῆς καλλιεργημένης γῆς. Στό Νότο—0,7% τέτιες φάρμες πού ἔχουν τά 23,9% ὅλης τῆς γῆς καί τά 4,8% τῆς καλλιεργημένης γῆς. Στή Δύση—3,9% τέτιες φάρμες πού ἔχουν τά 48,3% ὅλης τῆς γῆς καί τά 32,3% τῆς καλλιεργημένης γῆς. Πρόκειται γιά μιά γνωστή πιά σέ μᾶς εἰκόνα: τά δουλοκτητικά λατιφούντια τοῦ Νότου καί τά ἀκόμη πιό μεγάλα λατιφούντια τῆς Δύσης, πού ἀποτελοῦν ἐνμέρει τή βάση γιά τήν πιό ἐκτατική κτηνοτροφία, ἐνμέρει περιοχές καταλειμμένες ἀπό τούς «ἐποίκους», ἐφεδρικές ἐκτάσεις γῆς, πού μεταπωλοῦνται ἤ (σπανιότερα) παραχωροῦνται μέ ἐνοίκιο στούς πραγματικούς καλλιεργητές, οἱ ὁποῖοι καλλιεργοῦν «τή μακρυνή Δύση».

Τό παράδειγμα τῆς ᾿Αμερικῆς μᾶς δείχνει παραστατικά πόσο ἀστόχαστο θά ἦταν νά συγχέει κανείς τά λατιφούντια μέ

τή μεγάλη καπιταλιστική γεωργία, μᾶς δείχνει πόσο συχνά τά λατιφούντια εἶναι ἐπιβίωση προκαπιταλιστικῶν σχέσεων: δουλοκτητικῶν, φεουδαρχικῶν εἴτε πατριαρχικῶν. Καί στό Νότο καί στή Δύση συντελεῖται κομμάτιασμα, ἀποσύνθεση τῶν λατιφούντιων. Στό Βορά ὅλη ἡ ἔκταση τῆς γῆς πού ἔχουν οἱ φάρμες αὐξήθηκε κατά 30,7 ἑκατομμύρια ἄκρ· ἀπό τόν ἀριθμό αὐτό στά λατιφούντια ἀναλογοῦν ὅλο-ὅλο 2,3 ἑκατομμύρια, ἐνῶ στίς μεγάλες καπιταλιστικές φάρμες (μέ 175-999 ἄκρ) ἀναλογοῦν 32,2 ἑκατομμύρια. Στό Νότο ὅλη ἡ ἔκταση τῆς γῆς πού ἔχουν οἱ φάρμες ἐλαττώθηκε κατά 7½ ἑκατομμύρια. Στά λατιφούντια *ἐλαττώθηκε* κατά 31,8 ἑκατομμύρια. Στίς μικρές φάρμες αὐξήθηκε κατά 13 ἑκατομμύρια καί στίς μεσαῖες κατά 5 ἑκατομμύρια. Στή Δύση ὅλη ἡ ἔκταση τῆς γῆς πού ἔχουν οἱ φάρμες αὐξήθηκε κατά 17 ἑκατομμύρια· στά λατιφούντια ἔχουμε ἐλάττωση κατά 1,2 ἑκατομμύρια· στίς μικρές φάρμες ἔχουμε αὔξηση κατά 2 ἑκατομμύρια, στίς μεσαῖες κατά 5 ἑκατομμύρια καί στίς μεγάλες κατά 11 ἑκατομμύρια.

῾Η ἔκταση τῆς *καλλιεργημένης* γῆς τῶν λατιφούντιων αὐξήθηκε καί στίς τρεῖς περιοχές: πάρα πολύ στό Βορά (+3,7 ἑκατομμύρια ἄκρ=+47,0%), πολύ λίγο στό Νότο (+0,3 ἑκατομμύρια=+5,5%), πολύ στή Δύση (+2,8 ἑκατομμύρια=+29,6%). Στό Βορά ὅμως ἡ ἀνώτερη αὔξηση τῆς καλλιεργημένης γῆς ἀναλογεῖ στίς *μεγάλες* φάρμες (μέ 175-999 ἄκρ)· στό Νότο *στίς μικρές καί στίς μεσαῖες*· στή Δύση *στίς μεγάλες καί στίς μεσαῖες*. Τό ἀποτέλεσμα εἶναι στό Βορά ν᾿αὐξάνουν τό *ποσοστό* τους σέ καλλιεργημένη γῆ οἱ μεγάλες φάρμες, στό Νότο καί στή Δύση οἱ μικρές καί ἐνμέρει οἱ μεσαῖες. ῾Η εἰκόνα αὐτή ἀνταποκρίνεται πέρα γιά πέρα στά ὅσα ξέρουμε γιά τή διαφορά τῶν συνθηκῶν σ᾿αὐτές τίς περιοχές. Στό Νότο ἀναπτύσσεται ἡ μικρή ἐμπορευματική γεωργία σέ βάρος τῶν δουλοκτητικῶν λατιφούντιων πού ἀποσυντίθενται· στή Δύση ἔχουμε τό ἴδιο προτσές μέ πιό ἀδύνατη ἀποσύνθεση τῶν πιό μεγάλων λατιφούντιων πού *δέν* ἔχουν χαρακτήρα δουλοκτητικό, ἀλλά ἐκτατικόκτηνοτροφικό καί πού δημιουργήθηκαν μέ βάση τό δικαίωμα τοῦ «πρώτου καταλαμβάνοντος». ᾿Εκτός ἀπ᾿αὐτό, στίς Πολιτεῖες τῶν ἀκτῶν τοῦ Εἰρηνικοῦ τῆς Δύσης οἱ ἀμερικανοί στατιστικοί παρατηροῦν:

«῾Η μεγάλη ἀνάπτυξη πού πῆραν οἱ μικρές φρουτοπαραγωγικές καί λοιπές φάρμες στίς ἀκτές τοῦ Εἰρηνικοῦ ᾿Ωκεανοῦ εἶναι, τουλάχιστο ἐνμέρει, ἀποτέλεσμα τῶν ἀρδευτικῶν ἔργων πού ἔγιναν τά τελευταῖα χρόνια. Αὐτό ὁδήγησε στό νά αὐξηθοῦν

στίς Πολιτεῖες τῶν ἀκτῶν τοῦ Εἰρηνικοῦ οἱ μικρές φάρμες πού ἔχουν κάτω ἀπό 50 ἄκρ» (σελ. 264, τόμ. V).

Στό Βορά δέν ὑπάρχουν οὔτε δουλοκτητικά, οὔτε «πρωτόγονα» λατιφούντια, δέν ὑπάρχει ἀποσύνθεσή τους, δέν δυναμώνουν οἱ μικρές φάρμες σέ βάρος τῶν μεγάλων.

Γενικά γιά ὅλες τίς Ἑνωμένες Πολιτεῖες τό προτσές παίρνει τήν παρακάτω μορφή:

Φάρμες κατά ὁμάδες:	Ἀριθμός τους (σέ χιλιάδες)		Τό ἴδιο σέ %		Αὔξηση ἤ ἐλάττωση
	1900	*1910*	*1900*	*1910*	
Ὡς 20 ἄκρ	674	839	11,7	13,2	+1,5
Ἀπό 20 ὥς 49 ἄκρ	1 258	1 415	21,9	22,2	+0,3
» 50 ὥς 99 »	1 366	1 438	23,8	22,6	—1,2
» 100 ὥς 174 »	1 422	1 516	24,8	23,8	—1,0
» 175 ὥς 499 »	868	978	15,1	15,4	+0,3
» 500 ὥς 999 »	103	125	1,8	2,0	+0,2
Ἀπό 1 000 καί πάνω ἄκρ	47	50	0,8	0,8	—
Σύνολο	5 738	6 361	100,0	100,0	—

Ἔτσι ὁ ἀριθμός τῶν λατιφούντιων σέ ἀναλογία πρός τό συνολικό ἀριθμό τῶν ἀγροκτημάτων ἔμεινε ἀμετάβλητος. Οἱ ἀλλαγές στό συσχετισμό τῶν ὑπόλοιπων ὁμάδων χαρακτηρίζονται μέ *τή διαροή τῶν μεσαίων* καί τό δυνάμωμα τῶν ἄκρων. Ἡ μεσαία ὁμάδα (100-174 ἄκρ) καί ἀπό τίς μικρές ὁμάδες ἐκείνη πού βρίσκεται πιό κοντά στή μεσαία ἀπωθήθηκαν πίσω. Πιό πολύ ἀναπτύχθηκαν οἱ πολύ μικρές καί οἱ μικρές ὁμάδες κι᾿ἔπειτα οἱ μεγάλες καπιταλιστικές (175-999 ἄκρ).

Ἄς δοῦμε τήν ἔκταση ὅλης τῆς γῆς.

Φάρμες κατά ὁμάδες:	Ἔκταση ὅλης τῆς γῆς πού ἔχουν οἱ φάρμες (σέ χιλιάδες ἄκρ)		Τό ἴδιο σέ %		Αὔξηση ἤ ἐλάττωση
	1900	1910	1900	1910	
Ὡς 20 ἄκρ	7 181	8 794	0,9	1,0	+0,1
Ἀπό 20 ὥς 49 ἄκρ	41 536	45 378	5,0	5,2	+0,2
» 50 » 99 »	98 592	103 121	11,8	11,7	—0,1
» 100 » 174 »	192 680	205 481	23,0	23,4	+0,4
» 175 » 499 »	232 955	265 289	27,8	30,2	+2,4
» 500 » 999 »	67 864	83 653	8,1	9,5	+1,4
» 1 000 καί πάνω ἄκρ	197 784	167 082	23,6	19,0	—4,6
Σύνολο	838 592	878 798	100,0	100,0	—

'Εδῶ βλέπουμε πρῶτ'ἀπ'ὅλα μιά πολύ σημαντική ἐλάττωση τοῦ ποσοστοῦ τῆς γῆς στά λατιφούντια. 'Υπενθυμίζουμε ὅτι ἡ ἀπόλυτη ἐλάττωση περιορίζεται μόνο στό Νότο καί στή Δύση, ὅπου τό ποσοστό τῆς *μή* καλλιεργημένης γῆς στά λατιφούντια ἔφτασε ἀντίστοιχα τό 1910 τά 91,5% καί 77,1%. Ἔπειτα, μιά ἀσήμαντη ἐλάττωση τοῦ ποσοστοῦ ὅλης τῆς γῆς παρατηρεῖται στήν ἀνώτερη ἀπό τίς μικρές ὁμάδες (—0,1% στήν ὁμάδα ἀπό 50 ὥς 99 ἄκρ). 'Η μεγαλύτερη αὔξηση πέφτει στή μερίδα τῶν μεγάλων καπιταλιστικῶν ὁμάδων, ἀπό 175 ὥς 499 καί ἀπό 500 ὥς 999 ἄκρ. 'Η αὔξηση τοῦ ποσοστοῦ ὅλης τῆς ἔκτασης τῆς γῆς στίς πιό μικρές ὁμάδες σχετικά δέν εἶναι μεγάλη. Στή μεσαία ὁμάδα (μέ 100-174 ἄκρ) παρατηρεῖται σχεδόν στασιμότητα (+0,4%).

Ἄς περάσουμε στά στοιχεῖα γιά τήν ἔκταση τῆς καλλιεργημένης γῆς.

Φάρμες κατά ὁμάδες:	Ἔκταση τῆς καλλιεργημένης γῆς στίς φάρμες (σέ χιλιάδες ἄκρ)		Τό ἴδιο σέ %		Αὔξηση ἤ ἐλάττωση
	1900	1910	1900	1910	
Ὥς 20 ἄκρ	6 440	7 992	1,6	1,7	+0,1
'Από 20 ὥς 49 ἄκρ ...	33 001	36 596	8,0	7,6	—0,4
» 50 » 99 »	67 345	71 155	16,2	14,9	—1,3
» 100 » 174 »	118 391	128 854	28,6	26,9	—1,7
» 175 » 499 »	135 530	161 775	32,7	33,8	+1,1
» 500 » 999 »	29 474	40 817	7,1	8,5	+1,4
» 1 000 καί πάνω »	24 317	31 263	5,9	6,5	+0,6
Σύνολο	414 498	478 452	100,0	100,0	—

Τίς διαστάσεις *τοῦ νοικοκυριοῦ* τίς δείχνει, μέ ἕναν ὁρισμένο βαθμό προσέγγισης καί μέ μιά σειρά ἐξαιρέσεις, γιά τίς ὁποῖες μιλήσαμε καί θά ξαναμιλήσουμε, μόνο ἡ ἔκταση τῆς καλλιεργημένης γῆς κι'ὄχι ἡ ἔκταση ὅλης τῆς γῆς. Κι'ἐδῶ βλέπουμε ὅτι τό ποσοστό τῶν λατιφούντιων, πού ἐλαττώθηκε σημαντικά σέ σχέση μέ τή συνολική ἔκταση τῆς γῆς, *αὐξήθηκε* σέ σχέση μέ τή συνολική ἔκταση τῆς καλλιεργημένης γῆς. Αὐξήθηκαν γενικά ὅλες οἱ καπιταλιστικές ὁμάδες καί ἀπ'αὐτές περισσότερο ἡ ὁμάδα μέ 500-999 ἄκρ. 'Ελαττώθηκε περισσότερο ἀπ'ὅλες ἡ μεσαία ὁμάδα (—1,7%) καί μετά ὅλες οἱ μικρές, ἐκτός ἀπό τήν πιό μικρή, μέ γῆ ὥς 20 ἄκρ, πού αὐξήθηκε σέ ἀσήμαντο βαθμό (+0,1%).

Προτρέχοντας, θά παρατηρήσουμε ὅτι στήν κατηγορία τῶν πιό μικρῶν ἀγροκτημάτων (μέ γῆ ὥς 20 ἄκρ) ἀνήκουν καί οἱ φάρμες πού ἔχουν ὥς 3 ἄκρ, ἐνῶ ἡ ἀμερικανική στατιστική δέν καταγράφει ὅλες αὐτές τίς φάρμες, ἀλλά μόνο ἐκεῖνες ἀπ'αὐτές πού παράγουν προϊόντα συνολικῆς ἀξίας ὄχι μικρότερης ἀπό 250 δολλάρια τό χρόνο. Γι'αὐτό τό λόγο αὐτές τίς πολύ μικρές φάρμες (μέ γῆ ὥς 3 ἄκρ) τίς διακρίνει παραγωγή μεγαλύτερων διαστάσεων καί περισσότερο ἀναπτυγμένος καπιταλιστικός χαρακτήρας ἀπ'ὅ,τι τή γειτονική ὁμάδα μέ πιό σημαντική ἔκταση γῆς. Γιά νά φανεῖ αὐτό πιό παραστατικά, δίνουμε τά στοιχεῖα γιά τό 1900 (δυστυχῶς γιά τό 1910 δέν ὑπάρχουν τά ἀντίστοιχα στοιχεῖα):

	Κατά μέσο ὅρο ἀναλογοῦν σέ 1 φάρμα:				
Φάρμες κατά ὁμάδες (1900):	καλλιεργ. γῆ σέ ἄκρ	ἀξία ὅλων τῶν προϊόντων (σέ δολλ.)	ἔξοδα γιά μισθωτή ἐργασία (σέ δολλ.)	ἀξία τῶν ἐργαλείων καί τῶν μηχανῶν (σέ δολλ.)	ἀξία ὅλων τῶν ζώων (σέ δολλ.)
Ὥς 3 ἄκρ..............	1,7	592	77	53	867
Ἀπό 3 ὥς 10 ἄκρ.........	5,6	203	18	42	101
» 10 » 20 »..........	12,6	236	16	41	116
» 20 » 50 »..........	26,2	324	18	54	172

Χωρίς νά γίνεται πιά λόγος γιά τίς φάρμες πού ἔχουν ὥς 3 ἄκρ γῆς, ἀκόμη καί οἱ φάρμες μέ 3-10 ἄκρ ἀποδείχνονται ἀπό ὁρισμένες ἀπόψεις πιό «μεγάλες» (ἔξοδα γιά τή μίσθωση ἐργατῶν, ἀξία τῶν ἐργαλείων καί τῶν μηχανῶν) ἀπό τίς φάρμες μέ 10-20 ἄκρ*. Γι'αὐτό τήν αὔξηση τοῦ ποσοστοῦ τῆς καλλιεργούμενης γῆς στίς φάρμες πού ἔχουν ὥς 20 ἄκρ ἔχουμε κάθε λόγο νά τήν ἀποδόσουμε στά πολύ μικρά (σέ ἔκταση γῆς) νοικοκυριά πού ἔχουν πολύ ἀναπτυγμένο καπιταλιστικό χαρακτήρα.———

Γενικά, μέ βάση τά στοιχεῖα πού ἀφοροῦν ὅλες τίς Ἑνωμέ-

* Γιά τό 1900 ἔχουμε στοιχεῖα πόσες εἶναι οἱ φάρμες μέ μεγάλο εἰσόδημα, δηλ. οἱ φάρμες μέ ἀξία προϊόντων πάνω ἀπό 2500 δολλάρια, στίς διάφορες ὁμάδες νοικοκυριῶν πού ἔχουν χωριστεῖ σύμφωνα μέ τήν ἔκταση τῆς γῆς τους. Νά αὐτά τά στοιχεῖα: οἱ φάρμες μέ μεγάλο εἰσόδημα ἦταν σέ ποσοστά: στίς φάρμες μέ γῆ ὥς 3 ἄκρ 5,2%· μέ γῆ ἀπό 3 ὥς 10 ἄκρ 0,6%· ἀπό 10 ὥς 20 0,4%· ἀπό 20 ὥς 50 0,3%· ἀπό 50 ὥς 100 0,6%· ἀπό 100 ὥς 175 1,4%· ἀπό 175 ὥς 260 5,2%· ἀπό 260 ὥς 500 12,7%· ἀπό 500 ὥς 1000 24,3%· ἀπό 1000 καί πάνω 39,5%. Βλέπουμε ὅτι σ'ὅλες τίς κατηγορίες ἀγροκτημάτων μέ γῆ ὥς 20 ἄκρ τό ποσοστό τῶν ἀγροκτημάτων μέ μεγάλο εἰσόδημα εἶναι *μεγαλύτερο* ἀπ'ὅ,τι στήν κατηγορία μέ 20-50 ἄκρ.

νες Πολιτεῖες γιά τήν κατανομή τῆς καλλιεργημένης γῆς ἀνάμεσα στίς μικρές καί μεγάλες φάρμες τό 1900 καί τό 1910, βγαίνει ἕνα ἀπόλυτα συγκεκριμένο συμπέρασμα, πού δέν μπορεῖ ν' ἀμφισβητηθεῖ: *δυναμώνουν οἱ μεγάλες καί ἀδυνατίζουν οἱ μεσαῖες καί μικρές φάρμες.* Συνεπῶς, *στό μέτρο* πού μποροῦμε νά κρίνουμε γιά τόν καπιταλιστικό ἤ μή καπιταλιστικό χαρακτήρα τῆς γεωργίας μέ βάση τά στοιχεῖα πού ἀφοροῦν τίς ὁμάδες νοικοκυριῶν σύμφωνα μέ τήν ἔκταση τῆς γῆς τους, οἱ Ἑνωμένες Πολιτεῖες παρουσιάζουν στήν τελευταία δεκαετία σάν γενικό κανόνα αὔξηση τῶν μεγάλων, τῶν καπιταλιστικῶν νοικοκυριῶν καί ἐκτόπιση τῶν μικρῶν.

Τά στοιχεῖα γιά τό πόσο αὐξήθηκαν οἱ φάρμες σέ ἀριθμό καί γιά τό πόσο αὐξήθηκε ἡ ἔκταση τῆς καλλιεργημένης γῆς σέ κάθε ὁμάδα θά κάνουν αὐτό τό συμπέρασμα ἀκόμη πιό παραστατικό:

Φάρμες κατά ὁμάδες:	Ποσοστό αὔξησης ἀπό τό 1900 ὥς τό 1910: τοῦ ἀριθμοῦ τους	Ποσοστό αὔξησης ἀπό τό 1900 ὥς τό 1910: τῆς ἔκτασης τῆς καλλ. γῆς
Ὥς 20 ἄκρ	+24,5%	+24,1%
Ἀπό 20 ὥς 49 ἄκρ	+12,5%	+10,9%
» 50 » 99 »	+ 5,3%	+ 5,7%
» 100 » 174 »	+ 6,6%	+ 8,8%
» 175 » 499 »	+12,7%	+19,4%
» 500 » 999 »	+22,2%	+38,5%
» 1 000 καί πάνω	+ 6,3%	+28,6%
Σύνολο	+10,9%	+15,4%

Τό μεγαλύτερο ποσοστό αὔξησης τῆς καλλιεργημένης γῆς πέφτει στίς δυό τελευταῖες ἀπό τίς ἀνώτερες ὁμάδες. Τό μικρότερο ποσοστό πέφτει στή μεσαία ὁμάδα καί στήν πλησιέστερή της ἀπό τίς μικρές (50-99 ἄκρ). Στίς δυό κατώτερες ὁμάδες τό ποσοστό αὔξησης τῆς καλλιεργημένης γῆς εἶναι μικρότερο ἀπό τό ποσοστό αὔξησης τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀγροκτημάτων.

9. ΣΥΝΕΧΕΙΑ. ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΞΙΑ ΤΩΝ ΑΓΡΟΚΤΗΜΑΤΩΝ

Σέ διάκριση ἀπό τήν εὐρωπαϊκή, ἡ ἀμερικανική στατιστική καθορίζει τήν ἀξία τῶν διαφόρων στοιχείων τοῦ νοικοκυριοῦ, τῆς γῆς, τῶν κτιρίων, τῶν ἐργαλείων, τῶν ζώων καί ὅλου τοῦ

νοικοκυριοῦ γιά κάθε φάρμα καί γιά κάθε ὁμάδα ἀπό φάρμες. Πιθανό τά στοιχεῖα αὐτά νά εἶναι λιγότερο ἀκριβῆ ἀπό τά στοιχεῖα γιά τήν ἔκταση τῆς γῆς, γενικά ὅμως δέν εἶναι λιγότερο ἀξιόπιστα, παίρνοντας ὑπόψη, ἐκτός ἀπ'αὐτό (ὥς ἕνα ὁρισμένο βαθμό), τίς γενικές καπιταλιστικές συνθῆκες τῆς γεωργίας.

Γιά νά συμπληρώσουμε αὐτό πού ἐκθέσαμε παραπάνω θά πάρουμε τά στοιχεῖα γιά ὅλη τήν ἀξία τῶν ἀγροκτημάτων μαζί μ'ὅλη τήν ἀγροτική περιουσία, καθώς καί τά στοιχεῖα γιά τήν ἀξία τῶν ἐργαλείων καί τῶν μηχανῶν. Διαλέγουμε ἀπό τά διάφορα στοιχεῖα τοῦ νοικοκυριοῦ τά ἐργαλεῖα καί τίς μηχανές, γιατί δείχνουν ἄμεσα ὅτι διεξάγεται στό νοικοκυριό γεωργία καί μέ τί τρόπο αὐτή διεξάγεται—λιγότερο ἤ περισσότερο ἐντατικά, μέ τή μεγαλύτερη ἤ μικρότερη χρησιμοποίηση τεχνικῶν τελειοποιήσεων. Νά τά στοιχεῖα γιά ὅλες τίς Ἑνωμένες Πολιτεῖες:

Φάρμες κατά ὁμάδες:	Ποσοστιαία κατανομή τῆς ἀξίας: ὅλης τῆς περιουσίας στίς φάρμες 1900	1910	αὔξηση ἤ ἐλάττωση	τῶν ἐργαλείων καί τῶν μηχανῶν 1900	1910	αὔξηση ἤ ἐλάττωση
Ὥς 20 ἄκρ......	3,8	3,7	—0,1	3,8	3,7	—0,1
Ἀπό 20 ὥς 49 ἄκρ......	7,9	7,3	—0,6	9,1	8,5	—0,6
» 50 » 99 »	16,7	14,6	—2,1	19,3	17,7	—1,6
» 100 » 174 »	28,0	27,1	—0,9	29,3	28,9	—0,4
» 175 » 499 »	30,5	33,3	+2,8	27,1	30,2	+3,1
» 500 » 999 »	5,9	7,1	+1,2	5,1	6,3	+1,2
» 1 000 καί πάνω ἄκρ..	7,3	6,9	—0,4	6,2	4,7	—1,5
Σύνολο...........	100,0	100,0	—	100,0	100,0	—

Οἱ ἀπόλυτοι ἀριθμοί μᾶς δείχνουν ὅτι ἀπό τό 1900 ὥς τό 1910 ἡ συνολική ἀξία ὅλης τῆς περιουσίας πού ἔχουν οἱ φάρμες αὐξήθηκε πάνω ἀπό τό διπλάσιο, καί συγκεκριμένα ἀπό 20 440 ἑκατομμύρια δολλάρια σέ 40 991 ἑκατομμύρια, δηλ. κατά 100,5%. Ἡ αὔξηση τῆς τιμῆς τῶν προϊόντων τῆς ἀγροτικῆς οἰκονομίας καί ἡ αὔξηση τῆς γαιοπροσόδου γέμισαν μέ ἑκατομμύρια καί δισεκατομμύρια δολλάρια τίς τσέπες ὅλων τῶν γαιοκτημόνων σέ βάρος τῆς ἐργατικῆς τάξης. Κατά πόσο περισσότερο ἤ λιγότερο κέρδισαν στήν περίπτωση αὐτή τά μικρά καί τά μεγάλα νοικοκυριά; Τήν ἀπάντηση τή δίνουν οἱ

ἀριθμοί πού παραθέσαμε. Δείχνουν πτώση στά λατιφούντια (ὑπενθυμίζουμε ὅτι ὅλη ἡ ἔκταση τῆς γῆς τῶν λατιφούντιων ἔπεσε ἀπό 23,6% σέ 19,0% δηλ. κατά 4,6%), ἔπειτα *ἐκτόπιση τῶν μικρῶν καί μεσαίων νοικοκυριῶν ἀπό τά μεγάλα,* τά καπιταλιστικά (175-999 ἄκρ). Ἄν προσθέσουμε ὅλα τά μικρά καί τά μεσαῖα νοικοκυριά βλέπουμε ὅτι *μειώθηκε* ἀπό 56,4% σέ 52,7% τό μερίδιό τους στή συνολική περιουσία. Ἄν προσθέσουμε ὅλα τά μεγάλα νοικοκυριά μαζί μέ τά λατιφούντια βλέπουμε ὅτι τό ποσοστό τους *αὐξήθηκε* ἀπό 43,7% σέ 47,3%. Εἶναι ἀπόλυτα ὁμοιογενεῖς οἱ ἀλλαγές στή σχέση ἀνάμεσα στά μικρά καί τά μεγάλα νοικοκυριά σέ ὅ,τι ἀφορᾶ τή κατανομή τῆς συνολικῆς ἀξίας τῶν ἐργαλείων καί τῶν μηχανῶν.

Σχετικά μέ τά στοιχεῖα γιά τά λατιφούντια, καί σ᾽αὐτά παρατηροῦμε τό φαινόμενο πού τονίσαμε πιό πάνω. Ἡ παρακμή τῶν λατιφούντιων περιορίζεται σέ δυό περιοχές: στό Νότο καί στή Δύση. Εἶναι μιά παρακμή, ἀπό τή μιά μεριά τῶν δουλοκτητικῶν λατιφούντιων, καί ἀπό τήν ἄλλη, τῶν πρωτόγονων λατιφούντιων πού δημιουργήθηκαν μέ βάση τό δικαίωμα τοῦ πρώτου καταλαμβάνοντος καί τῶν πρωτόγονων ἐκτατικῶν λατιφούντιων. Στόν κατοικημένο καί βιομηχανικά ἀναπτυγμένο Βορά βλέπουμε *αὔξηση* τῶν λατιφούντιων: καί τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀγροκτημάτων αὐτοῦ τοῦ εἴδους καί τῆς ἔκτασης ὅλης τῆς γῆς τους, καί τῆς ἔκτασης τῆς καλλιεργημένης γῆς, καί τοῦ μερίδιού τους στή συνολική ἀξία ὅλης τῆς περιουσίας (τό 1900 2,5%· τό 1910 2,8%) καί τοῦ μερίδιού τους στή συνολική ἀξία ὅλων τῶν ἐργαλείων καί τῶν μηχανῶν.

Στό μεταξύ ἡ αὔξηση τοῦ ρόλου τῶν λατιφούντιων δέν παρατηρεῖται μόνο στό Βορά γενικά, μά καί εἰδικά *καί στίς δυό* ἐντατικές περιοχές τοῦ Βορᾶ, πού δέν γνωρίζουν καθόλου τόν ἐποικισμό: στή Νέα Ἀγγλία καί στίς Μέσες Ἀτλαντικές Πολιτεῖες. Στίς περιοχές αὐτές πρέπει νά σταθοῦμε πιό λεπτομερειακά, γιατί, ἀπό τή μιά μεριά παραπλανοῦν τόν κ. Γκίμμερ καί πολλούς ἄλλους ἰδιαίτερα μέ τήν πολύ μικρή μέση ἔκταση τῶν ἀγροκτημάτων καί μέ τήν ἐλάττωση αὐτῆς τῆς ἔκτασης, καί ἀπό τήν ἄλλη, αὐτές ἀκριβῶς οἱ πιό ἐντατικές περιοχές εἶναι οἱ πιό χαρακτηριστικές γιά τίς παλιές, πρίν ἀπό πολύ καιρό κατοικημένες καί πολιτισμένες χῶρες τῆς *Εὐρώπης*.

Ἀπό τό 1900 ὥς τό 1910 καί στίς δυό περιοχές πού ἀναφέραμε ἐλαττώθηκε καί ὁ ἀριθμός τῶν ἀγροκτημάτων καί ἡ ἔκταση ὅλης τῆς γῆς καί ἡ ἔκταση τῆς καλλιεργημένης γῆς. Στή Νέα Ἀγγλία αὐξήθηκαν σέ ἀριθμό κατά 22,4% (ἡ καλλιεργημέ-

νη γῆ τους κατά 15,5%) μόνο οἱ *πολύ μικρές* φάρμες μέ γῆ ὥς 20 ἄκρ, αὐξήθηκε ἐπίσης καί ὁ ἀριθμός τῶν λατιφούντιων κατά 16,3% καί ἡ καλλιεργημένη γῆ τους κατά 26,8%. Στίς Μέσες 'Ατλαντικές Πολιτεῖες αὐξήθηκαν οἱ *πολύ μικρές* φάρμες (+7,7% σέ ἀριθμό καί +2,5% σέ ἔκταση καλλιεργημένης γῆς) καί μετά αὐξήθηκαν σέ ἀριθμό (+1,0%) οἱ φάρμες μέ γῆ ἀπό 175 ὥς 499 ἄκρ, καί σέ ἔκταση καλλιεργημένης γῆς (+3,8%) οἱ φάρμες μέ 500-999 ἄκρ. Καί στίς δυό περιοχές *αὐξήθηκε* καί τό μερτικό τῶν πολύ μικρῶν ἀγροκτημάτων καί τό μερτικό τῶν λατιφούντιων στή συνολική ἀξία ὅλης τῆς περιουσίας τῶν ἀγροκτημάτων, καθώς καί στή συνολική ἀξία τῶν ἐργαλείων καί τῶν μηχανῶν. Ὁρίστε πιό παραστατικά καί πιό πλήρη τά στοιχεῖα γιά τήν καθεμιά ἀπ'αὐτές τίς περιοχές:

	Ποσοστιαία αὔξηση ἀπό τό 1900 ὥς τό 1910			
	στή Νέα 'Αγγλία		στίς Μέσες 'Ατλαντικές Πολιτεῖες	
Φάρμες κατά ὁμάδες:	τῆς ἀξίας ὅλης τῆς περιουσίας πού ἔχουν οἱ φάρμες	τῆς ἀξίας τῶν ἐργαλείων καί τῶν μηχανῶν	τῆς ἀξίας ὅλης τῆς περιουσιας πού ἔχουν οι φάρμες	τῆς ἀξίας τῶν ἐργαλείων καί τῶν μηχανῶν
Ὥς 20 ἄκρ............	60,9	48,9	45,8	42,9
'Από 20 ὥς 49 ἄκρ ...	31,4	30,3	28,3	37,0
» 50 » 99 »	27,5	31,2	23,8	39,9
» 100 » 174 »	30,3	38,5	24,9	43,8
» 175 » 499 »	33,0	44,6	29,4	54,7
» 500 » 999 »	53,7	53,7	31,5	50,8
» 1000 καί πάνω ἄκρ	102,7	60,5	74,4	65,2
Σύνολο	35,6	39,0	28,1	44,1

'Από τόν πίνακα αὐτό βλέπουμε ὅτι καί στίς δυό περιοχές περισσότερο δυνάμωσαν, περισσότερο κέρδισαν οἰκονομικά, περισσότερο προωθήθηκαν τεχνικά *ἀκριβῶς τά λατιφούντια.* Τά πολύ μεγάλα καπιταλιστικά νοικοκυριά *ἐκτοπίζουν* ἐδῶ τά ὑπόλοιπα, τά πιό μικρά. Ἡ πιό μικρή αὔξηση τῆς ἀξίας ὅλης τῆς περιουσίας, καθώς καί τῶν ἐργαλείων καί τῶν μηχανῶν, παρατηρεῖται ἤ στή μεσαία ὁμάδα, ἤ στίς μικρές, ὄχι ὅμως στήν πάρα πολύ μικρή. Συνεπῶς πιό πολύ μένουν πίσω τά μεσαῖα καί τά μικρά νοικοκυριά.

Οἱ πολύ μικρές ὅμως φάρμες (μέ γῆ ὥς 20 ἄκρ) δυνάμωσαν καί στίς δυό περιοχές *πάνω ἀπό τό μέσο ὅρο,* παραχωρώντας τό

προβάδισμα μόνο στά λατιφούντια. Ξέρουμε πιά τήν αἰτία αὐτοῦ τοῦ φαινομένου: καί στίς δυό ἐντατικές περιφέρειες τά 31-33% τῆς ἀξίας τῆς συγκομιδῆς τά δίνουν οἱ καλλιέργειες μέ πολύ ἀναπτυγμένο καπιταλιστικό χαρακτήρα (τά λαχανικά κι᾿ἔπειτα τά φροῦτα, τά ἄνθη κτλ.), πού τίς διακρίνει μιά ἐξαιρετικά μεγάλη συνολική παραγωγή πάνω σέ ἐξαιρετικά μικρή ἔκταση γῆς κατά νοικοκυριό. Τά σιτηρά δίνουν σ᾿αὐτές τίς περιοχές μόνο τά 8-30% τῆς ἀξίας τῆς συγκομιδῆς, ἐνῶ ὁ σανός καί τά χόρτα τά 31-42%: ἀναπτύσσεται ἡ γαλακτοκομία πού ἐπίσης τή διακρίνει μιά ἔκταση τῶν ἀγροκτημάτων *κάτω* ἀπό τό μέσο ὅρο, ἐνῶ ἡ ἀξία τοῦ προϊόντος καί τό ποσό τῶν κεφαλαίων πού ξοδεύονται γιά μίσθωση ἐργατῶν εἶναι *πάνω* ἀπό τό μέσο ὅρο.

Στίς περιοχές μέ τήν πιό ἐντατική ἀγροτική οἰκονομία ἔχουμε ἐλάττωση τῆς μέσης ἔκτασης τῆς καλλιεργημένης γῆς στίς φάρμες, γιατί ὁ μέσος αὐτός ὅρος βγαίνει ἀπό τήν πρόσθεση τῶν λατιφούντιων καί τῶν πολύ μικρῶν ἀγροκτημάτων, πού αὐξάνουν ἀριθμητικά πιό γρήγορα ἀπό τίς μεσαῖες. Καί οἱ πολύ μικρές φάρμες αὐξάνουν ἀριθμητικά πιό γρήγορα ἀπό τά λατιφούντια. Ὁ καπιταλισμός ὅμως ἀναπτύσσεται μέ διπλή μορφή: καί αυξάνοντας τίς διαστάσεις τῶν νοικοκυριῶν πάνω στήν παλιά τεχνική βάση, καί δημιουργώντας καινούργια, ἐξαιρετικά μικρά καί μικρότατα σέ ἔκταση γῆς νοικοκυριά μέ εἰδικές ἐμπορεύσιμες καλλιέργειες πού διακρίνονται γιά τή μηδαμινή ἔκταση τῆς γῆς τους καί τήν ἐξαιρετικά ὑψηλή ἀνάπτυξη τῶν διαστάσεων τῆς παραγωγῆς καί τῆς μισθωτῆς ἐργασίας.

Σάν ἀποτέλεσμα ἔχουμε ἕνα πολύ μεγάλο δυνάμωμα τῶν λατιφούντιων καί τῶν μεγαλύτερων νοικοκυριῶν, ἐκτόπιση τῶν μεσαίων καί μικρῶν καί αὔξηση τῶν πολύ μικρῶν νοικοκυριῶν μέ ὑψηλή καπιταλιστική ἀνάπτυξη.

Θά δοῦμε ἀμέσως πῶς μπορεῖ νά ἐκφραστεῖ στατιστικά τό γενικό ἀποτέλεσμα τῶν τόσο ἀντιφατικῶν—φαινομενικά ἀντιφατικῶν—ἐκδηλώσεων τοῦ καπιταλισμοῦ στή γεωργία.

10. ΟΙ ΕΛΛΕΙΨΕΙΣ ΤΩΝ ΣΥΝΗΘΙΣΜΕΝΩΝ ΜΕΘΟΔΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ. Ο ΜΑΡΞ ΓΙΑ ΤΙΣ ΙΔΙΟΜΟΡΦΙΕΣ ΤΗΣ ΓΕΩΡΓΙΑΣ

Ἡ ταξινόμηση τῶν γεωργικῶν νοικοκυριῶν σύμφωνα μέ τήν ἔκταση τῆς γῆς πού κατέχουν ἤ καλλιεργοῦν εἶναι ὁ μοναδικός τρόπος ταξινόμησής τους πού ἔχει χρησιμοποιηθεῖ στήν ἀμερι-

κανική στατιστική τοῦ 1910 καί χρησιμοποιεῖται στήν τεράστια πλειοψηφία τῶν εὐρωπαϊκῶν χωρῶν. Μιλώντας γενικά, εἶναι ἀναμφισβήτητο ὅτι, ἐκτός ἀπό τούς φορολογικούς καί γραφειοκρατικούς-διοικητικούς λόγους, ὑπάρχουν καί ὁρισμένοι ἐπιστημονικοί λόγοι πού πείθουν γιά τήν ἀνάγκη καί τήν ὀρθότητα τῆς ταξινόμησης αὐτῆς, πού ὅμως εἶναι ὁλοφάνερα ἀνεπαρκής, γιατί δέν παίρνει καθόλου ὑπόψη της τό προτσές τῆς ἐντατικοποίησης τῆς γεωργίας, τῆς αὔξησης τῶν δαπανῶν κεφαλαίου κατά μονάδα ἐπιφάνειας τῆς γῆς σέ ζῶα, μηχανές, βελτιωμένους σπόρους, βελτιωμένες μεθόδους καλλιέργειας κτλ. Καί ὅμως, ἄν ἐξαιρέσουμε πολύ λίγες περιοχές καί χῶρες μέ πρωτόγονη καί καθαρά ἐκτατική γεωργία, αὐτό ἀκριβῶς τό προτσές εἶναι παντοῦ τό πιό χαρακτηριστικό γιά τίς καπιταλιστικές χῶρες. Γι'αὐτό στήν τεράστια πλειοψηφία τῶν περιπτώσεων ἡ ταξινόμηση τῶν νοικοκυριῶν σύμφωνα μέ τήν ἔκταση τῆς γῆς τους εἰσάγει μιά ὑπερβολική ἁπλούστευση κι'ἕναν πρωτογονισμό στήν εἰκόνα τῆς ἀνάπτυξης τῆς γεωργίας γενικά καί τῆς ἀνάπτυξης τοῦ καπιταλισμοῦ στή γεωργία ἰδιαίτερα.

Ὅταν στά ἔργα τῶν οἰκονομολόγων καί τῶν στατιστικῶν πού ἐκφράζουν τίς πιό διαδομένες ἀστικές ἀπόψεις, διαβάζεις μακροσκελεῖς συλλογισμούς μέ θέμα τήν ἀνομοιογένεια τῶν συνθηκῶν στήν ἀγροτική οἰκονομία καί στή βιομηχανία, τήν ἰδιομορφία τῆς πρώτης κτλ. κτλ., σοῦ ἔρχεται πάντα νά παρατηρήσεις: κύριοι! ἐσεῖς οἱ ἴδιοι φταῖτε περισσότερο ἀπ' ὅλους, γιατί ὑποστηρίζονται καί διαδίδονται ἐκχυδαϊσμένες καί πρωτόγονες ἀπόψεις γιά τήν ἐξέλιξη τῆς γεωργίας! Θυμηθεῖτε τό «Κεφάλαιο» τοῦ Μάρξ. Θά βρεῖτε ἐκεῖ ὑποδείξεις σχετικά μέ τήν ἐξαιρετική ποικιλία τῶν μορφῶν τῆς γαιοκτησίας—τή φεουδαρχική, τῶν γενῶν, τήν κοινοτική (θά προσθέσουμε: τήν πρωτόγονη), τήν κρατική κτλ.,—πού βρίσκει τό κεφάλαιο ὅταν αὐτό ἐμφανίζεται στήν ἱστορική σκηνή. Τό κεφάλαιο καθυποτάσσει καί μετασχηματίζει μέ τό δικό του τρόπο ὅλες αὐτές τίς διαφορετικές μορφές γαιοκτησίας καί ἀκριβῶς γιά νά κατανοήσει κανείς, νά ἐκτιμήσει καί νά ἐκφράσει στατιστικά αὐτό τό προτσές, εἶναι ἀπαραίτητο νά ξέρει νά τροποποιεῖ τήν τοποθέτηση τοῦ ζητήματος καί τίς μεθόδους ἔρευνας, ἀνάλογα μέ τίς διάφορες *μορφές* τοῦ προτσές[74]. Ὁ καπιταλισμός καθυποτάσσει καί τήν κοινοτικοκληρουχική γαιοκτησία στή Ρωσία, καί τήν προερχόμενη ἀπό κατάληψη ἤ ρυθμισμένη μέ τό ἐλεύθερο καί δωρεάν μοίρασμα τῆς γῆς σ'ἕνα δημοκρατικό ἤ φεουδαρχικό κράτος γαιοκτησία τῆς Σιβηρίας ἤ «τῆς μακρινῆς Δύσης» τῆς

᾿Αμερικῆς καί τή δουλοκτητική γαιοκτησία τοῦ ἀμερικάνικου Νότου, καί τή μισοφεουδαρχική γαιοκτησία τῶν «καθαυτό ρωσικῶν» κυβερνείων. Τό προτσές τῆς ἀνάπτυξης καί τῆς νίκης τοῦ καπιταλισμοῦ σ᾿ὅλες αὐτές τίς περιπτώσεις εἶναι ὁμοιογενές, δέν εἶναι ὅμως ὅμοιο στή μορφή. Γιά νά κατανοήσει κανείς καί νά μελετήσει ἐξαντλητικά αὐτό τό προτσές, δέν μπορεῖ νά περιορίζεται στίς στερεότυπες μικροαστικές φράσεις γιά τήν «ἐργασιακή» γεωργία ἤ στίς ρουτινιέρικες μεθόδους σύγκρισης μόνο τῆς ἔκτασης τῆς γῆς.

Θά βρεῖτε παραπέρα στόν Μάρξ τήν ἀνάλυση τῆς προέλευσης τῆς γαιοπροσόδου καπιταλιστικοῦ τύπου καί τίς σχέσεις της πρός τίς μορφές προσόδου πού προηγήθηκαν ἱστορικά, λ.χ. τῆς γαιοπροσόδου σέ εἶδος, σέ ἐργασία (τῆς ἀγγαρείας καί τῶν ἐπιβιώσεών της), σέ χρῆμα (δοσίματα κτλ.). Καί ποιός ἀπό τούς ἀστούς ἤ τούς μικροαστούς, τούς ναρόντνικους, οἰκονομολόγους ἤ στατιστικούς σκέφτηκε κάπως σοβαρά νά ἐφαρμόσει αὐτές τίς θεωρητικές ὑποδείξεις τοῦ Μάρξ στή μελέτη τῆς γέννησης τοῦ καπιταλισμοῦ *ἀπό* τή δουλοκτητική οἰκονομία στό Νότο τῆς ᾿Αμερικῆς ἤ *ἀπό* τήν οἰκονομία πού στηρίζεται στήν ἀγγαρεία στό κέντρο τῆς Ρωσίας;

Θά βρεῖτε, τέλος, στόν Μάρξ συστηματικές ὑποδείξεις γιά τήν ποικιλία τῶν συνθηκῶν τῆς γεωργίας πού γεννιοῦνται ὄχι μόνο ἀπό τίς διαφορές στήν ποιότητα καί στήν τοποθεσία τῶν κομματιῶν γῆς, ἀλλά καί ἀπό τίς διαφορές στίς *διαστάσεις ἐπένδυσης κεφαλαίου στή γῆ,* ὑποδείξεις πού βρίσκουν τήν ἐφαρμογή τους σ᾿ὅλη τήν ἀνάλυση τοῦ θέματος τῆς γαιοπροσόδου. Καί τί σημαίνει χρησιμοποίηση κεφαλαίου στή γῆ; Σημαίνει τεχνικές ἀλλαγές στή γεωργία, ἐντατικοποίησή της, πέρασμα σέ ἀνώτερα συστήματα καλλιέργειας, ἐντατική χρησιμοποίηση χημικῶν λιπασμάτων, βελτίωση τῶν ἐργαλείων καί τῶν μηχανῶν, αὔξηση τῆς χρησιμοποίησής τους, αὔξηση τῆς χρησιμοποίησης μισθωτῆς ἐργασίας κτλ. Μόνο μέ τόν ὑπολογισμό τῆς ἔκτασης τῆς γῆς δέν εἶναι δυνατό νά ἐκφράσει κανείς ὅλα αὐτά τά σύνθετα καί ποικιλόμορφα προτσές, ὅμως ἀπ᾿αὐτά ἀκριβῶς τά προτσές διαμορφώνεται τό γενικό προτσές τῆς ἀνάπτυξης τοῦ καπιταλισμοῦ στή γεωργία.

Οἱ ρῶσοι στατιστικοί τῶν ζέμστβο, ἰδιαίτερα τοῦ «παλιοῦ καλοῦ», προεπαναστατικοῦ καιροῦ, κέρδισαν τό σεβασμό, γιατί δέν καταπιάνονταν μέ τό ἀντικείμενο πού τούς ἀπασχολοῦσε μέ πνεῦμα ρουτίνας, μόνο ἀπό φορολογικό ἤ γραφειοκρατικό διοικητικό ἐνδιαφέρον, ἀλλά καί ἀπό ὁρισμένο ἐπιστημονικό

ἐνδιαφέρον. Σχεδόν πρίν ἀπό τούς ἄλλους στατιστικούς ἀντιλήφθηκαν τήν ἀνεπάρκεια τῆς ταξινόμησης τῶν νοικοκυριῶν μόνο σύμφωνα μέ τήν ἔκταση τῆς γῆς τους καί ἐφάρμοσαν ἄλλες μεθόδους ταξινόμησής τους: σύμφωνα μέ τή σπαρμένη ἔκταση, μέ τόν ἀριθμό τῶν ζώων ἐργασίας, τή χρησιμοποίηση μισθωτῆς ἐργασίας κτλ. Δυστυχῶς ὁ κομματιασμένος καί μή συστηματικός χαρακτήρας τῶν ἐργασιῶν τῆς στατιστικῆς μας τῶν ζέμστβο, πού ἦταν πάντα, μποροῦμε νά ποῦμε, μιά ὄαση μέσα στήν ἔρημο τοῦ σκοταδιοῦ τῆς δουλοπαροικίας, τῆς γραφειοκρατικῆς ρουτίνας καί κάθε ἀνόητης χαρτογιακάδικης δουλιᾶς, ἦταν ἡ αἰτία πού δέν μπόρεσαν νά ἐπιτευχθοῦν σταθερά ἀποτελέσματα οὔτε γιά τή ρωσική, οὔτε γιά τήν εὐρωπαϊκή οἰκονομική ἐπιστήμη.

Πρέπει νά σημειώσουμε ὅτι τό ζήτημα τῆς ταξινόμησης τοῦ ὑλικοῦ πού συγκεντρώνεται στίς σύγχρονες ἀγροτικές ἀπογραφές δέν εἶναι καθόλου ἕνα στενά τεχνικό, στενά εἰδικό ζήτημα, ὅπως ἴσως νά φαίνεται ἀπό πρώτη ματιά. Τό ὑλικό αὐτό τό διακρίνει τεράστιος πλοῦτος καί ἀρτιότητα τῶν πληροφοριῶν γιά κάθε νοικοκυριό χωριστά. Ἐξαιτίας ὅμως τῆς ἀδέξιας, ἀμελέτητης, ρουτινιέρικης συνόψισης καί ταξινόμησης, τό πλουσιότατο αὐτό ὑλικό χάνεται τελείως, ἀχρηστεύεται, ξεθωριάζει καί συχνά γίνεται ὁλωσδιόλου ἀκατάλληλο γιά τή μελέτη τῶν νόμων ἐξέλιξης τῆς ἀγροτικῆς οἰκονομίας. Μέ βάση τό συγκεντρωμένο ὑλικό, μπορεῖ κανείς χωρίς νά λαθέψει, νά πεῖ γιά τό κάθε νοικοκυριό χωριστά, ἄν τό νοικοκυριό αὐτό εἶναι καπιταλιστικό καί κατά πόσο, ἄν εἶναι ἐντατικό καί σέ ποιό βαθμό κτλ., ἐνῶ στή συνόψιση στοιχείων πού ἀφοροῦν ἑκατομμύρια νοικοκυριά, ἀκριβῶς οἱ πιό οὐσιαστικές διαφορές, τά πιό οὐσιαστικά χαρακτηριστικά καί γνωρίσματα, πού θά ἔπρεπε ἴσα-ἴσα καί περισσότερο ἀπ᾽ὅλα *νά εἴμαστε σέ θέση νά τά προβάλουμε,* νά τά προσδιορίσουμε καί νά τά ὑπολογίσουμε, ἐξαφανίζονται κι᾽ἔτσι ὁ οἰκονομολόγος ἔχει στή διάθεσή του ρουτινιασμένες στῆλες ἀπό ἀριθμούς χωρίς νόημα, ἕνα στατιστικό «παιχνίδι μέ ἀριθμούς», ἀντί γιά καλομελετημένη στατιστική ἐπεξεργασία τοῦ ὑλικοῦ.

Ἡ ἀμερικανική ἀπογραφή τοῦ 1910, πού μᾶς ἀπασχολεῖ τώρα, ἀποτελεῖ ἕνα πολύ χτυπητό δεῖγμα, γιά τό πῶς ἕνα θαυμάσιο ἀπό ἄποψη πλούτου καί ἀρτιότητας ὑλικό ἔχασε τήν ἀξία του καί ἀχρηστεύτηκε λόγω τῆς ρουτίνας καί τῆς ἐπιστημονικῆς ἀμάθειας αὐτῶν πού τό ἐπεξεργάστηκαν. Σέ σύγκριση μέ τήν ἀπογραφή τοῦ 1900 ἡ ἐπεξεργασία τοῦ 1910 εἶναι

ἀπροσμέτρητα χειρότερη καί δέν ἐφαρμόστηκε ὁλοκληρωτικά ἀκόμη οὔτε καί ἡ πατροπαράδοτη ταξινόμηση τῶν νοικοκυριῶν, σύμφωνα μέ τήν ἔκταση τῆς γῆς τους, καί ἔτσι δέν ἔχουμε τή δυνατότητα νά συγκρίνουμε τά νοικοκυριά τῶν διάφορων ὁμάδων, λογουχάρη σύμφωνα μέ τή χρησιμοποίηση μισθωτῆς ἐργασίας, τή διαφορά τῶν συστημάτων καλλιέργειας, τή χρησιμοποίηση λιπασμάτων κτλ.

Εἴμαστε ὑποχρεωμένοι νά καταφύγουμε στήν ἀπογραφή τοῦ 1900, πού μᾶς ἔδοσε ἕνα μοναδικό στόν κόσμο—ἀπ᾽ὅσα ξέρουμε—δεῖγμα ἐφαρμογῆς ὄχι ἑνός, ἀλλά *τριῶν* διαφορετικῶν μεθόδων κατάταξης, ἤ «ταξινόμησης» (ὅπως ἐκφράζονται οἱ ἀμερικανοί) τοῦ πλουσιότατου ὑλικοῦ πού συγκεντρώθηκε στήν ἴδια χώρα, στόν ἴδιο τόπο, μέ τό ἴδιο πρόγραμμα καί πού ἀγκαλιάζει πάνω ἀπό πεντέμιση ἑκατομμύρια νοικοκυριά.

Εἶναι ἀλήθεια ὅτι καί σ᾽αὐτή τήν ἀπογραφή καμιά ἀπό τίς ταξινομήσεις δέν ἐφαρμόστηκε ὁλοκληρωτικά ἀπό τήν ἄποψη ὅλων τῶν οὐσιαστικῶν γνωρισμάτων τοῦ τύπου καί τοῦ μεγέθους τοῦ νοικοκυριοῦ. Παρ᾽ὅλα αὐτά ὅμως ἡ εἰκόνα τῆς καπιταλιστικῆς γεωργίας καί τῆς καπιταλιστικῆς ἐξέλιξης τῆς γεωργίας βγαίνει, ὅπως ἐλπίζουμε νά τό δείξουμε, πολύ πιό ὁλοκληρωμένη καί ἀντανακλᾶ πολύ πιό πιστά τήν πραγματικότητα ἀπ᾽ὅ,τι γίνεται μέ τή συνηθισμένη, μιά καί μόνη μέθοδο ταξινόμησης, πού εἶναι μονόπλευρη καί ἀνεπαρκής. Τά πιό μεγάλα λάθη καί προκαταλήψεις τῆς ἀστικῆς καί τῆς μικροαστικῆς, ναρόντνικης πολιτικῆς οἰκονομίας ἀποκαλύπτονται καί ξεσκεπάζονται ἀπό τή στιγμή πού δίνεται ἡ δυνατότητα μιᾶς πιό ὁλοκληρωμένης μελέτης τῶν γεγονότων καί τῶν τάσεων, πού μποροῦν πέρα γιά πέρα νά χαρακτηριστοῦν γενικές γιά ὅλες τίς καπιταλιστικές χῶρες τοῦ κόσμου.

Λόγω τῆς τόσο μεγάλης σημασίας τῶν στοιχείων, γιά τά ὁποῖα μιλᾶμε ἐδῶ, θά πρέπει νά στεκόμαστε πολύ λεπτομερειακά σ᾽αὐτά καί νά καταφεύγουμε στούς πίνακες πιό συχνά ἀπ᾽ὅ,τι γινόταν ὥς τώρα. Καταλαβαίνουμε πολύ καλά πόσο οἱ πίνακες κάνουν πιό βαρύ τό κείμενο καί δυσκολεύουν τό διάβασμα, γι᾽αὐτό, στήν προηγούμενη ἀνάλυσή μας προσπαθήσαμε νά τούς περιορίσουμε στό ἐντελῶς ἀπαραίτητο ἐλάχιστο ὅριο. Ἐλπίζουμε πώς ὁ ἀναγνώστης δέν θά παραπονεθεῖ, ἄν ἀναγκαστοῦμε τώρα ν᾽αὐξήσουμε αὐτό τό ἐλάχιστο ὅριο, γιατί ἀπό τήν ἀνάλυση τῶν ζητημάτων πού ἐξετάζουμε ἐδῶ ἐξαρτιέται ὄχι μόνο τό γενικό συμπέρασμα πάνω στό κύριο ζήτημα—γιά τήν κατεύθυνση, τόν τύπο, τό χαρακτήρα καί τό νόμο ἐξέλιξης τῆς

σύγχρονης γεωργίας—ἀλλά καί ἡ ἐκτίμηση ὅλων γενικά τῶν στοιχείων τῆς σύγχρονης ἀγροτικῆς στατιστικῆς, πού τόσο συχνά ἀναφέρονται καί τόσο συχνά διαστρεβλώνονται.

῾Η πρώτη μέθοδος ταξινόμησης—«σύμφωνα μέ τή γῆ»—μᾶς δίνει τήν παρακάτω εἰκόνα τῆς γεωργίας στήν ᾿Αμερική τό 1900:

Φάρμες κατά ὁμάδες:	Φάρμες σέ % τοῦ συνολικοῦ ἀριθμοῦ τους	῎Εκταση ὅλης τῆς γῆς τους (ἐπίσης σέ ποσοστά τοῦ συνόλου)	᾿Αναλογοῦν κατά μέσο ὅρο σέ 1 φάρμα: Καλλιεργημένη γῆ σέ ἄκρ	῎Εξοδα γιά μισθωτή ἐργασία (σέ δολλ.)	᾿Αξία τοῦ προϊόντος** (σέ δολλ.)	᾿Αξία τῶν ἐργαλείων καί τῶν μηχανῶν (σέ δολλ.)
῞Ως 3 ἄκρ...........	0,7	—*	1,7	77	592	53
᾿Από 3 ὥς 10 ἄκρ	4,0	0,2	5,6	18	203	42
» 10 » 20 »	7,1	0,7	12,6	16	236	41
» 20 » 50 »	21,9	4,9	26,2	18	324	54
» 50 » 100 »	23,8	11,7	49,3	33	503	106
» 100 » 175 »	24,8	22,9	83,2	60	721	155
» 175 » 260 »	8,5	12,3	129,0	109	1 054	211
» 260 » 500 »	6,6	15,4	191,4	166	1 354	263
» 500 » 1000 »	1,8	8,1	287.5	312	1 913	377
» 1 000 καί πάνω ἄκρ	0,8	23,8	520,0	1 059	5 334	1 222
Σύνολο ..	100,0	100,0	72,3	—	656	133

Μποροῦμε νά ποῦμε μέ βεβαιότητα ὅτι ἡ στατιστική ὁποιασδήποτε καπιταλιστικῆς χώρας θά δόσει μιά ἐντελῶς ὁμοιογενή εἰκόνα. Διαφορά μπορεῖ νά ὑπάρχει μόνο σέ μή οὐσιαστικές λεπτομέρειες. Μέ τίς τελευταῖες ἀπογραφές τους, ἡ Γερμανία, ἡ Αὐστρία, ἡ Οὐγγαρία, ἡ ᾿Ελβετία καί ἡ Δανία ἐπιβεβαιώνουν αὐτά πού εἴπαμε. Στό βαθμό πού ἀπό ὁμάδα σέ ὁμάδα αὐξάνει ἡ ἔκταση ὅλης τῆς γῆς στίς φάρμες, αὐξάνει καί ἡ μέση ἔκταση τῆς καλλιεργημένης γῆς, ἡ μέση ἀξία τοῦ προϊόντος, ἡ ἀξία τῶν ἐργαλείων καί τῶν μηχανῶν, ἡ ἀξία τῶν ζώων (παραλείψαμε αὐτούς τούς ἀριθμούς) καί τό μέγεθος τῶν ἐξόδων γιά τή μισθωτή ἐργασία. (Πιό πάνω μιλήσαμε κιόλας γιά τή σημασία τῆς μικρῆς ἐξαίρεσης πού ἀποτελοῦν οἱ φάρμες μέ γῆ ὥς 3 ἄκρ καί ἐνμέρει οἱ φάρμες μέ γῆ ἀπό 3 ὥς 10 ἄκρ.)

* Λιγότερο ἀπό τό $^1/_{10}$%.

** Στήν ἀξία τοῦ προϊόντος δέν συμπεριλαβαίνονται τά προϊόντα πού πηγαίνουν γιά τή διατροφή τῶν ζώων.

Θά νόμιζε κανείς ὅτι δέν μπορεῖ νά γίνει διαφορετικά. Ὅπως φαίνεται, ἡ αὔξηση τῶν ἐξόδων γιά μισθωτή ἐργασία ἐπιβεβαιώνει ἀπόλυτα ὅτι ἡ διαίρεση τῶν νοικοκυριῶν σέ μικρά καί μεγάλα, σύμφωνα μέ τήν ἔκταση τῆς γῆς τους, ἀντιστοιχεῖ πέρα γιά πέρα στή διαίρεσή τους σέ μή καπιταλιστικά καί καπιταλιστικά νοικοκυριά. Τά $^9/_{10}$ τῶν συνηθισμένων συλλογισμῶν γιά τή «μικρή» γεωργία στηρίζονται σέ μιά τέτια συνταύτιση καί σέ παρόμοια στοιχεῖα.

Ἄς πάρουμε τώρα τούς μέσους ἀριθμούς ὄχι κατά φάρμα, ἀλλά κατά 1 ἄκρ (ὅλης) τῆς γῆς:

Φάρμες κατά ὁμάδες:	Σέ 1 ἄκρ ὅλης τῆς γῆς ἀναλογοῦν σέ δολλάρια			
	Ἔξοδα γιά μισθωτή ἐργασία	Ἔξοδα γιά λιπάσματα	Ἀξία ὅλων τῶν ζώων	Ἀξία τῶν ἐργαλείων καί τῶν μηχανῶν
Ὥς 3 ἄκρ...........	40,30	2,36	456,76	27,57
Ἀπό 3 ὥς 10 ἄκρ	2,95	0,60	16,32	6,71
» 10 » 20 »	1,12	0,33	8,30	2,95
» 20 » 50 »	0,55	0,20	5,21	1,65
» 50 » 100 »	0,46	0,12	4,51	1,47
» 100 » 175 »	0,45	0,07	4,09	1,14
» 175 » 260 »	0,52	0,07	3,96	1,00
» 260 » 500 »	0,48	0,04	3,61	0,77
» 500 » 1000 »	0,47	0,03	3,16	0,57
» 1 000 καί ἄνω ἄκρ	0,25	0,02	2,15	0,29

Ἐκτός ἀπό ἐντελῶς ἀσήμαντες ἐξαιρέσεις, βλέπουμε σταθερή πτώση στούς δεῖκτες τῆς ἐντατικότητας τοῦ νοικοκυριοῦ ἀπό τίς κατώτερες ὁμάδες πρός τίς ἀνώτερες.

Ὅπως φαίνεται, βγαίνει τό τελείως ἀδιαφιλονίκητο συμπέρασμα ὅτι ἡ «μικρή» παραγωγή στή γεωργία εἶναι πιό ἐντατική ἀπό τή μεγάλη, ὅτι μέ τήν ἐλάττωση τῶν «διαστάσεων» τῆς παραγωγῆς μεγαλώνει ἡ ἐντατικότητα καί ἡ παραγωγικότητα τῆς γεωργίας, ὅτι «συνεπῶς» ἡ καπιταλιστική παραγωγή στή γεωργία διατηρεῖται μόνο μέ τόν ἐκτατικό, πρωτόγονο χαρακτήρα τοῦ νοικοκυριοῦ κτλ. κτλ.

Ἐπειδή, ὅταν ταξινομηθοῦν τά νοικοκυριά σύμφωνα μέ τήν ἔκταση τῆς γῆς τους (καί δέν πρόκειται μόνο γιά τή συνηθισμένη, μά καί γιά τή μοναδική σχεδόν μέθοδο ταξινόμησης), κάθε καπιταλιστική χώρα μπορεῖ νά παρουσιάσει μιά ἐντελῶς ἀνάλογη εἰκόνα, νά δείξει τήν ἴδια μείωση τῶν δεικτῶν τῆς ἐντατικότητας τῆς γεωργίας, ὅταν προχωροῦμε ἀπό τίς κατώτερες ὁμάδες πρός τίς ἀνώτερες, γι᾿ αὐτό ἀκριβῶς τέτια συμπεράσματα βγάζει

συνεχῶς, σέ κάθε βῆμα, ὅλη ἡ ἀστική καί μικροαστική (ὀπορτουνιστική-«μαρξιστική» καί ναρόντνικη) φιλολογία. Θυμηθεῖτε, λογουχάρη, τό γνωστό ἔργο τοῦ γνωστοῦ Ἔντουαρντ Ντάβιντ «Ὁ σοσιαλισμός καί ἡ ἀγροτική οἰκονομία», αὐτή τή σύνοψη ἀστικῶν προλήψεων καί ἀστικῆς ψευτιᾶς κάτω ἀπό τό κάλυμμα «δῆθεν-σοσιαλιστικῶν» λέξεων. Στό βιβλίο αὐτό ἀποδείχνεται μέ παρόμοια ἀκριβῶς στοιχεῖα ἡ «ὑπεροχή», ἡ «ζωτικότητα» κτλ. τῆς «μικρῆς» παραγωγῆς.

Ἕνα περιστατικό διευκολύνει πολύ νά βγοῦν παρόμοια συμπεράσματα: συνήθως στοιχεῖα, ἀνάλογα μέ τά προαναφερόμενα, ὑπάρχουν σχετικά μέ τόν ἀριθμό τῶν ζώων, ἐνῶ στοιχεῖα γιά τή μισθωτή ἐργασία καί ἰδιαίτερα σέ τόσο γενικευμένη μορφή, ὅπως εἶναι τό σύνολο τῶν ἐξόδων γιά μισθωτή ἐργασία, δέν συγκεντρώνονται σχεδόν πουθενά. Καί ὅμως τά στοιχεῖα ἀκριβῶς αὐτά γιά τή μισθωτή ἐργασία προδίνουν τό λάθος ὅλων τῶν παρόμοιων συμπερασμάτων. Πραγματικά, ἄν λογουχάρη ἡ αὔξηση τῆς ἀξίας τῶν ζώων (ἤ τοῦ ἀριθμοῦ ὅλων τῶν ζώων, πράγμα πού εἶναι τό ἴδιο) κατά μονάδα ἐπιφάνειας στό βαθμό πού ἐλαττώνονται οἱ διαστάσεις τοῦ νοικοκυριοῦ, δείχνει τήν «ὑπεροχή» τῆς «μικρῆς» γεωργίας, ἡ «ὑπεροχή» αὐτή ἀποδείχνεται ὅτι *συνδέεται* μέ *τήν αὔξηση* τῶν ἐξόδων γιά μισθωτή ἐργασία στό βαθμό πού ἐλαττώνονται οἱ διαστάσεις τοῦ νοικοκυριοῦ!! Καί μιά τέτια αὔξηση τῶν ἐξόδων γιά μισθωτή ἐργασία —σημειῶστε ὅτι πρόκειται πάντα γιά ἀριθμούς πού ἀναφέρονται σέ μονάδα ἐπιφάνειας, σέ 1 ἄκρ, 1 ἑκτάριο, 1 ντεσιατίνα— σημαίνει αὔξηση τοῦ *καπιταλιστικοῦ* χαρακτήρα τοῦ νοικοκυριοῦ! Καί ὁ καπιταλιστικός χαρακτήρας τοῦ νοικοκυριοῦ ἀντιφάσκει μέ τή συνηθισμένη, περισσότερο διαδομένη ἀντίληψη γιά τή «μικρή» παραγωγή, γιατί λέγοντας μικρή παραγωγή ἐννοοῦμε μιά παραγωγή πού *δέν* στηρίζεται στή μισθωτή ἐργασία.

Βγαίνει σάν νά ἔχουμε ἕνα κουβάρι ἀπό ἀντιφάσεις. Τά γενικά στοιχεῖα γιά τίς ὁμάδες τῶν νοικοκυριῶν σύμφωνα μέ τήν ἔκταση τῆς γῆς τους δείχνουν ὅτι τά «μικρά» νοικοκυριά δέν εἶναι καπιταλιστικά, ἐνῶ τά μεγάλα εἶναι καπιταλιστικά. Καί τά ἴδια πάλι στοιχεῖα μαρτυροῦν ὅτι ὅσο πιό «μικρό» εἶναι τό νοικοκυριό, τόσο πιό ὑψηλότερη εἶναι ὄχι μόνο ἡ ἐντατικότητά του, ἀλλά καί τό σύνολο τῶν ἐξόδων γιά μισθωτή ἐργασία, ὑπολογισμένα κατά μονάδα ἐπιφάνειας τῆς γῆς!

Γιά νά ἐξηγήσουμε τό ζήτημα θά προσφύγουμε σέ μιά ἄλλη ταξινόμηση.

11. ΜΙΑ ΠΙΟ ΑΚΡΙΒΗΣ ΣΥΓΚΡΙΣΗ ΤΩΝ ΜΙΚΡΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΜΕΓΑΛΩΝ ΝΟΙΚΟΚΥΡΙΩΝ

Ὅπως ἤδη τονίσαμε, ἡ ἀμερικανική στατιστική παίρνει σ'αὐτή τήν περίπτωση τή συνολική ἀξία τῶν προϊόντων τοῦ νοικοκυριοῦ, ὕστερα ἀπό ἀφαίρεση τῶν προϊόντων πού πᾶνε γιά τήν τροφή τῶν ζώων. Αὐτοῦ τοῦ εἴδους τά στοιχεῖα πού ὑπάρχουν σχεδόν μόνο στήν ἀμερικανική στατιστική, ὅταν τά πάρουμε χωριστά, εἶναι βέβαια λιγότερο ἀκριβῆ ἀπό τά στοιχεῖα γιά τήν ἔκταση τῆς γῆς ἤ τόν ἀριθμό τῶν ζώων κτλ. Ὅταν τά πάρουμε ὅμως στό σύνολό τους, σάν στοιχεῖα πού ἀφοροῦν ἀρκετά ἑκατομμύρια νοικοκυριά καί τά χρησιμοποιήσουμε εἰδικά γιά τόν προσδιορισμό *τῶν ἀμοιβαίων σχέσεων* ἀνάμεσα στίς διάφορες ὁμάδες νοικοκυριῶν ὅλης τῆς χώρας, χωρίς ἀμφιβολία τά στοιχεῖα αὐτά δέν μποροῦν νά θεωρηθοῦν λιγότερο κατάλληλα ἀπό τά ὑπόλοιπα. Πάντως τά στοιχεῖα αὐτά μᾶς δείχνουν ἀσύγκριτα πιό ἄμεσα ἀπό ὁποιαδήποτε ἄλλα στοιχεῖα τίς διαστάσεις *τῆς παραγωγῆς* καί ἰδιαίτερα τῆς ἐμπορεύσιμης παραγωγῆς, δηλαδή τοῦ συνόλου τῶν προϊόντων πού προορίζονται γιά πώληση. Γιατί σ'ὅλους τούς συλλογισμούς πάνω στό θέμα τῆς ἐξέλιξης τῆς γεωργίας καί τῶν νόμων της γίνεται λόγος ἀκριβῶς γιά τή μικρή καί τή μεγάλη *παραγωγή*.

Κάτι περισσότερο. Σέ παρόμοιες περιπτώσεις πρόκειται πάντα γιά τήν ἐξέλιξη τῆς γεωργίας μέσα στόν καπιταλισμό ἤ σέ σύνδεση μέ τόν καπιταλισμό, κάτω ἀπό τήν ἐπίδρασή του κτλ. Γιά νά ὑπολογιστεῖ αὐτή ἡ ἐπίδραση, πρέπει πρῶτα ἀπ'ὅλα καί πάνω ἀπ'ὅλα νά προσπαθεῖ κανείς νά ξεχωρίσει στή γεωργία τό νοικοκυριό μέ φυσική οἰκονομία ἀπό τό ἐμπορευματικό. Εἶναι πασίγνωστο ὅτι ἡ φυσική οἰκονομία, δηλαδή ἡ παραγωγή ὄχι γιά τήν ἀγορά, ἀλλά γιά τήν ἀτομική κατανάλωση τῆς οἰκογένειας πού διεξάγει τό νοικοκυριό, παίζει στή γεωργία ἀκριβῶς συγκριτικά πολύ μεγάλο ρόλο καί παραχωρεῖ ἐξαιρετικά ἀργά τή θέση της στήν ἐμπορευματική γεωργία. Κι'ἄν ἐφαρμόζουμε τίς καθορισμένες θεωρητικές θέσεις τῆς πολιτικῆς οἰκονομίας ὄχι καλουπιαστά, ὄχι μηχανικά, ἀλλά λογικά, τότε, λογουχάρη, τό νόμο γιά τήν ἐκτόπιση τῆς μικρῆς παραγωγῆς ἀπό τή μεγάλη μποροῦμε νά τόν ἐφαρμόσουμε *μόνο* στήν ἐμπορευματική γεωργία. Εἶναι ζήτημα ἄν θά βρεθεῖ κανείς πού θά ἀμφισβητήσει θεωρητικά αὐτή τή θέση. Καί ὅμως ἐξαιρετικά σπάνια οἱ οἰκονομολόγοι καί οἱ στατιστικοί στρέφουν συνειδητά τήν προσοχή τους στό νά ξεχωρίσουν ἰδιαίτερα, νά παρακολουθή-

σουν καί νά ὑπολογίσουν στό μέτρο τοῦ δυνατοῦ ἐκεῖνα ἀκριβῶς τά γνωρίσματα πού δείχνουν τή μετατροπή τῆς γεωργίας ἀπό φυσική σέ ἐμπορευματική. Ἡ ταξινόμηση τῶν νοικοκυριῶν σύμφωνα μέ τό μέγεθος τῆς χρηματικῆς ἀξίας τῶν προϊόντων πού δέν πηγαίνουν γιά τροφή τῶν ζώων, εἶναι ἕνα μεγάλο βῆμα πρός αὐτή τή σπουδαιότατη θεωρητική ἀπαίτηση.

Ἄς σημειώσουμε, πώς ὅταν μιλᾶνε γιά τό ἀναμφισβήτητο γεγονός τῆς ἐκτόπισης τῆς μικρῆς παραγωγῆς ἀπό τή μεγάλη στή βιομηχανία, παίρνουν πάντα ὑπόψη τους τήν ταξινόμηση τῶν βιομηχανικῶν ἐπιχειρήσεων σύμφωνα μέ τό σύνολο τῆς παραγωγῆς ἤ σύμφωνα μέ τόν ἀριθμό τῶν μισθωτῶν ἐργατῶν. Στή βιομηχανία, λόγω τῶν τεχνικῶν ἰδιομορφιῶν της, τά πράγματα εἶναι πολύ πιό ἁπλά. Στή γεωργία, ἐπειδή οἱ σχέσεις εἶναι ἀσύγκριτα πιό σύνθετες καί περιπλεγμένες, εἶναι πολύ πιό δύσκολο νά καθορίσει κανείς τίς διαστάσεις τῆς παραγωγῆς καί τή χρηματική ἀξία τῶν προϊόντων, καθώς καί τίς διαστάσεις τῆς χρησιμοποίησης μισθωτῆς ἐργασίας. Στήν τελευταία αὐτή περίπτωση εἶναι ἀπαραίτητο νά ὑπολογιστεῖ ὅλη ἡ χρονιάτικη ποσότητα μισθωτῆς ἐργασίας κι'ὄχι ἐκείνη πού ὑπάρχει τή μέρα τῆς ἀπογραφῆς, γιατί ἡ γεωργία ἔχει χαρακτήρα κυρίως «ἐποχιακῆς» παραγωγῆς, κι'ἐπίσης εἶναι ἀπαραίτητο νά ὑπολογιστοῦν ὄχι μόνο οἱ μόνιμοι μισθωτοί ἐργάτες, ἀλλά καί οἱ ἔκτακτοι μεροκαματιάρηδες, πού στήν ἀγροτική οἰκονομία παίζουν πάρα πολύ σπουδαῖο ρόλο. Δύσκολο ὅμως δέν θά πεῖ ἀδύνατο. Ἡ ἐφαρμογή ὀρθολογιστικῶν μεθόδων ἔρευνας, προσαρμοσμένων στίς τεχνικές ἰδιομορφίες τῆς γεωργίας, ἀνάμεσα σ'αὐτές καί ἡ ταξινόμηση σύμφωνα μέ τό μέγεθος τῆς παραγωγῆς, σύμφωνα μέ τό σύνολο τῆς χρηματικῆς ἀξίας τῶν προϊόντων, σύμφωνα μέ τή συχνότητα καί τίς διαστάσεις τῆς χρησιμοποίησης μισθωτῆς ἐργασίας, θά πρέπει νά κερδίζει ἔδαφος, ἀνοίγοντας τό δρόμο της μέσα ἀπό τό πυκνό δίχτυ τῶν ἀστικῶν καί μικροαστικῶν προκαταλήψεων καί τῶν τάσεων νά ἐξωραϊστεῖ ἡ ἀστική πραγματικότητα. Καί μπορεῖ κανείς νά ἐγγυηθεῖ θαρρετά ὅτι κάθε βῆμα πρός τά μπρός στήν ἐφαρμογή ὀρθολογιστικῶν μεθόδων ἔρευνας θά εἶναι κι'ἕνα βῆμα πρός τά μπρός στήν ἐπιβεβαίωση τῆς ἀλήθειας ὅτι στήν καπιταλιστική κοινωνία ὄχι μόνο στή βιομηχανία, ἀλλά καί στήν ἀγροτική οἰκονομία, ἡ μικρή παραγωγή ἐκτοπίζεται ἀπό τή μεγάλη.

Νά τά στοιχεῖα γιά τίς ὁμάδες τῶν νοικοκυριῶν στήν Ἀμερική τό 1900, κατανεμημένες σύμφωνα μέ τό μέγεθος τῆς ἀξίας τοῦ προϊόντος:

Φάρμες κατά ὁμάδες σύμφωνα μέ τήν ἀξία τοῦ προϊόντος σέ δολλ.	Φάρμες ἀριθμός τους (σέ ποσοστά τοῦ συνόλου)	Ἔκταση ὅλης τῆς γῆς (σέ ποσοστά τοῦ συνόλου)	Ἀναλογοῦν κατά μέσο ὅρο σέ 1 φάρμα: Καλλ. γῆ σέ ἄκρ	Ἔξοδα γιά μισθωτή ἐργασία (σέ δολλ.)	Ἀξία τῶν ἐργαλείων μηχανῶν
0	0,9	1,8	33,4	24	54
1— 50 δολλ.	2,9	1,2	18,2	4	24
50— 100 »	5,3	2,1	20,0	4	28
100— 250 »	21,8	10,1	29,2	7	42
250— 500 »	27,9	18,1	48,2	18	78
500—1 000 »	24,0	23,6	84,0	52	154
1 000—2 500 »	14,5	23,2	150,5	158	283
2 500 καί πάνω »	2,7	19,9	322,3	786	781
Σύνολο	100,0	100,0	72,3	—	133

Στίς μή προσοδοφόρες φάρμες πού παρουσίασαν 0 (μηδέν) ἀξία προϊόντος, ἀνήκουν, προφανῶς, σέ πρώτη γραμμή τά χόμστεντ πού μόλις καταλήφθηκαν καί πού ὁ κάτοχός τους δέν πρόλαβε ἀκόμη νά χτίσει κτίρια, νά φέρει ζῶα, νά σπείρει, νά μαζέψει τή σοδιά. Σέ μιά χώρα μέ τόσο τεράστιο ἐποικισμό, ὅπως ἡ Ἀμερική, ἔχει μεγάλη σημασία τό ζήτημα πόσο καιρό κατέχει ὁ νοικοκύρης τή φάρμα.

Ἄν ἀφήσουμε κατά μέρος τίς μή προσοδοφόρες φάρμες, ἔχουμε μιά εἰκόνα ὅμοια μ᾽ἐκείνη πού μᾶς ἔδοσε ἡ πιό πάνω ταξινόμηση τῶν ἴδιων πάλι στοιχείων σύμφωνα μέ τήν ἔκταση ὅλης τῆς γῆς πού ἔχουν οἱ φάρμες. Στό μέτρο πού αὐξάνει ἡ ἀξία τῶν προϊόντων τῆς φάρμας αὐξάνουν καί ἡ μέση ἔκταση τῆς καλλιεργημένης γῆς στίς φάρμες καί τά μέσα ἔξοδα γιά μίσθωση ἐργατῶν, καί ἡ μέση ἀξία τῶν ἐργαλείων καί τῶν μηχανῶν. Γενικά οἱ πιό προσοδοφόρες φάρμες—ἄν πάρουμε ὑπόψη τό συνολικό εἰσόδημα, δηλαδή τήν ἀξία ὅλων τῶν προϊόντων—ἀποδείχνονται καί πιό μεγάλες ὡς πρός τήν ἔκταση τῆς γῆς. Ὅπως φαίνεται, ἡ νέα ταξινόμηση δέν δίνει ἀπολύτως τίποτε τό καινούργιο.

Ἄς πάρουμε ὅμως τώρα τούς μέσους ἀριθμούς (τῆς ἀξίας τῶν ζώων καί τῶν ἐργαλείων, τῶν ἐξόδων γιά μίσθωση ἐργασίας καί γιά λιπάσματα) ὄχι κατά φάρμα, ἀλλά κατά 1 ἄκρ γῆς: (Βλ. πίνακα στή σελ. 191. *Σημ. μετ.)*

Ἐξαίρεση ἀποτελοῦν ἀπό ὁρισμένες ἀπόψεις οἱ μή προσοδοφόρες φάρμες πού γενικά κατέχουν μιά ἐντελῶς ἰδιαίτερη θέση καί οἱ πιό προσοδοφόρες, πού στά τρία ἀπό τά τέσσερα

Φάρμες χωρισμένες σέ ὁμάδες σύμφωνα μέ τήν ἀξία τοῦ προϊόντος	Κατά ἄκρ ὅλης τῆς γῆς ἀναλογοῦν σέ δολλάρια			
	Ἔξοδα γιά μισθωτή ἐργασία	Ἔξοδα γιά λιπάσματα	Ἀξία ὅλων τῶν ζώων	Ἀξία τῶν ἐργαλείων καί τῶν μηχανῶν
0	0,08	0,01	2,97	0,19
1— 50 δολλ.	0,06	0,01	1,78	0,38
50— 100 »	0,08	0,03	2,01	0,48
100— 250 »	0,11	0,05	2,46	0,62
250— 500 »	0,19	0,07	3,00	0,82
500—1 000 »	0,36	0,07	3,75	1,07
1 000—2 500 »	0,67	0,08	4,63	1,21
2 500 καί πάνω »	0,72	0,06	3,98	0,72

γνωρίσματα πού πήραμε, ἀποδείχνονται λιγότερο ἐντατικές ἀπό τή γειτονική τους ὁμάδα. Γιά νά μιλήσουμε γενικά, παρατηροῦμε σταθερή *αὔξηση* τῆς ἐντατικότητας τῆς γεωργίας *στό βαθμό πού μεγαλώνει* ἡ ἀξία τῶν προϊόντων πού παράγει ἡ φάρμα.

Ἔχουμε μιά εἰκόνα ἐντελῶς ἀντίθετη ἀπό ἐκείνη πού εἴδαμε, ὅταν ταξινομήσαμε τά νοικοκυριά σύμφωνα μέ τήν ἔκταση τῆς γῆς τους.

Μέ διάφορες μεθόδους ταξινόμησής τους τό ἴδιο ὑλικό δίνει διαμετρικά ἀντίθετα συμπεράσματα.

Μέ τό μεγάλωμα τῶν διαστάσεων τοῦ νοικοκυριοῦ ἡ ἐντατικότητα τῆς γεωργίας *πέφτει*—ἄν κρίνει κανείς γιά τίς διαστάσεις τοῦ νοικοκυριοῦ σύμφωνα μέ τήν ἔκταση τῆς γῆς· καί *ἀνεβαίνει,* ἄν κρίνει κανείς γιά τίς διαστάσεις τοῦ νοικοκυριοῦ σύμφωνα μέ τήν ἀξία τῶν προϊόντων τοῦ νοικοκυριοῦ.

Ποιό λοιπόν ἀπό τά δυό αὐτά συμπεράσματα εἶναι τό σωστό;

Εἶναι ξεκάθαρο ὅτι ἡ ἔκταση τῆς γῆς δέν δίνει *καμιά* εἰκόνα γιά τίς διαστάσεις τοῦ νοικοκυριοῦ, ἄν ἡ γῆ δέν καλλιεργεῖται (ἄς μή ξεχνᾶμε ὅτι στήν Ἀμερική δέν παίρνουν σάν βάση γιά τήν ταξινόμηση τῶν νοικοκυριῶν μονάχα τήν καλλιεργούμενη γῆ, ἀλλά ὅλη τήν ἔκταση τῆς γῆς καί ὅτι σ᾿αὐτή τή χώρα τό ποσοστό τῆς καλλιεργούμενης γῆς κυμαίνεται κατά ὁμάδες νοικοκυριῶν ἀπό 19 ὥς 91% καί κατά περιοχές ἀπό 27 ὥς 75%)·—δέν δίνει *καμιά σωστή* εἰκόνα, ἄν ἀνάμεσα στά χωριστά νοικοκυριά ὑπάρχουν σέ σημαντικό ἀριθμό περιπτώσεων καί οὐσιαστικές διαφορές στίς μεθόδους καλλιέργειας τῆς γῆς, στήν ἐντατικότητα τῆς γεωργίας, στά συστήματα τῆς καλλιέργειας, στίς διαστάσεις τῆς λίπανσης, στή χρησιμοποίηση μηχανῶν, στό χαρακτήρα τῆς κτηνοτροφίας κτλ.

Αὐτή ἀκριβῶς ἡ περίπτωση ἀφορᾶ ὁλοφάνερα *ὅλες* τίς

καπιταλιστικές χῶρες, ἀκόμη καί ὅλες ἐκεῖνες πού ἡ γεωργία τους θίχτηκε ἀπό τόν καπιταλισμό.

Βλέπουμε τώρα μιά ἀπό τίς πιό βαθιές καί γενικές αἰτίες, πού ἐξηγοῦν γιατί οἱ λαθεμένες γνῶμες γιά «ὑπεροχή» τῆς μικρῆς γεωργίας διατηροῦνται τόσο σταθερά, γιατί οἱ ἀστικές καί μικροαστικές προκαταλήψεις αὐτοῦ τοῦ εἴδους συμβιβάζονται τόσο εὔκολα μέ τή μεγάλη πρόοδο τῆς κοινωνικῆς καί εἰδικά τῆς ἀγροτικῆς στατιστικῆς στίς τελευταῖες δεκαετίες. Βέβαια ἡ σταθερότητα αὐτῶν τῶν λαθῶν καί τῶν προκαταλήψεων ὀφείλεται ἀκόμη στά *συμφέροντα* τῆς ἀστικῆς τάξης, πού ἐπιδιώκει νά συγκαλύψει τό βάθος τῶν ταξικῶν ἀντιθέσεων τῆς σύγχρονης ἀστικῆς κοινωνίας, κι᾽ὅταν ἕνα πράγμα θίγει τά συμφέροντα, τότε, ὅπως εἶναι γνωστό, ἀρχίζουν νά ἀμφισβητοῦνται καί οἱ πιό ἀναμφισβήτητες ἀλήθειες.

᾽Εδῶ ὅμως περιοριζόμαστε στήν ἀνάλυση τῶν θεωρητικῶν πηγῶν τῆς λαθεμένης ἄποψης γιά «ὑπεροχή» τῆς μικρῆς γεωργίας. Καί δέν μπορεῖ νά ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι ἀνάμεσα σ᾽αὐτές τίς πηγές τήν πιό περίοπτη θέση τήν κατέχει ἡ ἀβασάνιστη, ρουτινιέρικη στάση ἀπέναντι στίς κοινότοπες μεθόδους σύγκρισης τῶν νοικοκυριῶν μονάχα σύμφωνα μέ τήν ἔκταση ὅλης τῆς γῆς ἤ τῆς καλλιεργούμενης γῆς τους.

Οἱ ῾Ενωμένες Πολιτεῖες τῆς ᾽Αμερικῆς ἀποτελοῦν ἐξαίρεση μέσα σ᾽ὅλες τίς καπιταλιστικές χῶρες ἀπό τήν ἄποψη ὅτι ἐδῶ ὑπάρχουν ἀκόμη μεγάλες ἐκτάσεις ἀδέσποτων, ἐλεύθερων γαιῶν πού μοιράζονται δωρεάν. ῾Η ἀγροτική οἰκονομία μπορεῖ ἀκόμη νά ἀναπτύσσεται ἐδῶ, καί πραγματικά ἀναπτύσσεται, μέ τήν κατάληψη ἀδέσποτης γῆς, μέ τήν καλλιέργεια νέων γαιῶν πού δέν ὑποβλήθηκαν ποτέ σέ καλλιέργεια, ἀναπτύσσεται μέ τή μορφή τῆς πιό πρωτόγονης καί τῆς πιό ἐκτατικῆς κτηνοτροφίας καί γεωργίας. Τίποτε τό παρόμοιο δέν ὑπάρχει στίς παλιές, τίς πολιτισμένες χῶρες τῆς καπιταλιστικῆς Εὐρώπης. ῾Η ἀγροτική οἰκονομία ἀναπτύσσεται ἐδῶ *κυρίως* ἐντατικά, ὄχι μέ τήν αὔξηση *τῆς ἔκτασης* τῆς καλλιεργούμενης γῆς, ἀλλά μέ τή βελτίωση *τῆς ποιότητας* τῆς καλλιέργειας, μέ τήν αὔξηση τοῦ μεγέθους τῶν κεφαλαίων πού τοποθετοῦνται στίς παλιές ἐκτάσεις γῆς. Καί ἀκριβῶς αὐτή τήν κύρια γραμμή ἀνάπτυξης τῆς καπιταλιστικῆς γεωργίας—πού καί γιά τήν ᾽Αμερική ἀρχίζει νά γίνεται σιγά-σιγά ἡ κύρια γραμμή—ξεχνοῦν ὅσοι περιορίζονται στή σύγκριση τῶν νοικοκυριῶν μονάχα σύμφωνα μέ τήν ἔκταση τῆς γῆς τους.

῾Η κύρια γραμμή ἀνάπτυξης τῆς καπιταλιστικῆς γεωργίας

συνίσταται ἀκριβῶς στό ὅτι τό *μικρό* νοικοκυριό, *παραμένοντας μικρό* ὡς πρός τήν ἔκταση τῆς γῆς, *μετατρέπεται σέ μεγάλο* ὡς πρός τίς διαστάσεις τῆς παραγωγῆς, τήν ἀνάπτυξη τῆς κτηνοτροφίας, τίς διαστάσεις τῆς λίπανσης, τή χρησιμοποίηση τῶν μηχανῶν κτλ.

Γι' αὐτό φυσικά δέν εἶναι σωστό τό συμπέρασμα πού βγαίνει, ὅταν συγκρίνει κανείς τίς διάφορες ὁμάδες τῶν νοικοκυριῶν ἀνάλογα μέ τήν ἔκταση τῆς γῆς τους καί πού λέει πώς, ὅταν μεγαλώνει τό νοικοκυριό, μειώνεται ἡ ἐντατικότητα τῆς γεωργίας. 'Αντίθετα, τό μοναδικά σωστό συμπέρασμα εἶναι αὐτό πού βγαίνει, ὅταν συγκρίνει κανείς τά διάφορα νοικοκυριά ἀνάλογα μέ τό μέγεθος τῆς ἀξίας τῶν προϊόντων καί πού λέει πώς, ὅταν μεγαλώνουν οἱ διαστάσεις τοῦ νοικοκυριοῦ, μεγαλώνει καί ἡ ἐντατικότητα τῆς γεωργίας.

Καί τοῦτο γιατί ἡ ἔκταση τῆς γῆς μόνο ἔμμεσα μαρτυρεῖ γιά τίς διαστάσεις τοῦ νοικοκυριοῦ, καί ἡ «μαρτυρία» αὐτή εἶναι τόσο λιγότερο ἀξιόπιστη, ὅσο πιό πλατιά καί πιό γοργά προχωρεῖ ἡ ἐντατικοποίηση τῆς γεωργίας. 'Η ἀξία ὅμως τῶν προϊόντων τοῦ νοικοκυριοῦ μαρτυρεῖ γιά τίς διαστάσεις του ὄχι ἔμμεσα, ἀλλά ἄμεσα καί μάλιστα σ' ὅλες τίς περιπτώσεις. Ὅταν μιλοῦν γιά μικρή γεωργία, ἐννοοῦν πάντα τή γεωργία πού *δέν* στηρίζεται στή μισθωτή ἐργασία. Τό πέρασμα ὅμως στήν ἐκμετάλλευση μισθωτῶν ἐργατῶν δέν καθορίζεται μόνο ἀπό τήν αὔξηση τῆς γῆς τοῦ νοικοκυριοῦ μέ τή διατήρηση τῆς παλιᾶς τεχνικῆς βάσης του—αὐτό γίνεται μόνο στό ἐκτατικό, πρωτόγονο νοικοκυριό—ἀλλά καί ἀπό τό ἀνέβασμα τῆς δοσμένης τεχνικῆς, ἀπό τή μετατροπή τῆς παλιᾶς τεχνικῆς σέ νέα, ἀπό τήν τοποθέτηση στήν ἴδια ἔκταση γῆς πρόσθετου κεφαλαίου μέ τή μορφή, λογουχάρη, νέων μηχανῶν ἤ χημικῶν λιπασμάτων, εἴτε αὔξησης καί βελτίωσης τῶν ζώων κτλ.

'Η ταξινόμηση σύμφωνα μέ τό μέγεθος τῆς ἀξίας τῶν προϊόντων τῆς φάρμας βάζει μαζί τά νοικοκυριά πού τά χαρακτηρίζουν πραγματικά *ἴδιες διαστάσεις παραγωγῆς,* ἀνεξάρτητα ἀπό τήν ἔκταση τῆς γῆς τους. Ἔτσι, τό πολύ ἐντατικό νοικοκυριό πάνω σέ μικρό κομμάτι γῆς μπαίνει στήν ἴδια ὁμάδα μέ τό σχετικά ἐκτατικό νοικοκυριό σέ μεγάλη ἐπιφάνεια γῆς· καί τά δυό νοικοκυριά θά εἶναι πραγματικά μεγάλα καί ὡς πρός τίς διαστάσεις τῆς παραγωγῆς καί ὡς πρός τό βαθμό χρησιμοποίησης μισθωτῆς ἐργασίας.

'Αντίθετα, ἡ ταξινόμηση σύμφωνα μέ τήν ἔκταση τῆς γῆς βάζει μαζί τά μεγάλα καί τά μικρά νοικοκυριά, ἐφόσον μοιάζουν

ὡς πρός τήν ἔκταση τῆς γαιοκτησίας, βάζει μαζί νοικοκυριά μέ ἐντελῶς διαφορετικές διαστάσεις παραγωγῆς, νοικοκυριά ὅπου ἐπικρατεῖ ἡ ἐργασία τῶν μελῶν τῆς οἰκογένειας καί νοικοκυριά ὅπου ἐπικρατεῖ ἡ μισθωτή ἐργασία. Ἀπό δῶ προκύπτει μιά ριζικά λαθεμένη εἰκόνα *ἄμβλυνσης τῶν ταξικῶν ἀντιθέσεων* στόν καπιταλισμό, εἰκόνα πού παραμορφώνει τελείως τήν ἀληθινή κατάσταση πραγμάτων, πού ἀρέσει ὅμως πολύ στήν ἀστική τάξη. Ἀπό δῶ προκύπτει ἕνας *ἐξωραϊσμός τῆς κατάστασης τῶν μικρῶν γεωργῶν,* πού δέν εἶναι λιγότερο ψεύτικος καί πού δέν ἀρέσει λιγότερο στήν ἀστική τάξη, προκύπτει μιά ἀπολογητική τοῦ καπιταλισμοῦ.

Πραγματικά. Ἡ βασική καί κύρια τάση τοῦ καπιταλισμοῦ καί στή βιομηχανία καί στή γεωργία συνίσταται στήν ἐκτόπιση τῆς μικρῆς παραγωγῆς ἀπό τή μεγάλη. Τήν ἐκτόπιση ὅμως αὐτή δέν πρέπει νά τήν καταλαβαίνουμε *μόνο* μέ τήν ἔννοια τῆς ἄμεσης ἀπαλλοτρίωσης. Στήν ἐκτόπιση ἀνήκει ἐπίσης ἡ καταστροφή, ἡ χειροτέρευση τῶν ὅρων τοῦ νοικοκυριοῦ τῶν μικρῶν γεωργῶν, πού μπορεῖ νά διαρκέσει χρόνια καί δεκαετίες. Ἡ χειροτέρευση αὐτή ἐκδηλώνεται καί μέ τήν ὑπερβολική ἐργασία ἤ τή χειροτέρευση τῆς διατροφῆς τοῦ μικροῦ γεωργοῦ, καί μέ τήν ἐπιβάρυνσή του μέ χρέη, καί μέ τή χειροτέρευση τῆς τροφῆς καί γενικά τῆς συντήρησης τῶν ζώων, καί μέ τή χειροτέρευση τῶν ὅρων περιποίησης τῆς γῆς, τῆς καλλιέργειας, τῆς λίπανσής της κτλ., καί μέ τή στασιμότητα τῆς τεχνικῆς τοῦ νοικοκυριοῦ κτλ. Τό καθῆκον τοῦ ἐπιστήμονα ἐρευνητῆ, ἄν δέν θέλει νά τόν κατηγορήσουν γιά θεληματική ἤ ἄθελη ἐξυπηρέτηση τῆς ἀστικῆς τάξης μέ τόν ἐξωραϊσμό τῆς κατάστασης τῶν ἀφανιζόμενων καί καταπιεζόμενων μικρογεωργῶν, συνίσταται πρῶτ' ἀπ' ὅλα καί κυρίως στό νά καθορίσει μέ ἀκρίβεια τά γνωρίσματα τοῦ ἀφανισμοῦ, πού δέν τά διακρίνει καθόλου ἁπλότητα καί ὁμοιομορφία· ἀκόμη στό νά ἀποκαλύψει αὐτά τά γνωρίσματα, νά τά παρακολουθήσει καί νά ὑπολογίσει ὅσο εἶναι δυνατό τό πλάτος τῆς ἐπέκτασής τους, τήν ἀλλαγή τους στήν πορεία τοῦ χρόνου. Αὐτή τήν πολύ σπουδαία πλευρά τῆς ὑπόθεσης τήν προσέχουν λιγότερο ἀπ' ὅλα οἱ σύγχρονοι οἰκονομολόγοι καί στατιστικοί.

Φανταστεῖτε ὅτι σέ 90 μικρογεωργούς πού δέν ἔχουν κεφάλαια γιά νά καλυτερέψουν τό νοικοκυριό τους, πού μένουν πίσω ἀπό τήν ἐποχή τους καί σιγά-σιγά καταστρέφονται, ὁ στατιστικός προσθέτει 10 νοικοκυρέους πού ἔχουν ἀρκετά κεφάλαια καί σέ ἐξίσου μικρά κομμάτια γῆς ὀργανώνουν μιά παραγωγή μεγάλων διαστάσεων καί μιά ἐπιχείρηση πού στηρί-

ζεται στή μισθωτή ἐργασία. Γενικά καί κατά μέσο ὅρο προκύπτει μιά ἐξωραϊσμένη εἰκόνα τῆς κατάστασης ὅλης τῆς ἑκατοντάδας αὐτῆς τῶν μικρογεωργῶν.

᾿Ακριβῶς μιά τέτια ἐξωραϊσμένη εἰκόνα—καί μάλιστα ἐξωραϊσμένη ἀντικειμενικά γιά χατήρι τῆς ἀστικῆς τάξης—ἔδοσε ἡ ἀμερικανική ἀπογραφή τοῦ 1910, πρίν ἀπ᾿ ὅλα λόγω τοῦ γεγονότος ὅτι ἀπόριψε τή σύγκριση τῆς ταξινόμησης τῶν νοικοκυριῶν σύμφωνα μέ τή γῆ τους μέ τήν ταξινόμηση σύμφωνα μέ τήν ἀξία τοῦ προϊόντος τους—σύγκριση πού τήν ἔχει κάνει ἡ ἀπογραφή τοῦ 1900. Μαθαίνουμε, λογουχάρη, μόνο ὅτι τά ἔξοδα γιά λιπάσματα αὐξήθηκαν ἐξαιρετικά καί συγκεκριμένα κατά 115%, δηλαδή αὐξήθηκαν πάνω ἀπό τό διπλάσιο, ἐνῶ τά ἔξοδα γιά τή μισθωτή ἐργασία αὐξήθηκαν μόνο κατά 82% καί ὅλη ἡ ἀξία τῆς συγκομιδῆς αὐξήθηκε κατά 83%. Τεράστια πρόοδος. Πρόοδος τῆς λαϊκῆς γεωργίας. Καί ἴσως κανένας οἰκονομολόγος νά βγάλει, ἄν δέν τό ἔβγαλε κιόλας, τό συμπέρασμα: πρόοδος τῆς μικρῆς «ἐργασιακῆς» γεωργίας, ἀφοῦ, γιά νά μιλήσουμε γενικά, τά στοιχεῖα γιά τίς ὁμάδες νοικοκυριῶν σύμφωνα μέ τή γῆ τους δείχνουν ὅτι ἡ «μικρή» γεωργία στέκεται ἀσύγκριτα πιό ψηλά ὡς πρός τό μέγεθος τῶν ἐξόδων γιά λιπάσματα κατά 1 ἄκρ γῆς.

᾿Εμεῖς ὅμως ξέρουμε τώρα ὅτι ἕνα τέτιο συμπέρασμα θά ἦταν ἀπατηλό, γιατί ἡ ταξινόμηση τῶν νοικοκυριῶν σύμφωνα μέ τήν ἔκταση τῆς γῆς τους βάζει μαζί ἴσα-ἴσα τούς μικρογεωργούς πού καταστρέφονται, ἤ τό λιγότερο τσακίζονται ἀπό τή φτώχια καί δέν ἔχουν τή δυνατότητα νά ἀγοράσουν λιπάσματα, καί τούς *καπιταλιστές*, ἔστω καί μικρούς, πάντως ὅμως καπιταλιστές, πού πάνω σ᾿ ἕνα μικρό κομμάτι γῆς διεξάγουν ἕνα βελτιωμένο, ἐντατικό, μεγάλο νοικοκυριό μέ μισθωτούς ἐργάτες.

῎Αν ἡ μικρή γεωργία ἐκτοπίζεται γενικά ἀπό τή μεγάλη, ὅπως δείχνουν τά στοιχεῖα γιά τήν ἀξία ὅλης τῆς περιουσίας πού ἔχουν οἱ φάρμες τό 1900 καί τό 1910· ἄν σ᾿ αὐτό τό διάστημα, ὅπως θά δοῦμε ἀμέσως, ἀναπτύχθηκαν ἐξαιρετικά γρήγορα οἱ καλλιέργειες μέ ὑψηλό καπιταλιστικό χαρακτήρα πάνω σέ μικρά κομμάτια γῆς· ἄν, σύμφωνα μέ τά γενικά στοιχεῖα πού ἀφοροῦν καί τά μικρά καί τά μεγάλα, σύμφωνα μέ τό μέγεθος τῆς ἀξίας τῶν προϊόντων τους, νοικοκυριά, τά ἔξοδα γιά λιπάσματα ἀνεβαίνουν στό μέτρο πού αὐξάνουν οἱ διαστάσεις τοῦ νοικοκυριοῦ, τότε ἀπό δῶ βγαίνει ἀναπόφευκτα τό συμπέρασμα ὅτι ἀπό τό 1900 ὥς τό 1910 «ἡ πρόοδος» στή χρησιμοποίηση λιπασμάτων δυνάμωσε ἀκόμη περισσότερο τήν ὑπεροχή τῆς καπιταλι-

στικῆς γεωργίας πάνω στή μικρή, πού τήν ἐκτόπισε καί τήν τσάκισε ἀκόμη περισσότερο.

12. ΟΙ ΔΙΑΦΟΡΟΙ ΤΥΠΟΙ ΝΟΙΚΟΚΥΡΙΩΝ ΣΤΗ ΓΕΩΡΓΙΑ

Αὐτά πού εἴπαμε παραπάνω γιά τά ἐντατικά, μεγάλα καπιταλιστικά νοικοκυριά πάνω σέ μικρά κομμάτια γῆς προκαλοῦν τήν ἑξῆς ἐρώτηση: ὑπάρχει ἄραγε λόγος νά νομίζουμε ὅτι ἡ ἐντατικοποίηση τῆς γεωργίας πρέπει νά ὁδηγεῖ στήν ἐλάττωση τῆς ἔκτασης τῆς γῆς τοῦ νοικοκυριοῦ; Μ᾽ἄλλα λόγια, ὑπάρχουν ἄραγε ὅροι πού ἀφοροῦν τήν ἴδια τήν τεχνική τῆς σύγχρονης γεωργίας καί πού ἀπαιτοῦν νά ἐλαττωθεῖ ἡ ἔκταση τῆς γῆς τοῦ νοικοκυριοῦ γιά ν᾽ἀνέβει ἡ ἐντατικότητα τῆς γεωργίας;

Τήν ἀπάντηση σ᾽αὐτό τό ἐρώτημα δέν μποροῦν νά τή δόσουν οὔτε οἱ γενικοί θεωρητικοί συλλογισμοί, οὔτε τά παραδείγματα. Πρόκειται γιά τό συγκεκριμένο ἐπίπεδο τῆς τεχνικῆς στίς δοσμένες συνθῆκες τῆς γεωργίας καί γιά τό συγκεκριμένο μέγεθος τοῦ κεφαλαίου πού εἶναι ἀπαραίτητο γιά τό τάδε σύστημα οἰκονομίας. Θεωρητικά εἶναι νοητή ὁποιαδήποτε τοποθέτηση κεφαλαίου ὁποιωνδήποτε διαστάσεων σέ ὁποιαδήποτε ἔκταση γῆς, εἶναι ὅμως αὐτονόητο ὅτι «αὐτό ἐξαρτιέται» ἀπό τούς ὑπάρχοντες οἰκονομικούς, τεχνικούς, πολιτιστικούς κτλ. ὅρους καί ὅλο τό ζήτημα συνίσταται ἀκριβῶς στό νά ξέρει κανείς ποιές συνθῆκες ὑπάρχουν στή δοσμένη στιγμή σέ μιά δοσμένη χώρα. Τά παραδείγματα δέν χρησιμεύουν σέ τίποτε, γιατί σ᾽ἕναν τομέα μέ τόσο σύνθετες, ποικιλόμορφες, περιπλεγμένες καί ἀντιφατικές τάσεις, ὅπως ἡ οἰκονομία τῆς σύγχρονης γεωργίας, πάντα μπορεῖ κανείς νά βρεῖ παραδείγματα γιά νά ἐπιβεβαιώσει διαμετρικά ἀντίθετες ἀπόψεις. Ἐδῶ χρειάζεται πρῶτ᾽ἀπ᾽ὅλα καί περισσότερο ἀπό ὁπουδήποτε ἀλλοῦ ἡ ἀναπαράσταση τοῦ προτσές *στό σύνολό του,* ὁ ὑπολογισμός ὅλων τῶν τάσεων καί ὁ καθορισμός τῆς συνισταμένης τους ἤ τοῦ συνόλου τους, τοῦ ἀποτελέσματός τους.

Τό τρίτο σύστημα ταξινόμησης, πού ἐφάρμοσαν οἱ ἀμερικανοί στατιστικοί τό 1900, βοηθάει ν᾽ἀπαντήσουμε στό ἐρώτημα πού τέθηκε. Τό σύστημα αὐτό εἶναι ἡ ταξινόμηση *ἀνάλογα μέ τήν κύρια πηγή εἰσοδήματος.* Ὅλες οἱ φάρμες χωρίζονται ἀνάλογα μ᾽αὐτό τό γνώρισμα στίς παρακάτω κατηγορίες: 1) σανός καί σιτηρά σάν κύριες πηγές εἰσοδήματος· 2) μικτές· 3) κτηνοτροφία· 4) βαμβάκι· 5) λαχανικά· 6) φροῦτα· 7) γαλακτοκομικά

προϊόντα· 8) καπνός· 9) ρύζι· 10) ζάχαρη· 11) ἄνθη· 12) προϊόντα θερμοκήπιου· 13) τάρο[75]· 14) καφές. Ὅλες μαζί οἱ τελευταῖες 7 κατηγορίες (8-14) δίνουν μόνο τά 2,2% τοῦ συνολικοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀγροκτημάτων, δηλαδή ἕνα τόσο μηδαμινό ποσοστό, πού δέν θά σταθοῦμε χωριστά σ'αὐτές. Ὅσο γιά τόν οἰκονομικό τους χαρακτήρα καί τή σημασία τους οἱ κατηγορίες αὐτές (8-14) εἶναι πέρα γιά πέρα ὁμοιογενεῖς μέ τίς τρεῖς προηγούμενες (5-7), καί ἀποτελοῦν μαζί τους ἕνα τύπο.

Δίνουμε τά στοιχεῖα γιά τό χαρακτηρισμό τῶν ἀγροκτημάτων διαφορετικοῦ τύπου:

Φάρμες χωρισμένες σέ ὁμάδες ἀνάλογα μέ τήν κύρια πηγή εἰσοδήματος:	Ποσοστό στό συνολικό ἀριθμό ἀγροκτημάτων	Μέση ἔκταση τῆς γῆς κατά φάρμα		Ἀναλογοῦν κατά μέσο ὅρο σέ ἕνα ἄκρ ὅλης τῆς γῆς (σέ δολλ.)			
		σύν.	καλλιερ.	ἔξοδα γιά μισθωτή ἐργασία	ἔξοδα γιά λιπάσματα	ἀξία ἐργαλείων καί μηχανῶν	ἀξία ὅλων τῶν ζώων
Σανός καί σιτηρά	23,0	159,3	111,1	0,47	0,04	1,04	3,17
Μικτές	18,5	106,8	46,5	0,35	0,08	0,94	2,73
Κτηνοτροφία	27,3	226,9	86,1	0,29	0,02	0,66	4,45
Βαμβάκι	18,7	83,6	42,5	0,30	0,14	0,53	2,11
Λαχανικά	2,7	65,1	33,8	1,62	0,59	2,12	3,74
Φροῦτα	1,4	74,8	41,6	2,46	0,30	2,34	3,35
Προϊόντα γάλακτος ..	6,2	121,9	63,2	0,86	0,09	1,66	5,58
Ὅλες οἱ φάρμες γενικά	100,0	146,6	72,3	0,43	0,07	0,90	3,66

Βλέπουμε ὅτι οἱ δυό πρῶτες κατηγορίες (σανός καί σιτηρά, καί οἱ μικτές) μποροῦν νά ὀνομαστοῦν μεσαῖες καί ὡς πρός τό βαθμό ἀνάπτυξης τοῦ καπιταλιστικοῦ χαρακτήρα τοῦ νοικοκυριοῦ (τά ἔξοδα γιά μισθωτή ἐργασία πλησιάζουν περισσότερο ἀπ'ὅλα τό μέσο ὅρο: 0,35-0,47 ἔναντι 0,43 πού εἶναι ὁ μέσος ὅρος γιά τίς Ἑνωμένες Πολιτεῖες στό σύνολό τους) καί ὡς πρός τήν ἐντατικότητα τῆς γεωργίας. Ὅλα τά γνωρίσματα τῆς ἐντατικότητας τοῦ νοικοκυριοῦ—ἔξοδα γιά λιπάσματα, ἀξία μηχανῶν καί ζώων κατά 1 ἄκρ γῆς—πλησιάζουν περισσότερο ἀπ'ὅλα στό γενικό μέσο ὅρο για τίς Ἑνωμένες Πολιτεῖες στό σύνολό τους.

Χωρίς ἀμφιβολία καί οἱ δυό αὐτές ὁμάδες εἶναι ἰδιαίτερα

χαρακτηριστικές γιά τήν πλειονότητα τῶν γεωργικῶν νοικοκυριῶν γενικά. Σανός καί σιτηρά, μετά συνδυασμός τῶν διαφόρων προϊόντων τῆς γεωργίας—(«μικτές» πηγές εἰσοδήματος)—αὐτοί εἶναι οἱ κυριότεροι τύποι τῶν γεωργικῶν νοικοκυριῶν σ'ὅλες τίς χῶρες. Θά ἦταν ἐξαιρετικά ἐνδιαφέρον νά ἔχουμε πιό λεπτομερειακά στοιχεῖα γι'αὐτές τίς ὁμάδες, λόγουχάρη, τήν ὑποδιαίρεσή τους σέ λιγότερο ἤ περισσότερο ἐμπορευματικές κτλ. Ὅπως εἴδαμε ὅμως, ἡ ἀμερικανική στατιστική, ἀφοῦ ἔκανε ἕνα βῆμα πρός αὐτή τήν κατεύθυνση, πῆγε ἔπειτα ὄχι πρός τά μπρός, ἀλλά πρός τά πίσω.

Οἱ δυό ἑπόμενες κατηγορίες, ἡ κτηνοτροφία καί τό βαμβάκι, μᾶς δίνουν τόν τύπο τῆς λιγότερο (καπιταλιστικῆς) φάρμας (ἔξοδα γιά μισθωτή ἐργασία 0,29-0,30 ἐνῶ ὁ μέσος ὅρος εἶναι 0,43) καί μέ τή λιγότερο ἐντατική γεωργία. Τό μέγεθος τῆς ἀξίας τῶν ἐργαλείων καί τῶν μηχανῶν εἶναι ἐδῶ τό μικρότερο καί εἶναι σημαντικά πιό χαμηλό ἀπό τό μέσο ὅρο (0,66 καί 0,53 ἔναντι 0,90). Οἱ φάρμες, πού τό κυριότερο εἰσόδημά τους προέρχεται ἀπό τήν κτηνοτροφία, παρουσιάζουν φυσικά μεγαλύτερο ἀριθμό ζώων κατά 1 ἄκρ γῆς ἀπό τό μέσο ὅρο γιά τίς Ἑνωμένες Πολιτεῖες (4,45 ἔναντι 3,66), πρόκειται ὅμως βέβαια γιά ἐκτατική κτηνοτροφία: τά ἔξοδα γιά λιπάσματα εἶναι ἐλάχιστα, τό μέσο μέγεθος τῶν ἀγροκτημάτων εἶναι τό πιό μεγάλο (226,9 ἄκρ), τό ποσοστό τῆς καλλιεργημένης γῆς (86,1 ἀπό τά 226,9) εἶναι τό πιό μικρό. Οἱ βαμβακοπαραγωγικές φάρμες ξεπερνοῦν τό μέσο ὅρο στή χρησιμοποίηση λιπασμάτων, τά ὑπόλοιπα ὅμως γνωρίσματα τῆς ἐντατικότητας τῆς γεωργίας (ἀξία τῶν ζώων καί τῶν μηχανῶν κατά 1 ἄκρ γῆς) εἶναι ἐδῶ ἐξαιρετικά χαμηλά.

Τέλος, οἱ τρεῖς τελευταῖες κατηγορίες—λαχανικά, φροῦτα, γαλακτοκομικά προϊόντα—περιλαβαίνουν τίς φάρμες πού εἶναι, πρῶτο, οἱ πιό μικρές (33-63 ἄκρ καλλιεργημένης γῆς ἔναντι 42-86 καί 46-111 στίς ἄλλες κατηγορίες)· δεύτερο, εἶναι οἱ πιό καπιταλιστικές: τά ἔξοδα γιά μισθωτή ἐργασία εἶναι τά πιό μεγάλα, 2-6 φορές μεγαλύτερα ἀπό τό μέσο ὅρο· τρίτο, εἶναι οἱ πιό ἐντατικές. Σχεδόν ὅλα τά γνωρίσματα ἐντατικότητας τῆς γεωργίας ξεπερνοῦν ἐδῶ τό μέσο ὅρο: καί τά ἔξοδα γιά λιπάσματα, καί ἡ ἀξία τῶν μηχανῶν, καί ἡ ἀξία τῶν ζώων (μικρή ἐξαίρεση ἀποτελοῦν οἱ φρουτοπαραγωγικές φάρμες, πού ἀπ'αὐτή τήν ἄποψη βρίσκονται πιό κάτω ἀπό τίς μεσαῖες, βρίσκονται ὅμως πιό πάνω ἀπό τίς φάρμες πού τό εἰσόδημά τους προέρχεται κυρίως ἀπό σανό καί σιτηρά).

Τώρα θά περάσουμε στό ζήτημα, ποιό εἶναι ἀκριβῶς μέσα στή γενική οἰκονομία τῆς χώρας τό ποσοστό πού ἀντιπροσωπεύουν αὐτές οἱ φάρμες μέ ὑψηλή καπιταλιστική ἀνάπτυξη. Στήν ἀρχή ὅμως πρέπει νά σταθοῦμε κάπως λεπτομερέστερα στόν πιό ἐντατικό χαρακτήρα τους.

Ἄς πάρουμε τίς φάρμες πού τό κύριο εἰσόδημά τους προέρχεται ἀπό λαχανικά. Εἶναι γνωστό ὅτι σ'ὅλες τίς καπιταλιστικές χῶρες ἡ ἀνάπτυξη τῶν πόλεων, τῶν ἐργοστασίων, τῶν βιομηχανικῶν συνοικισμῶν, τῶν σιδηροδρομικῶν σταθμῶν, τῶν λιμανιῶν κτλ. προκαλεῖ ἐντατική ζήτηση προϊόντων αὐτοῦ τοῦ εἴδους, ἀνεβάζει τήν τιμή τους, αὐξάνει τόν ἀριθμό τῶν ἀγροτικῶν ἐπιχειρήσεων πού παράγουν αὐτά τά προϊόντα γιά πώληση. Μιά μέση φάρμα «λαχανικῶν» εἶναι *πάνω ἀπό τρεῖς φορές μικρότερη* σέ ἔκταση καλλιεργημένης γῆς ἀπό μιά «συνηθισμένη» φάρμα, πού τό εἰσόδημά της προέρχεται κυρίως ἀπό σανό καί σιτηρά: ἡ πρώτη ἔχει 33,8 ἄκρ, ἡ δεύτερη 111,1. Αὐτό σημαίνει ὅτι ἡ σημερινή τεχνική μέ τή σημερινή συσσώρευση κεφαλαίου στή γεωργία ἀπαιτεῖ μικρότερη ἔκταση γιά τή φάρμα «λαχανικῶν»· μ'ἄλλα λόγια, γιά νά τοποθετήσει κανείς κεφάλαια στή γεωργία καί νά πάρει ὄχι λιγότερο ἀπό τό μέσο κέρδος, πρέπει μέ τή σημερινή κατάσταση τῆς τεχνικῆς νά ὀργανώσει ἕνα νοικοκυριό γιά τήν παραγωγή λαχανικῶν *σέ μικρότερη ἔκταση γῆς* ἀπ'ὅ,τι ἀπαιτεῖται γιά τήν παραγωγή σανοῦ καί σιτηρῶν.

Ἐκτός ἀπ'αὐτό. Ἡ ἀνάπτυξη τοῦ καπιταλισμοῦ στή γεωργία συνίσταται πρῶτ'ἀπ'ὅλα στό πέρασμα ἀπό τή φυσική γεωργία στήν ἐμπορευματική. Αὐτό τό πράγμα τό ξεχνᾶμε διαρκῶς καί σ'αὐτό χρειάζεται νά ἐπιμένουμε ξανά καί ξανά. Ἡ ἀνάπτυξη ὅμως τῆς ἐμπορευματικῆς γεωργίας δέν ἀκολουθεῖ καθόλου τόν «ἁπλό» δρόμο πού βλέπουν μέ τή φαντασία τους ἤ ὑποθέτουν οἱ ἀστοί οἰκονομολόγοι, τό δρόμο τῆς αὔξησης τῆς παραγωγῆς τῶν *ἴδιων ἀκριβῶς* προϊόντων. Ὄχι. Ἡ ἀνάπτυξη τῆς ἐμπορευματικῆς γεωργίας συνίσταται πολύ συχνά στό πέρασμα ἀπό τό ἕνα προϊόν σέ ἄλλο. Τό πέρασμα ἀπό τήν παραγωγή σανοῦ καί σιτηρῶν στήν παραγωγή λαχανικῶν ἀνήκει ἀκριβῶς σ'αὐτά τά συνηθισμένα περάσματα. Καί τί σημαίνει ἕνα τέτιο πέρασμα σχετικά μέ τό ζήτημα πού μᾶς ἐνδιαφέρει, τοῦ μεγέθους δηλαδή τῆς ἐπιφάνειας τῆς γῆς πού κατέχει τό νοικοκυριό καί τῆς ἀνάπτυξης τοῦ καπιταλισμοῦ στή γεωργία;

Τό πέρασμα αὐτό σημαίνει *κομμάτιασμα* τῆς «μεγάλης»

φάρμας μέ 111,1 ἄκρ σέ περισσότερες ἀπό τρεῖς «μικρές» φάρμες μέ 33,8 ἄκρ. Ἡ παραγωγή τῆς παλιᾶς φάρμας ἦταν 760 δολλάρια—μέση ἀξία τῶν προϊόντων στή φάρμα πού τό κύριο εἰσόδημά της προέρχεται ἀπό τό σανό καί τά σιτηρά, ἀφοῦ ἀφαιρεθοῦν τά προϊόντα πού πᾶνε γιά τή διατροφή τῶν ζώων. Ἡ παραγωγή κάθε νέας φάρμας εἶναι 665 δολλάρια. Συνολικά αὐτό σημαίνει 665 Χ 3 = 1995 δολλάρια, δηλαδή περισσότερο ἀπό τό διπλάσιο τῆς παλιᾶς.

Ἡ μικρή παραγωγή ἐκτοπίζεται ἀπό τή μεγάλη μέ παράλληλη *ἐλάττωση* τῆς ἐπιφάνειας τῆς γῆς τοῦ νοικοκυριοῦ.

Τά μέσα ἔξοδα γιά μίσθωση ἐργατῶν στήν παλιά φάρμα ἦταν 76 δολλάρια, στήν καινούργια 106 δολλάρια, δηλ. σχεδόν μιάμιση φορά περισσότερα, ἐνῶ ἡ ἔκταση τῆς γῆς ἐλαττώθηκε τρεῖς καί πάνω φορές. Τά ἔξοδα γιά λιπάσματα αὐξάνουν ἀπό 0,04 δολλάρια κατά ἄκρ σέ 0,59 δολλάρια, δηλ. σχεδόν δεκαπέντε φορές, ἡ ἀξία τῶν ἐργαλείων καί τῶν μηχανῶν διπλασιάζεται—ἀπό 1,4 δολλάρια φτάνει τά 2,12 δολλάρια κτλ.

Θά μᾶς προβάλλουν τήν ἀντίρηση, ὅπως τήν προβάλλουν συνήθως, ὅτι ὁ ἀριθμός αὐτῶν τῶν ἀγροκτημάτων μέ ἀναπτυγμένο καπιταλιστικό χαρακτήρα, μέ εἰδικές, «ἐμπορεύσιμες» καλλιέργειες, εἶναι μηδαμινός σέ σχέση μέ τό γενικό ἀριθμό τῶν ἀγροκτημάτων. Ἐμεῖς ὅμως θά ἀπαντήσουμε ὅτι, πρῶτο, ὁ ἀριθμός καί *ὁ ρόλος* αὐτῶν τῶν ἀγροκτημάτων, ὁ οἰκονομικός τους ρόλος, εἶναι πολύ μεγαλύτερος ἀπ'ὅ,τι νομίζεται συνήθως· καί δεύτερο,—καί αὐτό εἶναι τό κυριότερο—στίς καπιταλιστικές χῶρες *αὐτές ἀκριβῶς οἱ καλλιέργειες* αὐξάνουν *πιό γρήγορα* ἀπό τίς ἄλλες. Ἀκριβῶς γι'αὐτό τό λόγο, ὅταν ὑπάρχει προτσές ἐντατικοποίησης τῆς γεωργίας, ἡ ἐλάττωση τῆς ἔκτασης τῆς γῆς τοῦ νοικοκυριοῦ σημαίνει πολύ συχνά αὔξηση κι'ὄχι ἐλάττωση τῶν διαστάσεων τῆς παραγωγῆς, αὔξηση κι'ὄχι ἐλάττωση τῆς ἐκμετάλλευσης τῆς μισθωτῆς ἐργασίας.

Γιά τό ζήτημα αὐτό ὁρίστε τά ἀκριβῆ στοιχεῖα τῆς ἀμερικανικῆς στατιστικῆς, πού ἀγκαλιάζουν ὅλη τή χώρα στό σύνολό της. Παίρνουμε *ὅλες* τίς εἰδικές ἤ «ἐμπορεύσιμες» καλλιέργειες πού ἀπαριθμοῦνται πιό πάνω στίς κατηγορίες 5-14: λαχανικά, φροῦτα, γαλακτοκομικά προϊόντα, καπνό, ρύζι, ζάχαρη, ἄνθη, προϊόντα θερμοκηπίου, τάρο καί καφέ. Ὅλες οἱ φάρμες πού τό 1900 εἶχαν στίς Ἑνωμένες Πολιτεῖες σάν *κύρια* πηγή εἰσοδήματος αὐτά τά προϊόντα ἦταν 12,5% τοῦ συνολικοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀγροκτημάτων. Συνεπῶς, ἀποτελοῦν ἕνα μικρό μέρος, τό ἕνα ὄγδοο. Ὅλη ἡ γῆ πού εἶχαν ἦταν 8,6% τῆς συνολικῆς ἔκτασης

τῆς γῆς, δηλαδή μόνο τό $^1/_{12}$. Ἄς πᾶμε ὅμως παραπέρα. Ἄς πάρουμε ὅλη τήν ἀξία τῶν προϊόντων ὅλης τῆς ἀμερικανικῆς γεωργίας, ἀφοῦ ἀφαιρέσουμε τήν ἀξία τῶν προϊόντων πού πηγαίνουν γιά τή διατροφή τῶν ζώων. Ἀπό τήν ἀξία αὐτή στίς προαναφερόμενες φάρμες ἀναλογοῦν ἤδη τά 16,0%, δηλαδή ποσοστό περίπου διπλάσιο ἀπό τό ποσοστό τῆς γῆς τους.

Συνεπῶς, ἡ παραγωγικότητα τῆς ἐργασίας καί τῆς γῆς σ᾽αὐτές τίς φάρμες εἶναι σχεδόν δυό φορές μεγαλύτερη ἀπό τό μέσο ὅρο.

Ἄς πάρουμε τό ποσό ὅλων τῶν ἐξόδων γιά μισθωτή ἐργασία στήν ἀμερικανική γεωργία. Ἀπό τό ποσό αὐτό στίς προαναφερόμενες φάρμες ἀναλογοῦν τά 26,6%, δηλαδή πάνω ἀπό τό ἕνα τέταρτο· τό ποσοστό αὐτό εἶναι πάνω ἀπό τρεῖς φορές μεγαλύτερο ἀπό τό ποσοστό τῆς γῆς καί πάνω ἀπό τρεῖς φορές μεγαλύτερο ἀπό τό μέσο ὅρο. Συνεπῶς, ὁ καπιταλιστικός χαρακτήρας αὐτῶν τῶν ἀγροκτημάτων εἶναι ἀσύγκριτα ἀνώτερος ἀπό τό μέσο ὅρο.

Τό μερίδιό τους στή συνολική ἀξία τῶν ἐργαλείων καί τῶν μηχανῶν εἶναι 20,1% καί στό συνολικό ποσό τῶν ἐξόδων γιά λιπάσματα 31,7%, δηλαδή εἶναι ἀσήμαντα μικρότερο ἀπό τό *ἕνα τρίτο* τοῦ συνολικοῦ ποσοῦ καί πλησιάζει στό *τετραπλάσιο* τοῦ μέσου ὅρου.

Συνεπῶς, σάν ἀποτέλεσμα ἔχουμε τό ἀναμφισβήτητο καί διαπιστωμένο γιά ὅλη τή χώρα στό σύνολό της γεγονός, ὅτι δηλ. οἱ πολύ ἐντατικές φάρμες ξεχωρίζουν μέ τήν πολύ μικρή ἔκταση γῆς κατά φάρμα καί μέ τήν πολύ μεγάλη χρησιμοποίηση μισθωτῆς ἐργασίας, μέ τήν πολύ μεγάλη παραγωγικότητα τῆς ἐργασίας· ὅτι ὁ οἰκονομικός ρόλος αὐτῶν τῶν ἀγροκτημάτων σ᾽ὅλη τή γεωργία τῆς δοσμένης χώρας ξεπερνάει δυό, τρεῖς καί περισσότερες φορές τό ποσοστό τους στό συνολικό ἀριθμό τῶν ἀγροκτημάτων, χωρίς νά μιλᾶμε πιά γιά τή συνολική ἔκταση τῆς γῆς.

Μικραίνει ἤ μεγαλώνει μέ τόν καιρό ὁ ρόλος πού παίζουν αὐτές οἱ πολύ ἀναπτυγμένες καπιταλιστικές καί πολύ ἐντατικές καλλιέργειες καί φάρμες μέσα στίς ὑπόλοιπες καλλιέργειες καί φάρμες στήν ἀγροτική οἰκονομία;

Τήν ἀπάντηση τή δίνει ἡ σύγκριση τῶν δυό τελευταίων ἀπογραφῶν μέ τή σημασία ὅτι *αὐξάνει* ἀναμφίβολα αὐτός ὁ ρόλος. Ἄς πάρουμε τήν ἔκταση τῆς γῆς μέ διάφορες καλλιέργειες. Ἀπό τό 1900 ὥς τό 1910 ἡ καλλιεργημένη μέ σιτηρά ὅλων τῶν εἰδῶν ἔκταση γῆς αὐξήθηκε στίς Ἑνωμένες Πολιτεῖες μόνο

κατά 3,5%· μέ ὄσπρια κτλ. κατά 26,6%· μέ σανό καί κτηνοτροφικά χόρτα κατά 17,2%· μέ βαμβάκι κατά 32,0%· μέ λαχανικά κατά 25,5%· μέ ζαχαρότευτλα, ζαχαροκάλαμο κτλ. κατά 62,6%.

Ἄς πάρουμε τά στοιχεῖα γιά τήν παραγωγή ἀγροτικῶν προϊόντων. Ἀπό τό 1900 ὥς τό 1910 ἡ συνολική συγκομιδή ὅλων τῶν σιτηρῶν αὐξήθηκε μονάχα κατά 1,7%· τῶν ὀσπρίων κατά 122,2%· τοῦ σανοῦ καί τῶν κτηνοτροφικῶν χόρτων κατά 23,0%· τῶν ζαχαρότευτλων κατά 395,7%· τοῦ ζαχαροκάλαμου κατά 48,5%· τῆς πατάτας κατά 42,4%· τῶν σταφυλιῶν κατά 97,6%· ἡ κακή σοδιά τῶν ὀπωρικῶν καρπῶν, τῶν μήλων κτλ. τό 1910 συνοδεύεται, λογουχάρη, ἀπό τόν τριπλασιασμό τῆς συγκομιδῆς πορτοκαλιῶν, λεμονιῶν κτλ.

Κι᾽ἔτσι γιά ὅλη τήν ἀμερικανική γεωργία ἔχει ἀποδειχτεῖ τό φαινομενικά παράδοξο κι᾽ὡστόσο ἀδιαφιλονίκητο γεγονός ὅτι, γιά νά μιλήσουμε γενικά, δέν συντελεῖται μόνο ἡ ἐκτόπιση τῆς μικρῆς παραγωγῆς ἀπ᾽τή μεγάλη, ἀλλά κι᾽ὅτι ἡ ἐκτόπιση αὐτή γίνεται μέ τήν παρακάτω μορφή:

ἡ μικρή παραγωγή ἐκτοπίζεται ἀπό τή μεγάλη μέ τήν ἐκτόπιση τῶν πιό «μεγάλων» σέ ἔκταση γῆς ἀγροκτημάτων, πού εἶναι ὅμως λιγότερο παραγωγικά, λιγότερο ἐντατικά καί λιγότερο καπιταλιστικά ἀπό τίς πιό «μικρές» σέ ἔκταση γῆς, ὅμως πιό παραγωγικές, πιό ἐντατικές καί πιό καπιταλιστικές φάρμες.

13. ΠΩΣ ΠΑΡΟΥΣΙΑΖΕΤΑΙ ΜΙΚΡΟΤΕΡΗ Η ΕΚΤΟΠΙΣΗ ΤΗΣ ΜΙΚΡΗΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ ΑΠΟ ΤΗ ΜΕΓΑΛΗ ΣΤΗ ΓΕΩΡΓΙΑ

Μποροῦν νά μᾶς προβάλουν τήν ἀντίρηση: ἄν ἡ ἐκτόπιση τῆς μικρῆς *παραγωγῆς* γίνεται «ἐπίσης» μέ τή μορφή τῆς ἐντατικοποίησης (καί τῆς «καπιταλιστικοποίησης») τῆς οἰκονομίας στίς πιό μικρές *φάρμες*, μπορεῖ ἄραγε νά θεωρηθεῖ γενικά χρήσιμη σέ κάτι ἡ ταξινόμησή τους σύμφωνα μέ τήν ἔκταση τῆς γῆς; δέν προκύπτει ἄραγε τότε ὅτι ὑπάρχουν δυό ἀντιτιθέμενες τάσεις καί ὅτι εἶναι ἀδύνατο νά βγάλει κανείς ὁποιοδήποτε γενικό συμπέρασμα;

Γιά ν᾽ἀπαντήσουμε σ᾽αὐτή τήν ἀντίρηση, πρέπει νά φέρουμε στό μυαλό μας ὅλη τήν εἰκόνα τῆς ἀμερικανικῆς γεωργίας καί τῆς ἐξέλιξής της *στό σύνολό της*. Γιά νά γίνει αὐτό, πρέπει νά προσπαθήσουμε νά συγκρίνουμε καί νά ἀντιπαραβάλουμε καί τίς τρεῖς ταξινομήσεις τῶν ἀγροκτημάτων πού ἀποτελοῦν, μπορεῖ νά πεῖ κανείς, τό μάξιμουμ πού ἔδοσε ἡ κοινωνική

στατιστική στόν τομέα τῆς ἀγροτικῆς οἰκονομίας στά τελευταῖα χρόνια.

Μιά τέτια σύγκριση καί ἀντιπαραβολή εἶναι δυνατή. Δέν χρειάζεται παρά μόνο νά καταρτιστεῖ ἕνας πίνακας, πού μέ τήν πρώτη ματιά μπορεῖ νά φανεῖ ὑπερβολικά ἀφηρημένος καί πολύπλοκος καί «νά τρομάξει» ἔτσι τόν ἀναγνώστη. Ὅμως μέ μιά σχετικά μικρή προσοχή, ἡ «ἀνάγνωση», ἡ ἀφομοίωση καί ἡ ἀνάλυση αὐτοῦ τοῦ πίνακα δέν παρουσιάζει καμιά δυσκολία.

Γιά νά συγκρίνουμε τίς τρεῖς διαφορετικές ταξινομήσεις τῶν ἀγροκτημάτων πρέπει νά πάρουμε ἀποκλειστικά τίς *ἑκατοστιαῖες σχέσεις* ἀνάμεσα στίς διάφορες ὁμάδες. Στήν ἀμερικανική ἀπογραφή τοῦ 1900 ὑπάρχουν ὅλοι οἱ ἀντίστοιχοι ὑπολογισμοί. Συνοψίζουμε κάθε ταξινόμηση σέ *τρεῖς* κύριες ὁμάδες. Σύμφωνα μέ τήν ἔκταση τῆς γῆς, παίρνουμε: 1) τίς μικρές φάρμες (ὥς 100 ἄκρ)· 2) τίς μεσαῖες (100-175 ἄκρ) καί 3) τίς μεγάλες (175 ἄκρ καί πάνω). Σύμφωνα μέ τήν ἀξία τοῦ προϊόντος, παίρνουμε: 1) τίς μή καπιταλιστικές φάρμες (ὥς 500 δολλάρια)· 2) τίς μεσαῖες (500-1000 δολλάρια) καί 3) τίς καπιταλιστικές (1000 δολλάρια καί πάνω). Σύμφωνα μέ τήν κύρια πηγή εἰσοδήματος, παίρνουμε: 1) τίς φάρμες μέ ἀδύνατα ἀναπτυγμένο καπιταλιστικό χαρακτήρα (ζῶα, βαμβάκι)· 2) τίς μεσαῖες (σανό καί σιτηρά· μικτές) καί 3) τίς φάρμες μέ ὑψηλή καπιταλιστική ἀνάπτυξη (τίς εἰδικές «ἐμπορεύσιμες» καλλιέργειες πού ἀπαριθμοῦνται πιό πάνω, στήν § 12, στίς κατηγορίες 5-14).

Γιά κάθε ὁμάδα παίρνουμε πρῶτ'ἀπ'ὅλα τό ποσοστό τῶν ἀγροκτημάτων, δηλαδή τήν ἑκατοστιαία σχέση τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀγροκτημάτων τῆς δοσμένης ὁμάδας πρός τό συνολικό ἀριθμό τῶν ἀγροκτημάτων στίς Ἑνωμένες Πολιτεῖες γενικά. Ἔπειτα τό ποσοστό ὅλης τῆς γῆς, δηλαδή τήν ἑκατοστιαία σχέση τῆς ἔκτασης ὅλης τῆς γῆς τῆς δοσμένης ὁμάδας πρός ὅλη τήν ἔκταση γῆς σ'ὅλες τίς φάρμες τῶν Ἑνωμένων Πολιτειῶν. Ἡ ἔκταση τῆς γῆς μπορεῖ νά χρησιμεύσει σάν δείκτης τῶν ἐκτατικῶν διαστάσεων τοῦ νοικοκυριοῦ (δυστυχῶς στή διάθεσή μας ὑπάρχουν στοιχεῖα μονάχα γιά *ὅλη* τή γῆ καί ὄχι ἀποκλειστικά καί μόνο γιά τήν καλλιεργημένη γῆ, πράγμα πού θά παρουσίαζε μεγαλύτερη ἀκρίβεια). Ἄν τό ποσοστό ὅλης τῆς γῆς εἶναι *μεγαλύτερο* ἀπό τό ποσοστό τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀγροκτημάτων λογουχάρη, ἄν στά 17,2% τῶν ἀγροκτημάτων ἀναλογοῦν τά 43,1% τῆς γῆς, τότε σημαίνει ὅτι ἔχουμε νά κάνουμε μέ μεγάλες φάρμες, μεγαλύτερες ἀπό τό μέσο ὅρο καί μάλιστα διπλάσιες καί πάνω ἀπό τό μέσο ὅρο. Ἄν τό ποσοστό τῆς γῆς

εἶναι *χαμηλότερο* ἀπό τό ποσοστό τῶν ἀγροκτημάτων ἔχουμε τό ἀντίθετο συμπέρασμα.

Παρακάτω παίρνονται οἱ δεῖκτες *τῆς ἐντατικότητας* τοῦ νοικοκυριοῦ, ἡ ἀξία τῶν ἐργαλείων καί τῶν μηχανῶν καί τό γενικό ποσό τῶν ἐξόδων γιά λιπάσματα. Κι᾽ἐδῶ παίρνεται τό ποσοστό τῆς ἀξίας καί τοῦ ἀθροίσματος τῶν ἐξόδων πού ἀναλογεῖ σέ κάθε δοσμένη ὁμάδα πρός τό συνολικό ἀριθμό γιά ὅλη τή χώρα. Κι᾽ἐδῶ, ἄν τό ποσοστό αὐτό εἶναι *μεγαλύτερο* ἀπό τό ποσοστό τῆς γῆς, βγαίνει τό συμπέρασμα ὅτι ἡ ἐντατικότητα εἶναι *πάνω* ἀπό τό μέσο ὅρο, κτλ.

Τέλος, γιά νά καθοριστεῖ μέ ἀκρίβεια ὁ καπιταλιστικός χαρακτήρας τοῦ νοικοκυριοῦ, χρησιμοποιεῖται ἡ ἴδια μέθοδος σχετικά μέ τό συνολικό ποσό πού ξοδεύεται γιά μεροκάματα καί γιά νά καθοριστοῦν οἱ διαστάσεις τῆς παραγωγῆς χρησιμοποιεῖται ἡ ἴδια πάλι μέθοδος σχετικά μ᾽ὅλο τό μέγεθος τῆς ἀξίας τῶν προϊόντων τῆς γεωργίας ὅλης τῆς χώρας.

Ἔτσι, ἔχει καταρτιστεῖ ὁ παρακάτω πίνακας καί περνοῦμε τώρα στήν ἐξήγηση καί ἀνάλυσή του. (Βλ. πίνακα στή σελ. 205. *Σημ. μετ.)*

Ἄς πάρουμε τήν πρώτη ταξινόμηση: σύμφωνα μέ τήν κύρια πηγή εἰσοδήματος. Οἱ φάρμες κατανέμονται ἐδῶ, μποροῦμε νά ποῦμε, κατά εἰδικότητα τῆς ἀγροτικῆς οἰκονομίας—ὥς ἕνα βαθμό ὅπως κατανέμονται οἱ βιομηχανικές ἐπιχειρήσεις κατά κλάδους βιομηχανίας. Μόνο πού στή γεωργία τά πράγματα εἶναι πολύ πιό πολύπλοκα.

Ἡ πρώτη στήλη μᾶς δείχνει τήν ὁμάδα μέ ἀδύνατες καπιταλιστικές φάρμες. Ἡ ὁμάδα αὐτή περιλαβαίνει σχεδόν τίς μισές φάρμες—τά 46,0%. Ἡ γῆ τους εἶναι 52,9% τῆς συνολικῆς γῆς, δηλ. εἶναι νοικοκυριά μεγαλύτερα ἀπό τό μέσο ὅρο (ἐδῶ περιλαβαίνονται τά πολύ μεγάλα, ἐκτατικά, κτηνοτροφικά νοικοκυριά καί οἱ βαμβακοπαραγωγικές φάρμες, μέ ἔκταση κάτω ἀπό τό μέσο ὅρο). Ἡ ποσοστιαία μερίδα τῆς ἀξίας τῶν μηχανῶν (37,2%) καί τά συνολικά ἔξοδα γιά τά λιπάσματα (36,5%) εἶναι μικρότερη ἀπό τό ποσοστό τῆς γῆς τους: συνεπῶς ἡ ἐντατικότητα εἶναι κάτω ἀπό τό μέσο ὅρο. Τό ἴδιο συμβαίνει καί μέ τόν καπιταλιστικό χαρακτήρα τοῦ νοικοκυριοῦ (35,2%) καί μέ τήν ἀξία τοῦ προϊόντος (45,0%). Ἡ παραγωγικότητα τῆς ἐργασίας εἶναι κάτω ἀπό τό μέσο ὅρο.

Ἡ δεύτερη στήλη περιλαβαίνει τίς μεσαῖες φάρμες. Ἀκριβῶς ἐπειδή *καί* στίς τρεῖς ταξινομήσεις ἡ μεσαία ὁμάδα περιλαβαίνει νοικοκυριά «μεσαῖα» ἀπό *κάθε* ἄποψη, βλέπουμε

Σύγκριση τῶν τριῶν ταξινομήσεων:

(οἱ ἀριθμοί σημαίνουν ποσοστά ἐπί τοῦ συνόλου· τό ἄθροισμα τῶν τριῶν ʽΟριζόντιων στηλῶν = 100)

	σύμφωνα μέ τήν κύρια πηγή εἰσοδήματος τῆς φάρμας			σύμφωνα μέ τήν ἔκταση τῆς γῆς τῆς φάρμας			σύμφωνα μέ τήν ἀξία τοῦ προϊόντος τῆς φάρμας			
	μέ ἀδύνατη καπιταλ. ἀνάπτυξη	μεσαῖες	μέ ὑψηλή καπιταλ. ἀνάπτυξη	μικρές	μεσαῖες	μεγάλες	μή καπιταλιστικές	μεσαῖες	καπιταλιστικές	
ʼΑριθμός ἀγροκτημάτων	46.0	41.5	12.5	57.5	24.8	17.7	58.8	24.0	17.2	Δείκτης τῶν ἐκτατικῶν διαστάσεων τοῦ νοικοκυριοῦ
ʼΑριθμός ἄκρ ὅλης τῆς γῆς	52.9	38.5	8.6	17.5	22.9	59.6	33.3	23.6	43.1	
Σταθερό κεφάλαιο: ʼΑξία τῶν ἐργαλείων καί τῶν μηχανῶν .	37.2	42.7	20.1	31.7	28.9	39.4	25.3	28.0	46.7	δεῖκτες ἐντατικότητας τοῦ νοικοκυριοῦ
Σταθερό κεφάλαιο: Ἔξοδα γιά λιπάσματα	36.5	31.8	31.7	41.9	25.7	32.4	29.1	26.1	44.8	
Μεταβλητό κεφάλαιο: Ἔξοδα γιά τή μίσθωση ἐργατῶν	35.2	38.2	26.6	22.3	23.5	54.2	11.3	19.6	69.1	Δείκτης τοῦ καπιταλιστικοῦ χαρακτήρα τοῦ νοικοκυριοῦ
Διαστάσεις τῆς παραγωγῆς: ʼΑξία τοῦ προϊόντος	45.0	39.0	16.0	33.5	27.3	39.2	22.1	25.6	52.3	

ἐδῶ τή μεγαλύτερη ὁμοιότητα ἀνάμεσα *σ'ὅλες* τίς ποσοστιαῖες σχέσεις. Οἱ διακυμάνσεις εἶναι σχετικά μικρές.

ʽΗ τρίτη στήλη περιλαβαίνει τίς φάρμες μέ ὑψηλή καπιταλιστική ἀνάπτυξη. Πιό πάνω ἀναλύσαμε ἤδη λεπτομερειακά τή σημασία τῶν ἀριθμῶν αὐτῆς τῆς στήλης. Ἄς σημειώσουμε ὅτι *μόνο* σχετικά μ' αὐτό τόν τύπο φάρμας ἔχουμε καί γιά τό 1900 καί γιά τό 1910 στοιχεῖα ἀκριβῆ καί παραβλητά, στοιχεῖα πού δείχνουν ὅτι αὐτές οἱ καλλιέργειες μέ ὑψηλό καπιταλιστικό χαρακτήρα ἀναπτύσσονται πιό γρήγορα ἀπό τό μέσο ὅρο.

Πῶς ἀντανακλᾶται αὐτή ἡ πιό γοργή ἀνάπτυξη στή συνηθισμένη ταξινόμηση πού γίνεται στίς περισσότερες χῶρες; Αὐτό τό δείχνει ἡ ἑπόμενη στήλη: ἡ ὁμάδα τῶν μικρῶν ἀγροκτημάτων στήν ταξινόμηση σύμφωνα μέ τήν ἔκταση τῆς γῆς τους. Ἡ ὁμάδα αὐτή εἶναι πολύ μεγάλη σέ ἀριθμό ἀγροκτημάτων (57,5% τοῦ συνολικοῦ ἀριθμοῦ). Ἔχει μόνο τά 17,5% ὅλης τῆς γῆς, δηλ. πάνω ἀπό τρεῖς φορές λιγότερη ἀπό τό μέσο ὅρο. Συνεπῶς, εἶναι ἡ ὁμάδα μέ τή «λιγότερη γῆ», ἡ πιό «φτωχή» ὁμάδα. Παραπέρα ὅμως βλέπουμε ὅτι κι'ἡ ἐντατικότητα τῆς γεωργίας (ἀξία μηχανῶν καί ἔξοδα γιά λιπάσματα), καί ὁ καπιταλιστικός χαρακτήρας της (ἔξοδα γιά μίσθωση ἐργατῶν), καί ἡ παραγωγικότητα τῆς ἐργασίας (ἀξία προϊόντος) εἶναι ἐδῶ *πάνω* ἀπό τό μέσο ὅρο: 22,3-41,9%, μέ 17,5% τῆς γῆς.

Τί συμβαίνει; Εἶναι ὁλοφάνερο, ὅτι πάρα πολλές φάρμες μέ *ὑψηλή καπιταλιστική ἀνάπτυξη*—βλέπε τήν προηγούμενη κάθετη στήλη—περιλαβαίνονται ἀκριβῶς σ'αὐτή τή «μικρή», σέ ἔκταση γῆς, ὁμάδα. Στήν πλειοψηφία τῶν πραγματικά μικρογεωργῶν, πού ἔχουν καί λίγη γῆ καί λίγα κεφάλαια, ἔχει προστεθεῖ ἐδῶ μιά *μειοψηφία* ἀπό πλούσιους νοικοκυρέους μέ γερά κεφάλαια, πού πάνω σέ μικρά κομμάτια γῆς ὀργάνωσαν νοικοκυριό μεγάλο σέ ὄγκο παραγωγῆς καί καπιταλιστικό στό χαρακτήρα του. Σ'ὅλη τήν Ἀμερική οἱ νοικοκυρέοι αὐτοί εἶναι τό ὅλο 12,5% (=ποσοστό τῶν ἀγροκτημάτων μέ ὑψηλή καπιταλιστική ἀνάπτυξη)· συνεπῶς, κι'ἄν ἀκόμη ὅλες αὐτές οἱ φάρμες ἔμπαιναν σέ μιά μόνο ὁμάδα μικρῶν σέ ἔκταση γῆς ἀγροκτημάτων, στήν ὁμάδα αὐτή θά ἔμεναν (57,5—12,5=) 45% νοικοκυρέοι καί χωρίς ἀρκετή γῆ καί χωρίς κεφάλαια. Στήν πραγματικότητα, φυσικά, ἕνα μέρος, ἄν καί ὄχι μεγάλο, τῶν ἀγροκτημάτων μέ ὑψηλή καπιταλιστική ἀνάπτυξη ἀνήκει στίς μεσαῖες καί στίς μεγάλες, σέ ἔκταση γῆς, φάρμες, κι'ἔτσι ὁ ἀριθμός 45% παρουσιάζει ἀκόμη πιό πολύ *μειωμένο* τόν πραγματικό ἀριθμό τῶν κατόχων ἀγροκτημάτων χωρίς κεφάλαια καί μέ λίγη γῆ.

Δέν εἶναι δύσκολο νά δεῖ κανείς πόσο *ἐξωραΐζεται* ἡ κατάσταση αὐτῶν τῶν σαράντα πέντε τά ἑκατό—μίνιμουμ 45% τῶν πιό φτωχῶν καί σέ γῆ καί σέ κεφάλαια φάρμες, ὅταν περιλαβαίνονται στήν ἴδια ὁμάδα μαζί μέ τά 12 ἤ 10 κτλ. τά ἑκατό τῶν νοικοκυρέων, πού εἶναι ἐφοδιασμένοι, σέ διαστάσεις πού ξεπερνοῦν τό μέσο ὅρο, μέ κεφάλαια, ἐργαλεῖα, μηχανές, ποσά χρημάτων γιά ἀγορά λιπασμάτων, γιά μίσθωση ἐργατῶν κτλ.

Δέν θά σταθοῦμε ξεχωριστά καί στίς μεσαῖες καί στίς

μεγάλες φάρμες αὐτῆς τῆς ταξινόμησης. Αὐτό θά σήμαινε νά ἐπαναλάβουμε, μέ ἐλάχιστα διαφορετικές ἐκφράσεις, ὅσα εἰπώθηκαν γιά τίς μικρές φάρμες. Λογουχάρη, ἄν τά στοιχεῖα γιά τίς μικρές, σέ ἔκταση γῆς, φάρμες ἐξωραΐζουν τή δύσκολη θέση τῆς μικρῆς *παραγωγῆς*, τά στοιχεῖα γιά τίς μεγάλες, σύμφωνα μέ τό ἴδιο γνώρισμα, φάρμες *παρουσιάζουν* ἔκδηλα *μειωμένη* τήν πραγματική *συγκέντρωση* τῆς ἀγροτικῆς οἰκονομίας ἀπό τή μεγάλη παραγωγή. Τώρα θά δοῦμε τήν ἀκριβή στατιστική ἔκφραση τῆς μειωμένης παρουσίασης αὐτῆς τῆς συγκέντρωσης.

Βγαίνει ἡ παρακάτω γενική θέση, πού μπορεῖ νά διατυπωθεῖ σάν νόμος πού ἀφορᾶ τήν ταξινόμηση τῶν νοικοκυριῶν σύμφωνα μέ τήν ἔκταση τῆς γῆς τους, σέ κάθε καπιταλιστική χώρα: ὅσο πιό πλατιά καί πιό γρήγορα ἀναπτύσσεται ἡ ἐντατικοποίηση τῆς γεωργίας, τόσο περισσότερο ἡ ταξινόμηση σύμφωνα μέ τή γῆ *ἐξωραΐζει* τή δύσκολη κατάσταση τῆς μικρῆς παραγωγῆς στή γεωργία, τοῦ ἀπόκληρου *καί* σέ γῆ *καί* σέ κεφάλαια μικρογεωργοῦ· *ἀμβλύνει* τήν πραγματική ὀξύτητα τῆς ταξικῆς ἀντίθεσης ἀνάμεσα στή μεγάλη παραγωγή πού προοδεύει καί στή μικρή παραγωγή πού ἀφανίζεται· *παρουσιάζει μειωμένη* τή συγκέντρωση τοῦ κεφαλαίου στά χέρια τῆς μεγάλης παραγωγῆς καί τήν ἐκτόπιση τῆς μικρῆς παραγωγῆς ἀπό τή μεγάλη.

Τή θέση αὐτή τήν ἐπιβεβαιώνει παραστατικά ἡ τελευταία, ἡ τρίτη ταξινόμηση: σύμφωνα μέ τήν ἀξία τῶν προϊόντων. Τό ποσοστό τῶν μή καπιταλιστικῶν (ἤ λίγο προσοδοφόρων, ἄν πάρουμε ὑπόψη τό συνολικό εἰσόδημα) νοικοκυριῶν ἰσοδυναμεῖ μέ 58,8%, δηλ. εἶναι μάλιστα λίγο μεγαλύτερο ἀπό τό ποσοστό τῶν «μικρῶν» νοικοκυριῶν (57,5%). Ἡ γῆ πού ἔχουν εἶναι πολύ *περισσότερη*—33,3% (ἔναντι 17,5% στήν ὁμάδα τῶν «μικρῶν» φάρμερ). Τό ποσοστό τους ὅμως στή συνολική ἀξία τῶν προϊόντων εἶναι *μιάμιση φορά μικρότερο:* 22,1% ἔναντι 33,5%! Ποῦ ὀφείλεται αὐτό; Ἀκριβῶς στό γεγονός ὅτι σέ τούτη τήν ὁμάδα δέν περιλήφθηκαν τά νοικοκυριά ὑψηλῆς καπιταλιστικῆς ἀνάπτυξης μέ μικρά κομμάτια γῆς, πού ἀνέβασαν *τεχνητά καί ἀπατηλά* πρός τά πάνω τή μερίδα *τοῦ κεφαλαίου* πού ἀνήκει στούς μικρογεωργούς μέ τή μορφή μηχανῶν, λιπασμάτων κτλ.

Ἡ κακομοιριά, ἡ καταπίεση—καί ἐπομένως ἡ καταστροφή—τῆς μικρῆς *παραγωγῆς* στή γεωργία ἀποδείχνεται ἔτσι *ἀσύγκριτα πιό μεγάλη* ἀπ᾽ ὅ,τι θά μποροῦσε νά νομίσει κανείς μέ βάση τά στοιχεῖα γιά τίς μικρές *φάρμες.*

Τά στοιχεῖα γιά τίς μικρές καί μεγάλες σέ γῆ φάρμες δέν παίρνουν καθόλου ὑπόψη *τό ρόλο τοῦ κεφαλαίου*· εἶναι εὐνόητο

ὅτι ἄν δέν ὑπολογιστεῖ αὐτή ἡ «λεπτομέρεια» τῆς καπιταλιστικῆς οἰκονομίας, παραμορφώνεται ἡ κατάσταση τῆς μικρῆς παραγωγῆς, παρουσιάζεται φτιασιδωμένη, ἀφοῦ «θά μποροῦσε» νά εἶναι ὑποφερτή, «ἄν» δέν ὑπῆρχε τό κεφάλαιο, δηλ. ἡ ἐξουσία τοῦ χρήματος καί οἱ σχέσεις τοῦ μισθωτοῦ πρός τόν καπιταλιστή, τοῦ φάρμερ πρός τόν ἔμπορο καί τόν πιστωτή κτλ.!

Γι᾽αὐτό ἡ συγκέντρωση τῆς γεωργίας στίς μεγάλες φάρμες εἶναι πολύ πιό χαμηλή παρά ἡ συγκέντρωσή της στή μεγάλη, *δηλ.* τήν καπιταλιστική παραγωγή: τά 17,7% τῶν «μεγάλων» ἀγροκτημάτων συγκεντρώνουν τά 39,2% τῆς ἀξίας τοῦ προϊόντος (λίγο περισσότερο ἀπό τό διπλάσιο τοῦ μέσου ὅρου). ᾽Ενῶ τά 17,2 τῶν *καπιταλιστικῶν* ἀγροκτημάτων συγκεντρώνουν τά 52,3% ὅλης τῆς ἀξίας τοῦ προϊόντος, δηλ. περισσότερο ἀπό *τό τριπλάσιο* τοῦ μέσου ὅρου.

Πάνω ἀπ᾽τό μισό ὅλης τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς μιᾶς χώρας, ὅπου μοιράζονται δωρεάν ἀχανεῖς ἐκτάσεις ἀδέσποτων γαιῶν, καί πού οἱ διάφοροι Μανίλοφ τήν ὀνομάζουν χώρα τῶν «ἐργασιακῶν νοικοκυριῶν», ἀποδείχνεται ὅτι εἶναι συγκεντρωμένη στά χέρια τῶν *καπιταλιστικῶν* νοικοκυριῶν, πού ἀντιπροσωπεύουν περίπου τό $1/6$ τοῦ συνόλου καί πού ξοδεύουν γιά τή μίσθωση ἐργατῶν τέσσερις φορές περισσότερα ἀπό τό μέσο ὅρο, ἄν πάρουμε γιά βάση τή μεσαία φάρμα (69,1% ἔναντι 17,2% τῶν ἀγροκτημάτων) καί μιάμιση φορά περισσότερα ἀπό τό μέσο ὅρο, ἄν πάρουμε γιά βάση τό 1 ἄκρ ὅλης τῆς γῆς (69,1% ἔξοδα γιά τή μισθωτή ἐργασία ἔναντι 43,1% ὅλης τῆς γῆς).

᾽Από τήν ἄλλη μεριά, πάνω ἀπ᾽τό μισό, σχεδόν τά $3/5$ τοῦ συνολικοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀγροκτημάτων (58,8%) ἀνήκουν στίς μή καπιταλιστικές φάρμες. Οἱ φάρμες ἔχουν τό ἕνα τρίτο ὅλης τῆς γῆς (33,3%), ἡ γῆ ὅμως αὐτή εἶναι ἐφοδιασμένη μέ μηχανές κάτω ἀπό τό μέσο ὅρο (25,3% τῆς ἀξίας τῶν μηχανῶν), λιπαίνεται χειρότερα ἀπό τό μέσο ὅρο (29,1% τῶν ἐξόδων γιά λιπάσματα) καί γι᾽αὐτό ἡ παραγωγικότητά της εἶναι μιάμιση φορά *κατώτερη ἀπό τό μέσο ὅρο.* ᾽Ενῶ ἡ τεράστια αὐτή μάζα τῶν ἀγροκτημάτων πού καταπιέζονται περισσότερο ἀπό τό γενικό ζυγό τοῦ κεφαλαίου, διαθέτει τό ἕνα τρίτο ὅλης τῆς γῆς, ἔχει λιγότερο ἀπό τό ἕνα τέταρτο (22,1%) τῆς συνολικῆς παραγωγῆς, τῆς συνολικῆς ἀξίας τοῦ προϊόντος.———

Συνεπῶς, στό ζήτημα τῆς σημασίας τῆς ταξινόμησης τῶν νοικοκυριῶν, σύμφωνα μέ τήν ἔκταση τῆς γῆς τους, ἔχουμε τό γενικό συμπέρασμα ὅτι ἡ ταξινόμηση αὐτή δέν μπορεῖ νά θεωρηθεῖ ἐντελῶς ἄχρηστη. Δέν πρέπει ὅμως νά ξεχνᾶμε ποτέ

ὅτι παρουσιάζει μικρότερη τήν ἐκτόπιση τῆς μικρῆς παραγωγῆς ἀπό τή μεγάλη καί τήν παρουσιάζει τόσο πιό μικρή, ὅσο πιό πλατιά καί πιό γρήγορα ἀναπτύσσεται ἡ ἐντατικοποίηση τῆς γεωργίας, ὅσο πιό σημαντικές εἶναι οἱ διαφορές ἀνάμεσα στά νοικοκυριά ὡς πρός τό μέγεθος τοῦ κεφαλαίου πού τοποθετεῖται σέ μιά καί τήν αὐτή μονάδα ἐπιφάνειας τῆς γῆς. Μέ τίς σύγχρονες μεθόδους ἔρευνας, πού δίνουν πολύ καλό καί πολύ πλούσιο ἀπόθεμα πληροφοριῶν γιά κάθε νοικοκυριό χωριστά, θά ἦταν, λογουχάρη, ἀρκετό νά συνδυάσει κανείς δυό μεθόδους ταξινόμησης, ἄς ποῦμε, τήν καθεμιά ἀπό τίς πέντε ὁμάδες σύμφωνα μέ τό μέγεθος ὅλης τῆς γῆς νά τήν ὑποδιαιρεῖ σέ τρεῖς ἤ δυό ὑποομάδες σύμφωνα μέ τίς διαστάσεις χρησιμοποίησης μισθωτῆς ἐργασίας. Ἄν δέν τό κάνουν αὐτό, δέν τό κάνουν σέ σημαντικό βαθμό ἀπό τό φόβο τους ἀκριβῶς μήπως παρουσιαστεῖ πολύ γυμνή ἡ πραγματικότητα, πολύ ζωηρή ἡ εἰκόνα τῆς καταπίεσης, τῆς ἀθλιότητας, τῆς καταστροφῆς καί τῆς ἀπαλλοτρίωσης τῆς μάζας τῶν μικρῶν γεωργῶν, πού τήν κατάστασή τους τήν ἐξωραΐζουν τόσο «βολικά» καί «ἀπαρατήρητα» τά «πρότυπα» καπιταλιστικά νοικοκυριά, πού εἶναι ἐπίσης «μικρά» σέ γῆ καί ἀποτελοῦν μιά μικρή μειοψηφία μέσα στή μάζα τῶν φτωχῶν νοικοκυριῶν. Ἀπό ἐπιστημονική ἄποψη κανένας ἄνθρωπος δέν θά τολμήσει νά ἀμφισβητήσει τό γεγονός ὅτι στή σύγχρονη γεωργία παίζουν ρόλο ὄχι μόνο ἡ γῆ, ἀλλά καί τό κεφάλαιο. Ἀπό τήν ἄποψη τῆς τεχνικῆς τῆς στατιστικῆς ἤ τῆς ποσότητας τῆς στατιστικῆς ἐργασίας, ὁ συνολικός ἀριθμός 10-15 ὁμάδων δέν εἶναι καθόλου ὑπερβολικός σέ σύγκριση, λογουχάρη, μέ τίς 18+7 ὁμάδες σύμφωνα μέ τήν ἔκταση τῆς γῆς τους στή γερμανική στατιστική τοῦ 1907. Ἡ στατιστική αὐτή, πού ταξινομεῖ ἕνα πλουσιότατο ὑλικό γιά 5 736 082 νοικοκυριά στόν παραπάνω ἀριθμό ὁμάδων σύμφωνα μέ τήν ἔκταση τῆς γῆς τους, εἶναι πρότυπο γραφειοκρατικῆς ρουτίνας, ἐπιστημονικῆς σαβούρας, παράλογου παιχνιδιοῦ μέ ἀριθμούς, γιατί δέν ὑπάρχει *οὔτε ἴχνος* λογικῶν, ὀρθολογιστικῶν αἰτιολογιῶν πού νά δικαιολογοῦνται ἀπό τήν ἐπιστήμη καί τή ζωή, ὥστε νά θεωρηθεῖ χαρακτηριστικός ἕνας τόσο μεγάλος ἀριθμός τέτιων ὁμάδων.

14. Η ΑΠΑΛΛΟΤΡΙΩΣΗ ΤΩΝ ΜΙΚΡΟΓΕΩΡΓΩΝ

Τό ζήτημα τῆς ἀπαλλοτρίωσης τῶν μικρογεωργῶν ἔχει τεράστια σπουδαιότητα γιά τήν κατανόηση καί τήν ἐκτίμηση τοῦ καπιταλισμοῦ στή γεωργία γενικά. Καί εἶναι ἐξαιρετικά

χαρακτηριστικό γιά τή σύγχρονη πολιτική οἰκονομία καί στατιστική, πού εἶναι διαποτισμένη πέρα γιά πέρα μέ ἀστικές ἀντιλήψεις καί προκαταλήψεις, τό γεγονός ὅτι αὐτό ἀκριβῶς τό πρόβλημα δέν τό μελετοῦν σχεδόν καθόλου ἤ τό μελετοῦν μέ ἐλάχιστη ἐπιμέλεια.

Σ᾽ὅλες τίς καπιταλιστικές χῶρες τά γενικά στοιχεῖα δείχνουν τό προτσές τῆς αὔξησης τοῦ ἀστικοῦ πληθυσμοῦ σέ βάρος τοῦ ἀγροτικοῦ, τή φυγή τοῦ πληθυσμοῦ ἀπό τά χωριά. Στίς Ἑνωμένες Πολιτεῖες τό προτσές αὐτό προχωρεῖ σταθερά. Τό ποσοστό τοῦ ἀστικοῦ πληθυσμοῦ ἀνέβηκε ἀπό 29,5% τό 1880 σέ 36,1% τό 1890, σέ 40,5% τό 1900 καί σέ 46,3% τό 1910. Σ᾽ὅλες τίς περιοχές τῆς χώρας ὁ ἀστικός πληθυσμός αὐξάνει πιό γρήγορα ἀπό τόν ἀγροτικό: ἀπό τό 1900 ὥς τό 1910 στό βιομηχανικό Βορά ὁ ἀγροτικός πληθυσμός αὐξήθηκε κατά 3,9% καί ὁ ἀστικός κατά 29,8%· στόν πρώην δουλοκτητικό Νότο ὁ πρῶτος κατά 14,8% καί ὁ δεύτερος κατά 41,4%· στή Δύση πού ἐποικίζεται ὁ πρῶτος κατά 49,7%, ὁ δεύτερος κατά 89,6%.

Θά νόμιζε κανείς ὅτι ἕνα τόσο γενικό προτσές θά ἔπρεπε ὑποχρεωτικά νά μελετηθεῖ καί κατά τή διενέργεια τῶν ἀγροτικῶν ἀπογραφῶν. Γεννιέται μόνο του τό σπουδαιότατο ἀπό ἐπιστημονική ἄποψη ἐρώτημα, ἀπό ποιές κατηγορίες, στρώματα καί ὁμάδες τοῦ ἀγροτικοῦ πληθυσμοῦ προέρχονται ἐκεῖνοι πού φεύγουν ἀπό τό χωριό καί κάτω ἀπό ποιές συνθῆκες φεύγουν. Καί μιά πού συγκεντρώνονται κάθε δέκα χρόνια λεπτομερέστατα στοιχεῖα γιά κάθε ἀγροτική ἐπιχείρηση, γιά κάθε κεφάλι ζώου πού διαθέτει, δέν θά ἦταν καθόλου δύσκολο νά μπεῖ τό ἐρώτημα: πόσες φάρμες καί ποιές πουλήθηκαν ἤ δόθηκαν μέ νοίκι, μέ σκοπό τή μετοίκηση σέ πόλη, πόσα μέλη τῆς οἰκογένειας καί κάτω ἀπό ποιές συνθῆκες ἐγκαταλείπουν τή γεωργία προσωρινά ἤ γιά πάντα; Τέτια ἐρωτήματα ὅμως δέν μπαίνουν, ἡ ἔρευνα δέν προχωρεῖ πέρα ἀπό τόν ἐπίσημο στερεότυπο ἀριθμό: «ὁ ἀγροτικός πληθυσμός ἐλαττώθηκε ἀπό τό 1900 ὥς τό 1910 ἀπό 59,5% στά 53,7%». Οἱ ἐρευνητές σάν νά μήν ὑποπτεύονται κάν πόση φτώχια, πόση καταπίεση καί καταστροφή κρύβονται πίσω ἀπ᾽αὐτούς τούς στερεότυπους ἀριθμούς. Καί σχεδόν πάντα οἱ ἀστοί καί μικροαστοί οἰκονομολόγοι δέν θέλουν οὔτε κάν νά σημειώνουν τήν ὁλοφάνερη σύνδεση πού ὑπάρχει ἀνάμεσα στή φυγή τοῦ πληθυσμοῦ ἀπό τά χωριά καί στήν καταστροφή τῶν μικρῶν παραγωγῶν.

Δέν μᾶς μένει τίποτε ἄλλο παρά νά προσπαθήσουμε νά συγκεντρώσουμε μαζί τά σχετικά πολύ φτωχά καί πολύ κακο-

δουλεμένα στοιχεῖα γιά τήν ἀπαλλοτρίωση τῶν μικρογεωργῶν, πού ὑπάρχουν στήν ἀπογραφή τοῦ 1910.

Ἔχουμε τά στοιχεῖα γιά τίς μορφές ἰδιοκτησίας στίς φάρμες: γιά τόν ἀριθμό τῶν ἰδιοκτητῶν πού ὑποδιαιροῦνται σ'ἐκείνους πού ἔχουν ἰδιοκτησία τους *ὁλόκληρη* τή φάρμα τους καί σ'ἐκείνους πού ἔχουν ἰδιοκτησία τους μόνο *ἕνα μέρος* τῆς φάρμας τους, ἔπειτα γιά τόν ἀριθμό τῶν ἐνοικιαστῶν πού πληρώνουν τό νοίκι μέ ἕνα μέρος τοῦ προϊόντος (μορτή) καί τῶν ἐνοικιαστῶν πού νοικιάζουν γῆ μέ πληρωμή σέ χρῆμα. Τά στοιχεῖα αὐτά κατανέμονται κατά περιοχές, ὄχι ὅμως κατά ὁμάδες νοικοκυριῶν.

Παίρνουμε τά συνολικά ἀποτελέσματα γιά τό 1900 καί τό 1910 καί ἔχουμε κυρίως τήν ἑξῆς εἰκόνα:

Ὅλος ὁ ἀγροτικός πληθυσμός αὐξήθηκε .... κατά 11,2%
Ὁ συνολικός ἀριθμός τῶν ἀγροκτημάτων αὐξήθηκε .... κατά 10,9%
Ὁ συνολικός ἀριθμός τῶν ἰδιοκτητῶν αὐξήθηκε .... κατά 8,1%
Ὁ συνολικός ἀριθμός ἰδιοκτητῶν *ὁλόκληρης* φάρμας αὐξήθηκε .. κατά 4,8%

Εἶναι ὁλοφάνερο ὅτι ἡ εἰκόνα αὐτή σημαίνει αὐξανόμενη ἀπαλλοτρίωση τῆς μικρῆς γεωργίας. Ὁ ἀριθμός τοῦ ἀγροτικοῦ πληθυσμοῦ αὐξάνει πιό ἀργά ἀπό τόν ἀριθμό τοῦ ἀστικοῦ. Ὁ ἀριθμός τῶν φάρμερ πιό ἀργά ἀπό τόν ἀγροτικό πληθυσμό· ὁ ἀριθμός τῶν ἰδιοκτητῶν πιό ἀργά ἀπό τόν ἀριθμό τῶν φάρμερ· ὁ ἀριθμός τῶν ἰδιοκτητῶν *ὁλόκληρης* φάρμας πιό ἀργά ἀπό τόν ἀριθμό τῶν ἰδιοκτητῶν γενικά.

Τό ποσοστό τῶν ἰδιοκτητῶν στό γενικό ἀριθμό τῶν φάρμερ ἐλαττώνεται σταθερά ἐδῶ καί ἀρκετές δεκαετίες. Τό ποσοστό αὐτό ἦταν:

τό 1880—74,4%
τό 1890—71,6%
τό 1900—64,7%
τό 1910—63,0%

Ἀντίστοιχα αὐξάνει τό ποσοστό τῶν ἐνοικιαστῶν, καί μάλιστα ὁ ἀριθμός τῶν ἐπίμορτων μεγαλώνει πιό γρήγορα ἀπό τόν ἀριθμό τῶν ἐνοικιαστῶν μέ χρῆμα. Τό ποσοστό τῶν ἐπίμορτων τό 1880 ἦταν 17,5% ἔπειτα 18,4% καί 22,2% καί τό 1910 ἦταν κιόλας 24,0%.

Ὅτι ἡ ἐλάττωση τοῦ ποσοστοῦ τῶν ἰδιοκτητῶν καί ἡ αὔξηση τοῦ ποσοστοῦ τῶν ἐνοικιαστῶν σημαίνει γενικά καταστροφή καί ἐκτόπιση τῶν μικρογεωργῶν, φαίνεται ἀπό τά παρακάτω στοιχεῖα:

Φάρμες κατά κατηγορίες:	Πόσες φάρμες στίς έκατό εἶχαν οἰκιακά ζῶα			ἄλογα		
	1900	1910	±	1900	1910	±
'Ιδιοκτῆτες	96,7	96,1	—0,6	85,0	81,5	—3,5
'Ενοικιαστές	94,2	92,9	—1,3	67,9	60,7	—7,2

Σύμφωνα μ'ὅλα αὐτά τά στοιχεῖα γιά τίς δυό χρονιές οἱ ἰδιοκτῆτες βρίσκονται σέ καλύτερη οἰκονομική κατάσταση. 'Η κατάσταση τῶν ἐνοικιαστῶν χειροτερεύει *πιό γρήγορα* ἀπ'ὅ,τι χειροτερεύει ἡ κατάσταση τῶν ἰδιοκτητῶν.

῎Ας δοῦμε τά στοιχεῖα γιά τίς διάφορες περιοχές.

῞Οπως τονίσαμε προηγούμενα, ὁ μεγαλύτερος ἀριθμός ἐνοικιαστῶν βρίσκεται στό Νότο, κι'ἐδῶ αὐξάνει πιό γρήγορα ἀπό ἀλλοῦ, ἀπό 47,0% τό 1900 σέ 49,6% τό 1910. Τό κεφάλαιο τσάκισε τή δουλοκτησία πρίν ἀπό μισό αἰώνα γιά νά τήν *ἐπαναφέρει* τώρα μέ ἀνακαινισμένη μορφή καί συγκεκριμένα μέ τή μορφή τῆς ἐπίμορτης μίσθωσης.

Στό Βορά ὁ ἀριθμός τῶν ἐνοικιαστῶν εἶναι σημαντικά μικρότερος καί αὐξάνει πολύ πιό ἀργά: ἀπό 26,2% τό 1900 ἔφτασε ὅλο κι' ὅλο τά 26,5% τό 1910. Στή Δύση ὁ ἀριθμός τῶν ἐνοικιαστῶν εἶναι μικρότερος ἀπό ὁπουδήποτε ἀλλοῦ καί *μόνο* σ'αὐτή τήν περιοχή δέν αὐξάνει, ἀλλά ἐλαττώνεται: ἀπό 16,6% τό 1900 ἔπεσε στά 14,0% τό 1910. «'Εξαιρετικά χαμηλό ποσοστό τῶν ἀγροκτημάτων τῶν ἐνοικιαστῶν»—διαβάζουμε στά συμπεράσματα τῆς ἀπογραφῆς τοῦ 1910—«παρατηρεῖται στήν ὀρεινή περιοχή καί στήν περιοχή τῶν ἀκτῶν τοῦ Εἰρηνικοῦ» (ἀκριβῶς αὐτές οἱ δυό περιοχές μαζί ἀποτελοῦν τή «Δύση»)· «δέν χωράει ἀμφιβολία ὅτι αὐτό τό περιστατικό προκαλεῖται ἐδῶ κυρίως ἀπό τό γεγονός ὅτι καί οἱ δυό αὐτές περιοχές ἔχουν κατοικηθεῖ μόλις πρίν λίγο καιρό καί ὅτι πολλοί φάρμερ εἶναι ἐδῶ κάτοχοι χόμστεντ» (δηλ. ἔχουν πάρει δωρεάν ἤ μέ ἀσήμαντη πληρωμή ἐλεύθερα κομμάτια ἀδέσποτης γῆς), «πού πῆραν τή γῆ τους ἀπό τήν κυβέρνηση» (τόμ. V, σελ. 104).

Βλέπουμε ἐδῶ μέ ἐξαιρετική παραστατικότητα μιά ἰδιομορφία τῶν 'Ενωμένων Πολιτειῶν πού τή σημειώσαμε πολλές φορές καί πού συνίσταται στήν ὕπαρξη ἀδέσποτων, ἐλεύθερων γαιῶν. 'Η ἰδιομορφία αὐτή, ἀπό τή μιά μεριά, ἐξηγεῖ τήν ἐξαιρετικά πλατιά καί γρήγορη ἀνάπτυξη τοῦ καπιταλισμοῦ στήν 'Αμερική. 'Η ἔλλειψη ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας γῆς σέ ὁρισμένες περιοχές μιᾶς ἀπέραντης χώρας δέν παραμερίζει τόν καπιταλισμό—πρός γνώση τῶν ναρόντνικών μας! ἀλλά ἀντίθετα ἐπεκτείνει τή βάση του, ἐπιταχύνει τήν ἀνάπτυξή του. 'Από

τήν ἄλλη μεριά, ἡ ἰδιομορφία αὐτή, πού εἶναι ἐντελῶς ἄγνωστη στίς παλιές, πρίν ἀπό πολύ καιρό κατοικημένες καπιταλιστικές χῶρες τῆς Εὐρώπης, *συγκαλύπτει* στήν 'Αμερική τό προτσές τῆς ἀπαλλοτρίωσης τῶν μικρογεωργῶν, πού συντελεῖται στίς πυκνοκατοικημένες πιά καί πιό βιομηχανικές περιφέρειες τῆς χώρας.

Ἄς πάρουμε τό Βορά. Ἔχουμε ἐδῶ τήν παρακάτω εἰκόνα:

	1900	1910	Αὔξηση ἤ ἐλάττωση
Ὅλος ὁ ἀγροτικός πληθυσμός (ἑκατομμύρια)	22,2	23,1	+3,9%
Συνολικός ἀριθμός ἀγροκτημάτων (χιλιάδες)	2 874	2 891	+0,6%
Συνολικός ἀριθμός ἰδιοκτητῶν (χιλιάδες)	2 088	2 091	+0,1%
'Αριθμός ἰδιοκτητῶν *ὁλόκληρης* φάρμας (χιλιάδες)	1 794	1 749	—2,5%

Βλέπουμε ἐδῶ ὄχι μόνο σχετική ἐλάττωση τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἰδιοκτητῶν, ὄχι μόνο ἐκτόπισή τους σέ σύγκριση μέ τό συνολικό ἀριθμό τῶν φάρμερ κτλ., ἀλλά καθαρή πιά *ἀπόλυτη ἐλάττωση* τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἰδιοκτητῶν, παράλληλα μέ τήν αὔξηση τῆς παραγωγῆς στό κύριο τμῆμα τῶν 'Ενωμένων Πολιτειῶν, πού δίνει τά 60% ὅλης τῆς ἔκτασης τῆς καλλιεργημένης γῆς τῆς χώρας!

Καί ταυτόχρονα δέν πρέπει ἐπίσης νά ξεχνᾶμε ὅτι σέ *μιά* ἀπό τίς τέσσερις περιοχές πού ἀποτελοῦν τό «Βορά», καί συγκεκριμένα στήν Κεντρική Βορειοδυτική περιοχή, *ὥς τά σήμερα γίνεται μοίρασμα χόμστεντ,* πού ἔφτασε μέσα σέ 10 χρόνια, ἀπό τό 1901 ὥς τό 1910, τό συνολικό ἀριθμό τῶν 54 ἑκατομμυρίων ἄκρ γῆς. 'Η τάση τοῦ καπιταλισμοῦ γιά ἀπαλλοτρίωση τῆς μικρῆς γεωργίας δρᾶ μέ τέτια δύναμη, πού ὁ «Βοράς» τῆς 'Αμερικῆς δίνει μιά *ἀπόλυτη ἐλάττωση* τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἰδιοκτητῶν γῆς, *παρόλο* τό μοίρασμα δεκάδων ἑκατομμυρίων ἄκρ ἀδέσποτης, ἐλεύθερης γῆς.

Μόνο δυό περιστατικά παραλύουν γιά τήν ὥρα αὐτή τήν τάση στίς 'Ενωμένες Πολιτεῖες: 1) ἡ ὕπαρξη ὁρισμένων δουλοκτητικῶν φυτειῶν πού δέν κομματιάστηκαν ἀκόμη στό Νότο, ὅπου ὑπάρχει ὁ βασανισμένος καί ταπεινωμένος πληθυσμός τῶν νέγρων, καί 2) τό ὅτι ἡ Δύση εἶναι ἀραιοκατοικημένη. Εἶναι ὁλοφάνερο ὅτι καί τά δυό αὐτά περιστατικά μαζί χρησιμεύουν γιά τήν ἐπέκταση τῆς αὐριανῆς βάσης τοῦ καπιταλισμοῦ,

γιά τήν προετοιμασία τῶν ὅρων μιᾶς ἀκόμη πιό γρήγορης καί ἀκόμη πιό πλατιᾶς ἀνάπτυξής του. Ἡ ὄξυνση τῶν ἀντιθέσεων καί ἡ ἐκτόπιση τῆς μικρῆς παραγωγῆς δέν παραμερίζεται, ἀλλά μεταφέρεται σέ πλατύτερο στίβο. Ἡ καπιταλιστική πυρκαγιά σάν «νά ἐπιβραδύνεται», μέ τίμημα ὅμως τήν προετοιμασία γι'αὐτήν ἑνός νέου, τεράστιου, ἀκόμη πιό εὔφλεκτου ὑλικοῦ.

Παρακάτω. Στό ζήτημα τῆς ἀπαλλοτρίωσης τῆς μικρῆς γεωργίας ἔχουμε στή διάθεσή μας στοιχεῖα γιά τόν ἀριθμό τῶν ἀγροκτημάτων πού ἔχουν ζῶα. Νά τά γενικά συνοπτικά στοιχεῖα γιά τίς Ἑνωμένες Πολιτεῖες:

Πόσες φάρμες στίς ἑκατό εἶχαν	1900	1910	Αὔξηση ἤ ἐλάττωση
κατοικίδια ζῶα γενικά	95,8	94,9	—0,9
γαλακτοφόρες ἀγελάδες	78,7	80,8	+2,1
ἄλογα	79,0	73,8	—5,2

Τά στοιχεῖα αὐτά δείχνουν γενικά ὅτι ἐλαττώθηκε ὁ ἀριθμός τῶν ἰδιοκτητῶν σέ ἀναλογία πρός τό συνολικό ἀριθμό τῶν φάρμερ. Τό ποσοστό τῶν κατόχων γαλακτοφόρων ἀγελάδων αὐξήθηκε, ὅμως σέ μικρότερο μέγεθος ἀπ'ὅ,τι ἐλαττώθηκε τό ποσοστό τῶν κατόχων ἀλόγων.

Ἄς ἐξετάσουμε τά στοιχεῖα κατά ὁμάδες νοικοκυριῶν σχετικά μέ τίς δυό κύριες κατηγορίες ζώων.

Φάρμες κατά ὁμάδες:	Πόσες φάρμες στίς ἑκατό εἶχαν · γαλακτοφόρες ἀγελάδες		Αὔξηση ἤ ἐλάττωση
	1900	1910	
Ὥς 20 ἄκρ	49,5	52,9	+3,4
20— 49 »	65,9	71,2	+5,3
50— 99 »	84,1	87,1	+3,0
100—174 »	88,9	89,8	+0,9
175—499 »	92,6	93,5	+0,9
500—999 »	90,3	89,6	—0,7
1 000 καί πάνω ἄκρ	82,9	86,0	+3,1
Οἱ Ἑνωμένες Πολιτεῖες συνολικά	78,7	80,8	+2,1

Βλέπουμε ὅτι περισσότερο ἀπ'ὅλες τίς φάρμες πού συντηροῦν γαλακτοφόρες ἀγελάδες αὐξήθηκαν ἀριθμητικά οἱ μικρές, ἔπειτα τά λατιφούντια κι'ὕστερα οἱ μεσαῖες φάρμες. Ἐλαττώθη-

κε ὁ ἀριθμός τῶν ἀγροκτημάτων μέ γαλακτοφόρα ζῶα τῆς ὁμάδας τῶν μεγάλων νοικοκυρέων μέ 500-999 ἄκρ γῆς.

Γενικά, ἀπ᾿ὅ,τι φαίνεται ἐδῶ, κερδισμένη βγαίνει ἡ μικρή γεωργία. Θά ὑπενθυμίσουμε ὡστόσο ὅτι ἡ κατοχή γαλακτοφόρων ζώων ἔχει διπλή σημασία στήν ἀγροτική οἰκονομία: ἀπό τή μιά μεριά μπορεῖ νά σημαίνει γενική ἄνοδο τῆς εὐημερίας καί καλυτέρευση τῶν ὅρων διατροφῆς. Ἀπό τήν ἄλλη μεριά,—καί πιό συχνά—σημαίνει ἀνάπτυξη ἑνός ἀπό τούς κλάδους τῆς ἐμπορευματικῆς γεωργίας καί κτηνοτροφίας: τῆς παραγωγῆς γάλακτος γιά πώληση στίς πόλεις καί στά βιομηχανικά κέντρα. Εἴδαμε πιό πάνω ὅτι τίς φάρμες αὐτοῦ τοῦ εἴδους, τίς «γαλακτοπαραγωγικές» φάρμες, οἱ ἀμερικανοί στατιστικοί τίς ξεχωρίζουν σέ ἰδιαίτερη ὁμάδα, σύμφωνα μέ τήν κύρια πηγή τοῦ εἰσοδήματός τους. Ἡ ὁμάδα αὐτή διακρίνεται μέ τό ὅτι ἡ ἔκταση τῆς καλλιεργημένης γῆς καί ὅλης τῆς γῆς εἶναι *κάτω* ἀπό τό μέσο ὅρο, ἐνῶ ἡ συνολική παραγωγή βρίσκεται *πάνω* ἀπό τό μέσο ὅρο καί ἡ χρησιμοποίηση μισθωτῆς ἐργασίας εἶναι *δυό φορές μεγαλύτερη* ἀπό τό μέσο ὅρο, ὑπολογίζοντας κατά 1 ἄκρ γῆς. Ἡ αὔξηση τοῦ ρόλου πού παίζουν οἱ μικρές φάρμες στή γαλακτοκομία μπορεῖ εὔκολα νά σημαίνει—καί ἀσφαλῶς σημαίνει—ὅτι αὐξάνουν οἱ *καπιταλιστικές* γαλακτοπαραγωγικές φάρμες τοῦ τύπου πού περιγράψαμε, δηλ. πάνω σέ μικρά κομμάτια γῆς. Γιά νά γίνει κάποιος παραλληλισμός, δίνουμε στοιχεῖα γιά *τή συγκέντρωση* τῶν γαλακτοφόρων ζώων στήν Ἀμερική:

Περιοχές:	Μέσος ἀριθμός γαλακτοφόρων ἀγελάδων κατά φάρμα 1900	1910	Αὔξηση κατά
Βοράς	4,8	5,3	+0,5
Νότος	2,3	2,4	+0,1
Δύση	5,0	5,2	+0,2
Σύνολο	3,8	4,0	+0,2

Βλέπουμε ὅτι ὁ Βοράς πού εἶναι ὁ πιό πλούσιος σέ γαλακτοφόρα ζῶα, αὔξησε πιό πολύ τόν πλοῦτο του. Νά πῶς κατανέμεται αὐτή ἡ αὔξηση ἀνάμεσα στίς ὁμάδες: (Βλ. πίνακα στή σελ. 216. *Σημ. μετ.)*

Ἡ πιό γοργή αὔξηση τοῦ *ἀριθμοῦ* τῶν μικρῶν ἀγροκτημάτων μέ γαλακτοφόρα ζῶα δέν ἐμπόδισε τήν ταχύτερη *συγκέντρωσή* τους σέ μεγάλα νοικοκυριά.

Βοράς Φάρμες κατά ομάδες:	Ποσοστό αὔξησης ἤ ἐλάττωσης τοῦ ἀριθμοῦ τῶν γαλακτοφόρων ἀγελάδων ἀπό τό 1900 ὥς τό 1910
Ὥς 20 ἄκρ	— 4% (+10,0% αὔξηση τοῦ ἀρ. τῶν ἀγροκτημάτων)
Ἀπό 20 ὥς 49 ἄκρ	— 3% (—12,6% » » » » »)
» 50 » 99 »	+ 9% (— 7,3% » » » » »)
» 100 » 174 »	+14% (+ 2,2% » » » » »)
» 175 » 499 »	+18% (+12,7% » » » » »)
» 500 » 999 »	+29% (+40,4% » » » » »)
» 1 000 καί πάνω ἄκρ	+18% (+16,4% » » » » »)
Σύνολο	+14% (+0,6% αὔξηση τοῦ ἀρ. τῶν ἀγροκτημάτων)

Ἄς δοῦμε τώρα τά στοιχεῖα πόσες εἶναι οἱ φάρμες πού εἶχαν ἄλογα. Ἐδῶ ἔχουμε μπροστά μας τά στοιχεῖα γιά τά ζῶα ἐργασίας πού δείχνουν τή γενική συγκρότηση τοῦ νοικοκυριοῦ κι᾽ὄχι ἕνα ἰδιαίτερο κλάδο τῆς ἐμπορευματικῆς γεωργίας.

Φάρμες κατά ομάδες:	Ποσοστό νοικοκυριῶν πού εἶχαν ἄλογα		Μείωση κατά
	1900	1910	
Ὥς 20 ἄκρ	52,4	48,9	—3,5
Ἀπό 20 ὥς 49 ἄκρ	66,3	57,4	—8,9
» 50 » 99 »	82,2	77,6	—4,6
» 100 » 174 »	88,6	86,5	—2,1
» 175 » 499 »	92,0	91,0	—1,0
» 500 » 999 »	93,7	93,2	—0,5
» 1 000 καί πάνω ἄκρ	94,2	94,1	—0,1
Οἱ Ἑνωμένες Πολιτεῖες συνολικά	79,0	73,8	—5,2

Ἀπό τόν πίνακα αὐτό βλέπουμε ὅτι ἡ ἔλλειψη ἀλόγου δυνάμωνε τόσο περισσότερο ὅσο μικρότερο ἦταν τό νοικοκυριό. Ἄν ἐξαιρέσουμε τά πολύ μικρά νοικοκυριά (ὥς 20 ἄκρ) πού περιλαβαίνουν, ὅπως ξέρουμε, σχετικά περισσότερες καπιταλιστικές φάρμες ἀπό τίς γειτονικές τους ὁμάδες, παρατηροῦμε γρήγορη ἐλάττωση τῶν ἀγροκτημάτων χωρίς ἄλογα καί πολύ πιό ἀδύνατη αὔξησή τους ὅσο προχωροῦμε ἀπό τίς μικρές στίς μεγάλες φάρμες. Ἴσως στίς πλούσιες φάρμες ἡ χρησιμοποίηση ἀτμοκίνητων ἀλετριῶν κι᾽ἄλλου εἴδους μηχανικῶν κινητήρων ν᾽ἀναπληρώνει ἐνμέρει τήν ἐλάττωση τῶν ζώων ἐργασίας, ὅμως γιά τή μάζα τῶν φτωχῶν νοικοκυριῶν ἀποκλείεται μιά τέτια ὑπόθεση.

Τέλος, τήν αὔξηση τῆς ἀπαλλοτρίωσης τή δείχνουν ἐπίσης τά στοιχεῖα γιά τόν ἀριθμό τῶν ὑποθηκευμένων ἀγροκτημάτων:

Περιοχές:	Πόσες φάρμες εἶναι ὑποθηκευμένες (σέ ποσοστά)		
	1890	1900	1910
Βοράς	40,3	40,9	41,9
Νότος	5,7	17,2	23,5
Δύση	23,1	21,7	28,6
Οἱ Ἑνωμ. Πολιτεῖες	28,2	31,0	33,6

Τό ποσοστό τῶν ὑποθηκευμένων ἀγροκτημάτων αὐξάνει σταθερά σ'ὅλες τίς περιοχές τῆς χώρας, καί μάλιστα στόν πιό πυκνοκατοικημένο, βιομηχανικό καί καπιταλιστικό Βορά τό ποσοστό αὐτό εἶναι τό μεγαλύτερο. Οἱ ἀμερικανοί στατιστικοί σημειώνουν (σελ. 159, τόμ. V) ὅτι στό Νότο ἡ αὔξηση τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ὑποθηκευμένων ἀγροκτημάτων πιθανόν νά ἐξηγεῖται μέ τό «κομμάτιασμα» τῶν φυτειῶν, πού πωλοῦνται κατά κομμάτια στούς νέγρους καί στούς λευκούς φάρμερ, ὁπότε πληρώνεται μόνο ἕνα μέρος τῆς τιμῆς ἀγορᾶς, ἐνῶ τό ὑπόλοιπο μετατρέπεται σέ ὑποθήκη. Συνεπῶς, στό δουλοκτητικό Νότο ἔχουμε μιά ἰδιόμορφη *πράξη ἐξαγορᾶς*. Ἄς σημειώσουμε ὅτι στίς Ἑνωμένες Πολιτεῖες ἀνῆκαν τό 1910 στούς νέγρους συνολικά 920 883 φάρμες, δηλ. τά 14,5% τοῦ συνολικοῦ ἀριθμοῦ τους. Ἐνῶ τό 1900 ὥς τό 1910 οἱ φάρμες τῶν λευκῶν αὐξήθηκαν σέ ἀριθμό κατά 9,5% καί τῶν νέγρων δυό φορές πιό γρήγορα — κατά 19,6%. Μισό αἰώνα ὕστερα ἀπό τή «νίκη» ἐνάντια στούς δουλοκτῆτες, τήν ἐπιδίωξη τῶν νέγρων ν'ἀπελευθερωθοῦν ἀπό τούς «κατόχους φυτειῶν» ἐξακολουθεῖ νά τή διακρίνει μεγάλη ἐνεργητικότητα.

Γιά νά μιλήσουμε γενικά, ἡ ὑποθήκευση τῶν ἀγροκτημάτων δέν σημαίνει πάντα φτώχια — γράφουν στό ἴδιο μέρος οἱ ἀμερικανοί στατιστικοί — ἀλλά κάποτε καί ἐξεύρεση κεφαλαίου γιά ἐγγειοβελτιωτικά ἔργα κτλ. Αὐτό εἶναι ἔξω ἀπό κάθε συζήτηση. Ὅμως αὐτή ἡ ἀδιαφιλονίκητη παρατήρηση δέν πρέπει νά σκεπάζει — ὅπως γίνεται πολύ συχνά στούς ἀστούς οἰκονομολόγους — τό γεγονός ὅτι μόνο μιά μειοψηφία ἀπό εὐκατάστατους εἶναι σέ θέση νά ἀποκτᾶ μ'αὐτό τόν τρόπο κεφάλαιο γιά ἐγγειοβελτιωτικά ἔργα κτλ. καί νά τό χρησιμοποιεῖ παραγωγικά — ἐνῶ ἡ πλειοψηφία καταστρέφεται ἀκόμη περισσότερο, πέφτοντας στά νύχια τοῦ χρηματιστικοῦ κεφαλαίου μ'αὐτή του τή μορφή.

Ἡ ἐξάρτηση τῶν φάρμερ ἀπό τό χρηματιστικό κεφάλαιο θά μποροῦσε — καί θά ἔπρεπε — νά τραβήξει ἀσύγκριτα περισσότε-

ρο τήν προσοχή τῶν ἐρευνητῶν. Αὐτή ὅμως ἡ πλευρά τοῦ ζητήματος, παρόλη τήν τεράστια σπουδαιότητά της, ἔμεινε ἀνεξέταστη.

Καί ἡ αὔξηση τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ὑποθηκευμένων ἀγροκτημάτων σημαίνει ὁπωσδήποτε ὅτι ἡ ἐξουσία ἐπάνω τους περνάει οὐσιαστικά στά χέρια τοῦ κεφαλαίου. Ἐννοεῖται ὅτι ἐκτός ἀπό τίς φάρμες πού ὑποθηκεύτηκαν ἐπίσημα καί μέ συμβολαιογραφική πράξη, ὑπάρχει ἀκόμη ἕνας σημαντικός ἀριθμός ἀπό φάρμες τυλιγμένες στό δίχτυ τῶν ἰδιωτικῶν χρεῶν, πού δέν γίνονται μέ τόσο αὐστηρές διατυπώσεις ἤ δέν παίρνονται ὑπόψη ἀπό τήν ἀπογραφή.

15. ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΗ ΕΙΚΟΝΑ ΤΗΣ ΕΞΕΛΙΞΗΣ ΤΗΣ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΓΕΩΡΓΙΑΣ

Τό ὑλικό πού δίνει ἡ ἀμερικανική στατιστική, παρόλες τίς ἐλλείψεις του, ξεχωρίζει καί ὑπερέχει ἀπό τό ὑλικό πού ὑπάρχει γιά τίς ἄλλες χῶρες μέ τήν πληρότητα καί τήν ὁμοιομορφία τῶν μεθόδων συγκέντρωσής του. Χάρη σ᾽αὐτό ὑπάρχει ἡ δυνατότητα νά συγκριθοῦν τά στοιχεῖα γιά τή βιομηχανία καί τή γεωργία τοῦ 1900 καί τοῦ 1910, ν᾽ἀντιπαραβληθεῖ ἡ γενική εἰκόνα τῆς οἰκονομικῆς συγκρότησης στά δυό τμήματα τῆς λαϊκῆς οἰκονομίας καί ἡ ἐξέλιξη αὐτῆς τῆς συγκρότησης. Ἡ πιό κοινότυπη ἰδέα τῆς ἀστικῆς πολιτικῆς οἰκονομίας — ἰδέα πού τήν ἐπαναλαβαίνει, ἀνάμεσα στ᾽ἄλλα, καί ὁ κ. Γκίμμερ — εἶναι ἡ *ἀντιπαράθεση* τῆς βιομηχανίας καί τῆς γεωργίας. Ἄς δοῦμε, μέ βάση τά ἀκριβῆ καί πολυάριθμα στοιχεῖα, σέ τί βαθμό εἶναι σωστή αὐτή ἡ ἀντιπαράθεση.

Ἄς ἀρχίσουμε ἀπό τόν ἀριθμό τῶν ἐπιχειρήσεων στή βιομηχανία καί στήν ἀγροτική οἰκονομία.

	Ἀριθμός ἐπιχειρήσεων σέ χιλιάδες		Αὔξηση σέ %	Αὔξηση τοῦ πληθυσμοῦ (τοῦ ἀστικοῦ καί τοῦ ἀγροτικοῦ) σέ %
	1900	1910		
Βιομηχανία............	207,5	268,5	+29,4%	+34,8%
Ἀγροτική οἰκονομία...	5737	6 361	+10,9%	+11,2%

Στήν ἀγροτική οἰκονομία οἱ ἐπιχειρήσεις εἶναι ἀσύγκριτα

πιό πολλές καί πιό μικρές. Σ'αὐτό ἐκφράζεται ἡ καθυστέρηση, τό κομμάτιασμα καί ἡ διασπορά της.

'Η αὔξηση τοῦ συνολικοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἐπιχειρήσεων στήν ἀγροτική οἰκονομία εἶναι πολύ πιό ἀργή ἀπ'ὅ,τι στή βιομηχανία. Στίς 'Ενωμένες Πολιτεῖες ἔχουμε δυό περιστατικά, πού λείπουν ἀπό τίς ἄλλες προηγμένες χῶρες καί πού δυναμώνουν καί ἐπιταχύνουν ἐξαιρετικά τήν αὔξηση τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἐπιχειρήσεων στή γεωργία. Τό πρῶτο εἶναι τό κομμάτιασμα τῶν δουλοκτητικῶν λατιφούντιων, πού συνεχίζεται ὥς τά σήμερα στό Νότο καί τό γεγονός ὅτι νέγροι, καθώς καί λευκοί φάρμερ, «ἐξαγοράζουν» μικρά κομμάτια γῆς ἀπό τούς «κατόχους φυτειῶν»· τό δεύτερο εἶναι ἡ ὕπαρξη τεράστιας ἔκτασης ἀδέσποτων, ἐλεύθερων γαιῶν, πού τίς μοιράζει ἡ κυβέρνηση σ'ὅποιον ζητάει τέτια γῆ. Παρόλα αὐτά ὅμως ὁ ἀριθμός τῶν ἐπιχειρήσεων στή γεωργία αὐξάνει πολύ πιό ἀργά ἀπ'ὅ,τι στή βιομηχανία.

Αὐτό ὀφείλεται σέ δυό αἰτίες. 'Από τή μιά μεριά, ἡ ἀγροτική οἰκονομία διατηρεῖ ἀκόμη σέ ἀρκετά μεγάλο βαθμό τό φυσικό χαρακτήρα, κι'ἀπό τή γεωργία ἐξακολουθοῦν ν'ἀποσπῶνται διάφορες δουλιές, πού προηγούμενα ἀνῆκαν στόν κύκλο τῶν ἐργασιῶν τῆς ἀγροτικῆς οἰκογένειας—λογουχάρη, ἡ παραγωγή καί ἡ ἐπισκευή διαφόρων ἐργαλείων, σκευῶν κτλ.—ἐνῶ τώρα ἀποτελοῦν ἰδιαίτερους κλάδους τῆς βιομηχανίας. 'Από τήν ἄλλη μεριά, τήν ἀγροτική οἰκονομία τή χαρακτηρίζει ἕνα μονοπώλιο πού δέν τό γνωρίζει ἡ βιομηχανία καί πού δέν μπορεῖ ν'ἀποτραπεῖ στόν καπιταλισμό· αὐτό εἶναι τό μονοπώλιο τῆς γαιοκτησίας. Κι'ἄν ἀκόμη δέν ὑπάρχει ἀτομική ἰδιοκτησία γῆς—στίς 'Ενωμένες Πολιτεῖες ὥς τά σήμερα οὐσιαστικά δέν ὑπάρχει σέ πολύ μεγάλες περιοχές τῆς χώρας,—ἡ κατοχή γῆς, ἡ κατάληψή της ἀπό διάφορους ἀτομικούς νοικοκυρέους δημιουργεῖ ἕνα μονοπώλιο. Στίς κυριότερες περιοχές τῆς χώρας ὅλη ἡ γῆ εἶναι κατειλημμένη καί ἡ αὔξηση τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀγροτικῶν ἐπιχειρήσεων εἶναι δυνατή μόνο μέ τό κομμάτιασμα τῶν ἐπιχειρήσεων πού ἤδη ὑπάρχουν· εἶναι ἀδύνατη ἡ ἐλεύθερη δημιουργία καινούργιων ἐπιχειρήσεων δίπλα στίς παλιές. Τό μονοπώλιο τῆς γαιοκτησίας βάζει φρένο στήν ἀνάπτυξη τῆς γεωργίας, φρένο, πού σέ διάκριση ἀπό τή βιομηχανία, ἐπιβραδύνει τήν ἀνάπτυξη τοῦ καπιταλισμοῦ στήν ἀγροτική οἰκονομία.

Δέν μποροῦμε νά συγκρίνουμε μέ ἀκρίβεια τίς διαστάσεις τοῦ κεφαλαίου πού ἔχει ἐπενδυθεῖ στίς βιομηχανικές καί στίς ἀγροτικές ἐπιχειρήσεις, γιατί στήν ἀξία τῆς γῆς συμπεριλαμβάνεται καί ἡ γαιοπρόσοδος. Εἴμαστε ὑποχρεωμένοι νά συγκρί-

νουμε τά κεφάλαια πού ἐπενδύθηκαν στή βιομηχανία καί τήν τιμή τῶν βιομηχανικῶν προϊόντων μέ τή συνολική ἀξία ὅλης τῆς περιουσίας τῶν ἀγροκτημάτων καί μέ τήν τιμή τοῦ κύριου γεωργικοῦ προϊόντος. Ἀπόλυτα συγκρίσιμες θά εἶναι ἐδῶ μόνο οἱ ποσοστιαῖες σχέσεις πού δείχνουν αὔξηση καί τῶν πρώτων, καί τῶν δεύτερων συνολικῶν ἀξιῶν.

		Ἑκατομ. δολλάρια		Αὔξηση σέ
		1900	1910	σέ %
Βιομηχανία	Κεφάλαιο ὅλων τῶν ἐπιχειρήσεων	8 975	18 428	+105,3%
	Τιμή τῶν προϊόντων τους.	11 406	20 671	+ 81,2%
Γεωργία	Τιμή ὅλης τῆς ἰδιοκτησίας τῶν ἀγροκτημάτων	20 440	40 991	+100,5%
	Τιμή τῆς συγκομιδῆς ὅλων τῶν σιτηρῶν....................	1 483	2 665	+ 79,8%
	Ὄγκος συγκομιδῆς σέ ἑκατομμύρια μποῦσελ.................	4 439	4 513	+ 1,7%

Βλέπουμε *διπλασιασμό* τῆς ἀξίας καί τοῦ κεφαλαίου πού εἶναι ἐπενδυμένο στή βιομηχανία καί ὅλης τῆς ἰδιοκτησίας τῶν ἀγροκτημάτων μέσα σέ 10 χρόνια, ἀπό τό 1900 ὥς τό 1910. Ἡ τεράστια καί ριζική διαφορά συνίσταται στό ὅτι στή γεωργία ἡ παραγωγή τοῦ κύριου προϊόντος, τῶν σιτηρῶν, αὐξήθηκε κατά ἀσήμαντο ποσοστό, κατά 1,7%—κι᾽αὐτό τή στιγμή πού ὅλος ὁ πληθυσμός αὐξήθηκε κατά 21,0%.

Στήν ἀνάπτυξή της ἡ γεωργία μένει πίσω ἀπό τή βιομηχανία —ἕνα φαινόμενο πού προσιδιάζει *σ᾽ὅλες* τίς καπιτάλιστικές χῶρες καί ἀποτελεῖ μιά ἀπό τίς πιό βαθιές αἰτίες τῆς παραβίασης τῆς ἀναλογικότητας ἀνάμεσα στούς διάφορους κλάδους τῆς λαϊκῆς οἰκονομίας, τῶν κρίσεων καί τῆς ἀκρίβειας.

Τό κεφάλαιο ἀπελευθέρωσε τή γεωργία ἀπό τή φεουδαρχία, τήν τράβηξε στήν ἐμπορευματική κυκλοφορία, καί μαζί μ᾽αὐτό στήν παγκόσμια οἰκονομική ἀνάπτυξη, τήν ἀπόσπασε ἀπό τή μεσαιωνική καί πατριαρχική στασιμότητα καί ἀποστέωση. Τό κεφάλαιο ὅμως ὄχι μόνο δέν ἐξάλειψε τήν καταπίεση, τήν ἐκμετάλλευση καί τήν ἀθλιότητα τῶν μαζῶν, ἀλλά, ἀντίθετα, δημιουργεῖ αὐτές τίς συμφορές μέ καινούργια μορφή καί ἐπαναφέρει πάνω σέ «σύγχρονη» βάση τίς παλιές μορφές τους. Ὁ καπιταλισμός ὄχι μόνο δέν ἐξάλειψε τήν ἀντίθεση ἀνάμεσα στή βιομηχανία καί τή γεωργία, ἀλλά ἀντίθετα τήν ἐπεκτείνει καί τήν ὀξύνει ὅλο καί περισσότερο. Τή γεωργία τή συνθλίβει

ὅλο καί πιό πολύ ὁ ζυγός τοῦ κεφαλαίου, πού σχηματίζεται κυρίως στή σφαίρα τοῦ ἐμπορίου καί τῆς βιομηχανίας.

Ἡ μηδαμινή αὔξηση τοῦ ὄγκου τοῦ γεωργικοῦ προϊόντος (+1,7%) καί ἡ τεράστια αὔξηση τῆς τιμῆς του (+79,8%) μᾶς δείχνουν παραστατικά, ἀπό τή μιά μεριά, τό ρόλο τῆς γαιοπροσόδου, τοῦ φόρου πού παίρνουν ἀπό τήν κοινωνία οἱ γαιοκτήμονες. Χάρη στή μονοπωλιακή τους θέση, ἐκμεταλλεύονται τήν καθυστέρηση τῆς γεωργίας, πού δέν προλαβαίνει τήν ἀνάπτυξη τῆς βιομηχανίας, γιά νά τσεπώνουν ἑκατομμύρια καί δισεκατομμύρια. Ὅλη ἡ περιουσία στίς φάρμες αὐξήθηκε μέσα σέ δέκα χρόνια κατά 20½ *δισεκατομμύρια* δολλάρια. Σ'αὐτό τό ποσό ἡ αὔξηση τῆς τιμῆς τῶν κτιρίων, τῶν ζώων ἐργασίας καί τῶν ἐργαλείων φτάνει μόνο τά 5 δισεκατομμύρια δολλάρια. Μέσα σέ 10 χρόνια ἡ τιμή τῆς γῆς, ἡ κεφαλαιοποιημένη γαιοπρόσοδος αὐξήθηκε κατά *15 δισεκατομμύρια* (+118,1%).

Ἀπό τήν ἄλλη μεριά, βλέπουμε ἐδῶ πολύ ἀνάγλυφα τή διαφορά ἀνάμεσα στήν *ταξική* θέση τῶν μικρογεωργῶν καί τῶν μισθωτῶν ἐργατῶν. Φυσικά, «δουλεύουν» καί τοῦτοι καί κεῖνοι· φυσικά καί τούς πρώτους καί τούς δεύτερους τούς ἐκμεταλλεύεται τό κεφάλαιο, ἄν καί μέ ἐντελῶς διαφορετικές μορφές. Ὅμως, μονάχα ἐκχυδαϊστές ἀστοί δημοκράτες μποροῦν, ξεκινώντας ἀπ'αὐτό, νά συνενώνουν τίς διαφορετικές αὐτές τάξεις, νά μιλοῦν γιά μικρή «ἐργασιακή» γεωργία. Αὐτό σημαίνει ἴσα-ἴσα νά καλύπτεις καί νά ἀποκρύπτεις τήν *κοινωνική* συγκρότηση τῆς οἰκονομίας, τήν ἀστική διάρθρωσή της, προβάλλοντας σέ πρώτη γραμμή ἕνα γνώρισμα πού προσιδιάζει σ'ὅλους τούς προγενέστερους σχηματισμούς: τήν ἀνάγκη τῆς ἐργασίας, τῆς προσωπικῆς ἐργασίας, τῆς σωματικῆς ἐργασίας γιά τήν ὕπαρξη τοῦ μικρογεωργοῦ.

Ὁ μικρογεωργός στίς συνθῆκες τοῦ καπιταλισμοῦ γίνεται — εἴτε τό θέλει εἴτε ὄχι, εἴτε τό ἀντιλαμβάνεται εἴτε ὄχι — ἐμπορευματοπαραγωγός. Καί σ'αὐτή τήν ἀλλαγή βρίσκεται ὅλη ἡ οὐσία τοῦ ζητήματος. Καί μόνη αὐτή ἡ ἀλλαγή, κι'ὅταν ἀκόμη ὁ μικρογεωργός δέν ἐκμεταλλεύεται μισθωτούς ἐργάτες, τόν κάνει ὁπωσδήποτε ἀνταγωνιστή τοῦ προλεταριάτου, τόν κάνει μικροαστό. Ὁ μικρογεωργός πουλάει τό προϊόν του, ὁ προλετάριος πουλάει τήν ἐργατική του δύναμη. Οἱ μικρογεωργοί σάν τάξη δέν μπορεῖ παρά νά ἀποβλέπουν στήν ὕψωση τῶν τιμῶν τῶν γεωργικῶν προϊόντων, κι'αὐτό ἰσοδυναμεῖ μέ συμμετοχή τους, μαζί μέ τούς μεγάλους γαιοκτήμονες, στό μοίρασμα τῆς γαιοπροσόδου, ἰσοδυναμεῖ μέ ἀλληλεγγύη τους μέ τούς τσιφλικάδες

ἐνάντια στήν ὑπόλοιπη κοινωνία. Στό βαθμό πού ἀναπτύσσεται ἡ ἐμπορευματική παραγωγή, ὁ μικρογεωργός, λόγω τῆς *ταξικῆς* του θέσης, γίνεται ἀναπόφευκτα *μικροτσιφλικάς*.

Καί ἀνάμεσα στούς μισθωτούς ἐργάτες παρατηροῦνται περιπτώσεις πού ἕνα μικρό μέρος ἀπ᾽αὐτούς ἑνώνεται μαζί μέ τ᾽ἀφεντικά τους ἐνάντια σ᾽ὁλόκληρη τήν τάξη τῶν μισθωτῶν ἐργατῶν. Αὐτό ὅμως θά πεῖ ἕνωση ἑνός *μικροῦ μέρους* τῆς τάξης μέ τόν ἀντίπαλό της ἐνάντια *σ᾽ὁλόκληρη* τήν τάξη. Δέν μπορεῖ νά φανταστεῖ κανείς βελτίωση τῆς κατάστασης τῶν μισθωτῶν ἐργατῶν, σάν τάξης, χωρίς τήν ἄνοδο τῆς εὐημερίας τῶν μαζῶν καί χωρίς ὄξυνση τοῦ ἀνταγωνισμοῦ της μέ τό κεφάλαιο πού βασιλεύει στή σύγχρονη κοινωνία, μ᾽ὅλη τήν τάξη τῶν καπιταλιστῶν. ᾽Αντίθετα, μπορεῖ πολύ καλά νά φανταστεῖ κανείς ἕνα τέτιο φαινόμενο—καί εἶναι μάλιστα χαρακτηριστικό γιά τόν καπιταλισμό—ὅταν ἡ καλυτέρευση τῆς κατάστασης τῶν μικρογεωργῶν σάν τάξης εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς συνένωσής τους μέ τούς τσιφλικάδες, τῆς συμμετοχῆς τους στήν ἀπομύζηση αὐξημένης γαιοπροσόδου ἀπ᾽ὅλη τήν κοινωνία, τοῦ ἀνταγωνισμοῦ τους μέ τή μάζα τῶν προλετάριων καί μικροπρολετάριων, πού ἐξαρτιῶνται ὁλοκληρωτικά ἤ κυρίως ἀπό τήν πώληση τῆς ἐργατικῆς τους δύναμης.

Νά ἡ ἀντιπαραβολή τῶν στοιχείων τῆς ἀμερικανικῆς στατιστικῆς γιά τήν κατάσταση—καί τόν ἀριθμό—τῶν μισθωτῶν ἐργατῶν, σέ σύγκριση μέ τούς μικρογεωργούς:

		1900	1910	Αὔξηση σέ %
Βιομηχανία	᾽Αριθμός μισθωτῶν ἐργατῶν (χιλιάδες)	4 713	6 615	+40,4%
	῾Ο μισθός ἐργασίας τους (ἑκατομμ. δολλ.)	2 008	3 427	+70,6%
Γεωργία	᾽Αριθμός μισθωτῶν ἐργατῶν	;	;	περίπου +47,1%
	῾Ο μισθός ἐργασίας τους ἑκατομμ. δολλ.)	357	652	+82,3%
	᾽Αριθμός τῶν φάρμερ (χιλ.)	5 737	6 361	+10,9%
	Τιμή τοῦ κύριου προϊόντος, τῶν σιτηρῶν (ἑκατ. δολλ.)	1 483	2 665	+79,8%

Οἱ ἐργάτες τῆς βιομηχανίας *ἔχασαν*, γιατί ὁ μισθός ἐργασίας τους αὐξήθηκε μόνο κατά 70,6% («μόνο», γιατί σχεδόν ὁ ἴδιος μέ

τόν προηγούμενο ὄγκο σιτηρῶν, 101,7% τοῦ προηγούμενου ὄγκου, στοιχίζει σήμερα 179,8% τῆς παλιᾶς τιμῆς!!) μέ παράλληλη αὔξηση τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἐργατῶν κατά ὁλόκληρα 40%.

Οἱ μικρογεωργοί *κέρδισαν,* σάν μικροτσιφλικάδες, σέ βάρος τοῦ προλεταριάτου. Ὁ ἀριθμός τῶν μικρογεωργῶν αὐξήθηκε μόνο κατά 10,9% (κι᾿ἄν ἀκόμη ξεχωρίσουμε τούς μικρούς μόνο φάρμερ, πάλι ἡ αὔξηση δέν εἶναι παρά 11,9%)—ὁ ὄγκος τοῦ προϊόντος τους σχεδόν δέν αὐξήθηκε (+1,7%), ἐνῶ ἡ τιμή τοῦ προϊόντος αὐξήθηκε κατά 79,8%.

Φυσικά, τό ἐμπορικό καί τό χρηματιστικό κεφάλαιο πῆραν τή μερίδα τοῦ λέοντος ἀπ᾿αὐτή τή γαιοπρόσοδο, ὡστόσο ὅμως ἡ ταξική θέση τῶν μικρογεωργῶν καί τῶν μισθωτῶν ἐργατῶν μοιάζει ἐντελῶς, στήν ἀμοιβαία σχέση τους, μέ τή θέση τοῦ μικροαστοῦ καί τοῦ προλετάριου.

Ἡ αὔξηση τῶν μισθωτῶν ἐργατῶν *ξεπερνάει* τήν αὔξηση τοῦ πληθυσμοῦ (+40% τῶν πρώτων, ἔναντι +21% τοῦ δεύτερου). Αὐξάνει ἡ ἀπαλλοτρίωση τῶν μικροπαραγωγῶν καί τῶν μικρογεωργῶν. Αὐξάνει ἡ προλεταριοποίηση τοῦ πληθυσμοῦ*.

Ἡ αὔξηση τοῦ ἀριθμοῦ τῶν φάρμερ—κι᾿ὅπως ξέρουμε ἀκόμη περισσότερο τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἰδιοκτητῶν φάρμερ—*μένει πίσω* ἀπό τήν αὔξηση τοῦ πληθυσμοῦ (10,9% ἔναντι 21%). Οἱ μικρογεωργοί γίνονται ὅλο καί περισσότερο μονοπωλητές, μικροτσιφλικάδες.

Τώρα ἄς ρίξουμε μιά ματιά στήν ἀμοιβαία σχέση τῆς μικρῆς καί τῆς μεγάλης παραγωγῆς στή βιομηχανία καί στή γεωργία. Σχετικά μέ τή βιομηχανία τά στοιχεῖα δέν ἀναφέρονται στό 1900 καί στό 1910, ἀλλά στό 1904 καί στό 1910.

Τίς βιομηχανικές ἐπιχειρήσεις τίς χωρίζουμε σέ τρεῖς κύριες ὁμάδες ἀνάλογα μέ τό μέγεθος τῆς παραγωγῆς, περιλαβαίνοντας στίς μικρές ὅσες ἔχουν συνολική παραγωγή ὥς 20 000 δολλάρια, στίς μεσαῖες ὅσες ἔχουν ἀπό 20 000 ὥς 100 000 δολλάρια καί στίς μεγάλες ὅσες ἔχουν ἀπό 100 000 δολλάρια καί πάνω. Δέν ἔχουμε τή δυνατότητα νά χωρίσουμε σέ ὁμάδες τίς ἀγροτικές ἐπιχειρήσεις παρά μόνο σύμφωνα μέ τήν ἔκταση τῆς γῆς τους. Στίς μικρές φάρμες συμπεριλαβαίνουμε ὅσες ἔχουν ὥς 100 ἄκρ, στίς μεσαῖες ἀπό 100 ὥς 175 καί στίς μεγάλες ἀπό 175 ἄκρ καί πάνω.

---

* Ὁ ἀριθμός τῶν μισθωτῶν ἐργατῶν στή γεωργία, πιό σωστά, ἡ αὔξησή τους καθορίζεται μέ τήν ἀναλογία: 82,3 : 70,6 = Χ : 40,4, ὅπου τό Χ = 47,1.

	'Ομάδες ἐπιχειρήσεων:	'Αριθμός ἐπιχειρήσεων σέ χιλιάδες 1900	%	1910	%	Αὔξηση σέ %
Βιομηχανία	Μικρές	144	66,6	180	67,2	+25,0%
	Μεσαῖες	48	22,2	57	21,3	+18,7%
	Μεγάλες	24	11,2	31	11,5	+29,1%
	Σύνολο	216	100,0	268	100,0	+24,2%
'Αγροτ. οἰκονομία	Μικρές	3 297	57,5	3 691	58,0	+11,9%
	Μεσαῖες	1 422	24,8	1 516	23,8	+ 6,6%
	Μεγάλες	1 018	17,7	1 154	18,2	+13,3%
	Σύνολο	5 737	100,0	6 361	100,0	+10,9%

Διαπιστώνουμε ἐξαιρετική ὁμοιογένεια τῆς ἐξέλιξης. Καί στή βιομηχανία καί στή γεωργία μικραίνει τό ποσοστό τῶν μεσαίων ἀκριβῶς ἐπιχειρήσεων, πού ὁ ἀριθμός τους αὐξάνει πιό ἀργά κι'ἀπό τόν ἀριθμό τῶν μικρῶν κι'ἀπό τόν ἀριθμό τῶν μεγάλων.

Καί στή βιομηχανία καί στή γεωργία οἱ μικρές ἐπιχειρήσεις αὐξάνουν ἀριθμητικά μέ ἀργότερο ρυθμό ἀπό τίς μεγάλες.

Ποιές εἶναι οἱ ἀλλαγές πού ἐπῆλθαν στό οἰκονομικό δυναμικό ἤ στόν οἰκονομικό ρόλο τῶν διαφόρων τύπων ἐπιχειρήσεων; Γιά τίς βιομηχανικές ἔχουμε στοιχεῖα γιά τήν τιμή τοῦ προϊόντος, γιά τίς ἀγροτικές ἔχουμε στοιχεῖα γιά τήν τιμή ὅλης τῆς ἰδιοκτησίας τῶν ἀγροκτημάτων:

	'Ομάδες ἐπιχειρήσεων:	'Εκατομμύρια δολλάρια 1900	%	1910	%	Αὔξηση σέ %
Βιομηχανία	Μικρές	927	6,3	1 127	5,5	+21,5%
	Μεσαῖες	2 129	14,4	2 544	12,3	+19,5%
	Μεγάλες	11 737	79,3	17 000	82,2	+44,8%
	Σύνολο	14 793	100,0	20 671	100,0	+39,7%
'Αγροτ. οἰκονομία	Μικρές	5 790	28,4	10 490	25,6	+81,3%
	Μεσαῖες	5 721	28,0	11 089	27,1	+93,8%
	Μεγάλες	8 929	43,6	19 403	47,3	+117,3%
	Σύνολο	20 440	100,0	40 991	100,0	+100,5%

Κι'ἐδῶ διαπιστώνουμε ἐξαιρετική ὁμοιογένεια τῆς ἐξέλιξης. Καί στή βιομηχανία καί στή γεωργία μικραίνει τό ποσοστό

καί τῶν μικρῶν καί τῶν μεσαίων ἐπιχειρήσεων, αὐξάνει τό ποσοστό μόνο τῶν μεγάλων.

Καί στή βιομηχανία καί στή γεωργία συντελεῖται, μ᾽ἄλλα λόγια, μιά ἐκτόπιση τῆς μικρῆς παραγωγῆς ἀπό τή μεγάλη.

῾Η διαφορά ἀνάμεσα στή βιομηχανία καί στή γεωργία βρίσκεται τούτη τή φορά στό γεγονός ὅτι στή βιομηχανία τό ποσοστό τῶν μικρῶν ἐπιχειρήσεων αὐξήθηκε κάπως περισσότερο ἀπό τό ποσοστό τῶν μεσαίων (+21,5% ἔναντι +19,5%, ἐνῶ στή γεωργία ἔχουμε τό ἀντίθετο. Φυσικά ἡ διαφορά αὐτή δέν εἶναι μεγάλη, καί δέν μποροῦμε νά στηριχτοῦμε σ᾽αὐτή γιά νά βγάλουμε γενικά συμπεράσματα. Πάντως τό γεγονός παραμένει γεγονός, ὅτι δηλ. τήν τελευταία δεκαετία στήν πρωτοπόρα καπιταλιστική χώρα τοῦ κόσμου ἡ μικρή παραγωγή στή βιομηχανία δυνάμωσε περισσότερο ἀπό τή μεσαία, ἐνῶ στή γεωργία ἔγινε τό ἀντίθετο. Τό γεγονός αὐτό δείχνει πόσο στεροῦνται σοβαρότητας οἱ συνηθισμένοι ἰσχυρισμοί τῶν ἀστῶν οἰκονομολόγων, ὅτι δῆθεν ἡ βιομηχανία ἐπιβεβαιώνει ἀπόλυτα καί χωρίς ἐξαιρέσεις τό νόμο τῆς ἐκτόπισης τῆς μικρῆς παραγωγῆς ἀπό τή μεγάλη, ἐνῶ ἡ γεωργία τόν διαψεύδει.

Στή γεωργία τῶν ῾Ενωμένων Πολιτειῶν ὄχι μόνο συντελεῖται ἡ ἐκτόπιση τῆς μικρῆς παραγωγῆς ἀπό τή μεγάλη, ἀλλά καί συντελεῖται μέ μεγαλύτερη νομοτέλεια ἤ κανονικότητα ἀπ᾽ὅ,τι στή βιομηχανία.

Δέν πρέπει ταυτόχρονα νά ξεχνοῦμε ἕνα περιστατικό, πού τό ἀποδείξαμε πιό πάνω, ὅτι δηλαδή ἡ ταξινόμηση τῶν ἀγροτικῶν νοικοκυριῶν σύμφωνα μέ τήν ἔκταση τῆς γῆς τους *παρουσιάζει μειωμένο* τό προτσές τῆς ἐκτόπισης τῆς μικρῆς παραγωγῆς ἀπό τή μεγάλη.

῞Οσο γιά τό *βαθμό* συγκέντρωσης πού ἐπιτεύχθηκε κιόλας, ἀπ᾽αὐτή τήν ἄποψη ἡ γεωργία ἔμεινε πάρα πολύ πίσω. Στή βιομηχανία τά 11% τῶν μεγάλων· ἐπιχειρήσεων κρατοῦν στά χέρια τους πάνω ἀπό τά ὀκτώ δέκατα ὅλης τῆς παραγωγῆς. ῾Ο ρόλος τῶν μικρῶν ἐπιχειρήσεων εἶναι μηδαμινός: 5,5% τῆς παραγωγῆς ἀναλογοῦν στά ⅔ τοῦ συνολικοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἐπιχειρήσεων! Σέ σύγκριση μ᾽αὐτό, στή γεωργία κυριαρχεῖ ἀκόμη ἡ διασπορά: τά 58% τῶν μικρῶν ἐπιχειρήσεων δίνουν τό ἕνα τέταρτο τῆς γενικῆς ἀξίας ὅλης τῆς περιουσίας τῶν ἀγροκτημάτων· τά 18% τῶν μεγάλων ἐπιχειρήσεων δίνουν λιγότερο ἀπό τό μισό (47%). ῾Ο συνολικός ἀριθμός τῶν ἐπιχειρήσεων στή γεωργία ξεπερνᾶ πάνω ἀπό 20 φορές τόν ἀριθμό τῶν ἐπιχειρήσεων στή βιομηχανία.

Τό γεγονός αὐτό ἐπιβεβαιώνει τό συμπέρασμα πού βγῆκε ἐδῶ καί πολύ καιρό, ὅτι δηλ. ὁ καπιταλισμός στή γεωργία βρίσκεται σ᾽ἕνα στάδιο πιό κοντινό πρός τό στάδιο τῆς μανιφακτούρας, ἄν συγκρίνουμε τήν ἐξέλιξή του μέ τήν ἐξέλιξη τῆς βιομηχανίας, παρά πρός τή μεγάλη μηχανική βιομηχανία. Στή γεωργία κυριαρχεῖ ἀκόμα ἡ χειρωνακτική δουλιά, ἐνῶ ἡ χρησιμοποίηση τῶν μηχανῶν συγκριτικά εἶναι ἐξαιρετικά χαμηλή. Τά στοιχεῖα ὅμως πού παραθέσαμε δέν ἀποδείχνουν καθόλου ὅτι εἶναι ἀδύνατη ἡ κοινωνικοποίηση τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς καί στή δοσμένη βαθμίδα τῆς ἀνάπτυξής της. Ὅποιος κρατάει στά χέρια του τίς τράπεζες, κρατάει *ἄμεσα* στά χέρια του τό ἕνα τρίτο ἀπό ὅλες τίς φάρμες τῆς Ἀμερικῆς καί κυριαρχεῖ ἔμμεσα πάνω σ᾽ὅλη τή μάζα τους. Μέ τή σημερινή ἀνάπτυξη τῶν καθελογῆς ἑνώσεων καί τῆς τεχνικῆς τῶν ἐπικοινωνιῶν καί τῶν μεταφορῶν, ἡ ὀργάνωση τῆς παραγωγῆς, πάνω στή βάση ἑνός γενικοῦ σχεδίου, στά ἑκατομμύρια νοικοκυριά, πού δίνουν πάνω ἀπό τό μισό τῆς συνολικῆς παραγωγῆς, εἶναι πράγμα ἀπόλυτα πραγματοποιήσιμο.

16. ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Οἱ ἀγροτικές ἀπογραφές τοῦ 1900 καί 1910 στίς Ἑνωμένες Πολιτεῖες ἀποτελοῦν τήν τελευταία λέξη τῆς κοινωνικῆς στατιστικῆς σ᾽αὐτό τόν τομέα τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας. Εἶναι τό καλύτερο ὑλικό ἀπ᾽ὅσα ὑπάρχουν στίς προηγμένες χῶρες, ὑλικό πού ἀγκαλιάζει ἑκατομμύρια νοικοκυριά καί ἐπιτρέπει νά βγοῦν ἀκριβῆ καί στηριζόμενα σέ γεγονότα συμπεράσματα καί διδάγματα, γιά τήν ἐξέλιξη τῆς ἀγροτικῆς οἰκονομίας στίς συνθῆκες τοῦ καπιταλισμοῦ. Οἱ νόμοι αὐτῆς τῆς ἐξέλιξης μποροῦν νά μελετηθοῦν μέ βάση αὐτό τό ὑλικό, εἰδικά καί γιά τό λόγο ἀκόμη ὅτι οἱ Ἑνωμένες Πολιτεῖες τῆς Ἀμερικῆς εἶναι μιά χώρα μέ πολύ πλατιές διαστάσεις καί μέ τή μεγαλύτερη ποικιλομορφία σχέσεων, μέ τό μεγαλύτερο πλοῦτο ἀποχρώσεων καί μορφῶν τῆς καπιταλιστικῆς γεωργίας.

Βλέπουμε ἐδῶ, ἀπό τή μιά μεριά, πέρασμα ἀπό τή δουλοκτητική — ἤ, πράγμα πού στή δοσμένη περίπτωση εἶναι τό ἴδιο, ἀπό τή φεουδαρχική — συγκρότηση τῆς γεωργίας στήν ἐμπορευματική καί καπιταλιστική συγκρότηση· ἀπό τήν ἄλλη μεριά, βλέπουμε μεγάλο πλάτος καί μεγάλη ταχύτητα ἀνάπτυξης τοῦ καπιταλισμοῦ στήν πιό ἐλεύθερη καί πρωτοπόρα ἀστική χώρα.

Καί δίπλα σ'αὐτό παρατηροῦμε ἕναν ἐξαιρετικά πλατύ ἐποικισμό, πού γίνεται πάνω σέ δημοκρατική-καπιταλιστική τροχιά.

Βλέπουμε ἐδῶ καί περιοχές πού ἔχουν πυκνοκατοικηθεῖ ἀπό πολύ καιρό, πολύ βιομηχανικές, πολύ ἐντατικές, περιοχές πού μοιάζουν μέ τίς περισσότερες περιοχές τῆς πολιτισμένης, παλιᾶς καπιταλιστικῆς Δυτικῆς Εὐρώπης—καί περιοχές μέ πρωτόγονη ἐκτατική γεωργία καί κτηνοτροφία, ὅπως σέ ὁρισμένες ἀκρινές περιοχές τῆς Ρωσίας ἤ σέ ὁρισμένα τμήματα τῆς Σιβηρίας. Βλέπουμε τούς πιό ποικιλόμορφους τύπους καί μεγάλες καί μικρές φάρμες: μεγάλα λατιφούντια, φυτεῖες τοῦ πρώην δουλοκτητικοῦ Νότου καί τῆς Δύσης πού ἐποικίζεται, καί τῆς βόρειας παράκτιας περιοχῆς τοῦ 'Ατλαντικοῦ 'Ωκεανοῦ πού εἶναι καπιταλιστικά πολύ ἀναπτυγμένη·—καί μικρές φάρμες τῶν ἐπίμορτων νέγρων, καί μικρές καπιταλιστικές φάρμες πού παράγουν γάλα ἤ λαχανικά γιά τήν ἀγορά στό βιομηχανικό Βορά ἤ φροῦτα στίς ἀκτές τοῦ Εἰρηνικοῦ 'Ωκεανοῦ·—καί «ἐργοστάσια σταριοῦ» μέ μισθωτούς ἐργάτες καί *χόμστεντ* τῶν «αὐτοτελῶν» μικρογεωργῶν, πού εἶναι ἀκόμη γεμάτοι ἀπό ἁπλοϊκές αὐταπάτες γιά μιά ζωή πού θά στηρίζεται «στήν ἐργασία τῶν χεριῶν τους».

'Εξαιρετική ποικιλομορφία σχέσεων πού ἀγκαλιάζει καί τό παρελθόν καί τό μέλλον, καί τήν Εὐρώπη καί τή Ρωσία. 'Η σύγκριση μέ τή Ρωσία εἶναι πολύ διδακτική, ἀνάμεσα στ'ἄλλα, στό ζήτημα τῶν συνεπειῶν ἑνός ἐνδεχόμενου περάσματος ὅλων τῶν γαιῶν στούς ἀγρότες χωρίς ἐξαγορά, πού εἶναι πέρασμα προοδευτικό, ὅμως ἀναμφισβήτητα καπιταλιστικό.

Οἱ γενικοί νόμοι ἀνάπτυξης τοῦ καπιταλισμοῦ στή γεωργία καί οἱ ποικίλες μορφές ἐκδήλωσης αὐτῶν τῶν νόμων μπορεῖ νά μελετηθοῦν μέ τόν καλύτερο τρόπο στό παράδειγμα τῶν 'Ενωμένων Πολιτειῶν. Καί μιά τέτια μελέτη ὁδηγεῖ σέ συμπεράσματα πού μποροῦν νά συνοψίστοῦν στίς παρακάτω σύντομες θέσεις.

Σέ σύγκριση μέ τή βιομηχανία, στή γεωργία ἡ χειρωνακτική δουλιά ὑπερέχει ἀσύγκριτα περισσότερο ἀπό τή μηχανική δουλιά. 'Η μηχανή ὅμως τραβάει σταθερά μπροστά, ἀνεβάζοντας τήν τεχνική τοῦ νοικοκυριοῦ, κάνοντάς το πιό μεγάλο, πιό καπιταλιστικό. Στή σύγχρονη γεωργία οἱ μηχανές χρησιμοποιοῦνται μέ καπιταλιστικό τρόπο.

Τό κύριο γνώρισμα καί ὁ κύριος δείκτης τοῦ καπιταλισμοῦ στή γεωργία εἶναι ἡ μισθωτή ἐργασία. Σέ *ὅλες* τίς περιοχές τῆς χώρας, σέ ὅλους τούς κλάδους τῆς ἀγροτικῆς οἰκονομίας

βλέπουμε ἀνάπτυξη τῆς μισθωτῆς ἐργασίας, καθώς καί αὔξηση τῆς χρησιμοποίησης μηχανῶν. Ἡ αὔξηση τοῦ ἀριθμοῦ τῶν μισθωτῶν ἐργατῶν ξεπερνάει τήν αὔξηση τοῦ ἀγροτικοῦ πληθυσμοῦ, καθώς καί ὅλου τοῦ πληθυσμοῦ τῆς χώρας. Ἡ αὔξηση τοῦ ἀριθμοῦ τῶν φάρμερ μένει πίσω ἀπό τήν αὔξηση τοῦ ἀγροτικοῦ πληθυσμοῦ. Δυναμώνουν καί ὀξύνονται οἱ ταξικές ἀντιθέσεις.

Στή γεωργία προχωρεῖ ἡ ἐκτόπιση τῆς μικρῆς παραγωγῆς ἀπό τή μεγάλη. Αὐτό τό ἀποδείχνει πέρα γιά πέρα ἡ σύγκριση τῶν στοιχείων τοῦ 1900 καί τοῦ 1910 γιά ὅλη τήν περιουσία τῶν ἀγροκτημάτων.

Ἡ ἐκτόπιση ὅμως αὐτή παρουσιάζεται μειωμένη, ἡ κατάσταση τῶν μικρογεωργῶν ἐξωραΐζεται, ἐπειδή τό 1910 στήν Ἀμερική οἱ ἐρευνητές περιορίστηκαν—ὅπως περιορίζονται σχεδόν παντοῦ στήν Εὐρώπη—στήν ταξινόμηση τῶν νοικοκυριῶν σύμφωνα μέ τήν ἔκταση τῆς γῆς τους. Ὅσο πιό πλατιά καί πιό γρήγορα προχωρεῖ ἡ ἐντατικοποίηση τῆς γεωργίας, τόσο μεγαλύτερη παρουσιάζεται ἡ μείωση καί ὁ ἐξωραϊσμός πού ἀναφέραμε.

Ὁ καπιταλισμός δέν ἀναπτύσσεται μόνο μέ τήν ἐπιτάχυνση τῆς ἀνάπτυξης τῶν μεγάλων σέ ἔκταση νοικοκυριῶν στίς ἐκτατικές περιοχές, ἀλλά καί μέ τή δημιουργία στίς ἐντατικές περιοχές πιό μεγάλων σέ ὄγκο παραγωγῆς, πιό καπιταλιστικῶν νοικοκυριῶν πάνω σέ πιό μικρά κομμάτια γῆς.

Τό ἀποτέλεσμα εἶναι ὅτι ἡ συγκέντρωση τῆς παραγωγῆς σέ μεγάλα νοικοκυριά εἶναι στήν πραγματικότητα μεγάλη—ἡ ἐκτόπιση τῆς μικρῆς παραγωγῆς στήν πραγματικότητα προχωρεῖ πιό πέρα καί βαθύτερα ἀπ᾽ὅ,τι τήν παρουσιάζουν τά συνηθισμένα στοιχεῖα γιά τίς φάρμες διαφορετικοῦ μεγέθους σέ ἔκταση γῆς. Τά στοιχεῖα τῆς ἀπογραφῆς τοῦ 1900, πού εἶναι πιό προσεκτικά, πιό λεπτομερειακά καί πιό ἐπιστημονικά ἐπεξεργασμένα, δέν ἀφήνουν οὔτε ἴχνος ἀμφιβολίας ἀπ᾽αὐτή τήν ἄποψη.

Προχωρεῖ ἡ ἀπαλλοτρίωση τῆς μικρῆς γεωργίας. Μειώνεται ἀδιάκοπα τίς τελευταῖες δεκαετίες τό ποσοστό τῶν ἰδιοκτητῶν μέσα στό συνολικό ἀριθμό τῶν φάρμερ, πού μέ τή σειρά του μένει στήν αὔξησή του πίσω ἀπό τήν αὔξηση τοῦ πληθυσμοῦ. Στό Βορά στήν κυριότερη περιοχή, πού δίνει τή μεγαλύτερη ποσότητα γεωργικῶν προϊόντων καί πού δέν γνωρίζει οὔτε ὑπολείμματα δουλοκτησίας, οὔτε τεράστιο ἐποικισμό, ἐλαττώνεται ἀπόλυτα ὁ ἀριθμός τῶν ἰδιοκτητῶν ὁλόκληρης φάρμας. Τήν τελευταία δεκαετία ἐλαττώθηκε τό ποσοστό τῶν φάρμερ

πού κατέχουν ζῶα γενικά· σάν ἀντίβαρο στήν αὔξηση τοῦ ποσοστοῦ τῶν νοικοκυριῶν, πού ἔχουν γαλακτοφόρα ζῶα, αὐξήθηκε, καί αὐξήθηκε πολύ περισσότερο, τό ποσοστό τῶν φάρμερ χωρίς ἄλογο, ἰδιαίτερα ἀνάμεσα στούς μικρούς φάρμερ.

Γενικά, ἡ σύγκριση τῶν ὁμοιογενῶν στοιχείων μιᾶς καί τῆς αὐτῆς περιόδου γιά τή βιομηχανία καί τή γεωργία, μᾶς δείχνει, σέ συνθῆκες ἀσύγκριτα μεγαλύτερης καθυστέρησης τῆς γεωργίας, μιά ἐκπληκτική ὁμοιότητα τῶν νόμων ἐξέλιξης, τήν ἐκτόπιση τῆς μικρῆς παραγωγῆς καί στή βιομηχανία καί στή γεωργία.

ΣΧΕΔΙΟ ΑΠΟΦΑΣΗΣ ΓΙΑ ΤΗ ΣΥΓΚΛΗΣΗ ΤΗΣ ΔΕΥΤΕΡΗΣ ΣΟΣΙΑΛΙΣΤΙΚΗΣ ΣΥΝΔΙΑΣΚΕΨΗΣ[76]

Τό Γραφεῖο (I. S. K.), ἀφοῦ συσκέφθηκε μέ μιά σειρά ἀντιπροσώπους διαφόρων χωρῶν ἀποφασίζει:

νά συγκαλέσει τή δεύτερη *σ υ ν δ ι ά σ κ ε ψ η* τῶν σοσιαλιστῶν πού συμφωνοῦν μέ τίς ἀποφάσεις τοῦ Τσίμμερβαλντ.

Ἡμερήσια διάταξη:

1) πάλη ἐνάντια στόν πόλεμο·

2) διεθνής συνένωση τῶν σοσιαλιστῶν, πού διάκεινται ἐχθρικά πρός τόν πόλεμο καί τόν ἐθνικισμό·

3) πρακτικά μέτρα ὀργάνωσης, ζύμωσης καί πάλης ἐνάντια στίς κυβερνήσεις·

4) ἀνάπτυξη τῶν ἀποφάσεων τοῦ Τσίμμερβαλντ.

Νά ὁριστεῖ μέρα τῆς σύγκλησής της ἡ 15 τοῦ Ἀπρίλη 1916.

Νά δημοσιευτεῖ αὐτή ἡ ἀπόφαση (ἀφοῦ πρῶτα ἀλλάξει στή δημοσίευση ἡ ἡμερομηνία τῆς σύγκλησης γιά τίς 15 τοῦ Μάρτη).

Νά κληθοῦν ὅλες οἱ ὀργανώσεις τῶν σοσιαλιστῶν πού συμφωνοῦν μέ τίς ἀποφάσεις τοῦ Τσίμμερβαλντ, γιά νά ἐξετάσουν (συζητήσουν) ὅλα τά ζητήματα πού περιλαβαίνονται στήν ἡμερήσια διάταξη καί τά σχέδια ἀποφάσεων[77]. Τά σχέδια (μέ ὑπογραφή 2-3 ἀντιπροσώπων) δημοσιεύονται στή «Berner Tagwacht».

Γράφτηκε ἀνάμεσα στίς 23 καί 27
τοῦ Γενάρη (5 καί 9 Φλεβάρη) 1916

Πρωτοδημοσιεύτηκε τό 1948 στήν 4η ἔκδοση
τῶν Ἁπάντων τοῦ Β. Ι. Λένιν, τόμ. 22ος

Δημοσιεύεται σύμφωνα
μέ τό χειρόγραφο

ΠΡΟΣ ΤΗ ΣΥΝΔΙΑΣΚΕΨΗ ΤΗΣ 24 ΤΟΥ ΑΠΡΙΛΗ 1916

ΠΡΟΤΑΣΗ ΤΗΣ ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΕΙΑΣ[78]

1. Θά γίνονται δεκτοί μόνο ἀντιπρόσωποι τῶν πολιτικῶν καί συνδικαλιστικῶν ὀργανώσεων ἤ καί χωριστά πρόσωπα πού συμφωνοῦν μέ τίς ἀποφάσεις τῆς συνδιάσκεψης τοῦ Τσίμμερβαλντ.

2. Ἀπό τίς χῶρες ὅπου τά ἐπίσημα κόμματα ἤ οἱ συνδικαλιστικές ὀργανώσεις ἀνήκουν στήν I. S. K. γίνονται δεκτοί μόνο οἱ ἀντιπρόσωποι πού θά ὁρίσουν αὐτές οἱ ὀργανώσεις.

3. Ἀπό τίς χῶρες ὅπου τά ἐπίσημα κόμματα ἤ οἱ συνδικαλιστικές ὀργανώσεις δέν ἔχουν προσχωρήσει στήν I. S. K. γίνονται δεκτοί μόνο οἱ ἀντιπρόσωποι ἐκείνων τῶν ὀργανώσεων καί ὁμάδων πού:

α) ἐκδηλώνονται στή δοσμένη χώρα, προφορικά ἤ γραπτά, στό πνεῦμα τῶν ἀποφάσεων τοῦ Τσίμμερβαλντ·

β) ὑποστηρίζουν μέ τή δράση τους τήν I. S. K.

4. Συμμετοχή ἀτόμων ἐπιτρέπεται μόνο σάν ἐξαίρεση καί μόνο μέ συμβουλευτική ψῆφο.

5. Τίς διαφορές γιά τήν ἐγκυρότητα τῶν πληρεξουσίων θά τίς λύνει ὁριστικά—ἀφοῦ ἀκούσει πρῶτα τά αἰτιολογικά καί πάρει ὑπόψη τά περιστατικά—μιά ἐκλεγμένη ἀπό τή συνδιάσκεψη ἐννιαμελής ἐπιτροπή, στήν ὁποία ἀνήκουν καί 4 μέλη τῆς I.S.K.

6. Τόν τρόπο ψηφοφορίας τόν καθορίζει ἡ συνδιάσκεψη.

[[Προσθήκη πού δέν θά δημοσιευτεῖ—καταχωρήθηκε στά πρακτικά:

Οἱ σύντροφοι πού ἦταν στό Τσίμμερβαλντ ἔχουν *τό δικαίωμα* («le droit»—στό γαλλικό κείμενο) νά πάρουν μέρος στή δεύτερη συνδιάσκεψη μέ συμβουλευτική ψῆφο.]]

Γράφτηκε στά γερμανικά ἀνάμεσα στίς 23 καί 27 τοῦ Γενάρη (5 καί 9 Φλεβάρη) 1916

Δημοσιεύτηκε στίς 29 τοῦ Φλεβάρη 1916 στό «Bulletin. Internationale Sozialistische Kommission zu Bern», τεῦχ. 3

Στά ρωσικά πρωτοδημοσιεύτηκε τό 1948 στήν 4η ἔκδοση τῶν 'Απάντων τοῦ Β. Ι. Λένιν, τόμ. 22ος

Δημοσιεύεται σύμφωνα μέ τό χειρόγραφο
Μετάφραση ἀπό τά γερμανικά

ΛΟΓΟΣ ΣΤΗ ΔΙΕΘΝΗ ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΣΗ ΤΗΣ ΒΕΡΝΗΣ ΣΤΙΣ 8 ΤΟΥ ΦΛΕΒΑΡΗ 1916[79]

Σύντροφοι! Πάνω ἤδη ἀπό ἐνάμιση χρόνο μαίνεται ὁ εὐρωπαϊκός πόλεμος. Κι᾽ὕστερα ἀπό κάθε καινούργιο μήνα, ὕστερα ἀπό κάθε καινούργια μέρα τοῦ πολέμου γίνεται γιά τίς ἐργατικές μάζες ὅλο καί πιό ξεκάθαρο ὅτι ἡ Διακήρυξη τοῦ Τσίμμερβαλντ ἔλεγε τήν ἀλήθεια, ὅταν εἶπε ὅτι τά λόγια γιά «ὑπεράσπιση τῆς πατρίδας» κτλ. δέν εἶναι παρά ἀπάτη ἀπό μέρους τῶν καπιταλιστῶν. Μέρα μέ τή μέρα γίνεται πιό ξεκάθαρο ὅτι αὐτός ὁ πόλεμος *εἶναι πόλεμος τῶν καπιταλιστῶν, τῶν μεγάλων ληστῶν,* πού τσακώνονται μεταξύ τους γιά τό ποιός θά πάρει τή μεγαλύτερη λεία, ποιός θά ληστέψει περισσότερες χῶρες, ποιός θά πνίξει καί θά ὑποδουλώσει περισσότερα ἔθνη.

Θά φανεῖ ἀπίστευτο, ἰδιαίτερα στούς ἐλβετούς συντρόφους, καί ὅμως εἶναι ἀλήθεια, ὅτι καί σέ μᾶς, *στή Ρωσία,* ὄχι μόνο ὁ ματοβαμμένος τσαρισμός, ὄχι μόνο οἱ καπιταλιστές, ἀλλά κι᾽ἕνα μέρος τῶν λεγόμενων σοσιαλιστῶν ἤ πρώην σοσιαλιστῶν λέει ὅτι ἡ Ρωσία διεξάγει «ἀμυντικό πόλεμο», ὅτι ἡ Ρωσία πολεμάει μόνο ἐνάντια στή γερμανική εἰσβολή. Στήν πραγματικότητα ὅμως ὅλος ὁ κόσμος ξέρει ὅτι ἐπί δεκαετίες ὁ τσαρισμός καταπιέζει στή Ρωσία πάνω ἀπό ἑκατό ἑκατομμύρια ἀνθρώπους ἄλλων ἐθνοτήτων, ὅτι ἡ Ρωσία ἐδῶ καί δεκαετίες ἀκολουθεῖ ληστρική πολιτική ἐνάντια στήν Κίνα, τήν Περσία, τήν ᾽Αρμενία, τή Γαλικία. *Οὔτε ἡ Ρωσία, οὔτε ἡ Γερμανία, οὔτε καμιά ἄλλη μεγάλη Δύναμη ἔχουν τό δικαίωμα νά μιλᾶνε γιά «ἀμυντικό πόλεμο»:* ὅλες οἱ μεγάλες Δυνάμεις διεξάγουν ἰμπεριαλιστικό, καπιταλιστικό πόλεμο, πόλεμο ληστρικό, πόλεμο γιά τήν καταπίεση τῶν

μικρῶν καί ξένων λαῶν, πόλεμο γιά τά κέρδη τῶν καπιταλιστῶν, πού ἀπό τά φρικιαστικά βάσανα τῶν μαζῶν, ἀπό τό προλεταριακό αἷμα βγάζουν τό καθαρό χρυσάφι τῶν εἰσοδημάτων τους, τά ὁποῖα φτάνουν τά δισεκατομμύρια.

Πρίν τέσσερα χρόνια, τό Νοέμβρη τοῦ 1912, ὅταν εἶχε γίνει πιά ὁλοφάνερο ὅτι ἔρχεται ὁ πόλεμος, οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν σοσιαλιστῶν ὅλου τοῦ κόσμου συγκεντρώθηκαν στό Διεθνές Σοσιαλιστικό Συνέδριο τῆς Βασιλείας. Ἤδη ἀπό τότε δέν χωροῦσε καμιά ἀμφιβολία ὅτι ὁ ἐπικείμενος πόλεμος θά εἶναι πόλεμος ἀνάμεσα στίς μεγάλες Δυνάμεις, ἀνάμεσα στούς μεγάλους ληστές, ὅτι τό φταίξιμο γιά τόν πόλεμο πέφτει στίς κυβερνήσεις καί στήν τάξη τῶν καπιταλιστῶν *ὅλων* τῶν μεγάλων Δυνάμεων. Καί ἡ Διακήρυξη τῆς Βασιλείας, πού ψηφίστηκε *ὁμόφωνα* ἀπό τά σοσιαλιστικά κόμματα ὅλου τοῦ κόσμου, διατύπωσε ἀνοιχτά αὐτή τήν ἀλήθεια. *Ἡ Διακήρυξη τῆς Βασιλείας δέν λέει οὔτε λέξη γιά «ἀμυντικό πόλεμο», γιά «ὑπεράσπιση τῆς πατρίδας».* Μαστιγώνει τίς κυβερνήσεις καί τήν ἀστική τάξη *ὅλων* χωρίς ἐξαίρεση τῶν μεγάλων Δυνάμεων. Λέει ἀνοιχτά ὅτι ὁ πόλεμος θά εἶναι τό μεγαλύτερο ἔγκλημα, ὅτι οἱ ἐργάτες θεωροῦν ἔγκλημα νά πυροβολοῦν ὁ ἕνας τόν ἄλλο, ὅτι οἱ φρίκες τοῦ πολέμου καί ἡ ἀγανάκτηση τῶν ἐργατῶν ἐναντίον τους θά ὁδηγήσουν ἀναπόφευκτα στήν *προλεταριακή ἐπανάσταση.*

Ὅταν ὁ πόλεμος ξέσπασε πραγματικά, εἶδαν ὅτι στή Βασιλεία εἶχαν καθορίσει σωστά τό χαρακτήρα αὐτοῦ τοῦ πολέμου. Ὅμως οἱ σοσιαλιστικές καί οἱ ἐργατικές ὀργανώσεις δέν ἀκολούθησαν ὁμόφωνα τίς ἀποφάσεις τῆς Βασιλείας, ἀλλά διασπάστηκαν. Σήμερα σ᾽ὅλες τίς χῶρες τοῦ κόσμου βλέπουμε, πώς οἱ σοσιαλιστικές κι᾽ἐργατικές ὀργανώσεις χωρίστηκαν σέ δυό μεγάλα στρατόπεδα. Τό μικρότερο μέρος, καί συγκεκριμένα οἱ ἡγέτες, τά στελέχη καί οἱ ὑπάλληλοι, πρόδοσαν τό σοσιαλισμό καί τάχθηκαν μέ τό μέρος τῶν κυβερνήσεων. Τό ἄλλο μέρος, ὅπου ἀνήκουν οἱ συνειδητές ἐργατικές μάζες, ἐξακολουθεῖ νά συγκεντρώνει τίς δυνάμεις του καί νά παλεύει ἐνάντια στόν πόλεμο γιά τήν προλεταριακή ἐπανάσταση.

Οἱ ἀπόψεις αὐτοῦ τοῦ δεύτερου μέρους βρῆκαν τήν ἔκφρασή τους, ἀνάμεσα στ᾽ἄλλα, καί στή Διακήρυξη τοῦ Τσίμμερβαλντ.

Στή χώρα μας, στή Ρωσία, ἀπό τήν πρώτη μέρα τοῦ πολέμου *οἱ βουλευτές τῶν ἐργατῶν* στή Δούμα ἔκαναν ἀποφασιστική ἐπαναστατική πάλη ἐνάντια στόν πόλεμο καί τήν τσαρική μοναρχία. Πέντε βουλευτές τῶν ἐργατῶν, οἱ Πετρόβσκι, Μπαν-

τάγεφ, Μουράνοφ, Σάγκοφ καί Σαμόηλοφ, μοίραζαν ἐπαναστατικές ἀντιπολεμικές προκηρύξεις καί ἔκαναν δραστήρια ἐπαναστατική ζύμωση. Ὁ τσαρισμός διέταξε νά συλληφθοῦν αὐτοί οἱ 5 βουλευτές, τούς παράπεμψε σέ δίκη καί τούς καταδίκασε σέ ἰσόβια ἐξορία στή Σιβηρία. Ἐδῶ καί μῆνες οἱ ἡγέτες τῆς ἐργατικῆς τάξης τῆς Ρωσίας λυώνουν στή Σιβηρία, τό ἔργο τους ὅμως δέν χάθηκε, ἡ δουλιά τους συνεχίζεται πρός τήν ἴδια κατεύθυνση ἀπό τούς συνειδητούς ἐργάτες ὅλης τῆς Ρωσίας.

Σύντροφοι! Ἀκούσατε ἐδῶ τούς ἀντιπροσώπους διαφόρων χωρῶν, πού σᾶς μίλησαν γιά τήν ἐπαναστατική πάλη τῶν ἐργατῶν ἐνάντια στόν πόλεμο. Ἐγώ θέλω νά σᾶς φέρω ἕνα ἀκόμη παράδειγμα ἀπό τή μεγαλύτερη καί πλουσιότερη χώρα, καί συγκεκριμένα ἀπό τίς Ἑνωμένες Πολιτεῖες τῆς Ἀμερικῆς. Οἱ καπιταλιστές αὐτῆς τῆς χώρας βγάζουν τώρα κολοσσιαῖα κέρδη ἀπό τόν εὐρωπαϊκό πόλεμο. Κι᾽αὐτοί ἐπίσης κάνουν ζύμωση ὑπέρ τοῦ πολέμου. Λένε ὅτι καί ἡ Ἀμερική πρέπει νά ἑτοιμάζεται νά πάρει μέρος στόν πόλεμο, ἑκατοντάδες ἑκατομμύρια δολλάρια ἀπό τό χρῆμα τοῦ λαοῦ πρέπει νά παρθοῦν γιά νέους ἐξοπλισμούς, γιά χωρίς τέλος ἐξοπλισμούς. Καί στήν Ἀμερική μιά μερίδα τῶν σοσιαλιστῶν ἀκολουθεῖ αὐτή τήν ψεύτικη, αὐτή τήν ἐγκληματική ἔκκληση. Θά σᾶς διαβάσω ὅμως τί γράφει ὁ σύντροφος Ντέμπς, ὁ πιό δημοφιλής ἡγέτης τῶν ἀμερικανῶν σοσιαλιστῶν, ὑποψήφιος τοῦ Σοσιαλιστικοῦ κόμματος τῆς Ἀμερικῆς γιά τό ἀξίωμα τοῦ προέδρου τῆς δημοκρατίας.

Στήν ἀμερικανική ἐφημερίδα «Appeal to Reason» («Ἔκκληση στό Λογικό»)[80] τῆς 11 τοῦ Σεπτέμβρη 1915 λέει: *«Ἐγώ δέν εἶμαι στρατιώτης τῶν καπιταλιστῶν, εἶμαι προλετάριος ἐπαναστάτης, δέν ἀνήκω στόν τακτικό στρατό τῆς πλουτοκρατίας, ἀλλά στόν ἄτακτο στρατό τοῦ λαοῦ. Ἀρνοῦμαι νά πάω στόν πόλεμο γιά τά συμφέροντα τῆς τάξης τῶν καπιταλιστῶν. Εἶμαι ἐνάντια σέ κάθε πόλεμο, ἐκτός ἀπό ἕνα μοναδικό, καί τάσσομαι μ᾽ ὅλη μου τήν ψυχή μ᾽ αὐτό τό μοναδικό πόλεμο: μέ τόν παγκόσμιο πόλεμο στ᾽ ὄνομα τῆς κοινωνικῆς ἐπανάστασης. Στόν πόλεμο αὐτό εἶμαι ἕτοιμος νά πάρω μέρος, ἄν οἱ κυρίαρχες τάξεις κάνουν τόν πόλεμο γενικά ἀναγκαῖο».*

Αὐτά γράφει στούς ἀμερικανούς ἐργάτες ὁ ἀγαπημένος τους ἀρχηγός, ὁ ἀμερικανός Μπέμπελ, ὁ σύν. *Γιούντζιν Ντέμπς.*

Κι᾽αὐτό σᾶς δείχνει πάλι, σύντροφοι, ὅτι *σέ ὅλες τίς χῶρες τοῦ κόσμου προετοιμάζεται πραγματικά ἡ συγκέντρωση τῶν δυνάμεων τῆς ἐργατικῆς τάξης.* ᾽Αφάνταστες εἶναι οἱ φρίκες καί τά βάσανα τοῦ λαοῦ στόν πόλεμο, ἐμεῖς ὅμως δέν πρέπει καί δέν ἔχουμε κανένα λόγο νά κοιτᾶμε μέ ἀπόγνωση τό μέλλον.

Δέν θά πᾶνε χαμένα τά ἑκατομμύρια θύματα πού πέφτουν στόν πόλεμο καί ἐξαιτίας τοῦ πολέμου. Τά ἑκατομμύρια πού πεινοῦν, τά ἑκατομμύρια πού θυσιάζουν τή ζωή τους στά χαρακώματα, δέν ὑποφέρουν ἁπλῶς, μά καί συγκεντρώνουν δυνάμεις, σκέπτονται γιά τίς ἀληθινές αἰτίες τοῦ πολέμου, ἀτσαλώνουν τή θέλησή τους καί καταλήγουν σέ ὅλο καί πιό ξεκάθαρη ἐπαναστατική ἀντίληψη γιά τά πράγματα. ῾Η αὐξανόμενη δυσαρέσκεια τῶν μαζῶν, ὁ αὐξανόμενος ἀναβρασμός, οἱ ἀπεργίες, οἱ διαδηλώσεις, οἱ διαμαρτυρίες ἐνάντια στόν πόλεμο —ὅλα αὐτά γίνονται σέ *ὅλες* τίς χῶρες τοῦ κόσμου. *Κι᾽ αὐτά μᾶς ἐγγυῶνται ὅτι ὕστερα ἀπό τόν εὐρωπαϊκό πόλεμο θά ἔλθει ἡ προλεταριακή ἐπανάσταση ἐνάντια στόν καπιταλισμό.*

«Berner Tagwacht», ἀρ. φύλ. 33,
9 τοῦ Φλεβάρη 1916

Στά ρωσικά πρωτοδημοσιεύτηκε
τό 1929 στή 2η καί 3η ἔκδοση τῶν
᾽Απάντων τοῦ Β. Ι. Λένιν, τόμ. XIX

Δημοσιεύται σύμφωνα
μέ τό κείμενο τῆς ἐφημερίδας
«Berner Tagwacht»
Μετάφραση ἀπ᾽τά γερμανικά

ΓΙΑ ΤΑ ΚΑΘΗΚΟΝΤΑ ΤΗΣ ΑΝΤΙΠΟΛΙΤΕΥΣΗΣ ΣΤΗ ΓΑΛΛΙΑ

(ΓΡΑΜΜΑ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΣΥΝΤΡΟΦΟ ΣΑΦΑΡΟΦ)

10/II. 1916.

'Αγαπητέ σύντροφε! 'Η ἀπέλασή σας ἀπό τή Γαλλία, γιά τήν ὁποία διαμαρτυρήθηκε ἀνάμεσα στ'ἄλλα ἀκόμη καί ἡ σωβινιστική ἐφημερίδα «*La Bataille*»[81], πού ὅμως δέν θέλησε νά πεῖ τήν ἀλήθεια, δηλαδή ὅτι Σᾶς ἀπέλασαν γιατί συμπαθεῖτε τήν ἀντιπολίτευση, ἡ ἀπέλαση αὐτή μοῦ θύμισε γιά μιά ἀκόμη φορά τό φλέγον ζήτημα τῆς κατάστασης καί τῶν καθηκόντων τῆς ἀντιπολίτευσης στή Γαλλία.

Εἶδα στό Τσίμμερβαλντ τόν Μπουρντερόν καί τόν Μέρχαϊμ. Ἄκουσα τίς ἐκθέσεις τους καί διάβασα στίς ἐφημερίδες γιά τή δράση τους. Δέν ἔχω οὔτε τήν ἐλάχιστη ἀμφιβολία γιά τήν εἰλικρίνεια καί τήν ἀφοσίωσή τους στήν ὑπόθεση τοῦ προλεταριάτου. Παρόλα αὐτά ὅμως εἶναι ὁλοφάνερο ὅτι ἡ τακτική τους εἶναι λαθεμένη. Καί οἱ δυό τους φοβοῦνται περισσότερο ἀπ'ὅλα τή διάσπαση. Κανένα μέτρο, καμιά λέξη πού θά μποροῦσαν νά ὁδηγήσουν στή διάσπαση τοῦ Σοσιαλιστικοῦ κόμματος, ἤ τῶν ἐργατικῶν συνδικάτων στή Γαλλία ἤ στή διάσπαση τῆς II Διεθνοῦς καί στή δημιουργία μιᾶς III Διεθνοῦς — αὐτό εἶναι τό σύνθημα καί τοῦ Μπουρντερόν καί τοῦ Μέρχαϊμ.

Κι'ὅμως ἡ διάσπαση τοῦ ἐργατικοῦ κινήματος καί τοῦ σοσιαλισμοῦ σ'ὅλο τόν κόσμο εἶναι γεγονός. 'Υπάρχουν δυό ἀσυμφιλίωτες τακτικές καί πολιτικές τῆς ἐργατικῆς τάξης ἀπέναντι στόν πόλεμο. Εἶναι γελοῖο νά κλείνει κανείς τά μάτια μπροστά σ'αὐτό τό γεγονός. Ὅταν προσπαθεῖς νά συμβιβάσεις τά ἀσυμβίβαστα εἶναι σάν νά καταδικάζεις ὅλη τή δουλιά σου σέ

ἀδυναμία. Στή Γερμανία ἀκόμη καί ὁ βουλευτής Otto Rühle, ὁ σύντροφος τοῦ Λῆμπκνεχτ, ἀναγνώρισε ἀνοιχτά ὅτι ἡ διάσπαση τοῦ κόμματος εἶναι ἀναπόφευκτη, γιατί ἡ σημερινή του πλειοψηφία, οἱ ἐπίσημες «κορυφές» τοῦ γερμανικοῦ κόμματος πέρασαν μέ τό μέρος τῆς ἀστικῆς τάξης. Οἱ ἀντιρήσεις, πού πρόβαλαν ἐνάντια στόν Ρύλε καί ἐνάντια στή διάσπαση οἱ λεγόμενοι ἀντιπρόσωποι «τοῦ κέντρου» ἤ «τοῦ βάλτου» (le marais), ὁ Κάουτσκι καί ἡ ἐφημερίδα «Vorwärts»[82] δέν ἀποτελοῦν παρά μόνο ψευτιά καί ὑποκρισία, ὅσο «καλοπροαίρετη» κι'ἄν εἶναι αὐτή ἡ ὑποκρισία. 'Ο Κάουτσκι καί ἡ «Vorwärts» δέν μποροῦν καί οὔτε κάν προσπαθοῦν νά διαψεύσουν τό γεγονός ὅτι ἡ πλειοψηφία τοῦ γερμανικοῦ κόμματος ἐφαρμόζει στήν πράξη τήν πολιτική *τῆς ἀστικῆς τάξης*. 'Η ἑνότητα μέ μιά τέτια πλειοψηφία εἶναι ἐπιζήμια γιά τήν ἐργατική τάξη. Τέτια ἑνότητα σημαίνει ὑποταγή τῆς ἐργατικῆς τάξης στήν ἀστική τάξη τοῦ ἔθνους «της», σημαίνει διάσπαση τῆς διεθνοῦς ἐργατικῆς τάξης. Καί πραγματικά ὁ Ρύλε ἔχει δίκιο, λέγοντας ὅτι στή Γερμανία ὑπάρχουν *δυό κόμματα*. Τό ἕνα, τό ἐπίσημο, ἀκολουθεῖ τήν πολιτική τῆς ἀστικῆς τάξης. Τό ἄλλο, ἡ μειοψηφία, ἐκδίδει παράνομες προκηρύξεις, ὀργανώνει διαδηλώσεις κτλ. Σ'ὅλο τόν κόσμο παρουσιάζεται ἡ ἴδια εἰκόνα, καί οἱ ἀνίσχυροι διπλωμάτες ἤ ὁ «βάλτος», τύπου Κάουτσκι στή Γερμανία, Λονγκέ στή Γαλλία, Μάρτοφ καί Τρότσκι στή Ρωσία, προξενοῦν τή μεγαλύτερη ζημιά στό ἐργατικό κίνημα, ὑπερασπίζοντας *τό πλάσμα* τῆς ἑνότητας καί *ἐμποδίζοντας* ἔτσι τήν ὡριμασμένη καί ἐπιτακτική συνένωση *τῆς ἀντιπολίτευσης* ὅλων τῶν χωρῶν, τή δημιουργία τῆς ΙΙΙ Διεθνοῦς. Στήν 'Αγγλία ἀκόμη καί μιά τόσο μετριοπαθής ἐφημερίδα, ὅπως ἡ «Labour Leader», δημοσιεύει γράμματα τοῦ Russel Williams γιά τήν ἀνάγκη *τῆς διάσπασης* μέ τούς «ἡγέτες» τῶν ἐργατικῶν συνδικάτων καί μέ τό «'Εργατικό Κόμμα» (Labour Party), πού «πούλησε» τά συμφέροντα τῆς ἐργατικῆς τάξης. Καί μιά σειρά μέλη τοῦ «'Ανεξάρτητου 'Εργατικοῦ Κόμματος» (Independent Labour Party) ἐκφράζουν στόν τύπο τή συμπάθειά τους πρός τόν Russel Williams. Στή Ρωσία ἀκόμη κι'ὁ «συμφιλιωτιστής» Τρότσκι ἀναγκάζεται τώρα νά παραδεχτεῖ ὅτι εἶναι ἀναπόφευκτη ἡ διάσπαση μέ τούς «πατριῶτες», δηλ. μέ τό κόμμα τῆς «'Οργανωτικῆς 'Επιτροπῆς», μέ τήν ΟΕ, πού δικαιολογοῦν τή συμμετοχή τῶν ἐργατῶν στίς 'Επιτροπές πολεμικῆς βιομηχανίας. Καί ὁ Τρότσκι μόνο ἀπό ψευτοφιλότιμο ἐξακολουθεῖ νά ὑπερασπίζει τήν «ἑνότητα» μέ τήν κοινοβουλευτική ὁμάδα τοῦ Τσχεΐτζε, πού

εἶναι ὁ πιό πιστός φίλος, προπέτασμα καί ὑπερασπιστής τῶν πατριωτῶν καί τῆς «ΟΕ».

Ἀκόμη καί στίς Ἑνωμένες Πολιτεῖες τῆς Ἀμερικῆς ἔχουμε στήν πραγματικότητα πλήρη διάσπαση. Κι᾽ αὐτό γιατί ἐκεῖ ὁρισμένοι σοσιαλιστές εἶναι ὑπέρ τοῦ στρατοῦ, ὑπέρ «τῆς προετοιμασίας» («preparedness»), ὑπέρ τοῦ πολέμου. Ἄλλοι, μαζί τους καί ὁ πιό δημοφιλής ἡγέτης τῶν ἐργατῶν, ὁ Ντέμπς (Debs), ὑποψήφιος τοῦ Σοσιαλιστικοῦ κόμματος γιά τό ἀξίωμα τοῦ προέδρου τῆς δημοκρατίας, προπαγανδίζουν τόν ἐμφύλιο πόλεμο ἐνάντια στόν πόλεμο ἀνάμεσα στούς λαούς!

Καί κοιτάξτε *τά ἔργα* τῶν ἴδιων τῶν Μπουρντερόν καί Μέρχαϊμ! Στά λόγια εἶναι ἐνάντια στή διάσπαση. Διαβάστε ὅμως τήν ἀπόφαση, πού πρότεινε ὁ Μπουρντερόν στό συνέδριο τοῦ Γαλλικοῦ Σοσιαλιστικοῦ κόμματος[83]. Ἡ ἀπόφαση αὐτή ζητάει νά βγοῦν οἱ σοσιαλιστές ἀπό τήν κυβέρνηση!! Ἡ ἀπόφαση «désapprouve» ἀνοιχτά καί τήν C.A.P. καί τήν G.P. (*C.A.P.* = Comité Administratif Permanent, *G.P.* = Groupe Parlementaire)*!!! Εἶναι φῶς φανερό ὅτι ἡ ψήφιση μιᾶς τέτιας ἀπόφασης θά σήμαινε διάσπαση *καί* τοῦ Σοσιαλιστικοῦ κόμματος *καί* τῶν συνδικάτων, γιατί οἱ κ.κ. Ρενοντέλ, Σαμπά, Jouhaux et C° δέν μποροῦν ποτέ νά συμβιβαστοῦν μ᾽ αὐτό τό πράγμα.

Ὁ Bourderon καί ὁ Merrhein συμμερίζονται τό λάθος, τήν ἀδυναμία καί τή δειλία *τῆς πλειοψηφίας* τῆς συνδιάσκεψης τοῦ Τσίμμερβαλντ. Ἀπό τή μιά μεριά, αὐτή ἡ πλειοψηφία στή Διακήρυξή της καλεῖ *ἔμμεσα* σέ *ἐπαναστατική* πάλη, φοβᾶται ὅμως νά τό πεῖ ἀνοιχτά. Ἀπό τή μιά μεριά γράφει: οἱ καπιταλιστές *ὅλων* τῶν χωρῶν *λένε ψέματα,* ὅταν μιλᾶνε γιά «ὑπεράσπιση τῆς πατρίδας» στό σημερινό πόλεμο. Ἀπό τήν ἄλλη μεριά, ἡ πλειοψηφία φοβήθηκε νά προσθέσει τήν ὁλοφάνερη ἀλήθεια, πού ὁπωσδήποτε θά τήν προσθέσει ὁ κάθε σκεπτόμενος ἐργάτης, καί συγκεκριμένα: ὅτι *λένε ψέματα* ὄχι μόνο οἱ καπιταλιστές, μά καί οἱ Ρενοντέλ, Σαμπά, Λονγκέ, Hyndmann, Kautsky, Plèchanoff et C°!! Ἡ πλειοψηφία τῆς συνδιάσκεψης τοῦ Τσίμμερβαλντ *θέλει* νά τά ξαναφτιάξει μέ τούς Βαντερβέλντε, Χούισμανς, Ρενοντέλ καί Σία. Αὐτό εἶναι *ἐπιζήμιο* γιά τήν ἐργατική τάξη, καί «ἡ ἀριστερά τοῦ Τσίμμερβαλντ» ἐνέργησε σωστά, ὅταν εἶπε *ἀνοιχτά* τήν ἀλήθεια στούς ἐργάτες.

---

*—«ἀποδοκιμάζει» καί τή Μόνιμη διοικητική ἐπιτροπή καί τήν Κοινοβουλευτική ὁμάδα. *Ἡ Σύντ.*

Κοιτάξτε πῶς ὑποκρίνονται les socialistes-chauvins*: στή Γαλλία ἐπαινοῦν τή *γερμανική* «minorité»**, στή Γερμανία τή *γαλλική!!*

Πόσο τεράστια σημασία θά εἶχε ἡ ἐνέργεια τῆς γαλλικῆς ἀντιπολίτευσης, ἄν δήλωνε μπροστά σ'ὅλο τόν κόσμο ἀπερίφραστα, ἄφοβα καί ἀνοιχτά: εἴμαστε ἀλληλέγγυοι *μόνο* μέ τή *γερμανική* ἀντιπολίτευση, **μόνο μέ τόν Ρύλε** καί τούς ὁμοϊδεάτες του!! Μόνο μέ ὅσους ξεκόβουν ἄφοβα καί ἀπό τόν ἀνοιχτό καί ἀπό τό σκεπασμένο σοσιαλσωβινισμό, socialisme chauvin, δηλ. μέ ὅλους τούς «ὑπερασπιστές τῆς πατρίδας» στό σημερινό πόλεμο!! Ἐμεῖς οἱ ἴδιοι *δέν φοβόμαστε* τή ρήξη μέ τούς γάλλους «πατριῶτες», πού ὀνομάζουν «ὑπεράσπιση τῆς πατρίδας» τήν ὑπεράσπιση τῶν ἀποικιῶν, καί καλοῦμε τούς σοσιαλιστές καί τούς συνδικαλιστές ὅλων τῶν χωρῶν νά πραγματοποιήσουν *τήν ἴδια ρήξη!!* Ἁπλώνουμε τό χέρι στόν Otto Rühle καί στόν Λῆμπκνεχτ, σ'αὐτούς καί *μ ό ν ο,* στούς ὁμοϊδεάτες τους, στιγματίζουμε καί τή γαλλική καί τή γερμανική «majorité» καί «le marais»***. Διακηρύσσουμε τή μεγάλη διεθνή συνένωση ἐκείνων τῶν σοσιαλιστῶν ὅλου τοῦ κόσμου, πού στό σημερινό πόλεμο ξέκοψαν ἀπό τήν ψευδολογία γιά «ὑπεράσπιση τῆς πατρίδας» καί δουλεύουν γιά τήν προπαγάδινση καί τήν προετοιμασία τῆς παγκόσμιας προλεταριακῆς ἐπανάστασης!

Μιά τέτια ἔκκληση θά εἶχε τεράστια σημασία. Θά διασκόρπιζε τούς ὑποκριτές, θά ἀποκάλυπτε καί θά ξεσκέπαζε τή διεθνή ἀπάτη, θά ἔδινε τή μεγαλύτερη ὤθηση στήν προσέγγιση τῶν ἐργατῶν ὅλου τοῦ κόσμου, πού ἔμειναν *πραγματικά* πιστοί στό διεθνισμό.

Στή Γαλλία προξενοῦσε πάντα μεγάλη ζημιά ἡ ἀναρχική φρασεολογία. Σήμερα ὅμως οἱ ἀναρχοπατριῶτες, οἱ ἀναρχο-chauvins, σάν τόν Κροπότκιν, τόν Grave, τόν Cornelissen καί τούς ἄλλους ἱππότες de la «Bataille *Chauviniste*»****, θά βοηθήσουν νά γιατρευτοῦν πάρα πολλοί ἐργάτες ἀπό τήν ἀναρχική φρασεολογία. Κάτω οἱ σοσιαλπατριῶτες καί οἱ σοσιαλ-chauvins —ὅπως καί «κάτω οἱ ἀναρχοπατριῶτες» καί οἱ ἀναρχο-chauvins! αὐτό τό σύνθημα θά βρίσκει ἀπήχηση στίς καρδιές τῶν ἐργατῶν τῆς Γαλλίας. Ὄχι ἀναρχική φρασεολογία γιά ἐπανά-

*—οἱ σοσιαλσωβινιστές. *Ἡ Σύντ.*

**—«μειοψηφία». *Ἡ Σύντ.*

***—«πλειοψηφία» καί «τό βάλτο». *Ἡ Σύντ.*

****—τῆς «*Σωβινιστικῆς* Μάχης». *Ἡ Σύντ.*

σταση, ἀλλά μακρόχρονη, σοβαρή, ἐπίμονη, σταθερή, συστηματική δουλιά γιά τή δημιουργία *παντοῦ* παράνομων ὀργανώσεων μέσα στούς *ἐργάτες*, γιά τή διάδοση τῆς *ἐλεύθερης*, δηλ. τῆς παράνομης φιλολογίας, γιά τήν προετοιμασία τοῦ κινήματος *τ ῶ ν μ α ζ ῶ ν* ἐνάντια στίς κυβερνήσεις τους. Νά τί χρειάζεται ἡ ἐργατική τάξη ὅλων τῶν χωρῶν!

Δέν εἶναι σωστό ὅτι «οἱ γάλλοι δέν εἶναι ἱκανοί» γιά συστηματική παράνομη δουλιά. Δέν εἶναι σωστό! Οἱ γάλλοι γρήγορα ἔμαθαν νά κρύβονται στά χαρακώματα. Θά μάθουν γρήγορα καί τίς *καινούργιες* συνθῆκες τῆς παράνομης δουλιᾶς καί τή συστηματική προετοιμασία τοῦ *ἐπαναστατικοῦ* κινήματος *τῶν μαζῶν*. Ἐγώ πιστεύω στό γαλλικό ἐπαναστατικό προλεταριάτο. Αὐτό θά σπρώξει μπροστά καί τή γαλλική ἀντιπολίτευση.

Μέ τίς καλύτερες εὐχές. Δικός σας *Λένιν*

P. S. Προτείνω στούς γάλλους συντρόφους νά ἐκδόσουν *σέ ἰδιαίτερο φυλλάδιο* τή μετάφραση αὐτοῦ τοῦ γράμματός μου ((πλήρη μετάφραση))[84].

Δημοσιεύτηκε στή Γενεύη τό 1916
στά γαλλικά σέ ἰδιαίτερο φυλλάδιο

Στά ρωσικά πρωτοδημοσιεύτηκε
τό 1924 στό περιοδικό
«Προλετάρσκαγια Ρεβολιούτσιγια», τεῦχ. 4

Δημοσιεύεται σύμφωνα
μέ τό χειρόγραφο

ΕΧΟΥΝ ΑΡΑΓΕ ΔΙΚΗ ΤΟΥΣ ΓΡΑΜΜΗ Η ΟΕ ΚΑΙ Η ΟΜΑΔΑ ΤΟΥ ΤΣΧΕ·Ι·ΤΖΕ;

Οἱ ἄνθρωποι τῆς Ὀργανωτικῆς Ἐπιτροπῆς καί στή συλλογή τους[85] κι᾿ ἀκόμη πιό συγκεκριμένα στήν ἔκθεσή τους πρός τή Διεθνή Σοσιαλιστική Ἐπιτροπή (ἀρ. φύλ. 2 τοῦ Δελτίου πού βγῆκε στά γερμανικά στίς 27.XI.1915) προσπαθοῦν νά πείσουν τό κοινό ὅτι ἡ κοινοβουλευτική ὁμάδα τοῦ Τσχεΐτζε καί ἡ ΟΕ ἔχουν δική τους γραμμή, ἀπόλυτα διεθνιστική καί ὄχι σύμφωνη μέ τή γραμμή τοῦ «Νάσε Ντιέλο». Οἱ διαβεβαιώσεις αὐτές ἀποτελοῦν τήν πιό ὁλοφάνερη ἀναλήθεια. Πρῶτο, ἀπό τόν καιρό πού σχηματίστηκε ἡ ΟΕ (Αὔγουστος τοῦ 1912) βλέπαμε *χρόνια συνέχεια* τήν πιό πλήρη πολιτική ἀλληλεγγύη σ᾿ ὅλα τά βασικά ζητήματα, καί τήν πιό στενή πολιτική συνεργασία τῆς ὁμάδας τοῦ Τσχεΐτζε καί τῆς ΟΕ μέ τήν ὁμάδα τοῦ «Νάσα Ζαριά», καί μάλιστα *μόνο* αὐτή ἡ ὁμάδα ἔκανε συστηματική δουλιά μέσα στίς μάζες (καθημερινές ἐφημερίδες τῶν λικβινταριστῶν). Μιά κάπως οὐσιαστική διαφωνία ἀνάμεσα σέ τόσο στενούς «φίλους», πρέπει ν᾿ ἀποδειχτεῖ μέ σοβαρά γεγονότα κι᾿ ὄχι μέ λόγια. *Δέν ὑπάρχει ὅμως κανένα τέτιο γεγονός.* Δεύτερο, *ἐπί πολλά χρόνια,* στά 1912-1914, ἡ ὁμάδα τοῦ Τσχεΐτζε καί ἡ ΟΕ ἔπαιζαν τό ρόλο πιονιοῦ τοῦ «Νάσα Ζαριά», ὑπεράσπιζαν συστηματικά τήν πολιτική του, πράγμα πού τό ξέρουν πολύ καλά οἱ ἐργάτες τῆς Πετρούπολης καί ἄλλων κέντρων — καί *καμιά φορά* δέν ἄσκησαν ὁποιαδήποτε ἐπίδραση γιά ν᾿ ἀλλάξει ἡ πολιτική τοῦ «Νάσα Ζαριά», τῆς «Λούτς»[86] κτλ.

Στήν πολιτική πού ἀφορᾶ *τίς μάζες* — λογουχάρη, στήν πάλη ἐνάντια στήν «ἀπεργιακή μανία», στίς ἐκλογές τῶν διοικήσεων τῶν μεγαλύτερων ἐπαγγελματικῶν συνδικάτων (μεταλλεργατῶν

κ.ἄ.) καί τῶν σπουδαιότερων ἀσφαλιστικῶν ἱδρυμάτων (Πανρωσικό Συμβούλιο ἀσφαλίσεων[87])—ἡ ὁμάδα τοῦ «Νάσα Ζαριά», καί μόνο αὐτή, δροῦσε αὐτοτελῶς, ἡ ΟΕ καί ἡ ὁμάδα τοῦ Τσχεΐτζε ἁπλῶς τή βοηθοῦσαν, τήν ὑπηρετοῦσαν πιστά. Τρίτο, μέσα σέ ἐνάμιση χρόνο πολέμου δέν ὑπάρχει *οὔτε ἕνα γεγονός*, πού νά δείχνει ὅτι ἄλλαξαν αὐτές οἱ ἀπό χρόνια διαμορφωμένες σχέσεις τῆς ὁμάδας τοῦ Τσχεΐτζε καί τῆς ΟΕ μέ τό «Νάσα Ζαριά». Ἀπεναντίας, ὑπάρχουν ἀντίθετα γεγονότα καί μάλιστα τέτια, πού μποροῦν νά δοθοῦν στή δημοσιότητα (τά περισσότερα γεγονότα αὐτοῦ τοῦ εἴδους δέν μποροῦν νά δοθοῦν στή δημοσιότητα). Εἶναι γεγονός ὅτι στή Ρωσία *δέν ὑπάρχει* οὔτε ἀπό μέρους τῆς ΟΕ, οὔτε ἀπό μέρους τῆς ὁμάδας τοῦ Τσχεΐτζε *οὔτε μιά* ἐνέργεια ἐνάντια στήν πολιτική τοῦ «Νάσε Ντιέλο», καί γιά νά πετύχει κανείς μιά πραγματική ἀλλαγή αὐτῆς τῆς πολιτικῆς, δέν χρειάζεται μόνο μιά ἐνέργεια, ἀλλά μακρόχρονη καί νικηφόρα πάλη, γιατί τό «Νάσε Ντιέλο» εἶναι μιά πολιτική ὀντότητα, πού τήν τρέφουν οἱ δεσμοί του μέ τούς φιλελευθέρους, ἐνῶ ἡ ΟΕ καί ἡ ὁμάδα τοῦ Τσχεΐτζε εἶναι ὁ πολιτικός διάκοσμος. Εἶναι γεγονός ὅτι οἱ ἐφημερίδες «Οὔτρο» καί «Ραμπότσεγε Οὔτρο», πού ἐφαρμόζουν πέρα γιά πέρα τήν πολιτική τοῦ «Νάσε Ντιέλο», ὑπογραμμίζουν ἀκόμη καί μέ τήν ἐξωτερική τους μορφή τήν πολιτική τους συγγένεια μέ τήν ὁμάδα τοῦ Τσχεΐτζε καί μιλᾶνε ἐξονόματος ὁλοκλήρου τοῦ συνασπισμοῦ τοῦ Αὐγούστου. Εἶναι γεγονός ὅτι ἡ ὁμάδα τοῦ Τσχεΐτζε κάνει χρηματικούς ἐράνους γιά τή «Ραμπότσεγε Οὔτρο». Εἶναι γεγονός ὅτι ὅλη ἡ ὁμάδα τοῦ Τσχεΐτζε ἄρχισε νά συνεργάζεται στή σοσιαλσωβινιστική ἐφημερίδα τῆς Σαμάρας «Νάς Γκόλος»[88] (βλ. ἀρ. φύλ. 17). Εἶναι γεγονός ὅτι τό πιό ἐπιφανές μέλος τῆς ὁμάδας τοῦ Τσχεΐτζε καί συγκεκριμένα ὁ Τσχενκέλι, ἔκανε στόν τύπο, στό περιοδικό τῶν «ἀμυνιτῶν» ἤ σοσιαλσωβινιστῶν «Σοβρεμέννι Μίρ»[89], στό περιοδικό τῶν κυρίων Πλεχάνοφ καί Ἀλέξινσκι, δηλώσεις ἀρχῶν πέρα γιά πέρα διαποτισμένες ἀπό τό πνεῦμα τοῦ Πλεχάνοφ, τοῦ «Νάσε Ντιέλο», τοῦ Κάουτσκι καί τοῦ Ἀξελρόντ. Ἀπό καιρό ἤδη ἔχουμε ἀναδημοσιεύσει αὐτή τή δήλωση τοῦ Τσχενκέλι καί οὔτε τά μέλη τῆς Ὀργανωτικῆς Ἐπιτροπῆς στή Συλλογή τους, οὔτε ὁ Τρότσκι στήν ἐφημερίδα του «Νάσε Σλόβο» καταπιάστηκαν μέ τήν ὑπεράσπιση αὐτῆς τῆς δήλωσης, ἄν καί καταπιάνονται νά ὑπερασπίσουν καί νά διαφημίσουν τήν ὁμάδα τοῦ Τσχεΐτζε. Τέταρτο, οἱ ἄμεσες πολιτικές δηλώσεις ἐξονόματος ὅλης τῆς ὁμάδας τοῦ Τσχεΐτζε καί ὅλης τῆς ΟΕ ἀποδείχνουν αὐτά πού

ὑποστηρίζουμε. Ἄς πάρουμε τίς πιό σπουδαῖες δηλώσεις πού ἀναδημοσιεύονται στή Συλλογή τῆς ΟΕ: τή δήλωση τοῦ Τσχεΐτζε καί Σία καί τήν προκήρυξη τῆς ΟΕ. Ἡ ἄποψη καί τῶν δυό αὐτῶν ντοκουμέντων εἶναι ἡ *ἴδια*, ἡ θέση τους εἶναι ἡ ἴδια. Ἐπειδή ἡ ΟΕ εἶναι τό ἀνώτατο καθοδηγητικό ὄργανο «τοῦ συνασπισμοῦ τοῦ Αὐγούστου» ἐνάντια στό κόμμα μας, κι᾿ἐπειδή ἡ ΟΕ ἔβγαλε μιά παράνομη προκήρυξη, δηλ. μποροῦσε νά μιλήσει πιό ἐλεύθερα καί πιό ἀνοιχτά ἀπ᾿ὅ,τι ὁ Τσχεΐτζε στή Δούμα, θά ἐξετάσουμε ἀκριβῶς αὐτή τήν προκήρυξη.

Εἶναι ἐνδιαφέρον, ἀνάμεσα στ᾿ἄλλα, ὅτι γύρω ἀπ᾿αὐτή τήν προκήρυξη ἔγινε κιόλας συζήτηση στό γερμανικό σοσιαλδημοκρατικό τύπο, στή σοσιαλδημοκρατική ἐφημερίδα τῆς Βέρνης. Ὁ συνεργάτης της ὀνόμασε αὐτή τήν προκήρυξη «πατριωτική». Ἡ Γραμματεία τοῦ ἐξωτερικοῦ τῆς ΟΕ ἀγανάκτησε, δημοσίευσε τίς ἀντιρήσεις της, δήλωσε ὅτι κι᾿«ἐμεῖς, ἡ Γραμματεία τοῦ ἐξωτερικοῦ, εἴμαστε ἔνοχοι τέτιου πατριωτισμοῦ», κάλεσε σάν ἕνα εἶδος διαιτητή τή Συντακτική ἐπιτροπή τῆς ἐφημερίδας, προσκομίζοντάς της ἀτόφια τή γερμανική μετάφραση τῆς προκήρυξης. Θά σημειώσουμε ἀπό τήν πλευρά μας, ὅτι αὐτή ἡ Συντακτική ἐπιτροπή εἶναι ἔκδηλα μεροληπτική ἀπέναντι στήν ΟΕ, εἶναι μιά Συντακτική ἐπιτροπή πού διαφημίζει τήν ΟΕ. Τί εἶπε λοιπόν αὐτή ἡ μεροληπτική ἀπέναντι στήν ΟΕ Συντακτική ἐπιτροπή;

«Διαβάσαμε τήν προκήρυξη τῆς ΟΕ—εἶπε ἡ Συντακτική ἐπιτροπή (ἀρ. φύλ. 250)—καί πρέπει νά ὁμολογήσουμε ὅτι τό κείμενό της μπορεῖ ἀναμφισβήτητα νά προκαλέσει παρεξηγήσεις καί νά προσδόσει στό σύνολο ἕνα νόημα, πού ἴσως νά εἶναι ξένο πρός τούς συντάκτες τῆς προκήρυξης».

Γιατί οἱ ἄνθρωποι τῆς ΟΕ δέν ἀναδημοσίευσαν στή Συλλογή τους αὐτή τήν κρίση τῆς Συντακτικῆς ἐπιτροπῆς, πού οἱ ἴδιοι τήν κάλεσαν γιά κριτή; Γιατί πρόκειται γιά κρίση φίλων τῆς ΟΕ, πού ἀρνήθηκαν δημόσια νά ὑπερασπίσουν τήν ΟΕ! Ἡ κρίση εἶναι γραμμένη μέ ἐκλεπτυσμένη, διπλωματική εὐγένεια, πού ὑπογραμμίζει ἰδιαίτερα τήν ἐπιθυμία τῆς Συντακτικῆς ἐπιτροπῆς νά πεῖ στόν Ἀξελρόντ καί στόν Μάρτοφ «κάτι τό εὐχάριστο». Καί ἀποδείχτηκε ὅτι τό πιό «εὐχάριστο» πού μπόρεσαν νά ποῦν εἶναι τό ἑξῆς: «ἴσως (*μόνο* «ἴσως»!) ἡ ΟΕ δέν εἶπε αὐτό πού ἤθελε νά πεῖ· ὅσα εἶπε ὅμως, «δέν χωράει ἀμφιβολία, ὅτι μποροῦν νά προκαλέσουν παρεξηγήσεις»»!!

Καλοῦμε ἐπίμονα τούς ἀναγνῶστες νά διαβάσουν τήν προκήρυξη τῆς ΟΕ πού ἀναδημοσιεύτηκε καί στό Δελτίο τῆς Μπούντ

(τεῦχ. 9). Ὁ καθένας πού θά τήν ἔχει διαβάσει προσεκτικά θά δεῖ ἁπλά καί ξεκάθαρα γεγονότα: (1) δέν ὑπάρχει στήν προκήρυξη οὔτε λέξη, πού ν᾽ἀπορίπτει ἀπό ἄποψη ἀρχῶν ὁποιαδήποτε ἄμυνα τῆς χώρας στό σημερινό πόλεμο· (2) στήν προκήρυξη δέν ὑπάρχει ἀπολύτως τίποτε τό ἀπαράδεκτο ἀπό ἄποψη ἀρχῶν γιά τούς «ἀμυνίτες» ἤ «τούς σοσιαλσωβινιστές»· (3) μιά σειρά φράσεις τῆς προκήρυξης εἶναι ἀπολύτως ὅμοιες μέ «τόν ἀμυνιτισμό»: «τό προλεταριάτο δέν μπορεῖ νά μείνει ἀδιάφορο μπροστά στήν ἐπερχόμενη καταστροφή» (σχεδόν κατά λέξη τό ἴδιο πράγμα λέει καί ἡ «Ραμπότσεγε Οὔτρο», ἀρ. φύλ. 2: «ὄχι ἀδιάφορη στάση» ἀπέναντι στή «σωτηρία τῆς χώρας ἀπό τήν καταστροφή»)· «τό προλεταριάτο ἐνδιαφέρεται ζωτικά γιά τήν αὐτοδιατήρηση τῆς χώρας»· «ἡ παλλαϊκή ἐπανάσταση» πρέπει νά σώσει τή χώρα «ἀπό τήν ἐξωτερική καταστροφή», κτλ. Ὅποιος διάκειται πραγματικά ἐχθρικά πρός τό σοσιαλσωβινισμό θά ἔπρεπε *ἀντί* αὐτές τίς φράσεις νά πεῖ: οἱ τσιφλικάδες, ὁ τσάρος καί ἡ ἀστική τάξη λένε ψέματα, ὅταν ὀνομάζουν αὐτοδιατήρηση τῆς χώρας τή διατήρηση τοῦ ζυγοῦ τῶν μεγαλορώσων πάνω στήν Πολωνία καί τό κράτημά της μέ τή βία· λένε ψέματα, ὅταν μέ φράσεις γιά σωτηρία τῆς «χώρας» ἀπό τήν καταστροφή, καλύπτουν τίς τάσεις «νά σώσουν» τά μεγαλοκρατικά προνόμια καί ἀποσποῦν τό προλεταριάτο ἀπό τά καθήκοντα τῆς πάλης ἐνάντια στή *διεθνή* ἀστική τάξη. Νά ἀναγνωρίζει κανείς τή διεθνή ἀλληλεγγύη τοῦ προλεταριάτου τῶν ἐμπόλεμων χωρῶν στό ληστρικό, ἰμπεριαλιστικό πόλεμο καί ταυτόχρονα νά ἐπιτρέπει νά λέγονται φράσεις γιά «σωτηρία ἀπό τήν καταστροφή» *μιᾶς* ἀπ᾽αὐτές τίς χῶρες σημαίνει ὅτι ὑποκρίνεται, σημαίνει ὅτι μετατρέπει ὅλες τίς δηλώσεις του στήν πιό κούφια καί ψεύτικη μεγαλοστομία. Γιατί αὐτό σημαίνει νά ἐξαρτᾶ τήν τακτική τοῦ προλεταριάτου ἀπό τήν πολεμική κατάσταση μιᾶς δοσμένης χώρας σέ μιά δοσμένη στιγμή, καί μιά καί εἶν᾽ἔτσι, τότε ἔχουν δίκιο καί οἱ γάλλοι σοσιαλσωβινιστές πού βοηθοῦν «νά σωθοῦν ἀπό τήν καταστροφή» ἡ Αὐστρία ἤ ἡ Τουρκία.

Ἡ Γραμματεία τοῦ ἐξωτερικοῦ τῆς ΟΕ διατύπωσε στό *γερμανικό* σοσιαλδημοκρατικό τύπο (ἐφημερίδα τῆς Βέρνης) ἀκόμη ἕνα σόφισμα τόσο ξεδιάντροπο, τόσο χοντροκομμένο, τόσο «προσαρμοσμένο» γιά νά ψαρέψει εἰδικά τούς γερμανούς, πού οἱ ἄνθρωποι τῆς ΟΕ ἀπόφυγαν πολύ φρόνιμα νά ἐπαναλάβουν αὐτό τό σόφισμα μπροστά στό ρωσικό κοινό.

«Ἄν πατριωτισμός—γράφουν *μπροστά στούς γερμανούς* μέ ὕφος εὐγενικῆς

ἀγανάκτησης—θά πεῖ νά ὑποδείχνει κανείς στό προλεταριάτο τήν ἐπανάσταση σάν μοναδικό μέσο σωτηρίας τῆς χώρας ἀπό τό χαμό», τότε κι᾽ἐμεῖς ἐπίσης εἴμαστε τέτιοι ἀκριβῶς πατριῶτες, «θά θέλαμε ἡ Διεθνής νά ἔχει ἀκόμη πιό πολλούς τέτιους «πατριῶτες» μέσα σέ κάθε σοσιαλιστικό κόμμα· ἐκφράζουμε τήν πεποίθηση ὅτι ὁ Λῆμπκνεχτ, ἡ Ρόζα Λούξεμπουργκ καί ὁ Μέρχαϊμ θά ἦταν πολύ εὐχαριστημένοι νά βλέπουν γύρω τους ἀκόμη πιό πολλούς τέτιους «πατριῶτες», πού νά ἀπευθύνονται στούς γερμανούς καί στούς γάλλους ἐργάτες μέ *τέτιες* προκηρύξεις».

῾Η κατεργάρικη μέθοδος εἶναι φανερή: ἡ πεντάδα τῶν γραμματέων ξέρει θαυμάσια ὅτι στή Γαλλία καί στή Γερμανία, πού βαδίζουν πρός τή σοσιαλιστική ἐπανάσταση, δέν ὑπάρχει οὔτε ἴχνος *ἀστικῆς* ἐπαναστατικότητας, δέν ὑπάρχει οὔτε ἴχνος *ἀστικοῦ* κοινωνικοῦ κινήματος, πού νά ἐπιδιώκει τήν ἐπανάσταση πρός τό συμφέρον *τῆς νίκης ἐνάντια στόν ἐχθρό*. Στή Ρωσία ὅμως, ἀκριβῶς γιατί βαδίζει πρός τήν *ἀστικο*δημοκρατική ἐπανάσταση, ὑπάρχει ἀναμφισβήτητα *τέτιο* κίνημα. ῾Η πεντάδα τῶν γραμματέων ἐξαπατᾶ τούς γερμανούς μέ ἕνα διασκεδαστικό σόφισμα: ἡ ΟΕ καί ὁ Τσχεῖτζε καί Σία δέν μποροῦν νά εἶναι *ἐπαναστάτες-σωβινιστές* στή Ρωσία, γιατί στήν Εὐρώπη ἡ συνένωση τῆς ἐπαναστατικότητας μέ τό σωβινισμό εἶναι παραλογισμός!

Μάλιστα, στήν Εὐρώπη αὐτό εἶναι παραλογισμός. Στή Ρωσία ὅμως εἶναι γεγονός. Μπορεῖτε νά κατηγορεῖτε «τούς πριζιβιστές» ὅτι εἶναι κακοί ἀστοί ἐπαναστάτες, δέν μπορεῖτε ὅμως ν᾽ἀρνηθεῖτε ὅτι συνδυάζουν μέ δικό τους τρόπο τό σωβινισμό μέ τήν ἐπαναστατικότητα. ῾Η συνδιάσκεψη τοῦ ᾽Ιούλη τῶν ναρόντνικων τῆς Ρωσίας, τό «Νάσε Ντιέλο» καί ἡ «Ραμπότσεγε Οὖτρο» παίρνουν ἀπ᾽αὐτή τήν ἄποψη πέρα γιά πέρα τή θέση πού παίρνουν οἱ «πριζιβιστές», συνδυάζουν κι᾽αὐτοί τό σωβινισμό μέ τήν ἐπαναστατικότητα.

Στή δήλωσή της (σελ. 141-143 τῆς Συλλογῆς τῆς ΟΕ) ἡ ὁμάδα τοῦ Τσχεῖτζε πῆρε τήν *ἴδια ἀκριβῶς* θέση. ῾Ο Τσχεῖτζε λέει τίς ἴδιες ἀκριβῶς σωβινιστικές φράσεις γιά «τόν κίνδυνο τῆς καταστροφῆς», κι᾽ἄν ἀναγνωρίζει τόν ἰμπεριαλιστικό χαρακτήρα τοῦ πολέμου, «τήν εἰρήνη χωρίς προσαρτήσεις», «τά γενικά καθήκοντα ὅλου τοῦ διεθνοῦς προλεταριάτου», «τήν πάλη γιά τήν εἰρήνη» κτλ., κτλ., αὐτό τό ἀναγνωρίζει καί ἡ «Ραμπότσεγε Οὖτρο», αὐτό τό ἀναγνωρίζουν καί οἱ ρῶσοι ναρόντνικοι μικροαστοί. Στήν ἴδια ἀκριβῶς Συλλογή τῆς ΟΕ, στή σελ. 146, μποροῦμε νά διαβάσουμε ὅτι οἱ μικροαστοί ναρόντνικοι ἀναγνώρισαν καί τόν ἰμπεριαλιστικό χαρακτήρα

τοῦ πολέμου καί «τήν εἰρήνη χωρίς προσαρτήσεις» καί ὅτι εἶναι ἀνάγκη οἱ σοσιαλιστές (ἀφοῦ οἱ ναρόντνικοι, ὅπως καί ἡ «Ραμπότσεγε Οὔτρο», θέλουν νά περνᾶνε γιά σοσιαλιστές) «νά ἐπιδιώξουν τήν πιό γρήγορη ἀποκατάσταση τῆς διεθνοῦς ἀλληλεγγύης τῆς σοσιαλιστικῆς ὀργάνωσης γιά τό σταμάτημα τοῦ πολέμου» κτλ. Γιά τούς ναρόντνικους μικροαστούς ὅλες αὐτές οἱ φράσεις χρησιμεύουν γιά νά καλύπτουν τό σύνθημα «τῆς ἐθνικῆς ἄμυνας» πού τό ἔριξαν ἀνοιχτά, ἐνῶ γιά τόν Τσχεΐτζε καί τήν ΟΕ, ὅπως καί γιά τή «Ραμπότσεγε Οὔτρο», αὐτό τό ἴδιο σύνθημα ὀνομάστηκε «σωτηρία τῆς χώρας ἀπό τήν καταστροφή»!!

Τό ἀποτέλεσμα εἶναι ὅτι καί ὁ Τσχεΐτζε καί ἡ ΟΕ εἶπαν ἕνα σωρό ἐπαναστατικές φράσεις, πού δέν ὑποχρεώνουν ἀπολύτως σέ τίποτε, πού δέν ἐμποδίζουν καθόλου, μά καθόλου τήν πρακτική πολιτική τῶν πριζιβιστῶν καί τῶν νασεντιελικῶν, ἐνῶ *δέν εἶπαν τίποτε γι' αὐτή τήν πολιτική.* Ἔτσι εἴτε ἀλλιῶς ὑποστηρίζουν τή συμμετοχή στίς Ἐπιτροπές πολεμικῆς βιομηχανίας.

Λιγότερες φράσεις γιά ἐπανάσταση, κύριοι, περισσότερη σαφήνεια, εὐθύτητα καί τιμιότητα στήν πρακτική πολιτική τῆς σημερινῆς ἡμέρας. *Ὑπόσχεστε* νά εἶστε ἐπαναστάτες, τώρα ὅμως βοηθᾶτε τούς σωβινιστές, τήν ἀστική τάξη, τόν τσαρισμό, εἴτε ὑπερασπίζοντας ἀνοιχτά τή συμμετοχή τῶν ἐργατῶν στίς Ἐπιτροπές πολεμικῆς βιομηχανίας, εἴτε καλύπτοντας μέ τή σιωπή σας ὅσους παίρνουν μέρος σ' αὐτές, μή παλεύοντας ἐνάντιά τους.

Ὁ Μάρτοφ μπορεῖ νά ἐνεργεῖ ὅσο θέλει κατεργάρικα. Ὁ Τρότσκι μπορεῖ νά φωνάζει ἐνάντια στό φραξιονισμό μας, σκεπάζοντας μ' αὐτές τίς φωνές (παλιά συνταγή τοῦ... ἥρωα τοῦ Τουργκένιεφ![90]) τίς μή φραξιονιστικές φαίνεται «ἀπόψεις» του, ὅτι κάποιος ἀπό τήν ὁμάδα τοῦ Τσχεΐτζε «εἶναι σύμφωνος» μέ τόν Τρότσκι καί ὁρκίζεται ὅτι εἶναι ἀριστερός, διεθνιστής κτλ. Τό γεγονός παραμένει γεγονός. *Δέν ὑπάρχει* οὔτε ἴχνος σοβαρῆς πολιτικῆς διαφορᾶς ὄχι μόνο ἀνάμεσα στήν ΟΕ καί στήν ὁμάδα τοῦ Τσχεΐτζε, ἀλλά καί ἀνάμεσα στά δυό αὐτά ὄργανα καί στή «Ραμπότσεγε Οὔτρο» ἤ στήν «Πριζίβ».

Γι' αὐτό ἀκριβῶς *στήν πράξη* πᾶνε ὅλοι μαζί ἐνάντια στό κόμμα μας, εἶναι *ὑπέρ* τῆς ἀστικῆς πολιτικῆς τῆς συμμετοχῆς τῶν ἐργατῶν στίς Ἐπιτροπές πολεμικῆς βιομηχανίας μαζί μέ τούς ἐξωκομματικούς ἐργάτες καί μέ τούς ναρόντνικους. Καί οἱ ἐπιφυλάξεις στά λόγια καί οἱ ὅρκοι «τῶν γραμματέων τοῦ

ἐξωτερικοῦ» ὅτι «δέν συμφωνοῦν», παραμένουν κούφιες φράσεις, πού δέν θίγουν τήν πραγματική πολιτική τῶν μαζῶν, τό ἴδιο ὅπως οἱ ὅρκοι τῶν Ζύντεκουμ, Λέγκιν, Ντάβιντ ὅτι εἶναι «ὑπέρ τῆς εἰρήνης» καί «ἐνάντια στόν πόλεμο», δέν τούς ξεπλένουν ἀπό τό σωβινισμό.

«Σοτσιάλ-Ντεμοκράτ», ἀρ. φύλ. 50,
18 τοῦ Φλεβάρη 1916

Δημοσιεύεται σύμφωνα
μέ τό κείμενο τῆς ἐφημερίδας
«Σοτσιάλ-Ντεμοκράτ»

ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΙΡΗΝΗ ΧΩΡΙΣ ΠΡΟΣΑΡΤΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑ ΤΗΣ ΠΟΛΩΝΙΑΣ, ΣΑΝ ΣΥΝΘΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΗΜΕΡΑΣ ΣΤΗ ΡΩΣΙΑ

«Μιά ἀπό τίς μορφές ἀποβλάκωσης τῆς ἐργατικῆς τάξης εἶναι καί ὁ πασιφισμός καί τό ἀφηρημένο κήρυγμα τῆς εἰρήνης... Ἡ προπαγάνδιση τῆς εἰρήνης, πού δέν συνοδεύεται ἀπό μιά ἔκκληση γιά ἐπαναστατική δράση τῶν μαζῶν, στή σημερινή στιγμή μπορεῖ μόνο νά σπέρνει αὐταπάτες, νά διαφθείρει τό προλεταριάτο, ἐμπνέοντάς του ἐμπιστοσύνη πρός τόν ἀνθρωπισμό τῆς ἀστικῆς τάξης καί νά τό κάνει παιχνιδάκι στά χέρια τῆς μυστικῆς διπλωματίας τῶν ἐμπόλεμων χωρῶν». Αὐτά λέει ἡ ἀπόφαση τῆς Βέρνης τοῦ κόμματός μας (βλ. «Σοτσιάλ-Ντεμοκράτ», ἀρ. φύλ. 40 καί «Ὁ σοσιαλισμός καί ὁ πόλεμος»)*.

Οἱ πολυάριθμοι ἀντίπαλοι—ἀνάμεσα στούς ρώσους ἐκπατρισμένους, ὄχι ὅμως κι᾽ἀνάμεσα στούς ρώσους ἐργάτες—τῆς δικῆς μας τοποθέτησης τοῦ ζητήματος τῆς εἰρήνης δέν ἔκαναν ποτέ τόν κόπο νά ἐξετάσουν αὐτές τίς θέσεις. Οἱ θέσεις αὐτές, θεωρητικά ἀδιαφιλονίκητες, ἀποκτοῦν σήμερα, μέ τή στροφή πού πῆραν τά γεγονότα στή χώρα μας, μιά ἐξαιρετικά ἐξόφθαλμη πρακτική ἐπικύρωση.

Ἡ «Ραμπότσεγε Οὔτρο», ἡ ἐφημερίδα τῶν λικβινταριστῶν-λεγκαλιστῶν τῆς Πετρούπολης, πού τήν ὑποστηρίζει ἰδεολογικά ἡ Ὀργανωτική Ἐπιτροπή, ἀπό τό πρῶτο κιόλας φύλλο πῆρε, ὅπως εἶναι γνωστό, σοσιαλσωβινιστική, «ἀμυνίτικη» θέση. Δημοσίευσε τίς διακηρύξεις «ὑπέρ τῆς ἄμυνας» τῶν σοσιαλσωβινιστῶν τῆς Πετρούπολης καί τῆς Μόσχας. Καί στίς δυό διακηρύξεις ἐκφράζεται, ἀνάμεσα στ᾽ἄλλα, ἡ ἰδέα μιᾶς

* Βλ. Ἅπαντα, 5η ἔκδ., τόμ. 26ος, σελ. 165-166 καί 334. *Ἡ Σύντ.*

«εἰρήνης χωρίς προσαρτήσεις», καί ἡ «Ραμπότσεγε Οὔτρο» στό φύλ. ἀρ. 2, προωθώντας ἰδιαίτερα αὐτό τό σύνθημα, τό δημοσιεύει μέ παχιά στοιχεῖα καί τό ὀνομάζει «γραμμή πού ἐξασφαλίζει στή χώρα μιά διέξοδο ἀπό τό ἀδιέξοδο». Βλέπετε, μᾶς λένε, πόσο πολύ μᾶς συκοφαντοῦν, ὅταν μᾶς κατηγοροῦν ὅτι εἴμαστε τάχα σωβινιστές· παραδεχόμαστε πέρα γιά πέρα τό πιό «δημοκρατικό» καί μάλιστα τό «γνήσιο σοσιαλιστικό» σύνθημα: «εἰρήνη χωρίς προσαρτήσεις»!

Δέν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι σήμερα συμφέρει πολύ στό Νικόλαο τό Ματοβαμμένο νά ρίχνουν οἱ πιστοί ὑπήκοοί του ἕνα τέτιο σύνθημα. Ὁ τσαρισμός, στηριζόμενος στούς τσιφλικάδες καί στήν ἀστική τάξη, ἔστειλε τά στρατεύματά του νά ληστέψουν καί νά ὑποδουλώσουν τή Γαλικία (χωρίς νά μιλήσουμε πιά γιά τό σύμφωνο διαμελισμοῦ τῆς Τουρκίας κτλ.). Τά στρατεύματα τῶν ἐξίσου ἅρπαγων γερμανῶν ἰμπεριαλιστῶν ἀπόκρουσαν τούς ρώσους ληστές καί τούς ἐκτόπισαν ὄχι μόνο ἀπό τή Γαλικία, μά καί ἀπό τή «ρωσική Πολωνία». (Στήν περίπτωση αὐτή γιά τά συμφέροντα καί τῆς μιᾶς καί τῆς ἄλλης κλίκας ἔπεσαν στά πεδία τοῦ θανάτου ἑκατοντάδες χιλιάδες ρῶσοι καί γερμανοί ἐργάτες καί ἀγρότες.) Τό σύνθημα «εἰρήνη χωρίς προσαρτήσεις» ἀποδείχτηκε ἔτσι θαυμάσιο «παιχνιδάκι στά χέρια τῆς μυστικῆς διπλωματίας» τοῦ τσαρισμοῦ: βλέπετε, λένε, εἴμαστε οἱ ἀδικημένοι, μᾶς λήστεψαν, μᾶς πῆραν τήν Πολωνία, εἴμαστε ἐνάντια στίς προσαρτήσεις!

Πόσο «ἀρέσει» στούς σοσιαλσωβινιστές τῆς «Ραμπότσεγε Οὔτρο» αὐτός ὁ ρόλος τῶν λακέδων τοῦ τσαρισμοῦ φαίνεται ἰδιαίτερα ἀπό τό ἄρθρο «Οἱ πολωνοί πρόσφυγες», πού δημοσιεύεται στό πρῶτο φύλλο αὐτῆς τῆς ἐφημερίδας. «Οἱ μῆνες τοῦ πολέμου πού πέρασαν—διαβάζουμε σ'αὐτό τό ἄρθρο—γέννησαν στή συνείδηση τῶν πλατιῶν στρωμάτων τοῦ πολωνικοῦ λαοῦ βαθύ πόθο γιά τήν ἀνεξαρτησία». Πρίν ἀπό τόν πόλεμο, βέβαια, δέν ὑπῆρχε!! «Στήν κοινωνική συνείδηση τῶν πλατιῶν στρωμάτων τῆς πολωνικῆς δημοκρατίας θριάμβευσε ἡ μάζα» (ἀσφαλῶς πρόκειται γιά τυπογραφικό λάθος· πρέπει νά διαβάσουμε: ἡ ἰδέα, ἡ σκέψη κτλ.) «τῆς ἐθνικῆς ἀνεξαρτησίας τῆς Πολωνίας»... «Μπροστά στή ρωσική δημοκρατία μπαίνει ἐπίμονα σ'ὅλη τήν πληρότητά του τό πολωνικό πρόβλημα»... «Οἱ ρῶσοι φιλελεύθεροι» ἀρνοῦνται νά δόσουν ἁπλές ἀπαντήσεις στά καταραμένα προβλήματα «τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς Πολωνίας»...

Εἶναι αὐτονόητο πώς ὁ Νικόλαος ὁ Ματοβαμμένος, ὁ

Χβοστόφ, ὁ Τσελνοκόφ, ὁ Μιλιουκόφ καί Σία εἶναι πέρα γιά πέρα ὑπέρ τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς Πολωνίας, εἶναι μ'ὅλη τους τήν ψυχή ὑπέρ αὐτῆς τῆς ἀνεξαρτησίας *σήμερα,* πού τό σύνθημα αὐτό εἶναι *στήν πράξη* σύνθημα *νίκης* ἐνάντια στή Γερμανία πού ἀπόσπασε ἀπό τή Ρωσία τήν Πολωνία. Σημειῶστε ὅτι οἱ δημιουργοί τοῦ «ἐργατικοῦ κόμματος τοῦ Στολίπιν»[91] τάσσονταν *πρίν ἀπό τόν πόλεμο* ὁλοκληρωτικά καί κατηγορηματικά ἐνάντια στό σύνθημα αὐτοδιάθεσης τῶν ἐθνῶν, ἐνάντια στήν ἐλευθερία ἀποχωρισμοῦ τῆς Πολωνίας, βγάζοντας στή σκηνή γι'αὐτό τόν εὐγενικό σκοπό τῆς ὑπεράσπισης τοῦ τσαρικοῦ ζυγοῦ πάνω στήν Πολωνία, τόν ὀπορτουνιστή Σεμκόβσκι. Τώρα πού ἀπόσπασαν τήν Πολωνία ἀπό τή Ρωσία, εἶναι *ὑπέρ* τῆς «ἀνεξαρτησίας» τῆς Πολωνίας (ἀπό τή Γερμανία—αὐτό τό πράγμα ἀποσιωπᾶται μέ μετριοφροσύνη...).

Δέν πρόκειται νά ξεγελάσετε τούς συνειδητούς ἐργάτες τῆς Ρωσίας, κύριοι σοσιαλσωβινιστές! Τό «ὀχτωβριστικό»[92] σας σύνθημα τοῦ 19*15* γιά ἀνεξαρτησία τῆς Πολωνίας καί εἰρήνη χωρίς προσαρτήσεις εἶναι στήν πραγματικότητα λακεδισμός μπροστά στόν τσαρισμό, πού τοῦ χρειάζεται ἀκριβῶς σήμερα, ἀκριβῶς τό Φλεβάρη τοῦ 1916, ἴσα-ἴσα γιά νά καλύψει τόν πόλεμό *του* μέ καλόκαρδα λόγια γιά «εἰρήνη χωρίς προσαρτήσεις» (νά διωχτεῖ ὁ Χίντενμπουργκ ἀπό τήν Πολωνία) καί ἀνεξαρτησία τῆς Πολωνίας (ἀπό τόν Γουλιέλμο, ἐξάρτησή της ὅμως ἀπό τόν Νικόλαο Β΄).

Ὁ ρῶσος σοσιαλδημοκράτης, πού δέν ἔχει ξεχάσει τό πρόγραμμά του, σκέπτεται διαφορετικά. Ἡ ρωσική δημοκρατία, θά πεῖ αὐτός, ἔχοντας ὑπόψη πρῶτ'ἀπ'ὅλα καί περισσότερο ἀπ'ὅλα τή μεγαλορωσική δημοκρατία, γιατί μόνο αὐτή ἀπολάμβανε πάντα στή Ρωσία ἐλευθερία γλώσσας, ἡ δημοκρατία αὐτή *κέρδισε* ἀναμφισβήτητα ἀπό τό γεγονός ὅτι ἡ Ρωσία *σήμερα* δέν καταπιέζει τήν Πολωνία, δέν τήν κρατάει μέ τή βία. Τό ρωσικό προλεταριάτο κέρδισε ἀναμφισβήτητα ἀπό τό γεγονός ὅτι δέν καταπιέζει ἕναν ἀπό τούς λαούς, πού χθές βοηθοῦσε νά τόν καταπιέζουν. Ἡ γερμανική δημοκρατία ἀναμφισβήτητα ἔχασε: ὅσο τό γερμανικό προλεταριάτο θά ἀνέχεται τήν καταπίεση τῆς Πολωνίας ἀπό τή Γερμανία, θά μένει σέ κατάσταση χειρότερη ἀπό τήν κατάσταση τοῦ δούλου, στήν κατάσταση τοῦ τραμπούκου πού βοηθάει νά κρατιοῦνται σέ δουλεία οἱ ἄλλοι. Κέρδισαν ἀναμφισβήτητα μόνο οἱ γιοῦνκερ καί οἱ ἀστοί τῆς Γερμανίας.

Ἀπό δῶ βγαίνει τό συμπέρασμα: οἱ ρῶσοι σοσιαλδημοκράτες πρέπει νά ξεσκεπάζουν τήν *ἐξαπάτηση* τοῦ λαοῦ ἀπό τόν

τσαρισμό, ὅταν *σήμερα* στή Ρωσία ρίχνονται τά συνθήματα «εἰρήνη χωρίς προσαρτήσεις» καί «ἀνεξαρτησία τῆς Πολωνίας», γιατί καί τά δυό αὐτά συνθήματα στή σημερινή κατάσταση σημαίνουν προσπάθεια νά συνεχιστεῖ ὁ πόλεμος καί δικαιολογοῦν αὐτή τήν προσπάθεια. Πρέπει νά λέμε: κανένας πόλεμος γιά τήν Πολωνία. Ὁ ρωσικός λαός δέν θέλει νά ξαναγίνει καταπιεστής της!

Καί πῶς θά βοηθήσουμε τήν ἀπελευθέρωση τῆς Πολωνίας ἀπό τή Γερμανία; Μήπως δέν πρέπει νά βοηθήσουμε αὐτή τήν ἀπελευθέρωση; Καί βέβαια πρέπει, ὄχι ὅμως ὑποστηρίζοντας τόν ἰμπεριαλιστικό πόλεμο τῆς τσαρικῆς, ἤ ἔστω τῆς ἀστικῆς, ἤ ἀκόμη καί τῆς ἀστικοδημοκρατικῆς Ρωσίας, ἀλλά *ὑποστηρίζοντας* τό ἐπαναστατικό προλεταριάτο τῆς Γερμανίας, ὑποστηρίζοντας τά στοιχεῖα ἐκεῖνα τοῦ Σοσιαλδημοκρατικοῦ κόμματος τῆς Γερμανίας πού παλεύουν ἐνάντια στό *ἀντεπαναστατικό* ἐργατικό κόμμα τῶν Ζύντεκουμ, Κάουτσκι καί Σία. Ἐντελῶς πρόσφατα ὁ Κάουτσκι ἀπόδειξε πολύ παραστατικά τήν ἀντεπαναστατικότητά του: στίς 26 τοῦ Νοέμβρη 1915 ὀνόμασε τίς διαδηλώσεις στούς δρόμους *«τυχοδιωκτισμό»* (ὅπως ὁ Στροῦβε πρίν ἀπό τίς 9 τοῦ Γενάρη 1905 ἔλεγε ὅτι στή Ρωσία δέν ὑπάρχει ἐπαναστατικός λαός). Καί στίς 30 τοῦ Νοέμβρη 1915 στό Βερολίνο διαδήλωναν 10 000 ἐργάτριες!

Ὅλοι, ὅσοι θέλουν νά ἀναγνωρίζουν τήν ἐλευθερία τῶν λαῶν, τό δικαίωμα αὐτοδιάθεσης τῶν ἐθνῶν *ὄχι ὑποκριτικά,* ὄχι ἀλά Ζύντεκουμ, ὄχι ἀλά Πλεχάνοφ, ὄχι ἀλά Κάουτσκι, πρέπει νά εἶναι *ἐνάντια* στόν πόλεμο πού γίνεται γιά τήν καταπίεση τῆς Πολωνίας: *ὑπέρ* τῆς ἐλευθερίας ἀποχωρισμοῦ ἀπό τή Ρωσία τῶν λαῶν πού καταπιέζει *σήμερα* ἡ Ρωσία: τῆς Οὐκρανίας, τῆς Φιλλανδίας, κτλ. Ὅλοι, ὅσοι δέν θέλουν νά εἶναι *στήν πράξη* σοσιαλσωβινιστές, πρέπει νά ὑποστηρίζουν ἀποκλειστικά τά στοιχεῖα ἐκεῖνα τῶν σοσιαλιστικῶν κομμάτων ὅλων τῶν χωρῶν, πού δουλεύουν πραγματικά, ἄμεσα, τώρα κιόλας, ὑπέρ τῆς προλεταριακῆς ἐπανάστασης στή χώρα τους.

Ὄχι «εἰρήνη χωρίς προσαρτήσεις», ἀλλά εἰρήνη στίς καλύβες, πόλεμος ἐνάντια στά παλάτια, εἰρήνη στό προλεταριάτο καί στούς ἐργαζόμενους, πόλεμος ἐνάντια στήν ἀστική τάξη!

«Σοτσιάλ-Ντεμοκράτ», ἀρ. φύλ. 51
29 τοῦ Φλεβάρη 1916

Δημοσιεύεται σύμφωνα
μέ τό κείμενο τῆς ἐφημερίδας
«Σοτσιάλ-Ντεμοκράτ»

Ο ΒΙΛΧΕΛΜ ΚΟΛΜΠ
ΚΑΙ Ο ΓΚΕΟΡΓΚΙ ΠΛΕΧΑΝΟΦ

Ἡ μπροσούρα τοῦ εἰλικρινῆ γερμανοῦ ὀπορτουνιστῆ Βίλχελμ Κόλμπ: «Ἡ σοσιαλδημοκρατία στό σταυροδρόμι» (Καρλσρούη, 1915) βγῆκε ἀκριβῶς σέ πολύ κατάλληλη στιγμή ὕστερα ἀπό τή συλλογή τοῦ Πλεχάνοφ «Ὁ πόλεμος». Ὁ καουτσκιστής Ροῦντολφ Χίλφερντινγκ στό περιοδικό «Neue Zeit» ἀπαντᾶ στόν Κόλμπ πολύ ἄτονα, ἀποσιωπώντας τό κυριότερο σημεῖο καί μιξοκλαίοντας ἀπ᾽ἀφορμή τή σωστή δήλωση τοῦ Κόλμπ ὅτι στούς γερμανούς σοσιαλδημοκράτες δέν ἀπόμεινε παρά μόνο μιά «καθαρά τυπική» ἑνότητα.

Σ᾽ὅσους θέλουν νά σκεφτοῦν σοβαρά τή σημασία τῆς χρεοκοπίας τῆς ΙΙ Διεθνοῦς, μποροῦμε νά συστήσουμε νά συγκρίνουν τήν *ἰδεολογική* θέση τοῦ Κόλμπ καί τοῦ Πλεχάνοφ. Καί οἱ δυό τους (ὅπως καί ὁ Κάουτσκι) συμφωνοῦν στό *βασικό:* στήν ἄρνηση καί τή γελοιοποίηση τῆς ἰδέας τῆς ἐπαναστατικῆς δράσης σέ σύνδεση μέ τό σημερινό πόλεμο· καί οἱ δυό κατηγοροῦν τούς ἐπαναστάτες σοσιαλδημοκράτες γιά τήν «πολιτική τῆς ἥττας», χρησιμοποιώντας τίς ἀγαπημένες λεξοῦλες τῶν πλεχανοφικῶν. Ὁ Πλεχάνοφ, ὀνομάζοντας «ὄνειρο-φάρσα» τή σκέψη γιά ἐπανάσταση σέ σύνδεση μέ τό σημερινό πόλεμο, τσιρίζει ἐνάντια στήν «ἐπαναστατική φρασεολογία». Ὁ Κόλμπ καταριέται ταυτόχρονα τήν «ἐπαναστατική φράση», τήν «ἐπαναστατική φαντασία», τούς «ριζοσπαστάκους (Radikalinski)-ὑστερικούς», τό «σεχταρισμό» κτλ. Ὁ Κόλμπ καί ὁ Πλεχάνοφ συμφωνοῦν στό κύριο, καί οἱ δυό τους εἶναι ἐνάντια στήν ἐπανάσταση. Καί τό περιστατικό ὅτι ὁ Κόλμπ εἶναι γενικά

ἐνάντια στήν ἐπανάσταση, ἐνῶ ὁ Πλεχάνοφ καί ὁ Κάουτσκι εἶναι «γενικά ὑπέρ», ἀποτελεῖ ἁπλῶς διαφορά ἀποχρώσεων, λέξεων: στήν πράξη ὁ Πλεχάνοφ καί ὁ Κάουτσκι εἶναι ὑπηρέτες τοῦ Κόλμπ.

῾Ο Κόλμπ εἶναι πιό τίμιος, ὄχι ἀπό προσωπική ἄποψη, ἀλλά μέ τήν πολιτική ἔννοια, δηλ. ἡ συνέπεια τῆς θέσης του δέν τόν ὁδηγεῖ σέ ὑποκρισία. Γι᾽αὐτό δέν φοβᾶται ν᾽ἀναγνωρίσει τήν ἀλήθεια ὅτι ὁλόκληρη ἡ Διεθνής ἁμάρτησε, κατά τή γνώμη του, γιατί ἔδειξε «πνεῦμα ἐπαναστατικῆς φαντασίας» καί «ἀπειλοῦσε» (ἀπειλοῦσε μέ ἐπανάσταση, κύριοι, κύριοι Πλεχάνοφ καί Κόλμπ!) ἀπ᾽ἀφορμή τόν πόλεμο. ῾Ο Κόλμπ ἔχει δίκιο ὅτι εἶναι ἀνοησία «νά ἀρνεῖται κανείς ἀπό ἄποψη ἀρχῶν» τήν καπιταλιστική κοινωνία, ὕστερα ἀπό τό γεγονός ὅτι τά σοσιαλδημοκρατικά κόμματα τῆς Εὐρώπης ἀνάλαβαν τήν ὑπεράσπισή της τή στιγμή πού τό καπιταλιστικό κράτος ἔτριζε σ᾽ὅλους τούς ἁρμούς του, τή στιγμή πού «ἔμπαινε ὑπό ἀμφισβήτηση ἡ ἴδια ἡ ὕπαρξή του». Αὐτή ἡ ἀναγνώριση τῆς ἀντικειμενικῆς ἐπαναστατικῆς κατάστασης εἶναι μιά ἀλήθεια.

«Συνέπεια (τῆς τακτικῆς τῶν ὀπαδῶν τοῦ Λῆμπκνεχτ)—γράφει ὁ Κόλμπ—θά ἦταν μιά *ἐσωτερική* πάλη μέσα στό γερμανικό ἔθνος πού θά ἔφτανε ὥς τό σημεῖο τοῦ ἀναβρασμοῦ καί θά τό ἐξασθένιζε ἔτσι στρατιωτικά καί πολιτικά»... *πρός τό συμφέρον καί γιά τή νίκη* τοῦ «ἰμπεριαλισμοῦ τῆς τριπλῆς συνεννόησης»!! Αὐτή εἶναι ἡ οὐσία τῶν ὀπορτουνιστικῶν κεραυνῶν ἐνάντια στήν «πολιτική τῆς ἥττας»!!

᾽Εδῶ βρίσκεται πραγματικά ἡ οὐσία ὅλου τοῦ ζητήματος. «᾽Εσωτερική πάλη πού θά ἔφτανε ὥς τό σημεῖο τοῦ ἀναβρασμοῦ», αὐτό ἀκριβῶς εἶναι ὁ ἐμφύλιος πόλεμος. ῾Ο Κόλμπ ἔχει δίκιο, λέγοντας ὅτι ἡ τακτική τῶν ἀριστερῶν *ὁδηγεῖ* σ᾽αὐτό τό πράγμα· ἔχει δίκιο, ὑποστηρίζοντας ὅτι σημαίνει «στρατιωτική ἐξασθένιση» τῆς Γερμανίας, δηλ. ἐπιθυμία καί συμβολή στήν ἥττα της, ὅτι εἶναι πολιτική τῆς ἥττας. ῾Ο Κόλμπ δέν ἔχει δίκιο μόνο—μόνο!—γιατί δέν θέλει νά δεῖ τό διεθνιστικό χαρακτήρα αὐτῆς τῆς τακτικῆς τῶν ἀριστερῶν. Σ᾽ὅλες τίς ἐμπόλεμες χῶρες εἶναι *δυνατό* «τό φτάσιμο τῆς ἐσωτερικῆς πάλης ὥς τό σημεῖο τοῦ ἀναβρασμοῦ», «ἡ ἐξασθένιση τῆς στρατιωτικῆς ἰσχύος» τῆς ἰμπεριαλιστικῆς ἀστικῆς τάξης καί ἡ μετατροπή (γι᾽αὐτό τό λόγο, σέ σύνδεση μ᾽αὐτό, μέ τή βοήθειά του) τοῦ ἰμπεριαλιστικοῦ πολέμου σέ ἐμφύλιο. Αὐτοῦ βρίσκεται ὅλη ἡ οὐσία τοῦ ζητήματος. Εὐχαριστοῦμε τόν Κόλμπ γιά τίς χρήσιμες εὐχές, ὁμολογίες καί ἐπεξηγήσεις πού μᾶς δίνει: ὅταν ὅλα αὐτά

προέρχονται ἀπό τόν πιό συνεπή, τίμιο καί εἰλικρινή ἐχθρό τῆς ἐπανάστασης, εἶναι πολύ χρήσιμα γιά τό ξεσκέπασμα μπροστά στούς ἐργάτες τῆς κατάπτυστης ὑποκρισίας καί τῆς ἐπαίσχυντης ἔλλειψης χαρακτήρα τῶν Πλεχάνοφ καί τῶν Κάουτσκι.

«Σοτσιάλ-Ντεμοκράτ», ἀρ. φύλ. 51,
29 τοῦ Φλεβάρη 1916

Δημοσιεύεται σύμφωνα
μέ τό κείμενο τῆς ἐφημερίδας
«Σοτσιάλ-Ντεμοκράτ»

Η ΣΟΣΙΑΛΙΣΤΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΚΑΙ ΤΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΑΥΤΟΔΙΑΘΕΣΗΣ ΤΩΝ ΕΘΝΩΝ

(ΘΕΣΕΙΣ)

1. Ο ΙΜΠΕΡΙΑΛΙΣΜΟΣ, Ο ΣΟΣΙΑΛΙΣΜΟΣ ΚΑΙ Η ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΗ ΤΩΝ ΚΑΤΑΠΙΕΖΟΜΕΝΩΝ ΕΘΝΩΝ

῾Ο ἰμπεριαλισμός εἶναι τό ἀνώτατο στάδιο τῆς ἀνάπτυξης τοῦ καπιταλισμοῦ. Τό κεφάλαιο στίς προηγμένες χῶρες ξεπέρασε τά πλαίσια τῶν ἐθνικῶν κρατῶν, ἔβαλε στή θέση τοῦ συναγωνισμοῦ τό μονοπώλιο καί δημιούργησε ἔτσι ὅλες τίς ἀντικειμενικές προϋποθέσεις πού καθιστοῦν δυνατή τήν πραγματοποίηση τοῦ σοσιαλισμοῦ. Γι᾿αὐτό στή Δυτική Εὐρώπη καί στίς ῾Ενωμένες Πολιτεῖες μπαίνει στήν ἡμερήσια διάταξη ἡ ἐπαναστατική πάλη τοῦ προλεταριάτου γιά τήν ἀνατροπή τῶν καπιταλιστικῶν κυβερνήσεων, γιά τήν ἀπαλλοτρίωση τῆς ἀστικῆς τάξης. ῾Ο ἰμπεριαλισμός σπρώχνει τίς μάζες σέ μιά τέτια πάλη, ὀξύνοντας σέ τεράστιο βαθμό τίς ταξικές ἀντιθέσεις, χειροτερεύοντας τήν κατάσταση τῶν μαζῶν καί ἀπό οἰκονομική ἄποψη—τράστ, ἀκρίβεια—καί ἀπό πολιτική: ἀνάπτυξη τοῦ μιλιταρισμοῦ, συχνότεροι πόλεμοι, δυνάμωμα τῆς ἀντίδρασης, σταθεροποίηση καί ἐπέκταση τῆς ἐθνικῆς καταπίεσης καί τῆς ἀποικιακῆς ληστείας. ῾Ο νικηφόρος σοσιαλισμός πρέπει, ἀπαραίτητα, νά πραγματοποιήσει τήν πλήρη δημοκρατία καί συνεπῶς πρέπει ὄχι μόνο νά ἐφαρμόσει τήν πλήρη ἰσοτιμία τῶν ἐθνῶν, μά καί νά κάνει πραγματικότητα τό δικαίωμα αὐτοδιάθεσης τῶν καταπιεζόμενων ἐθνῶν, δηλ. τό δικαίωμα τοῦ ἐλεύθερου πολιτικοῦ ἀποχωρισμοῦ. Τά σοσιαλιστικά κόμματα πού δέν θ᾿ἀπόδειχναν μέ ὅλη τους τή δράση καί τώρα, καί τόν καιρό τῆς ἐπανάστασης, καί ὕστερα ἀπό τή νίκη της ὅτι θ᾿ἀπελευθερώσουν τά ὑποδουλωμένα ἔθνη καί θά ρυθμίσουν τή στάση τους

ἀπέναντι σ᾽αὐτά πάνω στή βάση τῆς ἐλεύθερης ἕνωσης—καί χωρίς τήν ἐλευθερία τοῦ ἀποχωρισμοῦ ἡ ἐλεύθερη ἕνωση εἶναι ψεύτικη φράση—τά κόμματα αὐτά θά διέπρατταν προδοσία ἀπέναντι στό σοσιαλισμό.

Βέβαια, ἡ δημοκρατία εἶναι κι᾽αὐτή μορφή κράτους, πού πρέπει νά ἐξαφανιστεῖ ὅταν ἐξαφανιστεῖ τό κράτος, αὐτό ὅμως θά γίνει μόνο μέ τό πέρασμα ἀπό τό σοσιαλισμό, πού ὁριστικά θά ἔχει νικήσει καί θά ἔχει σταθεροποιηθεῖ, στόν πλήρη κομμουνισμό.

2. Η ΣΟΣΙΑΛΙΣΤΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΚΑΙ Η ΠΑΛΗ ΓΙΑ ΤΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

῾Η σοσιαλιστική ἐπανάσταση δέν εἶναι μιά μόνη πράξη, δέν εἶναι μιά μόνη μάχη σ᾽ἕνα μόνο μέτωπο, ἀλλά ὁλόκληρη ἐποχή ὀξυμένων ταξικῶν συγκρούσεων, μακριά σειρά ἀπό μάχες σέ ὅλα τά μέτωπα, δηλ. σέ ὅλα τά ζητήματα τῆς οἰκονομίας καί τῆς πολιτικῆς, ἀπό μάχες πού μποροῦν νά τελειώσουν μόνο μέ τήν ἀπαλλοτρίωση τῆς ἀστικῆς τάξης. Θά ἦταν βασικό λάθος νά νομιστεῖ ὅτι ὁ ἀγώνας γιά τή δημοκρατία μπορεῖ ν᾽ἀποσπάσει τό προλεταριάτο ἀπό τή σοσιαλιστική ἐπανάσταση ἤ νά τή φέρει σέ δεύτερη μοίρα, νά τήν ἐπισκιάσει κτλ. ᾽Αντίθετα, ὅπως δέν εἶναι δυνατό νά ὑπάρξει νικηφόρος σοσιαλισμός πού δέν πραγματοποιεῖ τήν πλήρη δημοκρατία, ἔτσι δέν μπορεῖ νά προετοιμαστεῖ γιά τή νίκη ἐνάντια στήν ἀστική τάξη τό προλεταριάτο πού δέν διεξάγει ὁλόπλευρο, συνεπή καί ἐπαναστατικό ἀγώνα γιά τή δημοκρατία.

Δέν θά ἦταν μικρότερο λάθος, ἄν ἀφαιρούσαμε ἕνα ἀπό τά ἄρθρα τοῦ δημοκρατικοῦ προγράμματος, λ.χ. τό ἄρθρο γιά τήν αὐτοδιάθεση τῶν ἐθνῶν, μέ τή δικαιολογία ὅτι αὐτή εἶναι δῆθεν «ἀπραγματοποίητη», ἤ ὅτι ἀποτελεῖ «αὐταπάτη» μέσα στίς συνθῆκες τοῦ ἰμπεριαλισμοῦ. Τόν ἰσχυρισμό ὅτι τό δικαίωμα αὐτοδιάθεσης τῶν ἐθνῶν δέν εἶναι πραγματοποιήσιμο μέσα στά πλαίσια τοῦ καπιταλισμοῦ μπορεῖ νά τό πάρει κανείς ἤ μέ τήν ἀπόλυτη, τήν οἰκονομική ἔννοια, ἤ μέ τή συμβατική, τήν πολιτική.

Στήν πρώτη περίπτωση ὁ ἰσχυρισμός αὐτός εἶναι ριζικά λαθεμένος ἀπό θεωρητική ἄποψη. Πρῶτο, μ᾽αὐτή τήν ἔννοια δέν εἶναι πραγματοποιήσιμα στίς συνθῆκες τοῦ καπιταλισμοῦ λ.χ. τά ἐργατικά χρήματα ἤ ἡ ἐξάλειψη τῶν κρίσεων κτλ. Δέν εἶναι ὅμως καθόλου σωστό ὅτι *ἐξίσου* ἀπραγματοποίητη εἶναι

καί ἡ αὐτοδιάθεση τῶν ἐθνῶν. Δεύτερο, ἀκόμη καί μόνο τό παράδειγμα τοῦ ἀποχωρισμοῦ τῆς Νορβηγίας ἀπό τή Σουηδία τό 1905 εἶναι ἀρκετό γιά νά διαψεύσει τό «μή πραγματοποιήσιμο» μ'αὐτή τήν ἔννοια. Τρίτο, θά ἦταν γελοῖο ν'ἀρνηθεῖ κανείς ὅτι μέ μιά μικρή ἀλλαγή τῶν ἀμοιβαίων πολιτικῶν καί στρατηγικῶν σχέσεων, λ.χ. τῆς Γερμανίας καί τῆς 'Αγγλίας, σήμερα ἤ αὔριο θά εἶναι ἀπόλυτα «πραγματοποιήσιμος» ὁ σχηματισμός νέων κρατῶν: τοῦ πολωνικοῦ, τοῦ ἰνδικοῦ κτλ. Τέταρτο, τό χρηματιστικό κεφάλαιο στήν τάση του γιά ἐπέκταση θά ἀγοράσει καί θά διαφθείρει «ἐλεύθερα» τήν πιό ἐλεύθερη δημοκρατική καί ρεπουμπλικανική κυβέρνηση καί τούς αἱρετούς ὑπαλλήλους ὁποιασδήποτε, ἔστω καί «ἀνεξάρτητης» χώρας. 'Η κυριαρχία τοῦ χρηματιστικοῦ κεφαλαίου, ὅπως καί τοῦ κεφαλαίου γενικά, δέν μπορεῖ νά ἐξαλειφθεῖ μέ *κανέναν* μετασχηματισμό στόν τομέα τῆς πολιτικῆς δημοκρατίας· καί ἡ αὐτοδιάθεση ἀνήκει ὁλοκληρωτικά καί ἀποκλειστικά σ'αὐτό τόν τομέα. Αὐτή ὅμως ἡ κυριαρχία τοῦ χρηματιστικοῦ κεφαλαίου δέν ἐκμηδενίζει καθόλου τή σημασία τῆς πολιτικῆς δημοκρατίας, σάν τῆς πιό ἐλεύθερης, πιό πλατιᾶς καί πιό ξεκάθαρης *μορφῆς* ταξικῆς καταπίεσης καί ταξικῆς πάλης. Γι'αὐτό ὅλοι οἱ συλλογισμοί γιά τό «μή πραγματοποιήσιμο», μέ τήν οἰκονομική ἔννοια, μιᾶς ἀπό τίς ἀπαιτήσεις τῆς πολιτικῆς δημοκρατίας στίς συνθῆκες τοῦ καπιταλισμοῦ, συνίσταται στό θεωρητικά ὄχι σωστό ὁρισμό τῶν γενικῶν καί βασικῶν σχέσεων τοῦ καπιταλισμοῦ καί τῆς πολιτικῆς δημοκρατίας γενικά.

Στή δεύτερη περίπτωση ὁ ἰσχυρισμός αὐτός δέν εἶναι πλήρης οὔτε ἀκριβής. Γιατί ὄχι μόνο τό δικαίωμα αὐτοδιάθεσης τῶν ἐθνῶν, ἀλλά καί *ὅλες* οἱ θεμελιακές διεκδικήσεις τῆς πολιτικῆς δημοκρατίας δέν εἶναι «πραγματοποιήσιμες» στίς συνθῆκες τοῦ ἰμπεριαλισμοῦ, παρά μόνο λειψά, παραμορφωμένα καί σάν σπάνια ἐξαίρεση (λογουχάρη ὁ ἀποχωρισμός τῆς Νορβηγίας ἀπό τή Σουηδία τό 1905). 'Η διεκδίκηση τῆς ἄμεσης ἀπελευθέρωσης τῶν ἀποικιῶν, πού προβάλλουν ὅλοι οἱ ἐπαναστάτες σοσιαλδημοκράτες, ἐπίσης «δέν εἶναι πραγματοποιήσιμη» στίς συνθῆκες τοῦ καπιταλισμοῦ χωρίς μιά σειρά ἐπαναστάσεις. 'Απ'αὐτό ὅμως δέν προκύπτει καθόλου ἡ παραίτηση τῆς σοσιαλδημοκρατίας ἀπό τόν ἄμεσο καί ὅσο τό δυνατό πιό ἀποφασιστικό ἀγώνα γιά *ὅλες* αὐτές τίς διεκδικήσεις—μιά τέτια παραίτηση θά ἐξυπηρετοῦσε μόνο τήν ἀστική τάξη καί τήν ἀντίδραση—ἀλλά ἀκριβῶς τό ἀντίθετο, ἡ ἀνάγκη νά διατυπώνονται καί νά πραγματοποιοῦνται ὅλες αὐτές οἱ διεκδικήσεις ὄχι

ρεφορμιστικά, ἀλλά ἐπαναστατικά· χωρίς νά περιοριζόμαστε στά πλαίσια τῆς ἀστικῆς νομιμότητας, ἀλλά σπάζοντάς τα· χωρίς νά ἱκανοποιούμαστε μέ τήν κοινοβουλευτική δράση καί τίς διαμαρτυρίες στά λόγια, ἀλλά τραβώντας στήν ἐνεργό δράση τίς μάζες, ἐπεκτείνοντας καί ὑποδαυλίζοντας τήν πάλη γιά κάθε ζωτική δημοκρατική διεκδίκηση ὥς τήν ἄμεση ἐπίθεση τοῦ προλεταριάτου ἐνάντια στήν ἀστική τάξη, δηλ. ὥς τή σοσιαλιστική ἐπανάσταση πού ἀπαλλοτριώνει τήν ἀστική τάξη. Ἡ σοσιαλιστική ἐπανάσταση μπορεῖ ν᾿ἀνάψει ὄχι μόνο ἀπό μιά μεγάλη ἀπεργία ἤ διαδήλωση στούς δρόμους, ἤ ἀπό μιά ἐξέγερση πεινασμένων, ἤ ἀπό μιά στρατιωτική ἐξέγερση, ἤ ἀπό μιά ἀνταρσία τῶν ἀποικιῶν, ἀλλά καί ἀπό ὁποιαδήποτε πολιτική κρίση σάν τήν ὑπόθεση Ντρέυφους[93] ἤ τό ἐπεισόδιο στήν πόλη Τσάμπερν[94] ἤ σέ σύνδεση μέ ἕνα δημοψήφισμα γιά τόν ἀποχωρισμό ἑνός καταπιεζόμενου ἔθνους κτλ.

Τό δυνάμωμα τῆς ἐθνικῆς καταπίεσης στίς συνθῆκες τοῦ ἰμπεριαλισμοῦ ἐπιβάλλει στή σοσιαλδημοκρατία ὄχι νά ἐγκαταλείπει τήν «οὐτοπική», ὅπως τή λέει ἡ ἀστική τάξη, πάλη γιά τήν ἐλευθερία ἀποχωρισμοῦ τῶν ἐθνῶν, ἀλλά ἀντίθετα νά χρησιμοποιεῖ ἐντατικά τίς συγκρούσεις πού προκύπτουν πάνω *καί* σ᾿αὐτό τό ἔδαφος, σάν ἀφορμές γιά μαζική δράση καί ἐπαναστατικές ἐνέργειες ἐνάντια στήν ἀστική τάξη.

3. Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΟΣ ΑΥΤΟΔΙΑΘΕΣΗΣ ΚΑΙ Η ΣΧΕΣΗ ΤΟΥ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑ

Τό δικαίωμα αὐτοδιάθεσης τῶν ἐθνῶν σημαίνει ἀποκλειστικά τό δικαίωμα ἀνεξαρτησίας μέ τήν πολιτική ἔννοια, τό δικαίωμα ἐλεύθερου πολιτικοῦ ἀποχωρισμοῦ ἀπό τό ἔθνος πού καταπιέζει. Συγκεκριμένα ἡ διεκδίκηση αὐτή τῆς πολιτικῆς δημοκρατίας σημαίνει πλήρη ἐλευθερία ζύμωσης ὑπέρ τοῦ ἀποχωρισμοῦ καί λύση τοῦ ζητήματος τοῦ ἀποχωρισμοῦ μέ δημοψήφισμα τοῦ ἔθνους πού ἀποχωρίζεται. Ἔτσι ἡ διεκδίκηση αὐτή δέν ἰσοδυναμεῖ καθόλου μέ τή διεκδίκηση τοῦ ἀποχωρισμοῦ, τοῦ τεμαχισμοῦ καί τοῦ σχηματισμοῦ μικρῶν κρατῶν. Σημαίνει ἁπλῶς συνεπή ἔκφραση τῆς πάλης ἐνάντια σέ κάθε ἐθνική καταπίεση. Ὅσο τό δημοκρατικό καθεστώς ἑνός κράτους βρίσκεται πιό κοντά πρός τήν πλήρη ἐλευθερία ἀποχωρισμοῦ, τόσο πιό σπάνιες καί πιό ἀδύνατες θά εἶναι στήν πράξη οἱ τάσεις γιά ἀποχωρισμό, γιατί τά πλεονεκτήματα τῶν μεγάλων κρατῶν εἶναι ἀναμφισβήτητα καί ἀπό τήν ἄποψη τῆς

οἰκονομικῆς προόδου καί ἀπό τήν ἄποψη τῶν συμφερόντων τῆς μάζας, καί μάλιστα τά πλεονεκτήματα αὐτά αὐξάνουν συνεχῶς μέ τήν ἀνάπτυξη τοῦ καπιταλισμοῦ. Ἡ ἀναγνώριση τῆς αὐτοδιάθεσης δέν ἰσοδυναμεῖ μέ ἀναγνώριση τῆς ὁμοσπονδίας, σάν ἀρχῆς. Μπορεῖ νά εἶναι κανείς ἀποφασιστικός ἀντίπαλος αὐτῆς τῆς ἀρχῆς καί ὀπαδός τοῦ δημοκρατικοῦ συγκεντρωτισμοῦ, νά προτιμάει ὅμως τήν ὁμοσπονδία ἀπό τήν ἐθνική ἀνισοτιμία, σάν τό μοναδικό δρόμο πρός ἕνα ὁλοκληρωμένο δημοκρατικό συγκεντρωτισμό. Ἀκριβῶς ἀπ' αὐτή τήν ἄποψη ὁ Μάρξ, ἐνῶ ἦταν συγκεντρωτιστής, προτιμοῦσε ἀκόμη καί τήν ὁμοσπονδία τῆς Ἰρλανδίας μέ τήν Ἀγγλία ἀπό τή βίαιη ὑποταγή τῆς Ἰρλανδίας στούς ἄγγλους[95].

Σκοπός τοῦ σοσιαλισμοῦ εἶναι ὄχι μόνο ἡ ἐξάλειψη τοῦ τεμαχισμοῦ τῆς ἀνθρωπότητας σέ μικρά κράτη καί κάθε ἀπομόνωσης τῶν ἐθνῶν, ὄχι μόνο ἡ προσέγγιση τῶν ἐθνῶν, ἀλλά καί ἡ συγχώνευσή τους. Κι' ἀκριβῶς, γιά νά φτάσουμε σ' αὐτό τό σκοπό, πρέπει, ἀπό τή μιά μεριά, νά ἐξηγοῦμε στίς μάζες τήν ἀντιδραστικότητα τῶν ἰδεῶν τοῦ Ρέννερ καί τοῦ Ο. Μπάουερ γιά τή λεγόμενη «πολιτιστική-ἐθνική αὐτονομία»[96], κι' ἀπό τήν ἄλλη, ν' ἀπαιτοῦμε τήν ἀπελευθέρωση τῶν καταπιεζόμενων ἐθνῶν ὄχι μέ ἀόριστες γενικές φράσεις, ὄχι μέ κούφιες μεγαλοστομίες, ὄχι μέ τή μορφή «ἀναβολῆς» τοῦ ζητήματος ὥς τό σοσιαλισμό, ἀλλά μέ ἕνα καθαρό καί μέ ἀκρίβεια διατυπωμένο πολιτικό πρόγραμμα, πού νά παίρνει εἰδικά ὑπόψη του τήν ὑποκρισία καί τή δειλία τῶν σοσιαλιστῶν τῶν ἐθνῶν πού καταπιέζουν. Ὅπως ἡ ἀνθρωπότητα μπορεῖ νά φτάσει στήν ἐκμηδένιση τῶν τάξεων μόνο μέσω τῆς μεταβατικῆς περιόδου τῆς δικτατορίας τῆς καταπιεζόμενης τάξης, ἔτσι ἀκριβῶς μπορεῖ νά φτάσει καί στήν ἀναπόφευκτη συγχώνευση τῶν ἐθνῶν μόνο μέσω τῆς μεταβατικῆς περιόδου τῆς πλήρους ἀπελευθέρωσης ὅλων τῶν καταπιεζόμενων ἐθνῶν, δηλ. μέσω τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἀποχωρισμοῦ τους.

4. Η ΠΡΟΛΕΤΑΡΙΑΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΤΙΚΗ ΤΟΠΟΘΕΤΗΣΗ ΤΟΥ ΖΗΤΗΜΑΤΟΣ ΑΥΤΟΔΙΑΘΕΣΗΣ ΤΩΝ ΕΘΝΩΝ

Ὄχι μόνο τό αἴτημα τῆς αὐτοδιάθεσης τῶν ἐθνῶν, μά καί *ὅλα* τά ἄρθρα τοῦ δημοκρατικοῦ μας προγράμματος-μίνιμουμ τά εἶχαν διατυπώσει οἱ μικροαστοί *προηγούμενα,* ἀκόμη ἀπό τό 17ο καί 18ο αἰώνα. Καί οἱ μικροαστοί ἐξακολουθοῦν ὥς τώρα νά τά βάζουν *ὅλα* μέ οὐτοπικό τρόπο, χωρίς νά βλέπουν τήν ταξική

πάλη καί τό δυνάμωμά της στίς συνθῆκες τῆς δημοκρατίας, πιστεύοντας στόν «εἰρηνικό» καπιταλισμό. Τέτια ἀκριβῶς εἶναι ἡ οὐτοπία τῆς εἰρηνικῆς ἕνωσης ἰσότιμων ἐθνῶν στίς συνθῆκες τοῦ ἰμπεριαλισμοῦ, οὐτοπία πού ἐξαπατᾶ τό λαό καί πού τήν ὑπερασπίζουν οἱ καουτσκιστές. Σάν ἀντίβαρο σ'αὐτή τή μικροαστική, ὀπορτουνιστική οὐτοπία, τό πρόγραμμα τῆς σοσιαλδημοκρατίας πρέπει νά προβάλλει σάν βασική, οὐσιαστικότατη κι'ἀναπόφευκτη στίς συνθῆκες τοῦ ἰμπεριαλισμοῦ τή διαίρεση τῶν ἐθνῶν σέ ἔθνη πού καταπιέζουν καί σέ ἔθνη πού καταπιέζονται.

Τό προλεταριάτο τῶν ἐθνῶν πού καταπιέζουν δέν μπορεῖ νά περιορίζεται σέ γενικές, στερεότυπες φράσεις, πού τίς ἐπαναλαβαίνει ὁποιοσδήποτε πασιφιστής ἀστός, σέ φράσεις ἐνάντια στίς προσαρτήσεις καί ὑπέρ τῆς ἰσοτιμίας τῶν ἐθνῶν γενικά. Τό προλεταριάτο δέν μπορεῖ ν'ἀποσιωπᾶ τό ἐξαιρετικά «δυσάρεστο» γιά τήν ἰμπεριαλιστική ἀστική τάξη ζήτημα τῶν *συνόρων* τοῦ κράτους, πού στηρίζεται στήν ἐθνική καταπίεση. Τό προλεταριάτο δέν μπορεῖ παρά νά παλεύει ἐνάντια στή βίαιη διατήρηση τῶν καταπιεζόμενων ἐθνῶν στά ὅρια τοῦ δοσμένου κράτους, κι'αὐτό σημαίνει ἀκριβῶς νά παλεύει γιά τό δικαίωμα τῆς αὐτοδιάθεσης. Τό προλεταριάτο πρέπει ν'ἀπαιτεῖ τήν ἐλευθερία τοῦ πολιτικοῦ ἀποχωρισμοῦ τῶν ἀποικιῶν καί τῶν ἐθνῶν πού καταπιέζει τό ἔθνος «του». Σέ ἀντίθετη περίπτωση ὁ διεθνισμός τοῦ προλεταριάτου θά παραμείνει. κούφιος διεθνισμός καί διεθνισμός στά λόγια· δέν θά εἶναι δυνατό νά ὑπάρχει οὔτε ἐμπιστοσύνη, οὔτε ταξική ἀλληλεγγύη ἀνάμεσα στούς ἐργάτες τοῦ ἔθνους πού καταπιέζεται καί τοῦ ἔθνους πού καταπιέζει. Θά μένει ἀξεσκέπαστη ἡ ὑποκρισία τῶν ρεφορμιστῶν καί καουτσκιστῶν ὑπερασπιστῶν τῆς αὐτοδιάθεσης, πού δέν λένε λέξη γιά τά ἔθνη πού καταπιέζει τό «δικό τους» τό ἔθνος καί πού κρατιοῦνται μέ τή βία στό «δικό τους» τό κράτος.

'Από τήν ἄλλη μεριά, οἱ σοσιαλιστές τῶν καταπιεζόμενων ἐθνῶν πρέπει νά ὑπερασπίζουν ἰδιαίτερα καί νά ἐφαρμόζουν στή ζωή τήν πλήρη καί ἀπόλυτη, μαζί καί τήν ὀργανωτική, ἑνότητα τῶν ἐργατῶν τοῦ καταπιεζόμενου ἔθνους μέ τούς ἐργάτες τοῦ ἔθνους πού καταπιέζει. Χωρίς αὐτό εἶναι ἀδύνατο νά πραγματοποιηθεῖ μιά ἀνεξάρτητη πολιτική τοῦ προλεταριάτου καί ἡ ταξική ἀλληλεγγύη του μέ τό προλεταριάτο τῶν ἄλλων χωρῶν, στίς συνθῆκες τοῦ κάθε εἴδους τεχνάσματος, προδοσίας καί κατεργαριᾶς τῆς ἀστικῆς τάξης. Γιατί ἡ ἀστική τάξη τῶν καταπιεζόμενων ἐθνῶν μετατρέπει συνεχῶς σέ μέσα ἐξαπάτησης

τῶν ἐργατῶν τά συνθήματα τῆς ἐθνικῆς ἀπελευθέρωσης: στήν ἐσωτερική πολιτική χρησιμοποιεῖ αὐτά τά συνθήματα, γιά νά κλείνει ἀντιδραστικές συμφωνίες μέ τήν ἀστική τάξη τῶν κυρίαρχων ἐθνῶν (λογουχάρη οἱ πολωνοί στήν Αὐστρία καί στή Ρωσία, πού ἔρχονται σέ συμφωνίες μέ τήν ἀντίδραση γιά τήν καταπίεση τῶν ἑβραίων καί τῶν οὐκρανῶν)· στήν ἐξωτερική πολιτική προσπαθεῖ νά κλείνει συμφωνίες μέ μιά ἀπό τίς ἀνταγωνιζόμενες ἰμπεριαλιστικές δυνάμεις, γιά νά πραγματοποιήσει τούς δικούς της ληστρικούς σκοπούς (πολιτική τῶν μικρῶν κρατῶν τῶν Βαλκανίων κτλ.).

Τό γεγονός ὅτι ἡ πάλη γιά τήν ἐθνική ἐλευθερία ἐνάντια σέ μιά ἰμπεριαλιστική Δύναμη μπορεῖ, κάτω ἀπό ὁρισμένες συνθῆκες, νά χρησιμοποιηθεῖ ἀπό μιά ἄλλη «μεγάλη» Δύναμη γιά δικούς της ἐξίσου ἰμπεριαλιστικούς σκοπούς, μπορεῖ τόσο λίγο νά ἀναγκάσει τή σοσιαλδημοκρατία νά παραιτηθεῖ ἀπό τήν ἀναγνώριση τοῦ δικαιώματος αὐτοδιάθεσης τῶν ἐθνῶν, ὅσο μποροῦν ν'ἀναγκάσουν τούς σοσιαλδημοκράτες ν'ἀρνηθοῦν τό δημοκρατισμό τους οἱ πολυάριθμες περιπτώσεις χρησιμοποίησης ἀπό τήν ἀστική τάξη τῶν δημοκρατικῶν συνθημάτων, μέ σκοπό τήν πολιτική ἀπάτη καί τήν οἰκονομική ληστεία, λογουχάρη στίς ρωμανικές χῶρες*.

5. Ο ΜΑΡΞΙΣΜΟΣ ΚΑΙ Ο ΠΡΟΥΝΤΟΝΙΣΜΟΣ ΣΤΟ ΕΘΝΙΚΟ ΖΗΤΗΜΑ

'Αντίθετα ἀπό τούς μικροαστούς δημοκράτες, ὁ Μάρξ ἔβλεπε σ'ὅλες χωρίς ἐξαίρεση τίς δημοκρατικές διεκδικήσεις ὄχι κάτι τό ἀπόλυτο, ἀλλά τήν ἱστορική ἔκφραση τῆς πάλης τῶν λαϊκῶν μαζῶν πού καθοδηγοῦνται ἀπό τήν ἀστική τάξη ἐνάντια στή φεουδαρχία. Δέν ὑπάρχει οὔτε μιά ἀπ'αὐτές τίς διεκδική-

* Εἶναι περιττό νά ποῦμε πώς θά ἦταν πολύ γελοῖο ἄν ἀπορίπταμε τό δικαίωμα τῆς αὐτοδιάθεσης, ἐπειδή ἀπ'αὐτό ἀπορέει δῆθεν ἡ «ὑπεράσπιση τῆς πατρίδας». Μέ τό ἴδιο δικαίωμα—δηλ. ἐξίσου ὄχι σοβαρά—ἐπικαλοῦνται οἱ σοσιαλσωβινιστές τό 1914-1916 κι'ὁποιαδήποτε ἄλλη διεκδίκηση τῆς δημοκρατίας (λογουχάρη τό ρεπουμπλικανισμό της) κι'ὁποιαδήποτε ἄλλη διατύπωση τῆς πάλης ἐνάντια στήν ἐθνική καταπίεση, γιά νά δικαιολογήσουν τήν «ὑπεράσπιση τῆς πατρίδας». 'Ο μαρξισμός συνάγει τήν ἀναγνώριση τῆς ὑπεράσπισης τῆς πατρίδας στούς πολέμους, λογουχάρη τῆς μεγάλης γαλλικῆς ἐπανάστασης ἤ στούς πολέμους τοῦ Γαριβάλδη, στήν Εὐρώπη, καθώς καί τήν ἄρνηση τῆς ὑπεράσπισης τῆς πατρίδας στόν ἰμπεριαλιστικό πόλεμο τοῦ 1914-1916, ἀπό τήν ἀνάλυση τῶν συγκεκριμένων ἱστορικῶν ἰδιομορφιῶν κάθε χωριστοῦ πολέμου καί σέ καμιά περίπτωση δέν συνάγει αὐτή τήν ἀναγνώριση ἀπό κάποια «γενική ἀρχή», ἀπό κάποιο χωριστό ἄρθρο τοῦ προγράμματος.

σεις πού νά μή μποροῦσε νά χρησιμεύσει καί πού νά μή χρησίμευσε, κάτω ἀπό ὁρισμένες συνθῆκες, σάν ὅπλο γιά τήν ἐξαπάτηση τῶν ἐργατῶν ἀπομέρους τῆς ἀστικῆς τάξης. Εἶναι θεωρητικά βασικά λαθεμένο νά ξεχωρίζει κανείς ἀπ᾽αὐτή τήν ἄποψη μιά ἀπό τίς διεκδικήσεις τῆς πολιτικῆς δημοκρατίας καί συγκεκριμένα τήν αὐτοδιάθεση τῶν ἐθνῶν καί νά τήν ἀντιπαρατάσσει στίς ὑπόλοιπες. Στήν πράξη τό προλεταριάτο μπορεῖ νά διατηρήσει τήν αὐτοτέλειά του μόνο ὅταν ὑποτάσσει τήν πάλη του γιά ὅλες τίς δημοκρατικές διεκδικήσεις, μαζί καί τή διεκδίκηση τῆς δημοκρατίας, στήν ἐπαναστατική πάλη του γιά τήν ἀνατροπή τῆς ἀστικῆς τάξης.

᾿Από τήν ἄλλη μεριά, σέ ἀντίθεση μέ τούς προυντονιστές πού «ἀρνοῦνταν» τό ἐθνικό ζήτημα «στό ὄνομα τῆς κοινωνικῆς ἐπανάστασης», ὁ Μάρξ, ἔχοντας ὑπόψη περισσότερο ἀπ᾽ὅλα τά συμφέροντα τῆς ταξικῆς πάλης τοῦ προλεταριάτου στίς προηγμένες χῶρες, πρόβαλε στήν πρώτη γραμμή τή βασική ἀρχή τοῦ διεθνισμοῦ καί τοῦ σοσιαλισμοῦ: δέν μπορεῖ νά εἶναι ἐλεύθερος ἕνας λαός πού καταπιέζει ἄλλους λαούς[97]. ᾿Ακριβῶς ἀπό τήν ἄποψη τῶν συμφερόντων τοῦ ἐπαναστατικοῦ κινήματος τῶν γερμανῶν ἐργατῶν ὁ Μάρξ ἀπαιτοῦσε τό 1848 ἡ νικηφόρα δημοκρατία τῆς Γερμανίας νά διακηρύξει καί νά πραγματοποιήσει τήν ἐλευθερία τῶν λαῶν πού καταπιέζονται ἀπό τούς γερμανούς[98]. ᾿Ακριβῶς ἀπό τήν ἄποψη τῆς ἐπαναστατικῆς πάλης τῶν ἄγγλων ἐργατῶν ὁ Μάρξ ἀπαιτοῦσε τό 1869 τόν ἀποχωρισμό τῆς ᾿Ιρλανδίας ἀπό τήν ᾿Αγγλία, καί μάλιστα πρόσθετε: «ἔστω κι᾽ἄν μετά τόν ἀποχωρισμό μπορεῖ νά ἔχουμε ὁμοσπονδία»[99]. Μόνο βάζοντας μιά τέτια διεκδίκηση, ὁ Μάρξ διαπαιδαγωγοῦσε πραγματικά τούς ἄγγλους ἐργάτες στό διεθνιστικό πνεῦμα. Μόνο ἔτσι μποροῦσε ν᾽ἀντιπαραθέσει στούς ὁπορτουνιστές καί στόν ἀστικό ρεφορμισμό—πού ὥς τά σήμερα, δηλ. ὕστερα ἀπό μισό αἰώνα, δέν πραγματοποίησε τήν ἰρλανδική «μεταρύθμιση»—τήν ἐπαναστατική λύση αὐτοῦ τοῦ ἱστορικοῦ καθήκοντος. Μόνο ἔτσι μπόρεσε ὁ Μάρξ—σέ ἀντίθεση μέ τούς ἀπολογητές τοῦ κεφαλαίου, πού φώναζαν ὅτι εἶναι οὐτοπική καί ἀπραγματοποίητη ἡ ἐλευθερία τοῦ ἀποχωρισμοῦ τῶν μικρῶν ἐθνῶν καί ὅτι εἶναι προοδευτική ὄχι μόνο ἡ οἰκονομική, μά καί ἡ πολιτική συγκέντρωση—νά ὑπερασπίσει τήν προοδευτικότητα αὐτῆς τῆς συγκέντρωσης *ὄχι* μέ ἰμπεριαλιστικό τρόπο, νά ὑπερασπίσει τήν προσέγγιση τῶν ἐθνῶν μέ βάση ὄχι τή βία, ἀλλά τήν ἐλεύθερη ἕνωση τῶν προλετάριων ὅλων τῶν χωρῶν. Μόνο ἔτσι μπόρεσε ὁ Μάρξ ν᾽ἀντιπαραθέσει

στή συχνά ὑποκριτική καί στά λόγια ἀναγνώριση τῆς ἰσοτιμίας καί τῆς αὐτοδιάθεσης τῶν ἐθνῶν τήν ἐπαναστατική δράση τῶν μαζῶν *καί* στόν τομέα τῆς λύσης τῶν ἐθνικῶν ζητημάτων. Ὁ ἰμπεριαλιστικός πόλεμος τοῦ 1914-1916 καί ἡ κόπρος τοῦ Αὐγείου τῆς ὑποκρισίας τῶν ὀπορτουνιστῶν καί τῶν καουτσκιστῶν, πού ἀποκάλυψε αὐτός ὁ πόλεμος, ἐπιβεβαίωσαν παραστατικά τήν ὀρθότητα αὐτῆς τῆς πολιτικῆς τοῦ Μάρξ, πού πρέπει νά χρησιμεύσει σάν πρότυπο γιά ὅλες τίς προηγμένες χῶρες, γιατί σήμερα ὅλες τους καταπιέζουν ξένα ἔθνη*.

6. ΤΡΕΙΣ ΤΥΠΟΙ ΧΩΡΩΝ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΗΝ ΑΥΤΟΔΙΑΘΕΣΗ ΤΩΝ ΕΘΝΩΝ

Σχετικά μέ τήν αὐτοδιάθεση τῶν ἐθνῶν πρέπει νά διακρίνουμε τρεῖς βασικούς τύπους χωρῶν:

Πρῶτο, τίς προηγμένες καπιταλιστικές χῶρες τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης καί τίς Ἑνωμένες Πολιτεῖες. Στίς χῶρες αὐτές ἔχουν ἀπό καιρό τελειώσει τά ἀστικοπροοδευτικά ἐθνικά κινήματα. Τό καθένα ἀπ᾽αὐτά τά «μεγάλα» ἔθνη καταπιέζει ξένα ἔθνη στίς ἀποικίες καί μέσα στή χώρα του. Τά καθήκοντα τοῦ προλεταριάτου τῶν κυρίαρχων ἐθνῶν εἶναι ἐδῶ ἀκριβῶς τά ἴδια μέ τά καθήκοντα πού εἶχε τό 19ο αἰώνα τό προλεταριάτο τῆς Ἀγγλίας ἀπέναντι στήν Ἰρλανδία**.

---

* Συχνά ἐπικαλοῦνται—ὅπως κάνει λογουχάρη τόν τελευταῖο καιρό ὁ γερμανός σωβινιστής Λέντς στό περιοδικό «Die Glocke», τεῦχ. 8 καί 9—τό γεγονός ὅτι ἡ ἀρνητική στάση τοῦ Μάρξ ἀπέναντι στό ἐθνικό κίνημα ὁρισμένων λαῶν, λογουχάρη τῶν τσέχων τό 1848, ἀναιρεῖ τήν ἀνάγκη ν᾽ἀναγνωριστεῖ ἡ αὐτοδιάθεση τῶν ἐθνῶν ἀπό τήν ἄποψη τοῦ μαρξισμοῦ. Αὐτό ὅμως δέν εἶναι σωστό, γιατί τό 1848 ὑπῆρχαν ἱστορικοί καί πολιτικοί λόγοι νά γίνεται διάκριση ἀνάμεσα στά «ἀντιδραστικά» καί τά ἐπαναστατικά-δημοκρατικά ἔθνη. Ὁ Μάρξ εἶχε δίκιο, ὅταν καταδίκαζε τά πρῶτα καί ὑποστήριζε τά δεύτερα [100]. Τό δικαίωμα αὐτοδιάθεσης εἶναι μιά ἀπό τίς διεκδικήσεις τῆς δημοκρατίας, πού, φυσικά, πρέπει νά ὑποτάσσεται στά γενικά συμφέροντα τῆς δημοκρατίας. Τό 1848 καί στά ἑπόμενα χρόνια τά γενικά αὐτά συμφέροντα ἀνάγονταν πρῶτ᾽ἀπ᾽ὅλα στήν πάλη ἐνάντια στόν τσαρισμό.

** Σέ ὁρισμένα μικρά κράτη πού ἔμειναν ἔξω ἀπό τόν πόλεμο τοῦ 1914-1916, λογουχάρη στήν Ὀλλανδία καί στήν Ἐλβετία ἡ ἀστική τάξη χρησιμοποιεῖ ἐντατικά τό σύνθημα τῆς «αὐτοδιάθεσης τῶν ἐθνῶν», γιά νά δικαιολογήσει τή συμμετοχή στόν ἰμπεριαλιστικό πόλεμο. Αὐτό εἶναι μιά ἀπό τίς αἰτίες πού σπρώχνουν τούς σοσιαλδημοκράτες αὐτῶν τῶν χωρῶν νά ἀρνοῦνται τήν αὐτοδιάθεση. Τή σωστή προλεταριακή πολιτική, καί συγκεκριμένα: τήν ἄρνηση τῆς «ὑπεράσπισης τῆς πατρίδας» στόν *ἰμπεριαλιστικό* πόλεμο τήν ὑπερασπίζουν μέ ὄχι σωστά ἐπιχειρήματα. Τό ἀποτέλεσμα εἶναι μιά διαστρέβλωση τοῦ

Δεύτερο, τήν 'Ανατολική Εὐρώπη: Αὐστρία, Βαλκάνια καί ἰδιαίτερα ἡ Ρωσία. 'Εδῶ ἀκριβῶς ὁ 20ός αἰώνας ἀνάπτυξε πολύ τά ἀστικοδημοκρατικά ἐθνικά κινήματα καί ὄξυνε τόν ἐθνικό ἀγώνα. Τά καθήκοντα τοῦ προλεταριάτου αὐτῶν τῶν χωρῶν, τόσο στό ζήτημα τῆς ὁλοκλήρωσης τοῦ ἀστικοδημοκρατικοῦ μετασχηματισμοῦ τους, ὅσο καί στό ζήτημα τῆς βοήθειας πρός τή σοσιαλιστική ἐπανάσταση τῶν ἄλλων χωρῶν, δέν μποροῦν νά ἐκπληρωθοῦν χωρίς τήν ὑπεράσπιση τοῦ δικαιώματος αὐτοδιάθεσης τῶν ἐθνῶν. 'Εξαιρετικά δύσκολο καί ἐξαιρετικά σπουδαῖο εἶναι ἐδῶ τό καθῆκον τῆς συνένωσης τῆς ταξικῆς πάλης τῶν ἐργατῶν τῶν ἐθνῶν πού καταπιέζουν καί τῶν ἐργατῶν τῶν ἐθνῶν πού καταπιέζονται.

Τρίτο, τίς μισοαποικιακές χῶρες,—ὅπως ἡ Κίνα, ἡ Περσία, ἡ Τουρκία,—κι'ὅλες τίς ἀποικίες, πού ὁ πληθυσμός τους φτάνει τό ἕνα δισεκατομμύριο. Στίς χῶρες αὐτές τά ἀστικοδημοκρατικά κινήματα ἐνμέρει μόλις ἀρχίζουν, ἐνμέρει κάθε ἄλλο παρά τέλειωσαν. Οἱ σοσιαλιστές πρέπει ὄχι μόνο ν'ἀπαιτοῦν τήν χωρίς ὅρους, χωρίς ἐξαγορά καί ἄμεση ἀπελευθέρωση τῶν ἀποικιῶν—καί ἡ διεκδίκηση αὐτή στήν πολιτική της ἔκφραση δέν σημαίνει τίποτε ἄλλο παρά ἀκριβῶς τήν ἀναγνώριση τοῦ δικαιώματος τῆς αὐτοδιάθεσης· οἱ σοσιαλιστές πρέπει νά ὑποστηρίζουν μέ τόν πιό ἀποφασιστικό τρόπο τά πιό ἐπαναστατικά στοιχεῖα τῶν ἀστικοδημοκρατικῶν ἐθνικοαπελευθερωτικῶν κινημάτων σ'αὐτές τίς χῶρες καί νά βοηθοῦν τό ξεσήκωμά τους—καί σέ περίπτωση ἀνάγκης καί τόν ἐπαναστατικό τους πόλεμο—*ενάντια* στίς ἰμπεριαλιστικές Δυνάμεις πού τίς καταπιέζουν.

7. Ο ΣΟΣΙΑΛΣΩΒΙΝΙΣΜΟΣ ΚΑΙ Η ΑΥΤΟΔΙΑΘΕΣΗ ΤΩΝ ΕΘΝΩΝ

'Η ἰμπεριαλιστική ἐποχή καί ὁ πόλεμος τοῦ 1914-1916 πρόβαλαν ἰδιαίτερα τό καθῆκον τῆς πάλης ἐνάντια στό σωβινισμό καί τόν ἐθνικισμό στίς προηγμένες χῶρες. Στό ζήτημα τῆς

μαρξισμοῦ στή θεωρία, καί στήν πράξη ἕνα εἶδος μικροεθνικῆς στενότητας, τό ξέχασμα τῶν *εκατοντάδων εκατομμυρίων* τοῦ πληθυσμοῦ τῶν ἐθνῶν, πού εἶναι ὑποδουλωμένα ἀπό τά «μεγαλοκρατικά» ἔθνη. 'Ο σ. Γκόρτερ στήν ἐξαίρετη μπροσούρα του: «'Ο ἰμπεριαλισμός, ὁ πόλεμος καί ἡ σοσιαλδημοκρατία» ἐσφαλμένα ἀρνεῖται τήν ἀρχή τῆς αὐτοδιάθεσης τῶν ἐθνῶν, τήν *εφαρμόζει* ὅμως σωστά, ὅταν ζητάει νά παραχωρηθεῖ *ἀμέσως* «πολιτική καί *ἐθνική* ἀνεξαρτησία» στίς 'Ολλανδικές 'Ινδίες, καί ξεσκεπάζει τούς ὀλλανδούς ὀπορτουνιστές πού ἀρνοῦνται νά βάλουν αὐτό τό αἴτημα καί νά παλέψουν γι'αὐτό.

αὐτοδιάθεσης τῶν ἐθνῶν ὑπάρχουν δυό βασικές ἀποχρώσεις μέσα στούς σοσιαλσωβινιστές, δηλ. στούς ὀπορτουνιστές καί τούς καουτσκιστές, πού ἐξωραΐζουν τόν ἰμπεριαλιστικό, ἀντιδραστικό πόλεμο, χρησιμοποιώντας σ᾽αὐτόν τήν ἔννοια τῆς «ὑπεράσπισης τῆς πατρίδας».

᾽Από τή μιά μεριά βλέπουμε τούς ἀρκετά ἀπροκάλυπτους ὑπηρέτες τῆς ἀστικῆς τάξης, πού ὑπερασπίζουν τίς προσαρτήσεις μέ τή δικαιολογία ὅτι ὁ ἰμπεριαλισμός καί ἡ πολιτική συγκέντρωση ἔχουν προοδευτικό χαρακτήρα καί πού ἀρνοῦνται τό δῆθεν οὐτοπικό, χιμαιρικό, μικροαστικό κτλ. δικαίωμα αὐτοδιάθεσης. Σ᾽αὐτούς ἀνήκουν ὁ Κοῦνοφ, ὁ Πάρβους καί οἱ ὀπορτουνιστές τῶν ἄκρων στή Γερμανία, ἕνα μέρος ἀπό τούς φαβιανούς καί τούς ἡγέτες τῶν τρέϊντ-γιούνιον στήν ᾽Αγγλία, οἱ ὀπορτουνιστές στή Ρωσία: ὁ Σεμκόβσκι, ὁ Λίμπμαν, ὁ Γιουρκέβιτς κτλ.

᾽Από τήν ἄλλη βλέπουμε τούς καουτσκιστές, στούς ὁποίους ἀνήκουν ἐπίσης ὁ Βαντερβέλντε, ὁ Ρενοντέλ καί πολλοί πασιφιστές τῆς ᾽Αγγλίας καί τῆς Γαλλίας κτλ. Αὐτοί εἶναι ὑπέρ τῆς ἑνότητας μέ τούς προηγούμενους καί στήν πράξη συμφωνοῦν ἀπόλυτα μ᾽αὐτούς, γιατί ὑπερασπίζουν τό δικαίωμα τῆς αὐτοδιάθεσης μόνο στά λόγια καί ὑποκριτικά: θεωροῦν «ὑπερβολική» («zu viel verlangt»: λόγια τοῦ Kautsky στό «Neue Zeit» τῆς 21 τοῦ Μάη 1915) τή διεκδίκηση τῆς ἐλευθερίας τοῦ πολιτικοῦ ἀποχωρισμοῦ, δέν ὑπερασπίζουν τήν ἀνάγκη μιᾶς ἐπαναστατικῆς τακτικῆς τῶν σοσιαλιστῶν τῶν ἐθνῶν ἀκριβῶς πού καταπιέζουν ἄλλα ἔθνη, μά ἀντίθετα, συγκαλύπτουν τίς ἐπαναστατικές τους ὑποχρεώσεις, δικαιολογοῦν τόν ὀπορτουνισμό τους, τούς διευκολύνουν νά ἐξαπατοῦν τό λαό, παρακάμπτουν ἴσα-ἴσα τό ζήτημα τῶν *συνόρων* τοῦ κράτους πού κρατᾶ μέ τή βία στή σύνθεσή του ἔθνη χωρίς πλήρη δικαιώματα κτλ.

Καί οἱ πρῶτοι καί οἱ δεύτεροι εἶναι ἐξίσου ὀπορτουνιστές πού ἐκπορνεύουν τό μαρξισμό καί πού ἔχουν χάσει κάθε ἱκανότητα νά καταλάβουν τή θεωρητική σημασία καί τήν πρακτική σπουδαιότητα τῆς τακτικῆς τοῦ Μάρξ, πού τή διασαφήνισε μέ τό παράδειγμα τῆς ᾽Ιρλανδίας.

῞Οσο γιά τίς προσαρτήσεις εἰδικά, τό ζήτημα αὐτό ἔγινε ἐξαιρετικά ἐπίκαιρο σέ σύνδεση μέ τόν πόλεμο. Τί εἶναι ὅμως ἡ προσάρτηση; Εἶναι εὔκολο νά πειστεῖ κανείς ὅτι ἡ διαμαρτυρία ἐνάντια στίς προσαρτήσεις εἴτε καταλήγει στήν ἀναγνώριση τῆς αὐτοδιάθεσης τῶν ἐθνῶν, εἴτε βασίζεται στήν πασιφιστική

φράση πού ὑπερασπίζει τό status quo* καί διάκειται ἐχθρικά ἀπέναντι σέ *κάθε* βία—ἀκόμη καί στήν ἐπαναστατική βία. Μιά παρόμοια φράση εἶναι βασικά ψεύτικη καί δέν συμβιβάζεται μέ τό μαρξισμό.

8. ΤΑ ΣΥΓΚΕΚΡΙΜΕΝΑ ΚΑΘΗΚΟΝΤΑ ΤΟΥ ΠΡΟΛΕΤΑΡΙΑΤΟΥ ΣΤΟ ΑΜΕΣΟ ΜΕΛΛΟΝ

῾Η σοσιαλιστική ἐπανάσταση μπορεῖ ν᾿ ἀρχίσει στό πιό κοντινό μέλλον. Στήν περίπτωση αὐτή θά μπεῖ μπροστά στό προλεταριάτο τό ἄμεσο καθῆκον νά κατακτήσει τήν ἐξουσία, νά ἀπαλλοτριώσει τίς τράπεζες καί νά πραγματοποιήσει ἄλλα δικτατορικά μέτρα. ῾Η ἀστική τάξη—καί ἰδιαίτερα ἡ διανόηση τύπου φαβιανῶν καί καουτσκιστῶν—θά προσπαθήσει σέ μιά τέτια στιγμή νά κομματιάσει καί νά φρενάρει τήν ἐπανάσταση, ἐπιβάλλοντας σ᾿ αὐτήν περιορισμένους, δημοκρατικούς σκοπούς. ῎Αν *ὅλες* οἱ καθαρά δημοκρατικές διεκδικήσεις εἶναι σέ θέση, στίς συνθῆκες πού θά ἔχει ἀρχίσει πιά ἡ ἔφοδος τῶν προλετάριων ἐνάντια στίς βάσεις τῆς ἐξουσίας τῆς ἀστικῆς τάξης, νά παίξουν μέ μιά ὁρισμένη ἔννοια τό ρόλο ἐμποδίου τῆς ἐπανάστασης, ἡ ἀνάγκη νά διακηρυχθεῖ καί νά πραγματοποιηθεῖ ἡ ἐλευθερία *ὅλων* τῶν καταπιεζόμενων λαῶν (δηλ. τό δικαίωμα αὐτοδιάθεσής τους) θά εἶναι τόσο ἐπιτακτική στή σοσιαλιστική ἐπανάσταση, ὅσο ἐπιτακτική ἦταν γιά τή νίκη τῆς ἀστικοδημοκρατικῆς ἐπανάστασης, λ.χ. στή Γερμανία τοῦ 1848 ἤ στή Ρωσία τοῦ 1905.

Μπορεῖ ὡστόσο νά περάσουν 5, 10 καί περισσότερα χρόνια ὥσπου ν᾿ ἀρχίσει ἡ σοσιαλιστική ἐπανάσταση. Στήν ἡμερήσια διάταξη θά μπαίνει ἡ ἐπαναστατική διαπαιδαγώγηση τῶν μαζῶν μέ τέτιο πνεῦμα, ὥστε νά γίνει ἀδύνατη ἡ παραμονή στό ἐργατικό κόμμα τῶν σοσιαλιστῶν σωβινιστῶν καί ὀπορτουνιστῶν καί ἡ νίκη τους, σάν τή νίκη τοῦ 1914-1916. Οἱ σοσιαλιστές θά πρέπει νά ἐξηγοῦν στίς μάζες ὅτι οἱ ἄγγλοι σοσιαλιστές πού δέν ἀπαιτοῦν τήν ἐλευθερία ἀποχωρισμοῦ τῶν ἀποικιῶν καί τῆς ᾿Ιρλανδίας,—οἱ γερμανοί πού δέν ἀπαιτοῦν τήν ἐλευθερία ἀποχωρισμοῦ τῶν ἀποικιῶν, τῶν ἀλσατῶν, τῶν δανῶν καί τῶν πολωνῶν, πού δέν ἐπεκτείνουν ἄμεσα τήν ἐπαναστατική προπαγάνδα καί τήν ἐπαναστατική μαζική δράση καί στόν τομέα τῆς πάλης ἐνάντια στήν ἐθνική καταπίεση, καί

*—ὑπάρχον καθεστώς. *Σημ. μετ.*

πού δέν χρησιμοποιοῦν τέτια ἐπεισόδια, σάν τό ἐπεισόδιο τοῦ Τσάμπερν, γιά τήν πιό πλατιά παράνομη προπαγάνδα μέσα στό προλεταριάτο τοῦ ἔθνους πού καταπιέζει, γιά διαδηλώσεις στούς δρόμους καί ἐπαναστατικές μαζικές ἐκδηλώσεις—οἱ ρῶσοι πού δέν ἀπαιτοῦν τήν ἐλευθερία ἀποχωρισμοῦ τῆς Φιλλανδίας, τῆς Πολωνίας, τῆς Οὐκρανίας κτλ., κτλ.—ὅτι οἱ σοσιαλιστές αὐτοῦ τοῦ εἴδους ἐνεργοῦν σάν σωβινιστές, σάν λακέδες τῶν ἰμπεριαλιστικῶν μοναρχιῶν καί τῆς ἰμπεριαλιστικῆς ἀστικῆς τάξης, πού εἶναι βουτηγμένες στό αἷμα καί στό βοῦρκο.

9. Η ΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΣΟΣΙΑΛΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ ΤΗΣ ΡΩΣΙΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΠΟΛΩΝΙΑΣ ΚΑΙ Η ΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΙΙ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΑΠΕΝΑΝΤΙ ΣΤΗΝ ΑΥΤΟΔΙΑΘΕΣΗ

Οἱ διαφωνίες ἀνάμεσα στούς ἐπαναστάτες σοσιαλδημοκράτες τῆς Ρωσίας καί τούς πολωνούς σοσιαλδημοκράτες στό ζήτημα τῆς αὐτοδιάθεσης βγῆκαν στήν ἐπιφάνεια ἀκόμη ἀπό τό 1903, στό συνέδριο πού ψήφισε τό πρόγραμμα τοῦ ΣΔΕΚΡ καί πού, παρά τή διαμαρτυρία τῆς ἀντιπροσωπείας τῶν πολωνῶν σοσιαλδημοκρατῶν, περιέλαβε σ'αὐτό τό πρόγραμμα τήν § 9 πού ἀναγνώριζε τό δικαίωμα αὐτοδιάθεσης τῶν ἐθνῶν. 'Από τότε οἱ πολωνοί σοσιαλδημοκράτες οὔτε μιά φορά δέν ἐπανέλαβαν ἐξονόματος τοῦ κόμματός τους τήν πρόταση ν'ἀφαιρεθεῖ ἀπό τό πρόγραμμα τοῦ κόμματός μας ἡ § 9, ἤ ν'ἀντικατασταθεῖ μέ ὁποιαδήποτε ἄλλη διατύπωση.

Στή Ρωσία, ὅπου στά καταπιεζόμενα ἔθνη ἀνήκουν πάνω ἀπό 100 ἑκατομμύρια, δηλ. ὄχι λιγότερο ἀπό 57% τοῦ πληθυσμοῦ,—ὅπου τά ἔθνη αὐτά κατοικοῦν κυρίως στίς ἀκρινές περιοχές,—ὅπου ἕνα μέρος ἀπ'αὐτά τά ἔθνη εἶναι πιό πολιτισμένο ἀπό τούς μεγαλορώσους,—ὅπου τό πολιτικό καθεστώς διακρίνεται γιά τόν ἰδιαίτερα βάρβαρο καί μεσαιωνικό χαρακτήρα του,—ὅπου δέν ὁλοκληρώθηκε ἀκόμη ἡ ἀστικοδημοκρατική ἐπανάσταση,—στή Ρωσία ἡ ἀναγνώριση τοῦ δικαιώματος τοῦ ἐλεύθερου ἀποχωρισμοῦ ἀπό τή Ρωσία τῶν καταπιεζόμενων ἀπό τόν τσαρισμό ἐθνῶν εἶναι ἀπόλυτα ὑποχρεωτική γιά τούς σοσιαλδημοκράτες στό ὄνομα τῶν δημοκρατικῶν καί σοσιαλιστικῶν τους καθηκόντων. Τό κόμμα μας, πού ἀναστηλώθηκε τό Γενάρη τοῦ 1912, ψήφισε τό 1913 μιά ἀπόφαση πού ἐπικυρώνει τό δικαίωμα αὐτοδιάθεσης καί τό ἐξηγεῖ ἀκριβῶς μέ τήν προαναφερόμενη συγκεκριμένη σημασία του[101]. 'Η ἀσυγκράτητη ἔξαψη τοῦ μεγαλορωσικοῦ σωβινισμοῦ τό 1914-1916, τόσο

μέσα στήν ἀστική τάξη, ὅσο καί μέσα στούς ὀπορτουνιστές σοσιαλιστές (Ρουμπανόβιτς, Πλεχάνοφ, «Νάσε Ντιέλο» κτλ.) μᾶς παρακινεῖ νά ἐπιμένουμε ἀκόμη περισσότερο σ'αὐτή τή διεκδίκηση καί νά θεωροῦμε πώς, ὅσοι τήν ἀρνοῦνται, ὑποστηρίζουν στήν πράξη τό μεγαλορωσικό σωβινισμό καί τόν τσαρισμό. Τό κόμμα μας δηλώνει ὅτι ἀπορίπτει μέ τόν πιό κατηγορηματικό τρόπο κάθε εὐθύνη γιά μιά τέτια στάση ἀπέναντι στό δικαίωμα τῆς αὐτοδιάθεσης.

Στήν πιό πρόσφατη διατύπωση τῆς θέσης τῆς πολωνικῆς σοσιαλδημοκρατίας πάνω στό ἐθνικό ζήτημα (δήλωση τῆς πολωνικῆς σοσιαλδημοκρατίας στή συνδιάσκεψη τοῦ Τσίμμερβαλντ) περιέχονται οἱ παρακάτω σκέψεις:

῾Η δήλωση αὐτή στιγματίζει τή γερμανική κυβέρνηση καί τίς ἄλλες κυβερνήσεις πού βλέπουν τίς «πολωνικές περιοχές» σάν ἐχέγγυο γιά τό ἐπικείμενο παιχνίδι τῶν ἀποζημιώσεων, *«στερώντας τόν πολωνικό λαό ἀπό τή δυνατότητα ν'ἀποφασίσει μόνος του γιά τήν τύχη του»*. «῾Η πολωνική σοσιαλδημοκρατία διαμαρτύρεται κατηγορηματικά καί ἐπίσημα ἐνάντια στό *ξαναμοίρασμα* καί *τό κομμάτιασμα μιᾶς ὁλόκληρης χώρας...»*. Μαστιγώνει τούς σοσιαλιστές πού ἀνάθεσαν στούς Χοεντσόλλερν... *«τό ἔργο τῆς ἀπελευθέρωσης τῶν καταπιεζόμενων λαῶν»*. ᾿Εκφράζει τήν πεποίθηση ὅτι μόνο ἡ συμμετοχή σ'αὐτό τόν ἐπερχόμενο ἀγώνα τοῦ ἐπαναστατικοῦ διεθνοῦς προλεταριάτου, στόν ἀγώνα γιά τό σοσιαλισμό, *«θά σπάσει τά δεσμά τῆς ἐθνικῆς καταπίεσης* καί θά ἐκμηδενίσει *κάθε μορφή ξένης* κυριαρχίας, θά ἐξασφαλίσει στόν *πολωνικό λαό* τή δυνατότητα μιᾶς ὁλόπλευρης, ἐλεύθερης ἀνάπτυξής του σάν *ἰσότιμου* μέλους τῆς ἕνωσης τῶν λαῶν». ῾Η δήλωση θεωρεῖ ὅτι *«γιά τούς πολωνούς»* ὁ πόλεμος εἶναι *«δυό φορές* ἀδελφοκτόνος» (Δελτίο τῆς Διεθνοῦς σοσιαλιστικῆς ἐπιτροπῆς, τεῦχ. 2, 27. IX. 1915, σελ. 15· ρωσική μετάφραση στή συλλογή «῾Η Διεθνής καί ὁ πόλεμος», σελ. 97).

Οἱ θέσεις αὐτές οὐσιαστικά δέν διαφέρουν σέ τίποτε ἀπό τήν ἀναγνώριση τοῦ δικαιώματος αὐτοδιάθεσης τῶν ἐθνῶν μόνο πού πάσχουν ἀπό ἀκόμη μεγαλύτερη ἀσάφεια καί ἀοριστία τῶν πολιτικῶν διατυπώσεων, ἀπ'ὅ,τι τά περισσότερα προγράμματα καί ἀποφάσεις τῆς II Διεθνοῦς. Κάθε προσπάθεια νά ἐκφραστοῦν οἱ σκέψεις αὐτές μέ ἀκριβεῖς πολιτικές διατυπώσεις καί νά καθοριστεῖ ἄν μποροῦν νά ἐφαρμοστοῦν στό καπιταλιστικό ἤ μόνο στό σοσιαλιστικό καθεστώς, θά δείξει ἀκόμη πιό παραστατικά ὅτι εἶναι λαθεμένη ἡ ἄρνηση τῆς αὐτοδιάθεσης τῶν ἐθνῶν ἀπομέρους τῶν πολωνῶν σοσιαλδημοκρατῶν.

῾Η ἀπόφαση τοῦ Διεθνοῦς σοσιαλιστικοῦ συνεδρίου τοῦ Λονδίνου τό 1896, πού ἀναγνωρίζει τήν αὐτοδιάθεση τῶν ἐθνῶν, πρέπει, σύμφωνα μέ τίς θέσεις πού ἐκθέσαμε πιό πάνω, νά συμπληρωθεῖ μέ τίς παρακάτω ὑποδείξεις: 1) ὅτι στίς συνθῆκες τοῦ ἰμπεριαλισμοῦ ἡ διεκδίκηση αὐτή ἔχει ἐξαιρετικά ἐπιτακτικό χαρακτήρα· 2) ὅτι ὅλες οἱ διεκδικήσεις τῆς πολιτικῆς δημοκρατίας, μαζί καί ἡ διεκδίκηση τῆς αὐτοδιάθεσης, εἶναι πολιτικά συμβατικές κι᾽ἔχουν ταξικό περιεχόμενο· 3) ὅτι εἶναι ἀνάγκη νά γίνεται διάκριση ἀνάμεσα στά συγκεκριμένα καθήκοντα τῶν σοσιαλδημοκρατῶν τῶν ἐθνῶν πού καταπιέζουν καί τῶν σοσιαλδημοκρατῶν τῶν ἐθνῶν πού καταπιέζονται· 4) ὅτι ἡ ἀναγνώριση ἀπό τούς ὀπορτουνιστές καί τούς καουτσκιστές τῆς αὐτοδιάθεσης εἶναι ἀσυνεπής καί τυπική καί, ἑπομένως, ἀπό πολιτική ἄποψη ὑποκριτική· 5) ὅτι οἱ σοσιαλδημοκράτες, ἰδιαίτερα τῶν μεγαλοκρατικῶν ἐθνῶν (μεγαλορῶσοι, ἀγγλοαμερικανοί, γερμανοί, γάλλοι, ἰταλοί, ἰάπωνες κτλ.) πού δέν ὑπερασπίζουν τήν ἐλευθερία ἀποχωρισμοῦ τῶν ἀποικιῶν καί τῶν ἐθνῶν πού καταπιέζουν τά ἔθνη «τους», συμφωνοῦν οὐσιαστικά μέ τούς σωβινιστές· 6) ὅτι εἶναι ἀνάγκη νά ὑποταχθεῖ ἡ πάλη γι᾽αὐτή τή διεκδίκηση, ὅπως καί γιά ὅλες τίς βασικές διεκδικήσεις τῆς πολιτικῆς δημοκρατίας, στήν ἄμεση ἐπαναστατική πάλη τῶν μαζῶν γιά τήν ἀνατροπή τῶν ἀστικῶν κυβερνήσεων καί γιά τήν πραγματοποίηση τοῦ σοσιαλισμοῦ.

῾Η μεταφορά στή Διεθνή τῆς ἄποψης ὁρισμένων μικρῶν ἐθνῶν καί ἰδιαίτερα τῶν πολωνῶν σοσιαλδημοκρατῶν, πού ἡ πάλη τους ἐνάντια στήν πολωνική ἀστική τάξη, ἡ ὁποία ἐξαπατᾶ τό λαό μέ ἐθνικιστικά συνθήματα, τούς ὁδήγησε ὥς τήν ὄχι σωστή ἄρνηση τῆς αὐτοδιάθεσης, θά ἦταν θεωρητικό λάθος, ἀντικατάσταση τοῦ μαρξισμοῦ μέ τόν προυντονισμό καί στήν πράξη θά σήμαινε ἄθελη ὑποστήριξη τοῦ πιό ἐπικίνδυνου σωβινισμοῦ καί ὀπορτουνισμοῦ τῶν μεγαλοκρατικῶν ἐθνῶν.

῾Η Συντακτική ἐπιτροπή τῆς «Σοτσιάλ-Ντεμοκράτ»,
Κεντρικοῦ ᾽Οργάνου τοῦ ΣΔΕΚΡ

῾Υστερόγραφο. Στό περιοδικό «Neue Zeit», στό τεῦχος τῆς 3 τοῦ Μάρτη 1916, πού μόλις κυκλοφόρησε, ὁ Κάουτσκι ἁπλώνει ἀνοιχτά χριστιανικό χέρι συμφιλίωσης στόν ἀντιπρόσωπο τοῦ πιό βρωμεροῦ γερμανικοῦ σωβινισμοῦ, στόν ῎Αουστερλιτς, πού ἀρνεῖται γιά τήν Αὐστρία τῶν ᾽Αψβούργων τήν ἐλευθερία τοῦ ἀποχωρισμοῦ τῶν καταπιεζόμενων ἐθνῶν, ἀναγνωρίζοντάς την

ὅμως γιά τή *ρωσική* Πολωνία, γιά νά παράσχει δουλική ὑπηρεσία στόν Χίντενμπουργκ καί στόν Γουλιέλμο τόν Β΄. Θά ἦταν δύσκολο νά ἐπιθυμήσει κανείς καλύτερο αὐτοξεσκέπασμα τοῦ καουτσκισμοῦ!

Γράφτηκε τό Γενάρη-Φλεβάρη τοῦ 1916

Δημοσιεύτηκε τόν 'Απρίλη τοῦ 1916 στό περιοδικό «Vorbote», τεῦχ. 2

Στά ρωσικά πρωτοδημοσιεύτηκε τόν 'Οχτώβρη τοῦ 1916 στή «Σμπόρνικ «Σοτσιάλ-Ντεμοκράτα»», τεῦχ. 1

Δημοσιεύεται σύμφωνα μέ τό κείμενο τῆς «Σμπόρνικ»

ΓΙΑ ΤΟ «ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΕΙΡΗΝΗΣ»

Ἕνα ἀπό τά σπουδαιότερα ζητήματα πού ἔβαλε στήν ἡμερήσια διάταξη ἡ δεύτερη διεθνής συνδιάσκεψη τῶν «τσιμμερβαλντινῶν»[102] εἶναι τό ζήτημα τοῦ σοσιαλδημοκρατικοῦ «προγράμματος εἰρήνης». Γιά νά μπάσουμε ἀμέσως τόν ἀναγνώστη στήν πραγματική *οὐσία* αὐτοῦ τοῦ ζητήματος, θά ἀναφέρουμε τή σχετική δήλωση τοῦ Κάουτσκι, τοῦ αὐθεντικότερου ἐκπρόσωπου τῆς II Διεθνοῦς καί τοῦ αὐθεντικότερου ὑπερασπιστῆ τῶν σοσιαλσωβινιστῶν ὅλων τῶν χωρῶν.

«Ἡ Διεθνής δέν εἶναι κατάλληλο ὄργανο γιά τόν καιρό τοῦ πολέμου· εἶναι οὐσιαστικά ὄργανο εἰρήνης... Πάλη γιά τήν εἰρήνη, ταξική πάλη τόν καιρό τῆς εἰρήνης» («Neue Zeit», 27.XI.1914). «Ὅλα τά προγράμματα εἰρήνης, πού εἶχαν διατυπωθεῖ ὥς τώρα μέσα στά πλαίσια τῆς Διεθνοῦς, τά προγράμματα τῆς Κοπεγχάγης, τοῦ Λονδίνου καί τῆς Βιέννης, ὅλα αὐτά ἀπαιτοῦν τήν ἀναγνώριση τῆς αὐτοτέλειας τῶν ἐθνῶν, καί πολύ δικαιολογημένα. Ἡ διεκδίκηση αὐτή πρέπει νά εἶναι ἡ πυξίδα μας στό σημερινό πόλεμο» (στό ἴδιο, 21.V.1915).

Σ᾿αὐτά τά λίγα λόγια ἐκφράζεται περίφημα τό «πρόγραμμα» τῆς διεθνοῦς συνένωσης καί συμφιλίωσης τῶν σοσιαλσωβινιστῶν. Ὁ καθένας ξέρει ὅτι στή Βιέννη συνεδρίαζαν οἱ φίλοι καί οἱ ὀπαδοί τοῦ Ζύντεκουμ, πού δροῦν ἀπόλυτα στό πνεῦμα του καί ὑπερασπίζουν τό γερμανικό ἰμπεριαλισμό μέ τή μορφή τῆς «ὑπεράσπισης τῆς πατρίδας»[103]. Στό Λονδίνο πάλι συνεδρίαζαν οἱ γάλλοι, ἄγγλοι καί ρῶσοι Ζύντεκουμ, πού ὑπερασπίζουν τό «δικό τους» ἐθνικό ἰμπεριαλισμό μέ τό ἴδιο πρόσχημα. Ἡ πραγματική πολιτική τῶν ἡρώων τοῦ σοσιαλσωβινισμοῦ καί τοῦ Λονδίνου καί τῆς Βιέννης συνίσταται στήν δικαίωση τῆς συμμετοχῆς στόν ἰμπεριαλιστικό πόλεμο, στή δικαίωση τοῦ ἀλληλοσκοτωμοῦ τῶν γερμανῶν καί τῶν γάλλων ἐργατῶν, γιά

νά κριθεῖ ποιά ἐθνική ἀστική τάξη πρέπει νά ἔχει τό προνόμιο νά ληστεύει τίς ξένες χῶρες. Καί γιά νά καλυφθεῖ ὁ πραγματικός χαρακτήρας αὐτῆς τῆς πολιτικῆς, γιά νά ἐξαπατηθοῦν οἱ ἐργάτες, οἱ ἥρωες τοῦ Λονδίνου καί τῆς Βιέννης χρησιμοποιοῦν τή *φράση* ὅτι ἐμεῖς τάχα «ἀναγνωρίζουμε» τήν «αὐτοτέλεια τῶν ἐθνῶν», ἤ, μ᾿ ἄλλα λόγια, ἀναγνωρίζουμε τήν αὐτοδιάθεση τῶν ἐθνῶν, ἀπορίπτουμε τίς προσαρτήσεις κτλ. κτλ.!

Εἶναι φῶς φανερό ὅτι ἡ «ἀναγνώριση» αὐτή εἶναι τό πιό ξετσίπωτο ψέμα, ἡ πιό αἰσχρή ὑποκρισία, γιατί δικαιολογεῖ τή συμμετοχή στόν πόλεμο, πού καί ἀπό *τίς δυό* πλευρές χρησιμεύει γιά τήν ὑποδούλωση τῶν ἐθνῶν κι᾿ ὄχι γιά τήν ἀνεξαρτησία τους. Καί νά πού ἡ αὐθεντία τοῦ Κάουτσκι *καθαγιάζει* τήν ὑποκρισία, ἀντί νά τήν ἀποκαλύψει, νά τήν ξεσκεπάσει καί νά τή στιγματίσει. Ἡ ὁμόφωνη ἐπιδίωξη τῶν σωβινιστῶν, πού πρόδοσαν τό σοσιαλισμό, νά ἐξαπατήσουν τούς ἐργάτες χρησιμεύει γιά τόν Κάουτσκι σάν ἀπόδειξη τῆς «ὁμοθυμίας» καί τῆς ζωτικότητας τῆς Διεθνοῦς στό ζήτημα τῆς εἰρήνης!!! Τήν ἐθνική, χοντροκομμένη, ἔκδηλη ὑποκρισία, πού χτυπᾶ στό μάτι καί πού εἶναι ὁλοφάνερη γιά τούς ἐργάτες, ὁ Κάουτσκι τή μετατρέπει σέ διεθνική, λεπτή, καλυμμένη ὑποκρισία, πού ρίχνει στάχτη στά μάτια τῶν ἐργατῶν. Ἡ πολιτική τοῦ Κάουτσκι εἶναι ἑκατό φορές πιό ἐπιζήμια καί πιό ἐπικίνδυνη γιά τό ἐργατικό κίνημα ἀπό τήν πολιτική τοῦ Ζύντεκουμ καί ἡ ὑποκρισία τοῦ Κάουτσκι εἶναι ἑκατό φορές πιό ἀποκρουστική.

Καί δέν πρόκειται καθόλου μόνο γιά τόν Κάουτσκι, γιατί τήν ἴδια πολιτική ἀκολουθοῦν στήν οὐσία οἱ Ἀξελρόντ, Μάρτοφ καί Τσχεΐτζε στή Ρωσία, οἱ Λονγκέ καί Πρεσμάν στή Γαλλία, ὁ Τρέβες στήν Ἰταλία κτλ. Ἡ ἀντικειμενική σημασία αὐτῆς τῆς πολιτικῆς εἶναι ὅτι χρησιμεύει σάν στήριγμα τῆς ἀστικῆς ψευτιᾶς μέσα στήν ἐργατική τάξη, σάν ἀγωγός τῶν ἀστικῶν ἰδεῶν στό προλεταριάτο. Ὅτι ὁ Ζύντεκουμ, ἀπό τή μιά μεριά, καί ὁ Πλεχάνοφ, ἀπό τήν ἄλλη, ἁπλῶς ἐπαναλαβαίνουν τό ἀστικό ψέμα τῶν καπιταλιστῶν τοῦ ἔθνους «τους» εἶναι πράγμα ὁλοφάνερο, δέν εἶναι ὅμως τόσο ὁλοφάνερο ὅτι ὁ Κάουτσκι καθαγιάζει *αὐτό τό ἴδιο* ψέμα καί τό ἀνάγει σέ «ἀνώτατη ἀλήθεια» τῆς «ὁμόθυμης» Διεθνοῦς. Καί ἀκριβῶς αὐτό χρειάζεται στήν ἀστική τάξη, δηλαδή οἱ ἐργάτες νά θεωροῦν τούς Ζύντεκουμ καί τούς Πλεχάνοφ «σοσιαλιστές» μέ κύρος, πού εἶναι σύμφωνοι μεταξύ τους καί πού διαφώνησαν μόνο προσωρινά. Αὐτό ἀκριβῶς χρειάζεται ἡ ἀστική τάξη, μέ ὑποκριτικές φράσεις γιά εἰρήνη, μέ κούφιες φράσεις πού δέν δημιουργοῦν

καμιά ὑποχρέωση, *ν'ἀποσπάει* τούς ἐργάτες ἀπό τήν ἐπαναστατική πάλη στόν καιρό τοῦ πολέμου, νά τούς ἀποκοιμίζει, νά τούς παρηγορεῖ μέ τήν ἐλπίδα μιᾶς «εἰρήνης χωρίς προσαρτήσεις», μιᾶς δημοκρατικῆς εἰρήνης κτλ., κτλ.

Ὁ Χούισμανς ἁπλῶς ἐκλαΐκευσε τό καουτσκιστικό πρόγραμμα εἰρήνης, προσθέτοντας· δικαστήρια διαιτησίας, ἐκδημοκρατισμό τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς κτλ. Ἐνῶ πρῶτο καί βασικό σημεῖο τοῦ σοσιαλιστικοῦ προγράμματος εἰρήνης πρέπει νά εἶναι τό *ξεσκέπασμα τῆς ὑποκρισίας* τοῦ καουτσκιστικοῦ προγράμματος εἰρήνης, πού συνίσταται στό *δυνάμωμα* τῆς ἀστικῆς ἐπιροῆς πάνω στό προλεταριάτο.

Ἄς θυμηθοῦμε τίς βασικές ἔννοιες τῆς σοσιαλιστικῆς διδασκαλίας, πού τίς διαστρεβλώνουν οἱ καουτσκιστές. Ὁ πόλεμος εἶναι ἡ συνέχιση μέ βίαια μέσα τῆς ἴδιας πολιτικῆς, πού ἀκολουθοῦσαν οἱ κυρίαρχες τάξεις τῶν ἐμπόλεμων δυνάμεων πολύ πρίν τόν πόλεμο. Ἡ εἰρήνη εἶναι ἡ συνέχιση τῆς *ἴδιας* ἀκριβῶς πολιτικῆς, μέ *καταχώρηση* τῶν ἀλλαγῶν πού ἐπέφεραν οἱ πολεμικές ἐπιχειρήσεις στό συσχετισμό τῶν δυνάμεων τῶν ἀντιπάλων. Ὁ πόλεμος σάν τέτιος δέν ἀλλάζει τήν κατεύθυνση πρός τήν ὁποία ἐξελισσόταν ἡ πολιτική πρίν ἀπ'τόν πόλεμο, ἀλλά ἁπλῶς *ἐπιταχύνει* αὐτή τήν ἐξέλιξη.

Ὁ πόλεμος τοῦ 1870-1871 ἦταν ἡ συνέχιση τῆς ἀστικῆς προοδευτικῆς πολιτικῆς (πού βάσταξε δεκαετίες) τῆς ἀπελευθέρωσης καί τῆς ἕνωσης τῆς Γερμανίας. Ἡ συντριβή τοῦ Ναπολέοντα τοῦ Γ΄ καί ἡ ἀνατροπή του ἐπιτάχυναν αὐτή τήν ἀπελευθέρωση. Τό πρόγραμμα εἰρήνης τῶν σοσιαλιστῶν ἐκείνης τῆς ἐποχῆς ἔπαιρνε ὑπόψη αὐτό τό προοδευτικό-ἀστικό ἀποτέλεσμα, ὑποστήριζε τή δημοκρατική ἀστική τάξη: νά μή ληστευτεῖ ἡ Γαλλία, ἔντιμη εἰρήνη μέ τή δημοκρατία.

Κοιτάξτε τί ταχυδακτυλουργική εἶναι ἡ προσπάθεια «νά ἐπαναληφθεῖ» δουλικά αὐτό τό παράδειγμα στίς συνθῆκες τοῦ ἰμπεριαλιστικοῦ πολέμου τοῦ 1914-1916. Ὁ πόλεμος αὐτός συνεχίζει τήν πολιτική τῆς παραωριμασμένης, ἀντιδραστικῆς ἀστικῆς τάξης πού ἔχει καταληστέψει τόν κόσμο, ἔχει ἁρπάξει ἀποικίες κτλ. Ὁ πόλεμος αὐτός, πάνω στό ἔδαφος τῶν ἀστικῶν σχέσεων, *δέν μπορεῖ,* δέν μπορεῖ ἐξαιτίας τῆς ἀντικειμενικῆς κατάστασης, νά ὁδηγήσει σέ καμιά δημοκρατική «πρόοδο», ἀλλά μόνο στό δυνάμωμα καί στήν ἐπέκταση κάθε καταπίεσης γενικά, καί τῆς ἐθνικῆς ἰδιαίτερα, ὁποιαδήποτε κι'ἄν εἶναι ἡ ἔκβαση τοῦ πολέμου.

Ἐκεῖνος ὁ πόλεμος ἐπιτάχυνε τήν ἐξέλιξη πρός τή δημοκρα-

τική, ἀστικοπροοδευτική κατεύθυνση: ἀνατροπή τοῦ Ναπολέοντα τοῦ Γ΄, ἕνωση τῆς Γερμανίας. *Τοῦτος* ὁ πόλεμος ἐπιταχύνει τήν ἐξέλιξη *μόνο* πρός τή σοσιαλιστική ἐπανάσταση. *Τότε* τό πρόγραμμα τῆς δημοκρατικῆς (ἀστικῆς) εἰρήνης εἶχε μιά *ἀντικειμενική* ἱστορική βάση. *Τώρα* ἡ βάση αὐτή *δέν ὑπάρχει* καί ἡ φρασεολογία γιά δημοκρατική εἰρήνη εἶναι ἀστικό ψέμα, πού ἡ ἀντικειμενική σημασία του συνίσταται στήν ἀπόσπαση τῶν ἐργατῶν ἀπό τήν ἐπαναστατική πάλη γιά τό σοσιαλισμό! *Τότε* μέ τό πρόγραμμα τῆς δημοκρατικῆς εἰρήνης οἱ σοσιαλιστές ὑποστήριζαν τό δημοκρατικό-ἀστικό κίνημα τῶν *μαζῶν* (γιά τήν ἀνατροπή τοῦ Ναπολέοντα τοῦ Γ΄, γιά τή συνένωση τῆς Γερμανίας)—κίνημα πού ὑπῆρχε, ἦταν βαθύ, κι᾿ἐκδηλωνόταν ἐπί δεκαετίες. *Τώρα* μέ τό πρόγραμμα τῆς δημοκρατικῆς εἰρήνης, πάνω στό ἔδαφος τῶν ἀστικῶν σχέσεων, οἱ σοσιαλιστές ὑποστηρίζουν τήν *ἐξαπάτηση* τοῦ λαοῦ ἀπό τήν ἀστική τάξη, πού θέλει ν᾿ἀποσπάσει τό προλεταριάτο ἀπό τή *σοσιαλιστική* ἐπανάσταση.

Ὅπως οἱ φράσεις γιά «ὑπεράσπιση τῆς πατρίδας» προπαγανδίζουν στίς μάζες μιά ψεύτικη ἰδεολογία τοῦ ἐθνικοαπελευθερωτικοῦ πολέμου, ἔτσι καί οἱ φράσεις γιά δημοκρατική εἰρήνη λανσάρουν μέ *πλάγιο δρόμο* τό ἴδιο ἀστικό ψέμα!

«Αὐτό σημαίνει πώς δέν ἔχετε κανένα πρόγραμμα εἰρήνης, αὐτό σημαίνει πώς εἶστε ἐνάντια στίς δημοκρατικές διεκδικήσεις»—μᾶς ἀντιλέγουν οἱ καουτσκιστές, σπεκουλάροντας στό ὅτι οἱ ἀπρόσεκτοι ἄνθρωποι δέν θ᾿ἀντιληφθοῦν πώς ἡ ἀντίρηση αὐτή σημαίνει ἀντικατάσταση τῶν ὑπαρκτῶν σοσιαλιστικῶν καθηκόντων μέ τά ἀνύπαρκτα ἀστικοδημοκρατικά καθήκοντα.

Ἔ, ὄχι, κύριοι, ἀπαντοῦμε στούς καουτσκιστές. Ἐμεῖς εἴμαστε *ὑπέρ* τῶν δημοκρατικῶν διεκδικήσεων, *μόνο* ἐμεῖς παλεύουμε γι᾿αὐτές *ἀνυπόκριτα,* γιατί ἡ ἀντικειμενική ἱστορική κατάσταση δέν ἐπιτρέπει νά τίς βάζουμε ἔξω ἀπό τή σύνδεσή τους μέ τή σοσιαλιστική ἐπανάσταση. Πάρτε γιά παράδειγμα τήν «πυξίδα» πού χρησιμοποιοῦν ὁ Κάουτσκι καί Σία γιά νά ἐξαπατοῦν τούς ἐργάτες στό πνεῦμα τῆς ἀστικῆς τάξης.

Ὁ Ζύντεκουμ καί ὁ Πλεχάνοφ «συμφωνοῦν» στό «πρόγραμμα εἰρήνης»: ἐνάντια στίς προσαρτήσεις! ὑπέρ τῆς αὐτοτέλειας τῶν ἐθνῶν! Καί σημειῶστε ὅτι οἱ Ζύντεκουμ *ἔχουν δίκιο* ὅταν λένε πώς ἡ πολιτική τῆς Ρωσίας ἀπέναντι στήν Πολωνία, τή Φιλλανδία κτλ. εἶναι πολιτική προσάρτησης. Ἔχει δίκιο καί ὁ Πλεχάνοφ ὅταν λέει πώς ἴδια εἶναι καί ἡ πολιτική τῆς Γερμανίας ἀπέναντι στήν Ἀλσατία καί Λωραίνη, τή Σερβία, τό

Βέλγιο κτλ. Καί οί δυό ἔχουν δίκιο, δέν εἶναι ἔτσι; Καί ὁ Κάουτσκι «συμβιβάζει» τό γερμανό Ζύντεκουμ μέ τό ρῶσο Ζύντεκουμ!!!

Κάθε μυαλωμένος ἐργάτης ὅμως βλέπει ἀμέσως ὅτι καί ὁ Κάουτσκι καί *οί δυό* Ζύντεκουμ εἶναι ὑποκριτές. Αὐτό εἶναι ξεκάθαρο. Γιά νά εἶναι κανείς σοσιαλιστής δέν πρέπει νά συμβιβάζεται μέ τόν ὑποκριτικό δημοκρατισμό, ἀλλά νά τόν *ξεσκεπάζει*. Καί πῶς νά τόν ξεσκεπάζει; Πολύ ἁπλά: ἡ «ἀναγνώριση» τῆς αὐτοτέλειας τῶν ἐθνῶν μπορεῖ νά θεωρεῖται ἀνυπόκριτη *μόνο* ἄν ὁ ἐκπρόσωπος τοῦ ἔθνους πού καταπιέζει ζητοῦσε καί πρίν ἀπό τόν πόλεμο καί ζητάει καί τόν καιρό τοῦ πολέμου τήν ἐλευθερία ἀποχωρισμοῦ τοῦ ἔθνους πού καταπιέζει *ἡ δική του* «πατρίδα».

Μόνο αὐτή ἡ διεκδίκηση ἀνταποκρίνεται στό μαρξισμό. Ὁ Μάρξ, ξεκινώντας ἀπό τά συμφέροντα τοῦ βρετανικοῦ προλεταριάτου, τή διατύπωσε τότε πού ἀπαιτοῦσε τήν ἐλευθερία τῆς Ἰρλανδίας, παραδεχόμενος ταυτόχρονα τό ἐνδεχόμενο νά σχηματιστεῖ ὕστερα ἀπό τόν ἀποχωρισμό μιά ὁμοσπονδία, δηλ. ἀπαιτώντας τήν ἐλευθερία τοῦ ἀποχωρισμοῦ ὄχι χάρη τοῦ τεμαχισμοῦ καί τῆς ἀπομόνωσης, ἀλλά χάρη τῆς πιό σταθερῆς καί πιό δημοκρατικῆς σύνδεσης. Σ'ὅλες τίς περιπτώσεις πού ὑπάρχουν ἔθνη πού καταπιέζονται καί ἔθνη πού καταπιέζουν, σέ ὅλες τίς περιπτώσεις πού δέν ὑπάρχουν εἰδικά περιστατικά πού ξεχωρίζουν τά ἐπαναστατικοδημοκρατικά καί τά ἀντιδραστικά ἔθνη (τέτια περιστατικά ὑπῆρχαν λογουχάρη τήν πέμπτη δεκαετία τοῦ 19ου αἰώνα), ἡ πολιτική τοῦ Μάρξ ἀπέναντι στήν Ἰρλανδία πρέπει νά γίνει ὑπόδειγμα προλεταριακῆς πολιτικῆς. Καί ὁ ἰμπεριαλισμός εἶναι ἀκριβῶς ἡ ἐποχή πού ἡ διαίρεση τῶν ἐθνῶν σέ ἔθνη πού καταπιέζουν καί σέ ἔθνη πού καταπιέζονται εἶναι οὐσιαστική καί χαρακτηριστική, ἐνῶ εἶναι ἀπολύτως ἀδύνατο νά χωριστοῦν τά ἔθνη τῆς Εὐρώπης σέ ἀντιδραστικά καί ἐπαναστατικά.

Τό κόμμα μας ἀπό τό 1913 ἀκόμη διατύπωσε στήν ἀπόφασή του πάνω στό ἐθνικό ζήτημα τήν ὑποχρέωση τῶν σοσιαλδημοκρατῶν νά ἐφαρμόζουν τήν ἔννοια τῆς αὐτοδιάθεσης μέ τό νόημα πού τῆς δίνεται ἐδῶ. Καί ὁ πόλεμος τοῦ 1914-1916 ἐπιβεβαίωσε ὁλοκληρωτικά τή θέση μας.

Πάρτε τό τελευταῖο ἄρθρο τοῦ Κάουτσκι στό περιοδικό «Neue Zeit» τῆς 3.III.1916. Δηλώνει ἀνοιχτά ὅτι εἶναι *σύμφωνος* μέ τόν Ἄουστερλιτς, τό συνειδητό καί ἄκρο γερμανό σωβινιστή τῆς Αὐστρίας, διευθυντή τῆς σωβινιστικῆς βιεννέζικης

«'Εργατικῆς 'Εφημερίδας»[104], ὅτι εἶναι σύμφωνος πώς δέν πρέπει «νά συγχέεται ἡ αὐτοτέλεια τοῦ ἔθνους μέ τά κυριαρχικά του δικαιώματα». Μ'ἄλλα λόγια: γιά τά καταπιεζόμενα ἔθνη εἶναι ἀρκετή καί ἡ ἐθνική αὐτονομία μέσα στά πλαίσια ἑνός «πολυεθνικοῦ κράτους», καί δέν εἶναι ὑποχρεωτικό νά διεκδικοῦμε γι'αὐτά ἴσο δικαίωμα πολιτικῆς αὐτοτέλειας. Κι'ἐδῶ, στό ἴδιο ἀκριβῶς ἄρθρο, ὁ Κάουτσκι ἰσχυρίζεται πώς δέν μπορεῖ ν'ἀποδειχτεῖ ὅτι «γιά τούς πολωνούς ἀποτελεῖ ἀνάγκη ν'ἀνήκουν στό ρωσικό κράτος»!!!

Τί σημαίνει αὐτό; Σημαίνει πώς γιά χατήρι τῶν Χίντενμπουργκ, Ζύντεκουμ, Ἄουστερλιτς καί Σία ὁ Κάουτσκι ἀναγνωρίζει τήν *ἐλευθερία τοῦ ἀποχωρισμοῦ* τῆς Πολωνίας ἀπό τή Ρωσία, μ'ὅλο πού ἡ Ρωσία εἶναι «πολυεθνικό κράτος», δέν λέει ὅμως λέξη γιά τήν ἐλευθερία ἀποχωρισμοῦ τῶν πολωνῶν ἀπό τή Γερμανία!!! Στό ἴδιο ἄρθρο ὁ Κάουτσκι δηλώνει ὅτι οἱ γάλλοι σοσιαλιστές παρεξέκλιναν ἀπό τό διεθνισμό, ἐπειδή θέλουν νά πετύχουν τήν ἐλευθερία τῆς 'Αλσατίας καί τῆς Λωραίνης μέ *πόλεμο*. 'Ο Κάουτσκι ὅμως δέν λέει λέξη γιά τό ὅτι οἱ γερμανοί Ζύντεκουμ καί Σία παρεκκλίνουν ἀπό τό διεθνισμό, ὅταν ἀρνοῦνται ν'ἀπαιτήσουν τήν ἐλευθερία τοῦ ἀποχωρισμοῦ τῆς 'Αλσατίας καί τῆς Λωραίνης *ἀπό τή Γερμανία!*

Τήν ἔκφραση «πολυεθνικό κράτος»—ἡ ἔκφραση αὐτή μπορεῖ νά χρησιμοποιηθεῖ καί γιά τήν 'Αγγλία, ἄν παρθεῖ ὑπόψη ἡ 'Ιρλανδία καί γιά τή Γερμανία, ἄν παρθοῦν ὑπόψη ἡ Πολωνία, ἡ 'Αλσατία κτλ.!—ὁ Κάουτσκι τή χρησιμοποιεῖ γιά νά ὑπερασπίσει ἀπροκάλυπτα τό σοσιαλσωβινισμό. Τήν «πάλη ἐνάντια στίς προσαρτήσεις» ὁ Κάουτσκι τή μετάτρεψε σέ «πρόγραμμα *εἰρήνης*»... μέ τούς σωβινιστές, τή μετάτρεψε σέ ἐξοργιστική ὑποκρισία. Καί στό ἴδιο πάλι ἄρθρο ὁ Κάουτσκι ἐπαναλαβαίνει τά γλυκερά λόγια τοῦ 'Ιούδα: «'Η Διεθνής ποτέ δέν ἔπαψε ν'ἀπαιτεῖ τή συγκατάθεση τοῦ ἐνδιαφερόμενου πληθυσμοῦ σέ περίπτωση μεταβολῆς τῶν συνόρων τοῦ κράτους». Δέν εἶναι λοιπόν ξεκάθαρο ὅτι ὁ Ζύντεκουμ καί Σία ἀπαιτοῦν τή «συγκατάθεση» τῶν ἀλσατῶν καί τῶν βέλγων γιά τήν ἐνσωμάτωσή τους στή Γερμανία καί ὁ Ἄουστερλιτς καί Σία ἀπαιτοῦν τή «συγκατάθεση» τῶν πολωνῶν καί τῶν σέρβων γιά τήν ἐνσωμάτωσή τους στήν Αὐστρία;

Καί ὁ ρῶσος καουτσκιστής Μάρτοφ; Πῆγε στήν ἐφημερίδα τῶν γκβοζντεφικῶν «Νάς Γκόλος» (Σαμάρα) νά ἀποδείξει τήν ἀδιαφιλονίκητη ἀλήθεια ὅτι ἀπό τήν αὐτοδιάθεση τῶν ἐθνῶν δέν πηγάζει καθόλου ἡ ἄμυνα τῆς πατρίδας στόν ἰμπεριαλιστικό

πόλεμο. Ὁ Μάρτοφ ὅμως δέν λέει λέξη γιά τό ὅτι ὁ ρῶσος σοσιαλδημοκράτης προδίνει τήν ἀρχή τῆς αὐτοδιάθεσης, ὅταν δέν ἀπαιτεῖ τήν *ἐλευθερία ἀποχωρισμοῦ* τῶ ἐθνῶν πού καταπιέζονται ἀπό τούς μεγαλορώσους—κι᾽ἔτσι ἁπλώνει τό χέρι γιά εἰρήνη μέ τούς Ἀλέξινσκι, Γκβόζντεφ, Πότρεσοφ καί Πλεχάνοφ! Ὁ Μάρτοφ δέν λέει λέξη γι᾽αὐτό καί στόν παράνομο τύπο! Διαπληκτίζεται μέ τόν ὀλλανδό Γκόρτερ, μόνο πού ὁ Γκόρτερ, ἐνῶ ἀρνεῖται ὄχι σωστά τήν ἀρχή τῆς αὐτοδιάθεσης τῶν ἐθνῶν, τήν *ἐφαρμόζει* σωστά, ἀπαιτώντας τήν *πολιτική ἀνεξαρτησία* τῶν Ὀλλανδικῶν Ἰνδιῶν καί ξεσκεπάζοντας τήν προδοσία τοῦ σοσιαλισμοῦ ἀπό τούς ὀλλανδούς ὀπορτουνιστές πού δέν συμφωνοῦν μ᾽αὐτό. Ὁ Μάρτοφ ὅμως δέν θέλει νά τσακωθεῖ μέ τόν συγγραμματέα Σεμκόβσκι, πού τό 1912-1915 ἦταν *ὁ μόνος* πού ἔγραψε στόν τύπο τῶν λικβινταριστῶν πάνω σ᾽αὐτό τό ζήτημα καί *ἀρνιόταν* τό δικαίωμα ἀποχωρισμοῦ, ἀρνιόταν γενικά τήν αὐτοδιάθεση!

Μήπως δέν εἶναι ξεκάθαρο ὅτι ὁ Μάρτοφ «ὑπερασπίζει» ἐξίσου ὑποκριτικά τήν αὐτοδιάθεση, ὅπως καί ὁ Κάουτσκι; Ὅτι καλύπτει ἐξίσου τήν ἐπιθυμία του *νά συμφιλιωθεῖ* μέ τούς σωβινιστές;

Καί ὁ Τρότσκι; Εἶναι ὁλόψυχα *ὑπέρ* τῆς αὐτοδιάθεσης, ἀλλά καί γιά τόν Τρότσκι αὐτό δέν εἶναι παρά μόνο κούφια λόγια, γιατί δέν ἀπαιτεῖ τήν ἐλευθερία ἀποχωρισμοῦ τῶν ἐθνῶν πού καταπιέζει ἡ «πατρίδα» τοῦ *δοσμένου* ἐθνικοῦ σοσιαλιστῆ καί *δέν λέει λέξη* γιά τήν ὑποκρισία τοῦ Κάουτσκι καί τῶν καουτσκιστῶν!

Παρόμοια «πάλη ἐνάντια στίς προσαρτήσεις» εἶναι ἐξαπάτηση τῶν ἐργατῶν καί ὄχι *ἐξήγηση* τοῦ προγράμματος τῶν σοσιαλδημοκρατῶν—εἶναι *λόγια γεμάτα ὑπεκφυγές* καί ὄχι συγκεκριμένη ὑπόδειξη τοῦ χρέους τῶν διεθνιστῶν—εἶναι παραχώρηση στίς προλήψεις τοῦ ἐθνικισμοῦ καί στά ἰδιοτελῆ του συμφέροντα («ἐμεῖς» ὅλοι, καί οἱ ἀστοί καί οἱ σοσιαλσωβινιστές, ἀποκομίζουμε «ὀφέλη» ἀπό τήν καταπίεση ἑνός ἔθνους ἀπομέρους τῆς πατρίδας «μας»!) καί ὄχι πάλη ἐνάντια στόν ἐθνικισμό.

Τό «πρόγραμμα εἰρήνης» τῆς σοσιαλδημοκρατίας πρέπει νά συνίσταται πρῶτ᾽ἀπ᾽ὅλα στό ξεσκέπασμα τῆς ὑποκρισίας τῶν ἀστικῶν, σοσιαλσωβινιστικῶν καί καουτσκιστικῶν φράσεων γιά εἰρήνη. Αὐτό εἶναι τό πρῶτο καί τό βασικό. Χωρίς αὐτό, εἴτε τό θέλουμε εἴτε ὄχι, γινόμαστε συνένοχοι στήν *ἐξαπάτηση* τῶν μαζῶν. Τό δικό μας «πρόγραμμα εἰρήνης» ἀπαιτεῖ ὥστε τό κύριο

ἄρθρο τῆς δημοκρατίας σ'αὐτό τό ζήτημα—ἡ ἄρνηση τῶν προσαρτήσεων—νά ἐφαρμόζεται στήν πράξη κι'ὄχι στά λόγια, νά ἐξυπηρετεῖ τή διεθνιστική προπαγάνδα κι'ὄχι τήν ἐθνική ὑποκρισία. Γιά νά γίνει αὐτό, πρέπει νά ἐξηγοῦμε στίς μάζες ὅτι ἡ ἄρνηση τῶν προσαρτήσεων, *δηλαδή* ἡ ἀναγνώριση τῆς αὐτοδιάθεσης, μόνο τότε εἶναι εἰλικρινής, ὅταν ὁ σοσιαλιστής *κάθε* ἔθνους ἀπαιτεῖ τήν ἐλευθερία ἀποχωρισμοῦ τῶν ἐθνῶν, πού καταπιέζει τό ἔθνος του.—Σάν θετικό σύνθημα πού τραβάει τίς μάζες στόν ἐπαναστατικό ἀγώνα καί ἐξηγεῖ τήν ἀνάγκη τῶν ἐπαναστατικῶν μέτρων γιά «δημοκρατική» εἰρήνη θά πρέπει νά ριχτεῖ τό σύνθημα: ἄρνηση πληρωμῆς τῶν δημόσιων χρεῶν.

Τέλος, τό δικό μας «πρόγραμμα εἰρήνης» πρέπει νά συνίσταται στήν ἐξήγηση τοῦ γεγονότος ὅτι οἱ ἱμπεριαλιστικές Δυνάμεις καί ἡ ἱμπεριαλιστική ἀστική τάξη *δέν μποροῦν* νά δόσουν δημοκρατική εἰρήνη. Τήν εἰρήνη αὐτή *πρέπει* νά τήν ἀναζητοῦμε καί νά τήν ἐπιδιώκουμε, *ὄχι* ὅμως πηγαίνοντας *πίσω* στήν ἀντιδραστική οὐτοπία τοῦ *μή* ἱμπεριαλιστικοῦ καπιταλισμοῦ ἤ τῆς ἕνωσης ἰσότιμων ἐθνῶν *στίς συνθῆκες* τοῦ καπιταλισμοῦ, ἀλλά τραβώντας *μπροστά* στή σοσιαλιστική ἐπανάσταση τοῦ προλεταριάτου. Οὔτε μιά ἀπό τίς βασικές δημοκρατικές διεκδικήσεις δέν εἶναι πραγματοποιήσιμη σέ κάπως πλατιά καί σταθερή κλίμακα στά προηγμένα ἱμπεριαλιστικά κράτη μέ ἄλλο τρόπο παρά μόνο *μέ* ἐπαναστατικές μάχες κάτω ἀπό τή σημαία τοῦ σοσιαλισμοῦ.

Καί ὅποιος ὑπόσχεται στούς λαούς «δημοκρατική» εἰρήνη χωρίς νά προπαγανδίζει ταυτόχρονα τή σοσιαλιστική ἐπανάσταση καί ἀρνεῖται τήν πάλη γι'αὐτή τήν ἐπανάσταση, τήν πάλη ἀκόμη καί τόν καιρό τοῦ πολέμου, αὐτός ἐξαπατᾶ τό προλεταριάτο.

Γράφτηκε ἀνάμεσα στίς 19 τοῦ Φλεβάρη καί 7 τοῦ Μάρτη (3 καί 20 τοῦ Μάρτη) 1916

Δημοσιεύτηκε στίς 25 τοῦ Μάρτη 1916 στήν ἐφημερίδα «Σοτσιάλ-Ντεμοκράτ», ἀρ. φύλ. 52

Δημοσιεύεται σύμφωνα μέ τό κείμενο τῆς ἐφημερίδας

ΓΡΑΜΜΑ ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΤΩΝ ΟΡΓΑΝΩΣΕΩΝ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΥ[105] ΠΡΟΣ ΤΑ ΤΜΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΣΔΕΚΡ

᾿Αξιότιμοι σύντροφοι! Στό φύλ. ἀρ. 25 τῆς «Γκαζέτα Ραμποτνίτσα»[106], ὀργάνου τῆς *ἀντιπολίτευσης* τῆς πολωνικῆς σοσιαλδημοκρατίας, πού κυκλοφόρησε τελευταῖα (πρόκειται γιά τό *δεύτερο* φύλλο ἀπό τότε πού ἄρχισε ὁ πόλεμος), δημοσιεύονται οἱ ἀποφάσεις τῆς σύσκεψής τους (τῆς σύσκεψης τῆς Συντακτικῆς ἐπιτροπῆς) πού ἔχουν ψηφιστεῖ τόν *᾿Ιούνη* τοῦ 1915.

Οἱ ἀποφάσεις αὐτές δείχνουν ξεκάθαρα ὅτι ἡ ΠΣΔ *σάν ὀργάνωση* (δέν μιλᾶμε γιά τά διάφορα μέλη της, ἀπό τά ὁποῖα ὁρισμένα, λογουχάρη ὁ Ράντεκ, κάνουν μιά ὑπερχρήσιμη δουλιά στό γερμανικό σοσιαλδημοκρατικό τύπο), ταλαντεύεται *πάλι* κατά τρόπο *τελείως* ἀχαρακτήριστο.

Οὔτε λέξη ἐνάντια στόν *καουτσκισμό,* οὔτε λέξη γιά συγκεκριμένη καί ἀποφασιστική πάλη ἐνάντια στόν *ὀπορτουνισμό,* σάν *πηγή* καί *σ τ ή ρ ι γ μ α* τοῦ σοσιαλσωβινισμοῦ!! Τό πραγματικό νόημα αὐτῆς τῆς στάσης της εἶναι ἕνα καί μόνο ἕνα: ἡ προθυμία νά ξαναρχίσει (ὅπως στίς Βρυξέλλες στίς 3 (16). VII. 1914) τό «παιχνίδι» μέ τούς καουτσκιστές[107].

Τή βασική ὅμως (IV) ἀπόφαση τήν παραθέτουμε αὐτούσια. Νά τό κείμενό της:

«Γκαζέτα Ραμποτνίτσα» τῆς P. S. D. (τῆς ἀντιπολίτευσης), ἀρ. φύλ. 25 (Γενάρης τοῦ 1916).«᾿Απόφαση τῆς σύσκεψης τῆς Συντακτικῆς ἐπιτροπῆς πού συνῆλθε στίς 1-2 τοῦ ᾿Ιούνη 1915.»

... IV. *῾Η σ τ ά σ η τ ῆ ς σ ο σ ι α λ δ η μ ο κ ρ α τ ί α ς τ ῆ ς Π ο λ ω ν ί α ς κ α ί τ ῆ ς Λ ι θ ο υ α ν ί α ς ἀ π έ ν α ν τ ι σ τ ό Σ Δ Ε Κ Ρ*[108].

«Στή Ρωσία οἱ πολωνοί ἐπαναστάτες σοσιαλδημοκράτες θεωροῦν τήν ΚΕ τοῦ ΣΔΕΚΡ σάν κολλεχτίβα τῶν πιό ἀποφασιστικῶν ἐπαναστατικῶν διεθνιστικῶν στοιχείων, καί, ἀναθέτοντας στήν ὀργάνωση τῆς περιοχῆς νά ρυθμίσει τίς μελλοντικές ὀργανωτικές σχέσεις μαζί της, θά τήν ὑποστηρίζουν πολιτικά καί θά συντονίζουν τή δράση τους μέ τή δική της.

Ἡ κοινότητα τῆς ἐπαναστατικῆς θέσης τῶν πολωνῶν σοσιαλδημοκρατῶν καί τῆς ΚΕ στά κύρια οὐσιαστικά (wytycznych) **[καθορισμένα;])** σημεῖα τῆς πολιτικῆς τους ὑποχρεώνει τή σοσιαλδημοκρατία τῆς Πολωνίας καί τῆς Λιθουανίας νά παίρνει, ὅπως καί προηγούμενα, στάση κριτικῆς ἀπέναντι στίς ἀναμφισβήτητες ὑπερβολές (wybujałości **[«θυελλώδη» ἀνάπτυξη τῶν σιτηρῶν κτλ.])** τῆς τακτικῆς τῆς ΚΕ.

Ἡ ΚΕ, θέλοντας μέ τό δίκιο της νά ὑπογραμμίσει τήν ἀναμφισβήτητα ἐχθρική στάση τοῦ προλεταριάτου ἀπέναντι στή **ληστρική** πολιτική τοῦ τσαρισμοῦ, ρίχνει τό σύνθημα τῆς *ἥττας τῆς Ρωσίας,* στηρίζοντάς το στόν ἰδιαίτερα ἀντιδραστικό ρόλο τοῦ τσαρισμοῦ στήν Εὐρώπη καί στήν ἰδιαίτερη σημασία
!! ‖ τῆς ρωσικῆς ἐπανάστασης· ἡ ΚΕ, ὡστόσο, ἔρχεται ἔτσι σέ ἀντίφαση μέ τή μέθοδο τοῦ διεθνισμοῦ πού δέν ἐπιτρέπει νά συνδέονται οἱ ἐλπίδες καί τά καθήκοντα τοῦ προλεταριάτου μέ
!! ‖ τή μιά ἤ τήν ἄλλη ἔκβαση τοῦ πολέμου καί ἀκόμη δίνει ἐπιχειρήματα στούς γερμανούς σοσιαλπατριῶτες.

Ἡ ΚΕ, τονίζοντας μέ τό δίκιο της ὅτι γιά νά συγκροτηθεῖ μιά νέα Διεθνής χρειάζεται ἐπαναστατική δράση, ἀγανακτώντας μέ τό δίκιο της ἐνάντια σέ κάθε προσπάθεια νά **συγκαλυφθεῖ** ἡ σύγκρουση καί νά συγκολληθεῖ ξανά ἡ παλιά τσακισμένη
!!! ‖ Διεθνής, ὑπερτιμᾶ, ὡστόσο, τό ρόλο τοῦ μηχανικοῦ διαχωρισμοῦ της ἀπ᾽ὅλα τά λιγότερο ἀποφασιστικά στοιχεῖα πού δέν ἀκολουθοῦν a priori* τήν ἄποψή της καί **ξεχνάει (przeocza)** ὅτι καθῆκον τοῦ ἐπαναστατικοῦ **στρατοπέδου (obozu)** δέν πρέπει νά εἶναι ἡ ἀπώθηση αὐτῶν τῶν στοιχείων, ἀλλά τό τράβηγμά τους στήν πάλη **ἐνάντια στόν τσαρλατανισμό (ἀπάτη)** (szalbierstwem) τοῦ σοσιαλπατριωτισμοῦ καί ἡ ὑποβοήθηση τοῦ προτσές τῆς ριζοσπαστικοποίησής τους μέ τήν αὐστηρή κριτική τῆς ἰδεολογικῆς τους ἀστάθειας.

Ὅσο γιά τήν ΟΕ (ΣΔΕΚΡ), **ἡ σύσκεψη (narada) ἐπιβεβαιώνει** ὅτι ἡ κύρια **ὁμάδα** της πού βρίσκεται στή Ρωσία, καθώς **καί ἡ φιλολογική ἐκπρόσωπος** (ekspozytura literacka) στέκονται

---

*—ἀπό τά πρίν, μιά κι᾽ἐξαρχῆς. *Ἡ Σύντ.*

στήν ἄποψη τοῦ σοσιαλπατριωτισμοῦ, ὅτι ἡ ἀδύνατη διεθνιστική της πτέρυγα δέν ἔχει τή δύναμη καί τόν ἀνδρισμό νά ξεκόψει ἀπό τούς σοσιαλπατριῶτες, ὅτι τό κέντρο τῆς ΟΕ υἱοθετεῖ τήν πασιφιστική ἄποψη· **ἡ σύσκεψη** θεωρεῖ ὅτι ἡ στάση τῆς σοσιαλδημοκρατίας τῆς Πολωνίας καί τῆς Λιθουανίας ἀπέναντι στήν ΟΕ μπορεῖ νά συνίσταται ἀποκλειστικά καί μόνο στήν κριτική τῆς θέσης της, στήν ὑποβοήθηση τῆς ἀποσύνθεσής της (rozkladu) καί στήν ἀπόσπαση ἀπό τήν ΟΕ τῶν διεθνιστικῶν **στοιχείων της,** πού συγκεντρώνονται γύρω ἀπό τήν ἐφημερίδα «Νάσε Σλόβο», τό ὄργανο πού ἔκανε πολλά γιά τήν ἐπεξεργασία (ἀποκρυστάλλωση) τῶν διεθνιστικῶν ἐπαναστατικῶν ἀπόψεων μέσα στό ΣΔΕΚΡ.

Τό ἴδιο ἀφορᾶ εἰδικά καί τή Μπούντ πού ἀνήκει στή σύνθεσή της (τῆς ΟΕ) καί πού ἡ θέση της ἀποτελεῖ ἕνα ἀκόμη πιό χαῶδες μίγμα ἀπό στοιχεῖα σοσιαλπατριωτικά καί πασιφιστικά, ρωσόφιλα καί γερμανόφιλα».

Οἱ πολωνοί σοσιαλδημοκράτες λένε ἐδῶ ὅτι θέλουν «νά συντονίσουν» τή δράση τους μέ τήν ΚΕ.

Νομίζουμε ὅτι ἀπόλυτη ὑποχρέωσή μας εἶναι νά ποῦμε στήν Κεντρική Ἐπιτροπή: ἡ ΚΕ δέν πρέπει καί *δέν μπορεῖ* «νά συντονίσει» τή δράση της μέ τήν ΠΣΔ.

Γιατί;

Γιατί ἡ ΠΣΔ ξανά καί ξανά, γιά 1001 φορά, *ταλαντεύεται* (ἤ, πράγμα πού εἶναι ἀντικειμενικά τό ἴδιο, παίζει ἕνα παιχνίδι) πάνω στό *βασικό* ζήτημα τοῦ κόμματός μας. Δέν χωράει ἀμφιβολία ὅτι τό βασικό ζήτημα τοῦ σοσιαλδημοκρατικοῦ κινήματος τῆς Ρωσίας εἶναι σήμερα τό ζήτημα τῆς *διάσπασης*.

Εἴμαστε ἀδιάλλακτοι σ'αὐτό τό ζήτημα, γιατί *ὅλη* ἡ πείρα τοῦ σοσιαλδημοκρατικοῦ κινήματος τῆς Ρωσίας, ἰδιαίτερα τοῦ 1903-1909, ἀκόμη περισσότερο τοῦ 1910-1914 καί περισσότερο ἀπ'ὅλα τοῦ 1915-1916, μᾶς *ἔπεισαν* ὅτι ἡ ἑνότητα μέ τήν ΟΕ (ἤ, πράγμα πού εἶναι τό ἴδιο, μέ τήν ὁμάδα τοῦ Τσχεΐτζε) εἶναι *ἐπιζήμια* γιά τό ἐργατικό κίνημα, *ἐξασφαλίζει* τήν ὑποταγή του στήν ἀστική τάξη.

Ὁ πόλεμος καί ὁ «γκβοζντεφισμός»[109] τό ἀπόδειξαν αὐτό ὁριστικά.

Καί ἀκριβῶς πάνω σ'αὐτό τό κύριο, βασικό, θεμελιακό ζήτημα οἱ πολωνοί σοσιαλδημοκράτες *στριφογυρνοῦν* ξανά καί ξανά.

Ὅτι ὁ πόλεμος τούς ἔπεισε ὅτι εἶναι ἀναγκαία ἡ διάσπαση

καί πώς ήταν *λαθεμένη* ή τακτική τους στίς Βρυξέλλες (3 (16).VII. 1914), γι'αὐτό δέν λένε *οὔτε λέξη*.

'Αντίθετα, ἔβαλαν στήν ἀπόφαση μιά *φράση*, πού λές καί ἐπινοήθηκε εἰδικά γιά νά δικαιολογήσει καί νά πραγματοποιήσει μιά καινούργια λιποταξία, σάν κι'ἐκείνη «τῶν Βρυξελλῶν» πρός τήν πλευρά τῆς ΟΕ ἤ τοῦ Τσχεΐτζε. 'Η φράση αὐτή εἶναι:

«... 'Η ΚΕ ὑπερτιμᾶ τό ρόλο τοῦ μηχανικοῦ διαχωρισμοῦ...».

Αὐτοῦ βρίσκεται ἡ οὐσία. Ὅλα τ'ἄλλα εἶναι μόνο λόγια. Ἄν ἡ ΚΕ «ὑπερτιμᾶ» τήν ἀνάγκη τῆς διάσπασης, εἶναι ξεκάθαρο ὅτι ἡ ΠΣΔ ἔχει τό δικαίωμα αὔριο ἤ μεθαύριο νά ψηφίσει *πάλι* μιά νέα ἀπόφαση βρυξελλο-καουτσκιστικῆς «ἑνότητας».

Εἶναι ὁ ἴδιος παλιός τισκινισμός[110], τό παλιό παιχνίδι ἀνάμεσα στήν ΚΕ καί τήν ΟΕ, ἡ παλιά ἐκλεκτική (γιά νά ἐκφραστοῦμε ἤπια) χρησιμοποίηση τῆς θέσης τοῦ ἐκκρεμοῦς.

Δέν ἔχουμε καμιά ἀντίρηση *νά συνεργαστοῦμε* μέ τήν ΠΣΔ τόσο γενικά, ὅσο καί στήν 'Αριστερά τοῦ Τσίμμερβαλντ· δέν ὑπερασπίζουμε κάθε *γράμμα* τῶν ἀποφάσεών μας· στό ζήτημα ὅμως (1) *τῆς διάσπασης στή Ρωσία* καί (2) τῆς ἀδιαλλαξίας ἀπέναντι στόν καουτσκισμό στήν Εὐρώπη *εἴμαστε ἀδιάλλακτοι*. Θεωροῦμε ὑποχρέωσή μας νά προειδοποιήσουμε ὅλους τούς συντρόφους γιά τήν *ἀστάθεια* τῶν πολωνῶν σοσιαλδημοκρατῶν καί νά ἐπιμένουμε ὥστε ἡ ΚΕ νά μή ξαναπαρασυρθεῖ καί ἐπαναλάβει τά πειράματα «τῶν Βρυξελλῶν», νά μήν ἐμπιστεύεται τούς αὐτουργούς αὐτῶν τῶν πειραμάτων καί ὅσους πῆραν μέρος σ'αὐτά.

Μέ συντροφικούς χαιρετισμούς
'Η 'Επιτροπή τῶν 'Οργανώσεων 'Εξωτερικοῦ

Γράφτηκε τό Φλεβάρη-Μάρτη τοῦ 1916

Πρωτοδημοσιεύτηκε τό 1937 στή Λενινιστική Συλλογή, τόμ. XXX

Δημοσιεύεται σύμφωνα μέ τό χειρόγραφο

ΣΧΕΔΙΟ ΑΠΟΦΑΣΗΣ ΤΗΣ ΚΕ ΤΟΥ ΣΔΕΚΡ ΓΙΑ ΤΗ ΔΙΑΚΟΠΗ ΤΗΣ ΕΚΔΟΣΗΣ ΤΟΥ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΥ «ΚΟΜΜΟΥΝΙΣΤ»

Όχι γιά δημοσίευση:

Παίρνοντας ὑπόψη,

(1) ὅτι τό περιοδικό «Κομμουνίστ» ἱδρύθηκε—προσωρινά καί δοκιμαστικά—ἀπό μιά Συντακτική ἐπιτροπή, πού σχηματίστηκε ὁμοσπονδιακά, τόν καιρό πού ἀνάμεσα στή Συντακτική ἐπιτροπή τοῦ Κεντρικοῦ Ὀργάνου (ΚΟ) καί στό ὑπόλοιπο τμῆμα τῆς Συντακτικῆς ἐπιτροπῆς, σάν σύνολο, δέν εἶχε παρουσιαστεῖ *καμιά* διαφωνία σέ κανένα οὐσιαστικό ζήτημα·

(2) ὅτι *τρία* μέλη τῆς Συντακτικῆς ἐπιτροπῆς, ὕστερα ἀπό τό τεῦχος 1-2 τοῦ «Κομμουνίστ», πρόβαλαν τέτιες διαφωνίες στίς θέσεις πού εἶχαν ὑπογράψει γιά τό ζήτημα τῆς αὐτοδιάθεσης·

(3) ὅτι ἡ ἀνταλλαγή γνωμῶν πάνω σ'αὐτό τό ζήτημα ἔβγαλε στήν ἐπιφάνεια τό βάθος τῶν διαφορῶν, ὁσοναφορᾶ τήν ἐκτίμηση τοῦ ρόλου τῶν δημοκρατικῶν διεκδικήσεων καί γενικά τοῦ προγράμματος-μίνιμουμ·

—ἡ ΚΕ ἀποφασίζει: νά θεωρήσει ἀδύνατη τή συνέχιση τοῦ περιοδικοῦ «Κομμουνίστ» καί νά ἀνακοινώσει ὅτι *ἡ ἔκδοσή του διακόπτεται.*—

Παρακάτω. Γιά νά *πλατύνει* ἡ συζήτηση πάνω στά διαφιλονικούμενα ζητήματα καί γιά νά διασαφηνιστοῦν αὐτά καλύτερα καί σέ πλατύτερο κύκλο καθοδηγητικῶν στελεχῶν, ἡ ΚΕ ἀποφασίζει:

νά καλέσει τούς τρεῖς συντρόφους πού ὑπόγραψαν τίς θέσεις νά γράψουν *αἰτιολογημένη ἔκθεση* τῶν διαφωνιῶν τους μέ τή Συντακτική ἐπιτροπή τοῦ ΚΟ.

῾Η ἔκθεση αὐτή, μαζί μέ τήν ἀπάντηση τῆς Συντακτικῆς ἐπιτροπῆς τοῦ ΚΟ, ν᾿ἀνακοινωθεῖ σέ πλατύτερο κύκλο κομματικῶν καθοδηγητικῶν στελεχῶν γιά τήν *οριστική* ἐπίλυση τοῦ ζητήματος καί, ἄν εἶναι χρήσιμο κι᾿ἀπαραίτητο, νά γίνει ἡ μεταφορά τῆς ἀνοιχτῆς συζήτησης στόν τύπο[111].

Πολύ λυπᾶμαι πού *Σεῖς* παρατραβᾶτε ἕνα ζήτημα, τό ὁποῖο κατάντησε «ἀφάνταστα βαρετό». *᾿Επαναλαβαίνω*—κι᾿ἐγώ ὁ ἴδιος βαρέθηκα πολύ νά ἐπαναλαβαίνω—ὅτι *εἶμαι ἀναγκασμένος ν᾿ἀρνηθῶ* τή συμμετοχή μου στό *«Κομμουνίστ»*.

Τό σχέδιό σας δέν στηρίζεται σέ ἀρχές καί *βαθαίνει* τή σύγχυση ἀκόμη περισσότερο. *῎Αν δέν ὑπάρχουν* βαθιές διαφωνίες ἀρχῶν, τότε ἡ παράδοση στήν ΚΕ ἀποτελεῖ εἴτε μηχανοραφία, εἴτε σκευωρία καί κάθε «ρωσιανός» θά σᾶς ξεσκεπάσει.

῎Αν ὑπάρχουν τέτιες διαφορές, τότε *αὐτό* πρέπει νά τό ποῦμε: οἱ ἄνθρωποι, μετά τό τεῦχ. 1-2 ἄρχισαν τρομερά νά τά μπερδεύουν· *διαχωρίζουμε τίς εὐθύνες μας*· χρέος μας εἶναι *ὄχι* νά ἐνθαρρύνουμε, ἀλλά νά ξεσκεπάζουμε. *Σάν ὑποχώρηση* τούς προτείνουμε (βλ. τόν κατάλογο) ἀκόμη μιά συζήτηση σέ «πλατύτερο κύκλο» (γιά νά μή τούς ρεζιλεύουμε στόν τύπο· *νά μή τούς τσακίζουμε* ἀμέσως μέ τήν πολεμική).

{Μόνο γι᾿αὐτό.}

Στή *«Σμπόρνικ «Σοτσιάλ-Ντεμοκράτα»»* ἔχουμε, ἐκτός ἀπό μιά σειρά δικά μας ἄρθρα*, Βάριν+᾿Αλεξάντρ+ἀνταποκρίσεις+κατηγορητήριο (δέν τό πῆρα ἀκόμη) + Σαφάροφ+λεττονός+Κολλοντάι (πιθανό).

Τούς ἰάπωνες[112] νά τούς καλέσουμε μόνο γιά *νά γίνουν* καταγέλαστοι. Τοῦ Μπουχάριν: νά τοῦ δόσουμε μόνο *παραγγελία* γιά οἰκονομικό ζήτημα.

῾Ο Ράντεκ νά *μή* κληθεῖ (τό ἄρθρο του εἶναι *λεγκαλιστικό* καί *γενικά ὄχι ἄξιο λόγου,* σήμερα, μ᾿αὐτή τή μορφή). Θ᾿ἀναγκαστοῦμε νά *παλέψουμε* τίς θέσεις *του.*

Νά ἡ δική μου γνώμη. Τό «Κομμουνίστ» εἶναι ἕνα *πτῶμα,* κι᾿ἐγώ δέν παίρνω μέρος στό ξαναζωντάνεμά του.

Στόν ᾿Αλεξάντρ (καί στούς ρώσους ἐργάτες τοῦ Γραφείου) πρέπει νά βάλουμε τό ζήτημα *στή βάση ἀρχῶν:* στή Συντακτική ἐπιτροπή *δέν παίρνουμε* ἀνθρώπους, πού τρομερά τά μπερδεύουν καί δέν θέλουν νά διδαχτοῦν, μά ἀκόμη δέν θέλουν καί νά δουλέψουν γιά νά διατυπώσουν τίς ἴδιες τους τίς γνῶμες.

* ἔχουμε «συγγραφεῖς» γιά *δυό* συλλογές!

Εἶναι ὁλοφάνερο πώς θέλουν νά μᾶς βάλουν *νά φαγωθοῦμε* μέ τήν P.S.D. κι᾿αὐτοί νά κρυφτοῦν στήν ἄκρη.

Τό «Κομμουνίστ» ἀνταποκρινόταν στό καθῆκον τῆς *τότε* ἐποχῆς πού ἦταν: νά συσπειρώσει ὅλους *ἐνάντια* στό σοσιαλσωβινισμό καί τόν καουτσκισμό.

Σήμερα τό καθῆκον εἶναι **διαφορετικό:** Στήν ἡμερήσια διάταξη μπαίνει *ἡ πάλη* κατά τοῦ «ἰμπεριαλιστικοῦ *οἰκονομισμοῦ*».

Salut *Lenin*

P. S. Γιατί δέν *ἀπαντήσατε, ἄν στείλατε τόν Σουχάνοφ στή Γενεύη;* Στέλνω ὑλικά γιά τόν Γκρίμμ.

Οἱ μεταφράσεις τῶν θέσεων **δέν** *πέτυχαν.*

Γράφτηκε ἀργότερα ἀπό τίς 28 τοῦ Μάρτη (10 τοῦ 'Απρίλη) 1916

Δημοσιεύεται γιά πρώτη φορά σύμφωνα μέ τό χειρόγραφο

ΠΡΟΤΑΣΗ ΤΗΣ ΚΕΝΤΡΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΤΟΥ ΣΔΕΚΡ ΣΤΗ ΔΕΥΤΕΡΗ ΣΟΣΙΑΛΙΣΤΙΚΗ ΣΥΝΔΙΑΣΚΕΨΗ[113]

(*Θ έ σ ε ι ς* πάνω στά σημεῖα τῆς ἡμερήσιας διάταξης: 5, 6, 7*α*, 7*β*, καί 8, πάλη γιά τόν τερματισμό τοῦ πολέμου, στάση ἀπέναντι στά ζητήματα τῆς εἰρήνης, τῆς κοινοβουλευτικῆς δράσης καί τῆς μαζικῆς πάλης, τῆς σύγκλησης τοῦ Διεθνοῦς Σοσιαλιστικοῦ Γραφείου).

(Ἡ I. S. K., ἀνακοινώνοντας ὅτι συγκαλεῖ τή δεύτερη συνδιάσκεψή της, κάλεσε τίς ὀργανώσεις νά συζητήσουν αὐτά τά ζητήματα καί νά στείλουν τίς προτάσεις τους. Οἱ παρακάτω θέσεις ἀποτελοῦν ἀπάντηση τοῦ κόμματός μας σ᾽αὐτή τήν πρόσκληση.)

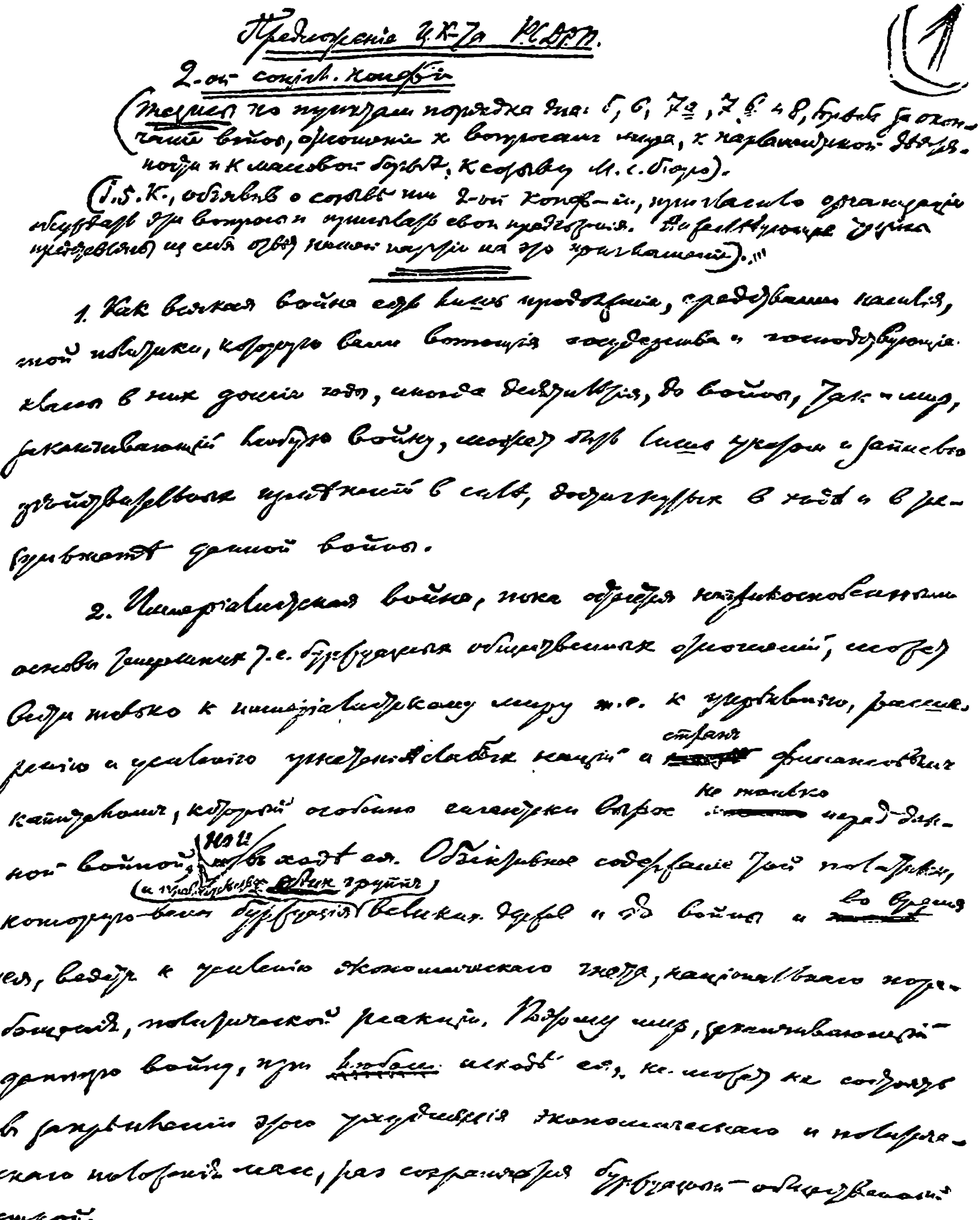
1. Ὅπως κάθε πόλεμος δέν εἶναι παρά ἡ συνέχιση μέ βίαια μέσα τῆς πολιτικῆς πού ἀκολουθοῦσαν τά ἐμπόλεμα κράτη καί οἱ κυρίαρχες τάξεις τους ἐπί πολλά χρόνια, καί κάποτε ἐπί δεκαετίες, πρίν τόν πόλεμο, ἔτσι καί ἡ εἰρήνη πού βάζει τέρμα σέ κάθε πόλεμο, δέν μπορεῖ νά εἶναι παρά ἡ ἀπογραφή καί ἡ καταχώρηση τῶν πραγματικῶν ἀλλαγῶν πού ἐπῆλθαν στίς δυνάμεις μέσα στήν πορεία καί σάν ἀποτέλεσμα τοῦ δοσμένου πολέμου.

2. Ὅσο μένουν ἄθικτες οἱ βάσεις τῶν σημερινῶν, δηλ. τῶν ἀστικῶν, κοινωνικῶν σχέσεων, ὁ ἰμπεριαλιστικός πόλεμος μπορεῖ νά ὁδηγήσει μόνο σέ ἰμπεριαλιστική εἰρήνη, δηλ. στή στερέωση, στήν ἐπέκταση καί στό δυνάμωμα τῆς καταπίεσης τῶν ἀδύνατων ἐθνῶν καί χωρῶν ἀπό τό χρηματιστικό κεφάλαιο, πού ἀναπτύχθηκε σέ ἐξαιρετικά γιγάντιο βαθμό ὄχι μόνο πρίν

ἀπό τό σημερινό πόλεμο, ἀλλά καί στήν πορεία αὐτοῦ τοῦ πολέμου. Τό ἀντικειμενικό περιεχόμενο τῆς πολιτικῆς πού ἀκολουθοῦσαν ἡ ἀστική τάξη καί οἱ κυβερνήσεις *καί τῶν δυό* ὁμάδων τῶν μεγάλων Δυνάμεων καί πρίν ἀπό τόν πόλεμο καί τόν καιρό τοῦ πολέμου, ὁδηγεῖ στό δυνάμωμα τῆς οἰκονομικῆς καταπίεσης, τῆς ἐθνικῆς ὑποδούλωσης καί τῆς πολιτικῆς ἀντίδρασης. Γι'αὐτό ἡ εἰρήνη πού θά τερματίσει τό σημερινό πόλεμο, ὁποιαδήποτε καί ἄν εἶναι ἡ ἔκβασή του, δέν μπορεῖ παρά νά συνίσταται στήν παγίωση αὐτῆς τῆς χειροτέρευσης τῆς οἰκονομικῆς καί πολιτικῆς κατάστασης τῶν μαζῶν, μιά καί διατηρεῖται τό ἀστικό κοινωνικό καθεστώς.

῞Οταν παραδέχεσαι τή δυνατότητα μιᾶς δημοκρατικῆς εἰρήνης πού πηγάζει ἀπό τόν ἰμπεριαλιστικό πόλεμο σημαίνει—στή θεωρία—ὅτι βάζεις τή χυδαία φράση στή θέση τῆς ἱστορικῆς μελέτης τῆς πολιτικῆς πού ἀκολουθοῦνταν πρίν ἀπό τό σημερινό πόλεμο καί ἀκολουθεῖται στή διάρκειά του· σημαίνει στήν πράξη ὅτι ἐξαπατᾶς τίς λαϊκές μάζες, συσκοτίζοντας τήν πολιτική τους συνείδηση, καλύπτοντας καί ἐξωραΐζοντας τήν πραγματική πολιτική τῶν κυρίαρχων τάξεων, πολιτική πού προετοιμάζει τήν ἐπικείμενη εἰρήνη, κρύβοντας ἀπό τίς μάζες τό κύριο, καί συγκεκριμένα: ὅτι εἶναι ἀνέφικτη ἡ δημοκρατική εἰρήνη χωρίς μιά σειρά ἐπαναστάσεις.

3. Οἱ σοσιαλιστές δέν παραιτοῦνται ἀπό τήν πάλη γιά τίς μεταρυθμίσεις. Πρέπει καί τώρα λ.χ. νά ψηφίζουν στά κοινοβούλια κάθε καλυτέρευση τῆς κατάστασης τῶν μαζῶν, ἔστω καί τήν πιό παραμικρή, τήν αὔξηση τῶν βοηθημάτων στούς κατοίκους τῶν καταστραμμένων περιοχῶν, τό ἀδυνάτισμα τῆς ἐθνικῆς καταπίεσης κτλ. Εἶναι ὅμως καθαρή ἀστική ἀπάτη ἡ προπαγάνδιση τῶν μεταρυθμίσεων γιά τή λύση τῶν προβλημάτων πού ἡ ἱστορία καί ἡ πραγματική πολιτική κατάσταση τά ἔχουν θέσει μέ ἐπαναστατικό τρόπο. 'Ακριβῶς τέτια εἶναι τά προβλήματα πού ἔβαλε στήν ἡμερήσια διάταξη ὁ σημερινός πόλεμος. Εἶναι τά βασικά προβλήματα τοῦ ἰμπεριαλισμοῦ, δηλ. τά προβλήματα τῆς ἴδια τῆς ὕπαρξης τῆς καπιταλιστικῆς κοινωνίας, τά προβλήματα πού ἀφοροῦν τήν ἀναβολή τῆς κατάρευσης τοῦ καπιταλισμοῦ μέ ἕνα νέο μοίρασμα τοῦ κόσμου, σύμφωνα μέ τόν καινούργιο συσχετισμό τῶν δυνάμεων ἀνάμεσα στίς «μεγάλες» Δυνάμεις, πού ἀναπτύσσονταν τίς τελευταῖες δεκαετίες ὄχι μόνο μέ τεράστια ταχύτητα, μά καί—πράγμα πού ἔχει ἰδιαίτερη σημασία—ἐξαιρετικά ἀνισόμετρα. Μιά πραγματική πολιτική δράση, πού ἀλλάζει τό συσχετισμό τῶν δυνάμεων τῆς κοινωνίας,

Предложение Ц.К-та Р.С.Д.Р.П.
2-ой социал. конфер-ии

Ἡ πρώτη σελίδα τοῦ χειρογράφου τοῦ Β. Ι. Λένιν «Πρόταση τῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ ΣΔΕΚΡ στή δεύτερη σοσιαλιστική συνδιάσκεψη».
—Μάρτης τοῦ 1916

Σμίκρυνση

κι᾽ὄχι δράση πού ἐξαπατᾶ ἁπλῶς τίς μάζες μέ λόγια, μπορεῖ νά γίνεται τώρα μόνο μέ μιά ἀπό τίς ἑξῆς δυό μορφές: εἴτε θά βοηθᾶς τήν ἐθνική «σου» ἀστική τάξη νά ληστεύει τίς ξένες χῶρες (καί θά ὀνομάζεις αὐτή τή βοήθεια «ὑπεράσπιση τῆς πατρίδας» ἤ «σωτηρία τῆς χώρας»), εἴτε θά βοηθᾶς τή σοσιαλιστική ἐπανάσταση τοῦ προλεταριάτου, ὑποστηρίζοντας κι᾽ἀναπτύσσοντας τόν ἀναβρασμό τῶν μαζῶν, πού ἀρχίζει σ᾽ὅλες τίς ἐμπόλεμες χῶρες, συμβάλλοντας στίς ἀπεργίες καί διαδηλώσεις κτλ. πού ἀρχίζουν, ἐπεκτείνοντας καί ὀξύνοντας αὐτές τίς ἐκδηλώσεις τῆς ἐπαναστατικῆς μαζικῆς πάλης, πού γιά τήν ὥρα εἶναι ἀκόμη ἀδύνατες, σέ γενική ἔφοδο τοῦ προλεταριάτου γιά τήν ἀνατροπή τῆς ἀστικῆς τάξης.

᾽Ακριβῶς ὅπως ὅλοι οἱ σοσιαλσωβινιστές ἐξαπατοῦν σήμερα τό λαό, συγκαλύπτοντας τό ζήτημα τῆς πραγματικῆς, δηλ. τῆς συνεχιζόμενης στό σημερινό πόλεμο ἱμπεριαλιστικῆς πολιτικῆς τῶν καπιταλιστῶν, μέ ὑποκριτικές φράσεις γιά «ἄτιμη» ἐπίθεση καί γιά «τίμια» ἄμυνα τῆς μιᾶς ἤ τῆς ἄλλης ὁμάδας τῶν καπιταλιστῶν ληστῶν—ἀκριβῶς ἔτσι χρησιμεύουν ἀποκλειστικά γιά τήν ἐξαπάτηση τοῦ λαοῦ καί οἱ φράσεις γιά «δημοκρατική εἰρήνη», οἱ φράσεις ὅτι δῆθεν ἡ μελλοντική εἰρήνη, πού τήν προετοιμάζουν ἀπό τώρα κιόλας οἱ καπιταλιστές καί οἱ διπλωμάτες, θά μποροῦσε «ἁπλούστατα» νά ἐξαλείψει τήν «ἄτιμη» ἐπίθεση καί ν᾽ἀποκαταστήσει «τίμιες» σχέσεις, καί δέν θ᾽ἀποτελοῦσε συνέχιση, ἀνάπτυξη καί κατοχύρωση τῆς ἴδιας ἀκριβῶς ἱμπεριαλιστικῆς πολιτικῆς, δηλ. τῆς πολιτικῆς τῆς χρηματιστικῆς ληστείας, τῶν ἀποικιακῶν ληστειῶν, τῆς ἐθνικῆς καταπίεσης, τῆς πολιτικῆς ἀντίδρασης καί κάθε λογῆς ὄξυνσης τῆς καπιταλιστικῆς ἐκμετάλλευσης. Οἱ καπιταλιστές καί οἱ διπλωμάτες τους χρειάζονται σήμερα ἀκριβῶς τέτιους «σοσιαλιστές» ὑπηρέτες τῆς ἀστικῆς τάξης πού θά ξεκούφαιναν, θά ἀποβλάκωναν, θά ἀποκοίμιζαν τό λαό μέ φράσεις γιά «δημοκρατική εἰρήνη», θά συγκάλυπταν μέ τίς φράσεις αὐτές τήν πραγματική τους πολιτική, θά δυσκόλευαν τίς μάζες ν᾽ἀνοίξουν τά μάτια τους καί νά δοῦν τήν οὐσία της, καί θ᾽ἀποτραβοῦσαν τίς μάζες ἀπό τήν ἐπαναστατική πάλη.

4. ᾽Ακριβῶς μιά τέτια ἀστική ἀπάτη καί ὑποκρισία εἶναι τό πρόγραμμα τῆς «δημοκρατικῆς» εἰρήνης, πού μέ τή σύνταξή του ἀσχολοῦνται σήμερα οἱ πιό ἐπιφανεῖς ἐκπρόσωποι τῆς II Διεθνοῦς. Λογουχάρη ὁ Χούισμανς στό συνέδριο τοῦ Arnhem[114] καί ὁ Κάουτσκι στό περιοδικό «Neue Zeit» σάν οἱ πιό ἔγκυροι, οἱ πιό ἐπίσημοι καί οἱ πιό «θεωρητικοί» ἐκπρόσωποι αὐτῆς τῆς

Διεθνοῦς, διατύπωσαν αὐτό τό πρόγραμμα: ἀπάρνηση τῆς ἐπαναστατικῆς πάλης, ὥς τή στιγμή πού οἱ ἰμπεριαλιστικές κυβερνήσεις θά συνάψουν εἰρήνη, καί γιά τήν ὥρα ἄρνηση στά λόγια τῶν προσαρτήσεων καί τῶν ἐπανορθώσεων, αὐτοδιάθεση τῶν ἐθνῶν, ἐκδημοκρατισμός τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς, δικαστήρια διαιτησίας γιά τήν ἐξέταση τῶν διεθνῶν συγκρούσεων ἀνάμεσα στά κράτη, ἀφοπλισμός, Ἑνωμένες Πολιτεῖες τῆς Εὐρώπης[115], κτλ. κτλ.

Ὁ Κάουτσκι ἀποκάλυψε ἐξαιρετικά ἀνάγλυφα τήν πραγματική πολιτική σημασία αὐτοῦ τοῦ «προγράμματος εἰρήνης», ὅταν, γιά νά ἀποδείξει τήν «ὁμοφωνία τῆς Διεθνοῦς» πάνω σ'αὐτό τό ζήτημα, ἀνάφερε τό γεγονός ὅτι οἱ συνδιασκέψεις τοῦ Λονδίνου (ΙΙ. 1915) καί τῆς Βιέννης (IV. 1915) δέχτηκαν ὁμόφωνα τό κύριο σημεῖο αὐτοῦ τοῦ προγράμματος, καί συγκεκριμένα: τήν «αὐτοτέλεια τῶν ἐθνῶν». Ὁ Κάουτσκι ἐπικύρωσε ἔτσι ἀνοιχτά μπροστά σ'ὅλο τόν κόσμο τήν ὁλοφάνερη ἐξαπάτηση τοῦ λαοῦ ἀπό τούς σοσιαλσωβινιστές πού συνδυάζουν τήν ὑποκριτική ἀναγνώριση στά λόγια τῆς «αὐτοτέλειας» ἤ τῆς αὐτοδιάθεσης τῶν ἐθνῶν—ἀναγνώριση πού δέν δημιουργεῖ καμιά ὑποχρέωση καί δέν ὁδηγεῖ σέ κανένα ἀποτέλεσμα—μέ τήν ὑποστήριξη τῶν κυβερνήσεών «τους» στόν ἰμπεριαλιστικό πόλεμο, παρόλο πού ὁ πόλεμος αὐτός *καί ἀπό τίς δυό* πλευρές διεξάγεται *μέ* συστηματική παραβίαση τῆς «αὐτοτέλειας» τῶν ἀδύνατων ἐθνῶν καί *γιά* τό δυνάμωμα καί τήν ἐπέκταση τῆς καταπίεσής τους.

Ἡ ἀντικειμενική σημασία αὐτοῦ τοῦ πιό συνηθισμένου «προγράμματος εἰρήνης» συνίσταται στό δυνάμωμα τῆς ὑποταγῆς τῆς ἐργατικῆς τάξης στήν ἀστική τάξη, μέ τή «συμφιλίωση» τῶν ἐργατῶν, πού ἀρχίζουν ν'ἀναπτύσσουν ἐπαναστατική πάλη, μέ τούς σωβινιστές ἡγέτες τους, μέ τή συγκάλυψη τοῦ βάθους τῆς κρίσης τοῦ σοσιαλιστικοῦ κινήματος γιά τήν ἐπιστροφή στήν προπολεμική κατάσταση τῶν σοσιαλιστικῶν κομμάτων, στήν κατάσταση ἀκριβῶς πού γέννησε τό πέρασμα τῆς πλειοψηφίας τῶν ἡγετῶν μέ τό μέρος τῆς ἀστικῆς τάξης. Ὁ κίνδυνος αὐτῆς τῆς «καουτσκιστικῆς» πολιτικῆς εἶναι ἀκόμη πιό μεγάλος γιά τό προλεταριάτο, γιατί συγκαλύπτεται μέ εὐλογοφανεῖς φράσεις καί ἐφαρμόζεται ὄχι μόνο στή Γερμανία, ἀλλά καί σ'ὅλες τίς χῶρες. Λογουχάρη στήν Ἀγγλία αὐτή τήν πολιτική τήν ἐφαρμόζουν οἱ περισσότεροι ἡγέτες· στή Γαλλία ὁ Λονγκέ, ὁ Πρεσμάν κ.ἄ.· στή Ρωσία ὁ Ἀξελρόντ, ὁ Μάρτοφ, ὁ Τσχεΐτζε κτλ· ὁ Τσχεΐτζε συγκαλύπτει τή σωβινιστική ἰδέα τῆς «ὑπερά-

σπισης τῆς χώρας» στό σημερινό πόλεμο μέ τήν ἔκφραση «σωτηρία τῆς χώρας» καί, ἀπό τή μιά μεριά, ἐπιδοκιμάζει στά λόγια τό Τσίμμερβαλντ, ἐνῶ, ἀπό τήν ἄλλη, στήν ἐπίσημη δήλωση τῆς κοινοβουλευτικῆς ὁμάδας, ἐξυμνεῖ τόν περιβόητο λόγο τοῦ Χούισμανς στό Arnhem καί στήν πράξη δέν διατυπώνει ἀντιρήσεις οὔτε ἀπό τό βῆμα τῆς Δούμας, οὔτε ἀπό τόν τύπο ἐνάντια στή συμμετοχή τῶν ἐργατῶν στίς 'Επιτροπές πολεμικῆς βιομηχανίας καί ἐξακολουθεῖ νά εἶναι συνεργάτης τῶν ἐφημερίδων πού ὑπερασπίζουν μιά τέτια συμμετοχή. Στήν 'Ιταλία μιά τέτια πολιτική ἀκολουθεῖ ὁ Τρέβες: βλ. τήν ἀπειλή τοῦ Κεντρικοῦ 'Οργάνου τοῦ Σοσιαλιστικοῦ κόμματος τῆς 'Ιταλίας *«Avanti!»*[116] τῆς 5. III. 1916 ὅτι θά ξεσκεπάσει τόν Τρέβες καί τούς ἄλλους «ρεφορμιστές-ποσιμπιλιστές», ὅτι θ'ἀποκαλύψει «ποιός κίνησε κάθε μέσο γιά νά ἐμποδίσει τή δράση τῆς Διοίκησης τοῦ κόμματος καί τοῦ 'Οντίνο Μοργκάρι, πού ἀποβλέπει στή συνένωση τοῦ Τσίμμερβαλντ καί στή δημιουργία μιᾶς νέας Διεθνοῦς», κτλ. κτλ.

5. Τό σπουδαιότερο ἀπό τά «προβλήματα τῆς εἰρήνης» εἶναι σήμερα τό πρόβλημα τῶν προσαρτήσεων. Κι'ἀκριβῶς σ'αὐτό τό πρόβλημα φαίνεται πιό παραστατικά ἀπ'ὅλα τόσο ἡ σοσιαλιστική ὑποκρισία πού κυριαρχεῖ σήμερα, ὅσο καί τά καθήκοντα τῆς πραγματικά σοσιαλιστικῆς προπαγάνδας καί ζύμωσης.

Εἶναι ἀπαραίτητο νά ἐξηγήσουμε τί εἶναι προσάρτηση, γιατί καί πῶς πρέπει οἱ σοσιαλιστές νά παλεύουν ἐνάντια στίς προσαρτήσεις. Προσάρτηση δέν μπορεῖ νά θεωρεῖται οὔτε *κάθε* ἐνσωμάτωση «ξένου» ἐδάφους, γιατί οἱ σοσιαλιστές, γιά νά μιλήσουμε γενικά, βλέπουν μέ συμπάθεια τήν ἐξάλειψη τῶν συνόρων ἀνάμεσα στά ἔθνη καί τό σχηματισμό μεγάλων κρατῶν·—οὔτε κάθε παραβίαση τοῦ status quo, γιατί αὐτό θά ἦταν ἡ μεγαλύτερη ἀντιδραστικότητα καί ὁ μεγαλύτερος χλευασμός τῶν βασικῶν ἐννοιῶν τῆς ἱστορικῆς ἐπιστήμης· οὔτε κάθε ἐνσωμάτωση μέ πόλεμο, γιατί οἱ σοσιαλιστές δέν μποροῦν ν'ἀρνηθοῦν τή βία καί τόν πόλεμο πού γίνεται πρός τό συμφέρον τῆς πλειοψηφίας τοῦ πληθυσμοῦ. Προσάρτηση πρέπει νά θεωρεῖται μόνο ἡ ἐνσωμάτωση ἐδάφους *ἐνάντια στή θέληση* τοῦ πληθυσμοῦ του· μ'ἄλλα λόγια, ἡ ἔννοια τῆς προσάρτησης συνδέεται ἀδιάρηκτα μέ τήν ἔννοια τῆς αὐτοδιάθεσης τῶν ἐθνῶν.

῞Ομως πάνω στό ἔδαφος τοῦ σημερινοῦ πολέμου, καί ἀκριβῶς ἐπειδή εἶναι ἰμπεριαλιστικός ἀπό τήν πλευρά *καί τῶν δυό* ὁμάδων τῶν ἐμπόλεμων Δυνάμεων, δέν μποροῦσε παρά νά

γεννηθεῖ καί γεννήθηκε τό φαινόμενο «νά παλεύουν» ἔντονα ἡ ἀστική τάξη καί οἱ σοσιαλσωβινιστές ἐνάντια στίς προσαρτήσεις, ὅταν τίς κάνει ἤ τίς ἔκανε ἐχθρικό κράτος. Εἶναι φανερό ὅτι παρόμοια «πάλη ἐνάντια στίς προσαρτήσεις» καί παρόμοια «ὁμοθυμία» στό ζήτημα τῶν προσαρτήσεων εἶναι καθαρή ὑποκρισία. Εἶναι φανερό ὅτι *όπαδοί τῶν προσαρτήσεων* εἶναι *στήν πράξη* καί ἐκεῖνοι οἱ γάλλοι σοσιαλιστές πού ὑπερασπίζουν τόν πόλεμο γιά τήν 'Αλσατία καί τή Λωραίνη, καί ἐκεῖνοι οἱ γερμανοί σοσιαλιστές πού δέν ἀπαιτοῦν τήν ἐλευθερία ἀποχωρισμοῦ τῆς 'Αλσατίας καί τῆς Λωραίνης, τῆς γερμανικῆς Πολωνίας κτλ. ἀπό τή Γερμανία, καί ἐκεῖνοι οἱ ρῶσοι σοσιαλιστές πού ὀνομάζουν «σωτηρία τῆς χώρας» τόν πόλεμο γιά νέα ὑποδούλωση τῆς Πολωνίας ἀπό τόν τσαρισμό, ἀπαιτώντας τήν ἐνσωμάτωση τῆς Πολωνίας στή Ρωσία στό ὄνομα τῆς «εἰρήνης χωρίς προσαρτήσεις», κτλ. κτλ.

Γιά νά μήν εἶναι ἡ πάλη ἐνάντια στίς προσαρτήσεις ὑποκρισία ἤ κούφια φράση, γιά νά διαπαιδαγωγεῖ πραγματικά τίς μάζες στό πνεῦμα τοῦ διεθνισμοῦ, εἶναι ἀπαραίτητη μιά τέτια τοποθέτηση τοῦ ζητήματος, πού θά ἄνοιγε τά μάτια τῶν μαζῶν γιά τήν ἀπάτη πού κυριαρχεῖ σήμερα στό ζήτημα τῶν προσαρτήσεων καί δέν θά σκέπαζε αὐτή τήν ἀπάτη. Δέν εἶναι ἀρκετό ὁ σοσιαλιστής κάθε ἔθνους ν'ἀναγνωρίζει στά λόγια τήν ἰσοτιμία τῶν ἐθνῶν ἤ νά διακηρύσσει καί νά ὁρκίζεται σέ θεούς καί δαίμονες ὅτι εἶναι ἐνάντια στίς προσαρτήσεις. Εἶναι ἀπαραίτητο ὁ σοσιαλιστής κάθε ἔθνους ν'ἀπαιτεῖ ἄμεσα καί χωρίς ὅρους τήν *ἐλευθερία ἀποχωρισμοῦ* τῶν ἀποικιῶν καί τῶν ἐθνῶν πού καταπιέζει ἡ *δική του* «πατρίδα».

Χωρίς αὐτό τόν ὅρο ἡ ἀναγνώριση τῆς αὐτοδιάθεσης τῶν ἐθνῶν καί τῶν ἀρχῶν τοῦ διεθνισμοῦ θά μείνει καί στή Διακήρυξη τοῦ Τσίμμερβαλντ, στήν καλύτερη περίπτωση, νεκρό γράμμα.

6. Τό «πρόγραμμα εἰρήνης» τῶν σοσιαλιστῶν, καθώς καί τό πρόγραμμά τους «πάλης γιά τόν τερματισμό τοῦ πολέμου», πρέπει νά ξεκινάει ἀπό τό ξεσκέπασμα τῆς ψευτιᾶς σχετικά μέ τή «δημοκρατική εἰρήνη», τίς φιλειρηνικές προθέσεις τῶν ἐμπολέμων κτλ., μέ τήν ὁποία ἀπευθύνονται σήμερα στό λαό οἱ δημαγωγοί ὑπουργοί, οἱ πασιφιστές ἀστοί, οἱ σοσιαλσωβινιστές καί οἱ καουτσκιστές ὅλων τῶν χωρῶν. Κάθε «πρόγραμμα εἰρήνης» εἶναι ἐξαπάτηση τοῦ λαοῦ καί ὑποκρισία, ἄν δέν στηρίζεται κατά πρῶτο λόγο στήν ἐξήγηση στίς μάζες τῆς ἀνάγκης τῆς ἐπανάστασης καί στήν ὑποστήριξη, τή συμβολή

καί τήν ἀνάπτυξη τῆς ἐπαναστατικῆς πάλης τῶν μαζῶν πού ἀρχίζει παντοῦ (ἀναβρασμός, διαμαρτυρίες, συναδέλφωση στά χαρακώματα, ἀπεργίες, διαδηλώσεις, γράμματα ἀπό τό μέτωπο πρός τούς δικούς τους—λογουχάρη στή Γαλλία—μέ τή σύσταση νά μήν ἐγγράφονται στό πολεμικό δάνειο, κτλ. κτλ.).

῾Η ὑποστήριξη, τό πλάτεμα καί τό βάθεμα κάθε λαϊκοῦ κινήματος γιά τόν τερματισμό τοῦ πολέμου εἶναι καθῆκον τῶν σοσιαλιστῶν. Στήν πραγματικότητα ὅμως τό καθῆκον αὐτό τό ἐκπληρώνουν μόνο ἐκεῖνοι οἱ σοσιαλιστές πού, ὅπως ὁ Λῆμπκνεχτ, καλοῦν ἀπό τό βῆμα τῆς βουλῆς τούς στρατιῶτες νά καταθέσουν τά ὅπλα, προπαγανδίζουν τήν ἐπανάσταση, τή μετατροπή τοῦ ἰμπεριαλιστικοῦ πολέμου σέ ἐμφύλιο πόλεμο γιά τό σοσιαλισμό.

Σάν θετικό σύνθημα, πού τραβάει τίς μάζες σέ ἐπαναστατική πάλη κι᾿ἐξηγεῖ ὅτι χρειάζονται ἐπαναστατικά μέτρα γιά νά γίνει δυνατή μιά «δημοκρατική» εἰρήνη, θά πρέπει νά ριχτεῖ τό σύνθημα τῆς ἄρνησης τῆς πληρωμῆς τῶν δημόσιων χρεῶν.

Δέν εἶναι ἀρκετό ὅτι ἡ Διακήρυξη τοῦ Τσίμμερβαλντ κάνει ὑπαινιγμό γιά ἐπανάσταση, λέγοντας ὅτι οἱ ἐργάτες πρέπει νά δόσουν θύματα γιά τή δική τους κι᾿ὄχι γιά ξένη ὑπόθεση. Εἶναι ἀπαραίτητο νά ὑποδειχτεῖ στίς μάζες καθαρά καί συγκεκριμένα ὁ δικός τους δρόμος. Πρέπει οἱ μάζες νά ξέρουν ποῦ νά τραβήξουν καί γιατί. Εἶναι ὁλοφάνερο ὅτι οἱ μαζικές ἐπαναστατικές ἐνέργειες τόν καιρό τοῦ πολέμου δέν μπορεῖ παρά νά ὁδηγήσουν στή μετατροπή τοῦ ἰμπεριαλιστικοῦ πολέμου σέ ἐμφύλιο πόλεμο γιά τό σοσιαλισμό, μέ τόν ὅρο ὅτι οἱ ἐνέργειες αὐτές θά ἀναπτυχθοῦν μ᾿ἐπιτυχία. Κι᾿εἶναι βλαβερό νά τό κρύβουμε αὐτό ἀπό τίς μάζες. ᾿Αντίθετα, ὁ σκοπός αὐτός πρέπει νά τονιστεῖ καθαρά, ὅσο κι᾿ἄν φαίνεται δύσκολη ἡ ἐπίτευξή του, ὅταν βρισκόμαστε ἀκόμη στήν ἀρχή τοῦ δρόμου. Δέν εἶναι ἀρκετό νά ποῦμε, ὅπως λέγεται στή Διακήρυξη τοῦ Τσίμμερβαλντ, ὅτι οἱ «καπιταλιστές λένε ψέματα, ὅταν μιλᾶνε γιά ὑπεράσπιση τῆς πατρίδας» στό σημερινό πόλεμο καί ὅτι οἱ ἐργάτες στόν ἐπαναστατικό ἀγώνα δέν πρέπει νά παίρνουν ὑπόψη τους τή στρατιωτική κατάσταση τῆς χώρας τους· πρέπει νά εἰπωθεῖ καθαρά αὐτό πού ἐδῶ ἐκφράζεται μέ ὑπαινιγμό, ὅτι δηλαδή ὄχι μόνο οἱ καπιταλιστές, μά καί οἱ σοσιαλσωβινιστές καί οἱ καουτσκιστές λένε ψέματα, ὅταν δέχονται τή χρησιμοποίηση τῆς ἔννοιας τῆς ὑπεράσπισης τῆς πατρίδας στό σημερινό ἰμπεριαλιστικό πόλεμο· ὅτι εἶναι ἀδύνατη ἡ ἐπαναστατική δράση σέ καιρό πολέμου χωρίς τόν κίνδυνο νά ἡττηθεῖ ἡ

κυβέρνησή «σου», κι'ὅτι κάθε ἥττα τῆς κυβέρνησης στόν ἀντιδραστικό πόλεμο διευκολύνει τήν ἐπανάσταση, τή μόνη πού εἶναι σέ θέση νά φέρει μιά σταθερή καί δημοκρατική εἰρήνη. Τέλος, εἶναι ἀνάγκη νά ποῦμε στίς μάζες ὅτι χωρίς νά δημιουργήσουν οἱ ἴδιες παράνομες ὀργανώσεις καί τύπο ἀπαλλαγμένο ἀπό τή στρατιωτική λογοκρισία, δηλ. παράνομο τύπο, δέν μπορεῖ νά νοηθεῖ σοβαρή ὑποστήριξη τῆς ἐπαναστατικῆς πάλης πού ἀρχίζει, δέν μπορεῖ νά νοηθεῖ ἀνάπτυξή της, κριτική τῶν διαφόρων πράξεών της, διόρθωση τῶν λαθῶν της, συστηματική ἐπέκταση καί ὄξυνσή της.

7. Στό ζήτημα τῆς κοινοβουλευτικῆς πάλης (Aktion) τῶν σοσιαλιστῶν πρέπει νά ἔχουμε ὑπόψη ὅτι ἡ ἀπόφαση τοῦ Τσίμμερβαλντ ὄχι μόνο ἐκφράζει τή συμπάθεια πρός τούς 5 σοσιαλδημοκράτες βουλευτές τῆς Κρατικῆς δούμας, πού ἀνήκουν στό κόμμα μας καί πού καταδικάστηκαν σέ ἐξορία στή Σιβηρία, ἀλλά καί τάσσεται ἀλληλέγγυα μέ τήν τακτική τους. Εἶναι πράγμα ἀδύνατο νά ἀναγνωρίζει κανείς τήν ἐπαναστατική πάλη τῶν μαζῶν καί νά συμβιβάζεται μέ τήν ἀποκλειστικά νόμιμη δράση τῶν σοσιαλιστῶν στά κοινοβούλια. Αὐτό ὁδηγεῖ μόνο στή δικαιολογημένη δυσαρέσκεια τῶν ἐργατῶν, στήν ἀπομάκρυνσή τους ἀπό τή σοσιαλδημοκρατία καί στήν προσχώρησή τους στόν ἀντικοινοβουλευτικό ἀναρχισμό ἤ συνδικαλισμό. Εἶναι ἀπαραίτητο νά τό ποῦμε καθαρά καί γιά νά τό ἀκούσουν ὅλοι ὅτι οἱ σοσιαλδημοκράτες στά κοινοβούλια πρέπει νά χρησιμοποιοῦν τή θέση τους ὄχι μόνο γιά κοινοβουλευτικές ἐκδηλώσεις, ἀλλά καί γιά νά βοηθοῦν ὁλόπλευρα ἔξω ἀπό τό κοινοβούλιο τήν παράνομη ὀργάνωση καί τήν ἐπαναστατική πάλη τῶν ἐργατῶν κι'ὅτι οἱ ἴδιες οἱ μάζες πρέπει, μέσω τῆς παράνομης ὀργάνωσής τους, νά ἐλέγχουν αὐτή τή δράση τῶν ἡγετῶν τους.

8. Τό ζήτημα τῆς σύγκλησης τοῦ Διεθνοῦς Σοσιαλιστικοῦ Γραφείου ἀνάγεται στό βασικό ζήτημα ἀρχῆς, ἄν εἶναι ἤ ὄχι δυνατή ἡ ἑνότητα τῶν παλιῶν κομμάτων καί τῆς ΙΙ Διεθνοῦς. Κάθε βῆμα πρός τά μπρός πού κάνει τό διεθνές ἐργατικό κίνημα στό δρόμο πού χαράχτηκε στό Τσίμμερβαλντ δείχνει ὅλο καί πιό καθαρά τήν ἀσυνέπεια τῆς θέσης πού κράτησε ἡ πλειοψηφία τοῦ Τσίμμερβαλντ: ἀπό τή μιά μεριά, ἡ πολιτική τῶν παλιῶν κομμάτων καί τῆς ΙΙ Διεθνοῦς ταυτίζεται μέ τήν *ἀστική* πολιτική μέσα στό ἐργατικό κίνημα, μέ τήν πολιτική πού ἐξυπηρετεῖ τά συμφέροντα τῆς ἀστικῆς τάξης κι'ὄχι τά συμφέροντα τοῦ προλεταριάτου (ἐδῶ ἀναφέρονται, λογουχάρη, τά λόγια τῆς

Διακήρυξης τοῦ Τσίμμερβαλντ, ὅτι οἱ «καπιταλιστές» λένε ψέματα ὅταν μιλᾶνε γιά «ὑπεράσπιση τῆς πατρίδας» στό σημερινό πόλεμο, ἔπειτα μιά σειρά ἀκόμη πιό συγκεκριμένες δηλώσεις στήν ἐγκύκλιο τῆς Internationale Sozialistische Kommission τῆς 10.II.1916[117]· ἀπό τήν ἄλλη μεριά, ἡ Internationale Sozialistische Kommission φοβᾶται τή διάσπαση μέ τό Διεθνές Σοσιαλιστικό Γραφεῖο καί ὑπόσχεται ἐπίσημα ὅτι ἡ Internationale Sozialistische Kommission θά διαλυθεῖ, ἄν ξανασυγκληθεῖ αὐτό τό Γραφεῖο[118].

Διαπιστώνουμε ὅτι μιά τέτια ὑπόσχεση ὄχι μόνο δέν μπῆκε σέ ψηφοφορία, μά οὔτε κάν συζητήθηκε στό Τσίμμερβαλντ.

Ὁ μισός χρόνος πού πέρασε ὕστερα ἀπό τό Τσίμμερβαλντ ἀπόδειξε ὅτι *στήν πραγματικότητα* ἡ δουλιά στό πνεῦμα τοῦ Τσίμμερβαλντ — δέν μιλᾶμε γιά τά κούφια λόγια, ἀλλά μόνο γιά τή δουλιά — σ᾿ ὅλο τόν κόσμο συνδέεται μέ τό βάθεμα καί τήν ἐπέκταση τῆς διάσπασης. Στή Γερμανία οἱ παράνομες προκηρύξεις ἐνάντια στόν πόλεμο ἐκδίδονται παρά τίς ἀποφάσεις τοῦ κόμματος, δηλ. διασπαστικά. Ὅταν ὁ βουλευτής Otto Rühle, ὁ πιό κοντινός σύντροφος τοῦ Κ. Λῆμπκνεχτ, δήλωσε ἀνοιχτά ὅτι στήν πραγματικότητα ὑπάρχουν ἤδη δυό κόμματα: τό ἕνα πού βοηθάει τήν ἀστική τάξη καί τό ἄλλο πού παλεύει ἐνάντιά της, τόν Ρύλε τόν ἔβρισαν πολλοί γι᾿ αὐτό τό πράγμα, ἀνάμεσά τους καί οἱ καουτσκιστές, κανένας ὅμως δέν τόν διάψευσε. Στή Γαλλία ὁ Μπουρντερόν, μέλος τοῦ Σοσιαλιστικοῦ κόμματος, εἶναι κατηγορηματικά ἐχθρός τῆς διάσπασης καί ταυτόχρονα προτείνει στό κόμμα του μιά τέτια ἀπόφαση — νά ἀποκηρυχθεῖ ἡ ΚΕ τοῦ κόμματος καί ἡ Κοινοβουλευτική Ὁμάδα (désapprouver Comm. Adm. Perm. καί ἡ Gr. Parl.), — ἀπόφαση πού, ἄν εἶχε γίνει δεκτή, θά προκαλοῦσε ὁριστική καί ἄμεση διάσπαση. Στήν Ἀγγλία στίς στῆλες τῆς μετριοπαθοῦς ἐφημερίδας «Labour Leader» ὁ T. Russel Williams μέλος τοῦ I.L.P. ἀναγνωρίζει ἀνοιχτά ὅτι εἶναι ἀναπόφευκτη ἡ διάσπαση καί σ᾿ αὐτό βρίσκει ὑποστήριξη στά γράμματα πού παίρνει ἀπό διάφορα τοπικά στελέχη. Τό παράδειγμα τῆς Ἀμερικῆς εἶναι, ἴσως, ἀκόμη πιό διδακτικό, γιατί ἐκεῖ, ἀκόμη καί σ᾿ αὐτή τήν οὐδέτερη χώρα, ἐκδηλώθηκαν κιόλας δυό ἀσυμβίβαστα ἐχθρικά ρεύματα μέσα στό Σοσιαλιστικό κόμμα: ἀπό τή μιά μεριά, οἱ ὀπαδοί τοῦ λεγόμενου «preparedness», δηλ. τοῦ πολέμου, τοῦ μιλιταρισμοῦ καί τοῦ μαρινισμοῦ, ἀπό τήν ἄλλη, τέτιοι σοσιαλιστές, ὅπως ὁ Γιούντζιν Ντέμπς, πρώην ὑποψήφιος τοῦ Σοσιαλιστικοῦ κόμματος γιά τό ἀξίωμα τοῦ προέδρου, πού κηρύσσει ἀνοιχτά τόν

ἐμφύλιο πόλεμο γιά τό σοσιαλισμό ἀκριβῶς σέ σύνδεση μέ τόν ἐπερχόμενο πόλεμο.

Σ'ὅλο τόν κόσμο στήν πραγματικότητα ἔχουμε πιά διάσπαση, ἐκδηλώθηκαν κιόλας δυό ἐντελῶς ἀσυμβίβαστες πολιτικές τῆς ἐργατικῆς τάξης ἀπέναντι στόν πόλεμο. Δέν μπορεῖ κανείς νά κλείνει τά μάτια μπροστά σ'αὐτό τό πράγμα· αὐτό θά ὁδηγήσει ἁπλῶς στό μπέρδεμα τῶν ἐργατικῶν μαζῶν, στή συσκότιση τῆς συνείδησής τους, στό δυσκόλεμα τῆς ἐπαναστατικῆς μαζικῆς πάλης, πού τή συμπαθοῦν ἐπίσημα ὅλοι οἱ τσιμμερβαλντινοί, στό δυνάμωμα τῆς ἐπιροῆς στίς μάζες τῶν ἡγετῶν πού ἡ Internationale Sozialistische Kommission στήν ἐγκύκλιο τῆς 10.II.1916 τούς κατηγορεῖ ἀνοιχτά ὅτι «παραπλανοῦν» τίς μάζες κι'ἑτοιμάζουν «συνωμοσία» («Pakt») *ἐνάντια* στό σοσιαλισμό.

Οἱ σοσιαλσωβινιστές καί οἱ καουτσκιστές ὅλων τῶν χωρῶν θ'ἀσχοληθοῦν μέ τήν ἀνασύσταση τοῦ χρεοκοπημένου Διεθνοῦς Σοσιαλιστικοῦ Γραφείου. Καθῆκον τῶν σοσιαλιστῶν εἶναι νά ἐξηγοῦν στίς μάζες πώς εἶναι ἀναπόφευκτη ἡ διάσπαση μέ κείνους πού ἐφαρμόζουν τήν πολιτική τῆς ἀστικῆς τάξης κάτω ἀπό τή σημαία τοῦ σοσιαλισμοῦ.

*Γράφτηκε στό τέλος τοῦ Φλεβάρη
καί τό Μάρτη 1916*

*Δημοσιεύτηκε στίς 22 τοῦ 'Απρίλη 1916
στό «Bulletin. Internationale
Sozialistische Kommission zu Bern», ἀρ. 4*

*Στά ρωσικά δημοσιεύτηκε
στίς 10 τοῦ 'Ιούνη 1916
στήν ἐφημερίδα «Σοτσιάλ-Ντεμοκράτ»,
ἀρ. φύλ. 54-55*

*Δημοσιεύεται σύμφωνα
μέ τό χειρόγραφο*

ΔΙΑΣΠΑΣΗ Ή ΣΑΠΙΣΜΑ;

Έτσι έβαλε τό ζήτημα ή έφημερίδα «Σοτσιάλ-Ντεμοκράτ» άκόμη στό φύλλο της άρ. 35*, άναπτύσσοντας καί προσαρμόζοντας στίς συνθῆκες τοῦ Σοσιαλδημοκρατικοῦ κόμματος τῆς Γερμανίας τίς βασικές ἰδέες τῆς διακήρυξης γιά τόν πόλεμο, πού ἔβγαλε ἡ ΚΕ τοῦ κόμματός μας**. Καί κοιτάξτε πῶς τά *γεγονότα* ἐπιβεβαιώνουν αὐτό τό συμπέρασμα.

Εἶναι ὁλοφάνερο ὅτι σαπίζει τό Σοσιαλδημοκρατικό κόμμα τῆς Γερμανίας. Χωρίς ἤδη νά μιλᾶμε γιά τήν ὁμάδα τῶν «Διεθνιστῶν σοσιαλιστῶν τῆς Γερμανίας» (I. S. D.[119]), πού παλεύει *μέ συνέπεια* ἐνάντια στούς ὑποκριτές καουτσκιστές, ὑπέρ τῆς διάσπασης ἐκφράστηκε *ἀνοιχτά ὁ Ὄττο Ρύλε,* ὁ πιό κοντινός σύντροφος τοῦ Κ. Λῆμπκνεχτ. Στήν ἀπάντησή της πρός τόν Ρύλε ἡ ἐφημερίδα «Vorwärts» δέν μπόρεσε νά φέρει οὔτε ἕνα σοβαρό, οὔτε ἕνα τίμιο ἐπιχείρημα. Στήν πραγματικότητα στή Γερμανία ὑπάρχουν *δυό* ἐργατικά κόμματα.

Στήν Ἀγγλία ἀκόμη καί ἀπό τίς στῆλες τῆς μετριοπαθοῦς, πασιφιστικῆς ἐφημερίδας «Labour Leader» (Κεντρικοῦ Ὀργάνου τοῦ «Ἀνεξάρτητου Ἐργατικοῦ κόμματος») ἐκφράστηκε ὁ Τ. Ράσσελ Οὐΐλλιαμς καί τόν ὑποστήριξαν πολλά τοπικά στελέχη. Στή συμφιλιωτιστική ἐφημερίδα τοῦ Παρισιοῦ «Νάσε Σλόβο» ὁ σ. *Ὀρνάτσκι,* πού πρόσφερε μεγάλη ὑπηρεσία μέ τή διεθνιστική του δουλιά στήν Ἀγγλία, ἐκφράστηκε ὑπέρ τῆς ἄμεσης διάσπασης ἐκεῖ. Οὔτε συζήτηση ὅτι εἴμαστε ἀπόλυτα σύμφωνοι μέ τόν *Ὀρνάτσκι* στήν πολεμική του ἐνάντια στόν *Φ. Ρότσταϊν,* συνεργάτη τοῦ περιοδικοῦ «Κομμουνίστ», πού πῆρε καουτσκιστική θέση.

---

* Βλ. Ἅπαντα, 5η ἔκδ., τόμ. 26ος, σελ. 96-103. *Ἡ Σύντ.*

** Στό ἴδιο, σελ. 13-23. *Ἡ Σύντ.*

Στή Γαλλία ὁ Μπουρντερόν εἶναι λυσσαλέος ἐχθρός τῆς διάσπασης, *ὅμως*... προτείνει στό συνέδριο τοῦ κόμματος μιά ἀπόφαση, μέ τήν ὁποία ζητάει ἀνοιχτά ν᾽ἀποκηρυχτεῖ ἡ ΚΕ τοῦ κόμματος καί ἡ κοινοβουλευτική ὁμάδα! Ἡ ἀποδοχή μιᾶς τέτιας ἀπόφασης θά σήμαινε ἄμεση διάσπαση τοῦ κόμματος.

Στήν Ἀμερική ἡ ἑνότητα τοῦ «Σοσιαλιστικοῦ κόμματος» εἶναι τυπική. Στήν πραγματικότητα ὁρισμένα μέλη του, ὅπως ὁ Ράσσελ κ.ἄ., προπαγανδίζουν τήν «προπαρασκευή», εἶναι ὑπέρ τοῦ πολέμου, ὑπέρ τοῦ στρατοῦ καί τοῦ στόλου. Ἄλλοι, ὅπως ὁ Γιούντζιν Ντέμπς, ὑποψήφιος τοῦ κόμματος γιά τό προεδρικό ἀξίωμα, προπαγανδίζουν ἀνοιχτά τόν *ἐμφύλιο πόλεμο* «σέ περίπτωση» ἰμπεριαλιστικοῦ πολέμου ἤ πιό σωστά σέ σύνδεση μ᾽ἕνα τέτιο πόλεμο.

Σήμερα σ᾽ὅλο τόν κόσμο ὑπάρχουν στήν οὐσία δυό κόμματα. Σήμερα πιά ὑπάρχουν στήν οὐσία δυό Διεθνεῖς. Κι᾽ἄν ἡ πλειοψηφία τοῦ Τσίμμερβαλντ φοβᾶται νά τό ἀναγνωρίσει αὐτό, ὀνειρεύεται τήν ἑνότητα μέ τούς σοσιαλσωβινιστές, δηλώνει ὅτι εἶναι ἕτοιμη νά δεχτεῖ μιά τέτια ἑνότητα, αὐτοί οἱ «εὐσεβεῖς πόθοι» μένουν στήν πραγματικότητα ἁπλῶς πόθοι, ἔκφραση ἀσυνέπειας καί δειλίας τῆς σκέψης. Ἡ συνείδηση μένει πίσω ἀπό τό Εἶναι.

Γράφτηκε τό Φλεβάρη-᾽Απρίλη τοῦ 1916

Πρωτοδημοσιεύτηκε τό 1931 στή Λενινιστική Συλλογή, τόμ. XVII

Δημοσιεύεται σύμφωνα μέ τό χειρόγραφο

ΓΙΑ ΤΟ ΓΕΡΜΑΝΙΚΟ ΚΑΙ ΤΟ ΜΗ ΓΕΡΜΑΝΙΚΟ ΣΩΒΙΝΙΣΜΟ[120]

Οἱ γερμανοί σωβινιστές πῆραν, ὅπως εἶναι γνωστό, κάτω ἀπό τήν ἐπιροή τους τήν τεράστια πλειοψηφία τῶν ἡγετῶν καί τῶν ὑπαλλήλων τοῦ λεγόμενου Σοσιαλδημοκρατικοῦ ἐργατικοῦ κόμματος, πού στήν πράξη ἔχει γίνει τώρα ἐθνικοφιλελεύθερο. Πιό κάτω θά δοῦμε κατά πόσο χρειάζεται νά ποῦμε τό ἴδιο γιά τούς μή γερμανούς σωβινιστές, σάν τούς κυρίους Πότρεσοφ, Λεβίτσκι καί Σία. Τώρα ὅμως εἴμαστε ἀναγκασμένοι νά ἀσχοληθοῦμε ἀκριβῶς μέ τούς γερμανούς σωβινιστές, στούς ὁποίους ἡ δικαιοσύνη μᾶς ἐπιβάλλει νά συμπεριλάβουμε καί τόν Κάουτσκι, ἄν καί λ.χ. ὁ Π. Μπ. Ἀξελρόντ στήν μπροσούρα του πού βγῆκε στά γερμανικά, ὑπερασπίζει μέ πολύ ζῆλο καί χωρίς νά ἔχει καθόλου δίκιο τόν Κάουτσκι, ἀνακηρύσσοντάς τον «διεθνιστή».

Ἕνα ἀπό τά γνωρίσματα τοῦ γερμανικοῦ σωβινισμοῦ εἶναι ὅτι οἱ «σοσιαλιστές»—σοσιαλιστές σέ εἰσαγωγικά—μιλᾶνε γιά ἀνεξαρτησία τῶν ἄλλων λαῶν, ἐκτός ἐκείνων πού καταπιέζονται ἀπό τό δικό τους ἔθνος. Ἄν αὐτό τό πράγμα τό λένε ἀνοιχτά, ἤ ἄν αὐτοί πού τό λένε ὑπερασπίζουν τόν ἑαυτό τους, δικαιολογοῦνται καί καλύπτονται, ἡ διαφορά δέν εἶναι καί τόσο οὐσιαστική.

Οἱ γερμανοί σωβινιστές, στούς ὁποίους ἀνήκει καί ὁ Πάρβους πού ἐκδίδει ἕνα περιοδικό μέ τόν τίτλο «Καμπάνα», ὅπου γράφουν οἱ Λέντς, Χένις, Γκρούνβαλντ κι᾿ὅλη αὐτή ἡ παρέα τῶν «σοσιαλιστῶν» λακέδων τῆς γερμανικῆς ἰμπεριαλι-

στικῆς ἀστικῆς τάξης, μιλᾶνε πάρα πολύ καί μέ μεγάλη προθυμία, λογουχάρη, γιά ἀνεξαρτησία τῶν λαῶν πού καταπιέζονται ἀπό τήν 'Αγγλία. Γιά τήν ξετσίπωτη, βίαιη, ἀντιδραστική κτλ. κυριαρχία τῆς 'Αγγλίας στίς ἀποικίες της φωνάζουν σήμερα καί οἱ σοσιαλσωβινιστές τῆς Γερμανίας—δηλ. σοσιαλιστές στά λόγια καί σωβινιστές στήν πράξη—καί ὅλος ὁ ἀστικός τύπος τῆς Γερμανίας. Οἱ γερμανικές ἐφημερίδες γράφουν τώρα μέ πάθος, μέ χαιρεκακία, μέ ἐνθουσιασμό καί ἔκσταση γιά τό ἀπελευθερωτικό κίνημα στήν 'Ινδία.

Δέν εἶναι δύσκολο νά καταλάβει κανείς τίς αἰτίες τῆς χαιρεκακίας τῆς γερμανικῆς ἀστικῆς τάξης: ἐλπίζει νά καλυτερεύσει τή στρατιωτική της κατάσταση, ὑποδαυλίζοντας στήν 'Ινδία τή δυσαρέσκεια καί τό κίνημα ἐνάντια στήν 'Αγγλία. Φυσικά, οἱ ἐλπίδες αὐτές εἶναι ἀνόητες, γιατί ἡ ἐπίδραση στή ζωή ἑνός λαοῦ πού ἀριθμεῖ πολλά ἑκατομμύρια καί πού εἶναι ἐξαιρετικά ἰδιόμορφες, ἐπίδραση ἀπ'ἔξω, ἀπό μακριά, σέ ξένη γλώσσα, ἐπίδραση ὄχι συστηματική, ἀλλά εὐκαιριακή, μόνο τόν καιρό τοῦ πολέμου—μιά παρόμοια ἐπίδραση δέν εἶναι σοβαρή, πραγματικά δέν εἶναι σοβαρή. 'Εδῶ ὑπάρχει πιό πολύ αὐτοπαρηγοριά ἀπομέρους τῆς ἰμπεριαλιστικῆς ἀστικῆς τάξης τῆς Γερμανίας, ὑπάρχει πιό πολύ ἡ ἐπιθυμία νά ἐξαπατήσει τό γερμανικό λαό, νά στρέψει τήν προσοχή του ἀπό τήν ἐσωτερική κατάσταση στήν ἐξωτερική, παρά ἡ πρόθεση νά ἀσκήσει ἐπίδραση στήν 'Ινδία.

Γεννιέται ὅμως ἀπό μόνο του τό γενικό θεωρητικό ἐρώτημα: ποῦ βρίσκεται ἡ ρίζα τῆς ψευτιᾶς αὐτοῦ τοῦ εἴδους τῶν συλλογισμῶν; ποιό εἶναι τό σίγουρο μέσο, πού δρᾶ ἀλάνθαστα γιά τό ξεσκέπασμα τῆς ὑποκρισίας τῶν γερμανῶν ἰμπεριαλιστῶν; Γιατί ἡ σωστή θεωρητική ἀπάντηση στό ἐρώτημα: ποῦ κρύβεται ἡ ψευτιά, χρησιμεύει πάντα γιά τό ξεσκέπασμα τῶν ὑποκριτῶν πού—γιά πολύ εὐνόητους λόγους—τείνουν νά σκεπάζουν τήν ψευτιά, νά τήν καλύπτουν, νά τήν περιβάλλουν μέ διάφορες πομπώδεις φράσεις, μέ κάθε λογῆς φράσεις, μέ φράσεις γιά ὁ,τιδήποτε, ἀκόμη καί μέ φράσεις γιά διεθνισμό. Διεθνιστές στά λόγια αὐτοανακηρύσσονται καί οἱ Λέντς, καί οἱ Ζύντεκουμ καί οἱ Σάιντεμαν, ὅλοι αὐτοί οἱ πράκτορες τῆς γερμανικῆς ἀστικῆς τάξης, πού εἶναι, δυστυχῶς, μέλη τοῦ λεγόμενου «σοσιαλδημοκρατικοῦ» κόμματος τῆς Γερμανίας. Πρέπει νά κρίνει κανείς τούς ἀνθρώπους ἀπό τά ἔργα τους κι'ὄχι ἀπό τά λόγια τους. Αὐτό εἶναι γνωστό ἀπό καιρό. Καί ποιός θά βαλθεῖ νά κρίνει στή Ρωσία τούς κυρίους Πότρε-

σοφ, Λεβίτσκι, Μπούλκιν καί Σία ἀπό τά λόγια τους; Ἐννοεῖται, κανείς.

Ἡ ρίζα τῆς ψευτιᾶς τῶν γερμανῶν σωβινιστῶν βρίσκεται στό ὅτι, ἐνῶ ξελαρυγγίζονται νά λένε ὅτι συμπαθοῦν τήν ἀνεξαρτησία τῶν λαῶν πού καταπιέζονται ἀπό τόν πολεμικό τους ἀντίπαλο, τήν Ἀγγλία, σωπαίνουν μέ μετριοφροσύνη — μάλιστα κάποτε μέ ὑπερβολική μετριοφροσύνη — γιά τήν ἀνεξαρτησία τῶν λαῶν πού καταπιέζει τό *δικό τους* ἔθνος.

Ἄς πάρουμε, λογουχάρη, τούς δανούς. Ὅταν ἡ Πρωσσία εἶχε ἐνσωματώσει τό Σλέσβιγκ, ἅρπαξε, ὅπως κάνουν ὅλες οἱ «μεγάλες» Δυνάμεις, κι᾿ἕνα κομμάτι μέ δανέζικο πληθυσμό. Ἡ παραβίαση τῶν δικαιωμάτων αὐτοῦ τοῦ πληθυσμοῦ ἦταν τόσο ἐξόφθαλμη πού, ὅταν σύμφωνα μέ τήν εἰρήνη τῆς Πράγας τῆς 23-30 τοῦ Αὐγούστου 1866 ἡ Αὐστρία παραχώρησε στήν Πρωσσία τά «δικαιώματά» της στό Σλέσβιγκ, ἡ συνθήκη εἰρήνης καθόριζε ὅτι ὁ πληθυσμός τῶν βόρειων περιοχῶν τοῦ Σλέσβιγκ πρέπει νά ἐκφραστεῖ μέ ἐλεύθερο δημοψήφισμα, ἄν ἐπιθυμεῖ νά ἑνωθεῖ μέ τή Δανία, καί σέ περίπτωση θετικῆς ἀπάντησης νά ἑνωθεῖ μέ τή Δανία. Ἡ Πρωσσία δέν ἐκπλήρωσε αὐτό τόν ὅρο καί τό 1878 πέτυχε ν᾿ἀκυρωθεῖ ὁ τόσο «δυσάρεστος» γι᾿αὐτήν ὅρος.

Ὁ Φρ. Ἔνγκελς, πού δέν ἔμεινε ἀδιάφορος ἀπέναντι στό σωβινισμό τῶν μεγαλοκρατικῶν ἐθνῶν, τόνιζε εἰδικά τήν παραβίαση τῶν δικαιωμάτων αὐτοῦ τοῦ μικροῦ λαοῦ ἀπομέρους τῆς Πρωσσίας[121]. Οἱ σημερινοί ὅμως σοσιαλσωβινιστές τῆς Γερμανίας, ἀναγνωρίζοντας στά λόγια τήν αὐτοδιάθεση τῶν ἐθνῶν, ὅπως τήν ἀναγνωρίζει στά λόγια καί ὁ Κάουτσκι, δέν ἔκαναν καί δέν κάνουν ποτέ στήν πραγματικότητα μιά συνεπή-δημοκρατική καί ἀποφασιστικά-δημοκρατική ζύμωση γιά τήν ἀπελευθέρωση ἑνός καταπιεζόμενου ἔθνους, ὅταν τό ζήτημα ἀφοροῦσε τήν καταπίεση ἀπομέρους τοῦ ἔθνους «τους». Ἐδῶ βρίσκεται ἡ οὐσία τοῦ ζητήματος. Αὐτό εἶναι τό πιό βασικό στό ζήτημα τοῦ σωβινισμοῦ καί στό ξεσκέπασμά του.

Στή χώρα μας ἔκαναν πολύ πνεῦμα σχετικά μέ τό ὅτι ἡ «Ρούσκογε Ζνάμια»[122] συμπεριφερόταν πολύ συχνά ἔτσι, ὅπως ἡ «Πρωσσική Σημαία». Τό ζήτημα ὅμως δέν περιορίζεται στή «Ρούσκογε Ζνάμια»,γιατί ἀπό ἄποψη ἀρχῶν μέ τό ἴδιο ἀκριβῶς πνεῦμα, ὅπως οἱ Λέντς, Κάουσκι καί Σία, κρίνουν στή χώρα μας οἱ κ.κ. Πότρεσοφ, Λεβίτσκι καί Σία. Ρίξτε λ.χ. μιά ματιά στή λικβινταριστική «Ραμπότσεγε Οὖτρο» καί θά δεῖτε ἀπολύτως τά ἴδια «πρωσσικά», θά ἦταν σωστό νά ποῦμε: διεθνιστικά-σωβινι-

στικά ἐπιχειρήματα καί μεθόδους σκέψης. Ὁ σωβινισμός εἶναι σωβινισμός, ὁποιασδήποτε ἐθνικῆς μάρκας κι᾽ ἄν εἶναι, μέ ὁποιεσδήποτε πασιφιστικές φράσεις κι᾽ ἄν καλύπτεται.

«Βοπρόσι Στραχοβάνιγια», τεῦχ. 5 (54)
31 τοῦ Μάη 1916

Δημοσιεύται σύμφωνα
μέ τό χειρόγραφο

Ο ΙΜΠΕΡΙΑΛΙΣΜΟΣ, ΑΝΩΤΑΤΟ ΣΤΑΔΙΟ ΤΟΥ ΚΑΠΙΤΑΛΙΣΜΟΥ [123]

(ΕΚΛΑ·Ι·ΚΕΥΤΙΚΗ ΜΕΛΕΤΗ)

Γράφτηκε τό Γενάρη- 'Ιούνη τοῦ 1916

Πρωτοδημοσιεύτηκε στά μέσα τοῦ 1917 στήν Πετρούπολη, σέ χωριστή μπροσούρα ἀπό τό ἐκδοτικό «Πάρους»· ὁ πρόλογος στή γαλλική καί τή γερμανική ἔκδοση δημοσιεύτηκε τό 1921 στό περιοδικό «Κομμουνιστική Διεθνής», τεῦχ. 18

Δημοσιεύεται σύμφωνα μέ τό χειρόγραφο πού παραβλήθηκε μέ τό κείμενο τῆς μπροσούρας· ὁ πρόλογος στή γαλλική καί τή γερμανική ἔκδοση δημοσιεύεται σύμφωνα μέ τό κείμενο τοῦ περιοδικοῦ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Τήν μπροσούρα αὐτή πού ὑποβάλλεται στήν κρίση τοῦ ἀναγνώστη, τήν ἔγραψα στή Ζυρίχη τήν ἄνοιξη τοῦ 1916. Μέ τίς συνθῆκες δουλιᾶς πού ἐπικρατοῦσαν ἐκεῖ ἔπρεπε, φυσικά, νά ὑποφέρω ἀπό κάποια ἔλλειψη γαλλικῆς καί ἀγγλικῆς φιλολογίας καί πολύ μεγάλη ἔλλειψη ρωσικῆς φιλολογίας. Παρόλα αὐτά ὅμως χρησιμοποίησα τό κυριότερο ἀγγλικό ἔργο γιά τόν ἰμπεριαλισμό, τό βιβλίο τοῦ Τζ. Α. Χόμπσον, μέ τήν προσοχή πού κατά τή γνώμη μου, ἀξίζει αὐτό τό ἔργο.

Τήν μπροσούρα τήν ἔγραψα ἔχοντας ὑπόψη τήν τσαρική λογοκρισία. Γι᾽αὐτό ὄχι μόνο ἀναγκάστηκα νά περιοριστῶ αὐστηρότατα σέ μιά ἀποκλειστικά θεωρητική—ἰδίως οἰκονομική—ἀνάλυση, μά καί νά διατυπώσω τίς λίγες ἀπαραίτητες παρατηρήσεις πού ἀφοροῦν τήν πολιτική μέ τή μεγαλύτερη προσοχή, μέ ὑπαινιγμούς, μ᾽ἐκείνη τήν αἰσώπεια—τήν καταραμένη αἰσώπεια—γλώσσα, στήν ὁποία ὁ τσαρισμός ἀνάγκαζε νά καταφεύγουν ὅλοι οἱ ἐπαναστάτες, ὅταν ἔπαιρναν στό χέρι τήν πέννα γιά νά γράψουν ἕνα «νόμιμο» ἔργο.

Σοῦ ἔρχεται βαρύ νά ξαναδιαβάζεις τώρα, στίς μέρες τῆς ἐλευθερίας, τά μέρη τῆς μπροσούρας πού μέ τή σκέψη τῆς τσαρικῆς λογοκρισίας παραμορφώθηκαν, πνίχτηκαν, σφίχτηκαν σέ σιδερένιες τανάλιες. Γιά νά πῶ ὅτι ὁ ἰμπεριαλισμός εἶναι ἡ παραμονή τῆς σοσιαλιστικῆς ἐπανάστασης, ὅτι ὁ σοσιαλσωβινισμός (σοσιαλισμός στά λόγια, σωβινισμός στήν πράξη) εἶναι πέρα γιά πέρα προδοσία τοῦ σοσιαλισμοῦ, ὁλοκληρωτικό πέρασμα μέ τό μέρος τῆς ἀστικῆς τάξης, ὅτι αὐτή ἡ διάσπαση τοῦ ἐργατικοῦ κινήματος συνδέεται μέ τίς ἀντικειμενικές συνθῆκες τοῦ ἰμπεριαλισμοῦ κτλ., χρειάστηκε νά μιλήσω μέ γλώσσα «δούλου», καί ἤμουν ἀναγκασμένος νά παραπέμψω τόν ἀναγνώ-

στη, πού ἐνδιαφερόταν γι'αὐτό τό ζήτημα, στά ἄρθρα πού ἔγραψα στό ἐξωτερικό τό 1914-1917 καί πού πρόκειται νά ἐπανεκδοθοῦν σύντομα. Ἀξίζει νά σημειώσουμε ἰδιαίτερα ἕνα μέρος στή σελίδα 119-120*: γιά νά ἐξηγήσω στόν ἀναγνώστη, σέ μορφή πού νά τήν ἐπιτρέπει ἡ λογοκρισία, πόσο ξεδιάντροπα ψεύδονται οἱ καπιταλιστές καί οἱ σοσιαλσωβινιστές πού πέρασαν μέ τό μέρος τους (πού μέ τόση ἀσυνέπεια τούς καταπολεμάει ὁ Κάουτσκι) στό ζήτημα τῶν προσαρτήσεων, πόσο ξεδιάντροπα *κρύβουν* τίς προσαρτήσεις τῶν *δικῶν τους* καπιταλιστῶν, ἀναγκάστηκα νά φέρω γιά παράδειγμα τήν... Ἰαπωνία! Ὁ προσεκτικός ἀναγνώστης μπορεῖ εὔκολα νά βάλει στή θέση *τῆς Ἰαπωνίας* τή Ρωσία, καί στή θέση τῆς Κορέας τή Φιλλανδία, τήν Πολωνία, τήν Κουρλανδία, τήν Οὐκρανία, τή Χιβά, τή Μπουχαρά, τήν Ἐσθονία καί ἄλλες περιοχές πού δέν κατοικοῦνται ἀπό μεγαλορώσους.

Θά ἤθελα νά ἐλπίζω ὅτι ἡ μπροσούρα μου αὐτή θά βοηθήσει νά γίνει κατανοητό τό βασικό οἰκονομικό πρόβλημα, πού, χωρίς τή μελέτη του, δέν μπορεῖ νά καταλάβει κανείς τίποτε ἀπό τήν ἐκτίμηση τοῦ σύγχρονου πολέμου καί τῆς σύγχρονης πολιτικῆς, καί συγκεκριμένα: τό πρόβλημα τῆς οἰκονομικῆς οὐσίας τοῦ ἰμπεριαλισμοῦ.

Ὁ συγγραφέας

Πετρούπολη. 26 τοῦ Ἀπρίλη 1917

---

* Βλ. σέ τοῦτο τόν τόμο, σελ. 427. *Ἡ Σύντ.*

Н. ЛЕНИНЪ (ВЛ. ИЛЬИНЪ).

ИМПЕРІАЛИЗМЪ, КАКЪ НОВѢЙШІЙ ЭТАПЪ КАПИТАЛИЗМА.

(Популярный очеркъ).

СКЛАДЪ ИЗДАНІЯ:
Книжный складъ и магазинъ „Жизнь и Знаніе"
Петроградъ, Поварской пер., 2, кв. 9 и 10. Тел. 227—42
1917 г.

Τό ἐξώφυλλο τοῦ βιβλίου τοῦ Β. Ι. Λένιν
«Ὁ ἰμπεριαλισμός, ἀνώτατο στάδιο τοῦ καπιταλισμοῦ».—1917

Σμίκρυνση

ΠΡΟΛΟΓΟΣ
ΣΤΗ ΓΑΛΛΙΚΗ ΚΑΙ ΤΗ ΓΕΡΜΑΝΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ[124]

I

Τό βιβλιαράκι αὐτό τό ἔγραψα, ὅπως τονίζεται στόν πρόλογο τῆς ρωσικῆς ἔκδοσης, τό 1916, ἔχοντας ὑπόψη τήν τσαρική λογοκρισία. Δέν ἔχω τή δυνατότητα σήμερα νά ξαναδουλέψω ὅλο τό κείμενο, ἴσως μάλιστα αὐτό νά μήν ἦταν σκόπιμο, γιατί ὁ βασικός σκοπός τοῦ βιβλίου ἦταν καί παραμένει: νά δείξει, μέ βάση τά συνοψισμένα στοιχεῖα μιᾶς ἀναντίρρητης ἀστικῆς στατιστικῆς καί τίς ὁμολογίες τῶν ἀστῶν ἐπιστημόνων ὅλων τῶν χωρῶν, ποιά ἦταν στίς ἀρχές τοῦ 20οῦ αἰώνα, τήν παραμονή τοῦ πρώτου παγκόσμιου ἰμπεριαλιστικοῦ πολέμου, *ἡ συνολική εἰκόνα* τῆς παγκόσμιας καπιταλιστικῆς οἰκονομίας, στίς διεθνεῖς ἀμοιβαῖες σχέσεις της.

Ἐνμέρει μάλιστα δέν θά εἶναι ἀνώφελο γιά πολλούς κομμουνιστές τῶν προηγμένων καπιταλιστικῶν χωρῶν νά πειστοῦν, παίρνοντας σάν παράδειγμα αὐτό *τό νόμιμο ἀπό τήν ἄποψη τῆς τσαρικῆς λογοκρισίας* βιβλίο, ὅτι μπορεῖ—καί πρέπει—νά ἐκμεταλλεύονται ἔστω κι᾽ἐκεῖνα τά λίγα ὑπολείμματα τῆς νομιμότητας πού μένουν ἀκόμη γιά τούς κομμουνιστές στή σύγχρονη λ.χ. Ἀμερική ἤ Γαλλία ὕστερα ἀπό τίς τελευταῖες, σχεδόν καθολικές συλλήψεις τῶν κομμουνιστῶν, γιά νά ἐξηγοῦν ὅλη τήν ψευτιά τῶν σοσιαλπασιφιστικῶν ἀπόψεων καί ἐλπίδων γιά «παγκόσμια δημοκρατία». Τίς πιό ἀπαραίτητες ὅμως συμπληρώσεις σ᾽αὐτό τό μικρό βιβλίο, πού γράφτηκε γιά νά περάσει ἀπό λογοκρισία, θά προσπαθήσω νά τίς δόσω σέ τοῦτο τόν πρόλογο.

II

Σ᾽αὐτό τό μικρό βιβλίο ἀποδείχτηκε ὅτι ὁ πόλεμος τοῦ 1914-1918 ἦταν καί ἀπό τίς δυό πλευρές ἰμπεριαλιστικός (δηλαδή κατακτητικός, ἁρπακτικός, ληστρικός) πόλεμος, πόλεμος γιά τό

μοίρασμα τοῦ κόσμου, γιά τό μοίρασμα καί τό ξαναμοίρασμα τῶν ἀποικιῶν, τῶν «σφαιρῶν ἐπιροῆς» τοῦ χρηματιστικοῦ κεφαλαίου κτλ.

Γιατί ἡ ἀπόδειξη τοῦ ἀληθινοῦ κοινωνικοῦ ἤ πιό σωστά: τοῦ ἀληθινοῦ ταξικοῦ χαρακτήρα τοῦ πολέμου, δέν περιέχεται φυσικά στή διπλωματική ἱστορία τοῦ πολέμου, ἀλλά στήν ἀνάλυση τῆς *ἀντικειμενικῆς* κατάστασης τῶν κυρίαρχων *τάξεων σ'ὅλες* τίς ἐμπόλεμες Δυνάμεις. Γιά νά περιγράψει κανείς αὐτή τήν ἀντικειμενική κατάσταση, δέν πρέπει νά πάρει παραδείγματα καί ξεχωριστά στοιχεῖα (μιά καί τά φαινόμενα τῆς κοινωνικῆς ζωῆς εἶναι ἐξαιρετικά περίπλοκα, μπορεῖ πάντα νά βρεθεῖ ὁποιοσδήποτε ἀριθμός παραδειγμάτων ἤ ξεχωριστῶν στοιχείων, γιά νά ὑποστηριχθεῖ ὁποιαδήποτε θέση), ἀλλά ὁπωσδήποτε τό *σύνολο* τῶν στοιχείων γιά *τίς βάσεις* τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς *ὅλων* τῶν ἐμπόλεμων Δυνάμεων καί *ὅλου* τοῦ κόσμου.

Τέτια ἀκριβῶς συνοπτικά στοιχεῖα, πού δέν μποροῦν νά διαψευστοῦν, ἀναφέρω στόν πίνακα γιά τό *μοίρασμα τοῦ κόσμου* τό 1876 καί τό 1914 (στήν § 6) καί γιά τό μοίρασμα *τῶν σιδηροδρόμων* ὅλου τοῦ κόσμου τό 1890 καί τό 1913 (στήν § 7). Οἱ σιδηρόδρομοι εἶναι τό ἀποτέλεσμα τῶν κυριότερων κλάδων τῆς καπιταλιστικῆς βιομηχανίας, τῆς βιομηχανίας κάρβουνου καί τῆς σιδηρουργίας, τό ἀποτέλεσμα καί ὁ πιό παραστατικός δείκτης ἀνάπτυξης τοῦ παγκόσμιου ἐμπορίου καί τοῦ ἀστικοδημοκρατικοῦ πολιτισμοῦ. Τό πῶς συνδέονται οἱ σιδηρόδρομοι μέ τή μεγάλη παραγωγή, μέ τά μονοπώλια, μέ τά συνδικάτα, τά καρτέλ καί τά τράστ, μέ τίς τράπεζες καί μέ τή χρηματιστική ὀλιγαρχία, αὐτό φαίνεται στά προηγούμενα κεφάλαια τοῦ βιβλίου. Ἡ κατανομή τοῦ σιδηροδρομικοῦ δικτύου, ἡ ἀνισομετρία της, ἡ ἀνισομετρία τῆς ἀνάπτυξης τοῦ σιδηροδρομικοῦ δικτύου εἶναι ἀποτελέσματα τοῦ σύγχρονου μονοπωλιακοῦ καπιταλισμοῦ σέ παγκόσμια κλίμακα. Κι'αὐτά τά ἀποτελέσματα δείχνουν ὅτι πάνω σέ μιά *τέτια* οἰκονομική βάση, *ὅσο* ὑπάρχει ἀτομική ἰδιοκτησία στά μέσα παραγωγῆς, εἶναι ἐντελῶς ἀναπόφευκτοι οἱ ἰμπεριαλιστικοί πόλεμοι.

Ἡ κατασκευή σιδηροδρόμων φαίνεται μιά ἐπιχείρηση ἁπλή, φυσική, δημοκρατική, ἐκπολιτιστική καί πολιτισμένη: τέτια φαίνεται στά μάτια τῶν ἀστῶν καθηγητῶν, πού τούς πληρώνουν γιά νά ἐξωραΐζουν τήν καπιταλιστική δουλεία, καί στά μάτια τῶν μικροαστῶν φιλισταίων. Στήν πραγματικότητα τά καπιταλιστικά νήματα, πού συνδέουν μέ χιλιάδες δίκτυα αὐτές τίς ἐπιχειρήσεις μέ τήν ἀτομική ἰδιοκτησία στά μέσα παραγω-

γῆς γενικά, μετάτρεψαν αὐτή τήν κατασκευή σέ ὄργανο καταπίεσης ἑνός *δισεκατομμυρίου* ἀνθρώπων (ἀποικίες σύν μισοαποικίες), δηλαδή τοῦ μισοῦ καί πάνω πληθυσμοῦ τῆς γῆς στίς ἐξαρτημένες χῶρες καί τῶν μισθωτῶν δούλων τοῦ κεφαλαίου στίς «πολιτισμένες» χῶρες.

Ἡ ἀτομική ἰδιοκτησία πού στηρίζεται στήν ἐργασία τοῦ μικρονοικοκύρη, ὁ ἐλεύθερος συναγωνισμός, ἡ δημοκρατία— ὅλα τοῦτα τά συνθήματα, πού μ'αὐτά οἱ καπιταλιστές καί ὁ τύπος τους ἐξαπατοῦν τούς ἐργάτες καί τούς ἀγρότες, ξεπεράστηκαν πιά πολύ. Ὁ καπιταλισμός ἀναπτύχθηκε σέ παγκόσμιο σύστημα ἀποικιακῆς καταπίεσης καί χρηματιστικῆς κατάπνιξης τῆς τεράστιας πλειοψηφίας τοῦ πληθυσμοῦ τῆς γῆς ἀπό μιά χούφτα «προηγμένες» χῶρες. Καί τό μοίρασμα αὐτῆς τῆς «λείας» γίνεται ἀνάμεσα σέ 2-3 ληστές μέ παγκόσμια δύναμη, ὁπλισμένους ὥς τά δόντια (Ἀμερική, Ἀγγλία, Ἰαπωνία), πού τραβοῦν ὅλη τή γῆ στόν πόλεμό *τους* γιά τό μοίρασμα τῆς λείας *τους*.

III

Ἡ εἰρήνη τοῦ Μπρέστ-Λιτόβσκ[125], πού ὑπαγορεύτηκε ἀπό τή μοναρχική Γερμανία, καί ὕστερα ἀπ'αὐτήν ἡ πολύ πιό κτηνώδης καί αἰσχρή εἰρήνη τῶν Βερσαλλιῶν[126], πού ὑπαγορεύτηκε ἀπό τίς «δημοκρατικές» δημοκρατίες, τήν Ἀμερική καί τή Γαλλία, καθώς καί τήν «ἐλεύθερη» Ἀγγλία, πρόσφεραν τήν πιό ὠφέλιμη ὑπηρεσία στήν ἀνθρωπότητα, γιατί ξεσκέπασαν τόσο τούς πουλημένους στόν ἰμπεριαλισμό καλαμαράδες, ὅσο καί τούς ἀντιδραστικούς μικροαστούς, ὁσοδήποτε κι'ἄν ὀνόμαζαν τούς ἑαυτούς τους πασιφιστές καί σοσιαλιστές, πού ἐξυμνοῦσαν τόν «οὐϊλσωνισμό»[127] καί προσπαθοῦσαν ν'ἀποδείξουν ὅτι εἶναι δυνατή ἡ εἰρήνη καί οἱ μεταρυθμίσεις στίς συνθῆκες τοῦ ἰμπεριαλισμοῦ.

Τά δεκάδες ἑκατομμύρια πτώματα καί σακάτηδες πού ἄφησε ὁ πόλεμος, ὁ πόλεμος γιά τό ποιά ὁμάδα τῶν χρηματιστῶν ληστῶν θά πάρει μεγαλύτερη λεία, ἡ ἀγγλική ἤ ἡ γερμανική, κι'ἔπειτα αὐτές οἱ δυό «συνθῆκες εἰρήνης» ἀνοίγουν μέ πρωτοείδωτη ὥς τά τώρα ταχύτητα τά μάτια ἑκατομμυρίων καί δεκάδων ἑκατομμυρίων βασανισμένων, τσακισμένων, ἐξαπατημένων καί ἀποχαυνωμένων ἀπό τήν ἀστική τάξη ἀνθρώπων Ἐπακόλουθο τῆς παγκόσμιας καταστροφῆς πού ἔφερε ὁ πόλεμος εἶναι ἡ ἀνάπτυξη ἔτσι τῆς παγκόσμιας ἐπαναστατικῆς κρίσης πού, ὁποιεσδήποτε μακρόχρονες καί δύσκολες περιπέ-

τέιες καί ἄν περάσει, δέν μπορεῖ νά τελειώσει διαφορετικά παρά μέ τήν προλεταριακή ἐπανάσταση καί τή νίκη της.

῾Η Διακήρυξη τῆς Βασιλείας τῆς ΙΙ Διεθνοῦς, πού ἔδινε τό 1912 τήν ἐκτίμηση ἀκριβῶς τοῦ πολέμου πού ξέσπασε τό 1914 καί ὄχι τοῦ πολέμου γενικά (πόλεμοι ὑπάρχουν λογῆς-λογῆς, ὑπάρχουν καί ἐπαναστατικοί πόλεμοι), ἡ Διακήρυξη αὐτή μᾶς ἔμεινε σάν ἕνα μνημεῖο, πού ξεσκεπάζει ὅλη τήν ἐπαίσχυντη χρεοκοπία καί ὅλη τήν ἀποστασία τῶν ἡρώων τῆς ΙΙ Διεθνοῦς. Γι᾽αὐτό ἀναδημοσιεύω αὐτή τή Διακήρυξη σάν παράρτημα τούτης τῆς ἔκδοσης καί ἐφιστῶ ἀκόμη μιά φορά τήν προσοχή τῶν ἀναγνωστῶν στό γεγονός ὅτι οἱ ἥρωες τῆς ΙΙ Διεθνοῦς ἀποφεύγουν μέ τήν ἴδια ἐπίσης ἐπιμέλεια τά μέρη ἐκεῖνα τῆς Διακήρυξης πού μιλᾶνε μέ ἀκρίβεια, σαφήνεια καί ἀνοιχτά γιά τή σύνδεση αὐτοῦ ἀκριβῶς τοῦ ἐπερχόμενου πολέμου μέ τήν προλεταριακή ἐπανάσταση—τ᾽ἀποφεύγουν μέ τήν ἴδια ἐπιμέλεια, μέ τήν ὁποία ἀποφεύγει ὁ κλέφτης τό μέρος ὅπου ἔκανε τήν κλεψιά.

IV

Στό βιβλιαράκι αὐτό δίνεται ἰδιαίτερη προσοχή στήν κριτική τοῦ «καουτσκισμοῦ», τοῦ διεθνοῦς ἰδεολογικοῦ ρεύματος, πού σ᾽ὅλες τίς χῶρες τοῦ κόσμου ἐκπροσωπεῖται ἀπό τούς «πιό ἐπιφανεῖς θεωρητικούς» καί ἡγέτες τῆς ΙΙ Διεθνοῦς (στήν Αὐστρία ἀπό τόν Ὄττο Μπάουερ καί Σία, στήν ᾽Αγγλία ἀπό τόν Ράμσεϋ Μακντόναλντ κ.ἄ., στή Γαλλία ἀπό τόν ᾽Αλμπέρ Τομά κτλ. κτλ.) καί ἀπό πλῆθος σοσιαλιστές, ρεφορμιστές, πασιφιστές, ἀστούς δημοκράτες καί παπάδες.

Τό ἰδεολογικό αὐτό ρεῦμα εἶναι, ἀπό τή μιά μεριά, προϊόν τῆς ἀποσύνθεσης, τοῦ σαπίσματος τῆς ΙΙ Διεθνοῦς, καί ἀπό τήν ἄλλη, ὁ ἀναπόφευκτος καρπός τῆς ἰδεολογίας τῶν μικροαστῶν, πού οἱ ὅροι τῆς ζωῆς τους τούς κρατοῦν αἰχμάλωτους τῶν ἀστικῶν καί τῶν δημοκρατικῶν προλήψεων.

Στόν Κάουτσκι καί τούς ὁμοίους του οἱ ἀπόψεις αὐτοῦ τοῦ εἴδους σημαίνουν ὁλοκληρωτική ἄρνηση ἐκείνων ἀκριβῶς τῶν ἐπαναστατικῶν βάσεων τοῦ μαρξισμοῦ, πού ὁ συγγραφέας αὐτός τίς ὑπεράσπιζε δεκαετίες ὁλόκληρες καί εἰδικά, ἀνάμεσα στ᾽ἄλλα, στήν πάλη ἐνάντια στό σοσιαλιστικό ὀπορτουνισμό (Μπέρνσταϊν, Μιλλεράν, Χάιντμαν, Γκόμπερς κτλ.). Γι᾽αὐτό δέν εἶναι τυχαῖο τό γεγονός ὅτι τώρα σ᾽ὅλο τόν κόσμο οἱ «καουτσκιστές» ἑνώθηκαν πρακτικά καί πολιτικά μέ τούς ὀπορτουνιστές τῶν ἄκρων (μέσω τῆς ΙΙ ἤ τῆς κίτρινης Διεθνοῦς[128]) καί μέ τίς

ἀστικές κυβερνήσεις (μέσω τῶν ἀστικῶν κυβερνήσεων συνασπισμοῦ στίς ὁποῖες συμμετέχουν σοσιαλιστές).

Τό προλεταριακό ἐπαναστατικό κίνημα γενικά, πού ἀναπτύσσεται σ᾿ ὅλο τόν κόσμο, καί εἰδικά τό κομμουνιστικό, δέν μπορεῖ νά τά βγάλει πέρα χωρίς τήν ἀνάλυση καί τό ξεσκέπασμα τῶν θεωρητικῶν λαθῶν τοῦ «καουτσκισμοῦ». Πολύ περισσότερο πού ὁ πασιφισμός καί ὁ «δημοκρατισμός» γενικά, πού δέν προβάλλουν καθόλου τήν ἀξίωση νά παρουσιάζονται γιά μαρξισμός, μά πού ἀκριβῶς, ὅπως ὁ Κάουτσκι καί Σία, σκεπάζουν τό βάθος τῶν ἀντιθέσεων τοῦ ἰμπεριαλισμοῦ καί τό ἀναπόφευκτο τῆς ἐπαναστατικῆς κρίσης πού τή γεννᾶ ὁ ἴδιος — τά ρεύματα αὐτά εἶναι ἀκόμη πάρα πολύ διαδομένα σ᾿ ὅλο τόν κόσμο. Καί ἡ πάλη ἐνάντια σ᾿ αὐτά τά ρεύματα εἶναι ὑποχρεωτική γιά τό κόμμα τοῦ προλεταριάτου, πού πρέπει ν᾿ ἀποσπάσει ἀπό τήν ἀστική τάξη τούς μικρονοικοκυρέους, τούς ὁποίους αὐτή ἐξαπατᾶ, καί τά ἑκατομμύρια τῶν ἐργαζομένων πού ἔχουν λίγο-πολύ μικροαστικούς ὅρους ζωῆς.

V

Εἶναι ἀνάγκη νά ποῦμε μερικά λόγια γιά τό VIII κεφάλαιο: «Ὁ παρασιτισμός καί τό σάπισμα τοῦ καπιταλισμοῦ». Ὅπως ἔχει τονιστεῖ στό κείμενο τοῦ βιβλίου, ὁ Χίλφερντινγκ, πρώην «μαρξιστής», τώρα συναγωνιστής τοῦ Κάουτσκι καί ἕνας ἀπό τούς κύριους ἐκπρόσωπους τῆς ἀστικῆς, ρεφορμιστικῆς πολιτικῆς μέσα στό «Ἀνεξάρτητο Σοσιαλδημοκρατικό κόμμα τῆς Γερμανίας»[129], ἔκανε στό ζήτημα αὐτό ἕνα βῆμα πρός τά πίσω σέ σύγκριση μέ τόν ἄγγλο Χόμπσον, *ἀνοιχτό* πασιφιστή καί ρεφορμιστή. Τώρα ἔχει πιά ἐκδηλωθεῖ ἐντελῶς ἡ διάσπαση ὅλου τοῦ ἐργατικοῦ κινήματος (ΙΙ καί ΙΙΙ Διεθνής) σέ διεθνή κλίμακα. Ἔχει ἐκδηλωθεῖ ἀκόμη καί τό γεγονός τῆς ἔνοπλης πάλης καί τοῦ ἐμφυλίου πολέμου ἀνάμεσα σ᾿ αὐτά τά δυό ρεύματα: στή Ρωσία ὑποστήριξη τοῦ Κολτσάκ καί τοῦ Ντενίκιν ἀπό τούς μενσεβίκους καί τούς «σοσιαλεπαναστάτες» ἐνάντια στούς μπολσεβίκους, στή Γερμανία οἱ Σάιντεμαν, Νόσκε καί Σία μαζί μέ τήν ἀστική τάξη ἐνάντια στούς σπαρτακιστές[130], τό ἴδιο καί στή Φιλλανδία, Πολωνία, Οὐγγαρία κτλ. Ποιά λοιπόν εἶναι ἡ οἰκονομική βάση αὐτοῦ τοῦ κοσμοϊστορικοῦ φαινομένου;

Εἶναι ἀκριβῶς ὁ παρασιτισμός καί τό σάπισμα τοῦ καπιταλισμοῦ, πού χαρακτηρίζουν τό ἀνώτατο ἱστορικό του στάδιο, δηλαδή τόν ἰμπεριαλισμό. Ὅπως ἀποδείχνεται σέ τοῦτο τό βιβλιαράκι, ὁ καπιταλισμός ἔχει ξεχωρίσει τώρα *μιά χούφτα*

(λιγότερο ἀπό τό ἕνα δέκατο τοῦ πληθυσμοῦ τῆς γῆς, μέ τόν πιό «ἁπλόχερο» καί ἐξογκωμένο ὑπολογισμό λιγότερο ἀπό τό ἕνα πέμπτο) πολύ πλούσια καί ἰσχυρά κράτη πού ληστεύουν ὅλο τόν κόσμο—«κόβοντας» ἁπλῶς «κουπόνια». Ἡ ἐξαγωγή κεφαλαίων δίνει 8-10 δισεκατομμύρια φράγκα εἰσόδημα τό χρόνο σέ προπολεμικές τιμές καί σύμφωνα μέ τήν προπολεμική ἀστική στατιστική. Σήμερα δίνει ἀσφαλῶς πολύ περισσότερα.

Εἶναι αὐτονόητο ὅτι μέ ἕνα τόσο γιγάντιο *ὑπερκέρδος* (γιατί εἶναι πάνω ἀπό τό κέρδος πού ἀπομυζοῦν οἱ καπιταλιστές ἀπό τούς ἐργάτες τῆς χώρας «τους») *μπορεῖ νά ἐξαγοράζονται* οἱ ἐργατικοί ἡγέτες καί τό ἀνώτερο στρῶμα τῆς ἐργατικῆς ἀριστοκρατίας. Καί αὐτό τό στρῶμα τό ἐξαγοράζουν οἱ καπιταλιστές τῶν *«προηγμένων»* χωρῶν μέ χίλιους τρόπους, ἄμεσους καί ἔμμεσους, ἀνοιχτούς καί κρυφούς.

Αὐτό τό στρῶμα τῶν ἀστοποιημένων ἐργατῶν ἤ τῆς «ἐργατικῆς ἀριστοκρατίας», πού εἶναι πέρα γιά πέρα μικροαστικό ὡς πρός τόν τρόπο τῆς ζωῆς του, τό μέγεθος τῶν ἀπολαβῶν του καί τήν ὅλη κοσμοθεωρία του, εἶναι τό κύριο στήριγμα τῆς II Διεθνοῦς καί στίς μέρες μας τό κύριο *κοινωνικό* (ὄχι στρατιωτικό) *στήριγμα τῆς ἀστικῆς τάξης*. Γιατί πρόκειται γιά ἀληθινούς *πράκτορες τῆς ἀστικῆς τάξης μέσα στό ἐργατικό* κίνημα, γιά ἐργατικούς ἐντολοδόχους τῆς τάξης τῶν καπιταλιστῶν (labor lieutenants of the capitalist class), γιά ἀληθινούς ἀγωγούς τοῦ ρεφορμισμοῦ καί τοῦ σωβινισμοῦ. Στόν ἐμφύλιο πόλεμο τοῦ προλεταριάτου ἐνάντια στήν ἀστική τάξη τάσσονται ἀναπόφευκτα, καί οχι σέ μικρό ἀριθμό, μέ τό μέρος τῆς ἀστικῆς τάξης, μέ τό μέρος τῶν «βερσαλλιέρων»[131] ἐνάντια στούς «κομμουνάρους».

Ἄν δέν κατανοηθοῦν οἱ οἰκονομικές ρίζες αὐτοῦ τοῦ φαινομένου, ἄν δέν ἐκτιμηθεῖ ἡ πολιτική καί κοινωνική του σημασία, δέν μπορεῖ νά γίνει οὔτε βῆμα στόν τομέα τῆς λύσης τῶν πρακτικῶν καθηκόντων τοῦ κομμουνιστικοῦ κινήματος καί τῆς ἐπερχόμενης κοινωνικῆς ἐπανάστασης.

Ὁ ἰμπεριαλισμός εἶναι ἡ παραμονή τῆς κοινωνικῆς ἐπανάστασης τοῦ προλεταριάτου. Ἀπό τό 1917 καί δῶ αὐτό ἐπιβεβαιώθηκε σέ παγκόσμια κλίμακα.

6 τοῦ Ἰούλη 1920

Ν. Λένιν

Στά τελευταῖα 15-20 χρόνια, καί κυρίως ὕστερα ἀπό τόν ἱσπανοαμερικανικό πόλεμο (1898) καί τόν πόλεμο τῶν ἄγγλων μέ τούς μπόερς (1899-1902), ἡ οἰκονομική, ὅπως ἐπίσης καί ἡ πολιτική φιλολογία τοῦ παλιοῦ καί τοῦ νέου κόσμου σταματάει ὅλο καί πιό συχνά στήν ἔννοια «ἰμπεριαλισμός», γιά νά χαρακτηρίσει τήν ἐποχή πού ζοῦμε. Τό 1902 κυκλοφόρησε στό Λονδίνο καί στή Νέα Ὑόρκη τό ἔργο τοῦ ἄγγλου οἰκονομολόγου Τζ. Α. Χόμπσον: «Ὁ ἰμπεριαλισμός». Ὁ συγγραφέας πού ἀκολουθεῖ τήν ἄποψη τοῦ ἀστικοῦ σοσιαλρεφορμισμοῦ καί πασιφισμοῦ—πού στήν οὐσία εἶναι παρόμοια μέ τήν τωρινή θέση τοῦ πρώην μαρξιστῆ Κ. Κάουτσκι—ἔδοσε μιά πολύ καλή καί λεπτομερειακή περιγραφή τῶν βασικῶν οἰκονομικῶν καί πολιτικῶν ἰδιομορφιῶν τοῦ ἰμπεριαλισμοῦ[132]. Τό 1910 κυκλοφόρησε στή Βιέννη τό ἔργο τοῦ αὐστριακοῦ μαρξιστῆ Ροῦντολφ Χίλφερντινγκ: «Τό χρηματιστικό κεφάλαιο» (ρωσική μετάφραση: Μόσχα, 1912). Παρά τό λάθος τοῦ συγγραφέα στό ζήτημα τῆς θεωρίας τοῦ χρήματος καί μιάν ὁρισμένη τάση νά συμφιλιώσει τό μαρξισμό μέ τόν ὀπορτουνισμό, τό ἔργο αὐτό ἀποτελεῖ ἐξαιρετικά πολύτιμη θεωρητική ἀνάλυση «τῆς νεότατης φάσης στήν ἀνάπτυξη τοῦ καπιταλισμοῦ», ὅπως λέει ὁ ὑπότιτλος τοῦ βιβλίου τοῦ Χίλφερντινγκ[133]. Στήν οὐσία, ὅσα ἔχουν εἰπωθεῖ τά τελευταῖα χρόνια γιά τόν ἰμπεριαλισμό—κυρίως σ'ἕνα τεράστιο ἀριθμό ἄρθρων περιοδικῶν καί ἐφημερίδων πάνω σ'αὐτό τό θέμα, καθώς καί στίς ἀποφάσεις τῶν συνεδρίων, λογουχάρη τοῦ Χέμνιτς[134] καί τῆς Βασιλείας, πού ἔγιναν τό φθινόπωρο τοῦ 1912—ζήτημα εἶναι ἄν βγαίνουν ἔξω ἀπό τόν κύκλο τῶν ἰδεῶν πού ἐκθέτουν ἤ πιό σωστά πού συνοψίζουν οἱ δυό συγγραφεῖς τούς ὁποίους ἀναφέραμε...

Παρακάτω θά προσπαθήσουμε νά ἐκθέσουμε σύντομα καί μέ ὅσο τό δυνατό πιό ἐκλαϊκευμένη μορφή τή συνάφεια καί τήν ἀμοιβαία σχέση τῶν *βασικῶν* οἰκονομικῶν ἰδιομορφιῶν τοῦ ἰμπεριαλισμοῦ. Δέν θά μπορέσουμε νά σταθοῦμε, ὅσο κι᾿ἄν ἀξίζει τόν κόπο, στή μή οἰκονομική πλευρά τοῦ ζητήματος. Παραπομπές σέ βιβλιογραφία καί ἄλλες σημειώσεις, πού δέν μποροῦν νά ἐνδιαφέρουν ὅλους τούς ἀναγνῶστες, θά τίς δόσουμε στό τέλος τοῦ βιβλίου.

I. ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΣΗ ΤΗΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ ΚΑΙ ΜΟΝΟΠΩΛΙΑ

῾Η τεράστια ἀνάπτυξη τῆς βιομηχανίας καί τό ἐξαιρετικά γοργό προτσές συγκέντρωσης τῆς παραγωγῆς σέ ὅλο καί μεγαλύτερες ἐπιχειρήσεις εἶναι μιά ἀπό τίς πιό χαρακτηριστικές ἰδιότητες τοῦ καπιταλισμοῦ. Οἱ σύγχρονες βιομηχανικές ἀπογραφές δίνουν τά πιό πλήρη καί τά πιό ἀκριβῆ στοιχεῖα γι᾿αὐτό τό προτσές.

Στή Γερμανία λ.χ. σέ κάθε χίλιες βιομηχανικές ἐπιχειρήσεις ὑπῆρχαν μεγάλες, δηλαδή μέ πάνω ἀπό 50 μισθωτούς ἐργάτες, 3 τό 1882, 6 τό 1895 καί 9 τό 1907. Στίς ἐπιχειρήσεις αὐτές ἀναλογοῦσαν ἀπό κάθε ἑκατό ἐργάτες: 22, 30 καί 37. ῾Η συγκέντρωση ὅμως τῆς παραγωγῆς εἶναι πολύ μεγαλύτερη ἀπό τή συγκέντρωση τῶν ἐργατῶν, γιατί ἡ ἐργασία εἶναι πολύ πιό παραγωγική στίς μεγάλες ἐπιχειρήσεις. Αὐτό μᾶς τό δείχνουν τά στοιχεῖα γιά τίς ἀτμοκίνητες μηχανές καί τούς ἠλεκτρικούς κινητῆρες. Ἄν πάρουμε αὐτό πού στή Γερμανία τό λένε βιομηχανία μέ τήν πλατιά σημασία τῆς λέξης, δηλαδή μαζί καί τό ἐμπόριο καί τίς συγκοινωνίες κτλ., θά ἔχουμε τήν παρακάτω εἰκόνα: Ἀπό 3 265 623 ἐπιχειρήσεις τῆς Γερμανίας οἱ 30 588, δηλαδή συνολικά 0,9%, εἶναι μεγάλες ἐπιχειρήσεις. Αὐτές ἔχουν 5,7 ἑκατομμύρια ἐργάτες ἀπό 14,4 ἑκατομμύρια ἐργάτες συνολικά, δηλαδή τά 39,4%· 6,6 ἑκατομμύρια ἀτμόιππους ἀπό 8,8 ἑκατομμύρια συνολικά, δηλαδή τά 75,3%· 1,2 ἑκατομμύρια κιλοβάτ ἠλεκτρικῆς ἐνέργειας ἀπό 1,5 ἑκατομμύρια συνολικά, δηλαδή τά 77,2%.

Λιγότερο ἀπό τό ἕνα ἑκατοστό τῶν ἐπιχειρήσεων ἔχει *πάνω ἀπό τά* $^3/_4$ τῆς συνολικῆς κινητήριας δύναμης μέ ἀτμό καί ἠλεκτρισμό! Στά 2,97 ἑκατομμύρια μικρές (πού ἔχουν ὥς πέντε μισθωτούς ἐργάτες) ἐπιχειρήσεις, πού ἀποτελοῦν τά 91% τοῦ συνολικοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἐπιχειρήσεων, ἀναλογοῦν μόνο τά 7% τῆς κινητήριας δύναμης μέ ἀτμό καί ἠλεκτρισμό! Μερικές

Имперіализмъ, какъ высшая стадія капитализма.

(Популярный очеркъ).

За послѣднія 15-20 лѣтъ, особенно послѣ испано-американской (1898) и англо-бурской (1899-1902) войны, экономическая, а также политическая, литература стараго и новаго свѣта все чаще и чаще останавливается на понятіи „имперіализмъ" для характеристики переживаемой нами эпохи. Въ 1902 году в Лондонѣ и Нью-Іоркѣ вышло въ свѣтъ сочиненіе англійскаго экономиста Дж. А. Гобсона: „Имперіализмъ". Авторъ, стоящій на точкѣ зрѣнія буржуазнаго соціаль-реформизма и пацифизма — однородной, в сущности, съ теперешней позиціей бывшаго марксиста К. Каутскаго, — далъ очень хорошее и обстоятельное описаніе основных экономических и политических особенностей имперіализма. Въ 1910 году в Вѣнѣ вышло в свѣтъ сочиненіе австрійскаго марксиста Рудольфа Гильфердинга: „Финансовый капиталъ" (рус.

Ἡ πρώτη σελίδα τοῦ
χειρογράφου τοῦ Β. Ι. Λένιν
«Ὁ ἰμπεριαλισμός, ἀνώτατο
στάδιο τοῦ καπιταλισμοῦ».—
1916

Σμίκρυνση

δεκάδες χιλιάδες μεγάλες ἐπιχειρήσεις τά ἔχουν ὅλα. Ἑκατομμύρια μικρές ἐπιχειρήσεις δέν ἔχουν τίποτε.

Τό 1907 ὑπῆρχαν στή Γερμανία 586 ἐπιχειρήσεις μέ 1 000 καί πάνω ἐργάτες. Οἱ ἐπιχειρήσεις αὐτές εἶχαν σχεδόν *τό ἕνα δέκατο* (1,38 ἑκατομμύρια) τοῦ συνολικοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἐργατῶν καί διέθεταν *σχεδόν τό ἕνα τρίτο* (32%) τῆς συνολικῆς κινητήριας δύναμης μέ ἀτμό καί ἠλεκτρισμό*. Τό χρηματικό κεφάλαιο καί οἱ τράπεζες κάνουν, ὅπως θά δοῦμε, αὐτή τήν ὑπεροχή τῆς χούφτας τῶν μεγαλύτερων ἐπιχειρήσεων ἀκόμη πιό συντριπτική καί μάλιστα στήν πιό κυριολεκτική σημασία τῆς λέξης, δηλαδή ἑκατομμύρια μικροί, μεσαῖοι, ἀκόμη καί ἕνα μέρος τῶν μεγάλων «νοικοκυρέων», ἀποδείχνονται στήν πραγματικότητα ἀπόλυτα ὑποδουλωμένοι σέ μερικές ἑκατοντάδες ἑκατομμυριούχους-χρηματιστές.

Σέ μιάν ἄλλη προηγμένη χώρα τοῦ σύγχρονου καπιταλισμοῦ, στίς Ἑνωμένες Πολιτεῖες τῆς Βόρειας Ἀμερικῆς, ἡ ἀνάπτυξη τῆς συγκέντρωσης τῆς παραγωγῆς εἶναι ἀκόμη πιό ἰσχυρή. Ἐδῶ ἡ στατιστική ξεχωρίζει τή βιομηχανία μέ τή στενή σημασία τῆς λέξης καί ταξινομεῖ τίς ἐπιχειρήσεις ἀνάλογα μέ τό μέγεθος τῆς ἀξίας τῆς χρονιάτικης παραγωγῆς. Τό 1904 ὁ ἀριθμός τῶν μεγαλύτερων ἐπιχειρήσεων, μέ παραγωγή ἀξίας 1 ἑκατομμυρίου δολλαρίων καί πάνω, ἦταν 1 900 (ἀπό 216 180 συνολικά, δηλαδή τά 0,9%). Οἱ ἐπιχειρήσεις αὐτές εἶχαν 1,4 ἑκατομμύρια ἐργάτες (ἀπό 5,5 ἑκατομμύρια συνολικά, δηλαδή τά 25,6%) καί 5,6 δισεκατομμύρια παραγωγή (ἀπό 14,8 δισεκατομμύρια συνολικά, δηλαδή τά 38%). Ὕστερα ἀπό 5 χρόνια, τό 1909, οἱ ἀντίστοιχοι ἀριθμοί εἶναι: 3 060 ἐπιχειρήσεις (ἀπό 268 491 συνολικά, δηλ. τά 1,1%), μέ 2,0 ἑκατομμύρια ἐργάτες (ἀπό 6,6 ἑκατομμύρια συνολικά, δηλ. τά 30,5%) καί μέ 9,0 δισεκατομμύρια παραγωγή (ἀπό 20,7 δισεκατομμύρια, δηλ. τά 43,8%)**.

Ἡ μισή σχεδόν παραγωγή ὅλων τῶν ἐπιχειρήσεων τῆς χώρας βρίσκεται βασικά στά χέρια *τοῦ ἑνός ἑκατοστοῦ* τοῦ συνολικοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἐπιχειρήσεων! Κι᾿αὐτές οἱ τρεῖς χιλιάδες ἐπιχειρήσεις - γίγαντες ἀγκαλιάζουν 258 κλάδους βιομηχανίας[135]. Ἀπό δῶ φαίνεται ὅτι ἡ συγκέντρωση σέ ὁρισμένη βαθμίδα τῆς ἀνάπτυξής της ὁδηγεῖ ἀπό μόνη της, μπορεῖ νά πεῖ

* Τά στοιχεῖα εἶναι παρμένα ἀπό τήν Annalen des deutschen Reichs, 1911, Zahn (Ἐπετηρίδα τοῦ γερμανικοῦ Ράιχ, 1911, Τσάν. *Ἡ Σύντ.)*.

** Statistical Abstract of the United States 1912, p. 202 (Στατιστική Ἐπετηρίδα τῶν Ἑνωμένων Πολιτειῶν γιά τό 1912, σελ. 202. *Ἡ Σύντ.)*.

κανείς, ἄμεσα στό μονοπώλιο. Γιατί μερικές δεκάδες γιγάντιες ἐπιχειρήσεις μποροῦν εὔκολα νά ἔλθουν σέ συνεννόηση μεταξύ τους, ἐνῶ ἀπό τήν ἄλλη μεριά, οἱ μεγάλες ἀκριβῶς διαστάσεις τῶν ἐπιχειρήσεων δυσκολεύουν τό συναγωνισμό καί γεννοῦν τήν τάση πρός τό μονοπώλιο. Αὐτή ἡ μετατροπή τοῦ συναγωνισμοῦ σέ μονοπώλιο ἀποτελεῖ ἕνα ἀπό τά σπουδαιότερα φαινόμενα—ἄν ὄχι τό σπουδαιότερο—τῆς οἰκονομίας τοῦ νεότατου καπιταλισμοῦ καί εἶναι ἀπαραίτητο νά σταθοῦμε πιό λεπτομερειακά σ᾽αὐτό. Στήν ἀρχή ὅμως πρέπει νά παραμερίσουμε μιά ἐνδεχόμενη παρανόηση.

῾Η ἀμερικανική στατιστική λέει: 3 000 γιγάντιες ἐπιχειρήσεις σέ 250 κλάδους τῆς βιομηχανίας. Σάν νά ὑπάρχουν ὅλο-ὅλο ἀπό 12 πολύ μεγάλες ἐπιχειρήσεις σέ κάθε κλάδο.

Δέν εἶναι ὅμως ἔτσι. Δέν ὑπάρχουν σέ κάθε κλάδο τῆς βιομηχανίας μεγάλες ἐπιχειρήσεις· καί ἀπό τήν ἄλλη μεριά, μιά ἐξαιρετικά σπουδαία ἰδιότητα τοῦ καπιταλισμοῦ, πού ἔχει φτάσει στήν ἀνώτατη βαθμίδα ἀνάπτυξης, εἶναι ὁ λεγόμενος *συνδυασμός*, δηλαδή ἡ συνένωση σέ μιά ἐπιχείρηση διαφόρων κλάδων τῆς βιομηχανίας, πού ἀποτελοῦν εἴτε διαδοχικές βαθμίδες στήν ἐπεξεργασία τῆς πρώτης ὕλης (λ.χ. ἡ παραγωγή χυτοσιδήρου ἀπό τό μετάλλευμα καί ἡ κατεργασία τοῦ χυτοσιδήρου σέ ἀτσάλι καί παραπέρα ἴσως ἡ παραγωγή τοῦ ἑνός ἤ τοῦ ἄλλου ἕτοιμου προϊόντος ἀπό ἀτσάλι), εἴτε ἐπεξεργασίες πού παίζουν βοηθητικό ρόλο ἡ μιά σέ σχέση μέ τήν ἄλλη (λ.χ. ἡ κατεργασία ἀπορριμμάτων ἤ δευτερευόντων προϊόντων, ἡ παραγωγή εἰδῶν συσκευασίας κτλ.).

«῾Ο συνδυασμός—γράφει ὁ Χίλφερντινγκ—ἰσοφαρίζει τίς διακυμάνσεις τῆς οἰκονομικῆς συγκυρίας καί γι᾽αὐτό ἐξασφαλίζει στή συνδυασμένη ἐπιχείρηση μεγαλύτερη σταθερότητα τῆς νόρμας κέρδους. Δεύτερο, ὁ συνδυασμός ἔχει σάν ἀποτέλεσμα τόν παραμερισμό τοῦ ἐμπορίου. Τρίτο, ὁ συνδυασμός κάνει δυνατές τίς τεχνικές τελειοποιήσεις καί συνεπῶς τήν ἀποκόμιση πρόσθετου κέρδους σέ σύγκριση μέ τίς «καθαρές» (δηλαδή τίς μή συνδυασμένες) ἐπιχειρήσεις. Τέταρτο, στερεώνει τή θέση τῆς συνδυασμένης ἐπιχείρησης σέ σύγκριση μέ τίς «καθαρές», τή δυναμώνει στήν πάλη τοῦ συναγωνισμοῦ σέ περίοδο ἰσχυρῆς ὕφεσης (στασιμότητα στίς δουλιές, κρίση) ὅταν ἡ πτώση τῶν τιμῶν τῶν πρώτων ὑλῶν μένει πίσω ἀπό τήν πτώση τῶν τιμῶν τῶν ἕτοιμων ἐργοστασιακῶν προϊόντων»*.

* «Τό χρηματιστικό κεφάλαιο», ρωσ. μετ. σελ. 286-287.

῾Ο γερμανός ἀστός οἰκονομολόγος Χάυμαν, πού ἀφιέρωσε εἰδικό ἔργο γιά τήν περιγραφή τῶν «μικτῶν», δηλαδή τῶν συνδυασμένων ἐπιχειρήσεων στή γερμανική βιομηχανία σιδηροκατασκευῶν λέει: «Οἱ καθαρές ἐπιχειρήσεις καταστρέφονται, συνθλιβόμενες ἀπό τίς ὑψηλές τιμές τῶν ὑλικῶν καί τίς χαμηλές τιμές τῶν ἕτοιμων ἐργοστασιακῶν προϊόντων». Ἔχουμε σάν ἀποτέλεσμα τήν παρακάτω εἰκόνα:

«᾿Απόμειναν, ἀπό τό ἕνα μέρος, οἱ μεγάλες ἑταιρίες κάρβουνου μέ παραγωγή πού φτάνει σέ ἀρκετά ἑκατομμύρια τόννους, πού εἶναι γερά ὀργανωμένες στό συνδικάτο τους τοῦ κάρβουνου, καί ἀπό τό ἄλλο μέρος στά στενά συνδεμένα μέ αὐτές τίς ἑταιρίες μεγάλα χαλυβουργεῖα μέ τό συνδικάτο τους τοῦ ἀτσαλιοῦ. Οἱ γιγάντιες αὐτές ἐπιχειρήσεις μέ παραγωγή 400 000 τόννους ἀτσάλι τό χρόνο, (ὁ τόννος = 60 πούτια) μέ ἀντίστοιχη τεράστια ἐξόρυξη μεταλλεύματος καί κάρβουνου, καί μέ παραγωγή ἕτοιμων εἰδῶν ἀπό ἀτσάλι, μέ 10 000 ἐργάτες, στρατωνισμένους σέ ἐργοστασιακούς συνοικισμούς καί μέ δικούς τους κάποτε σιδηροδρόμους καί λιμάνια, αὐτές οἱ γιγάντιες ἐπιχειρήσεις εἶναι σήμερα ὁ ἀντιπροσωπευτικός τύπος τῆς γερμανικῆς σιδηροβιομηχανίας. Καί ἡ συγκέντρωση τραβάει ὅλο καί πιό μπροστά. Οἱ ξεχωριστές ἐπιχειρήσεις γίνονται ὁλοένα καί μεγαλύτερες. Ὅλο καί μεγαλύτερος ἀριθμός ἐπιχειρήσεων τοῦ ἴδιου ἤ διαφορετικῶν κλάδων τῆς βιομηχανίας ἑνώνονται σέ γιγάντιες ἐπιχειρήσεις, πού ἔχουν στήριγμα καί καθοδηγητή τή μισή δωδεκάδα μεγάλες τράπεζες τοῦ Βερολίνου. Στήν περίπτωση τῆς γερμανικῆς μεταλλευτικῆς βιομηχανίας ἔχει ἀποδειχτεῖ μέ ἀκρίβεια ἡ ὀρθότητα τῆς θεωρίας τοῦ Κάρλ Μάρξ γιά τή συγκέντρωση· εἶναι ἀλήθεια ὅτι αὐτό ἀφορᾶ μιά χώρα ὅπου ἡ βιομηχανία ὑποστηρίζεται μέ προστατευτικούς δασμούς καί μέ χαμηλά μεταφορικά. ῾Η μεταλλευτική βιομηχανία τῆς Γερμανίας εἶναι ὥριμη γιά ἀπαλλοτρίωση»*.

Σ᾿αὐτό τό συμπέρασμα ὄφειλε νά καταλήξει, ἔστω καί σάν ἐξαίρεση, ἕνας εὐσυνείδητος ἀστός οἰκονομολόγος. Πρέπει νά σημειώσουμε ὅτι ξεχωρίζει κάπως ἡ Γερμανία, ἐπειδή ἡ βιομηχανία της προστατεύεται ἀπό ὑψηλούς προστατευτικούς δασμούς. Τό περιστατικό ὅμως αὐτό μποροῦσε μονάχα νά

* Hans Gideon Heymann. «Die gemischten Werke im deutschen Großeisengewerbe». Stuttgart, 1904 (SS. 256, 278-279) (Χάνς Γκιντεόν Χάυμαν. «Οἱ μικτές ἐπιχειρήσεις στή γερμανική μεγάλη βιομηχανία σιδήρου». Στουτγάρδη, 1904 (σελ. 256, 278-279). *῾Η Σύντ.)*.

ἐπιταχύνει τή συγκέντρωση καί τό σχηματισμό μονοπωλιακῶν ἑνώσεων τῶν ἐπιχειρηματιῶν, καρτέλ, συνδικάτων κτλ. Ἔχει ἐξαιρετική σπουδαιότητα τό γεγονός ὅτι στή χώρα τοῦ ἐλεύθερου ἐμπορίου, στήν Ἀγγλία, ἡ συγκέντρωση ὁδηγεῖ *ἐπίσης* στό μονοπώλιο, ἄν καί κάπως ἀργότερα καί ἴσως μέ ἄλλη μορφή. Νά τί γράφει ὁ καθηγητής Χέρμαν Λεβί σέ μιά εἰδική μελέτη: «Μονοπώλια, καρτέλ καί τράστ» μέ βάση τά στοιχεῖα γιά τήν οἰκονομική ἀνάπτυξη τῆς Μεγάλης Βρετανίας:

«Στή Μεγάλη Βρετανία οἱ μεγάλες ἀκριβῶς διαστάσεις τῶν ἐπιχειρήσεων καί τό ὑψηλό τεχνικό τους ἐπίπεδο κλείνουν μέσα τους τήν τάση πρός τό μονοπώλιο. Ἀπό τή μιά μεριά ἡ συγκέντρωση εἶχε σάν ἀποτέλεσμα νά χρειάζεται νά ξοδευτοῦν τεράστια κεφάλαια γιά κάθε ἐπιχείρηση· γι᾿αὐτό οἱ νέες ἐπιχειρήσεις ἀντιμετωπίζουν ὅλο καί μεγαλύτερες ἀπαιτήσεις ἀπό τήν ἄποψη τῶν διαστάσεων τῶν ἀπαιτούμενων κεφαλαίων, πράγμα πού δυσκολεύει τήν ἐμφάνισή τους. Ἀπό τήν ἄλλη ὅμως πλευρά (καί αὐτό τό σημεῖο τό θεωροῦμε σπουδαιότερο) κάθε καινούργια ἐπιχείρηση, πού θέλει νά συμβαδίζει μέ τίς γιγάντιες ἐπιχειρήσεις οἱ ὁποῖες δημιουργήθηκαν μέ τή συγκέντρωση, πρέπει νά παράγει τέτια τεράστια πλεονάσματα προϊόντων, πού ἡ ἐπικερδής πούλησή τους θά εἶναι κατορθωτή μόνο ἄν αὐξάνει ἀσυνήθιστα ἡ ζήτηση, σέ ἀντίθετη ὅμως περίπτωση τά πλεονάσματα αὐτά τῶν προϊόντων θά ἔριχναν τίς τιμές σέ ἐπίπεδα πού δέν συμφέρουν οὔτε στό καινούργιο ἐργοστάσιο, οὔτε στίς μονοπωλιακές ἑνώσεις». Σέ διάκριση ἀπό τίς ἄλλες χῶρες, ὅπου οἱ προστατευτικοί δασμοί διευκολύνουν τή συγκρότηση καρτέλ, στήν Ἀγγλία οἱ μονοπωλιακές ἑνώσεις τῶν ἐπιχειρηματιῶν, τά καρτέλ καί τά τράστ, τίς περισσότερες φορές παρουσιάζονται τότε μόνο, ὅταν οἱ συναγωνιζόμενες ἐπιχειρήσεις δέν εἶναι περισσότερες «ἀπό κάνα δυό δωδεκάδες». «Ἡ ἐπίδραση τῆς συγκέντρωσης στή γέννηση τῶν μονοπωλίων στή μεγάλη βιομηχανία ἐκδηλώνεται ἐδῶ μέ κρυστάλλινη καθαρότητα»*.

Πρίν ἀπό μισό αἰώνα, ὅταν ὁ Μάρξ ἔγραφε τό «Κεφάλαιό» του, ἡ καταπληκτική πλειοψηφία τῶν οἰκονομολόγων θεωροῦσε τόν ἐλεύθερο συναγωνισμό «φυσικό νόμο». Ἡ ἐπίσημη ἐπιστήμη προσπάθησε μέ τή συνωμοσία τῆς σιωπῆς νά σκοτώσει τό

* Hermann Levy. «Monopole, Kartelle und Trusts». Jena, 1909, SS. 286, 290, 298 (Χέρμαν Λεβί. «Μονοπώλια, καρτέλ καί τράστ», Ἰένα, 1909, σελ. 286, 290, 298. *Ἡ Σύντ.).*

ἔργο τοῦ Μάρξ, πού ἀπόδειχνε μέ τή θεωρητική καί ἱστορική ἀνάλυση τοῦ καπιταλισμοῦ ὅτι ὁ ἐλεύθερος συναγωνισμός γεννάει τή συγκέντρωση τῆς παραγωγῆς, καί αὐτή ἡ συγκέντρωση σέ μιά ὁρισμένη βαθμίδα τῆς ἀνάπτυξής της ὁδηγεῖ στό μονοπώλιο. Τώρα τό μονοπώλιο εἶναι πιά γεγονός. Οἱ οἰκονομολόγοι γράφουν βουνά ἀπό βιβλία, πού περιγράφουν τίς διάφορες ἐκδηλώσεις τοῦ μονοπωλίου καί συνεχίζουν μέ μιά φωνή νά δηλώνουν ὅτι «ὁ μαρξισμός ἔχει ἀναιρεθεῖ». Τά γεγονότα ὅμως εἶναι πεισματάρικα πράγματα, ὅπως λέει μιά ἀγγλική παροιμία, καί, θές δέν θές, εἶσαι ὑποχρεωμένος νά τά ὑπολογίζεις. Τά γεγονότα δείχνουν ὅτι οἱ διαφορές πού ὑπάρχουν ἀνάμεσα στίς διάφορες καπιταλιστικές χῶρες, στό ζήτημα λογουχάρη τοῦ προστατευτισμοῦ ἤ τοῦ ἐλεύθερου ἐμπορίου, προκαθορίζουν ἀσήμαντες μονάχα διαφορές στή μορφή τῶν μονοπωλίων ἤ στό χρόνο τῆς ἐμφάνισής τους, ἐνῶ ἡ γέννηση τοῦ μονοπωλίου ἀπό τή συγκέντρωση γενικά τῆς παραγωγῆς ἀποτελεῖ γενικό καί βασικό νόμο τοῦ σύγχρονου σταδίου ἀνάπτυξης τοῦ καπιταλισμοῦ.

Γιά τήν Εὐρώπη μπορεῖ νά καθορίσει κανείς μέ ἀρκετή ἀκρίβεια τό χρόνο τῆς *ὁριστικῆς* ἀντικατάστασης τοῦ παλιοῦ καπιταλισμοῦ ἀπό τόν καινούργιο: εἶναι ἀκριβῶς οἱ ἀρχές τοῦ 20οῦ αἰώνα. Σέ μιά ἀπό τίς νεότατες συνοπτικές ἐργασίες σχετικά μέ τήν ἱστορία «τῆς δημιουργίας τῶν μονοπωλίων» διαβάζουμε:

«Μπορεῖ ν'ἀναφέρει κανείς ὁρισμένα παραδείγματα καπιταλιστικῶν μονοπωλίων τῆς πρίν ἀπό τό 1860 περιόδου· μπορεῖ ν'ἀνακαλύψει σ'αὐτά τά ἔμβρυα τῶν μορφῶν ἐκείνων πού μᾶς εἶναι τόσο συνηθισμένες σήμερα· ὅμως ὅλα αὐτά εἶναι ἀναμφίβολα προϊστορία τῶν καρτέλ. Ἡ πραγματική ἀρχή τῶν σύγχρονων μονοπωλίων τοποθετεῖται τό πολύ στή δεκαετία 1860-1870. Ἡ πρώτη μεγάλη περίοδος ἀνάπτυξης τῶν μονοπωλίων ἀρχίζει μέ τή διεθνή ὕφεση τῆς βιομηχανίας στά 1870-1880 καί ἐπεκτείνεται ὥς τίς ἀρχές τῆς δεκαετίας 1890-1900». «Ἄν ἐξετάσει κανείς τό ζήτημα σέ εὐρωπαϊκή κλίμακα, ὁ ἐλεύθερος συναγωνισμός φτάνει στό ἀποκορύφωμά του τίς δεκαετίες 1860-1870 καί 1870-1880. Τότε ἡ Ἀγγλία ἀποπεράτωσε τήν οἰκοδόμηση τῆς καπιταλιστικῆς της ὀργάνωσης παλιοῦ τύπου. Στή Γερμανία ἡ ὀργάνωση αὐτή ἔκανε ἀποφασιστική πάλη ἐνάντια στή βιοτεχνία καί τήν οἰκοτεχνία καί εἶχε ἀρχίσει νά δημιουργεῖ τίς δικές της μορφές ὕπαρξης».

«Ἡ μεγάλη στροφή ἀρχίζει μέ τό κράχ τοῦ 1873 ἤ πιό

σωστά μέ τήν ὕφεση πού τό ἀκολούθησε καί πού—μέ ἕνα μόλις διακρινόμενο διάλειμμα στίς ἀρχές τῆς δεκαετίας 1880-1890 καί μιά ἀσυνήθιστα ἰσχυρή, μά σύντομη ἄνοδο γύρω στό 1889—γεμίζει 22 χρόνια τῆς εὐρωπαϊκῆς οἰκονομικῆς ἱστορίας». «Στή διάρκεια τῆς σύντομης περιόδου τῆς ἀνόδου τοῦ 1889-1890 τά καρτέλ χρησιμοποιήθηκαν σέ μεγάλο βαθμό γιά τήν ἀξιοποίηση τῆς συγκυρίας. Μιά ἀπερίσκεπτη πολιτική ὕψωσε τίς τιμές ἀκόμη πιό γρήγορα καί ἀκόμη πιό ἀπότομα ἀπ'ὅ,τι θά συνέβαινε αὐτό, χωρίς τά καρτέλ, καί σχεδόν ὅλα αὐτά τά καρτέλ ἔπεσαν ἄδοξα «στόν τάφο τῆς χρεοκοπίας». Πέρασε ἀκόμη μιά πενταετία ἀπραξίας καί χαμηλῶν τιμῶν, ὅμως στή βιομηχανία δέν ἐπικρατοῦσαν πιά οἱ παλιές διαθέσεις. Τήν ὕφεση δέν τή θεωροῦσαν πιά σάν κάτι τό αὐτονόητο, ἀλλά τήν ἔβλεπαν ἁπλῶς σάν μιά ἀνάπαυλα πρίν ἀπό μιά νέα εὐνοϊκή συγκυρία.

Ἔτσι λοιπόν ἡ κίνηση τῶν καρτέλ μπῆκε στή δεύτερή της ἐποχή. Ἀπό παροδικό φαινόμενο τά καρτέλ γίνονται μιά ἀπό τίς βάσεις ὅλης τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς. Κατακτοῦν τόν ἕνα τομέα τῆς βιομηχανίας ὕστερα ἀπό τόν ἄλλο καί πρίν ἀπ'ὅλα τήν κατεργασία πρώτων ὑλῶν. Στίς ἀρχές ἤδη τῆς δεκαετίας 1890-1900 τά καρτέλ ἐπεξεργάστηκαν στήν ὀργάνωση τοῦ οἰκονομικοῦ συνδικάτου τοῦ κώκ—στό πρότυπό του δημιουργήθηκε ἀργότερα τό συνδικάτο ἄνθρακος—μιά τέτια τεχνική τῶν καρτέλ, πού στήν οὐσία τό κίνημα τῶν καρτέλ ἀπό τότε δέν προωθήθηκε πάρα πέρα. Ἡ μεγάλη ἄνοδος στά τέλη τοῦ 19ου αἰώνα καί ἡ κρίση τοῦ 1900-1903 ἔχουν—τουλάχιστο ὅσοναφορᾶ τήν ἐξορυκτική βιομηχανία καί τή βιομηχανία σιδήρου—γιά πρώτη φορά ἐντελῶς τή σφραγίδα τῶν καρτέλ. Καί ἄν τότε αὐτό φαινόταν ἀκόμη σάν κάτι τό καινούργιο, τώρα πιά γιά τήν πλατιά κοινωνική συνείδηση ἔγινε μιά αὐτονόητη ἀλήθεια τό ὅτι μεγάλοι τομεῖς τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς ἔχουν ἀφαιρεθεῖ κατά κανόνα ἀπό τόν ἐλεύθερο συναγωνισμό»*.

Ἔτσι, τά βασικά συμπεράσματα τῆς ἱστορίας τῶν μονοπω-

* Th. Vogelstein. «Die finanzielle Organisation der kapitalistischen Industrie und die Monopolbildungen» στίς «Grundriß der Sozialökonomik». VI Abt., Tüb., 1914 (Τ. Φόγκελσταϊν, «Ἡ οἰκονομική ὀργάνωση τῆς καπιταλιστικῆς βιομηχανίας καί ἡ δημιουργία τῶν μονοπωλίων» στίς «Βάσεις τῆς κοινωνικῆς οἰκονομίας», VI μέρος, Τύμπιγκεν, 1914. *Ἡ Σύντ.)*. Σύγκρ. τοῦ ἴδιου συγγραφέα: «Organisationsformen der Eisenindustrie und Textilindustrie in England und Amerika». Bd. I, Lpz., 1910 («Οἱ ὀργανωτικές μορφές τῆς βιομηχανίας σιδήρου καί τῆς ὑφαντουργίας στήν Ἀγγλία καί στήν Ἀμερική», τόμ. I, Λειψία, 1910. *Ἡ Σύντ.)*.

λίων είναι: 1) 1860-1870 καί 1870-1880—ἀνώτερη βαθμίδα ἀνάπτυξης τοῦ ἐλεύθερου συναγωνισμοῦ. Τά μονοπώλια δέν εἶναι παρά ἔμβρυα πού μόλις διακρίνονται. 2) Ὕστερα ἀπό τήν κρίση τοῦ 1873—μακρόχρονη περίοδος ἀνάπτυξης τῶν καρτέλ, πού ἀποτελοῦν ὅμως ἀκόμη ἐξαίρεση. Δέν εἶναι ἀκόμη σταθερά. Ἀποτελοῦν ἀκόμη παροδικό φαινόμενο. 3) Ἡ ἄνοδος στά τέλη τοῦ 19ου αἰώνα καί ἡ κρίση τοῦ 1900-1903: τά καρτέλ γίνονται μιά ἀπό τίς βάσεις ὅλης τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς. Ὁ καπιταλισμός μετατράπηκε σέ ἰμπεριαλισμό.

Τά καρτέλ κλείνουν συμφωνία γιά τούς ὅρους πώλησης, γιά τίς προθεσμίες πληρωμῆς κ.ἄ. Μοιράζονται μεταξύ τους τίς περιοχές πώλησης. Καθορίζουν τήν ποσότητα τῶν προϊόντων πού πρέπει νά παραχθοῦν. Κανονίζουν τίς τιμές. Κατανέμουν τά κέρδη ἀνάμεσα στίς διάφορες ἐπιχειρήσεις κτλ.

Ὁ ἀριθμός τῶν καρτέλ στή Γερμανία ὑπολογιζόταν σέ 250 περίπου τό 1896 καί σέ 385 τό 1905, καί συμμετεῖχαν σ'αὐτά πάνω-κάτω 12 000 ἐπιχειρήσεις*. Ὅλοι ὅμως παραδέχονται ὅτι οἱ ἀριθμοί αὐτοί παρουσιάζονται πολύ μειωμένοι. Ἀπό τά στοιχεῖα τῆς γερμανικῆς βιομηχανικῆς στατιστικῆς γιά τό 1907, πού ἀναφέραμε πιό πάνω, φαίνεται ὅτι αὐτές μόνο οἱ 12 000 μεγαλύτερες ἐπιχειρήσεις συγκεντρώνουν σίγουρα πάνω ἀπό τό μισό τῆς συνολικῆς κινητήριας δύναμης μέ ἀτμό καί ἠλεκτρισμό. Στίς Ἑνωμένες Πολιτεῖες τῆς Βόρειας Ἀμερικῆς ὁ ἀριθμός τῶν τράστ ὑπολογιζόταν τό 1900 σέ 185 καί τό 1907 σέ 250. Ἡ ἀμερικανική στατιστική χωρίζει ὅλες τίς βιομηχανικές ἐπιχειρήσεις σέ ἐπιχειρήσεις πού ἀνήκουν σέ χωριστά ἄτομα, σέ ἑταιρίες καί ἑνώσεις. Στίς τελευταῖες ἀνῆκαν τό 1904 τά 23,6% καί τό 1909 τά 25,9%, δηλαδή πάνω ἀπό τό ἕνα τέταρτο τοῦ συνολικοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἐπιχειρήσεων. Στίς ἐπιχειρήσεις αὐτές ἐργάζονταν τό 1904 τά 70,6% τῶν ἐργατῶν καί τό 1909 τά 75,6%, δηλ. τά τρία τέταρτα τοῦ συνολικοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἐργατῶν· οἱ διαστάσεις τῆς παραγωγῆς ἦταν 10,9 καί 16,3

---

* Dr. Riesser. «Die deutschen Großbanken und ihre Konzentration im Zusammenhange mit der Entwicklung der Gesamtwirtschaft in Deutschland». 4 Aufl., 1912, S. 149.—R. Liefmann. «Kartelle und Trusts und die Weiterbildung der volkswirtschaftlichen Organisation». 2. Aufl., 1910, S. 25 (Δρ. Ρίσσερ. «Οἱ γερμανικές μεγάλες τράπεζες καί ἡ συγκέντρωσή τους σέ σχέση μέ τή γενική ἀνάπτυξη τῆς οἰκονομίας στή Γερμανία». 4η ἔκδ., 1912, σελ. 149.—Ρ. Λῆφμαν. «Τά καρτέλ καί τά τράστ καί ἡ παραπέρα ἀνάπτυξη τῆς ὀργάνωσης τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας». 2η ἔκδ., 1910, σελ. 25. *Ἡ Σύντ.).*

δισεκατομμύρια δολλάρια, δηλαδή τά 73,7% καί 79,0% τῆς συνολικῆς παραγωγῆς.

Στά χέρια τῶν καρτέλ καί τῶν τράστ συγκεντρώνονται συχνά τά ἑπτά ὥς ὀκτώ δέκατα ὅλης τῆς παραγωγῆς ἑνός δοσμένου κλάδου τῆς βιομηχανίας. Ὅταν τό 1893 ἱδρύθηκε τό συνδικάτο κάρβουνου Ρήνου-Βεστφαλίας συγκέντρωνε τά 86,7% ὅλης τῆς παραγωγῆς κάρβουνου τῆς περιοχῆς, καί τό 1910 εἶχε φτάσει κιόλας τά 95,4%*. Τό μονοπώλιο πού δημιουργήθηκε μέ τόν τρόπο αὐτό ἐξασφαλίζει τεράστια ἔσοδα καί ὁδηγεῖ στό σχηματισμό τεχνικοπαραγωγικῶν μονάδων πελώριων διαστάσεων. Τό περίφημο τράστ τοῦ πετρελαίου στίς Ἑνωμένες Πολιτεῖες (Standard Oil Company) ἱδρύθηκε τό 1900. «Τά κεφάλαιά του ἔφταναν τά 150 ἑκατομμύρια δολλάρια. Ἐκδόθηκαν κοινές μετοχές ἀξίας 100 ἑκατομμυρίων δολλαρίων καί προνομιοῦχες ἀξίας 106 ἑκατομμυρίων. Γιά τίς τελευταῖες πληρώθηκαν τά παρακάτω μερίσματα στήν περίοδο 1900-1907: 48, 48, 45, 44, 36, 40, 40, 40%, συνολικά 367 ἑκατομμύρια δολλάρια. Ἀπό τό 1882 ὥς τό 1907 τό καθαρό κέρδος ἔφτασε τά 889 ἑκατομμύρια δολλάρια, ἀπ᾿αὐτά τά 606 ἑκατομμύρια πληρώθηκαν σάν μερίσματα καί τό ὑπόλοιπο πέρασε στό ἀποθεματικό κεφάλαιο»**. «Σέ ὅλες τίς ἐπιχειρήσεις τοῦ τράστ τοῦ ἀτσαλιοῦ (United States Steel Corporation) ἀπασχολοῦνταν τό 1907 ὄχι λιγότεροι ἀπό 210 180 ἐργάτες καί ὑπάλληλοι. Ἡ πιό μεγάλη ἐπιχείρηση τῆς γερμανικῆς μεταλλευτικῆς βιομηχανίας, ἡ ἑταιρία τοῦ Γκελζενκίρχεν (Gelsenkirchener Bergwerksgesellschaft), ἀπασχολοῦσε τό 1908 46 048 ἐργάτες καί ὑπαλλήλους»***. Τό 1902 τό τράστ τοῦ ἀτσαλιοῦ παρήγαγε κιόλας 9 ἑκατομμύρια τόννους ἀτσάλι****. Τό ἀτσάλι πού παρήγαγε ἀποτελοῦσε τό 1901 τά 66,3% καί τό 1908 τά 56,1% ὅλης τῆς

---

* Dr. Fritz Kestner. «Der Organisationszwang. Eine Untersuchung über die Kämpfe zwischen Kartellen und Außenseitern». Brl., 1912, σελ. 11 (Δρ Φρίτς Κέστνερ. «Ὁ ἐξαναγκασμός γιά ὀργάνωση. Ἔρευνα σχετικά μέ τήν πάλη ἀνάμεσα στά καρτέλ καί στίς ἔξω ἀπό τά καρτέλ ἑταιρίες», Βερολίνο. *Ἡ Σύντ.)*.

** R. Liefmann. «Beteiligungs- und Finanzierungsgesellschaften. Eine Studie über den modernen Kapitalismus und das Effektenwesen». 1. Aufl., Jena, 1909, σελ. 212 (Ρ. Λῆφμαν. «Ἑταιρίες συμμετοχῆς καί χρηματοδότησης. Μελέτη γιά τό σύγχρονο καπιταλισμό καί τήν οὐσία τῶν χρεογράφων», 1η ἔκδ., Ἰένα. *Ἡ Σύντ.)*.

*** Στό ἴδιο, σελ. 218.

****Dr. S. Tschierschky. «Kartell und Trust». Gött., 1903, σελ. 13 (Δρ. Ζ. Τσίρσκι, «Καρτέλ καί τράστ». Γκέτινγκεν. *Ἡ Σύντ)*.

παραγωγῆς ἀτσαλιοῦ τῶν Ἑνωμένων Πολιτειῶν*· ἡ ἐξόρυξη μεταλλεύματος ἀποτελοῦσε τά 43,9% καί τά 46,3% γιά τίς ἴδιες χρονιές.

Ἡ ἔκθεση τῆς ἀμερικανικῆς κυβερνητικῆς ἐπιτροπῆς γιά τά τράστ λέει: «Ἡ ὑπεροχή τους ἀπέναντι στούς ἀνταγωνιστές τους στηρίζεται στίς μεγάλες διαστάσεις τῶν ἐπιχειρήσεών τους καί στόν ὑπέροχο τεχνικό ἐξοπλισμό τους. Τό τράστ τοῦ καπνοῦ ἀπό τήν ἀρχή ἀκόμη τῆς ἵδρυσής του κατέβαλε ὅλες του τίς προσπάθειες γιά ν'ἀντικαταστήσει σέ πλατιά ἔκταση τή χειρωνακτική ἐργασία μέ τήν ἐργασία τῶν μηχανῶν. Γιά τό σκοπό αὐτό ἀγόραζε ὅλα τά διπλώματα εὑρεσιτεχνίας πού εἶχαν κάποια σχέση μέ τήν ἐπεξεργασία τοῦ καπνοῦ καί ξόδευε γι'αὐτό τεράστια ποσά. Πολλά διπλώματα εὑρεσιτεχνίας ἀποδείχνονταν στήν ἀρχή ἄχρηστα καί χρειάζονταν νά τά ἐπανεπεξεργαστοῦν οἱ μηχανικοί πού βρίσκονταν στήν ὑπηρεσία τοῦ τράστ. Στά τέλη τοῦ 1906 ἱδρύθηκαν δυό θυγατρικές ἑταιρίες—μέ τόν ἀποκλειστικό σκοπό ν'ἀγοράζουν διπλώματα εὑρεσιτεχνίας. Γιά τόν ἴδιο σκοπό τό τράστ δημιούργησε δικά του χυτήρια, ἐργοστάσια γιά τήν κατασκευή μηχανῶν καί ἐργαστήρια ἐπισκευῶν. Μιά ἀπ'αὐτές τίς ἐπιχειρήσεις, στό Μπρούκλιν, ἀπασχολεῖ κατά μέσο ὅρο 300 ἐργάτες. Ἐδῶ δοκιμάζονται οἱ ἐφευρέσεις γιά τήν παραγωγή τσιγάρων, μικρῶν πούρων, ταμπάκου, φύλλων κασσίτερου γιά τή συσκευασία κουτιῶν κτλ. Ἐδῶ τελειοποιοῦνται ἐπίσης οἱ ἐφευρέσεις»**. «Καί ἄλλα τράστ ἔχουν στήν ὑπηρεσία τους τούς λεγόμενους developping engineers (μηχανικούς γιά τήν ἀνάπτυξη τῆς τεχνικῆς), πού καθῆκον τους εἶναι νά ἐφευρίσκουν καινούργιες μεθόδους παραγωγῆς καί νά δοκιμάζουν τίς τεχνικές βελτιώσεις. Τό τράστ χαλυβουργίας πληρώνει στούς μηχανικούς καί στούς ἐργάτες του μεγάλα βραβεῖα γιά ἐφευρέσεις πού μποροῦν ν'ἀνεβάσουν τήν τεχνική ἤ νά μειώσουν τά ἔξοδα παραγωγῆς»***.

Μέ παρόμοιο τρόπο εἶναι ὀργανωμένη ἡ δουλιά γιά τίς

* Th. Vogelstein. «Organisationsformen», σελ. 275.

** Report of the Commissioner of Corporations on the Tobacco Industry. Washington, 1909, σελ. 266 ("Εκθεση μέλους τῆς Ἐπιτροπῆς γιά τίς Ἑνώσεις τῆς βιομηχανίας καπνοῦ. Οὐάσιγκτον. *Ἡ Σύντ.*)—περικοπή ἀπό τό βιβλίο τοῦ «Dr. Paul Tafel. «Die nordamerikanischen Trusts und ihre Wirkungen auf den Fortschritt der Technik». Stuttgart, 1913, σελ. 48 (Δρ. Πάουλ Τάφελ. «Τά βορειοαμερικανικά τράστ καί ἡ ἐπίδρασή τους στήν πρόοδο τῆς τεχνικῆς», Στουτγάρδη. *Ἡ Σύντ.).*

*** Στό ἴδιο, σελ. 48-49.

τεχνικές τελειοποιήσεις στή γερμανική μεγάλη βιομηχανία, λ.χ. στή χημική, πού εἶχε τόσο γιγάντια ἀνάπτυξη τίς τελευταῖες δεκαετίες. Ἀκόμη ἀπό τό 1908 τό προτσές συγκέντρωσης τῆς παραγωγῆς εἶχε δημιουργήσει σ' αὐτή τή βιομηχανία δυό κύριες «ὁμάδες», πού μέ δικό τους τρόπο πλησίαζαν ἐπίσης στό μονοπώλιο. Στήν ἀρχή οἱ ὁμάδες αὐτές ἦταν «διμερεῖς ἑνώσεις» ἀπό δυό ζευγάρια μεγάλα ἐργοστάσια, πού τό καθένα τους εἶχε κεφάλαιο 20-21 ἑκατομμύρια μάρκα: ἀπό τή μιά μεριά, τό πρώην ἐργοστάσιο Μάιστερ στό Χέχστ καί τό ἐργοστάσιο Κασσέλα στή Φραγκφούρτη τοῦ Μάιν, ἀπό τήν ἄλλη, τό ἐργοστάσιο ἀνιλίνης καί σόδας στό Λουντβιγκσχάφεν καί τό πρώην ἐργοστάσιο Μπάγερ στό Ἔλμπερφελντ. Οἱ ὁμάδες αὐτές ἔκλεισαν ἀργότερα συμφωνία, ἡ καθεμιά μέ ἕνα ἀκόμη μεγάλο ἐργοστάσιο, ἡ πρώτη τό 1905 καί ἡ δεύτερη τό 1908. Ἔτσι δημιουργήθηκαν δυό «τριμερεῖς ἑνώσεις» μέ κεφάλαιο 40-50 ἑκατομμύρια μάρκα ἡ καθεμιά καί ἀνάμεσα σ' αὐτές τίς «ἑνώσεις» ἄρχισε ἤδη ἡ «προσέγγιση», «οἱ συμφωνίες» γιά τίς τιμές κτλ.*.

Ὁ συναγωνισμός μετατρέπεται σέ μονοπώλιο. Τό ἀποτέλεσμα εἶναι μιά τεράστια πρόοδος στήν κοινωνικοποίηση τῆς παραγωγῆς. Ἰδιαίτερα κοινωνικοποιεῖται καί τό προτσές τῶν τεχνικῶν ἐφευρέσεων καί τελειοποιήσεων.

Αὐτό πιά δέν εἶναι καθόλου ὁ παλιός ἐλεύθερος συναγωνισμός τῶν σκόρπιων καί ἄγνωστων μεταξύ τους ἐργοστασιαρχῶν, πού παράγουν γιά τήν κατανάλωση σέ μιά ἄγνωστη ἀγορά. Ἡ συγκέντρωση ἔφτασε στό σημεῖο πού μπορεῖ νά γίνει ἕνας κατά προσέγγιση ὑπολογισμός ὅλων τῶν πηγῶν πρώτων ὑλῶν (λογουχάρη τῶν κοιτασμάτων σιδηρομεταλλεύματος) σέ μιά δοσμένη χώρα καί ἀκόμη, ὅπως θά δοῦμε, σέ μιά σειρά χῶρες καί σ' ὅλο τόν κόσμο. Καί ὄχι μόνο γίνεται ἕνας τέτιος ὑπολογισμός, ἀλλά αὐτές τίς πηγές τίς ἁρπάζουν στά χέρια τους οἱ γιγάντιες μονοπωλιακές ἑνώσεις. Γίνεται ἕνας κατά προσέγγιση ὑπολογισμός τῶν διαστάσεων τῆς ἀγορᾶς, πού, ὕστερα ἀπό συμφωνία, τή «μοιράζονται» μεταξύ τους αὐτές οἱ ἑνώσεις. Μονοπωλοῦνται οἱ εἰδικευμένες ἐργατικές δυνάμεις, μισθώνονται οἱ καλύτεροι μηχανικοί, ἁρπάζονται οἱ δρόμοι καί τά μέσα ἐπικοινωνίας—οἱ σιδηρόδρομοι στήν Ἀμερική, οἱ ἀτμοπλοϊκές ἑταιρίες στήν

* Riesser, στό ἔργο πού ἀναφέραμε, σελ. 547, κ.ἑ. τῆς 3ης ἔκδοσης. Οἱ ἐφημερίδες γράφουν (Ἰούνης 1916) γιά ἕνα νέο γιγάντιο τράστ πού συνενώνει τή χημική βιομηχανία τῆς Γερμανίας.

Εὐρώπη καί τήν Ἀμερική. Ὁ καπιταλισμός στό ἰμπεριαλιστικό του στάδιο ὁδηγεῖ ἄμεσα στήν πιό ὁλόπλευρη κοινωνικοποίηση τῆς παραγωγῆς, τραβάει, μποροῦμε νά ποῦμε, τούς καπιταλιστές, παρά τή θέληση καί τή συνείδησή τους, σέ κάποια νέα κοινωνική κατάσταση πραγμάτων, πού εἶναι μεταβατική ἀπό τήν πλήρη ἐλευθερία τοῦ συναγωνισμοῦ πρός τήν πλήρη κοινωνικοποίηση.

Ἡ παραγωγή γίνεται κοινωνική, ἡ ἰδιοποίηση ὅμως μένει ἀτομική. Τά κοινωνικά μέσα παραγωγῆς παραμένουν ἀτομική ἰδιοκτησία ἑνός μικροῦ ἀριθμοῦ προσώπων. Τά γενικά πλαίσια τοῦ τυπικά ἀναγνωρισμένου ἐλεύθερου συναγωνισμοῦ παραμένουν καί ἡ καταπίεση τῶν λίγων μονοπωλητῶν πάνω στόν ὑπόλοιπο πληθυσμό γίνεται ἑκατό φορές πιό βαριά, πιό αἰσθητή καί πιό ἀβάστακτη.

Ὁ γερμανός οἰκονομολόγος Κέστνερ ἀφιέρωσε εἰδικό ἔργο στήν «πάλη ἀνάμεσα στά καρτέλ καί στίς ἔξω ἀπό τά καρτέλ ἑταιρίες», δηλαδή στούς ἐπιχειρηματίες πού δέν μπῆκαν στά καρτέλ. Τό ἔργο αὐτό τό ὀνόμασε «ὁ ἐξαναγκασμός γιά ὀργάνωση», ἐνῶ θά ἔπρεπε νά μιλάει, ἄν δέν θέλει φυσικά νά ἐξωραΐσει τόν καπιταλισμό, γιά ἐξαναγκαστική ὑποταγή στίς ἑνώσεις τῶν μονοπωλητῶν. Θά εἶναι διδακτικό νά ρίξουμε μιά ματιά ἔστω καί μόνο στήν ἀπαρίθμηση τῶν μέσων τῆς σύγχρονης, νεότατης, πολιτισμένης πάλης γιά «ὀργάνωση», στήν ὁποία καταφεύγουν οἱ ἑνώσεις τῶν μονοπωλητῶν: 1) στέρηση τῶν πρώτων ὑλῶν («... εἶναι μιά ἀπό τίς σπουδαιότερες μεθόδους γιά τήν ἐξαναγκαστική προσχώρηση στό καρτέλ»)· 2) στέρηση τῶν ἐργατικῶν χεριῶν μέ τίς «συνεργασίες» (δηλαδή μέ συμφωνίες τῶν καπιταλιστῶν μέ τίς ἐργατικές ἑνώσεις, γιά νά πιάνουν οἱ ἐργάτες δουλιά μόνο σέ ἐπιχειρήσεις πού ἀνήκουν στό καρτέλ)· 3) στέρηση τοῦ ἐφοδιασμοῦ· 4) ἀποκλεισμός ἀπό τήν ἀγορά κατανάλωσης· 5) συμφωνία μέ τόν ἀγοραστή νά ἔχει ἐμπορικές σχέσεις ἀποκλειστικά μέ τά καρτέλ· 6) σχεδιασμένη μείωση τῶν τιμῶν (γιά τήν καταστροφή τῶν «ἐξωκαρτελικῶν», δηλαδή τῶν ἐπιχειρήσεων πού δέν ὑποτάσσονται στούς μονοπωλητές, ξοδεύονται ἑκατομμύρια γιά νά πωλοῦνται ἐπί ὁρισμένο χρονικό διάστημα τά ἐμπορεύματα σέ τιμές κάτω ἀπό τό κόστος. Στή βιομηχανία τῆς βενζίνης ὑπῆρξαν παραδείγματα μείωσης τῶν τιμῶν ἀπό 40 σέ 22 μάρκα, δηλαδή σχεδόν στό μισό!)· 7) στέρηση τῆς πίστωσης· 8) κήρυξη μποϊκοτάζ.

Δέν ἔχουμε πιά μπροστά μας τήν πάλη τοῦ συναγωνισμοῦ τῶν μικρῶν καί τῶν μεγάλων, τῶν τεχνικά καθυστερημένων καί

τῶν τεχνικά προοδευμένων ἐπιχειρήσεων. Ἔχουμε μπροστά μας τό πνίξιμο ἀπό τούς μονοπωλητές ἐκείνων πού δέν ὑποτάσσονται στά μονοπώλια, στό ζυγό τους, στήν αὐθαιρεσία τους. Νά πῶς ἀντανακλᾶται τό προτσές αὐτό στή συνείδηση ἑνός ἀστοῦ οἰκονομολόγου:

«Ἀκόμη καί μέσα στή σφαίρα τῆς καθαρά οἰκονομικῆς δραστηριότητας—γράφει ὁ Κέστνερ—γίνεται μιά ὁρισμένη μετατόπιση ἀπό τήν ἐμπορική δραστηριότητα, μέ τήν προηγούμενή της ἔννοια, στήν ὀργανωτικο-κερδοσκοπική. Τή μεγαλύτερη ἐπιτυχία δέν τήν ἔχει ὁ ἔμπορος πού, στηριζόμενος στήν τεχνική καί ἐμπορική του πείρα, ξέρει νά ὑπολογίζει καλύτερα τίς ἀνάγκες τῶν πελατῶν καί πού εἶναι σέ θέση νά βρίσκει καί, μπορεῖ νά πεῖ κανείς, νά «θέτει σέ ἐνέργεια» τή ζήτηση, ἡ ὁποία βρίσκεται σέ ὑπολανθάνουσα κατάσταση, ἀλλά ἡ κερδοσκοπική μεγαλοφυΐα (;!), πού εἶναι σέ θέση νά ὑπολογίζει ἀπό πρίν ἤ ἔστω καί νά προαισθάνεται μόνο τήν ὀργανωτική ἀνάπτυξη καί τή δυνατότητα ὁρισμένων σχέσεων ἀνάμεσα στίς ξεχωριστές ἐπιχειρήσεις καί στίς τράπεζες...».

Αὐτό μεταφρασμένο σέ ἀνθρωπινή γλώσσα σημαίνει: ἡ ἀνάπτυξη τοῦ καπιταλισμοῦ ἔφτασε στό σημεῖο πού, ἄν καί ἡ ἐμπορευματική παραγωγή «βασιλεύει» ὅπως καί πρίν καί θεωρεῖται ἡ βάση ὅλης τῆς οἰκονομίας, στήν πραγματικότητα ὅμως ἔχει πιά ὑποσκαφτεῖ καί τά κυριότερα κέρδη πᾶνε στίς «μεγαλοφυΐες» τῶν χρηματιστικῶν μηχανοραφιῶν. Αὐτές οἱ μηχανοραφίες καί κατεργαριές ἔχουν γιά βάση τους τήν κοινωνικοποίηση τῆς παραγωγῆς, ἡ τεράστια ὅμως πρόοδος τῆς ἀνθρωπότητας, πού μέ τή δουλιά της ἔφτασε ὥς αὐτή τήν κοινωνικοποίηση, πάει πρός ὄφελος... τῶν κερδοσκόπων. Θά δοῦμε παρακάτω πῶς «πάνω σ'αὐτή τή βάση» ἡ μικροαστική-ἀντιδραστική κριτική τοῦ καπιταλιστικοῦ ἰμπεριαλισμοῦ ὀνειρεύεται τήν ἐπιστροφή *πρός τά πίσω,* πρός τόν «ἐλεύθερο», «εἰρηνικό», «τίμιο» συναγωνισμό.

«Συνεχής ἄνοδος τῶν τιμῶν σάν ἀποτέλεσμα τῆς δημιουργίας τῶν καρτέλ—λέει ὁ Κέστνερ—παρατηρήθηκε ὥς τώρα μονάχα στά σπουδαιότερα μέσα παραγωγῆς, κυρίως στό πετροκάρβουνο, στό σίδερο, στό κάλιο, ἐνῶ, ἀντίθετα, ποτέ δέν παρατηρήθηκε στά ἕτοιμα προϊόντα. Ἡ αὔξηση τῶν κερδῶν, λόγω τῆς ἀνόδου αὐτῆς τῶν τιμῶν περιοριζόταν ἐπίσης στή βιομηχανία πού παράγει μέσα παραγωγῆς. Αὐτή ἡ παρατήρηση πρέπει νά συμπληρωθεῖ ἀκόμη μέ τό ὅτι ἡ βιομηχανία ἐπεξεργασίας πρώτων ὑλῶν (καί ὄχι ἡμικατεργασμένων προϊόντων) μέ τή

δημιουργία καρτέλ δέν βγάζει ὄφελος μόνο μέ τή μορφή ὑψηλῶν κερδῶν σέ βάρος τῆς βιομηχανίας πού ἀσχολεῖται μέ τήν παραπέρα ἐπεξεργασία τῶν ἡμικατεργασμένων προϊόντων, μά καί ἀπόκτησε ἀπέναντί της κάποια *θέση κυριαρχίας*, πράγμα πού δέν ὑπῆρχε στίς συνθῆκες τοῦ ἐλεύθερου συναγωνισμοῦ»*.

Οἱ λέξεις πού ὑπογραμμίζουμε δείχνουν τήν οὐσία τοῦ ζητήματος, πού τόσο ἀνόρεκτα καί σπάνια τήν παραδέχονται οἱ ἀστοί οἰκονομολόγοι καί πού μέ τόσο ζῆλο προσπαθοῦν νά τήν ἀποφύγουν καί νά μή τῆς δόσουν προσοχή οἱ σημερινοί ὑπερασπιστές τοῦ ὀπορτουνισμοῦ μέ τόν Κ. Κάουτσκι ἐπικεφαλῆς. Ἡ σχέση κυριαρχίας καί ἡ βία πού συνεπάγεται—αὐτό εἶναι τό χαρακτηριστικό τῆς «νεότατης φάσης στήν ἀνάπτυξη τοῦ καπιταλισμοῦ», αὐτό ἔπρεπε ἀναπόφευκτα νά προκύψει καί πρόκυψε ἀπό τή δημιουργία τῶν παντοδύναμων οἰκονομικῶν μονοπωλίων.

Θά ἀναφέρουμε ἀκόμη ἕνα παράδειγμα πού δείχνει πῶς κυριαρχοῦν τά καρτέλ. Ἐκεῖ ὅπου μποροῦν ν᾿ἁρπάξουν στά χέρια τους ὅλες ἤ τίς κυριότερες πηγές πρώτων ὑλῶν, ἡ ἐμφάνιση τῶν καρτέλ καί ἡ δημιουργία μονοπωλίων εἶναι πολύ εὔκολη. Θά ἦταν ὅμως λάθος νά νομίσουμε ὅτι τά μονοπώλια δέν παρουσιάζονται καί σέ ἄλλους κλάδους τῆς βιομηχανίας, ὅπου δέν μποροῦν νά βάλουν στό χέρι τίς πηγές τῶν πρώτων ὑλῶν. Στή βιομηχανία τσιμέντου ἡ πρώτη ὕλη βρίσκεται παντοῦ. Κι᾿αὐτή ὅμως ἡ βιομηχανία ἔχει καρτελοποιηθεῖ σέ μεγάλο βαθμό στή Γερμανία. Τά ἐργοστάσια ἔχουν ἑνωθεῖ σέ συνδικάτα κατά περιοχές: νοτιογερμανικό, τοῦ Ρήνου-Βεστφαλίας κτλ. Ἔχουν καθιερωθεῖ μονοπωλιακές τιμές: 230-280 μάρκα τό βαγόνι, ἐνῶ τό κόστος εἶναι 180 μάρκα! Οἱ ἐπιχειρήσεις δίνουν μερίσματα 12-16%. Παράλληλα ὅμως δέν πρέπει νά ξεχνᾶμε ὅτι οἱ «μεγαλοφυΐες» τῆς σύγχρονης κερδοσκοπίας ξέρουν νά τσεπώνουν μεγάλα ποσά ἀπό τά κέρδη, ἔξω ἀπό ἐκεῖνα πού κατανέμονται στά μερίσματα. Οἱ μονοπωλητές γιά νά ἐξαλείψουν τόν ἀνταγωνισμό σέ μιά τόσο ἐπικερδή βιομηχανία, καταφεύγουν ἀκόμη καί στό δόλο: διαδίδουν ψεύτικες φῆμες γιά τήν κακή κατάσταση τῆς βιομηχανίας, δημοσιεύουν ἀνώνυμες ἀγγελίες στίς ἐφημερίδες: «Κεφαλαιοῦχοι! ἀποφεύγετε νά τοποθετεῖτε κεφάλαια στή βιομηχανία τσιμέντου». Τέλος, ἀγοράζουν τίς ἐπιχειρήσεις τῶν «ἐξωμονοπωλιακῶν» (δηλαδή τῶν ἐπιχειρηματιῶν πού δέν συμμετέχουν στά συνδικάτα), τούς πληρώνουν

* Κέστνερ, στό ἔργο πού ἀναφέραμε, σελ. 254.

60-80-150 χιλιάδες μάρκα «άέρα»*. Τό μονοπώλιο άνοίγει τό δρόμο του παντοῦ καί μέ ὅλα τά μέσα, άρχίζοντας άπό τή «σεμνή» πληρωμή τοῦ «άέρα» καί τελειώνοντας στήν άμερικανική «χρησιμοποίηση» τοῦ δυναμίτη ἐνάντια στόν άνταγωνιστή.

῾Η ἐξάλειψη τῶν κρίσεων μέ τά καρτέλ εἶναι παραμύθι τῶν άστῶν οἰκονομολόγων πού προσπαθοῦν νά ἐξωραΐζουν μέ κάθε θυσία τόν καπιταλισμό. ᾿Αντίθετα, τό μονοπώλιο πού δημιουργεῖται σέ *μερικούς* κλάδους τῆς βιομηχανίας δυναμώνει καί ὀξύνει τό χάος πού χαρακτηρίζει *ὅλη* τήν καπιταλιστική παραγωγή στό σύνολό της. ῾Η ἔλλειψη ἀντιστοιχίας στήν ἀνάπτυξη τῆς γεωργίας καί τῆς βιομηχανίας, πού χαρακτηρίζει γενικά τόν καπιταλισμό, γίνεται ἀκόμη μεγαλύτερη. ῾Η προνομιούχα θέση τῆς πιό καρτελοποιημένης, τῆς λεγόμενης *βαριᾶς* βιομηχανίας καί κυρίως τοῦ κάρβουνου καί τοῦ σίδερου, ὁδηγεῖ τούς ἄλλους κλάδους τῆς βιομηχανίας «σέ ἀκόμη μεγαλύτερη ἔλλειψη προγραμματισμοῦ», ὅπως ὁμολογεῖ ὁ Γιάιντελς, πού ἔχει γράψει ἕνα ἀπό τά καλύτερα ἔργα γιά τίς «σχέσεις τῶν μεγάλων γερμανικῶν τραπεζῶν μέ τή βιομηχανία»**.

«῞Οσο πιό ἀναπτυγμένη εἶναι μιά ἐθνική οἰκονομία—γράφει ὁ Λῆφμαν, ὁ ξετσίπωτος συνήγορος τοῦ καπιταλισμοῦ—τόσο περισσότερο στρέφεται σέ πιό ριψοκίνδυνες ἐπιχειρήσεις ἤ σέ ἐπιχειρήσεις στό ἐξωτερικό, σέ τέτιες πού χρειάζεται πολύς καιρός γιά ν᾿ἀναπτυχθοῦν, ἤ, τέλος, σέ τέτιες πού ἔχουν μόνο τοπική σημασία»***. ῾Η αὔξηση τοῦ κινδύνου συνδέεται σέ τελευταία ἀνάλυση μέ τό γιγάντιο μεγάλωμα τοῦ κεφαλαίου, πού, μποροῦμε νά ποῦμε, ξεχειλίζει, τρέχει στό ἐξωτερικό κτλ. Καί ταυτόχρονα ἡ ἐντατικά γοργή ἀνάπτυξη τῆς τεχνικῆς φέρνει μαζί της ὁλοένα καί περισσότερα στοιχεῖα ἀναντιστοιχίας ἀνάμεσα στίς διάφορες πλευρές τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας, στοιχεῖα χάους καί κρίσεων. «῎Ισως—ἀναγκάζεται νά παραδεχτεῖ ὁ ἴδιος ὁ Λῆφμαν—στό κοντινό μέλλον νά ἐπιφυλάσσονται πάλι στήν ἀνθρωπότητα νέες μεγάλες ἀνατροπές στόν τομέα τῆς τεχνικῆς, πού θ᾿ἀσκήσουν τήν ἐπίδρασή τους καί στήν ὀργάνω-

---

* «Zement» von L. Eschwege. «Die Bank»[136], 1909, 1, σελ. 115 καί ἑπόμενες («Τσιμέντο» τοῦ Λ. ῎Εσβεγκε. «῾Η τράπεζα». *῾Η Σύντ.)*.

** Jeidels. «Das Verhältnis der deutschen Großbanken zur Industrie mit besonderer Berücksichtigung der Eisenindustrie». Lpz., 1905, σελ. 271 (Γιάιντελς. «῾Η σχέση τῶν μεγάλων γερμανικῶν τραπεζῶν μέ τή βιομηχανία, ἰδιαίτερα μέ τή μεταλλουργική βιομηχανία. Λειψία. *῾Η Σύντ.)*.[137].

*** Liefmann. «Beteiligungs- etc. Ges.», σελ. 434.

ση τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας»... ἠλεκτρισμός, ἀεροπλοΐα... «Συνήθως καί κατά γενικό κανόνα σέ τέτιες ἐποχές ριζικῶν οἰκονομικῶν ἀλλαγῶν ἀναπτύσσεται μεγάλη κερδοσκοπία...»*.

Καί οἱ κρίσεις—κάθε εἴδους, πιό συχνά ἀπ'ὅλες οἱ οἰκονομικές, ὄχι ὅμως μόνο οἱ οἰκονομικές—δυναμώνουν μέ τή σειρά τους σέ τεράστιες διαστάσεις τήν τάση γιά συγκέντρωση καί γιά μονοπώλιο. Νά ἕνας ἐξαιρετικά διδακτικός συλλογισμός τοῦ Γιάιντελς γιά τή σημασία τῆς κρίσης τοῦ 1900, τῆς κρίσης πού, ὅπως ξέρουμε, ἀποτέλεσε σημεῖο στροφῆς στήν ἱστορία τῶν νεότερων μονοπωλίων:

«Ἡ κρίση τοῦ 1900 βρῆκε, παράλληλα μέ τίς γιγάντιες ἐπιχειρήσεις τῶν κυριότερων κλάδων τῆς βιομηχανίας, καί πολλές ἐπιχειρήσεις μέ ἀπαρχαιωμένη, σύμφωνα μέ τίς σημερινές ἀντιλήψεις, ὀργάνωση, «καθαρές» ἐπιχειρήσεις» («δηλαδή ὄχι συνδυασμένες»), «πού τίς εἶχε ἀνεβάσει καί αὐτές πρός τά πάνω τό κύμα τῆς βιομηχανικῆς ἀνόδου. Ἡ πτώση τῶν τιμῶν, ἡ ἐλάττωση τῆς ζήτησης, ἔφεραν αὐτές τίς «καθαρές» ἐπιχειρήσεις σέ τόσο δύσκολη θέση, πού εἴτε δέν ἔθιξε καθόλου τίς συνδυασμένες γιγάντιες ἐπιχειρήσεις, εἴτε τίς ἔθιξε γιά πολύ λίγο διάστημα. Γι'αὐτό τό λόγο ἡ τελευταία κρίση τοῦ 1900 ὁδήγησε στή βιομηχανική συγκέντρωση σέ ἀσύγκριτα μεγαλύτερο βαθμό παρά ἡ κρίση τοῦ 1873: ἡ τελευταία αὐτή κρίση εἶχε ἐπίσης προκαλέσει μιάν ὁρισμένη ἐπιλογή τῶν καλύτερων ἐπιχειρήσεων, μέ τό ἐπίπεδο ὅμως τῆς τεχνικῆς ἐκείνης τῆς ἐποχῆς ἡ ἐπιλογή αὐτή δέν μπόρεσε νά ὁδηγήσει στό μονοπώλιο τῶν ἐπιχειρήσεων, πού κατάφεραν νά βγοῦν νικηφόρες ἀπό τήν κρίση. Τέτιο ἀκριβῶς μακρόχρονο μονοπώλιο, καί μάλιστα σέ ὑψηλό βαθμό, κατέχουν οἱ γιγάντιες ἐπιχειρήσεις τῆς σημερινῆς μεγάλης σιδηροβιομηχανίας καί ἠλεκτροβιομηχανίας χάρη στήν ἐξαιρετικά σύνθετη τεχνική τους, στήν ὀργάνωσή τους σέ πλατιά κλίμακα καί στήν ἰσχύ τοῦ κεφαλαίου τους, καί μετά σέ μικρότερο βαθμό καί οἱ ἐπιχειρήσεις μηχανοκατασκευῶν καί μερικῶν κλάδων τῆς βιομηχανίας μετάλλου, ἐπικοινωνιῶν κτλ.»**.

Μονοπώλιο—νά ἡ τελευταία λέξη τῆς «νεότατης φάσης ἀνάπτυξης τοῦ καπιταλισμοῦ». Οἱ παραστάσεις μας ὅμως γιά τήν πραγματική δύναμη καί σημασία τῶν σύγχρονων μονοπωλίων θά ἦταν πολύ ἀνεπαρκεῖς, ἀτελεῖς καί μειωμένες, ἄν δέν παίρναμε ὑπόψη τό ρόλο τῶν τραπεζῶν.

---

* Liefman. «Beteiligungs- etc. Ges.», σελ. 465-466.

** Jeidels, σελ. 108.

II. ΟΙ ΤΡΑΠΕΖΕΣ ΚΑΙ Ο ΝΕΟΣ ΤΟΥΣ ΡΟΛΟΣ

῾Η βασική καί ἡ πρωταρχική πράξη τῶν τραπεζῶν εἶναι ἡ μεσολάβηση στίς πληρωμές. Σέ σχέση μ᾿αὐτό οἱ τράπεζες μετατρέπουν τό ἀδρανές χρηματικό κεφάλαιο σέ ἐνεργό, δηλαδή σέ κεφάλαιο πού φέρνει κέρδος, συγκεντρώνουν τά χρηματικά ἔσοδα ὅλων τῶν εἰδῶν καί τά θέτουν στή διάθεση τῆς τάξης τῶν καπιταλιστῶν.

Στό βαθμό πού ἀναπτύσσεται ἡ τραπεζική δραστηριότητα καί συγκεντρώνεται σέ λίγα ἱδρύματα, οἱ τράπεζες μετεξελίσσονται ἀπό τό μετριόφρονα ρόλο τῶν μεσολαβητῶν σέ πανίσχυρους μονοπωλητές, πού διαθέτουν σχεδόν ὅλο τό χρηματικό κεφάλαιο τοῦ συνόλου τῶν καπιταλιστῶν καί τῶν μικρονοικοκυρέων, καθώς καί τό μεγαλύτερο μέρος τῶν μέσων παραγωγῆς καί τῶν πηγῶν πρώτων ὑλῶν σέ μιά δοσμένη χώρα ἤ σέ μιά ὁλόκληρη σειρά χωρῶν. Αὐτή ἡ μετατροπή τῶν πολυάριθμων μετριοφρόνων μεσολαβητῶν σέ μιά χούφτα μονοπωλητές ἀποτελεῖ ἕνα ἀπό τά βασικά προτσές τῆς μετεξέλιξης τοῦ καπιταλισμοῦ σέ καπιταλιστικό ἰμπεριαλισμό καί γι᾿αὐτό θά πρέπει νά σταθοῦμε, πρίν ἀπ᾿ὅλα, στή συγκέντρωση τῶν τραπεζῶν.

Στά 1907/8 οἱ καταθέσεις σ᾿ὅλες τίς μετοχικές τράπεζες τῆς Γερμανίας, πού εἶχαν πάνω ἀπό ἕνα ἑκατομμύριο μάρκα κεφάλαιο, ἔφταναν τά 7 δισεκατομμύρια μάρκα. Στά 1912/3 εἶχαν φτάσει κιόλας τά 9,8 δισεκατομμύρια. Μέσα σέ πέντε χρόνια ἔχουμε αὔξηση κατά 40%. Παράλληλα, ἀπ᾿αὐτά τά 2,8 δισεκατομμύρια αὔξηση τά 2,75 δισεκατομμύρια ἀναλογοῦν σέ 57 τράπεζες, μέ κεφάλαιο πάνω ἀπό 10 ἑκατομμύρια μάρκα. ῾Η κατανομή τῶν καταθέσεων ἀνάμεσα στίς μεγάλες καί τίς μικρές τράπεζες ἦταν ἡ παρακάτω*:

	Ποσοστό ὅλων τῶν καταθέσεων			
	στίς 9 μεγάλες τράπεζες τοῦ Βερολίνου	στίς ὑπόλοιπες 48 τράπεζες μέ κεφάλαιο πάνω ἀπό 10 ἑκατομ. μάρκα	στίς 115 τράπεζες μέ κεφάλαιο 1-10 ἑκατομμύρια	στίς μικρές τράπεζες (μέ κεφάλαιο λιγότερο ἀπό 1 ἑκατομ.)
1907/8	47	32,5	16,5	4
1912/3	49	36	12	3

* Alfred Lansburg. «Fünf Jahre d. Bankwesen», «Die Bank», 1913, τεῦχ. 8, σελ. 728 (῎Αλφρεντ Λάνσμπουργκ. «Πέντε χρόνια δράσης τῶν γερμανικῶν τραπεζῶν», «῾Η Τράπεζα». *῾Η Σύντ.).*

Οἱ μικρές τράπεζες ἔχουν ἐκτοπιστεῖ ἀπό τίς μεγάλες, ἀπό τίς ὁποῖες μόνο ἐννιά συγκεντρώνουν σχεδόν τίς μισές ἀπό ὅλες τίς καταθέσεις. Ἐδῶ ὅμως δέν πάρθηκαν ἀκόμη ὑπόψη πάρα πολλά πράγματα, ὅπως λογουχάρη μετατροπή ὁλόκληρης σειρᾶς μικρῶν τραπεζῶν σέ πραγματικά παραρτήματα τῶν μεγάλων κτλ., πού γι᾿αὐτό θά μιλήσουμε παρακάτω.

Στά τέλη τοῦ 1913 ὁ Σοῦλτσε-Γκέβερνιτς ὑπολόγιζε τίς καταθέσεις στίς 9 μεγάλες τράπεζες τοῦ Βερολίνου σέ 5,1 δισεκατομμύρια μάρκα μέσα σέ σύνολο καταθέσεων 10 περίπου δισεκατομμυρίων[138]. Παίρνοντας ὑπόψη ὄχι μόνο τίς καταθέσεις, μά ὅλο τό τραπεζικό κεφάλαιο, ὁ ἴδιος συγγραφέας ἔγραφε: «Στά τέλη τοῦ 1909 οἱ 9 μεγάλες τράπεζες τοῦ Βερολίνου, *μαζί μέ τίς ὑπαγόμενες σ᾿αὐτές τράπεζες*, διαχειρίζονταν 11,3 δισεκατομμύρια μάρκα, δηλαδή περίπου τά 83% τοῦ συνολικοῦ γερμανικοῦ τραπεζικοῦ κεφαλαίου. Ἡ «Γερμανική Τράπεζα» («Deutsche Bank»), πού διαχειρίζεται *μαζί μέ τίς ὑπαγόμενες σ᾿αὐτήν τράπεζες* περίπου 3 δισεκατομμύρια μάρκα, ἀποτελεῖ, δίπλα στήν πρωσσική Διεύθυνση τῶν κρατικῶν σιδηροδρόμων, τή μεγαλύτερη, καί παράλληλα σέ ὑψηλό βαθμό ἀποσυγκεντρωμένη συσσώρευση κεφαλαίου τοῦ παλιοῦ κόσμου»*.

Ὑπογραμμίσαμε τήν ὑπόδειξη σχετικά μέ τίς «ὑπαγόμενες» τράπεζες, γιατί αὐτή ἀφορᾶ ἕνα ἀπό τά σπουδαιότερα διακριτικά χαρακτηριστικά τῆς νεότατης καπιταλιστικῆς συγκέντρωσης. Οἱ μεγάλες ἐπιχειρήσεις, κυρίως οἱ τράπεζες, δέν καταβροχθίζουν μόνο κατευθείαν τίς μικρές, μά καί τίς «συνδέουν» μαζί τους, τίς ὑποτάσσουν, τίς συμπεριλαβαίνουν στή «δική τους» ὁμάδα, στό δικό τους «κοντσέρν»—ὅπως λέει ἡ τεχνική ὁρολογία—μέ τή «συμμετοχή» στά κεφάλαιά τους, μέ τήν ἀγορά ἤ τήν ἀνταλλαγή μετοχῶν, μέ τό σύστημα τῶν χρεωστικῶν σχέσεων κτλ., κτλ. Ὁ καθηγητής Λῆφμαν ἀφιέρωσε μιά ὁλόκληρη τεράστια «ἐργασία» ἀπό μισή χιλιάδα σελίδες γιά τήν περιγραφή τῶν σύγχρονων «ἑταιριῶν συμμετοχῆς καί χρηματοδότησης»**, προσθέτοντας, δυστυχῶς, πολύ κατώτερης

* Schulze-Gaevernitz. «Die deutsche Kreditbank» στίς «Grundriß der Sozialökonomik». Tüb., 1915, σελ. 12 καί 137 (Σοῦλτσε-Γκέβερνιτς. «Ἡ γερμανική πιστωτική τράπεζα» στίς «Βάσεις τῆς κοινωνικῆς οἰκονομίας». Τύμπινγκεν. *Ἡ Σύντ.)*.

** R. Liefmann. «Beteiligungs- und Finanzierungsgesellschaften. Eine Studie über den modernen Kapitalismus und das Effektenwesen». 1. Aufl., Jena, 1909, σελ. 212.

ποιότητας «θεωρητικούς» συλλογισμούς στό συχνά κακοχωνεμένο ἀνεπεξέργαστο ὑλικό[139]. Σέ ποιό ἀποτέλεσμα μέ τήν ἔννοια τῆς συγκέντρωσης ὁδηγεῖ αὐτό τό σύστημα τῆς «συμμετοχῆς», φαίνεται καλύτερα ἀπό καθετί ἄλλο στό ἔργο τοῦ τραπεζικοῦ «παράγοντα» Ρίσσερ γιά τίς μεγάλες γερμανικές τράπεζες[140]. Πρίν περάσουμε ὅμως στά στοιχεῖα πού δίνει, θά ἀναφέρουμε ἕνα συγκεκριμένο παράδειγμα γιά τό σύστημα τῆς «συμμετοχῆς».

῾Η «ὁμάδα» τῆς «Γερμανικῆς Τράπεζας» εἶναι μιά ἀπό τίς μεγαλύτερες, ἄν ὄχι ἡ μεγαλύτερη ἀπ᾽ὅλες τίς ὁμάδες τῶν μεγάλων τραπεζῶν. Γιά νά πάρουμε ὑπόψη τά κύρια νήματα πού συνδέουν μαζί ὅλες τίς τράπεζες αὐτῆς τῆς ὁμάδας, πρέπει νά ξεχωρίσουμε «συμμετοχή» πρώτου, δεύτερου καί τρίτου βαθμοῦ, ἤ, πράγμα πού εἶναι τό ἴδιο, ἐξάρτηση (τῶν πιό μικρῶν τραπεζῶν ἀπό τή «Γερμανική Τράπεζα») πρώτου, δεύτερου καί τρίτου βαθμοῦ. Ἔτσι ἔχουμε τήν παρακάτω εἰκόνα*:

		᾿Εξάρτηση 1ου βαθμοῦ:	᾿Εξάρτηση 2ου βαθμοῦ:	᾿Εξάρτηση 3ου βαθμοῦ:
῾Η «Γερμανική Τράπεζα» συμμετέχει:	μόνιμα σέ	17 τράπεζες·	ἀπ᾽αὐτές οἱ 9 συμμετέχουν σέ 34 ἄλλες·	ἀπ᾽αὐτές οἱ 4 συμμετέχουν σέ 7 ἄλλες
	γιά ἄγνωστο χρονικό διάστημα .... »	5 »	—	—
	ἀπό καιρό σέ καιρό .... »	8 »	ἀπ᾽αὐτές οἱ 5 συμμετέχουν σέ 14 ἄλλες·	ἀπ᾽αὐτές οἱ 2 συμμετέχουν σέ 2 ἄλλες
	Σύνολο ... σέ	30 τράπεζες·	ἀπ᾽αὐτές οἱ 14 συμμετέχουν σέ 48 ἄλλες·	ἀπ᾽αὐτές οἱ 6 συμμετέχουν σέ 9 ἄλλες

Στόν ἀριθμό τῶν 8 τραπεζῶν «μέ ἐξάρτηση πρώτου βαθμοῦ», πού ὑποτάσσονται στή «Γερμανική Τράπεζα» «ἀπό καιρό σέ καιρό», ἀνήκουν τρεῖς τράπεζες τοῦ ἐξωτερικοῦ: μιά αὐστριακή (ἡ «Τραπεζική Ἕνωση» τῆς Βιέννης—«Bankverein») καί δυό ρωσικές (ἡ ᾿Εμπορική Τράπεζα τῆς Σιβηρίας καί ἡ Ρωσική Τράπεζα ᾿Εξωτερικοῦ ᾿Εμπορίου). Συνολικά στήν ὁμάδα τῆς «Γερμανικῆς Τράπεζας» ἀνήκουν ἄμεσα ἤ ἔμμεσα, ἐξολοκλη-

* Alfred Lansburgh. «Das Beteiligungssystem im deutschen Bankwesen», «Die Bank», 1910, 1, σελ. 500 (Ἄλφρεντ Λάνσμπουργκ. «Τό σύστημα συμμετοχῆς στίς γερμανικές τράπεζες», «῾Η Τράπεζα». *῾Η Σύντ.).*

ρου ἤ μερικά, 87 τράπεζες, καί τό συνολικό ποσό τοῦ δικοῦ της καί τοῦ ξένου κεφαλαίου, πού διαθέτει ἡ ὁμάδα αὐτή, ὑπολογίζεται σέ 2-3 δισεκατομμύρια μάρκα.

Εἶναι φανερό ὅτι ἡ τράπεζα πού βρίσκεται ἐπικεφαλῆς μιᾶς τέτιας ὁμάδας καί ἔρχεται σέ συμφωνίες μέ μισή δωδεκάδα ἄλλες τράπεζες λίγο κατώτερες ἀπ'αὐτήν, γιά ἐξαιρετικά μεγάλες καί ἐπωφελεῖς χρηματιστικές πράξεις, ὅπως τά κρατικά δάνεια, ἔχει ξεπεράσει πιά τό ρόλο τοῦ «μεσολαβητῆ» καί μετατράπηκε σέ ἕνωση μιᾶς χούφτας μονοπωλητῶν.

Μέ πόση ταχύτητα γινόταν ἡ συγκέντρωση τῶν τραπεζῶν στή Γερμανία ἀκριβῶς στά τέλη τοῦ 19ου καί στίς ἀρχές τοῦ 20οῦ αἰώνα φαίνεται ἀπό τά παρακάτω στοιχεῖα τοῦ Ρίσσερ, πού τά παραθέτουμε συντομευμένα:

6 μεγάλες τράπεζες τοῦ Βερολίνου εἶχαν

Χρόνια	Ὑποκαταστήματα στή Γερμανία	Ταμεῖα καταθέσεων καί γραφεῖα ἀνταλλαγῶν	Μόνιμη συμμετοχή σέ γερμανικές μετοχικές τράπεζες	Σύνολο ἱδρυμάτων
1895	16	14	1	42
1900	21	40	8	80
1911	104	276	63	450

Βλέπουμε πόσο γρήγορα ἀναπτύσσεται τό πυκνό δίχτυ τῶν καναλιῶν πού ἀγκαλιάζουν ὅλη τή χώρα, συγκεντροποιοῦν ὅλα τά κεφάλαια καί τά χρηματικά ἔσοδα, μετατρέπουν χιλιάδες καί χιλιάδες σκόρπια νοικοκυριά σέ μιά ἑνιαία, πανεθνική καπιταλιστική καί ὕστερα σέ παγκόσμια καπιταλιστική οἰκονομία. Ἡ «ἀποκέντρωση», γιά τήν ὁποία μιλάει στήν περικοπή πού ἀναφέραμε πιό πάνω ὁ Σοῦλτσε-Γκέβερνιτς ἐξονόματος τῆς ἀστικῆς πολιτικῆς οἰκονομίας τῶν ἡμερῶν μας, εἶναι στήν πραγματικότητα ὑποταγή σ'ἕνα ἑνιαῖο κέντρο ὅλο καί περισσότερων οἰκονομικῶν μονάδων, πού προηγούμενα ἦταν σχετικά «αὐτοτελεῖς» ἤ, πιό σωστά, περιορισμένες σέ τοπικά πλαίσια. Αὐτό στήν πραγματικότητα ἀποτελεῖ *συγκεντροποίηση,* δυνάμωμα τοῦ ρόλου, τῆς σημασίας καί τῆς ἰσχῆς τῶν μονοπωλιακῶν γιγάντων.

Στίς πιό παλιές καπιταλιστικές χῶρες αὐτό τό «τραπεζικό δίχτυ» εἶναι ἀκόμη πιό πυκνό. Στήν Ἀγγλία μαζί μέ τήν Ἰρλανδία ὁ ἀριθμός τῶν ὑποκαταστημάτων ὅλων τῶν τραπεζῶν στά 1910 ἔφτανε τά 7151. Τέσσερις μεγάλες τράπεζες εἶχαν ἡ καθεμιά τους πάνω ἀπό 400 ὑποκαταστήματα (ἀπό 447 ὥς 689), μετά ἄλλες 4 πάνω ἀπό 200 καί 11 πάνω ἀπό 100.

Στή Γαλλία οί *τρεῖς* μεγαλύτερες τράπεζες ή «Crédit Lyonnais», ή «Comptoir National» καί ή «Société Générale»*, ἀνάπτυξαν τίς πράξεις τους καί τό δίχτυ τῶν ὑποκαταστημάτων τους μέ τόν παρακάτω τρόπο**:

	Ἀριθμός ὑποκαταστημάτων καί ταμείων			Κεφάλαια (σέ ἑκατομ. φράγκα)	
	στήν ἐπαρχία	στό Παρίσι	σύνολο	δικά τους	ξένα
1870....	47	17	64	200	427
1890....	192	66	258	265	1 245
1909....	1 033	196	1 229	887	4 363

Γιά νά χαρακτηρίσει τούς «δεσμούς» μιᾶς σύγχρονης μεγάλης τράπεζας ὁ Ρίσσερ παραθέτει στοιχεῖα γιά τόν ἀριθμό τῶν εἰσερχομένων καί ἐξερχομένων ἐπιστολῶν τῆς «Ἑταιρίας Προεξοφλήσεων» («Disconto-Gesellschaft»), πού εἶναι μιά ἀπό τίς μεγαλύτερες τράπεζες τῆς Γερμανίας καί ὅλου τοῦ κόσμου (τό 1914 τά κεφάλαιά της ἔφτασαν τά 300 ἑκατομμύρια μάρκα):

	Ἀριθμός ἐπιστολῶν	
	εἰσερχομένων	ἐξερχομένων
1852...........	6 135	6 292
1870...........	85 800	87 513
1900...........	533 102	626 043

Στή μεγάλη τράπεζα τοῦ Παρισιοῦ «Πιστωτική Τράπεζα τῆς Λυών» ὁ ἀριθμός τῶν λογαριασμῶν αὐξήθηκε ἀπό 28 535 τό 1875 σέ 633 539 τό 1912**.

Αὐτοί οἱ ἁπλοί ἀριθμοί δείχνουν ἴσως πιό παραστατικά, ἀπ'ὅ,τι θά τόκαναν μακροί συλλογισμοί, πώς μαζί μέ τή συγκέντρωση τοῦ κεφαλαίου καί τήν ἀνάπτυξη τοῦ κύκλου ἐργασιῶν τῶν τραπεζῶν ἀλλάζει ριζικά καί ἡ σημασία τους. Ἀπό τούς σκόρπιους καπιταλιστές διαμορφώνεται ἕνας συλλογικός καπιταλιστής. Ἡ τράπεζα, ὅταν κρατᾶ τόν τρέχοντα λογαριασμό μερικῶν καπιταλιστῶν, φαίνεται σάν νά ἐκπληρώ-

---

* «Πιστωτική τράπεζα τῆς Λυών», «Ἐθνικό Προεξοφλητικό Γραφεῖο», καί «Γενική Ἑταιρία». *Ἡ Σύντ.*

** Eugen Kaufmann. «Das französische Bankwesen». Tüb., 1911, σελ. 356 καί 362 (Εὐγένιου Κάουφμαν. «Οἱ γαλλικές Τράπεζες». Τύμπινγκεν. *Ἡ Σύντ.)*.

** Jean Lescure. «L'épargne en France». P., 1914, σελ. 52 (Ζιάν Λεσκύρ. «Ἡ ἀποταμίευση στή Γαλλία». Παρίσι. *Ἡ Σύντ.)*.

νει μιά καθαρά τεχνική, ἀποκλειστικά βοηθητική πράξη. Ὅταν ὅμως ἡ πράξη αὐτή ἀναπτύσσεται σέ γιγάντιες διαστάσεις, τότε ἀποδείχνεται ὅτι μιά χούφτα μονοπωλητές ὑποτάσσουν τίς ἐμπορικές καί βιομηχανικές πράξεις ὅλης τῆς καπιταλιστικῆς κοινωνίας, ἀποκτώντας τή δυνατότητα—μέ τίς τραπεζικές συνδέσεις, μέ τούς τρέχοντες λογαριασμούς καί τίς ἄλλες χρηματιστικές πράξεις—στήν ἀρχή *νά ξέρουν μέ ἀκρίβεια* τήν κατάσταση τῶν διαφόρων καπιταλιστῶν, ὕστερα νά τούς *ἐλέγχουν*, νά τούς ἐπηρεάζουν μέ τήν ἐπέκταση ἤ τόν περιορισμό, τή διευκόλυνση ἤ τό δυσκόλεμα τῆς πίστωσης, καί τέλος *νά καθορίζουν ἀπόλυτα* τήν τύχη τους, νά καθορίζουν τά εἰσοδήματά τους, νά τούς στεροῦν τό κεφάλαιο ἤ νά τούς δίνουν τή δυνατότητα ν'αὐξάνουν τό κεφάλαιό τους γρήγορα καί σέ τεράστιες διαστάσεις κτλ.

Μόλις πιό πάνω ἀναφέραμε τό κεφάλαιο τῶν 300 ἑκατομμυρίων μάρκων τῆς «Ἑταιρίας Προεξοφλήσεων» τοῦ Βερολίνου. Ἡ αὔξηση αὐτή τῶν κεφαλαίων τῆς «Ἑταιρίας Προεξοφλήσεων» ἦταν ἕνα ἀπό τά ἐπεισόδια τῆς πάλης γιά τήν ἡγεμονία ἀνάμεσα στίς δυό μεγαλύτερες τράπεζες τοῦ Βερολίνου, τή «Γερμανική Τράπεζα» καί τήν «Ἑταιρία Προεξοφλήσεων». Τό 1870 ἡ πρώτη ἦταν ἀκόμη νεοσύστατη καί διέθετε κεφάλαιο ὅλο-ὅλο 15 ἑκατομμύρια καί ἡ δεύτερη 30 ἑκατομμύρια. Τό 1908 ἡ πρώτη εἶχε κεφάλαιο 200 ἑκατομμύρια, ἡ δεύτερη 170 ἑκατομμύρια. Τό 1914 ἡ πρώτη ἀνέβασε τό κεφάλαιό της σέ 250 ἑκατομμύρια, ἡ δεύτερη, ὕστερα ἀπό τή συγχώνευσή της μέ μιάν ἄλλη πρώτης γραμμῆς μεγάλη τράπεζα, τήν «Ἕνωση Τραπεζῶν τοῦ Σαφχάουζεν», σέ 300 ἑκατομμύρια. Φυσικά, ἡ πάλη αὐτή γιά τήν ἡγεμονία συμβαδίζει μέ τίς ὅλο καί συχνότερες καί σταθερότερες «συμφωνίες» καί τῶν δυό τραπεζῶν. Νά τί συμπεράσματα ἐπιβάλλει αὐτή ἡ πορεία τῆς ἐξέλιξης στούς εἰδικούς τοῦ τραπεζικοῦ ζητήματος πού ἐξετάζουν τά οἰκονομικά προβλήματα ἀπό μιάν ἄποψη, πού μέ κανένα τρόπο δέν βγαίνει ἔξω ἀπό τά πλαίσια τοῦ πιό μετριοπαθοῦς καί πιό προσεκτικοῦ ἀστικοῦ μεταρυθμισμοῦ:

«Ἄλλες τράπεζες ἀκολουθοῦν τόν ἴδιο ἐπίσης δρόμο —ἔγραφε τό γερμανικό περιοδικό «Ἡ Τράπεζα», παίρνοντας ἀφορμή ἀπό τήν αὔξηση τοῦ κεφαλαίου τῆς «Ἑταιρίας Προεξοφλήσεων» σέ 300 ἑκατομμύρια—καί ἀπό τά 300 ἄτομα πού κυβερνοῦν σήμερα οἰκονομικά τή Γερμανία μέ τήν πάροδο τοῦ χρόνου θά μείνουν 50, 25 ἤ καί ἀκόμη λιγότερα. Δέν πρέπει νά περιμένει κανείς ὅτι ἡ κίνηση πού ἐμφανίστηκε τελευταῖα γιά

συγκέντρωση κεφαλαίων θά περιοριστεῖ μόνο στίς τράπεζες. Οἱ στενοί δεσμοί ἀνάμεσα στίς διάφορες τράπεζες ὁδηγοῦν φυσιολογικά καί στήν προσέγγιση τῶν συνδικάτων τῶν βιομηχάνων πού πατρονάρονται ἀπ᾽αὐτές τίς τράπεζες... καί ἕνα ὡραῖο πρωΐ θά ξυπνήσουμε καί μπροστά στά ἔκπληκτα μάτια μας θά ὑπάρχουν μονάχα τράστ· θ᾽ἀντιμετωπίζουμε τήν ἀνάγκη ν᾽ἀντικαταστήσουμε τά ἰδιωτικά μονοπώλια μέ κρατικά. Καί ὅμως στήν οὐσία δέν ἔχουμε νά κατηγορήσουμε τόν ἑαυτό μας γιά τίποτε ἄλλο, παρά γιά τό ὅτι ἀφήσαμε τήν ἐξέλιξη τῶν πραγμάτων ν᾽ἀκολουθήσει ἐλεύθερα τήν πορεία της, πού ἐπιταχύνθηκε κάπως μέ τή μετοχή»*.

Νά ἕνα ὑπόδειγμα ἀνικανότητας τῆς ἀστικῆς δημοσιολογίας, ἀπό τήν ὁποία ἡ ἀστική ἐπιστήμη διαφέρει μόνο μέ τήν μικρότερη εἰλικρίνειά της καί μέ τήν τάση νά συγκαλύπτει τήν οὐσία τοῦ ζητήματος, νά κρύβει τό δάσος πίσω ἀπό τά δέντρα. «Ὅταν μένουμε ἔκθαμβοι» μπροστά στά ἐπακόλουθα τῆς συγκέντρωσης, «ὅταν κατηγοροῦμε» τήν κυβέρνηση τῆς καπιταλιστικῆς Γερμανίας ἤ τήν καπιταλιστική «κοινωνία» («ἐμεῖς»), ὅταν φοβόμαστε τήν «ἐπιτάχυνση» τῆς συγκέντρωσης μέ εἰσαγωγή μετοχῶν, ὅπως ἕνας γερμανός εἰδικός «γιά τά ζητήματα τῶν καρτέλ», ὁ Τσίρσκι, φοβᾶται τά ἀμερικανικά τράστ καί «προτιμᾶ» τά γερμανικά καρτέλ, γιατί αὐτά εἶναι τάχα σέ θέση «νά μήν ἐπιταχύνουν τόσο ὑπερβολικά τήν τεχνική καί τήν οἰκονομική πρόοδο, ὅπως τά τράστ»**—μήπως αὐτό δέν εἶναι ἀνικανότητα;

Τά γεγονότα ὅμως παραμένουν γεγονότα. Στή Γερμανία δέν ὑπάρχουν τράστ, ἀλλά «μόνο» καρτέλ, καί ὅμως τήν *κυβερνοῦν* ὄχι περισσότεροι ἀπό 300 μεγιστάνες τοῦ κεφαλαίου. Καί ὁ ἀριθμός τους ἐλαττώνεται σταθερά. Πάντως οἱ τράπεζες σ᾽ὅλες τίς καπιταλιστικές χῶρες, καί παρόλες τίς ποικιλομορφίες τῆς τραπεζικῆς νομοθεσίας, δυναμώνουν καί ἐπιταχύνουν κατά πολύ τό προτσές συγκέντρωσης τοῦ κεφαλαίου καί δημιουργίας μονοπωλίων.

«Οἱ τράπεζες δημιουργοῦν σέ κοινωνική κλίμακα τή μορφή, ἀλλά ἀκριβῶς μόνο τή μορφή μιᾶς γενικῆς λογιστικῆς καί γενικῆς κατανομῆς τῶν μέσων παραγωγῆς»,—ἔγραφε ὁ Μάρξ

* A. Lansburgh. «Die Bank mit den 300 Millionen», «Die Bank», 1914, 1, σελ. 426. (Α. Λάνσμπουργκ. «Ἡ Τράπεζα μέ τά 300 ἑκατομμύρια», στό περιοδικό «Ἡ Τράπεζα». *Ἡ Σύντ.)*.

** S. Tschierschky, στό ἔργο πού ἀναφέραμε, σελ. 128.

πρίν ἀπό μισό αἰώνα στό «Κεφάλαιο» (ρωσ. ἔκδ., τόμ. 3ος, μέρος II, σελ. 144[141]). Τά στοιχεῖα πού ἀναφέραμε γιά τήν αὔξηση τοῦ τραπεζικοῦ κεφαλαίου, γιά τήν αὔξηση τοῦ ἀριθμοῦ τῶν γραφείων ἀνταλλαγῶν καί τῶν ὑποκαταστημάτων τῶν μεγαλύτερων τραπεζῶν, τοῦ ἀριθμοῦ τῶν λογαριασμῶν τους κτλ., μᾶς δείχνουν συγκεκριμένα αὐτή τή «γενική λογιστική» *ὅλης* τῆς τάξης τῶν καπιταλιστῶν καί μάλιστα ὄχι μονάχα τῶν καπιταλιστῶν, γιατί οἱ τράπεζες συγκεντρώνουν, ἔστω καί προσωρινά, κάθε εἴδους χρηματικά ἔσοδα, καί τῶν μικρονοικοκυρέων, καί τῶν ὑπαλλήλων, καί ἑνός μηδαμινοῦ ἀνώτερου στρώματος τῶν ἐργατῶν. «Ἡ γενική κατανομή τῶν μέσων παραγωγῆς»—νά τί *ἀναπτύσσεται,* ὅταν δοῦμε τήν τυπική πλευρά τοῦ ζητήματος, ἀπό τίς σύγχρονες τράπεζες, ἀπό τίς ὁποῖες οἱ τρεῖς ὥς ἔξη μεγαλύτερες τῆς Γαλλίας καί ἔξη ὥς ὀκτώ τῆς Γερμανίας διαθέτουν δισεκατομμύρια καί δισεκατομμύρια. Ὅμως, ὡς πρός τό *περιεχόμενό* της, αὐτή ἡ κατανομή τῶν μέσων παραγωγῆς δέν εἶναι καθόλου «γενική», μά ἰδιωτική, δηλαδή προσαρμοσμένη στά συμφέροντα τοῦ μεγάλου—καί κατά πρῶτο λόγο τοῦ μεγαλύτερου, τοῦ μονοπωλιακοῦ—κεφαλαίου, πού δρᾶ σέ συνθῆκες κάτω ἀπό τίς ὁποῖες ἡ μάζα τοῦ πληθυσμοῦ φυτοζωεῖ, ἡ ὅλη ἀνάπτυξη τῆς γεωργίας μένει σέ ἀπελπιστικό βαθμό πίσω ἀπό τήν ἀνάπτυξη τῆς βιομηχανίας, ἐνῶ στή βιομηχανία, ἡ «βαριά βιομηχανία» εἰσπράττει ἕνα φόρο ὑποτελείας ἀπό ὅλους τούς ὑπόλοιπους βιομηχανικούς κλάδους.

Στήν κοινωνικοποίηση τῆς καπιταλιστικῆς οἰκονομίας τίς τράπεζες ἀρχίζουν νά τίς συναγωνίζονται τά ταμιευτήρια καί τά ταχυδρομικά γραφεῖα, πού εἶναι πιό «ἀποκεντρωμένα», δηλαδή ἀγκαλιάζουν στόν κύκλο τῆς ἐπιροῆς τους περισσότερους τόπους, μεγαλύτερο ἀριθμό ἀπομακρυσμένων ἀπό τό κέντρο σημείων, πιό πλατιά στρώματα τοῦ πληθυσμοῦ. Νά τά στοιχεῖα πού συγκέντρωσε μιά ἀμερικανική ἐπιτροπή σχετικά μέ τό ζήτημα τῆς συγκριτικῆς ἀνάπτυξης τῶν καταθέσεων στίς τράπεζες καί στά ταμιευτήρια*: (Βλ. πίνακα, σελ. 340. *Σημ. μετ.)*

Τά ταμιευτήρια, πού πληρώνουν 4 καί $4\frac{1}{4}\%$ τόκο καταθέσεων, εἶναι ἀναγκασμένα νά ζητοῦν «προσοδοφόρα» τοποθέτηση γιά τά κεφάλαιά τους, νά καταπιάνονται μέ συναλλαγματικές, μέ ὑποθῆκες καί μ'ἄλλες δουλιές. «Ὅλο καί περισσότερο σβή-

---

* Στοιχεῖα τῆς ἀμερικανικῆς National Monetary Commission στό περιοδικό «Die Bank» ('Εθνικῆς Νομισματικῆς 'Επιτροπῆς, στό περιοδικό «Ἡ Τράπεζα». *Ἡ Σύντ.*) 1910, 2, σελ. 1200.

Καταθέσεις (σέ δισεκατομμύρια μάρκα)

	Ἀγγλία		Γαλλία		Γερμανία		
	στίς τράπεζες	στά ταμιευτήρια	στίς τράπεζες	στά ταμιευτήρια	στίς τράπεζες	στούς πιστωτικούς συνεταιρισμούς	στά ταμιευτήρια
1880...	8,4	1,6	;	0,9	0,5	0,4	2,6
1888...	12,4	2,0	1,5	2,1	1,1	0,4	4,5
1908...	23,2	4,2	3,7	4,2	7,1	2,2	13,9

νουν» τά ὅρια ἀνάμεσα στίς τράπεζες καί στά ταμιευτήρια. Τά ἐμπορικά ἐπιμελητήρια, λ.χ. τοῦ Μπόχουμ καί τῆς Ἐρφούρτης, ζητοῦν νά «ἀπαγορευτεῖ» στά ταμιευτήρια νά κάνουν «καθαρά» τραπεζικές πράξεις, ὅπως εἶναι λ.χ. ἡ προεξόφληση συναλλαγματικῶν, ζητοῦν νά περιοριστεῖ ἡ «τραπεζική» δράση τῶν ταχυδρομικῶν γραφείων*. Οἱ μεγαλοκαρχαρίες τῶν τραπεζῶν σάν νά φοβοῦνται μήπως ἀπό καμιά ἀναπάντεχη μεριά τούς πλευρίσει τό κρατικό μονοπώλιο. Φυσικά ὅμως αὐτός ὁ φόβος δέν βγαίνει ἔξω ἀπό τά πλαίσια τοῦ συναγωνισμοῦ, ἄς ποῦμε, δυό τμηματαρχῶν μέσα στό ἴδιο γραφεῖο. Γιατί, ἀπό τή μιά μεριά, τά δισεκατομμύρια τῶν κεφαλαίων τῶν ταμιευτηρίων βρίσκονται στήν πραγματικότητα καί σέ τελευταία ἀνάλυση στή διάθεση *τῶν ἴδιων* μεγιστάνων τοῦ τραπεζικοῦ κεφαλαίου, καί ἀπό τήν ἄλλη, τό κρατικό μονοπώλιο στήν καπιταλιστική κοινωνία εἶναι ἁπλῶς ἕνα μέσο γιά νά μεγαλώνουν καί νά σταθεροποιοῦνται τά ἔσοδα τῶν ἑκατομμυριούχων τοῦ ἑνός ἤ τοῦ ἄλλου κλάδου τῆς βιομηχανίας, πού βρίσκονται στά πρόθυρα τῆς χρεοκοπίας.

Ἡ ἀντικατάσταση τοῦ παλιοῦ καπιταλισμοῦ, ὅπου κυριαρχοῦσε ὁ ἐλεύθερος συναγωνισμός, ἀπό τό νέο καπιταλισμό, ὅπου κυριαρχεῖ τό μονοπώλιο, ἐκφράζεται, ἀνάμεσα στ'ἄλλα, μέ τή μείωση τῆς σημασίας τοῦ χρηματιστηρίου. «Τό χρηματιστήριο—γράφει τό περιοδικό «Ἡ Τράπεζα»—ἀπό καιρό ἔπαψε νά εἶναι ὁ ἀπαραίτητος μεσάζων στήν κυκλοφορία, ὅπως ἦταν παλιότερα, τότε πού οἱ τράπεζες δέν μποροῦσαν ἀκόμη νά διαθέτουν στούς πελάτες τους τό μεγαλύτερο μέρος τῶν χρεογράφων πού ἐκδίδονταν»**.

* Στοιχεῖα τῆς ἀμερικανικῆς National Monetary Commission στό περιοδικό «Die Bank», 1913, σελ. 811 καί 1022· 1914, σελ. 713.
** «Die Bank», 1914, I, σελ. 316.

««Κάθε τράπεζα εἶναι ἕνα χρηματιστήριο»—αὐτό τό σύγχρονο ἀπόφθεγμα κλείνει μέσα του τόσο περισσότερη ἀλήθεια, ὅσο μεγαλύτερη εἶναι ἡ τράπεζα, ὅσο περισσότερες προόδους σημειώνει ἡ συγκέντρωση στόν τραπεζικό κλάδο»*. «Ἄν προηγούμενα, στά 1870-1880, τό χρηματιστήριο, μέ τίς νεανικές του ὑπερβολές» (πρόκειται γιά ἕναν «λεπτό» ὑπαινιγμό γιά τό χρηματιστηριακό κράχ τοῦ 1873[142], γιά τά ἱδρυτικά σκάνδαλα[143] κτλ.) «ἐγκαινίασε τήν ἐποχή τῆς ἐκβιομηχάνισης τῆς Γερμανίας, σήμερα οἱ τράπεζες καί ἡ βιομηχανία μποροῦν «νά τά βγάλουν πέρα μόνες τους». Ἡ κυριαρχία τῶν μεγάλων τραπεζῶν μας στό χρηματιστήριο... δέν εἶναι παρά ἡ ἔκφραση τοῦ ὁλόπλευρα ὀργανωμένου γερμανικοῦ βιομηχανικοῦ κράτους. Ἄν ἔτσι περιορίζεται ὁ τομέας τῶν οἰκονομικῶν νόμων πού λειτουργοῦν αὐτόματα καί ἐπεκτείνεται ἐξαιρετικά ὁ τομέας τῆς συνειδητῆς ρύθμισης μέσω τῶν τραπεζῶν, τότε σέ σχέση μέ αὐτό αὐξάνει ἀπεριόριστα καί ἡ εὐθύνη τῶν λίγων ἡγετικῶν προσώπων στήν ἐθνική οἰκονομία»—αὐτά γράφει ὁ γερμανός καθηγητής Σοῦλτσε-Γκέβερνιτς**, ἀπολογητής τοῦ γερμανικοῦ ἰμπεριαλισμοῦ καί αὐθεντία γιά τούς ἰμπεριαλιστές ὅλων τῶν χωρῶν, πού προσπαθεῖ νά συγκαλύψει μιά «λεπτομέρεια», καί συγκεκριμένα τό ὅτι ἡ «συνειδητή ρύθμιση» μέσω τῶν τραπεζῶν συνίσταται στήν καταλήστευση τοῦ κοινοῦ ἀπό μιά χούφτα «ὁλόπλευρα ὀργανωμένους» μονοπωλητές. Σκοπός τοῦ ἀστοῦ καθηγητῆ δέν εἶναι ἡ ἀποκάλυψη ὁλόκληρου τοῦ μηχανισμοῦ, τό ξεσκέπασμα ὅλων τῶν τεχνασμάτων τῶν τραπεζιτῶν μονοπωλητῶν, μά ἡ συγκάλυψή τους.

Τό ἴδιο ἀκριβῶς κάνει καί ὁ Ρίσσερ, οἰκονομολόγος μέ ἀκόμη μεγαλύτερο κύρος καί τραπεζικός «παράγοντας», ὁ ὁποῖος μέ φράσεις πού δέν λένε τίποτε ξεφορτώνεται τά γεγονότα πού δέν μπορεῖ νά τ'ἀρνηθεῖ κανείς: «Τό χρηματιστήριο χάνει ὅλο καί περισσότερο τήν ἐντελῶς ἀπαραίτητη ἰδιότητά του γιά ὅλη τήν οἰκονομία καί γιά τήν κυκλοφορία τῶν χρεογράφων: νά εἶναι ὄχι μόνο τό πιό λεπτό ὄργανο μέτρησης, ἀλλά καί ἕνας σχεδόν αὐτόματα δρῶν ρυθμιστής τῶν οἰκονομικῶν κινήσεων πού συρέουν σ'αὐτό»***.

Μ'ἄλλα λόγια: ὁ παλιός καπιταλισμός, ὁ καπιταλισμός τοῦ

* Dr. Oscar Stillich: «Geld-und Bankwesen». Berlin, 1907, σελ. 169 (Δρ Ὄσκαρ Στίλλιχ. «Χρῆμα καί τράπεζες», Βερολίνο. *Ἡ Σύντ.*).

** Schulze-Gaevernitz. «Die deutsche Kreditbank», στίς «Grundriß der Sozialökonomik». Tüb., 1915, σελ. 101.

*** Ρίσσερ, στό ἔργο πού ἀναφέραμε, σελ. 629 τῆς 4ης ἔκδοσης.

ἐλεύθερου συναγωνισμοῦ μέ τόν ἀπόλυτα ἀπαραίτητο γι᾿αὐτόν ρυθμιστή, τό χρηματιστήριο, περνάει στό παρελθόν. Στή θέση του ἦρθε ὁ νέος καπιταλισμός, πού ἔχει πάνω του ξεκάθαρα τά γνωρίσματα ἑνός μεταβατικοῦ φαινομένου, κάποιου μίγματος ἐλεύθερου συναγωνισμοῦ καί μονοπωλίου. Φυσικά προβάλλει τό ἐρώτημα: *σέ τί* «μετατρέπεται» αὐτός ὁ νεότατος καπιταλισμός, οἱ ἀστοί ὅμως ἐπιστήμονες φοβοῦνται νά βάλουν αὐτό τό ἐρώτημα.

«Πρίν τριάντα χρόνια οἱ ἐλεύθερα συναγωνιζόμενοι ἐπιχειρηματίες ἐκτελοῦσαν τά $^9/_{10}$ τῆς οἰκονομικῆς ἐργασίας πού δέν ἀνῆκε στόν τομέα τῆ χειρωνακτικῆς δουλιᾶς τῶν «ἐργατῶν». Σήμερα τά $^9/_{10}$ αὐτῆς τῆς οἰκονομικῆς πνευματικῆς ἐργασίας τά ἐκτελοῦν *ὑπάλληλοι*. Οἱ τράπεζες βρίσκονται ἐπικεφαλῆς αὐτῆς τῆς ἐξέλιξης*. Αὐτή ἡ ὁμολογία τοῦ Σοῦλτσε-Γκέβερνιτς καταλήγει γιά μιά ἀκόμη φορά στό ἐρώτημα: σέ τί πράγμα μετατρέπεται ὁ νεότατος καπιταλισμός, ὁ καπιταλισμός στό ἰμπεριαλιστικό του στάδιο;———

᾿Ανάμεσα στίς λίγες τράπεζες, πού ἐξαιτίας τοῦ προτσές συγκέντρωσης παραμένουν ἐπικεφαλῆς ὅλης τῆς καπιταλιστικῆς οἰκονομίας παρατηρεῖται καί δυναμώνει φυσικά ὅλο καί περισσότερο ἡ τάση πρός μιά μονοπωλιακή συμφωνία, πρός ἕνα *τράστ τῶν τραπεζῶν*. Στήν ᾿Αμερική ὄχι ἐννιά, ἀλλά *δυό* ἀπό τίς μεγαλύτερες τράπεζες, οἱ τράπεζες τῶν δισεκατομμυριούχων Ροκφέλλερ καί Μόργκαν[144] ἐξουσιάζουν ἕνα κεφάλαιο 11 δισεκατομμυρίων μάρκων**. Στή Γερμανία ἡ καταβρόχθιση τῆς «῞Ενωσης Τραπεζῶν τοῦ Σαφχάουζεν» ἀπό τήν «῾Εταιρία Προεξοφλήσεων», πού ἀναφέραμε πιό πάνω, προκάλεσε τό παρακάτω σχόλιο τῆς «᾿Εφημερίδας τῆς Φραγκφούρτης»[145], πού ἐκφράζει τά χρηματιστηριακά συμφέροντα:

«Μέ τήν ἀνάπτυξη τῆς συγκέντρωσης τῶν τραπεζῶν στενεύει ὁ κύκλος τῶν ἱδρυμάτων, στά ὁποῖα μπορεῖ κανείς ν᾿ἀπευθυνθεῖ γιά νά ζητήσει πιστώσεις, πράγμα πού μεγαλώνει τήν ἐξάρτηση τῆς μεγάλης βιομηχανίας ἀπό λίγες ὁμάδες τραπεζῶν. Μέ τή στενή σύνδεση ἀνάμεσα στή βιομηχανία καί στόν κόσμο τῶν χρηματιστῶν ἡ ἐλευθερία κίνησης τῶν βιομηχανικῶν ἑταιριῶν πού χρειάζονται τραπεζικό κεφάλαιο περιορίζεται. Γι᾿αὐτό ἡ μεγάλη βιομηχανία βλέπει μέ ἀνάμικτα αἰσθήματα τήν ἐντεινό-

---

* Schulze-Gaevernitz. «Die deutsche Kreditbank» στίς «Grundriß der Sozialökonomik». Tüb., 1915, σελ. 151.

** «Die Bank», 1912, 1, σελ. 435.

μενη τραστοποίηση (συνένωση ἤ μετατροπή σέ τράστ) τῶν τραπεζῶν. Καί πραγματικά, πολλές ἤδη φορές παρατηρήθηκαν σπέρματα ὁρισμένων συμφωνιῶν ἀνάμεσα στά διάφορα κοντσέρν τῶν μεγάλων τραπεζῶν, συμφωνιῶν πού ὁδηγοῦν στόν περιορισμό τοῦ συναγωνισμοῦ*.

Καί πάλι, γιά μιά ἀκόμη φορά, ἡ τελευταία λέξη στήν ἀνάπτυξη τῶν τραπεζῶν εἶναι τό μονοπώλιο.

Ὅσο γιά τή στενή σύνδεση ἀνάμεσα στίς τράπεζες καί τή βιομηχανία, σ᾽αὐτόν ἀκριβῶς τόν τομέα ἐκφράζεται ἴσως μέ τόν πιό παραστατικό τρόπο ὁ καινούργιος ρόλος τῶν τραπεζῶν. Ἄν ἡ τράπεζα προεξοφλεῖ τή συναλλαγματική ἑνός δοσμένου ἐπιχειρηματία, τοῦ ἀνοίγει τρέχοντα λογαριασμό κτλ., αὐτές οἱ πράξεις, παρμένες χωριστά, δέν μειώνουν οὔτε κατά ἕνα γιῶτα τήν αὐτοτέλεια αὐτοῦ τοῦ ἐπιχειρηματία καί ἡ τράπεζα δέν βγαίνει ἀπό τό μετριόφρονα ρόλο τοῦ μεσάζοντα. Ἄν ὅμως αὐτές οἱ πράξεις γίνονται συχνότερα καί μονιμότερα, ἄν ἡ τράπεζα «συγκεντρώνει» στά χέρια της τεράστια κεφάλαια, ἄν ἡ διεκπεραίωση τῶν τρεχόντων λογαριασμῶν μιᾶς δοσμένης ἐπιχείρησης ἐπιτρέπει στήν τράπεζα—καί αὐτό ἀκριβῶς γίνεται—νά γνωρίζει ὅλο καί πιό λεπτομερειακά, ὅλο καί πληρέστερα τήν οἰκονομική κατάσταση τοῦ πελάτη της, τότε ἔχουμε σάν ἀποτέλεσμα τήν ὅλο καί πληρέστερη ἐξάρτηση τοῦ βιομήχανου καπιταλιστῆ ἀπό τήν τράπεζα.

Παράλληλα ἀναπτύσσεται, μπορεῖ νά πεῖ κανείς, ἡ προσωπική ἕνωση τῶν τραπεζῶν μέ τίς μεγαλύτερες ἐπιχειρήσεις τῆς βιομηχανίας καί τοῦ ἐμπορίου, ἡ συγχώνευση τῶν πρώτων καί τῶν δεύτερων μέ τήν κατοχή μετοχῶν, μέ τήν εἴσοδο διευθυντῶν τῶν τραπεζῶν σάν μελῶν στά Ἐποπτικά συμβούλια (ἤ στίς διοικήσεις) τῶν ἐμποροβιομηχανικῶν ἐπιχειρήσεων καί ἀντίστροφα. Ὁ γερμανός οἰκονομολόγος Γιάιντελς ἔχει συγκεντρώσει πολύ λεπτομερειακά στοιχεῖα γι᾽αὐτό τό εἶδος συγκέντρωσης τῶν κεφαλαίων καί τῶν ἐπιχειρήσεων. Οἱ ἕξι μεγαλύτερες τράπεζες τοῦ Βερολίνου ἀντιπροσωπεύονταν μέ τούς διευθυντές τους σέ *344* βιομηχανικές ἑταιρίες καί μέ τά μέλη τῶν διοικήσεών τους σέ ἄλλες *407,* συνολικά σέ *751* ἑταιρίες. Σέ *289* ἑταιρίες εἶχαν εἴτε ἀπό δυό μέλη στά Ἐποπτικά συμβούλια εἴτε τή θέση τοῦ προέδρου τοῦ ἐποπτικοῦ συμβουλίου. Ἀνάμεσα σ᾽αὐτές τίς ἐμποροβιομηχανικές ἑταιρίες συναντοῦμε τούς πιό

* Ἡ περικοπή εἶναι παρμένη ἀπό τό ἔργο τοῦ Σοῦλτσε-Γκέβερνιτς στό βιβλίο «Grdr. d. S.-Oek», σελ. 155.

διαφορετικούς κλάδους τῆς βιομηχανίας, καί ἀσφαλιστικές ἑταιρίες, καί ἐπιχειρήσεις συγκοινωνιῶν, καί ἑστιατόρια, καί θέατρα, καί βιομηχανίες εἰδῶν τέχνης κ.ἄ. 'Από τήν ἄλλη μεριά, στά ἐποπτικά συμβούλια αὐτῶν τῶν ἴδιων ἕξι τραπεζῶν βρίσκονταν (τό 1910) 51 ἀπό τούς μεγαλύτερους βιομήχανους, μαζί καί ὁ διευθυντής τῆς ἑταιρίας Κρούπ, ὁ διευθυντής τῆς γιγάντιας ἀτμοπλοϊκῆς ἑταιρίας «Hapag» (Hamburg–Amerika) κτλ. κτλ. Καθεμιά ἀπό τίς ἕξι τράπεζες συμμετεῖχε ἀπό τό 1895 ὥς τό 1910 στήν ἔκδοση μετοχῶν καί ὁμολογιῶν γιά πολλές ἑκατοντάδες βιομηχανικές ἑταιρίες καί συγκεκριμένα: ἀπό 281 ὥς 419*.

Ἡ «προσωπική ἕνωση» τῶν τραπεζῶν μέ τή βιομηχανία συμπληρώνεται μέ τήν «προσωπική ἕνωση» αὐτῶν ἤ ἐκείνων τῶν ἑταιριῶν μέ τήν κυβέρνηση. «Οἱ θέσεις τῶν μελῶν τῶν 'Εποπτικῶν συμβουλίων—γράφει ὁ Γιάιντελς—παραχωροῦνται πρόθυμα σέ πρόσωπα μέ μεγάλα ὀνόματα, καθώς καί σέ πρώην δημόσιους ὑπαλλήλους πού μποροῦν νά προσφέρουν ὄχι καί λίγες διευκολύνσεις (!!) στίς σχέσεις μέ τίς ἀρχές»... «Στό 'Εποπτικό συμβούλιο μιᾶς μεγάλης τράπεζας συναντᾶς συνήθως κάποιο μέλος τῆς Βουλῆς ἤ κάποιο μέλος τοῦ Δημοτικοῦ συμβουλίου τοῦ Βερολίνου».

Ἡ δημιουργία καί ἡ τελική διαμόρφωση, μπορεῖ νά πεῖ κανείς, τῶν μεγάλων καπιταλιστικῶν μονοπωλίων ἀκολουθεῖ, κατά συνέπεια, ὁλοταχῶς ὅλους τούς «φυσικούς» καί «ὑπερφυσικούς» δρόμους. Διαμορφώνεται συστηματικά ἕνας ὁρισμένος καταμερισμός τῆς δουλιᾶς ἀνάμεσα σέ μερικές ἑκατοντάδες χρηματιστές βασιλιάδες τῆς σύγχρονης καπιταλιστικῆς κοινωνίας:

«Παράλληλα μ'αὐτή τή διεύρυνση τοῦ πεδίου δράσης ὁρισμένων μεγαλοβιομηχάνων» (πού μπαίνουν στίς Διοικήσεις τῶν τραπεζῶν κτλ.) «καί μέ τόν περιορισμό τῶν ἐπαρχιακῶν διευθυντῶν τραπεζῶν σέ μιά καθορισμένη βιομηχανική περιοχή μεγαλώνει κάπως καί ἡ εἰδίκευση τῶν διευθυντῶν τῶν μεγάλων τραπεζῶν. Αὐτή ἡ εἰδίκευση εἶναι γενικά νοητή μόνο ὅταν εἶναι μεγάλες οἱ διαστάσεις ὅλης τῆς τραπεζικῆς ἐπιχείρησης καί ἰδίως οἱ σχέσεις της μέ τή βιομηχανία. Αὐτός ὁ καταμερισμός τῆς ἐργασίας ἀκολουθεῖ δυό κατευθύνσεις: ἀπό τή μιά μεριά, τίς σχέσεις μέ τή βιομηχανία στό σύνολό της τίς ἀναθέτουν σ'ἕναν ἀπό τούς διευθυντές, σάν εἰδικό τομέα του, καί ἀπό τήν ἄλλη,

* Γιάιντελς καί Ρίσσερ, στά ἔργα πού ἀναφέραμε.

κάθε διευθυντής ἀναλαβαίνει τήν ἐπίβλεψη ὁρισμένων ἐπιχειρήσεων ἤ ὁρισμένων ὁμάδων ἐπιχειρήσεων πού ἔχουν συναφή εἰδίκευση ἤ συμφέροντα».... (῾Ο καπιταλισμός ἔχει κιόλας ἀναπτυχθεῖ ὥς τήν ὀργανωμένη *ἐπίβλεψη* τῶν διαφόρων ἐπιχειρήσεων)... «῾Η γερμανική βιομηχανία κάποτε μάλιστα μονάχα ἡ βιομηχανία τῆς Δυτικῆς Γερμανίας» (ἡ Δυτική Γερμανία εἶναι τό πιό βιομηχανικό μέρος τῆς Γερμανίας), «ἀποτελεῖ καί εἰδικότητα τοῦ ἑνός· οἱ σχέσεις μέ τά κράτη καί τή βιομηχανία τοῦ ἐξωτερικοῦ, οἱ πληροφορίες σχετικά μέ τά πρόσωπα τῶν βιομηχάνων κ.ἄ., οἱ χρηματιστηριακές ὑποθέσεις κτλ. ἀποτελοῦν τήν εἰδικότητα τῶν ἄλλων. ᾿Εκτός ἀπ᾿αὐτό, συχνά ὁ καθένας ἀπό τούς διευθυντές τῆς τράπεζας ἀναλαβαίνει τή διεύθυνση καί κάποιου ἰδιαίτερου κλάδου ἤ κάποιας ἰδιαίτερης περιοχῆς. ῾Ο ἕνας βρίσκεται κυρίως στά ᾿Εποπτικά συμβούλια ἠλεκτρικῶν ἑταιριῶν, ὁ ἄλλος χημικῶν ἐργοστασίων, ἐργοστασίων παραγωγῆς μπύρας ἤ ζάχαρης, ἄλλος βρίσκεται σέ μερικές ἀπομονωμένες ἐπιχειρήσεις καί παράλληλα στά ᾿Εποπτικά συμβούλια τῶν ἀσφαλιστικῶν ἑταιριῶν... Μέ λίγα λόγια, εἶναι βέβαιο ὅτι στίς μεγάλες τράπεζες, στό βαθμό πού ἀναπτύσσονται ἡ ἔκταση καί ἡ ποικιλομορφία τῶν πράξεών τους, διαμορφώνεται ἕνας ὁλοένα καί μεγαλύτερος καταμερισμός τῆς ἐργασίας ἀνάμεσα στούς διευθυντές, μέ σκοπό (καί μέ ἀποτέλεσμα) νά τούς ἀνεβάσουν, μπορεῖ νά πεῖ κανείς, πιό πάνω ἀπό τίς καθαρά τραπεζικές ὑποθέσεις, καί νά τούς κάνουν πιό ἱκανούς νά κρίνουν, πιό ἐμπειρογνώμονες στά γενικά ζητήματα τῆς βιομηχανίας καί τά εἰδικά ζητήματα τῶν ξεχωριστῶν της κλάδων, νά τούς προετοιμάσουν γιά δράση στόν τομέα τῆς βιομηχανικῆς σφαίρας ἐπιροῆς τῆς τράπεζας. Τό σύστημα αὐτό τῶν τραπεζῶν συμπληρώνεται ἀπό τήν τάση τους νά ἐκλέγουν στά ᾿Εποπτικά τους συμβούλια ἀνθρώπους εἰδικούς στά ζητήματα τῆς βιομηχανίας, ἐπιχειρηματίες, πρώην δημόσιους ὑπαλλήλους, ἰδιαίτερα ἀνθρώπους πού ἔχουν ὑπηρετήσει στούς σιδηροδρόμους, στή διεύθυνση μεταλλείων» κτλ.*.

Παρόμοια ἱδρύματα βλέπουμε καί στίς γαλλικές τράπεζες, μόνο μέ κάπως διαφορετική μορφή. Λογουχάρη, μιά ἀπό τίς τρεῖς μεγαλύτερες γαλλικές τράπεζες, ἡ «Πιστωτική Τράπεζα τῆς Λυών», ἔχει ὀργανώσει ἰδιαίτερη «ὑπηρεσία οἰκονομικῶν μελετῶν» (service des études financières). Στήν ὑπηρεσία αὐτή ἐργάζονται μόνιμα πάνω ἀπό 50 μηχανικοί, στατιστικοί, οἰκονο-

* Γιάιντελς, στό ἔργο πού ἀναφέραμε, σελ. 156-157.

μολόγοι, νομικοί κ.ά. Στοιχίζει ἑξακόσιες ὥς ἑπτακόσιες χιλιάδες φράγκα τό χρόνο. Ἡ ὑπηρεσία αὐτή ὑποδιαιρεῖται μέ τή σειρά της σέ ὀκτώ τμήματα: τό ἕνα συγκεντρώνει στοιχεῖα εἰδικά γιά τίς βιομηχανικές ἐπιχειρήσεις, τό ἄλλο μελετάει τή γενική στατιστική, τό τρίτο τίς σιδηροδρομικές καί ἀτμοπλοϊκές ἑταιρίες, τό τέταρτο τά χρεόγραφα, τό πέμπτο τίς οἰκονομικές ἐκθέσεις κτλ.*.

Ἔτσι ἔχουμε, ἀπό τή μιά μεριά, μιά ὅλο καί μεγαλύτερη συγχώνευση ἤ, ὅπως ἐκφράστηκε εὔστοχα ὁ Ν. Ι. Μπουχάριν, σύμφυση τοῦ τραπεζικοῦ καί τοῦ βιομηχανικοῦ κεφαλαίου, καί ἀπό τήν ἄλλη, μετεξέλιξη τῶν τραπεζῶν σέ ἱδρύματα ἀληθινά «καθολικοῦ χαρακτήρα». Θεωροῦμε ἀπαραίτητο νά ἀναφέρουμε τίς ἀκριβεῖς ἐκφράσεις πάνω σ᾽αὐτό τό ζήτημα τοῦ Γιάιντελς, ἑνός συγγραφέα πού μελέτησε καλύτερα ἀπ᾽ὅλους τό ζήτημα:

«Σάν ἀποτέλεσμα τῆς ἐξέτασης τῶν βιομηχανικῶν σχέσεων στό σύνολό τους προκύπτει ὁ *καθολικός χαρακτήρας* τῶν χρηματιστικῶν ἱδρυμάτων, πού δροῦν γιά τή βιομηχανία. Σέ ἀντίθεση πρός τίς ἄλλες μορφές τῶν τραπεζῶν καί σέ ἀντίθεση πρός τίς ἀπαιτήσεις πού πρόβαλλε ποῦ καί ποῦ ἡ φιλολογία, ὅτι δηλ. οἱ τράπεζες πρέπει νά εἰδικεύονται σ᾽ἕναν ὁρισμένο τομέα ἤ κλάδο βιομηχανίας γιά νά μήν χάνουν τό ἔδαφος κάτω ἀπ᾽τά πόδια τους, οἱ μεγάλες τράπεζες ἐπιδιώκουν νά κάνουν τίς συνδέσεις τους μέ τίς βιομηχανικές ἐπιχειρήσεις ὅσο τό δυνατό πιό πολύμορφες, ἀνάλογα μέ τόν τόπο καί τό εἶδος τῆς παραγωγῆς, ἐπιδιώκουν νά ἐξαλείψουν τίς ἀνισότητες στήν κατανομή τοῦ κεφαλαίου ἀνάμεσα στίς διάφορες περιοχές καί κλάδους τῆς βιομηχανίας, ἀνισότητες πού ἐξηγοῦνται ἀπό τήν ἱστορία τῶν διαφόρων ἐπιχειρήσεων». «Ἡ μιά τάση συνίσταται στό νά κάνουν τή σύνδεση μέ τή βιομηχανία γενικό φαινόμενο, ἡ ἄλλη—στό νά τήν κάνουν μόνιμη καί ἐντατική. Καί οἱ δυό ἔχουν πραγματοποιηθεῖ πιά στίς ἕξι μεγάλες τράπεζες, ὄχι στό ἀκέραιο, μά σέ σημαντικές διαστάσεις καί στόν ἴδιο βαθμό».

Ἀπό τήν πλευρά τῶν ἐμποροβιομηχανικῶν κύκλων ἀκούγονται συχνά παράπονα γιά τήν «τρομοκρατία» τῶν τραπεζῶν. Καί δέν εἶναι ἐκπληκτικό ὅτι ἀκούγονται παρόμοια παράπονα, ὅταν οἱ μεγάλες τράπεζες «διοικοῦν» μέ τόν τρόπο πού δείχνει τό παρακάτω παράδειγμα. Στίς 19 τοῦ Νοέμβρη 1901 μιά ἀπό τίς

* Ἄρθρο τοῦ Eug. Kaufmann γιά τίς γαλλικές τράπεζες στό περιοδικό «Die Bank», 1909, 2, σελ. 851 κ.ἑ.

λεγόμενες *d* τράπεζες τοῦ Βερολίνου (τά ὀνόματα τῶν τεσσάρων μεγαλύτερων τραπεζῶν ἀρχίζουν μέ τό γράμμα *d)* ἔστειλε στή Διοίκηση τοῦ συνδικάτου τσιμέντου τῆς Βορειοδυτικῆς καί Κεντρικῆς Γερμανίας τό παρακάτω γράμμα: «Ἀπό τήν ἀνακοίνωση πού δημοσιεύσατε στίς 18 αὐτοῦ τοῦ μήνα στήν τάδε ἐφημερίδα, φαίνεται πώς πρέπει νά λογαριάζουμε ὅτι στή γενική συνέλευση τοῦ συνδικάτου σας, πού θά γίνει στίς 30 αὐτοῦ τοῦ μήνα, εἶναι ἐνδεχόμενο νά παρθοῦν ἀποφάσεις, πού μποροῦν νά ἐπιφέρουν στήν ἐπιχείρησή σας ἀλλαγές, ἀπαράδεκτες γιά μᾶς. Γι᾽αὐτό, πρός μεγάλη μας λύπη, εἴμαστε ἀναγκασμένοι νά σᾶς κόψουμε τήν πίστωση πού εἴχατε... Ἄν ὅμως σ᾽αὐτή τή γενική συνέλευση δέν ψηφιστοῦν ἀπαράδεκτες γιά μᾶς ἀποφάσεις καί μᾶς δοθοῦν οἱ ἁρμόζουσες σχετικές ἐγγυήσεις γιά τό μέλλον, εἴμαστε ἕτοιμοι νά ἔρθουμε σέ διαπραγματεύσεις μαζί σας, γιά νά σᾶς ἀνοίξουμε καινούργια πίστωση»*.

Στήν οὐσία εἶναι τά ἴδια ἀκριβῶς παράπονα τοῦ μικροῦ κεφαλαίου γιά τήν καταπίεσή του ἀπό τό μεγάλο, μόνο πού στήν κατηγορία τῶν «μικρῶν» βρέθηκε στήν περίπτωση αὐτή ἕνα ὁλόκληρο συνδικάτο! Ἡ παλιά πάλη ἀνάμεσα στό μικρό καί στό μεγάλο κεφάλαιο ἐπαναλαβαίνεται σέ καινούργια, ἀσύγκριτα πιό ὑψηλή βαθμίδα ἀνάπτυξης. Φυσικά οἱ δισεκατομμυριοῦχες ἐπιχειρήσεις τῶν μεγάλων τραπεζῶν μποροῦν νά προωθοῦν πρός τά μπρός καί τήν τεχνική πρόοδο μέ μέσα πού δέν ἐπιδέχονται καμιά σύγκριση μέ τά προηγούμενα. Οἱ τράπεζες ἱδρύουν λογουχάρη εἰδικές ἑταιρίες τεχνικῶν ἐρευνῶν, πού ἀπό τά ἀποτελέσματά τους ἐπωφελοῦνται φυσικά μόνο οἱ «φιλικές» βιομηχανικές ἐπιχειρήσεις. Τέτια εἶναι ἡ «Ἑταιρία γιά τή μελέτη τοῦ ζητήματος τῶν ἠλεκτρικῶν σιδηροδρόμων», τό «Κεντρικό Γραφεῖο ἐπιστημονικοτεχνικῶν ἐρευνῶν» κτλ.

Οἱ ἴδιοι οἱ καθοδηγητές τῶν μεγάλων τραπεζῶν δέν μποροῦν νά μήν βλέπουν ὅτι διαμορφώνονται κάποιες καινούργιες συνθῆκες στήν ἐθνική οἰκονομία, μά εἶναι ἀνίσχυροι μπροστά σ᾽αὐτές:

«Ὅποιος παρακολούθησε στή διάρκεια τῶν τελευταίων χρόνων—γράφει ὁ Γιάιντελς—τίς ἀλλαγές τῶν διευθυντῶν καί τῶν μελῶν τῶν Ἐποπτικῶν συμβουλίων τῶν μεγάλων τραπεζῶν, δέν μπορεῖ παρά νά ἔχει παρατηρήσει ὅτι ἡ ἐξουσία περνάει σιγά-σιγά σέ πρόσωπα πού θεωροῦν ἀπαραίτητο καί ὅλο πιό ἐπιτακτικό καθῆκον τῶν μεγάλων τραπεζῶν τή δραστήρια

* Dr. Oscar Stillich. «Geld-und Bankwesen», Berlin, 1907, σελ. 147.

ἀνάμιξή τους στή γενική ἀνάπτυξη τῆς βιομηχανίας, καί μάλιστα ὅτι σ'αὐτά τά πρόσωπα καί στούς παλιούς διευθυντές τῶν τραπεζῶν ἀναπτύσσεται γιά τό λόγο αὐτό ὑπηρεσιακή καί συχνά προσωπική ἀντίθεση. Στήν οὐσία πρόκειται γιά τό ἄν ζημιώνουν οἱ τράπεζες σάν πιστωτικά ἱδρύματα ἀπ'αὐτή τήν ἀνάμιξη τῶν τραπεζῶν στό βιομηχανικό προτσές παραγωγῆς, γιά τό ἄν θυσιάζονται οἱ σοβαρές ἀρχές καί τό σίγουρο κέρδος γι'αὐτή τή δράση, πού δέν ἔχει τίποτε τό κοινό μέ τή μεσολάβηση στή χορήγηση πίστωσης καί πού ὁδηγεῖ τήν τράπεζα νά ἀνακατευθεῖ σ'ἕνα τομέα ὅπου εἶναι ἐκτεθειμένη πολύ περισσότερο ἀπό πρίν στήν τυφλή κυριαρχία τῆς βιομηχανικῆς συγκυρίας. Καί ἐνῶ πολλοί ἀπό τούς παλιούς διοικητές τῶν τραπεζῶν μιλᾶνε μ'αὐτό τόν τρόπο, ἡ πλειοψηφία τῶν νέων βλέπει στή δραστήρια ἀνάμιξη στά ζητήματα τῆς βιομηχανίας τήν ἴδια ἀναγκαιότητα, πού μαζί μέ τή σύγχρονη μεγάλη βιομηχανία δημιούργησε καί τίς μεγάλες τράπεζες καί τή νεότερη βιομηχανική τραπεζική ἐπιχείρηση. Μόνο σ'ἕνα πράγμα συμφωνοῦν καί οἱ δυό πλευρές, στό ὅτι δέν ὑπάρχουν ἀκόμη οὔτε στέρεες ἀρχές, οὔτε συγκεκριμένος σκοπός γιά τή νέα δράση τῶν μεγάλων τραπεζῶν»*.

῾Ο παλιός καπιταλισμός ἔφαγε τά ψωμιά του. ῾Ο καινούργιος εἶναι πέρασμα σέ κάτι ἄλλο. Τό νά προσπαθεῖ κανείς νά βρεῖ «στέρεες ἀρχές καί συγκεκριμένο σκοπό» γιά νά «συμφιλιώσει» τό μονοπώλιο μέ τόν ἐλεύθερο συναγωνισμό, εἶναι φυσικά χαμένος κόπος. ῾Η ὁμολογία τῶν ἀνθρώπων τῆς πρακτικῆς δέν ἀντηχεῖ καθόλου σάν ἐπίσημη ἐξύμνηση τῶν χαρισμάτων τοῦ «ὀργανωμένου» καπιταλισμοῦ πού κάνουν οἱ ἀπολογητές του, σάν τούς Σοῦλτσε-Γκέβερνιτς, Λῆφμαν καί λοιπούς «θεωρητικούς»[146].

Σέ ποιάν ἀκριβῶς ἐποχή τοποθετεῖται ἡ ὁριστική καθιέρωση τῆς «νέας δράσης» τῶν μεγάλων τραπεζῶν, γι'αὐτό τό σπουδαῖο ζήτημα βρίσκουμε ἀρκετά ἀκριβολογημένη ἀπάντηση στόν Γιάιντελς:

«Οἱ σχέσεις ἀνάμεσα στίς βιομηχανικές ἐπιχειρήσεις μέ τό νέο τους περιεχόμενο, μέ τίς νέες τους μορφές, μέ τά νέα τους ὄργανα, καί συγκεκριμένα ἀνάμεσα στίς μεγάλες τράπεζες, πού εἶναι ὀργανωμένες ταυτόχρονα καί συγκεντρωτικά καί ἀποκεντρωτικά, εἶναι ζήτημα ἄν διαμορφώνονται σάν χαρακτηριστικό φαινόμενο τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας πρίν ἀπό τή δεκαετία 1890-

* Γιάιντελς, στό ἔργο πού ἀναφέραμε, σελ. 183-184.

1900. Μέ μιάν ὁρισμένη μάλιστα ἔννοια μπορεῖ νά μετατοπιστεῖ αὐτή ἡ ἀφετηρία στά 1897, μέ τίς μεγάλες «συγχωνεύσεις» ἐπιχειρήσεων, πού ἐφαρμόζουν γιά πρώτη φορά τή νέα μορφή τῆς ἀποκεντρωτικῆς ὀργάνωσης γιά λόγους βιομηχανικῆς πολιτικῆς τῶν τραπεζῶν. Ἡ ἀφετηρία αὐτή θά μποροῦσε ἴσως νά μετατοπιστεῖ σέ μιά ἀκόμη νεότερη ἡμερομηνία, γιατί μόνο ἡ κρίση τοῦ 1900 ἐπιτάχυνε τεράστια τό προτσές τῆς συγκέντρωσης τόσο στή βιομηχανία ὅσο καί στίς τράπεζες, ἑδραίωσε αὐτό τό προτσές, μετάτρεψε γιά πρώτη φορά τίς σχέσεις μέ τή βιομηχανία σέ πραγματικό μονοπώλιο τῶν μεγάλων τραπεζῶν καί τίς ἔκανε πολύ πιό στενές καί ἐντατικές»*.

Ὁ 20ός λοιπόν αἰώνας,—νά τό σημεῖο ριζικῆς στροφῆς ἀπό τόν παλιό στόν καινούργιο καπιταλισμό, ἀπό τήν κυριαρχία τοῦ κεφαλαίου γενικά στήν κυριαρχία τοῦ χρηματιστικοῦ κεφαλαίου.

III. ΤΟ ΧΡΗΜΑΤΙΣΤΙΚΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΚΑΙ Η ΧΡΗΜΑΤΙΣΤΙΚΗ ΟΛΙΓΑΡΧΙΑ

«Ἕνα ὅλο καί αὐξανόμενο μέρος τοῦ βιομηχανικοῦ κεφαλαίου—γράφει ὁ Χίλφερντινγκ—δέν ἀνήκει στούς βιομήχανους πού τό χρησιμοποιοῦν. Αὐτοί ἀποκτοῦν τό δικαίωμα νά διαθέτουν τό κεφάλαιο μόνο μέσω τῆς τράπεζας, πού ἀντιπροσωπεύει ἀπέναντί τους τόν ἰδιοκτήτη αὐτοῦ τοῦ κεφαλαίου. Ἀπό τό ἄλλο μέρος καί ἡ τράπεζα εἶναι ἀναγκασμένη ἕνα διαρκῶς αὐξανόμενο μέρος τῶν κεφαλαίων της νά τό κατοχυρώνει στή βιομηχανία. Χάρη σ᾽αὐτό ἡ τράπεζα γίνεται σέ διαρκῶς μεγαλύτερο βαθμό ἕνας βιομήχανος καπιταλιστής. Αὐτό τό τραπεζικό κεφάλαιο—δηλαδή τό κεφάλαιο σέ χρηματική μορφή—πού μ᾽αὐτό τόν τρόπο ἔχει μετατραπεῖ στήν πραγματικότητα σέ βιομηχανικό κεφάλαιο, τό ὀνομάζω χρηματιστικό κεφάλαιο». «Χρηματιστικό κεφάλαιο εἶναι τό κεφάλαιο πού βρίσκεται στή διάθεση τῶν τραπεζῶν καί πού χρησιμοποιεῖται ἀπό τούς βιομήχανους»**.

Ὁ ὁρισμός αὐτός δέν εἶναι πλήρης, ἐφόσον μέσα σ᾽αὐτόν δέν ἀναφέρεται ἕνα ἀπό τά σπουδαιότερα στοιχεῖα καί συγκεκριμένα: ἡ ἀνάπτυξη τῆς συγκέντρωσης τῆς παραγωγῆς καί τοῦ κεφαλαίου σέ τόσο ὑψηλό βαθμό, πού ἡ συγκέντρωση αὐτή ὁδηγεῖ καί ἔχει ὁδηγήσει στό μονοπώλιο. Σ᾽ὅλη ὅμως τήν

* Γιάιντελς, στό ἔργο πού ἀναφέραμε, σελ. 181.

** Ρ. Χίλφερντινγκ. «Τό χρηματιστικό κεφάλαιο», Μ., 1912, σελ. 338-339.

ἔκθεση τοῦ Χίλφερντινγκ γενικά, καί ἰδιαίτερα στά δυό κεφάλαια πού προηγοῦνται ἀπό τό κεφάλαιο ἀπ᾽ὅπου ἔχουμε πάρει αὐτό τόν ὁρισμό, ὑπογραμμίζεται ὁ ρόλος *τῶν καπιταλιστικῶν μονοπωλίων.*

῾Η συγκέντρωση τῆς παραγωγῆς, τά μονοπώλια πού ξεπηδοῦν ἀπ᾽αὐτήν, ἡ συγχώνευση ἤ ἡ σύμφυση τῶν τραπεζῶν μέ τή βιομηχανία—αὐτή εἶναι ἡ ἱστορία τῆς γέννησης τοῦ χρηματιστικοῦ κεφαλαίου καί τοῦ περιεχομένου αὐτῆς τῆς ἔννοιας.

Τώρα πρέπει νά περιγράψουμε μέ ποιό τρόπο ἡ «διεύθυνση τῆς οἰκονομίας» ἀπό τά καπιταλιστικά μονοπώλια μετατρέπεται ἀναπόφευκτα, μέσα στίς γενικές συνθῆκες τῆς ἐμπορευματικῆς παραγωγῆς καί τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας, σέ κυριαρχία τῆς χρηματιστικῆς ὀλιγαρχίας. Ἄς σημειώσουμε ὅτι οἱ ἐκπρόσωποι τῆς ἀστικῆς γερμανικῆς—καί μάλιστα ὄχι μόνο τῆς γερμανικῆς—ἐπιστήμης, σάν τόν Ρίσσερ, τόν Σοῦλτσε-Γκέβερνιτς, τόν Λῆφμαν κ.ἄ. εἶναι πέρα γιά πέρα ἀπολογητές τοῦ ἰμπεριαλισμοῦ καί τοῦ χρηματιστικοῦ κεφαλαίου. Δέν ξεσκεπάζουν, μά συγκαλύπτουν καί ἐξωραΐζουν τό «μηχανισμό» τῆς διαμόρφωσης τῆς ὀλιγαρχίας, τίς μεθόδους της, τίς διαστάσεις τῶν ἐσόδων της, «θεμιτῶν καί ἀθέμιτων», τίς σχέσεις της μέ τά κοινοβούλια κτλ. κτλ. Ξεφορτώνονται τά «καταραμένα προβλήματα» μέ σπουδαιοφανεῖς, σκοτεινές φράσεις, μέ ἐκκλήσεις πρός τό «αἴσθημα τῆς εὐθύνης» τῶν διευθυντῶν τῶν τραπεζῶν, μέ τήν ἐξύμνηση τοῦ «αἰσθήματος τοῦ καθήκοντος» τῶν πρώσσων δημόσιων ὑπαλλήλων, μέ τή σοβαρή ἀνάλυση τῶν λεπτομερειῶν τελείως μή σοβαρῶν νομοσχεδίων γιά τήν «ἐπίβλεψη» καί τό «διακανονισμό», μέ θεωρητικές ἀνοησίες, σάν τόν παρακάτω λ.χ. «ἐπιστημονικό» ὁρισμό, ὥς τόν ὁποῖο κατάντησε ὁ καθηγητής Λῆφμαν: «... **τό ἐμπόριο** εἶναι **ἐπαγγελματική δράση μέ σκοπό τή συγκέντρωση, τή διαφύλαξη καί τή διάθεση ἀγαθῶν**»* (ἡ ὑπογράμμιση μέ παχιά στοιχεῖα ὑπάρχει στό ἔργο τοῦ καθηγητῆ)... Βγαίνει ἔτσι ὅτι τό ἐμπόριο ὑπῆρχε καί στόν πρωτόγονο ἄνθρωπο, πού δέν γνώριζε ἀκόμη τήν ἀνταλλαγή καί θά ὑπάρχει καί στή σοσιαλιστική κοινωνία!

Τά τερατώδη ὅμως γεγονότα, πού ἀφοροῦν τή τερατώδη κυριαρχία τῆς χρηματιστικῆς ὀλιγαρχίας, χτυποῦν τόσο πολύ στά μάτια, πού σέ ὅλες τίς καπιταλιστικές χῶρες, καί στήν Ἀμερική, καί στή Γαλλία, καί στή Γερμανία, γεννήθηκε μιά φιλολογία πού, ἐνῶ στέκει στήν *ἀστική* ἄποψη, δίνει παρόλα

* R. Liefmann, στό ἔργο πού ἀναφέραμε, σελ. 476.

αὐτά μιά κατά προσέγγιση σωστή εἰκόνα καί κάνει—φυσικά μικροαστική—κριτική τῆς χρηματιστικῆς ὀλιγαρχίας.

Σάν πιό βασικό πρέπει νά θεωροῦμε τό «σύστημα συμμετοχῆς», πού γι'αὐτό εἴπαμε λίγα λόγια πιό πάνω. Νά πῶς περιγράφει τήν οὐσία τοῦ ζητήματος ὁ γερμανός οἰκονομολόγος Χάιμαν, πού ἴσως πιό πρίν ἀπ'ὅλους ἔστρεψε τήν προσοχή του σ'αὐτό:

«Ὁ διευθυντής ἐλέγχει τή βασική ἑταιρία (στό κείμενο κατά λέξη: τήν «ἑταιρία-μητέρα»). Αὐτή μέ τή σειρά της ἐλέγχει τίς ἐξαρτημένες ἀπ'αὐτήν ἑταιρίες (τίς «ἑταιρίες-θυγατέρες»), αὐτές οἱ τελευταῖες—τίς «ἑταιρίες-ἐγγονές» κτλ. Ἔτσι χωρίς πολύ μεγάλα κεφάλαια μπορεῖ κανείς νά ἐλέγχει γιγάντιους τομεῖς τῆς παραγωγῆς. Καί πραγματικά, ἄν ἡ κατοχή τῶν 50% τοῦ κεφαλαίου ἀρκεῖ πάντα γιά τόν ἔλεγχο μιᾶς μετοχικῆς ἑταιρίας, τότε φτάνει νά ἔχει ὁ διευθυντής μονάχα 1 ἑκατομμύριο, γιά νά μπορεῖ νά ἐλέγχει κεφάλαιο 8 ἑκατομμυρίων στίς «ἑταιρίες-ἐγγονές». Καί ἄν αὐτό τό «ἀλληλομπλέξιμο» τραβήξει παραπέρα, μπορεῖ μέ 1 ἑκατομμύριο νά ἐλέγχονται 16 ἑκατομμύρια, 32 ἑκατομμύρια κτλ.»*.

Στήν πραγματικότητα, ἡ πείρα δείχνει ὅτι ἀρκεῖ νά κατέχει κανείς τά 40% τῶν μετοχῶν, γιά νά διευθύνει τίς ὑποθέσεις μιᾶς μετοχικῆς ἑταιρίας**, γιατί ἕνα ὁρισμένο μέρος τῶν σκόρπιων, μικρῶν μετόχων δέν ἔχει στήν πράξη καμιά δυνατότητα νά παίρνει μέρος στίς γενικές συνελεύσεις κτλ. Ὁ «ἐκδημοκρατισμός» τῆς κατοχῆς τῶν μετοχῶν, ἀπό τόν ὁποῖο οἱ ἀστοί σοφιστές καί ὀπορτουνιστές «σοσιαλδημοκράτες κι'αὐτοί» περιμένουν (ἤ βεβαιώνουν ὅτι περιμένουν) τόν «ἐκδημοκρατισμό τοῦ κεφαλαίου», τό δυνάμωμα τοῦ ρόλου καί τῆς σημασίας τῆς μικρῆς παραγωγῆς κτλ., στήν πραγματικότητα εἶναι μιά ἀπό τίς μεθόδους γιά τήν αὔξηση τῆς δύναμης τῆς χρηματιστικῆς ὀλιγαρχίας[147]. Γι'αὐτό, ἀνάμεσα στ'ἄλλα, στίς πιό προηγμένες ἤ στίς πιό παλιές καί «ἔμπειρες» καπιταλιστικές χῶρες ἡ νομοθεσία ἐπιτρέπει νά ἐκδίδονται μετοχές μικρότερης ἀξίας. Στή Γερμανία ὁ νόμος δέν ἐπιτρέπει μετοχές μικρότερης ἀξίας ἀπό 1 000 μάρκα καί οἱ γερμανοί μεγιστάνες τοῦ χρηματιστικοῦ κεφαλαίου βλέπουν μέ φθόνο τήν Ἀγγλία, ὅπου ὁ νόμος ἐπιτρέπει μετοχές καί 1 λίρας στερλίνας (=20 μάρκα, περίπου 10

* Hans Gideon Heymann. «Die gemischten Werke im deutschen Großeisengewerbe». St., 1904, σελ. 268-269.

** Liefmann, «Beteiligungsges, etc.», σελ. 258 τῆς 1ης ἔκδ.

ρούβλια). Ὁ Σῆμενς, ἕνας ἀπό τούς μεγαλύτερους βιομηχάνους καί «βασιλιάδες τοῦ χρηματιστικοῦ κεφαλαίου» τῆς Γερμανίας δήλωσε στίς 7 τοῦ Ἰούνη 1900 στό Ράιχσταγκ ὅτι «ἡ μετοχή τῆς 1 λίρας στερλίνας εἶναι ἡ βάση τοῦ βρετανικοῦ ἰμπεριαλισμοῦ»*. Ὁ ἔμπορος αὐτός καταλαβαίνει πολύ πιό βαθιά, πιό «μαρξιστικά» τί εἶναι ἰμπεριαλισμός, ἀπό κάποιον θρασύ συγγραφέα, πού θεωρεῖται θεμελιωτής τοῦ ρωσικοῦ μαρξισμοῦ[148] καί νομίζει ὅτι ὁ ἰμπεριαλισμός εἶναι κακό χαρακτηριστικό γνώρισμα ἑνός μόνο λαοῦ...

Ὅμως «τό σύστημα συμμετοχῆς» δέν χρησιμεύει μόνο γιά νά μεγαλώσει σέ γιγάντιο βαθμό ἡ ἐξουσία τῶν μονοπωλητῶν· ἐκτός ἀπ᾽αὐτό ἐπιτρέπει νά σκαρώνεται ἀτιμώρητα ὁποιαδήποτε σκοτεινή καί βρωμερή ὑπόθεση καί νά καταληστεύεται τό κοινό, γιατί οἱ διευθυντές τῆς «ἑταιρίας-μητέρας» δέν εὐθύνονται τυπικά, σύμφωνα μέ τό νόμο, γιά τήν «ἑταιρία-θυγατέρα», πού θεωρεῖται «αὐτοτελής» καί πού *μέσω* αὐτῆς μπορεῖ «νά σκαρωθεῖ» *τό πᾶν*. Νά ἕνα παράδειγμα πού τό πήραμε ἀπό τό τεῦχος τοῦ Μάη 1914 τοῦ γερμανικοῦ περιοδικοῦ «Ἡ Τράπεζα»:

««Ἡ Μετοχική ἑταιρία χαλύβδινων ἐλατηρίων» στό Κάσσελ, πρίν λίγα χρόνια θεωροῦνταν μιά ἀπό τίς πιό προσοδοφόρες ἐπιχειρήσεις τῆς Γερμανίας. Ἡ κακή διαχείριση ὁδήγησε ὥς τό σημεῖο νά πέσουν τά μερίσματά της ἀπό 15% σέ 0%. Ὅπως ἀποδείχτηκε, ἡ Διοίκηση ἔδοσε, χωρίς νά ξέρουν οἱ μέτοχοι, δάνειο *6 ἑκατομμυρίων μάρκων* σέ μιά ἀπ᾽τίς «ἑταιρίες-θυγατέρες» της, στήν ἑταιρία «Χασσία», πού τό ὀνομαστικό κεφάλαιό της ἦταν ὅλο-ὅλο μερικές ἑκατοντάδες χιλιάδες μάρκα. Γιά τό δάνειο αὐτό, πού ξεπερνοῦσε σχεδόν τρεῖς φορές τό μετοχικό κεφάλαιο τῆς «ἑταιρίας-μητέρας», δέν ἀναγράφηκε τίποτε στούς ἰσολογισμούς τῆς τελευταίας. Νομικά αὐτή ἡ ἀποσιώπηση ἦταν ἀπόλυτα νόμιμη καί μποροῦσε νά συνεχιστεῖ δυό ὁλόκληρα χρόνια, γιατί δέν παραβίαζε οὔτε ἕνα ἀπό τά ἄρθρα τῆς ἐμπορικῆς νομοθεσίας. Ὁ πρόεδρος τοῦ Ἐποπτικοῦ συμβουλίου, πού σάν ὑπεύθυνο πρόσωπο ὑπόγραφε τούς ψεύτικους ἰσολογισμούς, ἦταν καί παραμένει πρόεδρος τοῦ Ἐμπορικοῦ ἐπιμελητηρίου τοῦ Κάσσελ. Οἱ μέτοχοι ἔμαθαν γι᾽αὐτό τό δάνειο πού δόθηκε στήν ἑταιρία «Χασσία» πολύ ἀργότερα ἀπό τή μέρα πού ἀποδείχτηκε ὅτι ἦταν ἄστοχο...» (αὐτή τή λέξη ὁ συγγραφέας θά ἔπρεπε νά τή βάλει σέ εἰσαγωγικά)... «καί ὅταν οἱ μετοχές τῆς «Ἑταιρίας χαλύβδινων ἐλατηρίων» εἶχαν πιά

* Schulze-Gaevernitz στό βιβλίο «Grdr. d. S.-Oek.», V, 2, σελ. 110.

πέσει περίπου κατά 100%, γιατί οἱ μυημένοι εἶχαν ἀρχίσει νά τίς ξεφορτώνονται...

Αὐτό τό τυπικό παράδειγμα ἀκροβατισμῶν στά ζητήματα τῶν ἰσολογισμῶν, πού εἶναι τό πιό συνηθισμένο πράγμα στίς μετοχικές ἑταιρίες, μᾶς ἐξηγεῖ, γιατί τά διοικητικά συμβούλια τῶν μετοχικῶν ἑταιριῶν ἐπιδίδονται μέ πολύ λιγότερη διστακτικότητα ἀπ'ὅ,τι οἱ ἀτομικοί ἐπιχειρηματίες σέ ριψοκίνδυνες ὑποθέσεις. Ἡ νεότερη τεχνική κατάρτισης τῶν ἰσολογισμῶν δέν τούς δίνει μόνο τή δυνατότητα νά κρύβουν τίς ριψοκίνδυνες ὑποθέσεις ἀπό τό μέσο μέτοχο, μά καί ἐπιτρέπει στά κυρίως ἐνδιαφερόμενα πρόσωπα, σέ περίπτωση ἀποτυχίας τοῦ πειράματος, ν'ἀποφεύγουν τίς συνέπειες, πουλώντας ἔγκαιρα τίς μετοχές τους, ἐνῶ ὁ ἀτομικός ἐπιχειρηματίας εὐθύνεται μέ τό ἴδιο του τό τομάρι γιά ὅ,τι κάνει...

Οἱ ἰσολογισμοί πολλῶν μετοχικῶν ἑταιριῶν μοιάζουν μέ τά γνωστά παλίμψηστα τῆς μεσαιωνικῆς ἐποχῆς, ἀπό τά ὁποῖα ἔπρεπε πρῶτα νά σβήσει κανείς αὐτά πού ἦταν γραμμένα πάνω τους, γιά νά φανερώσει τά γραπτά πού ὑπῆρχαν ἀπό κάτω καί πού ἔδιναν τό πραγματικό περιεχόμενο τοῦ χειρογράφου» (τά παλίμψηστα εἶναι περγαμηνές ἀπό τίς ὁποῖες ἔχουν ξύσει τό ἀρχικό χειρόγραφο καί κατόπι πάνω στό ξυμένο γράψανε ἄλλο).

«Τό πιό ἁπλό καί γι'αὐτό τό πιό συχνά χρησιμοποιούμενο μέσο γιά νά γίνουν οἱ ἰσολογισμοί ἀνεξιχνίαστοι, εἶναι ὁ χωρισμός τῆς ἑνιαίας ἐπιχείρησης σέ μερικά τμήματα μέ τή δημιουργία ἤ τήν προσάρτηση «ἑταιριῶν-θυγατέρων». Τά πλεονεκτήματα αὐτοῦ τοῦ συστήματος ἀπό τήν ἄποψη διαφόρων ἐπιδιώξεων—νόμιμων ἤ παράνομων—εἶναι τόσο ὁλοφάνερα, ὥστε σήμερα, πραγματικά μόνο σάν ἐξαίρεση ὑπάρχουν μεγάλες ἑταιρίες πού δέν ἔχουν ἀποδεχτεῖ αὐτό τό σύστημα»*.

Σάν παράδειγμα πολύ μεγάλης καί μονοπωλιακῆς ἑταιρίας, πού καταφεύγει σ'αὐτό τό σύστημα στήν πιό πλατιά κλίμακα, ὁ συγγραφέας ἀναφέρει τήν περίφημη «Γενική Ἑταιρία Ἠλεκτρισμοῦ» (A.E.G., γι'αὐτή θά μιλήσουμε παρακάτω). Τό 1912 ὑπολόγιζαν ὅτι ἡ Ἑταιρία αὐτή συμμετέχει σέ *175-200* ἑταιρίες, κυριαρχώντας φυσικά σ'αὐτές καί ἀγκαλιάζοντας συνολικά ἕνα κεφάλαιο, $1\frac{1}{2}$ περίπου *δισεκατομμυρίων μάρκων***.

* L. Eschwege: «Tochtergesellschaften», «Die Bank», 1914, 1, σελ. 545 (Λ. Ἔσβεγκε. «Οἱ ἑταιρίες-κόρες», «Ἡ Τράπεζα». *Ἡ Σύντ.)*.

** Kurt Heinig. «Der Weg des Elektrotrusts», «Neue Zeit», 1912, 30. Jahrg., 2, σελ. 484 (Κούρτ Χάινιγκ. «Ὁ δρόμος τοῦ ἠλεκτρικοῦ τράστ», «Νέοι Καιροί», 1912, 30ός χρόνος ἔκδ. *Ἡ Σύντ.*).

Ὁποιοιδήποτε κανόνες ἐλέγχου, δημοσίευσης ἰσολογισμῶν, ἐπεξεργασίας ὁρισμένης μορφῆς τους, καθιέρωσης τῆς ἐπίβλεψης κτλ., πράγματα μέ τά ὁποῖα ἀποσποῦν τήν προσοχή τοῦ κοινοῦ οἱ καλοθελητές καθηγητές καί ὑπάλληλοι—δηλαδή αὐτοί πού ἔχουν τήν καλή πρόθεση νά ὑπερασπίζουν καί νά ἐξωραΐζουν τόν καπιταλισμό—δέν μποροῦν νά ἔχουν στήν περίπτωση αὐτή καμιά σημασία. Γιατί ἡ ἀτομική ἰδιοκτησία εἶναι ἱερή καί σέ κανέναν δέν μπορεῖς νά ἀπαγορέψεις νά ἀγοράζει, νά πουλᾶ, νά ἀνταλλάσσει, νά ἐνεχειριάζει μετοχές κτλ.

Ἀπό τά στοιχεῖα πού ἀναφέρει ὁ Ε. Ἀγκάντ, πού 15 χρόνια ἦταν ὑπάλληλος τῆς ρωσοκινεζικῆς τράπεζας καί τό Μάη τοῦ 1914 δημοσίευσε ἕνα ἔργο μέ τόν ὄχι καί τόσο ἀκριβολογημένο τίτλο: «Οἱ μεγάλες τράπεζες καί ἡ παγκόσμια ἀγορά»*, μπορεῖ νά κρίνει κανείς ποιές διαστάσεις πῆρε τό «σύστημα συμμετοχῆς» στίς μεγάλες ρωσικές τράπεζες. Ὁ συγγραφέας χωρίζει τίς μεγάλες ρωσικές τράπεζες σέ δυό βασικές ὁμάδες: *α)* σ᾽ἐκεῖνες πού δουλεύουν μέ τό «σύστημα συμμετοχῆς» καί *β)* στίς «ἀνεξάρτητες», ἐννοώντας ὅμως αὐθαίρετα μέ τή λέξη «ἀνεξαρτησία» τήν ἀνεξαρτησία ἀπό τίς τράπεζες τοῦ *ἐξωτερικοῦ*. Τήν πρώτη ὁμάδα ὁ συγγραφέας τή χωρίζει σέ τρεῖς ὑποομάδες: 1) γερμανική συμμετοχή· 2) ἀγγλική καί 3) γαλλική, ἔχοντας ὑπόψη τή «συμμετοχή» καί τήν κυριαρχία τῶν μεγαλύτερων ξένων τραπεζῶν τῆς ἀντίστοιχης ἐθνότητας. Τά κεφάλαια τῶν τραπεζῶν ὁ συγγραφέας τά χωρίζει σέ κεφάλαια τοποθετημένα «παραγωγικά» (στό ἐμπόριο καί στή βιομηχανία) καί σέ κεφάλαια τοποθετημένα «κερδοσκοπικά» (στίς χρηματιστηριακές καί χρηματιστικές πράξεις) καί ὑποθέτει, μέ τή μικροαστική-ρεφορμιστική ἀντίληψη πού τόν χαρακτηρίζει, ὅτι τάχα στίς συνθῆκες τῆς διατήρησης τοῦ καπιταλισμοῦ μπορεῖ νά ξεχωρίσει κανείς τό πρῶτο εἶδος τοποθέτησης ἀπό τό δεύτερο καί νά ἐξαλείψει τό δεύτερο.

Τά στοιχεῖα τοῦ συγγραφέα εἶναι τά παρακάτω:

---

* E. Agahd. «Großbanken und Weltmarkt. Die wirtschaftliche und politische Bedeutung der Großbanken im Weltmarkt unter Berücksichtigung ihres Einflusses auf Rußlands Volkswirtschaft und die deutsch-russischen Beziechungen». Berl., 1914 (Ε. Ἀγκάντ. «Οἱ μεγάλες τράπεζες καί ἡ παγκόσμια ἀγορά. Ἡ οἰκονομική καί πολιτική σημασία τῶν μεγάλων τραπεζῶν στήν παγκόσμια ἀγορά ἀπό τήν ἄποψη τῆς ἐπίδρασής τους στήν ἐθνική οἰκονομία τῆς Ρωσίας καί στίς ρωσογερμανικές σχέσεις». Βερολίνο. *Ἡ Σύντ.*).

Τό ἐνεργητικό τῶν τραπεζῶν (σύμφωνα μέ τούς ἰσολογισμούς τοῦ Ὀχτώβρη-Νοέμβρη 1913) σέ ἑκατομμύρια ρούβλια

Ὁμάδες ρωσικῶν τραπεζῶν:	Κεφάλαια τοποθετημένα		
	παραγωγικά	κερδοσκοπικά	σύνολο
α 1) 4 τράπεζες: ἡ Ἐμπ. τῆς Σιβηρίας, ἡ Ρωσ., ἡ Διεθνής καί ἡ Τράπεζα Προεξοφλ.	413,7	859,1	1 272,8
α 2) 2 τράπεζες: ἡ Ἐμποροβιομηχ. καί ἡ Ρωσοαγγλική Τράπεζα	239,3	169,1	408,4
α 3) 5 τράπεζες: ἡ Ρωσοασιατική, ἡ Ἰδιωτική τῆς Πετρούπολης, ἡ Τράπεζα Ἀζόφ-Ντόν, ἡ Οὐνιόν τῆς Μόσχας, ἡ Ρωσογαλλ. Ἐμπ. Τράπεζα	711,8	661,2	1 373,0
(11 τράπεζες) *Σύνολο* ....*α)* =	1 364,8	1 689,4	3 054,2
β) 8 τράπεζες: ἡ Ἐμπ. τῆς Μόσχας, ἡ Τράπεζα Βόλγα-Κάμα · ἡ Γιοῦνκερ καί Σία· ἡ Ἐμπ. τῆς Πετρούπολης, πρώην Βάβελμπεργκ· ἡ Τράπεζα τῆς Μόσχας, πρώην Ριαμπουσίνσκι· ἡ Τράπεζα Προεξ. τῆς Μόσχας, ἡ Τράπεζα Ἐμπορίου τῆς Μόσχας καί ἡ Ἰδιωτική τῆς Μόσχας	504,2	391,1	895,3
(19 τράπεζες) *Γενικό σύνολο*	1 869,0	2 080,5	3 949,5

Σύμφωνα μέ τά στοιχεῖα αὐτά, ἀπό τά 4 σχεδόν δισεκατομμύρια ρούβλια, πού ἀποτελοῦν τό «ἐργαζόμενο» κεφάλαιο τῶν μεγάλων τραπεζῶν *πάνω ἀπό τά* ¾, δηλ. πάνω ἀπό 3 δισεκατομμύρια, ἀνήκουν στίς τράπεζες πού ἀποτελοῦν στήν οὐσία «ἑταιρίες-θυγατέρες» τῶν τραπεζῶν τοῦ ἐξωτερικοῦ καί πρῶτ' ἀπ'ὅλα τῶν τραπεζῶν τοῦ Παρισιοῦ (τό περίφημο τραπεζικό τρίο: ἡ Παρισινή Ἕνωση, ἡ Τράπεζα τοῦ Παρισιοῦ καί τῶν Κάτω Χωρῶν καί ἡ Γενική Ἑταιρία), καί τοῦ Βερολίνου (κυρίως ἡ Γερμανική Τράπεζα καί ἡ Ἑταιρία Προεξοφλήσεων). Οἱ δυό ἀπό τίς μεγαλύτερες ρωσικές τράπεζες, ἡ «Ρωσική» («Ρωσική Τράπεζα Ἐξωτερικοῦ Ἐμπορίου») καί ἡ «Διεθνής» («Διεθνής Ἐμπορική Τράπεζα τῆς Πετρούπολης») ἀπό τό 1906 ὥς τό 1912 αὔξησαν τά κεφάλαιά τους ἀπό 44 σέ 98 ἑκατομμύρια ρούβλια καί τά ἀποθεματικά τους ἀπό 15 σέ 39 ἑκατομμύρια, «ἐργαζόμενες κατά ¾ μέ γερμανικά κεφάλαια». Ἡ πρώτη τράπεζα ἀνήκει στό «κοντσέρν» τῆς «Γερμανικῆς Τράπεζας» τοῦ Βερολίνου, ἡ δεύτερη στήν «Ἑταιρία Προεξοφλήσεων» τοῦ Βερολίνου. Ὁ ἀγαθός μας ὁ Ἀγκάντ ἐκφράζει τή βαθιά του ἀγανάκτηση γιατί οἱ τράπεζες τοῦ Βερολίνου κρατοῦν στά χέρια

τους τίς περισσότερες μετοχές καί γι᾽αὐτό οἱ ρῶσοι μέτοχοι εἶναι ἀνίσχυροι. Καί φυσικά ἡ χώρα πού ἐξάγει κεφάλαιο μαζεύει τό καϊμάκι: λογουχάρη ἡ «Γερμανική Τράπεζα» τοῦ Βερολίνου, ὅταν εἰσήγαγε στό Βερολίνο τίς μετοχές τῆς Ἐμπορικῆς Τράπεζας τῆς Σιβηρίας, τίς κράτησε ἕνα χρόνο στό χαρτοφύλακά της καί ὕστερα τίς πούλησε μέ τιμή 193 ἀντί 100, δηλαδή σχεδόν στό διπλάσιο, «κερδίζοντας» περίπου 6 ἑκατομμύρια ρούβλια, ἕνα κέρδος πού ὁ Χίλφερντινγκ τό ὀνόμασε «ἱδρυτικό κέρδος».

Ὁ συγγραφέας ὑπολογίζει ὅλο τό «δυναμικό» τῶν μεγαλύτερων τραπεζῶν τῆς Πετρούπολης σέ 8 235 ἑκατομμύρια ρούβλια, σχεδόν 8¼ δισεκατομμύρια, καί τή «συμμετοχή», ἤ σωστότερα τήν κυριαρχία τῶν ξένων τραπεζῶν, τήν κατανέμει ἔτσι: γαλλικές τράπεζες 55%, ἀγγλικές 10%, γερμανικές 35%. Ἀπ᾽αὐτό τό ποσό τῶν 8 235 ἑκατομμυρίων ἐνεργοῦ κεφαλαίου τά 3 687 ἑκατομμύρια, δηλαδή πάνω ἀπό τά 40%, ἀνήκει, σύμφωνα μέ τούς ὑπολογισμούς τοῦ συγγραφέα, στά συνδικάτα: Προντούγκολ, Προνταμέτ, καθώς καί στά συνδικάτα τῆς βιομηχανίας τοῦ πετρελαίου, τῆς μεταλλουργίας καί τοῦ τσιμέντου. Συνεπῶς, ἡ συγχώνευση τοῦ τραπεζικοῦ καί τοῦ βιομηχανικοῦ κεφαλαίου, σέ σχέση μέ τή δημιουργία καπιταλιστικῶν μονοπωλίων, ἔχει κάνει καί στή Ρωσία τεράστια βήματα πρός τά μπρός[149].

Τό χρηματιστικό κεφάλαιο, πού εἶναι συγκεντρωμένο σέ λίγα χέρια καί ἀσκεῖ πραγματικό μονοπώλιο, βγάζει τεράστια καί διαρκῶς αὐξανόμενα κέρδη ἀπό τήν ἵδρυση ἑταιριῶν, ἀπό τήν ἔκδοση χρεογράφων, ἀπό κρατικά δάνεια κτλ., σταθεροποιώντας τήν κυριαρχία τῆς χρηματιστικῆς ὀλιγαρχίας, ἐπιβάλλοντας σ᾽ὅλη τήν κοινωνία ἕνα φόρο ὑποτελείας πρός τούς μονοπωλητές. Νά ἕνα ἀπό τά ἄπειρα παραδείγματα πού ἀναφέρει ὁ Χίλφερντινγκ καί πού δείχνει πῶς «διαφεντεύουν» τά ἀμερικανικά τράστ: Τό 1887 ὁ Χαβεμέγερ ἵδρυσε ἕνα τράστ ζάχαρης μέ τή συγχώνευση 15 μικρῶν ἑταιριῶν, πού τό συνολικό κεφάλαιό τους ἔφτανε τά 6½ ἑκατομμύρια δολλάρια. Τό κεφάλαιο ὅμως τοῦ τράστ πού «νερώθηκε» σύμφωνα μέ τήν ἀμερικανική ἔκφραση, καθορίστηκε σέ 50 ἑκατομμύρια δολλάρια. Ἡ «ὑπερκεφαλαιοποίηση» ὑπολόγιζε τά μελλοντικά μονοπωλιακά κέρδη, ὅπως τό τράστ τοῦ ἀτσαλιοῦ στήν ἴδια ἐπίσης Ἀμερική ὑπολογίζει τά μελλοντικά μονοπωλιακά κέρδη, ἀγοράζοντας ὅλο καί περισσότερα κοιτάσματα σιδήρου. Καί πραγματικά, τό τράστ τῆς ζάχαρης καθόρισε μονοπωλιακές τιμές καί πραγματοποίησε τέτια ἔσοδα, ὥστε μπόρεσε νά πληρώσει 10% μέρισμα

γιά τό *επτά φορές* «νερωμένο» κεφάλαιο, δηλαδή *σχεδόν τά 70% τοῦ κεφαλαίου πού εἶχε πραγματικά καταβληθεῖ κατά τήν ἵδρυση τοῦ τράστ!* Τό 1909 τό κεφάλαιο τοῦ τράστ ἦταν 90 ἑκατομμύρια δολλάρια. Μέσα σέ εἴκοσι δυό χρόνια τό κεφάλαιο αὐξήθηκε πάνω ἀπό δέκα φορές.

Στή Γαλλία ἡ κυριαρχία τῆς «χρηματιστικῆς ὀλιγαρχίας» («Ἐνάντια στή χρηματιστική ὀλιγαρχία στή Γαλλία» εἶναι ὁ τίτλος τοῦ γνωστοῦ βιβλίου τοῦ Λιζίς, πού ἡ πέμπτη ἔκδοσή του κυκλοφόρησε τό 1908) πῆρε μιά λίγο μόνο διαφορετική μορφή. Οἱ τέσσερις μεγαλύτερες τράπεζες ἀσκοῦν ὄχι σχετικό, ἀλλά «ἀπόλυτο μονοπώλιο» στήν ἔκδοση χρεογράφων. Στήν πραγματικότητα πρόκειται γιά ἕνα «τράστ τῶν μεγάλων τραπεζῶν». Καί τό μονοπώλιο ἐξασφαλίζει μονοπωλιακά κέρδη ἀπό τίς ἐκδόσεις χρεογράφων. Ὅταν συνάπτεται δάνειο, ἡ χώρα πού δανείζεται παίρνει συνήθως ὄχι παραπάνω ἀπό τά 90% τοῦ συνολικοῦ ποσοῦ· τά 10% τά παίρνουν οἱ τράπεζες καί οἱ ἄλλοι μεσάζοντες. Τό κέρδος τῶν τραπεζῶν ἀπό τό ρωσοκινεζικό δάνειο τῶν 400 ἑκατομμυρίων φράγκων ἦταν 8% ἀπό τό ρωσικό (1904) τῶν 800 ἑκατομμυρίων 10%, ἀπό τό δάνειο τοῦ Μαρόκου (1904) τῶν 62½ ἑκατομμυρίων 18¾%. Ὁ καπιταλισμός πού ἄρχισε τήν ἀνάπτυξή του ἀπό τό μικρό τοκογλυφικό κεφάλαιο, τελειώνει τήν ἀνάπτυξή του μέ τό γιγάντιο τοκογλυφικό κεφάλαιο. «Οἱ γάλλοι εἶναι οἱ τοκογλύφοι τῆς Εὐρώπης», λέει ὁ Λιζίς. Ὅλοι οἱ ὅροι τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς ἀλλάζουν βαθιά ἀπ᾽αὐτή τή μετατροπή τοῦ καπιταλισμοῦ. Ὅταν ὑπάρχει στασιμότητα στήν αὔξηση τοῦ πληθυσμοῦ, τῆς βιομηχανίας, τοῦ ἐμπορίου, τῶν θαλασσίων μεταφορῶν, τότε ἡ «χώρα» μπορεῖ νά πλουτίζει ἀπό τήν τοκογλυφία. «Πενήντα ἄνθρωποι, πού ἀντιπροσωπεύουν ἕνα κεφάλαιο 8 ἑκατομμυρίων φράγκων, μποροῦν νά διαχειρίζονται *δυό δισεκατομμύρια* σέ τέσσερις τράπεζες». Τό σύστημα «συμμετοχῆς», πού μᾶς εἶναι πιά γνωστό, ὁδηγεῖ στά ἴδια ἐπακόλουθα: μιά ἀπό τίς μεγαλύτερες τράπεζες, ἡ «Γενική Ἑταιρία» (Société Générale) ἐκδίδει 64 000 ὁμολογίες τῆς «ἑταιρίας-θυγατέρας», «Ἐργοστάσια ζάχαρης τῆς Αἰγύπτου». Ἡ τιμή ἔκδοσής τους εἶναι 150%, δηλαδή ἡ τράπεζα κερδίζει 50 καπίκια στό ρούβλι. Τά μερίσματα αὐτῆς τῆς ἑταιρίας ἀποδείχτηκαν εἰκονικά, τό «κοινό» ἔχασε ἀπό 90 ὥς 100 ἑκατομμύρια φράγκα. «Ἕνας ἀπό τούς διευθυντές τῆς «Γενικῆς Ἑταιρίας» ἦταν μέλος τῆς διοίκησης τῶν «Ἐργοστασίων ζάχαρης»». Δέν εἶναι παράξενο ὅτι ὁ συγγραφέας ἀναγκάζεται νά βγάλει τό συμπέρασμα ὅτι «ἡ γαλλική δημοκρατία εἶναι μιά χρηματιστική μοναρχία», «μιά

ἀπόλυτη κυριαρχία τῆς χρηματιστικῆς ὀλιγαρχίας πού ἐξουσιάζει καί τόν τύπο καί τήν κυβέρνηση»*.

Τό ἐξαιρετικά μεγάλο κέρδος πού φέρνει ἡ ἔκδοση χρεογράφων, σάν μιά ἀπό τίς κύριες πράξεις τοῦ χρηματιστικοῦ κεφαλαίου, παίζει πολύ σπουδαῖο ρόλο στήν ἀνάπτυξη καί τή σταθεροποίηση τῆς χρηματιστικῆς ὀλιγαρχίας. «Στό ἐσωτερικό δέν ὑπάρχει οὔτε μιά κερδοσκοπική ἐπιχείρηση, πού νά δίνει ἔστω καί κατά προσέγγιση τόσο μεγάλο κέρδος, ὅσο ἡ μεσιτεία γιά τήν ἔκδοση ἐξωτερικῶν δανείων»—λέει τό γερμανικό περιοδικό «Ἡ Τράπεζα»**.

«Δέν ὑπάρχει οὔτε μιά τραπεζική πράξη, πού νά φέρνει τόσο μεγάλο κέρδος, ὅσο ἡ ἔκδοση τίτλων». Σύμφωνα μέ τά στοιχεῖα τοῦ «Οἰκονομολόγου τῆς Γερμανίας», τό κέρδος ἀπό τήν ἔκδοση μετοχῶν βιομηχανικῶν ἐπιχειρήσεων ἦταν κατά μέσο ὅρο τό χρόνο:

1895—38,6%	1898—67,7%
1896—36,1%	1899—66,9%
1897—66,7%	1900—55,2%

«Μέσα σέ μιά δεκαετία, στά 1891-1900, ἡ ἔκδοση τίτλων τῆς γερμανικῆς βιομηχανίας, «ἀπόδοσε κέρδος» *πάνω ἀπό ἕνα δισεκατομμύριο»* ***.

Ἄν στή διάρκεια τῆς βιομηχανικῆς ἀνόδου εἶναι τεράστια τά κέρδη τοῦ χρηματιστικοῦ κεφαλαίου, στή διάρκεια τῆς πτώσης οἱ μικρές καί ἀσταθεῖς ἐπιχειρήσεις χάνονται, ἐνῶ οἱ μεγάλες τράπεζες «συμμετέχουν» στήν ἐξαγορά τους σέ φτηνή τιμή ἤ στίς ἐπιτυχεῖς «ἐξυγιάνσεις» καί «ἀναδιοργανώσεις». Στίς «ἐξυγιάνσεις» τῶν ἐπιχειρήσεων πού ἔχουν παθητικό «τό μετοχικό κεφάλαιο μειώνεται, δηλαδή τό κέρδος κατανέμεται μέ βάση μικρότερο κεφάλαιο καί στό ἑξῆς ὑπολογίζεται πιά πάνω σ'αὐτό. Ἤ, ἄν δέν ὑπάρχει καθόλου κέρδος, προσελκύεται καινούργιο κεφάλαιο, πού ἑνωμένο μαζί μέ τό λιγότερο ἀποδοτικό παλιό κεφάλαιο, θά δίνει πιά ἀρκετό κέρδος. Μέ τήν εὐκαιρία

* Lysis. «Contre l'oligarchie financière en France». 5 éd., P., 1908, pp. 11, 12, 26, 39, 40, 48 (Λιζίς. «Ἐνάντια στή χρηματιστική ὀλιγαρχία στή Γαλλία», 5η ἔκδ., Παρίσι, σελ. 11, 12, 26, 39, 40, 48. *Ἡ Σύντ.*).

** «Die Bank», 1913, τεῦχ. 7, S. 630.

*** Stillich, στό ἔργο πού ἀναφέραμε, σελ. 143 καί W. Sombart. «Die deutsche Volkswirtscaft im 19. Jahrhundert». 2. Aufl., 1909, σελ. 526, Anlage 8 (B. Ζόμπαρτ. «Ἡ γερμανική ἐθνική οἰκονομία στό 19ο αἰώνα», 2η ἔκδ., 1909, σελ. 526, Παράρτημα 8. *Ἡ Σύντ.*).

ἄς σημειώσουμε—προσθέτει ὁ Χίλφερντινγκ—ὅτι ὅλες αὐτές οἱ ἐξυγιάνσεις καί ἀναδιοργανώσεις ἔχουν διπλή σημασία γιά τίς τράπεζες: πρῶτο, εἶναι μιά ἐπικερδής πράξη, καί, δεύτερο, μιά κατάλληλη εὐκαιρία γιά νά βάλουν κάτω ἀπό τήν ἐξάρτησή τους αὐτές τίς ἑταιρίες πού βρίσκονται στήν ἀνάγκη»*.

Νά ἕνα παράδειγμα: ἡ μετοχική ἑταιρία μεταλλείων «Οὐνιόν» τοῦ Ντόρτμουντ ἱδρύθηκε τό 1872. Εἶχαν ἐκδοθεῖ συνολικά μετοχές 40 ἑκατομμυρίων μάρκων, πού ἡ τιμή τους ἀνέβηκε στά 170%, ὅταν τόν πρῶτο χρόνο δόθηκε μέρισμα 12%. Τό χρηματιστικό κεφάλαιο μάζεψε τό καϊμάκι κερδίζοντας κάτι «μικροπράγματα» κάπου 28 ἑκατομμύρια. Στήν ἵδρυση αὐτῆς τῆς ἑταιρίας τόν κύριο λόγο τόν ἔπαιξε ἡ ἴδια ἐκείνη μεγάλη γερμανική τράπεζα, ἡ «Ἑταιρία Προεξοφλήσεων», πού τό κεφάλαιό της ἀνέβηκε αἰσίως στά 300 ἑκατομμύρια μάρκα. Σέ συνέχεια τά μερίσματα τῆς «Οὐνιόν» πέφτουν στό μηδέν. Οἱ μέτοχοι βρίσκονται στήν ἀνάγκη νά συμφωνήσουν «νά μειωθεῖ» τό κεφάλαιο, δηλαδή νά χάσουν ἕνα μέρος τους, γιά νά μή τό χάσουν ὁλόκληρο. Καί τό ἀποτέλεσμα μιᾶς σειρᾶς «ἐξυγιάνσεων» εἶναι νά ἐξαφανιστοῦν ἀπό τά βιβλία τῆς ἑταιρίας «Οὐνιόν» πάνω ἀπό 73 ἑκατομμύρια μάρκα μέσα σέ 30 χρόνια. «Σήμερα οἱ πρῶτοι μέτοχοι αὐτῆς τῆς ἑταιρίας ἔχουν στά χέρια τους μόνο τά 5% τῆς ὀνομαστικῆς ἀξίας τῶν μετοχῶν τους»**—ἐνῶ σέ κάθε «ἐξυγίανση» οἱ τράπεζες ἐξακολουθοῦσαν «νά κερδίζουν».

Ἰδιαίτερα ἐπικερδής ἐπιχείρηση τοῦ χρηματιστικοῦ κεφαλαίου εἶναι ἐπίσης ἡ κερδοσκοπία μέ τά οἰκόπεδα πού βρίσκονται στά προάστια τῶν γοργά ἀναπτυσσόμενων μεγαλουπόλεων. Τό μονοπώλιο τῶν τραπεζῶν συγχωνεύεται ἐδῶ μέ τό μονοπώλιο τῆς γαιοπροσόδου καί μέ τό μονοπώλιο τῶν συγκοινωνιῶν, γιατί ἡ αὔξηση τῆς τιμῆς τῶν οἰκοπέδων, ἡ δυνατότητα ἐπικερδοῦς πώλησής τους κομμάτι-κομμάτι κτλ. ἐξαρτιέται πάνω ἀπ᾽ὅλα ἀπό τίς καλές συγκοινωνίες μέ τό κέντρο τῆς πόλης, κι᾽αὐτές οἱ συγκοινωνίες βρίσκονται στά χέρια μεγάλων ἑταιριῶν, πού συνδέονται μέ τίς ἴδιες αὐτές τράπεζες μέ τό σύστημα συμμετοχῆς καί μέ τό μοίρασμα διευθυντικῶν θέσεων. Ἔτσι ἔχουμε αὐτό πού τό ὀνόμασε «βάλτο» ὁ γερμανός συγγραφέας Λ. Ἔσβεγκε, συνεργάτης τοῦ περιοδικοῦ «Ἡ Τράπεζα», πού ἔχει εἰδικά μελετήσει τό ἐμπόριο τῶν οἰκοπέδων, τήν ὑποθήκευσή τους κτλ.: ἀφηνιασμένη κερδοσκοπία μέ τά οἰκόπεδα τῶν προαστί-

* «Τό χρηματιστικό κεφάλαιο», σελ. 172.

** Stillich στό ἔργο πού ἀναφέραμε, σελ. 138 καί Liefmann, σελ. 51.

ων, χρεοκοπίες οἰκοδομικῶν ἑταιριῶν, ὅπως τῆς ἑταιρίας τοῦ Βερολίνου «Μπόσβαου καί Κνάουερ», πού ἅρπαξε περίπου 100 ἑκατομμύρια μάρκα μέ τή μεσολάβηση τῆς «πιό σοβαρῆς καί πιό μεγάλης» «Γερμανικῆς Τράπεζας» (Deutsche Bank) πού δροῦσε, ἐννοεῖται, σύμφωνα μέ τό σύστημα «συμμετοχῆς», δηλαδή στά κρυφά, πίσω ἀπό τήν πλάτη, καί πού ξεγλίστρησε, χάνοντας «ὅλο-ὅλο» 12 ἑκατομμύρια μάρκα—ὕστερα καταστροφή τῶν μικρονοικοκυρέων καί τῶν ἐργατῶν, πού δέν παίρνουν τίποτε ἀπό τίς παραφουσκωμένες οἰκοδομικές ἑταιρίες, ἀπατεωνίστικες συναλλαγές μέ τήν «τίμια» ἀστυνομία καί τίς διοικητικές ἀρχές τοῦ Βερολίνου γιά ν'ἁρπάξουν στά χέρια τους τό δικαίωμα ἔκδοσης πιστοποιητικῶν γιά τά οἰκόπεδα καί ἀδειῶν τῆς Δημαρχίας γιά τήν ἀνέγερση κτιρίων κτλ. κ.ο.κ.*. Τά «ἀμερικανικά ἤθη», γιά τά ὁποῖα τόσο ὑποκριτικά ὑψώνουν τά μάτια τους πρός τόν οὐρανό οἱ εὐρωπαῖοι καθηγητές καί οἱ καλοπροαίρετοι ἀστοί, ἔγιναν στήν ἐποχή τοῦ χρηματιστικοῦ κεφαλαίου κυριολεκτικά ἤθη κάθε μεγάλης πόλης ὁποιασδήποτε χώρας.

Στό Βερολίνο, στίς ἀρχές τοῦ 1914, λέγανε ὅτι πρόκειται νά δημιουργηθεῖ «τράστ μεταφορῶν», δηλαδή «κοινότητα συμφερόντων» ἀνάμεσα στίς τρεῖς ἐπιχειρήσεις μεταφορῶν τοῦ Βερολίνου: τόν ἠλεκτρικό σιδηρόδρομο τῆς πόλης, τήν ἑταιρία τροχιοδρόμων καί τήν ἑταιρία λεωφορείων. «Ὅτι ὑπάρχει μιά τέτια πρόθεση—ἔγραφε τό περιοδικό «Ἡ Τράπεζα»—ἦταν σέ μᾶς γνωστό ἀπό τότε πού ἀνακοινώθηκε ὅτι οἱ περισσότερες μετοχές τῆς ἑταιρίας λεωφορείων πέρασαν στά χέρια τῶν δυό ἄλλων μεταφορικῶν ἑταιριῶν... Μπορεῖ νά πιστέψει κανείς ἀπόλυτα τά πρόσωπα πού ἐπιδιώκουν ἕνα τέτιο σκοπό, ὅτι μέ τήν ἑνιαία ρύθμιση τῶν μεταφορῶν ἐλπίζουν νά πετύχουν τέτιες οἰκονομίες, πού ἕνα μέρος τους θά μποροῦσε στό κάτω-κάτω νά δοθεῖ στό κοινό. Τό ζήτημα ὅμως περιπλέκεται μέ τό ὅτι πίσω ἀπ'αὐτό τό δημιουργούμενο τράστ τῶν μεταφορῶν βρίσκονται οἱ τράπεζες, πού, ἄν τό θελήσουν, μποροῦν νά ὑποτάξουν τίς μονοπωλημένες συγκοινωνίες στά συμφέροντα τοῦ ἐμπορίου τους μέ τά οἰκόπεδα. Γιά νά πειστεῖ κανείς πόσο φυσιολογική εἶναι μιά τέτια ὑπόθεση, φτάνει νά θυμηθεῖ ὅτι κατά τήν ἵδρυση κιόλας τῆς ἑταιρίας τοῦ ἠλεκτρικοῦ σιδηροδρόμου τῆς πόλης ἀνακατεύτηκαν τά συμφέροντα τῆς μεγάλης ἐκείνης τράπεζας,

* «Die Bank», 1913, σελ. 952, L. Eschwege. «Der Sumpf» («Ὁ βάλτος». *Ἡ Σύντ.*)· στό ἴδιο, 1912, 1, σελ. 223 κ.ἑ.

πού βοήθησε στήν ἵδρυση τῆς ἑταιρίας αὐτῆς. Συγκεκριμένα: τά συμφέροντα αὐτῆς τῆς ἐπιχείρησης μεταφορῶν μπλέκονταν μέ τά συμφέροντα τοῦ ἐμπορίου οἰκοπέδων. Ἡ οὐσία τοῦ ζητήματος εἶναι ὅτι ἡ ἀνατολική γραμμή αὐτοῦ τοῦ σιδηροδρόμου ἔπρεπε νά περνάει ἀπό οἰκόπεδα, τά ὁποῖα ἔπειτα ἡ τράπεζα αὐτή, ὅταν εἶχε ἤδη ἐξασφαλιστεῖ τό στρώσιμο τῆς γραμμῆς, τά πούλησε μέ τεράστιο κέρδος γιά τόν ἑαυτό της καί γιά μερικά συμμετέχοντα πρόσωπα...»*

Τό μονοπώλιο, μιά καί ἔχει δημιουργηθεῖ καί διαχειρίζεται δισεκατομμύρια, διεισδύει μέ ἀπόλυτη ἀναγκαιότητα σέ *ὅλες* τίς πλευρές τῆς κοινωνικῆς ζωῆς, ἀνεξάρτητα ἀπό τήν πολιτική συγκρότηση καί ἀπό ὁποιεσδήποτε ἄλλες «λεπτομέρειες». Στή γερμανική οἰκονομική φιλολογία εἶναι κάτι τό συνηθισμένο ἡ δουλόπρεπη περιαυτολογία γιά τήν ἐντιμότητα τῶν πρώσσων ὑπαλλήλων καί οἱ ὑπαινιγμοί γιά τό γαλλικό Παναμά[150] ἤ τήν ἀμερικανική πολιτική διαφθορά. Εἶναι ὅμως γεγονός ὅτι *ἀκόμη καί* ἡ ἀστική φιλολογία, ἡ ἀφιερωμένη στίς τραπεζικές ὑποθέσεις τῆς Γερμανίας, βρίσκεται συνεχῶς στήν ἀνάγκη νά βγαίνει πολύ ἔξω ἀπό τά πλαίσια τῶν καθαρά τραπεζικῶν πράξεων καί νά γράφει, λογουχάρη, γιά τήν «τάση πρός τίς τράπεζες», παίρνοντας ἀφορμή ἀπό τίς ὅλο καί συχνότερες περιπτώσεις πού δημόσιοι ὑπάλληλοι περνοῦν στήν ὑπηρεσία τῶν τραπεζῶν: «Πῶς ἔχει ὅμως τό ζήτημα μέ τόν ἀδέκαστο δημόσιο ὑπάλληλο πού ὁ κρυφός του πόθος εἶναι μιά ζεστή θεσούλα στήν Μπέρενστρασε;»**—τήν ὁδό τοῦ Βερολίνου ὅπου βρίσκεται ἡ «Γερμανική Τράπεζα». Ὁ ἐκδότης τοῦ περιοδικοῦ «Ἡ Τράπεζα» Ἄλφρεντ Λάνσμπουργκ ἔγραψε τό 1909 τό ἄρθρο: «Ἡ οἰκονομική σημασία τοῦ βυζαντινισμοῦ», παίρνοντας ἀφορμή, ἀνάμεσα στ'ἄλλα, ἀπό τό ταξίδι τοῦ Γουλιέλμου Β΄ στήν Παλαιστίνη καί ἀπό τό «ἄμεσο ἀποτέλεσμα αὐτοῦ τοῦ ταξιδιοῦ, τήν κατασκευή τοῦ σιδηροδρόμου τῆς Βαγδάτης, αὐτοῦ τοῦ μοιραίου, «μεγάλου ἔργου τοῦ γερμανικοῦ ἐπιχειρηματικοῦ πνεύματος», πού εἶναι περισσότερο ὑπεύθυνο γιά τήν «κύκλωση», ἀπ'ὅλα τά πολιτικά λάθη μας μαζί παρμένα»*** (μέ τή λέξη κύκλωση ἐννοεῖται ἡ πολιτική τοῦ Ἐδουάρδου Ζ΄ πού ἐπιδίωκε ν'ἀπομονώσει τή Γερμανία καί νά τήν κυκλώσει μέ τόν κλοιό

* «Verkehrstrust», «Die Bank», 1914, 1, σελ. 89 («Τό τράστ τῶν μεταφορῶν», «Ἡ Τράπεζα». *Ἡ Σύντ.*).

** «Der Zug zur Bank», «Die Bank», 1909, 1, σελ. 79 («Ἡ τάση πρός τίς τράπεζες», «Ἡ Τράπεζα». *Ἡ Σύντ.*).

*** «Der Zug zur Bank», «Die Bank», 1909, 1, σελ. 301.

μιᾶς ἰμπεριαλιστικῆς ἀντιγερμανικῆς συμμαχίας). Ὁ συνεργάτης τοῦ ἴδιου περιοδικοῦ Ἔσβεγκε, πού τόν ἔχουμε ἀναφέρει πιό πάνω, ἔγραψε τό 1911 τό ἄρθρο: «Ἡ πλουτοκρατία καί οἱ δημόσιοι ὑπάλληλοι», ὅπου ξεσκεπάζει π.χ. τήν περίπτωση τοῦ γερμανοῦ δημόσιου ὑπάλληλου Φέλκερ, πού σάν μέλος τῆς ἐπιτροπῆς γιά τά καρτέλ διακρίθηκε μέ τή δραστηριότητά του καί ὕστερα ἀπό λίγο καιρό βρέθηκε νά κατέχει μιά προσοδοφόρα θεσούλα στό πιό μεγάλο καρτέλ, στό συνδικάτο τοῦ ἀτσαλιοῦ. Παρόμοιες περιπτώσεις, πού δέν εἶναι καθόλου τυχαῖες, ἀνάγκασαν αὐτόν τόν ἴδιο ἀστό συγγραφέα νά ὁμολογήσει ὅτι «ἡ οἰκονομική ἐλευθερία, πού ἐξασφαλίζει τό γερμανικό σύνταγμα, ἔγινε σήμερα κιόλας, σέ πολλούς τομεῖς τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς, μιά φράση χωρίς περιεχόμενο» καί ὅτι μέ τή διαμορφωμένη πιά κυριαρχία τῆς πλουτοκρατίας «ἀκόμη καί ἡ πιό πλατιά πολιτική ἐλευθερία δέν μπορεῖ νά μᾶς σώσει ἀπό τή μετατροπή μας σέ λαό μή ἐλεύθερων ἀνθρώπων»*.

Ὅσο γιά τή Ρωσία, θά περιοριστοῦμε μόνο σ'ἕνα παράδειγμα: πρίν ἀπό μερικά χρόνια σ'ὅλες τίς ἐφημερίδες ἔκανε τό γύρο ἡ εἴδηση ὅτι ὁ Νταβίντοφ, διευθυντής τοῦ τμήματος κρατικῶν πιστώσεων, ἐγκαταλείπει τήν κρατική ὑπηρεσία καί ἀναλαβαίνει ὑπηρεσία σέ μιά μεγάλη τράπεζα, μέ μισθό πού, μέ βάση τή συμφωνία, θά ἔπρεπε μέσα σέ λίγα χρόνια νά ξεπεράσει τό 1 ἑκατομμύριο ρούβλια. Τό τμῆμα κρατικῶν πιστώσεων εἶναι ἕνα ἵδρυμα, πού σκοπός του εἶναι «ὁ συντονισμός τῆς δράσης ὅλων τῶν πιστωτικῶν ἱδρυμάτων τοῦ κράτους» καί δίνει ἐπιχορηγήσεις στίς τράπεζες τῆς πρωτεύουσας πού φτάνουν τά 800-1 000 ἑκατομμύρια ρούβλια**.———

Χαρακτηριστικό τοῦ καπιταλισμοῦ γενικά εἶναι ὅτι χωρίζει τήν ἰδιοκτησία τοῦ κεφαλαίου ἀπό τή χρησιμοποίηση τοῦ κεφαλαίου στήν παραγωγή, ὅτι χωρίζει τό χρηματικό κεφάλαιο ἀπό τό βιομηχανικό ἤ τό παραγωγικό, ὅτι χωρίζει τόν εἰσοδηματία, πού ζεῖ μόνο ἀπό τό εἰσόδημα τοῦ χρηματικοῦ κεφαλαίου, ἀπό τόν ἐπιχειρηματία καί ἀπ'ὅλα τά πρόσωπα πού συμμετέχουν ἄμεσα στή διαχείριση τοῦ κεφαλαίου. Ὁ ἰμπεριαλισμός ἤ ἡ κυριαρχία τοῦ χρηματιστικοῦ κεφαλαίου εἶναι ἡ ἀνώτατη ἐκείνη βαθμίδα τοῦ καπιταλισμοῦ, ὅπου ὁ χωρισμός αὐτός παίρνει πελώριες διαστάσεις. Ἡ ὑπεροχή τοῦ χρηματιστικοῦ κεφαλαίου πάνω σ'ὅλες τίς ὑπόλοιπες μορφές τοῦ κεφαλαίου

* «Der Zug zur Bank», «Die Bank», 1911, 2, σελ. 825· 1913, 2, σελ. 962.
** E. Agahd, σελ. 202.

σημαίνει κυρίαρχη θέση τοῦ εἰσοδηματία καί τῆς χρηματιστικῆς ὀλιγαρχίας, σημαίνει ξεχώρισμα μερικῶν κρατῶν, πού κατέχουν τή χρηματιστική «δύναμη», ἀπ'ὅλα τά ὑπόλοιπα. Μπορεῖ νά κρίνει κανείς γιά τίς διαστάσεις αὐτοῦ τοῦ προτσές ἀπό τά στοιχεῖα τῆς στατιστικῆς γιά τίς ἐκδόσεις, δηλαδή γιά τήν ἔκδοση κάθε εἴδους χρεογράφων.

Στό «Δελτίο τοῦ Διεθνοῦς Στατιστικοῦ 'Ινστιτούτου» ὁ Α. Νέιμαρκ* δημοσίευσε τά πιό λεπτομερειακά, πλήρη καί συγκρίσιμα στοιχεῖα γιά τίς ἐκδόσεις χρεογράφων σ'ὅλο τόν κόσμο. 'Αργότερα τά στοιχεῖα αὐτά πολλές φορές ἀναφέρθηκαν τμηματικά στήν οἰκονομική φιλολογία[151]. Νά ὁ ἀπολογισμός γιά 4 δεκαετίες:

Σύνολο ἐκδόσεων χρεογράφων σέ δισεκατομμύρια φράγκα κατά δεκαετία

1871—1880	76,1
1881—1890	64,5
1891—1900	100,4
1901—1910	197,8

Τό 1871-1880 τό σύνολο τῶν ἐκδόσεων σ'ὅλο τόν κόσμο αὐξήθηκε εἰδικά ἐξαιτίας τῶν δανείων πού ἔχουν σχέση μέ τό γαλλοπρωσσικό πόλεμο καί μέ τήν ἐποχή τῆς ἵδρυσης ἑταιριῶν, πού ἐπακολούθησε στή Γερμανία ὕστερα ἀπ'αὐτόν τόν πόλεμο. Γενικά ἡ αὔξηση στίς τρεῖς τελευταῖες δεκαετίες τοῦ 19ου αἰώνα δέν εἶναι σχετικά πολύ γρήγορη καί μόνο ἡ πρώτη δεκαετία τοῦ 20οῦ αἰώνα παρουσιάζει τεράστια αὔξηση, σχεδόν διπλασιασμό μέσα σέ 10 χρόνια. Συνεπῶς τά πρῶτα χρόνια τοῦ 20οῦ αἰώνα εἶναι ἐποχή στροφῆς ὄχι μόνο ὁσοναφορᾶ τήν ἀνάπτυξη τῶν μονοπωλίων (καρτέλ, συνδικάτων, τράστ), πράγμα γιά τό ὁποῖο μιλήσαμε ἤδη, μά καί ὁσοναφορᾶ τήν ἀνάπτυξη τοῦ χρηματιστικοῦ κεφαλαίου.

'Ο Νέιμαρκ ὑπολογίζει τό 1910 τό σύνολο τῶν χρεογράφων σ'ὅλο τόν κόσμο περίπου σέ 815 δισεκατομμύρια φράγκα. 'Αφαιρώντας κατά προσέγγιση τά ποσά πού ἐπαναλαβαίνονται, μειώνει τό ποσό αὐτό σέ 575-600 δισεκατομμύρια. Νά πῶς κατανέμονται κατά χῶρες (παίρνουμε σάν βάση τά 600 δισεκατομμύρια):

* Bulletin de l'institut international de statistique, t. XIX, livr. II. La Haye, 1912 (Δελτίο τοῦ Διεθνοῦς Στατιστικοῦ 'Ινστιτούτου, τόμ. XIX, τεῦχος II, Χάγη. *'Η Σύντ.*).—Τά στοιχεῖα γιά τά μικρά κράτη, τῆς δεύτερης στήλης, πάρθηκαν κατά προσέγγιση μέ βάση τά στοιχεῖα τοῦ 1902 αὐξημένα κατά 20%.

Σύνολο χρεογράφων τό 1910 (σέ δισεκατομμύρια φράγκα):

᾿Αγγλία	142	479
῾Ενωμένες Πολιτεῖες	132	
Γαλλία	110	
Γερμανία	95	
Ρωσία	31	
Αὐστροουγγαρία	24	
᾿Ιταλία	14	
᾿Ιαπωνία	12	
᾿Ολλανδία	12,5	
Βέλγιο	7,5	
᾿Ισπανία	7,5	
᾿Ελβετία	6,25	
Δανία	3,75	
Σουηδία, Νορβηγία, Ρουμανία κ.ἄ.	2,5	
Σύνολο	600	

᾿Από τά στοιχεῖα αὐτά φαίνεται ἀμέσως πόσο χτυπητά ξεχωρίζουν οἱ τέσσερις πιό πλούσιες καπιταλιστικές χῶρες, πού κατέχουν χρεόγραφα ἀξίας περίπου ἀπό 100 ὥς 150 δισεκατομμύρια φράγκα ἡ καθεμιά. Οἱ δυό ἀπ᾿αὐτές τίς τέσσερις χῶρες, ἡ ᾿Αγγλία καί ἡ Γαλλία, εἶναι οἱ πιό παλιές καί, ὅπως θά δοῦμε, οἱ πιό πλούσιες σέ ἀποικίες καπιταλιστικές χῶρες. Οἱ ἄλλες δυό, οἱ ῾Ενωμένες Πολιτεῖες καί ἡ Γερμανία, εἶναι προηγμένες καπιταλιστικές χῶρες ἀπό τήν ἄποψη τῆς ταχύτητας τῆς ἀνάπτυξής τους καί τοῦ βαθμοῦ διάδοσης τῶν καπιταλιστικῶν μονοπωλίων στήν παραγωγή. Καί οἱ τέσσερις αὐτές χῶρες μαζί κατέχουν 479 δισεκατομμύρια φράγκα, δηλαδή σχεδόν τά 80% τοῦ παγκόσμιου χρηματιστικοῦ κεφαλαίου. Σχεδόν ὅλος ὁ ὑπόλοιπος κόσμος παίζει, ἔτσι εἴτε ἀλλιῶς, τό ρόλο τοῦ ὀφειλέτη καί τοῦ φόρου ὑποτελείας σ᾿αὐτές τίς χῶρες, πού εἶναι διεθνεῖς τραπεζίτες, σ᾿αὐτούς τούς τέσσερις «στύλους» τοῦ παγκόσμιου χρηματιστικοῦ κεφαλαίου.

Πρέπει νά σταθοῦμε ἰδιαίτερα στό ρόλο πού παίζει ἡ ἐξαγωγή κεφαλαίου στή δημιουργία τοῦ διεθνοῦς διχτύου τῆς ἐξάρτησης καί τῶν δεσμῶν τοῦ χρηματιστικοῦ κεφαλαίου.

IV. Η ΕΞΑΓΩΓΗ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ

Γιά τόν παλιό καπιταλισμό, πού κυριαρχοῦσε ἀπόλυτα ὁ ἐλεύθερος συναγωνισμός, χαρακτηριστική ἦταν ἡ ἐξαγωγή *ἐμπορευμάτων*. Γιά τό νεότατο καπιταλισμό, ὅπου κυριαρχοῦν τά μονοπώλια, ἔγινε χαρακτηριστική ἡ ἐξαγωγή *κεφαλαίου*.

῾Ο καπιταλισμός εἶναι ἐμπορευματική παραγωγή στήν ἀνώτατη βαθμίδα ἀνάπτυξής της, ὅταν καί ἡ ἐργατική δύναμη γίνεται ἐμπόρευμα. ῾Η αὔξηση τῶν ἀνταλλαγῶν τόσο μέσα στή χώρα, ὅσο καί σέ διεθνή ἰδιαίτερα κλίμακα, εἶναι τό χαρακτηρι-

στικό διακριτικό γνώρισμα τοῦ καπιταλισμοῦ. Ἡ ἀνισομετρία καί ὁ ἁλματικός χαρακτήρας τῆς ἀνάπτυξης τῶν διάφορων ἐπιχειρήσεων, τῶν διάφορων κλάδων τῆς βιομηχανίας, τῶν διάφορων χωρῶν εἶναι ἀναπόφευκτα στίς συνθῆκες τοῦ καπιταλισμοῦ. Πρώτη, πρίν ἀπό τίς ἄλλες χῶρες, ἔγινε χώρα καπιταλιστική ἡ Ἀγγλία, καί πρός τά μέσα τοῦ 19ου αἰώνα, καθιερώνοντας τό ἐλεύθερο ἐμπόριο, διεκδικοῦσε τό ρόλο τοῦ «ἐργαστηρίου ὅλου τοῦ κόσμου», τοῦ προμηθευτῆ βιομηχανικῶν προϊόντων σέ ὅλες τίς χῶρες, πού σέ ἀντάλλαγμα ἔπρεπε νά τήν ἐφοδιάζουν μέ πρῶτες ὕλες. *Αὐτό* ὅμως τό μονοπώλιο τῆς Ἀγγλίας ὑποσκάφτηκε στό τελευταῖο κιόλας τέταρτο τοῦ 19ου αἰώνα, γιατί μιά σειρά ἄλλες χῶρες, ἀφοῦ ὑπεράσπισαν τόν ἑαυτό τους μέ «προστατευτικούς» τελωνειακούς δασμούς, ἐξελίχτηκαν σέ αὐτοτελῆ καπιταλιστικά κράτη. Στό κατώφλι τοῦ 20οῦ αἰώνα βλέπουμε νά δημιουργοῦνται ἄλλου εἴδους μονοπώλια: πρῶτο, μονοπωλιακές ἑνώσεις τῶν καπιταλιστῶν σ᾿ ὅλες τίς χῶρες τοῦ ἀναπτυγμένου καπιταλισμοῦ· δεύτερο, μονοπωλιακή θέση λίγων πλουσιότερων χωρῶν, ὅπου ἡ συσσώρευση τοῦ κεφαλαίου πῆρε γιγάντιες διαστάσεις. Δημιουργήθηκε ἕνα τεράστιο «περίσσευμα κεφαλαίου» στίς προηγμένες χῶρες.

Εἶναι αὐτονόητο πώς, ἄν ὁ καπιταλισμός μποροῦσε ν᾿ ἀναπτύξει τή γεωργία, πού τώρα μένει παντοῦ φοβερά πίσω ἀπό τή βιομηχανία, ἄν μποροῦσε ν᾿ ἀνεβάσει τό βιοτικό ἐπίπεδο τῶν μαζῶν τοῦ πληθυσμοῦ, πού παντοῦ παρά τήν ἰλιγγιώδη τεχνική πρόοδο μένει μισοπεινασμένος καί ἐξαθλιωμένος, τότε δέν θά μποροῦσε οὔτε λόγος νά γίνει γιά περίσσευμα κεφαλαίου. Καί τό «ἐπιχείρημα» αὐτό προβάλλεται ἀκατάπαυστα ἀπό τούς μικροαστούς κριτικούς τοῦ καπιταλισμοῦ. Τότε ὅμως ὁ καπιταλισμός δέν θά ἦταν καπιταλισμός, γιατί καί ἡ ἀνισομετρία τῆς ἀνάπτυξης καί τό βιοτικό ἐπίπεδο πείνας γιά τίς μάζες εἶναι οὐσιαστικοί, ἀναπόφευκτοι ὅροι καί προϋποθέσεις αὐτοῦ τοῦ τρόπου παραγωγῆς. Ὅσο ὁ καπιταλισμός θά ἐξακολουθεῖ νά εἶναι καπιταλισμός, τό περίσσευμα τοῦ κεφαλαίου δέν θά χρησιμεύει γιά τό ἀνέβασμα τοῦ βιοτικοῦ ἐπιπέδου τῶν μαζῶν σέ μιά δοσμένη χώρα, γιατί αὐτό θά μείωνε τά κέρδη τῶν καπιταλιστῶν, μά γιά τό ἀνέβασμα τῶν κερδῶν μέ τήν ἐξαγωγή κεφαλαίου στό ἐξωτερικό, στίς καθυστερημένες χῶρες. Σ᾿ αὐτές τίς καθυστερημένες χῶρες τό κέρδος εἶναι σχετικά συνήθως μεγάλο, γιατί ἔχουν λίγα κεφάλαια, ἡ τιμή τῆς γῆς δέν εἶναι μεγάλη, ὁ μισθός ἐργασίας εἶναι χαμηλός καί οἱ πρῶτες ὕλες φτηνές. Ἡ δυνατότητα ἐξαγωγῆς κεφαλαίου δημιουργεῖται ἀπό

τό γεγονός ὅτι μιά σειρά καθυστερημένες χῶρες ἔχουν πιά τραβηχτεῖ στήν τροχιά τοῦ παγκόσμιου καπιταλισμοῦ, ἔχουν κατασκευαστεῖ ἤ ἄρχισαν νά κατασκευάζονται οἱ κύριες σιδηροδρομικές γραμμές, ἔχουν ἐξασφαλιστεῖ οἱ στοιχειώδεις ὅροι γιά τήν ἀνάπτυξη τῆς βιομηχανίας κτλ. Ἡ ἀνάγκη τῆς ἐξαγωγῆς κεφαλαίου δημιουργεῖται ἀπό τό γεγονός ὅτι σέ μερικές χῶρες ὁ καπιταλισμός ἔχει «παραωριμάσει» καί γιά τό κεφάλαιο δέν ὑπάρχει (στίς συνθῆκες τῆς ἀνεξέλικτης γεωργίας καί τῆς ἐξαθλίωσης τῶν μαζῶν), πεδίο γιά «ἐπικερδή» τοποθέτηση.

Νά τά κατά προσέγγιση στοιχεῖα γιά τίς διαστάσεις τῶν κεφαλαίων πού ἔχουν τοποθετήσει στό ἐξωτερικό οἱ τρεῖς κυριότερες χῶρες*:

Κεφάλαια τοποθετημένα στό ἐξωτερικό

(σέ δισεκατομμύρια φράγκα)

Χρόνια	Ἀγγλία	Γαλλία	Γερμανία
1862	3,6	—	—
1872	15	10 (1869)	—
1882	22	15 (1880)	;
1893	42	20 (1890)	;
1902	62	27—37	12,5
1914	75—100	60	44

Ἀπό τά στοιχεῖα αὐτά βλέπουμε ὅτι ἡ ἐξαγωγή κεφαλαίου

* Hobson. «Imperialism». L. 1902, p. 58· Riesser, στό ἔργο πού ἀναφέραμε, σελ. 395 καί 404· P. Arndt στό «Weltwirtschaftliches Archiv», Bd. 7, 1916, S. 35. (Π. Ἄρντ στό «Ἀρχεῖο τῆς παγκόσμιας οἰκονομίας», τόμ. 7, 1916, σελ. 35, *Ἡ Σύντ.*)· Neymarck στό Bulletin· Χίλφερντινγκ. «Τό χρηματιστικό κεφάλαιο», σελ. 492· Lloyd George, λόγος στή Βουλή τῶν Κοινοτήτων στίς 4 τοῦ Μάη 1915, ἐφημερίδα «Daily Telegraph» 5 τοῦ Μάη 1915· B. Harms. «Probleme der Weltwirtschaft». Jena, 1912, S. 235 κ.ἅ. (Μπ. Χάρμς. «Προβλήματα τῆς παγκόσμιας οἰκονομίας». Ἰένα 1912, σελ. 235 κ.ἅ. *Ἡ Σύντ.*)· Dr. Siegmund Schilder. «Entwicklungstendenzen der Weltwirtschaft». Berlin, 1912. Bd. 1, S. 150 (Δρ. Ζίγκμουντ Σίλντερ. «Οἱ τάσεις τῆς ἀνάπτυξης τῆς παγκόσμιας οἰκονομίας», Βερολίνο, 1912, τόμ. 1, σελ. 150. *Ἡ Σύντ.*)· George Raish: «Great Britain's Capital Investments etc.» στό «Journal of the Royal Statistical Society», vol. LXXIV. 1910-11, σελ. 167 κ.ἑ. (Τζώρτζ Πέις. «Οἱ ἐπενδύσεις κεφαλαίων τῆς Μεγάλης Βρετανίας κτλ.» στό «Περιοδικό τῆς Βασιλικῆς στατιστικῆς ἑταιρίας», τόμ. LXXIV. *Ἡ Σύντ.*)· Georges Diouritch «L'Expansion de banques allemandes à l'étranger, ses rapports avec le développement économique de l'Allemagne» P., 1909, p. 84 (Ζώρζ Ντιούριτς. «Ἡ ἐξάπλωση τῶν γερμανικῶν τραπεζῶν στό ἐξωτερικό, ἡ σχέση τους μέ τήν οἰκονομική ἀνάπτυξη τῆς Γερμανίας». Παρίσι, 1909, σελ. 84. *Ἡ Σύντ.*).

πῆρε γιγάντια ἀνάπτυξη μόνο στίς ἀρχές τοῦ 20οῦ αἰώνα. Πρίν τόν πόλεμο τά τοποθετημένα στό ἐξωτερικό κεφάλαια τῶν τριῶν κυριότερων χωρῶν εἶχαν φτάσει τά 175-200 δισεκατομμύρια φράγκα. Τό εἰσόδημα ἀπ᾽αὐτό τό ποσό, μέ μετριόφρονους ὑπολογισμούς ποσοστοῦ 5%, πρέπει νά φτάνει τά 8-10 δισεκατομμύρια φράγκα τό χρόνο. Στέρεη βάση γιά τήν ἰμπεριαλιστική καταπίεση καί ἐκμετάλλευση τῆς πλειοψηφίας τῶν ἐθνῶν καί χωρῶν τοῦ κόσμου, γιά τόν καπιταλιστικό παρασιτισμό μιᾶς χούφτας πολύ πλούσιων κρατῶν!

Πῶς κατανέμεται αὐτό τό τοποθετημένο στό ἐξωτερικό κεφάλαιο ἀνάμεσα στίς διάφορες χῶρες, *ὅπου* ἔχει τοποθετηθεῖ; Στό ἐρώτημα αὐτό μπορεῖ νά δοθεῖ μόνο κατά προσέγγιση ἀπάντηση, πού ὡστόσο εἶναι σέ θέση νά φωτίσει μερικές γενικές ἀμοιβαῖες σχέσεις καί δεσμούς τοῦ σύγχρονου ἰμπεριαλισμοῦ:

Οἱ ἤπειροι ἀνάμεσα στίς ὁποῖες κατανέμονται (κατά προσέγγιση) τά κεφάλαια πού ἔχουν ἐξαχθεῖ στό ἐξωτερικό (γύρω ἀπό τό 1910)

	᾿Αγγλία	Γαλλία	Γερμανία	Σύνολο
	(δισεκατομμύρια	μάρκα)		
Εὐρώπη	4	23	18	45
᾿Αμερική	37	4	10	51
᾿Ασία, ᾿Αφρική καί Αὐστραλία	29	8	7	44
Σύνολο	70	35	35	140

Στήν ᾿Αγγλία προβάλλουν στήν πρώτη σειρά οἱ ἀποικιακές της κτήσεις πού εἶναι πολύ μεγάλες καί στήν ᾿Αμερική (λογουχάρη ὁ Καναδάς), χωρίς νά μιλᾶμε πιά γιά τήν ᾿Ασία κ.ἄ. ῾Η τεράστια ἐξαγωγή κεφαλαίου συνδέεται ἐδῶ πολύ στενά μέ τίς τεράστιες ἀποικίες. Γιά τή σημασία πού ἔχουν οἱ ἀποικίες γιά τόν ἰμπεριαλισμό θά μιλήσουμε ἀκόμη παρακάτω. Διαφορετική εἶναι ἡ κατάσταση στή Γαλλία. ῾Η Γαλλία τό κεφάλαιό της τοῦ ἐξωτερικοῦ τό ἔχει τοποθετημένο κυρίως στήν Εὐρώπη καί πρῶτ᾽ἀπ᾽ὅλα στή Ρωσία (ὄχι λιγότερα ἀπό 10 δισεκατομμύρια φράγκα). Καί πρόκειται κυρίως γιά *δανειστικό* κεφάλαιο, γιά κρατικά δάνεια καί ὄχι γιά κεφάλαιο τοποθετημένο σέ βιομηχανικές ἐπιχειρήσεις. Σέ διάκριση ἀπό τόν ἀγγλικό, ἀποικιακό ἰμπεριαλισμό, ὁ γαλλικός μπορεῖ νά ὀνομαστεῖ τοκογλυφικός ἰμπεριαλισμός. ῾Η Γερμανία παρουσιάζει μιά τρίτη ποικιλομορφία: οἱ ἀποικίες της δέν εἶναι μεγάλες καί τό κεφάλαιο πού

τοποθετεῖ στό ἐξωτερικό κατανέμεται πιό συμμετρικά ἀνάμεσα στήν Εὐρώπη καί τήν Ἀμερική.

Ἡ ἐξαγωγή κεφαλαίου ἐπιδρᾶ στήν ἀνάπτυξη τοῦ καπιταλισμοῦ στίς χῶρες ὅπου κατευθύνεται καί τήν ἐπιταχύνει ἐξαιρετικά. Γι'αὐτό τό λόγο, ἄν ἡ ἐξαγωγή αὐτή εἶναι ἱκανή ὥς ἕνα ὁρισμένο βαθμό νά φέρει κάποια στασιμότητα στίς χῶρες πού ἐξάγουν τό κεφάλαιο, αὐτό μπορεῖ νά γίνει μόνο μέ τίμημα τό ἅπλωμα καί τό βάθεμα τῆς παραπέρα ἀνάπτυξης τοῦ καπιταλισμοῦ σ'ὅλο τόν κόσμο.

Γιά τίς χῶρες πού ἐξάγουν κεφάλαιο δημιουργεῖται σχεδόν πάντα ἡ δυνατότητα ν'ἀποκτήσουν ὁρισμένα «ὀφέλη», πού ὁ χαρακτήρας τους ρίχνει φῶς πάνω στήν ἰδιομορφία τῆς ἐποχῆς τοῦ χρηματιστικοῦ κεφαλαίου καί τῶν μονοπωλίων. Νά λογουχάρη τί ἔγραφε τόν Ὀχτώβρη τοῦ 1913 τό περιοδικό τοῦ Βερολίνου «Ἡ Τράπεζα»:

«Στή διεθνή ἀγορά τῶν κεφαλαίων παίζεται τελευταῖα μιά κωμωδία, ἄξια τῆς τέχνης τοῦ Ἀριστοφάνη. Πολλά ξένα κράτη, ἀπό τήν Ἰσπανία ὥς τά Βαλκάνια, ἀπό τή Ρωσία ὥς τήν Ἀργεντινή, τή Βραζιλία καί τήν Κίνα, ἀποτείνονται ἀνοιχτά ἤ κρυφά στίς μεγάλες χρηματικές ἀγορές μέ αἰτήσεις, καί μερικές φορές μέ ἐξαιρετικά ἐπίμονες αἰτήσεις νά τούς χορηγηθεῖ δάνειο. Οἱ χρηματικές ἀγορές δέν βρίσκονται τώρα σέ πολύ καλή κατάσταση καί οἱ πολιτικές προοπτικές δέν εἶναι ρόδινες. Καί ὅμως καμιά ἀπό τίς χρηματικές ἀγορές δέν τολμᾶ ν'ἀρνηθεῖ τή χορήγηση δανείου, γιατί φοβᾶται ὅτι θά τήν προλάβει ὁ γείτονάς της, πού θά συμφωνήσει νά χορηγήσει τό δάνειο καί μαζί μ'αὐτό θά ἐξασφαλίσει ὁρισμένες ἐκδουλεύσεις ἔναντι τῆς ἐκδούλευσης πού πρόσφερε. Σέ τέτιου εἴδους διεθνεῖς συναλλαγές σχεδόν πάντα μένει κάτι πρός ὄφελος τοῦ πιστωτῆ: κάποια παραχώρηση στήν ἐμπορική συμφωνία, ἕνας σταθμός ἀνθράκευσης, ἡ κατασκευή ἑνός λιμανιοῦ, μιά παχυλή ἐκχώρηση, μιά παραγγελία γιά κανόνια»*.

Τό χρηματιστικό κεφάλαιο δημιούργησε τήν ἐποχή τῶν μονοπωλίων. Καί τά μονοπώλια φέρνουν παντοῦ μαζί τους τίς μονοπωλιακές ἀρχές: ἡ ἐκμετάλλευση τῶν «δεσμῶν» γιά μιά ἐπικερδή συμφωνία παίρνει τή θέση τοῦ συναγωνισμοῦ στήν ἀνοιχτή ἀγορά. Τό πιό συνηθισμένο πράγμα εἶναι τοῦτο δῶ: σάν ὅρος γιά τή χορήγηση δανείου μπαίνει νά ξοδευτεῖ ἕνα μέρος του γιά τήν ἀγορά προϊόντων ἀπό τήν πιστώτρια χώρα καί

* «Die Bank», 1913, 2, σελ. 1024-1025.

κυρίως γιά τήν άγορά είδών έξοπλισμού, πλοίων κτλ. Ἡ Γαλλία πολύ συχνά κατάφευγε σ᾽αὐτό τό μέσο στίς δυό τελευταίες δεκαετίες (1890-1910). Ἡ ἐξαγωγή κεφαλαίου στό ἐξωτερικό γίνεται μέσο γιά τήν ἐνθάρρυνση τῆς ἐξαγωγῆς ἐμπορευμάτων στό ἐξωτερικό. Παράλληλα οἱ συμφωνίες ἀνάμεσα στίς ἐξαιρετικά μεγάλες ἐπιχειρήσεις εἶναι τέτιες πού βρίσκονται—ὅπως ἐκφράστηκε «μαλακά» ὁ Σίλντερ* —«στά σύνορα τῆς ἐξαγορᾶς». Ὁ Κρούπ στή Γερμανία, ὁ Σνάιντερ στή Γαλλία καί ὁ Ἄρμστρονγκ στήν Ἀγγλία εἶναι πρότυπα τέιων ἑταιριῶν, στενά συνδεμένων μέ τίς γιγάντιες τράπεζες καί μέ τήν κυβέρνηση καί πού δέν εἶναι εὔκολο νά τίς «παρακάμψει» κανείς, ὅταν συνάπτει δάνειο.

Ἡ Γαλλία, δίνοντας δάνειο στή Ρωσία, τή «στρίμωξε» στό ἐμπορικό σύμφωνο τῆς 16 τοῦ Σεπτέμβρη 1905, ἀποσπώντας ὁρισμένες παραχωρήσεις ὥς τό 1917· τό ἴδιο ἔγινε μέ τό ἐμπορικό σύμφωνο μέ τήν Ἰαπωνία τῆς 19 τοῦ Αὐγούστου 1911. Ὁ τελωνειακός πόλεμος τῆς Αὐστρίας μέ τή Σερβία, πού συνεχίστηκε μέ ἑπτάμηνη διακοπή ἀπό τό 1906 ὥς τό 1911, εἶχε προκληθεῖ ἐνμέρει ἀπό τό συναγωνισμό τῆς Αὐστρίας μέ τή Γαλλία στό ζήτημα τῆς προμήθειας πολεμικοῦ ὑλικοῦ στή Σερβία. Ὁ Πώλ Ντεσανέλ δήλωσε στή Βουλή τό Γενάρη τοῦ 1912 ὅτι οἱ γαλλικές ἑταιρίες προμήθευσαν στή Σερβία στήν περίοδο 1908-1911 πολεμικό ὑλικό ἀξίας 45 ἑκατομμυρίων φράγκων.

Ἡ ἔκθεση τοῦ προξένου τῆς Αὐστροουγγαρίας στό Σάν-Πάουλο (Βραζιλίας) ἀναφέρει: «ἡ κατασκευή τῶν σιδηροδρόμων τῆς Βραζιλίας γίνεται στό μεγαλύτερο μέρος της μέ γαλλικά, βελγικά, βρετανικά καί γερμανικά κεφάλαια. Οἱ χῶρες αὐτές στίς χρηματιστικές τους πράξεις, πού σχετίζονται μέ τήν κατασκευή τῶν σιδηροδρομικῶν γραμμῶν, βάζουν σάν ὅρο τήν προμήθεια τοῦ ἀναγκαίου σιδηροδρομικοῦ ὑλικοῦ».

Ἔτσι τό χρηματιστικό κεφάλαιο ἁπλώνει τά δίχτυα του μέ τήν κυριολεκτική, μπορεῖ νά πεῖ κανείς, σημασία τῆς λέξης σέ ὅλες τίς χῶρες τοῦ κόσμου. Μεγάλο ρόλο παίζουν στήν περίπτωση αὐτή οἱ τράπεζες πού ἱδρύονται στίς ἀποικίες καί τά ὑποκαταστήματά τους. Οἱ γερμανοί ἰμπεριαλιστές βλέπουν μέ φθόνο τίς «παλιές» ἀποικιακές χῶρες πού ἔχουν ἐξασφαλιστεῖ στό ζήτημα αὐτό μέ ἰδιαίτερη «ἐπιτυχία»: τό 1904 ἡ Ἀγγλία εἶχε 50 ἀποικιακές τράπεζες μέ 2 279 ὑποκαταστήματα (τό 1910:

* Schilder, στό ἔργο πού ἀναφέραμε, σελ. 346, 350, 371.

72 μέ 5 449 ὑποκαταστήματα). Ἡ Γαλλία 20 μέ 136 ὑποκαταστήματα. Ἡ Ὀλλανδία 16 μέ 68, ἐνῶ ἡ Γερμανία «ὅλο-ὅλο» 13 μέ 70 ὑποκαταστήματα*. Οἱ ἀμερικανοί καπιταλιστές φθονοῦν μέ τή σειρά τους τούς ἄγγλους καί τούς γερμανούς: «στή νότια Ἀμερική—παραπονοῦνταν τό 1915—5 γερμανικές τράπεζες ἔχουν 40 ὑποκαταστήματα καί 5 ἀγγλικές 70 ὑποκαταστήματα... Ἡ Ἀγγλία καί ἡ Γερμανία ἔχουν τοποθετήσει στά τελευταῖα 25 χρόνια στήν Ἀργεντινή, στή Βραζιλία καί στήν Οὐρουγουάη περίπου 4 δισεκατομμύρια δολλάρια, πράγμα πού ἔχει σάν ἀποτέλεσμα νά κατέχουν τά 46% ὅλου τοῦ ἐμπορίου αὐτῶν τῶν τριῶν χωρῶν»**.

Οἱ χῶρες πού ἐξάγουν κεφάλαιο μοίρασαν τόν κόσμο ἀνάμεσά τους, μέ τή μεταφορική ἔννοια τῆς λέξης. Ὅμως τό χρηματιστικό κεφάλαιο ὁδήγησε καί στό *πραγματικό* μοίρασμα τοῦ κόσμου.

V. ΤΟ ΜΟΙΡΑΣΜΑ ΤΟΥ ΚΟΣΜΟΥ ΑΝΑΜΕΣΑ ΣΤΙΣ ΕΝΩΣΕΙΣ ΤΩΝ ΚΑΠΙΤΑΛΙΣΤΩΝ

Οἱ μονοπωλιακές ἑνώσεις τῶν καπιταλιστῶν, τά καρτέλ, τά συνδικάτα, τά τράστ, μοιράζουν μεταξύ τους πρίν ἀπ᾽ὅλα τήν ἐσωτερική ἀγορά, κατακτώντας περισσότερο ἤ λιγότερο ὁλοκληρωμένα τήν παραγωγή τῆς δοσμένης χώρας. Στίς συνθῆκες ὅμως τοῦ καπιταλισμοῦ ἡ ἐσωτερική ἀγορά συνδέεται ἀναπόφευκτα μέ τήν ἐξωτερική. Ὁ καπιταλισμός ἀπό καιρό ἔχει δημιουργήσει τήν παγκόσμια ἀγορά. Καί στό μέτρο πού ἀναπτυσσόταν ἡ ἐξαγωγή κεφαλαίου καί ἁπλώνονταν μέ κάθε τρόπο οἱ ἐξωτερικές καί οἱ ἀποικιακές σχέσεις καί οἱ «σφαῖρες ἐπιροῆς» τῶν πιό μεγάλων μονοπωλιακῶν ἑνώσεων, τά πράγματα τραβοῦσαν «φυσιολογικά» πρός τήν παγκόσμια συνεννόηση ἀνάμεσά τους, πρός τή δημιουργία διεθνῶν καρτέλ.

Πρόκειται γιά μιά νέα βαθμίδα τῆς παγκόσμιας συγκέντρωσης τοῦ κεφαλαίου καί τῆς παραγωγῆς, βαθμίδα ἀσύγκριτα

* Riesser, στό ἔργο πού ἀναφέραμε, σελ. 375, 4η ἔκδ. καί Diouritch, σελ. 283.

** The Annals of the American Academy of Political and Social Science, vol. LIX, May 1915, p. 301 (Ἐπετηρίδα τῆς Ἀμερικανικῆς Ἀκαδημίας Πολιτικῶν καί Κοινωνικῶν Ἐπιστημῶν, τόμ. LIX, Μάης 1915, σελ. 301. *Ἡ Σύντ.*). Στό ἴδιο, στή σελ. 331 διαβάζουμε ὅτι ὁ γνωστός στατιστικός Paish (Πέις) στήν τελευταία ἔκδοση τοῦ οἰκονομικοῦ περιοδικοῦ «Statist» ὑπολόγισε 40 δισεκατομμύρια δολλάρια, δηλ. 200 δισεκ. φράγκα, τό ποσό τοῦ κεφαλαίου πού ἐξήγαγαν ἡ Ἀγγλία, ἡ Γερμανία, ἡ Γαλλία, τό Βέλγιο καί ἡ Ὀλλανδία.

ὑψηλότερη ἀπό τήν προηγούμενη. Ἄς δοῦμε πῶς ἀναπτύσσεται αὐτό τό ὑπερμονοπώλιο.

Ἡ ἠλεκτρική βιομηχανία εἶναι ἡ πιό χαρακτηριστική γιά τίς νεότατες ἐπιτυχίες τῆς τεχνικῆς, γιά τόν καπιταλισμό στά *τέλη* τοῦ 19ου καί στίς ἀρχές τοῦ 20οῦ αἰώνα. Καί ἔχει ἀναπτυχθεῖ περισσότερο στίς δυό πιό προηγμένες ἀπό τίς νέες καπιταλιστικές χῶρες, στίς Ἑνωμένες Πολιτεῖες καί στή Γερμανία. Στή Γερμανία εἶχε ἰδιαίτερα μεγάλη ἐπίδραση στήν αὔξηση τῆς συγκέντρωσης σ᾽αὐτό τόν τομέα ἡ κρίση τοῦ 1900. Οἱ τράπεζες, πού τήν ἐποχή ἐκείνη εἶχαν πιά ἀρκετά συγχωνευτεῖ μέ τή βιομηχανία, ἐπιτάχυναν καί βάθυναν στόν ἀνώτατο βαθμό στή διάρκεια αὐτῆς τῆς κρίσης τήν καταστροφή τῶν σχετικά μικρῶν ἐπιχειρήσεων, τήν καταβρόχθισή τους ἀπό τίς μεγάλες. «Οἱ τράπεζες—γράφει ὁ Γιάιντελς—ἀρνοῦνταν τή βοήθεια ἀκριβῶς στίς ἐπιχειρήσεις πού εἶχαν περισσότερο τήν ἀνάγκη της, προκαλώντας ἔτσι πρῶτα μιάν ἰλιγγιώδη ἄνοδο καί ὕστερα τήν ἀναπόφευκτη καταστροφή τῶν ἑταιριῶν, πού δέν ἦταν ἀρκετά συνδεμένες μαζί τους»*.

Τό ἀποτέλεσμα ἦταν ὕστερα ἀπό τό 1900 νά τραβήξει ἡ συγκέντρωση μπροστά μέ γιγάντια βήματα. Πρίν ἀπό τό 1900 ὑπῆρχαν ὀκτώ ἤ ἑπτά «ὁμάδες» στήν ἠλεκτρική βιομηχανία, καί μάλιστα ἡ καθεμιά τους ἀποτελοῦνταν ἀπό μερικές ἑταιρίες (συνολικά ἦταν 28) καί πίσω ἀπό κάθε ὁμάδα βρίσκονταν ἀπό 2 ὥς 11 τράπεζες. Στά 1908-1912 ὅλες αὐτές οἱ ὁμάδες συγχωνεύτηκαν σέ δυό ἤ σέ μιά. Νά πῶς ἔγινε αὐτό τό προτσές:

Ὁμάδες στήν ἠλεκτρική βιομηχανία:

Πρίν ἀπό τό 1900:	Φέλτεν καί Γκιγιώμ	Λαμεγέρ	Οὐνιόν A.E.G.	Σῆμενς καί Χάλσκε	Σοῦκερ καί Σία	Μπέργκμαν	Κοῦμερ
	Φέλτεν καί Λαμεγέρ		A.E.G. (Γενική Ἑταιρία Ἠλεκτρισμοῦ)	Σῆμενς καί Χάλσκε-Σοῦκερτ		Μπέργκμαν	Χρεοκόπησε τό 1900
	A.E.G. (Γενική Ἑταιρία Ἠλεκτρισμοῦ)			Σῆμενς καί Χάλσκε-Σοῦκερτ			
Τό 1912:	(Στενή «συνεργασία» ἀπό τό 1908)						

* Γιάιντελς, στό ἔργο πού ἀναφέραμε, σελ. 232.

῾Η πασίγνωστη A. E. G. (Γενική ῾Εταιρία ᾿Ηλεκτρισμοῦ), πού ἀναπτύχθηκε μ᾿αὐτό τόν τρόπο, κυριαρχεῖ σέ 175-200 ἑταιρίες (μέ τό σύστημα τῆς «συμμετοχῆς») καί διαθέτει συνολικά ἕνα κεφάλαιο πού φτάνει περίπου τό 1½ *δισεκατομμύριο* μάρκα. Μόνο στό ἐξωτερικό σέ πάνω ἀπό 10 κράτη ἔχει 34 ἄμεσες ἀντιπροσωπεῖες, ἀπό τίς ὁποῖες οἱ 12 εἶναι μετοχικές ἑταιρίες. Τό 1904 ἤδη ὑπολόγιζαν ὅτι τά κεφάλαια πού ἔχει τοποθετήσει ἡ γερμανική ἡλεκτρική βιομηχανία στό ἐξωτερικό ἀνέρχονταν σέ 233 ἑκατομμύρια μάρκα, ἀπ᾿αὐτά 62 ἑκατομμύρια ἦταν τοποθετημένα στή Ρωσία. Εἶναι περιττό νά ποῦμε ὅτι ἡ «Γενική ῾Εταιρία ᾿Ηλεκτρισμοῦ» ἀποτελεῖ μιά γιγάντια «συνδυασμένη» ἐπιχείρηση πού παράγει—ὁ ἀριθμός μόνο τῶν βιομηχανικῶν ἑταιριῶν της εἶναι 16—τά πιό διαφορετικά προϊόντα, ἀπό καλώδια καί μονωτῆρες μέχρι αὐτοκίνητα καί ἀεροπλάνα.

῾Η συγκέντρωση ὅμως στήν Εὐρώπη ἦταν ἐπίσης συστατικό μέρος τοῦ προτσές συγκέντρωσης στήν ᾿Αμερική. Νά πῶς ἔγινε αὐτό:

	«Γενική ᾿Ηλεκτρική ῾Εταιρία» (General Electric C⁰)	
᾿Αμερική:	῾Η ἑταιρία Τόμψον-Χάουστον ἱδρύει μιά ἑταιρία γιά τήν Εὐρώπη	῾Η ἑταιρ. Ἔντισον ἱδρύει γιά τήν Εὐρώπη τήν ἑταιρία: «Γαλλική ἑταιρία Ἔντισον» πού παραχωρεῖ διπλώματα εὑρεσιτεχνίας σέ μιά γερμανική ἑταιρία
Γερμανία:	᾿Ηλεκτρική ῾Εταιρία «Οὐνιόν»	«Γεν. ῾Ετ. ᾿Ηλεκτρισμοῦ» (A.E.G.).
	«Γενική ῾Εταιρία ᾿Ηλεκτρισμοῦ» (A.E.G.)	

Ἔτσι διαμορφώθηκαν *δυό* «δυνάμεις» ἡλεκτρισμοῦ: «ἄλλες, *ἐντελῶς* ἀνεξάρτητες ἀπ᾿αὐτές, ἠλεκτρικές ἑταιρίες δέν ὑπάρχουν στή γῆ»—γράφει ὁ Χάινιγκ στό ἄρθρο του: «῾Ο δρόμος τοῦ ἠλεκτρικοῦ τράστ». Γιά τίς διαστάσεις τοῦ κύκλου ἐργασιῶν καί γιά τό μέγεθος τῶν ἐπιχειρήσεων καί τῶν δυό «τράστ» μᾶς δίνουν μιάν ὁρισμένη, κάθε ἄλλο ὅμως παρά ὁλοκληρωμένη εἰκόνα, οἱ παρακάτω ἀριθμοί:

		κυκλοφορία ἐμπορευμάτων (σέ ἑκατομμ. μάρκα)	ἀριθμός ὑπαλλήλων	καθαρό κέρδος (σέ ἑκ. μάρκα)
᾿Αμερική: «Γεν. ᾿Ηλεκ. ῾Εταιρία» (G.E.C.)	1907:	252	28 000	35,4
	1910:	298	32 000	45,6
Γερμανία: «Γεν. ῾Εταιρία ᾿Ηλεκτρισμοῦ» (A.E.G.)	1907:	216	30 700	14,5
	1911:	362	60 800	21,7

Καί νά, τό 1907 ἀνάμεσα στό ἀμερικανικό καί τό γερμανικό τράστ ὑπογράφτηκε συμφωνία γιά τό μοίρασμα τοῦ κόσμου. Ὁ συναγωνισμός παραμερίζεται. Ἡ «Γενική Ἠλεκ. Ἑταιρία» (G.E.C.) «παίρνει» τίς Ἑνωμένες Πολιτεῖες καί τόν Καναδᾶ. Στή «Γενική Ἑταιρία Ἠλεκτρισμοῦ» (A.E.G.) «πέφτουν» ἡ Γερμανία, ἡ Αὐστρία, ἡ Ρωσία, ἡ Ὀλλανδία, ἡ Δανία, ἡ Ἐλβετία, ἡ Τουρκία καί τά Βαλκάνια. Ἰδιαίτερα—φυσικά μυστικά—σύμφωνα ὑπογράφτηκαν σχετικά μέ τίς «ἑταιρίες-θυγατέρες», πού διεισδύουν σέ νέους κλάδους τῆς βιομηχανίας καί σέ «νέες», τυπικά ἀκόμη ἀμοίραστες χῶρες. Καθορίστηκε ἡ ἀμοιβαία ἀνταλλαγή τῶν ἐφευρέσεων καί τῆς πείρας*.

Εἶναι αὐτονόητο πόσο δύσκολος εἶναι ὁ συναγωνισμός ἐνάντια σ'αὐτό, τό πραγματικά ἑνιαῖο, παγκόσμιο τράστ, πού διαθέτει ἕνα κεφάλαιο ἀπό μερικά δισεκατομμύρια καί ἔχει τά «ὑποκαταστήματά» του, τίς ἀντιπροσωπεῖες του, τά πρακτορεῖα του, τούς δεσμούς του κτλ. σ'ὅλες τίς γωνιές τοῦ κόσμου. Τό μοίρασμα ὅμως τοῦ κόσμου ἀνάμεσα σέ δυό ἰσχυρά τράστ δέν ἀποκλείει φυσικά τό *ξαναμοίρασμα,* ἄν ἀλλάξει ὁ συσχετισμός τῶν δυνάμεων, λόγω τῆς ἀνισομετρίας τῆς ἀνάπτυξης, τῶν πολέμων, τῶν χρεοκοπιῶν κτλ.

Διδακτικό παράδειγμα προσπάθειας γιά ἕνα τέτιο ξαναμοίρασμα, παράδειγμα πάλης γιά τό ξαναμοίρασμα, ἀποτελεῖ ἡ βιομηχανία πετρελαίου.

«Ἡ παγκόσμια πετρελαιαγορά—ἔγραφε ὁ Γιάιντελς τό 1905—εἶναι καί σήμερα ἀκόμη μοιρασμένη ἀνάμεσα σέ δυό μεγάλες χρηματιστικές ὁμάδες: ἀνάμεσα στό ἀμερικανικό «Τράστ πετρελαίου» (Standard Oil C-y) τοῦ Ροκφέλλερ καί στούς ἀφέντες τοῦ ρωσικοῦ πετρελαίου τοῦ Μπακού, Ρότσιλντ καί Νόμπελ. Καί οἱ δυό ὁμάδες ἔχουν στενούς δεσμούς μεταξύ τους, ἡ μονοπωλιακή τους ὅμως θέση ἀπειλεῖται, ἐδῶ καί μερικά χρόνια, ἀπό πέντε ἐχθρούς»**: 1) ἀπό τήν ἐξάντληση τῶν ἀμερικανικῶν πηγῶν πετρελαίου· 2) ἀπό τήν ἀνταγωνιστική ἑταιρία Μαντάσεφ στό Μπακού· 3) ἀπό τίς πηγές πετρελαίου στήν Αὐστρία καί 4) στή Ρουμανία· 5) ἀπό τίς ὑπερπόντιες πηγές πετρελαίου, κυρίως στίς ὀλλανδικές ἀποικίες (οἱ πάμπλουτες ἑταιρίες Σάμουελ καί Σέλ, πού συνδέονται καί μέ τό ἀγγλικό κεφάλαιο). Οἱ τρεῖς τελευταῖες σειρές ἐπιχειρήσεων συνδέονται

* Riesser, στό ἔργο πού ἀναφέραμε. Diouritch, στό ἔργο πού ἀναφέραμε, σελ. 239 * Kurt Heinig, στό ἄρθρο πού ἀναφέραμε.

** Γιάιντελς, σελ. 192-193.

μέ τίς γερμανικές μεγάλες τράπεζες μ᾽ἐπικεφαλῆς τήν πολύ μεγάλη «Γερμανική Τράπεζα». Οἱ τράπεζές αὐτές ἀνάπτυξαν ἀνεξάρτητα καί σχεδιασμένα τή βιομηχανία πετρελαίου, λ.χ. στή Ρουμανία, γιά νά ἔχουν τό «δικό τους» σημεῖο στήριξης. Τό 1907 στή ρουμανική βιομηχανία πετρελαίου τά ξένα κεφάλαια ὑπολογίζονταν σέ 185 ἑκατομμύρια φράγκα, ἀπό τά ὁποῖα τά 74 ἑκατομμύρια ἦταν γερμανικά*.

Ἄρχισε ἕνας ἀγώνας πού στήν οἰκονομική φιλολογία τόν λένε ἀκριβῶς ἀγώνα γιά τό «μοίρασμα τοῦ κόσμου». Ἀπό τή μιά μεριά, τό «Τράστ πετρελαίου» τοῦ Ροκφέλλερ, θέλοντας νά τ᾽ἁρπάξει *ὅλα,* ἵδρυσε μιά «ἑταιρία-θυγατέρα» μέσα *στήν ἴδια* τήν Ὀλλανδία, ἀγοράζοντας πετρελαιοπηγές στίς Ὀλλανδικές Ἰνδίες καί ἐπιζητώντας μ᾽αὐτό τόν τρόπο νά καταφέρει ἕνα χτύπημα στόν κυριότερο ἐχθρό του: στό ὀλλανδοαγγλικό τράστ «Σέλ». Ἀπό τήν ἄλλη μεριά, ἡ «Γερμανική Τράπεζα» καί ἄλλες τράπεζες τοῦ Βερολίνου ἐπιδίωκαν «νά διαφυλάξουν» «γιά τόν ἑαυτό τους» τή Ρουμανία καί νά τήν ἑνώσουν μέ τή Ρωσία ἐνάντια στόν Ροκφέλλερ. Ὁ Ροκφέλλερ διέθετε ἀσύγκριτα μεγαλύτερα κεφάλαια καί θαυμάσια ὀργάνωση μεταφορᾶς καί παράδοσης τοῦ πετρελαίου στούς καταναλωτές. Ὁ ἀγώνας δέν μποροῦσε παρά νά τελειώσει καί τελείωσε τό 1907 μέ ὁλοκληρωτική ἥττα τῆς «Γερμανικῆς Τράπεζας», στήν ὁποία δέν ἀπόμεινε παρά νά διαλέξει ἕνα ἀπό τά δυό: ἤ νά σταματήσει μέ ζημιά ἑκατομμυρίων τό «ἐνδιαφέρον της σχετικά μέ τό πετρέλαιο», ἤ νά ὑποταχθεῖ. Διάλεξε τό τελευταῖο καί ἔκλεισε μέ τό «Τράστ πετρελαίου» ἕνα σύμφωνο πολύ ἀσύμφορο γιά τή «Γερμανική Τράπεζα». Μ᾽αὐτό τό σύμφωνο ἡ «Γερμανική Τράπεζα» ὑποχρεωνόταν «νά μήν ἐπιχειρεῖ τίποτε πού θά ἔβλαπτε τά ἀμερικανικά συμφέροντα». Παράλληλα ὅμως προβλεπόταν ὅτι τό σύμφωνο παύει νά ἰσχύει, ἄν στή Γερμανία ψηφιστεῖ νόμος γιά τήν ἵδρυση κρατικοῦ μονοπωλίου πετρελαίου.

Καί τότε ἀρχίζει ἡ «κωμωδία τοῦ πετρελαίου». Ἕνας ἀπό τούς βασιλιάδες τοῦ χρηματιστικοῦ κεφαλαίου τῆς Γερμανίας, ὁ φόν Γκβίννερ, διευθυντής τῆς «Γερμανικῆς Τράπεζας», βάζει σ᾽ἐνέργεια, μέσω τοῦ ἰδιαίτερου γραμματέα του Στάους, τή ζύμωση *γιά* τήν ἵδρυση μονοπωλίου τοῦ πετρελαίου. Μπαίνουν σέ κίνηση ὁλόκληρος ὁ γιγάντιος μηχανισμός τῆς μεγαλύτερης τράπεζας τοῦ Βερολίνου, ὅλοι οἱ πλατιοί «δεσμοί» της, ὁ τύπος πνίγεται ἀπό τίς «πατριωτικές» κραυγές ἐνάντια στό «ζυγό» τοῦ

* Diouritch, σελ. 245-246.

ἀμερικανικοῦ τράστ καί τό Ράιχσταγκ σχεδόν ὁμόφωνα ψηφίζει στίς 15 τοῦ Μάρτη 1911 μιά ἀπόφαση πού καλεῖ τήν κυβέρνηση νά ἐπεξεργαστεῖ τό σχέδιο ἑνός μονοπωλίου πετρελαίου. Ἡ κυβέρνηση ἁρπάχτηκε ἀπ᾽αὐτή τή «δημοφιλή» ἰδέα καί φαινόταν νά εἶχε κερδηθεῖ τό παιχνίδι τῆς «Γερμανικῆς Τράπεζας», πού ἤθελε νά ἐξαπατήσει τόν ἀμερικανό ἀντιπράκτορά της καί νά καλυτερεύσει τήν κατάστασή της μέσω τοῦ κρατικοῦ μονοπωλίου. Οἱ γερμανοί βασιλιάδες τοῦ πετρελαίου χαίρονταν κιόλας προκαταβολικά γιά τά τεράστια κέρδη, πού δέν θά ἦταν λιγότερα ἀπό τά κέρδη τῶν ρώσων ἐργοστασιαρχῶν ζάχαρης... Ὅμως, πρῶτο, οἱ γερμανικές μεγάλες τράπεζες τσακώθηκαν μεταξύ τους γιά τό μοίρασμα τῆς λείας καί ἡ «Ἑταιρία Προεξοφλήσεων» ξεσκέπασε τά ἰδιοτελῆ συμφέροντα τῆς «Γερμανικῆς Τράπεζας». Δεύτερο, ἡ κυβέρνηση φοβήθηκε τόν ἀγώνα μέ τόν Ροκφέλλερ, γιατί ἦταν πολύ ἀμφίβολο ἄν θά ἐπαρκοῦσε τό πετρέλαιο γιά τή Γερμανία χωρίς τόν Ροκφέλλερ (ἡ παραγωγικότητα τῆς Ρουμανίας δέν εἶναι μεγάλη). Τρίτο, μεσολάβησε ἡ χορήγηση τοῦ ἑνός δισεκατομμυρίου τοῦ 1913 γιά τήν πολεμική προετοιμασία τῆς Γερμανίας. Τό σχέδιο τοῦ μονοπωλίου ἀναβλήθηκε. Τό «Τράστ πετρελαίου» τοῦ Ροκφέλλερ βγῆκε ἀπό τόν ἀγώνα γιά τήν ὥρα νικητής.

Τό περιοδικό τοῦ Βερολίνου «Ἡ Τράπεζα», παίρνοντας ἀφορμή ἀπ᾽αὐτό, ἔγραψε ὅτι ἡ Γερμανία θά μποροῦσε νά παλέψει μέ τό «Τράστ πετρελαίου» μόνο ἱδρύοντας ἕνα μονοπώλιο ἠλεκτρικοῦ ρεύματος καί μετατρέποντας τή δύναμη τοῦ νεροῦ σέ φτηνό ἠλεκτρισμό. Ὅμως, πρόσθετε τό περιοδικό, «τό μονοπώλιο ἠλεκτρικοῦ ρεύματος θά γίνει τότε, ὅταν θά χρειαστεῖ στούς παραγωγούς, δηλαδή τότε, ὅταν θά χτυπάει τήν πόρτα τῆς ἠλεκτρικῆς βιομηχανίας ἡ ἑπόμενη μεγάλη χρεοκοπία καί ὅταν ἐκεῖνοι οἱ γιγάντιοι, οἱ ἀκριβοί ἠλεκτρικοί σταθμοί πού χτίζονται τώρα παντοῦ ἀπό τά ἰδιωτικά «κοντσέρν» τῆς ἠλεκτρικῆς βιομηχανίας καί γιά τούς ὁποίους τά κράτη, οἱ δῆμοι καί ἄλλοι ὀργανισμοί παραχωροῦν ἀπό τώρα στά κοντσέρν ὁρισμένα ξεχωριστά μονοπώλια—δέν θά εἶναι σέ θέση νά ἐργάζονται μέ κέρδος. Τότε θά χρειαστεῖ νά μποῦν σέ ἐνέργεια οἱ δυνάμεις τοῦ νεροῦ, οἱ δυνάμεις ὅμως αὐτές δέν θά μπορέσουν νά μετατραποῦν σέ φτηνό ἠλεκτρισμό μέ ἔξοδα τοῦ κράτους, θά χρειαστεῖ πάλι νά δοθοῦν σ᾽ἕνα «ἰδιωτικό μονοπώλιο, πού θά ἐλέγχεται ἀπό τό κράτος», γιατί ἡ ἰδιωτική βιομηχανία ἔκλεισε ἤδη μιά σειρά συμφωνίες, ἐξασφαλίζοντας μεγάλες ἀποζημιώσεις γιά τόν ἑαυτό της... Ἔτσι ἔγινε μέ τό μονοπώλιο τοῦ

κάλιου, ἔτσι γίνεται μέ τό μονοπώλιο τοῦ πετρελαίου, ἔτσι θά γίνει καί μέ τό μονοπώλιο τοῦ ἠλεκτρισμοῦ. Καιρός εἶναι πιά οἱ κρατικοί σοσιαλιστές μας, πού ἐπιτρέπουν στόν ἑαυτό τους νά θαμπώνονται ἀπό μιά ὡραία ἀρχή, νά καταλάβουν ἐπιτέλους ὅτι στή Γερμανία τά μονοπώλια ποτέ δέν ἐπιδίωκαν τέτιο σκοπό καί ἀποτέλεσμα, δηλ. νά ἐξυπηρετοῦν τούς καταναλωτές, ἤ ἔστω νά ἀφήνουν στό κράτος ἕνα μέρος ἀπό τό ἐπιχειρηματικό κέρδος, μά πάντα χρησίμευαν μόνο γιά νά ἐξυγιαίνουν μέ τήν κρατική βοήθεια τίς ἰδιωτικές βιομηχανίες πού βρίσκονταν σχεδόν στά πρόθυρα τῆς χρεοκοπίας»*.

Τέτιες πολύτιμες ὁμολογίες ἀναγκάζονται νά κάνουν οἱ ἀστοί οἰκονομολόγοι τῆς Γερμανίας. Βλέπουμε ἐδῶ παραστατικά πῶς περιπλέκονται καί γίνονται ἕνα στήν ἐποχή τοῦ χρηματιστικοῦ κεφαλαίου τά ἰδιωτικά καί τά κρατικά μονοπώλια, πῶς καί τά πρῶτα καί τά δεύτερα ἀποτελοῦν στήν πραγματικότητα ἁπλῶς χωριστούς κρίκους τοῦ ἰμπεριαλιστικοῦ ἀγώνα πού γίνεται ἀνάμεσα στούς μεγαλύτερους μονοπωλητές γιά τό μοίρασμα τοῦ κόσμου.

Καί στήν ἐμπορική ναυτιλία ἡ γιγάντια αὔξηση τῆς συγκέντρωσης ὁδήγησε στό μοίρασμα τοῦ κόσμου. Στή Γερμανία ξεχώρισαν δυό πολύ μεγάλες ἑταιρίες: ἡ «Ἀμβοῦργο — Ἀμερική» καί τό «Βορειογερμανικό Λόυδ» μέ 200 ἑκατομμύρια μάρκα κεφάλαιο ἡ καθεμιά (σέ μετοχές καί ὁμολογίες) καί μέ πλοῖα ἀξίας 185-189 ἑκατομμυρίων μάρκων. Ἀπό τήν ἄλλη μεριά, στήν Ἀμερική συγκροτήθηκε τήν 1 τοῦ Γενάρη 1903 τό λεγόμενο τράστ τοῦ Μόργκαν, ἡ «Διεθνής Ἑταιρία θαλάσσιου Ἐμπορίου», πού συνενώνει 9 ἀμερικανικές καί ἀγγλικές ναυσιπλοϊκές ἑταιρίες καί διαθέτει κεφάλαιο 120 ἑκατομμυρίων δολλαρίων (480 ἑκατομμυρίων μάρκων). Ἤδη ἀπό τό 1903 οἱ γερμανικοί κολοσσοί καί αὐτό τό ἀμερικανοαγγλικό τράστ ὑπόγραψαν συμφωνία γιά τό μοίρασμα τοῦ κόσμου σέ συνδυασμό μέ τό μοίρασμα τοῦ κέρδους. Οἱ γερμανικές ἑταιρίες παραιτήθηκαν ἀπό τό συναγωνισμό στίς μεταφορές ἀνάμεσα στήν Ἀγγλία καί τήν Ἀμερική. Καθορίστηκε μέ ἀκρίβεια ποιά λιμάνια «παραχωροῦνται» στήν καθεμιά, δημιουργήθηκε κοινή ἐξελεγκτική ἐπιτροπή κτλ. Ἡ συμφωνία ὑπογράφηκε γιά 20 χρόνια, μέ ρήτρα πού πρόβλεπε ὅτι παύει νά ἰσχύει σέ περίπτωση πολέμου**.

* «Die Bank», 1912, 2 629, 1036· 1913, 1 338.

** Ρίσσερ, στό ἔργο πού ἀναφέραμε, σελ. 125.

'Εξαιρετικά διδακτική εἶναι ἐπίσης ἡ ἱστορία τοῦ σχηματισμοῦ τοῦ διεθνοῦς καρτέλ σιδηροτροχιῶν. Γιά πρώτη φορά τά ἀγγλικά, τά βελγικά καί τά γερμανικά ἐργοστάσια σιδηροτροχιῶν ἀποπειράθηκαν νά ἱδρύσουν τέτιο καρτέλ τό 1884 ἤδη, τόν καιρό πού οἱ δουλιές τῆς βιομηχανίας σημείωναν τή μεγαλύτερη πτώση. Συμφώνησαν νά μή συναγωνίζονται ἀναμεταξύ τους στήν ἐσωτερική ἀγορά τῶν χωρῶν πού συμμετεῖχαν στή συμφωνία καί νά μοιράσουν τίς ἐξωτερικές ἀγορές μέ τήν παρακάτω ἀναλογία: 'Αγγλία 66%, Γερμανία 27% καί Βέλγιο 7%. 'Η 'Ινδία εἶχε παραχωρηθεῖ ὁλοκληρωτικά στήν 'Αγγλία. 'Ενάντια σέ μιά ἀγγλική ἑταιρία πού εἶχε μείνει ἔξω ἀπό τή συμφωνία διεξήχθηκε κοινός πόλεμος, πού τά ἔξοδά του καλύπτονταν ἀπό ὁρισμένο ποσοστό τῶν κοινῶν πωλήσεων. Τό 1886 ὅμως, ὅταν ἀποχώρησαν ἀπό τήν ἕνωση δυό ἀγγλικές ἑταιρίες, ἡ ἕνωση διαλύθηκε. Χαρακτηριστικό εἶναι τό γεγονός ὅτι στίς κατοπινές περιόδους τῆς βιομηχανικῆς ἀνόδου δέν μπόρεσαν νά καταλήξουν σέ συμφωνία.

Στίς ἀρχές τοῦ 1904 ἱδρύθηκε τό συνδικάτο ἀτσαλιοῦ στή Γερμανία. Τό Νοέμβρη τοῦ 1904 ἀνασυστήθηκε τό διεθνές καρτέλ σιδηροτροχιῶν μέ τήν παρακάτω ἀναλογία: 'Αγγλία 53,5%, Γερμανία 28,83% Βέλγιο 17,67%. 'Αργότερα προσχώρησε ἡ Γαλλία μέ 4,8% γιά τόν πρῶτο χρόνο, 5,8% γιά τό δεύτερο καί 6,4% γιά τόν τρίτο χρόνο, τά ποσοστά αὐτά ὑπολογίζονται πάνω ἀπό 100%, δηλαδή μέ βάση τό συνολικό ποσό 104,8% κτλ. Τό 1905 προσχώρησε τό «Τράστ ἀτσαλιοῦ» τῶν 'Ενωμένων Πολιτειῶν (ἡ «'Εταιρία ἀτσαλιοῦ»), κατόπι ἡ Αὐστρία καί ἡ 'Ισπανία. «Τότε—ἔγραφε ὁ Φόγκελσταϊν τό 1910—τό μοίρασμα τοῦ κόσμου τέλειωσε καί οἱ μεγάλοι καταναλωτές καί πρῶτ'ἀπ'ὅλα οἱ κρατικοί σιδηρόδρομοι—μιά καί ὁ κόσμος ἔχει πιά μοιραστεῖ χωρίς νά παρθοῦν· ὑπόψη τά συμφέροντά τους—μποροῦν νά κατοικοῦν, ὅπως ὁ ποιητής, στούς οὐρανούς τοῦ Δία»*.

'Αναφέρουμε ἀκόμη καί τό διεθνές συνδικάτο τσίγκου, πού ἱδρύθηκε τό 1909 καί πού μοίρασε μέ ἀκρίβεια τίς διαστάσεις τῆς παραγωγῆς ἀνάμεσα σέ πέντε μεγάλες ὁμάδες ἐργοστασίων: γερμανικῶν, βελγικῶν, γαλλικῶν, ἱσπανικῶν καί ἀγγλικῶν· κατόπι τό διεθνές τράστ μπαρουτιοῦ, αὐτήν, ὅπως λέει ὁ Λῆφμαν, «τήν ἐντελῶς σύγχρονη στενή ἕνωση ὅλων τῶν γερμανικῶν ἐργοστασίων ἐκρηκτικῶν ὑλῶν, πού ἀργότερα μαζί

* Vogelstein. «Organisationsformen», σελ. 100.

μέ τά ἀνάλογα ὀργανωμένα γαλλικά καί ἀμερικανικά ἐργοστάσια δυναμίτιδας μοίρασαν μεταξύ τους, μποροῦμε νά ποῦμε, ὅλο τόν κόσμο»*.

῾Ο Λῆφμαν ὑπολόγισε ὅτι τό 1897 ὑπῆρχαν τό ὅλο περίπου 40 διεθνῆ καρτέλ, στά ὁποῖα συμμετεῖχε ἡ Γερμανία καί τό 1910 ἤδη γύρω στά 100.

῾Ορισμένοι ἀστοί συγγραφεῖς (μέ τούς ὁποίους ἑνώθηκε τώρα καί ὁ Κ. Κάουτσκι, πού πρόδοσε ὁλότελα τή μαρξιστική του θέση, λ.χ. τοῦ 1909) ἐκφράζανε τή γνώμη ὅτι τά διεθνῆ καρτέλ, σάν μιά ἀπό τίς πιό ἀνάγλυφες ἐκδηλώσεις διεθνοποίησης τοῦ κεφαλαίου, δίνουν τή δυνατότητα νά ἐλπίζουμε ὅτι στίς συνθῆκες τοῦ καπιταλισμοῦ μπορεῖ νά ἐπικρατήσει ἡ εἰρήνη ἀνάμεσα στούς λαούς. ῾Η γνώμη αὐτή θεωρητικά εἶναι τελείως ἀνόητη καί πρακτικά εἶναι σοφιστεία καί μέθοδος ποταπῆς ὑπεράσπισης τοῦ χειρότερου ὀπορτουνισμοῦ. Τά διεθνῆ καρτέλ δείχνουν ὥς ποιό βαθμό ἔχουν ἀναπτυχθεῖ σήμερα τά καπιταλιστικά μονοπώλια καί *γιά ποιό πράγμα* γίνεται ἡ πάλη ἀνάμεσα στίς ἑνώσεις τῶν καπιταλιστῶν. Αὐτό τό τελευταῖο περιστατικό εἶναι τό σπουδαιότερο. Μόνο αὐτό μᾶς ἐξηγεῖ τό ἱστορικοοικονομικό νόημα αὐτοῦ πού γίνεται, γιατί ἡ *μορφή* τῆς πάλης μπορεῖ νά ἀλλάζει καί ἀλλάζει συνεχῶς σέ ἐξάρτηση ἀπό διάφορες, σχετικά μερικότερες καί προσωρινές αἰτίες, ἡ *οὐσία* ὅμως τῆς πάλης, τό ταξικό της *περιεχόμενο δέν μπορεῖ* ν᾽ ἀλλάξει καθόλου, ὅσο θά ὑπάρχουν τάξεις. Εἶναι εὐνόητο ὅτι εἶναι πρός τό συμφέρον λ.χ. τῆς γερμανικῆς ἀστικῆς τάξης—πού μέ τό μέρος της πέρασε οὐσιαστικά ὁ Κάουτσκι στούς θεωρητικούς του συλλογισμούς (γι᾽αὐτό τό ζήτημα θά μιλήσουμε παρακάτω)—νά σκεπάζει *τό περιεχόμενο* τῆς σύγχρονης οἰκονομικῆς πάλης (τό μοίρασμα τοῦ κόσμου) καί νά ὑπογραμμίζει πότε τή μιά καί πότε τήν ἄλλη *μορφή* αὐτῆς τῆς πάλης. Τό ἴδιο ἀκριβῶς λάθος κάνει ὁ Κάουτσκι. Καί πρόκειται φυσικά ὄχι γιά τή γερμανική, ἀλλά γιά τήν παγκόσμια ἀστική τάξη. Οἱ καπιταλιστές μοιράζουν τόν κόσμο ὄχι ἀπό κάποια ἰδιαίτερη κακία τους, ἀλλά γιατί ὁ βαθμός συγκέντρωσης πού ἐπιτεύχθηκε τούς ἀναγκάζει νά πάρουν αὐτό τό δρόμο γιά νά βγάζουν κέρδος. Συγκεκριμένα τόν μοιράζουν «ἀνάλογα μέ τά κεφάλαιά τους», «ἀνάλογα μέ τή δύναμή τους»—ἄλλος τρόπος μοιράσματος δέν μπορεῖ νά ὑπάρχει μέσα στό σύστημα τῆς ἐμπορευματικῆς παραγωγῆς καί τοῦ καπιταλισμοῦ. ῾Η δύναμη ὅμως ἀλλάζει

* Liefmann. «Kartelle und Trusts», 2, A., σελ. 161.

ἀνάλογα μέ τήν οἰκονομική καί πολιτική ἀνάπτυξη. Γιά νά καταλάβουμε αὐτό πού γίνεται, πρέπει νά ξέρουμε ποιά προβλήματα λύνονται μέ τίς ἀλλαγές στό συσχετισμό τῶν δυνάμεων, ἐνῶ τό ζήτημα, ἄν αὐτές οἱ ἀλλαγές εἶναι «καθαρά» οἰκονομικές ἤ ἐξωοικονομικές (λ.χ. πολεμικές), εἶναι δευτερεῦον ζήτημα καί δέν μπορεῖ ν'ἀλλάξει καθόλου τίς βασικές ἀπόψεις γιά τή νεότατη ἐποχή τοῦ καπιταλισμοῦ. Ὅταν ὑποκαθιστᾶ κανείς τό ζήτημα τοῦ *περιεχομένου* τῆς πάλης καί τῶν συναλλαγῶν ἀνάμεσα στίς ἑνώσεις τῶν καπιταλιστῶν μέ τό ζήτημα τῆς μορφῆς τῆς πάλης καί τῶν συναλλαγῶν (σήμερα εἰρηνικῆς, αὔριο ὄχι εἰρηνικῆς, μεθαύριο πάλι ὄχι εἰρηνικῆς) σημαίνει ὅτι ξεπέφτει στό ρόλο τοῦ σοφιστῆ.

Ἡ ἐποχή τοῦ νεότατου καπιταλισμοῦ μᾶς δείχνει ὅτι ἀνάμεσα στίς ἑνώσεις τῶν καπιταλιστῶν διαμορφώνονται ὁρισμένες σχέσεις *πάνω στή βάση* τοῦ οἰκονομικοῦ μοιράσματος τοῦ κόσμου, καί παράλληλα καί σέ σχέση μ'αὐτό ἀνάμεσα στίς πολιτικές ἑνώσεις, ἀνάμεσα στά κράτη, διαμορφώνονται ὁρισμένες σχέσεις πάνω στή βάση τοῦ ἐδαφικοῦ μοιράσματος τοῦ κόσμου, τῆς πάλης γιά τίς ἀποικίες, τῆς «πάλης γιά οἰκονομικό χῶρο».

VI. ΤΟ ΜΟΙΡΑΣΜΑ ΤΟΥ ΚΟΣΜΟΥ ΑΝΑΜΕΣΑ ΣΤΙΣ ΜΕΓΑΛΕΣ ΔΥΝΑΜΕΙΣ

Ὁ γεωγράφος Α. Σούπαν ἀναφέρει στό βιβλίο του «Ἡ ἐδαφική ἀνάπτυξη τῶν εὐρωπαϊκῶν ἀποικιῶν»* τόν παρακάτω σύντομο ἀπολογισμό αὐτῆς τῆς ἀνάπτυξης στά τέλη τοῦ 19ου αἰώνα:

Ποσοστά τῶν ἐδαφῶν πού ἀνήκουν στίς εὐρωπαϊκές ἀποικιακές Δυνάμεις (μαζί καί στίς Ἑνωμένες Πολιτεῖες):

	1876	*1900*	Αὔξηση κατά
Στήν Ἀφρική	10,8%	90,4%	+79,6%
» Πολυνησία	56,8%	98,9%	+42,1%
» Ἀσία	51,5%	56,6%	+ 5,1%
» Αὐστραλία	100,0%	100,0%	—
» Ἀμερική	27,5%	27,2%	—0,3%

* A. Supan. «Die territoriale Entwicklung der europäischen Kolonien». 1906, σελ. 254 (Α. Σούπαν. «Ἡ ἐδαφική ἀνάπτυξη τῶν εὐρωπαϊκῶν ἀποικιῶν». *Ἡ Σύντ.*).

«Χαρακτηριστικό λοιπόν νόημα αὐτῆς τῆς περιόδου—συμπεραίνει ὁ συγγραφέας—εἶναι τό μοίρασμα τῆς 'Αφρικῆς καί τῆς Πολυνησίας». Μιά πού στήν 'Ασία καί στήν 'Αμερική δέν ὑπάρχουν μή κατεχόμενα ἐδάφη, δηλαδή ἐδάφη πού νά μήν ἀνήκουν σέ κανένα κράτος, πρέπει νά εὐρύνουμε τό συμπέρασμα τοῦ Σούπαν καί νά ποῦμε ὅτι χαρακτηριστικό γνώρισμα τῆς περιόδου πού ἐξετάζουμε εἶναι τό ὁριστικό μοίρασμα τῆς γῆς, ὁριστικό ὄχι μέ τήν ἔννοια ὅτι δέν μπορεῖ νά γίνει *ξαναμοίρασμα*—ἀντίθετα, τά ξαναμοιράσματα εἶναι δυνατά καί ἀναπόφευκτα—ἀλλά μέ τήν ἔννοια ὅτι ἡ ἀποικιακή πολιτική τῶν καπιταλιστικῶν χωρῶν *τερμάτισε* τήν ἁρπαγή τῶν μή κατεχόμενων ἐδαφῶν τοῦ πλανήτη μας. 'Ο κόσμος γιά πρώτη φορά εἶναι πιά μοιρασμένος, ἔτσι πού στό ἑξῆς θά γίνονται *μόνο* ξαναμοιράσματα, δηλαδή πέρασμα κατεχόμενου ἐδάφους ἀπό τόν ἕναν «κάτοχο» στόν ἄλλο, καί ὄχι ἀδέσποτου ἐδάφους σέ «νοικοκύρη».

Ζοῦμε συνεπῶς σέ μιά ἰδιόρυθμη ἐποχή τῆς παγκόσμιας ἀποικιακῆς πολιτικῆς, πού εἶναι πολύ στενά συνδεμένη μέ τή «νεότατη βαθμίδα ἀνάπτυξης τοῦ καπιταλισμοῦ», μέ τό χρηματιστικό κεφάλαιο. Γι'αὐτό εἶναι ἀπαραίτητο νά σταθοῦμε πιό λεπτομερειακά πρῶτ'ἀπ'ὅλα στά συγκεκριμένα στοιχεῖα, γιά νά μπορέσουμε νά ἐξηγήσουμε μέ ὅσο τό δυνατό μεγαλύτερη ἀκρίβεια καί τή διαφορά αὐτῆς τῆς ἐποχῆς ἀπό τίς προηγούμενες καί τήν κατάσταση τῶν πραγμάτων στή σημερινή ἐποχή. Σέ πρώτη σειρά προβάλλουν ἐδῶ δυό οὐσιαστικά ζητήματα: ἄν παρατηρεῖται δυνάμωμα τῆς ἀποικιακῆς πολιτικῆς, ὄξυνση τοῦ ἀγώνα γιά ἀποικίες στήν ἐποχή ἀκριβῶς τοῦ χρηματιστικοῦ κεφαλαίου, καί πῶς ἀκριβῶς εἶναι ἀπό τήν ἄποψη αὐτή μοιρασμένος σήμερα ὁ κόσμος.

'Ο ἀμερικανός συγγραφέας Μόρρις στό βιβλίο του γιά τήν ἱστορία τῆς ἀποικιοποίησης* κάνει μιά προσπάθεια νά συνοψίσει τά στοιχεῖα γιά τίς διαστάσεις τῶν ἀποικιακῶν κτήσεων τῆς 'Αγγλίας, Γαλλίας καί Γερμανίας στίς διάφορες περιόδους τοῦ 19ου αἰώνα[152]. Νά σέ συντομία τά συμπεράσματά του: (Βλ. πίνακα στή σελ. 381. *Σημ. μετ.).*

Γιά τήν 'Αγγλία ἡ περίοδος πού ἐντείνεται τεράστια ἡ ἁρπαγή τῶν ἀποικιῶν εἶναι τά χρόνια 1860-1880, ἐπίσης πολύ

* Henry C. Morris. «The History of Colonization». N. Y., 1900, vol. II, pp. 88· I, 419· II, 304 (Χένρι Κ. Μόρρις. «'Ιστορία τῆς ἀποικιοποίησης», Νέα 'Υόρκη, 1909, τόμ. II, σελ. 88 1, 419, II, 304. *'Η Σύντ.*).

Διαστάσεις τῶν ἀποικιακῶν κτήσεων

Χρόνια	Ἀγγλία		Γαλλία		Γερμανία	
	ἔκταση (σέ ἑκατομ. τετρ. μίλια)	πληθυσμός (σέ ἑκατομ. μύρια)	ἔκταση (σέ ἑκατομ. τετρ. μίλια)	πληθυσμός (σέ ἑκατομ. μύρια)	ἔκταση (σέ ἑκατομ. τετρ. μίλια)	πληθυσμός (σέ ἑκατομμύρια)
1815—1830	;	126,4	0,02	0,5	—	—
1860	2,5	145,1	0,2	3,4	—	—
1880	7,7	267,9	0,7	7,5	—	—
1899	9,3	309,0	3,7	56,4	1,0	14,7

σημαντική εἶναι ἡ ἁρπαγή τά τελευταῖα εἴκοσι χρόνια τοῦ 19ου αἰώνα. Γιά τή Γαλλία καί τή Γερμανία εἶναι ἀκριβῶς ἡ ἴδια τελευταία εἰκοσαετία. Εἴδαμε πιό πάνω ὅτι ἡ περίοδος τῆς ἀνώτατης ἀνάπτυξης τοῦ προμονοπωλιακοῦ καπιταλισμοῦ, τοῦ καπιταλισμοῦ ὅπου κυριαρχοῦσε ὁ ἐλεύθερος συναγωνισμός, εἶναι οἱ δεκαετίες 1860-1870 καί 1870-1880. Τώρα βλέπουμε ὅτι *ἀκριβῶς ὕστερα ἀπ' αὐτή τήν περίοδο* ἀρχίζει ἡ τεράστια «ἄνοδος» τῶν ἀποικιακῶν ἁρπαγῶν, ὀξύνεται σέ ἐξαιρετικό βαθμό ἡ πάλη γιά τό ἐδαφικό μοίρασμα τοῦ κόσμου. Συνεπῶς εἶναι ἀναμφισβήτητο τό γεγονός ὅτι τό πέρασμα τοῦ καπιταλισμοῦ στό στάδιο τοῦ μονοπωλιακοῦ καπιταλισμοῦ, στό χρηματιστικό κεφάλαιο, *συνδέεται* μέ τήν ὄξυνση τοῦ ἀγώνα γιά τό μοίρασμα τοῦ κόσμου.

Ὁ Χόμπσον στό ἔργο του γιά τόν ἰμπεριαλισμό ξεχωρίζει τήν ἐποχή 1884-1900, σάν ἐποχή ἐντατικῆς «ἐπέκτασης» (ἐδαφικῆς ἐξάπλωσης) τῶν κυριότερων εὐρωπαϊκῶν κρατῶν. Σύμφωνα μέ τούς ὑπολογισμούς του, ἡ Ἀγγλία ἀπόκτησε στό διάστημα αὐτό 3,7 ἑκατομμύρια τετρ. μίλια μέ πληθυσμό 57 ἑκατομμύρια, ἡ Γαλλία 3,6 ἑκατομμύρια τετρ. μίλια μέ πληθυσμό 36½ ἑκατομμύρια, ἡ Γερμανία 1,0 ἑκατομμύρια τετρ. μίλια μέ πληθυσμό 14,7 ἑκατομμύρια, τό Βέλγιο 900 χιλιάδες τετρ. μίλια μέ πληθυσμό 30 ἑκατομμύρια καί ἡ Πορτογαλλία 800 χιλιάδες τετρ. μίλια μέ πληθυσμό 9 ἑκατομμύρια. Τό κυνήγι τῶν ἀποικιῶν στά τέλη τοῦ 19ου αἰώνα καί ἰδιαίτερα ἀπό τό 1880 καί μετά, ἀπό μέρους ὅλων τῶν καπιταλιστικῶν κρατῶν εἶναι πασίγνωστο γεγονός στήν ἱστορία τῆς διπλωματίας καί τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς.

Στήν ἐποχή τῆς μεγαλύτερης ἄνθησης τοῦ ἐλεύθερου συναγωνισμοῦ στήν Ἀγγλία, στήν περίοδο 1840-1860, οἱ ἰθύνοντες ἀστοί πολιτικοί της ἦταν *ἐνάντια* στήν ἀποικιακή πολιτική, θεωροῦσαν ἀναπόφευκτο καί ὠφέλιμο ἔργο τήν ἀπελευθέρωση τῶν ἀποικιῶν καί τόν πλήρη ἀποχωρισμό τους ἀπό τήν Ἀγγλία.

Στό ἄρθρο του γιά τό «νεότατο ἀγγλικό ἰμπεριαλισμό»* πού δημοσιεύτηκε τό 1898, ὁ Μ. Μπέερ τονίζει ὅτι τό 1852 ἕνας τέτιος πολιτικός παράγοντας τῆς 'Αγγλίας, σάν τόν Ντισραέλι, πού γενικά ἔκλινε πρός τόν ἰμπεριαλισμό, ἔλεγε: «Οἱ ἀποικίες εἶναι μυλόπετρες πού κρέμονται στό λαιμό μας». Στά τέλη ὅμως τοῦ 19ου αἰώνα, ἥρωες τῆς ἡμέρας ἦταν στήν 'Αγγλία ὁ Σέσιλ Ρόντς καί ὁ 'Ιωσήφ Τσάμπερλαιν, πού προπαγάνδιζαν ἀνοιχτά τόν ἰμπεριαλισμό καί ἐφάρμοζαν τήν ἰμπεριαλιστική πολιτική μέ τό μεγαλύτερο κυνισμό!

Εἶναι ἀρκετά ἐνδιαφέρον τό γεγονός ὅτι ἡ σχέση ἀνάμεσα στίς καθαρά, μποροῦμε νά ποῦμε, οἰκονομικές καί κοινωνικοπολιτικές ρίζες τοῦ νεότατου ἰμπεριαλισμοῦ ἦταν ἀπό τότε κιόλας ξεκάθαρη γιά τούς παραπάνω ἰθύνοντες πολιτικούς τῆς ἀγγλικῆς ἀστικῆς τάξης. 'Ο Τσάμπερλαιν διακήρυσσε ὅτι ὁ ἰμπεριαλισμός εἶναι μιά «ἀληθινή, σοφή καί οἰκονομική πολιτική», τονίζοντας ἰδιαίτερα τό συναγωνισμό πού ἀντιμετωπίζει τώρα ἡ 'Αγγλία στήν παγκόσμια ἀγορά ἀπό τή Γερμανία, τήν 'Αμερική καί τό Βέλγιο. 'Η σωτηρία βρίσκεται στό μονοπώλιο, ἔλεγαν οἱ καπιταλιστές, ἱδρύοντας καρτέλ, συνδικάτα, τράστ. 'Η σωτηρία βρίσκεται στό μονοπώλιο, ἐπαναλάβαιναν οἱ πολιτικοί ἡγέτες τῆς ἀστικῆς τάξης καί βιάζονταν νά ἁρπάξουν τά ἀμοίραστα ἀκόμη μέρη τῆς γῆς. Καί ὁ Σέσιλ Ρόντς, ὅπως διηγεῖται ὁ ἐπιστήθιος φίλος του, ὁ δημοσιογράφος Στέντ, ἀναπτύσσοντας τίς ἰμπεριαλιστικές του ἰδέες, τοῦ εἶπε τό 1895: «Χτές ἤμουν στό Ἤστ-Ἔντ τοῦ Λονδίνου (ἐργατική συνοικία) καί παραβρέθηκα σέ μιά συγκέντρωση ἀνέργων. Ὅταν, ἔπειτα ἀπό τούς ἄγριους λόγους πού ἄκουσα καί πού ἦταν μιά συνεχής κραυγή: ψωμί, ψωμί!, τράβηξα γιά τό σπίτι καί σκεπτόμουν στό δρόμο αὐτά πού εἶδα, πείστηκα περισσότερο ἀπό πρίν γιά τή σπουδαιότητα τοῦ ἰμπεριαλισμοῦ... 'Η ἀγαπημένη μου σκέψη εἶναι ἡ λύση τοῦ κοινωνικοῦ προβλήματος καί συγκεκριμένα: γιά νά σωθοῦν τά σαράντα ἑκατομμύρια κάτοικοι τοῦ 'Ενωμένου Βασιλείου ἀπό τό φονικό ἐμφύλιο πόλεμο πρέπει ἐμεῖς, οἱ πολιτικοί τῆς ἀποικιοκρατίας, νά κατακτήσουμε νέα ἐδάφη, γιά νά ἐγκαταστήσουμε τόν περίσσιο πληθυσμό, γιά ν' ἀποκτήσουμε καινούργιες περιοχές πώλησης τῶν ἐμπορευμάτων πού παράγουν τά ἐργοστάσια καί τά μεταλλεῖα. Πάντα τό ἔλεγα ὅτι ἡ αὐτοκρατορία εἶναι ζήτημα στομαχιοῦ. Ἄν δέν θέλετε ἐμφύλιο πόλεμο, πρέπει νά γίνετε ἰμπεριαλιστές»**.

---

* «Die Neue Zeit», XVI, I, 1898, S. 302.

** «Die Neue Zeit», XVI, I, 1898, S. 304.

Ἔτσι μιλοῦσε τό 1895 ὁ Σέσιλ Ρόντς, ὁ ἑκατομμυριοῦχος, ὁ βασιλιάς τοῦ χρηματιστικοῦ κεφαλαίου, ὁ κύριος ὑπεύθυνος γιά τόν πόλεμο τῶν ἄγγλων μέ τούς μπόερς. Μπορεῖ ἡ ὑπεράσπιση τοῦ ἰμπεριαλισμοῦ ἀπό τόν Σέσιλ Ρόντς νά εἶναι ἁπλῶς χοντροκομμένη, κυνική, μά στήν οὐσία δέν διαφέρει ἀπό τή «θεωρία» τῶν κυρίων Μάσλοφ, Ζύντεκουμ, Πότρεσοφ, Ντάβιντ, ἀπό τή «θεωρία» τοῦ ἱδρυτῆ τοῦ ρωσικοῦ μαρξισμοῦ κτλ. κτλ. Ὁ Σέσιλ Ρόντς ἦταν λίγο πιό τίμιος σοσιαλσωβινιστής...

Γιά νά δόσουμε μιά ὅσο τό δυνατό πιό ἀκριβή εἰκόνα τοῦ ἐδαφικοῦ μοιράσματος τοῦ κόσμου καί τῶν σχετικῶν μεταβολῶν πού ἔγιναν τίς τελευταῖες δεκαετίες, θά χρησιμοποιήσουμε τούς πίνακες τοῦ Σούπαν στό ἔργο πού ἀναφέραμε σχετικά μέ τό ζήτημα τῶν ἀποικιακῶν κτήσεων ὅλων τῶν Δυνάμεων τοῦ κόσμου. Ὁ Σούπαν παίρνει τό 1876 καί τό 1900. Ἐμεῖς θά πάρουμε τό 1876—σημεῖο πολύ πετυχημένα διαλεγμένο, γιατί ἀκριβῶς ἐκεῖνο τόν καιρό μπορεῖ νά θεωρήσει κανείς ὅτι εἶχε γενικά ἀποπερατωθεῖ ἡ ἀνάπτυξη τοῦ δυτικοευρωπαϊκοῦ καπιταλισμοῦ στό προμονοπωλιακό του στάδιο—καί τό 1914, ἀντικαθιστώντας τούς ἀριθμούς τοῦ Σούπαν μέ νεότερους, σύμφωνα μέ τό «Γεωγραφικό-στατιστικό πίνακα» τοῦ Χύμπνερ. Ὁ Σούπαν παίρνει μόνο τίς ἀποικίες· ἐμεῖς θεωροῦμε ὠφέλιμο—γιά νά δόσουμε μιά πλήρη εἰκόνα τοῦ μοιράσματος τοῦ κόσμου—νά προσθέσουμε σύντομα τά στοιχεῖα καί γιά τίς μή ἀποικιακές χῶρες καί γιά τίς μισοαποικιακές, στίς ὁποῖες περιλαβαίνουμε τήν Περσία, τήν Κίνα καί τήν Τουρκία: ἡ πρώτη ἀπ᾽αὐτές τίς χῶρες ἔχει γίνει πιά σχεδόν ὁλοκληρωτικά ἀποικία, ἡ δεύτερη καί ἡ τρίτη γίνονται τέτιου εἴδους ἀποικίες[153].

Ἔχουμε τά παρακάτω ἀποτελέσματα: (Βλ. πίνακα στή σελ. 384. *Σημ. μετ.*)

Βλέπουμε ἐδῶ ξεκάθαρα πῶς «τέλειωσε» στό μεταίχμιο τοῦ 19ου καί τοῦ 20οῦ αἰώνα τό μοίρασμα τοῦ κόσμου. Ὕστερα ἀπό τό 1876 οἱ ἀποικιακές κτήσεις εὐρύνθηκαν σέ πελώριες διαστάσεις: γιά τίς ἕξι μεγαλύτερες Δυνάμεις αὐξήθηκαν πάνω ἀπό μιάμιση φορά, ἀπό 40 σέ 65 ἑκατομμύρια τετρ. χιλιόμετρα· ἡ αὔξηση αὐτή φτάνει τά 25 ἑκατομμύρια τετρ. χιλιόμετρα, μιάμιση φορά περισσότερο ἀπό τήν ἔκταση τῶν μητροπόλεων (16½ ἑκατομμύρια). Τρεῖς Δυνάμεις δέν εἶχαν τό 1876 καθόλου ἀποικίες, καί ἡ τέταρτη, ἡ Γαλλία, σχεδόν δέν εἶχε ἀποικίες. Κατά τό 1914 οἱ τέσσερις αὐτές Δυνάμεις ἀποκτοῦν ἀποικίες πού ἡ ἔκτασή τους φτάνει τά 14,1 ἑκατομμύρια τετρ. χιλιόμετρα, δηλαδή περίπου μιάμιση φορά περισσότερο ἀπό τήν ἔκταση τῆς

'Αποικιακές κτήσεις τῶν μεγάλων Δυνάμεων:
(σέ ἑκατομ. τετρ. χιλιόμετρα καί ἑκατομ. κατοίκους)

	'Αποικίες				Μητροπόλ.		Σύνολο	
	1876		1914		1914		1914	
	τετρ. χλμ.	κατ.	τετρ. χλμ.	κατ.	τετρ. χλμ.	κατ.	τετρ. χλμ.	κατ.
'Αγγλία	22,5	251,9	33,5	393,5	0,3	46,5	33,8	440,0
Ρωσία	17,0	15,9	17,4	33,2	5,4	136,2	22,8	169,4
Γαλλία	0,9	6,0	10,6	55,5	0,5	39,6	11,1	95,1
Γερμανία	—	—	2,9	12,3	0,5	64,9	3,4	77,2
ΕΠΑ	—	—	0,3	9,7	9,4	97,0	9,7	106,7
'Ιαπωνία	—	—	0,3	19,2	0,4	53,0	0,7	72,2
Σύνολο τῶν 6 μεγάλων Δυνάμεων	40,4	273,8	65,0	523,4	16,5	437,2	81,5	960,6
'Αποικίες τῶν ὑπόλοιπων Δυνάμεων (Βελγίου, 'Ολλανδίας, κ.ἄ.)							9,9	45,3
Μισοαποικίες (Περσία, Κίνα, Τουρκία)							14,5	361,2
'Υπόλοιπες χῶρες							28,0	289,9
Ὅλη ἡ γῆ							133,9	1 657,0

Εὐρώπης καί μέ πληθυσμό σχεδόν 100 ἑκατομμύρια. Ἡ ἀνισομετρία στήν αὔξηση τῶν ἀποικιακῶν κτήσεων εἶναι πολύ μεγάλη. Ἂν συγκρίνουμε λογουχάρη τή Γαλλία, τή Γερμανία καί τήν 'Ιαπωνία, πού δέν διαφέρουν καί πολύ σέ ἔκταση καί πληθυσμό, θά δοῦμε ὅτι ἡ πρώτη ἀπ'αὐτές τίς χῶρες ἀπόκτησε σχεδόν τρεῖς φορές περισσότερες ἀποικίες (σέ ἔκταση) ἀπό τή δεύτερη καί τήν τρίτη, μαζί παρμένες. Ὅσοναφορᾶ ὅμως τίς διαστάσεις τοῦ χρηματιστικοῦ κεφαλαίου, ἡ Γαλλία ἦταν ἴσως, στίς ἀρχές τῆς περιόδου πού ἐξετάζουμε, κάμποσες ἐπίσης φορές πλουσιότερη ἀπό τή Γερμανία καί τήν 'Ιαπωνία μαζί παρμένες. Στήν ἔκταση τῶν ἀποικιακῶν κτήσεων, ἐκτός ἀπό τίς καθαρά οἰκονομικές συνθῆκες, καί πάνω στή βάση τους, ἐπιδροῦν καί οἱ γεωγραφικές συνθῆκες κ.ἄ. Ὅσο ἐντατικά κι'ἄν γινόταν τίς τελευταῖες δεκαετίες ἡ ἰσοπέδωση τοῦ κόσμου, ἡ ἐξίσωση τῶν συνθηκῶν τῆς οἰκονομίας καί τῆς ζωῆς στίς διάφορες χῶρες κάτω ἀπό τήν πίεση τῆς μεγάλης βιομηχανίας, τῶν ἀνταλλαγῶν καί τοῦ χρηματιστικοῦ κεφαλαίου, ὡστόσο ἡ διαφορά παραμένει ἀκόμη μεγάλη, καί ἀνάμεσα στίς ἔξι χῶρες

πού ἀναφέραμε παρατηροῦμε, ἀπό τή μιά μεριά, τίς νεαρές καπιταλιστικές χῶρες, πού προόδευσαν μέ ἀσυνήθιστη ταχύτητα (᾿Αμερική, Γερμανία, ᾿Ιαπωνία), καί ἀπό τήν ἄλλη, τίς χῶρες τῆς παλιᾶς καπιταλιστικῆς ἀνάπτυξης, πού προόδευσαν τελευταῖα πολύ πιό ἀργά ἀπό τίς προηγούμενες (Γαλλία καί ᾿Αγγλία). Τέλος βλέπουμε μιά χώρα, τήν πιό καθυστερημένη οἰκονομικά (Ρωσία), ὅπου ὁ νεότατος καπιταλιστικός ἰμπεριαλισμός εἶναι τυλιγμένος, μποροῦμε νά ποῦμε, μ᾿ἕνα ἐξαιρετικά πυκνό δίχτυ προκαπιταλιστικῶν σχέσεων.

Δίπλα στίς ἀποικιακές κτήσεις τῶν μεγάλων Δυνάμεων βάλαμε τίς μικρές ἀποικίες τῶν μικρῶν κρατῶν, πού ἀποτελοῦν, μποροῦμε νά ποῦμε, τόν πιό ἄμεσο στόχο ἑνός ἐνδεχόμενου καί πιθανοῦ «ξαναμοιράσματος» τῶν ἀποικιῶν. Τά περισσότερα ἀπ᾿αὐτά τά μικρά κράτη διατηροῦν τίς ἀποικίες τους μόνο χάρη στό γεγονός ὅτι ἀνάμεσα στά μεγάλα ὑπάρχουν ἀντιθέσεις συμφερόντων, προστριβές κτλ., πού τά ἐμποδίζουν νά συνεννοηθοῦν γιά τό μοίρασμα τῆς λείας. Ὅσο γιά τά «μισοαποικιακά» κράτη, μᾶς προσφέρουν ἕνα παράδειγμα τῶν μεταβατικῶν ἐκείνων μορφῶν, πού τίς βρίσκουμε σ᾿ὅλες τίς περιοχές τῆς φύσης καί τῆς κοινωνίας. Τό χρηματιστικό κεφάλαιο εἶναι μιά τόσο μεγάλη, μποροῦμε νά ποῦμε, ἀποφασιστική δύναμη σ᾿ὅλες τίς οἰκονομικές καί σ᾿ὅλες τίς διεθνεῖς σχέσεις, πού εἶναι σέ θέση νά ὑποτάξει, καί ὑποτάσσει πραγματικά, ἀκόμη καί τά κράτη πού ἀπολαβαίνουν τήν πιό πλήρη πολιτική ἀνεξαρτησία. Θά δοῦμε ἀμέσως τέτια παραδείγματα. Ὅμως τίς μεγαλύτερες «εὐκολίες» καί τά μεγαλύτερα ὀφέλη τά δίνει φυσικά στό χρηματιστικό κεφάλαιο μιά *τέτια* ὑποταγή, πού συνδέεται μέ τήν ἀπώλεια τῆς πολιτικῆς ἀνεξαρτησίας τῶν χωρῶν καί τῶν λαῶν πού ὑποδουλώνονται. Οἱ μισοαποικιακές χῶρες εἶναι χαρακτηριστικές, σάν χῶρες πού ἀπ᾿αὐτή τήν ἄποψη βρίσκονται στή «μέση». Εἶναι εὐνόητο ὅτι ὁ ἀγώνας γι᾿αὐτές τίς μισοεξαρτημένες χῶρες ἔπρεπε νά ὀξυνθεῖ ἰδιαίτερα στήν ἐποχή τοῦ χρηματιστικοῦ κεφαλαίου, ὅταν εἶχε πιά μοιραστεῖ ὁ ὑπόλοιπος κόσμος.

῾Η ἀποικιακή πολιτική καί ὁ ἰμπεριαλισμός ὑπῆρχαν καί πρίν ἀπό τό νεότατο στάδιο τοῦ καπιταλισμοῦ καί μάλιστα πρίν ἀπό τόν καπιταλισμό. ῾Η Ρώμη, πού στηριζόταν στή δουλεία, ἀκολουθοῦσε ἀποικιακή πολιτική καί ἐφάρμοζε τόν ἰμπεριαλισμό. Οἱ «γενικοί» ὅμως συλλογισμοί γιά τόν ἰμπεριαλισμό, πού ξεχνοῦν ἤ βάζουν σέ δεύτερη μοίρα τή ριζική διαφορά τῶν κοινωνικοοικονομικῶν σχηματισμῶν, μετατρέπονται ἀναπότρεπτα στήν πιό τιποτένια χυδαιότητα ἤ σέ κομπασμό, ὅπως ἡ

σύγκριση τῆς «μεγάλης Ρώμης μέ τή μεγάλη Βρετανία»*. 'Ακόμη καί ἡ καπιταλιστική ἀποικιακή πολιτική τῶν *προηγούμενων* σταδίων τοῦ καπιταλισμοῦ διαφέρει οὐσιαστικά ἀπό τήν ἀποικιακή πολιτική τοῦ χρηματιστικοῦ κεφαλαίου.

Βασική ἰδιομορφία τοῦ νεότατου καπιταλισμοῦ εἶναι ἡ κυριαρχία τῶν μονοπωλιακῶν ἑνώσεων τῶν πιό μεγάλων ἐπιχειρηματιῶν. Τά μονοπώλια αὐτά εἶναι πιό στέρεα, ὅταν *ὅλες* οἱ πηγές πρώτων ὑλῶν συγκεντρώνονται στά ἴδια χέρια. Καί εἴδαμε μέ τί ζῆλο οἱ διεθνεῖς ἑνώσεις τῶν καπιταλιστῶν στρέφουν ὅλες τους τίς προσπάθειες στό ν'ἀφαιρέσουν ἀπό τόν ἀντίπαλο κάθε δυνατότητα συναγωνισμοῦ, γιά νά ἀγοράσει λ.χ. κοιτάσματα σιδήρου ἤ πετρελαιοπηγές κτλ. Μόνο ἡ κατοχή ἀποικιῶν παρέχει τήν ἀπόλυτη ἐγγύηση γιά τήν ἐπιτυχία τοῦ μονοπωλίου ἐνάντια σέ ὅλα τά ἐνδεχόμενα τῆς πάλης μέ τόν ἀνταγωνιστή, ὥς τό ἐνδεχόμενο πού ὁ ἀντίπαλος θά προσπαθοῦσε νά ὑπερασπίσει τόν ἑαυτό του μέ ἕνα νόμο πού θά καθιέρωνε τό κρατικό μονοπώλιο. Ὅσο ὑψηλότερη εἶναι ἡ ἀνάπτυξη τοῦ καπιταλισμοῦ, ὅσο ἐντονότερα γίνεται αἰσθητή ἡ ἔλλειψη πρώτων ὑλῶν, ὅσο πιό ὀξύς εἶναι ὁ συναγωνισμός καί τό κυνήγι γιά πηγές πρώτων ὑλῶν σ'ὅλο τόν κόσμο, τόσο πιό ἀπεγνωσμένος εἶναι ὁ ἀγώνας γιά τήν ἀπόκτηση ἀποικιῶν.

«Μπορεῖ ἀκόμη νά προβάλει κανείς τόν ἰσχυρισμό—γράφει ὁ Σίλντερ—πού σέ μερικούς ἴσως φανεῖ παράδοξος, καί συγκεκριμένα: ὅτι ἡ ἀνάπτυξη τοῦ ἀστικοῦ καί βιομηχανικοῦ πληθυσμοῦ μπορεῖ σέ λίγο-πολύ σύντομο χρονικό διάστημα νά σκοντάψει πολύ πιό γρήγορα στήν ἀνεπάρκεια πρώτων ὑλῶν γιά τή βιομηχανία παρά στήν ἔλλειψη εἰδῶν διατροφῆς». Ἔτσι λ.χ. ὀξύνεται ἡ ἔλλειψη τοῦ ξύλου, πού ἀκριβαίνει ὅλο καί περισσότερο, τῶν δερμάτων καί τῶν πρώτων ὑλῶν γιά τήν ὑφαντουργική βιομηχανία. «Σάν παράδειγμα γιά τίς προσπάθειες τῶν βιομηχανικῶν ἑνώσεων νά δημιουργήσουν ἰσορροπία ἀνάμεσα στήν ἀγροτική οἰκονομία καί στή βιομηχανία στά πλαίσια ὅλης τῆς παγκόσμιας οἰκονομίας, θά μπορούσαμε ν'ἀναφέρουμε τή διεθνή Ἕνωση τῶν Συνδέσμων τῶν ἐργοστασιαρχῶν βαμβακονηματουργίας πού ὑπάρχει ἀπό τό 1904 σέ μερικά ἀπό τά σημαντικότερα βιομηχανικά κράτη, καθώς καί τήν Ἕνωση τῶν

* C. P. Lucas. «Greater Rome and Greater Britain». Oxf., 1912 (Κ. Π. Λούκας. «Ἡ Μεγάλη Ρώμη καί ἡ Μεγάλη Βρεττανία». 'Οξφόρδη, 1912. *Ἡ Σύντ.*) ἤ Earl of Cromer. «Ancient and moderm Imperialism». Λ., 1910 (Κόμητας Κρόμερ. «Ἀρχαῖος καί σύγχρονος ἰμπεριαλισμός». Λονδίνο, 1910. *Ἡ Σύντ.*).

Εὐρωπαϊκῶν Συνδέσμων λινονηματουργίας, πού ἱδρύθηκε τό 1910 σύμφωνα μέ τό πρότυπο τῆς πρώτης»*.

Φυσικά οἱ ἀστοί ρεφορμιστές, καί ἀνάμεσα σ'αὐτούς ἰδιαίτερα οἱ σημερινοί καουτσκιστές, προσπαθοῦν νά μειώσουν τή σημασία αὐτοῦ τοῦ εἴδους τῶν γεγονότων, λέγοντας ὅτι πρῶτες ὕλες «θά μποροῦσε» νά προμηθευτεῖ κανείς στήν ἐλεύθερη ἀγορά, χωρίς τήν «ἀκριβή καί ἐπικίνδυνη» ἀποικιακή πολιτική, ὅτι ἡ προσφορά πρώτων ὑλῶν «θά μποροῦσε» ν'αὐξηθεῖ σέ τεράστιο βαθμό μέ τήν «ἁπλή» καλυτέρευση τῶν ὅρων τῆς ἀγροτικῆς οἰκονομίας γενικά. Αὐτοί ὅμως οἱ ἰσχυρισμοί μετατρέπονται σέ ἀπολογία τοῦ ἰμπεριαλισμοῦ, σέ ἐξωραϊσμό του, γιατί στηρίζονται στό σβήσιμο ἀπό τή μνήμη τῆς κύριας ἰδιότητας τοῦ νεότερου καπιταλισμοῦ: τῶν μονοπωλίων. Ἡ ἐλεύθερη ἀγορά ὅλο καί περισσότερο περνάει στό παρελθόν, τά μονοπωλιακά συνδικάτα καί τράστ τήν περιορίζουν ἀπό μέρα σέ μέρα, ἐνῶ «ἁπλή» καλυτέρευση τῶν ὅρων τῆς ἀγροτικῆς οἰκονομίας, θά πεῖ καλυτέρευση τῆς κατάστασης τῶν μαζῶν, ἀνέβασμα τοῦ μισθοῦ ἐργασίας καί ἐλάττωση τῶν κερδῶν. Καί ποῦ ἀλλοῦ, ἐκτός ἀπό τή φαντασία τῶν γλυκανάλατων ρεφορμιστῶν, ὑπάρχουν τράστ πού εἶναι ἱκανά νά φροντίζουν γιά τήν κατάσταση τῶν μαζῶν ἀντί γιά τήν κατάκτηση ἀποικιῶν;

Σημασία γιά τό χρηματιστικό κεφάλαιο δέν ἔχουν μόνο οἱ πηγές πρώτων ὑλῶν πού ἔχουν ἤδη ἀνακαλυφθεῖ, ἀλλά καί οἱ πιθανές πηγές, γιατί ἡ τεχνική ἀναπτύσσεται στίς μέρες μας μέ ἀπίστευτη ταχύτητα καί τά ἐδάφη πού εἶναι σήμερα ἀκατάλληλα, μποροῦν νά γίνουν αὔριο κατάλληλα, ἄν βρεθοῦν νέες μέθοδοι (καί γιά τό σκοπό αὐτό μιά μεγάλη τράπεζα μπορεῖ νά ἐξοπλίσει εἰδική ἀποστολή ἀπό μηχανικούς, γεωπόνους κ.ἄ.), ἄν ξοδευτοῦν μεγάλα ποσά κεφαλαίου. Τό ἴδιο ἀφορᾶ καί τίς ἔρευνες γιά τήν ἀνακάλυψη ὀρυκτοῦ πλούτου, τίς νέες μεθόδους ἐπεξεργασίας καί χρησιμοποίησης τούτων ἤ ἐκείνων τῶν πρώτων ὑλῶν κτλ. κ.ο.κ. Ἀπό δῶ βγαίνει ἡ ἀναπόφευκτη τάση τοῦ χρηματιστικοῦ κεφαλαίου νά εὐρύνει τό οἰκονομικό ἔδαφος, καθώς ἐπίσης καί τό ἔδαφος γενικά. Ὅπως τά τράστ κεφαλαιοποιοῦν τήν περιουσία τους, ἐκτιμώντας τήν ἀξία της στό διπλάσιο ἤ τό τριπλάσιο, γιατί ὑπολογίζουν τά «πιθανά» στό μέλλον (καί ὄχι τά σημερινά) κέρδη, γιατί ὑπολογίζουν τά παραπέρα ἀποτελέσματα τοῦ μονοπωλίου, ἔτσι καί τό χρηματιστικό κεφάλαιο γενικά ἐπιδιώκει ν'ἁρπάξει ὅσο τό δυνατό

* Schilder, στό ἔργο πού ἀναφέραμε, σελ. 38-42.

περισσότερα ἐδάφη, ὁποιαδήποτε, ὁπουδήποτε καί μέ ὁποιοδήποτε τρόπο, γιατί ὑπολογίζει τίς πιθανές πηγές πρώτων ὑλῶν, γιατί φοβᾶται μή μείνει πίσω στό λυσσαλέο ἀγώνα γιά τά τελευταῖα κομμάτια τοῦ ἀμοίραστου κόσμου, ἤ γιά τό ξαναμοίρασμα τῶν μοιρασμένων πιά κομματιῶν.

Οἱ ἄγγλοι καπιταλιστές προσπαθοῦν μέ κάθε τρόπο ν'ἀναπτύξουν τήν παραγωγή βαμβακιοῦ στήν ἀποικία *τους*, τήν Αἴγυπτο. Τό 1904 ἀπό τά 2,3 ἑκατομμύρια ἑκτάρια τῆς καλλιεργημένης γῆς τῆς Αἰγύπτου, τά 0,6 ἑκατομμύρια καλλιεργοῦνταν ἤδη μέ βαμβάκι, δηλαδή πάνω ἀπό τό ἕνα τέταρτο. Τό ἴδιο κάνουν οἱ ρῶσοι στήν ἀποικία *τους*, τό Τουρκεστάν, γιατί μ'αὐτό τόν τρόπο μποροῦν εὐκολότερα νά τσακίσουν τούς ἀνταγωνιστές τους τοῦ ἐξωτερικοῦ, μποροῦν εὐκολότερα νά φτάσουν στή μονοπώληση τῶν πηγῶν πρώτων ὑλῶν, στή δημιουργία οἰκονομικότερου καί πιό ἐπικερδοῦς ὑφαντουργικοῦ τράστ, «συνδυάζοντας» τήν παραγωγή, συγκεντρώνοντας *ὅλα* τά στάδια τῆς παραγωγῆς καί τῆς ἐπεξεργασίας τοῦ βαμβακιοῦ στά ἴδια χέρια.

Τά συμφέροντα τῆς ἐξαγωγῆς κεφαλαίου σπρώχνουν ἐπίσης στήν κατάκτηση ἀποικιῶν, γιατί στήν ἀποικιακή ἀγορά εἶναι εὐκολότερο (καί κάποτε ἐκεῖ μόνο εἶναι δυνατό) νά βγάλει κανείς ἀπό τή μέση μέ μονοπωλιακές μεθόδους τόν ἀνταγωνιστή του, νά ἐξασφαλίσει τόν ἐφοδιασμό του, νά στερεώσει τούς ἀντίστοιχους «δεσμούς» κ.ἄ.

Τό ἐξωοικονομικό ἐποικοδόμημα, πού ὑψώνεται πάνω στή βάση τοῦ χρηματιστικοῦ κεφαλαίου, ἡ πολιτική του, ἡ ἰδεολογία του δυναμώνουν τήν τάση πρός ἀποικιακές κατακτήσεις. «Τό χρηματιστικό κεφάλαιο δέν θέλει ἐλευθερία, μά κυριαρχία», λέει πολύ σωστά ὁ Χίλφερντινγκ. Καί ἕνας ἀστός γάλλος συγγραφέας, ἀναπτύσσοντας καί συμπληρώνοντας τίς σκέψεις τοῦ Σέσιλ Ρόντς* πού ἀναφέραμε πιό πάνω, γράφει ὅτι στίς οἰκονομικές αἰτίες τῆς σύγχρονης ἀποικιακῆς πολιτικῆς πρέπει νά προστεθοῦν καί οἱ κοινωνικές: «ἐπειδή ἡ ζωή γίνεται πιό περίπλοκη καί οἱ δυσκολίες πιέζουν ὄχι μόνο τίς ἐργατικές μάζες, ἀλλά καί τίς μεσαῖες τάξεις, βλέπουμε σέ ὅλες τίς χῶρες τοῦ παλιοῦ πολιτισμοῦ νά συσσωρεύονται ἡ «ἀνυπομονησία, ἡ ὀργή, τό μίσος, πού ἀπειλοῦν τήν κοινωνική γαλήνη. Ἡ ἐνέργεια πού βγαίνει ἔξω ἀπό τήν καθορισμένη ταξική τροχιά, πρέπει νά βρεθεῖ τρόπος νά χρησιμοποιηθεῖ καί νά διοχετευτεῖ

---

* Βλ. σέ τοῦτο τόν τόμο, σελ. 382. *Ἡ Σύντ.*

ἔξω ἀπό τή χώρα, γιά νά μή προκληθεῖ ἔκρηξη στό ἐσωτερικό»»*.

Μιά καί γίνεται λόγος γιά τήν ἀποικιακή πολιτική τῆς ἐποχῆς τοῦ καπιταλιστικοῦ ἰμπεριαλισμοῦ, εἶναι ἀπαραίτητο νά σημειώσουμε ὅτι τό χρηματιστικό κεφάλαιο καί ἡ ἀντίστοιχη σ'αὐτό διεθνής πολιτική, πού ὁδηγεῖ στόν ἀγώνα τῶν μεγάλων δυνάμεων γιά τό οἰκονομικό καί πολιτικό μοίρασμα τοῦ κόσμου, δημιουργοῦν ὁλόκληρη σειρά ἀπό *μεταβατικές* μορφές κρατικῆς ἐξάρτησης. Χαρακτηριστικές γι'αὐτή τήν ἐποχή δέν εἶναι μόνο οἱ δυό βασικές ὁμάδες χωρῶν: οἱ χῶρες πού κατέχουν ἀποικίες καί οἱ ἀποικιακές χῶρες, ἀλλά καί οἱ ποικίλες μορφές τῶν ἐξαρτημένων χωρῶν, πού πολιτικά, τυπικά εἶναι ἀνεξάρτητες, στήν πράξη ὅμως εἶναι μπλεγμένες στά δίχτυα τῆς χρηματιστικῆς καί διπλωματικῆς ἐξάρτησης. Ἔχουμε ἤδη ἀναφέρει προηγούμενα μιά ἀπ'αὐτές τίς μορφές, τίς μισοαποικίες. Δεῖγμα μιᾶς ἄλλης μορφῆς εἶναι, λογουχάρη, ἡ Ἀργεντινή.

«Ἡ Νότια Ἀμερική καί κυρίως ἡ Ἀργεντινή—γράφει ὁ Σοῦλτσε-Γκέβερνιτς στό ἔργο του γιά τό βρετανικό ἰμπεριαλισμό—βρίσκεται σέ τέτια χρηματιστική ἐξάρτηση ἀπό τό Λονδίνο, πού πρέπει νά τήν ὀνομάσουμε σχεδόν ἀγγλική ἐμπορική ἀποικία»**. Ὁ Σίλντερ ὑπολόγιζε τά κεφάλαια πού ἔχει τοποθετήσει ἡ Ἀγγλία στήν Ἀργεντινή, σύμφωνα μέ τίς πληροφορίες τοῦ προξένου τῆς Αὐστροουγγαρίας στό Μπουένος Ἄϊρες γιά τό 1909 σέ 8¼ δισεκατομμύρια φράγκα. Δέν εἶναι δύσκολο νά φανταστεῖ κανείς πόσο γερούς δεσμούς ἀποκτᾶ ἔτσι τό χρηματιστικό κεφάλαιο τῆς Ἀγγλίας—καί ὁ πιστός του «φίλος», ἡ διπλωματία—μέ τήν ἀστική τάξη τῆς Ἀργεντινῆς, μέ τούς ἡγετικούς κύκλους ὅλης τῆς οἰκονομικῆς καί πολιτικῆς ζωῆς αὐτῆς τῆς χώρας.

Μιά κάπως διαφορετική μορφή χρηματιστικῆς καί διπλωμα-

---

* Wahl. «La France aux colonies» (Βάλ. «Ἡ Γαλλία στίς ἀποικίες». *Ἡ Σύντ.*), πού ἀναφέρεται ἀπό τόν Henri Russier. «Le Partage de l'Océanie», P. 1905, p. 165 (Ἀνρί Ρυσσιέ. «Τό μοίρασμα τῆς Ὠκεανίας». Παρίσι, 1905, σελ. 165. *Ἡ Σύντ.).*

** Schulze-Gaevernitz. «Britischer Imperialismus und englischer Freihandel zu Beginn des 20-ten Jahrhunderts». Lpz., 1906, σελ. 318 (Σοῦλτσε-Γκέβερνιτς. «Ὁ βρετανικός ἰμπεριαλισμός καί τό ἀγγλικό ἐλεύθερο ἐμπόριο στίς ἀρχές τοῦ 20οῦ αἰώνα», Λειψία, 1906. *Ἡ Σύντ.*). Τό ἴδιο λέει καί ὁ Sartorius v. Waltershausen. «Das volkswirtschaftliche System der Kapitalanlage im Auslande». Berlin, 1907, S. 46 (Σαρτόριους φόν Βαλτερχάουζεν. «Τό ἐθνικοοικονομικό σύστημα τοποθέτησης κεφαλαίου στό ἐξωτερικό». Βερολίνο, 1907, σελ. 46. *Ἡ Σύντ.*).

τικῆς ἐξάρτησης μέ καθεστώς πολιτικῆς ἀνεξαρτησίας μᾶς δείχνει τό παράδειγμα τῆς Πορτογαλίας. Ἡ Πορτογαλία εἶναι αὐτοτελές κυρίαρχο κράτος, οὐσιαστικά ὅμως ἐδῶ καί πάνω ἀπό 200 χρόνια, ἀπό τόν καιρό τοῦ πολέμου τῆς διαδοχῆς τῆς Ἰσπανίας (1701-1714), βρίσκεται κάτω ἀπό τήν κηδεμονία τῆς Ἀγγλίας. Ἡ Ἀγγλία ὑπεράσπισε τήν Πορτογαλία καί τίς ἀποικιακές κτήσεις τῆς Πορτογαλίας γιά νά στερεώσει τή δική της θέση στόν ἀγώνα ἐνάντια στούς ἀντιπάλους της, τήν Ἰσπανία καί τή Γαλλία. Ἡ Ἀγγλία πῆρε σέ ἀντάλλαγμα ἐμπορικά προνόμια, ἐξασφάλισε καλύτερους ὅρους γιά τήν ἐξαγωγή ἐμπορευμάτων καί κυρίως γιά τήν ἐξαγωγή κεφαλαίου στήν Πορτογαλία καί τίς ἀποικίες της, τή δυνατότητα νά χρησιμοποιεῖ τά λιμάνια καί τά νησιά τῆς Πορτογαλίας, τά καλώδιά της κτλ. κ.ο.κ.*. Τέτιου εἴδους σχέσεις ἀνάμεσα σέ διάφορα μεγάλα καί μικρά κράτη ὑπῆρχαν πάντα, στήν ἐποχή ὅμως τοῦ καπιταλιστικοῦ ἰμπεριαλισμοῦ γίνονται γενικό σύστημα, ἀποτελοῦν μέρος τοῦ συνόλου τῶν σχέσεων τοῦ «μοιράσματος τοῦ κόσμου», μετατρέπονται σέ κρίκους τῆς ἁλυσσίδας τῶν πράξεων τοῦ παγκόσμιου χρηματιστικοῦ κεφαλαίου.

Γιά νά τελειώσουμε μέ τό ζήτημα τοῦ μοιράσματος τοῦ κόσμου, πρέπει νά σημειώσουμε ἀκόμη τά παρακάτω. Δέν εἶναι μόνο ἡ ἀμερικανική φιλολογία ὕστερα ἀπό τόν ἰσπανοαμερικανικό πόλεμο καί ἡ ἀγγλική ὕστερα ἀπό τόν πόλεμο τῆς Ἀγγλίας μέ τούς μπόερς, πού ἔθεσαν πέρα γιά πέρα ἀνοιχτά καί συγκεκριμένα αὐτό τό ζήτημα στά τέλη ἀκριβῶς τοῦ 19ου καί στίς ἀρχές τοῦ 20οῦ αἰώνα, δέν εἶναι μόνο ἡ γερμανική φιλολογία, πού παρακολουθοῦσε «πιό ζηλότυπα» ἀπ᾽ὅλους τό «βρετανικό ἰμπεριαλισμό», καί ἡ ὁποία ἀσχολήθηκε συστηματικά μέ τήν ἐκτίμηση αὐτοῦ τοῦ γεγονότος. Καί στή γαλλική ἀστική φιλολογία τό ζήτημα τέθηκε ἀρκετά συγκεκριμένα καί πλατιά, ὅσο εἶναι αὐτό νοητό ἀπό τήν ἀστική ἄποψη. Θά ἀναφερθοῦμε στόν ἱστορικό Ντριό, πού στό βιβλίο του: «Τά πολιτικά καί κοινωνικά προβλήματα στά τέλη τοῦ 19ου αἰώνα», στό κεφάλαιο γιά τίς «μεγάλες Δυνάμεις καί τό μοίρασμα τοῦ κόσμου», ἔγραψε τά παρακάτω: «Τά τελευταῖα χρόνια ὅλα τά ἐλεύθερα μέρη τῆς γῆς, ἐκτός ἀπό τήν Κίνα, τά κατέλαβαν οἱ Δυνάμεις τῆς Εὐρώπης καί τῆς Βόρειας Ἀμερικῆς. Πάνω σ᾽αὐτή τή βάση προκλήθηκαν κιόλας ἀρκετές συγκρούσεις καί

* Σίλντερ, στό ἔργο πού ἀναφέραμε, τόμ. Ι, σελ. 160-161.

μετατοπίσεις ἐπιροῶν, πού εἶναι προάγγελοι πιό τρομερῶν ἐκρήξεων στό κοντινό μέλλον. Γιατί χρειάζεται νά σπεύδει κανείς: τά ἔθνη πού δέν ἔχουν ἐξασφαλιστεῖ κινδυνεύουν νά μή πάρουν ποτέ τό μερίδιό τους καί νά μή συμμετάσχουν στήν γιγάστια ἐκείνη ἐκμετάλλευση τῆς ὑδρογείου, πού θά εἶναι ἕνα ἀπό τά πιό οὐσιαστικά γεγονότα τοῦ ἐρχόμενου (δηλαδή τοῦ 20οῦ αἰώνα). Νά γιά ποιό λόγο ὁλόκληρη τήν Εὐρώπη καί τήν ᾿Αμερική τίς ἔχει πιάσει τελευταῖα ὁ πυρετός τῆς ἀποικιακῆς ἐπέκτασης, τοῦ «ἰμπεριαλισμοῦ», πού εἶναι τό πιό ἀξιοσημείωτο χαρακτηριστικό γνώρισμα τοῦ τέλους τοῦ 19ου αἰώνα». Καί ὁ συγγραφέας πρόσθεσε: «Σ᾿αὐτό τό μοίρασμα τοῦ κόσμου, σ᾿αὐτό τό ξέφρενο κυνήγι τῶν θησαυρῶν καί τῶν μεγάλων ἀγορῶν τῆς γῆς, ἡ σχετική σημασία τῶν αὐτοκρατοριῶν πού ἱδρύθηκαν σέ τοῦτο τόν αἰώνα (τό 19ο) εἶναι ἀπολύτως δυσανάλογη μέ τή θέση πού κατέχουν στήν Εὐρώπη τά ἔθνη πού τίς ἵδρυσαν. Οἱ Δυνάμεις πού κυριαρχοῦν στήν Εὐρώπη καί πού ἐξουσιάζουν τίς τύχες της *δέν* κυριαρχοῦν ἐξίσου σ᾿ὅλο τόν κόσμο. Καί μιά πού ἡ ἀποικιακή ἰσχύς, ἡ ἐλπίδα ν᾿ἀποκτήσουν ἀνυπολόγιστα ἀκόμη πλούτη, θά ἀσκεῖ ὁλοφάνερα τήν ἀντανακλαστική της ἐπίδραση πάνω στή συγκριτική δύναμη τῶν εὐρωπαϊκῶν Δυνάμεων, τό ἀποικιακό ζήτημα — ὁ «ἰμπεριαλισμός» ἄν θέλετε — πού ἔχει κιόλας μεταβάλει τίς πολιτικές συνθῆκες τῆς ἴδιας τῆς Εὐρώπης, θά τίς μεταβάλλει ὅλο καί περισσότερο»*.

VII. Ο ΙΜΠΕΡΙΑΛΙΣΜΟΣ, ΙΔΙΑΙΤΕΡΟ ΣΤΑΔΙΟ ΤΟΥ ΚΑΠΙΤΑΛΙΣΜΟΥ

Πρέπει νά προσπαθήσουμε τώρα νά βγάλουμε μερικά συμπεράσματα, νά συγκεφαλαιώσουμε ὅσα εἴπαμε πιό πάνω γιά τόν ἰμπεριαλισμό. ῾Ο ἰμπεριαλισμός ἐμφανίστηκε σάν παραπέρα ἀνάπτυξη καί ἄμεση συνέχιση τῶν βασικῶν ἰδιοτήτων τοῦ καπιταλισμοῦ γενικά. ῾Ο καπιταλισμός ὅμως ἔγινε καπιταλιστικός ἰμπεριαλισμός μόνο σέ ὁρισμένη, πολύ ὑψηλή βαθμίδα τῆς ἀνάπτυξής του, ὅταν μερικές βασικές ἰδιότητες τοῦ καπιταλισμοῦ ἄρχισαν νά μετατρέπονται στό ἀντίθετό τους, ὅταν διαμορφώθηκαν καί φανερώθηκαν σ᾿ὅλη τή γραμμή τά χαρακτηριστικά τῆς μεταβατικῆς ἐποχῆς ἀπό τόν καπιταλισμό σ᾿ἕνα

* J.-E. Driault. «Problèmes politiques et sociaux». P., 1900, σελ. 299 (Ζ.-Ε Ντριό. «Πολιτικά καί κοινωνικά προβλήματα». Παρίσι. *῾Η Σύντ.*).

ἀνώτερο κοινωνικοοικονομικό καθεστώς. Τό βασικό σ'αὐτό τό προτσές ἀπό οἰκονομική ἄποψη εἶναι ἡ ἀντικατάσταση τοῦ καπιταλιστικοῦ ἐλεύθερου συναγωνισμοῦ ἀπό τά καπιταλιστικά μονοπώλια. Ὁ ἐλεύθερος συναγωνισμός εἶναι ἡ βασική ἰδιότητα τοῦ καπιταλισμοῦ καί τῆς ἐμπορευματικῆς παραγωγῆς γενικά. Τό μονοπώλιο εἶναι ἡ ἄμεση ἀντίθεση τοῦ ἐλεύθερου συναγωνισμοῦ. Ὁ τελευταῖος αὐτός ὅμως ἄρχισε μπροστά στά μάτια μας νά μετατρέπεται σέ μονοπώλιο, δημιουργώντας τή μεγάλη παραγωγή, ἐκτοπίζοντας τή μικρή, ἀντικαθιστώντας τή μεγάλη μέ τήν πολύ μεγάλη, ὁδηγώντας τή συγκέντρωση τῆς παραγωγῆς καί τοῦ κεφαλαίου ὥς τό σημεῖο πού ἀπ'αὐτήν ἀναπτυσσόταν καί ἀναπτύσσεται τό μονοπώλιο: τά καρτέλ, τά συνδικάτα, τά τράστ καί τό συγχωνευόμενο μ'αὐτά κεφάλαιο καμιᾶς δεκάδας τραπεζῶν πού διαχειρίζονται δισεκατομμύρια. Ταυτόχρονα τά μονοπώλια, ξεπηδώντας ἀπό τόν ἐλεύθερο συναγωνισμό, δέν τόν καταργοῦν, μά ὑπάρχουν πάνω σ'αὐτόν καί δίπλα σ'αὐτόν, γεννώντας ἔτσι μιά σειρά ἐξαιρετικά ὀξεῖες καί βίαιες ἀντιθέσεις, προστριβές, συγκρούσεις. Τό μονοπώλιο εἶναι πέρασμα ἀπό τόν καπιταλισμό σ'ἕνα ἀνώτερο σύστημα.

Ἄν θά χρειαζόταν νά δοθεῖ ἕνας ὅσο τό δυνατό πιό σύντομος ὁρισμός τοῦ ἰμπεριαλισμοῦ, θά ἔπρεπε νά ποῦμε ὅτι ὁ ἰμπεριαλισμός εἶναι τό μονοπωλιακό στάδιο τοῦ καπιταλισμοῦ. Ὁ ὁρισμός αὐτός θά περιεῖχε τό κυριότερο, γιατί, ἀπό τή μιά μεριά, τό χρηματιστικό κεφάλαιο εἶναι τό τραπεζικό κεφάλαιο μερικῶν πάρα πολύ μεγάλων μονοπωλιακῶν τραπεζῶν, πού ἔχει συγχωνευτεῖ μέ τό κεφάλαιο τῶν μονοπωλιακῶν ἑνώσεων τῶν βιομηχάνων καί ἀπό τήν ἄλλη, τό μοίρασμα τοῦ κόσμου εἶναι τό πέρασμα ἀπό τήν ἀποικιακή πολιτική, πού ἐπεκτείνεται ἀνεμπόδιστα πάνω σέ περιοχές πού δέν τίς ἔχει ἁρπάξει καμιά καπιταλιστική Δύναμη, στήν ἀποικιακή πολιτική τῆς μονοπωλιακῆς κατοχῆς τῶν ἐδαφῶν τῆς γῆς, πού ἔχει ὁλότελα μοιραστεῖ.

Οἱ πολύ σύντομοι ὅμως ὁρισμοί, ἄν καί εἶναι βολικοί, γιατί συνοψίζουν τό κυριότερο, εἶναι ὡστόσο ἀνεπαρκεῖς, ὅταν πρόκειται νά συναγάγουμε ἰδιαίτερα ἀπ'αὐτούς τά πιό οὐσιαστικά γνωρίσματα τοῦ φαινομένου πού ἔχουμε νά καθορίσουμε. Γι'αὐτό, χωρίς νά ξεχνᾶμε τή συμβατική καί σχετική σημασία ὅλων τῶν ὁρισμῶν γενικά, πού ποτέ δέν μποροῦν ν'ἀγκαλιάσουν τίς ὁλόπλευρες σχέσεις τοῦ φαινομένου στήν πλήρη ἀνάπτυξή του, πρέπει νά δόσουμε ἕναν τέτιο ὁρισμό τοῦ ἰμπεριαλισμοῦ,

πού θά περιέκλεινε τά παρακάτω πέντε βασικά του γνωρίσματα: 1) συγκέντρωση τῆς παραγωγῆς καί τοῦ κεφαλαίου, πού ἔχει φτάσει σέ τέτια ὑψηλή βαθμίδα ἀνάπτυξης, ὥστε νά δημιουργεῖ μονοπώλια πού παίζουν ἀποφασιστικό ρόλο στήν οἰκονομική ζωή· 2) συγχώνευση τοῦ τραπεζικοῦ κεφαλαίου μέ τό βιομηχανικό καί δημιουργία μιᾶς χρηματιστικῆς ὀλιγαρχίας πάνω στή βάση αὐτοῦ τοῦ «χρηματιστικοῦ κεφαλαίου»· 3) ἐξαιρετικά σπουδαία σημασία ἀποκτάει ἡ ἐξαγωγή κεφαλαίου, σέ διάκριση ἀπό τήν ἐξαγωγή ἐμπορευμάτων· 4) συγκροτοῦνται διεθνεῖς μονοπωλιακές ἑνώσεις τῶν καπιταλιστῶν, οἱ ὁποῖες μοιράζουν τόν κόσμο· καί 5) ἔχει τελειώσει τό ἐδαφικό μοίρασμα τῆς γῆς ἀνάμεσα στίς μεγαλύτερες καπιταλιστικές Δυνάμεις. Ὁ ἰμπεριαλισμός εἶναι ὁ καπιταλισμός στό στάδιο ἐκεῖνο τῆς ἀνάπτυξης, στό ὁποῖο ἔχει διαμορφωθεῖ ἡ κυριαρχία τῶν μονοπωλίων καί τοῦ χρηματιστικοῦ κεφαλαίου, ἔχει ἀποκτήσει ἐξαιρετική σημασία ἡ ἐξαγωγή κεφαλαίου, ἔχει ἀρχίσει το μοίρασμα τοῦ κόσμου ἀπό τά διεθνῆ τράστ καί ἔχει τελειώσει τό μοίρασμα ὅλων τῶν ἐδαφῶν τῆς γῆς ἀπό τίς μεγαλύτερες καπιταλιστικές χῶρες.

Θά δοῦμε ἀκόμη παρακάτω πῶς μπορεῖ καί πρέπει νά δοθεῖ διαφορετικός ὁρισμός τοῦ ἰμπεριαλισμοῦ, ἄν πάρουμε ὑπόψη μας ὄχι μόνο τίς βασικές καθαρά οἰκονομικές ἔννοιες (στίς ὁποῖες περιορίζεται ὁ ὁρισμός πού ἀναφέραμε), μά καί τήν ἱστορική θέση τοῦ δοσμένου σταδίου τοῦ καπιταλισμοῦ σέ σχέση μέ τόν καπιταλισμό γενικά, ἤ τή σχέση τοῦ ἰμπεριαλισμοῦ μέ τί δυό βασικές κατευθύνσεις μέσα στό ἐργατικό κίνημα. Τώρα ὅμως πρέπει νά σημειώσουμε ὅτι ὁ ἰμπεριαλισμός, ὅταν τόν ἐννοοῦμε μέ τήν ἔννοια πού ἀναφέραμε, ἀποτελεῖ χωρίς ἀμφιβολία ἰδιαίτερο στάδιο ἀνάπτυξης τοῦ καπιταλισμοῦ. Γιά νά δόσουμε τή δυνατότητα στόν ἀναγνώστη νά σχηματίσει μιά ὅσο τό δυνατό πιό θεμελιωμένη ἀντίληψη τοῦ ἰμπεριαλισμοῦ, προσπαθήσαμε σκόπιμα ν'ἀναφέρουμε ὅσο τό δυνατό περισσότερες γνῶμες *ἀστῶν* οἰκονομολόγων, πού ἀναγκάζονται νά παραδεχτοῦν τά γεγονότα τῆς νεότερης οἰκονομίας τοῦ καπιταλισμοῦ, τά ὁποῖα ἔχουν διαπιστωθεῖ μέ τρόπο ἐντελῶς ἀδιαφιλονίκητο. Γιά τόν ἴδιο σκοπό ἀναφέραμε λεπτομερῆ στατιστικά στοιχεῖα, πού μᾶς ἐπιτρέπουν νά δοῦμε μέχρι ποιόν ἀκριβῶς βαθμό ἀναπτύχθηκε τό τραπεζικό κεφάλαιο κτλ., σέ τί ἀκριβῶς ἐκφράζεται τό πέρασμα τῆς ποσότητας στήν ποιότητα, τό πέρασμα τοῦ ἀναπτυγμένου καπιταλισμοῦ στόν ἰμπεριαλισμό. Εἶναι βέβαια περιττό νά ποῦμε ὅτι ὅλα τά ὅρια στή φύση καί

στήν κοινωνία εἶναι συμβατικά καί κινητά, ὅτι θά ἦταν ἀνοησία νά συζητάει κανείς λ.χ. γιά τό ζήτημα σέ ποιό χρόνο ἤ δεκαετία ἀνάγεται ἡ «ὁριστική» διαμόρφωση τοῦ ἰμπεριαλισμοῦ.

Χρειάζεται ὅμως νά γίνει συζήτηση γιά τόν ὁρισμό τοῦ ἰμπεριαλισμοῦ πρῶτα ἀπ᾽ὅλα μέ τόν Κ. Κάουτσκι, τόν κυριότερο θεωρητικό τοῦ μαρξισμοῦ τῆς ἐποχῆς τῆς λεγόμενης Δεύτερης Διεθνοῦς, δηλαδή τῆς 25ετίας 1889-1914. Ἐνάντια στίς βασικές ἰδέες πού ἐκφράζονται στόν ὁρισμό τοῦ ἰμπεριαλισμοῦ πού δόσαμε· ἐμεῖς ἀντιτάχθηκε ὁ Κάουτσκι μέ τόν πιό ἀποφασιστικό τρόπο καί τό 1915, μά ἀκόμη καί τό Νοέμβρη τοῦ 1914, δηλώνοντας ὅτι μέ τήν ἔννοια ἰμπεριαλισμός δέν πρέπει νά ἐννοοῦμε μιά «φάση» ἤ βαθμίδα τῆς οἰκονομίας, ἀλλά μιά πολιτική, καί μάλιστα τή συγκεκριμένη πολιτική πού «προτιμάει» τό χρηματιστικό κεφάλαιο, ὅτι ὁ ἰμπεριαλισμός δέν πρέπει «νά ταυτίζεται» μέ τό «σύγχρονο καπιταλισμό», ὅτι ἄν μέ τήν ἔννοια ἰμπεριαλισμός ἐννοοῦμε «ὅλα τά φαινόμενα τοῦ σύγχρονου καπιταλισμοῦ»—τά καρτέλ, τόν προστατευτισμό, τήν κυριαρχία τῶν χρηματιστῶν, τήν ἀποικιακή πολιτική—τότε τό ζήτημα τῆς ἀνάγκης τοῦ ἰμπεριαλισμοῦ γιά τόν καπιταλισμό ἀνάγεται στήν «πιό ρηχή ταυτολογία», γιατί τότε «ὁ ἰμπεριαλισμός ἀποτελεῖ φυσικά ζωτική ἀνάγκη γιά τόν καπιταλισμό» κτλ. Τή σκέψη τοῦ Κάουτσκι θά τήν ἐκφράσουμε ἀκριβέστερα, ἄν ἀναφέρουμε τόν ὁρισμό του γιά τόν ἰμπεριαλισμό, πού στρέφεται κατευθείαν ἐνάντια στήν οὐσία τῶν ἰδεῶν πού ἐκθέσαμε (γιατί οἱ ἀντιρήσεις ἀπό τό στρατόπεδο τῶν γερμανῶν μαρξιστῶν πού χρόνια ὁλόκληρα κήρυσσαν παρόμοιες ἰδέες, εἶναι ἀπό καιρό γνωστές στόν Κάουτσκι, σάν ἀντιρήσεις ὁρισμένου ρεύματος τοῦ μαρξισμοῦ).

Ὁ ὁρισμός τοῦ Κάουτσκι λέει:

«Ὁ ἰμπεριαλισμός εἶναι προϊόν τοῦ πολύ ἀναπτυγμένου βιομηχανικοῦ καπιταλισμοῦ. Συνίσταται στήν τάση κάθε βιομηχανικοῦ καπιταλιστικοῦ ἔθνους νά προσαρτᾶ ἤ νά ὑποτάσσει ὅλο καί μεγαλύτερες *ἀγροτικές* (ἡ ὑπογράμμιση εἶναι τοῦ Κάουτσκι) περιοχές, ἄσχετα ἀπό τό ποιά ἔθνη τίς κατοικοῦν»*.

Αὐτός ὁ ὁρισμός δέν ἀξίζει ἀπολύτως τίποτε, γιατί εἶναι μονόπλευρος, δηλαδή ξεχωρίζει αὐθαίρετα μονάχα τό ἐθνικό ζήτημα (παρ᾽ὅλο πού τό ζήτημα αὐτό εἶναι ἐξαιρετικά σπουδαῖο, τόσο αὐτό καθαυτό, ὅσο καί στή σχέση του μέ τόν

* «Die Neue Zeit», 1914, 2 (τόμ. 32ος), σελ. 909, τῆς 11 τοῦ Σεπτέμβρη 1914. Πρβλ. καί 1915, 2, σελ. 107 κ.ἑ.

ἰμπεριαλισμό) καί τό συνδέει αὐθαίρετα καί *ὄχι σωστά μόνο* μέ τό βιομηχανικό κεφάλαιο τῶν χωρῶν πού προσαρτοῦν ἄλλα ἔθνη, βάζοντας στήν πρώτη μοίρα ἐξίσου αὐθαίρετα καί ὄχι σωστά τήν προσάρτηση ἀγροτικῶν περιοχῶν.

῾Ο ἰμπεριάλισμός εἶναι ἡ τάση γιά προσαρτήσεις—νά ποῦ καταλήγει τό *πολιτικό* μέρος τοῦ ὁρισμοῦ τοῦ Κάουτσκι. Εἶναι σωστό, ἀλλά στό ἔπακρο ἀτελές, γιατί πολιτικά ὁ ἰμπεριαλισμός εἶναι γενικά ἡ τάση πρός τή βία καί τήν ἀντίδραση. ᾿Εδῶ ὅμως μᾶς ἀπασχολεῖ ἡ *οἰκονομική* πλευρά τῆς ὑπόθεσης, πού τήν ἔμπασε στόν ὁρισμό *του ὁ ἴδιος* ὁ Κάουτσκι. Τά λάθη τοῦ ὁρισμοῦ τοῦ Κάουτσκι χτυποῦν στά μάτια. Γιά τόν ἰμπεριαλισμό εἶναι χαρακτηριστικό ἴσα-ἴσα *ὄχι* τό βιομηχανικό, *μά* τό χρηματιστικό κεφάλαιο. Δέν εἶναι τυχαῖο ὅτι στή Γαλλία ἡ ἐξαιρετικά γοργή ἀνάπτυξη τοῦ *χρηματιστικοῦ* κεφαλαίου, μέ παράλληλη ἐξασθένιση τοῦ βιομηχανικοῦ, προκάλεσε ἀπό τή δεκαετία 1880-1890 καί δῶ τήν ἐξαιρετική ὄξυνση τῆς (ἀποικιακῆς) πολιτικῆς τῶν προσαρτήσεων. Γιά τόν ἰμπεριαλισμό εἶναι χαρακτηριστική ἡ τάση ἀκριβῶς γιά προσαρτήσεις *ὄχι μόνο* ἀγροτικῶν περιοχῶν, ἀλλά ἀκόμη καί τῶν πιό βιομηχανικῶν (οἱ γερμανικές βλέψεις στό Βέλγιο, οἱ γαλλικές στή Λωραίνη), γιατί, πρῶτο, ὁ τερματισμός τοῦ μοιράσματος τοῦ κόσμου ἀναγκάζει κατά τό *ξαναμοίρασμα* ν᾿ ἁπλώνονται τά χέρια σέ *κάθε λογῆς* ἐδάφη. Δεύτερο, τό οὐσιάστικό γιά τόν ἰμπεριαλισμό εἶναι ὁ ἀνταγωνισμός μερικῶν μεγάλων Δυνάμεων πού τείνουν πρός τήν ἡγεμονία, δηλ. πρός τό ἅρπαγμα ἐδαφῶν ὄχι τόσο ἄμεσα γιά τόν ἑαυτό τους, ὅσο γιά τήν ἐξασθένιση τοῦ ἀντιπάλου καί τήν ὑπόσκαψη τῆς ἡγεμονίας *του* (γιά τή Γερμανία τό Βέλγιο ἔχει ἰδιαίτερη σπουδαιότητα, σάν σημεῖο στήριξης ἐνάντια στήν ᾿Αγγλία, Γιά τήν ᾿Αγγλία ἡ Βαγδάτη, σά σημεῖο στήριξης ἐνάντια στή Γερμανία κτλ.).

῾Ο Κάουτσκι ἀναφέρεται ἰδιαίτερα—καί ἐπανειλημμένα—στούς ἄγγλους, πού ἔχουν δῆθεν καθορίσει τήν καθαρά πολιτική σημασία τῆς λέξης ἰμπεριαλισμός μέ τήν ἔννοια πού τῆς δίνει ὁ Κάουτσκι. Ἄς πάρουμε τόν ἄγγλο Χόμπσον· στό ἔργο του «῾Ο ἰμπεριαλισμός», πού ἐκδόθηκε τό 1902, διαβάζουμε:

«῾Ο νέος ἰμπεριαλισμός διαφέρει ἀπό τόν παλιό, πρῶτο, μέ τό ὅτι στή θέση τῶν τάσεων μιᾶς ἀναπτυσσόμενης αὐτοκρατορίας βάζει τή θεωρία καί τήν πράξη τῶν ἀνταγωνιζόμενων αὐτοκρατοριῶν, πού ἡ καθεμιά τους καθοδηγεῖται ἀπό τούς ἴδιους πόθους τῆς πολιτικῆς ἐπέκτασης καί τοῦ ἐμπορικοῦ ὀφέλους· δεύτερο, μέ τήν ἐπικράτηση πάνω στά ἐμπορικά

συμφέροντα τῶν χρηματιστικῶν συμφερόντων ἤ τῶν συμφερόντων πού σχετίζονται μέ τήν τοποθέτηση κεφαλαίων»*.

Βλέπουμε ὅτι ὁ Κάουτσκι οὐσιαστικά δέν ἔχει καθόλου δίκιο, ὅταν ἀναφέρεται στούς ἄγγλους γενικά (θά μποροῦσε νά ἀναφερθεῖ τό πολύ στούς χυδαίους ἄγγλους ἰμπεριαλιστές ἤ τούς ἀνοιχτούς ἀπολογητές τοῦ ἰμπεριαλισμοῦ). Βλέπουμε ὅτι ὁ Κάουτσκι, πού ἰσχυρίζεται ὅτι ἐξακολουθεῖ νά ὑπερασπίζει τό μαρξισμό, στήν πραγματικότητα κάνει ἕνα βῆμα πρός τά πίσω σέ σύγκριση μέ τόν *σοσιαλφιλελεύθερο* Χόμπσον, πού ἐκτιμάει *πιό σωστά* τίς δυό «ἱστορικά συγκεκριμένες» (ὁ Κάουτσκι μέ τόν ὁρισμό του κοροϊδεύει ἀκριβῶς τό ἱστορικά συγκεκριμένο!) ἰδιότητες τοῦ σύγχρονου ἰμπεριαλισμοῦ: 1) τόν ἀνταγωνισμό *μερικῶν* ἰμπεριαλισμῶν καί 2) τήν ὑπεροχή τοῦ χρηματιστῆ ἀπέναντι στόν ἔμπορο. Ὅταν ὅμως γίνεται λόγος κυρίως γιά τό ὅτι μιά βιομηχανική χώρα προσάρτησε μιά ἀγροτική, τότε τονίζεται ὁ κυρίαρχος ρόλος τοῦ ἐμπόρου.

Ὁ ὁρισμός τοῦ Κάουτσκι δέν εἶναι μόνο λαθεμένος καί μή μαρξιστικός. Χρησιμεύει σάν βάση ἑνός ὁλόκληρου συστήματος ἀπόψεων, πού ξεκόβουν σέ ὅλη τή γραμμή καί μέ τή μαρξιστική θεωρία καί μέ τή μαρξιστική πράξη. Γιά τό ζήτημα ὅμως αὐτό θά μιλήσουμε παρακάτω. Δέν εἶναι καθόλου σοβαρή ἡ συζήτηση πού προκάλεσε ὁ Κάουτσκι γύρω ἀπό λέξεις: ἄν πρέπει νά ὀνομαστεῖ ἡ νεότατη βαθμίδα τοῦ καπιταλισμοῦ ἰμπεριαλισμός ἤ βαθμίδα τοῦ χρηματιστικοῦ κεφαλαίου. Ὀνομάστε την ὅπως θέλετε, τό ἴδιο κάνει. Ἡ οὐσία τοῦ ζητήματος βρίσκεται στό ὅτι ὁ Κάουτσκι ἀποσπάει τήν πολιτική τοῦ ἰμπεριαλισμοῦ ἀπό τήν οἰκονομία του, λέγοντας ὅτι οἱ προσαρτήσεις εἶναι ἡ πολιτική «τήν ὁποία προτιμάει» τό χρηματιστικό κεφάλαιο καί ἀντιπαραθέτοντας σ᾽αὐτή μιά ἄλλη πιθανή δῆθεν ἀστική πολιτική πάνω στήν ἴδια βάση τοῦ χρηματιστικοῦ κεφαλαίου. Βγαίνει ἔτσι ὅτι τά μονοπώλια στήν οἰκονομία μποροῦν νά συνυπάρχουν μέ ἕνα ὄχι μονοπωλιακό, ὄχι βίαιο, ὄχι ἁρπακτικό τρόπο δράσης στήν πολιτική. Βγαίνει ἔτσι ὅτι τό ἐδαφικό μοίρασμα τῆς γῆς, πού τελείωσε ἀκριβῶς στήν ἐποχή τοῦ χρηματιστικοῦ κεφαλαίου καί πού ἀποτελεῖ τή βάση τῆς ἰδιομορφίας τῶν σημερινῶν μορφῶν ἀνταγωνισμοῦ ἀνάμεσα στά μεγαλύτερα καπιταλιστικά κράτη, μπορεῖ νά συνυπάρχει μέ μιά μή ἰμπεριαλιστική πολιτική. Σάν ἀποτέλεσμα ἔχουμε συγκάλυψη καί ἄμβλυνση τῶν πιό θεμελιακῶν ἀντιθέσεων τῆς νεότατης

* Hobson. «Imperialism», L., 1902, p. 324.

βαθμίδας τοῦ καπιταλισμοῦ, ἀντί ξεσκέπασμα τοῦ βάθους αὐτῶν τῶν ἀντιθέσεων, σάν ἀποτέλεσμα ἔχουμε ἕναν ἀστικό ρεφορμισμό ἀντί μαρξισμό.

῾Ο Κάουτσκι φιλονικεῖ μέ τό γερμανό ἀπολογητή τοῦ ἰμπεριαλισμοῦ καί τῶν προσαρτήσεων, Κοῦνοφ, πού κρίνει χοντροκομμένα καί κυνικά: ὁ ἰμπεριαλισμός εἶναι ὁ σύγχρονος καπιταλισμός, ἡ ἀνάπτυξη τοῦ καπιταλισμοῦ εἶναι ἀναπόφευκτη καί προοδευτική, ἑπομένως ὁ ἰμπεριαλισμός εἶναι προοδευτικός, ἑπομένως πρέπει νά φερνόμαστε μέ δουλοπρέπεια ἀπέναντι στόν ἰμπεριαλισμό καί νά τόν δοξολογοῦμε! Κάτι σάν τή γελοιογραφία πού ζωγράφισαν οἱ ναρόντνικοι ἐνάντια στούς ρώσους μαρξιστές τό 1894-1895: ἀφοῦ οἱ μαρξιστές—ἔλεγαν οἱ ναρόντνικοι,—θεωροῦν τόν καπιταλισμό στή Ρωσία ἀναπόφευκτο καί προοδευτικό, τότε θά πρέπει ν᾿ἀνοίξουν ταβέρνες καί νά καταπιαστοῦν μέ τή διάδοση τοῦ καπιταλισμοῦ. ῾Ο Κάουτσκι προβάλλει στόν Κοῦνοφ τήν ἀντίρηση: ὄχι, ὁ ἰμπεριαλισμός δέν εἶναι ὁ σύγχρονος καπιταλισμός, μά μονάχα μιά ἀπό τίς μορφές τῆς πολιτικῆς τοῦ σύγχρονου καπιταλισμοῦ, κι᾿ἐμεῖς μποροῦμε καί πρέπει νά παλεύουμε ἐνάντια σ᾿αὐτή τήν πολιτική, νά παλεύουμε ἐνάντια στόν ἰμπεριαλισμό, ἐνάντια στίς προσαρτήσεις κτλ.

῾Η ἀντίρηση φαίνεται ἀπόλυτα εὔλογη, στήν πράξη ὅμως ἰσοδυναμεῖ μέ τό πιό ἐκλεπτυσμένο, μέ τό πιό συγκαλυμμένο, (καί γι᾿αὐτό πιό ἐπικίνδυνο) κήρυγμα συμφιλίωσης μέ τόν ἰμπεριαλισμό, γιατί ἡ «πάλη» ἐνάντια στήν πολιτική τῶν τράστ καί τῶν τραπεζῶν, πού δέν θίγει τίς βάσεις τῆς οἰκονομίας τῶν τράστ καί τῶν τραπεζῶν, καταλήγει στόν ἀστικό ρεφορμισμό καί στόν πασιφισμό, σέ εὐσεβεῖς καί ἀθώους πόθους. Νά ἀποσιωπᾶς τίς ὑπάρχουσες ἀντιθέσεις, νά ξεχνᾶς τίς πιό σπουδαῖες ἀπ᾿αὐτές, ἀντί νά ξεσκεπάζεις ὅλο τό βάθος τῶν ἀντιθέσεων—νά ἡ θεωρία τοῦ Κάουτσκι, πού δέν ἔχει τίποτε τό κοινό μέ τό μαρξισμό. Καί εἶναι εὐνόητο ὅτι μιά τέτια «θεωρία» χρησιμεύει ἁπλῶς γιά τήν ὑπεράσπιση τῆς ἰδέας τῆς ἑνότητας μέ τούς Κοῦνοφ!

«᾿Από καθαρά οἰκονομική ἄποψη—γράφει ὁ Κάουτσκι—δέν ἀποκλείεται ὁ καπιταλισμός νά περάσει ἀκόμη μιά νέα φάση: τή φάση τῆς μεταφορᾶς τῆς πολιτικῆς τῶν καρτέλ στήν ἐξωτερική πολιτική, τή φάση τοῦ οὐλτραϊμπεριαλισμοῦ»*,

* «Die Neue Zeit», 1914, 2 (τόμ. 32ος), σελ. 921, τῆς 11 τοῦ Σεπτέμβρη 1914. Πρβλ. καί 1915, 2, σελ. 107 κ.έ.

δηλαδή τοῦ ὑπεριμπεριαλισμοῦ, τῆς συνένωσης τῶν ἰμπεριαλισμῶν ὅλου τοῦ κόσμου καί ὄχι τῆς πάλης ἀνάμεσά τους, τή φάση τοῦ σταματήματος τῶν πολέμων στίς συνθῆκες τοῦ καπιταλισμοῦ, τή φάση τῆς «ἀπό κοινοῦ ἐκμετάλλευσης τοῦ κόσμου ἀπό τό διεθνικά-ἑνωμένο χρηματιστικό κεφάλαιο»*.

Σ'αὐτή τή «θεωρία τοῦ ὑπεριμπεριαλισμοῦ» θά χρειαστεῖ νά σταθοῦμε παρακάτω, γιά νά δείξουμε λεπτομερειακά ὥς ποιό βαθμό ἡ θεωρία αὐτή ξεκόβει κατηγορηματικά καί ἀμετάκλητα ἀπό τό μαρξισμό. Ἐδῶ ὅμως πρέπει, σύμφωνα μέ τό γενικό σχέδιο τούτης τῆς μελέτης, νά ρίξουμε μιά ματιά πάνω στά ἀκριβῆ οἰκονομικά στοιχεῖα πού σχετίζονται μ'αὐτό τό ζήτημα. Εἶναι πιθανός «ἀπό καθαρά οἰκονομική ἄποψη» ὁ «ὑπεριμπεριαλισμός» ἤ πρόκειται γιά ὑπερανοησία;

Ἄν, λέγοντας καθαρά οἰκονομική ἄποψη, ἐννοοῦμε μιά «καθαρά» ἀφηρημένη ἔννοια, τότε ὅλα ὅσα μποροῦμε νά ποῦμε καταλήγουν στή θέση: ἡ ἀνάπτυξη ὁδηγεῖ πρός τά μονοπώλια, συνεπῶς πρός ἕνα παγκόσμιο μονοπώλιο, πρός ἕνα παγκόσμιο τράστ. Αὐτό εἶναι ἀναμφισβήτητο, μά καί ἀπόλυτα χωρίς κανένα περιεχόμενο, ὅπως ἡ διαβεβαίωση ὅτι ἡ «ἀνάπτυξη ὁδηγεῖ» πρός τήν παραγωγή τῶν εἰδῶν διατροφῆς μέσα σέ ἐπιστημονικά ἐργαστήρια. Μέ τήν ἔννοια αὐτή ἡ «θεωρία» τοῦ ὑπεριμπεριαλισμοῦ εἶναι ἡ ἴδια ἀκριβῶς ἀνοησία, ὅπως θά ἦταν ἡ «θεωρία τῆς ὑπεργεωργίας».

Ἄν ὅμως μιλᾶμε γιά τίς «καθαρά οἰκονομικές» συνθῆκες τῆς ἐποχῆς τοῦ χρηματιστικοῦ κεφαλαίου, σάν μιᾶς ἱστορικά συγκεκριμένης ἐποχῆς πού ἀνάγεται στίς ἀρχές τοῦ 20οῦ αἰώνα, τότε ἡ καλύτερη ἀπάντηση στίς νεκρές ἀφαιρέσεις τοῦ «ὑπεριμπεριαλισμοῦ» (πού ἐξυπηρετοῦν ἀποκλειστικά ἕναν ὑπεραντιδραστικό σκοπό: ν'ἀποσπάσουν τήν προσοχή ἀπό τό βάθος τῶν ἀντιθέσεων *πού ὑπάρχουν*) εἶναι ν'ἀντιπαραθέσουμε σ'αὐτές τή συγκεκριμένη οἰκονομική πραγματικότητα τῆς σύγχρονης παγκόσμιας οἰκονομίας. Οἱ χωρίς περιεχόμενο φλυαρίες τοῦ Κάουτσκι γιά τόν ὑπεριμπεριαλισμό ἐνθαρρύνουν, ἀνάμεσα στ'ἄλλα, τή βαθιά λαθεμένη σκέψη, πού χύνει νερό στό μύλο τῶν ἀπολογητῶν τοῦ ἰμπεριαλισμοῦ, τή σκέψη ὅτι τάχα ἡ κυριαρχία τοῦ χρηματιστικοῦ κεφαλαίου *ἐξασθενίζει* τήν ἀνισομετρία καί τίς ἀντιθέσεις μέσα στήν παγκόσμια οἰκονομία, ἐνῶ στήν πραγματικότητα τίς *δυναμώνει*[154].

Στό βιβλιαράκι του: «Εἰσαγωγή στήν παγκόσμια οἰκονο-

* «Die Neue Zeit», 1915, 1, σελ. 144, τῆς 30 τοῦ Ἀπρίλη 1915.

μία»* ὁ Ρ. Κάλβερ ἔκανε μιά προσπάθεια νά συνοψίσει τά κυριότερα καθαρά οἰκονομικά στοιχεῖα, πού ἐπιτρέπουν νά σχηματίσει κανείς μιά συγκεκριμένη ἀντίληψη γιά τίς ἀμοιβαῖες σχέσεις μέσα στήν παγκόσμια οἰκονομία στό μεταίχμιο τοῦ 19ου καί τοῦ 20οῦ αἰώνα. Ὁ Ρ. Κάλβερ χωρίζει ὅλο τόν κόσμο σέ 5 «κύριες οἰκονομικές περιοχές»: 1) τή μεσευρωπαϊκή (ὅλη ἡ Εὐρώπη ἐκτός ἀπό τή Ρωσία καί τήν Ἀγγλία)· 2) τή βρετανική· 3) τή ρωσική· 4) τήν ἀνατολική ἀσιατική καί 5) τήν ἀμερικανική, συμπεριλαβαίνοντας τίς ἀποικίες στίς «περιοχές» τῶν κρατῶν, στά ὁποῖα ἀνήκουν καί «ἀφήνοντας κατά μέρος» μερικές χῶρες, πού δέν ἔχουν κατανεμηθεῖ στίς περιοχές, ὅπως λογουχάρη τήν Περσία, τό Ἀφγανιστάν καί τήν Ἀραβία στήν Ἀσία, τό Μαρόκο καί τήν Ἀβησσυνία στήν Ἀφρική κτλ.

Νά σέ περιληπτική μορφή τά οἰκονομικά στοιχεῖα πού ἀναφέρει γιά τίς περιοχές αὐτές:

Κύριες οἰκονομικές περιοχές τοῦ κόσμου	Ἔκταση	Πληθυσμός	Συγκοινωνίες		Ἐμπόριο	Βιομηχανία ἐξόρυξη		
	ἑκατ. τετραγ. χιλιόμετρα	(ἑκατομ.)	σιδηρόδρομοι (χιλιάδες χιλιομ.)	ἐμπορ. στόλος (ἑκατομ. τόννοι)	(εἰσαγωγές καί ἐξαγωγές μαζί) (δισεκατομ. μάρκα)	κάρβουνο (ἑκατομ. τόννοι)	χυτοσίδηρος (ἑκατομ. τόννοι)	ἀριθμός ἀδραχτιῶν τῆς βαμβακουργίας (σέ ἑκατομ.)
1) μεσευρωπαϊκή ..	27,6 **(23,6)	388 (146)	204	8	41	251	15	26
2) βρετανική	28,9 **(28,6)	398 (355)	140	11	25	249	9	51
3) ρωσική	22	131	63	1	3	16	3	7
4) ἀνατ. ἀσιατική .	12	389	8	1	2	8	0,02	2
5) ἀμερικανική ...	30	148	379	6	14	245	14	19

Βλέπουμε ἐδῶ τρεῖς περιοχές μέ ὑψηλά ἀναπτυγμένο καπιταλισμό (ἰσχυρή ἀνάπτυξη καί τῶν συγκοινωνιῶν, καί τοῦ ἐμπορίου, καί τῆς βιομηχανίας): τή μεσευρωπαϊκή, τή βρετανι-

* R. Calwer. «Einführung in die Weltwirtschaft». Brl., 1906.

** Μέσα στίς παρενθέσεις εἶναι ἡ ἔκταση κι' ὁ πληθυσμός τῶν ἀποικιῶν.

κή καί τήν ἀμερικανική. ᾿Ανάμεσα σ᾿αὐτές βλέπουμε τρία κυρίαρχα στόν κόσμο κράτη: Γερμανία, ᾿Αγγλία, ῾Ενωμένες Πολιτεῖες. ῾Ο ἰμπεριαλιστικός ἀνταγωνισμός τους καί ἡ πάλη ἀνάμεσά τους ἔχουν ἐξαιρετικά ὀξυνθεῖ, γιατί ἡ Γερμανία ἔχει μιά ἀσήμαντη περιοχή καί λίγες ἀποικίες. ῾Η δημιουργία τῆς «Μεσευρώπης» εἶναι ἀκόμη ἔργο τοῦ μέλλοντος καί γεννιέται μέ ἀπεγνωσμένο ἀγώνα. Γιά τήν ὥρα γνώρισμα ὅλης τῆς Εὐρώπης εἶναι τό πολιτικό κομμάτιασμα. ᾿Αντίθετα, στή βρετανική καί στήν ἀμερικανική περιοχή εἶναι πολύ ὑψηλή ἡ πολιτική συγκέντρωση, ὅμως εἶναι τεράστια ἡ δυσαναλογία ἀνάμεσα στίς ἀπέραντες ἀποικίες τῆς πρώτης καί τίς ἀσήμαντες τῆς δεύτερης. Στίς ἀποικίες ὁ καπιταλισμός μόλις ἀρχίζει ν᾿ἀναπτύσσεται. ῾Ο ἀγώνας γιά τή Νότια ᾿Αμερική ὁλοένα καί ὀξύνεται.

Δυό περιοχές μέ ἀσθενικά ἀναπτυγμένο τόν καπιταλισμό εἶναι ἡ ρωσική καί ἡ ἀνατολική ἀσιατική. Στήν πρώτη ἡ πυκνότητα τοῦ πληθυσμοῦ εἶναι ἐξαιρετικά μικρή, στή δεύτερη ἐξαιρετικά μεγάλη. Στήν πρώτη ἡ πολιτική συγκέντρωση εἶναι μεγάλη, στή δεύτερη λείπει. Τήν Κίνα μόλις τώρα ἄρχισαν νά τή μοιράζουν καί ὁ ἀγώνας γι᾿αὐτήν ἀνάμεσα στήν ᾿Ιαπωνία, τίς ῾Ενωμένες Πολιτεῖες κτλ. ὀξύνεται ὅλο καί περισσότερο.

Παραβάλλετε αὐτή τήν πραγματικότητα—τήν τεράστια ποικιλομορφία τῶν οἰκονομικῶν καί πολιτικῶν συνθηκῶν, τήν ἄκρα δυσαναλογία στήν ταχύτητα ἀνάπτυξης τῶν διαφόρων χωρῶν κτλ., τή λυσσαλέα πάλη ἀνάμεσα στά ἰμπεριαλιστικά κράτη — μέ τό ἀνόητο παραμυθάκι τοῦ Κάουτσκι γιά τόν «εἰρηνικό» ὑπεριμπεριαλισμό. Μήπως αὐτό δέν εἶναι μιά ἀντιδραστική προσπάθεια τρομαγμένου μικροαστοῦ νά κρυφτεῖ ἀπό τή σκληρή πραγματικότητα; Μήπως τά διεθνῆ καρτέλ, πού ὁ Κάουτσκι τά βλέπει σάν ἔμβρυα τοῦ «ὑπεριμπεριαλισμοῦ» (ὅπως ἡ παραγωγή δισκίων στά ἐπιστημονικά ἐργαστήρια «μπορεῖ» νά ἀνακηρυχθεῖ ἔμβρυο τῆς ὑπεργεωργίας), δέν μᾶς προσφέρουν ἕνα παράδειγμα γιά τό μοίρασμα καί τό *ξαναμοίρασμα* τοῦ κόσμου, γιά τό πέρασμα ἀπό τό εἰρηνικό μοίρασμα στό μή εἰρηνικό καί ἀντίστροφα; Μήπως τό χρηματιστικό κεφάλαιο τῆς ᾿Αμερικῆς καί ἄλλων χωρῶν πού μοίρασε εἰρηνικά ὅλο τόν κόσμο, μέ τή συμμετοχή τῆς Γερμανίας λ.χ. στό διεθνές συνδικάτο τῶν σιδηροτροχιῶν ἤ στό διεθνές τράστ τῆς ἐμπορικῆς ναυσιπλοΐας, δέν *ξαναμοιράζει* τώρα τόν κόσμο μέ βάση τούς νέους συσχετισμούς τῶν δυνάμεων, πού μεταβάλλονται μέ τρόπο ὁλωσδιόλου *μή* εἰρηνικό;

Τό χρηματιστικό κεφάλαιο καί τά τράστ δέν ἀδυνατίζουν, μά

δυναμώνουν τίς διαφορές στήν ταχύτητα μέ τήν ὁποία ἀναπτύσσονται τά διάφορα τμήματα τῆς παγκόσμιας οἰκονομίας. Καί μιά καί ἄλλαξαν οἱ συσχετισμοί τῶν δυνάμεων, τότε ποῦ βρίσκεται ἡ δυνατότητα *στίς συνθῆκες τοῦ καπιταλισμοῦ* νά λυθοῦν διαφορετικά οἱ ἀντιθέσεις, ἄν ὄχι μέ τή *βία;* Ἐξαιρετικά ἀκριβολογημένα στοιχεῖα γιά τή διαφορά στήν ταχύτητα ἀνάπτυξης τοῦ καπιταλισμοῦ καί τοῦ χρηματιστικοῦ κεφαλαίου σ'ὅλη τήν παγκόσμια οἰκονομία ἔχουμε στή στατιστική τῶν σιδηροδρόμων*. Νά πῶς ἄλλαξε στή διάρκεια τῶν τελευταίων δεκαετιῶν τῆς ἰμπεριαλιστικῆς ἀνάπτυξης τό μῆκος τῶν σιδηροδρομικῶν γραμμῶν:

	Σιδηροδρομικές γραμμές (σέ χιλιάδες χιλιόμετρα)		
	1890	1913	+
Εὐρώπη	224	346	+122
Ἑνωμένες Πολιτεῖες Ἀμερικῆς	268	411	+143
Ὅλες οἱ ἀποικίες	82	210	+128
	125	347	+222
Ἀνεξάρτητα καί μισοανεξάρτητα κράτη τῆς Ἀσίας καί τῆς Ἀμερικῆς	43	137	+ 94
Σύνολο	617	1104	

Ἡ γρηγορότερη συνεπῶς ἀνάπτυξη τῶν σιδηροδρομικῶν γραμμῶν σημειώθηκε στίς ἀποικίες καί στά ἀνεξάρτητα (καί μισοανεξάρτητα) κράτη τῆς Ἀσίας καί τῆς Ἀμερικῆς. Εἶναι γνωστό ὅτι τό χρηματιστικό κεφάλαιο τῶν 4-5 μεγαλύτερων καπιταλιστικῶν κρατῶν βασιλεύει καί διαφεντεύει ἐδῶ ἀπόλυτα. Διακόσιες χιλιάδες χιλιόμετρα νέες σιδηροδρομικές γραμμές στίς ἀποικίες καί στίς ἄλλες χῶρες τῆς Ἀσίας καί τῆς Ἀμερικῆς σημαίνουν πάνω ἀπό 40 δισεκατομμύρια μάρκα νέες τοποθετήσεις κεφαλαίων μέ ἐξαιρετικά ἐπωφελεῖς ὅρους, μέ ἐξαιρετικές ἐγγυήσεις ἀποδοτικότητας, μ'ἐπικερδεῖς παραγγελίες γιά τά χαλυβουργεῖα κτλ. κ.ο.κ.

Πιό γρήγορα ἀπ'ὅλα ἀναπτύσσεται ὁ καπιταλισμός στίς

* Stat. Jahrbuch für das Deutsche Reich, 1915· Archiv für Eisenbahnwesen, 1892 (Στατιστική Ἐπετηρίδα τοῦ Γερμανικοῦ κράτους, 1915. Ἀρχεῖο τῶν σιδηροδρόμων, 1892. *Ἡ Σύντ.*). Γιά τό 1890 χρειάστηκε νά ὑπολογίσουμε κατά προσέγγιση τίς μικρές λεπτομέρειες σχετικά μέ τήν κατανομή τῶν σιδηροδρομικῶν γραμμῶν ἀνάμεσα στίς ἀποικίες τῶν διαφόρων χωρῶν[155].

ἀποικίες καί στίς ὑπερπόντιες χῶρες. Ἀνάμεσα σ'αὐτές ἐμφανίζονται *νέες* ἰμπεριαλιστικές δυνάμεις (Ἰαπωνία). Ὁ ἀγώνας τῶν παγκόσμιων ἰμπεριαλισμῶν ὀξύνεται. Αὐξάνει ὁ φόρος ὑποτελείας πού εἰσπράττει τό χρηματιστικό κεφάλαιο ἀπό τίς ἐξαιρετικά ἐπικερδεῖς ἐπιχειρήσεις τῶν ἀποικιῶν καί τῶν ὑπερπόντιων χωρῶν. Στό μοίρασμα αὐτῆς τῆς «λείας» μιά ἐξαιρετικά μεγάλη μερίδα πέφτει στά χέρια τῶν χωρῶν, πού δέν κατέχουν πάντοτε τήν πρώτη θέση στήν ταχύτητα ἀνάπτυξης τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων. Τό μῆκος τῶν σιδηροδρομικῶν γραμμῶν στίς μεγαλύτερες Δυνάμεις, παρμένες μαζί μέ τίς ἀποικίες τους, ἦταν:

	(χιλιάδες χιλιόμετρα)		
	1890	*1913*	
Ἑνωμένες Πολιτεῖες	268	413	+145
Βρετανική Αὐτοκρατορία	107	208	+101
Ρωσία	32	78	+ 46
Γερμανία	43	68	+ 25
Γαλλία	41	63	+ 22
Συνολικά οἱ 5 Δυνάμεις	491	830	+339

Ἔτσι, τά 80% περίπου ὅλων τῶν σιδηροδρομικῶν γραμμῶν εἶναι συγκεντρωμένα στίς 5 μεγαλύτερες Δυνάμεις. Ἀσύγκριτα ὅμως πιό σημαντική εἶναι ἡ συγκέντρωση τῆς *ἰδιοκτησίας* αὐτῶν τῶν γραμμῶν, ἡ συγκέντρωση τοῦ χρηματιστικοῦ κεφαλαίου, γιατί στούς ἄγγλους καί γάλλους λ.χ. ἑκατομμυριούχους ἀνήκει τεράστιος ἀριθμός μετοχῶν καί ὁμολογιῶν τῶν ἀμερικανικῶν, τῶν ρωσικῶν καί ἄλλων σιδηροδρόμων.

Χάρη στίς ἀποικίες της ἡ Ἀγγλία αὔξησε τό «δικό της» σιδηροδρομικό δίχτυ κατά 100 χιλιάδες χιλιόμετρα, δηλ. τέσσερις φορές περισσότερο ἀπό τή Γερμανία. Στό μεταξύ εἶναι πασίγνωστο ὅτι ἡ ἀνάπτυξη τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων τῆς Γερμανίας στό διάστημα αὐτό, καί ἰδιαίτερα ἡ ἀνάπτυξη τῆς παραγωγῆς πετροκάρβουνου καί σίδερου, ἦταν ἀσύγκριτα γοργότερη ἀπό τήν ἀνάπτυξη τῆς Ἀγγλίας, χωρίς νά μιλᾶμε πιά γιά τή Γαλλία καί τή Ρωσία. Τό 1892 ἡ Γερμανία παρήγαγε 4,9 ἑκατομμύρια τόννους χυτοσίδηρο, ἔναντι 6,8 τῆς Ἀγγλίας, ἐνῶ τό 1912 ἡ Γερμανία παρήγαγε ἤδη 17,6 ἔναντι 9,0, δηλαδή εἶχε τεράστια ὑπεροχή ἀπέναντι στήν Ἀγγλία!* Καί γεννιέται τό

* Πρβλ. ἐπίσης Edgar Crammond. «The Economic Relations of the British and German Empires» στό «Journal of the Royal Statistical Society», 1914, July, pp. 777 ss. (Ἔντγκαρ Κράμμοντ. «Οἱ οἰκονομικές σχέσεις ἀνάμεσα στή βρετανική καί στή γερμανική αὐτοκρατορία» στό «Περιοδικό τῆς βασιλικῆς στατιστικῆς ἑταιρίας», 1914, Ἰούλης, σελ. 777 κ.ἑ. *Ἡ Σύντ.*).

ἐρώτημα: *στά πλαίσια τοῦ καπιταλισμοῦ* ποιό ἄλλο μέσο μπορεῖ νά ὑπάρχει, ἐκτός ἀπό τόν πόλεμο γιά τήν ἐξάλειψη τῆς ἀναντιστοιχίας ἀνάμεσα στήν ἀνάπτυξη τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων καί τή συσσώρευση τοῦ κεφαλαίου, ἀπό τή μιά μεριά, καί στό μοίρασμα τῶν ἀποικιῶν καί τῶν «σφαιρῶν ἐπιροῆς» τοῦ χρηματιστικοῦ κεφαλαίου ἀπό τήν ἄλλη;

VIII. Ο ΠΑΡΑΣΙΤΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΤΟ ΣΑΠΙΣΜΑ ΤΟΥ ΚΑΠΙΤΑΛΙΣΜΟΥ

Τώρα πρέπει νά σταθοῦμε ἀκόμη σέ μιά πολύ σπουδαία πλευρά τοῦ ἰμπεριαλισμοῦ, ἡ ὁποία πολύ συχνά στίς περισσότερες συζητήσεις πού γίνονται πάνω σ᾽αὐτό τό θέμα δέν προσέχεται ὅσο χρειάζεται. Μιά ἀπό τίς ἐλλείψεις τοῦ μαρξιστῆ Χίλφερντινγκ εἶναι ὅτι ἔκανε ἐδῶ ἕνα βῆμα πρός τά πίσω σέ σύγκριση μέ τόν μή μαρξιστή Χόμπσον. Μιλᾶμε γιά τόν παρασιτισμό πού ἀποτελεῖ χαρακτηριστικό τοῦ ἰμπεριαλισμοῦ.

῞Οπως εἴδαμε, ἡ πιό σημαντική οἰκονομική βάση τοῦ ἰμπεριαλισμοῦ εἶναι τό μονοπώλιο. Τό μονοπώλιο αὐτό εἶναι καπιταλιστικό, δηλ. ἀναπτύχθηκε μέσα ἀπό τόν καπιταλισμό καί βρίσκεται μέσα στίς γενικές συνθῆκες τοῦ καπιταλισμοῦ, τῆς ἐμπορευματικῆς παραγωγῆς, τοῦ συναγωνισμοῦ, σέ μόνιμη καί ἀδιέξοδη ἀντίθεση μ᾽αὐτές τίς γενικές συνθῆκες. Παρόλα ὅμως αὐτά καί τό καπιταλιστικό μονοπώλιο, ὅπως καί κάθε μονοπώλιο, γεννάει ἀναπόφευκτα τήν τάση πρός τή στασιμότητα καί τό σάπισμα. Στό βαθμό πού καθορίζονται, ἔστω καί προσωρινά, μονοπωλιακές τιμές, στόν ἴδιο βαθμό ἐξαφανίζονται ὥς ἕνα ὁρισμένο σημεῖο τά κίνητρα γιά τήν τεχνική καί συνεπῶς καί γιά κάθε ἄλλη πρόοδο καί κίνηση πρός τά μπρός· στόν ἴδιο βαθμό παρουσιάζεται σέ συνέχεια καί ἡ *οἰκονομική* δυνατότητα νά συγκρατηθεῖ τεχνητά ἡ τεχνική πρόοδος. Παράδειγμα: στήν ᾽Αμερική κάποιος ῞Οουενς ἐφεῦρε μιά μηχανή γιά μπουκάλια, πού φέρνει ἐπανάσταση στήν κατασκευή μπουκαλιῶν. Τό γερμανικό καρτέλ τῶν ἐργοστασιαρχῶν μπουκαλιῶν ἀγοράζει τά διπλώματα εὑρεσιτεχνίας τοῦ ῞Οουενς, τά βάζει στό χρονοντούλαπο καί ἐμποδίζει τή χρησιμοποίησή τους. Φυσικά στίς συνθῆκες τοῦ καπιταλισμοῦ τό μονοπώλιο δέν μπορεῖ ποτέ νά ἐξαλείψει ἐντελῶς καί γιά πάρα πολύ καιρό τό συναγωνισμό ἀπό τήν παγκόσμια ἀγορά (σ᾽αὐτό, ἀνάμεσα στ᾽ἄλλα, βρίσκεται μιά ἀπό τίς αἰτίες τοῦ παραλογισμοῦ τῆς θεωρίας τοῦ ὑπεριμπεριαλισμοῦ). Φυσικά ἡ δυνατότητα νά ἐλαττωθοῦν τά ἔξοδα παραγωγῆς καί νά αὐξηθοῦν τά κέρδη μέ τήν εἰσαγωγή τεχνικῶν

βελτιώσεων δρᾶ πρός ὄφελος τῶν μεταβολῶν. Ἡ *τάση* ὅμως πρός τή στασιμότητα καί τό σάπισμα, πού χαρακτηρίζει τό μονοπώλιο, ἐξακολουθεῖ μέ τή σειρά της νά δρᾶ, καί σέ διάφορους κλάδους τῆς βιομηχανίας, σέ διάφορες χῶρες ἀποκτᾶ γιά ὁρισμένα χρονικά διαστήματα ὑπεροχή.

Ἡ μονοπωλιακή κατοχή πάρα πολύ ἐκτεταμένων, πλούσιων ἤ εὐνοϊκά κατανεμημένων ἀποικιῶν δρᾶ πρός τήν ἴδια ἀκριβῶς κατεύθυνση.

Παρακάτω. Ὁ ἰμπεριαλισμός εἶναι μιά τεράστια συσσώρευση χρηματικοῦ κεφαλαίου στά χέρια λίγων χωρῶν, πού, ὅπως εἴδαμε, φτάνει τά 100-150 δισεκατομμύρια φράγκα σέ χρεόγραφα. Ἀπό δῶ πηγάζει ἡ ἀσυνήθιστη αὔξηση τῆς τάξης ἤ, πιό σωστά, τοῦ στρώματος τῶν εἰσοδηματιῶν, δηλαδή τῶν προσώπων πού ζοῦν μέ τό «κόψιμο κουπονιῶν», τῶν προσώπων πού εἶναι τελείως ξεκομμένα ἀπό τή συμμετοχή σέ ὁποιαδήποτε ἐπιχείρηση, τῶν προσώπων πού ἐπάγγελμά τους εἶναι ἡ τεμπελιά. Ἡ ἐξαγωγή κεφαλαίου, πού εἶναι μιά ἀπό τίς πιό οὐσιαστικές οἰκονομικές βάσεις τοῦ ἰμπεριαλισμοῦ, δυναμώνει ἀκόμη περισσότερο αὐτή τήν ὁλοκληρωτική ἀπόσπαση τοῦ στρώματος τῶν εἰσοδηματιῶν ἀπό τήν παραγωγή, βάζει τή σφραγίδα τοῦ παρασιτισμοῦ σ᾽ ὅλη τή χώρα πού ζεῖ μέ τήν ἐκμετάλλευση τῆς δουλιᾶς μερικῶν ὑπερπόντιων χωρῶν καί ἀποικιῶν.

«Τό 1893—γράφει ὁ Χόμπσον—τό βρετανικό κεφάλαιο πού ἦταν τοποθετημένο στό ἐξωτερικό ἀποτελοῦσε τά 15% περίπου τοῦ συνολικοῦ πλούτου τοῦ Ἑνωμένου Βασιλείου»*. Ὑπενθυμίζουμε ὅτι τό 1915 τό κεφάλαιο αὐτό αὐξήθηκε 2½ σχεδόν φορές. «Ὁ ἐπιθετικός ἰμπεριαλισμός—διαβάζουμε παρακάτω στόν Χόμπσον—πού στοιχίζει τόσο ἀκριβά στούς φορολογούμενους καί ἔχει τόσο μικρή σημασία γιά τό βιομήχανο καί τόν ἔμπορο... εἶναι πηγή μεγάλων κερδῶν γιά τόν καπιταλιστή πού γυρεύει νά τοποθετήσει τά κεφάλαιά του»... (στήν ἀγγλική γλώσσα ἡ ἔννοια αὐτή ἐκφράζεται μέ μιά λέξη: «ἰνβέστορ»—αὐτός πού «τοποθετεῖ» κεφάλαια, ὁ εἰσοδηματίας)... «Ὁλόκληρο τό ἐτήσιο εἰσόδημα πού ἀποκομίζει ἡ Μεγάλη Βρετανία ἀπό ὅλο τό ἐξωτερικό καί ἀποικιακό της ἐμπόριο, ἀπό τίς εἰσαγωγές καί τίς ἐξαγωγές, προσδιορίζεται γιά τό 1899 ἀπό τό στατιστικό Γκίφφεν σέ 18 ἑκατομμύρια λίρες στερλίνες (περίπου 170 ἑκατομμύρια ρούβλια), ὑπολογίζοντας ἕνα 2½% γιά ὅλες τίς

* Hobson, σελ. 59, 62.

συναλλαγές ὕψους 800 ἑκατομμυρίων λιρῶν στερλινῶν». Ὅσο μεγάλο κι᾽ ἄν εἶναι αὐτό τό ποσό, δέν μπορεῖ νά ἐξηγήσει τόν ἐπιθετικό ἰμπεριαλισμό τῆς Μεγάλης Βρετανίας. Ἐκεῖνο πού τόν ἐξηγεῖ εἶναι τό ποσό τῶν 90-100 ἑκατομμυρίων λιρῶν στερλινῶν, πού ἀποτελοῦν τό εἰσόδημα ἀπό τό «ἐπενδυμένο» κεφάλαιο; τό εἰσόδημα τοῦ στρώματος τῶν εἰσοδηματιῶν.

Τό εἰσόδημα τῶν εἰσοδηματιῶν ξεπερνᾶ *πέντε φορές* τό εἰσόδημα ἀπό τό ἐξωτερικό ἐμπόριο στήν πιό «ἐμπορική» χώρα τοῦ κόσμου! Νά ἡ οὐσία τοῦ ἰμπεριαλισμοῦ καί τοῦ ἰμπεριαλιστικοῦ παρασιτισμοῦ.

Ἡ ἔννοια: «κράτος-εἰσοδηματίας» (Rentnerstaat), ἤ κράτος-τοκογλύφος, γίνεται ἔτσι κοινόχρηστη στήν οἰκονομική φιλολογία γιά τόν ἰμπεριαλισμό. Ὁ κόσμος χωρίστηκε σέ μιά χούφτα κράτη-τοκογλύφους καί σέ μιά τεράστια πλειοψηφία κράτη-ὀφειλέτες. «Ἀνάμεσα στίς ἐπενδύσεις τοῦ κεφαλαίου στό ἐξωτερικό—γράφει ὁ Σοῦλτσε-Γκέβερνιτς—στήν πρώτη θέση βρίσκονται οἱ ἐπενδύσεις πού γίνονται σέ χῶρες πολιτικά ἐξαρτημένες εἴτε συμμαχικές: ἡ Ἀγγλία δίνει δάνειο στήν Αἴγυπτο, τήν Ἰαπωνία, τήν Κίνα, τή Νότια Ἀμερική. Ὁ πολεμικός της στόλος παίζει, σέ περίπτωση ἀνάγκης, τό ρόλο δικαστικοῦ κλητήρα. Ἡ πολιτική δύναμη τῆς Ἀγγλίας τήν προφυλάσσει ἀπό τήν ἀγανάκτηση τῶν ὀφειλετῶν»*. Στό ἔργο του «Τό ἐθνικοοικονομικό σύστημα τοποθέτησης κεφαλαίων στό ἐξωτερικό» ὁ Σαρτόριους φόν Βαλτερσχάουζεν παρουσιάζει σάν ὑπόδειγμα «κράτους-εἰσοδηματία» τήν Ὀλλανδία καί τονίζει ὅτι τέτια κράτη γίνονται τώρα ἡ Ἀγγλία καί ἡ Γαλλία**. Ὁ Σίλντερ ἔχει τή γνώμη ὅτι πέντε βιομηχανικά κράτη εἶναι «τελείως ἀντιπροσωπευτικά κράτη-πιστωτές»: ἡ Ἀγγλία, ἡ Γαλλία, ἡ Γερμανία, τό Βέλγιο καί ἡ Ἐλβετία. Τήν Ὀλλανδία δέν τήν συμπεριλαβαίνει ἐδῶ μόνο καί μόνο γιατί εἶναι «λίγο ἀναπτυγμένη βιομηχανικά»***. Οἱ Ἑνωμένες Πολιτεῖες εἶναι πιστωτές μόνο ὡς πρός τήν Ἀμερική.

«Ἡ Ἀγγλία—γράφει ὁ Σοῦλτσε-Γκέβερνιτς—μετεξελίσσεται βαθμιαῖα ἀπό βιομηχανικό κράτος σέ κράτος-πιστωτή. Παρά τήν ἀπόλυτη αὔξηση τῆς βιομηχανικῆς παραγωγῆς καί τῶν ἐξαγωγῶν βιομηχανικῶν προϊόντων, αὐξάνει ἡ σχετική σημασία πού ἔχουν γιά ὅλη τήν ἐθνική οἰκονομία τά ἔσοδα ἀπό

* Schulze-Gaevernitz. «Br. Imp.», σελ. 320 κ.ἄ.

** Sart. von Waltershausen. «D. Volkswirt. Syst. etc.». B., 1907, Buch IV.

*** Schilder, σελ. 393.

τούς τόκους καί τά μερίσματα, ἀπό τίς ἐκδόσεις χρεογράφων, τίς προμήθειες καί τίς κερδοσκοπίες. Κατά τή γνώμη μου, ἀκριβῶς αὐτό τό γεγονός ἀποτελεῖ τήν οἰκονομική βάση τῆς ἰμπεριαλιστικῆς ἀνόδου. Ὁ πιστωτής εἶναι πιό γερά δεμένος μέ τόν ὀφειλέτη, ἀπ' ὅ,τι ὁ πωλητής μέ τόν ἀγοραστή»*. Σχετικά μέ τή Γερμανία ὁ ἐκδότης τοῦ περιοδικοῦ τοῦ Βερολίνου «Ἡ Τράπεζα» Α. Λάνσμπουργκ ἔγραφε τό 1911 στό ἄρθρο «Ἡ Γερμανία, κράτος-εἰσοδηματίας» τά παρακάτω: «Στή Γερμανία εἰρωνεύονται μέ εὐχαρίστηση τήν τάση μετατροπῆς σέ εἰσοδηματία, πού παρατηρεῖται στή Γαλλία. Παράλληλα ὅμως ξεχνοῦν ὅτι, ἄν πάρουμε ὑπόψη τήν ἀστική τάξη, οἱ συνθῆκες στή Γερμανία γίνονται ὅλο καί περισσότερο ὅμοιες μέ τίς γαλλικές»**.

Τό κράτος-εἰσοδηματίας εἶναι τό κράτος τοῦ παρασιτικοῦ καπιταλισμοῦ, τοῦ καπιταλισμοῦ πού σαπίζει, κι' αὐτό τό γεγονός δέν μπορεῖ νά μήν ἔχει τήν ἀντανάκλασή του τόσο σ' ὅλες τίς κοινωνικοπολιτικές συνθῆκες τῶν δοσμένων χωρῶν γενικά, ὅσο καί στά δυό βασικά ρεύματα τοῦ ἐργατικοῦ κινήματος εἰδικά. Γιά νά τό δείξουμε αὐτό ὅσο τό δυνατό πιό παραστατικά, θά δόσουμε τό λόγο στόν Χόμπσον, πού εἶναι ὁ πιό «ἀξιόπιστος» μάρτυρας, γιατί δέν μπορεῖ νά τόν ὑποπτευθεῖ κανείς ὅτι μεροληπτεῖ ὑπέρ τῆς «μαρξιστικῆς ὀρθοδοξίας», ἐνῶ, ἀπό τήν ἄλλη μεριά, εἶναι ἄγγλος καί ξέρει καλά τήν κατάσταση τῶν πραγμάτων στή χώρα, πού εἶναι ἡ πλουσιότερη καί σέ ἀποικίες καί σέ χρηματιστικό κεφάλαιο καί σέ ἰμπεριαλιστική πείρα.

Περιγράφοντας κάτω ἀπό τή ζωηρή ἐντύπωση τοῦ πολέμου τῶν ἄγγλων μέ τούς μπόερς τή σύνδεση τοῦ ἰμπεριαλισμοῦ μέ τά συμφέροντα τῶν «χρηματιστῶν», τήν αὔξηση τῶν κερδῶν τους ἀπό τίς παραγγελίες, τίς προμήθειες κτλ., ὁ Χόμπσον ἔγραφε: «ἐκεῖνοι πού κατευθύνουν αὐτή τήν ὁλοφάνερα παρασιτική πολιτική εἶναι οἱ καπιταλιστές. Οἱ ἴδιες ὅμως αὐτές αἰτίες ἀσκοῦν τήν ἐπίδρασή τους καί σέ εἰδικές κατηγορίες ἐργατῶν. Σέ πολλές πόλεις οἱ σπουδαιότεροι κλάδοι τῆς βιομηχανίας ἐξαρτιῶνται ἀπό τίς κυβερνητικές παραγγελίες. Ὁ ἰμπεριαλισμός τῶν κέντρων τῆς μεταλλουργικῆς καί τῆς ναυπηγικῆς βιομηχανίας ἐξαρτιέται σέ ὄχι λίγο βαθμό ἀπ' αὐτό τό γεγονός». Σύμφωνα μέ τή γνώμη τοῦ συγγραφέα, δυό εἰδῶν περιστατικά

* Schulze-Gaevernitz. «Br. Imp.», 122.
** «Die Bank», 1911, 1, σελ. 10-11.

ἐξασθένιζαν τή δύναμη τῶν παλιῶν αὐτοκρατοριῶν: 1) ὁ «οἰκονομικός παρασιτισμός» καί 2) ἡ συγκρότηση στρατοῦ ἀπό ἐξαρτημένους λαούς. «Τό πρῶτο εἶναι ἡ συνήθεια τοῦ οἰκονομικοῦ παρασιτισμοῦ, πού ἐξαιτίας της τό κυρίαρχο κράτος χρησιμοποιεῖ τίς ἐπαρχίες του, τίς ἀποικίες καί τίς ἐξαρτημένες χῶρες γιά τόν πλουτισμό τῆς ἰθύνουσας τάξης του καί γιά τήν ἐξαγορά τῶν κατώτερων τάξεών του, γιά νά παραμένουν ἥσυχες». Γιά τήν οἰκονομική δυνατότητα μιᾶς τέτιας ἐξαγορᾶς, μέ ὁποιαδήποτε μορφή κι᾿ἄν συντελεῖται, χρειάζονται—θά προσθέσουμε ἐμεῖς—μονοπωλιακά μεγάλα κέρδη.

Σχετικά μέ τό δεύτερο περιστατικό ὁ Χόμπσον γράφει: «Ἕνα ἀπό τά πιό περίεργα συμπτώματα τῆς τύφλωσης τοῦ ἰμπεριαλισμοῦ εἶναι ἡ ξεγνοιασιά, μέ τήν ὁποία ἀκολουθοῦν αὐτό τό δρόμο ἡ Μεγάλη Βρετανία, ἡ Γαλλία καί τά ἄλλα ἰμπεριαλιστικά ἔθνη. Ἡ Μεγάλη Βρετανία τράβηξε μακρύτερα ἀπ᾿ὅλους. Τίς περισσότερες μάχες, μέ τίς ὁποῖες κατακτήσαμε τήν ἰνδική μας αὐτοκρατορία, τίς ἔδοσαν τά στρατεύματά μας, πού ἀποτελοῦνταν ἀπό ἰθαγενεῖς. Στίς Ἰνδίες, ὅπως τόν τελευταῖο καιρό καί στήν Αἴγυπτο, μεγάλοι τακτικοί στρατοί βρίσκονται κάτω ἀπό τή διοίκηση βρετανῶν. Σχεδόν ὅλοι οἱ πόλεμοί μας πού συνδέονται μέ τήν καθυπόταξη τῆς Ἀφρικῆς, μέ ἐξαίρεση τοῦ νότιου τμήματός της, ἔγιναν γιά λογαριασμό μας ἀπό τούς ἰθαγενεῖς».

Ὁ Χόμπσον κάνει τήν παρακάτω οἰκονομική ἐκτίμηση σχετικά μέ τήν προοπτική τοῦ μοιράσματος τῆς Κίνας: «Τό μεγαλύτερο μέρος τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης θά μποροῦσε τότε νά πάρει τήν ὄψη καί τό χαρακτήρα πού ἔχουν σήμερα ὁρισμένα μέρη αὐτῶν τῶν χωρῶν: ἡ Νότια Ἀγγλία, ἡ Ριβιέρα, τά μέρη τῆς Ἰταλίας καί τῆς Ἐλβετίας πού τά ἐπισκέπτονται περισσότερο οἱ περιηγητές καί πού κατοικοῦνται ἀπό πλούσιους, καί συγκεκριμένα: ἀπό μιά μικρή χούφτα πλούσιους ἀριστοκράτες πού εἰσπράττουν μερίσματα καί εἰσοδήματα ἀπό τήν Ἄπω Ἀνατολή, μαζί μέ μιά κάπως πιό σημαντική ὁμάδα ἀπό ἐξεπαγγέλματος ὑπαλλήλους καί ἐμπόρους καί μ᾿ἕνα μεγαλύτερο ἀριθμό ἀπό ὑπηρέτες καί ἐργάτες τῆς βιομηχανίας μεταφορῶν καί τῆς βιομηχανίας πού ἀσχολεῖται μέ τήν τελική κατεργασία βιομηχανικῶν προϊόντων. Οἱ κυριότεροι μάλιστα κλάδοι τῆς βιομηχανίας θά ἐξαφανίζονται καί ὁ μεγάλος ὄγκος τῶν προϊόντων διατροφῆς, ὁ μεγάλος ὄγκος τῶν ἡμικατεργασμένων προϊόντων θά εἰσρέανε, σάν φόρος ὑποτελείας ἀπό τήν Ἀσία καί τήν Ἀφρική». «Νά τί δυνατότητα ξανοίγει μπροστά

μας μιά πλατύτερη συμμαχία τῶν δυτικῶν κρατῶν, ἡ εὐρωπαϊκή ὁμοσπονδία τῶν μεγάλων Δυνάμεων: ὄχι μονάχα δέν θά προωθοῦσε τόν παγκόσμιο πολιτισμό, μά θά μποροῦσε νά σημαίνει ἕνα τεράστιο κίνδυνο δυτικοῦ παρασιτισμοῦ: τό ξεχώρισμα μιᾶς ὁμάδας ἀπό προηγμένα βιομηχανικά ἔθνη, πού οἱ ἀνώτερες τάξεις τους θά εἰσπράττουν τεράστιο φόρο ὑποτελείας ἀπό τήν ᾿Ασία καί τήν ᾿Αφρική καί πού μέ τή βοήθεια αὐτοῦ τοῦ φόρου θά διατηροῦν μεγάλες πειθήνιες μάζες ὑπαλλήλων καί ὑπηρετῶν, πού δέν θ᾿ἀσχολοῦνται πιά μέ τή μαζική παραγωγή ἀγροτικῶν καί βιομηχανικῶν προϊόντων, ἀλλά μέ τήν προσωπική ἐξυπηρέτηση ἤ μέ δευτερεύουσα βιομηχανική δουλιά κάτω ἀπό τόν ἔλεγχο τῆς νέας χρηματιστικῆς ἀριστοκρατίας. ῞Οποιοι εἶναι ἕτοιμοι ν᾿ἀπορίψουν αὐτή τή θεωρία» (θά ἔπρεπε νά πεῖ: προοπτική) «σάν θεωρία πού δέν ἀξίζει νά τήν ἐξετάσει κανείς, ἄς μελετήσουν βαθιά τίς οἰκονομικές καί κοινωνικές συνθῆκες τῶν περιφερειῶν τῆς σημερινῆς Νότιας ᾿Αγγλίας, πού ἔχουν ἤδη περιέλθει σ᾿αὐτή τήν κατάσταση. ῎Ας σκεφτοῦν πόσο τεράστια θά μποροῦσε νά ἐπεκταθεῖ αὐτό τό σύστημα, ἄν ἡ Κίνα ὑποτασσόταν στόν οἰκονομικό ἔλεγχο μιᾶς παρόμοιας ὁμάδας χρηματιστῶν, «ἐπενδυτῶν κεφαλαίου», πολιτικῶν καί ἐμποροβιομηχανικῶν ὑπαλλήλων τους, πού θά ἀντλοῦσαν κέρδη ἀπό τή μεγαλύτερη σέ δυναμικότητα δεξαμενή πού γνώρισε ποτέ ὁ κόσμος, μέ σκοπό νά καταναλώσουν αὐτά τά κέρδη στήν Εὐρώπη. Φυσικά ἡ κατάσταση εἶναι ἐξαιρετικά πολύπλοκη, τό παιχνίδι τῶν παγκόσμιων Δυνάμεων πολύ δύσκολα μπορεῖ κανείς νά τό ὑπολογίσει, γιά νά κάνει πολύ πιθανή μόνο αὐτή ἤ ὁποιαδήποτε ἄλλη ἑρμηνεία τοῦ μέλλοντος πρός μιά κατεύθυνση. Οἱ ἐπιδράσεις ὅμως πού κατευθύνουν σήμερα τόν ἰμπεριαλισμό τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης κινοῦνται πρός αὐτή τήν κατεύθυνση καί, ἄν δέν συναντήσουν ἀντίδραση, ἄν δέν τραβηχτοῦν πρός μιάν ἄλλη πλευρά, θά δουλεύουν πρός τήν κατεύθυνση τῆς ὁλοκλήρωσης αὐτοῦ ἀκριβῶς τοῦ προτσές»*.

῾Ο συγγραφέας ἔχει ἀπόλυτο δίκιο: *ἄν* οἱ δυνάμεις τοῦ ἰμπεριαλισμοῦ δέν συναντοῦσαν ἀντίδραση, θά ὁδηγοῦσαν ἀκριβῶς σ᾿αὐτό τό πράγμα. ῾Η σημασία τῶν «῾Ενωμένων Πολιτειῶν τῆς Εὐρώπης» στίς σύγχρονες, ἰμπεριαλιστικές, συνθῆκες ἔχει ἐκτιμηθεῖ ἐδῶ σωστά. Θά ἔπρεπε μόνο νά προσθέσουμε ὅτι *καί μέσα* στό ἐργατικό κίνημα οἱ ὁπορτουνιστές, πού ἔχουν νικήσει τώρα προσωρινά στίς περισσότερες

* Hobson, σελ. 103, 205, 144, 335, 386.

χῶρες, «δουλεύουν» συστηματικά καί σταθερά πρός αὐτήν ἀκριβῶς τήν κατεύθυνση. Ὁ ἰμπεριαλισμός, πού σημαίνει μοίρασμα τοῦ κόσμου καί ἐκμετάλλευση ὄχι μόνο τῆς Κίνας, πού σημαίνει μονοπωλιακά ὑψηλά κέρδη γιά μιά χούφτα πλουσιότατες χῶρες, δημιουργεῖ τήν οἰκονομική δυνατότητα γιά τήν ἐξαγορά τῶν ἀνώτερων στρωμάτων τοῦ προλεταριάτου κι'ἔτσι στρέφει, διαμορφώνει, δυναμώνει τόν ὀπορτουνισμό. Δέν πρέπει μόνο νά ξεχνᾶμε τίς δυνάμεις, οἱ ὁποῖες ἀντιδροῦν στόν ἰμπεριαλισμό γενικά καί στόν ὀπορτουνισμό ἰδιαίτερα καί πού φυσικά δέν τίς βλέπει ὁ σοσιαλφιλελεύθερος Χόμπσον.

Ὁ γερμανός ὀπορτουνιστής Γκέρχαρντ Χίλντεμπραντ, πού κάποτε εἶχε διαγραφεῖ ἀπό τό κόμμα ἐπειδή ὑπεράσπιζε τόν ἰμπεριαλισμό καί πού θά μποροῦσε σήμερα νά εἶναι ἡγέτης τοῦ λεγόμενου «Σοσιαλδημοκρατικοῦ» κόμματος τῆς Γερμανίας, συμπληρώνει πολύ καλά τόν Χόμπσον, προπαγανδίζοντας τίς «Ἑνωμένες Πολιτεῖες τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης» (χωρίς τή Ρωσία) γιά «κοινές» ἐνέργειες... ἐνάντια στούς νέγρους τῆς Ἀφρικῆς, ἐνάντια στό «μεγάλο κίνημα τοῦ ἰσλαμισμοῦ», γιά τή διατήρηση «ἰσχυροῦ στρατοῦ καί στόλου», ἐνάντια στόν «ἰαπωνοκινεζικό συνασπισμό»* κτλ.

Ἡ περιγραφή τοῦ «βρετανικοῦ ἰμπεριαλισμοῦ» ἀπό τόν Σοῦλτσε-Γκέβερνιτς μᾶς φανερώνει τά ἴδια ἀκριβῶς γνωρίσματα παρασιτισμοῦ. Τό ἐθνικό εἰσόδημα τῆς Ἀγγλίας εἶχε περίπου διπλασιαστεῖ ἀπό τό 1865 ὥς τό 1898, ἐνῶ τό εἰσόδημα ἀπό τό «ἐξωτερικό» εἶχε αὐξηθεῖ σ'αὐτό τό διάστημα *ἐννιά φορές*. Ἄν ἡ «ὑπηρεσία» τοῦ ἰμπεριαλισμοῦ εἶναι ἡ «διαπαιδαγώγηση τοῦ νέγρου στή δουλιά» (χωρίς ἐξαναγκασμό δέν τά βγάζεις πέρα...), τότε ὁ «κίνδυνος» τοῦ ἰμπεριαλισμοῦ εἶναι ὅτι «ἡ Εὐρώπη θά φορτώσει τή σωματική δουλιά—στήν ἀρχή τήν ἀγροτική καί τή δουλιά τῶν μεταλλείων καί ὕστερα τήν πιό βαριά βιομηχανική δουλιά—στίς πλάτες τῆς ἔγχρωμης ἀνθρωπότητας, ἐνῶ ἡ ἴδια θά ἐπαναπαυτεῖ στό ρόλο τοῦ εἰσοδηματία, προετοιμάζοντας ἴσως ἔτσι τήν οἰκονομική καί ἀργότερα καί τήν πολιτική χειραφέτηση τῶν ἔγχρωμων φυλῶν».

Ὅλο καί μεγαλύτερο μέρος τῆς γῆς τῆς Ἀγγλίας ἀφαιρεῖται ἀπό τή γεωργική παραγωγή καί χρησιμοποιεῖται γιά τά σπόρ

* Gerhard Hildebrand. «Die Erschütterung der Industrieherrschaft und des Industriesozialismus». 1910, σελ. 229 κ.ἑ. (Γκέρχαρντ Χίλντεμπραντ. «Ὁ κλονισμός τῆς κυριαρχίας τῆς βιομηχανίας καί τοῦ βιομηχανικοῦ σοσιαλισμοῦ. *Ἡ Σύντ.*).

καί τή διασκέδαση τῶν πλουσίων. Γιά τή Σκωτία—τό πιό ἀριστοκρατικό μέρος γιά κυνήγι καί γιά ἄλλα σπόρ—λένε ὅτι «ζεῖ ἀπό τό παρελθόν της καί ἀπό τόν μίστερ Καρνέτζι» (ἀμερικανό δισεκατομμυριοῦχο). Μόνο γιά τίς ἱπποδρομίες καί γιά τό κυνήγι τῆς ἀλεποῦς ἡ Ἀγγλία ξοδεύει 14 ἑκατομμύρια λίρες στερλίνες τό χρόνο (περίπου 130 ἑκατομμύρια ρούβλια). Ὁ ἀριθμός τῶν εἰσοδηματιῶν στήν Ἀγγλία φτάνει περίπου τό 1 ἑκατομμύριο. Τό ποσοστό τοῦ παραγωγικοῦ πληθυσμοῦ ἐλαττώνεται:

	Πληθυσμός τῆς Ἀγγλίας	Ἀριθμός τῶν ἐργατῶν στούς κυριότερους κλάδους τῆς βιομηχανίας	Ποσοστό ἐπί τοῦ πληθυσμοῦ
	(σέ ἑκατομμύρια)		
1851	17,9	4,1	23%
1901	32,5	4,9	15%

Καί μιλώντας γιά τήν ἀγγλική ἐργατική τάξη ὁ ἀστός ἐρευνητής τοῦ «βρετανικοῦ ἰμπεριαλισμοῦ τῶν ἀρχῶν τοῦ 20οῦ αἰώνα», εἶναι ἀναγκασμένος νά κάνει συστηματικά διάκριση ἀνάμεσα στό *«ἀνώτερο στρῶμα»* τῶν ἐργατῶν καί στό *«καθαυτό προλεταριακό κατώτερο στρῶμα»*. Ἀπό τό ἀνώτερο στρῶμα προέρχεται ἡ μάζα τῶν μελῶν τῶν συνεταιρισμῶν καί τῶν συνδικαλιστικῶν ἑνώσεων, τῶν ἀθλητικῶν συλλόγων καί τῶν πολυάριθμων θρησκευτικῶν αἱρέσεων. Στό ἐπίπεδο τοῦ στρώματος αὐτοῦ εἶναι προσαρμοσμένο τό ἐκλογικό δικαίωμα πού στήν Ἀγγλία «εἶναι ἀκόμη *ἀρκετά περιορισμένο, ἔτσι πού ἀποκλείει τό καθαυτό προλεταριακό κατώτερο στρῶμα»!!* Γιά νά ἐξωραΐσουν τήν κατάσταση τῆς ἀγγλικῆς ἐργατικῆς τάξης, μιλᾶνε συνήθως μόνο γι' αὐτό τό ἀνώτερο στρῶμα, πού ἀποτελεῖ μιά *μειοψηφία* τοῦ προλεταριάτου: λογουχάρη «τό ζήτημα τῆς ἀνεργίας εἶναι κυρίως ἕνα ζήτημα πού ἀφορᾶ τό Λονδίνο καί τό προλεταριακό κατώτερο στρῶμα *πού οἱ πολιτικοί λίγο τό ὑπολογίζουν...»**. Θά ἔπρεπε νά εἰπωθεῖ: πού τό ὑπολογίζουν λίγο οἱ ἀστοί πολιτικάντηδες καί οἱ ὀπορτουνιστές «σοσιαλιστές».

Στόν ἀριθμό τῶν ἰδιομορφιῶν τοῦ ἰμπεριαλισμοῦ, πού συνδέονται μέ τόν κύκλο τῶν φαινομένων πού περιγράφουμε, ἀνήκει ἡ μείωση τῆς μετανάστευσης ἀπό τίς ἰμπεριαλιστικές χῶρες καί ἡ αὔξηση τῆς ἐγκατάστασης (τοῦ ἐρχομοῦ ἐργατῶν

* Schulze-Gaevernitz. «Br. Imp.», 301.

καί τῆς μετοίκησης) σ᾽αὐτές τίς χῶρες ἀπό τίς πιό καθυστερημένες χῶρες, ὅπου ὁ μισθός ἐργασίας εἶναι κατώτερος. Ὅπως σημειώνει ὁ Χόμπσον, ἀπό τό 1884 κι᾽ἐδῶ ἐλαττώνεται ἡ μετανάστευση ἀπό τήν ᾽Αγγλία: ἦταν 242 χιλιάδες τό 1884 καί 169 χιλιάδες τό 1900. Ἡ μετανάστευση ἀπό τή Γερμανία εἶχε φτάσει στό ἀνώτατο σημεῖο στή δεκαετία 1881-1890: 1453 χιλιάδες καί ἔπεσε στίς δυό ἑπόμενες δεκαετίες στίς 544 καί στίς 341 χιλιάδες. Ὅμως ταυτόχρονα μεγάλωσε ὁ ἀριθμός τῶν ἐργατῶν πού ἔρχονταν στή Γερμανία ἀπό τήν Αὐστρία, τήν ᾽Ιταλία, τή Ρωσία κ.ἄ. Σύμφωνα μέ τήν ἀπογραφή τοῦ 1907 στή Γερμανία ὑπῆρχαν 1 342 294 ξένοι κι᾽ἀπ᾽αὐτούς ἐργάτες τῆς βιομηχανίας ἦταν οἱ 440 800 καί τῆς γεωργίας οἱ 257 329*. Στή Γαλλία «σημαντικό μέρος» τῶν ἐργατῶν τῆς βιομηχανίας μεταλλείων εἶναι ξένοι: πολωνοί, ἰταλοί, ἰσπανοί**. Στίς Ἑνωμένες Πολιτεῖες οἱ μετανάστες ἀπό τήν ᾽Ανατολική καί τή Νότια Εὐρώπη δουλεύουν σέ θέσεις πού πληρώνονται χειρότερα, ἐνῶ οἱ ἀμερικανοί ἐργάτες δίνουν τό μεγαλύτερο ποσοστό τῶν προσώπων πού ἀναδεικνύονται σέ ἐπιστάτες ἤ πιάνουν τίς θέσεις πού πληρώνονται καλύτερα**. Ὁ ἰμπεριαλισμός ἔχει τήν τάση νά ξεχωρίζει καί ἀνάμεσα στούς ἐργάτες προνομιοῦχες κατηγορίες καί νά τίς ἀποσπᾶ ἀπό τήν πλατιά μάζα τοῦ προλεταριάτου.

Εἶναι ἀπαραίτητο νά σημειώσουμε ὅτι στήν ᾽Αγγλία ἡ τάση τοῦ ἰμπεριαλισμοῦ νά διασπᾶ τούς ἐργάτες καί νά δυναμώνει τόν ὀπορτουνισμό ἀνάμεσά τους, νά προκαλεῖ μιά προσωρινή ἀποσύνθεση τοῦ ἐργατικοῦ κινήματος, ἐκδηλώθηκε πολύ πρίν ἀπό τά τέλη τοῦ 19ου καί τίς ἀρχές τοῦ 20οῦ αἰώνα. Αὐτό ἔγινε, γιατί τά δυό μεγάλα διακριτικά γνωρίσματα τοῦ ἰμπεριαλισμοῦ ὑπῆρχαν στήν ᾽Αγγλία ἀπό τά μέσα τοῦ 19ου αἰώνα: οἱ τεράστιες ἀποικιακές κτήσεις καί ἡ μονοπωλιακή θέση στήν παγκόσμια ἀγορά. Ὁ Μάρξ καί ὁ Ἔνγκελς παρακολουθοῦσαν συστηματικά, ἐπί δεκαετίες, αὐτή τή σύνδεση τοῦ ὀπορτουνισμοῦ μέσα στό ἐργατικό κίνημα μέ τίς ἰμπεριαλιστικές ἰδιομορφίες τοῦ ἀγγλικοῦ καπιταλισμοῦ. Ὁ Ἔνγκελς ἔγραφε, λογουχάρη, στόν Μάρξ στίς 7 τοῦ ᾽Οχτώβρη 1858: «Οὐσιαστικά τό

---

* Statistik des Deutschen Reichs, Bd. 211 (Στατιστική τοῦ Γερμανικοῦ κράτους, τόμ. 211. *Ἡ Σύντ.*).

** Henger. «Die Kapitalsanlage der Franzosen». St., 1913 (Χένγκερ. «Οἱ τοποθετήσεις κεφαλαίων». Στουτγάρδη, 1913. *Ἡ Σύντ.*).

*** Hourwich. «Immigration and Labour». N. Y., 1913 (Χούρβιτς. «Μετανάστευση καί ἐργασία». Νέα Ὑόρκη. 1913. *Ἡ Σύντ.*).

ἀγγλικό προλεταριάτο ὅλο καί περισσότερο ἀστοποιεῖται μέ συνέπεια αὐτό τό πιό ἀστικό ἀπ᾽ὅλα τά ἔθνη νά θέλει, ὅπως φαίνεται, νά ὁδηγήσει τά πράγματα σέ τελευταία ἀνάλυση ὥς τό σημεῖο πού *δίπλα* στήν ἀστική τάξη νά ἔχει μιάν ἀστική ἀριστοκρατία καί ἕνα ἀστικό προλεταριάτο. Φυσικά, αὐτό εἶναι ὥς ἕνα ὁρισμένο βαθμό νομοτελειακό γιά ἕνα ἔθνος πού ἐκμεταλλεύεται ὅλο τόν κόσμο»[156]. Ἕνα τέταρτο σχεδόν τοῦ αἰώνα ἀργότερα ὁ Ἔνγκελς σέ γράμμα του τῆς 11 τοῦ Αὐγούστου 1881 μιλάει γιά «τά χειρότερα ἀγγλικά τρέιντγιούνιον, πού ἐπιτρέπουν νά τά καθοδηγοῦν ἄνθρωποι ἐξαγορασμένοι ἀπό τήν ἀστική τάξη, ἤ τό λιγότερο πού πληρώνονται ἀπ᾽αὐτήν»[157]. Καί σ᾽ἕνα γράμμα του στόν Κάουτσκι, τῆς 12 τοῦ Σεπτέμβρη 1882, ὁ Ἔνγκελς ἔγραφε: «Μέ ρωτᾶτε τί σκέπτονται οἱ ἄγγλοι ἐργάτες γιά τήν ἀποικιακή πολιτική; Τό ἴδιο ἀκριβῶς πού σκέπτονται γιά τήν πολιτική γενικά. Ἐδῶ δέν ὑπάρχει ἐργατικό κόμμα, ὑπάρχει μόνο συντηρητικό καί φιλελεύθερο-ριζοσπαστικό κόμμα καί οἱ ἐργάτες ἀτάραχα μαζί μέ αὐτά ἀπολαμβάνουν τά ὀφέλη ἀπό τό ἀποικιακό μονοπώλιο τῆς Ἀγγλίας καί ἀπό τό μονοπώλιό της στήν παγκόσμια ἀγορά»*. (Τό ἴδιο ἀκριβῶς λέει ὁ Ἔνγκελς στόν πρόλογο τῆς 2ης ἔκδοσης τῆς «Κατάστασης τῆς ἐργατικῆς τάξης στήν Ἀγγλία», τό 1892[158].)

Ἐδῶ ὑποδείχνονται ξεκάθαρα οἱ αἰτίες καί τά ἀποτελέσματα. Αἰτίες: 1) ἡ ἐκμετάλλευση ὅλου τοῦ κόσμου ἀπό τή δοσμένη χώρα, 2) ἡ μονοπωλιακή της θέση στήν παγκόσμια ἀγορά, 3) τό ἀποικιακό της μονοπώλιο. Ἀποτελέσματα: 1) ἀστοποίηση ἑνός μέρους τοῦ ἀγγλικοῦ προλεταριάτου, 2) ἕνα μέρος του ἐπιτρέπει νά τό καθοδηγοῦν ἄνθρωποι ἐξαγορασμένοι ἀπό τήν ἀστική τάξη, ἤ τό λιγότερο πού πληρώνονται ἀπ᾽αὐτήν. Ὁ ἰμπεριαλισμός στίς ἀρχές τοῦ 20οῦ αἰώνα ἀποπεράτωσε τό μοίρασμα τοῦ κόσμου ἀνάμεσα σέ μιά χούφτα κράτη, πού τό καθένα τους ἐκμεταλλεύεται τώρα (μέ τήν ἔννοια τῆς ἀπόσπασης ὑπερκέρδους) ἕνα μέρος «ὁλόκληρου τοῦ κόσμου», ὄχι πολύ μικρότερο ἀπό ἐκεῖνο πού ἐκμεταλλευόταν ἡ Ἀγγλία τό 1858. Τό καθένα κατέχει μονοπωλιακή θέση στήν παγκόσμια ἀγορά χάρη στά

* Briefwechsel von Marx und Engels, Bd. II, S. 290· IV, 433 (Ἀλληλογραφία Μάρξ καί Ἔνγκελς, τόμ. II, σελ. 290. *Ἡ Σύντ.*).—K. Kautsky. «Sozialismus und Kolonialpolitik». Brl., 1907, σελ. 79 (Κ. Κάουτσκι. «Σοσιαλισμός καί ἀποικιακή πολιτική». Βερολίνο, 1907. *Ἡ Σύντ.*). Τό βιβλίο αὐτό τό ἔγραψε ὁ Κάουτσκι στά πολύ μακρινά ἐκεῖνα χρόνια, πού ἦταν ἀκόμη μαρξιστής.

τράστ, τά καρτέλ, τό χρηματιστικό κεφάλαιο, τίς σχέσεις τοῦ πιστωτῆ πρός τόν ὀφειλέτη. Τό καθένα ἔχει ὥς ἕνα ὁρισμένο βαθμό ἕνα ἀποικιακό μονοπώλιο (εἴδαμε ὅτι ἀπό τά 75 ἑκατομμύρια τετραγωνικά χιλιόμετρα *ὅλων* τῶν ἀποικιῶν τοῦ κόσμου τά *65* ἑκατομμύρια, δηλαδή τά 86%, βρίσκονται συγκεντρωμένα στά χέρια ἕξι Δυνάμεων· τά *61* ἑκατομμύρια, δηλαδή 81%, βρίσκονται συγκεντρωμένα στά χέρια 3 Δυνάμεων).

῾Η σημερινή κατάσταση διακρίνεται ἀπό τέτιες οἰκονομικές καί πολιτικές συνθῆκες, πού δέν μποροῦσαν παρά νά δυναμώσουν τό ἀσυμβίβαστο τοῦ ὀπορτουνισμοῦ μέ τά γενικά καί θεμελιακά συμφέροντα τοῦ ἐργατικοῦ κινήματος: ὁ ἰμπεριαλισμός ἀπό ἔμβρυο ἀναπτύχθηκε σέ κυρίαρχο σύστημα. Τά καπιταλιστικά μονοπώλια κατέλαβαν τήν πρώτη θέση στήν ἐθνική οἰκονομία καί στήν πολιτική. Τό μοίρασμα τοῦ κόσμου ὁλοκληρώθηκε. ᾿Από τήν ἄλλη μεριά στή θέση τοῦ ἀδιαίρετου μονοπώλιου τῆς ᾿Αγγλίας βλέπουμε ἕναν ἀγώνα ἀνάμεσα σ᾿ἕνα μικρό ἀριθμό ἰμπεριαλιστικῶν Δυνάμεων γιά συμμετοχή στό μονοπώλιο, ἀγώνα πού χαρακτηρίζει ὅλη τήν περίοδο τῶν ἀρχῶν τοῦ 20οῦ αἰώνα. ῾Ο ὀπορτουνισμός δέν μπορεῖ τώρα νά γίνει ἀπόλυτος νικητής γιά πολλές δεκαετίες μέσα στό ἐργατικό κίνημα σέ ὁποιαδήποτε χώρα, ὅπως εἶχε νικήσει ὁ ὀπορτουνισμός στήν ᾿Αγγλία στό δεύτερο μισό τοῦ 19ου αἰώνα, ὅμως σέ μιά σειρά χῶρες ἔχει ὁριστικά ὡριμάσει, παραωριμάσει καί σαπίσει καί ἔχει συγχωνευτεῖ ἀπόλυτα μέ τήν ἀστική πολιτική, σάν σοσιαλσωβινισμός*.

IX. ΚΡΙΤΙΚΗ ΤΟΥ ΙΜΠΕΡΙΑΛΙΣΜΟΥ

῞Οταν λέμε κριτική τοῦ ἰμπεριαλισμοῦ, ἐννοοῦμε, μέ τήν πλατιά σημασία τῆς λέξης, τή στάση τῶν διαφόρων τάξεων τῆς κοινωνίας, ἐξαιτίας τῆς γενικῆς τους ἰδεολογίας ἀπέναντι στήν πολιτική τοῦ ἰμπεριαλισμοῦ.

᾿Από τή μιά μεριά, οἱ γιγάντιες διαστάσεις τοῦ χρηματιστικοῦ κεφαλαίου, πού εἶναι συγκεντρωμένο σέ λίγα χέρια καί δημιουργεῖ ἕνα ἀφάνταστα πλατύ καί πυκνό δίχτυ σχέσεων καί δεσμῶν, πού ὑποτάσσει στό κεφάλαιο τή μάζα ὄχι μονάχα τῶν

*῾Ο ρωσικός σοσιαλσωβινισμός τῶν κυρίων Πότρεσοφ, Τσχενκέλι, Μάσλοφ κ.ἄ. τόσο στήν ἀνοιχτή ὅσο καί στή συγκαλυμμένη μορφή του (τῶν κυρίων Τσχεΐτζε, Σκόμπελιεφ, ᾿Αξελρόντ, Μάρτοφ κ.ἄ.) ξεπήδησε ἐπίσης μέσα ἀπό τή ρωσική ποικιλία τοῦ ὀπορτουνισμοῦ, συγκεκριμένα ἀπό τό λικβινταρισμό.

μεσαίων καί τῶν μικρῶν, ἀλλά καί τῶν πάρα πολύ μικρῶν καπιταλιστῶν καί νοικοκυρέων, καί ἀπό τήν ἄλλη, ἡ ὀξυμένη πάλη μέ τίς ἄλλες ἐθνικοκρατικές ὁμάδες τῶν χρηματιστῶν γιά τό μοίρασμα τοῦ κόσμου καί γιά τήν κυριαρχία πάνω στίς ἄλλες χῶρες—ὅλα αὐτά προκαλοῦν τό γενικό πέρασμα ὅλων τῶν εὔπορων τάξεων μέ τό μέρος τοῦ ἰμπεριαλισμοῦ. Ὁ «γενικός» ἐνθουσιασμός γιά τίς προοπτικές τοῦ ἰμπεριαλισμοῦ, ἡ λυσσασμένη ὑπεράσπιση τοῦ ἰμπεριαλισμοῦ καί ὁ κάθε λογῆς ἐξωραϊσμός του—αὐτά εἶναι τά σημεῖα τῶν καιρῶν. Ἡ ἰμπεριαλιστική ἰδεολογία διεισδύει καί στήν ἐργατική τάξη. Δέν τή χωρίζουν σινικά τείχη ἀπό τίς ἄλλες τάξεις. Ἄν οἱ ἡγέτες τοῦ σημερινοῦ λεγόμενου «σοσιαλδημοκρατικοῦ» κόμματος τῆς Γερμανίας πῆραν πολύ δίκαια τόν τίτλο «σοσιαλιμπεριαλιστές», δηλαδή σοσιαλιστές στά λόγια καί ἰμπεριαλιστές στήν πράξη, πρέπει νά ποῦμε ὅτι ἀκόμη ἀπό τό 1902 ὁ Χόμπσον εἶχε σημειώσει τήν ὕπαρξη τῶν «φαβιανῶν ἰμπεριαλιστῶν» στήν Ἀγγλία, πού ἀνῆκαν στήν ὀπορτουνιστική «Φαβιανή Ἑταιρία».

Οἱ ἀστοί ἐπιστήμονες καί δημοσιολόγοι ἐμφανίζονται σάν ὑπερασπιστές τοῦ ἰμπεριαλισμοῦ συνήθως μέ κάπως σκεπασμένη μορφή, συγκαλύπτοντας τήν ἀπόλυτη κυριαρχία τοῦ ἰμπεριαλισμοῦ καί τίς βαθιές του ρίζες, ἐπιδιώκοντας νά προωθήσουν στήν πρώτη γραμμή τά μικροπράγματα καί τίς δευτερεύουσες λεπτομέρειες, προσπαθώντας νά ἀποτραβήξουν τήν προσοχή ἀπό τήν οὐσία τοῦ ζητήματος μέ ἐντελῶς ἀσήμαντα σχέδια γιά «μεταρυθμίσεις», ὅπως ἡ ἀστυνομική ἐπίβλεψη τῶν τράστ ἤ τῶν τραπεζῶν κτλ. Πιό σπάνια ἐμφανίζονται οἱ κυνικοί, ἀνοιχτοί ἰμπεριαλιστές, πού ἔχουν τήν τόλμη νά ἀναγνωρίσουν ὅτι εἶναι ἀνόητη ἡ σκέψη γιά μεταρύθμιση τῶν βασικῶν ἰδιοτήτων τοῦ ἰμπεριαλισμοῦ.

Θά ἀναφέρουμε ἕνα παράδειγμα. Στήν ἔκδοση: «Ἀρχεῖο τῆς παγκόσμιας οἰκονομίας» οἱ γερμανοί ἰμπεριαλιστές προσπαθοῦν νά παρακολουθήσουν τά ἐθνικοαπελευθερωτικά κινήματα τῶν ἀποικιῶν καί ἰδιαίτερα, φυσικά, τῶν μή γερμανικῶν ἀποικιῶν. Σημειώνουν ἀναβρασμό καί διαμαρτυρίες στήν Ἰνδία, κίνημα στό Νατάλ (Νότια Ἀφρική), στήν Ὀλλανδική Ἰνδία κτλ. Ἕνας ἀπ᾿αὐτούς, παίρνοντας ἀφορμή ἀπό τήν ἀγγλική ἔκδοση, πού κάνει τόν ἀπολογισμό τῆς συνδιάσκεψης τῶν ὑποδουλωμένων ἐθνῶν καί φυλῶν, πού ἔγινε στίς 28-30 τοῦ Ἰούνη 1910 καί στήν ὁποία πῆραν μέρος ἀντιπρόσωποι διαφόρων λαῶν τῆς Ἀσίας, τῆς Ἀφρικῆς καί τῆς Εὐρώπης, πού βρίσκονται κάτω ἀπό ξένη κυριαρχία, σ᾿ἕνα σημείωμά του,

κρίνοντας τούς λόγους πού ἐκφωνήθηκαν σ'αὐτή τή συνδιάσκεψη, γράφει: «Μᾶς λένε ὅτι πρέπει νά πολεμήσουμε τόν ἰμπεριαλισμό· τά κυρίαρχα κράτη πρέπει ν'ἀναγνωρίσουν τό δικαίωμα τῆς ἀνεξαρτησίας τῶν ὑποδουλωμένων λαῶν· ἕνα διεθνές δικαστήριο πρέπει νά ἐπιβλέπει τήν ἐφαρμογή τῶν συμφώνων πού κλείνουν οἱ μεγάλες Δυνάμεις μέ τούς ἀδύνατους λαούς. Ἡ συνδιάσκεψη δέν προχωρεῖ πέρα ἀπ'αὐτούς τούς εὐσεβεῖς πόθους. Ἐμεῖς δέν βλέπουμε οὔτε ἴχνος κατανόησης τῆς ἀλήθειας ὅτι ὁ ἰμπεριαλισμός συνδέεται ἀδιάρηκτα μέ τόν καπιταλισμό στή σημερινή του μορφή κι'ὅτι γι'αὐτό τό λόγο (!!) ἡ ἄμεση καταπολέμηση τοῦ ἰμπεριαλισμοῦ δέν ἔχει ἐλπίδες ἐπιτυχίας, ἐκτός ἄν περιοριστεῖ σέ ἐνέργειες ἐνάντια σέ ὁρισμένες ἰδιαίτερα ἀποκρουστικές ὑπερβολές»*. Ἀφοῦ ἡ ρεφορμιστική διόρθωση τῶν βάσεων τοῦ ἰμπεριαλισμοῦ εἶναι ἀπάτη, «εὐσεβής πόθος», ἀφοῦ οἱ ἀστοί ἐκπρόσωποι τῶν καταπιεζόμενων ἐθνῶν δέν τραβᾶνε «πιό πέρα» πρός τά μπρός, γι'αὐτό ὁ ἀστός ἐκπρόσωπος τοῦ ἔθνους πού καταπιέζει τραβάει «πιό πέρα», *πρός τά πίσω,* πρός τή δουλοπρέπεια ἀπέναντι στόν ἰμπεριαλισμό, δουλοπρέπεια ντυμένη μέ ἀξιώσεις «ἐπιστημοσύνης». «Λογική» νά σοῦ πετύχει!

Τά ζητήματα, ἄν μπορεῖ ν'ἀλλάξουν μέ μεταρυθμίσεις οἱ βάσεις τοῦ ἰμπεριαλισμοῦ, ἄν πρέπει νά τραβήξουμε μπροστά, πρός τήν παραπέρα ὄξυνση καί τό παραπέρα βάθεμα τῶν ἀντιθέσεων πού γεννάει ὁ ἰμπεριαλισμός, ἤ πρός τά πίσω, πρός τήν ἄμβλυνσή τους, εἶναι τά βασικά ζητήματα τῆς κριτικῆς τοῦ ἰμπεριαλισμοῦ. Μιά πού οἱ πολιτικές ἰδιομορφίες τοῦ ἰμπεριαλισμοῦ εἶναι ἡ ἀντίδραση σ'ὅλη τή γραμμή καί τό δυνάμωμα τῆς ἐθνικῆς καταπίεσης, συνδυασμένα μέ τό ζυγό τῆς χρηματιστικῆς ὀλιγαρχίας καί μέ τήν ἐξάλειψή τοῦ ἐλεύθερου συναγωνισμοῦ, στίς ἀρχές τοῦ 20οῦ αἰώνα κάνει τήν ἐμφάνισή της σχεδόν σ'ὅλες τίς ἰμπεριαλιστικές χῶρες ἡ μικροαστική δημοκρατική ἀντιπολίτευση ἐνάντια στόν ἰμπεριαλισμό. Καί ἡ ρήξη τοῦ Κάουτσκι καί τοῦ πλατιοῦ διεθνοῦς ρεύματος τοῦ καουτσκισμοῦ μέ τό μαρξισμό συνίσταται ἀκριβῶς στό ὅτι ὁ Κάουτσκι ὄχι μόνο δέν φρόντισε, δέν μπόρεσε ν'ἀντιταχθεῖ σ'αὐτή τή μικροαστική, ρεφορμιστική, στή βάση της ἀντιδραστική ἀπό οἰκονομική ἄποψη, ἀντιπολίτευση, ἀλλά ἀντίθετα στήν πράξη συγχωνεύτηκε μ'αὐτήν.

---

* Weltwirtschaftliches Archiv, Bd. II, σελ. 193 (Ἀρχεῖο τῆς παγκόσμιας οἰκονομίας, τόμ. II. *Ἡ Σύντ.*).

Στίς Ἑνωμένες Πολιτεῖες ὁ ἰμπεριαλιστικός πόλεμος τοῦ 1898 ἐνάντια στήν Ἰσπανία προκάλεσε τήν ἀντιπολίτευση τῶν «ἀντιιμπεριαλιστῶν», τῶν τελευταίων μοϊκανῶν τῆς ἀστικῆς δημοκρατίας, πού ὀνόμαζαν αὐτό τόν πόλεμο «ἐγκληματικό», θεωροῦσαν παραβίαση τοῦ συντάγματος τήν προσάρτηση ξένων ἐδαφῶν, διακήρυσσαν ὅτι εἶναι «ἀπάτη τῶν σωβινιστῶν» ἡ συμπεριφορά ἀπέναντι στόν Ἀγκουϊνάλδο, τόν ἀρχηγό τῶν ἰθαγενῶν τῶν Φιλιππίνων (τοῦ εἶχαν ὑποσχεθεῖ τήν ἐλευθερία τῆς χώρας του καί κατόπιν ἀποβίβασαν ἀμερικανικά στρατεύματα καί προσάρτησαν τίς Φιλιππίνες) καί ἀνάφεραν τά λόγια τοῦ Λίνκολν: «ὅταν ἕνας λευκός κυβερνάει μόνος τόν ἑαυτό του, αὐτό εἶναι αὐτοδιοίκηση, ὅταν κυβερνάει τόν ἑαυτό του καί παράλληλα κυβερνάει καί ἄλλους, αὐτό δέν εἶναι πιά αὐτοδιοίκηση, μά δεσποτισμός»*. Ὅλη ὅμως αὐτή ἡ κριτική παρέμεινε «εὐσεβής πόθος», ὅσο φοβόταν ν᾽ἀναγνωρίσει τόν ἀδιάρηκτο δεσμό τοῦ ἰμπεριαλισμοῦ μέ τά τράστ καί συνεπῶς μέ τίς βάσεις τοῦ καπιταλισμοῦ, ὅσο φοβόταν νά προσχωρήσει στίς δυνάμεις πού γεννάει ὁ μεγάλος καπιταλισμός καί ἡ ἀνάπτυξή του.

Αὐτή εἶναι ἡ βασική θέση τοῦ Χόμπσον στήν κριτική του γιά τόν ἰμπεριαλισμό. Ὁ Χόμπσον ξεπέρασε τόν Κάουτσκι, γιατί ξεσηκώθηκε ἐνάντια στό «ἀναπόφευκτο τοῦ ἰμπεριαλισμοῦ» κι᾽ἐπικαλέστηκε τήν ἀνάγκη «ν᾽ἀνεβεῖ ἡ καταναλωτική ἱκανότητα» τοῦ πληθυσμοῦ (μέσα στίς συνθῆκες τοῦ καπιταλισμοῦ!). Στήν κριτική τοῦ ἰμπεριαλισμοῦ, τῆς παντοδυναμίας τῶν τραπεζῶν, τῆς χρηματιστικῆς ὀλιγαρχίας κτλ. στέκονται στή μικροαστική ἄποψη καί οἱ Ἀγκάντ, Α. Λάνσμπουργκ, Λ. Ἔσβεγκε, πού τούς ἀναφέραμε πολλές φορές, καί ἀπό τούς γάλλους συγγραφεῖς ὁ Βίκτορ Μπεράρ, συγγραφέας ἑνός ρηχοῦ βιβλίου: «Ἡ Ἀγγλία καί ὁ ἰμπεριαλισμός», πού ἐκδόθηκε τό 1900. Ὅλοι αὐτοί, χωρίς νά ἔχουν τήν παραμικρότερη ἀξίωση νά εἶναι μαρξιστές, ἀντιπαραθέτουν στόν ἰμπεριαλισμό τόν ἐλεύθερο συναγωνισμό καί τή δημοκρατία, καταδικάζουν τά σχέδια κατασκευῆς τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς τῆς Βαγδάτης, πού ὁδηγεῖ σέ συγκρούσεις καί πόλεμο, ἐκφράζουν «εὐσεβεῖς πόθους» γιά εἰρήνη κτλ.—ὥς τόν στατιστικό τῶν διεθνῶν ἐκδόσεων χρεογράφων Α. Νέιμαρκ πού, ὑπολογίζοντας τά δισεκατομμύρια φράγκα τῶν «διεθνῶν» χρεογράφων, ἀναφωνοῦσε τό 1912: «μπορεῖ νά φανταστεῖ κανείς ὅτι εἶναι δυνατό νά

* J. Patouillet. «L'impérialisme américain». Dijon, 1904, σελ. 272 (Ζ. Πατουϊγέ. «Ὁ ἀμερικανικός ἰμπεριαλισμός». Ντιζόν. *Ἡ Σύντ.*).

παραβιαστεῖ ἡ εἰρήνη; ... ὅτι θά διακινδυνεύσουν νά προκαλέσουν πόλεμο, ὅταν ὑπάρχουν τέτιοι τεράστιοι ἀριθμοί;»*.

Δέν προξενεῖ ἔκπληξη ἡ τέτια ἀφέλεια τῶν ἀστῶν οἰκονομολόγων. Τούς *συμφέρει* ἄλλωστε νά φαίνονται τόσο ἀφελεῖς καί νά μιλᾶνε στά «σοβαρά» γιά εἰρήνη στίς συνθῆκες τοῦ ἰμπεριαλισμοῦ. Τί ἔμεινε ὅμως ἀπό τό μαρξισμό στόν Κάουτσκι, ὅταν στά 1914, 1915, 1916, στέκει στήν ἴδια ἀκριβῶς ἀστικορεφορμιστική ἄποψη καί ὑποστηρίζει ὅτι στό ζήτημα τῆς εἰρήνης «ὅλοι εἶναι σύμφωνοι» (οἱ ἰμπεριαλιστές, οἱ δῆθεν σοσιαλιστές καί οἱ σοσιαλπασιφιστές); Ἀντί γιά ἀνάλυση καί ξεσκέπασμα τῶν βαθιῶν ἀντιθέσεων τοῦ ἰμπεριαλισμοῦ βλέπουμε μόνο ἕνα ρεφορμιστικό «εὐσεβή πόθο» νά τίς ἀγνοήσουν, νά τίς ἀποφύγουν.

Νά ἕνα μικρό δεῖγμα τῆς οἰκονομικῆς κριτικῆς τοῦ ἰμπεριαλισμοῦ ἀπό τόν Κάουτσκι. Ὁ Κάουτσκι παίρνει τά στοιχεῖα γιά τίς ἐξαγωγές καί τίς εἰσαγωγές τῆς Ἀγγλίας ἀπό τήν Αἴγυπτο γιά τό 1872 καί τό 1912. Ἀποδείχνεται ὅτι οἱ ἐξαγωγές καί οἱ εἰσαγωγές αὐτές αὐξήθηκαν λιγότερο ἀπό ὅ,τι οἱ γενικές ἐξαγωγές καί εἰσαγωγές τῆς Ἀγγλίας. Καί ὁ Κάουτσκι συμπεραίνει: «δέν ἔχουμε κανένα λόγο νά ὑποθέτουμε ὅτι χωρίς τή στρατιωτική κατάληψη τῆς Αἰγύπτου, τό ἐμπόριο μαζί της, κάτω ἀπό τήν ἁπλή ἐπίδραση τῶν οἰκονομικῶν παραγόντων, θά ἀναπτυσσόταν λιγότερο». «Οἱ ἐπιδιώξεις τοῦ κεφαλαίου γιά ἐπέκταση» «μποροῦν νά πραγματοποιηθοῦν καλύτερα ὄχι μέ τίς βίαιες μεθόδους τοῦ ἰμπεριαλισμοῦ, ἀλλά μέ τήν εἰρηνική δημοκρατία»**.

Ὁ συλλογισμός αὐτός τοῦ Κάουτσκι, πού ἐπαναλαβαίνεται μέ χίλιους τρόπους ἀπό τό ρῶσο ἀσπιδοφόρο του (καί ρῶσο προστάτη τῶν σοσιαλσωβινιστῶν) κύριο Σπεκτάτορ, ἀποτελεῖ τή βάση τῆς καουτσκιστικῆς κριτικῆς τοῦ ἰμπεριαλισμοῦ καί γι'αὐτό πρέπει νά σταθοῦμε σ'αὐτόν πιό λεπτομερειακά. Ἄς ἀρχίσουμε μέ μιά περικοπή τοῦ Χίλφερντινγκ, πού τά συμπεράσματά του, ὅπως δήλωσε ὁ Κάουτσκι πολλές φορές, ἀκόμη καί τόν Ἀπρίλη τοῦ 1915, «ἔχουν γίνει δεκτά ὁμόφωνα ἀπό ὅλους τούς σοσιαλιστές θεωρητικούς».

«Δέν εἶναι δουλιά τοῦ προλεταριάτου—γράφει ὁ Χίλφερν-

---

* Bulletin de l'institut international de statistique. T. XIX, livr. II, p. 225.

** Kautsky. «Nationalstaat, imperialistischer Staat und Staatenbund». Nürnberg, 1915, σελ. 72 καί 70 (Κάουτσκι. «Τό ἐθνικό κράτος, τό ἰμπεριαλιστικό κράτος καί ἡ ἕνωση κρατῶν». Νυρεμβέργη. *Ἡ Σύντ.*).

τινγκ—νά ἀντιπαραθέτει στήν πιό προοδευτική καπιταλιστική πολιτική τήν ξεπερασμένη πολιτική τῆς ἐποχῆς τοῦ ἐλεύθερου ἐμπορίου καί τῆς ἐχθρικῆς στάσης ἀπέναντι στό κράτος. Ἡ ἀπάντηση τοῦ προλεταριάτου στήν οἰκονομική πολιτική τοῦ χρηματιστικοῦ κεφαλαίου, στόν ἰμπεριαλισμό, δέν μπορεῖ νά εἶναι τό ἐλεύθερο ἐμπόριο, ἀλλά μόνο ὁ σοσιαλισμός. Σκοπός τώρα τῆς προλεταριακῆς πολιτικῆς δέν μπορεῖ νά εἶναι τό ἰδανικό τῆς ἀποκατάστασης τοῦ ἐλεύθερου συναγωνισμοῦ, πού ἔχει μετατραπεῖ σέ ἀντιδραστικό ἰδανικό, ἀλλά ἀποκλειστικά καί μόνο ἡ ὁλοκληρωτική ἐξάλειψη τοῦ συναγωνισμοῦ μέ τήν κατάργηση τοῦ καπιταλισμοῦ»*.

Ὁ Κάουτσκι ξέκοψε ἀπό τό μαρξισμό, ὑπερασπίζοντας γιά τήν ἐποχή τοῦ χρηματιστικοῦ κεφαλαίου ἕνα «ἀντιδραστικό ἰδανικό», τήν «εἰρηνική δημοκρατία», «τήν ἁπλή ἐπίδραση τῶν οἰκονομικῶν παραγόντων», γιατί τό ἰδανικό αὐτό *ἀντικειμενικά* τραβάει πρός τά πίσω, ἀπό τό μονοπωλιακό καπιταλισμό πρός τό μή μονοπωλιακό καί εἶναι ρεφορμιστική ἀπάτη.

Τό ἐμπόριο μέ τήν Αἴγυπτο (ἤ μέ ἄλλη ἀποικία ἤ μισοαποικία) «θά ἀναπτυσσόταν» περισσότερο *χωρίς* τή στρατιωτική κατάληψη, χωρίς τόν ἰμπεριαλισμό, χωρίς τό χρηματιστικό κεφάλαιο. Τί σημαίνει αὐτό; Ὅτι ὁ καπιταλισμός θά ἀναπτυσσόταν γρηγορότερα, ἄν ὁ ἐλεύθερος συναγωνισμός δέν περιοριζόταν οὔτε ἀπό τά μονοπώλια γενικά, οὔτε ἀπό τούς «δεσμούς» ἤ τήν καταπίεση (δηλαδή πάλι ἀπό τό μονοπώλιο) ἀπομέρους τοῦ χρηματιστικοῦ κεφαλαίου, οὔτε ἀπό τή μονοπωλιακή κατοχή τῶν ἀποικιῶν ἀπό μερικές χῶρες.

Οἱ συλλογισμοί τοῦ Κάουτσκι δέν μπορεῖ νά ἔχουν ἄλλο νόημα, καί τό «νόημα» *αὐτό* εἶναι παραλογισμός. Ἄς παραδεχτοῦμε ὅτι εἶναι *ἔτσι*, ὅτι ὁ ἐλεύθερος συναγωνισμός, χωρίς ὁποιοδήποτε μονοπώλιο, *θά* ἀνάπτυσσε πιό γρήγορα τόν καπιταλισμό καί τό ἐμπόριο. Ὅσο ὅμως πιό γρήγορα γίνεται ἡ ἀνάπτυξη τοῦ ἐμπορίου καί τοῦ καπιταλισμοῦ, τόσο ἰσχυρότερη εἶναι ἡ συγκέντρωση τῆς παραγωγῆς καί τοῦ κεφαλαίου, συγκέντρωση πού *γεννάει* τό μονοπώλιο. Καί τά μονοπώλια ἔχουν *π ι ά* γεννηθεῖ—ἀκριβῶς *ἀ π ό* τόν ἐλεύθερο συναγωνισμό. Ἀκόμη κι ἄν τά μονοπώλια ἄρχισαν τώρα νά ἐπιβραδύνουν τήν ἀνάπτυξη, ὡστόσο αὐτό δέν εἶναι ἐπιχείρημα ὑπέρ τοῦ ἐλεύθερου συναγωνισμοῦ, πού εἶναι ἀδύνατο νά ὑπάρχει, ὅταν αὐτός ἔχει πιά γεννήσει τό μονοπώλιο.

* «Τό χρηματιστικό κεφάλαιο», σελ. 567.

᾿Απ᾿ὅποια μεριά κι᾿ἄν ἐξετάσετε τούς συλλογισμούς τοῦ Κάουτσκι, δέν θά βρεῖτε σ᾿αὐτούς τίποτε ἄλλο ἀπό ἀντιδραστικότητα καί ἀστικό ρεφορμισμό.

῎Αν διορθώσουμε αὐτό τό συλλογισμό καί ποῦμε, ὅπως λέει ὁ Σπεκτάτορ: τό ἐμπόριο τῶν ἀγγλικῶν ἀποικιῶν μέ τήν ᾿Αγγλία ἀναπτύσσεται τώρα πιό ἀργά ἀπ᾿ὅ,τι μέ τίς ἄλλες χῶρες—κι᾿ αὐτό ἐπίσης δέν σώζει τόν Κάουτσκι. Γιατί τήν ᾿Αγγλία τήν χτυπάει *ἐπίσης* τό μονοπώλιο, *ἐπίσης* ὁ ἰμπεριαλισμός, ἀλλά μιᾶς ἄλλης χώρας (τῆς ᾿Αμερικῆς, τῆς Γερμανίας). Εἶναι γνωστό ὅτι τά καρτέλ ὁδήγησαν σέ προστατευτικούς δασμούς νέου, πρωτότυπου τύπου: προστατεύονται (αὐτό τό τόνισε ἤδη ὁ ῎Ενγκελς στόν III τόμο τοῦ «Κεφαλαίου»[159]) ἐκεῖνα ἀκριβῶς τά προϊόντα, πού μποροῦν νά ἐξαχθοῦν. Εἶναι γνωστό, παρακάτω, τό χαρακτηριστικό γιά τά καρτέλ καί γιά τό χρηματιστικό κεφάλαιο σύστημα τῆς «ἐξαγωγῆς σέ τιμές κάτω τοῦ κόστους», τό «ντάμπινγκ», ὅπως λένε οἱ ἄγγλοι: μέσα στή χώρα τά καρτέλ πουλᾶνε τά προϊόντα τους σέ μονοπωλιακές ὑψηλές τιμές, ἐνῶ στό ἐξωτερικό τά πουλᾶνε πολύ φθηνότερα, γιά νά ὑποσκάψουν αὐτόν πού συναγωνίζονται, γιά νά ἐπεκτείνουν στόν ἀνώτατο βαθμό τήν παραγωγή τους κτλ. ῎Αν ἡ Γερμανία ἀναπτύσσει πιό γρήγορα τό ἐμπόριό της μέ τίς ἀγγλικές ἀποικίες ἀπ᾿ὅ,τι ἡ ᾿Αγγλία, αὐτό ἀποδείχνει ἁπλῶς ὅτι ὁ γερμανικός ἰμπεριαλισμός εἶναι πιό φρέσκος, πιό δυνατός, πιό ὀργανωμένος, ἀνώτερος ἀπό τόν ἀγγλικό, δέν ἀποδείχνει ὅμως καθόλου τήν «ὑπεροχή» τοῦ ἐλεύθερου ἐμπορίου, γιατί δέν παλεύει τό ἐλεύθερο ἐμπόριο μέ τόν προστατευτισμό, μέ τήν ἀποικιακή ἐξάρτηση, ἀλλά παλεύει ὁ ἕνας ἰμπεριαλισμός ἐνάντια στόν ἄλλον, τό ἕνα μονοπώλιο ἐνάντια στό ἄλλο, τό ἕνα χρηματιστικό κεφάλιο ἐνάντια στό ἄλλο. ῾Η ὑπεροχή τοῦ γερμανικοῦ ἰμπεριαλισμοῦ ἀπέναντι στόν ἀγγλικό εἶναι δυνατότερη ἀπό τό τεῖχος τῶν ἀποικιακῶν συνόρων ἤ τῶν προστατευτικῶν δασμῶν: τό νά ἀντλεῖ κανείς ἀπό δῶ «ἐπιχείρημα» *ὑπέρ* τοῦ ἐλεύθερου ἐμπορίου καί τῆς «εἰρηνικῆς δημοκρατίας» εἶναι προστυχιά, παραγραφή τῶν βασικῶν γνωρισμάτων καί τῶν βασικῶν ἰδιοτήτων τοῦ ἰμπεριαλισμοῦ, ἀντικατάσταση τοῦ μαρξισμοῦ μέ τό μικροαστικό ρεφορμισμό.

Εἶναι ἀξιοπρόσεκτο τό γεγονός ὅτι ἀκόμη καί ὁ ἀστός οἰκονομολόγος Α. Λάνσμπουργκ, πού κριτικάρει τόν ἰμπεριαλισμό τό ἴδιο μικροαστικά ὅπως καί ὁ Κάουτσκι, πλησίασε παρόλα αὐτά σέ μιά περισσότερο ἐπιστημονική ἐπεξεργασία τῶν στοιχείων τῆς ἐμπορικῆς στατιστικῆς. Δέν συγκρίνει μιά

τυχαῖα παρμένη χώρα, ἤ μόνο μιά ἀποικία μέ τίς ὑπόλοιπες χῶρες, ἀλλά συγκρίνει τίς ἐξαγωγές μιᾶς ἰμπεριαλιστικῆς χώρας 1) στίς χῶρες πού εἶναι οἰκονομικά ἐξαρτημένες ἀπ᾿αὐτήν, πού δανείζονται ἀπ᾿αὐτήν χρήματα καί 2) στίς οἰκονομικά ἀνεξάρτητες χῶρες. Καί νά τό ἀποτέλεσμα:

Ἐξαγωγές τῆς Γερμανίας (σέ ἑκατομ. μάρκα)

		1889	1908	Αὔξηση σέ %
Σέ χῶρες ἐξαρτημένες οἰκονομικά ἀπό τή Γερμανία:	Ρουμανία	48,2	70,8	+ 47%
	Πορτογαλία	19,0	32,8	+ 73%
	Ἀργεντινή	60,7	147,0	+143%
	Βραζιλία	48,7	84,5	+ 73%
	Χιλή	28,3	52,4	+ 85%
	Τουρκία	29,9	64,0	+114%
	Σύνολο	*234,8*	*451,5*	*+ 92%*
Σέ χῶρες ἀνεξάρτητες οἰκονομικά ἀπό τή Γερμανία:	Μεγάλη Βρετανία	651,8	997,4	+ 53%
	Γαλλία	210,2	437,9	+108%
	Βέλγιο	137,2	322,8	+135%
	Ἑλβετία	177,4	401,1	+127%
	Αὐστραλία	21,2	64,5	+205%
	Ὀλλανδική Ἰνδία	8,8	40,7	+363%
	Σύνολο	*1206,6*	*2264,4*	*+ 87%*

Ὁ Λάνσμπουργκ δέν ἔκανε *γενικές ἀθροίσεις* καί γι᾿αὐτό, κατά περίεργο τρόπο, δέν παρατήρησε πώς *ἄν* αὐτοί οἱ ἀριθμοί ἀποδείχνουν κάτι, αὐτό στρέφεται μόνο *ἐνάντια* σ᾿αὐτόν τόν ἴδιο, γιατί οἱ ἐξαγωγές στίς οἰκονομικά ἐξαρτημένες χῶρες ἔχουν αὐξηθεῖ *παρόλα αὐτά πιό γρήγορα,* ἔστω καί λίγο, ἀπ᾿ὅ,τι στίς οἰκονομικά ἀνεξάρτητες χῶρες (ὑπογραμμίζουμε τή λέξη «ἄν», γιατί ἡ στατιστική τοῦ Λάνσμπουργκ δέν εἶναι καθόλου πλήρης).

Ἐξετάζοντας τή σχέση τῶν ἐξαγωγῶν μέ τά δάνεια, ὁ Λάνσμπουργκ γράφει:

«Τό 1890/91 εἶχε κλειστεῖ συμφωνία γιά τήν ἔκδοση ἑνός ρουμανικοῦ δανείου μέ τή μεσολάβηση γερμανικῶν τραπεζῶν, οἱ ὁποῖες ἀπό τά προηγούμενα ἤδη χρόνια ἔδιναν προκαταβολές ἔναντι τοῦ δανείου. Τό δάνειο χρησιμοποιήθηκε κυρίως γιά τήν ἀγορά σιδηροδρομικοῦ ὑλικοῦ πού τό προμήθευε ἡ Γερμανία. Τό 1891 οἱ γερμανικές ἐξαγωγές στή Ρουμανία εἶχαν φτάσει τά 55 ἑκατομμύρια μάρκα. Τόν ἑπόμενο χρόνο ἔπεσαν στά 39,4

ἑκατομμύρια μάρκα καί, μέ διακοπές, μειώθηκαν τό 1900 ὥς τά 25,4 ἑκατομμύρια. Μόνο στά πολύ πρόσφατα χρόνια, χάρη σέ δυό νέα δάνεια, ἔφτασαν πάλι τό ἐπίπεδο τοῦ 1891.

Οἱ γερμανικές ἐξαγωγές στήν Πορτογαλία μέ τά δάνεια τοῦ 1888-1889 εἶχαν φτάσει τά 21,1 ἑκατομμύρια μάρκα (1890)· ὕστερα, στά δυό ἑπόμενα χρόνια, ἔπεσαν στά 16,2 καί 7,4 ἑκατομμύρια καί ἔφτασαν τό παλιό ἐπίπεδό τους μόλις τό 1903. 'Ακόμη πιό ἀνάγλυφα εἶναι τά στοιχεῖα γιά τό ἐμπόριο Γερμανίας-'Αργεντινῆς. Χάρη στά δάνεια τοῦ 1888 καί 1890 οἱ γερμανικές ἐξαγωγές στήν 'Αργεντινή ἔφτασαν τό 1889 τά 60,7 ἑκατομμύρια μάρκα. Δυό χρόνια ἀργότερα οἱ ἐξαγωγές ἦταν ὅλο-ὅλο 18,6 ἑκατομμύρια, δηλαδή οὔτε τό ἕνα τρίτο. Μόνο τό 1901 ἔφτασαν καί ξεπέρασαν τό ἐπίπεδο τοῦ 1889, πράγμα πού συνδεόταν μέ τά νέα δάνεια τοῦ κράτους καί τῶν δήμων, μέ τή χρηματοδότηση τῆς ἀνέγερσης ἐργοστασίων ἠλεκτρισμοῦ καί μέ ἄλλες πιστωτικές πράξεις.

Οἱ ἐξαγωγές στή Χιλή αὐξήθηκαν μέ τό δάνειο τοῦ 1889 σέ 45,2 ἑκατομμύρια μάρκα (1892) καί ἔπεσαν ὕστερα ἀπό ἕνα χρόνο στά 22,5 ἑκατομμύρια. Ὕστερα ἀπό ἕνα νέο δάνειο, πού ἡ ἔκδοσή του ἔγινε τό 1906 μέ τή μεσολάβηση γερμανικῶν τραπεζῶν, οἱ ἐξαγωγές ἀνέβηκαν στά 84,7 ἑκατομμύρια (1907), γιά νά ξαναπέσουν τό 1908 στά 52,4 ἑκατομμύρια»*.

'Ο Λάνσμπουργκ βγάζει ἀπ' αὐτά τά γεγονότα ἕνα διασκεδαστικό μικροαστικό ἠθικό συμπέρασμα: πόσο ἄστατες καί ἀνισόμετρες εἶναι οἱ ἐξαγωγές πού συνδέονται μέ δάνεια, πόσο ἄσχημο εἶναι νά ἐξάγονται κεφάλαια στό ἐξωτερικό ἀντί νά ἀναπτύσσεται «φυσιολογικά» καί «ἁρμονικά» ἡ ντόπια βιομηχανία, πόσο «ἀκριβά» στοιχίζουν στόν Κρούπ τά ἑκατομμύρια πού πληρώνει σέ δωροδοκίες γιά τήν ἔκδοση ξένων δανείων κτλ. Τά γεγονότα ὅμως μιλᾶνε ξεκάθαρα: τό ἀνέβασμα τῶν ἐξαγωγῶν συνδέεται *ἀκριβῶς* μέ τίς ἀπάτες καί τίς μανοῦβρες τοῦ χρηματιστικοῦ κεφαλαίου, πού δέν νοιάζεται γιά τήν ἀστική ἠθική, μά γδέρνει δυό φορές τό ἴδιο βόδι: πρῶτο, βγάζοντας κέρδος ἀπό τό δάνειο, δεύτερο, βγάζοντας κέρδος ἀπό *τό ἴδιο ἐπίσης* τό δάνειο, ὅταν ξοδεύεται γιά τήν ἀγορά προϊόντων τοῦ Κρούπ ἤ σιδηροδρομικοῦ ὑλικοῦ τοῦ συνδικάτου ἀτσαλιοῦ κ.ἄ.

'Επαναλαβαίνουμε ὅτι δέν θεωροῦμε καθόλου τή στατιστική τοῦ Λάνσμπουργκ τέλεια, ἔπρεπε ὅμως ὁπωσδήποτε νά τήν ἀναφέρουμε, γιατί εἶναι πιό ἐπιστημονική ἀπό τή στατιστική

* «Die Bank», 1909, 2, σελ. 819 κ.ἑ.

τοῦ Κάουτσκι καί τοῦ Σπεκτάτορ, γιατί ὁ Λάνσμπουργκ καταπιάνεται σωστά μέ τό ζήτημα. Γιά νά κρίνει κανείς τή σημασία τοῦ χρηματιστικοῦ κεφαλαίου στό ζήτημα τῶν ἐξαγωγῶν κτλ. πρέπει νά ξέρει νά ξεχωρίζει τή σύνδεση πού ὑπάρχει εἰδικά καί μόνο ἀνάμεσα στίς ἐξαγωγές καί στίς μανοῦβρες τῶν χρηματιστῶν, εἰδικά καί μόνο ἀνάμεσα στίς ἐξαγωγές καί στήν πώληση τῶν προϊόντων τῶν καρτέλ κτλ. Τό νά συγκρίνει ὅμως κανείς ἔτσι ἁπλά τίς ἀποικίες γενικά μέ τίς μή ἀποικίες, ἕναν ἰμπεριαλισμό μ'ἕναν ἄλλο ἰμπεριαλισμό, μιά μισοαποικία ἤ ἀποικία (Αἴγυπτο) μέ ὅλες τίς ὑπόλοιπες χῶρες, σημαίνει ὅτι ξεφεύγει καί σκεπάζει τήν *οὐσία* ἀκριβῶς τῆς ὑπόθεσης.

῾Η θεωρητική κριτική τοῦ Κάουτσκι γιά τόν ἰμπεριαλισμό, δέν ἔχει τίποτε τό κοινό μέ τό μαρξισμό, χρησιμεύει μόνο σάν μέσο κηρύγματος τῆς εἰρήνης καί τῆς ἑνότητας μέ τούς ὀπορτουνιστές καί τούς σοσιαλσωβινιστές, γιατί ἡ κριτική αὐτή παρακάμπτει καί συγκαλύπτει ἴσα-ἴσα τίς πιό βαθιές καί ριζικές ἀντιθέσεις τοῦ ἰμπεριαλισμοῦ: τήν ἀντίθεση ἀνάμεσα στά μονοπώλια καί στόν ἐλεύθερο συναγωνισμό πού ὑπάρχει πλάι σ'αὐτά, ἀνάμεσα στίς γιγάντιες «ἐπιχειρήσεις» (καί τά γιγάντια κέρδη) τοῦ χρηματιστικοῦ κεφαλαίου καί στό «τίμιο» ἐμπόριο στήν ἐλεύθερη ἀγορά, τήν ἀντίθεση ἀνάμεσα στά καρτέλ καί τά τράστ, ἀπό τή μιά μεριά, καί στή μή καρτελοποιημένη βιομηχανία, ἀπό τήν ἄλλη κτλ.

Τόν ἴδιο ἐντελῶς ἀντιδραστικό χαρακτήρα ἔχει ἡ περιβόητη θεωρία τοῦ «ὑπεριμπεριαλισμοῦ», πού ἐπινόησε ὁ Κάουτσκι. Συγκρίνετε τό συλλογισμό πού ἔκανε τό 1915 πάνω σ'αὐτό τό θέμα μέ τό συλλογισμό τοῦ Χόμπσον τό 1902:

Κάουτσκι: «... Δέν μπορεῖ τάχα τή σημερινή ἰμπεριαλιστική πολιτική νά τήν ἐκτοπίσει μιά νέα, ὑπεριμπεριαλιστική πολιτική, πού θά ἔβαζε στή θέση τῆς πάλης ἀνάμεσα στά ἐθνικά χρηματιστικά κεφάλαια τήν κοινή ἐκμετάλλευση τοῦ κόσμου ἀπό τό διεθνῶς ἑνωμένο χρηματιστικό κεφάλαιο; Μιά παρόμοια νέα φάση τοῦ καπιταλισμοῦ εἶναι πάντως νοητή. Γιά τή λύση ὅμως τοῦ ζητήματος, ἄν αὐτή εἶναι πραγματοποιήσιμη, δέν ὑπάρχουν ἀκόμη ἀρκετές προϋποθέσεις»*.

Χόμπσον: «῾Ο χριστιανισμός, ὁ ὁποῖος ἔχει σταθεροποιηθεῖ σέ μερικές μεγάλες ὁμοσπονδιακές αὐτοκρατορίες, πού ἡ καθεμιά τους ἔχει μιά σειρά ἀπολίτιστες ἀποικίες καί ἐξαρτημένες χῶρες, φαίνεται σέ πολλούς σάν ἡ πιό νόμιμη ἀνάπτυξη τῶν

* «Neue Zeit», 30 τοῦ 'Απρίλη 1915, 144.

σύγχρονων τάσεων καί μάλιστα ἀνάπτυξη τέτια, πού θά ἔδινε τίς περισσότερες ἐλπίδες γιά διαρκή εἰρήνη πάνω στή στέρεη βάση τοῦ ἰντεριμπεριαλισμοῦ (διιμπεριαλισμοῦ)».

Οὐλτραϊμπεριαλισμό ἤ ὑπεριμπεριαλισμό ὀνόμασε ὁ Κάουτσκι αὐτό πού 13 χρόνια πρίν ἀπ᾿αὐτόν ὁ Χόμπσον τό ὀνόμαζε ἰντεριμπεριαλισμό ἤ διιμπεριαλισμό. Ἐκτός ἀπό τήν ἐπινόηση μιᾶς νέας πάνσοφης λεξούλας μέ τήν ἀντικατάσταση ἑνός λατινικοῦ προθέματος μέ ἕνα ἄλλο, ἡ πρόοδος τῆς «ἐπιστημονικῆς» σκέψης τοῦ Κάουτσκι συνίσταται μονάχα στήν ἀπαίτηση νά παρουσιάζει γιά μαρξισμό αὐτό πού ὁ Χόμπσον τό περιγράφει οὐσιαστικά σάν ὑποκρισία τῶν ἄγγλων παπάδων. Ὕστερα ἀπό τόν πόλεμο τῶν ἄγγλων ἐνάντια στούς μπόερς, ἦταν ἀπόλυτα φυσικό τό ἀξιοσέβαστο αὐτό στρῶμα νά στρέψει τίς κύριες προσπάθειές του στό νά *παρηγορήσει* τούς ἄγγλους μικροαστούς καί ἐργάτες, πού ἔχασαν ὄχι λίγους σκοτωμένους στίς μάχες τῆς Νότιας Ἀφρικῆς καί πού ἀνταμείφθηκαν μέ αὔξηση τῶν φόρων, γιά νά ἐξασφαλιστοῦν μεγαλύτερα κέρδη στούς ἄγγλους χρηματιστές. Καί ποιά παρηγόρια μποροῦσε νά εἶναι καλύτερη ἀπό τήν παρηγόρια ὅτι ὁ ἰμπεριαλισμός δέν εἶναι καί τόσο κακός, ὅτι βρίσκεται κοντά στόν ἰντερ- (ἤ οὔλτρα-) ἰμπεριαλισμό, πού εἶναι ἱκανός νά ἐξασφαλίζει διαρκή εἰρήνη; Ὅσο ἀγαθές κι᾿ἄν εἶναι οἱ προθέσεις τῶν ἄγγλων παπάδων ἤ τοῦ μελιστάλακτου Κάουτσκι, τό ἀντικειμενικό, δηλαδή τό πραγματικό κοινωνικό νόημα τῆς «θεωρίας» τους, εἶναι ἕνα καί μόνο ἕνα: ἡ πιό ἀντιδραστική παρηγόρια τῶν μαζῶν μέ τίς ἐλπίδες ὅτι εἶναι δυνατόν νά ὑπάρχει διαρκής εἰρήνη στίς συνθῆκες τοῦ καπιταλισμοῦ, μέ τήν ἀπόσπαση τῆς προσοχῆς τους ἀπό τίς ὀξυμένες ἀντιθέσεις καί τά ἀκανθώδη προβλήματα τῆς σύγχρονης ἐποχῆς καί τόν προσανατολισμό τῆς προσοχῆς τους πρός τίς ἀπατηλές προοπτικές κάποιου δῆθεν νέου μελλοντικοῦ «ὑπεριμπεριαλισμοῦ». Ἐξαπάτηση τῶν μαζῶν—ἐκτός ἀπ᾿αὐτό, ἀπολύτως τίποτε ἄλλο δέν ὑπάρχει στή «μαρξιστική» θεωρία τοῦ Κάουτσκι.

Πραγματικά, ἀρκεῖ νά συγκρίνει λογικά κανείς τά πασίγνωστα, ἀδιαφιλονίκητα γεγονότα, γιά νά πεισθεῖ πόσο ψεύτικες εἶναι οἱ προοπτικές πού προσπαθεῖ νά ὑποβάλει ὁ Κάουτσκι στούς γερμανούς ἐργάτες (καί στούς ἐργάτες ὅλων τῶν χωρῶν). Ἄς πάρουμε τήν Ἰνδία, τήν Ἰνδοκίνα καί τήν Κίνα. Εἶναι γνωστό ὅτι αὐτές τίς τρεῖς ἀποικιακές καί μισοαποικιακές χῶρες μέ πληθυσμό 600-700 ἑκατομμύρια ψυχές τίς ἐκμεταλλεύεται τό χρηματιστικό κεφάλαιο μερικῶν ἰμπεριαλιστικῶν δυνάμεων:

τῆς 'Αγγλίας, τῆς Γαλλίας, τῆς 'Ιαπωνίας, τῶν 'Ενωμένων Πολιτειῶν κτλ. Ἄς ὑποθέσουμε ὅτι αὐτές οἱ ἰμπεριαλιστικές χῶρες συνάπτουν συμμαχία, ἡ μιά ἐνάντια στήν ἄλλη, μέ σκοπό νά ὑπερασπίσουν ἤ νά ἐπεκτείνουν τίς κτήσεις, τά συμφέροντα καί τίς «σφαῖρες ἐπιροῆς» τους στά παραπάνω ἀσιατικά κράτη. Αὐτές θά εἶναι «διιμπεριαλιστικές» ἤ «ὑπεριμπεριαλιστικές» συμμαχίες. Ἄς ὑποθέσουμε ὅτι *ὅλες* οἱ ἰμπεριαλιστικές Δυνάμεις συγκροτοῦν μιά συμμαχία γιά τό «εἰρηνικό» μοίρασμα τῶν παραπάνω ἀσιατικῶν χωρῶν. Αὐτό θά εἶναι ἕνα «διεθνῶς ἑνωμένο χρηματιστικό κεφάλαιο». Ἔμπρακτα παραδείγματα μιᾶς τέτιας συμμαχίας ὑπάρχουν στήν ἱστορία τοῦ 20οῦ αἰώνα, π.χ. στίς σχέσεις τῶν Δυνάμεων πρός τήν Κίνα[160]. Γεννιέται τό ἐρώτημα: εἶναι «νοητό» ἄραγε νά ὑποθέσει κανείς ὅτι σέ συνθῆκες διατήρησης τοῦ καπιταλισμοῦ (καί ἀκριβῶς τέτιες συνθῆκες προϋποθέτει ὁ Κάουτσκι) οἱ συμμαχίες αὐτοῦ τοῦ εἴδους δέν θά ἦταν ὀλιγόχρονες; ὅτι θά ἀπόκλειαν τίς προστριβές, τίς συγκρούσεις καί τήν πάλη σέ ὅλες τίς πιθανές μορφές;

'Αρκεῖ νά μπεῖ ξεκάθαρα τό ἐρώτημα, γιά νά μήν μπορεῖ νά δόσει κανείς ἄλλη ἀπάντηση, ἐκτός ἀπό ἀρνητική. Γιατί στίς συνθῆκες τοῦ καπιταλισμοῦ *δέν* εἶναι νοητή ἄλλη βάση γιά τό μοίρασμα τῶν σφαιρῶν ἐπιροῆς, συμφερόντων, ἀποικιῶν κ.ἄ., ἐκτός ἀπό τή βάση πού ὑπολογίζει τή *δύναμη* τῶν χωρῶν πού συμμετέχουν στό μοίρασμα, τή γενική οἰκονομική, τή χρηματιστική, τή στρατιωτική κτλ. δύναμη. 'Η δύναμη ὅμως δέν ἀλλάζει ὁμοιόμορφα στίς χῶρες πού συμμετέχουν στό μοίρασμα, γιατί στίς συνθῆκες τοῦ καπιταλισμοῦ δέν μπορεῖ νά ὑπάρχει *ἰσόμετρη* ἀνάπτυξη τῶν χωριστῶν ἐπιχειρήσεων, τράστ, κλάδων τῆς βιομηχανίας καί χωρῶν. Πρίν ἀπό μισό αἰώνα ἡ Γερμανία ἦταν ἕνα ἀξιοθρήνητο μηδενικό, ἄν συγκρίνουμε τήν καπιταλιστική της δύναμη μέ τή δύναμη τῆς τότε 'Αγγλίας. Τό ἴδιο καί ἡ 'Ιαπωνία σέ σύγκριση μέ τή Ρωσία. Εἶναι λοιπόν «νοητό» νά προϋποθέτει κανείς ὅτι ὕστερα ἀπό καμιά δεκαριά χρόνια θά ἔμενε ἀμετάβλητος ὁ συσχετισμός τῶν δυνάμεων ἀνάμεσα στίς ἰμπεριαλιστικές Δυνάμεις; Εἶναι ἐντελῶς ἀκατανόητο.

Γι'αὐτό οἱ «διιμπεριαλιστικές» ἤ «ὑπεριμπεριαλιστικές» συμμαχίες στήν καπιταλιστική πραγματικότητα καί ὄχι στήν εὐτελή μικροαστική φαντασία τῶν ἄγγλων παπάδων ἤ τοῦ γερμανοῦ «μαρξιστῆ» Κάουτσκι—μέ ὁποιαδήποτε μορφή κι'ἄν κλείνονται αὐτές οἱ συμμαχίες, μέ τή μορφή ἑνός ἰμπεριαλιστικοῦ συνασπισμοῦ ἐνάντια σ'ἕναν ἄλλο ἰμπεριαλιστικό συνα-

σπισμό, ἤ μέ τή μορφή μιᾶς γενικῆς συμμαχίας *ὅλων* τῶν ἰμπεριαλιστικῶν Δυνάμεων—ἀποτελοῦν ἁπλῶς ἀναπόφευκτες «ἀνάπαυλες» ἀνάμεσα στούς πολέμους. Οἱ εἰρηνικές συμμαχίες προετοιμάζουν τούς πολέμους καί μέ τή σειρά τους ξεπηδοῦν ἀπό τούς πολέμους, καθορίζοντας ἡ μιά τήν ἄλλη, γεννώντας τή διαδοχή τῶν μορφῶν τῆς εἰρηνικῆς καί τῆς μή εἰρηνικῆς πάλης πάνω στό *ἴδιο ἀκριβῶς* ἔδαφος τῶν ἰμπεριαλιστικῶν σχέσεων καί τῶν ἀμοιβαίων σχέσεων τῆς παγκόσμιας οἰκονομίας καί τῆς παγκόσμιας πολιτικῆς. Ὁ πάνσοφος ὅμως Κάουτσκι, γιά νά καθησυχάσει τούς ἐργάτες καί νά τούς συμφιλιώσει μέ τούς σοσιαλσωβινιστές πού πέρασαν μέ τό μέρος τῆς ἀστικῆς τάξης, *ἀποσπᾶ* τόν ἕνα κρίκο τῆς ἑνιαίας ἁλυσίδας ἀπό τόν ἄλλο, ἀποσπᾶ τή σημερινή εἰρηνική (καί ὑπεριμπεριαλιστική, μάλιστα ὑπέρ ὑπεριμπεριαλιστική) συμμαχία *ὅλων* τῶν δυνάμεων γιά τόν «κατευνασμό» τῆς Κίνας (θυμηθεῖτε τήν καταστολή τῆς ἐξέγερσης τῶν μπόξερ[161]) ἀπό τήν αὐριανή μή εἰρηνική σύγκρουση, πού προετοιμάζει τή μεθαυριανή ξανά «εἰρηνική» γενική συμμαχία γιά τό μοίρασμα λ.χ. τῆς Τουρκίας *κτλ. κτλ.* Ἀντί τῆς ζωντανῆς σύνδεσης τῶν περιόδων τῆς ἰμπεριαλιστικῆς εἰρήνης μέ τίς περιόδους τῶν ἰμπεριαλιστικῶν πολέμων, ὁ Κάουτσκι προσφέρει στούς ἐργάτες μιά νεκρή ἀφαίρεση, γιά νά τούς συμφιλιώσει μέ τούς νεκρούς ἡγέτες τους.

Ὁ ἀμερικανός Χίλ, στόν πρόλογο τοῦ βιβλίου του «Ἡ ἱστορία τῆς διπλωματίας στή διεθνή ἀνάπτυξη τῆς Εὐρώπης», ξεχωρίζει τίς παρακάτω περιόδους τῆς νεότατης ἱστορίας τῆς διπλωματίας: 1) τήν ἐποχή τῆς ἐπανάστασης· 2) τό συνταγματικό κίνημα· 3) τήν ἐποχή τοῦ «ἐμπορικοῦ ἰμπεριαλισμοῦ»* τῶν ἡμερῶν μας. Ἕνας ἄλλος συγγραφέας χωρίζει τήν ἱστορία τῆς «παγκόσμιας πολιτικῆς» τῆς Μεγάλης Βρετανίας ἀπό τό 1870 καί δῶ σέ 4 περιόδους: 1) τήν πρώτη ἀσιατική (πάλη ἐνάντια στήν κίνηση τῆς Ρωσίας στήν Κεντρική Ἀσία μέ κατεύθυνση πρός τήν Ἰνδία)· 2) τήν Ἀφρικανική (περίπου 1885-1902)—πάλη ἐνάντια στή Γαλλία γιά τό μοίρασμα τῆς Ἀφρικῆς («Φασόντα»** 1898—παραλίγο πόλεμος μέ τή Γαλλία)· 3) τή δεύτερη ἀσιατική (σύμφωνο μέ τήν Ἰαπωνία ἐνάντια στή Ρωσία) καί 4) τήν «εὐρωπαϊκή»—κυρίως ἐνάντια στή Γερμανία***. «Οἱ πολιτικές ἀψιμαχίες τῶν ἐμπροσθοφυλακῶν διαδρα-

* David Jayne Hill. «A History of the Diplomacy in the international development of Europe», vol. I, p. X.

** «Φασόντα»—πόλη στό Σουδάν τῆς Ἀφρικῆς. *Σημ. μετ.*

*** Schilder, στό ἔργο πού ἀναφέραμε, σελ. 178.

ματίζονται πάνω στό οἰκονομικό ἔδαφος», ἔγραφε ἀκόμη ἀπό τό 1905 ὁ τραπεζικός «παράγοντας» Ρίσσερ, ἀναφέροντας πῶς τό γαλλικό χρηματιστικό κεφάλαιο μέ τίς πράξεις του στήν 'Ιταλία, προετοίμαζε τήν πολιτική συμμαχία αὐτῶν τῶν χωρῶν, πῶς ξετυλίχτηκε ἡ πάλη ἀνάμεσα στή Γερμανία καί τήν 'Αγγλία γιά τήν Περσία, ἡ πάλη ὅλων τῶν εὐρωπαϊκῶν κεφαλαίων γιά τά δάνεια τῆς Κίνας κ.ἄ. Νά λοιπόν ποιά εἶναι ἡ ζωντανή πραγματικότητα τῶν «ὑπεριμπεριαλιστικῶν» εἰρηνικῶν συμμαχιῶν στήν ἀδιάρηκτη σύνδεσή τους μέ τίς καθαρά ἰμπεριαλιστικές συγκρούσεις.

'Η συγκάλυψη τῶν πιό βαθιῶν ἀντιθέσεων τοῦ ἰμπεριαλισμοῦ ἀπό τόν Κάουτσκι, συγκάλυψη πού μετατρέπεται ἀναπότρεπτα σέ ἐξωραϊσμό τοῦ ἰμπεριαλισμοῦ, δέν γίνεται χωρίς ν'ἀφήσει ἴχνη καί στήν κριτική τῶν πολιτικῶν ἰδιοτήτων τοῦ ἰμπεριαλισμοῦ πού κάνει ὁ συγγραφέας αὐτός. 'Ο ἰμπεριαλισμός εἶναι ἡ ἐποχή τοῦ χρηματιστικοῦ κεφαλαίου καί τῶν μονοπωλίων, πού παντοῦ ἔχουν τήν τάση πρός τήν κυριαρχία καί ὄχι πρός τήν ἐλευθερία. 'Αντίδραση σ'ὅλη τή γραμμή κάτω ἀπό ὁποιοδήποτε πολιτικό καθεστώς, ὄξυνση στό ἔπακρο τῶν ἀντιθέσεων καί σ'αὐτό τόν τομέα—νά τό ἀποτέλεσμα αὐτῶν τῶν τάσεων. 'Ιδιαίτερα ὀξύνεται ἐπίσης ἡ ἐθνική καταπίεση καί ἡ τάση πρός τίς προσαρτήσεις, δηλαδή πρός τήν παραβίαση τῆς ἐθνικῆς ἀνεξαρτησίας (γιατί ἡ προσάρτηση δέν εἶναι τίποτε ἄλλο παρά παραβίαση τῆς αὐτοδιάθεσης τῶν ἐθνῶν). 'Ο Χίλφερντινγκ ὑπογραμμίζει σωστά τή σχέση ἀνάμεσα στόν ἰμπεριαλισμό καί τήν ἔνταση τῆς ἐθνικῆς καταπίεσης: «Στίς χῶρες πού μόλις ἀνακαλύφθηκαν—γράφει—τό εἰσαγόμενο κεφάλαιο ἐντείνει τίς ἀντιθέσεις καί προκαλεῖ τήν ἀδιάκοπα ἀναπτυσσόμενη ἀντίσταση τῶν λαῶν, πού ξυπνοῦν καί ἀποκτοῦν ἐθνική συνείδηση, ἐνάντια στούς εἰσβολεῖς. 'Η ἀντίσταση αὐτή εὔκολα μπορεῖ νά πάρει ἐπικίνδυνες διαστάσεις ἐνάντια στό ξένο κεφάλαιο. 'Επαναστατικοποιοῦνται ριζικά οἱ παλιές κοινωνικές σχέσεις, σπάει ἡ χιλιόχρονη ἀγροτική ἀπομόνωση «τῶν ἐθνῶν πού ἔμειναν ἔξω ἀπ'τήν ἱστορία», τά ἔθνη αὐτά τραβιοῦνται στή δίνη τοῦ καπιταλισμοῦ. 'Ο ἴδιος ὁ καπιταλισμός δίνει λίγο-λίγο στούς ὑποδουλωμένους τά μέσα καί τούς τρόπους γιά τήν ἀπελευθέρωσή τους. Καί οἱ ὑποδουλωμένοι προβάλλουν τόν ἴδιο σκοπό, πού κάποτε φαινόταν στά εὐρωπαϊκά ἔθνη ὁ ἀνώτερος ἀπ'ὅλους: τή δημιουργία ἑνιαίου ἐθνικοῦ κράτους σάν μέσου γιά τήν οἰκονομική καί πολιτιστική ἐλευθερία. Αὐτό τό κίνημα ἀνεξαρτησίας ἀπειλεῖ τό εὐρωπαϊκό

κεφάλαιο στίς πιό πολύτιμές του περιοχές ἐκμετάλλευσης, πού τοῦ ὑπόσχονται τίς λαμπρότερες προοπτικές· καί τό εὐρωπαϊκό κεφάλαιο μπορεῖ νά διατηρεῖ τήν κυριαρχία του μονάχα μέ τήν ἀδιάκοπη αὔξηση τῶν στρατιωτικῶν του δυνάμεων»*.

Σ'αὐτό πρέπει νά προσθέσουμε ὅτι ὄχι μόνο στίς χῶρες πού ἀνακαλύφθηκαν τελευταῖα, ἀλλά καί στίς παλιές, ὁ ἰμπεριαλισμός ὁδηγεῖ σέ προσαρτήσεις, στό δυνάμωμα τῆς ἐθνικῆς καταπίεσης καί συνεπῶς καί στήν ἔνταση τῆς ἀντίστασης. 'Ενῶ ὁ Κάουτσκι παίρνει θέση ἐνάντια στό δυνάμωμα τῆς πολιτικῆς ἀντίδρασης τοῦ ἰμπεριαλισμοῦ, παραβλέπει ἕνα ἐξαιρετικά ἐπιτακτικό ζήτημα, ὅτι στήν ἐποχή τοῦ ἰμπεριαλισμοῦ δέν μπορεῖ νά ὑπάρχει ἑνότητα μέ τούς ὀπορτουνιστές. 'Ενῶ παίρνει θέση ἐνάντια στίς προσαρτήσεις, προσδίνει σ'αὐτή του τήν ἀντίθεση μιά τέτια μορφή, πού εἶναι ἡ πιό ἀβλαβής καί ἡ πιό εὐπρόσδεκτη γιά τούς ὀπορτουνιστές. 'Απευθύνεται ἄμεσα στό γερμανικό ἀκροατήριο, κι'ὅμως συγκαλύπτει ἀκριβῶς τό πιό σπουδαῖο καί τό πιό ἐπίκαιρο, ὅτι λογουχάρη ἡ 'Αλσατία καί ἡ Λωραίνη εἶναι προσαρτημένες ἀπό τή Γερμανία. Γιά νά χαρακτηρίσουμε αὐτή τήν «παρέκκλιση τῆς σκέψης» τοῦ Κάουτσκι, ἄς πάρουμε ἕνα παράδειγμα. Ἄς ὑποθέσουμε ὅτι ἕνας ἰάπωνας καταδικάζει τήν προσάρτηση τῶν Φιλιππίνων ἀπό τούς ἀμερικανούς. Γεννιέται τό ἐρώτημα: Θά πιστέψουν ἄραγε πολλοί ὅτι τό κάνει αὐτό ἀπό ἔχθρα πρός τίς προσαρτήσεις γενικά καί ὄχι ἀπό τήν ἐπιθυμία νά προσαρτήσει ὁ ἴδιος τά νησιά τῶν Φιλιππίνων; Καί δέν θά χρειαστεῖ ἄραγε νά ὁμολογήσουμε ὅτι ὁ «ἀγώνας» τοῦ ἰάπωνα ἐνάντια στίς προσαρτήσεις μπορεῖ νά θεωρηθεῖ εἰλικρινής καί πολιτικά τίμιος ἀποκλειστικά καί μόνο στήν περίπτωση πού θά ξεσηκωθεῖ ἐνάντια στήν προσάρτηση τῆς Κορέας ἀπό τήν 'Ιαπωνία, στήν περίπτωση πού θά ἀπαιτήσει τήν ἐλευθερία ἀποχωρισμοῦ τῆς Κορέας ἀπό τήν 'Ιαπωνία;

Καί ἡ θεωρητική ἀνάλυση τοῦ ἰμπεριαλισμοῦ πού δίνει ὁ Κάουτσκι, καί ἡ οἰκονομική καί ἡ πολιτική κριτική τοῦ ἰμπεριαλισμοῦ, εἶναι διαποτισμένες *πέρα γιά πέρα* ἀπό τό ἐντελῶς ἀσυμβίβαστο μέ τό μαρξισμό πνεῦμα τῆς ἀπόκρυψης καί τῆς ἄμβλυνσης τῶν πιό βασικῶν ἀντιθέσεων, ἀπό τήν προσπάθεια νά ὑπερασπίσει μέ κάθε θυσία τήν ἑνότητα μέ τόν ὀπορτουνισμό πού καταρέει μέσα στό εὐρωπαϊκό ἐργατικό κίνημα.

---

* «Τό χρηματιστικό κεφάλαιο», 487.

X. Η ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΘΕΣΗ ΤΟΥ ΙΜΠΕΡΙΑΛΙΣΜΟΥ

Εἴδαμε ὅτι, σύμφωνα μέ τήν οἰκονομική του οὐσία, ὁ ἰμπεριαλισμός εἶναι μονοπωλιακός καπιταλισμός. Καί μ'αὐτό καθορίζεται ἤδη ἡ ἱστορική θέση τοῦ ἰμπεριαλισμοῦ, γιατί τό μονοπώλιο πού γεννιέται πάνω στή βάση τοῦ ἐλεύθερου συναγωνισμοῦ, καί ἀκριβῶς ἀπό τόν ἐλεύθερο συναγωνισμό, εἶναι πέρασμα ἀπό τήν καπιταλιστική σέ μιά ὑψηλότερη κοινωνικοοικονομική μορφή οἰκονομίας. Πρέπει νά ὑπογραμμίσουμε ἰδιαίτερα τέσσερα κύρια εἴδη μονοπωλίων ἤ τέσσερις κύριες ἐκδηλώσεις τοῦ μονοπωλιακοῦ καπιταλισμοῦ, πού εἶναι χαρακτηριστικές γιά τήν ἐποχή πού ἐξετάζουμε.

Πρῶτο, τό μονοπώλιο ξεπήδησε ἀπό τή συγκέντρωση τῆς παραγωγῆς σέ μιά πολύ ὑψηλή βαθμίδα τῆς ἀνάπτυξής της. Εἶναι οἱ μονοπωλιακές ἑνώσεις τῶν καπιταλιστῶν, τά καρτέλ, τά συνδικάτα, τά τράστ. Εἴδαμε τί τεράστιο ρόλο παίζουν αὐτά στή σύγχρονη οἰκονομική ζωή. Στίς ἀρχές τοῦ 20οῦ αἰώνα ἀπόκτησαν ἀπόλυτη ὑπεροχή στίς προηγμένες χῶρες, καί ἄν τά πρῶτα βήματα στό δρόμο τῆς καρτελοποίησης ἔγιναν νωρίτερα στίς χῶρες μέ ὑψηλούς προστατευτικούς δασμούς (Γερμανία, 'Αμερική), στήν 'Αγγλία μέ τό σύστημά της τοῦ ἐλεύθερου ἐμπορίου παρουσιάστηκε ἁπλῶς λίγο ἀργότερα τό ἴδιο ἀκριβῶς βασικό γεγονός—γέννηση τῶν μονοπωλίων ἀπό τή συγκέντρωση τῆς παραγωγῆς.

Δεύτερο, τά μονοπώλια ὁδήγησαν στήν ἔνταση τῆς ἁρπαγῆς τῶν σπουδαιότερων πηγῶν πρώτων ὑλῶν, ἰδιαίτερα γιά τή βασική καί τήν πιό καρτελοποιημένη βιομηχανία τῆς καπιταλιστικῆς κοινωνίας: τή βιομηχανία τοῦ πετροκάρβουνου καί τοῦ σίδερου. Ἡ μονοπωλιακή κατοχή τῶν σπουδαιότερων πηγῶν πρώτων ὑλῶν αὔξησε τεράστια τήν ἐξουσία τοῦ μεγάλου κεφαλαίου καί ὄξυνε τήν ἀντίθεση ἀνάμεσα στήν καρτελοποιημένη καί τή μή καρτελοποιημένη βιομηχανία.

Τρίτο, τό μονοπώλιο προῆλθε ἀπό τίς τράπεζες. Οἱ τράπεζες μετατράπηκαν ἀπό μετριόφρονες μεσολαβητικές ἐπιχειρήσεις σέ μονοπωλητές τοῦ χρηματιστικοῦ κεφαλαίου. Κάπου τρεῖς ὥς πέντε ἀπό τίς μεγαλύτερες τράπεζες ἑνός ὁποιουδήποτε ἀπό τά πιό προηγμένα καπιταλιστικά ἔθνη πραγματοποίησαν τήν «προσωπική ἕνωση» τοῦ βιομηχανικοῦ καί τοῦ τραπεζικοῦ κεφαλαίου, συγκέντρωσαν στά χέρια τους τή διαχείριση δισεκατομμυρίων καί δισεκατομμυρίων, πού ἀποτελοῦν τό μεγαλύτερο μέρος τῶν κεφαλαίων καί τῶν χρηματικῶν ἐσόδων μιᾶς ὁλόκληρης

χώρας. Μιά χρηματιστική ὀλιγαρχία, πού ἁπλώνει ἕνα πυκνό δίχτυ σχέσεων ἐξάρτησης σέ ὅλους χωρίς ἐξαίρεση τούς οἰκονομικούς καί πολιτικούς θεσμούς τῆς σύγχρονης ἀστικῆς κοινωνίας—αὐτή εἶναι ἡ πιό ἀνάγλυφη ἐκδήλωση αὐτοῦ τοῦ μονοπωλίου.

Τέταρτο, τό μονοπώλιο προῆλθε ἀπό τήν ἀποικιακή πολιτική. Στά πολυάριθμα «παλιά» ἐλατήρια τῆς ἀποικιακῆς πολιτικῆς τό χρηματιστικό κεφάλαιο πρόσθεσε καί τόν ἀγώνα γιά τίς πηγές πρώτων ὑλῶν, γιά τήν ἐξαγωγή κεφαλαίου, γιά τίς «σφαῖρες ἐπιροῆς», δηλ. γιά τίς σφαῖρες προσοδοφόρων συμφωνιῶν, παραχωρήσεων, μονοπωλιακῶν κερδῶν κ.ἄ.—τέλος γιά οἰκονομικό ἔδαφος γενικά. Ὅταν οἱ εὐρωπαϊκές Δυνάμεις κατεῖχαν λ.χ. μέ τίς ἀποικίες τους τό ἕνα δέκατο τῆς Ἀφρικῆς, ὅπως αὐτό συνέβαινε ἀκόμη ὥς τό 1876, τότε ἡ ἀποικιακή πολιτική μποροῦσε ν᾽ἀναπτύσσεται ὄχι μέ μονοπωλιακό τρόπο, ἀλλά μέ τόν τύπο, μποροῦμε νά ποῦμε, τῆς «ἐλεύθερης ἁρπακτικῆς» κατάληψης ἐδαφῶν. Ὅταν ὅμως εἶχαν καταληφθεῖ πιά τά $^{9}/_{10}$ τῆς Ἀφρικῆς (γύρω στά 1900), ὅταν ὅλος ὁ κόσμος εἶχε πιά μοιραστεῖ, ἦρθε ἀναπόφευκτα ἡ ἐποχή τῆς μονοπωλιακῆς κατοχῆς τῶν ἀποικιῶν καί συνεπῶς τῆς ἐξαιρετικά ὀξυμένης πάλης γιά τό μοίρασμα καί τό ξαναμοίρασμα τοῦ κόσμου.

Εἶναι πασίγνωστο πόσο ὁ μονοπωλιακός καπιταλισμός ὄξυνε ὅλες τίς ἀντιθέσεις τοῦ καπιταλισμοῦ. Ἀρκεῖ νά ἀναφέρουμε τήν ἀκρίβεια τῶν εἰδῶν καί τό ζυγό τῶν καρτέλ. Ἡ ὄξυνση αὐτή τῶν ἀντιθέσεων ἀποτελεῖ τήν πιό ἰσχυρή κινητήρια δύναμη τῆς μεταβατικῆς ἱστορικῆς περιόδου, πού ἄρχισε ἀπό τόν καιρό τῆς ὁριστικῆς νίκης τοῦ παγκόσμιου χρηματιστικοῦ κεφαλαίου.

Τά μονοπώλια, ἡ ὀλιγαρχία, ἡ τάση πρός τήν κυριαρχία στή θέση τῶν τάσεων πρός τήν ἐλευθερία, ἡ ἐκμετάλλευση ὁλοένα καί μεγαλύτερου ἀριθμοῦ μικρῶν ἤ ἀδύνατων ἐθνῶν ἀπό μιά μικρή χούφτα πλουσιότατα ἤ ἰσχυρότατα ἔθνη—ὅλα αὐτά γέννησαν τά διακριτικά γνωρίσματα τοῦ ἰμπεριαλισμοῦ; πού μᾶς ἀναγκάζουν νά τόν χαρακτηρίσουμε σάν παρασιτικό καπιταλισμό ἤ καπιταλισμό πού σαπίζει. Ὅλο καί πιό ἐξόφθαλμα ἐκδηλώνεται, σάν μιά ἀπό τίς τάσεις τοῦ ἰμπεριαλισμοῦ, ἡ δημιουργία τοῦ «κράτους-εἰσοδηματία», τοῦ κράτους-τοκογλύφου, πού ἡ ἀστική του τάξη ζεῖ ὅλο καί περισσότερο ἀπό τήν ἐξαγωγή κεφαλαίου καί ἀπό τό «κόψιμο κουπονιῶν». Θά ἦταν λάθος νά νομίζει κανείς ὅτι αὐτή ἡ τάση πρός τό σάπισμα ἀποκλείει τή γρήγορη ἀνάπτυξη τοῦ καπιταλισμοῦ. Ὄχι,

ὁρισμένοι κλάδοι τῆς βιομηχανίας, ὁρισμένα στρώματα τῆς ἀστικῆς τάξης, ὁρισμένες χῶρες ἐκδηλώνουν στήν ἐποχή τοῦ ἰμπεριαλισμοῦ, μέ μεγαλύτερη ἤ μικρότερη δύναμη πότε τή μιά καί πότε τήν ἄλλη ἀπ᾽αὐτές τίς τάσεις. Σάν σύνολο ὁ καπιταλισμός ἀναπτύσσεται ἀσύγκριτα πιό γρήγορα, ἀπό προηγούμενα, αὐτή ὅμως ἡ ἀνάπτυξη ὄχι μόνο γίνεται γενικά πιό ἀνισόμετρη, ἀλλά ἡ ἀνισομετρία ἐκδηλώνεται ἐπίσης στό σάπισμα εἰδικά τῶν χωρῶν πού εἶναι πιό ἰσχυρές σέ κεφάλαια (᾽Αγγλία).

Σχετικά μέ τήν ταχύτητα τῆς οἰκονομικῆς ἀνάπτυξης τῆς Γερμανίας, ὁ Ρίσσερ, συγγραφέας μιᾶς μελέτης γιά τίς μεγάλες γερμανικές τράπεζες, λέει: «῾Η ὄχι πολύ ἀργή πρόοδος τῆς ἐποχῆς πού προηγήθηκε (1848-1870) ἔχει ἀπέναντι στήν ταχύτητα τῆς ἀνάπτυξης ὅλης τῆς οἰκονομίας τῆς Γερμανίας καί εἰδικά τῶν τραπεζῶν της σ᾽αὐτή τήν περίοδο (1870-1905) τή σχέση περίπου πού ἔχει ἡ ταχύτητα τῆς ταχυδρομικῆς ἅμαξας τοῦ παλιοῦ καλοῦ καιροῦ πρός τήν ταχύτητα τοῦ σημερινοῦ αὐτοκινήτου, τό ὁποῖο τρέχει τόσο ἰλιγγιωδῶς, πού γίνεται κάποτε ἐπικίνδυνο καί γιά τόν ἀμέριμνο πεζό καί γιά τούς ἴδιους τούς ἐπιβάτες τοῦ αὐτοκινήτου». Μέ τή σειρά του τό χρηματιστικό αὐτό κεφάλαιο, πού ἀναπτύχθηκε μέ ἀσυνήθιστη ταχύτητα, ἀκριβῶς γιατί ἀναπτύχθηκε τόσο γρήγορα, δέν ἔχει καμιά ἀντίρηση νά περάσει σέ μιά πιό «ἤρεμη» κατοχή τῶν ἀποικιῶν πού εἶναι γιά κατάληψη, ὄχι μόνο μέ εἰρηνικά μέσα, ἀπό τά πιό πλούσια ἔθνη. Στίς ῾Ενωμένες Πολιτεῖες ἡ οἰκονομική ἀνάπτυξη στίς τελευταῖες δεκαετίες ἦταν ἀκόμη πιό γοργή ἀπό τήν ἀνάπτυξη τῆς Γερμανίας καί ἀκριβῶς *χάρη* σ᾽αὐτό ἐκδηλώθηκαν πολύ καθαρά τά παρασιτικά γνωρίσματα τοῦ νεότατου ἀμερικανικοῦ καπιταλισμοῦ. ᾽Από τήν ἄλλη μεριά, ἡ σύγκριση ἔστω καί τῆς δημοκρατικῆς ἀμερικανικῆς ἀστικῆς τάξης μέ τή μοναρχική ἰαπωνική ἤ γερμανική δείχνει ὅτι ἀκόμη καί ἡ μεγαλύτερη πολιτική διαφορά ἀδυνατίζει στόν ἀνώτατο βαθμό στήν ἐποχή τοῦ ἰμπεριαλισμοῦ—ὄχι γιατί γενικά ἡ διαφορά αὐτή δέν εἶναι σημαντική, μά γιατί σ᾽ὅλες αὐτές τίς περιπτώσεις γίνεται λόγος γιά μιά ἀστική τάξη μέ σαφῆ γνωρίσματα παρασιτισμοῦ.

Τά ὑψηλά μονοπωλιακά κέρδη πού βγάζουν οἱ καπιταλιστές ἑνός ἀπό τούς πολλούς κλάδους τῆς βιομηχανίας, μιᾶς ἀπό τίς πολλές χῶρες κτλ. τούς δίνουν τήν οἰκονομική δυνατότητα νά ἐξαγοράζουν ὁρισμένα στρώματα τῶν ἐργατῶν, προσωρινά μάλιστα καί μιά ἀρκετά σημαντική μειοψηφία τους, τραβώντας τους μέ τό μέρος τῆς ἀστικῆς τάξης τοῦ δοσμένου κλάδου ἤ τοῦ

δοσμένου ἔθνους ἐνάντια σ᾽ὅλους τούς ὑπόλοιπους. Καί ὁ ὀξυμένος ἀνταγωνισμός τῶν ἰμπεριαλιστικῶν ἐθνῶν γιά τό μοίρασμα τοῦ κόσμου δυναμώνει αὐτή τήν τάση. Ἔτσι δημιουργεῖται ὁ δεσμός τοῦ ἰμπεριαλισμοῦ μέ τόν ὀπορτουνισμό, δεσμός πού στήν ᾽Αγγλία ἐκδηλώθηκε πιό νωρίς καί πιό ξεκάθαρα ἀπό κάθε ἄλλο μέρος, χάρη στό γεγονός ὅτι μερικά ἰμπεριαλιστικά γνωρίσματα ἀνάπτυξης παρατηρήθηκαν ἐδῶ πολύ πιό νωρίς ἀπ᾽ὅ,τι στίς ἄλλες χῶρες. Μερικοί συγγραφεῖς, λ.χ. ὁ Λ. Μάρτοφ, συνηθίζουν νά ἀγνοοῦν τό γεγονός τοῦ δεσμοῦ πού ὑπάρχει ἀνάμεσα στόν ἰμπεριαλισμό καί τόν ὀπορτουνισμό μέσα στό ἐργατικό κίνημα—γεγονός πού τώρα χτυπάει ἰδιαίτερα στά μάτια—μέ «στερεότυπα αἰσιόδοξους» (στό πνεῦμα τοῦ Κάουτσκι καί τοῦ Χούισμανς) συλλογισμούς σάν τόν παρακάτω: ἡ ὑπόθεση τῶν ἐχθρῶν τοῦ καπιταλισμοῦ δέν θά εἶχε καμιά ἐλπίδα ἐπιτυχίας, ἄν ὁ προηγμένος ἀκριβῶς καπιταλισμός ὁδηγοῦσε στό δυνάμωμα τοῦ ὀπορτουνισμοῦ, ἄν ἀκριβῶς οἱ καλύτερα πληρωνόμενοι ἐργάτες ἔδειχναν τάσεις πρός τόν ὀπορτουνισμό κτλ. Δέν πρέπει νά αὐτοαπατόμαστε σχετικά μέ τή σημασία αὐτῆς τῆς «αἰσιοδοξίας»: εἶναι αἰσιοδοξία πού ἀφορᾶ τόν ὀπορτουνισμό, εἶναι αἰσιοδοξία πού χρησιμεύει γιά νά συγκαλύπτει τόν ὀπορτουνισμό. Στήν πραγματικότητα ὅμως ἡ ἐξαιρετική ταχύτητα καί ὁ ἐξαιρετικά ἀποκρουστικός χαρακτήρας τῆς ἀνάπτυξης τοῦ ὀπορτουνισμοῦ δέν ἐγγυᾶται καθόλου τή σταθερή νίκη του, ὅπως ἡ ταχύτητα μέ τήν ὁποία ἀναπτύσσεται ἕνα κακόηθες ἀπόστημα σ᾽ἕνα γερό ὀργανισμό μπορεῖ ἁπλῶς νά ἐπιταχύνει τό σπάσιμο τοῦ ἀποστήματος, τήν ἀπαλλαγή τοῦ ὀργανισμοῦ ἀπ᾽αὐτό. Πιό ἐπικίνδυνοι εἶναι στήν περίπτωση αὐτή οἱ ἄνθρωποι πού δέν θέλουν νά καταλάβουν ὅτι ὁ ἀγώνας ἐνάντια στόν ἰμπεριαλισμό εἶναι κούφια καί ψεύτικη φρασεολογία, ἄν δέν συνδέεται ἀδιάρηκτα μέ τόν ἀγώνα ἐνάντια στόν ὀπορτουνισμό.

᾽Απ᾽ὅλα ὅσα εἴπαμε πιό πάνω γιά τήν οἰκονομική οὐσία τοῦ ἰμπεριαλισμοῦ βγαίνει ὅτι πρέπει νά τόν χαρακτηρίσουμε σάν μεταβατικό ἤ, πιό σωστά, σάν καπιταλισμό πού πεθαίνει. ᾽Εξαιρετικά διδακτικό ἀπ᾽αὐτή τήν ἄποψη εἶναι τό γεγονός ὅτι τά συνηθισμένα λογάκια τῶν ἀστῶν οἰκονομολόγων πού περιγράφουν τό νεότατο καπιταλισμό εἶναι: «σύμπλεξη», «ἀπουσία ἀπομόνωσης», κτλ. Οἱ τράπεζες εἶναι «ἐπιχειρήσεις πού σύμφωνα μέ τά καθήκοντα καί τήν ἀνάπτυξή τους δέν ἔχουν καθαρά ἰδιωτικό-οἰκονομικό χαρακτήρα, ἀλλά ἀναπτύσσονται ὅλο καί περισσότερο ἀπό τή σφαίρα τῆς καθαρά ἰδιωτικῆς-οἰκονομικῆς

ρύθμισης». Καί αὐτός ὁ ἴδιος ὁ Ρίσσερ, στόν ὁποῖο ἀνήκουν τά τελευταῖα αὐτά λόγια, δηλώνει μέ ἐξαιρετικά σοβαρό ὕφος ὅτι «δέν ἐπαληθεύτηκε» ἡ «προφητεία» τῶν μαρξιστῶν σχετικά μέ τήν «κοινωνικοποίηση»!

Τί ἐκφράζει ὅμως αὐτή ἡ λεξούλα «σύμπλεξη»; Πιάνει μόνο τό πιό χτυπητό γνώρισμα τοῦ προτσές πού συντελεῖται μπροστά στά μάτια μας. Δείχνει ὅτι ὁ παρατηρητής μετράει τά χωριστά δέντρα, χωρίς νά βλέπει τό δάσος. Ἀντιγράφει δουλικά τό ἐξωτερικό, τό τυχαῖο, τό χαῶδες. Ἀποκαλύπτει ὅτι ὁ παρατηρητής εἶναι ἄνθρωπος πού πνίγεται μέσα στό ἀνεπεξέργαστο ὑλικό καί πού δέν μπορεῖ καθόλου νά ξεδιαλύνει τό νόημα καί τή σημασία του. «Συμπλέκονται τυχαῖα» ἡ κατοχή τῶν μετοχῶν καί οἱ σχέσεις τῶν ἀτομικῶν ἰδιοκτητῶν. Αὐτό ὅμως πού ἀποτελεῖ τό ὑπόβαθρο αὐτῆς τῆς «σύμπλεξης», αὐτό πού ἀποτελεῖ τή βάση του, εἶναι οἱ μεταβαλλόμενες κοινωνικές σχέσεις παραγωγῆς. Ὅταν ἡ μεγάλη ἐπιχείρηση γίνεται γιγάντια καί ὀργανώνει σχεδιασμένα, μέ βάση τόν ἀκριβή ὑπολογισμό ἑνός πλούτου στοιχείων, τήν προμήθεια τῆς ἀρχικῆς πρώτης ὕλης σέ διαστάσεις: $^2/_3$ ἤ $^3/_4$ τῆς συνολικῆς ποσότητας πού εἶναι ἀπαραίτητη γιά δεκάδες ἑκατομμύρια πληθυσμό· ὅταν ὀργανώνεται συστηματικά ἡ μεταφορά αὐτῆς τῆς πρώτης ὕλης στά πιό κατάλληλα γιά τήν παραγωγή σημεῖα, πού κάποτε ἀπέχουν τό ἕνα ἀπό τό ἄλλο ἑκατοντάδες καί χιλιάδες χιλιόμετρα· ὅταν ἀπό ἕνα κέντρο διευθύνονται ὅλα τά στάδια τῆς διαδοχικῆς κατεργασίας τῆς πρώτης ὕλης ὥς τήν παραγωγή μιᾶς ὁλόκληρης σειρᾶς ποικίλων ἕτοιμων προϊόντων· ὅταν ἡ διανομή αὐτῶν τῶν προϊόντων γίνεται μέ βάση ἕνα σχέδιο σέ δεκάδες καί ἑκατοντάδες ἑκατομμύρια καταναλωτές (πώληση τοῦ πετρελαίου καί στήν Ἀμερική καί στή Γερμανία ἀπό τό ἀμερικανικό «Τράστ πετρελαίου»)·—τότε γίνεται ὁλοφάνερο ὅτι ἔχουμε μπροστά μας μιά κοινωνικοποίηση τῆς παραγωγῆς καί καθόλου μιά ἁπλή «σύμπλεξη»—ὅτι οἱ σχέσεις τῆς ἀτομικῆς οἰκονομίας καί τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας ἀποτελοῦν ἕνα περίβλημα, πού δέν ἀνταποκρίνεται πιά στό περιεχόμενο, περίβλημα πού ἀναπόφευκτα δέν μπορεῖ παρά νά σαπίσει, ἄν ἀναβληθεῖ τεχνητά ὁ παραμερισμός του, περίβλημα πού μπορεῖ νά παραμένει σέ κατάσταση ἀποσύνθεσης ἕνα σχετικά μεγάλο χρονικό διάστημα (στή χειρότερη περίπτωση, ἄν ἡ θεραπεία τοῦ ὀπορτουνιστικοῦ ἀποστήματος τραβήξει σέ μάκρος), πού ἀναπόφευκτα ὅμως θά παραμεριστεῖ.

῾Ο ἐνθουσιώδης ὀπαδός τοῦ γερμανικοῦ ἰμπεριαλισμοῦ Σοῦλτσε-Γκέβερνιτς ἀναφωνεῖ:

«῎Αν τελικά ἡ διεύθυνση τῶν γερμανικῶν τραπεζῶν ἔχει ἀνατεθεῖ σέ μιά δωδεκάδα ἀνθρώπους, ἡ δράση τους εἶναι σήμερα κιόλας σπουδαιότερη γιά τό καλό τοῦ λαοῦ ἀπό τή δράση τῶν περισσότερων ὑπουργῶν τοῦ κράτους» (τούς συμφέρει νά ξεχνᾶνε ἐδῶ τή «σύμπλεξη» τῶν τραπεζιτῶν, τῶν ὑπουργῶν, τῶν βιομηχάνων καί τῶν εἰσοδηματιῶν...) «...῎Αν μελετήσουμε βαθιά καί ὁλοκληρωμένα τήν ἐξέλιξη τῶν τάσεων πού τονίσαμε, τότε προκύπτει ὅτι τό χρηματικό κεφάλαιο τοῦ ἔθνους εἶναι συνενωμένο στίς τράπεζες, ὅτι οἱ ἴδιες οἱ τράπεζες συνδέθηκαν μεταξύ τους σέ καρτέλ καί ὅτι τό κεφάλαιο τοῦ ἔθνους πού ζητάει τοποθέτηση ἔχει μετατραπεῖ σέ χρεόγραφα. Τότε πραγματοποιοῦνται τά μεγαλοφυῆ λόγια τοῦ Σαίν-Σιμόν: «῾Η σημερινή ἀναρχία τῆς παραγωγῆς, πού προέρχεται ἀπό τό γεγονός ὅτι οἱ οἰκονομικές σχέσεις ἀναπτύσσονται χωρίς ὁμοιόμορφη ρύθμιση, πρέπει νά παραχωρήσει τή θέση της στήν ὀργάνωση τῆς παραγωγῆς. ῾Η διεύθυνση τῆς παραγωγῆς δέν θά εἶναι πιά ὑπόθεση ἀπομονωμένων καί ἀνεξάρτητων τοῦ ἑνός ἀπ᾿τόν ἄλλο ἐπιχειρηματιῶν, πού ἀγνοοῦν τίς οἰκονομικές ἀνάγκες τῶν ἀνθρώπων, μά θά βρίσκεται στά χέρια ἑνός ὁρισμένου κοινωνικοῦ ἱδρύματος. ῾Η κεντρική ἐπιτροπή διαχείρισης, πού θά ἔχει τή δυνατότητα νά ἐποπτεύει ἀπό μιά ὑψηλότερη σκοπιά τόν πλατύ τομέα τῆς κοινωνικῆς οἰκονομίας, θά τή ρυθμίζει ἔτσι, πού νά ἀποβαίνει πρός ὄφελος ὅλης τῆς κοινωνίας, θά παραδίνει τά μέσα παραγωγῆς σέ κατάλληλα γι᾿αὐτή τή δουλιά χέρια καί εἰδικά θά φροντίζει νά ὑπάρχει σταθερή ἁρμονία ἀνάμεσα στήν παραγωγή καί στήν κατανάλωση. ῾Υπάρχουν ἱδρύματα πού περιέλαβαν στόν κύκλο τῶν καθηκόντων τους μιά ὁρισμένη ὀργάνωση τοῦ οἰκονομικοῦ ἔργου: Τά ἱδρύματα αὐτά εἶναι οἱ τράπεζες». ᾿Απέχουμε ἀκόμη πολύ ἀπό τήν ἡμέρα πού τά λόγια αὐτά τοῦ Σαίν-Σιμόν θά γίνουν πραγματικότητα, βρισκόμαστε ὅμως πιά στό δρόμο τῆς πραγματοποίησής τους: εἶναι ἕνας μαρξισμός διαφορετικός ἀπ᾿ὅ,τι τόν φανταζόταν ὁ Μάρξ, διαφορετικός ὅμως μονάχα στή μορφή»*.

Πραγματικά: ὡραία «ἀναίρεση» τοῦ Μάρξ, ἀναίρεση πού κάνει ἕνα βῆμα πρός τά πίσω ἀπό τήν ἀκριβή ἐπιστημονική ἀνάλυση τοῦ Μάρξ, πρός τήν εἰκασία, τήν ἔστω καί μεγαλοφυή, παρόλα αὐτά ὅμως μονάχα εἰκασία, τοῦ Σαίν-Σιμόν.

---

* «Grundriß der Sozialökonomik», 146.

ΠΡΟΠΑΡΑΣΚΕΥΑΣΤΙΚΑ ΥΛΙΚΑ

ΘΕΣΕΙΣ ΤΗΣ ΕΙΣΗΓΗΣΗΣ ΣΤΗ ΣΥΣΚΕΨΗ ΤΩΝ ΑΡΙΣΤΕΡΩΝ ΣΟΣΙΑΛΔΗΜΟΚΡΑΤΩΝ[162]

Θέσεις:

1. Ὁ πόλεμος καί τά ἐπακόλουθα. Γενική εἰκόνα.
2. Ὁ ἰμπεριαλιστικός χαρακτήρας
   1) ἀποικιακή ληστεία
   2) καταπίεση τῶν ἐθνῶν
   3) μοίρασμα τοῦ κόσμου.
3. Ἡ ἀποκάλυψη τοῦ σκοποῦ.
4. Ἡ διαστρέβλωση τοῦ χαρακτήρα του
   α) ἀπελευθέρωση τῶν λαῶν — καταπίεση
   β) δημοκρατία — δεσποτισμός (ἀντίδραση;)
   γ) πολιτισμός — βαρβαρότητα τοῦ πολέμου
   δ) εὐημερία — κοινωνικές μεταρυθμίσεις
   ε) εἰσοδήματα τῶν καπιταλ. — ἀκρίβεια!
5. Ὁ καπιταλισμός (Τρότσκι).
   (Κατάρευση τοῦ ἀστικοῦ κόσμου)...
6. Τή στιγμή τῆς πιό ἰσχυρῆς κρίσης τοῦ καπιταλισμοῦ, *ἡ ὁποία* (κρίση) καταδικάζει τό προλεταριάτο σέ τεράστιες θυσίες, τό καλοῦν νά ὑπερασπίζει τόν καπιταλισμό, ἀπαιτοῦν ταξική εἰρήνη.
7. Ἡ πάλη κατά τοῦ πολέμου...
8. Οἱ ἀποφάσεις τῶν συνεδρίων...
9. Τά ἐπίσημα κόμματα εἶναι ἐνάντια στίς ἀποφάσεις αὐτές
   { ψήφιση πιστώσεων
συμμετοχή στήν κυβέρνηση
ὑπέρ τοῦ συνασπισμοῦ } *Ὑπεράσπιση τῆς πατρίδας.*
10. Ἡ πάλη τῶν μειοψηφιῶν (καί τῶν κομμάτων) κατά τοῦ πολέμου.
11. Ἐπάνοδος τῆς ἐργατικῆς τάξης στό καθῆκον της.
12. ΔΣΓ.

13. Ἡ σύσκεψη τῆς Βέρνης[163]. (Ἀποκατάσταση **σύνδεσης.**)
14. Ἡ σημασία τῆς ταξικῆς πάλης.
15. α) οἱ ἐνέργειες τῶν ἐμπόλεμων χωρῶν...
    β) » » » οὐδέτερων » ...
16. Ἡ διεθνής ἐπέκταση.
17. Οἱ ὅροι εἰρήνης.
18. Ἡ ἔκκληση.

Γράφτηκε ἀνάμεσα στίς 19 καί 23 τοῦ Αὐγούστου (1 καί 5 τοῦ Σεπτέμβρη) 1915

Δημοσιεύεται γιά πρώτη φορά, σύμφωνα μέ τό χειρόγραφο
Μετάφραση ἀπ' τά γαλλικά καί τά γερμανικά

ΣΧΕΔΙΟ ΟΜΙΛΙΑΣ ΣΤΗ ΣΥΝΔΙΑΣΚΕΨΗ ΤΟΥ ΤΣΙΜΜΕΡΒΑΛΝΤ

1) *Ἰμπεριαλισμός* καί καταλήστευση
2) ἡ ἀπόσπαση τῆς προσοχῆς τοῦ ἐπαναστατικοῦ προλεταριάτου καί τό ἀδυνάτισμα τοῦ κινήματός του...
3) τό ξεσκέπασμα τῶν σοφιστειῶν τῆς ἀστικῆς τάξης,
—ἡ μιά ὁμάδα
—ἡ ἄλλη
4) devoir socialiste...*

5) τσιτάτο	ἀπ᾿τά κάτω 5. σελ. 5 ἀπ᾿τά πάνω— 7. σελ. 5 ἀπ᾿τά πάνω 1
6) οἱ γερμανοί σοσιαλδημοκράτες δέν μποροῦν νά ἐπικαλοῦνται τόν ἀγώνα κατά τοῦ τσαρισμοῦ 7) ἀναφερόμενος στή στάση τῶν γερμανῶν ἡγετῶν, ὁ τύπος μας θά μᾶς μεμφθεῖ	
8) τσιτάτο, σελ. 8, τέλος ἀπ᾿τή λέξη Même	½ σελ.
9) ἡ ρωσική σοσιαλδημοκρατία μέ τήν ψῆφο καί τήν *π α ρ ά ν ο μ η π ρ ο κ ή ρ υ ξ η* = remplit son devoir**	

*—τό καθῆκον τῶν σοσιαλιστῶν... *Ἡ Σύντ.*
**—ἐκπλήρωσε τό καθῆκον της. *Ἡ Σύντ.*

10) τή χρεοκοπία τῆς ΙΙ Διεθνοῦς εἶναι βλαβερό νά τή συγκαλύπτει κανείς, ἰδιαίτερα βλαβερό εἶναι τό «κέντρο»
11) ἡ χρεοκοπία αὐτή ἀποτελεῖ χρεοκοπία τοῦ ὀπορτουνισμοῦ | σελ. 11 [1]
12) ὁ σωβινισμός στή Ρωσία, συμπεριλαμβανομένου καί μέρους τῆς σοσιαλδημοκρατίας
13) τό μικρότερο κακό εἶναι ἡ ἧττα τοῦ τσαρισμοῦ
14) παράνομη ὀργάνωση καί ζύμωση

τσιτάτο (τέλος 15 καί 16) [1]

Γράφτηκε ἀνάμεσα
στίς 23 καί 26 τοῦ Αὐγούστου
(5 καί 8 τοῦ Σεπτέμβρη) 1915

Δημοσιεύεται γιά πρώτη φορά,
σύμφωνα μέ τό χειρόγραφο

ΠΡΟΣΘΗΚΗ ΣΤΗ ΔΗΛΩΣΗ ΤΗΣ ΑΡΙΣΤΕΡΑΣ ΤΟΥ ΤΣΙΜΜΕΡΒΑΛΝΤ[164]

No 1. noch die wichtigste Frage des Opportunismus berührt, noch die besonders schädliche Rolle des. s.-d. Zentrums aufdeckt *.

No 2. 'Εμεῖς ψηφίζουμε ὑπέρ, ἰδίως γιατί δυό γάλλοι σύντροφοι πρόβαλαν μιά σοβαρή γνώμη. 'Ακριβῶς αὐτοί ὑπόδειξαν τήν ἐξαιρετική καταπίεση τῶν ἐργατῶν στή Γαλλία, τή μεγάλη διαφθορά τους μέ τίς ἐπαναστατικές λογοκοπίες, τήν ἀνάγκη ἀργοῦ καί προσεκτικοῦ περάσματος σέ ἀποφασιστική τακτική. Ὅμως, σ' ὁλόκληρη τήν Εὐρώπη, ἐχθρός τοῦ ἐργατικοῦ κινήματος εἶναι ἀκριβῶς ὁ ὁπορτουνισμός.

Γράφτηκε στίς 26 τοῦ Αὐγούστου (8 τοῦ Σεπτέμβρη) 1915

Πρωτοδημοσιεύτηκε τό 1930 στή Λενινιστική Συλλογή, τόμ. XIV

Δημοσιεύεται σύμφωνα μέ τό χειρόγραφο

---

* — οὔτε τό σπουδαιότατο ζήτημα τοῦ ὁπορτουνισμοῦ θίγει, οὔτε τόν ἰδιαίτερα βλαβερό ρόλο τῶν σοσιαλδημοκρατῶν τοῦ κέντρου ξεσκεπάζει. *Ἡ Σύντ.*

ΥΛΙΚΑ ΓΙΑ ΤΗ ΔΙΑΛΕΞΗ «Ο ΙΜΠΕΡΙΑΛΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΤΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΑΥΤΟΔΙΑΘΕΣΗΣ ΤΩΝ ΕΘΝΩΝ»[165]

1

ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ «HOFKALENDER»

Σχετικά μέ τό ἐθνικό ζήτημα

Τά μεγαλοκρατικά ἔθνη

(«Hofkalender»*, 1914)

1910

γερμανοί 12	ἑκατομ.	στήν	Αὐστροουγγαρία
60		»	Γερμανία
==	(;)		(ἀπό 67)
Σ = 72	(;)		
ἄγγλοι	(;)	45	στήν Ἀγγλία (ἀπό 46) καί στίς ἀποικίες τῆς Ἀγγλίας
	(;)	80	στίς Ἑνωμένες Πολιτεῖες τῆς Ἀμερικῆς
		125 (;)	

ἄγγλοι	—	125	
μεγαλορῶσοι	—	73	
γερμανοί	—	72	
γάλλοι	—	38	
Σ =		308	ἑκατ.
ἰάπωνες	—	50	
ἰταλοί	—	35	
;		393	
οὔγγροι	—	10	
Σ =		403	ἑκατ.

Ἀποικίες (πληθ. σέ ἑκατ.)	
1914	*1876*
570	314
+**81**% γιά 38 χρόνια	

*—«Ἡμερολόγιο τῆς αὐλῆς». *Ἡ Σύντ.*

2

ΠΡΟΚΑΤΑΡΚΤΙΚΟ ΣΧΕΔΙΟ ΠΕΡΙΛΗΨΗΣ

Θέμα: Ὁ ἰμπεριαλισμός καί ἡ *α ὐ τ ο δ ι ά θ ε σ η* τῶν ἐθνῶν.

[ὄχι «τό ἐθνικό ζήτημα»]

Νά φύγουν τά $^2/_3$ τοῦ ἐθνικοῦ προγράμματος (μόνο αὐτοδιάθεση).

+ Δημοκρατικές μεταρυθμίσεις στόν ἰμπεριαλισμό;
+ Νορβηγία τοῦ 1905. «Ἐξαίρεση»;
+ Ἰρλανδία τοῦ 1869. «Οὐτοπία»;
+ Ἐθνικά κινήματα τῆς Ἀσίας καί τῶν ἀποικιῶν... καί τῆς Ἀφρικῆς (Αἴγυπτος)...
+ Γιατί *διαχωρισμός* κατά ἔθνη, ἀφοῦ ὁ ἰμπεριαλισμός εἶναι ἡ ἐποχή *συνένωσης* τῶν ἐθνῶν;

«Γιατί» ἐθνικά ζητήματα στήν Οὐκρανία, στήν Κίνα, στήν Περσία, στήν Ἰνδία, στήν Αἴγυπτο κτλ. «ἄν» (ὅταν) οἱ προηγμένες χῶρες ἔφτασαν τό στάδιο τοῦ *ἰμπεριαλισμοῦ* πού συνενώνει τά ἔθνη; ἄν ὁ καπιταλισμός (= ἰμπεριαλισμός) στίς προηγμένες χῶρες *ξεπέρασε* τά πλαίσια τῶν ἐθνικῶν κρατῶν; Οἱ προυντονιστές καί ὁ Μάρξ στή δεκαετία 1860-1870 («Τά ἄλλα ἔθνη ὀφείλουν νά κάθονται στόν κ... καί νά περιμένουν ὡσότου ἡ Γαλλία κάνει τήν κοινωνική ἐπανάσταση»).

Ὁ Μάρξ τό 1848 στή «Νέα ἐφημερίδα τοῦ Ρήνου»[166], ὁ Ἔνγκελς τό 1866 καί ὁ Μάρξ τό 1869: ἀκριβῶς γιά τά συμφέροντα τῆς ἐργατικῆς τάξης τῶν ἐθνῶν *πού καταπιέζουν*

ἄλλα ἔθνη πρέπει ν'ἀπαιτοῦμε τήν ἐλευθερία ἀποχωρισμοῦ τῶν ἐθνῶν πού *καταπιέζονται*.

'Ιμπεριαλισμός σημαίνει καταπίεση τῶν ἐθνῶν σέ *νέα* ἱστορική βάση... Αὐτό εἶναι τό ½.

Τό ἄλλο ½ (τοῦ καθήκοντος) = ἡ ἀφύπνιση τῶν *ἐθνικῶν κινημάτων στό ἀνατολικό τμῆμα τῆς Εὐρώπης* (Οὐκρανία μετά τό 1905), στήν 'Ασία καί στήν 'Αφρική (Κίνα, 'Ινδία, Αἴγυπτο)—στίς *ἀποικίες* (μέσα σέ 1000 ἑκατ. τοῦ πληθυσμοῦ τῆς γῆς 570+360=930)...

σελ. 1: —2—3* (νά συντομευτοῦν καί ν'ἀλλάξουν)

[300—400 ἑκατ. ἀπό τά 1600—καταπιεστές]

'Η αὐτοδιάθεση τῶν ἐθνῶν [«παλιό, ξεφτισμένο» (schäbig) ἀστικοδημοκρατικό σύνθημα ((νέο γιά 1000 ἑκατομ. τοῦ πληθυσμοῦ τῆς γῆς!!))] ἀπό τήν ψευτιά νά δημιουργήσεις ἀλήθεια.

σελ. 4—5 νά φύγουν ἤ σελ. 6 (νά ξαναδουλευτεῖ)

'Απάτη γιά τήν 'Αγγλία, Γαλλία—καί γιά τή Γερμανία.
Δυό μορφές ἀπάτης: Πλεχάνοφ

contra Parvus «schäbigste» Losung**.

Μόνο ἀστικοδημοκρατική ἀρχή; Καί ἡ **ΑΔΕΛΦΟΤΗΤΑ** τῶν ἐργατῶν;
Ὄχι, **καί** σοσιαλιστική ἀρχή.

Ὅταν βάζουμε τό σύνθημα: ἐλευθερία αὐτοδιάθεσης, *δηλαδή* ἐλευθερία ἀποχωρισμοῦ, μ' *ὅλη μας* τή ζύμωση ἀπαιτοῦμε ἀπό τούς καταπιεστές: προσπάθησε νά συγκρατήσεις μέ τά ὀφέλη, μέ τήν κουλτούρα *καί ὄχι* μέ τή βία. Ὅταν δέν ἀναγνωρίζουμε καί δέν προβάλουμε σέ πρώτη γραμμή τήν

---

* Ὅπως φαίνεται, εἶναι παραπομπή σέ σελίδες κάποιου χειρόγραφου τοῦ Β. Ι. Λένιν. *'Η Σύντ.*

** —ἐνάντια στό «πιό ξεφτισμένο» σύνθημα τοῦ Πάρβους. *'Η Σύντ.*

ἐλευθερία ἀποχωρισμοῦ, *σ τ ή ν π ρ ά ξ η* ἀφήνουμε τήν πόρτα ἀνοιχτή γιά τούς λακέδες τῆς βίας.

Nur so treffen wir den Nagel auf den Kopf*—ὑποδείχνουμε στούς ἐργάτες: κάνετε πέρα ὅλους, ὅσους δέν ἀναγνωρίζουν τή δημοκρατική καί σοσιαλιστική ἀρχή **εἰλικρινά *καί* τίμια.**

---

* κυριολεκτικά: μόνο ἔτσι πετυχαίνουμε τό στόχο (ἀκριβῶς στό κέντρο). *Ἡ Σύντ.*

3
ΘΕΣΕΙΣ

;

Καλύτερα τέσσερις

Πέντε θέσεις: 1) Οἱ σοσιαλδημοκράτες τοῦ ἔθνους πού καταπιέζει, ἰδιαίτερα τῶν ὀνομαζόμενων μεγάλων Δυνάμεων, πρέπει ν᾽ἀπαιτοῦν τό δικαίωμα αὐτοδιάθεσης = δικαίωμα ἀποχωρισμοῦ γιά τά καταπιεζόμενα ἔθνη, ὑποστηρίζοντας αὐτό τό δικαίωμα ὄχι μόνο στό νόμιμο, μά ἰδιαίτερα καί στόν παράνομο τύπο καί ἰδίως σέ καιρό πολέμου.—2) Οἱ σοσιαλδημοκράτες τῶν καταπιεζόμενων ἐθνῶν πρέπει ν᾽ἀπαιτοῦν τήν πιό πλήρη, συμπεριλαμβανομένης καί τῆς ὀργανωτικῆς, συγχώνευση καί ὄχι μόνο τήν προσέγγιση τῶν *ἐργατῶν* τῶν καταπιεζόμενων ἐθνῶν μέ τούς *ἐργάτες* τῶν ἐθνῶν πού καταπιέζουν.—3) Στή βάση αὐτῶν τῶν ἀρχῶν οἱ σοσιαλδημοκράτες ὅλων τῶν προηγμένων χωρῶν τοῦ 20οῦ αἰώνα καί ἰδίως τῶν μεγάλων Δυνάμεων, ὀφείλουν νά βάλουν στό κέντρο τῆς προσοχῆς στήν ἐθνική τους πολιτική τήν ἀρχή: «οἱ ἐργάτες δέν ἔχουν πατρίδα», χωρίς ὅμως καθόλου νά ἀρνοῦνται τήν κοσμοϊστορική σημασία τοῦ ἐθνικοαπελευθερωτικοῦ κινήματος τῶν καθυστερημένων λαῶν τῆς ᾽Ανατολικῆς Εὐρώπης καί τῶν ἀποικιῶν τῆς ᾽Ασίας καί τῆς ᾽Αφρικῆς.—4) Οἱ σοσιαλδημοκράτες ὅλων τῶν χωρῶν ὀφείλουν νά ὑποστηρίζουν *ὄχι* τήν ὁμοσπονδιακή ἀρχή, *ὄχι* τή δημιουργία μικρῶν κρατῶν, σάν ἰδεῶδες, ἀλλά τή μέ κάθε τρόπο προσέγγιση τῶν ἐθνῶν, νά τονίζουν τή ζημιά κάθε κομματιάσματος τῶν ἐθνῶν, τή ζημιά τῆς πολιτιστικοεθνικῆς αὐτονομίας, τό ὄφελος τοῦ **δημοκρατικοῦ** συγκεντρωτισμοῦ, τό ὄφελος τῆς δημιουργίας μεγαλύτερων κρατῶν καί ἑνώσεων κρατῶν.

5-η θέση: Λόγω τῆς στοιχειώδους ἀλήθειας τῆς θέσης ἀρ. 1, τῆς ἀναγνώρισής της ἀπ᾽ὅλη τή δημοκρατία καί ἀπό τούς

Μάρξ + Ένγκελς (1848-1876), τῆς ἐπαλήθευσής της ἀπό τήν πείρα τοῦ πολέμου,—νά μεταχειριζόμαστε ὁπωσδήποτε τούς σοσιαλδημοκράτες, πού δέν ἀναγνωρίζουν αὐτή τή θέση, σάν ἐχθρούς τοῦ προλεταριάτου, σάν τούς πιό χειρότερους ἀγύρτες καί νά τούς διαγράφουμε ἀπό τό κόμμα.

Δέν φτάνει νά παραδέχεσαι τήν πάλη ἐνάντια σέ *κ ά θ ε* ἐθνική καταπίεση, ἐνάντια σέ *κάθε* ἐθνική ἀνισοτιμία:

(α) περιλαβαίνεται στήν «ἀνισοτιμία» τό δικαίωμα ὀργάνωσης κράτους; ἤ ὄχι;
(β) —τό δικαίωμα ἀποχωρισμοῦ ἤ ὄχι;
(γ) ὁ χαρακτήρας τῆς καθημερινῆς ζύμωσης: πού κατευθύνεται στό κύριο.

Ἡ ἑνότητα τῶν ἐργατῶν, ἡ ἑνότητα τῆς διεθνοῦς ταξικῆς πάλης τοῦ προλεταριάτου εἶναι ζήτημα ἀσύγκριτα πιό σπουδαῖο ἀπό τό ζήτημα τῶν κρατικῶν συνόρων, ζήτημα πού στήν ἐποχή τοῦ ἰμπεριαλισμοῦ θά λύνεται ὅλο καί πιό συχνά *διαφορετικά* καί σὐγκεκριμένα μέ τούς πολέμους.

4

Ο ΙΜΠΕΡΙΑΛΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΤΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΑΥΤΟΔΙΑΘΕΣΗΣ ΤΩΝ ΕΘΝΩΝ

(ΠΕΡΙΛΗΨΗ)

|28. X. 1915|

Εἰσαγωγή

(1) Ἡ ἐπιτακτικότητα τοῦ ζητήματος. Ὅλοι γι' αὐτό μιλᾶνε. Γιατί; (α) Ὁ πόλεμος ὑποδαυλίζει τήν ἐθνική ἔχθρα καί ἀπειλεῖ μέ ἐθνική καταπίεση.
(β) Ὁ ἰμπεριαλισμός εἶναι ἡ ἐποχή τῆς καταπίεσης τῶν ἐθνῶν σέ *νέα* ἱστορική βάση.

(2) Τό καθῆκον τῆς *Z. L.* («Ἀριστερᾶς τοῦ Τσίμμερβαλντ») εἶναι νά συσπειρωθεῖ καί πάνω σ' αὐτή τή βάση *ἐπίσης* νά τσακίσει τό σοσιαλσωβινισμό, νά ἀφυπνίσει τή συνείδηση τῆς ἐργατικῆς τάξης.

I. Ἡ οἰκονομική ἄποψη

(3) «Τό κεφάλαιο *ξεπέρασε* τά ἐθνικά πλαίσια. Ἡ συνένωση τῶν ἐθνῶν (σ' ἕνα κράτος) εἶναι πράγμα ἀναπόφευκτο καί προοδευτικό». Σωστά! Ὅμως ὁ μαρξισμός δέν εἶναι = στρουβισμός[167], δέν εἶναι δικαίωση καί ὑπεράσπιση τῆς βίας πάνω στά ἔθνη, ἀλλά ἐπαναστατική πάλη γιά τό σοσιαλισμό, *συνένωση* τῶν ἐργατῶν τῶν διάφορων ἐθνῶν, *ἀδελφοσύνη τους*.

(4) Ἐνάντια στή βία *ὑπέρ* τῆς δημοκρατικῆς συνένωσης τῶν ἐθνῶν. Ἡ «ἐλευθερία ἀποχωρισμοῦ» εἶναι ἡ *ἀνώτερη* ἔκφραση τοῦ *δημοκρατισμοῦ*.

(5) Ἡ οἰκονομική συνένωση *κερδίζει* ἀπό τό δημοκρατισμό,

ἀπό τήν ἐλευθερία ἀποχωρισμοῦ (Νορβηγία καί Σουηδία· 'Αμερική vs* Γερμανία).

II. Ἡ ἱστορική ἄποψη

(6) «Ἡ αὐτοδιάθεση τῶν ἐθνῶν εἶναι ξεφτισμένο σύνθημα τῆς περασμένης ἐποχῆς τῶν ἀστικοδημοκρατικῶν ἐπαναστάσεων καί κινημάτων».

— Ὁ ἰμπεριαλισμός δημιουργεῖ τήν καταπίεση τῶν ἐθνῶν πάνω σέ καινούργια βάση. Ὁ ἰμπεριαλισμός ἀνανεώνει αὐτό τό παλιό σύνθημα.

(7) 'Ανατολή καί *ἀποικίες* (>1000 ἑκατ. τοῦ πληθυσμοῦ τῆς γῆς). «Νέα» ἀστικοδημοκρατικά ἐθνικά κινήματα.

'Αποικίες 1876—314 ἑκατομ.
1914—570 » +81%

III. Ἡ πολιτική ἄποψη

(8) 'Εμεῖς δέν ἀπορίπτουμε τά ἀστικοδημοκρατικά συνθήματα, ἀλλά μέ μεγαλύτερη συνέπεια καί πληρότητα, πιό ἀποφασιστικά εἰσάγουμε τό *δημοκρατικό στοιχεῖο* σ' αὐτά.

(9) Ὄχι τά συμφέροντα τῶν *ἐθνῶν*, ἀλλά τά συμφέροντα τῆς ἀδελφοσύνης, τῆς ἀλληλεγγύης τῶν *ἐργατῶν* τῶν διάφορων ἐθνῶν.

IV. Ἡ ἄποψη τῶν κρατικῶν συνόρων

(10) 'Εμεῖς δέν ὑπερασπίζουμε τά *δοσμένα* σύνορα τῶν κρατῶν.

(11) 'Εμεῖς δέν εἴμαστε ὑπέρ τῆς οὐτοπίας τῶν μικρῶν κρατῶν, δέν ἀπαιτοῦμε παντοῦ καί πάντοτε τήν «αὐτοτέλεια τῶν ἐθνικῶν κρατῶν»...

(12) 'Εμεῖς προβάλλουμε σέ πρώτη γραμμή τά συμφέροντα τῆς ταξικῆς πάλης τῶν ἐργατῶν σέ ὁποιεσδήποτε πιθανές *ἀλλαγές* τῶν κρατικῶν συνόρων.

(13) Ἡ «ἀποσύνθεση» τῆς Ρωσίας (τῆς 'Αγγλίας, τῆς Αὐστρίας;) = Ἑνωμένες Πολιτεῖες.

---

*—versus—σέ ἀντίθεση μέ. *Ἡ Σύντ.*

V. Ἡ ἄποψη τῆς διεθνοῦς ταξικῆς πάλης τοῦ προλεταριάτου

(14) Ὁ κίνδυνος (καί τό ἀναπόφευκτο στόν καπιταλισμό) τῆς ἐθνικῆς ἔχθρας καί δυσπιστίας (à la Axelrod? Ὄχι!)
(15) Τό πιό βασικό: ἡ στάση τῶν ἐθνῶν πού *καταπιέζουν* ἀπέναντι στά ἔθνη πού **καταπιέζονται.**
(16) Ἡ ταξική ἀλληλεγγύη τῶν ἐργατῶν τῶν διαφόρων ἐθνῶν εἶναι ἀδύνατη χωρίς τήν ἀναγνώριση τοῦ δικαιώματος ἀποχωρισμοῦ.

VI. «Ἡ δυνατότητα πραγματοποίησης στή ζωή»

(17) «Οὐτοπία»! Νορβηγία vs Σουηδία.
(18) «Ἐξαίρεση»! («Ἀπόμερα».)
Ναί, ὅπως *ὅλες* οἱ δημοκρατικές μεταρυθμίσεις καί μετασχηματισμοί.
(19) «Στήν πράξη = μηδέν».
Ὄχι = (α) ἡ ἐλευθερία ζύμωσης γιά τόν ἀποχωρισμό
(β) ἡ λύση τοῦ ζητήματος τοῦ ἀποχωρισμοῦ μέ δημοψήφισμα (2 §§ τοῦ συντάγματος).
(20) «Ποῦ εἶναι οἱ ἐγγυήσεις; Λύση θά δόσει μόνο ὁ πόλεμος!» (Οἱ δικές μας ἐγγυήσεις εἶναι ἡ διαπαιδαγώγηση τῶν ἐργατικῶν μαζῶν στό πνεῦμα τῆς ἀδελφοσύνης τῶν ἐθνῶν.)

VII. Ἡ στρατιωτική ἄποψη

(21) «Ἡ αὐτοδιάθεση τῶν ἐθνῶν = δικαίωση τῆς συμμετοχῆς στόν πόλεμο».
Ὑπάρχουν πόλεμοι καί πόλεμοι. Τούς ἐθνικούς πολέμους δέν τούς «ἀπορίπτουμε». Αὐτοί εἶναι δυνατό νά γίνουν καί τώρα.
(22) «Ἐάν αὐτοδιάθεση, τότε ἡ Ὀλλανδία, ἡ Σουηδία etc. ἔχουν τό δικαίωμα νά ἀμύνονται». *Πῶς* εἶναι δυνατό νά ἀμύνονται σέ *ἰμπεριαλιστικό* πόλεμο;

VIII. Ἡ πάλη ἐνάντια στό σοσιαλσωβινισμό

(23) Ὁ σοσιαλσωβινισμός εἶναι ἐξίσου ἀναπόφευκτο προϊόν τοῦ ἰμπεριαλισμοῦ, ὅπως καί ὁ ἀσύρματος τηλέγραφος.
Ἡ πάλη ἐνάντιά του = τό πιό βασικό σήμερα.

(24) Ἡ πάλη κατά τοῦ σωβινισμοῦ τοῦ ἔθνους *σου*.
(25) Τό κύριο εἶναι ὁ *μεγαλοκρατικός* σωβινισμός.
(26) «Ἡ ἀναγνώριση τῆς ἰσοτιμίας» = παράκαμψη τοῦ ζητήματος *γιά τήν ὀργάνωση κράτους*, γιά τόν *ἀποχωρισμό*, γιά τίς περιπτώσεις ἰμπεριαλιστικοῦ *πολέμου*.
(27) Wir treffen den Nagel auf den Kopf *μόνο* μέ τή δική μας τοποθέτηση τοῦ ζητήματος. Μόνο αὐτή ἡ φόρμουλα *τσακίζει καί κονιορτοποιεῖ* τό διεθνή *σοσιαλσωβινισμό*.

IX. *Ἡ σύγκριση μέ τό διαζύγιο**

(28) Ἡ Ρόζα Λούξεμπουργκ γιά τό διαζύγιο (vs. αὐτονομία).
(29) Ἡ ἀντίρηση τοῦ Σεμκόβσκι.
(30) Τό ἐσφαλμένο της.

X. *Ἡ περίπτωση Βέιλ*

(31) Οἱ σοσιαλσωβινιστές διέγραψαν τόν Βέιλ, προδοσία τῶν ἀρχῶν *τους*.
(32) Ἡ συμμετοχή στόν πόλεμο σύμφωνα μέ τή *δική μας* ἄποψη *δέν εἶναι* ἁμάρτημα. Καί γιά τή ζύμωση στό στρατό; γιά τή μετατροπή τοῦ πολέμου σέ ἐμφύλιο;
(33) Ἡ ἐκλογή τοῦ ἔθνους. (Σέ ποιό στρατό;)

XI. *Ἡ στάση τῆς φιλελεύθερης ἀστικῆς τάξης*

(34) Στή *Ρωσία:* ἐμεῖς (οἱ καντέτοι) εἴμαστε ὑπέρ τῆς ἰσοτιμίας, ὅμως ποτέ δέν ἀναλάβαμε νά ὑπερασπίζουμε τό δικαίωμα ἀποχωρισμοῦ ἀπό τό ρωσικό κράτος.
(35) Ὁ Κάρλ Κάουτσκι γιά τήν πολιτική *αὐτοδιάθεση* («εἶναι ἀρκετή, λέει, ἡ πολιτιστική καί ἡ αὐτονομία»)...

XII. *Ἡ πείρα τοῦ ΣΔΕΚΡ*

(36) Ἡ τοποθέτηση τοῦ ζητήματος στό συνέδριο τοῦ 1903.
(37) Ἡ ἀποχώρηση τῶν P. S. D. καί ἡ ἐπαναπροσχώρησή τους στά 1906[168].

---

* Βλ. Ἅπαντα, 4η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 23ος, σελ. 60-62. *Ἡ Σύντ.*

(38) Οὔτε μιά φορά δέν ἀπαίτησαν ἐπίσημα ἀλλαγή τῆς § 9.[169]
(39) «Ἕνωση» τῶν ὀπορτουνιστῶν μέ τή Ρόζα τό 1914 (οἱ λικβινταριστές Σεμκόβσκι· Λίμπμαν· Γιουρκέβιτς· Ἀλέξινσκι).

XIII. Τό παράδειγμα τοῦ Μάρξ καί τοῦ Ἔνγκελς

(40) 1848 Ἡ Γερμανία *vs* καταπιεζόμενα ἔθνη («Nachlaß», III, S. 109, 113 und 114)*.
1866 Ὁ Ἔνγκελς καί ἡ *Διεθνής* (Μάρξ) γιά τήν Πολωνία καί τή **Γερμανία.**
1869 Ὁ Μάρξ γιά τήν *Ἰρλανδία.*
(41) Ἡ ἄποψη τῶν συμφερόντων τῶν **ἐργατῶν** τοῦ ἔθνους **πού καταπιέζει.**

NB
Ὁ Μάρξ ὑπέρ τῆς *Ὁμοσπονδίας* μέ τήν Ἰρλανδία (NB)

XIV. Ἡ «φόρμουλα» τῆς «ἀριστερᾶς τοῦ Τσίμμερβαλντ»

(42) «**Μή** ὑποστήριξη τῆς κυριαρχίας ἑνός ἔθνους πάνω σέ ἄλλο»...

ἐρώτημα: περιλαβαίνει τήν ἐλευθερία ἀποχωρισμοῦ; Ἤ ὄχι.
Ἡ μή παραδοχή τῆς ἐλευθερίας ἀποχωρισμοῦ εἶναι ἀκριβῶς «ὑποστήριξη τῆς κυριαρχίας».

Αὐτή ἡ φόρμουλα = «Τό πρῶτο βῆμα πρός τήν προσέγγιση»...**

Γράφτηκε τόν Ὀχτώβρη, νωρίτερα ἀπό τίς 15 (28) τοῦ 1915

Πρωτοδημοσιεύτηκε τό 1937 στή Λενινιστική Συλλογή, τόμ. XXX

Δημοσιεύεται σύμφωνα μέ τό χειρόγραφο

---

*—(«Διαδοχή», III, σελ. 109, 113, καί 114). *Ἡ Σύντ.*
** Βλ. σέ τοῦτο τόν τόμο σελ. 38-44. *Ἡ Σύντ.*

Η ΓΕΡΜΑΝΙΚΗ ΣΟΣΙΑΛΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ ΚΑΙ ΤΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΑΥΤΟΔΙΑΘΕΣΗΣ ΤΩΝ ΕΘΝΩΝ[170]

῾Η Γερμανική σοσιαλδημοκρατία ἦταν τό πιό ἰσχυρό καί μέ τή μεγαλύτερη ἐπιροή κόμμα τῆς ΙΙ Διεθνοῦς. Γι᾿αὐτό, ἀπό τή μιά μεριά, τό ἴδιο εἶναι τό πιό ἄμεσα ὑπεύθυνο γιά τή χρεοκοπία τῆς ΙΙ Διεθνοῦς, κι᾿ἀπ᾿τήν ἄλλη, τό παράδειγμά του, ἡ πείρα του ἀποτελοῦν *τά πιό σημαντικά* στοιχεῖα γιά τή μελέτη τῶν αἰτίων τῆς χρεοκοπίας αὐτῆς καί γιά τήν ἐξέταση τῶν μέτρων, τῶν μέσων, τῶν δρόμων τῆς πάλης ἐνάντια στόν ὀπορτουνισμό, πού ἔπνιξε αὐτό τό κόμμα.

῾Ο ὀπορτουνισμός, πού ἔπνιξε τό Σοσιαλδημοκρατικό κόμμα τῆς Γερμανίας καί πού τό μετάτρεψε σέ ἐθνικοφιλελεύθερο ἐργατικό κόμμα, πῆρε τή μορφή τοῦ σοσιαλσωβινισμοῦ στόν πόλεμο τοῦ 1914-1915.

Γράφτηκε τό 1915

Πρωτοδημοσιεύτηκε τό 1937 στή Λενινιστική Συλλογή, τόμ. XXX

Δημοσιεύεται σύμφωνα μέ τό χειρόγραφο

ΤΡΟΠΟΠΟΙΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΡΟΣΘΗΚΕΣ ΣΤΗΝ ΕΚΚΛΗΣΗ «ΠΡΟΣ ΟΛΑ ΤΑ ΠΡΟΣΚΕΙΜΕΝΑ ΚΟΜΜΑΤΑ ΚΑΙ ΟΜΑΔΕΣ» ΠΟΥ ΕΓΚΡΙΘΗΚΕ ΣΤΗ ΣΥΣΚΕΨΗ ΤΗΣ ΠΛΑΤΙΑΣ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΣΟΣΙΑΛΙΣΤΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ

Änderungsvorschläge *:

1. Νά ὑποδειχτεῖ μέ μεγαλύτερη ἀκρίβεια καί πιό συγκεκριμένα σέ τί συνίσταται ἡ *πολιτικο-ταξική σημασία* καί *ἡ σφαλερότητα ἀπό ἄποψη ἀρχῶν* τῆς τακτικῆς τῶν «ἐπίσημων κομμάτων» καί τῆς «ΙΙ Διεθνοῦς»...
   - (a) ἡ ὑπεράσπιση τῆς πατρίδας = ὑπεράσπιση τῆς ἰμπεριαλιστικῆς ἀστικῆς τάξης, τῆς καταλήστευσης καί καταπίεσης ἀπ᾽αὐτή τῶν ἐθνῶν
   - (b) ἡ σχέση μέ τόν ὀπορτουνισμό
   - (c) ἡ συμμαχία μέ τήν ἀστική τάξη τῆς δικῆς σου χώρας ἐνάντια στό διεθνές προλεταριάτο.
2. Καθορισμός τῆς «Bruch des Burgfriedens»**.
   Ἀποχή ἀπό κάθε ὀργανισμό, πού ἄμεσα ἤ ἔμμεσα ὑποστηρίζει τόν πόλεμο.

αβ+Unterjochung der Nationen***. Νά φύγει τό τέλος γιά τό «In der Aera»...****

+Χαιρετιστήρια στόν Λῆμπκνεχτ καί στόν Ρύλε

*—Προτάσεις γιά ἀλλαγές. *Ἡ Σύντ.*

**—«Χρεοκοπία τῆς ταξικῆς εἰρήνης». *Ἡ Σύντ.*

***—Ὑποδούλωση τῶν ἐθνῶν. *Ἡ Σύντ.*

****—«Στή διάρκεια τῆς ἐποχῆς»... *Ἡ Σύντ.*

3. Nicht nur «geeignete», sondern illegale Literatur, das heißt *freie,* nicht der Zensur unterordnete*.

γ	ohne zu sagen, daß die Niederwerfung dieser Regierung dazu nötig**.

\+

4. Ἀπεργίες (οἰκονομικές καί πολιτικές) καί διαδηλώσεις.
5. + bis zur Revolution***.
6. + Νά ἀναφερθοῦν περικοπές ὄχι μόνο ἀπό τήν ἀπόφαση τῆς Στουτγάρδης, ἀλλά καί τῆς Βασιλείας: εἶναι ἔγκλημα νά πυροβολεῖς, Κομμούνα, ἡ χρονιά τοῦ πέντε.

Γράφτηκε ἀνάμεσα στίς 23 καί 27 τοῦ Γενάρη
(5 καί 9 τοῦ Φλεβάρη) 1916

Πρωτοδημοσιεύεται
σύμφωνα μέ τό χειρόγραφο

---

*—Ὄχι μόνο φιλολογία «τῆς προσαρμογῆς», ἀλλά καί φιλολογία παράνομη, δηλ. *ἐλεύθερη,* πού δέν ὑπόκειται σέ λογοκρισία. *Ἡ Σύντ.*

**—χωρίς νά ἀναφέρουμε ὅτι γι᾽αὐτό εἶναι ἀπαραίτητη ἡ ἀνατροπή τῆς κυβέρνησης αὐτῆς. *Ἡ Σύντ.*

***—μέχρι καί τήν ἐπανάσταση. *Ἡ Σύντ.*

ΣΧΕΔΙΟ ΤΗΣ ΔΙΑΛΕΞΗΣ

2 Διεθνεῖς

ἐπανάλ.

1. Θέμα: ὄχι ἐκτίμηση τοῦ πολέμου (>ἑνός χρόνου πρίν καί παλιότ.), ἀλλά οἱ (δυό) *βασικές κατευθύνσεις* στήν ἀνάπτυξη τοῦ ἐργατικοῦ κινήματος καί τοῦ σοσιαλισμοῦ.

   *Alias**: ὄχι *ἐκτίμηση* τοῦ πολέμου καί τῶν *ἀρχῶν* || τακτικῆς ἀλλά ἐκτίμηση τῆς ἐξέλιξης πού πῆρε ἡ ἀνάπτυξη τοῦ ἐργατικοῦ κινήματος. ||

   Γι' αὐτό τό βασικό εἶναι: τά συγκεκριμένα γεγονότα (σέ πλατιά κλίμακα) τοῦ ἐργατικοῦ κινήματος καί τοῦ σοσιαλισμοῦ καί ἡ *σύγκριση* ἀνάμεσα στίς διάφορες χῶρες.

2. *Εἰσαγωγή.* Huysmans στό Arnhem καί στό Ρόττερνταμ vs Wijnkoop et *Henriette Roland-Holst* στό *«Berner Tagwacht»*[172].

   [;+πρβλ. *«Avanti!»* (12. II. 1916);[173]]
   [«Vorwärts»**]

2α *Etwa****:

1. Ρωσία: Πατριῶτες (Πλεχάνοφ & Σία)	— ΟΕ καί Τρότσκι («Νάσε Σλόβο»)	—
2. Γερμανία: Πλειοψηφία	— Κ. Κάουτσκι & Σία	—
3. Γαλλία: Πλειοψηφία	— Longuet & C⁰	—

*—Εἴτε. *'Η Σύντ.*

**—Τή λέξη «Vorwärts» ὁ Β. Ι. Λένιν τήν ἔγραψε, ὅπως φαίνεται, ἀργότερα μέ μολύβι. *'Η Σύντ.*

***— Περίπου. *'Η Σύντ.*

«ΟΙ ΔΥΟ ΔΙΕΘΝΕΙΣ» [171]

Θ έ μ α:

Ἡ ἐπαλήθευση, θά μπορούσαμε νά ποῦμε, τῆς θεωρίας μέ τήν πείρα τοῦ παγκόσμιου ἐργατικοῦ καί σοσιαλιστικοῦ κινήματος.

N B:

Στήν *ΟΕ:* (1) τά φορτώνουν στούς ἐργάτες· (2) ξεχνοῦν τή σχέση μέ τούς λικβινταριστές.

— ΚΕ.
— μειοψηφία. «I. S. D.»*—*(R ü h l e)*—*W i n n i g*

—Μπουρντερόν & C⁰.	Ἀπόφαση τοῦ Μπουρντερόν	*Ἀ ν τ α π ο κ ρ ί σ ε ι ς σ τ ή «L a b o u r L e a d e r»* [174]

* — «Internationale Sozialisten Deutschlands» — «Διεθνιστές σοσιαλιστές τῆς Γερμανίας». *Ἡ Σύντ.*

4. ᾿Αγγλία: Πλειοψηφία (Fabian Society, Labour Party,

5. ᾿Ιταλία: Μειοψηφία (Μπισσολάτι)—
6. *Αὐστρία:* Πλειοψηφία (Pernerstorfer)
7. ᾿Αμερική: Russel —(Hillquit)
8. Αὐστραλία: Πλειοψηφία (κυβερνητικό κόμμα)

3. *Ρωσία.* ᾿Εκλογές στίς ἐπιτροπές *πολεμικῆς βιομηχανίας.*
Πρῶτες ἐκλογές τῆς ΚΕ (+ταλαντευόμενοι)+*συνασπισμός τῆς ἄμυνας* (Λάριν). ᾿Αγανάκτηση τῆς ἀστικῆς τάξης καί τῆς κυβέρνησης. Κατάδοση ἀπό μέρους τοῦ Γκβόζντεφ. *Δεύτερες* ἐκλογές. Νίκη τῶν σωβινιστῶν.

[«Νάσε Ντιέλο»+«Νάς Γκόλος»+«Ραμπότσεγε Οὔτρο» ΟΕ]

῾Ο Τρότσκι καί ἡ *«Νάσε Σλόβο»* (῾Ομάδα τοῦ Τσχεΐτζε;) ΚΕ

[῾Η ἐξέλιξη τοῦ Μάρτοφ: ἀπό τό «πέθανε ἡ «Vorwärts»» καί «δέν θά πᾶμε στή Διεθνή» *ὥς* τήν ὑπεράσπιση τῆς ἕνωσης μέ τό *«Νάσε Ντιέλο»* (Μπορέτσκι).]

῎Ισως αὐτό νά εἶναι περίφημη «διπλωματία», ὅμως ἐδῶ δέν ὑπάρχει ***οὔτε ἴχνος*** *σοσιαλισμοῦ.*

᾿Αποτέλεσμα: δυό κατευθύνσεις στό ἐργατικό κίνημα τῆς Ρωσίας. Μόνο δυό (οἱ ἄλλες ἔπαψαν νά ὑπάρχουν).

Τό ταξικό τους *ὑπόβαθρο:*
(α) στή συμμαχία μέ τήν ἀστική τάξη τῆς πατρίδας =
(β) στή συμμαχία μέ τό διεθνές προλεταριάτο =

Hyndmann)—Askew(;)*—«Forward»[175]
«Glasgow Socialist»[177] | NB: «Merthyr»[176] NB |

{'Ορνάτσκι στό *«Νάσε Σλόβο»*} (ρήξη μέ τό Labour Party) [*Γράμματα* στή *«Labour Leader»*]

— — — — — —

'Ιταλικό ἐπίσημο κόμμα. («Avanti!» 12. II. 1916)
— Adler—μειοψηφία. (ἀνταπόκριση στή *«Berner Tagwacht»*[178])
———Debs (ἄρθρα τοῦ *Debs*[179]) («μπόμπες καί δολλάρια»)
—;——σοσιαλιστές.

[«...Ὄχι γιά τήν ἄμυνα, ἀλλά γιά τήν ὀργάνωση...»]

῾Ο προσβλητικός χλευασμός ἀπό τούς *σοσιαλσωβινιστές* τοῦ Μάρτοφ (Μπορέτσκι στή *«Νάσε Σλόβο»).*

NB: Τό στολιπινικό *«'Εργατικό κόμμα τοῦ Χβοστόφ»*[180]

= ὑπέρ τοῦ δυναμώματος τῆς ἀστικῆς τάξης τῆς «πατρίδας» (= *ὑπέρ* τοῦ πολέμου)
= ὑπέρ τῆς παγκόσμιας προλεταριακῆς ἐπανάστασης.

*—(Φαβιανή ἑταιρία, 'Εργατικό κόμμα, Χάιντμαν)—Ἄσκιου (;). *'Η Σύντ.*

Οἱ *ἰδέες* τους: ὑπέρ τῆς «ἄμυνας» («ὑπεράσπιση τῆς πατρίδας»)· («ἀμυνίτες»)·
ἐνάντια στήν «ὑπεράσπιση τῆς πατρίδας»...
(πρβλ. διακήρυξη τοῦ Τσίμμερβαλντ)*

4. *Γερμανία.*
'Η πάλη μέσα στήν ὁμάδα: Liebknecht und *Rühle*
2 καί *20* (ἡ ἀσυνέπειά τους)[182].
Borchardt καί «*Lichtstrahlen*»[183]
Winnig.
Rühle καί ἡ ἀπάντηση τῆς «*Vorwärts*» ('Ανάλυση)[184].
(α) 'Η διάδοση τῆς παράνομης φιλολογίας καί ἡ παράνομη ὀργάνωση.
(β) 'Υποστήριξη τῆς κυβέρνησης.

5. *Γαλλία.*
(1) Vaillant στήν «*L' Humanité*» (ἐπιστολές;)[186]
(«μέ ματωμένο μπαμπάκι βούλωσαν τ' αὐτιά», «δογματιστές» etc. etc.)
(2) Τά λόγια τοῦ Merrheim στό Τσίμμερβαλντ: «le parti, le gouvernement et les Jouhaux ne sont que trois têtes sous un bonnet»**.
(3) 'Η ἀπόφαση τοῦ Μπουρντερόν ((ἐξέταση τοῦ κειμένου της)).
(4) 'Ανταπόκριση στή «*Labour Leader*» **γιά τή διάσπαση.**

6. *'Αγγλία.*
Πλειοψηφία (συμμετοχή στήν κυβέρνηση)
ἄμυνα.
Τό «The New Statesman»[188] (καί ἡ στάση του)
(Labour Party + Fabian Society).
[contra *B. S. P.*, ὅπου τά $3/7$ εἶναι διεθνιστές]
«Glasgow Socialist» ((δήλωση στό Τσίμμερβαλντ[189])).
Γράμματα στή «Labour Leader».
Ἄρθρο γιά τήν *προδοσία.*
Merthyr.

---

* Τά σημεῖα 2 καί 3 στό χειρόγραφο εἶναι σβησμένα μέ μολύβι. *'Η Σύντ.*

** —«τό κόμμα, ἡ κυβέρνηση καί οἱ Ζουώ δέν εἶναι τίποτε ἄλλο παρά 3 κεφάλια κάτω ἀπ' τόν ἴδιο σκοῦφο.» *'Η Σύντ.*

+ 'Εδῶ ἄραγε
«Europa und die Revolution»;[181]

{ 'Η μπροσούρα «Fall Liebknecht»* }
«ἀποκατάσταση»
«ἐθνικοφιλελεύθερο κόμμα».

Διαδηλώσεις στή Μπρουνσβίκη[185].
('Απεργία στό 'Αννόβερο.)

προκήρυξη στό *Saumoneau*[187].

(Brizon & C⁰ στό Κίνταλ)**.

'Ο *Lloyd George στό Glasgow* καί ἡ ἀπάντηση τῶν ἐργατῶν.

Βρετανικό σοσιαλιστικό κόμμα
(ἀποχώρηση τοῦ Χάιντμαν[190])***.

*—«'Η ὑπόθεση Λῆμπκνεχτ». *'Η Σύντ.*

**— Τό κείμενο ἀπό τή λέξη ««ἀποκατάσταση»» μέχρι τίς λέξεις «(Brizon & C⁰ στό Κίνταλ)» γράφτηκε ἀπό τόν Β. Ι. Λένιν μέ μολύβι, ὅπως φαίνεται, ἀργότερα. *'Η Σύντ.*

***—Τό κείμενο εἶναι γραμμένο ἀπό τόν Β. Ι. Λένιν μέ μολύβι, ὅπως φαίνεται, ἀργότερα. *'Η Σύντ.*

7. *Ἰ τ α λ ί α.*
Μπισσολάτι — τό κόμμα
(ὁ Treves καί ὁ λόγος του[191])
{ *Ἰ τ α λ ί α:* ὁ Μπισσολάτι καί τό ἐργατικό κόμμα
Β ο υ λ γ α ρ ί α: τεσνιάκι[192] καί σιρόκι
Σ ο υ η δ ί α: Μπράντινγκ καί Χέγκλουντ
Ὀ λ λ α ν δ ί α: Τρούλστρα καί «Tribune»[193]. }*

8. *Α ὐ σ τ ρ ί α.*
Περνερστόρφερ στό *«N e u e Z e i t»*[194]
—V. Adler—***διεθνιστές...***
{ i d e m: ἀπόφαση τοῦ Β. Ἄντλερ καί «15»**.

9. *Ἑ ν ω μ έ ν ε ς Π ο λ ι τ ε ῖ ε ς τ ῆ ς Β ό ρ ε ι α ς Ἀ μ ε ρ ι κ ῆ ς.*
(«Θά ἀποτραβηχτοῦμε καί θά παρατηροῦμε»...)
Russel (V. Berger & C°) ὑπέρ τῆς «preparedness».
«Jingo» Hillquit = διπλωμάτης***
Ὁ *D e b s* καί τά ἄρθρα του.

10. *Α ὐ σ τ ρ α λ ί α.*
Ἀνταπόκριση στή «**Berner Tagwacht**»[195].
Ἄρθρο στό «New Statesman»
(I. K.[196])****.

11. *Ἀ π ο τ ε λ έ σ μ α τ α.*
{{ Ὁ Κ. Κάουτσκι στό γράμμα του πρός τόν Μπουκβογέντ... id***** στό «Neue Zeit» πολλές φορές. }} {{ «δέν ὑπάρχουν δυό κατευθύνσεις» }}
Διαστρέβλωση καί ψέμα.
Ὁ Κ. Κάουτσκι στίς ἀνταποκρίσεις τοῦ Μπράτσ. («εἴτε ἡ παλιά Διεθνής εἴτε μισή δωδεκάδα»).
Δυό καί μόνο δυό.
Σ'ὅλο τόν κόσμο.

---

* Τό σημεῖο 7 στό χειρόγραφο εἶναι σβησμένο μέ μολύβι. *Ἡ Σύντ.*

** Τό κείμενο γράφτηκε ἀπό τόν Β. Ι. Λένιν μέ μολύβι, ὅπως φαίνεται ἀργότερα. *Ἡ Σύντ.*

*** Τό κείμενο ἀπό τή λέξη ««Jingo»» μέχρι τή λέξη «διπλωμάτης» στό χειρόγραφο σβήστηκε μέ μολύβι. *Ἡ Σύντ.*

**** Τό κείμενο ἀπό τή λέξη «ἄρθρο» μέχρι τή λέξη «(I. K.)» γράφτηκε ἀπό τόν Β. Ι. Λένιν μέ μολύβι, ὅπως φαίνεται, ἀργότερα. *Ἡ Σύντ.*

***** — idem ἐπίσης. *Ἡ Σύντ.*

Διπλωματία—ὑποκρισία—ταλαντεύσεις—αὐταπάτη;
Ἡ οὐσία δέν βρίσκεται
στά λόγια.

Axelrod καί Μάρτοφ	στή Ρωσία	
Κ. Κάουτσκι καί Haase	» Γερμανία	
Longuet et	» Γαλλία	ἕνας
Pressman		τύπος
Hillquit στήν Ἀμερική		
Askew κ.ἄ. στήν Ἀγγλία		

ΣΣ = ***Χούισμανς****.

*—Τό κείμενο ἀπ'τή λέξη «Διπλωματία» μέχρι τή λέξη «Χούισμανς» εἶναι σβησμένο ἀπό τόν Β. Ι. Λένιν μέ μολύβι. *Ἡ Σύντ.*

'Ορεινοί καί Γιρονδίνοι (ὁ Πλεχάνοφ στήν «Ἴσκρα», ἀρ. φύλ. 2, 1901. «Στό κατώφλι τοῦ 20οῦ αἰώνα»).
«Οἱ λεβέντες ἀπό τή 2 $» καί μέ τήν καπιταλιστική «brain»* στό «Appeal to Reason».

Ὄχι διπλωματική συγκάλυψη («ΣΠΓ. μηδαμινότητα» — καουτσκική Vaut mieux dire**),
ἀλλά ἐξήγηση στίς μάζες.
Τό ἀναπόφευκτο τῆς διάσπασης.

'Επανάσταση (πρβλ. *L'information* + Europa *und die* Revolution)***

«Ἴσκρα», ἀρ. φύλ. 2 (1901): 'Ορεινοί καί Γιρονδίνοι.
'Η πάλη κατά τοῦ ὀπορτουνισμοῦ Μπέρνσταϊν.
Μιλερανισμός καί ζωρεσισμός.
'Αγγλική φιλελεύθερη ἐργατική πολιτική.
Διάσπαση σέ μιά σειρά χῶρες

'Ο πόλεμος ἐπιτάχυνε
τήν ἐξέλιξη — — τῆς κατάρευσης
καί στίς δυό πλευρές.
Quid est Kienthal?****

Γράφτηκε ἀνάμεσα στίς 30 τοῦ Γενάρη καί 4 τοῦ Φλεβάρη (12 καί 17 τοῦ Φλεβάρη) 1916

Πρωτοδημοσιεύτηκε σύμφωνα μέ τό χειρόγραφο

---

*—σκέψη. *'Η Σύντ.*

**—Καλύτερα νά πεῖς. *'Η Σύντ.*

***—Τό κείμενο ἀπό τή λέξη «Οἱ λεβέντες» κι'ὥς τή λέξη «Revolution» εἶναι σβησμένο ἀπό τόν Β. Ι. Λένιν μέ μολύβι. *'Η Σύντ.*

****—Τί σημαίνει Κίνταλ; Τό κείμενο ἀπό τή λέξη ««Ἴσκρα», ἀρ. φύλ. 2» μέχρι τό τέλος γράφτηκε ἀπό τόν Β. Ι. Λένιν μέ μολύβι, ὅπως φαίνεται, ἀργότερα. *'Η Σύντ.*

ΣΗΜΕΙΩΣΗ ΣΤΙΣ ΘΕΣΕΙΣ «Η ΣΟΣΙΑΛΙΣΤΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΚΑΙ ΤΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΑΥΤΟΔΙΑΘΕΣΗΣ ΤΩΝ ΕΘΝΩΝ»

῾Υπάρχει μιά ὁρισμένη ὁμοιότητα ἀνάμεσα στό πῶς ἡ ἀνθρωπότητα πρέπει νά φτάσει στήν κατάργηση τῶν τάξεων καί στό πῶς πρέπει νά φτάσει στή μετέπειτα συγχώνευση τῶν ἐθνῶν. Συγκεκριμένα: στήν κατάργηση τῶν τάξεων ὁδηγεῖ μονάχα τό μεταβατικό στάδιο τῆς δικτατορίας τῆς καταπιεζόμενης τάξης. Στή συγχώνευση τῶν ἐθνῶν ὁδηγεῖ μονάχα ἡ ἀπελευθέρωση τῶν καταπιεζόμενων ἐθνῶν, τό πραγματικό ξερίζωμα τῆς ἐθνικῆς καταπίεσης, καί κριτήριο αὐτῆς τῆς πραγματικότητας ἀπό τήν πολιτική ἄποψη εἶναι ἀκριβῶς ἡ ἐλευθερία ἀποχωρισμοῦ. ῾Η ἐλευθερία ἀποχωρισμοῦ εἶναι τό καλύτερο καί τό μοναδικό *πολιτικό* μέσο ἐνάντια στό ἀνόητο σύστημα τῶν μικρῶν κρατῶν καί ἐνάντια στόν ἐθνικό ἀπομονωτισμό, πού, πρός τό καλό τῆς ἀνθρωπότητας, ἡ ὅλη ἀνάπτυξη τοῦ καπιταλισμοῦ τό ὁδηγεῖ ἀκάθεκτα πρός τήν ἐξαφάνισή του.

Γράφτηκε τό Γενάρη-Φλεβάρη τοῦ 1916

Πρωτοδημοσιεύτηκε τό 1937 στή Λενινιστική Συλλογή, τόμ. XXX

Δημοσιεύεται σύμφωνα μέ τό χειρόγραφο
Μετάφραση ἀπό τά γερμανικά

Η ΠΡΩΤΑΡΧΙΚΗ ΠΑΡΑΛΛΑΓΗ ΤΗΣ ΠΡΟΤΑΣΗΣ ΤΗΣ ΚΕ ΤΟΥ ΣΔΕΚΡ ΣΤΗ ΔΕΥΤΕΡΗ ΣΟΣΙΑΛΙΣΤΙΚΗ ΣΥΝΔΙΑΣΚΕΨΗ

Πρόταση τῆς ΚΕ τοῦ ΣΔΕΚΡ στή Δεύτερη σοσιαλιστική συνδιάσκεψη, πού συγκαλεῖται ἀπό τήν I. S. K. (τῆς Βέρνης)*

(θέσεις πάνω στά σημεῖα τῆς ἡμερήσιας διάταξης 5, 6, 7a καί 7b καί 8)

Ἀνακοινώνοντας τή σύγκληση τῆς Δεύτερης διεθνοῦς σοσιαλιστικῆς συνδιάσκεψης, ἡ I. S. K. δημοσίευσε τά παρακάτω βασικῆς σημασίας σημεῖα τῆς ἡμερήσιας διάταξης:

5. «ἡ πάλη γιά τόν τερματισμό τοῦ πολέμου»
6. «τά προβλήματα τῆς εἰρήνης»
7a. ἡ κοινοβουλευτική «δράση» } «ζύμωση καί
7b. ἡ μαζική » } προπαγάνδα»
8. Τό Διεθνές Σοσιαλιστικό Γραφεῖο.

Ἡ I. S. K. κάλεσε τίς ὀργανώσεις νά συζητήσουν αὐτά τά ζητήματα καί νά στείλουν τίς προτάσεις τους. Νά ἡ ἀπάντηση τῆς ΚΕ τοῦ κόμματός μας στήν πρόσκληση αὐτή:

1. Ὅπως κάθε πόλεμος δέν εἶναι παρά ἡ συνέχιση μέ βίαια μέσα τῆς πολιτικῆς πού ἀκολουθοῦσαν οἱ ἐμπόλεμες Δυνάμεις καί οἱ κυρίαρχες τάξεις τους ἐπί πολλά χρόνια ἀκόμη καί ἐπί δεκαετίες πρίν τόν πόλεμο, ἔτσι καί ἡ εἰρήνη, πού βάζει τέρμα σέ κάθε πόλεμο, δέν μπορεῖ νά εἶναι παρά ἡ ἀπογραφή καί ἡ καταχώρηση τῶν πραγματικῶν ἀλλαγῶν πού ἐπῆλθαν στίς δυνάμεις, σάν ἀποτέλεσμα τοῦ δοσμένου πολέμου.

2. Γι᾽αὐτό ἀποτελοῦν τήν πιό μεγάλη ἀνοησία καί κουταμάρα ἀπό τήν ἄποψη τῆς θεωρίας, ἀπό τήν ἄποψη τῆς διδασκαλίας

* Βλ. σέ τοῦτο τόν τόμο, σελ. 287-298. *Ἡ Σύντ.*

τοῦ σοσιαλισμοῦ, καί τήν πιό μεγάλη ἐπίσης ἐξαπάτηση τῆς ἐργατικῆς τάξης στήν πράξη, κάθε εἴδους συζητήσεις γιά τήν ἐκτίμηση τοῦ δοσμένου πολέμου μέ βάση τίς «ἁπλοϊκές» ἀντιλήψεις περί ἄμυνας καί ἐπίθεσης καί γιά τήν ἐκτίμηση τῆς μελλοντικῆς εἰρήνης μέ βάση τούς «ἁπλοϊκούς» εὐσεβεῖς πόθους γιά σταθερή, δημοκρατική, ἔντιμη κ.ο.κ. εἰρήνη.

3. Ὁ σημερινός πόλεμος εἶναι πόλεμος ἰμπεριαλιστικός, δηλ. πόλεμος πού τόν γέννησαν οἱ ἀντιθέσεις τοῦ πολύ ἀναπτυγμένου, τοῦ μονοπωλιακοῦ καπιταλισμοῦ, πού ὡρίμασε γιά τό πέρασμα στό σοσιαλισμό. Ὁ πόλεμος αὐτός γίνεται γιά τήν παγκόσμια ἡγεμονία, δηλ. γιά μιά καινούργια καταπίεση τῶν ἀδύνατων ἐθνῶν, γιά ἕνα καινούργιο μοίρασμα τοῦ κόσμου, γιά τό μοίρασμα τῶν ἀποικιῶν, τῶν σφαιρῶν ἐπιροῆς κ.ἄ., γιά ἕνα τέτιο μοίρασμα, σύμφωνα μέ τό ὁποῖο οἱ παλιές ληστρικές Δυνάμεις, ἡ Ἀγγλία, ἡ Γαλλία, ἡ Ρωσία, θά παραχωροῦσαν ἕνα μέρος τῆς λείας τους σέ μιά νεαρή καί πιό ἰσχυρή ληστρική Δύναμη, στή Γερμανία.

4. Γι'αὐτό, ἄν ἡ ἐπανάσταση τοῦ προλεταριάτου δέν ἀνατρέψει τίς σημερινές κυβερνήσεις καί τίς σημερινές κυρίαρχες τάξεις τῶν ἐμπόλεμων «μεγάλων» Δυνάμεων, τότε εἶναι *ἀπολύτως ἀδύνατη ἡ πραγματοποίηση κάθε ἄλλης* εἰρήνης, ἐκτός μιᾶς λίγο-πολύ προσωρινῆς ἀνακωχῆς ἀνάμεσα στίς ἰμπεριαλιστικές Δυνάμεις, μιᾶς εἰρήνης, πού θά συνοδεύεται ἀπό τό *δυνάμωμα* τῆς ἀντίδρασης στό ἐσωτερικό τῶν κρατῶν, ἀπό τό *δυνάμωμα* τῆς ἐθνικῆς καταπίεσης καί ὑποδούλωσης τῶν ἀδύνατων ἐθνῶν, ἀπό τή *συσσώρευση* εὔφλεκτης ὕλης, πού ὁδηγεῖ στήν προετοιμασία νέων πολέμων κ.ἄ. κ.ο.κ. Γιατί, ἀπό τό ἀντικειμενικό περιεχόμενο μιᾶς τέτιας πολιτικῆς, πού εἶναι γέννημα ὁλόκληρης τῆς ἐποχῆς τοῦ ἰμπεριαλισμοῦ καί πού ἐφαρμόστηκε ἀπό τήν ἀστική τάξη *ὅλων* τῶν ἐμπόλεμων «μεγάλων» Δυνάμεων καί πρίν ἀπ' *αὐτό* τόν πόλεμο καί στή *διάρκεια* τοῦ πολέμου *αὐτοῦ* εἶναι ἀναπόφευκτο νά πηγάσει μιά εἰρήνη πού θά στηρίζεται σέ μιά νέα καί χειρότερη καταπίεση τῶν ἐθνῶν κτλ.

5. Νά καλλιεργεῖ κανείς στίς λαϊκές μάζες σκέψεις καί ἐλπίδες γιά τή δυνατότητα μιᾶς σταθερῆς ἤ δημοκρατικῆς κ.ο.κ. εἰρήνης ἀνάμεσα στίς σημερινές κυβερνήσεις καί τίς σημερινές κυρίαρχες τάξεις (δηλ. τήν ἀστική τάξη σέ συμμαχία μέ τούς τσιφλικάδες), ὅπως κάνουν τά περισσότερα ἐπίσημα σοσιαλιστικά κόμματα, σημαίνει, ὄχι μόνο ὅτι ἐξαπατᾶ ξεδιάντροπα τό λαό, ἀλλά καί ὅτι τόν ἀποκοιμίζει, τόν ἀποσπᾶ ἀπ'τήν

ἐπαναστατική πάλη, ἡ ὁποία οὐσιαστικά ἀρχίζει ἤδη μέ τή μορφή τοῦ ἀπεργιακοῦ κινήματος καί μέ τίς διαδηλώσεις.

6. Τέτιο ἀκριβῶς χαρακτήρα ἐξαπάτησης τοῦ λαοῦ καί ἀπόσπασης τοῦ προλεταριάτου ἀπ᾽τήν ἐπαναστατική πάλη ἔχει τό «πρόγραμμα εἰρήνης», πού τό ἐκθέτουν σήμερα «ὁμόφωνα» καί ὁ ἐπίσημος ἐκπρόσωπος τῆς ΙΙ Διεθνοῦς Χούισμανς στό συνέδριο τοῦ Sozialdemokratische Arbeiter Partei τῆς ᾽Ολλανδίας στό Arnhem καί ὁ θεωρητικός τῆς ΙΙ Διεθνοῦς μέ τό μεγαλύτερο κύρος, ὁ ὑποστηρικτής μέ τό μεγαλύτερο κύρος τῶν σοσιαλπατριωτῶν καί τῶν σοσιαλσωβινιστῶν ὅλων τῶν χωρῶν, Κάουτσκι. Τό πρόγραμμά τους συνίσταται στήν ὑποκριτική καί μόνο στά λόγια ἀναγνώριση μερικῶν δημοκρατικῶν εὐσεβῶν πόθων ὅπως: ἀπόριψη τῶν προσαρτήσεων καί τῶν ἐπανορθώσεων, αὐτοδιάθεση τῶν ἐθνῶν, ἐκδημοκρατισμός τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς, διαιτητικά δικαστήρια γιά τήν ἐξέταση τῶν συγκρούσεων ἀνάμεσα στά κράτη, ἀφοπλισμός, ῾Ενωμένες Πολιτεῖες τῆς Εὐρώπης κ.τ.λ., κ.ο.κ.

7. Τήν πιό πειστική ἐπιβεβαίωση ὅτι αὐτό τό «πρόγραμμα εἰρήνης» εἶναι καθαρή ὑποκρισία, ἀποτελεῖ τό γεγονός ὅτι, ἀπ᾽τή μιά μεριά, τό παραδέχονται στά λόγια μιά σειρά ἀστοί πασιφιστές καί δημαγωγοί ὑπουργοί τῶν ἐμπόλεμων χωρῶν, κι᾽ἀπ᾽τήν ἄλλη, τό προβάλλουν συνεχῶς οἱ φανατικοί (notorisch) σωβινιστές στίς συνδιασκέψεις τῶν «σοσιαλιστῶν» τῆς μιᾶς ὁμάδας τῶν ἐμπόλεμων δυνάμεων στό Λονδίνο (ΙΙ. 1915) καί τῆς ἄλλης ὁμάδας τῶν ἐμπόλεμων δυνάμεων στή Βιέννη (IV. 1915). Αὐτοί ἀκριβῶς οἱ «σοσιαλιστές», πού συμμετέχουν στίς ἀστικές κυβερνήσεις, οἱ ὁποῖες διεξάγουν ληστρικό πόλεμο, αὐτοί ἀκριβῶς ψήφισαν τίς πολεμικές πιστώσεις, βοηθοῦσαν τή διεξαγωγή τοῦ πολέμου μέ τή συμμετοχή τους στίς διάφορες ὀργανώσεις καί ἱδρύματα κ.ο.κ., ἀκριβῶς αὐτοί πού ἐφαρμόζουν *σ τ ή ν π ρ ά ξ η* πολιτική ὑπεράσπισης τῶν παλιῶν καί τῶν νέων προσαρτήσεων, τῆς ἀποικιακῆς καταπίεσης κ.ἄ., διακηρύσσουν σήμερα μπροστά σ᾽ὅλο τόν κόσμο τό δικό τους «πρόγραμμα εἰρήνης», πού τό περιεχόμενό του εἶναι ἡ ἀπόριψη τῶν προσαρτήσεων κτλ.

8. ᾽Αφοῦ ἡ πιό μεγάλη αὐθεντία τῆς ΙΙ Διεθνοῦς, ὁ Κάουτσκι, δήλωσε μπροστά σ᾽ὅλο τόν κόσμο στίς 21 τοῦ Μάη 1915 («Neue Zeit») ὅτι αὐτή ἡ συμφωνία καί ἡ «ὁμοφωνία» τῶν «σοσιαλιστῶν» στό Λονδίνο* καί στή Βιέννη πάνω στήν ἀρχή τῆς

* Στό χειρόγραφο ἀπό παραδρομή εἶναι γραμμένο: «στήν Κοπεγχάγη». *῾Η Σύντ.*

«αὐτοτέλειας» ἤ τῆς αὐτοδιάθεσης τῶν ἐθνῶν, ἀποδείχνει τή «ζωτικότητα» καί τήν «ὁμοφωνία» τῆς ΙΙ Διεθνοῦς πάνω στό «πρόγραμμα εἰρήνης», τότε, ἡ τέτια ὑπεράσπιση καί ἡ τέτια ἐπιδοκιμασία τῆς πιό ὁλοφάνερης, τῆς πιό ξετσίπωτης ὑποκρισίας ἀπέναντι στούς ἐργάτες καί τῆς ἐξαπάτησής τους δέν εἶναι καθόλου κάτι τό τυχαῖο, ἀλλά ἀποτελεῖ συστηματική πολιτική, τήν ὁποία ἀκολουθοῦν σέ μιά ὁλόκληρη σειρά χῶρες ἄνθρωποι, πού στά λόγια παρουσιάζονται σάν «διεθνιστές», ὅμως στήν πράξη ἐξωραΐζουν τόν ἰμπεριαλιστικό πόλεμο, ἐφαρμόζοντας σχετικά μ'αὐτόν τήν ἰδέα τῆς «ὑπεράσπισης τῆς πατρίδας» καί δυναμώνουν τήν κυριαρχία τοῦ σοσιαλσωβινισμοῦ πάνω στό ἐργατικό κίνημα, προπαγανδίζοντας τήν «ἑνότητα» μέ τούς σοσιαλσωβινιστές, πού πρόδοσαν τό σοσιαλισμό. Τήν πολιτική αὐτή, τήν πιό βλαβερή καί τήν πιό ἐπικίνδυνη γιά τήν ἐργατική τάξη, τήν ἀκολουθοῦν οἱ Κάουτσκι, Χάαζε κ.ἄ. στή Γερμανία, ὁ Λονγκέ, ὁ Πρεσσμάν κ.ἄ. στή Γαλλία, ἡ πλειοψηφία τῶν ἡγετῶν στήν 'Αγγλία, ὁ 'Αξελρόντ, ὁ Μάρτοφ καί ὁ Τσχεΐτζε καί Σία στή Ρωσία, ὁ Τρέβες κ.ἄ. στήν 'Ιταλία (βλ. τήν ἀπειλή τοῦ Κεντρικοῦ 'Οργάνου τοῦ ἰταλικοῦ κόμματος *«Avanti!»* τῆς 5.ΙΙΙ.1916 ὅτι θά ξεσκεπάσει τόν Τρέβες καί τούς ἄλλους «ρεφορμιστές-ποσιμπιλιστές», ἀποκαλύπτοντας «ποιός κίνησε κάθε μέσο γιά νά ἐμποδίσει τίς ἐνέργειες τῆς διοίκησης τοῦ κόμματος καί τοῦ 'Οντίνο Μοργκάρι, πού ἀποβλέπουν στή συνένωση τοῦ Τσίμμερβαλντ καί στήν ἴδια τή δημιουργία μιᾶς νέας Διεθνοῦς). 'Η παγκόσμια αὐτή πολιτική, πού εἶναι καί ἡ πιό ἐπικίνδυνη γιά τήν ἐργατική τάξη, μπορεῖ νά πάρει τό ὄνομα τοῦ πιό αὐθεντικοῦ της ἐκπρόσωπου καί νά ὀνομαστεῖ *καουτσκιστική* πολιτική.

9. Οἱ σοσιαλιστές δέν μποροῦν νά παραιτηθοῦν ἀπό τήν πάλη γιά τίς μεταρυθμίσεις. Πρέπει νά ψηφίζουν ἀνάμεσα στ'ἄλλα καί στά κοινοβούλια κάθε μέτρο πού συντελεῖ ἔστω καί στήν ἐλάχιστη καλυτέρευση τῆς κατάστασης τῶν μαζῶν, ὅπως π.χ. γιά τήν αὔξηση τῶν βοηθημάτων στούς κατοίκους τῶν καταστραμένων περιοχῶν, γιά τήν ἐξασθένιση τῆς ἐθνικῆς καταπίεσης κ.ο.κ. Εἶναι ὁλοφάνερο ὅμως στίς συνθῆκες τοῦ *δοσμένου* πολέμου καί τῆς εἰρήνης πού θά προκύψει *ἀπ'αὐτόν* μιά τέτια μεταρυθμιστική δράση γιά τή βελτίωση τῆς κατάστασης τῶν μαζῶν μπορεῖ νά γίνει σέ πολύ μικρή μονάχα κλίμακα. Θά ἦταν κατάφωρη ἐξαπάτηση τῶν μαζῶν τό νά καλλιεργεῖ κανείς σ'αὐτές, ἄμεσα εἴτε ἔμμεσα, τή σκέψη ὅτι εἶναι δυνατή ἡ μεταρυθμιστική λύση τῶν προβλημάτων πού

ἔβαλε *ὁ δοσμένος* πόλεμος. Γιατί ὁ πόλεμος *αὐτός* δημιούργησε ἐπαναστατική κατάσταση στήν Εὐρώπη, βάζοντας στήν ἡμερήσια διάταξη τά *πιό βασικά* προβλήματα τοῦ ἰμπεριαλισμοῦ, πού δέν μποροῦν νά λυθοῦν παρά μόνο μέ ἰμπεριαλιστικό τρόπο, μέ μόνη ἐξαίρεση τήν περίπτωση τῆς ἐπαναστατικῆς ἀνατροπῆς τῶν σημερινῶν κυβερνήσεων καί τῶν κυρίαρχων τάξεων τῆς Εὐρώπης. Γι᾽αὐτό, τό βασικό καί κύριο καθῆκον τῶν σοσιαλιστῶν γιά τήν ἐπίτευξη σταθερῆς καί δημοκρατικῆς εἰρήνης πρέπει νά εἶναι: πρῶτο, ἡ ἐξήγηση στίς μάζες τῆς ἀνάγκης τῆς *μαζικῆς ἐπαναστατικῆς πάλης,* ἡ συστηματική προπαγάνδισή της καί ἡ δημιουργία ἀντίστοιχης ὀργάνωσης· δεύτερο, τό ξεσκέπασμα τῆς *ὑποκρισίας* καί τῆς *ψευτιᾶς* τόσο τῶν ἀστικοπασιφιστικῶν, ὅσο καί τῶν σοσιαλιστικῶν, ἰδιαίτερα τῶν καουτσκιστικῶν λογοκοπιῶν γιά τήν εἰρήνη καί τήν «ὁμοφωνία» τῆς ΙΙ Διεθνοῦς στό ζήτημα τοῦ «προγράμματος εἰρήνης». Τέτιες λογοκοπίες εἶναι δυό φορές πιό ὑποκριτικές, ὅταν προέρχονται ἀπό «σοσιαλιστές» πού, ἀκολουθώντας κατά πόδας τήν ἀστική τάξη, ἀρνοῦνται τή δυνατότητα τῆς μετατροπῆς τοῦ δοσμένου ἰμπεριαλιστικοῦ πολέμου σέ ἐμφύλιο πόλεμο γιά τό σοσιαλισμό, καί ἀντιτίθενται σέ κάθε ἐπαναστατική δουλιά πρός αὐτή τήν κατεύθυνση.

10. Ἡ ὁμόφωνη τάχα ἀναγνώριση τῆς πάλης ἐνάντια στίς *παλιές καί τίς νέες προσαρτήσεις* ἀποτελεῖ τό κεντρικό σημεῖο τῆς ὑποκρισίας, σχετικά μέ τό «πρόγραμμα εἰρήνης». Ὅμως αὐτοί πού μιλᾶνε γιά προσαρτήσεις καί γιά πάλη ἐνάντια σ᾽αὐτές δέν μποροῦν, ἤ δέν θέλουν, στό μεγαλύτερό τους μέρος, νά σκεφτοῦν λίγο *τί σημαίνει προσάρτηση.* Εἶναι ξεκάθαρο ὅτι δέν μπορεῖ νά χαρακτηρίζεται προσάρτηση κάθε ἐνσωμάτωση «ξένου» ἐδάφους, γιατί οἱ σοσιαλιστές, γιά νά μιλήσουμε γενικά, βλέπουν μέ συμπάθεια τήν κατάργηση τῶν συνόρων ἀνάμεσα στά ἔθνη, τήν προσέγγιση καί τή συγχώνευση τῶν ἐθνῶν, τή δημιουργία πιό μεγάλων κρατῶν. Εἶναι ξεκάθαρο ὅτι δέν μπορεῖ νά θεωρεῖται προσάρτηση κάθε παραβίαση τοῦ status quo: ἕνα τέτιο πράγμα θά σήμαινε τήν πιό βαθιά ἀντιδραστικότητα καί θά ἀποτελοῦσε τήν πιό μεγάλη διακωμώδηση τῶν βασικῶν ἐννοιῶν τῆς ἱστορικῆς ἐπιστήμης. Εἶναι ξεκάθαρο ὅτι δέν μπορεῖ νά θεωρεῖται προσάρτηση κάθε ἐνσωμάτωση πού πραγματοποιεῖται μέ βία, μέ τόν πόλεμο, γιατί ἄν αὐτή ἡ βία ἐφαρμόζεται πρός τό συμφέρον τῶν μαζῶν τοῦ πληθυσμοῦ καί πρός τό συμφέρον τῆς προόδου τῆς ἀνθρωπότητας, οἱ σοσιαλιστές δέν μποροῦν νά ἔχουν ἀντίρηση. Εἶναι

ξεκάθαρο ὅτι μόνο ἡ ἐνσωμάτωση ἐδάφους, *παρά καί ἐνάντια στή θέληση* τοῦ πληθυσμοῦ τοῦ ἐδάφους αὐτοῦ, μπορεῖ καί πρέπει να θεωρηθεῖ προσάρτηση. Μ'ἄλλα λόγια, ἡ ἔννοια τῆς προσάρτησης εἶναι ἀδιάρηκτα συνδεμένη μέ τήν ἔννοια τῆς *αὐτοδιάθεσης τῶν ἐθνῶν.*

11. 'Ακριβῶς μέσα στίς συνθῆκες τοῦ *σημερινοῦ* πολέμου καί ἐπειδή ὁ πόλεμος αὐτός εἶναι ἰμπεριαλιστικός ἀπό τήν πλευρά *καί τῶν δυό* ὁμάδων τῶν ἐμπόλεμων «μεγάλων» Δυνάμεων, δέν μποροῦσε παρά νά παρουσιαστεῖ καί παρουσιάστηκε τό φαινόμενο ἡ ἀστική τάξη καί οἱ σοσιαλσωβινιστές νά «παλεύουν» ἐπίμονα ἐνάντια στίς «προσαρτήσεις», *ὅ τ α ν* αὐτές τίς πραγματοποίησε ἤ τίς πραγματοποιεῖ *ἐχθρικό* κράτος. 'Ο Ζύντεκουμ καί οἱ αὐστρογερμανοί φίλοι καί ὑπερασπιστές του, μέχρι τόν Χάαζε καί τόν Κάουτσκι, σωπαίνουν γιά τίς προσαρτήσεις πού ἔκανε ἡ Γερμανία ὁσοναφορᾶ τήν 'Αλσατία καί Λωραίνη, τή Δανία, τήν Πολωνία κ.ἄ., ὅμως πολύ συχνά «παλεύουν κατά τῶν προσαρτήσεων» πού ἔκανε ἡ Ρωσία ὁσοναφορᾶ τή Φιλλανδία, τήν Πολωνία, τήν Οὐκρανία, τόν Καύκασο κτλ., ἡ 'Αγγλία ὁσοναφορᾶ τίς 'Ινδίες κτλ. 'Από τήν ἄλλη, οἱ ἄγγλοι, γάλλοι, ἰταλοί καί ρῶσοι Ζύντεκουμ, δηλ. ὁ Χάιντμαν, ὁ Γκέντ, ὁ Βαρντερβέλντε, ὁ Ρενοντέλ, ὁ Τρέβες, ὁ Πλεχάνοφ, ὁ 'Αξελρόντ, ὁ Τσχεΐτζε καί Σία, σωπαίνουν γιά τίς προσαρτήσεις πού ἔκανε ἡ 'Αγγλία ὁσοναφορᾶ τήν 'Ινδία, ἡ Γαλλία ὁσοναφορᾶ τή Νίκαια ἤ τό Μαρόκο, ἡ 'Ιταλία ὁσοναφορᾶ τήν Τριπολίτιδα ἤ τήν 'Αλβανία, ἡ Ρωσία ὁσοναφορᾶ τήν Πολωνία, τήν Οὐκρανία κ.ἄ., ταυτόχρονα ὅμως τό *μ εγ α λ ύ τ ε ρ ο μ έ ρ ο ς* ἀπό τούς παραπάνω «παλεύει ἐνάντια στίς προσαρτήσεις» πού κάνει ἡ Γερμανία.

Εἶναι ξεκάθαρο ὅτι ἡ τέτια «πάλη κατά τῶν προσαρτήσεων» ἀπό τήν πλευρά τῶν σοσιαλσωβινιστῶν καί τῶν καουτσκιστῶν ἔχει πέρα γιά πέρα ὑποκριτικό χαρακτήρα καί ἡ ἀστική τάξη τήν τέτια πάλη τή βοηθάει καί ἄμεσα, χορηγώντας ἑκατομμύρια καί ἑκατομμύρια γιά τή σωβινιστική προπαγάνδα, καί ἔμμεσα, δίνοντας τό μονοπώλιο τῆς νομιμότητας μονάχα στούς σοσιαλσωβινιστές καί τούς καουτσκιστές.

Εἶναι ξεκάθαρο ὅτι καί οἱ γάλλοι «σοσιαλιστές», πού δικαιολογοῦν τόν πόλεμο γιά τήν 'Αλσατία καί Λωραίνη, καί οἱ γερμανοί σοσιαλιστές πού δέν ἀπαιτοῦν τήν ἐλευθερία ἀποχωρισμοῦ τῆς 'Αλσατίας καί Λωραίνης ἀπό τή Γερμανία, εἶναι ἐξίσου ὀπαδοί τῶν προσαρτήσεων, ὅσο καί νά ὁρκίζονται γιά τό

ἀντίθετο. Εἶναι ξεκάθαρο ὅτι ἐξίσου ὀπαδοί τῶν προσαρτήσεων εἶναι καί οἱ ρῶσοι «σοσιαλιστές», πού μιλᾶνε καί γράφουν ἐνάντια στή «διάλυση τῆς Ρωσίας», εἴτε πού δικαιολογοῦν σήμερα, ἄμεσα ἤ ἔμμεσα, τόν πόλεμο γιά τό ποιός θά ὑποδουλώσει τήν Πολωνία στό ὄνομα τοῦ συνθήματος «εἰρήνη χωρίς προσαρτήσεις» κτλ. κτλ.

12. Γιά νά μή μετατραπεῖ «ἡ πάλη κατά τῶν προσαρτήσεων» σέ κενή φράση εἴτε σέ σιχαμερή ὑποκρισία, οἱ σοσιαλιστές πρέπει: *π ρ ῶ τ ο,* νά ἐξηγοῦν στίς μάζες τήν ἀνάγκη τῆς ἐπαναστατικῆς πάλης γιά τήν κατάκτηση τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας ἀπό τό προλεταριάτο καί γιά τήν πραγματοποίηση τῆς σοσιαλιστικῆς ἀνατροπῆς, πού ἀναπτύσσεται μέσα ἀπ᾽ὅλες τίς συνθῆκες τῆς ἐποχῆς τοῦ ἰμπεριαλισμοῦ καί τοῦ δοσμένου ἰμπεριαλιστικοῦ πολέμου καί πού μόνο αὐτή εἶναι σέ θέση, σταθερά καί παντοῦ, νά ἐξασφαλίσει τήν αὐτοδιάθεση τῶν ἐθνῶν, δηλ. ν᾽ἀπελευθερώσει τά καταπιεζόμενα ἔθνη καί νά πραγματοποιήσει τήν προσέγγιση καί τή συγχώνευση τῶν ἐθνῶν ὄχι στή βάση τῆς βίας, ἀλλά στή βάση τῆς ἰσοτιμίας καί τῆς συγκατάθεσης τοῦ προλεταριάτου καί τῶν ἐργαζόμενων μαζῶν ὅλων τῶν ἐθνῶν·—*δ ε ύ τ ε ρ ο,* οἱ σοσιαλιστές πρέπει ν᾽ἀρχίσουν ἀμέσως τήν πιό πλατιά προπαγάνδα καί ζύμωση ἐνάντια στόν κρυφοσωβινισμό καί τήν πολιτική τῶν προσαρτήσεων τῶν ἐπίσημων σοσιαλιστικῶν κομμάτων, ἰδιαίτερα τῶν κομμάτων τῶν «μεγάλων» Δυνάμεων. Οἱ σοσιαλιστές πρέπει νά ἐξηγοῦν στίς μάζες ὅτι μόνο στά λόγια εἶναι σοσιαλιστής καί διεθνιστής, ἐνῶ στήν πράξη εἶναι σωβινιστής καί ὀπαδός τῶν προσαρτήσεων—ὁ ἄγγλος σοσιαλιστής πού δέν παλεύει αὐτή τή στιγμή γιά τήν ἐλευθερία ἀποχωρισμοῦ τῆς Ἰρλανδίας, τῆς Ἰνδίας κτλ.,—ὁ γάλλος σοσιαλιστής πού δέν παλεύει γιά τήν ἀπελευθέρωση τῶν γαλλικῶν ἀποικιῶν καί ἐνάντια στόν πόλεμο πού γίνεται γιά τήν ἐνσωμάτωση τῆς Ἀλσατίας καί Λωραίνης κτλ.,—ὁ γερμανός σοσιαλιστής πού δέν παλεύει γιά τήν ἐλευθερία ἀποχωρισμοῦ τῆς Ἀλσατίας καί Λωραίνης, τῶν δανῶν, τῶν πολωνῶν, τῶν βέλγων, τῶν σέρβων κτλ.,—ὁ ρῶσος σοσιαλιστής πού δέν παλεύει γιά τήν ἐλευθερία ἀποχωρισμοῦ τῆς Οὐκρανίας, τῆς Φιλλανδίας κτλ., ἐνάντια στόν πόλεμο γιά τήν Πολωνία,—ὁ ἰταλός σοσιαλιστής πού δέν παλεύει γιά τήν ἐλευθερία ἀποχωρισμοῦ τῆς Τριπολίτιδας, τῆς Ἀλβανίας κτλ.,—ὁ ὀλλανδός σοσιαλιστής πού δέν παλεύει γιά τήν ἐλευθερία ἀποχωρισμοῦ καί τήν ἀνεξαρτησία τῆς ὀλλανδικῆς Ἰνδίας,—ὁ πολωνός σοσιαλιστής πού δέν παλεύει γιά τήν πλήρη ἀπελευ-

θέρωση καί τήν ἰσοτιμία τῶν καταπιεζόμενων ἀπό τούς πολωνούς ἑβραίων καί οὐκρανῶν κτλ.

13. Ἀπό τή Διακήρυξη τοῦ Τσίμμερβαλντ καί ἀπό τήν ἐγκύκλιο τῆς I. S. K. τῆς 10. II. 1916 (Δελτίο ἀρ. 3) βγαίνει ἀναπόφευκτα τό συμπέρασμα ὅτι κάθε «πόλεμος κατά τοῦ πολέμου» καί κάθε «πάλη γιά τήν εἰρήνη» ἀποτελεῖ *ὑποκρισία*, ὅταν δέν συνδέεται ἀδιάρηκτα μέ τήν ἄμεση *ἐπαναστατική μαζική πάλη*, μέ τήν προπαγάνδιση καί τήν προετοιμασία τῆς πάλης αὐτῆς. Τό συμπέρασμα αὐτό ὅμως πρέπει νά ἐκτεθεῖ ἀνοιχτά καί μέ ἀκρίβεια. Πρέπει, κατά πρῶτο, νά ἐξηγηθεῖ στίς μάζες σέ τί μπορεῖ καί *πρέπει* νά ὁδηγήσει (muß) ἡ ἀνάπτυξη τῆς μαζικῆς ἐπαναστατικῆς πάλης στίς συνθῆκες τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πολέμου. Ἡ ἀνάπτυξη τῆς πάλης αὐτῆς ὁδηγεῖ ἀναπόφευκτα στή μετατροπή τοῦ ἰμπεριαλιστικοῦ πολέμου σέ ἐμφύλιο πόλεμο γιά τό σοσιαλισμό. Αὐτό τόν *ὑπαινιγμό* κάνουν ὅλες οἱ ὁμιλίες, πού βεβαιώνουν ὅτι καλύτερα εἶναι οἱ ἐργάτες νά πεθαίνουν γιά τή δική τους καί ὄχι γιά ξένη ὑπόθεση. Ὅμως ὁ ὑπαινιγμός αὐτός δέν φτάνει. Πρέπει νά μπεῖ ξεκάθαρα μπροστά στίς μάζες ὁ μεγάλος σκοπός, ἔστω κι᾿ἄν δέν εἶναι ἴσως τόσο ἄμεσος. Πρέπει νά ξέρουν οἱ μάζες ποῦ νά βαδίσουν καί γιατί. Δεύτερο, ὅταν καλοῦμε τίς μάζες νά παλέψουν ἐνάντια στίς κυβερνήσεις τους «ἀνεξάρτητα ἀπ᾿τή στρατιωτική κατάσταση τῆς δοσμένης χώρας», τότε, ἔτσι, ὄχι μόνο ἀπορίπτουμε κατά βάση τήν παραδοχή τῆς «ὑπεράσπισης τῆς πατρίδας» στό *δοσμένο* πόλεμο, μά καί ἀναγνωρίζουμε τό *ἐπιθυμητό* τῆς ἥττας κάθε *ἀστικῆς* κυβέρνησης γιά νά μετατραπεῖ ἡ ἥττα αὐτή σέ ἐπανάσταση. Κι᾿αὐτό πρέπει νά τό ποῦμε ἀνοιχτά: ἡ ἐπαναστατική μαζική πάλη δέν μπορεῖ νά γίνει διεθνής, ἄν δέν ἑνωθοῦν ἀνοιχτά οἱ συνειδητοί ἐκπρόσωποί της γιά τήν ἥττα καί τήν ἀνατροπή *ὅλων* τῶν ἀστικῶν κυβερνήσεων. Τρίτο—κι᾿αὐτό εἶναι τό πιό βασικό,—*δέν μπορεῖ* νά διεξαχθεῖ ἐπαναστατική μαζική πάλη χωρίς νά δημιουργηθεῖ παντοῦ, ὄχι μόνο στίς κορυφές, μά καί στίς μάζες, παράνομη ὀργάνωση γιά τήν προπαγάνδιση, τήν προετοιμασία, τήν ἀνάλυση τῆς πορείας καί τῶν συνθηκῶν τῆς πάλης αὐτῆς. Ἄν στή Γερμανία ἔγιναν διαδηλώσεις στούς δρόμους, ἄν στή Γαλλία γράφτηκαν πολλά γράμματα ἀπό τό μέτωπο, πού καλοῦσαν νά *μήν* ἐγγραφεῖ κανείς στό πολεμικό δάνειο, ἄν στήν Ἀγγλία, γιά νά μή μιλήσουμε πιά γιά τή Ρωσία, ἔγιναν μαζικές ἀπεργίες, τότε γιά τήν ὑποστήριξη τῆς πάλης αὐτῆς, γιά τή διεθνή της συσπείρωση, εἶναι ἀπόλυτα ἀναγκαῖο στόν *ἐλεύθερο, δηλ. στόν π α ρ ά ν ο μ ο* τύπο, νά

φωτίζεται κ ά θ ε βῆμα πρός τήν κατεύθυνση αὐτή, νά ἐξετάζονται οἱ ἐπιτυχίες, νά σταθμίζονται οἱ συνθῆκες τους, νά συνενώνεται καί ν'ἀναπτύσσεται ἡ πάλη. Χωρίς παράνομη ὀργάνωση καί παράνομο τύπο, ἡ παραδοχή τῆς «μαζικῆς δράσης» καταντάει (ὅπως αὐτό συμβαίνει στήν 'Ελβετία) κενή φράση *.

14. Στό ζήτημα τῆς κοινοβουλευτικῆς πάλης (Aktion) τῶν σοσιαλιστῶν πρέπει νἄχει κανείς ὑπόψη του ὅτι ἡ ἀπόφαση τοῦ Τσίμμερβαλντ δέν ἐκφράζει μόνο τή συμπάθεια πρός τούς πέντε σοσιαλδημοκράτες βουλευτές τῆς Κρατικῆς δούμας, πού ἀνήκουν στό κόμμα μας καί καταδικάστηκαν σέ ἐξορία στή Σιβηρία, ἀλλά καί *τάσσεται ἀλληλέγγυα* μέ τήν τακτική τους. Εἶναι πράγμα ἀδύνατο νά παραδέχεται κανείς τήν ἐπαναστατική πάλη τῶν μαζῶν καί ταυτόχρονα νά συμβιβάζεται μέ τήν *ἀποκλειστικά* νόμιμη, *ἀποκλειστικά* ρεφορμιστική δράση τῶν σοσιαλιστῶν στά κοινοβούλια· αὐτό ὁδηγεῖ ἁπλῶς στή δικαιολογημένη δυσαρέσκεια τῶν ἐργατῶν, στήν ἀπομάκρυνσή τους ἀπ'τή σοσιαλδημοκρατία καί στήν προσχώρησή τους στόν ἀντικοινοβουλευτικό ἀναρχισμό ἤ συνδικαλισμό. Εἶναι ἀπαραίτητο νά ποῦμε καθαρά καί γιά νά τό ἀκούσουν ὅλοι ὅτι στά κοινοβούλια οἱ σοσιαλδημοκράτες πρέπει νά χρησιμοποιοῦν τή θέση τους ὄχι μόνο γιά *λ ό γ ο υ ς* στή βουλή, ἀλλά καί γιά τήν πολύπλευρη, *ἐξωκοινοβουλευτική* βοήθεια στίς παράνομες ὀργανώσεις καί στήν ἐπαναστατική πάλη τῶν ἐργατῶν καί ὅτι οἱ *μάζες* οἱ ἴδιες πρέπει, μέσω τῆς παράνομης ὀργάνωσής τους, *νά ἐλέγχουν* αὐτή τή δράση τῶν ἡγετῶν τους.

15. Τό ζήτημα τῆς σύγκλησης τοῦ Διεθνοῦς Σοσιαλιστικοῦ Γραφείου, πού μπῆκε στήν ἡμερήσια διάταξη τῆς συγκαλούμενης Δεύτερης διεθνοῦς σοσιαλιστικῆς συνδιάσκεψης, δημιουργεῖ ἀναπόφευκτα ἕνα πιό βασικό καί πιό θεμελιακό ζήτημα, τό ζήτημα ἄν εἶναι δυνατή ἡ ἑνότητα τῶν παλιῶν κομμάτων καί τῆς II Διεθνοῦς. Ὅσο πιό πλατιά ἀναπτύσσονται στίς μάζες οἱ συμπάθειες πρός τήν ἕνωση τοῦ Τσίμμερβαλντ, τόσο πιό πολύ ἀκατανόητη γίνεται γιά τίς μάζες καί τόσο πιό βλαβερή εἶναι γιά τήν ἀνάπτυξη τῆς πάλης τους ἡ ἀσυνέπεια καί ἡ δειλία τῆς θέσης ἐκείνης, πού στήν οὐσία ταυτίζει τά παλιά κόμματα καί τή II Διεθνή μέ τήν πολιτική τῆς ἀστικῆς τάξης στό ἐργατικό κίνημα (βλ. τή Διακήρυξη τοῦ Τσίμμερβαλντ καί τήν ἐγκύκλιο τῆς I. S. K. τῆς 10. II. 1916) κι'ἀπό τήν ἄλλη πλευρά, φοβᾶται τή

* Τά σημεῖα 12 καί 13 εἶναι σβησμένα στό χειρόγραφο. *'Η Σύντ.*

διάσπαση μέ αὐτά καί ὑπόσχεται νά διαλύσει τήν I. S. K., μόλις συνέλθει τό παλιό Διεθνές Σοσιαλιστικό Γραφεῖο.

῾Η ὑπόσχεση αὐτή *δέν μπῆκε* σέ ψηφοφορία καί δέν συζητήθηκε οὔτε καί στό Τσίμμερβαλντ.

Στό μισό χρόνο πού πέρασε ὕστερα ἀπό τό Τσίμμερβαλντ ἔγινε καθαρότερο ὅτι ἡ διάσπαση εἶναι ἀναπόφευκτη, ὅτι δέν μπορεῖ νά γίνει σέ ἑνότητα μέ τά παλιά κόμματα ἡ δουλιά πού συνιστᾶ ἡ Διακήρυξη τοῦ Τσίμμερβαλντ, ὅτι ὁ φόβος τῆς διάσπασης ἐμποδίζει κάθε βῆμα πρός τήν κατεύθυνση αὐτή. Στή Γερμανία τό φόβο τῆς διάσπασης δέν τόν ἐπέκρινε μόνο ἡ ὁμάδα τῶν I. S. D. καί δέν ἐκδηλώθηκε ἀνοιχτά ἐνάντια στήν ὑποκρισία τῶν προπαγανδιστῶν τῆς ἑνότητας μόνο αὐτή, ἀλλά καί ὁ Otto Rühle, *μέλος τῆς Reichstagsfraktion** καί πιό κοντινός σύντροφος τοῦ Κ. Λῆμπκνεχτ, ἐκδηλώθηκε ἀνοιχτά ὑπέρ τῆς διάσπασης. Καί ἡ «Vorwärts» δέν κατάφερε νά προβάλει οὔτε ἕνα σοβαρό, οὔτε ἕνα τίμιο ἐπιχείρημα ἐνάντια στόν Ρύλε. Στή Γαλλία ὁ Μπουρντερόν, μέλος τοῦ Σοσιαλιστικοῦ κόμματος, στά λόγια εἶναι κατά τῆς διάσπασης, στήν πράξη ὅμως πρότεινε στό κογκρέσσο ἀπόφαση, πού ἀνοιχτά «désapprouve (ἀποδοκιμάζει) τήν C. A. P. (Comité Administratif Permanent = ΚΕ τοῦ κόμματος) καί τήν G. P.» (Groupe Parlementaire = κοινοβουλευτική ὁμάδα). ῾Η ψήφιση μιᾶς τέτιας ἀπόφασης εἶναι ξεκάθαρο ὅτι θά σήμαινε τήν ἄμεση καί βέβαιη διάσπαση τοῦ κόμματος. Στήν ᾿Αγγλία στίς σελίδες ἀκόμη καί τῆς μετριοπαθοῦς ἐφημερίδας «Labour Leader» ὁ T. Russel Williams πολλές φορές ἐκφραζόταν ἀνοιχτά γιά τό ἀναπόφευκτο τῆς διάσπασης, καί στό ζήτημα αὐτό ἔβρισκε τήν ὑποστήριξη μιᾶς σειρᾶς μελῶν τοῦ κόμματος. Στήν ᾿Αμερική, πού ὑπάρχει μιά τυπική ἑνότητα τοῦ Σοσιαλιστικοῦ κόμματος, ἄλλα μέλη ἐκφράζονται ὑπέρ τοῦ μιλιταρισμοῦ καί τοῦ πολέμου (τῆς λεγόμενης preparedness**) καί ἄλλα, συμπεριλαμβανομένου καί τοῦ E. Debs, πρώην σοσιαλιστῆ ὑποψήφιου γιά τή θέση τοῦ προέδρου, προπαγανδίζουν ἀνοιχτά τόν ἐμφύλιο πόλεμο γιά τό σοσιαλισμό, *σέ σύνδεση* μέ τόν ἐπερχόμενο πόλεμο.

Σ᾿ὅλο τόν κόσμο ἡ διάσπαση *εἶναι* πιά γεγονός. Καί μόνο ζημιά φέρνει στούς ὀπαδούς τοῦ Τσίμμερβαλντ τό νά κλείνουν τά μάτια μπρός σ᾿αὐτό τό γεγονός, γιατί ἔτσι ἐκτίθενται μπροστά στίς μάζες, οἱ ὁποῖες ξέρουν πολύ καλά ὅτι κάθε βῆμα

---

*—τῆς ὁμάδας στό Ράιχσταγκ. *῾Η Σύντ.*

**—προπαρασκευῆς. *῾Η Σύντ.*

τῆς *δουλιᾶς τ ο υ ς* στό πνεῦμα τοῦ Τσίμμερβαλντ σημαίνει συνέχιση καί βάθεμα τῆς διάσπασης.

Πρέπει χωρίς ἄλλο νά ἔχει κανείς τό θάρρος ν'ἀναγνωρίζει ἀνοιχτά αὐτό πού δέν μπορεῖ ν'ἀποφευχθεῖ καί πού ἔχει ἤδη πραγματοποιηθεῖ, ν'ἀπαλλαχτεῖ ἀπό τίς βλαβερές αὐταπάτες γιά τή δυνατότητα ἑνότητας μέ τούς «ὑπερασπιστές τῆς πατρίδας» στό δοσμένο πόλεμο, νά βοηθήσει τίς μάζες ν'ἀπαλλαχτοῦν ἀπ'τήν ἐπίδραση τῶν ἡγετῶν ἐκείνων πού «τίς παραπλανοῦν» (βλ. ἐγκύκλιο τῆς I. S. K. τῆς 10. II. 1916), ἤ πού μέ τήν «ἀμνηστεία» ἑτοιμάζουν «συνωμοσία» (Pakt) *ἐνάντια* στό σοσιαλισμό.

Αὐτή εἶναι ἡ πρότασή μας στό ζήτημα τῆς ἡμερήσιας διάταξης γιά τή σύγκληση τοῦ Διεθνοῦς Σοσιαλιστικοῦ Γραφείου στή Χάγη.

* *
*

Οἱ ρεφορμιστικές λογοκοπίες ἀποτελοῦν τό βασικό μέσο ἐξαπάτησης τοῦ λαοῦ σέ μιά τέτια ἐποχή πού ἡ ἀντικειμενική κατάσταση ἔβαλε στήν ἡμερήσια διάταξη τῆς ἱστορίας μιά πρωτόφαντη παγκόσμια κρίση, ἡ ὁποία, ἀνεξάρτητα ἄν αὐτό τό θέλουν ἤ ὄχι μερικά κόμματα, μπορεῖ μονάχα εἴτε νά ἀναβληθεῖ μέχρι τόν ἑπόμενο ἰμπεριαλιστικό πόλεμο, εἴτε νά λυθεῖ μέ τή σοσιαλιστική ἐπανάσταση. Στόν ἰμπεριαλισμό καί στό σημερινό ἰμπεριαλιστικό πόλεμο ὁδήγησε ἡ ἴδια ἡ ἀνάπτυξη τῶν καπιταλιστικῶν σχέσεων καί ὄχι μερικά τυχαῖα περιστατικά, οὔτε ἡ τυχόν κακή θέληση ὁρισμένων κυβερνήσεων ἤ μερικῶν καπιταλιστῶν μιᾶς ὁρισμένης χώρας. Τό ἴδιο ἀκριβῶς συμβαίνει μέ τό ξέσπασμα σέ μιά σειρά ἐμπόλεμες χῶρες ἀπεργιῶν, διαδηλώσεων καί ἄλλων ἐκδηλώσεων μαζικῆς ἐπαναστατικῆς πάλης, πού δέν ὀφείλονται σέ τυχαῖα περιστατικά, οὔτε εἶναι ἀποτέλεσμα μιᾶς ὁποιασδήποτε δημαγωγίας ἤ ζύμωσης, ἀλλά εἶναι γέννημα τῶν ἀντικειμενικῶν συνθηκῶν τῆς κρίσης πού δημιούργησε ὁ πόλεμος καί ἀποτέλεσμα τῆς ὄξυνσης τῶν ταξικῶν ἀντιθέσεων.

Τό ζήτημα ἔχει μπεῖ ἀντικειμενικά ἔτσι καί μονάχα ἔτσι: νά βοηθάει κανείς τόν ἐπαναστατικό ἀναβρασμό καί τό κίνημα τῶν μαζῶν, πού γιά τήν ὥρα μπορεῖ νά εἶναι ἀδύνατο, πού ἐσωτερικά ὅμως εἶναι ἰσχυρό καί βαθύ καί πού κρύβει τή δυνατότητα νά ἐξελιχθεῖ σέ σοσιαλιστική ἐπανάσταση; *Ἤ* ν'ἀκολουθήσει κανείς πολιτική βοήθειας πρός τίς ἀστικές κυβερνήσεις (Durch-

haltspolitik, politique jusquauboutiste)*. Ἡ πραγματική σημασία τῶν μελιστάλακτων λόγων γιά τή δημοκρατική εἰρήνη συνίσταται ἀποκλειστικά καί μόνο στήν παροχή *βοήθειας* σ᾽αὐτές τίς κυβερνήσεις μέ τήν ὑποκριτική καλλιέργεια τῆς σύγχυσης στίς μάζες καί τήν ἐξαπάτησή τους.

* *
*

Ὁ πόλεμος αὐτός πρόβαλε στήν πρώτη γραμμή τά θεμελιακά προβλήματα τοῦ ἰμπεριαλισμοῦ, δηλ. αὐτή τήν ἴδια τήν ὕπαρξη τῆς καπιταλιστικῆς κοινωνίας καί θά ἦταν τσαρλατανισμός νά καλλιεργεῖται στό λαό, ἄμεσα εἴτε ἔμμεσα, ἡ σκέψη ὅτι εἶναι δυνατό νά λυθοῦν αὐτά τά προβλήματα μέ μεταρυθμίσεις. Ἐδῶ πρόκειται γιά νέο μοίρασμα τοῦ κόσμου, ἀνάλογα μέ τό νέο συσχετισμό τῶν δυνάμεων ἀνάμεσα στά καπιταλιστικά κράτη, τά ὁποῖα στίς τελευταῖες δεκαετίες ἀναπτύχθηκαν ὄχι μονάχα μέ ἐξαιρετικά γρήγορους ρυθμούς, ἀλλά—κι᾽αὐτό ἀποκτᾶ ἰδιαίτερη σοβαρότητα—ἐξαιρετικά ἀνισόμετρα. Στίς συνθῆκες τῶν καπιταλιστικῶν κοινωνικῶν σχέσεων τό νέο αὐτό μοίρασμα τοῦ κόσμου δέν μπορεῖ νά γίνει ἀλλιῶς, παρά μόνο μέ πολέμους καί βία. Ἡ ἀντικειμενική κατάσταση τῶν πραγμάτων ἀποκλείει τή ρεφορμιστική λύση τῶν ὡριμασμένων πιά ἀντιθέσεων, ἀποκλείει κάθε ἄλλη διέξοδο, ἔξω ἀπό τό ξέσπασμα μιᾶς σειρᾶς ἰμπεριαλιστικῶν πολέμων, εἴτε τῆς σοσιαλιστικῆς ἐπανάστασης τοῦ προλεταριάτου, γιά τήν ὁποία αὐτή ἀκριβῶς ἡ ἐποχή τοῦ ἰμπεριαλισμοῦ ἔχει δημιουργήσει τούς ὅρους τῆς ἐπιτυχίας. Ἡ πραγματική πολιτική δράση στίς δοσμένες συνθῆκες μπορεῖ νά εἶναι μονάχα ἕνα ἀπό τά δυό: εἴτε θά βοηθᾶς τή «δική σου» ἐθνική ἀστική τάξη νά ληστεύει ἄλλες χῶρες εἴτε θά βοηθᾶς αὐτό πού ἀρχίζει...**

Γράφτηκε στά τέλη τοῦ Φλεβάρη-Μάρτη τοῦ 1916

Πρωτοδημοσιεύτηκε στίς 6-7 τοῦ Νοέμβρη 1927 στήν ἐφημερίδα «Πράβντα», ἀρ. φύλ. 255

Δημοσιεύεται σύμφωνα μέ τό χειρόγραφο

*—(πολιτική συνέχισης τοῦ πολέμου μέχρι τό νικηφόρο τέρμα). *Ἡ Σύντ.*

** Στό σημεῖο αὐτό τό χειρόγραφο διακόπτεται. *Ἡ Σύντ.*

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΕΡΓΑΣΙΩΝ ΤΟΥ Β. Ι. ΛΕΝΙΝ ΠΟΥ ΔΕΝ ΒΡΕΘΗΚΑΝ

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

ΕΥΡΕΤΗΡΙΑ

ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΕΣ ΑΠΟ ΤΗ ΖΩΗ ΚΑΙ ΤΗ ΔΡΑΣΗ ΤΟΥ Β. Ι. ΛΕΝΙΝ

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΕΡΓΑΣΙΩΝ ΤΟΥ Β. Ι. ΛΕΝΙΝ ΠΟΥ ΔΕΝ ΒΡΕΘΗΚΑΝ ΩΣ ΤΩΡΑ

(Αὔγουστος 1915— 'Ιούνης 1916)

1915

ΓΡΑΜΜΑ ΠΡΟΣ ΤΟΝ Μ. Μ. ΛΙΤΒΙΝΟΦ

Τό γράμμα (ἐπιστολικό δελτάριο) γράφτηκε ἀπό τόν Λένιν στίς 8 (21) Αὐγούστου τοῦ 1915. ῾Ο Μ. Μ. Λιτβίνοφ γράφει γι'αὐτό σέ γράμμα του ἀπό τό Λονδίνο πρός τόν Β. Ι. Λένιν τῆς 19 τοῦ Αὐγούστου (1 τοῦ Σεπτέμβρη): «'Αγαπητέ φίλε, τό ἐπιστολικό Σας δελτάριο τό πῆρα χθές, δηλ. τήν 11η μέρα» (Κεντρικό κομματικό ἀρχεῖο τοῦ 'Ινστιτούτου μαρξισμοῦ-λενινισμοῦ τῆς ΚΕ τοῦ ΚΚΣΕ).

ΓΡΑΜΜΑ ΠΡΟΣ ΤΟΝ Ν. Ι. ΜΠΟΥΧΑΡΙΝ

Τό γράμμα ἔχει γραφτεῖ νωρίτερα ἀπό τίς 26 τοῦ Αὐγούστου (8 τοῦ Σεπτέμβρη) 1915: στό γράμμα αὐτό, ὅπως φαίνεται, γινόταν λόγος ὅτι ὁ Ν. Ι. Μπουχάριν στέλνει λίγες ἀνταποκρίσεις ἀπό τή Ρωσία γιά τήν ἐφημερίδα «Σοτσιάλ-Ντεμοκράτ». Πληροφορίες γιά τό γράμμα αὐτό περιέχονται σέ γράμμα τοῦ Μπουχάριν πρός τόν Λένιν τῆς 26 Αὐγούστου (8 Σεπτέμβρη): «Μόλις αὐτή τή στιγμή πῆρα ἕνα ἀρκετά ὀργισμένο γράμμα Σας» (Κεντρικό κομματικό ἀρχεῖο τοῦ 'Ινστιτούτου μαρξισμοῦ-λενινισμοῦ τῆς ΚΕ τοῦ ΚΚΣΕ).

ΓΡΑΜΜΑ ΠΡΟΣ ΤΗΝ Ε. Ι. ΡΙΒΛΙΝΑ

Γιά τό γράμμα αὐτό ὁ Β. Ι. Λένιν ἀναφέρει σέ γράμμα του πρός τήν Ε. Ι. Ρίβλινα, πού γράφτηκε στό δεύτερο δεκαπενθήμερο τοῦ Αὐγούστου 1915: «Αὐτές τίς μέρες Σᾶς ἔγραψα γιά τόν Γκολέ» ("Απαντα, 4η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 36ος, σελ. 306).

ΓΡΑΜΜΑ ΠΡΟΣ ΤΗΝ Α. Ι. ΟΥΛΙΑΝΟΒΑ-ΕΛΙΖΑΡΟΒΑ

Τό γράμμα γράφτηκε τό φθινόπωρο τοῦ 1915 καί ἀναφερόταν στήν ἔκδοση τοῦ βιβλίου τοῦ Λένιν «Νέα στοιχεῖα γιά τούς νόμους ἀνάπτυξης τοῦ

καπιταλισμοῦ στή γεωργία. Τεῦχος Ι. Ὁ καπιταλισμός καί ἡ γεωργία στίς Ἑνωμένες Πολιτεῖες τῆς Ἀμερικῆς», πού μέ τή συγγραφή του ἀσχολοῦνταν ὁ Λένιν ἐκεῖνο τόν καιρό. Πληροφορίες γιά τό γράμμα αὐτό περιέχονται σέ γράμμα τῆς 24 τοῦ Σεπτέμβρη (7 τοῦ Ὀχτώβρη) πού ἔστειλε ὁ Λένιν ἀπό τή Βέρνη στή μητέρα του—Μ. Α. Οὐλιάνοβα: «Εὐχαριστοῦμε πολύ, πάρα πολύ τήν Ἀνιούτα γιά τό βιβλίο, γιά τήν ἐξαιρετικοῦ ἐνδιαφέροντος συλλογή τῶν παιδαγωγικῶν ἐκδόσεων καί γιά τό γράμμα. Τῆς ἔγραψα γιά τόν ἐκδότη καί περιμένω ἀπάντηση» (Ἅπαντα, 4η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 37ος, σελ. 440).

ΓΡΑΜΜΑ ΠΡΟΣ ΤΟΝ Ρ. ΓΚΡΙΜΜ

Τό γράμμα ἔχει γραφτεῖ στά τέλη τοῦ Σεπτέμβρη ἤ τόν Ὀχτώβρη 1915 καί συνδέεται μέ τήν ἀποστολή τῆς ἔκθεσης δράσης τῆς ΚΕ τοῦ ΣΔΕΚΡ στήν περίοδο τοῦ πολέμου, γιά νά δημοσιευτεῖ στό «Δελτίο» τῆς Διεθνοῦς Σοσιαλιστικῆς Ἐπιτροπῆς. Πληροφορίες γιά τό γράμμα αὐτό ὑπάρχουν σέ γράμμα τοῦ Ρ. Γκρίμμ πρός τόν Β. Ι. Λένιν τῆς 22 τοῦ Ὀχτώβρη (Κεντρικό κομματικό ἀρχεῖο τοῦ Ἰνστιτούτου μαρξισμοῦ-λενινισμοῦ τῆς ΚΕ τοῦ ΚΚΣΕ).

ΓΡΑΜΜΑ Σ'ΕΝΑ ΛΕΤΤΟΝΟ ΣΥΝΤΡΟΦΟ

Σέ γράμμα του πρός τόν Γκ. Λ. Σκλόβσκι, γραμμένο νωρίτερα ἀπό τίς 27 τοῦ Ὀχτώβρη (9 τοῦ Νοέμβρη) 1915, ὁ Λένιν παρακαλεῖ: « Δόστε, σᾶς παρακαλῶ, τό συνημμένο γράμμα *στόν λεττονό* (πού πῆρε ἀπό Σᾶς τή διεύθυνσή μου γύρω στίς 5-8.IX καί πού μ'ἐπισκέφθηκε στό Sörenberg στίς 10 ἤ στίς 11.IX.1915)» (Λενινιστική Συλλογή, τόμ. XI, σελ. 195). Ὅπως φαίνεται, γίνεται λόγος γιά τόν Γ. Μπέρζιν (Ζιεμέλης) πού παραβρέθηκε στή συνδιάσκεψη τοῦ Τσίμμερβαλντ ἀπό μέρους τῆς σοσιαλδημοκρατίας τῆς περιοχῆς Λεττονίας καί πού προσχώρησε στήν Ἀριστερά τοῦ Τσίμμερβαλντ.

ΓΡΑΜΜΑ ΠΡΟΣ ΤΟΝ Σ. Γκ. ΣΑΟΥΜΙΑΝ

Μνεία γιά τό γράμμα αὐτό γίνεται σέ γράμμα τοῦ Σ. Γκ. Σαουμιάν πρός τόν Β. Ι. Λένιν καί τή Ν. Κ. Κρούπσκαγια τῆς 1 (14) τοῦ Νοέμβρη 1915: «Οἱ θέσεις τοῦ γράμματός Σας ἔγιναν δεκτές μέ χαρά» (Κεντρικό κομματικό ἀρχεῖο τοῦ Ἰνστιτούτου μαρξισμοῦ-λενινισμοῦ τῆς ΚΕ τοῦ ΚΚΣΕ).

ΓΡΑΜΜΑ ΠΡΟΣ ΤΟΝ Α. ΖΙΦΕΛΤ

Τό γράμμα γράφτηκε στίς ἀρχές τοῦ Νοέμβρη 1915 καί ἀφοροῦσε τή μετάφραση στά ἰταλικά τῶν «Internationale Flugblätter» («Διεθνιστικῶν πεταχτῶν φυλλαδίων») ἀρ. 1. Πληροφορίες γιά τό γράμμα αὐτό περιέχονται σέ γράμμα τοῦ Α. Ζίφελτ πρός τόν Λένιν τῆς 24 τοῦ Νοέμβρη 1915 (Κεντρικό κομματικό ἀρχεῖο τοῦ Ἰνστιτούτου μαρξισμοῦ-λενινισμοῦ τῆς ΚΕ τοῦ ΚΚΣΕ).

ΓΡΑΜΜΑ ΠΡΟΣ ΤΟΝ Λ. ΜΠ. ΚΑΜΕΝΕΦ

Πληροφορίες γιά τό γράμμα αὐτό ὑπάρχουν σέ γράμμα τοῦ Λ. Μπ. Κάμενεφ τῆς 8 (21) τοῦ Δεκέμβρη 1915, πού ἔστειλε ἀπό τό Γενισέισκ στόν Β. Ι. Λένιν: «Μόλις τώρα πῆρα τό πρῶτο Σας γράμμα τῆς 24 τοῦ Νοέμβρη» (Κεντρικό κομματικό ἀρχεῖο τοῦ 'Ινστιτούτου μαρξισμοῦ-λενινισμοῦ τῆς ΚΕ τοῦ ΚΚΣΕ).

1 9 1 5 - 1 9 1 6

ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΠΡΟΣ ΤΗΝ Α. Μ. ΚΟΛΟΝΤΑΪ

Τά γράμματα τοῦ Β. Ι. Λένιν πρός τήν Α. Μ. Κολοντάι στήν 'Αμερική, εἶναι γνωστά ἀπό γράμμα τοῦ ἴδιου πρός αὐτήν μέ ἡμερομηνία 6 (19) Μάρτη 1916: «Θύμωσα φοβερά, γιατί ἡ «εὐγενική» Γαλλία *κατάσχεσε* (γεγονός!) μιά σειρά συστημένα γράμματά μου πού Σᾶς ἔστειλα στήν 'Αμερική» ("Απαντα, 4η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 36ος, σελ. 339). Τό περιεχόμενο αὐτῶν τῶν γραμμάτων μπορεῖ κατά προσέγγιση νά καθοριστεῖ μέ βάση ἄλλα γράμματα τοῦ Λένιν (βλ. "Απαντα, 4η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 35ος, σελ. 162, 164· τόμ. 36ος, σελ. 321).

1 9 1 6

ΓΡΑΜΜΑ ΠΡΟΣ ΤΟΝ Μ. Μ. ΧΑΡΙΤΟΝΟΦ

Τό γράμμα γράφτηκε τό Γενάρη τοῦ 1916 καί περιεῖχε παράκληση γιά τήν ἀποστολή ἐφημερίδων· γιά τό γράμμα αὐτό κάνει μνεία ὁ Μ. Μ. Χαριτόνοφ στήν ἀπάντηση πού ἔστειλε ἀπό τή Ζυρίχη στόν Β. Ι. Λένιν (Κεντρικό κομματικό ἀρχεῖο τοῦ 'Ινστιτούτου μαρξισμοῦ-λενινισμοῦ τῆς ΚΕ τοῦ ΚΚΣΕ).

ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΠΡΟΣ ΤΟΝ Α. Γκ. ΣΛΙΑΠΝΙΚΟΦ

Πληροφορίες γιά τά γράμματα τοῦ Β. Ι. Λένιν πρός τόν Α. Γκ. Σλιάπνικοφ, πού γράφτηκαν τό Γενάρη τοῦ 1916, ὑπάρχουν στίς ἀπαντήσεις τοῦ Σλιάπνικοφ τῆς 7 (20) καί τῆς 10 (23) τοῦ Γενάρη. Γιά ἕνα γράμμα τοῦ Λένιν τῆς 27 τοῦ Φλεβάρη (11 τοῦ Μάρτη) ἀναφέρει ὁ Σλιάπνικοφ σέ γράμμα του μέ ἡμερομηνία 4 (17) τοῦ Μάρτη πρός τόν Β. Ι. Λένιν καί τήν Ν. Κ. Κρούπσκαγια.

Γιά ἕνα γράμμα πού γράφτηκε τό Μάη, ὑπάρχουν πληροφορίες σέ γράμμα πού ἔστειλε ἀπό τή Χριστιανία ὁ Α. Γκ. Σλιάπνικοφ πρός τόν Λένιν μέ ἡμερομηνία 12 (25) τοῦ Μάη (Κεντρικό κομματικό ἀρχεῖο τοῦ 'Ινστιτούτου μαρξισμοῦ-λενινισμοῦ τῆς ΚΕ τοῦ ΚΚΣΕ).

ΓΡΑΜΜΑ ΠΡΟΣ ΤΗΝ Α. Ι. ΟΥΛΙΑΝΟΒΑ-ΕΛΙΖΑΡΟΒΑ

Τό γράμμα εἶχε γραφτεῖ στίς ἀρχές τοῦ 1916, ὄχι ἀργότερα ἀπό τίς 12 (25) τοῦ

Μάρτη καί άφοροῦσε τά ζητήματα τῆς όργανωσης της μεταφορᾶς, τῆς άποστολῆς στή Ρωσία βιβλίων. Γι'αὐτό τό γράμμα γίνεται λόγος σέ γράμμα τῆς Α. Ι. Οὐλιάνοβα-'Ελιζάροβα πρός τόν Λένιν, μέ ἡμερομηνία 12 (25) τοῦ Μάρτη (Κεντρικό κομματικό ἀρχεῖο τοῦ 'Ινστιτούτου μαρξισμοῦ-λενινισμοῦ τῆς ΚΕ τοῦ ΚΚΣΕ).

ΓΡΑΜΜΑ ΠΡΟΣ ΤΗΝ Α. Ι. ΟΥΛΙΑΝΟΒΑ-ΕΛΙΖΑΡΟΒΑ

Τό γράμμα γράφτηκε στίς 28 τοῦ Μάη (10 τοῦ 'Ιούνη) 1916· μνεία γι'αὐτό κάνει ἡ Α. Ι. Οὐλιάνοβα-'Ελιζάροβα σέ γράμμα της πρός τόν Λένιν ἀπό τήν Πετρούπολη μέ ἡμερομηνία 7 (20) τοῦ 'Ιούνη (Κεντρικό κομματικό ἀρχεῖο τοῦ 'Ινστιτούτου μαρξισμοῦ-λενινισμοῦ τῆς ΚΕ τοῦ ΚΚΣΕ).

ΓΡΑΜΜΑ ΠΡΟΣ ΤΟΝ Ν. Ι. ΜΠΟΥΧΑΡΙΝ

Τό γράμμα γράφτηκε τήν ἄνοιξη τοῦ 1916 καί περιεῖχε τό ἐρώτημα σέ τί ὀφειλόταν τό ἐνδιαφέρον τῆς ἀστυνομίας τῆς Στοκχόλμης γιά τόν Β. Ι. Λένιν. Πληροφορίες γιά τό γράμμα αὐτό ὑπάρχουν σέ γράμμα τοῦ Μπουχάριν πρός τόν Β. Ι. Λένιν (Κεντρικό κομματικό ἀρχεῖο τοῦ 'Ινστιτούτου μαρξισμοῦ-λενινισμοῦ τῆς ΚΕ τοῦ ΚΚΣΕ).

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΝ ΚΑΙ ΝΤΟΚΟΥΜΕΝΤΩΝ ΠΟΥ ΣΤΗΝ ΣΥΝΤΑΞΗ ΤΟΥΣ ΠΗΡΕ ΜΕΡΟΣ Ο Β. Ι. ΛΕΝΙΝ

ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ «ΣΟΤΣΙΑΛ-ΝΤΕΜΟΚΡΑΤ»

'Αρ. φύλ. 44, τῆς 23 τοῦ Αὐγούστου 1915
'Αρ. φύλ. 45-46, τῆς 11 τοῦ 'Οχτώβρη 1915
'Αρ. φύλ. 47, τῆς 13 τοῦ 'Οχτώβρη 1915
'Αρ. φύλ. 48, τῆς 20 τοῦ Νοέμβρη 1915
'Αρ. φύλ. 49, τῆς 21 τοῦ Δεκέμβρη 1915
'Αρ. φύλ. 50, τῆς 18 τοῦ Φλεβάρη 1916
'Αρ. φύλ. 51, τῆς 29 τοῦ Φλεβάρη 1916
'Αρ. φύλ. 52, τῆς 25 τοῦ Μάρτη 1916
'Αρ. φύλ. 53, τῆς 13 τοῦ 'Απρίλη 1916
'Αρ. φύλ. 54-55, τῆς 10 τοῦ 'Ιούνη 1916

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ «ΚΟΜΜΟΥΝΙΣΤ»

Τεῦχ. 1-2, τοῦ Σεπτέμβρη 1915

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ «VORBOTE»

Τεῦχ. 1, τοῦ Γενάρη 1916

Α. Κ. «ΣΕ ΠΟΙΟΝ ΧΡΕΙΑΖΕΤΑΙ Ο ΠΟΛΕΜΟΣ;» Γενεύη, ἔκδ. τῆς ΚΕ τοῦ ΣΔΕΚΡ, 1916

Οἱ διορθώσεις καί οἱ παρατηρήσεις τοῦ Λένιν στό χειρόγραφο τῆς μπροσούρας τῆς Α. Μ. Κολοντάι (Α. Κ.) «Σέ ποιόν χρειάζεται ὁ πόλεμος;» διασώθηκαν σέ δυό φύλλα χειρογράφου (βλ. Λενινιστική Συλλογή τόμ. XVII, σελ. 324-330).

ΣΧΕΔΙΑ ΤΗΣ ΑΠΟΦΑΣΗΣ «Ο ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ ΚΑΙ ΤΑ ΚΑΘΗΚΟΝΤΑ ΤΗΣ ΣΟΣΙΑΛΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ» ΚΑΙ ΤΗΣ ΔΙΑΚΗΡΥΞΗΣ, ΠΟΥ ΥΠΟΒΛΗΘΗΚΑΝ ΓΙΑ ΣΥΖΗΤΗΣΗ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΡΙΣΤΕΡΗ ΠΤΕΡΥΓΑ ΣΤΗ ΔΙΕΘΝΗ ΣΟΣΙΑΛΙΣΤΙΚΗ ΣΥΝΔΙΑΣΚΕΨΗ ΤΟΥ ΤΣΙΜΜΕΡΒΑΛΝΤ

"Οτι ὁ Β. Ι. Λένιν πῆρε μέρος στή διόρθωση καί πολύ πιθανό καί στή σύνταξη τοῦ σχεδίου ἀπόφασης «'Ο παγκόσμιος πόλεμος καί τά καθήκοντα τῆς σοσιαλδημοκρατίας» και τοῦ σχεδίου τῆς διακήρυξης, πού ὑποβλήθηκαν γιά συζήτηση στήν πρώτη διεθνή σοσιαλιστική συνδιάσκεψη στό Τσίμμερβαλντ στίς 5-8 τοῦ Σεπτέμβρη 1915, μπορεῖ νά τό ὑποθέσει κανείς μέ βάση τήν

ἀλληλογραφία τοῦ Λένιν μέ τήν Α. Μ. Κολοντάι καί τόν Κ. Ράντεκ (βλ. Ἅπαντα, 4η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 35ος, σελ. 148-149· τόμ. 36ος, σελ. 295).

Ἐκτός ἀπ'αὐτό, τά σχέδια τῆς ἀπόφασης καί τῆς διακήρυξης μετά τή συνδιάσκεψη δημοσιεύτηκαν στό φύλ. ἀρ. 45-46 τοῦ Κεντρικοῦ Ὀργάνου τοῦ ΣΔΕΚΡ «Σοτσιάλ-Ντεμοκράτ», πού τό διηύθυνε ὁ Λένιν, μέ σημείωση τῆς Σύνταξης πού ἀνάφερε ὅτι τά ντοκουμέντα αὐτά εἶχαν ὑπογραφεῖ ἀπό τόν Λένιν καί τούς ἐκπροσώπους τῶν ἀριστερῶν σοσιαλδημοκρατῶν ἄλλων χωρῶν.

ΔΥΟ ΔΗΛΩΣΕΙΣ ΤΩΝ ΑΡΙΣΤΕΡΩΝ ΔΙΕΘΝΙΣΤΩΝ ΣΤΗ ΔΙΕΘΝΗ ΣΟΣΙΑΛΙΣΤΙΚΗ ΣΥΝΔΙΑΣΚΕΨΗ ΤΟΥ ΤΣΙΜΜΕΡΒΑΛΝΤ

Στή συνδιάσκεψη τοῦ Τσίμμερβαλντ πού ἔγινε στίς 5-8 τοῦ Σεπτέμβρη 1915, οἱ ἀριστεροί διεθνιστές ὑπόβαλαν δυό δηλώσεις. Καί οἱ δυό αὐτές δηλώσεις δημοσιεύτηκαν στίς 13 τοῦ Ὀχτώβρη 1915 στήν ἐφημερίδα «Σοτσιάλ-Ντεμοκράτ», ἀρ. φύλ. 47. Γιά τήν πρώτη δήλωση, πού ἐκφράζει τή διαφωνία τῆς Ἀριστερᾶς τοῦ Τσίμμερβαλντ μέ τή διακήρυξη πού εἶχε ψηφιστεῖ ἀπ'τή συνδιάσκεψη, γιατί ἡ διακήρυξη ἔπασχε ἀπό ἀσυνέπεια καί δειλία, ὁ Λένιν ἔγραφε στό ἄρθρο «Ἕνα πρῶτο βῆμα»: «Ὅτι δέν εἴμαστε σύμφωνοι — ὅτι δέν εἶναι σύμφωνη ὄχι μόνο ἡ Κεντρική Ἐπιτροπή, ἀλλά ὁλόκληρη ἡ ἀριστερά, *ἡ διεθνής, ἡ ἐπαναστατική-μαρξιστική* μερίδα τῆς συνδιάσκεψης — αὐτό εἰπώθηκε ἀνοιχτά καί μέ τήν ἰδιαίτερη ἀπόφαση καί μέ τό ἰδιαίτερο σχέδιο διακήρυξης καί μέ μιά ἰδιαίτερη δήλωση πού ἔγινε μέ τήν εὐκαιρία τῆς ψήφισης τῆς συμβιβαστικῆς διακήρυξης» (σελ. 42 αὐτοῦ τοῦ τόμου). Στό Κεντρικό κομματικό ἀρχεῖο τοῦ Ἰνστιτούτου μαρξισμοῦ-λενινισμοῦ τῆς ΚΕ τοῦ ΚΚΣΕ φυλάγεται τό κείμενο τῆς δεύτερης δήλωσης τῶν ἀριστερῶν τῆς συνδιάσκεψης τοῦ Τσίμμερβαλντ, πού εἶχε ἑτοιμαστεῖ γιά τό φύλ. ἀρ. 47 τῆς ἐφημερίδας «Σοτσιάλ-Ντεμοκράτ» καί εἶχε γραφεῖ ἰδιόχειρα ἀπό τόν Β. Ι. Λένιν. Στηριζόμενος στό γεγονός αὐτό, μπορεῖ νά βγάλει κανείς τό συμπέρασμα ὅτι ἡ πρώτη καί ἡ δεύτερη δήλωση γράφτηκαν, ἄν ὄχι ἀπ'τόν ἴδιο τόν Β. Ι. Λένιν, ὅμως μέ τήν ἄμεση συμμετοχή του στή σύνταξή τους καί τή θεώρηση ἀπό μέρους του.

ΔΗΛΩΣΗ ΑΠΟ ΜΕΡΟΥΣ ΤΗΣ ΚΕ ΤΟΥ ΣΔΕΚΡ ΚΑΙ ΤΗΣ ΣΔΒΠ καί Λ ΣΤΗ ΣΥΣΚΕΨΗ ΤΗΣ ΠΛΑΤΙΑΣ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΣΟΣΙΑΛΙΣΤΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ

Πληροφορίες γιά τή δήλωση πού ἔκανε ὁ Λένιν ἀπό μέρους τῆς ΚΕ τοῦ ΣΔΕΚΡ καί τῆς ΣΔΒΠ καί Λ στή σύσκεψη τῆς πλατιᾶς Διεθνοῦς σοσιαλιστικῆς ἐπιτροπῆς, ἡ ὁποία ἔγινε στή Βέρνη στίς 5-9 τοῦ Φλεβάρη 1916, περιέχονται στό βιβλίο τοῦ F. Tych. PPS-lewica w latach wojny 1914-1918. Warszawa, 1960, s. 90 (Φ. Τίχ. Τό ΠΠΣ-λεβίτσα στά χρόνια τοῦ πολέμου 1914-1918. Βαρσοβία, 1960, σελ. 90). Ὁ Φ. Τίχ ἀναφέρεται στό ἀρχεῖο τοῦ Ρ. Γκρίμμ, στά πρακτικά τῆς σύσκεψης τῆς πλατιᾶς Διεθνοῦς Σοσιαλιστικῆς Ἐπιτροπῆς τῆς 5-9 Φλεβάρη, πού φυλάγονται στό Διεθνές Ἰνστιτοῦτο τῆς κοινωνικῆς ἱστορίας στό Ἄμστερνταμ. Ἡ δήλωση ἀποτελοῦσε διαμαρτυρία ἐνάντια στήν πρόσκληση στή δεύτερη σοσιαλιστική συνδιάσκεψη τῶν Κ. Κάουτσκι, Ο. Χάαζε καί Ε. Μπέρνσταϊν, ἀφοῦ ἦταν σοσιαλσωβινιστές. Μπορεῖ νά ὑποθέσει κανείς ὅτι ὁ Λένιν πῆρε μέρος στή θεώρηση τῆς δήλωσης αὐτῆς καί ἴσως καί στό γράψιμό της.

ΣΧΕΔΙΟ ΑΠΟΦΑΣΗΣ ΤΗΣ ΑΡΙΣΤΕΡΑΣ ΤΟΥ ΤΣΙΜΜΕΡΒΑΛΝΤ «Η ΣΟΣΙΑΛΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ ΚΑΙ ΤΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΙΡΗΝΗΣ» ΣΤΗ ΔΕΥΤΕΡΗ ΔΙΕΘΝΗ ΣΟΣΙΑΛΙΣΤΙΚΗ ΣΥΝΔΙΑΣΚΕΨΗ ΤΟΥ ΚΙΝΤΑΛ

Τό σχέδιο απόφασης υπογράφτηκε από τόν Λένιν καί άλλους καί δημοσιεύτηκε στίς 10 τοῦ 'Ιούνη 1916 στό Κεντρικό Όργανο τοῦ ΣΔΕΚΡ, τήν ἐφημερίδα «Σοτσιάλ-Ντεμοκράτ», ἀρ. φύλ. 54-55, πού διηύθυνε ὁ Λένιν. 'Εκτός ἀπ'αὐτό, σέ γράμμα πρός τόν Γκ. Ε. Ζηνόβιεφ, πού γράφτηκε στίς παραμονές τῆς συνδιάσκεψης τοῦ Κίνταλ, ὁ Λένιν ἔγραφε: «Ἡ ὑπόθεση βρίσκεται ὅπως ἦταν καί πρίν ἀπό τό Τσίμμερβαλντ· ἔχουμε τίς δικές μας «ἀποφάσεις», ὅμως καθόλου δέν ἀπορίπτουμε τό *συνασπισμό τῶν ἀριστερῶν*» (Άπαντα, 5η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 49ος, σελ. 219). Αὐτό δίνει τή βάση γιά νά ὑποθέσει κανείς ὅτι ὁ Λένιν πῆρε μέρος στή θεώρηση, ἴσως καί στή σύνταξη τοῦ σχεδίου ἀπόφασης.

ΔΗΛΩΣΗ ΤΗΣ ΑΡΙΣΤΕΡΑΣ ΤΟΥ ΤΣΙΜΜΕΡΒΑΛΝΤ ΣΤΗ ΔΕΥΤΕΡΗ ΔΙΕΘΝΗ ΣΟΣΙΑΛΙΣΤΙΚΗ ΣΥΝΔΙΑΣΚΕΨΗ ΤΟΥ ΚΙΝΤΑΛ

Ἡ δήλωση τῆς 'Αριστεράς τοῦ Τσίμμερβαλντ γιά τό ζήτημα τῆς ψήφισης ἀπό μέρους τῶν γάλλων σοσιαλιστῶν τῶν πολεμικῶν πιστώσεων δημοσιεύτηκε στίς 10 τοῦ 'Ιούνη 1916 στό φύλ. ἀρ. 54-55 τοῦ Κεντρικοῦ 'Οργάνου τοῦ ΣΔΕΚΡ, τήν ἐφημερίδα «Σοτσιάλ-Ντεμοκράτ», μέ τήν ὑπογραφή τοῦ Λένιν καί ἄλλων. Ὁ Λένιν, σάν ὀργανωτής καί καθοδηγητής τῆς 'Αριστεράς τοῦ Τσίμμερβαλντ, πού ἐξονόματός της μπῆκε γιά ἔγκριση αὐτή ἡ δήλωση στή συνδιάσκεψη τοῦ Κίνταλ, δέν μποροῦσε νά μή συμμετέχει στή σύνταξή της.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1 Οἱ μπολσεβίκοι Α. Ε. Μπαντάγεφ, Μ. Κ. Μουράνοφ, Γκ. Ι. Πετρόβσκι, Φ. Ν. Σαμόηλοφ, Ν. Ρ. Σάγκοφ, μέλη τῆς Ρωσικῆς σοσιαλδημοκρατικῆς ἐργατικῆς ὁμάδας στήν IV Κρατική δούμα, ἀπό τίς ἀρχές τοῦ πρώτου παγκόσμιου πολέμου (1914-1918) ὑπεράσπισαν ἀποφασιστικά τά συμφέροντα τῆς ἐργατικῆς τάξης. Ἐφαρμόζοντας τή γραμμή τοῦ κόμματος, ἀρνήθηκαν νά ψηφίσουν τίς πολεμικές πιστώσεις τοῦ τσαρισμοῦ, ξεσκέπαζαν τόν ἰμπεριαλιστικό, ἀντιλαϊκό χαρακτήρα τοῦ πολέμου, ἐξηγοῦσαν στούς ἐργάτες τήν ἀλήθεια γιά τόν πόλεμο καί τούς ξεσήκωναν στήν πάλη ἐνάντια στόν τσαρισμό, στήν ἀστική τάξη καί τούς τσιφλικάδες.

Οἱ μπολσεβίκοι βουλευτές τῆς IV Κρατικῆς δούμας πιάστηκαν τή νύχτα τῆς 5 πρός 6 (19) τοῦ Νοέμβρη 1914. Ἄμεση ἀφορμή τῆς σύλληψης ἀποτέλεσε ἡ συμμετοχή τους στή συνδιάσκεψη πού συγκάλεσαν οἱ ἴδιοι στό χωριό Ὀζέρκι κοντά στήν Πετρούπολη. Ἡ δίκη τῶν μπολσεβίκων βουλευτῶν τῆς IV Κρατικῆς δούμας καί τῶν ἄλλων σοσιαλδημοκρατῶν πού πῆραν μέρος στήν παράνομη κομματική συνδιάσκεψη στό Ὀζέρκι ἔγινε στίς 10 (23) τοῦ Φλεβάρη 1915 σέ Εἰδική συνεδρίαση τοῦ Ἐφετείου τῆς περιοχῆς Πετρούπολης. Τούς ἀπαγγέλθηκε κατηγορία μέ βάση τό ἄρθρο 102 (συμμετοχή σέ ὀργάνωση πού εἶχε σκοπό τήν ἀνατροπή τοῦ ὑπάρχοντος κοινωνικοῦ καθεστῶτος). Κύρια στοιχεῖα κατηγορίας ἐνάντια στούς μπολσεβίκους βουλευτές ἀποτέλεσαν οἱ θέσεις τοῦ Λένιν «Τά καθήκοντα τῆς ἐπαναστατικῆς σοσιαλδημοκρατίας στόν εὐρωπαϊκό πόλεμο» καί ἡ διακήρυξη τῆς ΚΕ τοῦ ΣΔΕΚΡ «Ὁ πόλεμος καί ἡ σοσιαλδημοκρατία τῆς Ρωσίας», πού δημοσιεύτηκε στήν ἐφημερίδα «Σοτσιάλ-Ντεμοκράτ» (βλ. Ἅπαντα, 5η ἔκδ., τόμ. 26ος, σελ. 1-7 καί 19-23)· τά ὑλικά αὐτά πιάστηκαν ἐπάνω τους κατά τήν ἀστυνομική ἔρευνα.

Καί οἱ πέντε μπολσεβίκοι βουλευτές καταδικάστηκαν σέ ἰσόβια ἐξορία στήν περιοχή τοῦ Τουρουχάνσκ (Ἀνατολική Σιβηρία). Γιά τά ἀποτελέσματα τῆς δίκης τῶν μπολσεβίκων βουλευτῶν ὁ Λένιν ἀφιέρωσε εἰδικό ἄρθρο μέ τόν τίτλο «Τί ἀπόδειξε ἡ δίκη τῆς Ρωσικῆς σοσιαλδημοκρατικῆς ἐργατικῆς ὁμάδας;», πού δημοσιεύτηκε στήν ἐφημερίδα «Σοτσιάλ-Ντεμοκράτ», ἀρ. φύλ. 40 τῆς 29 τοῦ Μάρτη 1915 (βλ. Ἅπαντα, 5η ἔκδ., τόμ. 26ος, σελ. 168-176). — *2.*

2 Τό ἄρθρο *«Ἡ τίμια φωνή ἑνός γάλλου σοσιαλιστῆ»* δημοσιεύτηκε τό Σεπτέμβρη τοῦ 1915 στό περιοδικό «Κομμουνίστ», τεῦχ. 1-2.

Τό περιοδικό *«Κομμουνίστ»* ὀργανώθηκε ἀπό τόν Λένιν καί ἐκδιδόταν ἀπό τή Σύνταξη τῆς ἐφημερίδας «Σοτσιάλ-Ντεμοκράτ» μαζί μέ τόν Γκ. Λ. Πιατακόφ καί τήν Ε. Μπ. Μπός, πού χρηματοδοτοῦσαν τήν ἔκδοσή του. Μέλος τῆς Σύνταξης τοῦ περιοδικοῦ ἦταν ἐπίσης καί ὁ Ν. Ι. Μπουχάριν. Βγῆκε μόνο ἕνα (διπλό) τεῦχος. Σ' αὐτό δημοσιεύτηκαν, ἐκτός ἀπό τό ἄρθρο «Ἡ τίμια φωνή ἑνός γάλλου σοσιαλιστῆ», ἀκόμη δυό ἄρθρα τοῦ Λένιν: «Ἡ χρεοκοπία τῆς ΙΙ Διεθνοῦς» καί «Ὁ ἰμπεριαλισμός καί ὁ σοσιαλισμός στήν Ἰταλία».

Ὁ Λένιν ἐπεξεργάστηκε τό σχέδιο τῆς ἔκδοσης τοῦ περιοδικοῦ τήν ἄνοιξη τοῦ 1915. Μέ τήν καθοδήγησή του πραγματοποιήθηκε ἡ ὀργανωτική σύσκεψη τῆς Σύνταξης τοῦ περιοδικοῦ. Ὁ Λένιν λογάριαζε νά κάνει τό «Κομμουνίστ» διεθνές ὄργανο τῶν ἀριστερῶν σοσιαλδημοκρατῶν. Ὅμως πολύ γρήγορα παρουσιάστηκαν σοβαρές διαφωνίες τῆς Σύνταξης τῆς «Σοτσιάλ-Ντεμοκράτ» μέ τόν Μπουχάριν, τόν Πιατακόφ καί τήν Μπός, οἱ ὁποῖες ὀξύνθηκαν μετά τήν κυκλοφορία τοῦ τεύχους 1-2 τοῦ περιοδικοῦ. Ἡ ὁμάδα τοῦ Μπουχάριν-Πιατακόφ καί τῆς Μπός πῆρε λαθεμένη θέση σέ μιά σειρά ζητήματα ἀρχῶν τοῦ προγράμματος καί τῆς τακτικῆς τοῦ κόμματος — ὅπως γιά τό δικαίωμα αὐτοδιάθεσης τῶν ἐθνῶν, γιά τό ρόλο τῶν δημοκρατικῶν διεκδικήσεων καί τοῦ προγράμματος-μίνιμουμ γενικά κ.ἄ. — καί προσπαθοῦσε νά χρησιμοποιήσει τό περιοδικό γιά τούς φραξιονιστικούς της σκοπούς. Ὁ Λένιν μέσα στή Σύνταξη τοῦ περιοδικοῦ ἔκανε πάλη κατά τῆς ὁμάδας τοῦ Μπουχάριν-Πιατακόφ καί τῆς Μπός, ξεσκέπαζε τίς ἀντιμπολσεβίκικες ἀπόψεις τους καί τίς φραξιονιστικές ἐνέργειές τους καί ἔκανε αὐστηρή κριτική στή συμφιλιωτιστική θέση πού ἔπαιρνε ὁ Γκ. Ε. Ζηνόβιεφ καί ὁ Α. Γκ. Σλιάπνικοφ ἀπέναντι στήν ὁμάδα αὐτή.

Λόγω τῆς ἀντικομματικῆς στάσης τῆς ὁμάδας αὐτῆς, ἡ Σύνταξη τῆς ἐφημερίδας «Σοτσιάλ-Ντεμοκράτ», μέ πρόταση τοῦ Λένιν, ἀνακοίνωσε ὅτι θεωρεῖ ἀδύνατη τήν παραπέρα συνέχιση τῆς ἔκδοσης τοῦ περιοδικοῦ. Ὁ Λένιν ἔγραψε τό «Σχέδιο ἀπόφασης τῆς ΚΕ τοῦ ΣΔΕΚΡ γιά τή διακοπή τῆς ἔκδοσης τοῦ περιοδικοῦ «Κομμουνίστ»» (βλ. σέ τοῦτο τόν τόμο, σελ. 284-286). Τό Γραφεῖο τῆς ΚΕ στή Ρωσία, ἀφοῦ ἄκουσε τήν ἀνακοίνωση γιά τίς διαφωνίες μέσα στήν Σύνταξη τοῦ «Κομμουνίστ», δήλωσε ὅτι τάσσεται πέρα γιά πέρα ἀλληλέγγυο μέ τή Σύνταξη τοῦ Κ Ο «Σοτσιάλ-Ντεμοκράτ» καί ἔκφρασε τήν ἐπιθυμία ὅπως «ἡ Σύνταξη ὅλων τῶν ἐκδόσεων τῆς ΚΕ γίνεται πάνω σέ αὐστηρή καί συνεπή κατεύθυνση, σέ πλήρη ἀντιστοιχία μέ τή γραμμή πού ἡ ΚΕ ἀκολουθεῖ ἀπό τίς ἀρχές τοῦ πολέμου». Ἀπ' τόν Ὀχτώβρη τοῦ 1916 ἡ Σύνταξη τῆς ἐφημερίδας «Σοτσιάλ-Ντεμοκράτ» ἄρχισε νά ἐκδίδει τήν «Συλλογή τῆς «Σοτσιάλ-Ντεμοκράτ»». — *5.*

3 *Ἀπόφαση τῆς Στουτγάρδης* — ἀπόφαση πάνω στό ζήτημα «Ὁ μιλιταρισμός καί οἱ διεθνεῖς συγκρούσεις», ἡ ὁποία ψηφίστηκε στό Διεθνές σοσιαλιστικό συνέδριο τῆς Στουτγάρδης (VII συνέδριο τῆς ΙΙ Διεθνοῦς), πού ἔγινε στίς 18 μέ 24 τοῦ Αὐγούστου 1907. Μέ πρόταση τοῦ Λένιν στήν ἀπόφαση αὐτή μπῆκε ἡ παρακάτω θεμελιακή θέση: «Σέ περίπτωση πού, παρ' ὅλα αὐτά, ξεσπάσει ὁ πόλεμος, αὐτοί (ἡ ἐργατική τάξη τῶν διαφόρων χωρῶν καί οἱ ἀντιπρόσωποί της στά κοινοβούλια. *Ἡ Σύντ.*) πρέπει... νά προσπαθήσουν μ' ὅλα τά μέσα νά ἐκμεταλλευτοῦν τήν οἰκονομική καί πολιτική κρίση πού προκαλεῖ ὁ πόλεμος γιά νά ξεσηκώσουν τίς λαϊκές μάζες καί νά ἐπιταχύνουν τήν πτώση τῆς καπιταλιστικῆς ταξικῆς κυριαρχίας» («Προλετάρι», ἀρ. φύλ. 17 τῆς 20 τοῦ Ὀχτώβρη 1907, σελ. 6). Γιά τό συνέδριο βλ. τά ἄρθρα τοῦ Β. Ι.

Λένιν «Τό Διεθνές σοσιαλιστικό συνέδριο τῆς Στουτγάρδης» ("Απαντα, 5η ἔκδ., τόμ. 16ος, σελ. 72-79, 85-95).

'Απόφαση τῆς Βασιλείας—διακήρυξη γιά τόν πόλεμο, πού ψηφίστηκε στό Έκτακτο Διεθνές σοσιαλιστικό συνέδριο τῆς Βασιλείας, πού ἔγινε στίς 24-25 τοῦ Νοέμβρη 1912. Ἡ διακήρυξη ἐφιστοῦσε τήν προσοχή τῶν λαῶν στόν κίνδυνο τοῦ ἐπερχόμενου παγκόσμιου ἰμπεριαλιστικοῦ πολέμου, ξεσκέπαζε τούς ληστρικούς σκοπούς αὐτοῦ τοῦ πολέμου καί καλοῦσε τούς ἐργάτες ὅλων τῶν χωρῶν νά διεξάγουν ἀποφασιστική πάλη γιά τήν εἰρήνη, ἐνάντια στόν κίνδυνο τοῦ πολέμου, νά «ἀντιπαραθέσουν στόν καπιταλιστικό ἰμπεριαλισμό τή δύναμη τῆς διεθνοῦς ἀλληλεγγύης τοῦ προλεταριάτου». Σέ περίπτωση ξεσπάσματος τοῦ ἰμπεριαλιστικοῦ πολέμου ἡ διακήρυξη συνιστοῦσε στούς σοσιαλιστές νά ἐκμεταλλευτοῦν τήν οἰκονομική καί πολιτική κρίση πού προκαλεῖ ὁ πόλεμος στήν πάλη γιά τή σοσιαλιστική ἐπανάσταση.—*6.*

4 *«Die Neue Zeit»* («Νέοι Καιροί»)—θεωρητικό περιοδικό τοῦ Σοσιαλδημοκρατικοῦ κόμματος τῆς Γερμανίας· ἔβγαινε στή Στουτγάρδη ἀπό τό 1883 ὥς τό 1923. Μέχρι τόν 'Οχτώβρη τοῦ 1917 διευθυντής του ἦταν ὁ Κ. Κάουτσκι, ἔπειτα ὁ Γκ. Κοῦνοφ. Στό «Die Neue Zeit» πρωτοδημοσιεύτηκαν ὁρισμένα ἔργα τοῦ Κ. Μάρξ καί τοῦ Φ. Ένγκελς. Ὁ Ένγκελς βοηθοῦσε μέ τίς συμβουλές του τή Σύνταξη τοῦ περιοδικοῦ καί συχνά τῆς ἔκανε κριτική γιά τίς παρεκκλίσεις τοῦ περιοδικοῦ ἀπό τό μαρξισμό. 'Από τό 1895, μετά τό θάνατο τοῦ Φ. Ένγκελς, στό περιοδικό ἄρχισαν νά δημοσιεύονται συστηματικά ἄρθρα ἀναθεωρητῶν, καί ἀνάμεσα σ' αὐτά μιά σειρά ἄρθρα τοῦ Ε. Μπέρνσταϊν μέ τόν τίτλο «Προβλήματα τοῦ σοσιαλισμοῦ», πού ἐγκαινίασαν τήν ἐκστρατεία τῶν ἀναθεωρητῶν ἐνάντια στό μαρξισμό. Στά χρόνια τοῦ πρώτου παγκόσμιου πολέμου τό περιοδικό ἀκολουθοῦσε κεντριστική θέση, ὑποστηρίζοντας στήν οὐσία τούς σοσιαλσωβινιστές.—*10.*

5 *Τό 'Ιταλικό σοσιαλιστικό κόμμα* ἱδρύθηκε τό 1892. Στό κόμμα ἀπό τήν πρώτη στιγμή τῆς ἵδρυσής του διεξαγόταν ὀξύτατη ἰδεολογική πάλη ἀνάμεσα σέ δυό ρεύματα, τό ὀπορτουνιστικό καί τό ἐπαναστατικό, πού εἶχαν χωριστεῖ πάνω στά ζητήματα τῆς πολιτικῆς καί τῆς τακτικῆς τοῦ κόμματος. Τό 1912, στό συνέδριο τοῦ κόμματος στή Ρέντζιο 'Εμίλια, οἱ πιό ἀνοιχτοί ρεφορμιστές, οἱ ὀπαδοί τοῦ πολέμου καί τῆς συνεργασίας μέ τήν κυβέρνηση καί τήν ἀστική τάξη (Μπονόμι, Μπισσολάτι, κ.ἄ.), κάτω ἀπό τήν πίεση τῶν ἀριστερῶν, διαγράφηκαν ἀπό τό κόμμα. 'Από τήν ἀρχή τοῦ παγκόσμιου ἰμπεριαλιστικοῦ πολέμου (πρίν τήν εἴσοδο τῆς 'Ιταλίας στόν πόλεμο) τό 'Ιταλικό σοσιαλιστικό κόμμα τάχθηκε ἐνάντια στόν πόλεμο καί πρόβαλε τό σύνθημα: «Όχι πόλεμο, οὐδετερότητα!». Τό Δεκέμβρη τοῦ 1914 διαγράφηκε ἀπό τό κόμμα ἡ ὁμάδα τῶν ἀποστατῶν (Μουσσολίνι κ.ἄ.), πού ὑπεράσπιζε τήν ἰμπεριαλιστική πολιτική τῆς ἀστικῆς τάξης καί εἶχε κηρυχτεῖ ὑπέρ τοῦ πολέμου. Οἱ ἰταλοί σοσιαλιστές, μαζί μέ τούς ἐλβετούς σοσιαλιστές, ὀργάνωσαν συνδιάσκεψη στό Λουγκάνο (1914), πῆραν δραστήριο μέρος στίς διεθνεῖς σοσιαλιστικές συνδιασκέψεις στό Τσίμμερβαλντ (1915) καί στό Κίνταλ (1916), ὅπου προσχώρησαν στήν κεντριστική πλειοψηφία. Τό Μάη τοῦ 1915, μέ τήν εἴσοδο τῆς 'Ιταλίας στόν πόλεμο στό πλευρό τῆς 'Αντάντ, τό 'Ιταλικό σοσιαλιστικό κόμμα ἐγκατέλειψε τόν ἀγώνα ἐνάντια στόν ἰμπεριαλιστικό πόλεμο καί πρόβαλε τό σύνθημα «νά μή

μποῦμε στόν πόλεμο, ὅμως καί νά μήν τόν σαμποτάρουμε», πού στήν οὐσία σήμαινε ὑποστήριξη τοῦ πολέμου.—*19.*

6 *Τριπλή συνεννόηση* (᾿Αντάντ)—ἰμπεριαλιστικός συνασπισμός τῆς ᾿Αγγλίας, τῆς Γαλλίας καί τῆς τσαρικῆς Ρωσίας, πού διαμορφώθηκε τελικά τό 1907 σέ ἀντίβαρο τῆς ἰμπεριαλιστικῆς τριπλῆς συμμαχίας τῆς Γερμανίας, τῆς Αὐστροουγγαρίας καί τῆς ᾿Ιταλίας. Πρίν τήν ἵδρυση τῆς ᾿Αντάντ προηγήθηκε τό κλείσιμο τῆς γαλλορωσικῆς συμμαχίας τό 1891-1893 καί τῆς ἀγγλο-γαλλικῆς συμφωνίας τοῦ 1904. ῾Η δημιουργία τῆς ᾿Αντάντ ὁλοκληρώθηκε μέ τήν ὑπογραφή τῆς ἀγγλορωσικῆς συμφωνίας τοῦ 1907. Στά χρόνια τοῦ πρώτου παγκόσμιου πολέμου στή στρατιωτικοπολιτική συμμαχία τῆς ᾿Αγγλίας, Γαλλίας καί Ρωσίας προσχώρησαν οἱ ΕΠΑ, ἡ ᾿Ιαπωνία, ἡ ᾿Ιταλία καί μιά σειρά ἄλλα κράτη.—*20.*

7 *«Νάσα Ζαριά»* («῾Η Αὐγή μας»)—μηνιαῖο νόμιμο περιοδικό τῶν μενσεβίκων-λικβινταριστῶν· ἔβγαινε στήν Πετρούπολη ἀπό τό Γενάρη τοῦ 1910 μέχρι τό Σεπτέμβρη 1914. Τό περιοδικό τό καθοδηγοῦσε ὁ Α. Ν. Πότρεσοφ, καί συνεργάζονταν σ'αὐτό ὁ Φ. Ι. Ντάν, ὁ Σ. Τσεντερμπάουμ καί ἄλλοι. Γύρω ἀπό τό «Νάσα Ζαριά» διαμορφώθηκε τό κέντρο τῶν λικβινταριστῶν στή Ρωσία. ᾿Από τίς ἀρχές τοῦ πρώτου παγκόσμιου πολέμου τό περιοδικό πέρασε στίς θέσεις τοῦ σοσιαλσωβινισμοῦ.—*21.*

8 *ΟΕ* (᾿Οργανωτική ἐπιτροπή)—καθοδηγητικό κέντρο τῶν μενσεβίκων· ἱδρύθηκε τό 1912 στή συνδιάσκεψη τοῦ Αὐγούστου τῶν λικβινταριστῶν. Στά χρόνια τοῦ πρώτου παγκόσμιου πολέμου ἡ ΟΕ ὑποστήριζε τίς θέσεις τοῦ σοσιαλσωβινισμοῦ, δικαιολογοῦσε τόν πόλεμο πού ἔκανε ὁ τσαρισμός, προπαγάνδιζε τίς ἰδέες τοῦ ἐθνικισμοῦ καί τοῦ σωβινισμοῦ. ῾Η ΟΕ ἔβγαζε τό περιοδικό «Νάσα Ζαριά», καί μετά τό κλείσιμό του, τό «Νάσε Ντιέλο», τό «Ντιέλο» καί τίς ἐφημερίδες «Ραμπότσεγε Οὔτρο» καί ἔπειτα τήν «Οὔτρο». ῾Η ΟΕ λειτούργησε μέχρι τίς ἐκλογές τῆς ΚΕ τοῦ μενσεβίκικου κόμματος τόν Αὔγουστο τοῦ 1917. ᾿Εκτός ἀπό τήν ΟΕ, πού δροῦσε στή Ρωσία, ὑπῆρχε καί ἡ Γραμματεία ᾿Εξωτερικοῦ τῆς ΟΕ, πού ἀποτελοῦνταν ἀπό πέντε γραμματεῖς (Π. Μπ. ᾿Αξελρόντ, ῎Αστροφ (Ι. Σ. Ποβές), Γ. Ο. Μάρτοφ, Α. Σ. Μαρτίνοφ, Σ. Γ. Σεμκόβσκι), καί πού ἀκολουθοῦσε θέσεις παραπλήσιες μέ τόν κεντρισμό καί, καλυπτόμενη κάτω ἀπό διεθνιστικές φράσεις, στήν πράξη ὑποστήριζε τούς σοσιαλσωβινιστές τῆς Ρωσίας. ῾Η ΓΕΟΕ ἔβγαζε τό ἔντυπό της ὄργανο—τήν ἐφημερίδα «᾿Ισβέστιγια τῆς Γραμματείας ᾿Εξωτερικοῦ τῆς ᾿Οργανωτικῆς ᾿Επιτροπῆς τοῦ Σοσιαλδημοκρατικοῦ ᾿Εργατικοῦ κόμματος τῆς Ρωσίας», πού ἔβγαινε ἀπό τό Φλεβάρη 1915 ὥς τό Μάρτη 1917.—*21.*

9 *῾Ομάδα τοῦ Τσχεΐτζε*—μενσεβίκικη ὁμάδα στήν IV Κρατική δούμα μέ ἐπικεφαλῆς τό Ν. Σ. Τσχεΐτζε. Στά χρόνια τοῦ πρώτου παγκόσμιου πολέμου ἡ μενσεβίκικη ὁμάδα στή Δούμα, ἀκολουθώντας κεντριστική γραμμή, στήν πράξη ὑποστήριζε τήν πολιτική τῶν ρώσων σοσιαλσωβινιστῶν. ῾Ο Β. Ι. Λένιν στό ἄρθρο: «῎Εχουν ἄραγε δική τους γραμμή ἡ ΟΕ καί ἡ ὁμάδα τοῦ Τσχεΐτζε;» (βλ. σέ τοῦτο τόν τόμο, σελ. 242-248) καί σέ ἄλλα ἔργα ἔκανε κριτική στήν ὀπορτουνιστική γραμμή τῆς ὁμάδας Τσχεΐτζε.—*21.*

10 Τό *«᾿Ινφορματσιόννι Λιστόκ Ζαγκρανίτσνοϊ ᾿Οργκανιζάτσιϊ Μπούντα»* («Πληροφοριακό Δελτίο τῆς ᾿Οργάνωσης τοῦ ᾿Εξωτερικοῦ τῆς Μπούντ») ἔβγαινε

στή Γενεύη ἀπό τόν Ἰούνη 1911 ὥς τόν Ἰούνη τοῦ 1916. Βγῆκαν συνολικά 11 τεύχη. Συνέχεια τοῦ «Ἰνφορματσιόννι Λιστόκ» ἦταν τό «Μπιουλετέν Ζαγκρανίτσνοβο Κομιτέτα Μπούντα».—*25.*

11 Στίς 30 τοῦ Αὐγούστου (12 τοῦ Σεπτέμβρη) 1915 ὁ τσάρος Νικόλαος Β΄ ἔβγαλε διάταγμα σύμφωνα μέ τό ὁποῖο ἀπό τίς 3 (16) τοῦ Σεπτέμβρη 1915 διακόπτονταν οἱ ἐργασίες τῆς Κρατικῆς δούμας. Καθορίστηκε ὅτι ἡ Δούμα θά ξανάρχιζε τίς ἐργασίες της ὄχι ἀργότερα ἀπό τό Νοέμβρη τοῦ 1915, ἀνάλογα μέ τίς ἔκτακτες περιστάσεις.

Ἡ IV Κρατική δούμα (Νοέμβρης 1912-Φλεβάρης 1917) ἐνέκρινε τήν εἴσοδο τῆς Ρωσίας στόν πρῶτο παγκόσμιο πόλεμο. Στή συνεδρίαση τῆς Δούμας τῆς 26 τοῦ Ἰούλη (8 τοῦ Αὐγούστου) 1914 οἱ ἀντιπρόσωποι ὅλων τῶν ἀστικοτσιφλικάδικων ὁμάδων δήλωσαν ὅτι συσπειρώνονται γύρω ἀπό τήν κυβέρνηση γιά τήν «ὑπεράσπιση τῆς πατρίδας». Ὕστερα ἀπό λίγο διάστημα ὑπέρ τῆς ἄμυνας ἐκδηλώθηκαν καί οἱ ὁμάδες τῶν μενσεβίκων καί τῶν ἐσέρων. Μόνο ἡ μπολσεβίκικη ὁμάδα τάχθηκε ἀποφασιστικά ἐνάντια στόν πόλεμο, ἀρνήθηκε νά ψηφίσει τίς πολεμικές πιστώσεις καί ἀνάπτυξε μέσα στίς μάζες ἐπαναστατική διεθνιστική προπαγάνδα. Τό Νοέμβρη τοῦ 1914 οἱ μπολσεβίκοι βουλευτές τῆς IV Κρατικῆς δούμας πιάστηκαν καί παραπέμφθηκαν σέ δίκη μέ τήν κατηγορία τῆς ἐσχάτης προδοσίας.

Οἱ ἧττες στό μέτωπο τό καλοκαίρι τοῦ 1915 ἀνάγκασαν τήν ἀστική τάξη νά προτείνει πρόγραμμα μετριοπαθῶν μεταρυθμίσεων, μέ ἀπώτερο σκοπό τήν κατάπνιξη τῆς ἐπανάστασης πού εἶχε ὡριμάσει, τή διατήρηση τοῦ μοναρχικοῦ καθεστῶτος, τή συνέχιση τοῦ πολέμου «ὥς τό νικηφόρο τέρμα». Τόν Αὔγουστο τοῦ 1915 οἱ ἀστικοτσιφλικάδικες ὁμάδες τῆς Κρατικῆς δούμας καί τοῦ Κρατικοῦ συμβουλίου ἵδρυσαν τό λεγόμενο «Προοδευτικό συνασπισμό», πού ἡ πλατφόρμα του πρόβλεπε τή δημιουργία «κυβέρνησης ἐμπιστοσύνης», στήν ὁποία θά ἔμπαιναν πρόσωπα πού θά εἶχαν τήν πλήρη ὑποστήριξη τῆς ἀστικῆς τάξης.— *27.*

12 *Τρουντοβίκοι* (Τρουντοβίκικη ὁμάδα)—ὁμάδα μικροαστῶν δημοκρατῶν στίς Κρατικές δοῦμες, ἀποτελούμενη ἀπό ἀγρότες καί διανοούμενους ναροντνικιστικῆς κατεύθυνσης. Ἡ ὁμάδα τῶν τρουντοβίκων σχηματίσθηκε τόν Ἀπρίλη τοῦ 1906 ἀπό ἀγρότες βουλευτές τῆς I Κρατικῆς δούμας. Στή Δούμα οἱ τρουντοβίκοι ταλαντεύονταν ἀνάμεσα στούς καντέτους καί τούς ἐπαναστάτες σοσιαλδημοκράτες. Στά χρόνια τοῦ πρώτου παγκόσμιου πολέμου ἡ πλειοψηφία τῶν τρουντοβίκων ὑποστήριζε σοσιαλσωβινιστικές θέσεις.

Ἐσέροι (σοσιαλιστές-ἐπαναστάτες)—μικροαστικό κόμμα τῆς Ρωσίας· ἐμφανίστηκε στά τέλη τοῦ 1901-ἀρχές τοῦ 1902 μέ τή συνένωση διάφορων ναροντνικιστικῶν ὁμάδων καί ὁμίλων («Ἕνωση σοσιαλιστῶν-ἐπαναστατῶν», Κόμμα σοσιαλιστῶν ἐπαναστατῶν κ.ἄ.). Οἱ ἀντιλήψεις τῶν ἐσέρων ἀντιπροσώπευαν ἕνα ἐκλεκτικό μίγμα τῶν ἰδεῶν τοῦ ναροντνικισμοῦ καί τοῦ ἀναθεωρητισμοῦ. Οἱ ἐσέροι προσπαθοῦσαν, σύμφωνα μέ τήν ἔκφραση τοῦ Λένιν, νά διορθώσουν «τά κουσούρια τοῦ ναροντνικισμοῦ, μέ τά μπαλώματα τῆς ὀπορτουνιστικῆς «κριτικῆς» τοῦ μαρξισμοῦ, κριτικῆς πού εἶναι σήμερα τῆς μόδας» (Ἅπαντα, 5η ἔκδ., τόμ. 11ος, σελ. 286). Στά χρόνια τοῦ πρώτου παγκόσμιου πολέμου ἡ πλειοψηφία τῶν ἐσέρων ὑποστήριζε σοσιαλσωβινιστικές θέσεις.— *30.*

13 *Λαϊκοί σοσιαλιστές* (ἐνέσοι)—μέλη τοῦ μικροαστικοῦ Λαϊκοῦ-σοσιαλιστικοῦ κόμματος ἐργασίας, πού ἀποχωρίστηκε ἀπό τή δεξιά πτέρυγα τοῦ Κόμματος τῶν σοσιαλιστῶν-ἐπαναστατῶν (ἐσέρων) τό 1906. Οἱ ἐνέσοι ἦταν ὑπέρ τοῦ συνασπισμοῦ μέ τούς καντέτους. Ὁ Λένιν τούς ἀποκαλοῦσε «σοσιαλκαντέτους», «μικροαστούς ὀπορτουνιστές», «ἐσερομενσεβίκους», πού ταλαντεύονται ἀνάμεσα στούς καντέτους καί τούς ἐσέρους καί ὑπογράμμιζε ὅτι τό κόμμα αὐτό «πολύ λίγο διαφέρει ἀπό τούς καντέτους, γιατί σβύνει ἀπό τό πρόγραμμά του καί τή δημοκρατία καί τή διεκδίκηση ὅλης τῆς γῆς» (Ἅπαντα, 5η ἔκδ., τόμ. 14ος, σελ. 24). Ἡγέτες τοῦ κόμματος ἦταν οἱ Α. Β. Πεσεχόνοφ, Ν. Φ. Ἄννενσκι, Β. Α. Μιακότιν κ.ἄ. Στά χρόνια τοῦ πρώτου παγκόσμιου πολέμου οἱ λαϊκοί σοσιαλιστές ὑποστήριζαν σοσιαλσωβινιστικές θέσεις.—*30.*

14 *Καντέτοι*—τά μέλη τοῦ Συνταγματικοῦ-δημοκρατικοῦ κόμματος, κύριου κόμματος τῆς φιλελευθερο-μοναρχικῆς ἀστικῆς τάξης τῆς Ρωσίας. Τό Κόμμα τῶν καντέτων ἱδρύθηκε τόν Ὀχτώβρη τοῦ 1905· ἀποτελοῦνταν ἀπό ἐκπροσώπους τῆς ἀστικῆς τάξης, ἀπό τσιφλικάδες παράγοντες τῶν ζέμστβο καί ἀπό ἀστούς διανοούμενους. Ἐπιφανεῖς παράγοντες τῶν καντέτων ἦταν: ὁ Π. Ν. Μιλιουκόφ, ὁ Σ. Α. Μούρομτσεφ, ὁ Β. Α. Μακλάκοφ, ὁ Α. Ι. Σινγκαριόφ, ὁ Π. Μπ. Στροῦβε, ὁ Φ. Ι. Ροντίτσεφ κ.ἄ. Οἱ καντέτοι ἔπαιξαν δραστήριο ρόλο στίς προετοιμασίες τῆς Ρωσίας γιά τόν πόλεμο. Ὑποστηρίζοντας ἀνεπιφύλακτα τά κατακτητικά σχέδια τῆς τσαρικῆς κυβέρνησης, ἔβαζαν σκοπό νά δυναμώσουν τίς θέσεις τῆς ἀστικῆς τάξης καί νά καταπνίξουν τό ἐπαναστατικό κίνημα τῆς χώρας. Ἀπό τίς ἀρχές τοῦ πρώτου παγκόσμιου πολέμου οἱ καντέτοι ἔριξαν τό σύνθημα: «Πόλεμος ὥς τό νικηφόρο τέρμα!». Τό 1915, ὅταν τά στρατεύματα τῆς τσαρικῆς κυβέρνησης ἡττήθηκαν στό μέτωπο καί στή χώρα μεγάλωνε ἡ ἐπαναστατική κρίση, οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν καντέτων στήν Κρατική δούμα μ'ἐπικεφαλῆς τόν Σ. Ν. Μιλιουκόφ δημιούργησαν μαζί μ'ἄλλους ἐκπροσώπους τῆς ἀστικῆς τάξης καί τῶν τσιφλικάδων τό λεγόμενο «Προοδευτικό συνασπισμό», μέ σκοπό τήν παρεμπόδιση τοῦ ξεσπάσματος τῆς ἐπανάστασης, τή διατήρηση τῆς μοναρχίας καί τή συνέχιση τοῦ πολέμου «ὥς τό νικηφόρο τέρμα».—*30.*

15 *Διεθνής σοσιαλιστική ἐπιτροπή* (I. S. K.) τῆς Βέρνης—ἐκτελεστικό ὄργανο τῆς Ἕνωσης τοῦ Τσίμμερβαλντ, πού δημιουργήθηκε στή συνδιάσκεψη τοῦ Τσίμμερβαλντ τῆς 5-8 τοῦ Σεπτέμβρη 1915. Στήν I. S. K. μπῆκαν οἱ κεντριστές Ρ. Γκρίμμ, Ο. Μοργκάρι, Σ. Νέν καί σάν μεταφράστρια ἡ Α. Μπαλαμπάνοβα. Στόν ἐπίσημο ἀπολογισμό τῆς συνδιάσκεψης, πού δημοσιεύτηκε στό «Δελτίο» τῆς Δ. Σ. Ε. ἀρ. 1 τῆς 21 τοῦ Σεπτέμβρη 1915 ἀναφέρονται τά ἑξῆς: «Ἡ γραμματεία αὐτή δέν πρέπει σέ καμιά περίπτωση νά ὑποκαταστήσει τό σημερινό Διεθνές Σοσιαλιστικό Γραφεῖο, καί πρέπει νά διαλυθεῖ μόλις τό Γραφεῖο γίνει ὄργανο πού θά ἀνταποκρίνεται πέρα γιά πέρα στόν προορισμό του». Στό ἀντίγραφο τοῦ ἀπολογισμοῦ, πού φυλάγεται στό Κεντρικό κομματικό ἀρχεῖο τοῦ Ἰνστιτούτου μαρξισμοῦ-λενινισμοῦ τῆς ΚΕ τοῦ ΚΚΣΕ, τό μέρος αὐτό ἔχει ὑπογραμμιστεῖ ἀπό τόν Λένιν καί στό πλάι εἶναι γραμμένο: «Kein Beschluß darüber» («Γι'αὐτό δέν ὑπάρχει ἀπόφαση»), δηλ. ἡ ἀπόφαση αὐτή δέν πάρθηκε ἀπό τήν Ἕνωση τοῦ Τσίμμερβαλντ, ἀλλά ἀπό τήν I. S. K. ὕστερα ἀπό τή συνδιάσκεψη.—*32.*

16 Πρόκειται γιά τήν *πρώτη διεθνή σοσιαλιστική συνδιάσκεψη τοῦ Τσίμμερβαλντ,*

πού συνῆλθε στίς 5-8 τοῦ Σεπτέμβρη 1915. Ἡ συνδιάσκεψη συγκλήθηκε μέ τήν πρωτοβουλία τῶν ἰταλῶν καί τῶν ἐλβετῶν σοσιαλιστῶν.

Ὁ Λένιν χαρακτήρισε τή συνδιάσκεψη τοῦ Τσίμμερβαλντ σάν τό πρῶτο βῆμα στήν ἀνάπτυξη τοῦ διεθνοῦς κινήματος ἐνάντια στόν πόλεμο. Στή συνδιάσκεψη πῆραν μέρος 38 ἀντιπρόσωποι ἀπό 11 εὐρωπαϊκές χῶρες: τή Γερμανία, Γαλλία, Ἰταλία, Ρωσία, Πολωνία, Ρουμανία, Βουλγαρία, Σουηδία, Νορβηγία, Ὀλλανδία καί Ἐλβετία. Τά μεγαλύτερα κόμματα τῆς ΙΙ Διεθνοῦς, τό Γερμανικό σοσιαλδημοκρατικό κόμμα καί τό Γαλλικό σοσιαλιστικό κόμμα δέν ἀντιπροσωπεύονταν ἐπίσημα στή συνδιάσκεψη· 10 ἀντιπρόσωποι ἐκπροσωποῦσαν τρεῖς διαφορετικές ἀποχρώσεις τῆς ἀντιπολίτευσης τῆς γερμανικῆς σοσιαλδημοκρατίας· ἀπό τή Γαλλία ἔπαιρναν μέρος στή συνδιάσκεψη τά ἀντιπολιτευόμενα στοιχεῖα τοῦ συνδικαλιστικοῦ κινήματος. Στή συνδιάσκεψη ἔστειλαν ἐπίσης ἀντιπροσώπους τους ἡ Βαλκανική σοσιαλιστική ὁμοσπονδία, ἡ ἀντιπολίτευση τῆς Σουηδικῆς σοσιαλδημοκρατίας καί ἡ Ἕνωση νεολαίας τῆς Νορβηγίας, οἱ ἀριστεροί σοσιαλιστές τῆς Ὀλλανδίας, ἡ καθοδήγηση τῆς Σοσιαλδημοκρατίας τῆς περιοχῆς τοῦ Βασιλείου Πολωνίας καί Λιθουανίας. Ἡ πλειοψηφία τῶν ἀντιπροσώπων ἀκολουθοῦσε κεντριστικές θέσεις.

Τήν Κεντρική Ἐπιτροπή τοῦ ΣΔΕΚΡ τήν ἀντιπροσώπευαν στή συνδιάσκεψη ὁ Β. Ι. Λένιν καί ὁ Γκ. Ε. Ζηνόβιεφ. Στή συνδιάσκεψη ἔπαιρναν ἐπίσης μέρος οἱ Π. Μπ. Ἀξελρόντ, καί Λ. Μάρτοφ (ἀπό μέρους τῆς μενσεβίκικης ΟΕ τοῦ ΣΔΕΚΡ) καί οἱ Β. Μ. Τσερνόφ καί Μ. Α. Νατανσόν (ἀπό μέρους τοῦ Κόμματος τῶν σοσιαλιστῶν-ἐπαναστατῶν).

Ἡ συνδιάσκεψη συζήτησε τά θέματα: 1) Ἐκθέσεις τῶν ἀντιπροσώπων τῶν διάφορων χωρῶν· 2) κοινή διακήρυξη τῶν ἀντιπροσώπων τῆς Γερμανίας καί τῆς Γαλλίας· 3) πρόταση τῆς Ἀριστερᾶς τοῦ Τσίμμερβαλντ νά ψηφιστεῖ μιά ἀπόφαση ἀρχῶν· 4) ψήφιση διακήρυξης· 5) ἐκλογή Διεθνοῦς σοσιαλιστικῆς ἐπιτροπῆς (I. S. K.)· 6) ἔγκριση ψηφίσματος συμπάθειας πρός τά θύματα τοῦ πολέμου καί τούς καταδιωκόμενους.

Στή συνδιάσκεψη ἔγινε ὀξύς ἀγώνας ἀνάμεσα στούς ἐπαναστάτες διεθνιστές μ'ἐπικεφαλῆς τόν Λένιν καί στήν καουτσκιστική πλειοψηφία τῆς συνδιάσκεψης μ'ἐπικεφαλῆς τόν γερμανό σοσιαλδημοκράτη Γκ. Λέντεμπουρ. Ἡ συνδιάσκεψη ψήφισε διακήρυξη-ἔκκληση «Πρός τούς προλετάριους τῆς Εὐρώπης», πού τήν ἐπεξεργάστηκε ἡ ἐπιτροπή. Ἡ πλειοψηφία τῆς συνδιάσκεψης ἀπόριψε τό σχέδιο ἀπόφασης γιά τόν πόλεμο καί τά καθήκοντα τῶν σοσιαλδημοκρατῶν, πού ὑπόβαλαν οἱ ἀριστεροί ἀντιπρόσωποι, καθώς καί τό σχέδιο διακήρυξης. Ὅμως στή διακήρυξη πού ψήφισε ἡ συνδιάσκεψη, χάρη στήν ἐπιμονή τοῦ Λένιν, κατορθώθηκε νά μποῦν μιά σειρά βασικές θέσεις τοῦ ἐπαναστατικοῦ μαρξισμοῦ. Ἐκτός ἀπ'αὐτό, ἡ συνδιάσκεψη ψήφισε τήν κοινή διακήρυξη τῆς γερμανικῆς καί τῆς γαλλικῆς ἀντιπροσωπείας, ψήφισμα συμπάθειας πρός τά θύματα τοῦ πολέμου καί τούς ἀγωνιστές πού διώκονταν γιά τήν πολιτική τους δράση, καί ἐξέλεξε Διεθνή σοσιαλιστική ἐπιτροπή (I. S. K.).

Ὁ Λένιν πῆρε δραστήριο μέρος στίς ἐργασίες τῆς συνδιάσκεψης· πῆρε τό λόγο πολλές φορές, εἶχε ἀλληλογραφία μέ τούς ἀντιπροσώπους κατά τή διάρκεια τῶν συνεδριάσεων, συζητοῦσε μαζί τους στά διαλείμματα γιά νά τούς πείσει ὅτι εἶναι ἀνάγκη νά διεξαχθεῖ ἀποφασιστική πάλη ἐνάντια στό σοσιαλσωβινισμό. Πρίν ἀκόμη τή συνδιάσκεψη, ἀπό τόν Αὔγουστο τοῦ 1915, ὁ Λένιν, ἐπιδιώκοντας τήν ὅσο τό δυνατό μεγαλύτερη συμμετοχή σ'αὐτήν τῶν πραγματικῶν ἀριστερῶν διεθνιστῶν, πού εἶχαν ξεχωρίσει πιά

ἐκεῖνο τόν καιρό στά σοσιαλιστικά κόμματα, ἔκανε τεράστια προπαρασκευαστική δουλιά καί πῆγε στή συνδιάσκεψη μέ ἐπεξεργασμένο ἀπό τά πρίν πρόγραμμα συσπείρωσης τῶν ἀριστερῶν ἐνάντια στό σοσιαλσωβινισμό καί τόν κεντρισμό. Σέ γράμματα πρός τούς ἀριστερούς διεθνιστές τῆς Εὐρώπης (Ντ. Μπλαγκόγεφ, Ντ. Βάινκοκ κ.ἄ.) ὁ Λένιν ἐξέθεσε τίς βασικές ἀρχές τῆς κοινῆς διακήρυξης τῶν ἀριστερῶν: τήν καταδίκη τοῦ σοσιαλσωβινισμοῦ καί τοῦ κεντρισμοῦ, τήν κατηγορηματική ἀπόριψη τοῦ συνθήματος τῆς «ὑπεράσπισης τῆς πατρίδας» στόν ἰμπεριαλιστικό πόλεμο καί τοῦ συνθήματος τῆς «ταξικῆς εἰρήνης», τήν προπαγάνδα τῆς ἐπαναστατικῆς δράσης.

Στίς παραμονές τῆς ἔναρξης τῆς συνδιάσκεψης τοῦ Τσίμμερβαλντ (ἀνάμεσα στίς 2 καί 4 τοῦ Σεπτέμβρη) ἔγινε σύσκεψη τῶν ρώσων καί πολωνῶν ἀντιπροσώπων, στήν ὁποία συζητήθηκε τό «Σχέδιο ἀπόφασης τῆς 'Αριστερᾶς τοῦ Τσίμμερβαλντ», πού τό εἶχε γράψει ὁ Λένιν, καί τό σχέδιο ἀπόφασης πού εἶχε προτείνει ὁ Κ. Ράντεκ καί τό ὁποῖο πρίν τή σύσκεψη τό εἶχε ἐπικρίνει ὁ Λένιν. Ὕστερα ἀπό συζήτηση ἀποφασίστηκε νά προταθεῖ στή συνδιάσκεψη τοῦ Τσίμμερβαλντ τό σχέδιο τοῦ Κ. Ράντεκ, πού εἶχε διορθωθεῖ μέ βάση τήν κριτική τοῦ Λένιν. Στίς 4 τοῦ Σεπτέμβρη 1915 ὁ Λένιν ἔκανε εἰσήγηση σέ ἰδιαίτερη σύσκεψη τῶν ἀριστερῶν ἀντιπροσώπων τῆς συνδιάσκεψης τοῦ Τσίμμερβαλντ γιά τό χαρακτήρα τοῦ παγκόσμιου πολέμου καί τήν τακτική τῆς διεθνοῦς σοσιαλδημοκρατίας. Οἱ θέσεις πού εἶχε ἐπεξεργαστεῖ τό Μπολσεβίκικο κόμμα γιά τά ζητήματα τοῦ πολέμου, τῆς εἰρήνης καί τῆς ἐπανάστασης, καί κυρίως ἡ λενινιστική διακήρυξη τῆς ΚΕ τοῦ ΣΔΕΚΡ γιά τόν πόλεμο, καθώς καί οἱ ἀποφάσεις τῆς συνδιάσκεψης τῆς Βέρνης τῶν τμημάτων ἐξωτερικοῦ τῶν μπολσεβίκων, πού εἶχαν μεταφραστεῖ τότε σέ ξένες γλῶσσες, ἀποτέλεσαν τίς βασικές θέσεις γύρω ἀπό τίς ὁποῖες συσπειρώθηκαν οἱ ἀριστεροί διεθνιστές στό παγκόσμιο ἐπαναστατικό κίνημα.

Στήν πρώτη διεθνή σοσιαλιστική συνδιάσκεψη ἡ 'Αριστερά τοῦ Τσίμμερβαλντ ἀποτελοῦνταν ἀπό 8 ἄτομα (ἀντιπρόσωποι ὀργανώσεων καί ξεχωριστά πρόσωπα): ἀπό ἀντιπροσώπους τῆς ΚΕ τοῦ ΣΔΕΚΡ μ'ἐπικεφαλῆς τόν Λένιν, τῆς καθοδήγησης τῆς Σοσιαλδημοκρατίας τῆς περιοχῆς τοῦ Βασιλείου Πολωνίας καί Λιθουανίας, τῆς ΚΕ τῆς Σοσιαλδημοκρατίας τῆς περιοχῆς Λεττονίας, ἀπό τόν Ζ. Χέγκλουντ (τῆς ἀντιπολίτευσης τῆς Σουηδίας), τόν Τ. Νέρμαν (τῆς ἀντιπολίτευσης τῆς Νορβηγίας), τόν Φ. Πλάττεν (τῆς 'Ελβετίας), τόν Ι. Μπόρχαρντ, ἀντιπρόσωπο τῆς ὁμάδας «Διεθνιστές σοσιαλιστές τῆς Γερμανίας». Στή διάρκεια τῶν ἐργασιῶν τῆς συνδιάσκεψης δημιουργήθηκε τό Γραφεῖο τῆς 'Αριστερᾶς τοῦ Τσίμμερβαλντ μ'ἐπικεφαλῆς τόν Β. Ι. Λένιν. Μέσα στήν 'Αριστερά τοῦ Τσίμμερβαλντ τή μοναδικά σωστή καί ὥς τό τέλος συνεπή θέση κράτησαν οἱ μπολσεβίκοι μ'ἐπικεφαλῆς τόν Λένιν. 'Ο Λένιν χρειάστηκε νά κάνει σοβαρή δουλιά καί ἀγώνα μέσα στήν 'Αριστερά τοῦ Τσίμμερβαλντ ἐνάντια στόν Κ. Ράντεκ, πού προσπάθησε νά διασπάσει τό ἀριστερό τσιμμερβαλντικό κίνημα.

'Η 'Αριστερά τοῦ Τσίμμερβαλντ ἔκανε σοβαρή δουλιά γιά τήν ὀργάνωση τῶν διεθνιστικῶν στοιχείων στίς χῶρες τῆς Εὐρώπης καί τῆς 'Αμερικῆς. 'Αμέσως μετά τή συνδιάσκεψη τοῦ Τσίμμερβαλντ βγῆκε σέ γερμανική γλώσσα ἡ μπροσούρα «Internationale Flugblätter» («Διεθνῆ πεταχτά φυλλάδια») ἀρ. 1, ἡ ὁποία περιεῖχε τά ντοκουμέντα πού προτάθηκαν ἀπό τούς ἀριστερούς στή συνδιάσκεψη τοῦ Τσίμμερβαλντ. 'Η μπροσούρα μεταφράστηκε καί σέ ἄλλες γλῶσσες. Τό Γενάρη τοῦ 1916 ἡ 'Αριστερά τοῦ

Τσίμμερβαλντ ἄρχισε νά βγάζει τό θεωρητικό της περιοδικό «Vorbote» («Προάγγελος»).

῾Ο Λένιν ἔκανε τήν ἐκτίμηση τῆς συνδιάσκεψης τοῦ Τσίμμερβαλντ καί τῆς τακτικῆς πού κράτησαν σ᾽αὐτήν οἱ μπολσεβίκοι στά ἄρθρα του «῞Ενα πρῶτο βῆμα» καί «Οἱ ἐπαναστάτες μαρξιστές στή διεθνή σοσιαλιστική συνδιάσκεψη τῆς 5-8 τοῦ Σεπτέμβρη 1915» (βλ. σέ τοῦτο τόν τόμο, σελ. 38-44 καί 45-49).—*32.*

17 *«Berner Tagwacht»* («Φρουρός τῆς Βέρνης»)—ἐφημερίδα, ὄργανο τοῦ Σοσιαλδημοκρατικοῦ κόμματος τῆς ᾽Ελβετίας· βγαίνει ἀπό τό 1893 στή Βέρνη. Στά 1909-1918 διευθυντής ἦταν ὁ Ρ. Γκρίμμ. Στίς ἀρχές τοῦ πρώτου παγκόσμιου πολέμου στήν ἐφημερίδα δημοσιεύονταν ἄρθρα τοῦ Κ. Λῆμπκνεχτ, τοῦ Φ. Μέρινγκ καί ἄλλων ἀριστερῶν σοσιαλδημοκρατῶν. ᾽Από τό 1917 ἡ ἐφημερίδα ἄρχισε νά ὑποστηρίζει ἀνοιχτά τούς σοσιαλσωβινιστές. Σήμερα ἡ θέση τῆς ἐφημερίδας στά βασικά ζητήματα τῆς ἐσωτερικῆς καί ἐξωτερικῆς πολιτικῆς συμπίπτει μέ τίς θέσεις τῶν ἀστικῶν ἐφημερίδων.—*35.*

18 *«La Sentinelle»* («῾Ο Φρουρός»)—ἐφημερίδα, ὄργανο τῆς ἐλβετικῆς σοσιαλδημοκρατικῆς ὀργάνωσης τοῦ καντονίου τῆς Νεβσατέλ (Γαλλόφωνη ᾽Ελβετία). ῾Ιδρύθηκε στό Σό-ντέ-Φόν τό 1890. ᾽Από τό 1906 ὥς τό 1910 δέν ἐκδιδόταν. Στά χρόνια τοῦ πρώτου παγκόσμιου πολέμου ἡ ἐφημερίδα ἀκολουθοῦσε διεθνιστικές θέσεις. Στίς 13 τοῦ Νοέμβρη 1914 στό φύλ. ἀρ. 265 τῆς ἐφημερίδας δημοσιεύτηκε σέ περίληψη ἡ διακήρυξη τῆς ΚΕ τοῦ ΣΔΕΚΡ «῾Ο πόλεμος καί ἡ σοσιαλδημοκρατία τῆς Ρωσίας». ῾Η ἐφημερίδα αὐτή βγαίνει καί σήμερα.—*35.*

19 ῾Ο Β. Ι. Λένιν ἔχει ὑπόψη του τό γράμμα τοῦ Κ. Λῆμπκνεχτ τῆς 2 τοῦ Σεπτέμβρη 1915, πού στάλθηκε στή Διεθνή σοσιαλιστική συνδιάσκεψη τοῦ Τσίμμερβαλντ καί δέν δημοσιεύτηκε τότε. ῾Ο Κ. Λῆμπκνεχτ δέν μπόρεσε νά πάρει μέρος προσωπικά στή συνδιάσκεψη αὐτή, γιατί ἀπ᾽τίς ἀρχές τοῦ 1915 εἶχε ἐπιστρατευτεῖ στό γερμανικό στρατό σάν ἁπλός στρατιώτης. Στό γράμμα του ὁ Κ. Λῆμπκνεχτ καλοῦσε τούς ἀντιπροσώπους τῆς συνδιάσκεψης νά ταχθοῦν ἐνάντια στήν «ταξική εἰρήνη» καί ὑπέρ τοῦ ἐμφύλιου πολέμου, ὑπέρ τῆς διεθνοῦς ἀλληλεγγύης τῶν σοσιαλιστῶν ὅλων τῶν ἐμπόλεμων χωρῶν, τούς καλοῦσε νά παλέψουν ἐνάντια στόν ἰμπεριαλιστικό πόλεμο καί νά ξεκόψουν ἀπό τούς σοσιαλσωβινιστές. ῾Η πλειοψηφία τῶν μελῶν τῆς συνδιάσκεψης δέχτηκε θερμά τό γράμμα τοῦ Κ. Λῆμπκνεχτ.—*35.*

20 *«Νάσε Σλόβο»* («῾Ο Λόγος μας»)—μενσεβικο-τροτσκιστική ἐφημερίδα· ἔβγαινε στό Παρίσι ἀπό τό Γενάρη τοῦ 1915 μέχρι τό Σεπτέμβρη τοῦ 1916, στή θέση τῆς ἐφημερίδας «Γκόλος».—*36.*

21 Τό *B.S.P.*—Britich Socialist Party (Βρετανικό σοσιαλιστικό κόμμα) ἱδρύθηκε τό 1911 στό Μάντσεστερ μέ τή συνένωση τοῦ Σοσιαλδημοκρατικοῦ κόμματος μέ ἄλλες σοσιαλιστικές ὁμάδες. Τό B. S. P. ἔκανε ζύμωση στό πνεῦμα τῶν μαρξιστικῶν ἰδεῶν καί «δέν ἦταν κόμμα ὀπορτουνιστικό, ἀλλά κόμμα *πραγματικά* ἀνεξάρτητο ἀπό τούς φιλελευθέρους» (Β. Ι. Λένιν. ῎Απαντα, 5η ἔκδ., τόμ. 23ος, σελ. 345). ῞Ομως ὁ μικρός ἀριθμός τῶν μελῶν τοῦ κόμματος καί ἡ ἀδύνατη σύνδεσή του μέ τίς μάζες ἔδιναν σ᾽αὐτό κάποιο σεχταριστικό χαρακτήρα. Στήν περίοδο τοῦ πρώτου παγκόσμιου πολέμου μέσα στό κόμμα διεξήχθηκε ὀξεία πάλη ἀνάμεσα στό διεθνιστικό ρεῦμα

(Ού. Γκάλαχερ, Α. Ίνκπιν, Ντ. Μάκλιν, Φ. Ρότστεϊν καί άλλοι) καί στό σοσιαλσωβινιστικό ρεῦμα μ'ἐπικεφαλῆς τόν Γκ. Χάιντμαν. Μέσα στό διεθνιστικό ρεῦμα ὑπῆρχαν καί ἀσυνεπῆ στοιχεῖα, πού σέ μιά σειρά ζητήματα κρατοῦσαν κεντριστική στάση. Τό Φλεβάρη τοῦ 1916 μιά ὁμάδα στελεχῶν τοῦ B. S. P. ἵδρυσε τήν ἐφημερίδα «The Call» («Τό προσκλητήριο»), πού ἔπαιξε σοβαρό ρόλο στή συσπείρωση τῶν διεθνιστῶν. Στήν ἐτήσια συνδιάσκεψη τοῦ B. S. P., πού ἔγινε στό Σόλφορντ τόν 'Απρίλη τοῦ 1916, καταδικάστηκε ἡ σοσιαλσωβινιστική θέση τοῦ Χάιντμαν καί τῶν ὀπαδῶν του, καί αὐτοί βγῆκαν ἀπό τό κόμμα.

Τό Βρετανικό σοσιαλιστικό κόμμα χαιρέτισε τή Μεγάλη 'Οχτωβριανή σοσιαλιστική ἐπανάσταση. Τά μέλη τοῦ B. S. P. ἔπαιξαν μεγάλο ρόλο στό κίνημα τῶν ἄγγλων ἐργαζομένων γιά τήν ὑπεράσπιση τῆς Σοβιετικῆς Ρωσίας ἀπό τήν ξένη ἐπέμβαση. Τό 1919 ἡ πλειοψηφία τῶν τοπικῶν ὀργανώσεων τοῦ κόμματος (98 κατά 4) τάχθηκε ὑπέρ τῆς προσχώρησης στήν Κομμουνιστική Διεθνή. Τό Βρετανικό σοσιαλιστικό κόμμα, μαζί μέ τήν Κομμουνιστική ὁμάδα ἑνότητας, ἔπαιξε τόν κύριο ρόλο στή δημιουργία τοῦ Κομμουνιστικοῦ κόμματος τῆς Μεγάλης Βρετανίας. Στό πρῶτο ἑνωτικό συνέδριο, πού ἔγινε τό 1920, ἡ συντριπτική πλειοψηφία τῶν τοπικῶν ὀργανώσεων τοῦ B. S. P. συγχωνεύτηκε μέ τό Κομμουνιστικό κόμμα.—*36.*

22 *I. L. P.*—Independent Labour Party ('Ανεξάρτητο ἐργατικό κόμμα τῆς 'Αγγλίας)—ρεφορμιστική ὀργάνωση, πού ἱδρύθηκε ἀπό τούς καθοδηγητές τῶν «νέων τρέιντ-γιούνιον» τό 1893, ὅταν ἀναζωογονοῦνταν ὁ ἀπεργιακός ἀγώνας καί δυνάμωνε τό κίνημα γιά τήν ἀνεξαρτησία τῆς ἐργατικῆς τάξης τῆς 'Αγγλίας ἀπό τά ἀστικά κόμματα. Στό I. L. P. μπῆκαν τά μέλη τῶν «νέων τρέιντ-γιούνιον» καί μιά σειρά παλιά ἐργατικά συνδικάτα, ἀντιπρόσωποι τῆς διανόησης καί τῆς μικροαστικῆς τάξης, πού βρίσκονταν κάτω ἀπό τήν ἐπίδραση τῶν φαβιανῶν. 'Επικεφαλῆς τοῦ κόμματος ἦταν ὁ Κέιρ Χάρντυ. Τό I. L. P. ἀπό τίς πρῶτες μέρες τῆς ἐμφάνισής του ἀκολούθησε ἀστικο-ρεφορμιστικές θέσεις, στρέφοντας τήν κύρια προσοχή του στίς κοινοβουλευτικές μορφές πάλης καί στίς κοινοβουλευτικές συναλλαγές μέ τό Φιλελεύθερο κόμμα. 'Ο Λένιν, χαρακτηρίζοντας τό 'Ανεξάρτητο ἐργατικό κόμμα, ἔγραφε ὅτι «στήν πράξη τό κόμμα αὐτό εἶναι κόμμα ὀπορτουνιστικό, ἐξαρτημένο πάντα ἀπό τήν ἀστική τάξη ("Απαντα, 4η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 29ος, σελ. 456).

Στίς ἀρχές τοῦ πρώτου παγκόσμιου πολέμου τό I. L. P. ἔβγαλε διακήρυξη ἐνάντια στόν πόλεμο, ὅμως, ὕστερα ἀπό λίγο διάστημα ἀκολούθησε σοσιαλσωβινιστικές θέσεις.—*36.*

23 'Ο Λένιν ἔχει ἐδῶ ὑπόψη του τό «Δελτίο τῆς Διεθνοῦς σοσιαλιστικῆς ἐπιτροπῆς τῆς Βέρνης» («Bulletin. Internationale Sozialistische Kommission zu Bern»)—ἐκτελεστικοῦ ὀργάνου τῆς "Ενωσης τοῦ Τσίμμερβαλντ. Τό «Δελτίο» ἔβγαινε ἀπό τό Σεπτέμβρη τοῦ 1915 μέχρι τό Γενάρη τοῦ 1917 στήν ἀγγλική, στή γαλλική καί στή γερμανική γλῶσσα. Βγῆκαν συνολικά 6 τεύχη. Στό τεῦχ. 3 τοῦ «Δελτίου» τῆς 29 τοῦ Φλεβάρη 1916 δημοσιεύτηκε ὄχι ὁλόκληρο τό ντοκουμέντο «Πρός τή συνδιάσκεψη τῆς 24 τοῦ 'Απρίλη 1916. Πρόταση τῆς ἀντιπροσωπείας», καί στό τεῦχ. 4 τῆς 22 τοῦ 'Απρίλη δημοσιεύτηκε ἡ «Πρόταση τῆς Κεντρικῆς 'Επιτροπῆς τοῦ ΣΔΕΚΡ στή Δεύτερη σοσιαλιστική συνδιάσκεψη», πού γράφτηκαν ἀπό τόν Β. Ι. Λένιν.—*37.*

24 *«Σοτσιάλ-Ντεμοκράτ»* («Σοσιαλδημοκράτης»)—*παράνομη* ἐφημερίδα, Κεντρικό Ὄργανο τοῦ ΣΔΕΚΡ· ἔβγαινε ἀπό τό Φλεβάρη τοῦ 1908 ὥς τό Γενάρη τοῦ 1917. Ὕστερα ἀπό τίς ἀποτυχημένες προσπάθειες νά βγεῖ τό 1ο φύλλο στή Ρωσία, ἡ ἔκδοση τῆς ἐφημερίδας μεταφέρθηκε στό ἐξωτερικό. Τά φύλλα 2-32 (Φλεβάρης 1909-Δεκέμβρης 1913) βγῆκαν στό Παρίσι, τά φύλλα 33-58 (Νοέμβρης 1914-Γενάρης 1917) στή Γενεύη. Βγῆκαν συνολικά 58 φύλλα καί ἀπ᾿αὐτά 5 φύλλα βγῆκαν μέ παραρτήματα. Ἀπό τό Δεκέμβρη τοῦ 1911 ἡ ἐφημερίδα «Σοτσιάλ-Ντεμοκράτ» ἔβγαινε μέ τή διεύθυνση τοῦ Β. Ι. Λένιν. Στήν ἐφημερίδα δημοσιεύτηκαν πάνω ἀπό 80 ἄρθρα καί σημειώματα τοῦ Λένιν.

Στά δύσκολα χρόνια τῆς ἀντίδρασης καί στήν περίοδο τῆς νέας ἀνόδου τοῦ ἐπαναστατικοῦ κινήματος ἡ ἐφημερίδα «Σοτσιάλ-Ντεμοκράτ» ἔπαιξε τεράστιο ρόλο στήν πάλη τῶν μπολσεβίκων ἐνάντια στούς λικβινταριστές, τούς τροτσκιστές, τούς ὀτζοβιστές, γιά τή διαφύλαξη τοῦ παράνομου μαρξιστικοῦ κόμματος, τήν ἑδραίωση τῆς ἑνότητάς του καί τό δυνάμωμα τῶν δεσμῶν του μέ τίς μάζες.

Ὕστερα ἀπό τό 32ο φύλλο, πού βγῆκε στίς 15 (28) τοῦ Δεκέμβρη 1913, ἡ ἔκδοση τῆς ἐφημερίδας «Σοτσιάλ-Ντεμοκράτ» διακόπηκε προσωρινά καί ξανάρχισε στά χρόνια τοῦ πρώτου παγκόσμιου πολέμου.

Ὁ Β. Ι. Λένιν, ἀμέσως μετά τόν ἐρχομό του στήν Ἐλβετία τό Σεπτέμβρη τοῦ 1914, δούλεψε πολύ γιά τήν ἐπανέκδοση τοῦ ΚΟ τοῦ Κόμματος—τῆς ἐφημερίδας «Σοτσιάλ-Ντεμοκράτ». Τήν 1 τοῦ Νοέμβρη 1914 βγῆκε τό ἑπόμενο, τό 33ο φύλλο τῆς ἐφημερίδας. Παρά τίς δυσκολίες τῆς πολεμικῆς περιόδου ἡ ἐφημερίδα «Σοτσιάλ-Ντεμοκράτ» ἔβγαινε κανονικά. Ὁ Λένιν καθοδηγοῦσε ὅλη τή δουλιά τῆς ἔκδοσης τῆς ἐφημερίδας, καθόριζε τό περιεχόμενο τοῦ κάθε φύλλου, θεωροῦσε τό ὑλικό, ἀσχολοῦνταν μέ τή σελιδοποίηση καί τήν ἐκτύπωση τῆς ἐφημερίδας. Στά χρόνια τοῦ πρώτου παγκόσμιου πολέμου ἡ ἐφημερίδα «Σοτσιάλ-Ντεμοκράτ» ἔπαιξε ἐξαιρετικό ρόλο στήν πάλη ἐνάντια στό διεθνή ὀπορτουνισμό, τόν ἐθνικισμό καί τό σωβινισμό, στήν προπαγάνδιση τῶν μπολσεβίκικων συνθημάτων, στή δραστηριοποίηση τῆς ἐργατικῆς τάξης καί τῶν ἐργαζομένων μαζῶν στήν πάλη ἐνάντια στόν ἰμπεριαλιστικό πόλεμο καί τούς ἐμπνευστές του, ἐνάντια στήν ἀπολυταρχία καί τόν καπιταλισμό. Στήν ἐφημερίδα «Σοτσιάλ-Ντεμοκράτ» φωτίζονταν ὅλα τά σοβαρότερα ζητήματα τοῦ ἐπαναστατικοῦ ἐργατικοῦ κινήματος, ξεσκεπάζονταν οἱ ἰμπεριαλιστικοί σκοποί τοῦ πολέμου, ἡ ὑποκριτική φρασεολογία καί οἱ ὀπορτουνιστικές ἐνέργειες τῶν σοσιαλσωβινιστῶν καί τῶν κεντριστῶν, ὑποδείχνονταν οἱ μοναδικοί σωστοί δρόμοι τῆς ἐπαναστατικῆς πάλης τοῦ προλεταριάτου στίς συνθῆκες τοῦ ἰμπεριαλιστικοῦ πολέμου. Στίς σελίδες τῆς ἐφημερίδας δημοσιεύτηκε τό ἄρθρο τοῦ Β. Ι. Λένιν «Γιά τό σύνθημα τῶν Ἑνωμένων Πολιτειῶν τῆς Εὐρώπης», στό ὁποῖο γιά πρώτη φορά διατυπώθηκε τό συμπέρασμα γιά τή δυνατότητα τῆς νίκης τοῦ σοσιαλισμοῦ ἀρχικά σέ μιά μόνο χώρα. Ἡ διάδοση τῆς ἐφημερίδας «Σοτσιάλ-Ντεμοκράτ» στή Ρωσία, ἡ ἀναδημοσίευση τῶν σπουδαιότερων ἄρθρων της στίς τοπικές μπολσεβίκικες ἐφημερίδες συντελοῦσε στήν πολιτική διαφώτιση, στή διεθνιστική διαπαιδαγώγηση τοῦ προλεταριάτου τῆς Ρωσίας, στήν προετοιμασία τῶν μαζῶν γιά τήν ἐπανάσταση.

Ἡ ἐφημερίδα «Σοτσιάλ-Ντεμοκράτ» ἔπαιξε μεγάλο ρόλο στό ἔργο τῆς συσπείρωσης τῶν διεθνιστικῶν στοιχείων τῆς διεθνοῦς σοσιαλδημοκρατι-

ας. Ξεπερνώντας ὅλα τά ἐμπόδια πού δημιουργοῦσε ἡ πολεμική κατάσταση, ἡ ἐφημερίδα «Σοτσιάλ-Ντεμοκράτ» κυκλοφοροῦσε σέ πολλές χῶρες. Γιά τή διάδοση καί τήν ἐπιροή τῆς ἐφημερίδας «Σοτσιάλ-Ντεμοκράτ» μαρτυροῦν οἱ ἔρανοι καί οἱ ἐπετειακές βραδιές πρός τιμήν τῆς ἔκδοσης τοῦ πεντηκοστοῦ της φύλλου, καθώς καί τά χαιρετιστήρια πού στάλθηκαν πρός τή διεύθυνση τῆς Συντακτικῆς ἐπιτροπῆς ἀπό τό Παρίσι, τό Λονδίνο, τή Λυών, τή Ζυρίχη, τή Γενεύη, τή Λωζάννη, τή Βέρνη, τό Σό-ντέ-Φόν, τήν Κοπεγχάγη, τό Σικάγο, τήν Τουλούζη, τή Γένουα, τή Νέα Ὑόρκη, τή Χριστιανία (Ὅσλο), τή Στοκχόλμη, τή Γλασκώβη καί ἀπό ἄλλες πόλεις.

Ὁ Β. Ι. Λένιν, ἐκτιμώντας ἐξαιρετικά τίς ὑπηρεσίες τῆς ἐφημερίδας «Σοτσιάλ-Ντεμοκράτ» στήν περίοδο τοῦ πρώτου παγκόσμιου πολέμου, ἔγραφε ἀργότερα ὅτι, χωρίς τή μελέτη τῶν ἄρθρων πού δημοσιεύτηκαν στήν ἐφημερίδα αὐτή, «δέν μπορεῖ νά τά βγάλει πέρα κανείς συνειδητός ἐργάτης, πού θέλει νά *καταλάβει* τήν ἐξέλιξη τῶν ἰδεῶν τῆς διεθνοῦς σοσιαλιστικῆς ἐπανάστασης καί τῆς πρώτης νίκης της στίς 25 τοῦ Ὀχτώβρη 1917» (Ἅπαντα, 4η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 27ος, σελ. 194).— *38.*

25 *Τό Διεθνές σοσιαλιστικό συνέδριο τῆς Κοπεγχάγης* (VIII συνέδριο τῆς II Διεθνοῦς), πού ἔγινε στίς 28 τοῦ Αὐγούστου μέ 3 τοῦ Σεπτέμβρη 1910, στήν ἀπόφασή του «Τά διαιτητικά δικαστήρια καί ὁ ἀφοπλισμός» ἐπικύρωσε τήν ἀπόφαση τοῦ συνεδρίου τῆς Στουτγάρδης (1907) «Ὁ μιλιταρισμός καί οἱ διεθνεῖς συγκρούσεις», ἡ ὁποία ἀπαιτοῦσε ἀπό τούς σοσιαλιστές ὅλων τῶν χωρῶν νά ἐκμεταλλευτοῦν τήν οἰκονομική καί πολιτική κρίση, πού προκαλεῖ ὁ πόλεμος, γιά τήν ἀνατροπή τῆς ἀστικῆς τάξης. Ἡ ἀπόφαση τοῦ συνεδρίου τῆς Κοπεγχάγης ὑποχρέωνε ἐπίσης τά σοσιαλιστικά κόμματα καί τούς ἀντιπροσώπους τους στά κοινοβούλια ν'ἀπαιτοῦν ἀπό τίς κυβερνήσεις τους τή μείωση τῶν ἐξοπλισμῶν, τήν ἐπίλυση τῶν διαφορῶν ἀνάμεσα στά κράτη σέ διαιτητικά δικαστήρια, καί καλοῦσε τούς ἐργάτες ὅλων τῶν χωρῶν νά ὀργανώσουν διαμαρτυρίες κατά τῆς ἀπειλῆς τοῦ πολέμου.— *41.*

26 *Διεθνές Σοσιαλιστικό Γραφεῖο* (ΔΣΓ)—μόνιμο ἐκτελεστικό-πληροφοριακό ὄργανο τῆς II Διεθνοῦς. Ἡ ἀπόφαση γιά τή δημιουργία τοῦ ΔΣΓ πάρθηκε στό συνέδριο τῆς II Διεθνοῦς πού ἔγινε στό Παρίσι (1900). Ἕδρα τοῦ ΔΣΓ ἦταν οἱ Βρυξέλλες. Τό ΔΣΓ τό ἀποτελοῦσαν δυό ἀντιπρόσωποι ἀπό κάθε ἐθνικό κόμμα. Τό ΔΣΓ ἔπρεπε νά συνέρχεται τέσσερις φορές τό χρόνο καί γιά τό διάστημα ἀνάμεσα στίς συνεδριάσεις ἡ καθοδήγηση τῆς δουλιᾶς τοῦ Γραφείου εἶχε ἀνατεθεῖ στήν Ἐκτελεστική ἐπιτροπή τοῦ Ἐργατικοῦ κόμματος τοῦ Βελγίου. Πρόεδρος τοῦ ΔΣΓ ἦταν ὁ Ε. Βαντερβέντε, γραμματέας ὁ Κ. Χούισμανς. Ὁ Λένιν ἀπό τό 1905 ἦταν μέλος τοῦ ΔΣΓ σάν ἀντιπρόσωπος τοῦ ΣΔΕΚΡ. Τό 1912 ἡ VI Πανρωσική Κομματική συνδιάσκεψη (τῆς Πράγας) ἐξέλεξε ξανά τόν Β. Ι. Λένιν ἀντιπρόσωπο τοῦ ΣΔΕΚΡ στό ΔΣΓ. Ἀπό τόν Ἰούνη τοῦ 1914, ὕστερα ἀπό πρόταση τοῦ Β. Ι. Λένιν, ἀντιπρόσωπος τῆς ΚΕ τοῦ ΣΔΕΚΡ στό ΔΣΓ ὁρίστηκε ὁ Μ. Μ. Λιτβίνοφ. Ἀπό τίς ἀρχές τοῦ πρώτου παγκόσμιου πολέμου τό ΔΣΓ μετατράπηκε σέ πειθήνιο ὄργανο τῶν σοσιαλσωβινιστῶν.—*41.*

27 Στή συνδιάσκεψη τοῦ Τσίμμερβαλντ ἀνακοινώθηκαν οἱ ἑξῆς δηλώσεις τῆς Ἀριστερᾶς τοῦ Τσίμμερβαλντ:

«Οἱ παρακάτω ὑπογραμμένοι δηλώνουν:

Ἡ διακήρυξη πού ψήφισε ἡ συνδιάσκεψη δέν μᾶς ἱκανοποιεῖ ἀπόλυτα.

Δέν περιέχει χαρακτηρισμό τόσο τοῦ ἀνοιχτοῦ ὀπορτουνισμοῦ, ὅσο καί τοῦ ὀπορτουνισμοῦ πού καλύπτεται μέ ριζοσπαστικές φράσεις, ὀπορτουνισμοῦ πού δέν εἶναι μονάχα ὁ κύριος αἴτιος τῆς χρεοκοπίας τῆς Διεθνοῦς, ἀλλά καί πού θέλει νά διαιωνίσει τή χρεοκοπία αὐτή. Ἡ διακήρυξη δέν περιέχει ἀκριβή χαρακτηρισμό τῶν μέσων τῆς πάλης ἐνάντια στόν πόλεμο.

Θά ἐξακολουθήσουμε, ὅπως κάναμε καί μέχρι σήμερα, νά ὑπερασπίζουμε στό σοσιαλιστικό τύπο καί στίς συσκέψεις τῆς Διεθνοῦς τήν ἀποφασιστική μαρξιστική θέση σέ σχέση μέ τά καθήκοντα πού ἔβαλε ἡ ἐποχή τοῦ ἰμπεριαλισμοῦ μπροστά στό προλεταριάτο.

Ψηφίζουμε ὑπέρ τῆς διακήρυξης γιατί τή θεωροῦμε σάν προσκλητήριο πάλης καί σ'αὐτή τήν πάλη θέλουμε νά βαδίσουμε χέρι μέ χέρι μέ τά ὑπόλοιπα τμήματα τῆς Διεθνοῦς.

Παρακαλοῦμε ἡ δήλωση αὐτή νά παρατεθεῖ στόν ἐπίσημο ἀπολογισμό».

Ἡ δεύτερη δήλωση ἔλεγε:

«Ἀφοῦ ἡ ψήφιση τῆς διόρθωσής μας στή διακήρυξη (πού ἀπαιτεῖ τήν καταψήφιση τῶν πολεμικῶν πιστώσεων) θά μποροῦσε ὥς ἕνα βαθμό νά κλονίσει τήν ἐπιτυχία τῆς συνδιάσκεψης, διατηρώντας τίς ἀντιρήσεις μας, ἀνακαλοῦμε τήν πρότασή μας καί θεωροῦμε ἱκανοποιητική τή δήλωση τοῦ Λέντεμπουρ στήν ἐπιτροπή, ὅτι στή διακήρυξη ἀναφέρεται ἤδη αὐτό πού θέλει ἡ πρότασή μας».

Ἡ πρώτη δήλωση ὑπογράφηκε ἀπό τόν Λένιν καί ἀπό ἄλλα μέλη τῆς ὁμάδας τῶν ἀριστερῶν· τό κείμενο τῆς δεύτερης δήλωσης, γραμμένο ἰδιόχειρα ἀπό τόν Λένιν, προετοιμάστηκε ἀπό τόν ἴδιο, ὅπως φαίνεται, γιά δημοσίευση στό φύλ. ἀρ. 47 τῆς ἐφημερίδας «Σοτσιάλ-Ντεμοκράτ». Τό πιό πιθανό ἀπ'ὅλα εἶναι ὅτι ὁ Λένιν πῆρε μέρος στή σύνταξη αὐτῶν τῶν ντοκουμέντων καί πιθανόν νά ἦταν ὁ συντάκτης τους.—*42.*

28 *Ἡ συνδιάσκεψη τῶν λαϊκῶν σοσιαλιστῶν καί τῶν σοσιαλεπαναστατῶν τῆς Ρωσίας*, πού ἔγινε τόν Ἰούλη τοῦ 1915 στήν Πετρούπολη, ψήφισε ἀπόφαση μέ τήν ὁποία καλοῦσε τίς μάζες νά πάρουν ἐνεργό μέρος στήν «ἄμυνα τῆς πατρίδας» στόν ἰμπεριαλιστικό πόλεμο.—*43.*

29 *Ἡ Διεθνής σοσιαλιστική συνδιάσκεψη τῶν γυναικῶν* ἔγινε στή Βέρνη στίς 26-28 τοῦ Μάρτη 1915. Συγκλήθηκε μέ τήν πρωτοβουλία τῆς ὀργάνωσης τοῦ ἐξωτερικοῦ τοῦ περιοδικοῦ «Ραμπότνιτσα» μέ τήν ἄμεση συμμετοχή τῆς Κλάρας Τσέτκιν, πού ἦταν τότε πρόεδρος τοῦ Διεθνοῦς Γραφείου τῶν σοσιαλιστριῶν-γυναικῶν. Ὅλη τήν προπαρασκευαστική δουλιά γιά τή σύγκληση τῆς συνδιάσκεψης τήν ἔκαναν ἡ Ι. Φ. Ἀρμάντ, ἡ Ν. Κ. Κρούπσκαγια κ.ἄ. μέ τήν καθοδήγηση τοῦ Β. Ι. Λένιν. «Μ'ὅλο του τό πάθος δόθηκε ὁ Ἰλίτς στή συγκέντρωση τῶν δυνάμεων γιά τήν πάλη στό διεθνές μέτωπο. «Δέν πειράζει πού τώρα εἴμαστε μονάδες—εἶπε κάποτε—μαζί μας θά ἔρθουν ἑκατομμύρια». Ὁ ἴδιος σύνταξε καί τή δική μας ἀπόφαση γιά τή συνδιάσκεψη τῶν γυναικῶν πού ἔγινε στή Βέρνη καί παρακολουθοῦσε ὅλη τή δουλιά της» (Ν. Κ. Κρούπσκαγια. Ἀναμνήσεις γιά τόν Λένιν. Ρωσ. ἔκδ., 1957, σελ. 244). Οἱ ἀρχές δημιούργησαν ἕνα σωρό ἐμπόδια καί δέν ἤθελαν νά θεωρήσουν διαβατήρια στίς γυναῖκες ἀντιπροσώπους πού πήγαιναν στήν Ἐλβετία, ἐνῶ ταυτόχρονα οἱ ὀπορτουνιστές καθοδηγητές τῶν σοσιαλιστικῶν κομμάτων ἀπειλοῦσαν τίς ἀντιπροσώπους ὅτι θά τίς διαγράψουν ἀπό τό κόμμα. Στή συνδιάσκεψη πῆραν μέρος 29 ἀντιπρόσωποι ἀπό τίς γυναικεῖες ὀργανώσεις τῆς Ἀγγλίας, τῆς Γερμανίας, τῆς Ὀλλανδίας, τῆς Γαλλίας,

τῆς Πολωνίας, τῆς Ρωσίας καί τῆς 'Ελβετίας. Τή ρωσική ἀντιπροσωπεία τήν ἀποτελοῦσαν 7 ἄτομα: 4 ἀπό τήν ΚΕ τοῦ ΣΔΕΚΡ ('Αρμάντ, Κρούπσκαγια κ.ἄ.) καί 3 ἀπό τήν ΟΕ.

'Η πλειοψηφία τῶν ἀντιπροσώπων τῆς συνδιάσκεψης βρισκόταν κάτω ἀπό τήν ἐπίδραση τῶν κεντριστῶν καί γι'αὐτό ἡ συνδιάσκεψη ἀντί νά συζητήσει τά γενικά σοσιαλιστικά καθήκοντα πού συνδέονταν μέ τόν πόλεμο, περιορίστηκε νά συζητήσει τήν εἰσήγηση τῆς Κ. Τσέτκιν «Γιά τίς διεθνιστικές ἐκδηλώσεις τῶν σοσιαλιστριῶν γυναικῶν ὑπέρ τῆς εἰρήνης». Τήν ἀπόφαση πάνω στό ζήτημα αὐτό τήν ἐπεξεργάστηκε ἡ Κ. Τσέτκιν μέ τή συμμετοχή τῶν ἀντιπροσώπων τῆς 'Αγγλίας καί τῆς 'Ολλανδίας καί εἶχε κεντριστικό χαρακτήρα. Οἱ γυναῖκες ἀντιπρόσωποι ἀπό τήν ΚΕ τοῦ ΣΔΕΚΡ ὑπόβαλαν σχέδιο ἀπόφασης, γραμμένο ἀπό τόν Λένιν, πού ὑπόδειχνε στίς σοσιαλίστριες τόν ἐπαναστατικό δρόμο πάλης ἐνάντια στόν πόλεμο καί τό διεθνή ὀπορτουνισμό. Τό σχέδιο αὐτό ἀπόφασης τό ὑποστήριξε στή συνδιάσκεψη ἡ Ι. Φ. 'Αρμάντ. 'Η συνδιάσκεψη ψήφισε τήν ἀπόφαση πού σύνταξε ἡ Κ. Τσέτκιν.

'Ο Β. Ι. Λένιν χαρακτήρισε τή συνδιάσκεψη σάν προσπάθεια ἀποκατάστασης τῶν διεθνιστικῶν δεσμῶν καί ἐπιδίωξε νά τή χρησιμοποιήσει γιά τή συσπείρωση τῶν διεθνιστικῶν στοιχείων πάνω σέ ἐπαναστατικές θέσεις. ῞Ομως, ὅπως ὁ ἴδιος ὑπόδειχνε ἀργότερα, κι'αὐτή ἡ συνδιάσκεψη καί οἱ ἄλλες διεθνεῖς συνδιασκέψεις διεθνιστῶν, πού ἔγιναν τήν περίοδο αὐτή, ἄν καί διαπνέονταν ἀπό τίς καλύτερες προθέσεις, «δέν χάραξαν μιά ἀγωνιστική γραμμή τῶν διεθνιστῶν», «περιορίστηκαν στήν ἐπανάληψη τῶν παλιῶν ἀποφάσεων» καί «στήν καλύτερη περίπτωση ἦταν *βῆμα σημειωτό*» (῞Απαντα, 5η ἔκδ., τόμ. 26ος, σελ. 344).

Τά ὑλικά τῆς Διεθνοῦς Σοσιαλιστικῆς συνδιάσκεψης τῶν γυναικῶν δημοσιεύτηκαν στό Παράρτημα τῆς ἐφημερίδας «Σοτσιάλ-Ντεμοκράτ» ἀρ. φύλ. 42, τῆς 1ης τοῦ 'Ιούνη 1915.—*43.*

30 *Παλιά «῎Ισκρα»* («Σπίθα»)—ἡ πρώτη πανρωσική παράνομη μαρξιστική ἐφημερίδα, πού ἱδρύθηκε ἀπό τόν Β. Ι. Λένιν τό 1900 καί ἔπαιξε ἀποφασιστικό ρόλο στή δημιουργία τοῦ ἐπαναστατικοῦ μαρξιστικοῦ κόμματος τῆς ἐργατικῆς τάξης τῆς Ρωσίας. Τό πρῶτο φύλλο τῆς λενινιστικῆς «῎Ισκρα», μέ ἡμερομηνία Δεκέμβρης τοῦ 1900, βγῆκε στή Λειψία· τά ἑπόμενα φύλλα βγῆκαν στό Μόναχο, ἀπό τόν 'Ιούλη τοῦ 1902 στό Λονδίνο καί ἀπό τήν ἄνοιξη τοῦ 1903 στή Γενεύη. Μέ πρωτοβουλία τοῦ Λένιν καί μέ τήν ἄμεση συμμετοχή του ἡ Σύνταξη τῆς «῎Ισκρα» ἐπεξεργάστηκε τό σχέδιο προγράμματος τοῦ κόμματος (πού δημοσιεύτηκε στό φύλ. ἀρ. 21 τῆς «῎Ισκρα») καί προετοίμασε τό ΙΙ συνέδριο τοῦ ΣΔΕΚΡ, στό ὁποῖο μπῆκαν οἱ βάσεις τοῦ ἐπαναστατικοῦ μαρξιστικοῦ κόμματος τῆς Ρωσίας.

'Αμέσως μετά τό ΙΙ συνέδριο τοῦ κόμματος οἱ μενσεβίκοι μέ τήν ὑποστήριξη τοῦ Πλεχάνοφ πῆραν στά χέρια τους τήν «῎Ισκρα». 'Από τό 52ο φύλλο της ἡ «῎Ισκρα» ἔπαψε νά εἶναι ὄργανο τοῦ ἐπαναστατικοῦ μαρξισμοῦ.—*46.*

31 *Γενική Συνομοσπονδία ἐργασίας τῆς Γαλλίας*—Πανγαλλική ἕνωση τῶν ἐπαγγελματικῶν συνδικάτων πού συγκροτήθηκε τό 1895. 'Η Συνομοσπονδία βρισκόταν κάτω ἀπό τήν ἐπίδραση τῶν ἀναρχοσυνδικαλιστῶν καί τῶν ρεφορμιστῶν, οἱ ἡγέτες της ἀναγνώριζαν μόνο τίς οἰκονομικές μορφές πάλης, ἀρνοῦνταν τήν καθοδήγηση τοῦ συνδικαλιστικοῦ κινήματος ἀπό τό

κόμμα τοῦ προλεταριάτου. Στήν περίοδο τοῦ πρώτου παγκόσμιου πολέμου οἱ καθοδηγητές τῆς συνομοσπονδίας πῆγαν μέ τό μέρος τῆς ἰμπεριαλιστικῆς ἀστικῆς τάξης.—*48.*

32 Στίς ἀρχές τοῦ 'Οχτώβρη 1915 ὁ Λένιν ἔλαβε προκηρύξεις καί ἄλλο ὑλικό γιά τή δουλιά τῶν μπολσεβίκων τῆς Πετρούπολης, πού τοῦ στέλνονταν ἀπό τή Ρωσία μέ ἐντολή τῆς 'Επιτροπῆς Πετρούπολης τοῦ ΣΔΕΚΡ. Στίς 23 τοῦ Σεπτέμβρη (6 τοῦ 'Οχτώβρη) ὁ Λένιν ἔγραφε στόν Β. Α. Καρπίνσκι: «'Από τή Ρωσία ἔφτασαν πολύ σοβαρά (καί εὐχάριστα) νέα. Θέλουμε νά ἐκδόσουμε ἐπειγόντως ἀκόμη ἕνα φύλλο τοῦ ΚΟ (δισέλιδο) ἔτσι πού νά βγεῖ *πραγματικά* ἀμέσως» ("Απαντα, 4η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 36ος, σελ. 320). Τό φύλ. ἀρ. 47 τοῦ ΚΟ τοῦ ΣΔΕΚΡ «Σοτσιάλ-Ντεμοκράτ», πού βγῆκε στίς 13 τοῦ 'Οχτώβρη 1915 καί εἶχε τυπωθεῖ στά τυπογραφεῖα Μπεντέλι (Μπούμπλιτς, κοντά στή Βέρνη), ἦταν ὁλόκληρο ἀφιερωμένο στή δουλιά τῶν μπολσεβίκων τῆς Πετρούπολης.

'Ο Λένιν σύνταξε κατάλογο τῶν προκηρύξεων πού πῆρε ἀπό τήν Πετρούπολη, ὁ ὁποῖος περιεῖχε αὔξοντα ἀριθμό, τίς ἡμερομηνίες ἔκδοσης, ὑπογραφές, καί τόν τρόπο ἐκτύπωσης. Σέ εἰδική στήλη ἦταν γραμμένα τά συνθήματα πού περιέχονταν στίς προκηρύξεις. 'Η τελευταία στήλη προοριζόταν γιά τό «Περιεχόμενο καί τά βασικά σημεῖα τῆς ἐπιχειρηματολογίας»· σέ πολλές προκηρύξεις διατηρήθηκαν οἱ σημειώσεις τοῦ Λένιν. 'Ο Λένιν ἔγραψε σέ ξεχωριστό φυλλάδιο παρατηρήσεις γιά μερικές προκηρύξεις.

'Ο Λένιν ἐπιμελήθηκε ἐπίσης τό ἄρθρο τῆς Ν. Κ. Κρούπσκαγια «Οἱ προκηρύξεις τῆς 'Επιτροπῆς Πετρούπολης τοῦ ΣΔΕΚΡ στά χρόνια τοῦ πολέμου», πού δημοσιεύτηκε στό φύλ. ἀρ. 47 τῆς ἐφημερίδας «Σοτσιάλ-Ντεμοκράτ». Στό Κεντρικό κομματικό ἀρχεῖο τοῦ 'Ινστιτούτου μαρξισμοῦ-λενινισμοῦ τῆς ΚΕ τοῦ ΚΚΣΕ φυλάγεται ἡ πρωταρχική παραλλαγή αὐτοῦ τοῦ ἄρθρου μέ τίς διορθώσεις τοῦ Λένιν.—*50.*

33 'Ο Λένιν ἀναφέρεται στήν προκήρυξη ἀρ. 9, πού ἀπόσπασμά της παραθέτει ἡ Ν. Κ. Κρούπσκαγια στό ἄρθρο «Οἱ προκηρύξεις τῆς 'Επιτροπῆς Πετρούπολης τοῦ ΣΔΕΚΡ στά χρόνια τοῦ πολέμου», πού δημοσιεύτηκε στό φύλ. ἀρ. 47 τῆς ἐφημερίδας «Σοτσιάλ-Ντεμοκράτ». Στόν κατάλογο πού σύνταξε ὁ Λένιν σημειώνονται τά συνθήματα τῆς προκήρυξης αὐτῆς: «Κάτω ὁ πόλεμος! Ζήτω ἡ δεύτερη ἐπανάσταση. Τά 3 κήτη + διεθνής ἀλληλεγγύη τῶν ἐργατῶν καί σοσιαλισμός».—*50.*

34 *Οἱ ἐπιτροπές πολεμικῆς βιομηχανίας* δημιουργήθηκαν στή Ρωσία τό Μάη τοῦ 1915 ἀπό τή μεγαλοαστική ἰμπεριαλιστική τάξη γιά νά βοηθήσουν τόν τσαρισμό στή διεξαγωγή τοῦ πολέμου. Πρόεδρος τῆς Κεντρικῆς 'Επιτροπῆς πολεμικῆς βιομηχανίας ἦταν ὁ Α. Ι. Γκουτσκόφ, ἕνας ἀπό τούς μεγαλύτερους καπιταλιστές καί ἀρχηγός τῶν ὀχτωβριστῶν. Στήν ἐπιτροπή ἦταν ἐπίσης ὁ προοδευτικός Α. Ι. Κονοβάλοφ, ὁ τραπεζίτης καί ἰδιοκτήτης ἐργοστασίων ζάχαρης Μ. Ι. Τερέστσενκο καί ἄλλοι μεγιστάνες τοῦ κεφαλαίου. Στήν προσπάθειά της νά ὑποτάξει τούς ἐργάτες στήν ἐπιρροή της καί νά τούς μεταδόσει ἀμυνίτικες διαθέσεις ἡ ἀστική τάξη ἀποφάσισε νά ὀργανώσει «ἐργατικές ὁμάδες» δίπλα σ'αὐτές τίς ἐπιτροπές καί ν'ἀποδείξει μ'αὐτό ὅτι στή Ρωσία ἀποκαταστάθηκε ἡ «ταξική εἰρήνη» ἀνάμεσα στήν ἀστική τάξη καί τό προλεταριάτο. Οἱ μπολσεβίκοι μποϋκοτάρησαν τίς

'Επιτροπές πολεμικῆς βιομηχανίας καί, ἔχοντας τήν ὑποστήριξη τῆς πλειοψηφίας τῶν ἐργατῶν, τό πραγματοποίησαν αὐτό μέ ἐπιτυχία.

Στή συνέλευση τῶν πληρεξούσιων τῶν ἐργατῶν τῆς Πετρούπολης, στίς 27 τοῦ Σεπτέμβρη (10 τοῦ 'Οχτώβρη) 1915 95 ψῆφοι δόθηκαν ὑπέρ τῆς ἀπόφασης τῶν μπολσεβίκων, πού καλοῦσε τούς ἐργάτες νά μποϋκοτάρουν τίς 'Επιτροπές πολεμικῆς βιομηχανίας καί νά παλέψουν γιά τήν ἐπαναστατική ἔξοδο ἀπό τόν πόλεμο· ὑπέρ τῆς ἀπόφασης τῶν μενσεβίκων δόθηκαν 81 ψῆφοι. Μόνο στήν ἐπαναληπτική συνέλευση, ὕστερα ἀπό τήν ἀποχώρηση τῶν ἐργατῶν-ὀπαδῶν τῶν μπολσεβίκων, κατάφεραν οἱ μενσεβίκοι μ'ἐπικεφαλῆς τόν σοσιαλσωβινιστή Κ. Α. Γκβόζντεφ νά βγάλουν 10 ἄτομα στήν «ἐργατική ὁμάδα».

Ὕστερα ἀπό τή διαφωτιστική δουλιά πού ἔκαναν οἱ μπολσεβίκοι, ἀπό τό συνολικό ἀριθμό τῶν 239 περιφερειακῶν καί τοπικῶν 'Επιτροπῶν πολεμικῆς βιομηχανίας ἐκλογές «ἐργατικῶν ὁμάδων» ἔγιναν μονάχα σέ 70 ἐπιτροπές καί ἐργάτες ἀντιπρόσωποι ἐκλέχτηκαν μόνο σέ 36 ἐπιτροπές.—*50.*

35 *«Λαϊκό Δίκαιο»* («Volksrecht»)—καθημερινή ἐφημερίδα, ὄργανο τοῦ Σοσιαλδημοκρατικοῦ κόμματος τῆς 'Ελβετίας· ἐκδίδεται στή Ζυρίχη ἀπό τό 1898 ὥς τά σήμερα. Στά χρόνια τοῦ πρώτου παγκόσμιου πολέμου ἡ ἐφημερίδα δημοσίευε ἄρθρα τῶν ἀριστερῶν σοσιαλδημοκρατῶν. Στήν ἐφημερίδα αὐτή δημοσιεύτηκαν τά ἄρθρα τοῦ Λένιν «Δώδεκα σύντομες θέσεις γιά τήν ὑπεράσπιση ἀπό μέρους τοῦ Γκ. Γκρόιλιχ τῆς ὑπεράσπισης τῆς πατρίδας», «Τά καθήκοντα τοῦ ΣΔΕΚΡ στή Ρωσική ἐπανάσταση», «Τεχνάσματα τῶν δημοκρατικῶν σωβινιστῶν» καί ἄλλα. Σήμερα ἡ ἐφημερίδα κρατάει ἀντικομμουνιστική καί ἀντιδημοκρατική στάση.—*54.*

36 *«Νάσε Ντιέλο»* («Ἡ ὑπόθεσή μας»)—μηνιαῖο ὄργανο τῶν μενσεβίκων-λικβινταριστῶν· ἄρχισε νά βγαίνει τό Γενάρη τοῦ 1915 στή θέση τοῦ περιοδικοῦ «Νάσα Ζαριά», πού εἶχε κλειστεῖ τόν 'Οχτώβρη τοῦ 1914. Τό «Νάσε Ντιέλο» ἦταν τό κύριο ὄργανο τῶν σοσιαλσωβινιστῶν στή Ρωσία. Συνεργάζονταν σ'αὐτό οἱ Ε. Μαγέβσκι, Π. Π. Μάσλοφ, Α. Ν. Πότρεσοφ, Ν. Τσερεβάνιν, κ.ἄ.. Βγῆκαν συνολικά 6 τεύχη.—*60.*

37 Τό ἄρθρο *«Τό ἐπαναστατικό προλεταριάτο καί τό δικαίωμα αὐτοδιάθεσης τῶν ἐθνῶν»* γράφτηκε ἀπό τόν Λένιν ἀργότερα ἀπό τίς 16 (29) τοῦ 'Οχτώβρη 1915 στά γερμανικά. 'Εκτός ἀπό τό χειρόγραφο τοῦ ἄρθρου στά γερμανικά, διατηρήθηκε ἐπίσης καί ἡ μετάφρασή του ἀπό τήν Ν. Κ. Κρούπσκαγια στά ρωσικά, μέ τίς διορθώσεις πού ἔκανε ὁ Β. Ι. Λένιν. Σ'αὐτή τήν ἔκδοση, ὅπως καί στήν προηγούμενη, τό ἄρθρο δημοσιεύεται σύμφωνα μέ τή μετάφραση αὐτή. 'Αποσπάσματα τοῦ προσχεδίου τοῦ ἄρθρου καί μερικές ξεχωριστές σελίδες τοῦ πρωταρχικοῦ του κειμένου στά ρωσικά δημοσιεύτηκαν τό 1937 στή Λενινιστική Συλλογή, τόμ. XXX.—*63.*

38 Βλ. Κ. Μάρξ καί Φ. Ἔνγκελς. Διαλεχτά γράμματα, ρωσ. ἔκδ., 1953, σελ. 178, 179, 227-229, 230-231· Κ. Μάρξ καί Φ. Ἔνγκελς. Ἅπαντα, ρωσ. ἔκδ., τ. XXIII, 1932, σελ. 464.—*66.*

39 Τό γράμμα *«Πρός τόν γραμματέα τοῦ «Συνδέσμου σοσιαλιστικῆς προπαγάνδας»»* εἶναι ἀπάντηση σέ μιά προκήρυξη τοῦ «Συνδέσμου σοσιαλιστικῆς προπαγάνδας» (ΣΣΠ) τῆς 'Αμερικῆς, πού πῆρε ὁ Β. Ι. Λένιν στίς 13 τοῦ

Νοέμβρη 1915· ὁ Σύνδεσμος εἶχε σχηματιστεῖ τό 1915 στή Βοστώνη μέσα στό Σοσιαλιστικό κόμμα σάν ἀνεξάρτητη ὁμάδα μέ ἰδιαίτερα βιβλιάρια καί ξεχωριστές κομματικές συνδρομές. Ὁ ΣΣΠ ὑποστήριζε τήν πλατφόρμα τῆς Ἀριστερᾶς τοῦ Τσίμμερβαλντ· γύρω του ἄρχισαν νά συγκεντρώνονται τά ἐπαναστατικά στοιχεῖα ἀπό τό Σοσιαλιστικό κόμμα.

Ὕστερα ἀπό τήν Ὀχτωβριανή σοσιαλιστική ἐπανάσταση ὁ ΣΣΠ δημιούργησε τήν Ἐπιτροπή τῶν μπολσεβίκικων πληροφοριῶν, πού ξεσκέπαζε τίς συκοφαντίες καί τά ψέματα τοῦ ἀστικοῦ καί τοῦ ρεφορμιστικοῦ τύπου γιά τή Σοβιετική δημοκρατία· στήν περίοδο τῆς ξένης στρατιωτικῆς ἐπέμβασης ὁ ΣΣΠ ἔριξε τό σύνθημα «Κάτω τά χέρια ἀπό τή Σοβιετική Ρωσία!». — *73.*

40 *Τό Σοσιαλιστικό κόμμα τῆς Ἀμερικῆς* ἱδρύθηκε τόν Ἰούλη τοῦ 1901 στό συνέδριο τῆς Ἰνδιανούπολης μέ τή συνένωση τῶν ὁμάδων πού ἀποσπάστηκαν ἀπό τό Σοσιαλιστικό ἐργατικό κόμμα καί ἀπό τό Σοσιαλδημοκρατικό κόμμα τῶν ΕΠΑ, πού ἕνας ἀπό τούς ὀργανωτές του ἦταν ὁ Γιούτζιν Ντέμπς, δημοφιλής παράγοντας τοῦ ἐργατικοῦ κινήματος τῶν ΕΠΑ· ὁ ἴδιος ἦταν ἕνας ἀπό τούς ἱδρυτές τοῦ νέου κόμματος. Ἡ κοινωνική σύνθεση τοῦ κόμματος ἦταν ἀνομοιογενής: στό κόμμα μπῆκε ἕνα μέρος τῶν ἀμερικανῶν ἐργατῶν, μετανάστες ἐργάτες, καθώς ἐπίσης μικροί φάρμερ καί στοιχεῖα προερχόμενα ἀπό τή μικροαστική τάξη. Ἡ κεντριστική καί δεξιά ὀπορτουνιστική καθοδήγηση τοῦ κόμματος (Β.-Λ. Μπέργκερ, Μόρις Χίλκβιτ κ.ἄ.) ἀρνιόταν τήν ἀνάγκη τῆς δικτατορίας τοῦ προλεταριάτου, παραιτοῦνταν ἀπό τίς ἐπαναστατικές μεθόδους πάλης, περιορίζοντας τή δράση τοῦ κόμματος βασικά στή συμμετοχή στίς ἐκλογικές καμπάνιες. Στά χρόνια τοῦ πρώτου παγκόσμιου πολέμου στό Σοσιαλιστικό κόμμα δημιουργήθηκαν τρία ρεύματα: οἱ σοσιαλσωβινιστές, πού ὑποστήριζαν τήν ἰμπεριαλιστική πολιτική τῆς κυβέρνησης· οἱ κεντριστές πού μονάχα στά λόγια τάσσονταν ἐνάντια στόν πόλεμο· ἡ ἐπαναστατική μειοψηφία πού ἀκολουθοῦσε διεθνιστικές θέσεις καί πάλευε ἐνάντια στόν πόλεμο.

Ἡ ἀριστερή πτέρυγα τοῦ Σοσιαλιστικοῦ κόμματος μ'ἐπικεφαλῆς τούς Τσάρλς Ρούτενμπεργκ, Οὐίλλιαμ Φόστερ, Οὐίλλιαμ Χέιβουντ κ.ἄ., στηριζόμενη στά προλεταριακά στοιχεῖα, πάλευε ἐνάντια στήν ὀπορτουνιστική καθοδήγηση τοῦ κόμματος, γιά τήν ἀνεξάρτητη πολιτική δράση τοῦ προλεταριάτου, γιά τή δημιουργία παραγωγικῶν συνδικάτων πού νά βασίζονται στίς ἀρχές τῆς ταξικῆς πάλης. Τό 1919 ἔγινε διάσπαση στό Σοσιαλιστικό κόμμα. Ἡ ἀριστερή πτέρυγα, πού ἔφυγε ἀπό τό ΣΚ, πρωτοστάτησε στήν ἵδρυση τοῦ Κομμουνιστικοῦ κόμματος τῶν ΕΠΑ καί ἔγινε ὁ βασικός του πυρήνας.

Σήμερα τό Σοσιαλιστικό κόμμα ἀποτελεῖ μιάν ὀλιγάριθμη σεχταριστική ὀργάνωση.

Τό Σοσιαλιστικό ἐργατικό κόμμα τῆς Ἀμερικῆς ἱδρύθηκε τό 1876 στό ἑνωτικό συνέδριο τῆς Φιλαδέλφειας μέ τή συγχώνευση τῶν ἀμερικανικῶν τμημάτων τῆς Ι Διεθνοῦς καί ἄλλων σοσιαλιστικῶν ὀργανώσεων. Τό συνέδριο διεξήχθηκε μέ τήν καθοδηγητική συμμετοχή τοῦ συνεργάτη τοῦ Μάρξ καί τοῦ Ἔνγκελς Φ.-Α. Ζόργκε. Ἡ συντριπτική πλειοψηφία τῶν μελῶν τοῦ κόμματος ἀποτελοῦνταν ἀπό μεγιστάνες, πού εἶχαν πολύ ἀδύνατους δεσμούς μέ τούς αὐτόχθονες ἐργάτες τῆς Ἀμερικῆς. Στά πρῶτα χρόνια τό κόμμα τό καθοδηγοῦσαν οἱ λασσαλιστές, πού ἔκαναν λάθη

σεχταριστικοῦ καί δογματικοῦ χαρακτήρα. Ἕνα τμῆμα τῶν καθοδηγητῶν τοῦ κόμματος αὐτοῦ θεωροῦσε τήν κοινοβουλευτική δράση σάν τό κύριο καθῆκον τοῦ κόμματος καί ὑποτιμοῦσε τή σημασία τῆς καθοδήγησης τῆς πάλης τῶν μαζῶν γιά τά οἰκονομικά ζητήματα. Ἄλλοι κατρακυλοῦσαν στόν τρέιντ-γιουνιονισμό καί τόν ἀναρχισμό. Οἱ ταλαντεύσεις τῆς καθοδήγησης τοῦ κόμματος στά ζητήματα τῆς ἰδεολογίας καί τῆς τακτικῆς ὁδήγησαν στό ἀδυνάτισμά του καί στήν ἀποχώρηση μιᾶς σειρᾶς ὁμάδων ἀπ'αὐτό. Ὁ Μάρξ καί ὁ Ἔνγκελς ἔκαναν αὐστηρή κριτική στή σεχταριστική τακτική τῶν ἀμερικανῶν σοσιαλιστῶν.

Στή δεκαετία 1890-1900 στήν καθοδήγηση τοῦ Σοσιαλιστικοῦ ἐργατικοῦ κόμματος ἦρθε ἡ ἀριστερή πτέρυγα, μ'ἐπικεφαλῆς τόν Ντ. ντέ-Λεόν, πού κι'αὐτή ὅμως ἔκανε λάθη ἀναρχοσυνδικαλιστικοῦ χαρακτήρα. Τό ΣΕΚ ἀρνοῦνταν τήν πάλη γιά τίς μερικές διεκδικήσεις τῆς ἐργατικῆς τάξης, τή δουλιά μέσα στά ρεφορμιστικά συνδικάτα κι'ἔχανε ὅλο καί πιό πολύ τήν ἀρκετά ἤδη ἀδύνατη σύνδεσή του μέ τό μαζικό ἐργατικό κίνημα. Στά χρόνια τοῦ πρώτου παγκόσμιου πολέμου τό Σοσιαλιστικό ἐργατικό κόμμα ἔκλινε πρός τό διεθνισμό. Κάτω ἀπό τήν ἐπίδραση τῆς Μεγάλης Ὀχτωβριανῆς σοσιαλιστικῆς ἐπανάστασης τό πιό ἐπαναστατικό τμῆμα τοῦ κόμματος πῆρε δραστήριο μέρος στήν ἵδρυση τοῦ Κομμουνιστικοῦ κόμματος τῆς Ἀμερικῆς. Σήμερα τό ΣΕΚ ἀντιπροσωπεύει μιάν ὀλιγάριθμη ὀργάνωση, χωρίς ἐπιροή στό ἐργατικό κίνημα τῶν ΕΠΑ.—*75.*

41 Βλ. Κ. Μάρξ καί Φ. Ἔνγκελς. Διαλεχτά γράμματα, ρωσ. ἔκδ., 1953, σελ. 399-401, 414-416· Ἅπαντα, ρωσ. ἔκδ., τ. XXVIII, 1940, σελ. 177-179.—*75.*

42 *«Πριζίβ»* («Προσκλητήριο»)—ἑβδομαδιαία ἐφημερίδα, ὄργανο τῶν μενσεβίκων καί τῶν ἐσέρων· ἔβγαινε στό Παρίσι ἀπό τόν Ὀχτώβρη τοῦ 1915 μέχρι τό Μάρτη τοῦ 1917. Τό ἄρθρο τοῦ Πλεχάνοφ «Οἱ δυό γραμμές τῆς ἐπανάστασης», στό ὁποῖο κάνει κριτική ὁ Λένιν, εἶχε δημοσιευτεῖ στήν ἐφημερίδα αὐτή στίς 17 τοῦ Ὀχτώβρη 1915.—*77.*

43 *Ὀχτωβριστές*—τά μέλη τοῦ κόμματος «Ἕνωση τῆς 17 τοῦ Ὀχτώβρη», πού δημιουργήθηκε στή Ρωσία, ὕστερα ἀπό τή δημοσίευση τοῦ τσαρικοῦ διαγγέλματος τῆς 17 τοῦ Ὀχτώβρη 1905. Τό κόμμα αὐτό ἦταν κόμμα ἀντεπαναστατικό, πού ἐκπροσωποῦσε καί ὑπεράσπιζε τά συμφέροντα τῆς μεγαλοαστικῆς τάξης καί τῶν τσιφλικάδων, οἱ ὁποῖοι ὀργάνωναν τήν οἰκονομία μέ καπιταλιστικό τρόπο. Ἐπικεφαλῆς τοῦ κόμματος ἦταν ὁ γνωστός βιομήχανος καί ἰδιοκτήτης κατοικιῶν στή Μόσχα Α. Ι. Γκουτσκόφ καί ὁ μεγαλοτσιφλικάς Μ. Β. Ροντζιάνκο. Οἱ ὀχτωβριστές ὑποστήριζαν ἀπόλυτα τήν ἐσωτερική καί ἐξωτερική πολιτική τῆς τσαρικῆς κυβέρνησης.—*77.*

44 Βλ. Κ. Μάρξ. «Νομοσχέδιο γιά τήν κατάργηση τῶν φεουδαρχικῶν ἐπιβαρύνσεων», «Οἱ ταξικοί ἀγῶνες στή Γαλλία ἀπό τό 1848 ὥς τό 1850» καί «Ἡ 18η Μπρυμαίρ τοῦ Λουδοβίκου Βοναπάρτη» (Κ. Μάρξ καί Φ. Ἔνγκελς. Ἅπαντα, 2η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 5ος, σελ. 299, τόμ. 7ος, σελ. 22, τόμ. 8ος, σελ. 141-142).—*78.*

45 Πρόκειται γιά τήν Ἕκτη Πανρωσική συνδιάσκεψη (τῆς Πράγας) τοῦ ΣΔΕΚΡ, πού συνῆλθε στίς 5-17 (18-30) τοῦ Γενάρη 1912 στήν Πράγα. Ἡ συνδιάσκεψη τῆς Πράγας οὐσιαστικά ἔπαιξε ρόλο συνεδρίου. Τή συνδιά-

σκεψη τήν καθοδηγοῦσε ὁ Β. Ι. Λένιν. Ὁ Λένιν ἔκανε τίς εἰσηγήσεις γιά τήν τρέχουσα κατάσταση καί τά καθήκοντα τοῦ κόμματος, γιά τή δουλιά τοῦ Διεθνοῦς Σοσιαλιστικοῦ Γραφείου καί μίλησε ἐπίσης πάνω σέ μιά σειρά ἄλλα ζητήματα. Ὁ Λένιν ἦταν ὁ συντάκτης τῶν σχεδίων ἀποφάσεων γιά ὅλα τά σοβαρότερα ζητήματα τῆς ἡμερήσιας διάταξης τῆς συνδιάσκεψης. Ἡ συνδιάσκεψη τῆς Πράγας τοῦ ΣΔΕΚΡ ἔπαιξε ἐξαιρετικό ρόλο στή συγκρότηση τοῦ κόμματος τῶν μπολσεβίκων, κόμματος νέου τύπου, στό δυνάμωμα τῆς ἑνότητάς του. Περισσότερες λεπτομέρειες γιά τή συνδιάσκεψη τῆς Πράγας βλ. στά Ἅπαντα τοῦ Β. Ι. Λένιν, 5η ἔκδ., τόμ. 21ος, σελ. 127-164.

Μιλώντας γιά τά «τρία κήτη» ὁ Λένιν ἐννοεῖ τά συνθήματα τοῦ Μπολσεβίκικου κόμματος: 1) λαοκρατική δημοκρατία, 2) 8ωρη ἐργάσιμη μέρα, 3) δήμευση ὅλης τῆς τσιφλικάδικης γῆς.—*80.*

46 Πρόκειται γιά τό Τέταρτο (Ἑνωτικό) συνέδριο τοῦ ΣΔΕΚΡ πού συνῆλθε στίς 10-25 τοῦ Ἀπρίλη (23 Ἀπρίλη-8 Μάη) τοῦ 1906 στή Στοκχόλμη. Ἀνάλυση τῶν ἐργασιῶν τοῦ συνεδρίου ὁ Λένιν ἔκανε στήν μπροσούρα του «Ἔκθεση γιά τό Ἑνωτικό συνέδριο τοῦ ΣΔΕΚΡ (Γράμμα πρός τούς ἐργάτες τῆς Πετρούπολης)» (Ἅπαντα, 5η ἔκδ., τόμ. 13ος, σελ. 1-67). Τό αἴτημα τῆς δημιουργίας ἰδιαίτερης ὀργάνωσης τοῦ ἀγροτικοῦ προλεταριάτου, γιά τό ὁποῖο μιλάει ὁ Λένιν, μπῆκε στήν ἀπόφαση τοῦ συνεδρίου γιά τήν τακτική πάνω στό ἀγροτικό ζήτημα, μέ τήν παρακάτω διατύπωση: «Ταυτόχρονα τό κόμμα σ᾽ὅλες τίς περιπτώσεις καί σ᾽ὁποιαδήποτε κατάσταση ἄν βρίσκονται οἱ δημοκρατικοί-ἀγροτικοί μετασχηματισμοί βάζει γιά καθῆκον του νά ἐπιδιώκει ἀπαρέγκλιτα τήν αὐτοτελή ταξική ὀργάνωση τοῦ ἀγροτικοῦ προλεταριάτου, νά τοῦ ἐξηγεῖ τήν ἀνειρήνευτη ἀντίθεση ἀνάμεσα στά συμφέροντά του καί στά συμφέροντα τῆς ἀγροτικῆς ἀστικῆς τάξης, νά τό προφυλάσσει ἀπό τά ἀπατηλά θέλγητρα τοῦ συστήματος τοῦ μικρονοικοκυριοῦ, πού στίς συνθῆκες τῆς ἐμπορευματικῆς παραγωγῆς δέν εἶναι ποτέ σέ θέση νά ἐξαλείψει τήν ἐξαθλίωση τῶν μαζῶν καί, τέλος, νά τοῦ τονίζει τήν ἀνάγκη τῆς πλήρους σοσιαλιστικῆς ἀνατροπῆς, πού εἶναι τό μοναδικό μέσο γιά νά ἐξαλειφθεῖ κάθε ἐξαθλίωση καί κάθε ἐκμετάλλευση» («Ἀποφάσεις καί ψηφίσματα τῶν συνεδρίων καί τῶν συνδιασκέψεων τοῦ ΚΚΣΕ καί τῶν ὁλομελειῶν τῆς ΚΕ», μέρ. Ι, 1954, σελ. 125).—*82.*

47 *«Die Glocke»* («Ἡ καμπάνα»)—περιοδικό πού ἔβγαινε στό Μόναχο καί μετά στό Βερολίνο ἀπό τό 1915 ὥς τό 1925 ἀπό τόν σοσιαλσωβινιστή Πάρβους (Α. Λ. Χέλφαντ), μέλος τοῦ Γερμανικοῦ σοσιαλιστικοῦ κόμματος.—*83.*

48 *«Λαϊκή Φωνή»* («Volksstimme»)—ἐφημερίδα, ὄργανο τοῦ Γερμανικοῦ σοσιαλδημοκρατικοῦ κόμματος· ἔβγαινε στό Χέμνιτς ἀπό τό 1891.—*84.*

49 *«Ραμπότσεγε Οὔτρο»* («Ἐργατική Πρωΐα»)—μενσεβίκικη νόμιμη ἐφημερίδα· ἔβγαινε στήν Πετρούπολη ἀπό τόν Ὀχτώβρη ὥς τό Δεκέμβρη τοῦ 1915. Ἡ «Ραμπότσεγε Οὔτρο» ἦταν ὁ διάδοχος τῆς ἐφημερίδας «Οὔτρο», πού ἔβγαινε ἀπό τόν Αὔγουστο τοῦ 1915. Ἡ ἐφημερίδα συγκάλυπτε τό σοσιαλσωβινισμό καί τόν ἀμυντισμό μέ διεθνιστική φρασεολογία.—*86.*

50 *Ὁ ἀνώνυμος τῆς Κοπεγχάγης* εἶναι ὁ Λ. Ντ. Τρότσκι, πού τοῦ δόθηκε αὐτό τό παρατσούκλι ἀπό τόν καιρό τοῦ συνεδρίου τῆς Κοπεγχάγης (1910), ὅταν

δημοσίευσε ένα ανώνυμο συκοφαντικό άρθρο γιά τήν έσωτερική κατάσταση τοῦ ΣΔΕΚΡ στήν ἐφημερίδα «Vorwärts» τῆς 28 τοῦ Αὐγούστου 1910, ὄργανο τοῦ Γερμανικοῦ σοσιαλδημοκρατικοῦ κόμματος. Γιά τή δημοσίευση αὐτοῦ τοῦ ἄρθρου τοῦ Τρότσκι στή «Vorwärts» ὁ Β. Ι. Λένιν καί ὁ Γκ. Β. Πλεχάνοφ, μέλη τῆς ρωσικῆς ἀντιπροσωπείας στό συνέδριο τῆς Κοπεγχάγης καί ὁ Α. Βάρσκι (Α. Ε. Βαρσάβσκι), ἀντιπρόσωπος τῆς πολωνικῆς σοσιαλδημοκρατίας, ἔστειλαν διαμαρτυρία στήν ΚΕ τοῦ Γερμανικοῦ σοσιαλδημοκρατικοῦ κόμματος.

Στή δοσμένη περίπτωση ὁ Β. Ι. Λένιν ἔχει ὑπόψη του τά ἄρθρα πού δημοσιεύτηκαν χωρίς ὑπογραφή στήν ἐφημερίδα «Volksrecht» («Λαϊκό Δίκαιο») τῆς 18 τοῦ Δεκέμβρη 1915: «Ὁ ρωσικός ἐθνικισμός καί ἡ ἐργατική τάξη» καί στήν ἐφημερίδα «Νάσε Σλόβο» τῆς 19 τοῦ Δεκέμβρη: «Γεγονότα καί συμπεράσματα (Ἀκόμη μιά φορά γιά τίς ἐκλογές τῆς Πετρούπολης)». Τήν ἐφημερίδα «Νάσε Σλόβο» τή διηύθυνε τότε ὁ Τρότσκι.—*87.*

51 *Ρεπετίλοφ*—πρόσωπο τῆς κωμωδίας τοῦ Α. Σ. Γκριμπογέντοφ «Τό πολύ μυαλό βλάφτει».—*88.*

52 *Ἡ συνδιάσκεψη τοῦ Λονδίνου τῶν σοσιαλιστῶν τῶν χωρῶν τῆς «τριπλῆς συνεννόησης»* συνῆλθε στίς 14 τοῦ Φλεβάρη 1915. Σ'αὐτή πῆραν μέρος ἀντιπρόσωποι τῶν σοσιαλσωβινιστικῶν καί πασιφιστικῶν ὁμάδων τῆς Ἀγγλίας, Γαλλίας, Βελγίου καί Ρωσίας: τοῦ Ἀνεξάρτητου ἐργατικοῦ κόμματος, τοῦ Βρετανικοῦ Σοσιαλιστικοῦ κόμματος, τοῦ Ἐργατικοῦ κόμματος, τῆς Φαβιανῆς ἑταιρίας, τοῦ Γαλλικοῦ σοσιαλιστικοῦ κόμματος, τῆς Γενικῆς συνομοσπονδίας ἐργασίας, τοῦ Βελγικοῦ σοσιαλιστικοῦ κόμματος, τῶν ἐσέρων, τῶν μενσεβίκων. Στήν ἡμερήσια διάταξη τῆς συνδιάσκεψης ἦταν τά θέματα: 1) τά δικαιώματα τῶν ἐθνῶν· 2) οἱ ἀποικίες· 3) οἱ ἐγγυήσεις τῆς μελλοντικῆς εἰρήνης.

Οἱ μπολσεβίκοι δέν εἶχαν προσκληθεῖ στή συνδιάσκεψη. Ὅμως μέ ἐντολή τοῦ Β. Ι. Λένιν στή συνδιάσκεψη παρουσιάστηκε ὁ Μ. Μ. Λιτβίνοφ γιά νά ἀνακοινώσει δήλωση τῆς ΚΕ τοῦ ΣΔΕΚΡ. Τή βάση τῆς δήλωσης τήν ἀποτελοῦσε ἕνα προσχέδιο πού εἶχε γράψει ὁ Β. Ι. Λένιν. Ἡ δήλωση ἀπαιτοῦσε τήν ἀποχώρηση τῶν σοσιαλιστῶν ἀπό τίς ἀστικές κυβερνήσεις, τήν πλήρη ρήξη μέ τούς ἰμπεριαλιστές, τήν ἄρνηση συνεργασίας μαζί τους, τήν ἀποφασιστική πάλη ἐνάντια στίς ἰμπεριαλιστικές κυβερνήσεις καί τήν καταδίκη τῆς ψήφισης τῶν πολεμικῶν πιστώσεων. Ὅταν ὁ Λιτβίνοφ διάβαζε τή δήλωση τόν διέκοψαν καί τοῦ ἀφαίρεσαν τό λόγο. Τότε κατάθεσε τό κείμενο τῆς δήλωσης στό προεδρεῖο καί ἐγκατέλειψε τήν αἴθουσα τῆς συνδιάσκεψης. Γιά τή συνδιάσκεψη τοῦ Λονδίνου βλ. τά ἄρθρα τοῦ Β. Ι. Λένιν «Ἡ συνδιάσκεψη τοῦ Λονδίνου» καί «Ἀπ'ἀφορμή τή-συνδιάσκεψη τοῦ Λονδίνου» (Ἅπαντα, 5η ἔκδ., τόμ. 26ος, σελ. 158-160 καί 177-179).—*88.*

53 *Συνασπισμός τοῦ Αὐγούστου*—ἀντικομματικός συνασπισμός τῶν λικβινταριστῶν, τῶν τροτσκιστῶν καί ἄλλων ὀπορτουνιστῶν πού στρέφονταν ἐνάντια στούς μπολσεβίκους. Ὀργανωτής τοῦ συνασπισμοῦ ἦταν ὁ Τρότσκι. Ὁ συνασπισμός σχηματίσθηκε στή συνδιάσκεψη τῶν ἀντιπροσώπων τῶν ἀντικομματικῶν ὁμάδων καί ρευμάτων, πού ἔγινε τόν Αὔγουστο τοῦ 1912 στή Βιέννη. Τή συντριπτική πλειοψηφία τῶν ἀντιπροσώπων τήν ἀποτελοῦσαν πρόσωπα πού ζοῦσαν στό ἐξωτερικό καί ἦταν ξεκομμένα ἀπό τήν ἐργατική τάξη τῆς Ρωσίας, πρόσωπα πού δέν εἶχαν ἄμεση σύνδεση μέ τήν

τοπική κομματική δουλιά. 'Η συνδιάσκεψη ψήφισε ἀντικομματικές καί λικβινταριστικές ἀποφάσεις πάνω σ'ὅλα τά ζητήματα τῆς τακτικῆς τῆς σοσιαλδημοκρατίας καί τάχθηκε ἐνάντια στήν ὕπαρξη παράνομου κόμματος. Γιά τή διάλυση τοῦ συνασπισμοῦ τοῦ Αὐγούστου βλ. τά ἄρθρα τοῦ Β. Ι. Λένιν «'Η διάλυση τοῦ συνασπισμοῦ τοῦ «Αὐγούστου»», «Τό ξεσκέπασμα τοῦ εἰκονικοῦ πλάσματος τοῦ «Αὐγούστου»» καί «'Η παραβίαση τῆς ἑνότητας, πού καλύπτεται μέ κραυγές γιά ἑνότητα» ("Απαντα, 5η ἔκδ., τόμ. 25ος, σελ. 1-4, 27-30 καί 183-206).—*90.*

54 Πρόκειται γιά τήν μπροσούρα τοῦ Κ. Κάουτσκι «Der Weg zur Macht» («'Ο δρόμος πρός τήν ἐξουσία»), πού ἐκδόθηκε στό 'Αμβοῦργο καί τό Βερολίνο τό 1909.—*97.*

55 Τό ἄρθρο *«'Ο ὀπορτουνισμός καί ἡ χρεοκοπία τῆς ΙΙ Διεθνοῦς»* γράφτηκε στά τέλη τοῦ 1915 στή ρωσική γλώσσα καί ὅπως φαίνεται λίγο νωρίτερα ἀπό ἕνα ἄρθρο μέ τόν ἴδιο τίτλο, πού γράφτηκε στή γερμανική γλώσσα καί πού δημοσιεύτηκε τό Γενάρη τοῦ 1916 στό πρῶτο τεῦχος τοῦ περιοδικοῦ «Vorbote» («Προάγγελος»), θεωρητικοῦ ὀργάνου τῆς 'Αριστερᾶς τοῦ Τσίμμερβαλντ (βλ. σέ τοῦτο τόν τόμο, σελ. 117-130). Τό κείμενο αὐτοῦ τοῦ ἄρθρου διαφέρει λίγο ἀπό τό κείμενο τοῦ ἄρθρου πού δημοσιεύτηκε στό «Vorbote». Τό χειρόγραφο τοῦ ἄρθρου στή ρωσική γλώσσα δέν διασώθηκε ὁλόκληρο· ἀποτελεῖται ἀπό δέκα σελίδες τετραδίου, γραμμένες μέ καθαρό εὐανάγνωστο χαρακτήρα καί ἀριθμημένες καί ἀπό ἕνα μισό φύλλο χωρίς ἀρίθμηση. Τό ἄρθρο δημοσιεύτηκε γιά πρώτη φορά τό 1924 στό περιοδικό «Προλετάρσκαγια Ρεβολιούτσιγια», τεῦχ. 5.—*100.*

56 *«Sozialistische Monatshefte»* («Μηνιαία Σοσιαλιστική 'Επιθεώρηση»)—περιοδικό, κύριο ὄργανο τῶν γερμανῶν ὀπορτουνιστῶν καί ἕνα ἀπό τά ὄργανα τοῦ διεθνοῦς ἀναθεωρητισμοῦ. "Εβγαινε στό Βερολίνο ἀπό τό 1897 ὥς τό 1933. Στά χρόνια τοῦ πρώτου παγκόσμιου πολέμου τό περιοδικό ἀκολουθοῦσε σοσιαλσωβινιστικές θέσεις.—*105.*

57 *Φαβιανοί*—τά μέλη τῆς «Φαβιανῆς ἑταιρίας», ἀγγλικῆς ρεφορμιστικῆς ὀργάνωσης, πού ἱδρύθηκε τό 1884· ἡ ἑταιρία πῆρε τόν τίτλο αὐτό ἀπό τό ὄνομα τοῦ ρωμαίου στρατηλάτη τοῦ ΙΙΙ αἰώνα πρίν τή χρονολογία μας Φάβιου Μάξιμου, πού ἐπονομάστηκε «Κουνκτάτορ» («Μελλητής»), γιατί ἐφάρμοζε τακτική ἀναμονῆς, ἀπόφευγε τίς ἀποφασιστικές μάχες στόν πόλεμο μέ τόν 'Αννίβα. Μέλη τῆς Φαβιανῆς ἑταιρίας ἦταν κυρίως ἐκπρόσωποι τῆς ἀστικῆς διανόησης—ἐπιστήμονες, συγγραφεῖς, πολιτικοί παράγοντες (ὅπως λ.χ. οἱ Σ. καί Μπ. Οὐέμπ, ὁ Μπ. Σῶ, ὁ Ρ. Μακντόναλντ καί ἄλλοι). Οἱ φαβιανοί ἀρνοῦνταν τήν ἀνάγκη τῆς ταξικῆς πάλης τοῦ προλεταριάτου καί τῆς σοσιαλιστικῆς ἐπανάστασης καί ἰσχυρίζονταν ὅτι τό πέρασμα ἀπό τόν καπιταλισμό στό σοσιαλισμό μπορεῖ νά γίνει μόνο μέ μικρομεταρυθμίσεις, μέ βαθμιαίους μετασχηματισμούς τῆς κοινωνίας. 'Ο Β. Ι. Λένιν χαρακτήριζε τό φαβιανισμό σάν «ρεῦμα *ἄκρου ὀπορτουνισμοῦ*» ("Απαντα, 5η ἔκδ., τόμ. 16ος, σελ. 357). Τό 1900 ἡ Φαβιανή ἑταιρία μπῆκε στό 'Εργατικό κόμμα. 'Ο «σοσιαλισμός τῶν φαβιανῶν» ἀποτελεῖ μιά ἀπό τίς πηγές τῆς ἰδεολογίας τῶν ἐργατικῶν.

Στά χρόνια τοῦ πρώτου παγκόσμιου πολέμου οἱ φαβιανοί ἀκολουθοῦσαν σοσιαλσωβινιστικές θέσεις. Γιά τό χαρακτηρισμό τῶν φαβιανῶν βλ. στό

ἄρθρο τοῦ Β. Ι. Λένιν «Ὁ ἀγγλικός πασιφισμός καί ἡ ἀγγλική ἀντιπάθεια πρός τή θεωρία» (Ἅπαντα, 5η ἔκδ., τόμ. 26ος, σελ. 271-277).—*105.*

58 *Τό Ἐργατικό κόμμα* (Labour Party) τῆς Ἀγγλίας ἱδρύθηκε τό 1900 σάν συνένωση τῶν ἐργατικῶν συνδικάτων—τῶν τρέιντ-γιούνιον, τῶν σοσιαλιστικῶν ὀργανώσεων καί ὁμάδων μέ σκοπό νά μποῦν ἀντιπρόσωποι τῶν ἐργατῶν στό Κοινοβούλιο («Ἐπιτροπή ἐργατικῆς ἀντιπροσώπευσης»). Τό 1906 ἡ Ἐπιτροπή μετονομάστηκε σέ Ἐργατικό (λεϋμποριστικό) κόμμα. Τά μέλη τῶν τρέιντ-γιούνιον αὐτόματα εἶναι μέλη τοῦ κόμματος μέ τόν ὅρο νά πληρώνουν κομματική συνδρομή. Ἐπικεφαλῆς τοῦ ἐργατικοῦ κόμματος εἶναι ἡ Ἐκτελεστική ἐπιτροπή, πού μαζί μέ τό Γενικό συμβούλιο τῶν τρέιντ-γιούνιον καί τήν Ἐκτελεστική ἐπιτροπή τοῦ Κόμματος τῶν συνεταιρισμῶν ἀποτελοῦν τό λεγόμενο Ἐθνικό συμβούλιο ἐργασίας. Στό Ἐργατικό κόμμα πρόσκεινται στενά τό Κόμμα συνεταιρισμῶν, πού ὑπάγεται σ' αὐτό μέ δικαιώματα συλλογικοῦ μέλους καί τό Ἀνεξάρτητο ἐργατικό κόμμα.

Τό ἐργατικό κόμμα, πού διαμορφώθηκε πρωταρχικά ὡς πρός τή σύνθεσή του σάν ἐργατικό κόμμα (ἀργότερα μπῆκε σ' αὐτό σημαντικός ἀριθμός μικροαστικῶν στοιχείων), εἶναι ὡς πρός τήν ἰδεολογία καί τήν τακτική του μιά ὀπορτουνιστική ὀργάνωση. Ἀπό τήν πρώτη στιγμή τῆς ἐμφάνισης τοῦ κόμματος οἱ ἡγέτες του ἀκολουθοῦν πολιτική ταξικῆς συνεργασίας μέ τήν ἀστική τάξη. «Τό Ἐργατικό κόμμα εἶναι πέρα γιά πέρα ἀστικό κόμμα, γιατί μολονότι ἀποτελεῖται ἀπό ἐργάτες, ὡστόσο τό καθοδηγοῦν ἀντιδραστικοί—οἱ πιό χειρότεροι ἀντιδραστικοί, πού ἐνεργοῦν ἐντελῶς στό πνεῦμα τῆς ἀστικῆς τάξης...» (Β. Ι. Λένιν, Ἅπαντα, 4η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 31ος, σελ. 233). Στήν περίοδο τοῦ πρώτου παγκόσμιου πολέμου οἱ ἡγέτες τοῦ Ἐργατικοῦ κόμματος ἀκολουθοῦσαν σοσιαλσωβινιστικές θέσεις.

Οἱ ἐργατικοί ἐπανειλημμένα (στά 1924, 1929, 1945 καί 1950) σχημάτισαν κυβερνήσεις πού ἐφάρμοζαν τήν πολιτική τοῦ ἀγγλικοῦ ἰμπεριαλισμοῦ. Ἡ δυσαρέσκεια τῶν ἄγγλων ἐργαζομένων, λόγω τῆς ἀντιδραστικῆς πολιτικῆς τῆς καθοδήγησης τοῦ Ἐργατικοῦ κόμματος, ὁδήγησε στή δημιουργία τοῦ ἀριστεροῦ ρεύματος στό κόμμα, πού στρέφεται ἐνάντια στήν ἐπίσημη πολιτική τῆς καθοδήγησής του.—*105.*

59 *«Σιρόκι»* («Πλατιοί») σοσιαλιστές στή Βουλγαρία (γνωστοί ἐπίσης μέ τήν ὀνομασία « ὀμπστσεντέλτσι») —ἦταν ἕνα ὀπορτουνιστικό ρεῦμα στό Σοσιαλδημοκρατικό κόμμα τῆς Βουλγαρίας, πού ἔβγαζε ἀπό τό 1900 τό περιοδικό «Ὄμπσο Ντέλο» («Κοινή ὑπόθεση»). Ὕστερα ἀπό τή διάσπαση πού ἔγινε στό Χ συνέδριο τοῦ Σοσιαλδημοκρατικοῦ κόμματος τό 1903 στήν πόλη Ρουσε, οἱ ὀπορτουνιστές σχημάτισαν τό ρεφορμιστικό Σοσιαλδημοκρατικό κόμμα τῆς Βουλγαρίας (τῶν «πλατιῶν» σοσιαλιστῶν). Στήν περίοδο τοῦ πρώτου παγκόσμιου πολέμου οἱ «ὀμπστσεντέλτσι» ἀκολουθοῦσαν σωβινιστικές θέσεις.

Τό 1942 ἡ ἀριστερή πτέρυγα τοῦ Σοσιαλδημοκρατικοῦ κόμματος τῆς Βουλγαρίας προσχώρησε στό Πατριωτικό μέτωπο, πού δημιουργήθηκε κάτω ἀπό τήν καθοδήγηση τοῦ Κομμουνιστικοῦ κόμματος. Ἡ ἀριστερή πτέρυγα, ἀφοῦ ξεκαθάρισε τίς γραμμές της ἀπό τά ξένα στοιχεῖα, τό 1948 συγχωνεύτηκε μέ τό Κομμουνιστικό κόμμα μέ βάση τήν ἰδεολογία καί τίς ὀργανωτικές ἀρχές τοῦ μαρξισμοῦ-λενινισμοῦ. Τό Κομμουνιστικό κόμμα

τῆς Βουλγαρίας ὀνομάστηκε ἀπό τότε 'Εργατικό κόμμα Βουλγαρίας (κομμουνιστῶν).—*106.*

60 *«Preußische Jahrbücher»* («Πρωσσικά χρονικά»)—γερμανικό συντηρητικό μηνιαῖο περιοδικό γιά τά ζητήματα τῆς πολιτικῆς, τῆς ἱστορίας καί τῆς λογοτεχνίας· ἔβγαινε στό Βερολίνο ἀπό τό 1858 ὥς τό 1935.—*107.*

61 *Τρέιντ-γιούνιον*—τά συνδικάτα στήν 'Αγγλία. Στά χρόνια τοῦ πρώτου παγκόσμιου πολέμου οἱ ἡγέτες τῶν τρέιντ-γιούνιον στήν πλειοψηφία τους ἀκολούθησαν σοσιαλσωβινιστικές θέσεις. Οἱ ἰδεολόγοι τῶν τρέιντ-γιούνιον ἀρνοῦνται τήν ἀνάγκη τῆς δημιουργίας ἐπαναστατικοῦ κόμματος τοῦ προλεταριάτου, περιορίζοντας οὐσιαστικά τό ρόλο τοῦ 'Εργατικοῦ κόμματος στήν κοινοβουλευτική ἀντιπροσώπευση τῶν τρέιντ-γιούνιον.—*108.*

62 *Ζωρεσιστές*—ὀπαδοί τοῦ ἐπιφανοῦς παράγοντα τοῦ γαλλικοῦ καί τοῦ διεθνοῦς σοσιαλιστικοῦ κινήματος Ζ. Ζωρές. Δίπλα στίς μεγάλες ὑπηρεσίες (ὁ Ζ. Ζωρές πάλευε ἀκούραστα γιά τή δημοκρατία, γιά τίς λαϊκές ἐλευθερίες, γιά τήν εἰρήνη, ἐνάντια στήν ἰμπεριαλιστική καταπίεση καί τούς κατακτητικούς πολέμους) ὁ Ζωρές καί οἱ ὀπαδοί του τάχθηκαν ὑπέρ τῆς ἀναθεώρησης τῶν βασικῶν θέσεων τοῦ μαρξισμοῦ. Οἱ Ζωρεσιστές θεωροῦσαν ὅτι ὁ σοσιαλισμός δέν θά νικήσει μέ τό δρόμο τῆς ταξικῆς πάλης τοῦ προλεταριάτου ἐνάντια στήν ἀστική τάξη, ἀλλά μέ τήν «ἄνθιση τῶν δημοκρατικῶν ἰδεῶν». Οἱ Ζωρεσιστές κήρυσσαν τήν ταξική εἰρήνη ἀνάμεσα στούς καταπιεστές καί τούς καταπιεζόμενους, συμμερίζονταν τίς προυντονιστικές αὐταπάτες γιά τό συνεταιρισμό, θεωρώντας ὅτι ἡ ἀνάπτυξή του στίς συνθῆκες τοῦ καπιταλισμοῦ μπορεῖ τάχα νά συντελέσει στό βαθμιαῖο πέρασμα στό σοσιαλισμό. Τό 1902 οἱ Ζωρεσιστές ἵδρυσαν τό Γαλλικό σοσιαλιστικό κόμμα, πού ἀκολουθοῦσε ρεφορμιστικές θέσεις. Τό 1905 τό κόμμα αὐτό μαζί μέ τό γκεντικό Σοσιαλιστικό κόμμα τῆς Γαλλίας ἑνώθηκαν σ'ἕνα κόμμα—τό Γαλλικό σοσιαλιστικό κόμμα. 'Ο Λένιν ἔκανε αὐστηρή κριτική στίς ρεφορμιστικές ἀντιλήψεις τοῦ Ζωρές καί τῶν Ζωρεσιστῶν. 'Η πάλη τοῦ Ζωρές γιά τήν εἰρήνη, ἐνάντια στόν ἐπερχόμενο κίνδυνο τοῦ πολέμου προκάλεσε τό μίσος τῆς ἰμπεριαλιστικῆς ἀστικῆς τάξης ἐνάντιά του. Στίς παραμονές τοῦ πρώτου παγκόσμιου πολέμου ὁ Ζωρές δολοφονήθηκε ἀπό ἐγκάθετους τῆς ἀντίδρασης.

Στά χρόνια τοῦ πρώτου παγκόσμιου πολέμου οἱ Ζωρεσιστές, πού εἶχαν ἐπικρατήσει στήν καθοδήγηση τοῦ Γαλλικοῦ σοσιαλιστικοῦ κόμματος, ὑποστήριξαν ἀνοιχτά τόν ἰμπεριαλιστικό πόλεμο, καί ἀκολούθησαν σοσιαλσωβινιστικές θέσεις.—*108.*

63 Βλ. Φ. Ἔνγκελς. «Κριτική τοῦ σχεδίου τοῦ σοσιαλδημοκρατικοῦ προγράμματος τοῦ 1891» (Κ. Μάρξ καί Φ. Ἔνγκελς, Ἅπαντα, ρωσ. ἔκδ., τόμ. XVI, μέρ. II, 1936, σελ. 109).—*108.*

64 Βλ. Κ. Μάρξ καί Φ. Ἔνγκελς. Διαλεχτά γράμματα, ρωσ. ἔκδ., 1953, σελ. 459.—*111.*

65 Βλ. Κ. Μάρξ καί Φ. Ἔνγκελς. Ἅπαντα, ρωσ. ἔκδ., τ. XXIX, 1946, σελ. 265. —*111.*

66 Τό ἄρθρο *«'Ο ὀπορτουνισμός καί ἡ χρεοκοπία τῆς II Διεθνοῦς»* δημοσιεύτηκε τό Γενάρη τοῦ 1916 στό τεῦχ. 1 τοῦ περιοδικοῦ «Vorbote» («Προάγγελος»).

«Vorbote»—περιοδικό, θεωρητικό ὄργανο τῆς 'Αριστερᾶς τοῦ Τσίμμερβαλντ· ἔβγαινε στή γερμανική γλώσσα στή Βέρνη. Βγῆκαν δυό τεύχη: τό τεῦχος 1—τό Γενάρη καί τό τεῦχος 2—τόν 'Απρίλη τοῦ 1916. 'Επίσημοι ἐκδότες τοῦ περιοδικοῦ ἦταν ἡ Γκ. Ρόλαντ-Χόλστ καί ὁ Α. Πάννεκουκ. 'Ο Λένιν πῆρε ἐνεργό μέρος στήν ἵδρυση τοῦ περιοδικοῦ καί, μετά τήν ἔκδοση τοῦ 1ου τεύχους, ὀργάνωσε τή μετάφρασή του στή γαλλική γλώσσα γιά τήν πιό πλατιά διάδοσή του. Στίς σελίδες τοῦ περιοδικοῦ ἄνοιξε συζήτηση τῶν ἀριστερῶν τοῦ Τσίμμερβαλντ γιά τό ζήτημα τοῦ δικαιώματος αὐτοδιάθεσης τῶν ἐθνῶν καί γιά τό σύνθημα τοῦ «ἀφοπλισμοῦ». 'Εκτός ἀπό τό ἄρθρο «'Ο ὀπορτουνισμός καί ἡ χρεοκοπία τῆς ΙΙ Διεθνοῦς» στό περιοδικό δημοσιεύτηκε καί τό ἄρθρο τοῦ Λένιν «'Η σοσιαλιστική ἐπανάσταση καί τό δικαίωμα αὐτοδιάθεσης τῶν ἐθνῶν (Θέσεις)».—*117.*

67 Βλ. Φ. Ἔνγκελς. «Κριτική τοῦ σχεδίου τοῦ σοσιαλδημοκρατικοῦ προγράμματος τοῦ 1891» (Κ. Μάρξ καί Φ. Ἔνγκελς. Ἅπαντα, ρωσ. ἔκδ., τ. XVI, μέρ. II, 1936, σελ. 109).—*124.*

68 Βλ. Κ. Μάρξ καί Φ. Ἔνγκελς. Διαλεχτά γράμματα, ρωσ. ἔκδ., 1953, σελ. 459.—*126.*

69 Βλ. Κ. Μάρξ καί Φ. Ἔνγκελς. Ἅπαντα, ρωσ. ἔκδ., τόμ. XXIX, 1946, σελ. 265.—*126.*

70 *«The Labour Leader»* («'Εργατικός ἡγέτης»)—ἑβδομαδιαία ἐφημερίδα. 'Εκδίδεται ἀπό τό 1891 μέχρι σήμερα. 'Από τό 1893 εἶναι ὄργανο τοῦ 'Ανεξάρτητου ἐργατικοῦ κόμματος τῆς 'Αγγλίας. 'Από τό 1922 ἡ ἐφημερίδα ἔβγαινε μέ τόν τίτλο «New Leader» («Νέος ἡγέτης»)· ἀπό τό 1946 φέρνει τόν τίτλο «Socialist Leader» («Σοσιαλιστής ἡγέτης»).—*129.*

71 'Ο Λένιν ἄρχισε ν'ἀσχολεῖται ὁλοκληρωτικά μέ τό γράψιμο τοῦ βιβλίου *«Νέα στοιχεῖα γιά τούς νόμους ἀνάπτυξης τοῦ καπιταλισμοῦ στή γεωργία. Τεῦχος Ι. 'Ο καπιταλισμός καί ἡ γεωργία στίς 'Ενωμένες Πολιτεῖες τῆς 'Αμερικῆς»* στίς ἀρχές τοῦ 1915. Νωρίτερα ὁ Λένιν εἶχε ἀρχίσει τή μελέτη τῆς στατιστικῆς τῆς ἀγροτικῆς οἰκονομίας τῶν 'Ενωμένων Πολιτειῶν τῆς 'Αμερικῆς. Σέ γράμμα πού ἔστειλε στόν οἰκονομολόγο Ι. Α. Γκούρβιτς στίς ΕΠΑ μέ ἡμερομηνία 14 (27) τοῦ Φλεβάρη 1914 ὁ Λένιν ἔγραφε: «Μελέτησα στό Παρίσι τήν ἀμερικανική στατιστική τῆς ἀγροτικῆς οἰκονομίας (Vol. V. Agriculture-census of 1900)—βρῆκα πάρα πολλά ἐνδιαφέροντα πράγματα... Μοῦ χρειάζονται *ἰδιαίτερα ἡ Agriculture*—vol. V. census of 1900 καθώς ἐπίσης καί *census of 1910* (ἄν δέν βγῆκε ἀκόμη, τότε τά προκαταρκτικά δελτία)» (Ἅπαντα, 4η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 36ος, σελ. 232-233). Σέ γράμμα του τῆς 5 (18) τοῦ Μάη 1914 πρός τόν Ν. Ν. Νακοριάκοφ στή Νέα 'Υόρκη ὁ Λένιν εὐχαριστεῖ γιά τήν ἀποστολή τῶν δελτίων τῆς 13 ἀπογραφῆς καί γιά τόν πέμπτο τόμο τῆς 12 ἀπογραφῆς (1900) καί ρωτάει γιά τόν V τόμο τῆς Agriculture, τῆς 13 ἀπογραφῆς τοῦ 1910 (βλ. Ἅπαντα, 4η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 35ος, σελ. 104).

'Ο Λένιν, ὅταν τέλειωσε τό γράψιμο τοῦ βιβλίου στά τέλη τοῦ 1915, ἔστειλε τά χειρόγραφα στόν Α. Μ. Γκόρκι στήν Πετρούπολη γιά τό ἐκδοτικό «Πάρους». Σέ γράμμα του πού ἔστειλε ταυτόχρονα μέ τά χειρόγραφα ὁ Λένιν ἔγραφε: «Προσπάθησα ὅσο μποροῦσα πιό ἐκλαϊκευτικά νά ἐκθέσω τά νέα στοιχεῖα γιά τήν 'Αμερική, πού εἶμαι βέβαιος ὅτι

χρειάζονται πολύ γιά τήν ἐκλαΐκευση τοῦ μαρξισμοῦ καί τήν ἔμπρακτη θεμελίωσή του... θά ἤθελα νά συνεχίσω καί νά ἐκδόσω μετά καί τό ΙΙ μέρος—γιά τή Γερμανία» (Ἅπαντα, 4η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 35ος, σελ. 166). Τό ὅτι ὁ Λένιν εἶχε τήν πρόθεση νά γράψει τά ἑπόμενα τεύχη τοῦ βιβλίου, ἀφιερωμένα στή Γερμανία καί τήν Αὐστρία, καί ὅτι ἄρχισε νά δουλεύει πάνω σ'αὐτά, τό δείχνει ἐπίσης καί τό γεγονός ὅτι στήν ἔρευνα πού τοῦ ἔκαναν στό Πορόνιν στίς 7 τοῦ Αὐγούστου 1914 οἱ χωροφύλακες κατάσχεσαν 3 μικρά τετράδια μέ στατιστικούς ὑπολογισμούς, πού ἀφοροῦσαν τό ἀγροτικό σύστημα τῆς Γερμανίας, τῆς Αὐστρίας καί τῆς Οὐγγαρίας. Στό Κεντρικό κομματικό ἀρχεῖο τοῦ 'Ινστιτούτου μαρξισμοῦ-λενινισμοῦ τῆς ΚΕ τοῦ ΚΚΣΕ φυλάγεται μέρος τῶν προπαρασκευαστικῶν ὑλικῶν γιά τά ἑπόμενα τεύχη τοῦ βιβλίου σχετικά μέ τή Γερμανία. Βλ. ἐπίσης τό ἄρθρο τοῦ Β. Ι. Λένιν «Τό καπιταλιστικό σύστημα στή σύγχρονη γεωργία» (Ἅπαντα, 5η ἔκδ., τόμ. 19ος, σελ. 327-352).

Τά προπαρασκευαστικά ὑλικά γιά τό βιβλίο «Νέα στοιχεῖα γιά τούς νόμους ἀνάπτυξης τοῦ καπιταλισμοῦ στή Γεωργία. Τεῦχος Ι»: οἱ παραλλαγές τοῦ σχεδίου του καί οἱ σημειώσεις ἀπό τούς στατιστικούς ἀπολογισμούς τῶν δυό ἀπογραφῶν στίς ΕΠΑ (τοῦ 1900 καί τοῦ 1910) δημοσιεύτηκαν τό 1932 στή Λενινιστική Συλλογή, τόμ. ΧΙΧ καί μπῆκαν στόν 40ό τόμο τῆς 4ης ἔκδοσης τῶν Ἁπάντων τοῦ Β. Ι. Λένιν.—*131.*

72 *«Ζαβέτι»* («Ὑποθῆκες»)—μηνιαῖο φιλολογικό-πολιτικό περιοδικό ἐσερικῆς κατεύθυνσης· ἔβγαινε στήν Πετρούπολη ἀπό τόν 'Απρίλη τοῦ 1912 ὥς τόν 'Ιούλη τοῦ 1914.—*135.*

73 Βλ. Κ. Μάρξ. «Τό Κεφάλαιο», ρωσ. ἔκδ., τόμ. ΙΙΙ, 1955, σελ. 627.—*140.*

74 Βλ. Κ. Μάρξ «Τό Κεφάλαιο», ρωσ. ἔκδ., τόμ. ΙΙΙ, 1955, σελ. 627-652.—*181.*

75 *Τάρο* (κολοκάσια)—τροπικό πολυετές φυτό· οἱ βολβοί του χρησιμοποιοῦνται γιά τροφή.—*197.*

76 *Τό «Σχέδιο ἀπόφασης γιά τή σύγκληση τῆς Δεύτερης σοσιαλιστικῆς συνδιάσκεψης»* γράφτηκε στή διάρκεια τῶν ἐργασιῶν τῆς σύσκεψης τῆς πλατιᾶς Διεθνοῦς σοσιαλιστικῆς ἐπιτροπῆς (I. S. K., Internationale Sozialistische Kommission)—'Εκτελεστικοῦ ὀργάνου τῆς Ἕνωσης τοῦ Τσίμμερβαλντ. Ἡ πλατιά Διεθνής σοσιαλιστική ἐπιτροπή μέ τή μόνιμη ἀντιπροσώπευση σ'αὐτή τῶν σοσιαλιστικῶν κομμάτων σχηματίσθηκε τό Σεπτέμβρη τοῦ 1915, λίγο μετά τή συνδιάσκεψη τοῦ Τσίμμερβαλντ. Σ'αὐτήν ἀπό μέρους τῆς ΚΕ τοῦ ΣΔΕΚΡ συμμετεῖχαν ὁ Β. Ι. Λένιν, ἡ Ι. Φ. 'Αρμάντ καί ὁ Γκ. Ε. Ζηνόβιεφ.

Ἡ Σύσκεψη τῆς πλατιᾶς Διεθνοῦς σοσιαλιστικῆς ἐπιτροπῆς ἔγινε στή Βέρνη ἀπό τίς 5 ὥς τίς 9 τοῦ Σεπτέμβρη 1916. Στή σύσκεψη παραβρέθηκαν 22 ἀντιπρόσωποι τῶν διεθνιστῶν μιᾶς σειρᾶς χωρῶν, συμπεριλαμβανομένης τῆς Γερμανίας, τῆς Ρωσίας, τῆς 'Ιταλίας, τῆς Νορβηγίας, τῆς Αὐστρίας, τῆς Πολωνίας, τῆς 'Ελβετίας, τῆς Βουλγαρίας καί τῆς Ρουμανίας. Ἡ σύνθεση τῆς σύσκεψης ἔδειχνε ὅτι εἶχαν γίνει στό συσχετισμό τῶν δυνάμεων ἀλλαγές πρός ὄφελος τῶν ἀριστερῶν, ὅμως ἡ πλειοψηφία αὐτῶν πού ἔπαιρναν μέρος σ'αὐτήν, ὅπως καί στή συνδιάσκεψη τοῦ Τσίμμερβαλντ, ἦταν κεντριστές.

Ὁ Λένιν πῆρε ἐνεργό μέρος στίς ἐργασίες τῆς σύσκεψης· ἔγραψε τό

«Σχέδιο ἀπόφασης γιά τή σύγκληση τῆς δεύτερης σοσιαλιστικῆς συνδιάσκεψης» καί τήν πρόταση τῆς ἀντιπροσωπείας γιά τούς ὅρους ἀντιπροσώπευσης σ'αὐτήν (βλ. σέ τοῦτο τόν τόμο, σελ. 230). Ὁ Λένιν στή σύσκεψη ἔκανε κριτική στόν ψεύτικο διεθνισμό τῶν μενσεβίκων, μίλησε γιά τόν τρόπο συζήτησης τοῦ σχεδίου τῆς ἔκκλησης τῆς ΔΣΕ «Πρός ὅλα τά προσκείμενα κόμματα καί ὁμάδες» καί πρότεινε τροποποιήσεις στό σχέδιο τῆς ἔκκλησης αὐτῆς. Ὁ Λένιν διάβασε δήλωση ἀπό μέρους τῶν μπολσεβίκων καί τῆς καθοδήγησης τῆς Σοσιαλδημοκρατίας τῆς περιοχῆς τοῦ Βασιλείου Πολωνίας καί Λιθουανίας ἐνάντια στήν πρόσκληση τοῦ Κάουτσκι, τοῦ Χάαζε καί τοῦ Μπέρνσταϊν στή δεύτερη διεθνή σοσιαλιστική συνδιάσκεψη. Στό κείμενο τῆς δήλωσης αὐτῆς ἀναφερόταν: «Ἡ δράση τους στά τελευταῖα πρίν τόν πόλεμο χρόνια, ἡ πάλη τους ἐνάντια στήν ἐπαναστατική δράση τῶν λαϊκῶν μαζῶν, οἱ σοσιαλπατριωτικές καί σοσιαλπασιφιστικές ἀντιλήψεις τους δέν δίνουν καμιά βάση γιά νά ὑποθέσει κανείς ὅτι θά μπορέσουν στήν πραγματικότητα κι'ὄχι μονάχα στά λόγια ν'ἀκολουθήσουν τήν πλατφόρμα τοῦ τσιμμερβαλντικοῦ κινήματος».

Ἡ σύσκεψη ψήφισε τήν ἔκκληση «Πρός ὅλα τά προσκείμενα κόμματα καί ὁμάδες» («Rundschreiben an alle angeschlossenen Parteien und Gruppen»), στήν ὁποία, κάτω ἀπ'τήν πίεση τῶν μπολσεβίκων καί τῶν ἀριστερῶν σοσιαλδημοκρατῶν, συμπεριλήφθηκαν τροποποιήσεις σύμφωνα μέ τό πνεῦμα τῆς Ἀριστερᾶς τοῦ Τσίμμερβαλντ. Στήν ἔκκληση καταδικάζονταν ἡ συμμετοχή τῶν σοσιαλιστῶν στίς ἀστικές κυβερνήσεις, τό σύνθημα τῆς «ὑπεράσπισης τῆς πατρίδας» στόν ἰμπεριαλιστικό πόλεμο καί ἡ ψήφιση τῶν πολεμικῶν πιστώσεων, ὑποδειχνόταν ἡ ἀνάγκη τῆς ὑποστήριξης τοῦ ἐργατικοῦ κινήματος καί τῆς προετοιμασίας μαζικῆς ἐπαναστατικῆς δράσης ἐνάντια στόν ἰμπεριαλιστικό πόλεμο. Ὅμως ἡ ἔκκληση ἔπασχε ἀπό ἀσυνέπεια, γιατί ἀπ'αὐτήν ἔλειπε ἡ ἀπαίτηση τοῦ ξεκόμματος ἀπό τό σοσιαλσωβινισμό καί τόν ὁπορτουνισμό. Δέν ἔγιναν δεκτές ἀπό τή σύσκεψη ὅλες οἱ τροποποιήσεις τοῦ Λένιν στήν ἔκκληση. Ψηφίζοντας τό σχέδιο τῆς ἔκκλησης, οἱ ἐκπρόσωποι τῆς Ἀριστερᾶς τοῦ Τσίμμερβαλντ δήλωσαν στή σύσκεψη ὅτι, ἄν καί δέν βρίσκουν ἱκανοποιητικές ὅλες τίς θέσεις τῆς ἔκκλησης, ὅμως ψηφίζουν τό σχέδιο, γιατί σ'αὐτό διαπιστώνουν ἕνα βῆμα μπρός σέ σύγκριση μέ τίς ἀποφάσεις τῆς πρώτης διεθνοῦς σοσιαλιστικῆς συνδιάσκεψης τοῦ Τσίμμερβαλντ.

Τό «Σχέδιο ἀπόφασης γιά τή σύγκληση τῆς δεύτερης σοσιαλιστικῆς συνδιάσκεψης», πού ὑποβλήθηκε ἀπό τόν Λένιν, συζητήθηκε στή σύσκεψη τῆς πλατιᾶς ΔΣΕ· μιά σειρά σημεῖα τοῦ σχεδίου ἀπόφασης ἐγκρίθηκαν. Ὁρίστηκε ὁ χρόνος σύγκλησης τῆς δεύτερης διεθνοῦς σοσιαλιστικῆς συνδιάσκεψης. Λίγο μετά τή σύσκεψη ὁ Λένιν ἔστειλε στά τμήματα ἐξωτερικοῦ τῶν μπολσεβίκων πληροφοριακή ἀνακοίνωση γιά τή σύσκεψη μέ τήν ὑπόδειξη τῆς ἄμεσης προετοιμασίας γιά τήν ἐπικείμενη δεύτερη διεθνή σοσιαλιστική συνδιάσκεψη.—*230.*

77 Ἡ πρόταση αὐτή τοῦ Λένιν ψηφίστηκε. Ἡ Διεθνής σοσιαλιστική ἐπιτροπή κάλεσε ὅλα τά προσκείμενα κόμματα, ὀργανώσεις καί ὁμάδες νά ὑποβάλλουν προτάσεις πάνω στά σημεῖα τῆς ἡμερήσιας διάταξης τῆς δεύτερης διεθνοῦς σοσιαλιστικῆς συνδιάσκεψης. Τίς προτάσεις τῆς ΚΕ τοῦ ΣΔΕΚΡ πάνω σ'ὅλα τά βασικά σημεῖα τῆς ἡμερήσιας διάταξης τῆς συνδιάσκεψης τίς ἐπεξεργάστηκε ὁ Λένιν. Γιά τήν πρωταρχική καί τήν τελική παραλλαγή τῶν προτάσεων τῆς ΚΕ τοῦ ΣΔΕΚΡ βλ. σέ τοῦτο τόν τόμο, σελ. 287-298 καί 466-477.—*230.*

78 'Η πρόταση αὐτή γράφτηκε ἀπό τόν Λένιν στή διάρκεια τῶν ἐργασιῶν τῆς σύσκεψης τῆς πλατιᾶς Διεθνοῦς σοσιαλιστικῆς ἐπιτροπῆς στή Βέρνη. 'Η πρόταση συζητήθηκε καί ἐγκρίθηκε ἀπό τή σύσκεψη.—*231.*

79 'Η διεθνής συγκέντρωση ἔγινε στήν αἴθουσα τοῦ Σπιτιοῦ τοῦ Λαοῦ στή Βέρνη κατά τή διάρκεια τῶν ἐργασιῶν τῆς σύσκεψης τῆς πλατιᾶς Διεθνοῦς σοσιαλιστικῆς ἐπιτροπῆς. 'Εκτός ἀπό τόν Β. Ι. Λένιν, στή συγκέντρωση μίλησαν ὁ Γκ. Μοντιλιάνι ('Ιταλία), ὁ Χ. Ρακόβσκι (Ρουμανία) καί ὁ Ρ. Γκρίμμ ('Ελβετία).—*233.*

80 *«Appeal to Reason»* («Ἔκκληση στό λογικό»)—ἐφημερίδα τῶν ἀμερικανῶν σοσιαλιστῶν· ἱδρύθηκε τό 1895 στήν πόλη Ζιράρντ τῆς Πολιτείας Κάνσας (ΕΠΑ). Μήν ἔχοντας ἐπίσημη σύνδεση μέ τό Σοσιαλιστικό κόμμα τῆς 'Αμερικῆς, ἡ ἐφημερίδα ἔκανε προπαγάνδα τῶν σοσιαλιστικῶν ἰδεῶν καί ἦταν πολύ δημοφιλής ἀνάμεσα στούς ἐργάτες. Στήν ἐφημερίδα συνεργαζόταν ὁ ἀμερικανός σοσιαλιστής Γ. Ντέμπς.—*235.*

81 *«La Bataille»* («'Η μάχη»)—ἐφημερίδα, ὄργανο τῶν γάλλων ἀναρχοσυνδικαλιστῶν. Ἔβγαινε στό Παρίσι ἀπό τό 1915 ὥς τό 1920 στή θέση τῆς ἐφημερίδας «La Bataille Syndicaliste», πού εἶχε κλειστεῖ τό Σεπτέμβρη τοῦ 1915· στήν περίοδο τοῦ πρώτου παγκόσμιου πολέμου ἡ ἐφημερίδα ἀκολουθοῦσε σωβινιστικές θέσεις.—*237.*

82 *«Vorwärts»* («'Εμπρός»)—καθημερινή ἐφημερίδα, Κεντρικό Ὄργανο τοῦ Γερμανικοῦ σοσιαλδημοκρατικοῦ κόμματος· ἔβγαινε στό Βερολίνο ἀπό τό 1891 μέ ἀπόφαση τοῦ συνεδρίου τοῦ κόμματος, πού ἔγινε στή Χάλλη σάν συνέχεια τῆς ἐφημερίδας «Berliner Volksblatt» («Λαϊκή ἐφημερίδα τοῦ Βερολίνου»), πού ἔβγαινε ἀπό τό 1884 καί μέ τόν τίτλο «Vorwärts. Berliner Volksblatt». 'Από τίς στῆλες τῆς ἐφημερίδας ὁ Φ. Ἔνγκελς καταπολεμοῦσε κάθε ἐκδήλωση ὀπορτουνισμοῦ. 'Από τό 1895, ὕστερα ἀπό τό θάνατο τοῦ Ἔνγκελς, ἡ Σύνταξη τῆς «Vorwärts» ἔπεσε στά χέρια τῆς δεξιᾶς πτέρυγας τοῦ κόμματος καί δημοσίευε συστηματικά ἄρθρα τῶν ὀπορτουνιστῶν. 'Η «Vorwärts», δίνοντας μεροληπτική εἰκόνα τῆς πάλης πού γινόταν ἐνάντια στόν ὀπορτουνισμό καί τόν ἀναθεωρητισμό στό ΣΔΕΚΡ, ὑποστήριζε τούς «οἰκονομιστές» καί σέ συνέχεια, μετά τή διάσπαση τοῦ κόμματος, τούς μενσεβίκους. Στά χρόνια τῆς ἀντίδρασης ἡ «Vorwärts» δημοσίευε συκοφαντικά ἄρθρα τοῦ Τρότσκι, χωρίς νά δίνει τή δυνατότητα στόν Λένιν καί τούς μπολσεβίκους νά τά ἀνασκευάζουν καί νά δίνουν μιά ἀντικειμενική εἰκόνα τῆς κατάστασης πού ἐπικρατοῦσε μέσα στό κόμμα.

Στήν περίοδο τοῦ πρώτου παγκόσμιου πολέμου ἡ «Vorwärts» ἀκολουθοῦσε σοσιαλσωβινιστικές θέσεις. Μετά τή Μεγάλη 'Οχτωβριανή σοσιαλιστική ἐπανάσταση ἡ ἐφημερίδα ἔκανε ἀντισοβιετική προπαγάνδα. Ἔβγαινε στό Βερολίνο ὥς τό 1933.—*238.*

83 Τό συνέδριο τοῦ Γαλλικοῦ σοσιαλιστικοῦ κόμματος ἔγινε στίς 25-29 τοῦ Δεκέμβρη 1915. 'Η ἀπόφαση πού πρότεινε ὁ Μπουρντερόν, ἀπορίφθηκε ἀπό τήν πλειοψηφία τοῦ συνεδρίου.—*239.*

84 Τό γράμμα τοῦ Λένιν τυπώθηκε τό 1916 στά γαλλικά σέ ξεχωριστό φυλλάδιο μέ τόν τίτλο «Sur la tâche de l'opposition en France (Lettre au camarade Safaroff)», Γενεύη, μέ τήν ὑπογραφή N. Lénine.—*241.*

85 ῾Ο Λένιν ἐννοεῖ ἐδῶ τή μενσεβίκικη συλλογή «῾Η Διεθνής καί ὁ πόλεμος»· βγῆκε στό τέλος τοῦ 1915.—*242.*

86 *«Λούτς»* («᾿Ακτίνα»)—καθημερινή νόμιμη ἐφημερίδα τῶν μενσεβίκων-λικβινταριστῶν· ἔβγαινε στήν Πετρούπολη ἀπό τίς 16 (29) τοῦ Σεπτέμβρη 1912 ὥς τίς 5 (18) τοῦ ᾿Ιούλη 1913. Βγῆκαν 237 φύλλα. ῾Η ἐφημερίδα συντηροῦνταν βασικά μέ δωρεές τῶν φιλελευθέρων. ῾Η ἰδεολογική καθοδήγηση τῆς ἐφημερίδας βρισκόταν στά χέρια τῶν Π. Μπ. ᾿Αξελρόντ, Φ. Ι. Ντάν, Λ. Μάρτοφ καί Α. Σ. Μαρτίνοφ. ᾿Από τίς στῆλες τῆς ἐφημερίδας οἱ λικβινταριστές πολεμοῦσαν τήν ἐπαναστατική τακτική τῶν μπολσεβίκων, προπαγάνδιζαν τό ὀπορτουνιστικό σύνθημα τῆς δημιουργίας τοῦ λεγόμενου «νόμιμου κόμματος», τάσσονταν ἐνάντια στίς ἐπαναστατικές μαζικές ἀπεργίες τῶν ἐργατῶν, προσπαθοῦσαν ν᾿ἀναθεωρήσουν τίς σπουδαιότερες θέσεις τοῦ προγράμματος τοῦ κόμματος. ῾Ο Λένιν ἔγραφε ὅτι «ἡ «Λούτς» εἶναι ὑποδουλωμένη στήν πολιτική τῶν φιλελευθέρων» καί ὀνόμαζε τήν ἐφημερίδα ὄργανο τῶν ἀποστατῶν.—*242.*

87 *Πανρωσικό συμβούλιο κοινωνικῶν ἀσφαλίσεων*—ἀνώτατο ὄργανο γιά τά ζητήματα τῆς ἀσφάλισης τῶν ἐργατῶν, πού δημιουργήθηκε στά τέλη τοῦ 1912, ὕστερα ἀπό τήν ψήφιση τοῦ νόμου γιά τίς ἀσφαλίσεις. Τό συμβούλιο τό ἀποτελοῦσαν: ὁ ὑπουργός ᾿Εμπορίου καί Βιομηχανίας (πρόεδρος), 15 δημόσιοι ὑπάλληλοι, ἕνας ἀντιπρόσωπος τοῦ ζέμστβο τῆς Πετρούπολης, ἕνας ἀντιπρόσωπος τοῦ Δημοτικοῦ Συμβουλίου τῆς Πετρούπολης, 5 ἀντιπρόσωποι τῶν ἐργοδοτῶν καί 5 ἀντιπρόσωποι τῶν ἐργατῶν. Στήν ἐκλογική καμπάνια γιά τίς ἐκλογές στά ἱδρύματα τῶν Κοινωνικῶν ἀσφαλίσεων, πού ἔγιναν στά τέλη τοῦ 1913 καί ἀρχές τοῦ 1914, οἱ μπολσεβίκοι πῆραν δραστήριο μέρος. Ἦταν μιά μορφή ἐκμετάλλευσης τῶν νόμιμων δυνατοτήτων στήν πάλη ἐνάντια στόν τσαρισμό καί προετοιμασίας τῶν μαζῶν γιά τήν ἐπανάσταση. Γύρω ἀπό τίς ἐκλογές φούντωσε μιά ἐπίμονη πάλη ἀνάμεσα στούς μπολσεβίκους, ἀπό τή μιά, καί τούς λικβινταριστές καί τούς ἐσέρους, ἀπό τήν ἄλλη. Στίς ἐφημερίδες «Προλετάρσκαγια Πράβντα», «Πούτ Πράβντι» καί στό περιοδικό «Βοπρόσι Στραχοβάνιγια» δημοσιεύτηκε ἡ μπολσεβίκικη ἐντολή πρός τούς ἀντιπροσώπους τῶν ἐργατῶν στά ἀσφαλιστικά ὄργανα. Οἱ λικβινταριστές δημοσίευσαν στή «Νόβαγια Ραμπότσαγια Γκαζέτα» τή δική τους ἐντολή, πού ἀπαιτοῦσε τόν ξεχωρισμό τῶν ἐργατῶν ἀντιπροσώπων σέ αὐτοτελή ὁμάδα, ἀνεξάρτητη ἀπό τό κόμμα. Στή διάρκεια τῶν ἐκλογῶν γιά τό Συμβούλιο Κοινωνικῶν ἀσφαλίσεων τό Μάρτη τοῦ 1914 οἱ λικβινταριστές ἡττήθηκαν. Στό Συμβούλιο Κοινωνικῶν ἀσφαλίσεων βγῆκαν καί οἱ 5 ὑποψήφιοι τοῦ «πραβντικοῦ» ψηφοδέλτιου.—*242.*

88 *«Νάς Γκόλος»* («῾Η φωνή μας»)—νόμιμη μενσεβίκικη ἐφημερίδα· ἔβγαινε στή Σαμάρα στά 1915-1916· ἀκολουθοῦσε σοσιαλσωβινιστικές θέσεις.—*243.*

89 *«Σοβρεμέννι Μίρ»* («Σύγχρονος Κόσμος»)—μηνιαῖο φιλολογικό, ἐπιστημονικό καί πολιτικό περιοδικό· ἔβγαινε στήν Πετρούπολη ἀπό τόν ᾿Οχτώβρη τοῦ 1906 ὥς τό 1918. Οἱ μενσεβίκοι, ἀνάμεσά τους καί ὁ Γκ. Β. Πλεχάνοφ, συνεργάζονταν στενά στό περιοδικό. Στήν περίοδο τοῦ συνασπισμοῦ μέ τούς πλεχανοφικούς καί στίς ἀρχές τοῦ 1914 στό περιοδικό συνεργάζονταν

καί οἱ μπολσεβίκοι. Στά χρόνια τοῦ πρώτου παγκόσμιου πολέμου τό περιοδικό ἔγινε ὄργανο τῶν σοσιαλσωβινιστῶν.—*243.*

90 ῾Ο Λένιν ἔχει ὑπόψη ἐδῶ τή φιλολογική μορφή πού δημιούργησε ὁ Ι. Σ. Τουργκένιεφ στό πεζοτράγουδό του «Κανόνας τῆς ζωῆς». Βασικός κανόνας τῆς ζωῆς τοῦ ἥρωα τοῦ πεζοτράγουδου ἦταν νά κατηγορεῖ τόν ἀντίπαλο γιά τίς ἐλλείψεις καί τά ἐλαττώματα, πού ἔνιωθε ὅτι ἔχει ὁ ἴδιος.—*247.*

91 *«Στολιπινικό ἐργατικό κόμμα»* ὀνόμαζαν τούς μενσεβίκους-λικβινταριστές, πού προσαρμόζονταν στό καθεστώς, τό ὁποῖο ἐγκαθιδρύθηκε στήν περίοδο τῆς ἀντίδρασης τοῦ Στολίπιν· ὕστερα ἀπό τήν ἧττα τῆς πρώτης ρωσικῆς ἐπανάστασης συμφιλιώνονταν μέ τό καθεστώς αὐτό καί προσπαθοῦσαν νά πετύχουν, μέ ἀντάλλαγμα τήν ἀπάρνηση τοῦ προγράμματος καί τῆς τακτικῆς τοῦ ΣΔΕΚΡ, τήν ἄδεια τῆς τσαρικῆς κυβέρνησης γιά τήν ὕπαρξη ἑνός ἀνοιχτοῦ, νόμιμου, δῆθεν «ἐργατικοῦ» κόμματος.—*251.*

92 ῾Ο Λένιν ὀνόμασε τό σύνθημα «ὀχτωβριστικό», γιατί ἀντιστοιχοῦσε ὡς πρός τό χαρακτήρα του στή θέση τῶν ὀχτωβριστῶν—τοῦ ἀντεπαναστατικοῦ κόμματος τῆς ἐμποροβιομηχανικῆς ἀστικῆς τάξης καί τῶν μεγαλοτσιφλικάδων.—*251.*

93 *῾Υπόθεση Ντρέυφους*—προβοκατόρικη δίκη, πού ὀργανώθηκε τό 1894 ἀπό τούς ἀντιδραστικούς-μοναρχικούς κύκλους τῆς γαλλικῆς στρατοκρατίας ἐνάντια στόν ἀξιωματικό τοῦ γαλλικοῦ γενικοῦ ἐπιτελείου ἑβραῖο Ντρέυφους, μέ τήν ψεύτικη κατηγορία τῆς κατασκοπείας καί τῆς ἔσχατης προδοσίας. ῾Ο Ντρέυφους καταδικάστηκε ἀπό τό στρατοδικεῖο σέ ἰσόβια δεσμά. ῾Η καταδίκη τοῦ Ντρέυφους, πού ὑπαγορεύτηκε ἀπό τήν ἀντιδραστική στρατοκρατία, χρησιμοποιήθηκε ἀπό τούς ἀντιδραστικούς κύκλους τῆς Γαλλίας γιά τήν ὑποδαύλιση τοῦ ἀντισημιτισμοῦ καί τήν ἐπίθεση κατά τοῦ δημοκρατικοῦ πολιτεύματος καί τῶν δημοκρατικῶν ἐλευθεριῶν. Τό 1898, ὅταν οἱ σοσιαλιστές καί οἱ πρωτοπόροι ἐκπρόσωποι τῆς ἀστικῆς δημοκρατίας (ἀνάμεσά τους ὁ Ε. Ζολά, Ζ. Ζωρές, Α. Φράνς κ.ἄ.) ξεσήκωσαν καμπάνια γιά τήν ἀναθεώρηση τῆς δίκης τοῦ Ντρέυφους, ἡ ὑπόθεση αὐτή πῆρε καθαρά πολιτικό χαρακτήρα καί χώρισε τή χώρα σέ δυό στρατόπεδα: στούς ρεπουμπλικάνους καί δημοκράτες, ἀπό τή μιά πλευρά, καί στό συνασπισμό τῶν μοναρχικῶν, κληρικοφρόνων, ἀντισημιτῶν καί ἐθνικιστῶν, ἀπό τήν ἄλλη. Τό 1899, κάτω ἀπό τήν πίεση τῆς κοινῆς γνώμης, ὁ Ντρέυφους ἀμνηστεύθηκε καί ἐλευθερώθηκε· ὅμως μόλις τό 1906, μέ ἀπόφαση τοῦ ᾿Αναθεωρητικοῦ δικαστηρίου, κηρύχτηκε ἀθῶος καί ἀποκαταστάθηκε στό στρατό.—*259.*

94 *Τό ἐπεισόδιο τοῦ Τσάμπερν* ἔγινε στήν πόλη Τσάμπερν (᾿Αλσατία) τό Νοέμβρη τοῦ 1913. ᾿Αφορμή γι᾿αὐτό ἔδοσε ἕνας πρῶσσος ἀξιωματικός, πού πρόσβαλε βαριά τούς ἀλσατούς. Τό γεγονός προκάλεσε τό ξέσπασμα τῆς ἀγανάκτησης τοῦ ντόπιου, κυρίως γαλλικοῦ, πληθυσμοῦ ἐνάντια στό ζυγό τῆς πρωσσικῆς στρατοκρατίας. Γιά τό ἐπεισόδιο τοῦ Τσάμπερν βλ. τό ἄρθρο τοῦ Λένιν «Τό Τσάμπερν» (῞Απαντα, 5η ἔκδ., τόμ. 24ος, σελ. 181-183).—*259.*

95 Βλ. Κ. Μάρξ καί Φ. ῎Ενγκελς. ῞Απαντα, ρωσ. ἔκδ., τόμ. XXIII, 1932, σελ. 464, 480.—*260.*

96 Γιά τήν κριτική τῶν ἀντιδραστικῶν ἰδεῶν τοῦ Κ. Ρέννερ καί τοῦ Ο. Μπάουερ σχετικά μέ τή λεγόμενη «πολιτιστική ἐθνική αὐτονομία» βλ. στά ἔργα τοῦ Β. Ι. Λένιν «Κριτικά σημειώματα γιά τό ἐθνικό ζήτημα» καί «Γιά τήν «πολιτιστική-ἐθνική» αὐτονομία» (Ἅπαντα, 5η ἔκδ., τόμ. 24ος, σελ. 113-148 καί 171-175).—*260.*

97 Βλ. Κ. Μάρξ. «Ἐμπιστευτική ἀνακοίνωση» (Κ. Μάρξ καί Φ. Ἔνγκελς. Ἅπαντα, 2η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 16ος, σελ. 438).—*263.*

98 Βλ. Κ. Μάρξ καί Φ. Ἔνγκελς. «Ἄρθρα ἀπό τή «Neue Rheinische Zeitung»» (Κ. Μάρξ καί Φ. Ἔνγκελς. Ἅπαντα, 2η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 5ος, σελ. 84). Ἡ θέση πού ἀναφέρει ὁ Λένιν περιέχεται στό ἄρθρο τοῦ Φ. Ἔνγκελς «Ἡ ἐξέγερση τῆς Πράγας». Ὁ Λένιν ἔκανε χρήση τοῦ βιβλίου «Aus dem literarischen Nachlaß von Karl Marx, Friedrich Engels und Ferdinand Lassalle», hrsg. von Franz Mehring. Stuttgart, 1902, Bd. III, S. 108-114 , στό ὁποῖο δέν ἀναφερόταν ὁ συγγραφέας τοῦ ἄρθρου αὐτοῦ.—*263.*

99 Ὁ Β. Ι. Λένιν ἔχει ἐδῶ ὑπόψη του τίς θέσεις τοῦ Κ. Μάρξ γιά τό ἰρλανδικό ζήτημα, πού περιέχονται στά γράμματά του πρός τόν Λ. Κούγκελμαν τῆς 29 τοῦ Νοέμβρη καί πρός τόν Φ. Ἔνγκελς τῆς 10 τοῦ Δεκέμβρη 1869 (βλ. Κ. Μάρξ καί Φ. Ἔνγκελς. Διαλεχτά γράμματα, ρωσ. ἔκδ., 1953, σελ. 227-229 καί 230-231). Ὁ Λένιν παραθέτει περικοπές γράμματος τοῦ Κ. Μάρξ πρός τόν Φ. Ἔνγκελς τῆς 2 τοῦ Νοέμβρη 1867 (βλ. Κ. Μάρξ καί Φ. Ἔνγκελς. Ἅπαντα, ρωσ. ἔκδ., τ. XXIII, 1932, σελ. 464).—*263.*

100 Βλ. Φ. Ἔνγκελς «Δημοκρατικός πανσλαυισμός» (Κ. Μάρξ καί Φ. Ἔνγκελς. Ἅπαντα, 2η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 6ος, σελ. 289-306). Ὁ Λένιν ἔκανε χρήση τοῦ βιβλίου «Aus dem literarischen Nachlaß von Karl Marx, Friedrich Engels und Ferdinand Lassalle», hrsg. von Franz Mehring. Stuttgart, 1902, Bd. III, S. 246-264), στό ὁποῖο δέν ἀναφερόταν ὁ συγγραφέας τοῦ ἄρθρου αὐτοῦ.—*264.*

101 Ὁ Λένιν ἔχει ἐδῶ ὑπόψη του τήν ἀπόφαση πάνω στό ἐθνικό ζήτημα, πού ἔγραψε ὁ ἴδιος καί ψηφίστηκε στή σύσκεψη τῆς ΚΕ τοῦ ΣΔΕΚΡ μέ τή συμμετοχή κομματικῶν-στελεχῶν, ἡ ὁποία ἔγινε ἀπό τίς 23 τοῦ Σεπτέμβρη ὥς τήν 1η τοῦ Ὀχτώβρη (6-14 τοῦ Ὀχτώβρη) 1913 στήν κωμόπολη Πορόνιν (κοντά στήν Κρακοβία) (βλ. Ἅπαντα, 5η ἔκδ., τόμ. 24ος, σελ. 59-61).—*268.*

102 *Ἡ «Δεύτερη διεθνής συνδιάσκεψη τῶν «τσιμμερβαλντικῶν»»*—εἶναι ἡ Δεύτερη διεθνής σοσιαλιστική συνδιάσκεψη, πού ἔγινε στίς 24-30 τοῦ Ἀπρίλη 1916 στό Κίνταλ (Ἐλβετία).

Στή συνδιάσκεψη πῆραν μέρος 43 ἀντιπρόσωποι ἀπό 10 χῶρες: τή Ρωσία, τή Γερμανία, τή Γαλλία, τήν Ἰταλία, τήν Ἐλβετία, τήν Πολωνία, τή Νορβηγία, τήν Αὐστρία, τή Σερβία καί τήν Πορτογαλία. Ἐκτός ἀπ'αὐτούς πῆραν μέρος σάν προσκαλεσμένοι ἕνας ἀντιπρόσωπος τῆς Ἀγγλίας καί ἕνας ἀντιπρόσωπος τῆς γραμματείας τῆς Διεθνοῦς τῆς νεολαίας. Οἱ ἀντιπρόσωποι τοῦ Ἀνεξάρτητου ἐργατικοῦ κόμματος τῆς Ἀγγλίας, τῶν ΕΠΑ, τῆς Βουλγαρίας, τῆς Ρουμανίας, τῆς Ἑλλάδας καί τῆς Σουηδίας δέν μπόρεσαν νά πάρουν διαβατήριο καί γι'αὐτό δέν πῆραν μέρος· μερικοί ἀντιπρόσωποι τῶν ἀριστερῶν μεταβίβασαν τά πληρεξούσιά τους σέ

ἄλλα κόμματα: ἡ Σοσιαλδημοκρατία τῆς περιοχῆς Λεττονίας μεταβίβασε τό πληρεξούσιό της στήν ΚΕ τοῦ ΣΔΕΚΡ· ἡ ἀντιπρόσωπος τῶν ὀλλανδῶν ἀριστερῶν, Γκ. Ρόλαντ-Χόλστ, στήν Καθοδήγηση τῆς Σοσιαλδημοκρατίας τῆς περιοχῆς τοῦ Βασιλείου Πολωνίας καί Λιθουανίας.

Τή Ρωσία στή συνδιάσκεψη τήν ἐκπροσωποῦσαν τρεῖς ἀντιπρόσωποι ἀπό τήν ΚΕ τοῦ ΣΔΕΚΡ μ'ἐπικεφαλῆς τόν Λένιν, δυό ἀντιπρόσωποι ἀπό τή μενσεβίκικη ΟΕ καί τρεῖς ἀντιπρόσωποι ἀπό τήν ἀριστερή πτέρυγα τῶν σοσιαλιστῶν-ἐπαναστατῶν. 'Από τή Γερμανία ἔπαιρναν μέρος στή συνδιάσκεψη 7 ἀντιπρόσωποι ἀπό τήν κεντριστική ὁμάδα τῶν Χάαζε-Λέντεμπουρ, 2 ἀντιπρόσωποι ἀπό τήν ὁμάδα «'Η Διεθνής» καί ἕνας ἀντιπρόσωπος ἀπό τήν ὁμάδα τῶν ἀριστερῶν ριζοσπαστῶν τῆς Βρέμης. Τήν 'Ιταλία τήν ἐκπροσωποῦσαν ἑπτά ἀντιπρόσωποι, τή Γαλλία 3 κεντριστές καί ἕνας συνδικαλιστής (ὁ Γκιλμπό), τήν Πολωνία τέσσερις ἀντιπρόσωποι, τήν 'Ελβετία 5.

Στή συνδιάσκεψη συζητήθηκαν τά παρακάτω θέματα: 1) ἡ πάλη γιά τόν τερματισμό τοῦ πολέμου, 2) ἡ στάση τοῦ προλεταριάτου ἀπέναντι στά ζητήματα τῆς εἰρήνης, 3) ἡ ζύμωση καί ἡ προπαγάνδα, 4) ἡ κοινοβουλευτική δράση, 5) ἡ μαζική πάλη, 6) ἡ σύγκληση τοῦ Διεθνοῦς Σοσιαλιστικοῦ Γραφείου.

'Ο Λένιν, ἀμέσως μετά τή λήξη τῶν ἐργασιῶν τῆς σύσκεψης τῆς πλατιᾶς Διεθνοῦς ἐπιτροπῆς στή Βέρνη (5-9 τοῦ Φλεβάρη 1916), ἔκανε σοβαρή προπαρασκευαστική δουλιά γιά τή Δεύτερη διεθνή σοσιαλιστική συνδιάσκεψη. Χωρίς νά περιμένει τήν ἐπίσημη ἀνακοίνωση γιά τή σύγκληση τῆς συνδιάσκεψης, ὁ Λένιν ἔστειλε σέ ὅλα τά τμήματα τῶν μπολσεβίκων τοῦ ἐξωτερικοῦ καί στούς ἀριστερούς σοσιαλιστές διαφόρων χωρῶν, γράμμα πού συντάχθηκε μέ τή συμμετοχή του, ὅπου ἀνάφερε γιά τή σύσκεψη τῆς πλατιᾶς ΔΣΕ καί γιά τή σύγκληση τῆς συνδιάσκεψης. Στό γράμμα τονιζόταν ὅτι ἔπρεπε ἀμέσως ν'ἀρχίσουν οἱ προετοιμασίες γιά τήν ἐπικείμενη συνδιάσκεψη καί γιά τίς ἐκλογές ἀντιπροσώπων γι'αὐτήν. Οἱ «Προτάσεις τῆς Κεντρικῆς 'Επιτροπῆς τοῦ ΣΔΕΚΡ στή Δεύτερη σοσιαλιστική συνδιάσκεψη», πού προετοιμάστηκαν ἀπό τόν Λένιν, στάλθηκαν ἐπίσης γιά συζήτηση πρός ὅλες τίς μπολσεβίκικες ὀργανώσεις καί τούς ἀριστερούς σοσιαλδημοκράτες τῆς Γαλλίας, τῆς Γερμανίας, τῆς 'Αγγλίας, τῆς 'Ελβετίας, τῆς 'Ιταλίας, τῆς 'Ολλανδίας, τῆς Νορβηγίας, τῆς Σουηδίας καί ἄλλων χωρῶν. Σέ μιά σειρά γράμματα αὐτῆς τῆς περιόδου ὁ Λένιν ὑπογράμμιζε ὅτι τό Γραφεῖο τῆς 'Αριστερᾶς τοῦ Τσίμμερβαλντ ἔπρεπε νά προετοιμάσει εἰσήγηση καί θέσεις γιά τή συνδιάσκεψη καί νά κάνει στίς παραμονές καί στή διάρκεια τῶν ἐργασιῶν της μιά σειρά συσκέψεις τῶν ἀριστερῶν.

"Υστερα ἀπό τή δουλιά τοῦ Λένιν καί τῶν μπολσεβίκων, πού ἔγινε πρίν τή συνδιάσκεψη, ἡ ἀριστερή πτέρυγα παρουσιάστηκε σ'αὐτήν πιό ἰσχυρή ἀπ'ὅ,τι στό Τσίμμερβαλντ. Στή συνδιάσκεψη προσχώρησαν στήν 'Αριστερά τοῦ Τσίμμερβαλντ ὁ ἀντιπρόσωπος τῆς ὁμάδας «Διεθνιστές σοσιαλιστές τῆς Γερμανίας, δυό ἀντιπρόσωποι τῆς ὁμάδας «'Η Διεθνής», ὁ γάλλος συνδικαλιστής Α. Γκιλμπό, ὁ ἀντιπρόσωπος τῶν σέρβων σοσιαλδημοκρατῶν Κατσλέροβιτς, ὁ ἰταλός σοσιαλιστής Ντ.-Μ. Σερράτι. "Ετσι ἡ 'Αριστερά τοῦ Τσίμμερβαλντ στή συνδιάσκεψη τοῦ Κίνταλ ἀριθμοῦσε 12 ἀντιπροσώπους καί σέ μερικά ζητήματα συγκέντρωσε 12-19 ψήφους, δηλ. τό μισό σχεδόν τοῦ συνόλου. Τό γεγονός αὐτό ἀντικαθρέπτιζε τήν ἀλλαγή στό συσχετισμό τῶν δυνάμεων, πού εἶχε γίνει στό διεθνές ἐργατικό κίνημα

πρός ὄφελος τοῦ διεθνισμοῦ. Στή διάρκεια τῶν ἐργασιῶν τῆς συνδιάσκεψης τοῦ Κίνταλ ὁ Λένιν ἔκανε μιά σειρά συσκέψεις τῶν ἀριστερῶν, στίς ὁποῖες συζητήθηκαν οἱ «Προτάσεις τῆς ΚΕ τοῦ ΣΔΕΚΡ στή Δεύτερη σοσιαλιστική συνδιάσκεψη». Ὁ Λένιν πέτυχε νά συσπειρώσει τίς ἀριστερές δυνάμεις στή συνδιάσκεψη γιά τήν ἀπό κοινοῦ καί ὀργανωμένη ἐπίθεση ἐνάντια στήν καουτσκιστική πλειοψηφία. Ἡ Ἀριστερά τοῦ Τσίμμερβαλντ ἐπεξεργάστηκε καί ὑπόβαλε στή συνδιάσκεψη σχέδιο ἀπόφασης γιά τό ζήτημα τῆς εἰρήνης, στό ὁποῖο μπῆκαν οἱ βασικές θέσεις τοῦ Λένιν. Ἡ δεξιά πλειοψηφία τῆς συνδιάσκεψης, γιά νά μήν ξεσκεπαστεῖ ὁλοκληρωτικά, ἀναγκάστηκε σέ μιά σειρά ζητήματα ν'ἀκολουθήσει τίς θέσεις τῶν ἀριστερῶν, ὅμως ἐξακολουθοῦσε νά τάσσεται ἐνάντια στή ρήξη μέ τούς σοσιαλσωβινιστές.

Ὁ Λένιν πῆρε δραστήριο μέρος στίς ἐργασίες τῆς συνδιάσκεψης: ἦταν μέλος τῆς ἐπιτροπῆς γιά τό ζήτημα τῆς σύγκλησης τοῦ Διεθνοῦς Σοσιαλιστικοῦ Γραφείου, μίλησε ἀρκετές φορές στή συνδιάσκεψη, συζητοῦσε μέ τούς ἀντιπροσώπους, στή διάρκεια τῶν συνεδριάσεων ἀλληλογραφοῦσε μαζί τους.

Ἡ πιό ἐπίμονη πάλη στή συνδιάσκεψη ἔγινε πάνω στό ζήτημα τῆς σύγκλησης τοῦ ΔΣΓ. Οἱ ἀριστεροί πέτυχαν νά μπεῖ στήν ἀπόφαση πού ἐπέκρινε τή δράση τοῦ ΔΣΓ, ὅμως δέν ἀπόριπτε τή δυνατότητα σύγκλησής του, μιά προσθήκη, σύμφωνα μέ τήν ὁποία, σέ περίπτωση σύγκλησης τοῦ ΔΣΓ, πρέπει νά συγκληθεῖ ἡ πλατιά Διεθνής σοσιαλιστική ἐπιτροπή, γιά νά συζητήσει τό ζήτημα τῆς κοινῆς ἐμφάνισης τῶν ἐκπροσώπων τῆς Ἕνωσης τοῦ Τσίμμερβαλντ. Ἡ συνδιάσκεψη ψήφισε ἀπόφαση πάνω στό ζήτημα τῆς πάλης γιά τήν εἰρήνη καί ἔκκληση «Πρός τούς λαούς πού καταστρέφονται καί σκοτώνονται».

Λόγω τῆς ψήφισης ἀπό τή μειοψηφία τῆς Γαλλικῆς κοινοβουλευτικῆς ὁμάδας τῶν πολεμικῶν πιστώσεων, ἡ Ἀριστερά τοῦ Τσίμμερβαλντ ὑπόβαλε στή συνδιάσκεψη δήλωση ὅτι ἡ τέτια στάση εἶναι ἀσυμβίβαστη μέ τό σοσιαλισμό καί τήν πάλη ἐνάντια στόν πόλεμο. Παρόλο πού ἡ συνδιάσκεψη τοῦ Κίνταλ δέν ψήφισε τίς βασικές θέσεις τοῦ μπολσεβικισμοῦ γιά τή μετατροπή τοῦ ἰμπεριαλιστικοῦ πολέμου σέ ἐμφύλιο, γιά τήν ἧττα τῶν ἰμπεριαλιστικῶν «μας» κυβερνήσεων στόν πόλεμο, γιά τή δημιουργία τῆς ΙΙΙ Διεθνοῦς, ὁ Λένιν χαρακτήρισε τή δουλιά της σάν ἕνα βῆμα πρός τά μπρός. Ἡ συνδιάσκεψη τοῦ Κίνταλ βοήθησε στό νά ξεχωρίσουν καί νά συσπειρωθοῦν τά διεθνιστικά στοιχεῖα πάνω στήν ἰδεολογική βάση τοῦ μαρξισμοῦ-λενινισμοῦ. Ἀργότερα, μέ τήν πρωτοβουλία τοῦ Λένιν καί τῶν μπολσεβίκων, τά στοιχεῖα αὐτά σχημάτισαν τόν πυρήνα τῆς ΙΙΙ, τῆς κομμουνιστικῆς Διεθνοῦς.—*272.*

103 Πρόκειται γιά τή συνδιάσκεψη τῶν σοσιαλιστῶν τῆς Γερμανίας καί τῆς Αὐστρίας, πού ἔγινε τόν Ἀπρίλη τοῦ 1915 στή Βιέννη. Ἡ συνδιάσκεψη αὐτή ἀποτέλεσε ἕνα εἶδος ἀπάντησης στή συνδιάσκεψη τοῦ Λονδίνου τῶν σοσιαλιστῶν τῶν χωρῶν τῆς τριπλῆς συνεννόησης. Ἡ ἀπόφαση πού ψήφισε ἡ συνδιάσκεψη ἐπιδοκίμαζε τό σοσιαλσωβινιστικό σύνθημα τῆς «ὑπεράσπισης τῆς πατρίδας» στόν ἰμπεριαλιστικό πόλεμο.—*272.*

104 *«Ἐργατική ἐφημερίδα» τῆς Βιέννης* (Wiener «Arbeiter-Zeitung»)—καθημερινή ἐφημερίδα, Κεντρικό Ὄργανο τῆς αὐστριακῆς σοσιαλδημοκρατίας· ἱδρύθηκε ἀπό τόν Β. Ἄντλερ τό 1889 στή Βιέννη.

Στά χρόνια τοῦ πρώτου παγκόσμιου πολέμου ἀκολουθοῦσε σοσιαλσωβινιστικές θέσεις. 'Ο Λένιν τήν ὀνόμαζε ἐφημερίδα τῶν «βιεννέζων προδοτῶν τοῦ σοσιαλισμοῦ» ("Απαντα, 4η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 29ος, σελ. 366). Τό 1934 ἡ ἐφημερίδα κλείστηκε· ξανάρχισε νά βγαίνει τό 1945 σάν Κεντρικό "Οργανο τοῦ Σοσιαλιστικοῦ κόμματος τῆς Αὐστρίας.—*277.*

105 *'Η 'Επιτροπή τῶν ὀργανώσεων ἐξωτερικοῦ* τοῦ ΣΔΕΚΡ (ΕΟΕ) ἐκλέχτηκε στή σύσκεψη τῶν μπολσεβίκικων ὁμάδων τοῦ ἐξωτερικοῦ πού ἔγινε στό Παρίσι τό Δεκέμβρη τοῦ 1911. 'Η σύσκεψη αὐτή ἀποφάσισε νά δημιουργηθεῖ ὀργάνωση ἐξωτερικοῦ τοῦ ΣΔΕΚΡ «στή βάση τῆς ἄρνησης ὁποιωνδήποτε ἄμεσων εἴτε ἔμμεσων συμφωνιῶν μέ τούς λικβινταριστές ὀπαδούς τῆς ἐφημερίδας «Γκόλος», «στή βάση τῆς ἐφαρμογῆς τῆς πραγματικά κομματικῆς γραμμῆς». Στήν ἀπόφαση τῆς σύσκεψης τονιζόταν: «Δημιουργώντας τήν ὀργάνωση 'Εξωτερικοῦ τοῦ ΣΔΕΚΡ καί ἐκλέγοντας τήν ἐπιτροπή τῆς ὀργάνωσης αὐτῆς, ἡ σύσκεψη ἀποφασίζει: νά ὀργανωθοῦν παντοῦ κατά τόπους τμήματα τῆς ὀργάνωσης ἐξωτερικοῦ καί θεωρεῖ ἀπαραίτητο νά τραβήξει σ'αὐτά τά τμήματα ὅλα τά μέλη τοῦ κόμματος, πού συμφωνοῦν νά ὑποστηρίζουν τήν ὀργανωτική ἐπιτροπή τῆς Ρωσίας, τό ΚΟ καί τή «Ραμπότσαγια Γκαζέτα»» («'Αποφάσεις καί ψηφίσματα τῶν συνεδρίων καί τῶν συνδιασκέψεων τοῦ ΚΚΣΕ καί τῶν ὁλομελειῶν τῆς ΚΕ», μερ. Ι., 1954, σελ. 262-263). Στήν ΕΟΕ, πού ἐκλέχτηκε ἀπ'τή σύσκεψη, μπῆκαν οἱ Ν. Α. Σεμάσκο, Μ. Φ. Βλαντίμιρσκι, Ι. Φ. 'Αρμάντ κ.ἄ. 'Η δουλιά τῆς ΕΟΕ γινόταν μέ τήν καθοδήγηση τοῦ Β. Ι. Λένιν.

'Η VI Πανρωσική συνδιάσκεψη (τῆς Πράγας) τοῦ ΣΔΕΚΡ ἐπικυρώνοντας τήν ΕΟΕ, καταδίκασε τή δράση ὅλων τῶν ἀντικομματικῶν ὁμάδων τοῦ ἐξωτερικοῦ καί ἀναγνώρισε τήν ἀπόλυτη ἀνάγκη τῆς ὕπαρξης στό ἐξωτερικό μιᾶς ἑνιαίας κομματικῆς ὀργάνωσης, πού θά δούλευε κάτω ἀπό τόν ἔλεγχο καί τήν καθοδήγηση τῆς ΚΕ.

'Η ΕΟΕ ἔπαιζε σοβαρό ρόλο στή συσπείρωση τῶν κομματικῶν δυνάμεων, στήν πάλη ἐνάντια στούς μενσεβίκους-λικβινταριστές, τούς συμφιλιωτιστές, τούς τροτσκιστές καί τούς ἄλλους ὀπορτουνιστές. 'Η ΕΟΕ ἔπαιρνε θέση σέ ὅλα τά σοβαρότερα γεγονότα στή Ρωσία καί στά μέτρα γιά τήν καθοδήγηση τῆς κομματικῆς δουλιᾶς καί τοῦ ἐπαναστατικοῦ κινήματος τῆς Ρωσίας· βοηθοῦσε ἐπίσης τήν ΚΕ στήν ἔκδοση στό ἐξωτερικό κομματικῆς φιλολογίας.

'Η ΕΟΕ σταμάτησε τή δράση της τό 1917.—*280.*

106 *«'Εργατική 'Εφημερίδα»* («Gazeta Robotnicza»)—παράνομο ὄργανο τῆς 'Επιτροπῆς Βαρσοβίας τῆς σοσιαλδημοκρατίας τῆς Πολωνίας καί τῆς Λιθουανίας· ἔβγαινε ἀπό τό Μάη ὥς τόν 'Οχτώβρη τοῦ 1906. Βγῆκαν 14 φύλλα μέ τή διεύθυνση τοῦ Γκ. Κάμενσκι, καί ὕστερα ἡ ἔκδοση σταμάτησε. Τό 1912, ἔπειτα ἀπό τή διάσπαση τῆς πολωνικῆς σοσιαλδημοκρατίας, ἐμφανίστηκαν δυό ἐπιτροπές Βαρσοβίας καί ἔβγαιναν δυό ὄργανα μέ τόν ἴδιο τίτλο «'Εργατική 'Εφημερίδα»: τή μιά τήν ἔβγαζαν στή Βαρσοβία οἱ ὀπαδοί τῆς Κεντρικῆς καθοδήγησης ('Ιούλης 1911-'Ιούλης 1913) καί τήν ἄλλη, στήν Κρακοβία, ἡ ἀντιπολιτευτική ἐπιτροπή τῆς Βαρσοβίας ('Ιούλης 1911-Φλεβάρης 1916).—*280.*

107 'Ο Λένιν ἔχει ὑπόψη του ἐδῶ τήν «ἑνωτική» σύσκεψη τῶν Βρυξελλῶν πού ἔγινε στίς 16-18 τοῦ 'Ιούλη 1914 καί πού συγκλήθηκε ἀπό τήν 'Εκτελεστι-

κή 'Επιτροπή τοῦ Διεθνοῦς Σοσιαλιστικοῦ Γραφείου «γιά τήν ἀνταλλαγή γνωμῶν» πάνω στό ζήτημα τῆς δυνατότητας ἀποκατάστασης τῆς ἑνότητας στό ΣΔΕΚΡ. Στή σύσκεψη ἀντιπροσωπεύονταν: ἡ ΚΕ τοῦ ΣΔΕΚΡ (μπολσεβίκοι), ἡ 'Οργανωτική 'Επιτροπή (μενσεβίκοι), ἡ πλεχανοφική ὁμάδα «Γεντίνστβο», ἡ ὁμάδα «Βπεριόντ», ἡ Μπούντ, ἡ Σοσιαλδημοκρατία τῆς περιοχῆς Λεττονίας, ἡ σοσιαλδημοκρατία τῆς Λιθουανίας, οἱ πολωνοί σοσιαλδημοκράτες, ἡ πολωνική σοσιαλδημοκρατική ἀντιπολίτευση, τό ΠΠΣ («λεβίτσα»). 'Από τήν 'Εκτελεστική 'Επιτροπή τοῦ ΔΣΓ συμμετεῖχαν οἱ Ε. Βαντερβέλντε, Κ. Χούισμανς, Κ. Κάουτσκι, Α. Νέμετς καί ἄλλοι. Πολύ πρίν ἀπό τή σύσκεψη οἱ καθοδηγητές τοῦ ΔΣΓ συμφώνησαν μυστικά μέ τούς λικβινταριστές γιά κοινή δράση ἐνάντια στούς μπολσεβίκους.

'Ο Λένιν, οἱ μπολσεβίκοι καταλάβαιναν τούς πραγματικούς σκοπούς πού ἐπεδίωκαν οἱ ὀργανωτές τῆς σύσκεψης, ὅμως θεώρησαν σκόπιμο νά πάρουν μέρος σ'αὐτήν, γιατί ἡ ἄρνησή τους δέν θά γινόταν κατανοητή στούς ἐργάτες τῆς Ρωσίας. 'Η ΚΕ τοῦ ΣΔΕΚΡ ἔστειλε στή σύσκεψη τήν ἀντιπροσωπεία της πού ἀποτελοῦνταν ἀπό τήν Ι. Φ. 'Αρμάντ (Πετρόβα), τόν Μ. Φ. Βλαντίμιρσκι (Κάμσκι) καί τόν Ι. Φ. Ποπόφ (Πάβλοφ). 'Ο Λένιν προετοίμασε μέ ἐξαιρετική προσοχή τήν ἀντιπροσωπεία τῆς ΚΕ γιά τή σύσκεψη: ἔγραψε τήν εἰσήγηση καί λεπτομερεῖς ὁδηγίες γιά τήν ἀντιπροσωπεία, τήν ἐφοδίασε μέ τά ἀπαραίτητα ὑλικά, ντοκουμέντα καί συγκεκριμένα στοιχεῖα, πού ξεσκέπαζαν τόν ὀπορτουνισμό τῶν μενσεβίκων-λικβινταριστῶν καί τῶν συμμάχων τους. 'Ο Λένιν ἀπό τό Πορόνιν ὅπου βρισκόταν καθοδηγοῦσε καθημερινά τήν ἀντιπροσωπεία τῆς ΚΕ, ἡ ὁποία διατηροῦσε μαζί του τήν πιό στενή ἐπαφή, καί τῆς ἔδινε πρακτικές ὑποδείξεις καί συμβουλές.

Τήν εἰσήγηση τῆς ΚΕ τοῦ ΣΔΕΚΡ στή σύσκεψη τήν ἔκανε ἡ Ι. Φ. 'Αρμάντ. Οἱ καθοδηγητές τοῦ ΔΣΓ δέν τήν ἄφησαν νά διαβάσει τό κείμενο ὁλόκληρης τῆς εἰσήγησης, γι'αὐτό ἡ 'Αρμάντ ἀναγκάστηκε νά διαβάσει μονάχα μέρος της καί νά ἐκθέσει τούς ὅρους πού πρόβαλλαν οἱ μπολσεβίκοι γιά τήν ἑνότητα. Τούς ὅρους αὐτούς οἱ μενσεβίκοι καί οἱ ἡγέτες τῆς ΙΙ Διεθνοῦς τούς ὑποδέχθηκαν μέ ἀγανάκτηση καί μέ ἀπειλές ἐνάντια στούς μπολσεβίκους. 'Από μέρους τοῦ ΔΣΓ ὁ Κ. Κάουτσκι πρότεινε ἀπόφαση γιά τήν ἑνοποίηση τοῦ ΣΔΕΚΡ, ὑποστηρίζοντας ὅτι στή ρωσική σοσιαλδημοκρατία δέν ὑπάρχουν κανενός εἴδους οὐσιαστικές διαφωνίες πού νά ἐμποδίζουν τήν ἑνότητα. Τόν Κάουτσκι τόν ὑποστήριξαν οἱ ἐκπρόσωποι τῆς ΟΕ καί ὁ Πλεχάνοφ, πού ἐπιτέθηκαν ἄγρια ἐνάντια στήν ἀντιπροσωπεία τῆς ΚΕ καί τόν Λένιν. Στή σύσκεψη ἡ Ρ. Λούξεμπουργκ ἀκολούθησε λαθεμένη θέση, ὑποστηρίζοντας μαζί μέ τόν Πλεχάνοφ, τόν Βαντερβέλντε, τόν Κάουτσκι καί ἄλλους τήν ἑνοποίηση τῶν μπολσεβίκων μέ τούς μενσεβίκους. 'Επειδή ἡ ψήφιση τῆς ἀπόφασης ἔβγαινε ἀπό τά πλαίσια τῶν ἁρμοδιοτήτων τῆς σύσκεψης, πού, ὅπως εἶχε συμφωνηθεῖ, θά ἔπρεπε νά περιοριστεῖ στήν ἀνταλλαγή γνωμῶν, οἱ μπολσεβίκοι καί οἱ λεττονοί σοσιαλδημοκράτες ἀρνήθηκαν νά συμμετάσχουν στήν ψηφοφορία. Ὅμως ἡ ἀπόφαση ψηφίστηκε ἀπό τήν πλειοψηφία.

Οἱ μπολσεβίκοι, πού καθοδηγοῦνταν ἀπό τόν Λένιν, ἀρνήθηκαν νά ὑποταχθοῦν στίς ἀποφάσεις τῆς σύσκεψης τῶν Βρυξελλῶν καί μπροστά στό διεθνές προλεταριάτο ξεσκέπασαν τούς πραγματικούς σκοπούς τῶν «ἑνοποιητῶν». 'Η προσπάθεια διάλυσης τοῦ Μπολσεβίκικου κόμματος, πού ἐπιχειρήθηκε ἀπό τούς ὀπορτουνιστές ἡγέτες τῆς ΙΙ Διεθνοῦς, χρεοκόπησε. —*280.*

108 Ἡ μετάφραση τῆς ἀπόφασης πού δημοσιεύτηκε στήν «Γκαζέτα Ραμποτνίτσα» ἔγινε ἀπό τήν Ν. Κ. Κρούπσκαγια. Στή μετάφραση ἀπό τά πολωνικά ὁ Λένιν ἔκανε προσθῆκες καί διορθώσεις. Στό κείμενο τοῦ γράμματος αὐτές ἀναγράφονται μέ παχιά στοιχεῖα.—*280.*

109 *«Γκβοζντεβισμός»* (ἀπό τό ὄνομα τοῦ μενσεβίκου Κ. Α. Γκβόζντεφ)—πολιτική συνεργασίας μέ τήν ἰμπεριαλιστική ἀστική τάξη.—*282.*

110 *«Τισκινισμός»*—ἀπό τό ὄνομα τοῦ Γιάν Τίσκα (Λ. Ἰογκίχες), ἑνός ἀπό τούς ἡγέτες τῆς πολωνικῆς σοσιαλδημοκρατίας. Γιά τό χαρακτηρισμό τοῦ τισκινισμοῦ βλ. τά ἔργα τοῦ Β. Ι. Λένιν: «Ἡ διάσπαση τῆς πολωνικῆς σοσιαλδημοκρατίας» (Ἅπαντα, 5η ἔκδ., τόμ. 22ος, σελ. 301-306), ««Ἑνωτικοί» κι᾽αὐτοί», «Οἱ ὁμαδοῦλες τοῦ ἐξωτερικοῦ καί οἱ ρῶσοι λικβινταριστές» (Ἅπαντα, 5η ἔκδ., τόμ. 24ος, σελ. 167-169, 176-178) κ.ἄ.—*283.*

111 Ἡ συνέχεια τοῦ κειμένου τοῦ ντοκουμέντου αὐτοῦ ἀποτελεῖ προσθήκη στό «Σχέδιο ἀπόφασης τῆς ΚΕ τοῦ ΣΔΕΚΡ γιά τή διακοπή τῆς ἔκδοσης τοῦ περιοδικοῦ «Κομμουνίστ»», πού στάλθηκε στόν Γκ. Ε. Ζηνόβιεφ.—*285.*

112 *Ἰάπωνες* ὀνόμαζαν τόν Γκ. Πιατακόφ καί τήν Ε. Μπός γιατί κατέφυγαν σάν πρόσφυγες ἀπό τή Ρωσία στήν Ἐλβετία μέσω Ἰαπωνίας.—*285.*

113 Ἡ *«Πρόταση τῆς ΚΕ τοῦ ΣΔΕΚΡ στή δεύτερη σοσιαλιστική συνδιάσκεψη»* γράφτηκε σέ ἀπάντηση τῆς ἔκκλησης τῆς Ι. S. Κ. «Πρός ὅλα τά προσκείμενα κόμματα καί ὁμάδες» καί δημοσιεύτηκε στό «Bulletin» τῆς Ι. S. Κ. τεῦχ. 3 τῆς 29 τοῦ Φλεβάρη 1916.

Ὅταν τέλειωσε ἡ ἐπεξεργασία τῶν θέσεων τῆς «Πρότασης τῆς ΚΕ τοῦ ΣΔΕΚΡ στή δεύτερη σοσιαλιστική συνδιάσκεψη», ὁ Λένιν ὀργάνωσε τή μετάφραση τοῦ ντοκουμέντου στή γερμανική καί τή γαλλική γλώσσα· οἱ θέσεις στάλθηκαν στά τμήματα τοῦ ἐξωτερικοῦ τῶν μπολσεβίκων καί στούς ἀριστερούς διεθνιστές διάφορων χωρῶν (Γαλλίας, Σουηδίας, Ἀγγλίας κ.ἄ.). «Πρέπει—ἔγραφε ὁ Λένιν—μερικές ἑβδομάδες πρίν τή συνδιάσκεψη ὅλοι οἱ ἀριστεροί καί οἱ συμπαθοῦντες νά τίς δοῦν καί νά τίς συζητήσουν» (Κεντρικό κομματικό ἀρχεῖο τοῦ Ἰνστιτούτου μαρξισμοῦ-λενινισμοῦ τῆς ΚΕ τοῦ ΚΚΣΕ). Ἡ «Πρόταση» συζητήθηκε στή σύσκεψη τῶν ἀριστερῶν κατά τή διάρκεια τῆς συνδιάσκεψης τοῦ Κίνταλ.

Τό χειρόγραφο τῆς «Πρότασης» διατηρήθηκε σέ δυό παραλλαγές. Σέ τοῦτο τόν τόμο δημοσιεύονται καί οἱ δυό παραλλαγές (ἡ πρωταρχική ἀπό 15 σημεῖα καί ἡ τελική ἀπό 8).—*287.*

114 Πρόκειται γιά τήν ἔκθεση τοῦ γραμματέα τοῦ Διεθνοῦς σοσιαλιστικοῦ γραφείου Κ. Χούισμανς, στό ἔκτακτο συνέδριο τοῦ Σοσιαλδημοκρατικοῦ ἐργατικοῦ κόμματος τῆς Ὀλλανδίας στό Ἀρνχάιμ στίς 9 τοῦ Γενάρη 1916. Θέλοντας ν᾽ἀποδείξει ὅτι ἡ ΙΙ Διεθνής «δέν πέθανε», ὁ Χούισμανς πρότεινε ἕνα ρεφορμιστικό πρόγραμμα «δημοκρατικῆς εἰρήνης». Ὁ Λένιν ἔκανε κριτική στό πρόγραμμα τοῦ Χούισμανς στή διάλεξή του «Οἱ «ὅροι εἰρήνης» σέ σχέση μέ τό ἐθνικό ζήτημα» (βλ. Λενινιστική Συλλογή, τόμ. XVII, σελ. 237).—*291.*

115 Τό σύνθημα «Ἑνωμένες Πολιτεῖες τῆς Εὐρώπης», πού εἶχε ριχτεῖ ἐπανειλημμένα μέ διάφορες παραλλαγές ἀκόμη καί πρίν τόν πρῶτο παγκόσμιο

πόλεμο, πῆρε ἐξαιρετικά πλατιά διάδοση στή διάρκεια τοῦ πολέμου. Τό σύνθημα αὐτό μαζί μέ τούς ἀστούς πολιτικούς τό προπαγάνδιζαν τότε ἐντατικά καί οἱ ὀπορτουνιστές-καουτσκιστές, καί οἱ τροτσκιστές, πού μιλοῦσαν γιά τή δυνατότητα ἐξάλειψης τοῦ ἀνταγωνισμοῦ καί τῶν πολεμικῶν συγκρούσεων ἀνάμεσα στίς ἰμπεριαλιστικές Δυνάμεις, ἐπινοοῦσαν διάφορα σχέδια συνένωσής τους πάνω σέ εἰρηνική βάση. Ὁ Λένιν, τό Μπολσεβίκικο κόμμα, ξεσκέπασαν τόν ἀντιδραστικό χαρακτήρα τοῦ συνθήματος τῶν καουτσκιστῶν καί τῶν τροτσκιστῶν γιά τήν εἰρηνική ἕνωση τῶν ἰμπεριαλιστικῶν κρατῶν. Στήν πολιτική διακήρυξη τῆς ΚΕ τοῦ ΣΔΕΚΡ «Ὁ πόλεμος καί ἡ σοσιαλδημοκρατία τῆς Ρωσίας», πού δημοσιεύτηκε τήν 1η τοῦ Νοέμβρη 1914 στήν ἐφημερίδα «Σοτσιάλ-Ντεμοκράτ» ὑπογραμμιζόταν ὅτι τό σύνθημα «Ἑνωμένες Πολιτεῖες τῆς Εὐρώπης» εἶναι παράλογο καί κάλπικο «χωρίς τήν ἐπαναστατική ἀνατροπή τῆς γερμανικῆς, τῆς αὐστριακῆς καί τῆς ρωσικῆς μοναρχίας» (Β. Ι. Λένιν, Ἅπαντα, 5η ἔκδ., τόμ. 26ος, σελ. 21).

Ὁ Λένιν, ἀναλύοντας τίς οἰκονομικές συνθῆκες τοῦ ἰμπεριαλισμοῦ στό γνωστό ἄρθρο «Γιά τό σύνθημα τῶν Ἑνωμένων Πολιτειῶν τῆς Εὐρώπης», πού δημοσιεύτηκε στίς 23 τοῦ Αὐγούστου 1915 στήν ἐφημερίδα «Σοτσιάλ-Ντεμοκράτ», ἔδειξε ὅτι «οἱ Ἑνωμένες Πολιτεῖες τῆς Εὐρώπης μέσα σέ καπιταλιστικό καθεστώς εἴτε εἶναι ἀπραγματοποίητες, εἴτε εἶναι ἀντιδραστικές» (Ἅπαντα, 5η ἔκδ., τόμ. 26ος, σελ. 360)· ἀνάμεσα στούς καπιταλιστές καί ἀνάμεσα στίς κυβερνήσεις τους εἶναι δυνατές μονάχα προσωρινές συμφωνίες γιά τήν περιφρούρηση τῆς λείας τους, γιά τή μοιρασιά τῶν ἀποικιῶν σύμφωνα μέ τή δύναμη, ἀνάλογα μέ τό κεφάλαιο, ἀντιδραστικές συμμαχίες γιά κοινή πάλη ἐνάντια στή δημοκρατία καί τό σοσιαλισμό. Γι'αὐτό ὁ Λένιν, οἱ μπολσεβίκοι κατάληξαν στό συμπέρασμα ὅτι τό σύνθημα τῶν «Ἑνωμένων Πολιτειῶν τῆς Εὐρώπης» εἶναι λαθεμένο (βλ. στό ἴδιο, σελ. 363).

Ἡ ἱστορική πείρα καί ἡ σύγχρονη πραγματικότητα ἐπιβεβαιώνουν ὁλοκληρωτικά τήν ὀρθότητα τοῦ λενινιστικοῦ χαρακτηρισμοῦ τοῦ συνθήματος τῶν «Ἑνωμένων Πολιτειῶν τῆς Εὐρώπης». Σήμερα τό σύνθημα αὐτό καλλιεργεῖται ἐντατικά ἀπό τούς ἰμπεριαλιστές καί τούς ὑπηρέτες τους — τούς δεξιούς σοσιαλιστές. Ἐμφανίζουν σάν «Ἑνωμένες Πολιτεῖες τῆς Εὐρώπης» δυτικοευρωπαϊκές ὀργανώσεις καί ἑνώσεις διαφόρων τύπων σάν τό «Εὐρωπαϊκό Συμβούλιο», τήν «Εὐρωπαϊκή κοινοπραξία ἄνθρακα καί χάλυβα» κτλ., πού δημιουργήθηκαν ἀπό τήν ἀστική τάξη γιά τήν κοινή καταλήστευση τῶν ἀποικιῶν, γιά τό δυνάμωμα τῆς ἐκμετάλλευσης τῶν ἐργαζομένων, γιά τήν πάλη ἐνάντια στή δημοκρατία καί τό σοσιαλισμό. — *292.*

116 *«Avanti!»* («Ἐμπρός!») — καθημερινή ἐφημερίδα, Κεντρικό Ὄργανο τοῦ Ἰταλικοῦ σοσιαλιστικοῦ κόμματος· ἱδρύθηκε τό Δεκέμβρη τοῦ 1896 στή Ρώμη. Στά χρόνια τοῦ πρώτου παγκόσμιου πολέμου ἡ ἐφημερίδα ἀκολουθοῦσε ἀσυνεπεῖς διεθνιστικές θέσεις, χωρίς νά κόβει τούς δεσμούς της μέ τούς ρεφορμιστές. Τό 1926 ἡ ἐφημερίδα κλείστηκε ἀπό τή φασιστική κυβέρνηση τοῦ Μουσσολίνι ὅμως ἐξακολουθοῦσε νά βγαίνει (ὄχι κανονικά) στό ἐξωτερικό. Ἀπό τό 1943 βγαίνει ξανά στήν Ἰταλία. — *293.*

117 *Ἡ ἐγκύκλιος τῆς Διεθνοῦς σοσιαλιστικῆς ἐπιτροπῆς* — ἔκκληση τῆς ΔΣΕ «Πρός ὅλα τά προσκείμενα κόμματα καί ὁμάδες» εἶχε ψηφιστεῖ ὁμόφωνα

ἀπό τή σύσκεψη τῆς πλατιᾶς ΔΣΕ πού ἔγινε στή Βέρνη στίς 5-9 Φλεβάρη 1916. Ἡ ἀντιπροσωπεία τῆς ΚΕ τοῦ ΣΔΕΚΡ μ'ἐπικεφαλῆς τόν Λένιν ὑπόβαλε στή σύσκεψη αὐτή δήλωση ὅτι βλέπει τήν ἔκκληση σάν ἕνα βῆμα πρός τά μπρός σέ σχέση μέ τίς ἀποφάσεις τῆς Πρώτης διεθνοῦς σοσιαλιστικῆς συνδιάσκεψης τοῦ Τσίμμερβαλντ, δέν θεωρεῖ ὅμως ὅλες τίς θέσεις της ἱκανοποιητικές. Ἡ ἔκκληση δημοσιεύτηκε στό «Δελτίο» τῆς ΔΣΕ, ἀρ. φύλ. 3, τῆς 29 τοῦ Φλεβάρη 1916 καί στήν ἐφημερίδα «Σοτσιάλ-Ντεμοκράτ», ἀρ. φύλ. 52, τῆς 25 τοῦ Μάρτη 1916.—*297.*

118 Ὁ Λένιν ἔχει ἐδῶ ὑπόψη τήν ἐπίσημη δήλωση τῆς Διεθνοῦς σοσιαλιστικῆς ἐπιτροπῆς μέ ἡμερομηνία 29 τοῦ Σεπτέμβρη 1915, πού δημοσιεύτηκε στό «Δελτίο» τῆς ΔΣΕ, ἀρ. φύλ. 2, τῆς 27 τοῦ Νοέμβρη 1915. Στή δήλωσή της αὐτή ἡ ΔΣΕ, παρά καί ἐνάντια στίς ἀποφάσεις τῆς Πρώτης διεθνοῦς σοσιαλιστικῆς συνδιάσκεψης, ἀνακοίνωνε ὅτι δέχεται ν'αὐτοδιαλυθεῖ μόλις τό Διεθνές Σοσιαλιστικό Γραφεῖο στή Χάγη ξαναρχίσει τή δράση του. Ἔτσι ἡ ΔΣΕ πῆρε τό δρόμο τῆς σύμπραξης γιά τήν ἀναστήλωση τῆς ΙΙ Διεθνοῦς.—*297.*

119 *«Διεθνιστές σοσιαλιστές τῆς Γερμανίας»* («I.S.D.», «Internationale Sozialisten Deutschlands»)—ὁμάδα γερμανῶν ἀριστερῶν σοσιαλδημοκρατῶν, πού ἐμφανίστηκε στά χρόνια τοῦ πρώτου παγκόσμιου πολέμου· ἔντυπο ὄργανο τῆς ὁμάδας ἦταν τό περιοδικό «Lichtstrahlen» («Φωταχτίδες») πού ἔβγαινε στό Βερολίνο ἀπό τό 1913 ὥς τό 1921. Οἱ «διεθνιστές σοσιαλιστές τῆς Γερμανίας» πάλευαν ἀνοιχτά ἐνάντια στόν πόλεμο καί τόν ὀπορτουνισμό καί κρατοῦσαν στή Γερμανία τήν πιό συνεπή στάση στό ζήτημα τοῦ διαχωρισμοῦ ἀπό τό σοσιαλσωβινισμό καί τόν κεντρισμό. Στή συνδιάσκεψη τοῦ Τσίμμερβαλντ ὁ ἐκπρόσωπος τῆς ὁμάδας «Διεθνιστές σοσιαλιστές τῆς Γερμανίας» Γ. Μπόρχαρντ, ἦταν ὁ μοναδικός ἀπό τούς 10 γερμανούς ἀντιπρόσωπους πού ὑπέγραψε τό σχέδιο ἀπόφασης καί τό σχέδιο τῆς διακήρυξης τῆς Ἀριστερᾶς τοῦ Τσίμμερβαλντ. Λίγο ὕστερα ἀπό τή συνδιάσκεψη τό Γραφεῖο τῆς Ἀριστερᾶς τοῦ Τσίμμερβαλντ ἔλαβε εἰδοποίηση ὅτι ἡ ὁμάδα τῶν «Διεθνιστῶν σοσιαλιστῶν τῆς Γερμανίας» προσχώρησε σ'αὐτήν· ἡ ἀνακοίνωση γιά τό ζήτημα αὐτό δημοσιεύτηκε στό «Internationale Flugblätter» («Διεθνῆ πεταχτά φυλλάδια») ἀρ. 1. Ἡ ὁμάδα δέν εἶχε πλατιούς δεσμούς μέ τίς μάζες κι'ὕστερα ἀπό λίγο διαλύθηκε.—*299.*

120 Τό ἄρθρο *«Γιά τό γερμανικό καί τό μή γερμανικό σωβινισμό»* δημοσιεύτηκε στό περιοδικό «Βοπρόσι Στραχοβάνιγια», τεῦχ. 5 (54) τοῦ 1916.

«Βοπρόσι Στραχοβάνιγια» («Ζητήματα Κοινωνικῶν Ἀσφαλίσεων»)—μπολσεβίκικο νόμιμο περιοδικό· ἔβγαινε στήν Πετρούπολη ἀπό τόν Ὀχτώβρη τοῦ 1913 ὥς τό Μάρτη τοῦ 1918 μέ διακοπές. Στά χρόνια τοῦ πρώτου παγκόσμιου πολέμου ἦταν ἡ μοναδική νόμιμη μπολσεβίκικη ἔκδοση στήν Πετρούπολη. Ἔκανε πάλη ὄχι μονάχα γιά τήν πραγματοποίηση τῆς ἐργατικῆς ἀσφάλισης ἀλλά καί γιά τά μπολσεβίκικα «ἀκουτσούρευτα συνθήματα»—τήν 8ωρη ἐργάσιμη μέρα, τή δήμευση τῶν τσιφλικάδικων γαιῶν καί τή λαοκρατική δημοκρατία. Στό περιοδικό συμμετεῖχαν οἱ μπολσεβίκοι Α. Ν. Βινοκούροφ, Ν. Α. Σκρίπνικ, Π. Ι. Στούτσκα, Ν. Μ. Σβέρνικ, οἱ μπολσεβίκοι-βουλευτές τῆς IV Κρατικῆς δούμας, οἱ πληρεξούσιοι τῶν ταμείων ἀσθενείας καί ἁπλοί ἐργάτες.—*301.*

121 Βλ. Φ. Ἔνγκελς «Ὁ ρόλος τῆς βίας στήν ἱστορία» (Κ. Μάρξ καί Φ. Ἔνγκελς. Ἅπαντα, 2η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 21ος, σελ. 445).—*303*.

122 *«Ρούσκογε Ζνάμια»* («Ρωσική σημαία»)—μαυροεκατονταρχίτικη ἐφημερίδα, ὄργανο τῆς «Ἕνωσης τοῦ ρωσικοῦ λαοῦ»· ἔβγαινε στήν Πετρούπολη ἀπό τό 1905 ὥς τό 1917.—*303*.

123 Τό βιβλίο *«Ὁ ἰμπεριαλισμός, ἀνώτατο στάδιο τοῦ καπιταλισμοῦ»* γράφτηκε τό Γενάρη-Ἰούνη τοῦ 1916 στή Ζυρίχη.

Νέα φαινόμενα στήν ἀνάπτυξη τοῦ καπιταλισμοῦ ὁ Λένιν σημείωνε πολύ πρίν ἀρχίσει ὁ πρῶτος παγκόσμιος πόλεμος. Σέ μιά σειρά ἔργα πού γράφτηκαν ἀπό τό 1895 ὥς τό 1913 («Σχέδιο καί ἐξήγηση τοῦ προγράμματος τοῦ σοσιαλδημοκρατικοῦ κόμματος» (1895-1896), «Ὁ πόλεμος μέ τήν Κίνα» (1900), «Τά διδάγματα τῆς κρίσης» (1901), «Ἐσωτερική ἀνασκόπιση» (1901), «Ἡ συγκέντρωση τῆς παραγωγῆς στή Ρωσία» (1912), «Ἡ αὔξηση τοῦ καπιταλιστικοῦ πλούτου» (1913), «Ἡ καθυστερημένη Εὐρώπη καί ἡ πρωτοπόρα Ἀσία» (1913), «Τά ἱστορικά πεπρωμένα τῆς διδασκαλίας τοῦ Κάρλ Μάρξ» (1913), «Σχετικά μέ μερικές ἀγορεύσεις τῶν ἐργατῶν βουλευτῶν» (1912) καί σέ ἄλλα) ὁ Λένιν ἀποκάλυπτε καί ἀνέλυε τά ξεχωριστά γνωρίσματα πού ἦταν χαρακτηριστικά γιά τήν ἐποχή τοῦ ἰμπεριαλισμοῦ: τή συγκέντρωση τῆς παραγωγῆς καί τήν ἀνάπτυξη τῶν μονοπωλίων, τήν ἐξαγωγή κεφαλαίου, τήν πάλη γιά τήν κατάκτηση νέων ἀγορῶν καί σφαιρῶν ἐπιροῆς, τή διεθνικοποίηση τῶν οἰκονομικῶν σχέσεων, τόν παρασιτισμό καί τό σάπισμα τοῦ καπιταλισμοῦ, τό δυνάμωμα τῶν ἀντιθέσεων ἀνάμεσα στήν ἐργασία καί τό κεφάλαιο καί τήν ὄξυνση τῆς ταξικῆς πάλης, τή δημιουργία τῶν ὑλικῶν προϋποθέσεων γιά τό πέρασμα στό σοσιαλισμό. Ὁ Λένιν ἔδινε ἰδιαίτερη προσοχή στό ξεσκέπασμα τῆς ληστρικῆς ἀποικιακῆς πολιτικῆς, στήν πάλη γιά τό μοίρασμα καί τό ξαναμοίρασμα τοῦ κόσμου, στήν προετοιμασία τῶν ἰμπεριαλιστικῶν, κατακτητικῶν πολέμων. Ὁ Λένιν στό ἄρθρο του «Μαρξισμός καί ἀναθεωρητισμός» πού γράφτηκε τό 1908, καταπολεμώντας τίς προσπάθειες ἀναθεώρησης τοῦ μαρξισμοῦ καί τῆς ὑπόσκαψής του ἀπό τά μέσα μέ τή μορφή διορθώσεων καί ἐπανεξέτασης τῆς διδασκαλίας τοῦ Μάρξ, ἰδιαίτερα τῆς θεωρίας τοῦ Μάρξ γιά τίς κρίσεις, ἔγραφε: «Ἄλλαξαν οἱ μορφές, ἡ ἀλληλουχία, ἡ εἰκόνα τῶν χωριστῶν κρίσεων, οἱ κρίσεις ὅμως ἐξακολουθοῦσαν ν'ἀποτελοῦν ἀναπόφευκτο συστατικό μέρος τοῦ καπιταλιστικοῦ συστήματος. Τά καρτέλ καί τά τράστ, συνενώνοντας τήν παραγωγή, δυνάμωναν ταυτόχρονα μπροστά στά μάτια ὅλου τοῦ κόσμου τήν ἀναρχία τῆς παραγωγῆς, τήν ἀβεβαιότητα τοῦ προλεταριάτου γιά τήν αὔριο καί τό ζυγό τοῦ κεφαλαίου, ὀξύνοντας ἔτσι σέ πρωτοφανέρωτο βαθμό τίς ταξικές ἀντιθέσεις. Ὅτι ὁ καπιταλισμός τραβάει στή χρεοκοπία καί μέ τήν ἔννοια τῶν χωριστῶν πολιτικῶν καί οἰκονομικῶν κρίσεων καί μέ τήν ἔννοια τῆς ὁλοκληρωτικῆς κατάρευσης ὅλου τοῦ καπιταλιστικοῦ καθεστῶτος, αὐτό τό ἔδειξαν ἐξαιρετικά καθαρά καί σέ ἐξαιρετικά πλατιά κλίμακα ἀκριβῶς τά νεότατα γιγαντιαῖα τράστ» (Ἅπαντα, 5η ἔκδ., τόμ. 17ος, σελ. 22).

Ὁ Λένιν παρακολουθοῦσε μέ προσοχή καί μελετοῦσε τή νεότατη φιλολογία γιά τόν καπιταλισμό. Αὐτό μαρτυρεῖ ἡ βιβλιοκρισία του γιά τό βιβλίο τοῦ Τζ. Α. Χόμπσον «Ἡ ἐξέλιξη τοῦ σύγχρονου καπιταλισμοῦ» (βλ. Ἅπαντα, 5η ἔκδ., τόμ. 4ος, σελ. 153-156). Τόν Αὔγουστο τοῦ 1904 ὁ Λένιν ἄρχισε νά μεταφράζει τό βιβλίο τοῦ Χόμπσον «Ὁ ἰμπεριαλισμός» (βλ.

Ἅπαντα, 4η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 37ος, σελ. 287). Τό χειρόγραφο τῆς μετάφρασης αὐτῆς τοῦ Λένιν ὥς τά τώρα δέν βρέθηκε.

Ὁ Λένιν ἀσχολήθηκε μέ τήν ὁλόπλευρη ἔννοια τοῦ μονοπωλιακοῦ σταδίου τῆς ἀνάπτυξης τοῦ καπιταλισμοῦ ἀπό τίς ἀρχές τοῦ πρώτου παγκόσμιου πολέμου. Αὐτό τό ἀπαιτοῦσαν τά συμφέροντα τῆς ἐπαναστατικῆς πάλης τῆς ἐργατικῆς τάξης τῆς Ρωσίας καί τῶν ἄλλων καπιταλιστικῶν χωρῶν. Γιά τή σωστή καθοδήγηση τοῦ ἐπαναστατικοῦ κινήματος καί τήν ἀποτελεσματική πάλη ἐνάντια στήν ἰδεολογία τῆς ἰμπεριαλιστικῆς ἀντίδρασης, ἐνάντια στή ρεφορμιστική πολιτική τοῦ συμβιβασμοῦ μέ τούς ἰμπεριαλιστές ἦταν ἀπαραίτητο νά «γίνει κατανοητό τό βασικό οἰκονομικό πρόβλημα, πού χωρίς τή μελέτη του δέν μπορεῖ νά καταλάβει κανείς τίποτε ἀπό τήν ἐκτίμηση τοῦ σύγχρονου πολέμου καί τῆς σύγχρονης πολιτικῆς καί συγκεκριμένα: τό πρόβλημα τῆς οἰκονομικῆς οὐσίας τοῦ ἰμπεριαλισμοῦ» (σέ τοῦτο τόν τόμο σελ. 308).

Ὁ Λένιν καταπιάστηκε στά σοβαρά μέ τή μελέτη τῆς φιλολογίας γιά τόν ἰμπεριαλισμό, καθώς φαίνεται, ἀπό τά μέσα τοῦ 1915, ὅταν ζοῦσε στή Βέρνη (στήν Ἐλβετία)· τότε ἄρχισε νά καταρτίζει τή βιβλιογραφία, νά ἐπεξεργάζεται τά σχέδια τῆς ἐργασίας, νά κρατάει περικοπές καί σημειώσεις, νά γράφει περιλήψεις. Τά προπαρασκευαστικά ὑλικά γιά τό βιβλίο «Ὁ ἰμπεριαλισμός, ἀνώτατο στάδιο τοῦ καπιταλισμοῦ» («Τετράδια γιά τόν ἰμπεριαλισμό»), ἀποτελοῦν 50 περίπου τυπογραφικά φύλλα. Περιέχουν σημειώσεις ἀπό 148 βιβλία (ἀνάμεσα σ᾽αὐτά συμπεριλαμβάνονται 106 γερμανικά, 23 γαλλικά, 17 ἀγγλικά καί 2 σέ ρωσική μετάφραση) καί ἀπό 232 ἄρθρα (ἀπό τά ὁποῖα 206 γερμανικά, 13 γαλλικά καί 13 ἀγγλικά), δημοσιευμένα σέ 49 διάφορες περιοδικές ἐκδόσεις (34 γερμανικές, 7 γαλλικές καί 8 ἀγγλικές).

Στίς ἀρχές τοῦ Γενάρη 1916 ὁ Λένιν δέχτηκε τήν πρόταση νά γράψει βιβλίο γιά τόν ἰμπεριαλισμό, προοριζόμενο γιά τό νόμιμο Ἐκδοτικό οἶκο «Πάρους», πού εἶχε ἱδρυθεῖ τό Δεκέμβρη τοῦ 1915 στήν Πετρούπολη. Σέ γράμμα του πρός τόν Α. Μ. Γκόρκι τῆς 29 τοῦ Δεκέμβρη 1915 (11 τοῦ Γενάρη 1916) ὁ Λένιν ἔγραφε: «Ἀρχίζω τή δουλιά πάνω στήν μπροσούρα γιά τόν ἰμπεριαλισμό» (Ἅπαντα, 4η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 35ος, σελ. 166). Στό πρῶτο δεκαπενθήμερο τοῦ Φλεβάρη 1916 ὁ Λένιν ἀπό τή Βέρνη πέρασε στή Ζυρίχη, ὅπου συνέχισε νά συγκεντρώνει καί νά ἐπεξεργάζεται ὑλικά γιά τόν ἰμπεριαλισμό. Δουλεύοντας πάνω στό βιβλίο «Ὁ ἰμπεριαλισμός, ἀνώτατο στάδιο τοῦ καπιταλισμοῦ», στή βιβλιοθήκη τοῦ Καντονίου τῆς Ζυρίχης ὁ Λένιν παράγγελνε βιβλία καί ἀπό ἄλλες πόλεις.

Στίς 19 τοῦ Ἰούνη (2 τοῦ Ἰούλη) 1916 ὁ Λένιν ἔγραφε στόν Μ. Ν. Ποκρόβσκι, ὁ ὁποῖος ζοῦσε στή Γαλλία καί διηύθυνε τήν ἔκδοση μιᾶς σειρᾶς ἀπό μπροσοῦρες πού ἔβγαζε τό Ἐκδοτικό «Πάρους» γιά τά κράτη τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης στήν περίοδο τοῦ πρώτου παγκόσμιου πολέμου: «Σᾶς στέλνω σήμερα μέ συστημένο ταχυδρομικό δέμα τά χειρόγραφα» (στό ἴδιο, σελ. 178). Τά χειρόγραφα πού συνοδεύονταν ταυτόχρονα μέ γράμμα δέν ἔφτασαν στόν Ποκρόβσκι καί ὁ Λένιν ὑποχρεώθηκε νά ξαναστείλει ἄλλα. Ἐκτός ἀπ᾽αὐτό, τό Ἐκδοτικό πρότεινε νά περικοποῦν τά ἤδη ἕτοιμα χειρόγραφα ἀπό 5 σέ τρία τυπογραφικά φύλλα· ὅμως ὁ Λένιν δέν περιέκοψε τό ἔργο, γιατί, σύμφωνα μέ τά λόγια του, «νά συντομεύσεις τό βιβλίο ἀκόμη μιά φορά μέχρι τά 3 τυπογραφικά φύλλα, ἦταν πράγμα ἀπολύτως ἀδύνατο» (στό ἴδιο).

Ὅταν τό βιβλίο ἔφτασε στό Ἐκδοτικό, τά μενσεβίκικα στοιχεῖα, πού

βρίσκονταν στή διεύθυνση τοῦ 'Εκδοτικοῦ, ἔβγαλαν ἀπό τό βιβλίο τήν αὐστηρή κριτική στόν Κάουτσκι καί τόν Μάρτοφ κι'ἔκαναν στό χειρόγραφο διορθώσεις, πού ὄχι μόνο ἐξαφάνιζαν τήν ἰδιομορφία τοῦ στύλ τοῦ Λένιν, ἀλλά καί διαστρέβλωναν τίς σκέψεις του. Τή λέξη «μετεξέλιξη» (τοῦ καπιταλισμοῦ σέ ἰμπεριαλισμό) τήν ἄλλαξαν μέ τή λέξη «μετατροπή», τή φράση «ἀντιδραστικός χαρακτήρας» (τῆς θεωρίας τοῦ «ὑπεριμπεριαλισμοῦ») μέ τίς λέξεις «καθυστερημένος χαρακτήρας», κτλ. Στά μέσα τοῦ 1917 τό βιβλίο τυπώθηκε μέ τόν τίτλο «'Ο ἰμπεριαλισμός, νεότατος σταθμός τοῦ καπιταλισμοῦ (ἐκλαϊκευτική μελέτη)» μέ πρόλογο τοῦ Λένιν πού εἶχε τήν ἡμερομηνία 26 τοῦ 'Απρίλη 1917.—*305.*

124 'Ο πρόλογος αὐτός πρωτοδημοσιεύτηκε τόν 'Οχτώβρη τοῦ 1921 μέ τόν τίτλο «'Ιμπεριαλισμός καί καπιταλισμός» στό 18ο τεῦχος τοῦ περιοδικοῦ «Κομμουνιστική Διεθνής». "Οταν ζοῦσε ὁ Λένιν ὁρισμένες ἐκδόσεις τοῦ βιβλίου «'Ο ἰμπεριαλισμός, ἀνώτατο στάδιο τοῦ καπιταλισμοῦ» βγῆκαν: στά γερμανικά τό 1921 καί στά γαλλικά καί ἀγγλικά (μή πλήρεις) τό 1923.—*309.*

125 *'Η εἰρήνη τοῦ Μπρέστ Λιτόβσκ* κλείστηκε ἀνάμεσα στή Σοβιετική Ρωσία καί τίς χῶρες τοῦ γερμανικοῦ συνασπισμοῦ (Γερμανία, Αὐστροουγγαρία, Βουλγαρία καί Τουρκία) στό Μπρέστ-Λιτόβσκ στίς 3 τοῦ Μάρτη 1918 καί ἐπικυρώθηκε στίς 15 τοῦ Μάρτη ἀπό τό IV "Εκτακτο Πανρωσικό συνέδριο τῶν Σοβιέτ. Μετά τή νίκη τῆς ἐπανάστασης στή Γερμανία, πού γκρέμισε τό μοναρχικό καθεστώς, στίς 13 τοῦ Νοέμβρη 1918 ἡ Πανρωσική Κεντρική 'Εκτελεστική 'Επιτροπή (ΠΚΕΕ) ἀνακοίνωσε τήν ἀκύρωση τῆς ληστρικῆς καί ἄδικης συνθήκης τοῦ Μπρέστ-Λιτόβσκ.—*311.*

126 *Εἰρήνη τῶν Βερσαλλιῶν*—ἰμπεριαλιστική συνθήκη, πού ἐπέβαλε ἡ 'Αντάντ στή Γερμανία, ἡ ὁποία ἡττήθηκε στόν πρῶτο παγκόσμιο πόλεμο τοῦ 1914-1918· ὑπογράφτηκε στίς 28 τοῦ 'Ιούνη 1919 στίς Βερσαλλίες (Γαλλία).—*311.*

127 *«Οὐιλσωνισμός»*—ἀπό τό ὄνομα τοῦ Β. Οὐίλσων, προέδρου τῶν ΕΠΑ ἀπό τό 1913 ὥς τό 1921. Στόν πρῶτο χρόνο τῆς προεδρίας του ὁ Οὐΐλσων πέτυχε τήν ψήφιση μιᾶς σειρᾶς νόμων (γιά τήν προοδευτική φορολογία τοῦ εἰσοδήματος, τό νόμο ἐνάντια στά τράστ κ.ἄ.) πού τούς ὀνόμασε δημαγωγικά ἐποχή «τῆς νέας ἐλευθερίας». 'Ο Οὐΐλσων, ἔγραφε ὁ Λένιν, εἶναι τό εἴδωλο τῶν μικροαστῶν καί τῶν πασιφιστῶν, πού ἔλπιζαν ὅτι «θά σώσει τήν «κοινωνική εἰρήνη», θά συμφιλιώσει τούς ἐκμεταλλευτές μέ τούς ἐκμεταλλευόμενους, θά κάνει κοινωνικές μεταρυθμίσεις» ("Απαντα, 4η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 31ος, σελ. 199). Τή ληστρική ἐξωτερική πολιτική τοῦ ἀμερικανικοῦ ἰμπεριαλισμοῦ ὁ Οὐΐλσων καί οἱ ὀπαδοί του τήν κάλυπταν μέ τά ὑποκριτικά δημαγωγικά συνθήματα καί τίς λογοκοπίες γιά «τή δημοκρατία» καί τήν «ἕνωση τῶν λαῶν». 'Ο Λένιν ἔγραφε ὅτι «ἡ ἐξιδανικευμένη ρεπουμπλικάνικη δημοκρατία τοῦ Οὐΐλσων *ἀποδείχτηκε* στήν πράξη μιά μορφή τοῦ πιό ἔξαλλου ἰμπεριαλισμοῦ, τῆς πιό ἀδιάντροπης καταπίεσης καί κατάπνιξης τῶν ἀδύνατων καί μικρῶν λαῶν» ("Απαντα, 4η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 28ος, σελ. 169). 'Ο Οὐΐλσων ἀπό τίς πρῶτες μέρες τῆς Σοβιετικῆς ἐξουσίας ἦταν ἕνας ἀπό τούς ἐμπνευστές καί τούς ὀργανωτές τῆς ἐπέμβασης ἐνάντια στή Σοβιετική Ρωσία. Γιά νά ἀντιδράσει στή βαθιά ἐπίδραση πού ἀσκοῦσε στίς λαϊκές μάζες ὅλων τῶν χωρῶν ἡ εἰρηνική πολιτική τῆς Σοβιετικῆς κυβέρνησης, ὁ

Οὔϊλσων παρουσίασε ἕνα δημαγωγικό «Πρόγραμμα εἰρήνης» πού τό διατύπωσε σέ «14 σημεῖα» καί τό ὁποῖο εἶχε σκοπό νά συγκαλύψει τήν ἐπιθετική πολιτική τῶν ΕΠΑ. Ἡ ἀμερικανική προπαγάνδα καί ὁ ἀστικός τύπος τῆς Εὐρώπης δημιουργοῦσαν γύρω ἀπό τόν Οὔϊλσων τήν ψεύτικη αἴγλη τοῦ ἀγωνιστῆ τῆς εἰρήνης. Ὡστόσο ἡ ὑποκρισία τῆς μικροαστικῆς λογοκοπίας τοῦ Οὔϊλσων καί τῶν «Οὐϊλσωνιστῶν» πολύ γρήγορα ξεσκεπάστηκε μέ τήν ἀντιδραστική ἀντεργατική πολιτική στό ἐσωτερικό τῆς χώρας καί μέ τήν ἐξωτερική ἐπιθετική πολιτική τῶν ΕΠΑ.—*311.*

128 Ὁ Β. Ι. Λένιν ἔχει ἐδῶ ὑπόψη τή II Διεθνή (τῆς Βέρνης), πού ἱδρύθηκε στή συνδιάσκεψη τῶν σοσιαλιστικῶν κομμάτων στή Βέρνη τό Φλεβάρη τοῦ 1919 ἀπό τούς ἡγέτες τῶν δυτικοευρωπαϊκῶν σοσιαλιστικῶν κομμάτων, στή θέση τῆς II Διεθνοῦς, πού ἔπαψε νά ὑπάρχει ἀπό τίς ἀρχές τοῦ πρώτου παγκόσμιου πολέμου. Ἡ Διεθνής τῆς Βέρνης οὐσιαστικά ἔπαιξε τό ρόλο τοῦ ὑπηρέτη τῆς διεθνοῦς ἀστικῆς τάξης. «Εἶναι μιά πραγματική κίτρινη Διεθνής»,—ἔτσι τή χαρακτήριζε ὁ Β. Ι. Λένιν (Ἅπαντα, 4η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 29ος, σελ. 285).—*312.*

129 *Ἀνεξάρτητο Σοσιαλδημοκρατικό κόμμα τῆς Γερμανίας*—κεντριστικό κόμμα, πού δημιουργήθηκε τόν Ἀπρίλη τοῦ 1917 στό ἱδρυτικό συνέδριο τῆς Γκότα. Σέ συνθῆκες ἐπαναστατικῆς ἀνόδου, πού στό δυνάμωμά της εἶχε μεγάλη ἐπίδραση ἡ ἀστικοδημοκρατική ἐπανάσταση τοῦ Φλεβάρη στή Ρωσία, ἡ ὀπορτουνιστική καθοδήγηση τοῦ Σοσιαλδημοκρατικοῦ κόμματος τῆς Γερμανίας ἔχανε ὅλο καί πιό πολύ τήν ἐμπιστοσύνη τῶν ἁπλῶν μελῶν τοῦ κόμματος. Γιά νά κατευνάσουν τή δυσαρέσκεια τῶν μαζῶν, νά τίς ἀποτραβήξουν ἀπό τήν ἐπαναστατική πάλη καί νά προλάβουν τή δημιουργία ἐπαναστατικοῦ κόμματος τῆς ἐργατικῆς τάξης, οἱ ἡγέτες τοῦ κεντρισμοῦ ἐπεχείρησαν νά φτιάξουν ἕνα τέτιο κόμμα, πού μέ τή βοήθειά του θά μποροῦσαν νά κρατοῦν τίς μάζες κάτω ἀπό τήν ἐπιροή τους. Τέτιο ἔπρεπε νά γίνει τό «Ἀνεξάρτητο Σοσιαλδημοκρατικό κόμμα τῆς Γερμανίας». Οἱ «ἀνεξαρτιστές», καλυπτόμενοι μέ κεντριστικές φράσεις, κήρυσσαν τήν «ἑνότητα» μέ τούς σοσιαλσωβινιστές, κατρακυλοῦσαν ὥς τήν ἄρνηση τῆς ταξικῆς πάλης. Τό βασικό μέρος τοῦ κόμματος τό ἀποτελοῦσε ἡ καουτσκική ὀργάνωση «Ἐργατική κοινότητα».

Γιά λίγο διάστημα στό κόμμα εἶχε μπεῖ ἡ ὁμάδα «Σπάρτακος», πού ταυτόχρονα διατηροῦσε τήν ὀργανωτική καί πολιτική αὐτοτέλειά της, ἐξακολουθώντας τήν παράνομη δουλιά καί πάλη γιά τή χειραφέτηση τῶν μαζῶν ἀπό τήν ἐπιροή τῶν κεντριστῶν ἡγετῶν. Τό 1918 ἡ «Ἕνωση τοῦ Σπάρτακου» ἀποχώρησε ἀπό τό «Ἀνεξάρτητο Σοσιαλδημοκρατικό κόμμα» καί στή βάση της δημιουργήθηκε τό Κομμουνιστικό κόμμα τῆς Γερμανίας.

Τόν Ὀχτώβρη τοῦ 1920 στό συνέδριο τοῦ «Ἀνεξάρτητου Σοσιαλδημοκρατικοῦ κόμματος» στή Χάλλη ἔγινε διάσπαση. Σημαντική μερίδα του ἑνώθηκε τό Δεκέμβρη τοῦ 1920 μέ τό Κομμουνιστικό κόμμα τῆς Γερμανίας. Τά δεξιά στοιχεῖα σχημάτισαν χωριστό κόμμα καί πῆραν τόν παλιό τίτλο: «Ἀνεξάρτητο Σοσιαλδημοκρατικό κόμμα τῆς Γερμανίας». Τό Κόμμα ὑπῆρχε ὥς τό 1922.—*313.*

130 *Σπαρτακιστές*—ἐπαναστατική ὀργάνωση τῶν ἀριστερῶν γερμανῶν σοσιαλδημοκρατῶν· σχηματίστηκε τό Γενάρη τοῦ 1916 μέ ἐπικεφαλῆς τούς Κ. Λῆμπκνεχτ, Ρ. Λούξεμπουργκ, Φ. Μέρινγκ, Κ. Τσέτκιν, Ι. Μαρχλέβσκι, Λ.

'Ιογκίχες (Τίσκα), Β. Πίκ. Τόν 'Απρίλη τοῦ 1915 ἡ Ρ. Λούξεμπουργκ καί ὁ Φ. Μέρινγκ ἵδρυσαν τό περιοδικό «Die Internationale» πού γύρω του συσπειρώθηκε ἡ βασική ὁμάδα τῶν ἀριστερῶν σοσιαλδημοκρατῶν τῆς Γερμανίας. 'Από τό 1916 ἡ ὁμάδα «'Η Διεθνής», ἐκτός ἀπό τά πολιτικά φυλλάδια, πού εἶχαν ἐκδοθεῖ τό 1915, ἄρχισε νά βγάζει παράνομα καί νά κυκλοφορεῖ τά «Πολιτικά γράμματα» μέ τήν ὑπογραφή «Σπάρτακος» (πού ἔβγαιναν τακτικά μέχρι τόν 'Οχτώβρη τοῦ 1918) καί ἡ ὁμάδα «'Η Διεθνής» ἄρχισε νά ὀνομάζεται ὁμάδα «Σπάρτακος». Οἱ σπαρτακιστές ἔκαναν ἐπαναστατική προπαγάνδα στίς μάζες, ὀργάνωναν μαζικές ἀντιπολεμικές ἐκδηλώσεις, καθοδηγοῦσαν ἀπεργίες, ξεσκέπαζαν τόν ἰμπεριαλιστικό χαρακτήρα τοῦ παγκόσμιου πολέμου καί τήν προδοσία τῶν ὀπορτουνιστῶν ἡγετῶν τῆς σοσιαλδημοκρατίας. Οἱ σπαρτακιστές ὅμως ἔκαναν σοβαρά λάθη στά ζητήματα τῆς θεωρίας καί τῆς πολιτικῆς: ἀρνοῦνταν τή δυνατότητα τῶν ἐθνικοαπελευθερωτικῶν πολέμων στήν ἐποχή τοῦ ἰμπεριαλισμοῦ, δέν κρατοῦσαν συνεπή θέση στό ζήτημα τοῦ συνθήματος τῆς μετατροπῆς τοῦ ἰμπεριαλιστικοῦ πολέμου σέ ἐμφύλιο πόλεμο, ὑποτιμοῦσαν τό ρόλο τοῦ προλεταριακοῦ κόμματος σάν πρωτοπορίας τῆς ἐργατικῆς τάξης, ὑποτιμοῦσαν τήν ἀγροτιά σάν σύμμαχο τοῦ προλεταριάτου, φοβοῦνταν τήν ἀποφασιστική ρήξη μέ τούς ὀπορτουνιστές. 'Ο Λένιν ἐπανειλημμένα ἔκανε κριτική στά λάθη αὐτά τῶν γερμανῶν ἀριστερῶν σοσιαλδημοκρατῶν (βλ. «Γιά τήν μπροσούρα τοῦ Γιούνιους», «Σχετικά μέ τή γελοιογραφία τοῦ μαρξισμοῦ καί τόν «ἰμπεριαλιστικό οἰκονομισμό»» κ.ἄ.).

Τόν 'Απρίλη τοῦ 1917 οἱ σπαρτακιστές μπῆκαν στό κεντριστικό «'Ανεξάρτητο Σοσιαλδημοκρατικό κόμμα τῆς Γερμανίας», διατηρώντας μέσα σ'αὐτό τήν ὀργανωτική τους αὐτοτέλεια. Τό Νοέμβρη τοῦ 1918, στή διάρκεια τῆς ἐπανάστασης στή Γερμανία, οἱ σπαρτακιστές σχημάτισαν τήν «"Ενωση τοῦ Σπάρτακου» καί, δημοσιεύοντας στίς 14 τοῦ Δεκέμβρη 1918 τό πρόγραμμά τους, ξέκοψαν ἀπό τούς «ἀνεξάρτητους». Στίς 30 τοῦ Δεκέμβρη 1918-1η τοῦ Γενάρη 1919 οἱ σπαρτακιστές ἵδρυσαν τό Κομμουνιστικό κόμμα τῆς Γερμανίας.—*313.*

131 *«Βερσαλλιέροι»*—οἱ πιό ἄσπονδοι ἐχθροί τῆς Κομμούνας τοῦ Παρισιοῦ τοῦ 1871, ὀπαδοί τῆς γαλλικῆς ἀντεπαναστατικῆς ἀστικῆς κυβέρνησης μέ ἐπικεφαλῆς τόν Α. Θιέρσο, πού εἶχε ἐγκατασταθεῖ στίς Βερσαλλίες ὕστερα ἀπό τή νίκη τῆς Κομμούνας. Οἱ Βερσαλλιέροι στή διάρκεια τῆς κατάπνιξης τῆς Παρισινῆς Κομμούνας ἐξόντωναν μέ πρωτάκουστη ἀγριότητα τούς κομμουνάρους. "Υστερα ἀπό τό 1871 ἡ λέξη «βερσαλλιέροι» ἔγινε συνώνυμο τῆς ἀποθηριωμένης ἀντεπανάστασης.—*314.*

132 Λεπτομερειακή ἀνάλυση καί περίληψη τοῦ βιβλίου τοῦ Τζ. Α. Χόμπσον «Imperialism. A study» («'Ο ἰμπεριαλισμός. Μελέτη») (Λονδίνο. 1902) ἔγινε στά «Τετράδια γιά τόν ἰμπεριαλισμό» τοῦ Λένιν (βλ. "Απαντα, 4η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 39ος, σελ. 381-414). Τό 1904 ὁ Λένιν μετέφρασε τό βιβλίο τοῦ Χόμπσον στά ρωσικά (βλ. "Απαντα, 4η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 37ος, σελ. 287)· τό χειρόγραφο τῆς μετάφρασης, πού ἔκανε ὁ Λένιν, ὥς τά τώρα δέν βρέθηκε. 'Ο Λένιν ἔγραφε γιά τό βιβλίο τοῦ Χόμπσον ὅτι «γενικά εἶναι χρήσιμο καί ἰδιαίτερα εἶναι χρήσιμο, γιατί βοηθάει στό ξεσκέπασμα τῆς βασικῆς ψευτιᾶς τοῦ καουτσκισμοῦ στό ζήτημα αὐτό» ("Απαντα, 4η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 39ος, σελ. 91). 'Ο Λένιν, κάνοντας χρήση τοῦ πλούσιου σέ στοιχεῖα ὑλικοῦ τοῦ βιβλίου τοῦ Χόμπσον, ταυτόχρονα ἔκανε κριτική τῶν ρεφορμιστικῶν του

συμπερασμάτων καί τῆς προσπάθειάς του νά ὑπερασπίσει μέ συγκαλυμένο τρόπο τόν ἰμπεριαλισμό.—*315.*

133 'Ο Λένιν στό ἔργο του «'Ο ἰμπεριαλισμός, ἀνώτατο στάδιο τοῦ καπιταλισμοῦ» καί στά «Τετράδια γιά τόν ἰμπεριαλισμό» ἐπανειλημμένα ἀναφέρεται στό βιβλίο τοῦ Ρ. Χίλφερντινγκ «Τό χρηματιστικό κεφάλαιο». 'Ο Λένιν, κάνοντας χρήση τῶν συγκεκριμένων στοιχείων τῆς πηγῆς αὐτῆς γιά τό χαρακτηρισμό ὁρισμένων πλευρῶν τοῦ μονοπωλιακοῦ καπιταλισμοῦ, ταυτόχρονα κάνει κριτική στόν συγγραφέα γιά τίς μή μαρξιστικές του θέσεις καί συμπεράσματα σέ σπουδαιότατα ζητήματα τοῦ ἰμπεριαλισμοῦ. Στά «Τετράδια γιά τόν ἰμπεριαλισμό» ὁ Λένιν χαρακτηρίζει τόν Χίλφερντινγκ—ἕναν ἀπό τούς ἡγέτες τῆς ΙΙ Διεθνοῦς—σάν καντιανό καί καουτσκιστή, μεταρυθμιστή καί «συμβουλάτορα τῆς ἰμπεριαλιστικῆς ἀστικῆς τάξης» ("Απαντα, 4η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 39ος, σελ. 592). 'Ο Χίλφερντινγκ, ἀποσπώντας τήν πολιτική ἀπό τήν οἰκονομία, δίνει στό βιβλίο του λαθεμένο ὁρισμό τοῦ ἰμπεριαλισμοῦ καί τοῦ χρηματιστικοῦ κεφαλαίου· συγκαλύπτει τόν ἀποφασιστικό ρόλο τῶν μονοπωλίων στήν ἐποχή τοῦ ἰμπεριαλισμοῦ καί τήν ὄξυνση ὅλων του τῶν ἀντιθέσεων, ἀγνοεῖ ἐπίσης τά κύρια χαρακτηριστικά τοῦ ἰμπεριαλισμοῦ, ὅπως τό μοίρασμα τοῦ κόσμου καί τήν πάλη γιά τό ξαναμοίρασμά του, τόν παρασιτισμό καί τό σάπισμα τοῦ καπιταλισμοῦ. Παρά τά σοβαρά λάθη, τό βιβλίο τοῦ Χίλφερντινγκ ἔπαιξε ὁρισμένο θετικό ρόλο στή μελέτη τῆς νεότατης φάσης τῆς ἀνάπτυξης τοῦ καπιταλισμοῦ.—*315.*

134 Πρόκειται γιά τήν ἀπόφαση πού πάρθηκε στίς 20 τοῦ Σεπτέμβρη 1912 στό συνέδριο τῆς γερμανικῆς σοσιαλδημοκρατίας στό Χέμνιτς γιά τό ζήτημα τοῦ ἰμπεριαλισμοῦ καί τῆς στάσης τῶν σοσιαλιστῶν ἀπέναντι στόν πόλεμο. Στήν ἀπόφαση καταδικαζόταν ἡ ἰμπεριαλιστική πολιτική καί ὑπογραμμιζόταν ἡ σπουδαιότητα τῆς πάλης γιά τήν εἰρήνη: «Τό συνέδριο τοῦ κόμματος διαδηλώνει τήν ἀποφασιστική του θέληση νά κάνει τό πᾶν γιά νά ἀποκατασταθεῖ ἡ ἀλληλοκατανόηση ἀνάμεσα στά ἔθνη καί νά διαφυλαχτεῖ ἡ εἰρήνη. Τό συνέδριο ἀπαιτεῖ νά μπεῖ μέ διεθνεῖς συμφωνίες τέρμα στόν ἔξαλλο ἀνταγωνισμό τῶν ἐξοπλισμῶν, πού ἀπειλοῦν τήν εἰρήνη καί πού ὁδηγοῦν μέ γρήγορα βήματα τήν ἀνθρωπότητα στήν πιό φοβερή καταστροφή... Τό συνέδριο περιμένει ἀπό τά μέλη τοῦ κόμματος ὅτι θά διαθέτουν ἀκούραστα ὅλες τους τίς δυνάμεις... γιά νά διεξάγουν μέ πολλαπλασιασμένη δραστηριότητα τήν πάλη ἐνάντια στόν ἰμπεριαλισμό μέχρις ὅτου ἀνατραπεῖ αὐτός» («Handbuch der sozialdemokratischen Parteitage von 1910 bis 1913», München, 1917, S. 243-244).—*315.*

135 Στήν περίοδο πού πέρασε, ὕστερα ἀπό τήν ἀνάλυση πού ἔκανε ὁ Λένιν, ἡ συγκέντρωση τῆς παραγωγῆς στίς 'Ενωμένες Πολιτεῖες τῆς 'Αμερικῆς ἔφθασε σέ ἀκόμη μεγαλύτερα ὕψη. Τά μονοπώλια, συγκεντρώνοντας στά χέρια τους σημαντικό μέρος τοῦ δυναμικοῦ τῆς παραγωγῆς καί τῆς κατανάλωσης τῶν προϊόντων τῶν βασικῶν κλάδων τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας, παίζουν ἀποφασιστικό ρόλο στήν οἰκονομία καί τήν πολιτική τῶν ΕΠΑ. Τό 1954 σέ 43 κλάδους τῆς βιομηχανίας τῶν ΕΠΑ 4 μεγάλες ἑνώσεις συγκέντρωναν στά χέρια τους πάνω ἀπό τά 75% τῶν παραγόμενων προϊόντων· σέ 102 κλάδους—ἀπό τά 50 ὥς τά 74%, καί σέ 162 κλάδους—ἀπό τά 25 ὥς τά 49%. Τό 1958 στίς ΕΠΑ ὁ ἀριθμός τῶν βιομηχανικῶν

έταιριών ύπολογιζόταν σέ 373 χιλιάδες· ή κάθε μιά άπό τίς 343 ένώσεις τό 1958 είχε κύκλο έργασιών πού ξεπερνοΰσε τά 100 έκατομμύρια δολλάρια. Τά 50% τών έργαζομένων μισθωτών (χωρίς τήν άγροτική οικονομία καί τούς δημόσιους ύπαλλήλους) έξαρτιόνταν άπό 200 μεγάλες ένώσεις. 'Ανάμεσα στίς πιό μεγάλες βιομηχανικές ένώσεις ξεχωρίζουν μερικές δεκάδες γιγάντων, καί άπ'αύτές οί 36 έχουν κύκλο έργασιών πάνω άπό 1 δισεκατομμύριο δολλάρια καί 22 έχουν ένεργητικό 1 ή καί παραπάνω δισεκατομμύρια δολλάρια. Οί 36 αύτές ένώσεις πήραν τά 37% όλων τών κερδών καί 500 μεγάλα βιομηχανικά μονοπώλια—τά 76% όλων τών κερδών τών βιομηχανικών ένώσεων.—*317.*

136 *«Die Bank»* («'Η Τράπεζα»)—*περιοδικό τών γερμανών χρηματιστών πού έβγαινε στό Βερολίνο άπό τό 1908 μέχρι τό 1943.* 'Ο Λένιν στήν προπαρασκευαστική δουλιά του γιά τό βιβλίο «'Ο ίμπεριαλισμός, άνώτατο στάδιο τοΰ καπιταλισμοΰ» έπανειλημμένα μελετάει άρθρα καί ύλικά πού είναι δημοσιευμένα στό περιοδικό αύτό (βλ. Άπαντα, 4η ρωσ. έκδ., τόμ. 39ος, σελ. 51-67, 150-172, 469-470 καί σέ πολλές άλλες).—*330.*

137 'Ο Λένιν έκανε λεπτομερειακή άνάλυση τοΰ βιβλίου τοΰ Ο. Γιάιντελς «Das Verhältnis der deutschen Großbanken zur Industrie mit besonderer Berücksichtigung der Eisenindustrie» (Λειψία, 1905 («Οί σχέσεις τών μεγάλων γερμανικών τραπεζών μέ τή βιομηχανία καί κυρίως μέ τή μεταλλουργική βιομηχανία») στά «Τετράδια γιά τόν ίμπεριαλισμό» (βλ. Άπαντα, 4η ρωσ. έκδ., τόμ. 39ος, σελ. 134-149).—*330.*

138 'Ο Λένιν κάνει κριτική άνάλυση τής έργασίας τοΰ Γκ. Σοΰλτσε-Γκέβερνιτς «Die deutsche Kreditbank» («'Η γερμανική πιστωτική τράπεζα») στά «Τετράδια γιά τόν ίμπεριαλισμό» (Άπαντα, 4η ρωσ. έκδ., τόμ. 39ος, σελ. 30-44). 'Ο Λένιν έγραφε γιά τόν συγγραφέα: «Παντοΰ (passim) καί πάντα στόν Σοΰλτσε-Γκέβερνιτς ύπάρχει ό τόνος τοΰ πανηγυρίζοντος γερμανικοΰ ίμπεριαλισμοΰ, τοΰ θριαμβεύοντος γουρουνιοΰ!!!!». Στήν κριτική άνάλυση άλλης έργασίας τοΰ Σοΰλτσε-Γκέβερνιτς «Britischer Imperialismus und englischer Freihandel zu Beginn des zwanzigsten Jahrhunderts» («'Ο βρετανικός ίμπεριαλισμός καί τό άγγλικό έλεύθερο έμπόριο στίς άρχές τοΰ XX αίώνα») ό Λένιν χαρακτήρισε ώς έξής τόν συγγραφέα: «Μεγάλος παλιάνθρωπος, πρόστυχος, καντιανός, ύπέρ τής θρησκείας, σωβινιστής—συγκέντρωσε μερικά πολύ ένδιαφέροντα στοιχεία γιά τόν άγγλικό ίμπεριαλισμό κι'έγραψε ένα βιβλίο ζωντανό, πού δέν προκαλεί άνία. Ταξίδεψε στήν 'Αγγλία, μάζεψε πολλά ύλικά καί έκανε πολλές παρατηρήσεις. Ληστέψατε κ.κ. άγγλοι, άφήστε κι'έμάς νά ληστέψουμε, «καθαγιάζοντας» τή ληστεία μέ τόν Κάντ, μέ τό θεό, μέ τόν πατριωτισμό, μέ τήν έπιστήμη =νά ή ούσία τής θέσης τοΰ «έπιστήμονα» αύτοΰ!!» (στό ίδιο, σελ. 424).—*333.*

139 Κριτική άνάλυση γιά τό βιβλίο τοΰ Ρ. Λήφμαν «Beteiligungs- und Finanzierungsgesellschaften. Eine Studie über den modernen Kapitalismus und das Effektenwesen» ('Ιένα, 1909) («'Εταιρίες συμμετοχής καί χρηματοδότησης. Μελέτη γιά τό σύγχρονο καπιταλισμό καί τήν ούσία τών χρεογράφων») ύπάρχει στά «Τετράδια γιά τόν ίμπεριαλισμό» τοΰ Λένιν (Άπαντα, 4η ρωσ. έκδ., τόμ. 39ος, σελ. 349-357). 'Ο Λένιν γράφει γιά τόν Ρ. Λήφμαν: «'Ο συγγραφέας είναι ένας μεγάλος βλάκας, πού στριφογυρίζει μ'έναν ντορβά

γιομάτο ὁρισμούς—ὑπερβλακώδεις—ὅλο τριγύρω ἀπό τή λεξούλα «ὑποκατάσταση». Εἶναι πολύτιμα τά συγκεκριμένα στοιχεῖα, στό μεγαλύτερό τους μέρος τελείως ἀκατέργαστα. 'Αντίπαλος τῆς ἐργασιακῆς θεωρίας τῆς ἀξίας etc. etc.».—*334.*

140 'Ο Λένιν ἔκανε χρήση τῶν δυό ἐκδόσεων τῆς 'Ιένας—1910 καί 1912—τοῦ βιβλίου τοῦ I. Ρίσσερ «Die deutschen Großbanken und ihre Konzentration im Zusammenhang mit der Entwicklung der Gesamtwirtschaft in Deutschland» («Οἱ γερμανικές μεγάλες τράπεζες καί ἡ συγκέντρωσή τους σέ σχέση μέ τή γενική ἀνάπτυξη τῆς οἰκονομίας στή Γερμανία»). Στά «Τετράδια γιά τόν ἰμπεριαλισμό» ὁ Λένιν ἐξετάζει λεπτομερειακά τά συγκεκριμένα στοιχεῖα πού περιέχονται στό βιβλίο αὐτό γιά διάφορα χρονικά διαστήματα (βλ. Ἅπαντα, 4η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 39ος, σελ. 318-348).—*334.*

141 Βλ. Κ. Μάρξ. «Τό Κεφάλαιο», ρωσ. ἔκδ., τόμ. III, 1955, σελ. 620.—*339.*

142 *Τό χρηματιστηριακό κράχ* ξέσπασε μέσα στό πρῶτο ἑξάμηνο τοῦ 1873 στήν ἀρχή στήν Αὐστροουγγαρία καί μετά στή Γερμανία καί σέ ἄλλες χῶρες. Στίς ἀρχές τῆς δεκαετίας 1870-1880 ἡ πιστωτική ἐπέκταση, ὁ γκριουντερισμός (ἀπό τή γερμανική λέξη «Gründer»: ἱδρυτής), ἡ κερδοσκοπία στό χρηματιστήριο πῆραν πρωτόφαντες ὥς τά τότε διαστάσεις. 'Η χρηματιστηριακή κερδοσκοπία ἐξακολουθοῦσε ν'ἀναπτύσσεται καί στήν περίοδο πού καί ἡ βιομηχανία καί τό ἐμπόριο ἔδειχναν ἤδη ἔκδηλα σημάδια τῆς ἀναπτυσσόμενης παγκόσμιας οἰκονομικῆς κρίσης. 'Η καταστροφή ξέσπασε στίς 9 τοῦ Μάη 1873 στό χρηματιστήριο τῆς Βιέννης· μέσα σέ 24 ὧρες οἱ μετοχές ὑποτιμήθηκαν κατά ἑκατοντάδες ἑκατομμύρια· ὁ ἀριθμός τῶν πτωχεύσεων ἦταν τεράστιος. 'Η χρηματιστηριακή καταστροφή ξαπλώθηκε στή Γερμανία. «Ὅ,τι ἔγινε στό Παρίσι τό 1867—ἔγραφε ὁ Ἔνγκελς—, ὅ,τι συχνά συνέβαινε στό Λονδίνο καί τή Νέα 'Υόρκη, δέν ἄργησε νά συμβεῖ στό Βερολίνο τό 1873: ἡ ὑπερβολική κερδοσκοπία κατάληξε σέ ὁλοκληρωτική χρεοκοπία. Οἱ ἑταιρίες χρεοκοποῦσαν κατά ἑκατοντάδες. Οἱ μετοχές τῶν ἑταιριῶν πού διατηρήθηκαν ἦταν ἀδύνατο νά πουληθοῦν. 'Η καταστροφή ἦταν πλήρης σέ ὅλη τή γραμμή» (Κ. Μάρξ καί Φ. Ἔνγκελς. Ἅπαντα, 2η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 19ος, σελ. 178).—*341.*

143 *Τά γκριουντεριστικά ἱδρυτικά σκάνδαλα* ἔγιναν στήν περίοδο τῆς ἐντατικῆς ἀνάπτυξης τῆς ἵδρυσης μετοχικῶν ἑταιριῶν στίς ἀρχές τῆς δεκαετίας 1870-1880 στή Γερμανία. 'Η ἀνάπτυξη τοῦ γκριουντερισμοῦ συνοδευόταν μέ τίς ἀγυρτίες καί τίς ἀπάτες τῶν ἀστῶν ἐπιχειρηματιῶν, πού πλούτιζαν ἀπό τήν ξέφρενη κερδοσκοπία μέ τή γῆ καί τά χρεόγραφα στό χρηματιστήριο.—*341.*

144 'Η χρηματιστική-μονοπωλιακή ὁμάδα τῶν Ροκφέλλερ τό 1955 ἔλεγχε κεφάλαια 61,4 δισεκατομμυρίων δολλαρίων καί ἡ ὁμάδα τῶν Μόργκαν 65,3 δισεκατομμυρίων δολλαρίων. Οἱ Μόργκαν κρατοῦν κάτω ἀπό τήν ἐπιροή τους 70 περίπου ἀμερικανικές τράπεζες καί ἑνώσεις, ἀπό τίς ὁποῖες οἱ 12 βρίσκονται κάτω ἀπό τόν πλήρη ἔλεγχό τους. Στόν ἀριθμό τῶν ἐλεγχόμενων ἀπό τούς Μόργκαν βιομηχανικῶν ἑταιριῶν περιλαμβάνονται ἰσχυρότατα μονοπώλια τῶν ΕΠΑ ὅπως ἡ ἑταιρία «Γιουνάιτεντ στέιτς στίλ», ἡ «Τζένεραλ ἐλέκτρικ», ἡ «Τζένεραλ Μότορς» καί πολλές ἄλλες ἑνώσεις στήν

ἀνθρακοβιομηχανία, τή βιομηχανία τροφίμων, τή χημική βιομηχανία, τήν ὑφαντουργία καί σέ ἄλλους κλάδους τῆς βιομηχανίας, καθώς ἐπίσης καί ἑταιρίες τῆς ἔγχρωμης μεταλλουργίας, τῶν μεταφορῶν, ἐπικοινωνιῶν καί κοινῆς ὠφελείας. Οἱ Ροκφέλλερ ἐλέγχουν στίς ἐξορυκτικές βιομηχανίες καί στίς βιομηχανίες μεταποίησης ἐπιχειρήσεις μέ συνολικό ποσό ἐνεργητικοῦ πού ξεπερνάει τά 17 δισεκατομμύρια δολλάρια· βάση τῆς δύναμης τῆς ὁμάδας αὐτῆς εἶναι ὁ ἔλεγχος πάνω στή βιομηχανία πετρελαίου· στή σφαίρα ἐπιροῆς της περιλαμβάνονται τά 6 μεγάλα μονοπώλια πετρελαίου τῶν ΕΠΑ, συμπεριλαμβανομένων τῶν ἑταιριῶν «Στάνταρτ όιλ Κ° (Νιού Τζέρσυ)», «Στάνταρτ όιλ ὀφ 'Ιντιάνα» κ.ἄ. Οἱ Ροκφέλλερ κατέχουν τά πακέτα ἐλέγχου τῶν μετοχῶν σέ μιά σειρά ἐπιχειρήσεις τῆς βιομηχανίας κατασκευῆς ἀεροπλάνων, τῆς ἀτομικῆς βιομηχανίας, καθώς καί ἄλλων βιομηχανικῶν κλάδων.

Οἱ ὁμάδες τῶν Ροκφέλλερ καί Μόργκαν ἀσκοῦν τεράστια ἐπίδραση στήν πολιτική ζωή τῶν ΕΠΑ. Πολλοί πρόεδροι καί ὑπουργοί τῶν ΕΠΑ ἦταν εὐνοούμενοι τῶν Μόργκαν. Οἱ Ροκφέλλερ μαζί μέ ἄλλους μεγιστάνες τοῦ πλούτου χρηματοδοτοῦν τό Ρεπουμπλικανικό κόμμα τῶν ΕΠΑ, ἐπιδιώκουν τό διορισμό ἀρεστῶν σ'αὐτούς προσώπων σέ κυβερνητικές θέσεις. Τά μονοπώλια πού βρίσκονται στή σφαίρα ἐπιροῆς τῶν Μόργκαν καί τῶν Ροκφέλλερ καρποῦνται τεράστια κέρδη ἀπό τίς στρατιωτικές παραγγελίες καί τίς προμήθειες τῆς κυβέρνησης.—*342.*

145 *«Frankfurter Zeitung»* («Ἡ ἐφημερίδα τῆς Φραγκφούρτης»)—καθημερινή ἐφημερίδα, ὄργανο τῶν γερμανῶν μεγαλοχρηματιστῶν· ἔβγαινε στή Φραγκφούρτη τοῦ Μάιν ἀπό τό 1856 ὥς τό 1943. Ξανάρχισε τήν ἔκδοσή της τό 1949 μέ τόν τίτλο «Γενική ἐφημερίδα τῆς Φραγκφούρτης» («Frankfurter Allgemeine Zeitung»)· ἡ ἐφημερίδα εἶναι φερέφωνο τῶν μονοπωλητῶν τῆς Δυτικῆς Γερμανίας.—*342.*

146 Ἡ θεωρία τοῦ «ὀργανωμένου καπιταλισμοῦ», πού ὁ Λένιν ξεσκέπασε τόν ἀστικό ἀπολογητικό χαρακτήρα της καί τήν ἀντιεπιστημονικότητά της στό βιβλίο «Ὁ ἰμπεριαλισμός, ἀνώτατο στάδιο τοῦ καπιταλισμοῦ» καί στά «Τετράδια γιά τόν ἰμπεριαλισμό» παρουσιάζει τόν ἰμπεριαλισμό σάν μορφή ἑνός ἰδιαίτερου, μεταμορφωμένου καπιταλισμοῦ, ὅπου τάχα ἔχουν ἐξαλειφθεῖ ὁ συναγωνισμός καί ἡ ἀναρχία τῆς παραγωγῆς, οἱ οἰκονομικές κρίσεις καί πραγματοποιεῖται ἡ σχεδιασμένη ἀνάπτυξη τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας. Ἡ θεωρία τοῦ «ὀργανωμένου καπιταλισμοῦ», πού προβλήθηκε ἀπό τούς ἰδεολόγους τοῦ μονοπωλιακοῦ καπιταλισμοῦ Ζόμπαρτ, Λῆφμαν κ.ἄ., υἱοθετήθηκε ἀπό τούς ρεφορμιστές Κάουτσκι, Χίλφερντινγκ καί ἄλλους θεωρητικούς τῆς ΙΙ Διεθνοῦς. Οἱ σύγχρονοι ὑπερασπιστές τοῦ ἰμπεριαλισμοῦ ἐπινοοῦν πολυάριθμες παραλλαγές τῆς θεωρίας τοῦ «ὀργανωμένου» καί τοῦ «σχεδιασμένου» καπιταλισμοῦ, μέ σκοπό τήν ἐξαπάτηση τῶν λαϊκῶν μαζῶν καί τόν ἐξωραϊσμό τοῦ μονοπωλιακοῦ καπιταλισμοῦ. Ἡ ζωή ἀπόδειξε μέ πειστικότητα τήν ὀρθότητα τοῦ χαρακτηρισμοῦ τοῦ ἰμπεριαλισμοῦ πού ἔδοσε ὁ Λένιν· ἡ κυριαρχία τῶν μονοπωλίων δέν ἐξαλείφει ἀλλά ὀξύνει τήν ἀναρχία τῆς παραγωγῆς, καί δέν ἀπαλλάσσει τήν καπιταλιστική οἰκονομία ἀπό τίς κρίσεις. Ὕστερα ἀπό τό δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο στήν κύρια χώρα τοῦ σύγχρονου καπιταλισμοῦ—τίς Ἑνωμένες Πολιτεῖες τῆς Ἀμερικῆς—μόνο στήν περίοδο ἀπό τό 1948 ὥς τό 1961 σημειώθηκαν τέσσερις,

χαρακτηριστικές σέ περίοδο κρίσεων, πτώσεις τῆς παραγωγῆς (στά 1948-1949, 1953-1954, 1957-1958 καί 1960-1961).—*348.*

147 'Η λενινιστική κριτική τῶν ἀστικορεφορμιστικῶν θεωριῶν γιά τόν «ἐκδημοκρατισμό τοῦ κεφαλαίου» πού ἐπινοήθηκαν μέ σκοπό τόν ἐξωραϊσμό τοῦ ἰμπεριαλισμοῦ καί τή συγκάλυψη τῆς κυριαρχίας τῶν μονοπωλίων, δικαιώνεται πέρα γιά πέρα ἀπό τή σύγχρονη πραγματικότητα. 'Η διάδοση τῶν μικρῆς ἀξίας μετοχῶν χρησιμοποιεῖται ἀπό τούς μεγιστάνες τοῦ κεφαλαίου γιά τό δυνάμωμα τῆς ἐκμετάλλευσης καί τήν ἐξαπάτηση τοῦ λαοῦ, γιά τόν πλουτισμό τῶν μεγιστάνων τοῦ κεφαλαίου. Παρά τίς δηλώσεις τῆς ἀστικῆς προπαγάνδας γιά τή μαζική διάδοση τῶν μικρῆς ἀξίας («λαϊκῶν») μετοχῶν στίς σύγχρονες ἰμπεριαλιστικές χῶρες, στήν πραγματικότητα μονάχα λίγοι εἰδικευμένοι ἐργάτες—ἐκπρόσωποι τῆς λεγόμενης ἐργατικῆς ἀριστοκρατίας—μποροῦν ν'ἀποκτήσουν μετοχές. Π.χ. στίς ΕΠΑ τό 1958 μισό περίπου ἑκατομμύριο ἐργατικῶν οἰκογενειῶν κατεῖχε μετοχές, πού ἡ ἀξία τους ἀποτελεῖ ὅλο κι'ὅλο μόλις τό 0,2% τῆς συνολικῆς ἀξίας ὅλων τῶν μετοχῶν πού ὑπάρχουν στή χώρα. Ταυτόχρονα μόνο ἡ οἰκογένεια τῶν Ντυπόν κατέχει δέκα φορές περισσότερες μετοχές ἀπ'ὅ,τι κατέχουν ὅλοι μαζί οἱ ἀμερικανοί ἐργάτες. Ἔτσι ἡ συγκεκριμένη πραγματικότητα ἀνατρέπει τίς ἀπολογητικές θεωρίες γιά τή μετατροπή τῶν ἐργατῶν σέ ἰδιοκτῆτες (συγκάτοχους) τῶν ἐπιχειρήσεων, γιά τήν «ἐξίσωση» τῶν εἰσοδημάτων τῶν καπιταλιστῶν καί τῶν ἐργατῶν. 'Ο σύγχρονος καπιταλισμός χαρακτηρίζεται ἀπό τό βάθεμα τῆς ἀβύσσου ἀνάμεσα στήν ἐργασία καί τό κεφάλαιο, ἀνάμεσα στό λαό καί τά μονοπώλια.—*351.*

148 'Ο Λένιν ἔχει ὑπόψη τόν Γκ. Β. Πλεχάνοφ. Οἱ ἀντιλήψεις τοῦ Γκ. Β. Πλεχάνοφ πάνω στό ζήτημα τοῦ ἰμπεριαλισμοῦ περιέχονται στή συλλογή τῶν ἄρθρων του «Γιά τόν πόλεμο», πού ἐκδόθηκε στήν Πετρούπολη στά χρόνια τοῦ πολέμου.—*352.*

149 'Ο Λένιν στό βιβλίο «'Ο ἰμπεριαλισμός, ἀνώτατο στάδιο τοῦ καπιταλισμοῦ», πού προοριζόταν νά ἐκδοθεῖ νόμιμα στή Ρωσία ἦταν ἀναγκασμένος νά περιορίσει τήν ἀναλυτική ἐξέταση τοῦ ρωσικοῦ ἰμπεριαλισμοῦ μονάχα σέ σύντομες παρατηρήσεις καί συμπεράσματα. Στά «Τετράδια γιά τόν ἰμπεριαλισμό» ὁ Λένιν, ἐκτός ἀπ'τό βιβλίο τοῦ Ε. 'Αγκάντ στή γερμανική γλώσσα «Οἱ μεγάλες τράπεζες καί ἡ παγκόσμια ἀγορά. 'Η οἰκονομική καί πολιτική σημασία τῶν μεγάλων τραπεζῶν στήν παγκόσμια ἀγορά ἀπό τήν ἄποψη τῆς ἐπίδρασής τους στήν ἐθνική οἰκονομία τῆς Ρωσίας καί στίς γερμανορωσικές σχέσεις» (Βερολίνο 1914), χρησιμοποιεῖ ἐπίσης στοιχεῖα ἀπό τήν ἐργασία τοῦ Λ. Ν. Ζάκ «Οἱ γερμανοί καί τό γερμανικό κεφάλαιο στή ρωσική βιομηχανία» καί τοῦ Μπ. 'Ισχανιάν «Τά ξένα στοιχεῖα στήν ἐθνική οἰκονομία τῆς Ρωσίας» (βλ. Β. Ι. Λένιν. Ἅπαντα, 4η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 39ος, σελ. 92-111, 225-226, 246) κ.ἄ. 'Εκτός ἀπ'αὐτό, τά «Τετράδια γιά τόν ἰμπεριαλισμό» περιέχουν σημαντικό ὑλικό πού χαρακτηρίζει τό μονοπωλιακό καπιταλισμό στή Ρωσία καθώς καί τίς κρίσεις τοῦ Λένιν γιά τίς διάφορες πλευρές τοῦ ρωσικοῦ ἰμπεριαλισμοῦ (βλ. σελ. 121, 125, 178, 229, 236-237, 238, 264, 265, 269, 276, 278, 281, 283, 305-306, 363, 384, 442-443, 444, 447, 448, 451, 452, 453, 458, 460, 463, 465, 472, 474-475, 479-480, 483-484, 505-507, 508, 513-516, 518, 537-538, 576, 655-662, 701-703).—*356.*

150 *Γαλλικός Παναμᾶς*—ἔκφραση πού γεννήθηκε στή Γαλλία τό 1892-1893 ὕστερα ἀπό τό ξεσκέπασμα τῶν τεράστιων καταχρήσεων, τῆς διαφθορᾶς κρατικῶν καί πολιτικῶν παραγόντων, ὑπαλλήλων καί ἐφημερίδων πού ἐξαγοράστηκαν ἀπό τή γαλλική ἑταιρία ἡ ὁποία εἶχε ἀναλάβει τό ἄνοιγμα τῆς διώρυγας τοῦ Παναμᾶ.—*361.*

151 Στά προπαρασκευαστικά ὑλικά γιά τό βιβλίο «Ὁ ἰμπεριαλισμός, ἀνώτατο στάδιο τοῦ καπιταλισμοῦ», πού περιέχονται στά «Τετράδια γιά τόν ἰμπεριαλισμό», ἔχει ἀντικαθρεφτιστεῖ ἡ τεράστια δουλιά τοῦ Λένιν γιά τή μελέτη, τήν ἐπαλήθευση καί τήν ἐπιστημονική ἀνάλυση τοῦ πλούσιου σέ στοιχεῖα ὑλικοῦ, τή συνόψιση καί τήν ταξινόμηση τῶν στατιστικῶν στοιχείων. Ἔτσι, τά στοιχεῖα γιά τίς ἐκδόσεις τίτλων ἀξιῶν σ'ὅλο τόν κόσμο καί τή διανομή χρεογράφων κατά χῶρες, πού παραθέτονται ἀπό τόν Α. Νέιμαρκ στό «Bulletin de l'institut international de statistique», t. XIX, livr. II. La Haye, 1912 («Δελτίο τοῦ Διεθνοῦς Ἰνστιτούτου Στατιστικῆς», τ. XIX, βιβλίο II, Χάγη), ὁ Λένιν τά συγκρίνει καί τά ἀντιπαραβάλλει μέ τά στοιχεῖα, πού παραθέτει ὁ Β. Τσόλλινγκερ στήν ἐργασία του «Die Bilanz der internationalen Wertübertragungen», 1914 («Ἰσοζύγιο τῶν διεθνῶν κινητῶν ἀξιῶν») καί κάνει τούς δικούς του ὑπολογισμούς (βλ. Ἅπαντα, 4η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 39ος, σελ. 121-125, 363).—*363.*

152 Γιά τ. βιβλίο τοῦ Χ. Κ. Μόρρις «The History of Colonization from the Earliest Times to the Present Day» (Νέα Ὑόρκη, 1900) («Ἱστορία τοῦ ἀποικισμοῦ ἀπό τούς ἀρχαιότατους χρόνους μέχρι σήμερα») ὁ Λένιν στά «Τετράδια γιά τόν ἰμπεριαλισμό» ἔγραφε: «Ἐνδιαφέρουσες στατιστικές συνοψίσεις... Ἡ ἴδια ἡ «ἱστορία», φαίνεται σάν ξερή ἀπαρίθμηση γεγονότων». Μέ βάση τά στοιχεῖα τῆς πηγῆς αὐτῆς, ὁ Λένιν κάνει τούς δικούς του ὑπολογισμούς, πού χαρακτηρίζουν τή διανομή τῶν ἀποικιῶν ἀνάμεσα στίς καπιταλιστικές Δυνάμεις (βλ. Ἅπαντα, 4η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 39ος, σελ. 228-233).—*380.*

153 Λεπτομερειακή ἀνάλυση τῶν στοιχείων τοῦ Α. Σούπαν καί τῶν γεωγραφικο-στατιστικῶν πινάκων τοῦ Ο. Χίμπνερ περιέχεται στά «Τετράδια γιά τόν ἰμπεριαλισμό» τοῦ Λένιν (βλ. Ἅπαντα, 4η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 39ος, σελ. 270-282).—*383.*

154 Λεπτομερειακή κριτική ἐξέταση τοῦ ἄρθρου τοῦ Κ. Κάουτσκι «Der Imperialismus», πού δημοσιεύτηκε στό περιοδικό «Die Neue Zeit», 1914, Jg. 32, Bd. 2, ἀρ. 21, βλ. στά «Τετράδια γιά τόν ἰμπεριαλισμό» τοῦ Λένιν. Ἐκεῖ ἐπίσης περιέχεται πολύπλευρη ἀνάλυση τῶν ἄρθρων τοῦ Κ. Κάουτσκι καί τῶν καουτσκιστῶν γιά τόν ἰμπεριαλισμό. Ὁ Λένιν δείχνει ὅτι οἱ ἀπόψεις τῶν καουτσκιστῶν γιά τόν ἰμπεριαλισμό ἀποτελοῦν ἕνα μικροαστικό ρεφορμισμό, μεταμφιεσμένο σέ μαρξισμό καί ὅτι οἱ καουτσκιστές «εἶναι *ὑ π έ ρ* ἑνός καθαρούτσικου, καλοσιδερωμένου, μετριοπαθοῦς καί νοικοκυρεμένου καπιταλισμοῦ» (βλ. Ἅπαντα, 4η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 39ος, σελ. 91, 171-172, 241-246 κ.ἄ.).—*398.*

155 Ὁ Λένιν κατά τήν προετοιμασία τοῦ βιβλίου γιά τόν ἰμπεριαλισμό ἔδοσε μεγάλη προσοχή στή στατιστική τῶν σιδηροδρόμων. Τά ὑλικά πού ἀναφέρονται στά «Τετράδια γιά τόν ἰμπεριαλισμό» (βλ. Ἅπαντα, 4η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 39ος, σελ. 462-468, 470-473) δείχνουν ὅτι ὁ Λένιν συγκέντρωνε

ἀπό διάφορες πηγές καί ἐπεξεργαζόταν πλούσιο ὑλικό γιά τήν ἀνάπτυξη τοῦ δικτύου τῶν σιδηροδρόμων στίς διάφορες χῶρες (μεγάλες Δυνάμεις, ἀνεξάρτητα καί ἡμιανεξάρτητα κράτη, ἀποικίες) ἀπό τό 1890 ὥς τό 1913. Ὁ Λένιν γενίκευσε τά ἀποτελέσματα αὐτῆς τῆς ἔρευνας σέ δυό σύντομους πίνακες (βλ. σέ τοῦτο τόν τόμο, σελ. 401-402).—*401.*

156 Βλ. Κ. Μάρξ καί Φ. Ἔνγκελς. Διαλεχτά γράμματα, ρωσ. ἔκδ., 1953, σελ. 105.—*412.*

157 Βλ. Κ. Μάρξ καί Φ. Ἔνγκελς. Ἅπαντα, ρωσ. ἔκδ., τόμ. XXIV, 1931, σελ. 529, 530.—*412.*

158 Βλ. Κ. Μάρξ καί Φ. Ἔνγκελς. Ἅπαντα, ρωσ. ἔκδ., τόμ. XVI, μέρ. II, 1936, σελ. 262-278.—*412.*

159 Βλ. Κ. Μάρξ «Τό Κεφάλαιο», ρωσ. ἔκδ., τόμ. III, 1955, σελ. 126.—*419.*

160 Ὁ Β. Ι. Λένιν ἔχει ἐδῶ ὑπόψη του τό λεγόμενο «Τελικό πρωτόκολλο» πού ὑπογράφηκε στίς 7 τοῦ Σεπτέμβρη 1901 ἀνάμεσα στίς ἰμπεριαλιστικές Δυνάμεις (Ἀγγλία, Αὐστροουγγαρία, Βέλγιο, Γαλλία, Γερμανία, Ἰταλία, Ἰαπωνία, Ρωσία, Ὀλλανδία, Ἰσπανία καί ΕΠΑ) καί τήν Κίνα ὕστερα ἀπό τήν κατάπνιξη τῆς ἐξέγερσης τῶν Μπόξερς στά 1899-1901. Τό ξένο κεφάλαιο ἀποκτοῦσε νέες δυνατότητες ἐκμετάλλευσης καί λήστευσης τῆς Κίνας.—*424.*

161 *Ἐξέγερση τῶν Μπόξερς* (ἀκριβέστερα: ἐξέγερση τῶν Ἰχετουάν)—λαϊκή ἀντιιμπεριαλιστική ἐξέγερση στήν Κίνα τό 1889-1901, πού ὀργανώθηκε ἀπό τήν ἕνωση «Ἰ-χε-Τσουάν» («Γροθιά στό ὄνομα τῆς δικαιοσύνης καί τῆς ὁμόνοιας»), ἡ ὁποία ὀνομάστηκε ἀργότερα «Ἰ-χε-Τουάν». Ἡ ἐξέγερση καταπνίγηκε σκληρά ἀπό τό κοινό ἐκκαθαριστικό σῶμα τῶν ἰμπεριαλιστικῶν Δυνάμεων μέ ἐπικεφαλῆς τόν γερμανό στρατηγό Βάλντερζεε. Στήν κατάπνιξη τῆς ἐξέγερσης πῆραν μέρος γερμανοί, ἰάπωνες, ἄγγλοι, ἀμερικανοί καί ρῶσοι ἰμπεριαλιστές. Ἡ Κίνα ἐξαναγκάστηκε νά ὑπογράψει τό 1901 τό λεγόμενο «τελικό πρωτόκολλο», σύμφωνα μέ τό ὁποῖο ἡ Κίνα μετατρεπόταν σέ μισοαποικία τοῦ ξένου ἰμπεριαλισμοῦ.

Γιά τήν πάλη τοῦ κινεζικοῦ λαοῦ ἐνάντια στήν ξένη κυριαρχία βλ. τό ἄρθρο τοῦ Β. Ι. Λένιν «Ὁ πόλεμος μέ τήν Κίνα» (Ἅπαντα, 5η ἔκδ., τόμ. 4ος, σελ. 383-388).—425.

162 Τό ντοκουμέντο αὐτό εἶναι οἱ θέσεις τῆς εἰσήγησης γιά τό χαρακτήρα τοῦ πρώτου παγκόσμιου πολέμου καί τήν τακτική τῶν ἐπαναστατῶν διεθνιστῶν, πού ἔκανε ὁ Λένιν στήν ἰδιαίτερη σύσκεψη τῶν ἀριστερῶν σοσιαλδημοκρατῶν, ἀντιπρόσωπων στή συνδιάσκεψη τοῦ Τσίμμερβαλντ. Ἡ σύσκεψη ἔγινε στίς 4 τοῦ Σεπτέμβρη 1915, τήν παραμονή τῆς ἔναρξης τῆς συνδιάσκεψης τοῦ Τσίμμερβαλντ. Ἐκτός ἀπό τούς ἀριστερούς ἀντιπροσώπους στή σύσκεψη πῆραν μέρος καί μερικοί ἄλλοι ἀντιπρόσωποι τῆς συνδιάσκεψης. Ἡ σύσκεψη ψήφισε τά σχέδια τῆς διακήρυξης καί τῆς ἀπόφασης, τά ὁποῖα οἱ ἀριστεροί ὑποστήριξαν στή συνδιάσκεψη τοῦ Τσίμμερβαλντ.—*435.*

163 Ὁ Λένιν ἔχει ἐδῶ ὑπόψη του τήν προκαταρκτική σύσκεψη «Vorkonferenz» γιά τό ζήτημα σύγκλισης τῆς διεθνοῦς σοσιαλιστικῆς συνδιάσκεψης, πού

ἔγινε στή Βέρνη στίς 11 τοῦ 'Ιούλη 1915. 'Η σύσκεψη συγκλήθηκε μέ τήν πρωτοβουλία τῶν ἰταλῶν καί τῶν ἐλβετῶν σοσιαλιστῶν. Στή σύσκεψη ἔπαιρναν ἐπίσης μέρος ἐκπρόσωποι τῆς ΚΕ τοῦ ΣΔΕΚΡ, τῆς καθοδήγησης περιοχῆς τοῦ Πολωνικοῦ σοσιαλδημοκρατικοῦ κόμματος, τοῦ ΠΠΣ «λεβίτσα» καί τῆς 'Οργανωτικῆς ἐπιτροπῆς (τῶν μενσεβίκων). Στήν προκαταρκτική σύσκεψη ἐπικράτησάν οἱ κεντριστές. 'Ο ἐλβετός σοσιαλιστής, διευθυντής τῆς ἐφημερίδας «Berner Tagwacht» Ρ. Γκρίμμ, πού ἦταν ἕνας ἀπό τούς ὀργανωτές τῆς προκαταρκτικῆς σύσκεψης, προσκάλεσε σ'αὐτήν ἀκόμη καί τόν Κάουτσκι, τόν Χάαζε καί τόν Μπέρνσταϊν, ὅμως αὐτοί ἀρνήθηκαν νά πάρουν μέρος στή σύσκεψη, ὑποστηρίζοντας ὅτι ἡ σύσκεψη συγκαλεῖται παρά τή θέληση τοῦ Διεθνοῦς Σοσιαλιστικοῦ Γραφείου, πού οἱ παραπάνω ἦταν μέλη του.

Κύριο ζήτημα πού συζητήθηκε στήν προκαταρκτική σύσκεψη ἦταν τό ζήτημα τῆς σύνθεσης τῆς ἐπικείμενης πρώτης διεθνοῦς σοσιαλιστικῆς συνδιάσκεψης. 'Η καουτσκική πλειοψηφία τῆς σύσκεψης προσπάθησε νά τραβήξει στή συνδιάσκεψη τούς κεντριστές μέ ἐπικεφαλῆς τόν Κάουτσκι κι'ἀκόμη καί τούς ἀνοιχτούς σοσιαλσωβινιστές Τρούλστρα καί Μπράντινγκ. 'Ο ἐκπρόσωπος τῆς ΚΕ τοῦ ΣΔΕΚΡ ὑπόβαλε πρόταση νά προσκληθοῦν στήν ἑπόμενη προκαταρκτική σύσκεψη ἐκπρόσωποι τῶν πραγματικῶν ἀριστερῶν στό διεθνές ἐργατικό κίνημα, πού τότε εἶχαν ἤδη ξεχωριστεῖ ἀπό τά ἐπίσημα κόμματα στίς περισσότερες χῶρες (τῶν ὀλλανδῶν ἀριστερῶν, τῶν βούλγαρων «Τεσνιάκι», τῆς ἀριστερῆς ἀντιπολίτευσης στή σουηδική καί τή νορβηγική σοσιαλδημοκρατία, τῆς γερμανικῆς ὁμάδας τῶν ἀριστερῶν—«Διεθνιστές σοσιαλιστές τῆς Γερμανίας», τῶν πολωνῶν σοσιαλδημοκρατῶν (ἀντιπολίτευσης) καί τῶν λεττονῶν σοσιαλδημοκρατῶν). Ὅμως ἡ καουτσκική πλειοψηφία τῆς σύσκεψης ἀπόριψε τήν πρόταση αὐτή. 'Η σύσκεψη ψήφισε ἀπόφαση γιά τή σύγκληση τῆς δεύτερης προκαταρκτικῆς σύσκεψης, πού ἔπρεπε τελικά ν'ἀποφασίσει γιά τό ζήτημα τῆς συνδιάσκεψης. 'Η δεύτερη προκαταρκτική σύσκεψη ὅμως δέν συγκλήθηκε, ἀλλά συγκλήθηκε ἀπευθείας ἡ σὐνδιάσκεψη τοῦ Τσίμμερβαλντ.—*436.*

164 Οἱ *«Προσθῆκες»* δέν μπῆκαν στό τελικό κείμενο τῆς δήλωσης πού διαβάστηκε στή συνδιάσκεψη καί στήν ὁποία ἡ 'Αριστερά τοῦ Τσίμμερβαλντ αἰτιολογοῦσε τήν ψηφοφορία της ὑπέρ τῆς ἐπίσημης διακήρυξης.—*439.*

165 'Η διάλεξη ἔγινε ἀπό τόν Β. Ι. Λένιν στή Γενεύη στίς 15 (28) τοῦ 'Οχτώβρη 1915.—*440.*

166 'Η *«Νέα ἐφημερίδα τοῦ Ρήνου»* («Neue Rheinische Zeitung») ἔβγαινε καθημερινά στήν Κολωνία μέ διευθυντή τόν Κ. Μάρξ ἀπό τήν 1 τοῦ 'Ιούνη 1848 ὥς τίς 19 τοῦ Μάη 1849. Στή Συντακτική ἐπιτροπή τῆς ἐφημερίδας ἦταν οἱ Φ. Ἔνγκελς, Β. Βόλφ, Γκ. Μπέερτ, Φ. Βόλφ, Ε. Ντρόνκε, Φ. Φράιλιγκρατ καί Γκ. Μπύργκερς.

'Η ἐφημερίδα ἦταν μαχητικό ὄργανο τῆς προλεταριακῆς πτέρυγας τῆς δημοκρατίας κι'ἔπαιζε ρόλο διαπαιδαγωγητή τῶν λαϊκῶν μαζῶν, πού τίς ξεσήκωνε στήν πάλη ἐνάντια στήν ἀντεπανάσταση. Τά κύρια ἄρθρα πού καθόριζαν τή θέση τῆς ἐφημερίδας στά σοβαρότερα προβλήματα τῆς γερμανικῆς καί τῆς εὐρωπαϊκῆς ἐπανάστασης γράφονταν, κατά κανόνα, ἀπό τούς Μάρξ καί Ἔνγκελς.

'Η ἀποφασιστική καί ἀδιάλλακτη θέση τῆς «Νέας ἐφημερίδας τοῦ

Ρήνου», ὁ μαχητικός διεθνισμός της, ἡ ἐμφάνιση στίς στῆλες της τῶν πολιτικῶν ἀποκαλύψεων πού στρέφονταν κατά τῆς πρωσσικῆς κυβέρνησης καί τῶν τοπικῶν ἀρχῶν τῆς Κολωνίας, ὅλα αὐτά, ἀπό τούς πρώτους κιόλας μῆνες τῆς ὕπαρξης τῆς ἐφημερίδας συγκέντρωναν ἐνάντιά της τό μίσος τοῦ φεουδαρχομοναρχικοῦ καί τοῦ φιλελεύθερου ἀστικοῦ τύπου, καθώς ἐπίσης καί τίς διώξεις ἀπό μέρους τῆς κυβέρνησης, πού ἐντάθηκαν ἰδιαίτερα μετά τό ἀντεπαναστατικό πραξικόπημα στήν Πρωσσία.

Παρ᾽ὅλες τίς διώξεις καί τά ἀστυνομικά ἐμπόδια ἡ «Νέα ἐφημερίδα τοῦ Ρήνου» ὑπεράσπιζε θαρραλέα τά συμφέροντα τῆς ἐπαναστατικῆς δημοκρατίας, τά συμφέροντα τοῦ προλεταριάτου. Ἡ ἀπέλαση τοῦ Μάρξ ἀπό τήν Πρωσσία τό Μάη τοῦ 1849 καί οἱ διώξεις ἐνάντια στούς ἄλλους συντάκτες τῆς «Νέας ἐφημερίδας τοῦ Ρήνου» ἀποτέλεσαν τήν αἰτία διακοπῆς τῆς ἔκδοσής της. Τό τελευταῖο 301ο φύλλο τῆς ἐφημερίδας, τυπωμένο μέ κόκκινο μελάνι, βγῆκε στίς 19 τοῦ Μάη 1849. Οἱ συντάκτες τῆς ἐφημερίδας στό ἀποχαιρετιστήριο μήνυμά τους πρός τούς ἐργάτες διακήρυξαν ὅτι «ἡ τελευταία τους λέξη παντοῦ καί πάντοτε θά εἶναι ἡ ἀπελευθέρωση τῆς ἐργατικῆς τάξης!».—*441.*

167 *Στρουβισμός,* «νόμιμος μαρξισμός»—ἀστικοφιλελεύθερη διαστρέβλωση τοῦ μαρξισμοῦ. Ὁ Π. Μπ. Στροῦβε καί ἄλλοι «νόμιμοι μαρξιστές» προσπάθησαν νά χρησιμοποιήσουν τή σημαία τοῦ μαρξισμοῦ καί τό ἐργατικό κίνημα γιά τά συμφέροντα τῆς ἀστικῆς τάξης. Ὁ Λένιν στά ἔργα του ἀποκάλυψε στό στρουβισμό τό σπέρμα τοῦ παγκόσμιου ὀπορτουνισμοῦ καί τοῦ ἀναθεωρητισμοῦ, πού ἀργότερα πῆρε τή μορφή τοῦ μπερνσταϊνισμοῦ καί τοῦ καουτσκισμοῦ· ὁ Λένιν ἔδειξε τή νομοτελειακή ἐξέλιξη τοῦ στρουβισμοῦ σέ ἀστικό ἐθνικοφιλελευθερισμό. Στά χρόνια τοῦ πρώτου παγκόσμιου πολέμου ὁ Στροῦβε ἦταν ἕνας ἀπό τούς θεωρητικούς τοῦ ρωσικοῦ ἰμπεριαλισμοῦ· καλυπτόμενος κάτω ἀπό μαρξιστική φρασεολογία, ὑπεράσπιζε τό σοσιαλσωβινισμό, δικαιολογοῦσε τό ληστρικό πόλεμο, τίς προσαρτήσεις καί τήν ἐθνική καταπίεση μέ τήν ψεύτικη πρόφαση ὅτι «ἡ νίκη τῆς χώρας μου θά ἐπιταχύνει τήν ἀνάπτυξη τοῦ καπιταλισμοῦ σ᾽αὐτήν, συνεπῶς καί τόν ἐρχομό τοῦ σοσιαλισμοῦ» (Β. Ι. Λένιν. Ἅπαντα, 5η ἔκδ., τόμ. 26ος, σελ. 229 κ.ἄ.).—*446.*

168 Κατά τή συζήτηση τοῦ προγράμματος τοῦ κόμματος στό ΙΙ συνέδριο τοῦ ΣΔΕΚΡ (Ἰούλης-Αὔγουστος 1903) οἱ ἐκπρόσωποι τῆς Σοσιαλδημοκρατίας τοῦ Βασιλείου τῆς Πολωνίας καί τῆς Λιθουανίας (ΣΔΒΠ καί Λ) Α. Βάρσκι καί Ι. Σ. Γκανέτσκι εἶχαν ἀντιρήσεις στό ἄρθρο γιά τό δικαίωμα αὐτοδιάθεσης τῶν ἐθνῶν καί πρότειναν νά μπεῖ στό πρόγραμμα ἡ ἀπαίτηση δημιουργίας θεσμῶν πού νά ἐγγυῶνται τήν πλήρη ἐλευθερία τῆς πολιτιστικῆς ἀνάπτυξης ὅλων τῶν ἐθνῶν πού περιλαβαίνονται στή σύνθεση τοῦ κράτους, δηλ. «*στή θέση* τῆς αὐτοδιάθεσης δέν πρότειναν οὐσιαστικά τίποτε ἄλλο παρά ἕνα ψευδώνυμο τῆς περιβόητης «ἐθνικῆς πολιτιστικῆς αὐτονομίας»» (Β. Ι. Λένιν. Ἅπαντα, 5η ἔκδ., τόμ. 25ος, σελ. 310). Ἡ ἐπιτροπή τοῦ προγράμματος τοῦ ΙΙ συνεδρίου ἀπόριψε τίς προτάσεις τῶν πολωνῶν σοσιαλδημοκρατῶν πού, ἀφοῦ πείστηκαν ὅτι στό συνέδριο δέν μποροῦν νά ὑπερασπίσουν τίς προτάσεις αὐτές, ἀποχώρησαν ἀπό τό συνέδριο, ἀφήνοντας μιά δήλωση, στήν ὁποία ἐξέθεταν τίς ἀπόψεις τους.

Ἡ ΣΔΒΠ καί Λ ἔγινε δεκτή στό ΣΔΕΚΡ στό IV (Ἑνωτικό) συνέδριο τοῦ ΣΔΕΚΡ τό 1906· οὔτε στό συνέδριο, οὔτε ὕστερα ἀπ᾽αὐτό οἱ ἐκπρόσωποι τῆς

ΣΔΒΠ καί Λ ὑπόβαλαν προτάσεις γιά ἀλλαγή τοῦ ἄρθρου 9 τοῦ προγράμματος τοῦ κόμματος. —*449.*

169 Στήν παράγραφο 9 τοῦ γενικοῦ πολιτικοῦ μέρους τοῦ προγράμματος τοῦ κόμματος, πού ψηφίστηκε στό II συνέδριο τοῦ ΣΔΕΚΡ τόν 'Ιούλη-Αὔγουστο τοῦ 1903 διακηρύχτηκε ἡ ἀπαίτηση «τοῦ δικαιώματος αὐτοδιάθεσης γιά ὅλα τά ἔθνη πού περιλαβαίνονται στή σύνθεση τοῦ κράτους» («'Αποφάσεις καί ψηφίσματα τῶν συνεδρίων καί τῶν συνδιασκέψεων τοῦ ΚΚΣΕ καί τῶν ὁλομελειῶν τῆς ΚΕ», ρωσ. ἔκδ., μέρ. I, 1954, σελ. 40). —*450.*

170 Τό ντοκουμέντο αὐτό εἶναι, ὅπως φαίνεται, ἡ ἀρχή μισοτελειωμένου ἄρθρου. —*451.*

171 'Ο Β. Ι. Λένιν ἔκανε τή διάλεξη «Οἱ δυό Διεθνεῖς» στίς 4 (17) τοῦ Φλεβάρη 1916 στή Ζυρίχη· τήν ἴδια διάλεξη μέ τό λίγο ἀλλαγμένο τίτλο «Δυό ρεύματα στό διεθνές ἐργατικό κίνημα» ὁ Λένιν τήν ἔκανε ἀνάμεσα στίς 19 καί 21 τοῦ Μάη (1 καί 3 τοῦ 'Ιούνη) στή Λωζάννη καί στίς 20 τοῦ Μάη (2 τοῦ 'Ιούνη) στή Γενεύη.

Τό χειρόγραφο τοῦ σχεδίου τῆς διάλεξης, πού φυλάγεται στό κεντρικό κομματικό ἀρχεῖο τοῦ 'Ινστιτούτου μαρξισμοῦ-λενινισμοῦ τῆς ΚΕ τοῦ ΚΚΣΕ, ἀπεικονίζει ἐπίσης τήν προετοιμασία τοῦ Λένιν γιά τή δεύτερη διάλεξη στή Λωζάνη καί τή Γενεύη. Ὕστερα ἀπό τή δεύτερη διεθνή σοσιαλιστική συνδιάσκεψη στό Κίνταλ, ἐπειδή προέκυψαν καινούργια στοιχεῖα, στό σχέδιο τῆς διάλεξης μπῆκαν προσθῆκες, μερικά σημεῖα διαγράφηκαν ἀπό τόν Λένιν, καί ἄλλαξε ἡ ἀρίθμησή τους. Ὅλες οἱ ἀλλαγές πού ἔκανε ὁ Λένιν στό σχέδιο τῆς διάλεξης ἐξηγοῦνται στίς ὑποσημειώσεις. —*455.*

172 'Ο Β. Ι. Λένιν ἔχει ἐδῶ ὑπόψη του τήν ἀνταπόκριση τῆς Γκ. Ρόλαντ-Χόλστ στό «Beilage zur «Berner Tagwacht»» («Παράρτημα τοῦ «Φρουροῦ τῆς Βέρνης»») ἀρ. φύλ. 18, τῆς 22 τοῦ Γενάρη 1916 γιά τήν ὁμιλία τοῦ γραμματέα τοῦ Διεθνοῦς Σοσιαλιστικοῦ Γραφείου Κ. Χούισμανς στό ἔκτακτο συνέδριο τοῦ Σοσιαλδημοκρατικοῦ κόμματος τῆς 'Ολλανδίας στίς 8-9 τοῦ Γενάρη· ὁ Χούισμανς μίλησε ἐπίσης καί στό Ρόττερνταμ στίς 2 τοῦ Φλεβάρη. 'Ενάντιά του μίλησε ὁ ἀριστερός διεθνιστής Ντ. Βάινκοπ πού δήλωσε ὅτι, ἀφοῦ ὁ Κ. Χούισμανς ψήφισε ὑπέρ τῶν πολεμικῶν πιστώσεων, οἱ σοσιαλιστές δέν μποροῦν νά τόν θεωροῦν γραμματέα τοῦ Διεθνοῦς Σοσιαλιστικοῦ Γραφείου. «Θά δημιουργήσουμε ἄλλη Διεθνή» — εἶπε ὁ Ντ. Βάινκοπ.

Στό Κεντρικό κομματικό ἀρχεῖο τοῦ 'Ινστιτούτου μαρξισμοῦ-λενινισμοῦ τῆς ΚΕ τοῦ ΚΚΣΕ φυλάγεται ἀπόκομμα ἀπό τό «Beilage zur «Berner Tagwacht»» ἀρ. φύλ. 18 τῆς 22 τοῦ Γενάρη 1916 μέ σημειώσεις τοῦ Β. Ι. Λένιν· γιά τήν ὁμιλία τοῦ Κ. Χούισμανς στό Ρόττερνταμ ὁ Λένιν ἀντέγραψε ἀπόσπασμα ἀπό τήν ἐφημερίδα «L'Humanité» («'Η ἀνθρωπότητα») τῆς 9 τοῦ Φλεβάρη 1916. Καί τά δυό ντοκουμέντα δημοσιεύτηκαν τό 1931 στή Λενινιστική Συλλογή, τόμ. XVII. —*454.*

173 'Ο Λένιν ἔχει ὑπόψη του τό κύριο ἄρθρο στό φύλ. ἀρ. 43 τῆς ἐφημερίδας «Avanti!» τῆς 12 τοῦ Φλεβάρη 1916 «Intorno all'organizzazione socialista internazionale» («Γύρω ἀπό τή σοσιαλιστική Διεθνή»). Στό Κεντρικό κομματικό ἀρχεῖο τοῦ 'Ινστιτούτου μαρξισμοῦ-λενινισμοῦ τῆς ΚΕ τοῦ

ΚΚΣΕ φυλάγονται οἱ περικοπές πού ἔγραψε ὁ Β. Ι. Λένιν ἀπ'αὐτό τό ἄρθρο μαζί μέ παρατηρήσεις του.—*454.*

174 Ὅπως φαίνεται, πρόκειται γιά τίς ἀνταποκρίσεις ἀπό τό Παρίσι σχετικά μέ τό συνέδριο τοῦ Γαλλικοῦ σοσιαλιστικοῦ κόμματος στίς 25-29 τοῦ Δεκέμβρη 1915, πού δημοσιεύτηκαν στήν ἐφημερίδα «The Labour Leader», ἀρ. φύλ. 52 τῆς 30 τοῦ Δεκέμβρη 1915 καί στά φύλ. ἀρ. 2 καί 4 τῆς 13 καί 27 τοῦ Γενάρη 1916.—*455.*

175 *«Forward»* («Ἐμπρός»)—ἐφημερίδα· ἔβγαινε στή Γλασκώβη (Ἀγγλία) ἀπό τό 1906· στά χρόνια τοῦ πρώτου παγκόσμιου πολέμου ὑποστήριζε τήν πολιτική τοῦ Ἀνεξάρτητου ἐργατικοῦ κόμματος τῆς Ἀγγλίας. Οἱ ἀρχές ἀπαγόρεψαν τήν ἔκδοσή της, γιατί ἡ ἐφημερίδα δημοσίεψε περιγραφή γιά τά λεγόμενα «Χριστουγεννιάτικα γεγονότα» τοῦ 1915 στή Γλασκώβη (κέντρο τῆς περιοχῆς Κλάιντ καί κέντρο τοῦ κινήματος τῶν ἐργοστασιακῶν ἀντιπροσώπων), πού ἔγιναν ὅταν πῆγε ἐκεῖ ὁ Λόυντ Τζώρτζ—ὑπουργός τότε τοῦ πολεμικοῦ ἐφοδιασμοῦ—καί γιουχαΐστηκε ἀπό τούς ἐργάτες, οἱ ὁποῖοι ἔπειτα ὀργάνωσαν στό κέντρο τῆς πόλης ἐπιβλητική διαδήλωση μέ ἀντιπολεμικά καί ἀντικυβερνητικά συνθήματα.

Οἱ ἐργάτες, ἀπαντώντας στήν ἀπαγόρευση τῆς ἐφημερίδας, ἀπείλησαν νά κηρύξουν ἀπεργία καί ἡ ἀπαγόρευση ἀνακλήθηκε.—*457.*

176 *Merthur* (Μέρτιρ)—περιοχή στή Νότιο Οὐαλία. Ὁ Λένιν ἔχει ὑπόψη του, ὅπως φαίνεται, τίς ἀναπληρωματικές ἐκλογές στήν περιοχή αὐτή, ὅπου ὁ ἀντιπρόσωπος τοῦ Βρετανικοῦ Σοσιαλδημοκρατικοῦ κόμματος κατάφερε νά ἑνώσει τούς ψηφοφόρους τῶν φιλελευθέρων καί τῶν συντηρητικῶν ἐνάντια στόν ὑποψήφιο τοῦ Ἀνεξάρτητου ἐργατικοῦ κόμματος. Στό φύλ. ἀρ. 46 τῆς ἐφημερίδας «The Labour Leader» τῆς 18 τοῦ Νοέμβρη 1915 δημοσιεύτηκε ἀνταπόκριση γιά τόν προεκλογικό ἀγώνα στό Μέρτιρ.—*457.*

177 Ὅπως φαίνεται, πρόκειται γιά τήν ἐφημερίδα «The Socialist» («Ὁ σοσιαλιστής»)—ἐπίσημο ὄργανο τοῦ Σοσιαλιστικοῦ ἐργατικοῦ κόμματος τῆς Ἀγγλίας. Ἔβγαινε στή Γλασκώβη στά 1904, 1909-1910, 1916 καί 1918-1923.—*457.*

178 Πρόκειται, ὅπως φαίνεται, γιά τήν ἀνταπόκριση-ἔκκληση «Die Internationalen in Oesterreich an die Internationalen aller Länder» («Οἱ διεθνιστές τῆς Αὐστρίας πρός τούς διεθνιστές ὅλων τῶν χωρῶν»), πού δημοσιεύτηκε στό «Beilage zur «Berner Tagwacht»» στό φύλ. ἀρ. 283 καί 284 τῆς 3 καί 4 τοῦ Δεκέμβρη 1915.—*457.*

179 Ὁ Λένιν ἐννοεῖ ἐδῶ τά ἄρθρα τοῦ Γ. Ντέμπς «When I shall Fight» («Πότε θά πολεμήσω»), ««Preparedness» I Favor» (««Προπαρασκευή» πού πολύ μοῦ ἀρέσει»), «The Only War I will Fight in» («Ὁ μοναδικός πόλεμος, στόν ὁποῖο θέλω νά πάρω μέρος»), «Never be a Soldier» («Ποτέ νά μή γίνω φαντάρος»), πού δημοσιεύτηκαν στήν ἐφημερίδα «Appeal to Reason», («Ἔκκληση στό Λογικό») στίς 25 τοῦ Αὐγούστου, 11 τοῦ Σεπτέμβρη καί 11 καί 25 τοῦ Δεκέμβρη 1915, ἀρ. φύλ. 1032, 1045 καί 1047).

Στό Κεντρικό κομματικό ἀρχεῖο τοῦ Ἰνστιτούτου μαρξισμοῦ-λενινισμοῦ τῆς ΚΕ τοῦ ΚΚΣΕ φυλάγονται ἀποκόμματα ἀπό τό «Appeal to Reason» μέ σημειώσεις τοῦ Β. Ι. Λένιν.—*457.*

180 *«Χβοστοβικό ἐργατικό κόμμα»*—ἀπό τό ὄνομα τοῦ Α. Ν. Χβοστόφ, ὑπουργοῦ Ἐσωτερικῶν καί διοικητή τοῦ εἰδικοῦ σώματος χωροφυλακῆς στά χρόνια 1915 καί 1916. Ὁ Λένιν στό χειρόγραφο, πάνω ἀπό τή λέξη «χβοστοβικό», ἔγραψε «στολιπινικό».—*457.*

181 *«Europa und Revolution»* («Ἡ Εὐρώπη καί ἡ ἐπανάσταση»)—μ᾿αὐτόν τόν τίτλο στό φύλ. ἀρ. 35 τῆς ἐφημερίδας «Volksrecht» τῆς 11 τοῦ Φλεβάρη 1916 δημοσιεύτηκε σημείωμα τῆς Σύνταξης σχετικά μέ ἄρθρο πού εἶχε δημοσιευτεῖ μέ τήν ὑπογραφή I. S. στή σωβινιστική ἐφημερίδα τῆς Λουκέρνης «Vaterland» («Πατρίδα») καί στό ὁποῖο ὁ συγγραφέας ἔγραφε ὅτι ἡ συνέχιση τοῦ πολέμου μπορεῖ νά προκαλέσει ἐπανάσταση, πράγμα πού εἶναι πιό ἐπικίνδυνο «γιά τό θρόνο καί γιά τήν Ἁγία Τράπεζα», παρά ὁ πόλεμος. Στό Κεντρικό κομματικό ἀρχεῖο τοῦ Ἰνστιτούτου μαρξισμοῦ-λενινισμοῦ τῆς ΚΕ τοῦ ΚΚΣΕ φυλάγεται τό ἀπόσπασμα τοῦ Λένιν ἀπό τήν «Volksrecht» μαζί μέ τίς παρατηρήσεις του.—*459.*

182 Ὁ Λένιν συγκρίνει ἐδῶ τήν καταψήφιση τῶν πολεμικῶν πιστώσεων ἀπό εἴκοσι σοσιαλδημοκράτες βουλευτές τοῦ γερμανικοῦ Ράιχσταγκ στίς 21 τοῦ Δεκέμβρη 1915 καί τήν ψηφοφορία στίς 20 τοῦ Μάρτη 1915, ὅπου ἐνάντια στίς πολεμικές πιστώσεις ψήφισαν μόνο δυό (ὁ Κ. Λῆμπκνεχτ καί ὁ Ο. Ρύλε). Ἡ καταψήφιση τῶν πολεμικῶν πιστώσεων ἀπό τούς εἴκοσι βουλευτές ἔδειχνε τήν αὐξανόμενη πίεση τῶν μαζῶν πάνω στήν καθοδήγηση τοῦ Σοσιαλδημοκρατικοῦ κόμματος τῆς Γερμανίας καί στήν ὁμάδα του στό Ράιχσταγκ. Ὅμως ἡ πλειοψηφία τῆς ΚΕ (τῆς Vorstand) καί τῆς ὁμάδας τοῦ Σοσιαλδημοκρατικοῦ κόμματος τῆς Γερμανίας στό Ράιχσταγκ καταδίκασε τή στάση στήν ψηφοφορία τῆς 21 τοῦ Δεκέμβρη, χαρακτηρίζοντάς την σάν παραβίαση τῆς κομματικῆς πειθαρχίας.

Ὁ Λένιν, μιλώντας γιά τήν ἀσυνέπεια τῶν εἴκοσι, ἔχει ὑπόψη του τή δήλωση πού ἔκανε ὁ Φ. Γκάιερ ἀπό μέρους τῶν μελῶν τῆς σοσιαλδημοκρατικῆς ὁμάδας, πού ψήφισαν στίς 21 τοῦ Δεκέμβρη ἐνάντια στίς πολεμικές πιστώσεις, στήν ὁποία δήλωση δέν ὑπῆρχε ὁ χαρακτηρισμός τοῦ πολέμου σάν ἰμπεριαλιστικοῦ, δέν γινόταν λόγος γιά τόν προλεταριακό διεθνισμό, ἀφηνόταν νά νοηθεῖ ὅτι τά γερμανικά κατακτητικά σχέδια ἐμφανίστηκαν στό τελευταῖο μόλις διάστημα.—*458.*

183 *«Lichtstrahlen»* («Φωταχτίδες»)—μηνιαῖο περιοδικό, ὄργανο τῆς ὁμάδας τῶν ἀριστερῶν σοσιαλδημοκρατῶν τῆς Γερμανίας («Διεθνιστές σοσιαλιστές τῆς Γερμανίας»), πού ἔβγαινε μέ διευθυντή τόν Γ. Μπόρχαρντ. Τό περιοδικό ἔβγαινε σέ ἀκανόνιστα χρονικά διαστήματα ἀπό τό 1913 ὥς τό 1921 στό Βερολίνο. Στό περιοδικό ἔπαιρναν μέρος ὁ Α. Πάννεκουκ, ἡ Α. Μπαλαμπάνοβα κ.ἄ.—*458.*

184 Στό φύλ. ἀρ. 11 τῆς ἐφημερίδας «Vorwärts» τῆς 12 τοῦ Γενάρη 1916 δημοσιεύτηκε ἡ δήλωση τοῦ Ο. Ρύλε «Zur Parteispaltung» («Σχετικά μέ τή διάσπαση τοῦ κόμματος»), στήν ὁποία ὁ Ρύλε ἔγραφε ὅτι ἦταν ἀναπόφευκτη ἡ διάσπαση στό Σοσιαλδημοκρατικό κόμμα τῆς Γερμανίας. Ἡ Σύνταξη τῆς «Vorwärts» συνόδευσε τή δήλωση τοῦ Ρύλε μέ ἄρθρο της, ὅπου ἀναφερόταν πώς, παρά τό γεγονός ὅτι τό ἄρθρο τοῦ Ρύλε δημοσιεύεται ὁλόκληρο κατά λέξη, ἡ Σύνταξη θεωρεῖ ὅτι τά ἐπίμαχα ζητήματα πού προβάλλονται σ᾿αὐτό δέν εἶναι μονάχα πρόωρα, ἀλλά καί πέρα γιά πέρα χωρίς περιεχόμενο.—*458.*

185 Πρόκειται γιά τήν πρωτομαγιάτικη διαδήλωση καί σέ συνέχεια γιά τήν απεργία τῶν νεαρῶν ἐργατῶν τῆς Μπρουνσβίκης στίς ἀρχές τοῦ Μάη 1916. Ἡ ἀπεργία ἔγινε σέ ἔνδειξη διαμαρτυρίας ἐνάντια στήν κράτηση ἀπό τήν κυβέρνηση ἑνός μέρους τῶν μεροκαμάτων τῶν νεαρῶν ἐργατῶν γιά τό πολεμικό δάνειο. Στήν ἀπεργία καί τή διαδήλωση στήν Μπρουνσβίκη πῆραν μέρος πάνω ἀπό 1500 ἄτομα. Ὕστερα ἀπό ἐπίμονη πάλη στίς 5 τοῦ Μάη 1916 ἡ κυβέρνηση ἀναγκάστηκε νά ἀνακαλέσει τήν ἀπόφαση γιά τίς χρηματικές κρατήσεις.—*459.*

186 Γίνεται ἐδῶ λόγος γιά τό κύριο ἄρθρο τοῦ Ε. Βαγιάν «Formalistes doctrinaires» («Φορμαλιστές δογματικοί»), πού δημοσιεύτηκε στήν ἐφημερίδα «L'Humanité» ἀρ. φύλ. 3827 τῆς 9 τοῦ Ὀχτώβρη 1914, στό ὁποῖο ὁ Βαγιάν, πού εἶχε περάσει ἀπό τίς ἀρχές κιόλας τοῦ πολέμου στίς θέσεις τοῦ σοσιαλσωβινισμοῦ, ἀναγκάστηκε νά παραδεχτεῖ ὅτι παίρνει πολλά γράμματα ἀπό τούς γάλλους σοσιαλιστές, μέ τά ὁποῖα αὐτοί καταφέρονται ἐνάντια στήν πολιτική τῶν καθοδηγητῶν τοῦ Γαλλικοῦ σοσιαλιστικοῦ κόμματος. Περικοπές τοῦ Λένιν ἀπό τό ἄρθρο τοῦ Βαγιάν βλ. στή Λενινιστική Συλλογή, τόμ. XIV, σελ. 97.—*458.*

187 Ὁ Λένιν ἔχει ὑπόψη τήν ἔκκληση «Πρός τίς γυναῖκες τοῦ προλεταριάτου!» μέ τήν ὑπογραφή τῆς Λουΐζας Σομονό τῆς γαλλικῆς Ἐπιτροπῆς δράσης τῶν γυναικῶν-σοσιαλιστριῶν, πού καλοῦσε τίς γυναῖκες στήν πάλη γιά τήν εἰρήνη, ἐνάντια στό σωβινισμό. Στό Κεντρικό κομματικό ἀρχεῖο τοῦ Ἰνστιτούτου μαρξισμοῦ-λενινισμοῦ τῆς ΚΕ τοῦ ΚΚΣΕ φυλάγεται ἀντίτυπο τῆς ἔκκλησης μέ σημειώσεις τοῦ Β. Ι. Λένιν.—*459.*

188 «*The New Statesman*» («Ὁ Νέος Πολιτικός»)—ἑβδομαδιαῖο περιοδικό τῆς Φαβιανῆς ἑταιρίας· ἱδρύθηκε τό 1913 στό Λονδίνο. Ἀπό τό 1931 τό περιοδικό βγαίνει μέ τόν τίτλο «The New Statesman and Nation» («Ὁ Νέος Πολιτικός καί τό Ἔθνος»). Σήμερα τό περιοδικό ἐκφράζει τίς ἀντιλήψεις τῆς ἀριστερᾶς πτέρυγας τοῦ Ἐργατικοῦ κόμματος.—*458.*

189 Ὅπως φαίνεται, ὁ Λένιν ἔχει ἐδῶ ὑπόψη του τήν ἔγκριση τῆς διακήρυξης τοῦ Τσίμμερβαλντ ἀπό τήν Ἐκτελεστική Ἐπιτροπή τοῦ Βρετανικοῦ σοσιαλιστικοῦ κόμματος. Στά τέλη τοῦ 1915 ἡ Ἐκτελεστική Ἐπιτροπή τοῦ ΒΣΚ ἀποφάσισε νά βάλει τό ζήτημα τῆς προσχώρησης στό Τσίμμερβαλντ στίς τοπικές ὀργανώσεις· ἡ συντριπτική πλειοψηφία τῶν κομματικῶν ὀργανώσεων βάσης ἐκδηλώθηκε ὑπέρ τῆς προσχώρησης. Στό «Δελτίο» τῆς ΔΣΕ τεῦχ. 3 τῆς 29 τοῦ Φλεβάρη 1916 δημοσιεύτηκαν τά ἀποτελέσματα πάνω στό ζήτημα αὐτό.—*458.*

190 Πρόκειται ἐδῶ γιά τήν ἀποχώρηση τοῦ Γκ. Χάιντμαν καί τῶν ὀπαδῶν του ἀπό τήν ἐτήσια συνδιάσκεψη τοῦ Βρετανικοῦ σοσιαλιστικοῦ κόμματος, πού ἔγινε στό Σόλφορντ στίς 23 καί 24 τοῦ Ἀπρίλη 1916. Στή συνδιάσκεψη ὁλοκληρώθηκε ἡ ρήξη τοῦ Βρετανικοῦ σοσιαλιστικοῦ κόμματος μέ τούς σοσιαλσωβινιστές. Ἡ συνδιάσκεψη ψήφισε μιά σειρά ἀντιπολεμικές ἀποφάσεις γενικοῦ δημοκρατικοῦ χαρακτήρα καί ἀπόφαση πού καλοῦσε νά χρησιμοποιηθεῖ ὅλη ἡ ἐπιρροή τοῦ κόμματος γιά νά μπεῖ τέρμα στόν πόλεμο. Μέ συντριπτική πλειοψηφία ἡ συνδιάσκεψη ψήφισε ἀπόφαση σύμφωνα μέ τήν ὁποία οἱ σοσιαλιστές ἀναγνωρίζουν μόνο τόν ταξικό πόλεμο. Ὁ Χάιντμαν, πού ἀποχώρησε ἀπό τή συνδιάσκεψη τοῦ Σόλφορντ, στίς ἀρχές

τοῦ 'Ιούνη 1916 ἵδρυσε τό «'Εθνικό σοσιαλιστικό κόμμα», πού ἀπό τό 1918 ὀνομάστηκε Σοσιαλδημοκρατική ὁμοσπονδία.—*459.*

191 'Ο Λένιν ἔχει ὑπόψη του τό λόγο τοῦ Κ. Τρέβες στήν 'Ιταλική βουλή στίς 2 τοῦ Δεκέμβρη 1915. Ρεπορτάζ γιά τό λόγο αὐτό δημοσιεύτηκε στήν ἐφημερίδα «Avanti!» ἀρ. φύλ. 335 τῆς 3 τοῦ Δεκέμβρη 1915.—*460.*

192 *«Τεσνιάκι»*—ἐπαναστατικό ρεῦμα στό βουλγαρικό Σοσιαλδημοκρατικό κόμμα, πού τό 1903 διαμορφώθηκε σέ αὐτοτελές Βουλγαρικό Σοσιαλδημοκρατικό ἐργατικό κόμμα. 'Ιδρυτής καί ἀρχηγός τῶν «Τεσνιάκι» ἦταν ὁ Ντ. Μπλαγκόγεφ καί μετά ἐπικεφαλῆς τῶν «Τεσνιάκι» ἦταν οἱ μαθητές τοῦ Μπλαγκόγεφ—Γκ. Ντιμιτρόφ, Β. Κολάροφ κ.ἄ. Τό 1914-1918 οἱ «Τεσνιάκι» τάχθηκαν ἐνάντια στόν ἰμπεριαλιστικό πόλεμο. Τό 1919 μπῆκαν στήν Κομμουνιστική Διεθνή καί σχημάτισαν τό Κομμουνιστικό κόμμα τῆς Βουλγαρίας.—*460.*

193 *«Tribune»,* «De Tribune» («Τό Βῆμα»)—ἐφημερίδα πού ἱδρύθηκε τό 1907 ἀπό τήν ἀριστερή πτέρυγα τοῦ 'Ολλανδικοῦ σοσιαλδημοκρατικοῦ ἐργατικοῦ κόμματος (Πάννεκουκ, Γκόρτερ, Βάινκοπ, 'Εριέττα Ρόλαντ-Χόλστ). 'Από τό 1909, μετά τή διαγραφή ἀπό τό κόμμα τῶν ἀριστερῶν καί τήν ὀργάνωση ἀπ'αὐτούς τοῦ Σοσιαλδημοκρατικοῦ κόμματος τῆς 'Ολλανδίας, ἡ ἐφημερίδα ἔγινε ὄργανο τοῦ κόμματος αὐτοῦ· ἀπό τό 1918—ὄργανο τοῦ 'Ολλανδικοῦ κομμουνιστικοῦ κόμματος· ἔβγαινε μέ τόν τίτλο αὐτό μέχρι τό 1937.—*460.*

194 Ὅπως φαίνεται, ὁ Λένιν ἔχει ἐδῶ ὑπόψη του τά σχόλια τοῦ Ε. Περνερστόρφερ «Rußland und wir» («'Η Ρωσία κι'ἐμεῖς») καί «Nochmals Rußland und wir» («'Ακόμη μιά φορά ἡ Ρωσία κι'ἐμεῖς»), πού δημοσιεύτηκαν στά τεύχη 13 καί 20 τοῦ περιοδικοῦ «Die Neue Zeit» τῆς 24 τοῦ Δεκέμβρη 1915 καί τῆς 11 τοῦ Φλεβάρη 1916.—*460.*

195 Πρόκειται γιά τό ἄρθρο «Die Stellung der Sozialdemokraten Australiens zum Krieg» («'Η στάση τῶν σοσιαλδημοκρατῶν τῆς Αὐστραλίας ἀπέναντι στόν πόλεμο»), πού δημοσιεύτηκε μέ τήν ὑπογραφή J. K. στό «Beilage zur «Berner Tagwacht»» ἀρ. φύλ. 32 καί 34 τῆς 8 καί 10 τοῦ Φλεβάρη 1916.—*460.*

196 *«Ι. Κ.»,* «Internationale Korrespondenz» («Διεθνής ἀλληλογραφία»)—ἐβδομαδιαῖο γερμανικό σοσιαλσωβινιστικό περιοδικό γιά τά ζητήματα τῆς διεθνοῦς πολιτικῆς καί τοῦ ἐργατικοῦ κινήματος· ἔβγαινε ἀπό τό τέλος τοῦ Σεπτέμβρη 1914 ὥς τήν 1 τοῦ 'Οχτώβρη 1918 στό Βερολίνο. Γίνεται ἐδῶ λόγος, ὅπως φαίνεται, γιά τό ἄρθρο «Hughes und die australischen Gewerkschaften» («'Ο Χιούγκς καί οἱ αὐστραλικές συνδικαλιστικές ἑνώσεις»), πού δημοσιεύθηκε στό «Internationale Korrespondenz» τεῦχ. 15 τῆς 23 τοῦ Μάη 1916. Στό Κεντρικό κομματικό ἀρχεῖο τοῦ 'Ινστιτούτου μαρξισμοῦ-λενινισμοῦ τῆς ΚΕ τοῦ ΚΚΣΕ φυλάγεται τό τεῦχος αὐτό τοῦ περιοδικοῦ μέ τίς σημειώσεις τοῦ Λένιν γιά τό ἄρθρο τοῦ Χιούγκς.—*460.*

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΩΝ ΕΡΓΑΣΙΩΝ ΚΑΙ ΠΗΓΩΝ ΠΟΥ ΠΕΡΙΚΟΠΕΣ ΤΟΥΣ ΑΝΑΦΕΡΕΙ Ή ΠΑΡΑΘΕΤΕΙ Ο Β. Ι. ΛΕΝΙΝ

---

* Μέ άστερίσκο σημειώνονται τά βιβλία, οί έφημερίδες, τά άρθρα καί τά ντοκουμέντα πού έχουν σημειώσεις τοῦ Β. Ι. Λένιν καί φυλάγονται στό Κεντρικό κομματικό άρχεῖο τοῦ 'Ινστιτοῦτο μαρξισμοῦ-λενινισμοῦ τῆς ΚΕ τοῦ ΚΚΣΕ.

Φυλλάδιο τοῦ Συνδέσμου σοσιαλιστικῆς προπαγάνδας. —*βλ.* Socialist Propaganda League.

* *Χίλφερντινγκ, Ρ. Τό χρηματιστικό κεφάλαιο.* 'Η νεότατη φάση τῆς ἀνάπτυξης τοῦ καπιταλισμοῦ. Μετάφραση ἀπό τά γερμανικά, ἐγκριμένη ἀπό τόν συγγραφέα καί εἰσαγ. ἄρθρο τοῦ Ι. Στεπάνοφ. Μόσχα, Ζνάμενσκι, 1912, XXIX, 576, 3 σελ.—*315-316, 318, 349, 356, 359, 366, 388, 403, 417-418, 426.*

Ψήφισμα συμπάθειας στά θύματα τοῦ πολέμου καί τούς καταδιωκόμενους [πού ἐγκρίθηκε στή Διεθνή σοσιαλιστική συνδιάσκεψη τοῦ Τσίμμερβαλντ. 1915]. —«Σοτσιάλ-Ντεμοκράτ», Γενεύη, 1915, ἀρ. φύλ. 45-46, 11 τοῦ 'Οχτώβρη, σελ. 1.—*38-39, 41-42, 45, 296.*

Agahd, E. Großbanken und Weltmarkt. Die wirtschaftliche und politische Bedeutung der Großbanken im Weltmarkt unter Berücksichtigung ihres Einflusses auf Rußlands Volkswirtschaft und die deutsch-russischen Beziehungen. Berlin, Paschke, 1914. XXIV, 290 S. — *354-356, 362.* .

[Anmerkung der Redaktion]. — «Berner Tagwacht», 1915, Nr. 250, 26. Oktober. Beilage zur «Berner Tagwacht», S. 1. Под общ. загл.: Eine Entgegnung. —*244.*

«*Annalen des Deutschen Reichs für Gesetzgebung, Verwaltung und Volkswirtschaft*», München—Berlin, 1911, Nr. 3—4, S. 161—248. — *317, 323.*

«*The Annals of the American Academy of Political and Social Science*», Philadelphia, 1915, vol. LIX, No. 148, May, p. 301—308, 321—332. — *370.*

[Die Antwort der Redaktion des «Vorwärts»]. — «Vorwärts», Berlin, 1916, Nr. 11, 12. Januar. Beilage zu Nr. 11 des «Vorwärts», S. 2—3. — *238, 299, 460, 475.* .

*«*Appeal to Reason*», Girard, Cansas, 1915, No. 1, 030, August 28, p. 1. — *459, 462.*

*— 1915, No. 1, 032, September 11, p. 1. — *235—236, 297, 459, 462, 475.*

*— 1915, No. 1, 045, December 11, p. 1. — *459, 462.*

*— 1915, No. 1, 047, December 25, p. 1.

«*Arbeiter-Zeitung*», Wien. — *276.*

«*Archiv für Eisenbahnwesen*», Berlin, 1892, Hft. 1—6. — *401—402.*

Arndt, P. Die Kapitalkraft Frankreichs. — «Weltwirtschaftliches Archiv», Jena, 1916, Bd. 7, (1916. I), S. 34—52. —*366.*

Der Briefwechsel zwischen Friedrich Engels und Karl Marx. 1844 bis 1883. Hrsg. v. A. Bebel und E. Bernstein. Bd. 2, 4. Stuttgart, Dietz, 1913. 2 Bd.

*— Bd. 2. XXIV, 429 S. — *412.*

*— Bd. 4. XX, 536 S. — *412.*

The Budget. Daily Cost of the War. Enormous borrowing. No new taxes. — «The Daily Telegraph», London, 1915, May 5, p. 6. — *366.*

Bulletin de l'Institut international de statistique. T. XIX—2e Livraison. La Haye, Van Stockum, [1912], p. 201—225. — *363, 366, 416-417.*

Calwer, R. Einführung in die Weltwirtschaft. Berlin, Simon, 1906. 95 S. (Maier-Rothschild-Bibliothek. Bd. 30). — *398-399.*

**Census reports.* Twelfth census of the United States, taken in the year 1900. Vol. V. Agriculture. P. I. Farms, live stock, and animal products. Washington, United States Census office, 1902. CCXXXVI, 767 p.; 18 Plates. — *137, 138, 149-151, 152, 173-174, 175-180, 183-185, 189-191, 195-196, 197-205, 210-217, 218, 222-226, 226-229.*

Compromise between pro-and anti-warites. A Meaningless Manifesto: Great Dissatisfaction. From a Paris correspondent. — «The Labour Leader», [Manchester—London], 1916, No. 2, January 13, p. 8. Под общ. загл.: The National Congress of the French Socialist Party. — *457.*

Crammond, E. The Economic Relations of the British and German Empires. — «Journal of the Royal Statistical Society», London, 1914, vol. LXXVII, part VIII, July, p. 777—807. — *403.*

Cromer, E. B. Ancient and Modern Imperialism. London, Murray, 1910. 143 p. — *386.*

**Cunow, H. Parteizusammenbruch?* Ein offenes Wort zum inneren Parteistreit. Berlin, Singer, 1915. 38 S. — *396-397.*

«The Daily Telegraph», London, 1915, May 5, p. 6. — *366.*

**David, E. Die Sozialdemokratie im Weltkrieg.* Berlin, Singer, 1915. 192 S. — *114-115, 116, 128, 129.*

— *Sozialismus und Landwirtschaft.* Bd. 1. Die Betriebsfrage. Berlin, «Sozialistische Monatshefte», 1903. 703 S. — *187.*

**Debs, E. Never be a Soldier.* — «Appeal to Reason», Girard, Cansas, 1915, No.1,030, August 28, p. 1. — *459, 462.*

*— *The Only War I Will Fight In.* — «Appeal to Reason», Girard, Cansas, 1915, No.1,047, December 25, p. 1. — *459, 462.*

*— *«Preparedness» I Favor.* — «Appeal to Reason», Girard, Cansas, 1915, No. 1,045, December 11, p. 1. — *459, 462.*

*— *When I Shall Fight.* — «Appeal to Reason», Girard, Cansas, 1915, No. 1,032, September 11, p. 1. — *235—236, 297, 459, 462, 475.*

Diouritch, G. L'expansion des banques allemandes à l'étranger ses rapports avec le développement économique de l'Allemagne. Paris—Berlin, Rousseau, Puttkammer u. Mühlbrecht, 1909. 798 S. — *367, 374.*

Driault, E. Les problèmes politiques et sociaux à la fin du XIXe siècle. Paris, Alcan, 1900. 388, 32 p. — *390-391.*

Ein-und Auswanderung. ['Απόφαση, πού ψηφίστηκε στό Διεθνές σοσιαλιστικό συνέδριο στή Στουτγάρδη]. —Στό βιβλίο: Internationaler Sozialistenkongreß zu Stuttgart. 18. bis 24. August 1907. Berlin, Buchh. «Vorwärts», 1907, S. 58—59. — *76.*

Eine Entgegnung. — «Berner Tagwacht», 1915, Nr. 250, 26. Oktober. Beilage zur «Berner Tagwacht», S. 1.'Υπογραφή: Auswärtiges Sekretariat des Organisationskomitees der sozialdemokratischen Arbeiterpartei Rußlands. — *244, 245.*

Eine Erklärung. — «Internationale Sozialistische Kommission zu Bern. Bulletin», Bern, 1915, Nr. 2, 27. November, S. 2. Подпись: Internationale sozialistische Kommission zu Bern. — *297.*

Eine Massendemonstration vor dem Parteivorstandsdomizil. — «Berner Tagwacht», 1915, Nr. 271, 19. November. Beilage zur «Berner Tagwacht», S. 1. — *116, 129-130.*

Engels, F. [Brief an K. Kautsky]. 12. September 1882. — В кн.: Kautsky, K. Sozialismus und Kolonialpolitik. Eine Auseinandersetzung. Berlin, «Vorwärts», 1907, S. 79—80, в отд.: Anhang. Под загл.: Ein Brief von Friedrich Engels. — *412.*

— *[Brief an K. Marx].* 7. Oktober 1858. — В кн.: Der Briefwechsel zwischen Friedrich Engels und Karl Marx. 1844 bis 1883. Hrsg. v. A. Bebel und E. Bernstein. Bd. 2. Stuttgart, Dietz, 1913, S. 289—291. — *412.*

— *[Brief an K. Marx].* 11. August 1881. — Ibidem, Bd. 4, S. 432—433. — *412.*

— *[Brief an F. A. Sorge].* 18. Januar 1893. — В кн.: Briefe und Auszüge aus Briefen von Joh. Phil. Becker, Jos. Dietzgen, Friedrich Engels, Karl Marx u. A. an F. A. Sorge u. Andere. Stuttgart, Dietz, 1906, S. 389—391. — *111, 126.*

— *[Brief an F. A. Sorge].* 11. November 1893. — Ibidem, S. 400—401. — *111, 125-126.*

— *Die Lage der arbeitenden Klasse in England.* Nach eigner Anschauung und authentischen Quellen. 2. durchges. Aufl. Stuttgart, Dietz, 1892. XXXII, 300 S. — *412.*

Hill, D. J. A History of Diplomacy in the International Development of Europe. V. 1. The Struggle for universal Empire. With maps and tables. New York — London — Bombay, Longmans, Green, 1905. XXIII, 481 p. — *425.*

Hobson, J. A. Imperialism. A Study. London, Nisbet, 1902. VII, 400, (4) p. — *307, 313, 315-316, 366, 381, 395-396, 403, 404, 406-408, 414, 416, 423.*

Hofkalender — см. Gothaischer Genealogischer Hofkalender nebst diplomatisch-statistischem Jahrbuche.

Hourwich, I. Immigration and Labor. The Economic Aspects of European Immigration to the United States. New York — London, Putnam, 1912. XVII, 544 p. — *411.*

Hübner, O. Geographisch-statistische Tabellen aller Länder der Erde. Fortgeführt und ausgestaltet von F. v. Juraschek. 63. umgearb. Ausgabe für das Jahr 1914. Frankfurt a. M., Keller, [1914]. XV, 155 S. — *377.*

— *Geographisch-statistische Tabellen aller Länder der Erde.* Fortgeführt und ausgestaltet von F. v. Juraschek. 64. Ausgabe. (Kriegs-Ausgabe). Im Druck vollendet Ende 1915. Frankfurt a. M., Keller, 1916. XV, 158 S. — *383.*

«L'Humanité», Paris, 1914, N 3827, 9 octobre, p. 1. — *460.*

— 1916, N 4315, 9 février, p. 3. — *456.*

Der Imperialismus. ['Απόφαση, πού ψηφίστηκε στό συνέδριο τοῦ Γερμανικοῦ σοσιαλδημοκρατικοῦ κόμματος στό Χέμνιτς. 1912]. —Στό βιβλίο: Protokoll über die Verhandlungen des Parteitages der Sozialdemokratischen Partei Deutschlands. Abgehalten in Chemnitz vom 15. bis 21. September 1912. Berlin, Singer, 1912, S. 529—530, в отд.: Anhang. — *315-316.*

«Internationale Flugblätter», [Zürich], 1915, Nr. 1, November, S. 5—8. — *75.*

«Internationale Sozialistische Kommission zu Bern. Bulletin», Bern, 1915, Nr. 1, 21. September. 8 S.Στή γερμ.,άγγλ. καί γαλ. γλ. — *33, 34-35, 37, 474.*

*— 1915, Nr. 2, 27. November. 16 S. — *35, 37, 242, 269, 297.*

— 1916, Nr. 3, 29. Februar, S. 1, 2—3. — *287, 296-297, 298, 466, 473, 474-475, 476.*

Internationale sozialistische Kommission zu Bern.["Εκκληση μέ τήν εὐκαιρία τῆς σύγκλησης τῆς 2ης Διεθνοῦς σοσιαλιστικῆς συνδιάσκεψης]. — «Internationale Sozialistische Kommission zu Bern. Bulletin», Bern, 1916, Nr. 3, 29. Februar, S. 1. — *287, 466.*

Internationale sozialistische Konferenz zu Zimmerwald (Schweiz), abgehalten vom 5. bis 8. September 1915. Offizieller Verhand-

— *Das Beteiligungssystem im deutschen Bankwesen.* — «Die Bank», Berlin, 1910, II. Semester, S. 497—508. — *334-335.*

— *Der deutsche Rentnerstaat.* — «Die Bank», Berlin, 1911, I. Semester, S. 1—13. — *406.*

— *Deutsches Kapital im Auslande.* — «Die Bank», Berlin, 1909, II. Semester, S. 819—833. — *419-420.*

— *Die Finanzgeschäfte des Fürstentrust.* — «Die Bank», Berlin, 1912, I. Semester, S. 223—230. 'Υπογραφή: A. L. — *360.*

— *Finanzieller Nationalismus.* — «Die Bank», Berlin, 1914, I. Semester, S. 313—321. — *340.*

— *Fünf Jahre deutsches Bankwesen.* — «Die Bank», Berlin, 1913, II. Semester, S. 725—736. — *332.*

— *Der «Money Trust».* — «Die Bank», Berlin, 1912, I. Semester, S. 432—438. 'Υπογραφή: A. L. — *342.*

— *Der Staat und die Auslandsanleihen.* — «Die Bank», Berlin, 1913, II. Semester, S. 623—637. — *358.*

— *Die wirtschaftliche Bedeutung des Byzantinismus.* — «Die Bank», Berlin, 1909, I. Semester, S. 301—309. — *361.*

**[Legien, C.] Warum müssen die Gewerkschaftsfunktionäre sich mehr am inneren Parteileben beteiligen?* (Ein Vortrag von C. Legien in der Versammlung der Gewerkschaftskommission Berlins und Umgegend am 27. Januar 1915). Berlin, 1915. 47 S. — *130.*

[Lénine, V. I.] L'Impérialisme dernière étape du Capitalisme. (Essai de vulgarisation). Paris, Librairie de l'Humanité, 1923. 140 p. (Bibliothèque communiste).Πρίν τόν τίτλ. ὁ συγγρ. N. Lénine. — *309, 312.*

— *Der Imperialismus als jüngste Etappe des Kapitalismus.* Hamburg, Hoym, 1921. 136 p. (Bibliothek der Kommunistische Internationale. IX). Πρίν τόν τίτλ.ὁ συγ: N. Lenin. — *309, 312.*

[Lenin, V. I. u. Zinowjew, G. E.] Sozialismus und Krieg. (Stellung der S DA P Rußlands zum Kriege). Б. м., 1915. 36 S. (S DA P). Μετά τόν τίτλ. ὁ συγ: G. Zinowjew und N. Lenin. — *42, 75.*

**Lensch, P. Die Selbstbestimmungsflause.* — «Die Glocke», München, Jg. 1915, Nr. 8, 15. Dezember, S. 465—476. — *264.*

— *Sozialismus und Annexionen in der Vergangenheit.* — «Die Glocke», München, Jg. 1915—1916, Nr. 9, 1. Januar, S. 493—500. — *264.*

Lescure, J. L'Épargne en France. Paris, Tenin, 1914. VIII, 114 p. — *336.*

Levy, H. Monopole, Kartelle und Trusts in ihren Beziehungen zur Organisation der kapitalistischen Industrie. Dargest. an der

Entwicklung in Großbritannien. Jena, Fischer, 1909. XIV, 322 S. — *320.*

«Lichtstrahlen», Berlin. — *460.*

Liefmann, R. Beteiligungs-und Finanzierungsgesellschaften. Eine Studie über den modernen Kapitalismus und das Effektenwesen (in Deutschland, den Vereinigten Staaten, England, Frankreich, Belgien und der Schweiz). Jena, Fischer, 1909. X, 495 S. — *324, 330-331, 333; 348, 351, 359.*

— *Kartelle und Trusts und die Weiterbildung der volkswirtschaftlichen Organisation.* 2-te, stark erweiterte Aufl. Stuttgart, Moritz, 1910. 210 S. — *323, 377-378.*

Lucas, C. P. Greater Rome and Greater Britain. Oxford, Clarendon Press, 1912. 184 p. — *385.*

Luxemburg, R. Kwestja narodowościowa i autonomja. — «Przegląd Socjaldemokratyczny», [Kraków], 1908, N 6, sierpień, s. 482—515; N 7, wrzesień, s. 597—631; N 8—9, październik—listopad, s. 687—710; N 10, grudzień, s. 795—818; * 1909, N 12, czerwiec, s. 136—163; N 14—15, sierpień—wrzesień, s. 351—376. — *451.*

Lysis. Contre l'Oligarchie financière en France. Préf. de J. Finot. 5-me éd. Paris, «La Revue», 1908. XI, 260 p. — *357-358.*

Manifest der Internationale zur gegenwärtigen Lage, [angenommen auf dem Außerordentlichen Internationalen Sozialistenkongreß zu Basel]. — В кн.: Außerordentlicher Internationaler Sozialistenkongreß zu Basel am 24. und 25. November 1912. Berlin, Buchh. «Vorwärts», 1912, S. 23—27. — *2, 6, 20, 57, 59, 100-104, 112, 115, 117-120, 123, 126, 128, 130, 234, 312, 315-316, 455.*

Marck, Ch. Une expulsion. — «La Bataille», Paris, 1916, N 87, 28 janvier, p. 2. — *237.*

Martoff, L. Internationalisierung der Arbeiterbewegung. Paul Axelrod. Die Krise und die Aufgaben der internationalen Sozialdemokratie. [[Βιβλιοκρισία].]. — «Volksrecht», Zürich, 1915, Nr. 236, 9. Oktober, S. 1; Nr. 237, 11. Oktober, S. 1—2. — *54, 57.*

Michels, R. L'imperialismo italiano. Studi politicodemografici. Milano, Società Editrice Libraria, 1914. XVIII, 187 p. (Studi economico-sociale contemporanei = 8). На обл.: Roma—Milano—Napoli. — *14—18.*

Der Militarismus und die internationalen Konflikte. ['Απόφαση, πού ψηφίστηκε στό Διεθνές σοσιαλιστικό συνέδριο στή Στουτγάρδη]. —Στό βιβλίο: Internationaler Sozialistenkongreß zu Stuttgart. 18. bis 24. August 1907. Berlin, Buchh. «Vorwärts», 1907, S. 64—66. — *6, 455.*

Nouvelles déclarations de Camille Huysmans. — «L'Humanité», Paris, 1916, N 4315, 9 février, p. 3. Μέ τόν γεν. τίτλ.: L'Internationale, la Belgique et la guerre. — *456.*

Österreichische Statistik hrsg. von der K. K. statistischen Zentralkommission. Bd. LXXXIII, Hft. I. Ergebnisse der landwirtschaftlichen Betriebszählung. Vom 3. Juni 1902 in den im Reichsrate vertretenen Königreichen und Ländern. Hft. I: Analytische Bearbeitung. Summarische Daten für das Reich, die Verwaltungsgebiete und Länder, nebst Anhang, enthaltend Übersichten nach natürlichen Gebieten. Bearb. von dem Bureau der K. K. statistischen Zentralkommission. Wien, 1909. [4], XLV, 65 S. — *152.*

Paish, G. Great Britain's Capital Investments in Individual Colonial and Foreign Countries. — «Journal of the Royal Statistical Society», London, 1911, vol. LXXIV, part II, January, p. 167—187. — *366-367.*

Patouillet, J. L'impérialisme américain. Thèse pour le doctorat. (Sciences politiques et économiques). Dijon, «Petit Bourguignon», 1904. 388 p. (Université de Dijon. — Faculté de droit).— *416.*

Pernerstorfer, E. Nochmals Rußland und wir. — «Die Neue Zeit», Stuttgart, 1916, Jg. 34, Bd. 1, Nr. 20, 11. Februar, S. 638—640, в отд.: Notizen. — *462.*

— *Rußland und wir.* — «Die Neue Zeit», Stuttgart, 1915, Jg. 34, Bd. 1, Nr. 13, 24. Dezember, S. 412—414, в отд.: Notizen. — *462.*

Die Petroleum-Komödie. — «Die Bank», Berlin, 1913, I. Semester, S. 388—391, в отд.: Umschau. — *375-376.*

**Pinkstone, G. [A Letter to the Editor of «The Labour Leader»].* — «The Labour Leader», [Manchester — London], 1915, No. 52, December 30, p. 9. Μέ τόν γεν. τίτλ.: The ILP and the Labour Party, в отд.: The Views of our Readers. — *238, 459.*

Pinner, F. Herrn v. Gwinners Petroleummonopol. — «Die Bank», Berlin, 1912, II. Semester, S. 1032—1047. — *375-376.*

— *Petroleum-Strategie.* — «Die Bank», Berlin, 1912, II. Semester, S. 629—638. — *375-376.*

Polemica in casa nostra. — «Avanti!», Milano, 1916, N. 65, 5 marzo, p. 1, в отд.: Scampoli. — *293, 469.*

Die politische Aktion. ['Απόφαση, πού ψηφίστηκε στό Διεθνές σοσιαλιστικό συνέδριο στό Λονδίνο]. —Στό βιβλίο: Verhandlungen und Beschlüsse des Internationalen Sozialistischen Arbeiter- und Gewerkschafts-Kongresses zu London vom 27. Juli bis 1. August 1896. Berlin, Expedition der Buchh. «Vorwärts», 1896, S. 18. — *270.*

Rühle, O. Zur Parteispaltung. — «Vorwärts», Berlin, 1916, Nr. 11, 12. Januar. Beilage zu Nr. 11 des «Vorwärts», S. 2. — *237—238, 297, 299, 460, 475.*

Rundschreiben an alle angeschlossenen Parteien und Gruppen. — «Internationale Sozialistische Kommission zu Bern. Bulletin», Bern, 1916, Nr. 3, 29. Februar, S. 2—3. Подпись: Im Namen der Zimmerwalder Konferenz: Die ISK zu Bern. — *296-297, 298, 473, 474-475, 476.*

Russier, H. Le Partage de L'Océanie. Paris, Vuibert et Nony, 1905. XI, 370 p. — *388-389.*

Der russische Nationalismus und die Arbeiterschaft. — «Volksrecht», Zürich, 1915, Nr. 296, 18. Dezember, S. 1. — *86.*

Sartorius von Waltershausen, A. Das volkswirtschaftliche System der Kapitalanlage im Auslande. Berlin, Reimer, 1907. 442 S. — *389, 405.*

Schilder, S. Entwicklungstendenzen der Weltwirtschaft. Bd. 1. Planmäßige Einwirkungen auf die Weltwirtschaft. Berlin, Siemenroth, 1912. VIII, 393 S. — *366, 369, 386, 387, 390, 405, 425.*

Schulze-Gaevernitz, G. Britischer Imperialismus und englischer Freihandel zu Beginn des zwanzigsten Jahrhunderts. Leipzig, Duncker u. Humblot, 1906. 477 S. — *389, 405, 409-410.*

— *Die deutsche Kreditbank.* —Στό βιβλ.:Grundriß der Sozialökonomik. Abt. V. Die einzelnen Erwerbsgebiete in der kapitalistischen Wirtschaft und die ökonomische Binnenpolitik im modernen Staate. Teil II. Bankwesen. Bearb. v. G. v. Schulze-Gaevernitz, E. Jaffé. Buch III. A II. Tübingen, Mohr (Siebeck), 1915, S. 1—189. — *333, 335, 340-342, 348, 352, 433.*

«La Sentinelle», La Chaux-de-Fonds. — *35, 37.*

**Smith, V. [A Letter to the Editor of «The Labour Leader»].* — «The Labour Leader», [Manchester—London], 1915, No. 52, December 30, p. 9. Μέ τό γεν. τίτλ.: The ILP and the Labour Party, в отд.: The Views of our Readers. — *238, 459.*

«The Socialist», Glasgow. — *459, 460.*

**Socialist Propaganda League.* To the Members of the Socialist Party. Oct. 9, 1915. [Φυλλάδιο. Boston, 1915]. 4 p. Υπογραφές: [18 μέλη τῆς Λίγκας],Committee. — *73, 75, 76.*

Sombart, W. Die deutsche Volkswirtschaft im neunzehnten Jahrhundert. 2. durchges. Aufl. Sechstes, siebentes und achtes Tausend. Berlin, Bondi, 1909. XVI, 611 S. — *358.*

«Sozialistische Auslandspolitik», Berlin, 1915, Nr. 27, 10. November. — *462.*

«Sozialistische Monatshefte», Berlin. — *105, 122.*

Statistical Abstract of the United States. 1911. No. 34. Prepared by the Bureau of statistics, under the direction of the secretary of commerce and labor. Washington, 1912. 803 p. (Department of commerce and labor). — *317-318, 323.*

Statistik der Depositen-und Spargelder. — «Die Bank». Berlin, 1910, II. Semester, S. 1200, в отд.: Umschau. — *339-340.*

Statistik des deutschen Reichs. Hrsg. vom kaiserlichen statistischen Amte. 211. Bd. Berufs- und Betriebszählung vom 12. Juni 1907. Berufsstatistik. Abt. X. Die berufliche und soziale Gliederung des deutschen Volkes. Berlin, 1913. 325, 270 S. — *411.*

Statistisches Jahrbuch für das Deutsche Reich. Hrsg. vom kaiserlichen statistischen Amte. Jg. 36. 1915. Berlin, Puttkammer u. Mühlbrecht, 1915. XXXVI, 480, 114 S. — *401.*

Die Stellung der Sozialdemokraten Australiens zum Krieg. — «Berner Tagwacht», 1916, Nr. 32, 8. Februar. Beilage zur «Berner Tagwacht», S. 1; Nr. 34, 10. Februar, S. 1—2.'Υπογραφή: I. K. — *462.*

Stillich, O. Geld-und Bankwesen. Ein Lehr-und Lesebuch. Berlin, Curtius, 1907. 267 S. — *341, 347, 358, 359.*

Supan, A. Die territoriale Entwicklung der Europäischen Kolonien. Mit einem kolonialgeschichtlichen Atlas von 12 Karten und 40 Kärtchen im Text. Gotha, Perthes, 1906. XI, 344 S. — *379, 382-384.*

Sympathieerklärung. ['Απόφαση τῆς Διεθνοῦς σοσιαλιστικῆς συνδιάσκεψης στό Τσίμμερβαλντ . — «Internationale Sozialistische Kommission zu Bern. Bulletin», Bern, 1915, Nr. 1, 21. September, S. 8. — *33, 474-475.*

Tafel, P. Die Nordamerikanischen Trusts und ihre Wirkungen auf den Fortschritt der Technik. Stuttgart, Wittwer, 1913. 74 S. — *325.*

Tätigkeitsbericht des Organisationskomitees der SDAP Rußlands. — «Internationale Sozialistische Kommission zu Bern. Bulletin», Bern, 1915, Nr. 2, 27. November, S. 6—7. — *242.*

Thirteenth census of the United States, taken in the year 1910. Vol. IV—V. Washington, Government printing office, 1913—1914. 2 v. (Department of commerce. Bureau of the census).

*— Vol. IV. Population 1910. Occupation Statistics. 1914. 615 p. — *154-155.*

*— Vol. V. Agriculture. 1909 and 1910. General report and analysis. 1913. 927 p. — *137-183, 195-196, 201-202, 205, 210-228*

«*De Tribune*», Amsterdam. — *462.*

Tschierschky, S. Kartell und Trust. Vergleichende Untersuchungen über deren Wesen und Bedeutung. Göttingen, Vandenhoeck und Ruprecht, 1903. 129 S. — *324-325, 338.*

Vaillant, E. Formalistes doctrinaires. — «L'Humanité», Paris, 1914, N 3827, 9 octobre, p. 1. — *460.*

Verkehrstrust. — «Die Bank», Berlin, 1914, I. Semester, S. 89—90, в отд.: Bank und Börse. — *360-361.*

Verslag van het buitengewoon congres der SDAP, gehouden op 8 en 9 Januari 1916, te Arnhem. Amsterdam, «Ontwikkeling», [1916]. 36 bl. — *274, 291-292, 293, 456, 468.*

Vogelstein, Th. Die finanzielle Organisation der kapitalistischen Industrie und die Monopolbildungen. — В кн.: Grundriß der Sozialökonomik. Abt. VI. Industrie, Bergwesen, Bauwesen. Buch III. B I. Tübingen, Mohr (Siebeck), 1914, S. 187—246. — *321-322.*

— *Kapitalistische Organisationsformen in der modernen Großindustrie.* Bd. 1. Organisationsformen der Eisenindustrie und Textilindustrie in England und Amerika. Leipzig, Duncker u. Humblot, 1910. XV, 277 S. — *322, 324, 377.*

«*Volksrecht*», Zürich, 1915, Nr. 236, 9. Oktober, S. 1; Nr. 237, 11. Oktober, S. 1—2. — *54, 57.*

— 1915, Nr. 296, 18. Dezember, S. 1. — *86.*

— 1916, Nr. 35, 11. Februar, S. 1. — *461.*

«*Volksstimme*», Chemnitz. — *84.*

Vorschlag der Resolution über: Weltkrieg und die Aufgaben der Sozialdemokratie. — «Internationale Flugblätter», [Zürich], 1915, Nr. 1, November, S. 5—7. Под общ. загл.: Die Zimmerwalder Linke über die Aufgaben der Arbeiterklasse. — *76.*

Vorschlag des Manifestes. — «Internationale Flugblätter», [Zürich], 1915, Nr. 1, November, S. 7—8. Μέ τό γεν. τίτλ.: Die Zimmerwalder Linke über die Aufgaben der Arbeiterklasse. — *76.*

«*Vorwärts*», Berlin. — *238.*

*— 1916, Nr. 11, 12. Januar. Beilage zu Nr. 11 des «Vorwärts», S. 2—3. — *237-238, 297, 299, 460, 474-476.*

Wahl, M. La France aux colonies. Paris, May et Motteroz, б. г. 304 p. (Bibliothèque d'histoire illustrée). —*388-389.*

Der Weltkrieg und die Aufgaben der Sozialdemokratie. [Σχέδιο απόφασης πού υπέβαλε ή 'Αριστερά στή Διεθνή σοσιαλιστική συνδιάσκεψη τοῦ Τσίμμερβαλντ]. — «Internationale Sozialistische Kommission zu Bern. Bulletin», Bern, 1915, Nr. 2, 27. November, S. 14. Под общ. загл.: Nachträgliches von der Zimmerwalder Konferenz. Der Resolutionsentwurf. — *35, 37.*

«*Weltwirtschaftliches Archiv*», Jena. — *414.*

— 1913, Bd. 2, S. 193—195. — *414-415.*

— 1916, Bd. 7, (1916. I), S. 34—52. — *366.*

Der Wettbewerb um die Auslandsanleihen. — «Die Bank», Berlin, 1913, II. Semester, S. 1024—1026, в отд.: Umschau. — *368.*

What happened at the French Socialist Congress. (From a Paris Correspondent). — «The Labour Leader», [Manchester—London], 1916, No. 4, January 27, p. 8. — *457.*

**Williams, T. R. The ILP and the Labour Party.* — «The Labour Leader», [Manchester—London], 1915, No. 49, December 9, p. 8; No. 51, December 23, p. 8, в отд.: The Views of our Readers. — *238 297, 299, 459, 460, 475.*

Zahn, F. Deutschlandswirtschaftliche Entwicklung unter besonderer Berücksichtigung der Volkszählung 1905 sowie der Berufs- und Betriebszählung 1907. — «Annalen des Deutschen Reichs für Gesetzgebung, Verwaltung und Volkswirtschaft», München—Berlin, 1911, Nr. 3—4, S. 161—248. — *317, 323.*

Der Zug zur Bank. — «Die Bank», Berlin, 1909, I. Semester, S. 79, в отд.: Bank und Börse. — *361—362.*

**Zur Polenfrage.* — «Internationale Sozialistische Kommission zu Bern. Bulletin», Bern, 1915, Nr. 2, 27. November, S. 15. — *269.*

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΟΝΟΜΑΤΩΝ

Α

* Τά ὑπογραμμισμένα στήν παρένθεση εἶναι τά πραγματικά ὀνοματεπώνυμα.

Γ

Ε

Λ

κό κίνημα στίς ἀποικίες καί τίς ἐξαρτημένες χῶρες. Μετά τήν 'Οχτωβριανή σοσιαλιστική ἐπανάσταση τῆς Ρωσίας, ἦταν ἕνας ἀπό τούς ἐμπνευστές καί ὀργανωτές τῆς στρατιωτικῆς ἐπέμβασης καί τοῦ ἀποκλεισμοῦ, πού στρέφονταν ἐνάντια στό Σοβιετικό κράτος. Τό 1922, ὕστερα ἀπό μιά σειρά πολιτικές ἀποτυχίες, ὑπόβαλε παραίτηση, ὡστόσο μέχρι τό τέλος τῆς ζωῆς του διατηροῦσε μιά ὁρισμένη πολιτική ἐπιροή.—*56, 110, 112, 124, 127, 461.*

Λούξεμπουργκ (Luxemburg), *Ρόζα* (1871-1919)—ἐπιφανής ἀγωνίστρια τοῦ διεθνοῦς ἐργατικοῦ κινήματος, μιά ἀπό τίς ἡγετικές φυσιογνωμίες τῆς ἀριστερῆς πτέρυγας τῆς ΙΙ Διεθνοῦς. Ἄρχισε τήν ἐπαναστατική της δράση στά 1885-1890, ἦταν ἀπό τούς ἱδρυτές καί καθοδηγητές τοῦ Σοσιαλδημοκρατικοῦ κόμματος τῆς Πολωνίας καί καταπολεμοῦσε τόν ἐθνικισμό στίς γραμμές τοῦ πολωνικοῦ ἐργατικοῦ κινήματος. 'Από τό 1897 ἔπαιρνε δραστήριο μέρος στό γερμανικό σοσιαλδημοκρατικό κίνημα, πάλευε ἐνάντια στόν μπερνσταϊνισμό καί τό μιλλερανισμό. 'Η Λούξεμπουργκ πῆρε μέρος στήν πρώτη ρωσική ἐπανάσταση (στή Βαρσοβία). Στά χρόνια τῆς ἀντίδρασης καί τῆς νέας ἐπαναστατικῆς ἀνόδου ἡ Λούξεμπουργκ κρατοῦσε συμφιλιωτιστική στάση ἀπέναντι στούς λικβινταριστές.

'Από τίς πρῶτες μέρες τοῦ παγκόσμιου ἰμπεριαλιστικοῦ πολέμου κρατοῦσε διεθνιστική στάση. Ἦταν ἀπό τούς πρωτεργάτες τῆς δημιουργίας στή Γερμανία τῆς ὁμάδας «Διεθνής», πού ἀργότερα μετονομάστηκε σέ ὁμάδα «Σπάρτακος» καί σέ συνέχεια «Ἕνωση Σπάρτακου». Μετά τήν ἐπανάσταση τοῦ Νοέμβρη 1918 στή Γερμανία ἔπαιξε καθοδηγητικό ρόλο στό 'Ιδρυτικό συνέδριο τοῦ Κομμουνιστικοῦ κόμματος τῆς Γερμανίας. Τό Γενάρη τοῦ 1919 πιάστηκε καί δολοφονήθηκε μέ διαταγή τῆς κυβέρνησης τοῦ Σάιντεμαν. 'Ο Λένιν, πού ἐκτιμοῦσε πολύ τή Ρ. Λούξεμπουργκ, ἔκανε ἐπανειλημμένα κριτική τῶν λαθῶν της, βοηθώντας την ἔτσι νά πάρει σωστή θέση.—*451.*

Λουριέ, Μ. Α.—*βλ.* Λάριν Γ.

Μ

Μακντόναλντ (MacDonald) *Τζέιμς Ράμσεϋ* (1866-1937)—ἄγγλος πολιτικός παράγοντας, ἕνας ἀπό τούς ἱδρυτές καί τούς ἡγέτες τοῦ 'Ανεξάρτητου ἐργατικοῦ κόμματος καί τοῦ 'Εργατικοῦ κόμματος. 'Εφάρμοζε ἀκραία ὀπορτουνιστική πολιτική, προπαγάνδιζε τή θεωρία τῆς ταξικῆς συνεργασίας καί τῆς βαθμιαίας μετεξέλιξης τοῦ καπιταλισμοῦ σέ σοσιαλισμό. Στίς ἀρχές τοῦ παγκόσμιου ἰμπεριαλιστικοῦ πολέμου κρατοῦσε πασιφιστική στάση, μετά πέρασε στήν ἀνοιχτή ὑποστήριξη τῆς ἰμπεριαλιστικῆς ἀστικῆς τάξης. Στά 1918-1920 προσπάθησε νά παρεμποδίσει τήν πάλη τῶν ἄγγλων ἐργατῶν, πού τάχθηκαν ἐνάντια στήν ἀντισοβιετική ἐπέμβαση· ἐφάρμοζε πολιτική διάσπασης τῆς ἐργατικῆς τάξης. Τό 1924 καί στά 1929-1931 χρημάτισε πρωθυπουργός. 'Η ἐργατική κυβέρνηση τοῦ Μακντόναλντ κατάπνιγε τά ἐθνικοαπελευθερωτικά κινήματα στίς ἀγγλικές ἀποικίες, ἐφάρμοζε ἀντεργατική πολιτική. Στά 1931-1935 ὁ Μακντόναλντ ἦταν ἐπικεφαλῆς τῆς λεγόμενης «ἐθνικῆς κυβέρνησης», πού τήν πολιτική της τήν καθόριζαν οἱ συντηρητικοί.—*312.*

Μανκόφ, Ι. Ν. (γεν. τό 1881)—μενσεβίκος λικβινταριστής, βουλευτής τῆς περιοχῆς 'Ιρκούτσκ στήν IV Κρατική δούμα, ἰδιωτικός ὑπάλληλος. Μέλος τῆς σοσιαλδημοκρατικῆς ὁμάδας τῆς Δούμας. Στά χρόνια τοῦ παγκόσμιου ἰμπερια-

Ν

«ἐθνικοῦ σοσιαλισμοῦ»· προπαγάνδιζε τίς ἰδέες τοῦ συμβιβασμοῦ τῶν ἐργαζομένων μέ τό ὑπάρχον καθεστώς καί ἦταν ὀπαδός τῆς ἰσχυρῆς αὐτοκρατορικῆς ἐξουσίας. Τόν καιρό τοῦ πρώτου παγκόσμιου πολέμου ὑπεράσπιζε ἰμπεριαλιστικές θέσεις καί διατύπωσε τήν ἰδέα τῆς δημιουργίας τῆς «Μεσευρώπης» κάτω ἀπό τήν αἰγίδα τῆς Γερμανίας, προπαγανδίζοντας στήν πραγματικότητα τήν πολιτική τῆς κατάκτησης τῶν χωρῶν τῆς Κεντρικῆς Εὐρώπης.—*56, 112, 127.*

Ναπολέων Γ΄ (Βοναπάρτης, Λουδοβίκος) (1808-1873)—αὐτοκράτορας τῆς Γαλλίας ἀπό τό 1852 ὥς τό 1870, ἀνεψιός τοῦ Ναπολέοντα Α΄. Μετά τήν ἧττα τῆς ἐπανάστασης τοῦ 1848 ἐκλέχτηκε πρόεδρος τῆς Γαλλικῆς Δημοκρατίας· τή νύχτα πρός τίς 2 τοῦ Δεκέμβρη 1851 ἔκανε πραξικόπημα. Χαρακτηρισμός τοῦ Ναπολέοντα Γ΄ γίνεται στήν ἐργασία τοῦ Κ. Μάρξ «Ἡ 18η Μπρυμαίρ τοῦ Λουδοβίκου Βοναπάρτη» (βλ. Κ. Μάρξ καί Φ. Ἔνγκελς. Ἅπαντα, 2η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 8ος, σελ. 115-217).—*77, 274, 275.*

Νάχιμσον, Μ. Ι. (Σπεκτάτορ) (1880-1938)—οἰκονομολόγος καί δημοσιολόγος. Ἀπό τό 1899 ὥς τό 1921 ἦταν μπουντιστής. Στά χρόνια τοῦ παγκόσμιου ἰμπεριαλιστικοῦ πολέμου κεντριστής. Τό 1935 δούλευε στή Μόσχα στό Διεθνές ἀγροτικό Ἰνστιτοῦτο καί στήν Κομμουνιστική Ἀκαδημία. Συγγραφέας πολλῶν ἔργων γιά ζητήματα τῆς παγκόσμιας οἰκονομίας.—*417, 419, 421-422.*

Νέυμαρκ (Neymarck), *Ἀλφρέντ*—γάλλος ἀστός οἰκονομολόγος-στατιστικός.—*363, 416.*

Νικόλαος Β΄ (Ρομάνοφ) (1868-1918)—ὁ τελευταῖος ρῶσος αὐτοκράτορας, ἦταν τσάρος ἀπό τό 1894 ὥς τήν ἀστικοδημοκρατική ἐπανάσταση τοῦ Φλεβάρη 1917. Στίς 17 τοῦ Ἰούλη 1918 ἐκτελέστηκε στό Αἰκατερινμπούργκ (Σβερντλόβσκ) μέ ἀπόφαση τοῦ Σοβιέτ περιοχῆς τῶν Οὐραλίων τῶν ἐργατῶν καί στρατιωτῶν βουλευτῶν.—*82, 250-251.*

Νόσκε (Noske), *Γκουστάβ* (1868-1946)—ἕνας ἀπό τούς ὀπορτουνιστές ἡγέτες τοῦ Γερμανικοῦ Σοσιαλδημοκρατικοῦ κόμματος. Πολύ πρίν τόν παγκόσμιο ἰμπεριαλιστικό πόλεμο ἦταν ὑπερασπιστής τοῦ μιλιταρισμοῦ. Τόν καιρό τοῦ πολέμου σοσιαλσωβινιστής. Τό 1918, στή διάρκεια τῆς ἐπανάστασης τοῦ Νοέμβρη στή Γερμανία, ἦταν ἕνας ἀπό τούς καθοδηγητές τῆς κατάπνιξης τοῦ ἐπαναστατικοῦ κινήματος τῶν ναυτῶν στό Κίελο. Στά 1919-1920 ἦταν ὑπουργός Στρατιωτικῶν· ὀργανωτής τῆς σφαγῆς τῶν ἐργατῶν τοῦ Βερολίνου καί τῆς δολοφονίας τοῦ Κ. Λῆμπκνεχτ καί τῆς Ρ. Λοῦξεμπουργκ, γι'αὐτό καί πῆρε τό παρατσούκλι «ὁ ματωβαμένος σκύλος». Ἀργότερα ἔγινε πρόεδρος τῆς πρωσσικῆς ἐπαρχίας τοῦ Ἀννόβερου. Στά χρόνια τῆς φασιστικῆς δικτατορίας ἔπαιρνε κρατική σύνταξη ἀπό τή χιτλερική κυβέρνηση.

Ὁ Β. Ι. Λένιν ὀνόμαζε τόν Νόσκε «σοσιαλπροδότη», ἕναν ἀπό τούς «πιό ἀπαίσιους δήμιους, ἐργατικῆς προέλευσης, στήν ὑπηρεσία τῆς μοναρχίας καί τῆς ἀντεπαναστατικῆς ἀστικῆς τάξης» (Ἅπαντα, 4η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 29ος, σελ. 283).—*313.*

Ντάβιντ (David), *Ἔντουαρτ* (1863-1930)—ἕνας ἀπό τούς ἡγέτες τῆς δεξιᾶς πτέρυγας τῆς γερμανικῆς σοσιαλδημοκρατίας, ἀναθεωρητής, οἰκονομολόγος. Ἦταν ἕνας ἀπό τούς ἱδρυτές τοῦ περιοδικοῦ τῶν γερμανῶν ὀπορτουνιστῶν—«Sozialistische Monatshefte» («Μηνιαία Σοσιαλιστική Ἐπιθεώρηση»). Τό 1903 ἔβγαλε τό βιβλίο «Ὁ σοσιαλισμός καί ἡ ἀγροτική οἰκονομία», πού ὁ Β. Ι. Λένιν τό χαρακτήρισε σάν «τό κυριότερο ἔργο τοῦ ἀναθεωρητισμοῦ στό ἀγροτικό

Ο

Π

κοῦ ἐργατικοῦ κόμματος. Στά χρόνια τοῦ παγκόσμιου ἰμπεριαλιστικοῦ πολέμου διεθνιστής, ἔπαιρνε μέρος στήν ἔκδοση τοῦ περιοδικοῦ «Vorbote» («Προάγγελος»), θεωρητικοῦ ὀργάνου τῆς 'Αριστερᾶς τοῦ Τσίμμερβαλντ. Στά 1918-1921 ἀνῆκε στό Κομμουνιστικό κόμμα τῆς 'Ολλανδίας καί ἔπαιρνε μέρος στίς ἐργασίες τῆς Κομμουνιστικῆς Διεθνοῦς. 'Ακολουθοῦσε ὑπεραριστερές, σεχταριστικές θέσεις. 'Ο Β. Ι. Λένιν στό ἔργο «'Ο «ἀριστερισμός», παιδική ἀρρώστεια τοῦ κομμουνισμοῦ» ἔκανε αὐστηρή κριτική στίς ἀπόψεις τοῦ Πάννεκουκ καί τῶν ἄλλων «ὑπεραριστερῶν». Τό 1921 ὁ Πάννεκουκ ἔφυγε ἀπό τό Κομμουνιστικό κόμμα καί ὕστερα ἀπό λίγο ἀποχώρησε ἀπό τήν ἐνεργό πολιτική.—*110.*

Παραμπέλλουμ—βλ. Ράντεκ, Κ. Μπ.

Πάρβους (Γκέλφαντ, Α. Λ.) (1869-1924)—μενσεβίκος, στά τέλη τῆς δεκαετίας 1890-1900 καί στίς ἀρχές τῆς δεκαετίας 1900-1910 δούλευε στίς γραμμές τοῦ Σοσιαλδημοκρατικοῦ κόμματος τῆς Γερμανίας καί ἀνῆκε στήν ἀριστερή του πτέρυγα. Ὕστερα ἀπό τό II συνέδριο τοῦ ΣΔΕΚΡ προσχώρησε στούς μενσεβίκους. 'Ο Πάρβους διατύπωσε τήν ἀντιμαρξιστική «θεωρία τῆς διαρκοῦς ἐπανάστασης», πού κατόπιν ὁ Τρότσκι τή μετέτρεψε σέ ὅπλο πάλης ἐνάντια στό λενινισμό. 'Ο Πάρβους ἀργότερα ἀποχώρησε ἀπό τή σοσιαλδημοκρατία· τόν καιρό τοῦ παγκόσμιου ἰμπεριαλιστικοῦ πολέμου ἦταν σωβινιστής, πράκτορας τοῦ γερμανικοῦ ἰμπεριαλισμοῦ, ἔκανε μεγάλες κερδοσκοπικές ἐπιχειρήσεις καί πλούτισε ἀπό τίς στρατιωτικές προμήθειες. 'Από τό 1915 ἔβγαζε τό περιοδικό «Die Glocke» («Καμπάνα»).—*67, 83, 84, 266, 301-302, 444.*

Πέις (Paish), *Τζώρτζ* (1867-1957)—ἄγγλος ἀστός οἰκονομολόγος καί στατιστικός, πασιφιστής. Ἦταν συνεργάτης τῆς Συντακτικῆς ἐπιτροπῆς (1881-1900) καί ἕνας ἀπό τούς διευθυντές (1900-1916) τῆς ἀγγλικῆς συντηρητικῆς ἐφημερίδας «The Statist» («'Ο Στατιστικός»). Στά 1914-1916 ἦταν σύμβουλος τοῦ ἀγγλικοῦ θησαυροφυλακίου ('Υπουργείου Οἰκονομικῶν) γιά τά δημοσιονομικά καί οἰκονομικά ζητήματα. Ἦταν πρόεδρος καί μέλος οἰκονομικῶν καί στατιστικῶν ἐπιστημονικῶν ἑταιριῶν. Συγγραφέας πολλῶν ἔργων γιά ζητήματα τῆς παγκόσμιας οἰκονομίας καί πολιτικῆς.—*370.*

Περνερστόρφερ (Pernerstorfer), *Ἔνγκελμπερτ* (1850-1918)—αὐστριακός σοσιαλδημοκράτης, δάσκαλος. Τό 1896 προσχώρησε στή δεξιά ὀπορτουνιστική πτέρυγα τοῦ Σοσιαλδημοκρατικοῦ κόμματος, ἀπό τό 1897 μέλος τῆς ΚΕ του. Πῆρε μέρος σχεδόν σ'ὅλα τά συνέδρια τῆς II Διεθνοῦς. Τήν περίοδο τοῦ παγκόσμιου ἰμπεριαλιστικοῦ πολέμου ὑπεράσπιζε ἀκραῖες σωβινιστικές θέσεις. —*458, 462.*

Πετρόβα—βλ. 'Αρμάντ, Ι. Φ.

Πετρόβσκι, Γκ. Ι. (1878-1958)—ἕνας ἀπό τούς παλιότερους ἀγωνιστές τοῦ ἐπαναστατικοῦ ἐργατικοῦ κινήματος, μπολσεβίκος, ἀργότερα ἐπιφανής σοβιετικός κομματικός καί κρατικός παράγοντας. Μέλος τοῦ ΣΔΕΚΡ ἀπό τό 1897. Τόν καιρό τῆς πρώτης ρωσικῆς ἐπανάστασης ἦταν ἕνας ἀπό τούς καθοδηγητές τοῦ ἐργατικοῦ κινήματος στό Αἰκατερινοσλάβ (τό σημερινό Ντνιεπροπετρόβσκ). Βουλευτής τῆς IV Κρατικῆς δούμας ἀπό τούς ἐργάτες τοῦ Κυβερνείου Αἰκατερινοσλάβ, ἀνῆκε στήν μπολσεβίκικη ὁμάδα τῆς Δούμας. Τό Νοέμβρη τοῦ 1914, γιά τήν ἐπαναστατική του δράση, πού στρεφόταν ἐνάντια στόν ἰμπεριαλι-

στικό πόλεμο, πιάστηκε μαζί μέ ἄλλους μπολσεβίκους βουλευτές καί τό 1915 ἐξορίστηκε στήν περιοχή τοῦ Τουρουχάνσκ. Πῆρε δραστήριο μέρος στήν 'Οχτωβριανή σοσιαλιστική ἐπανάσταση. Στά 1917-1919 ἦταν Λαϊκός ἐπίτροπος 'Εσωτερικῶν τῆς ΣΟΣΔΡ, ἀπό τό 1919 ὥς τό 1938 ἦταν πρόεδρος τῆς Πανουκρανικῆς ΚΕΕ, μετά τή δημιουργία τῆς ΕΣΣΔ ἦταν ἕνας ἀπ'τούς προέδρους τῆς ΚΕΕ τῆς ΕΣΣΔ καί στά 1938-1940 'Αντιπρόεδρος τοῦ Προεδρείου τοῦ 'Ανωτάτου Σοβιέτ τῆς ΕΣΣΔ. Στά 1926-1939 ἦταν ἀναπληρωματικό μέλος τοῦ Πολιτικοῦ Γραφείου τῆς ΚΕ τοῦ ΠΚΚ (μπ). 'Από τό 1940 ὑποδιευθυντής τοῦ Μουσείου τῆς ἐπανάστασης τῆς ΕΣΣΔ.—*2, 234-235.*

Πιατακόφ, Γκ. Λ. (1890-1937)—ἦταν μέλος τοῦ Μπολσεβίκικου κόμματος ἀπό τό 1910. Ἔκανε κομματική δουλιά στήν Οὐκρανία καί τό ἐξωτερικό. Στά 1915-1917 τάχθηκε ἐνάντια στόν Β. Ι. Λένιν στό ζήτημα τοῦ δικαιώματος αὐτοδιάθεσης τῶν ἐθνῶν. Ὕστερα ἀπό τήν ἀστικοδημοκρατική ἐπανάσταση τοῦ Φλεβάρη 1917 ἦταν πρόεδρος τῆς 'Επιτροπῆς Κιέβου τοῦ ΣΔΕΚΡ. Τασσόταν ἐνάντια στή γραμμή τῆς σοσιαλιστικῆς ἐπανάστασης καί στίς θέσεις τοῦ 'Απρίλη τοῦ Β. Ι. Λένιν. Μετά τήν 'Οχτωβριανή σοσιαλιστική ἐπανάσταση ἦταν ἐπικεφαλῆς τῶν «ἀριστερῶν κομμουνιστῶν» τῆς Οὐκρανίας καί μέλος τῆς Σοβιετικῆς κυβέρνησης τῆς Οὐκρανίας. 'Από τό 1920 ἐργαζόταν σέ οἰκονομική καί διοικητική δουλιά: ἀντιπρόεδρος τῆς Κρατικῆς 'Επιτροπῆς Σχεδίου καί τοῦ ΠΣΛΟ, ἐμπορικός ἀντιπρόσωπος στή Γαλλία, πρόεδρος τῆς διοίκησης τῆς Κρατικῆς τράπεζας τῆς ΕΣΣΔ, ἀναπληρωτής τοῦ Λαϊκοῦ ἐπίτροπου Βαριᾶς Βιομηχανίας. Τόν καιρό τῆς συζήτησης γιά τά συνδικάτα τό 1920-1921 ἦταν ὀπαδός τῆς πλατφόρμας τοῦ Τρότσκι. Τό 1927 τό XV συνέδριο τοῦ ΠΚΚ (μπ) τόν διέγραψε ἀπό τό κόμμα σάν δραστήριο στέλεχος τῆς τροτσκιστικῆς ἀντιπολίτευσης. Μετά τήν ἀποκατάστασή του τό 1928 διαγράφηκε καί πάλι ἀπό τό κόμμα τό 1936 γιά τήν ἀντικομματική του δράση.—*285.*

Πίκερ, Α. Σ.—*βλ.* Μαρτίνοφ, Α.

Πλάττεν (Platten), *Φρίντριχ (Φρίτς)* (1883-1942)—ἐλβετός κομμουνιστής, ἐπαγγελματίας ἐπαναστάτης, ἕνας ἀπό τούς ὀργανωτές τοῦ Κομμουνιστικοῦ κόμματος τῆς 'Ελβετίας. 'Από τό 1904 ἔπαιρνε μέρος στό σοσιαλδημοκρατικό κίνημα. Στά 1906-1907 ἔκανε ἐπαναστατική δουλιά στή Ρίγα. 'Από τό 1908 γραμματέας τοῦ Ταμείου τῶν ρώσων ἐκπατρισμένων στήν 'Ελβετία. Στά 1912-1918 γραμματέας τοῦ Σοσιαλδημοκρατικοῦ κόμματος τῆς 'Ελβετίας. Τόν καιρό τοῦ παγκόσμιου ἰμπεριαλιστικοῦ πολέμου πῆρε μέρος στίς συνδιασκέψεις τοῦ Τσίμμερβαλντ καί τοῦ Κίνταλ, ἀριστερός τσιμμερβαλντιστής. Τόν 'Απρίλη τοῦ 1917 ἦταν ὁ κύριος ὀργανωτής τοῦ περάσματος τοῦ Β. Ι. Λένιν ἀπό τήν 'Ελβετία στή Ρωσία. Τό 1919 πῆρε μέρος στήν ὀργάνωση τῆς ΙΙΙ, τῆς Κομμουνιστικῆς Διεθνοῦς· μέλος τοῦ προεδρείου τοῦ Ι συνεδρίου καί μέλος τοῦ Γραφείου τῆς Κομμουνιστικῆς Διεθνοῦς. Συνεργαζόταν στό περιοδικό «Κομμουνιστική Διεθνής». Στά 1921-1923 γραμματέας τοῦ Κομμουνιστικοῦ κόμματος τῆς 'Ελβετίας. Τό 1923 πέρασε στήν ΕΣΣΔ, ὅπου μπῆκε ἐπικεφαλῆς τῆς ἀγροτικῆς κομμούνας τῶν ἐλβετῶν ἐργατῶν, μετά δούλευε στό Διεθνές ἀγροτικό 'Ινστιτοῦτο καί στό παιδαγωγικό 'Ινστιτοῦτο ξένων γλωσσῶν τῆς Μόσχας.—*37.*

Πλεχάνοφ, Γκ. Β. (1856-1918)—ἐπιφανής παράγοντας τοῦ ρωσικοῦ καί τοῦ διεθνοῦς ἐργατικοῦ κινήματος, ὁ πρῶτος προπαγανδιστής τοῦ μαρξισμοῦ στή Ρωσία. Τό 1883 δημιούργησε στή Γενεύη τήν πρώτη ρωσική μαρξιστική ὀργάνωση, τήν ὁμάδα «'Απελευθέρωση τῆς δουλιᾶς». 'Ο Πλεχάνοφ πάλευε

Ρ

συμφωνοῦσε στό ζήτημα τῆς εἰρήνης τοῦ Μπρέστ. Τόν καιρό τῆς συζήτησης γιά τά συνδικάτα (1920-1921), πῆρε ἀντικομματική θέση καί ἀπομακρύνθηκε ἀπ'τή δουλιά στά συνδικάτα. Τό Φλεβάρη τοῦ 1931 διαγράφηκε ἀπό τό ΠΚΚ (μπ) γιατί βοηθοῦσε τήν ἀντεπαναστατική δράση τῶν μενσεβίκων.—*462.*

Ρίσσερ (Riesser), *Γιάκομπ* (1853-1932)—γερμανός οἰκονομολόγος καί τραπεζίτης. Στά 1888-1905 διευθυντής τῆς τράπεζας τῆς Ντάρμσταντ. Τό 1901 ἵδρυσε τήν «Κεντρική Ἕνωση τῶν γερμανικῶν τραπεζῶν καί τῶν τραπεζιτικῶν ἐργασιῶν», τό 1909 τόν «Χανσεατικό Σύνδεσμο» καί γιά πολύ καιρό ἦταν πρόεδρος τῶν ἑταιριῶν αὐτῶν. Ἀπό τό 1905 ἔβγαζε τό περιοδικό «Bank-Archiv». Στά 1916-1928 ἦταν βουλευτής τοῦ Ράιχσταγκ. Συγγραφέας πολλῶν βιβλίων, στά ὁποῖα ἐκδηλωνόταν σάν ἀπολογητής τοῦ ἰμπεριαλισμοῦ καί τοῦ χρηματιστικοῦ κεφαλαίου.—*333, 335, 336, 341, 350, 426, 430, 431-432.*

Ροκφέλλερ (Rockefeller), *Τζών Ντέβισον* (1839-1937)—ἱδρυτής χρηματιστικῆς δυναστείας, βασιλιάς τοῦ πετρελαίου στίς ΕΠΑ. Τό 1870 δημιούργησε τό μεγαλύτερο τράστ πετρελαίου «Στάνταρτ ὄιλ». Οἱ Ροκφέλλερ εἶναι ἰδιοκτῆτες μιᾶς ἀπό τίς μεγαλύτερες ἐμπορικές τράπεζες τῶν ΕΠΑ—τῆς «Τσέιζ Νάσιοναλ μπάνκ»· ἐκτός ἀπ'αὐτό, ἐκπρόσωπος τῆς οἰκογένειας Ροκφέλλερ εἶναι ἕνας ἀπό τούς καθοδηγητές ἄλλης μεγάλης τράπεζας τῶν ΕΠΑ—τῆς «Νάσιοναλ σίτι μπάνκ όφ Νιού Γιόρκ». Ἡ οἰκογένεια τῶν Ροκφέλλερ παίζει μεγάλο ρόλο στόν καθορισμό τῆς ἐξωτερικῆς καί ἐσωτερικῆς πολιτικῆς τῶν ΕΠΑ.—*342.*

Ρόλαντ-Χόλστ (Roland Holst), *Ἐριέττα* (1869-1952)—ὀλλανδή σοσιαλίστρια, συγγραφέας. Δούλευε γιά τήν ὀργάνωση γυναικείων ἑνώσεων, ἀνῆκε στήν ἀριστερή πτέρυγα τῶν ὀλλανδῶν σοσιαλδημοκρατῶν, πού συγκεντρώθηκαν ἀπό τό 1907 γύρω ἀπό τήν ἐφημερίδα «De Tribune» («Τό Βῆμα»). Στίς ἀρχές τοῦ παγκόσμιου ἰμπεριαλιστικοῦ πολέμου ἀκολουθοῦσε κεντριστικές θέσεις, ὕστερα προσχώρησε στούς διεθνιστές, ἔπαιρνε μέρος στήν ἔκδοση τοῦ περιοδικοῦ «Vorbote» («Προάγγελος»)—θεωρητικοῦ ὀργάνου τῆς Ἀριστερᾶς τοῦ Τσίμμερβαλντ. Στά 1918-1927 ἀνῆκε στό Κομμουνιστικό κόμμα τῆς Ὀλλανδίας καί ἔπαιρνε μέρος στή δουλιά τῆς Κομμουνιστικῆς Διεθνοῦς. Τό 1927 βγῆκε ἀπό τό Κομμουνιστικό κόμμα· ἀργότερα ἀκολούθησε τίς θέσεις τοῦ χριστιανοσοσιαλισμοῦ.—*456.*

Ρόντς (Rhodes), *Σέσιλ Τζών* (1853-1902) —ἄγγλος ἀντιδραστικός κρατικός καί πολιτικός παράγοντας, πού ἐφάρμοζε δραστήρια τήν ἀγγλική ἀποικιακή πολιτική καί προπαγάνδιζε τήν ἰμπεριαλιστική ἐπέκταση· κύριος ὑπεύθυνος τοῦ ξεσπάσματος τοῦ πολέμου τῶν ἄγγλων ἐνάντια στούς Μπόερς. Στά 1890-1896 ἦταν πρωθυπουργός τῆς ἀποικίας τοῦ Ἀκρωτηρίου· ὀργανωτής τῆς κατάληψης ἀπό τούς ἄγγλους μιᾶς τεράστιας περιοχῆς τῆς Νότιας Ἀφρικῆς, πού ἀπό τ'ὄνομά του ὀνομάστηκε Ροδεσία.—*382-383, 388.*

Ροτστέιν, Φ. Α. (1871-1953)—σοσιαλδημοκράτης, ἀργότερα σοβιετικός διπλωμάτης, ἱστορικός. Τό 1890 ἀναγκάστηκε νά ἐκπατριστεῖ ἀπό τή Ρωσία. Ἐγκαταστάθηκε στήν Ἀγγλία, μπῆκε στή Σοσιαλδημοκρατική ὁμοσπονδία τῆς Ἀγγλίας καί προσχώρησε στήν ἀριστερή της πτέρυγα. Τό 1901 μπῆκε στό ΣΔΕΚΡ. Συνεργαζόταν στό ρωσικό καί ξένο σοσιαλιστικό τύπο. Στά χρόνια τοῦ παγκόσμιου ἰμπεριαλιστικοῦ πολέμου γιά λίγο καιρό κρατοῦσε κεντριστική στάση στό ζήτημα τῆς ρήξης μέ τούς σοσιαλσωβινιστές. Στά 1918-1920 ἦταν ἕνας ἀπό τούς καθοδηγητές τοῦ μαζικοῦ κινήματος στήν Ἀγγλία, μέ τό

Σ

σμένης παραγωγῆς. Στόν Σαίν-Σιμόν ὅμως, ὅπως ἔγραφε ὁ Ἔνγκελς, «πλάι στήν προλεταριακή κατεύθυνση εἶχε ἀκόμη μιά ὁρισμένη σημασία καί ἡ ἀστική κατεύθυνση» («Ἀντι-Ντύριγκ», ρωσ. ἔκδ., 1957, σελ. 18). Ὁ Σαίν-Σιμόν ἄφηνε ἄθικτη τήν ἀτομική ἰδιοκτησία καί τόν τόκο τοῦ κεφαλαίου, κρατοῦσε ἀρνητική στάση ἀπέναντι στήν πολιτική πάλη καί τήν ἐπανάσταση, δέν καταλάβαινε τήν ἱστορική ἀποστολή τοῦ προλεταριάτου, νόμιζε ὅτι οἱ κυβερνητικές μεταρυθμίσεις καί ἡ ἠθική διαπαιδαγώγηση τῆς κοινωνίας στό πνεῦμα τῆς νέας θρησκείας θά ὁδηγήσουν στήν ἐξάλειψη τῶν ταξικῶν ἀντιθέσεων.

Τά βασικά ἔργα τοῦ Σαίν-Σιμόν εἶναι: «Γράμματα ἑνός κατοίκου τῆς Γενεύης πρός τούς συγχρόνους του», «Εἰσαγωγή στά ἐπιστημονικά ἔργα τοῦ 19ου αἰώνα», «Κατήχηση τῶν βιομηχάνων», «Ὁ νέος χριστιανισμός».—*433.*

Σάιντεμαν (Scheidemann), *Φίλιπ* (1865-1939)—ἕνας ἀπό τούς ἡγέτες τῆς ἄκρας δεξιᾶς, τῆς ὀπορτουνιστικῆς πτέρυγας τῆς γερμανικῆς σοσιαλδημοκρατίας. Ἀπό τό 1903 ἦταν μέλος τῆς σοσιαλδημοκρατικῆς ὁμάδας τοῦ Ράιχσταγκ. Ἀπό τό 1911 μέλος τῆς Διοίκησης τοῦ Σοσιαλδημοκρατικοῦ κόμματος τῆς Γερμανίας. Στά χρόνια τοῦ παγκόσμιου ἰμπεριαλιστικοῦ πολέμου φανατικός σοσιαλσωβινιστής. Τόν καιρό τῆς ἐπανάστασης τοῦ Νοέμβρη 1918 στή Γερμανία ἦταν μέλος τοῦ ἀντεπαναστατικοῦ Συμβουλίου τῶν λαϊκῶν πληρεξουσίων καί ἐμπνευστής τῆς ἐμπρηστικῆς προπαγάνδας ἐνάντια στούς σπαρτακιστές. Τό Φλεβάρη - Ἰούνη τοῦ 1919 ἦταν ἐπικεφαλῆς τῆς κυβέρνησης συνασπισμοῦ τῆς Δημοκρατίας τῆς Βεϊμάρης καί ἕνας ἀπό τούς ὀργανωτές τῆς αἱματηρῆς κατάπνιξης τοῦ γερμανικοῦ ἐργατικοῦ κινήματος στά 1918-1921. Ἀργότερα ἀποσύρθηκε ἀπό τήν ἐνεργό πολιτική.—*59, 60, 67, 302.*

Σαλάντρα (Salandra), *Ἀντόνιο* (1853-1931)—ἰταλός κρατικός παράγοντας, ἕνας ἀπό τούς ἡγέτες τῆς ἄκρας δεξιᾶς πτέρυγας τοῦ «φιλελεύθερου συνασπισμοῦ» τῶν βιομηχανικῶν μονοπωλίων καί τῶν γαιοκτημόνων τῆς Ἰταλίας. Ἀπό τό 1886 ἦταν μέλος τοῦ ἰταλικοῦ Κοινοβουλίου. Ἀπό τό 1914 ὥς τό 1916 πρόεδρος τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου τῆς Ἰταλίας, ἕνας ἀπό τούς πρωτεργάτες τῆς εἰσόδου της στόν παγκόσμιο ἰμπεριαλιστικό πόλεμο στό πλευρό τῆς Ἀντάντ. Ὕστερα ἀπό τόν ἐρχομό τοῦ φασισμοῦ στήν ἐξουσία στά 1922-1924 συνεργαζόταν μέ τήν κυβέρνηση τοῦ Μουσσολίνι.—*23.*

Σαμόηλοφ, Φ. Ν. (1882-1952)—μπολσεβίκος ἐργάτης-ὑφαντουργός. Μέλος τοῦ ΣΔΕΚΡ ἀπό τό 1903, πῆρε δραστήριο μέρος στήν πρώτη ρωσική ἐπανάσταση, ἔκανε κομματική δουλιά στό Ἰβάνοβο-Βοζνεσένσκ. Βουλευτής τῆς IV Κρατικῆς δούμας ἀπό τούς ἐργάτες τοῦ κυβερνείου Βλαντίμιρ, ἀνῆκε στήν μπολσεβίκικη ὁμάδα τῆς Δούμας. Τό Νοέμβρη τοῦ 1914 γιά τήν ἐπαναστατική του δράση, πού στρεφόταν ἐνάντια στόν ἰμπεριαλιστικό πόλεμο, πιάστηκε καί τό 1915 ἐξορίστηκε στήν περιοχή Τουρουχάνσκ. Ὕστερα ἀπό τήν ἀστικοδημοκρατική ἐπανάσταση τοῦ Φλεβάρη 1917 ἐργαζόταν σέ κομματικά καί σοβιετικά ὄργανα στό Ἰβάνοβο-Βοζνεσένσκ. Μετά τήν Ὀχτωβριανή σοσιαλιστική ἐπανάσταση δούλευε στήν Οὐκρανία καί στή Μόσχα. Ἀπό τό 1921 μέλος τῆς ΠΚΕΕ, ἀπό τό 1922 δούλευε στήν ΚΕΕ τοῦ ΚΚΡ (μπ) καί στό Ἰνστιτοῦτο Ἱστορίας τοῦ κόμματος τῆς ΚΕ τοῦ ΚΚΡ (μπ)· ἦταν ἀντιπρόεδρος τῆς Πανενωσικῆς Ἕνωσης τῶν παλιῶν μπολσεβίκων, στά 1937-1941 διευθυντής τοῦ Μουσείου τῆς ἐπανάστασης τῆς ΕΣΣΔ.—*2, 234-235.*

Σαμπά (Sempat), *Μαρσέλ* (1862-1922)—ἕνας ἀπό τούς ρεφορμιστές ἡγέτες τοῦ Γαλλικοῦ Σοσιαλιστικοῦ κόμματος, δημοσιογράφος. Ἀπό τό 1893 ἦταν

γος μικροαστικῆς κατεύθυνσης. Στήν ἀρχή ἦταν ναρόντνικος, ὕστερα προσχώρησε στούς μενσεβίκους καί προσπαθοῦσε νά συνδυάσει τό ναροντνικισμό μέ τό μαρξισμό. Στά χρόνια τοῦ παγκόσμιου ἰμπεριαλιστικοῦ πολέμου ὀνόμασε τόν ἑαυτό του διεθνιστή. Τό 1917 ἐκλέχτηκε μέλος τῆς ΚΕΕ τοῦ Σοβιέτ Πετρούπολης· ἦταν συνεργάτης τῆς ἐφημερίδας «Νόβαγια Ζίζν», ὑποστήριζε ἐνεργά τήν ἀστική Προσωρινή κυβέρνηση. Ὡς τό 1920 ἀνῆκε στή μενσεβίκικη ὁμάδα τοῦ Λ. Μάρτοφ· δούλευε στά σοβιετικά οἰκονομικά ὄργανα καί ἱδρύματα. Τό 1931 καταδικάστηκε σάν καθοδηγητής παράνομης μενσεβίκικης ὀργάνωσης. Ὁ Β. Ι. Λένιν στά ἔργα του ἔκανε αὐστηρή κριτική στίς μενσεβίκικες ἀπόψεις τοῦ Σουχάνοφ.—*136, 137, 143, 146, 147, 149-150, 158, 163, 169, 178, 218, 286.*

Σπεκτάτορ—βλ. Νάχιμσον, Μ. Ι.

Στάους (Stauß), *Ἐμίλ Γκεόργκ* (γεν. τό 1877)—γερμανός χρηματιστής, τραπεζίτης. Ἀπό τό 1898 ἄρχισε νά ὑπηρετεῖ στή «Γερμανική τράπεζα»· ἀπό τό 1906 ὥς τό τέλος τοῦ παγκόσμιου ἰμπεριαλιστικοῦ πολέμου καθοδηγοῦσε τήν ἑταιρία πετρελαίου τῆς τράπεζας. Ἀπό τό 1915 μέλος τῆς Διοίκησης καθώς καί μέλος τοῦ Ἐποπτικοῦ Συμβουλίου τῆς «Γερμανικῆς τράπεζας» καί τῆς «Ντισκοντογκέζελσαφτ» («Ἑταιρίας προεξοφλήσεων»).—*374.*

Στέντ (Stead), *Οὐΐλιαμ Τόμας* (1849-1912)—ἄγγλος δημοσιογράφος.—*382.*

Στροῦβε, Π. Μπ. (1870-1944)—ἀστός οἰκονομολόγος καί δημοσιολόγος, ἕνας ἀπό τούς ἡγέτες τοῦ Κόμματος τῶν καντέτων. Στή δεκαετία 1890-1900 ἦταν ὁ πιό ἐπιφανής ἐκπρόσωπος τοῦ «νόμιμου μαρξισμοῦ», ἔκανε «συμπληρώσεις» καί «κριτική» στήν οἰκονομική καί φιλοσοφική διδασκαλία τοῦ Κ. Μάρξ, προσπαθοῦσε νά προσαρμόσει τό μαρξισμό καί τό ἐργατικό κίνημα στά συμφέροντα τῆς ἀστικῆς τάξης. Μέ τή δημιουργία τό 1905 τοῦ Κόμματος τῶν καντέτων ἔγινε μέλος τῆς ΚΕ του. Ἕνας ἀπό τούς θεωρητικούς τοῦ ρωσικοῦ ἰμπεριαλισμοῦ. Ὕστερα ἀπό τήν Ὀχτωβριανή σοσιαλιστική ἐπανάσταση ἄσπονδος ἐχθρός τῆς Σοβιετικῆς ἐξουσίας, μέλος τῆς ἀντεπαναστατικῆς κυβέρνησης τοῦ Βράγκελ, λευκός ἐμιγκρές.—*56, 57, 78, 252.*

Τ

Τζιολίττι (Giolitti), *Τζοβάννι* (1842-1928)—ἰταλός κρατικός παράγοντας, ἡγέτης τοῦ Κόμματος τῶν φιλελευθέρων. Ἀπό τό 1882 μέλος τοῦ Κοινοβουλίου, ἀπό τό 1892 ὥς τό 1921 ἐπανειλημμένα χρημάτισε πρωθυπουργός. Ὄντας ἐκπρόσωπος τῶν συμφερόντων τοῦ μεγάλου ἰταλικοῦ κεφαλαίου, ἔβαλε τίς βάσεις τοῦ συνασπισμοῦ τῆς ἰταλικῆς ἀστικῆς τάξης μέ τούς κληρικόφρονες· μέ ἀσήμαντες μεταρυθμίσεις καί μέ τή συνεργασία τῶν ὀπορτουνιστῶν ἡγετῶν τοῦ Σοσιαλιστικοῦ κόμματος προσπαθοῦσε νά ἀναχαιτίσει τίς ἐπαναστατικές ἐκδηλώσεις τοῦ ἐργατικοῦ κινήματος.—*18.*

Τίσκα (Tyszka), *Γιάν* (*Ἰογκίχες, Λέο*) (1867-1919)—ἐπιφανής παράγοντας τοῦ πολωνικοῦ καί τοῦ γερμανικοῦ ἐργατικοῦ κινήματος. Ἦταν ἕνας ἀπό τούς ἱδρυτές τῆς Σοσιαλδημοκρατίας τοῦ Βασιλείου τῆς Πολωνίας καί μέλος τῆς Κεντρικῆς Διοίκησης τοῦ κόμματος αὐτοῦ. Καταπολεμοῦσε τόν ἐθνικισμό, ὑποστηρίζοντας τήν ἀνάγκη τῆς κοινῆς πάλης τοῦ πολωνικοῦ καί τοῦ ρωσικοῦ

προλεταριάτου. Πῆρε δραστήριο μέρος στήν ἐπανάσταση τοῦ 1905-1907. Συμμετεῖχε στίς ἐργασίες τοῦ V συνεδρίου τοῦ ΣΔΕΚΡ (τοῦ Λονδίνου), στό ὁποῖο ἐκλέχτηκε μέλος τῆς ΚΕ. Στά χρόνια τῆς ἀντίδρασης ὁ Τίσκα, ἐνῶ ἐπέκρινε τούς λικβινταριστές, κρατοῦσε ὡστόσο ἀπέναντί τους σέ μιά σειρά περιπτώσεις συμβιβαστική στάση. Τό 1912 τάχθηκε ἐνάντια στίς ἀποφάσεις τῆς συνδιάσκεψης τῆς Πράγας. Ὁ Β. Ι. Λένιν ἔκανε αὐστηρή κριτική στή δράση τοῦ Τίσκα αὐτή τήν περίοδο. Τόν καιρό τοῦ παγκόσμιου ἰμπεριαλιστικοῦ πολέμου ὁ Τίσκα πού βρισκόταν στή Γερμανία πῆρε μέρος στή δουλιά τῆς Γερμανικῆς σοσιαλδημοκρατίας καί ἀκολουθοῦσε διεθνιστικές θέσεις· ἦταν ἕνας ἀπό τούς ὀργανωτές τῆς «Ἕνωσης Σπάρτακου». Τό 1916-1918 βρισκόταν στή φυλακή. Ὕστερα ἀπό τήν ἀπελευθέρωσή του μέ τήν ἐπανάσταση τοῦ Νοέμβρη 1918, πῆρε μέρος στήν ἵδρυση τοῦ Κομμουνιστικοῦ κόμματος τῆς Γερμανίας καί ἐκλέχτηκε γραμματέας τῆς ΚΕ του. Τό Μάρτη τοῦ 1919 πιάστηκε καί μετά δολοφονήθηκε στίς φυλακές τοῦ Βερολίνου.—*283.*

Τομά (Thomas), *Ἀλμπέρ* (1878-1932)—γάλλος πολιτικός παράγοντας, σοσιαλρεφορμιστής. Ἀπό τό 1910 ἦταν ἕνας ἀπό τούς ἡγέτες τῆς κοινοβουλευτικῆς ὁμάδας τοῦ Σοσιαλιστικοῦ κόμματος. Τόν καιρό τοῦ παγκόσμιου ἰμπεριαλιστικοῦ πολέμου σοσιαλσωβινιστής. Μπῆκε στήν ἀστική κυβέρνηση τῆς Γαλλίας σάν ὑπουργός Ἐξοπλισμῶν. Τό 1919-1932 ἦταν ἐπικεφαλῆς τοῦ Διεθνοῦς Γραφείου Ἐργασίας τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν.—*312.*

Τρέβες (Treves) *Κλαούντιο* (1868-1933)—ἕνας ἀπό τούς ρεφορμιστές ἡγέτες τοῦ Ἰταλικοῦ Σοσιαλιστικοῦ κόμματος, πού τή δράση του τή χαρακτήρισε ὁ Β. Ι. Λένιν σάν «ὁλοκληρωμένη σοσιαλπροδοσία» (Ἅπαντα, 4η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 31ος, σελ. 91-92). Στά χρόνια τοῦ παγκόσμιου ἰμπεριαλιστικοῦ πολέμου κεντριστής. Ἡ στάση του ἀπέναντι στήν Ὀχτωβριανή σοσιαλιστική ἐπανάσταση ἦταν ἐχθρική. Ὕστερα ἀπό τή διαγραφή τῶν ρεφορμιστῶν ἀπό τό Σοσιαλιστικό κόμμα (1922) ἔγινε ἕνας ἀπό τούς τούς ἡγέτες τοῦ Ἑνωτικοῦ Σοσιαλιστικοῦ κόμματος, πού σχηματίστηκε ἀπό τούς ρεφορμιστές.—*273, 293, 462, 469, 471.*

Τρότσκι (Μπρονστέιν), *Λ. Ντ.* (1879-1940)—ἄσπονδος ἐχθρός τοῦ λενινισμοῦ. Στά χρόνια τῆς ἀντίδρασης καί τῆς νέας ἐπαναστατικῆς ἀνόδου, καλυπτόμενος πίσω ἀπό τή μάσκα τῆς «μή συμμετοχῆς σέ φράξιες», στήν οὐσία ὑπεράσπιζε τίς θέσεις τῶν λικβινταριστῶν. Τό 1912 ὀργανωτής τοῦ ἀντικομματικοῦ συνασπισμοῦ τοῦ Αὐγούστου. Τήν περίοδο τοῦ παγκόσμιου ἰμπεριαλιστικοῦ πολέμου ὑποστήριζε κεντριστικές θέσεις, πάλευε ἐνάντια στόν Β. Ι. Λένιν στά ζητήματα τοῦ πολέμου, τῆς εἰρήνης καί τῆς ἐπανάστασης. Ὅταν γύρισε ἀπό τό ἐξωτερικό, μετά τήν ἐπανάσταση τοῦ Φλεβάρη 1917, μπῆκε στήν ὁμάδα τῶν «μεζραγιόντσι» καί μαζί μ' αὐτούς στό VI συνέδριο τοῦ ΣΔΕΚΡ (μπ) ἔγινε δεκτός στό Μπολσεβίκικο κόμμα. Μετά τήν Ὀχτωβριανή σοσιαλιστική ἐπανάσταση κατεῖχε μιά σειρά κρατικά ἀξιώματα. Τό 1918 ἀντιτάχθηκε στή συνθήκη εἰρήνης τοῦ Μπρέστ, στά 1920-1921 ἦταν ἐπικεφαλῆς τῆς ἀντιπολίτευσης στή συζήτηση γιά τά συνδικάτα, ἀπό τό 1923 ἔκανε λυσσαλέα φραξιονιστική πάλη ἐνάντια στή γενική γραμμή τοῦ κόμματος, ἐνάντια στό λενινιστικό πρόγραμμα οἰκοδόμησης τοῦ σοσιαλισμοῦ, διακήρυσσε ὅτι εἶναι ἀνέφικτη ἡ νίκη τοῦ σοσιαλισμοῦ στήν ΕΣΣΔ. Τό Κομμουνιστικό κόμμα, ἀφοῦ ξεσκέπασε τόν τροτσκισμό σάν μικροαστική παρέκκλιση μέσα στό κόμμα, τόν σύντριψε ἰδεολογικά καί ὀργανωτικά. Τό 1927 ὁ Τρότσκι διαγράφηκε ἀπό τό κόμμα, τό 1929 γιά τήν ἀντισοβιετική του δράση ἀπελάθηκε ἀπό τήν ΕΣΣΔ καί τό 1932 τοῦ ἀφαιρέθηκε

ἡ σοβιετική ὑπηκοότητα. Στό ἐξωτερικό συνέχισε τήν πάλη ἐνάντια στό Σοβιετικό κράτος καί στό Κομμουνιστικό κόμμα, ἐνάντια στό διεθνές κομμουνιστικό κίνημα.—*81, 82, 238-239, 243, 247, 278, 437, 450, 458.*

Τρούλστρα (Troelstra), *Πῆτερ 'Ιέλλες* (1860-1930)—παράγοντας τοῦ ὀλλανδικοῦ 'Εργατικοῦ κινήματος, δεξιός σοσιαλιστής. Ἦταν ἕνας ἀπό τούς ἱδρυτές (1894) καί τούς ἡγέτες τοῦ 'Ολλανδικοῦ Σοσιαλδημοκρατικοῦ ἐργατικοῦ κόμματος. Στίς ἀρχές τοῦ 20οῦ αἰώνα ἀπομακρύνθηκε ἀπό τίς διεθνιστικές θέσεις καί πέρασε στίς θέσεις τοῦ ἄκρου ὀπορτουνισμοῦ. Πάλευε ἐνάντια στήν ἀριστερή πτέρυγα τοῦ 'Ολλανδικοῦ Σοσιαλδημοκρατικοῦ ἐργατικοῦ κόμματος, πού ἀπό τό 1907 εἶχε συγκεντρωθεῖ γύρω ἀπό τήν ἐφημερίδα «De Tribune» («Τό Βῆμα»). Τόν καιρό τοῦ παγκόσμιου ἰμπεριαλιστικοῦ πολέμου ἦταν σοσιαλσωβινιστής, γερμανόφιλου προσανατολισμοῦ. 'Ο Β. Ι. Λένιν ἐπανειλημμένα ἔκανε αὐστηρή κριτική στήν ὀπορτουνιστική πολιτική τοῦ Τρούλστρα, ὀνομάζοντάς τον πρότυπο «πουλημένου ὀπορτουνιστῆ ἀρχηγοῦ, πού ὑπηρετεῖ τήν ἀστική τάξη καί ἐξαπατᾶ τούς ἐργάτες» (Ἅπαντα, 4η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 30ός, σελ. 18).—*106, 122, 462.*

Τσάμπερλαιν (Chamberlain), *Τζόζεφ* (1836-1914)—ἄγγλος πολιτικός παράγοντας. Στά 1880-1885 ὑπουργός 'Εμπορίου, τό 1886 ὑπουργός 'Εσωτερικῶν· στά 1895-1903 ὑπουργός 'Αποικιῶν· ἐφάρμοζε δραστήρια πολιτική ἀποικιακῶν κατακτήσεων, ἦταν ἕνας ἀπό τούς κύριους ὀργανωτές τοῦ πολέμου τῶν ἄγγλων ἐνάντια στούς Μπόερς στά 1899-1902.—*382.*

Τσελνοκόφ, Μ. Β. (γεν. τό 1863)—μεγαλοβιομήχανος καί ἰδιοκτήτης κατοικιῶν, ἕνας ἀπό τούς ἱδρυτές τοῦ Κόμματος τῶν καντέτων. Βουλευτής τῆς ΙΙ, ΙΙΙ Κρατικῆς δούμας ἀπό τό Κυβερνεῖο Μόσχας καί τῆς IV Κρατικῆς δούμας ἀπό τήν πόλη τῆς Μόσχας. Στά 1914-1917 δήμαρχος Μόσχας, ἀνώτερος πληρεξούσιος τῆς Ἕνωσης τῶν πόλεων, ἕνας ἀπό τούς προέδρους τῆς Πανρωσικῆς Ἕνωσης τῶν ζέμστβο, φανατικός ὑποστηρικτής τοῦ πολέμου ὥς τό «νικηφόρο τέρμα». Ὕστερα ἀπό τήν 'Οχτωβριανή σοσιαλιστική ἐπανάσταση ἔκανε ἀντεπαναστατική δουλιά στό Νότο τῆς Ρωσίας, μετά κατέφυγε στό ἐξωτερικό.—*250-251.*

Τσεντερμπάουμ, Β. Ο.—*βλ.* Λεβίτσκι, Β.

Τσεντερμπάουμ, Γ. Ο.—*βλ.* Μάρτοφ, Λ.

Τσερεβάνιν, Ν. (Λίπκιν, Φ. Α.) (1868-1938)—ἕνας ἀπό τούς ἡγέτες τοῦ μενσεβικισμοῦ, φανατικός λικβινταριστής. Ὕστερα ἀπό τήν ἀντικομματική συνδιάσκεψη τοῦ Αὐγούστου 1912 ἦταν μέλος τοῦ μενσεβίκικου κέντρου (ΟΕ). Τόν καιρό τοῦ παγκόσμιου ἰμπεριαλιστικοῦ πολέμου σοσιαλσωβινιστής. Τό 1917 ἦταν ἕνας ἀπό τούς διευθυντές τῆς «Ραμπότσαγια Γκαζέτα» Κεντρικοῦ 'Οργάνου τῶν μενσεβίκων καί μέλος τῆς μενσεβίκικης ΚΕ. 'Η στάση του ἀπέναντι στήν 'Οχτωβριανή σοσιαλιστική ἐπανάσταση ἦταν ἐχθρική.—*22, 80.*

Τσέτκιν (Zetkin), *Κλάρα* (1857-1933)—διακεκριμένη παράγοντας τοῦ γερμανικοῦ καί τοῦ διεθνοῦς ἐργατικοῦ κινήματος, ἀπό τούς ἱδρυτές τοῦ Κομμουνιστικοῦ κόμματος τῆς Γερμανίας, προικισμένη συγγραφέας, φλογερός ρήτορας καί προπαγανδιστής. 'Η Τσέτκιν, ὄντας στήν ἀριστερή πτέρυγα τῆς γερμανικῆς σοσιαλδημοκρατίας, μαζί μέ τή Ρ. Λούξεμπουργκ, τόν Φ. Μέρινγκ καί τόν Κ.

Διεθνοῦς. Συγγραφέας πολλῶν ρεφορμιστικῶν ἔργων γιά τήν ἱστορία τοῦ σοσιαλισμοῦ.—*458, 462, 463.*

Χίλντεμπραντ (Hildebrand), *Γκέρχαρντ*—γερμανός οἰκονομολόγος, δημοσιολόγος, ἦταν μέλος τοῦ Σοσιαλδημοκρατικοῦ κόμματος τῆς Γερμανίας· τό 1912 διαγράφηκε ἀπό τό κόμμα γιά ὀπορτουνισμό.—*409.*

Χίλφερντινγκ (Hilferding), *Ροῦντολφ* (1877-1941)—ἕνας ἀπό τούς ὀπορτουνιστές ἡγέτες τῆς γερμανικῆς σοσιαλδημοκρατίας καί τῆς ΙΙ Διεθνοῦς· θεωρητικός τοῦ λεγόμενου «αὐστρομαρξισμοῦ». Ἀπό τό 1907 ὥς τό 1915 διευθυντής τοῦ Κεντρικοῦ Ὀργάνου τοῦ Γερμανικοῦ σοσιαλδημοκρατικοῦ κόμματος, τῆς ἐφημερίδας «Vorwärts» («Ἐμπρός»). Στά 1910 δημοσίευσε τήν ἐργασία «Τό χρηματιστικό κεφάλαιο», πού ἔπαιξε ὁρισμένο θετικό ρόλο στή μελέτη τοῦ μονοπωλιακοῦ καπιταλισμοῦ, ταυτόχρονα ὅμως τό βιβλίο περιέχει σοβαρά θεωρητικά λάθη καί ὀπορτουνιστικές θέσεις. Στά χρόνια τοῦ παγκόσμιου ἰμπεριαλιστικοῦ πολέμου ἦταν κεντριστής, ὑποστήριζε τήν ἑνότητα μέ τούς σοσιαλιμπεριαλιστές. Ὕστερα ἀπό τόν πόλεμο πρόβαλε σάν δημιουργός τῆς θεωρίας τοῦ «ὀργανωμένου καπιταλισμοῦ», ἀπολογητής τοῦ κρατικοῦ μονοπωλιακοῦ καπιταλισμοῦ. Ἀπό τό 1917 ἡγέτης τοῦ «Ἀνεξάρτητου Σοσιαλδημοκρατικοῦ κόμματος τῆς Γερμανίας», ἀνοιχτός ἐχθρός τῆς Σοβιετικῆς ἐξουσίας καί τῆς δικτατορίας τοῦ προλεταριάτου. Ἐπανειλημμένα μπῆκε στήν ἀστική κυβέρνηση τῆς Δημοκρατίας τῆς Βεϊμάρης. Μετά τήν ἄνοδο τοῦ φασισμοῦ στήν ἐξουσία, ἐκπατρίσθηκε στή Γαλλία.—*253, 313, 315, 318, 349, 356, 358-359, 388, 403, 417-418, 426.*

Χίντενμπουργκ (Hindenburg), *Πάουλ* (1847-1934)—στρατιωτικός καί κρατικός παράγοντας τῆς Γερμανίας, στρατάρχης, ἐκπρόσωπος τῶν ἀντιδραστικῶν καί σωβινιστικῶν στοιχείων τοῦ γερμανικοῦ ἰμπεριαλισμοῦ. Στά χρόνια τοῦ παγκόσμιου ἰμπεριαλιστικοῦ πολέμου ἦταν διοικητής τοῦ γερμανικοῦ στρατοῦ στό Ἀνατολικό μέτωπο καί μετά ἀρχηγός τοῦ Γενικοῦ ἐπιτελείου. Ὕστερα ἀπό τή νίκη τῆς Ὀχτωβριανῆς σοσιαλιστικῆς ἐπανάστασης, ἦταν ἕνας ἀπό τούς δραστήριους ὀργανωτές τῆς στρατιωτικῆς ἐπέμβασης ἐνάντια στή Σοβιετική Ρωσία. Πῆρε μέρος στήν κατάπνιξη τῆς ἐπανάστασης τοῦ Νοέμβρη 1918 στή Γερμανία. Στό διάστημα 1925-1934 ἦταν πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας τῆς Βεϊμάρης. Τό 1933 ἀνέθεσε στόν Χίτλερ νά σχηματίσει κυβέρνηση, παραδίνοντας ἔτσι ἐπίσημα ὅλη τήν ἐξουσία στά χέρια τῶν φασιστῶν.—*83, 251, 270-271, 277.*

Χοεντζόλλερν—δυναστεία γερμανῶν αὐτοκρατόρων (1871-1918).—*269.*

Χόμπσον (Hobson), *Τζών Ἄτκινσον* (1858-1940)—ἄγγλος οἰκονομολόγος, τυπικός ἐκπρόσωπος τοῦ ἀστικοῦ ρεφορμισμοῦ καί πασιφισμοῦ, συγγραφέας μιᾶς σειρᾶς βιβλίων, πού τά πιό γνωστά εἶναι: «Προβλήματα τῆς φτώχιας» (1891), «Ἡ ἀνάπτυξη τοῦ σύγχρονου καπιταλισμοῦ» (1894), «Ὁ ἰμπεριαλισμός» (1902). Στήν τελευταία περίοδο τῆς ζωῆς του ὁ Χόμπσον ἔγινε ἀπροκάλυπτος ἀπολογητής τοῦ ἰμπεριαλισμοῦ καί κήρυσσε τή «θεωρία τοῦ παγκόσμιου κράτους».—*307, 313, 315, 381, 395, 396, 403, 404, 406, 407, 409, 411, 414, 416, 422-423.*

Χούισμανς (Huysmans), *Καμίλ* (1871-1968)—ἕνας ἀπό τούς πιό παλιούς παράγοντες τοῦ βελγικοῦ ἐργατικοῦ κινήματος· καθηγητής τῆς φιλολογίας,

---

A

B

C

D

G

H

J

K

L

M

ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΕΣ ΑΠΟ ΤΗ ΖΩΗ ΚΑΙ ΤΗ ΔΡΑΣΗ ΤΟΥ Β. Ι. ΛΕΝΙΝ

(Αὔγουστος 1915 - 'Ιούνης 1916)

1915

Αὔγουστος 1915 - 'Ιούνης 1916. 'Ο Λένιν ζεῖ στήν 'Ελβετία (Βέρνη, Ζυρίχη καί στό ὀρεινό χωριουδάκι Ζόρενμπεργκ, κοντά στή Βέρνη). Κρατάει ἀλληλογραφία μέ τίς κομματικές ὀργανώσεις τῆς Ρωσίας καί μέ ξεχωριστούς μπολσεβίκους, καθοδηγώντας τή δουλιά τους· διευθύνει τό Κεντρικό Ὄργανο τοῦ ΣΔΕΚΡ, τήν ἐφημερίδα «Σοτσιάλ-Ντεμοκράτ»· παίρνει μέρος στή Σύνταξη τοῦ περιοδικοῦ «Κομμουνίστ» καί τοῦ ὀργάνου τῆς 'Αριστερᾶς τοῦ Τσίμμερβαλντ, τοῦ περιοδικοῦ «Vorbote» («Προάγγελος»)· ἀναπτύσσει τεράστια δουλιά γιά τή συσπείρωση τῶν ἀριστερῶν σοσιαλιστῶν διεθνιστῶν στό διεθνές ἐργατικό κίνημα.

'Ο Λένιν ἔχει ἀλληλογραφία μέ τόν ἀντιπρόσωπο τῆς Κεντρικῆς 'Επιτροπῆς καί τῆς 'Επιτροπῆς Πετρούπολης τοῦ ΣΔΕΚΡ στή Στοκχόλμη Α. Γκ. Σλιάπνικοφ γιά τά ζητήματα τῆς κομματικῆς δουλιᾶς στή Ρωσία.

'Ο Λένιν ἀλληλογραφεῖ μέ τόν Β. Α. Καρπίνσκι καί τή Σ. Ν. Ράβιτς γιά τά ζητήματα τῆς ἔκδοσης τοῦ ΚΟ τοῦ ΣΔΕΚΡ, τῆς ἐφημερίδας «Σοτσιάλ-Ντεμοκράτ».

'Ο Λένιν ἔχει ἀλληλογραφία μέ τόν Γκ. Ε. Ζηνόβιεφ γιά τά ζητήματα τῆς προετοιμασίας τῆς συνδιάσκεψης τοῦ Τσίμμερβαλντ, τῆς Σύνταξης τῆς ἐφημερίδας «Σοτσιάλ-Ντεμοκράτ», τοῦ περιοδικοῦ «Κομμουνίστ» καί γιά ἄλλα ζητήματα.

Αὔγουστος. 'Ο Λένιν κάνει προπαρασκευαστική δουλιά γιά τήν πρώτη διεθνή συνδιάσκεψη τῶν σοσιαλιστῶν-διεθνιστῶν (πού τήν εἶχε ἀρχίσει ἤδη ἀπό τόν 'Ιούνη)· ἀλληλογραφεῖ μέ τούς ἀριστερούς σοσιαλιστές-διεθνιστές διαφόρων χωρῶν, ἐπιδιώκει τή συσπείρωσή τους, καί τήν ἐπεξεργασία τῆς γενικῆς διακήρυξης γιά τήν προσεχή συνδιάσκεψη· κρατάει ἀλληλογραφία μέ τά μπολσεβίκικα τμήματα τοῦ ἐξωτερικοῦ—τοῦ Λονδίνου, τοῦ Παρισιοῦ, τῆς Γενεύης, τῆς Λωζάνης, τῆς Ζυρίχης καί ἄλλων πόλεων, τούς

δίνει ἐντολή νά ἀποκαταστήσουν ἐπαφή μέ τούς διεθνιστές· ὀργανώνει τή μετάφραση καί τήν ἔκδοση τῶν βασικῶν ντοκουμέντων τοῦ Μπολσεβίκικου κόμματος τῆς περιόδου τοῦ πρώτου παγκόσμιου πολέμου, γιά νά γνωριστοῦν μ'αὐτά οἱ διεθνιστές τῶν διάφορων χωρῶν.

Αὔγουστος, 6 (19). 'Ο Λένιν στέλνει στόν Κ. Ράντεκ παρατηρήσεις στό σχέδιό του διακήρυξης τῶν ἀριστερῶν διεθνιστῶν πρός τήν πρώτη διεθνή σοσιαλιστική συνδιάσκεψη, τόν ἐπικρίνει αὐστηρά: «Οὔτε λέξη γιά τό σοσιαλσωβινισμό (= ὀπορτουνισμό) καί γιά τήν πάλη ἐνάντιά τους!! Γιατί τέτιος ἐξωραϊσμός τοῦ κακοῦ καί κρύψιμο ἀπό τίς ἐργατικές μάζες τοῦ βασικοῦ τους ἐχθροῦ στά σοσιαλδημοκρατικά κόμματα;»· παρακαλεῖ νά τοῦ σταλεῖ ἡ γερμανική μετάφραση τοῦ δικοῦ του σχεδίου διακήρυξης καί ἡ μετάφραση τῆς ἀπόφασης τῆς σύσκεψης τῆς ΚΕ μέ τή συμμετοχή κομματικῶν στελεχῶν στό Πορόνιν (1913) γιά τό ἐθνικό ζήτημα.

'Ο Λένιν σέ γράμμα πρός τόν Β. Μ. Κασπάροφ ἀνακοινώνει ὅτι ἡ διεθνής συνδιάσκεψη τῶν ἀριστερῶν θά γίνει στίς 5 τοῦ Σεπτέμβρη καί παρακαλεῖ νά παρθοῦν μιά σειρά μέτρα γιά τήν ἐπιτάχυνση τῆς μετάφρασης τῆς μπροσούρας «'Ο σοσιαλισμός καί ὁ πόλεμος» στά γερμανικά γιά νά ἐκδοθεῖ πρίν τό ἄνοιγμα τῆς συνδιάσκεψης.

'Αργότερα ἀπό τίς 6 (19) τοῦ Αὐγούστου. 'Ο Λένιν σέ γράμμα πρός τήν Α. Μ. Κολλοντάι πληροφορεῖ ὅτι ἔλαβε τή διακήρυξη τῶν νορβηγῶν ἀριστερῶν· ὑπογραμμίζει τή σπουδαιότητα τῆς ἀπό κοινοῦ ἐμφάνισης τῶν ἀριστερῶν διεθνιστῶν· ἐπεξηγεῖ τήν ἀνάγκη διάκρισης τῶν τύπων τῶν πολέμων καί ὑποστήριξης τῶν ἐθνικοαπελευθερωτικῶν πολέμων.

'Ο Λένιν σέ γράμμα πρός τόν ὀλλανδό ἀριστερό σοσιαλδημοκράτη διεθνιστή Ντ. Βάινκοπ, ἕναν ἀπό τούς ὀργανωτές καί διευθυντές τῆς ἐφημερίδας «De Tribune», ἀνακοινώνει ὅτι ἡ διεθνής σοσιαλιστική συνδιάσκεψη θά γίνει στίς 5 τοῦ Σεπτέμβρη· γράφει γιά τίς ἐλλείψεις τοῦ σχεδίου διακήρυξης τῶν ἀριστερῶν διεθνιστῶν, πού ἔγραψε ὁ Κ. Ράντεκ καί ζητάει τή γνώμη τοῦ Βάινκοπ καί τῆς Διοίκησης τοῦ Σοσιαλδημοκρατικοῦ κόμματος τῆς 'Ολλανδίας γιά τό ζήτημα αὐτό· παρακαλεῖ νά ἔλθει σ'ἐπαφή μέ τή μειοψηφία τοῦ βρετανικοῦ Σοσιαλιστικοῦ κόμματος καί μέ τούς βέλγους σοσιαλιστές-διεθνιστές καί νά συμφωνήσουν γιά τή συμμετοχή τους στή συνδιάσκεψη.

Νωρίτερα ἀπό τίς 7 (20) τοῦ Αὐγούστου. 'Ο Λένιν σέ γράμμα πρός τόν Ντ. Βάινκοπ πληροφορεῖ ὅτι στέλνει τή διακήρυξη πού ἔλαβε ἀπό τή νορβηγική ἕνωση νεολαίας καί ὅτι οἱ βούλγαροι «τεσνιάκι» ἐκφράστηκαν μέ τό ἴδιο πνεῦμα στή ΙΙ Βαλκανική συνδιάσκεψη

τόν 'Ιούλη τοῦ 1915. «Συνεπῶς—σημειώνει—*εἶναι δυνατή* μιά διεθνής διακήρυξη ἀρχῶν τῆς ἀριστερᾶς».

Αὔγουστος, 7 (20). 'Ο Λένιν παίρνει πληρεξούσιο γιά τή σοσιαλιστική συνδιάσκεψη τοῦ Τσίμμερβαλντ ἀπό τή Σοσιαλδημοκρατία τῆς περιοχῆς Λεττονίας. Σέ γράμμα πρός τόν Γ. Α. Μπέρζιν στό Λονδίνο παρακαλεῖ νά τοῦ σταλεῖ ἐπειγόντως ἀντίγραφο τοῦ πληρεξουσίου στή γερμανική ἤ τή γαλλική γλώσσα μέ σφραγίδα καί μέ ὅλους τούς τύπους, καθώς ἐπίσης νά διαβιβαστεῖ στόν Μ. Μ. Λιτβίνοφ τό σχέδιο ἀπόφασης τῆς 'Αριστερᾶς τοῦ Τσίμμερβαλντ, γιά νά γνωριστεῖ μ'αὐτήν καί νά τή μεταφράσει στά ἀγγλικά.

Νωρίτερα ἀπό τίς 10 (23) τοῦ Αὐγούστου. 'Ο Λένιν γράφει γράμμα στόν Γκ. Ε. Ζηνόβιεφ γιά τή σύνθεση τῆς ἀντιπροσωπείας τοῦ ΣΔΕΚΡ στή συνδιάσκεψη τοῦ Τσίμμερβαλντ καί γιά τό χρόνο τῆς ἀναχώρησής του στή Βέρνη.

Αὔγουστος, 10 (23). Τό ἄρθρο τοῦ Λένιν «Γιά τό σύνθημα τῶν 'Ενωμένων Πολιτειῶν τῆς Εὐρώπης» δημοσιεύεται στήν ἐφημερίδα «Σοτσιάλ-Ντεμοκράτ», ἀρ. φύλ. 44.

'Ο Λένιν σέ γράμμα πρός τόν Α. Γκ. Σλιάπνικοφ κάνει ὑποδείξεις σχετικά μέ τό ταξίδι τοῦ τελευταίου στή Ρωσία, γράφει ὅτι θά ἦταν πολύ χρήσιμο ἕνας κατατοπισμένος καί μέ πρωτοβουλία ἄνθρωπος νά περιόδευε 2-3 κέντρα τῆς Ρωσίας, ν'ἀποκαθιστοῦσε ἐπαφές καί νά γύριζε στή Σουηδία γιά νά μεταβιβάσει τίς συνδέσεις αὐτές στήν ΚΕ. 'Υποδείχνει τή σπουδαιότητα τῆς συσπείρωσης στά ἐργατικά κέντρα καθοδηγητικῶν ὁμάδων, τῆς ἀνασυγκρότησης τοῦ Γραφείου τῆς ΚΕ στή Ρωσία, καθώς καί τῆς ἴδιας τῆς ΚΕ. 'Ο Λένιν σημειώνει μέ ἱκανοποίηση ὅτι τά γεγονότα στή Ρωσία ἐπιβεβαίωσαν τήν ὀρθότητα τῆς θέσης τῶν μπολσεβίκων καί τοῦ συνθήματος «ἥττα τῆς κυβέρνησης τῆς χώρας σου στόν πόλεμο», ὅτι οἱ στρατιωτικές ἀποτυχίες βοηθᾶνε νά κλονιστεῖ ὁ τσαρισμός καί διευκολύνουν τήν ἕνωση τῶν ἐπαναστατῶν ἐργατῶν τῆς Ρωσίας καί τῶν ἄλλων χωρῶν· χαράζει τήν τακτική τοῦ κόμματος στήν περίπτωση νίκης ἐνάντια στόν τσαρισμό.

'Αργότερα ἀπό τίς 10 (23) τοῦ Αὐγούστου. 'Ο Λένιν σέ γράμμα πρός τόν Β. Α. Καρπίνσκι παρακαλεῖ ὅπως ἀμέσως μετά τήν ἔκδοση τῆς μπροσούρας «'Ο σοσιαλισμός καί ὁ πόλεμος» νά τοῦ σταλοῦν 10-20 ἀντίτυπα στή Βέρνη μέ τό ἐξπρές, στή διεύθυνση τοῦ Γκ. Λ. Σκλόβσκι.

Αὔγουστος, 15 (28). 'Ο Λένιν γράφει γράμμα στόν Π. Γκολέ, ἐκπρόσωπο τοῦ ἀριστεροῦ σοσιαλισμοῦ στή Γαλλική 'Ελβετία, τόν συμβουλεύει νά ἔλθει στή συνδιάσκεψη τοῦ Τσίμμερβαλντ.

Δεύτερο 15θήμερο τοῦ Αὐγούστου. — ῾Ο Λένιν γράφει στή γραμματέα τοῦ τμήματος μπολσεβίκων τῆς Λωζάννης Ε. Ι. Ρίβλινα ὅτι ἡ διεθνής συνδιάσκεψη τῶν ἀριστερῶν ὁρίστηκε γιά τίς 5 τοῦ Σεπτέμβρη καί τήν παρακαλεῖ νά συναντηθεῖ μέ τούς ἐκπροσώπους τοῦ ἀριστεροῦ σοσιαλισμοῦ στή Γαλλική ᾿Ελβετία Π. Γκολέ καί Σ. Νέν καί νά ἐξακριβώσει τίς ἀπόψεις τους γιά τήν ἐπικείμενη συνδιάσκεψη.

῾Ο Λένιν σέ γράμμα πρός τήν Α. Μ. Κολλοντάι ἀνακοινώνει ὅτι ἡ συνδιάσκεψη ὁρίστηκε γιά τίς 5 τοῦ Σεπτέμβρη· παρακαλεῖ νά ἐπιταχυνθεῖ ἡ ἄφιξη τῶν ἀντιπροσώπων τῶν σουηδῶν καί νορβηγῶν ἀριστερῶν σοσιαλιστῶν, ὥστε νά φτάσουν στήν ᾿Ελβετία ὄχι ἀργότερα ἀπό τίς 3 τοῦ Σεπτέμβρη· ὑπογραμμίζει ὅτι τό κύριο σημεῖο τῆς πάλης θά εἶναι: ἡ κήρυξη ἀμείλικτης, μέχρι καί τή διάσπαση, πάλης ἐνάντια στό σοσιαλσωβινισμό.

Αὔγουστος, 17 (30). — ῾Ο Λένιν κάνει ὑπογραμμίσεις στήν ἔκκληση τῆς γαλλικῆς ᾿Επιτροπῆς δράσης τῶν γυναικῶν σοσιαλιστριῶν γιά τήν εἰρήνη, ἐνάντια στό σωβινισμό· τό ὑλικό αὐτό τό χρησιμοποιεῖ στή διάλεξή του «Οἱ δυό Διεθνεῖς».

Αὔγουστος, 20-22 (Σεπτέμβρης, 2-4). — ῾Ο Λένιν φτάνει στό Τσίμμερβαλντ γιά νά πάρει μέρος στίς ἐργασίες τῆς Διεθνοῦς σοσιαλιστικῆς συνδιάσκεψης.

῾Ο Λένιν παίρνει μέρος στή σύσκεψη τῶν ρώσων καί πολωνῶν ἀντιπροσώπων στή συνδιάσκεψη τοῦ Τσίμμερβαλντ, στήν ὁποία προκαταρκτικά συζητοῦνται τά ντοκουμέντα πού πρόκειται νά ὑποβληθοῦν στή συνδιάσκεψη ἀπό τούς ἀριστερούς ἀντιπροσώπους.

῾Ο Λένιν γράφει τίς θέσεις τῆς εἰσήγησής του στήν προκαταρκτική σύσκεψη τῶν ἀριστερῶν σοσιαλδημοκρατῶν-ἀντιπροσώπων στή Διεθνή σοσιαλιστική συνδιάσκεψη τοῦ Τσίμμερβαλντ.

Αὔγουστος, 22 (Σεπτέμβρης, 4). — ῾Ο Λένιν καθοδηγεῖ τήν ἰδιαίτερη σύσκεψη τῶν ἀριστερῶν σοσιαλδημοκρατῶν-ἀντιπροσώπων στή συνδιάσκεψη τοῦ Τσίμμερβαλντ, κάνει εἰσήγηση γιά τό χαρακτήρα τοῦ παγκόσμιου πολέμου καί γιά τήν τακτική τῆς διεθνοῦς σοσιαλδημοκρατίας.

῾Ο Λένιν κάνει διορθώσεις στό σχέδιο ἀπόφασης τῆς ᾿Αριστερᾶς τοῦ Τσίμμερβαλντ «῾Ο παγκόσμιος πόλεμος καί τά καθήκοντα τῆς σοσιαλδημοκρατίας».

Νωρίτερα ἀπό τίς 23 τοῦ Αὐγούστου (5 τοῦ Σεπτέμβρη). — ῾Ο Λένιν γράφει τόν πρόλογο στήν πρώτη (τοῦ ἐξωτερικοῦ) ἔκδοση τῆς μπροσούρας «῾Ο σοσιαλισμός καί ὁ πόλεμος».

Αὔγουστος, 23-26 (Σεπτέμβρης, 5-8). — ῾Ο Λένιν παίρνει μέρος στίς ἐργασίες τῆς πρώτης Διεθνοῦς σοσιαλιστικῆς συνδιάσκεψης τοῦ Τσίμμερβαλντ, ὀργανώνει καί συσπειρώνει τήν ἀριστερή της πτέρυγα.

	Ὁ Λένιν κρατάει σημειώσεις ἀπό τίς συζητήσεις στή συνδιάσκεψη τοῦ Τσίμμερβαλντ, καταρτίζει τό σχέδιο τῆς ἀπαντητικῆς ὁμιλίας του στό λόγο τοῦ Ντ. Μ. Σεράττι.
	Ὁ Λένιν καταρτίζει τό σχέδιο ὁμιλίας του στή συνδιάσκεψη τοῦ Τσίμμερβαλντ.
	Ὁ Λένιν κάνει συζήτηση μέ τούς ἀντιπροσώπους τῆς συνδιάσκεψης τοῦ Τσίμμερβαλντ, τούς πείθει γιά τήν ἀνάγκη ἀποφασιστικῆς δράσης στήν πάλη ἐνάντια στό σοσιαλσωβινισμό. Ἀπαντώντας στή διάρκεια τῶν ἐργασιῶν τῆς συνδιάσκεψης στόν ὑπαινιγμό τοῦ γερμανοῦ ἀντιπροσώπου Γκ. Λέντεμπουρ ὅτι εἶναι πολύ βολικό γιά τόν Λένιν νά ρίχνει ἀπό τό ἐξωτερικό ἐπαναστατικά συνθήματα στίς μάζες, ὁ Λένιν δήλωσε ὅτι τέτιες κατηγορίες ἔχει ἤδη ἀκούσει ἀπό τόν τσαρικό εἰσαγγελέα, ὅμως ἀπό σοσιαλιστή περίμενε ἄλλου εἴδους ἐπιχειρήματα. Στή συνεδρίαση τῆς συνδιάσκεψης τοῦ Τσίμμερβαλντ ὁ Λένιν γράφει σημείωμα στόν Β. Κολάροφ: «Ποιά εἶναι ἡ γνώμη σας, μπορεῖ νά γίνει δουλιά στό στρατό, στά χαρακώματα;».
	Ὁ Λένιν γράφει σημείωμα ἀπ'ἀφορμή τό σχέδιο διακήρυξης τῆς συνδιάσκεψης· καταγράφει τή σύνθεση τῆς ἀντιπροσωπείας καί ὑπολογίζει αὐτούς πού ψήφισαν ὑπέρ τοῦ σχεδίου ἀπόφασης τῆς Ἀριστερᾶς τοῦ Τσίμμερβαλντ.
	Ὁ Λένιν προτείνει στή συνδιάσκεψη τοῦ Τσίμμερβαλντ προσθῆκες στή δήλωση τῆς Ἀριστερᾶς τοῦ Τσίμμερβαλντ.
	Ὁ Λένιν ἐκλέγεται στό Γραφεῖο τῆς Ἀριστερᾶς τοῦ Τσίμμερβαλντ.
Ἀνάμεσα στίς 23 καί 26 τοῦ Αὐγούστου (5 καί 8 τοῦ Σεπτέμβρη).	Βγαίνει στά γερμανικά ἡ μπροσούρα «Ὁ σοσιαλισμός καί ὁ πόλεμος (Ἡ στάση τοῦ ΣΔΕΚΡ ἀπέναντι στόν πόλεμο)»· ἡ μπροσούρα διανεμήθηκε στούς ἀντιπροσώπους τῆς συνδιάσκεψης τοῦ Τσίμμερβαλντ.
Αὔγουστος, 26 ἤ 27 (Σεπτέμβρης, 8 ἤ 9).	Ὁ Λένιν ἐπιστρέφει ἀπό τό Τσίμμερβαλντ στό Ζόρενμπεργκ.
Ἀνάμεσα στίς 26 καί 31 τοῦ Αὐγούστου (8 καί 13 τοῦ Σεπτέμβρη).	Μέ τήν εὐκαιρία τοῦ σχεδιαζόμενου ταξιδιοῦ τῆς Α. Μ. Κολλοντάι στήν Ἀμερική, ὁ Λένιν τῆς γράφει γιά τήν ἀνάγκη τῆς συσπείρωσης τῶν ἐκεῖ διεθνιστῶν· παρακαλεῖ νά ὀργανωθεῖ ἡ ἔκδοση τῆς μπροσούρας «Ὁ σοσιαλισμός καί ὁ πόλεμος» στά ἀγγλικά.
Ἀργότερα ἀπό τίς 26 τοῦ Αὐγούστου (8 τοῦ Σεπτέμβρη).	Ὁ Λένιν γράφει σχέδιο ἄρθρου γιά τή συνδιάσκεψη τοῦ Τσίμμερβαλντ.

Αὔγουστος, 28 ἤ 29 (Σεπτέμβρης, 10 ἤ 11).

῾Ο Λένιν συνομιλεῖ μέ τόν λεττονό σοσιαλδημοκράτη πού τόν ἐπισκέφθηκε στό Ζόρενμπεργκ.

Αὔγουστος, 29 ἤ 30 (Σεπτέμβρης, 11 ἤ 12).

Βγαίνει τό τεῦχος 1-2 τοῦ περιοδικοῦ «Κομμουνίστ» μέ τά ἄρθρα τοῦ Λένιν «῾Η χρεοκοπία τῆς ΙΙ Διεθνοῦς», «῾Η τίμια φωνή ἑνός γάλλου σοσιαλιστῆ», «῾Ο ἰμπεριαλισμός καί ὁ σοσιαλισμός στήν ᾿Ιταλία (Σημείωμα)».

᾿Ανάμεσα στίς 31 τοῦ Αὐγούστου καί στίς 6 τοῦ Σεπτέμβρη (13 καί 19 τοῦ Σεπτέμβρη).

῾Ο Λένιν σέ γράμμα πρός τόν Γκ. Ε. Ζηνόβιεφ κάνει κριτική στήν ἔκθεση τοῦ Κ. Ράντεκ γιά τή συνδιάσκεψη τοῦ Τσίμμερβαλντ· στέλνει ἐπεξεργασμένο ἀπό τόν ἴδιο σχέδιο ἀντιπολεμικῶν προκηρύξεων γιά τή Ρωσία.

Δεύτερο 15θήμερο τοῦ Αὐγούστου.

῾Ο Λένιν σέ γράμμα δίνει ὁδηγίες στόν Α. Γκ. Σλιάπνικοφ μέ τήν εὐκαιρία τοῦ ταξιδιοῦ του στή Ρωσία γιά τήν ἀποκατάσταση ἐπαφῶν καί γιά ἄλλα ζητήματα τῆς κομματικῆς δουλιᾶς: «Πρέπει νά δημιουργήσουμε ὁμάδες στή Ρωσία (ἀπό παλιούς, ἔμπειρους, ἔξυπνους, μέ ὁλότελα ξεκαθαρισμένη ἀντίληψη γιά τό ζήτημα τοῦ πολέμου πραβντιστές-ἐργάτες), τούς καλύτερους ἀπ᾿αὐτούς (2-3) νά τούς πάρουμε στήν ΚΕ».

Αὔγουστος.

῾Ο Λένιν, ὄντας στό Ζόρενμπεργκ, ἀπασχολεῖται μέ τή μελέτη τῶν βιβλίων γιά τά ζητήματα τοῦ ἰμπεριαλισμοῦ καί τοῦ ἰμπεριαλιστικοῦ πολέμου, πού τά ἔχει πάρει ἀπό τίς βιβλιοθῆκες τῆς Βέρνης καί τῆς Ζυρίχης.

῾Ο Λένιν γράφει τό ἄρθρο «῎Εκκληση σχετικά μέ τόν πόλεμο».

Καλοκαίρι.

῾Ο Λένιν γράφει τό ἄρθρο «Εὐχαριστοῦμε γιά τήν εἰλικρίνεια».

᾿Αργότερα ἀπό τίς 5 (18) τοῦ Σεπτέμβρη.

῾Ο Λένιν γράφει τό ἄρθρο «῾Η ἧττα τῆς Ρωσίας καί ἡ ἐπαναστατική κρίση».

Σεπτέμβρης, 6 (19).

῾Ο Λένιν σέ γράμμα πρός στόν Α. Γκ. Σλιάπνικοφ γράφει ὅτι ἀπό τή Ρωσία ἔχει πολύ λίγες εἰδήσεις, ὅτι ἄσχημα ἔχει ὀργανωθεῖ ἡ ἀλληλογραφία, ὅτι τό πιό ἐπεῖγον ζήτημα εἶναι νά συγκεντρώσουμε συνδέσεις, ν᾿ἀποκαταστήσουμε τακτικές ἐπαφές: «αὐτό τώρα εἶναι τό βασικό σ᾿ὅλη τή δουλιά, χωρίς αὐτό οὔτε σκέψη μπορεῖ νά γίνει γιά παραπέρα».

῾Ο Λένιν σέ γράμμα πρός τόν Μ. Μ. Χαριτόνοφ στή Ζυρίχη πληροφορεῖ ὅτι θέλει νά κάνει στή Ζυρίχη, γύρω στά μέσα τοῦ ᾿Οχτώβρη, διάλεξη γιά τή «Διεθνή συνδιάσκεψη τῆς 5-8 τοῦ Σεπτέμβρη 1915».

῾Ο Λένιν σέ γράμμα πρός τόν Κ. Ράντεκ ξεσκεπάζει τήν

	κακόβουλη διαγωγή τοῦ Ρ. Γκρίμμ ἀπέναντι στούς ἀριστερούς τσιμμερβαλντιστές· γράφει γιά τίς ἀνακρίβειες πού ὑπάρχουν στόν ἀπολογισμό γιά τή συνδιάσκεψη τοῦ Τσίμμερβαλντ, πού δημοσιεύτηκε στήν ἐφημερίδα «Berner Tagwacht», γιά τίς παρασιωπήσεις τοῦ Γκρίμμ σχετικά μέ τόν ἀριθμό τῶν ἀντιπροσώπων πού ψήφισαν τό σχέδιο ἀπόφασης τῆς 'Αριστερᾶς τοῦ Τσίμμερβαλντ.
	'Ο Λένιν σέ γράμμα πρός τόν Β. Α. Καρπίνσκι ἀναφέρει ὅτι σκοπεύει νά κάνει στά μέσα τοῦ 'Οχτώβρη στή Γενεύη διάλεξη μέ θέμα: «'Η διεθνής σοσιαλιστική συνδιάσκεψη τῆς 5-8 τοῦ Σεπτέμβρη 1915».
'Ανάμεσα στίς 6 καί 28 τοῦ Σεπτέμβρη (19 τοῦ Σεπτέμβρη καί 11 'Οχτώβρη).	'Ο Λένιν γράφει γράμμα στό Γκ. Λ. Σκλόβσκι μέ τήν παράκληση νά ἐνεργήσει γιά νά στείλει ὁ Κ. Ράντεκ τά ἀντίγραφα τῶν ντοκουμέντων τῆς 'Αριστερᾶς τοῦ Τσίμμερβαλντ, πού εἶναι ἀπαραίτητα γιά τό ΚΟ «Σοτσιάλ-Ντεμοκράτ» καί τά ὁποῖα ὁ Ράντεκ κατακρατεῖ.
'Αργότερα ἀπό τίς 6 (19) τοῦ Σεπτέμβρη.	'Ο Λένιν κάνει σημειώσεις καί παρατηρήσεις στήν μπροσούρα τοῦ Π. 'Αξελρόντ «'Η κρίση καί τά καθήκοντα τῆς διεθνοῦς σοσιαλδημοκρατίας» (P. Axelrod. «Die Krise und die Aufgaben der internationalen Sozialdemokratie», Zürich, 1915), ποῦ τίς χρησιμοποιεῖ στό γράψιμο τοῦ ἄρθρου «Οἱ ἀληθινοί διεθνιστές: Κάουτσκι, 'Αξελρόντ, Μάρτοφ».
Σεπτέμβρης, 7 (20) καί ἀργότερα ἀπό τίς 8 (21).	'Ο Λένιν γράφει δυό γράμματα πρός τόν Κ. Ράντεκ, παρακαλεῖ νά τοῦ σταλοῦν ἀμέσως τά ἀντίγραφα τῶν ντοκουμέντων τῆς 'Αριστερᾶς τοῦ Τσίμμερβαλντ, πού τοῦ εἶναι ἀπαραίτητα· γιά τόν Γκρίμμ ἀναφέρει ὅτι ἡ «καλή προαίρεσή» του εἶναι μόνο λόγια.
'Αργότερα ἀπό τίς 11 (24) τοῦ Σεπτέμβρη.	'Ο Λένιν κάνει σημειώσεις στό ἄρθρο τοῦ Γ. Ντέμπς «Πότε θά πολεμήσω»· τό ἄρθρο αὐτό ὁ Λένιν τό χρησιμοποιεῖ στό λόγο του στή διεθνή συγκέντρωση τῆς Βέρνης στίς 8 τοῦ Φλεβάρη 1916.
'Αργότερα ἀπό τίς 12 (25) τοῦ Σεπτέμβρη.	'Ο Λένιν γράφει γράμμα «Πρός τή διεθνή σοσιαλιστική ἐπιτροπή (I. S. K.)».
'Ανάμεσα στίς 18 καί 23 τοῦ Σεπτέμβρη (1 καί 6 τοῦ 'Οχτώβρη).	'Ο Λένιν ἐπιστρέφει ἀπό τό Ζόρενμπεργκ στή Βέρνη.
Νωρίτερα ἀπό τίς 20 τοῦ Σεπτέμβρη (3 τοῦ 'Οχτώβρη).	'Ο Λένιν ἀνακοινώνει στόν Β. Α. Καρπίνσκι τίς ἡμερομηνίες τῶν προσεχῶν διαλέξεών του στή Ζυρίχη καί τή Γενεύη.

Σεπτέμβρης, 23 καί 24 ('Οχτώβρης, 6 καί 7).	'Ο Λένιν σέ γράμματά του πρός τόν Β. Α. Καρπίνσκι τόν πληροφορεῖ ὅτι ἀπό τή Ρωσία πῆρε σοβαρές καί εὐχάριστες εἰδήσεις, ὅτι τό ἑπόμενο (47ο) φύλλο τῆς ἐφημερίδας «Σοτσιάλ-Ντεμοκράτ» μέ ὑλικά ἀπό τή Ρωσία θά τυπωθεῖ στό Μπούμπλιτς (κοντά στή Βέρνη) στά τυπογραφεῖα τοῦ Μπέντελι.
Νωρίτερα ἀπό τίς 23 τοῦ Σεπτέμβρη (6 τοῦ 'Οχτώβρη).	'Ο Λένιν γράφει τά ἄρθρα «Ἕνα πρῶτο βῆμα» καί «Οἱ ἐπαναστάτες μαρξιστές στή διεθνή σοσιαλιστική συνδιάσκεψη τῆς 5-8 τοῦ Σεπτέμβρη 1915». Τά ἄρθρα δημοσιεύτηκαν στίς 11 τοῦ 'Οχτώβρη στό φύλ. ἀρ. 45-46 τῆς ἐφημερίδας «Σοτσιάλ-Ντεμοκράτ».
'Ανάμεσα στίς 23 καί 26 τοῦ Σεπτέμβρη (6 καί 9 τοῦ 'Οχτώβρη).	'Ο Λένιν καταρτίζει κατάσταση τῶν προκηρύξεων πού κυκλοφόρησαν στήν Πετρούπολη στά χρόνια τοῦ πολέμου· κάνει σημειώσεις πάνω σ'αὐτές. 'Ο Λένιν γράφει τό ἄρθρο «Μερικές Θέσεις. 'Από τή Σύνταξη». Τό ἄρθρο δημοσιεύτηκε στίς 13 τοῦ 'Οχτώβρη, στό φύλ. ἀρ. 47 τῆς ἐφημερίδας «Σοτσιάλ-Ντεμοκράτ».
'Ανάμεσα στίς 23 καί 30 τοῦ Σεπτέμβρη (6 καί 13 τοῦ 'Οχτώβρη).	'Ο Λένιν κάνει τελική θεώρηση τοῦ ἄρθρου τῆς Ν. Κ. Κρούπσκαγια «Προκηρύξεις τῆς 'Επιτροπῆς Πετρούπολης τοῦ ΣΔΕΚΡ στά χρόνια τοῦ πολέμου» γιά τό φύλ. ἀρ. 47 τῆς ἐφημερίδας «Σοτσιάλ-Ντεμοκράτ».
Σεπτέμβρης, 24 ('Οχτώβρης, 7).	'Ο Λένιν σέ γράμμα πρός τή μητέρα του Μ. Α. Οὐλιάνοβα τήν πληροφορεῖ γιά τή μετάβαση τή δική του καί τῆς Ν. Κ. Κρούπσκαγια στή Βέρνη, τή ρωτάει γιά τόν κατάλογο τῶν βιβλίων πού ἔστειλε στήν ἀδελφή του Α. Ι. Οὐλιάνοβα-'Ελιζάροβα καί πού τοῦ εἶναι ἀπαραίτητα.
Σεπτέμβρης, 27 ('Οχτώβρης, 10).	Σέ γράμμα πρός τόν Α. Γκ. Σλιάπνικοφ ὁ Λένιν πληροφορεῖ ὅτι βγῆκαν δυό φύλλα τῆς ἐφημερίδας «Σοτσιάλ-Ντεμοκράτ», τό 45-46 καί τό 47· ὑπενθυμίζει ὅτι τό πιό σοβαρό στή δοσμένη στιγμή εἶναι ν'ἀποκατασταθεῖ σύνδεση μέ τή Ρωσία καί νά γίνει αὐτή ἡ σύνδεση τακτική.
Ὄχι νωρίτερα ἀπό τίς 28 τοῦ Σεπτέμβρη (11 τοῦ 'Οχτώβρη).	'Ο Λένιν γράφει τό ἄρθρο «Οἱ ἀληθινοί διεθνιστές: Κάουτσκι, 'Αξελρόντ καί Μάρτοφ».
Τέλη τοῦ Σεπτέμβρη.	'Ο Λένιν ἐπιμελεῖται τήν μπροσούρα τῆς Α. Μ. Κολλοντάι «Σέ ποιόν χρειάζεται ὁ πόλεμος;».
Τέλη τοῦ Σεπτέμβρη-'Οχτώβρης.	'Ο Λένιν γράφει γράμμα πρός τόν Ρ. Γκρίμμ στή Βέρνη, μέ τό ὁποῖο τόν πληροφορεῖ γιά τήν ἀποστολή τῆς ἔκθεσης δράσης τῆς ΚΕ τοῦ ΣΔΕΚΡ στά χρόνια τοῦ πολέμου γιά νά δημοσιευτεῖ στό «Δελτίο» τῆς Διεθνοῦς σοσιαλιστικῆς ἐπιτροπῆς.
'Αργότερα ἀπό τό Σεπτέμβρη.	'Ο Λένιν γράφει σχέδιο γράμματος πρός τόν Ρ. Γκρίμμ γιά τό ὅτι ἡ ΚΕ τοῦ ΣΔΕΚΡ εἶναι σύμφωνη νά καταβάλει

χρήματα στή Διεθνή σοσιαλιστική ἐπιτροπή ἀπό τά χρήματα τῆς ΚΕ, πού βρίσκονται σέ «μεσεγγυητές».

'Ανάμεσα στίς 4 (17) τοῦ 'Οχτώβρη καί 7 (20) τοῦ Νοέμβρη.
'Ο Λένιν γράφει τό ἄρθρο «Γιά τίς δυό γραμμές τῆς ἐπανάστασης». Τό ἄρθρο δημοσιεύεται στίς 20 τοῦ Νοέμβρη στό φύλ. ἀρ. 48 τῆς ἐφημερίδας «Σοτσιάλ-Ντεμοκράτ».

'Οχτώβρης, 5 ἤ 6 (18 ἤ 19).
'Ο Λένιν κάνει διάλεξη στή Λωζάνη μέ θέμα «'Η διεθνής σοσιαλιστική συνδιάσκεψη τῆς 5-8 τοῦ Σεπτέμβρη 1915».

'Οχτώβρης, 7 ἤ 9 (20 ἤ 22).
'Ο Λένιν κάνει διάλεξη στή Γενεύη μέ θέμα «'Η διεθνής σοσιαλιστική συνδιάσκεψη τῆς 5-8 τοῦ Σεπτέμβρη 1915».

'Οχτώβρης, 10 (23).
'Ο Λένιν κάνει διάλεξη στή Ζυρίχη μέ θέμα «'Η διεθνής σοσιαλιστική συνδιάσκεψη τῆς 5-8 τοῦ Σεπτέμβρη 1915».

Νωρίτερα ἀπό τίς 15 (28) τοῦ 'Οχτώβρη.
'Ο Λένιν καταρτίζει πρόχειρο σχέδιο περίληψης, θέσεις καί περίληψη τῆς διάλεξης «'Ο ἰμπεριαλισμός καί τό δικαίωμα αὐτοδιάθεσης τῶν ἐθνῶν».

'Οχτώβρης, 15 (28).
'Ο Λένιν κάνει διάλεξη στή Γενεύη μέ θέμα «'Ο ἰμπεριαλισμός καί τό δικαίωμα αὐτοδιάθεσης τῶν ἐθνῶν».

'Αργότερα ἀπό τίς 16 (29) τοῦ 'Οχτώβρη.
'Ο Λένιν κάνει ὑπογραμμίσεις στό ἄρθρο τοῦ Κ. Ράντεκ (Parabellum) «Annexionen und Sozialdemokratie» («Οἱ προσαρτήσεις καί ἡ σοσιαλδημοκρατία»), πού δημοσιεύτηκε στήν ἐφημερίδα «Berner Tagwacht» ἀρ. φύλ. 252 καί 253 τῆς 28 καί 29 τοῦ 'Οχτώβρη 1915. Στήν κριτική ἀνάλυση αὐτοῦ τοῦ ἄρθρου ὁ Λένιν ἀφιερώνει τήν ἐργασία του «Τό ἐπαναστατικό προλεταριάτο καί τό δικαίωμα αὐτοδιάθεσης τῶν ἐθνῶν».

'Ο Λένιν γράφει τό ἄρθρο «Τό ἐπαναστατικό προλεταριάτο καί τό δικαίωμα αὐτοδιάθεσης τῶν ἐθνῶν».

Νωρίτερα ἀπό τίς 27 τοῦ 'Οχτώβρη (9 τοῦ Νοέμβρη).
'Ο Λένιν μέσω τοῦ Γκ. Λ. Σκλόβσκι στέλνει 500 ἀντίτυπα τῆς μπροσούρας «'Ο σοσιαλισμός καί ὁ πόλεμος» στήν Α. Μ. Κολλοντάι στήν 'Αμερική.

'Οχτώβρης, 27 (9 τοῦ Νοέμβρη).
'Ο Λένιν σέ γράμμα πρός τήν Α. Μ. Κολλοντάι στή Νέα 'Υόρκη πληροφορεῖ ὅτι σύντομα στή Βέρνη θά βγεῖ στά γερμανικά καί στά γαλλικά ἡ μπροσούρα «Internationale Flugblätter» («Διεθνῆ πεταχτά φυλλάδια») ἀρ. 1· παρακαλεῖ νά ἐκδοθεῖ ἡ μπροσούρα στά ἀγγλικά στήν 'Αμερική.

'Ανάμεσα στίς 31 τοῦ 'Οχτώβρη καί στίς 9 τοῦ Νοέμβρη (13 καί 22 Νοέμβρη).
'Ο Λένιν γράφει γράμμα στόν Γραμματέα τοῦ «Συνδέσμου τῆς σοσιαλιστικῆς προπαγάνδας».

'Αρχές τοῦ Νοέμβρη.
'Ο Λένιν γράφει γράμμα στόν Α. Ζῆφελτ καί ζητάει πληροφορίες ἄν εἶναι δυνατή ἡ μετάφραση στά ἰταλικά τῶν «Internationale Flugblätter» ἀρ. 1.

Νοέμβρης, 2 (15).	῾Ο Λένιν παίρνει πρόσκληση γιά τή συνεδρίαση τῆς Διοίκησης τοῦ ᾿Ελβετικοῦ Σοσιαλδημοκρατικοῦ κόμματος, πού ἔχει οριστεῖ γιά τίς 20 τοῦ Νοέμβρη 1915.
᾿Ανάμεσα στίς 2 καί 7 (15 καί 20) τοῦ Νοέμβρη.	῾Ο Λένιν γράφει τό ἄρθρο «Τό ἔσχατο ὅριο». Τό ἄρθρο δημοσιεύεται στήν ἐφημερίδα «Σοτσιάλ-Ντεμοκράτ», ἀρ. φύλ. 48 τῆς 20 τοῦ Νοέμβρη.
᾿Αργότερα ἀπό τίς 7 (20) τοῦ Νοέμβρη.	῾Ο Λένιν στέλνει στόν Β. Α. Καρπίνσκι καί στή Σ. Ν. Ράβιτς τήν μπροσούρα «Internationale Flugblätter» ἀρ. 1· παρακαλεῖ νά γνωριστοῦν μ᾿αὐτήν ὁ Γκιλμπό καί ἄλλοι γάλλοι διεθνιστές.
Νοέμβρης, 9 (22).	῾Ο Λένιν γράφει δυό γράμματα στήν Α. Μ. Κολλοντάι στή Νέα ῾Υόρκη σχετικά μέ τό φυλλάδιο τοῦ «Συνδέσμου σοσιαλιστικῆς προπαγάνδας» στήν ᾿Αμερική. Τήν παρακαλεῖ νά καταβάλει ὅλες τίς προσπάθειες γιά νά δημιουργήσει ἀπό μέλη τοῦ Συνδέσμου ἕνα ἀπό τά σημεῖα στήριξης τῆς ᾿Αριστερᾶς τοῦ Τσίμμερβαλντ στήν ᾿Αμερική.
᾿Αργότερα ἀπό τίς 10 (23) τοῦ Νοέμβρη.	῾Ο Λένιν ἐπιμελεῖται τή μετάφραση στά ἰταλικά τῆς διακήρυξης τῆς ᾿Αριστερᾶς τοῦ Τσίμμερβαλντ, γιά τό «Internationale Flugblätter» ἀρ. 1.
Νωρίτερα ἀπό τίς 14 (27) τοῦ Νοέμβρη.	῾Ο Λένιν σέ γράμμα πρός τόν Γκ. Ε. Ζηνόβιεφ προτείνει νά ἐκδοθεῖ σέ ἰδιαίτερο φυλλάδιο ὁλόκληρη ἡ ἔκθεση γιά τή δράση τῆς ΚΕ τοῦ ΣΔΕΚΡ στά χρόνια τοῦ πολέμου, γιατί στήν προετοιμασία τῆς δημοσίευσης τῆς ἔκθεσης αὐτῆς στό «Δελτίο» τῆς ΔΣΕ ὁ Ρ. Γκρίμμ ἔκανε διορθώσεις στό κείμενο.
᾿Ανάμεσα στίς 17 (30) τοῦ Νοέμβρη καί στίς 8 (21) τοῦ Δεκέμβρη.	῾Ο Λένιν κάνει σημειώσεις καί παρατηρήσεις στή Συλλογή τῆς Γραμματείας ᾿Εξωτερικοῦ τῆς ΟΕ «῾Η Διεθνής καί ὁ πόλεμος» ἀρ. 1 (1915), τίς ὁποῖες χρησιμοποιεῖ στό ἄρθρο «῾Η συγκάλυψη τῆς σοσιαλσωβινιστικῆς πολιτικῆς μέ διεθνιστική φρασεολογία».
	῾Ο Λένιν γράφει τό ἄρθρο «῾Η συγκάλυψη τῆς σοσιαλσωβινιστικῆς πολιτικῆς μέ διεθνιστική φρασεολογία». Τό ἄρθρο δημοσιεύτηκε στίς 21 τοῦ Δεκέμβρη στήν ἐφημερίδα «Σοτσιάλ-Ντεμοκράτ», ἀρ. φύλ. 49.
Φθινόπωρο.	῾Ο Λένιν γράφει γράμμα στήν Α. Ι. Οὐλιάνοβα-᾿Ελιζάροβα μέ τήν παράκληση νά ψάξει νά βρεῖ ἐκδότη γιά τό βιβλίο «Νέα στοιχεῖα γιά τούς νόμους ἀνάπτυξης τοῦ καπιταλισμοῦ στή γεωργία. Τεῦχος 1. ῾Ο καπιταλισμός καί ἡ γεωργία στίς ῾Ενωμένες Πολιτεῖες τῆς ᾿Αμερικῆς».
Νωρίτερα ἀπό τίς 3 (16) τοῦ Νοέμβρη.	῾Ο Λένιν γράφει γράμμα στήν Σ. Ν. Ράβιτς, στό ὁποῖο κάνει ἐκτίμηση τῶν ἐκλογῶν στίς ᾿Επιτροπές πολεμικῆς βιομηχανίας τῆς Πετρούπολης καί τῆς ἀπόφασης τοῦ

τμήματος τῶν μπολσεβίκων τῆς Γενεύης, σχετικά μέ τίς ἐκλογές αὐτές.

'Αργότερα ἀπό τίς 14 (27) τοῦ Δεκέμβρη. 'Ο Λένιν σέ ὑστερόγραφο σέ γράμμα τῆς Ν. Κ. Κρούπσκαγια πρός τό τμῆμα τοῦ Παρισιοῦ τοῦ ΣΔΕΚΡ ὑποδείχνει τήν ἀνάγκη νά πάρουν μέρος στό περιοδικό «Vorbote» («Προάγγελος») οἱ γάλλοι, πού ἀκολουθοῦν τίς θέσεις τῆς 'Αριστερᾶς τοῦ Τσίμμερβαλντ.

Μέσα τοῦ Δεκέμβρη. 'Ο Λένιν κάνει σύσκεψη τῶν σοσιαλδημοκρατῶν-διεθνιστῶν γιά τό ζήτημα τῆς προετοιμασίας τῆς δεύτερης σοσιαλιστικῆς συνδιάσκεψης.

Δεκέμβρης, 29 (11 τοῦ Γενάρη 1916). 'Ο Λένιν στέλνει στόν Α. Μ. Γκόρκι τά χειρόγραφα τοῦ βιβλίου «Νέα στοιχεῖα γιά τούς νόμους ἀνάπτυξης τοῦ καπιταλισμοῦ στή γεωργία. Τεῦχος 1. 'Ο καπιταλισμός καί ἡ γεωργία στίς 'Ενωμένες Πολιτεῖες τῆς 'Αμερικῆς», πού γράφτηκε τό 1915, γιά νά ἐκδοθεῖ στήν Πετρούπολη ἀπό τόν ἐκδοτικό οἶκο «Πάρους».

Δεκέμβρης, 31 (13 τοῦ Γενάρη 1916). 'Ο Λένιν σέ γράμμα πρός τήν Ι. Φ. 'Αρμάντ στό Παρίσι, γράφει: «Ἔχουμε μερικές καλές εἰδήσεις ἀπό τήν πατρίδα...».

Δεκέμβρης. 'Ο Λένιν γράφει τόν πρόλογο στήν μπροσούρα τοῦ Ν. Μπουχάριν «'Η παγκόσμια οἰκονομία καί ὁ ἰμπεριαλισμός».

Τέλη τοῦ 1915. 'Ο Λένιν γράφει τό ἄρθρο «'Ο ὀπορτουνισμός καί ἡ χρεοκοπία τῆς ΙΙ Διεθνοῦς».

1915. 'Ο Λένιν ἐξακολουθεῖ στίς βιβλιοθῆκες τῆς Βέρνης, τῆς Ζυρίχης καί τῆς Γενεύης τή μελέτη τῆς φιλοσοφικῆς φιλολογίας, πού εἶχε ἀρχίσει τό 1914, σκοπεύοντας νά γράψει εἰδική ἐργασία γιά τή διαλεκτική· κρατάει περιλήψεις τῶν βιβλίων τοῦ Χέγγελ, τοῦ 'Αριστοτέλη, τοῦ Φόϋερμπαχ κ.ἄ.· γράφει μιά σειρά παρατηρήσεις γιά ἄρθρα καί βιβλία φιλοσοφικοῦ καί φυσικο-ἐπιστημονικοῦ χαρακτήρα· γράφει τό κεφάλαιο «Σχετικά μέ τό ζήτημα τῆς διαλεκτικῆς», ὅπου γενικεύει καθετί τό βασικό πού ἀποτελεῖ τήν οὐσία τῆς ὑλιστικῆς διαλεχτικῆς.

'Ο Λένιν δουλεύει πάνω στό ὑλικό γιά τό ἐθνικό ζήτημα.

1916

Γενάρης-'Ιούνης, 19 ('Ἰούλης, 2). 'Ο Λένιν δουλεύει πάνω στό βιβλίο «'Ο ἰμπεριαλισμός, ἀνώτατο στάδιο τοῦ καπιταλισμοῦ» στή βιβλιοθήκη τῆς Βέρνης καί ἀργότερα στή βιβλιοθήκη τῆς Ζυρίχης.

Γενάρης, 2 (15). 'Ο Λένιν καθοδηγεῖ τή συνεδρίαση τοῦ Γραφείου τῆς 'Α-

ριστερᾶς τοῦ Τσίμμερβαλντ, στήν ὁποία συζητεῖται τό ζήτημα τῆς ἀντιπροσώπευσης τῶν ἀριστερῶν ὀλλανδῶν σοσιαλδημοκρατῶν στό Γραφεῖο καί τῆς ἔκδοσης τοῦ περιοδικοῦ «Vorbote», ὀργάνου τῆς ὁμάδας τῆς 'Αριστερᾶς τοῦ Τσίμμερβαλντ.

'Ο Λένιν σέ γράμμα πρός τήν Ι. Φ. 'Αρμάντ στό Παρίσι πληροφορεῖ ὅτι οἱ ὀλλανδοί ἀριστεροί σοσιαλδημοκράτες στίς 2 τοῦ Γενάρη 1916 ὁμόφωνα προσχώρησαν στήν 'Αριστερά τοῦ Τσίμμερβαλντ, καί γιά τίς προστριβές μέ τόν Ράντεκ.

Γενάρης, 3 (16). Σέ ὑστερόγραφο σέ γράμμα τῆς Ν. Κ. Κρούπσκαγια, πρός τήν Σ. Ν. Ράβιτς ("Ολγα) ὁ Λένιν πληροφορεῖ ὅτι τό ζήτημα τοῦ περιοδικοῦ «Vorbote» τακτοποιήθηκε καί ὅτι ἡ Ε. Ρόλαντ-Χόλστ καί οἱ ἄλλοι ἀριστεροί ὀλλανδοί σοσιαλδημοκράτες προσχώρησαν στήν 'Αριστερά τοῦ Τσίμμερβαλντ.

Γενάρης, 6 (19). 'Ο Λένιν σέ γράμμα πρός τήν Ι. Φ. 'Αρμάντ στό Παρίσι, πληροφορεῖ ὅτι ἄρχισε ἡ προετοιμασία γιά τήν ἐκτύπωση τοῦ περιοδικοῦ «Vorbote».

Νωρίτερα ἀπό τίς 8 (21) τοῦ Γενάρη. 'Ο Λένιν γράφει γράμμα πρός τήν Ε. Ρόλαντ-Χόλστ γιά τό ζήτημα τῆς συμμετοχ˜ς τοῦ γραφείου τῆς 'Αριστερᾶς τοῦ Τσίμμερβαλντ στό περιοδικό «Vorbote».

Γενάρης, 12 (25). 'Ο Λένιν καθοδηγεῖ τή συνεδρίαση τοῦ Γραφείου τῆς 'Αριστερᾶς τοῦ Τσίμμερβαλντ, στήν ὁποία συζητοῦνται τά μέτρα πού συνδέονται μέ τήν ἐπικείμενη ἔκδοση τοῦ πρώτου τεύχους τοῦ περιοδικοῦ «Vorbote».

'Αργότερα ἀπό τίς 12 (25) τοῦ Γενάρη. Τό ἄρθρο τοῦ Λένιν «'Ο ὀπορτουνισμός καί ἡ χρεοκοπία τῆς ΙΙ Διεθνοῦς» δημοσιεύεται στό τεῦχ. 1 τοῦ περιοδικοῦ «Vorbote».

Γενάρης, 14 (27). 'Ο Λένιν σέ γράμμα πρός τόν Μ. Μ. Χαριτόνοφ ρωτάει γιά τίς συνθῆκες ζωῆς στή Ζυρίχη καί ἄν εἶναι δυνατό νά κάνει ἐκεῖ μιά ἤ περισσότερες διαλέξεις.

Μέσα τοῦ Γενάρη. 'Ο Λένιν ὀργανώνει τή μετάφραση τοῦ πρώτου τεύχους τοῦ περιοδικοῦ «Vorbote» ἀπό τά γερμανικά στά γαλλικά.

Γενάρης, 16 (29). 'Ο Λένιν σέ γράμμα πρός τόν Μ. Μ. Χαριτόνοφ πληροφορεῖ ὅτι θά φτάσει στή Ζυρίχη στίς 22 τοῦ Γενάρη (4 τοῦ Φλεβάρη) καί παρακαλεῖ τόν Χαριτόνοφ νά βρεῖ γι' αὐτόν καί γιά τήν Ν. Κ. Κρούπσκαγια ἕνα φτηνό δωμάτιο, «πιό καλύτερα σέ μιά *ἁπλή* ἐργατική οἰκογένεια», μέ ἑβδομαδιαία πληρωμή.

Γενάρης, 17 (30). 'Ο Λένιν γράφει γράμμα πρός τό τμῆμα μπολσεβίκων τῆς Ζυρίχης γιά τή δουλιά ἀνάμεσα στή νεολαία σέ σύνδεση

	μέ τήν ἐπικείμενη σύγκληση τοῦ Διεθνοῦς Σοσιαλιστικοῦ Γραφείου τῶν ὀργανώσεων τῆς νεολαίας.
'Ανάμεσα στίς 17 (30) τοῦ Γενάρη καί στίς 5 (18) τοῦ Φλεβάρη.	'Ο Λένιν γράφει τό ἄρθρο «Ἔχουν ἄραγε δική τους γραμμή ἡ ΟΕ καί ἡ ὁμάδα τοῦ Τσχεΐτζε;» Τό ἄρθρο δημοσιεύτηκε στίς 18 τοῦ Φλεβάρη στήν ἐφημερίδα «Σοτσιάλ-Ντεμοκράτ», ἀρ. φύλ. 50.
Γενάρης, 23-27 (Φλεβάρης 5-9).	'Ο Λένιν παίρνει μέρος στίς ἐργασίες τῆς σύσκεψης τῆς πλατιᾶς Διεθνοῦς σοσιαλιστικῆς ἐπιτροπῆς στή Βέρνη. 'Ο Λένιν γράφει τήν ἡμερήσια διάταξη καί τή σύνθεση τῶν μελῶν τῆς σύσκεψης τῆς πλατιᾶς ΔΣΕ. 'Ο Λένιν σέ σύσκεψη τῆς πλατιᾶς ΔΣΕ κάνει τήν πρόταση νά μπεῖ γιά συζήτηση τό σχέδιο τῆς ΔΣΕ «Rundschreiben an alle angeschlossenen Parteien und Gruppen» («Ἔκκληση πρός ὅλα τά προσκείμενα κόμματα καί ὁμάδες»), πού ὑποβλήθηκε ἀπό τόν Ρ. Γκρίμμ. 'Ο Λένιν κάνει διορθώσεις καί προσθῆκες στό σχέδιο τῆς ἔκκλησης τῆς ΔΣΕ. 'Ο Λένιν κάνει στή σύσκεψη τῆς πλατιᾶς ΔΣΕ δήλωση ἀπό μέρους τῶν μπολσεβίκων καί τῆς καθοδήγησης τῆς Σοσιαλδημοκρατίας τῆς περιοχῆς τοῦ Βασιλείου Πολωνίας καί Λιθουανίας ἐνάντια στήν πρόσκληση τοῦ Κ. Κάουτσκι, τοῦ Ο. Χάαζε καί τοῦ Ε. Μπερνστάϊν στή δεύτερη διεθνή σοσιαλιστική συνδιάσκεψη. 'Ο Λένιν γράφει τό «Σχέδιο ἀπόφασης γιά τή σύγκληση τῆς δεύτερης σοσιαλιστικῆς συνδιάσκεψης». 'Ο Λένιν γράφει τήν πρόταση τῆς ἀντιπροσωπείας τῆς ΚΕ τοῦ ΣΔΕΚΡ «Πρός τή συνδιάσκεψη τῆς 24 τοῦ 'Απρίλη 1916» γιά τήν ἀντιπροσώπευση στή δεύτερη διεθνή σοσιαλιστική συνδιάσκεψη. 'Η πρόταση ὑποβλήθηκε στή σύσκεψη τῆς πλατιᾶς Διεθνοῦς σοσιαλιστικῆς ἐπιτροπῆς.
Νωρίτερα ἀπό τίς 26 τοῦ Γενάρη (8 τοῦ Φλεβάρη).	'Ο Λένιν πληροφορεῖ τόν Α. Μ. Γκόρκι ὅτι τοῦ στέλνει συστημένα τήν μπροσούρα τῆς Ν. Κ. Κρούπσκαγια «Λαϊκή ἐκπαίδευση καί δημοκρατία».
Γενάρης, 26 (8 τοῦ Φλεβάρη).	'Ο Λένιν ἐκφωνεῖ λόγο στή διεθνή συγκέντρωση τῆς Βέρνης γιά τόν ἰμπεριαλιστικό πόλεμο καί τά καθήκοντα τοῦ προλεταριάτου.
Γενάρης, 28 (Φλεβάρης, 10).	'Ο Λένιν γράφει τό γράμμα «Γιά τά καθήκοντα τῆς ἀντιπολίτευσης στή Γαλλία (γράμμα πρός τόν σύντροφο Σαφάροφ)». Τό γράμμα δημοσιεύτηκε στή Γενεύη τό 1916 σέ ἰδιαίτερο φυλλάδιο στά γαλλικά.

Γενάρης, 28 ἤ 29 (Φλεβάρης 10 ἤ 11). — Ὁ Λένιν μετοικεῖ ἀπό τή Βέρνη στή Ζυρίχη.

Ἀνάμεσα στίς 30 τοῦ Γενάρη καί στίς 4 τοῦ Φλεβάρη (12 καί 17 τοῦ Φλεβάρη). — Ὁ Λένιν ἑτοιμάζεται γιά τή διάλεξη «Οἱ δυό Διεθνεῖς»· κρατάει σημειώσεις ἀπό τίς ἐφημερίδες· γράφει τό σχέδιο τῆς διάλεξης.

Γενάρης, 31 (Φλεβάρης, 13). — Ὁ Λένιν σέ γράμμα του πρός τήν Ν. Σ. Ράβιτς πληροφορεῖ: «Τήν Πέμπτη (17.II) θά κάνω ἐδῶ τήν πρώτη διάλεξη («Οἱ δυό Διεθνεῖς») καί σέ λίγο καιρό τή δεύτερη («Οἱ ὅροι τῆς εἰρήνης καί τό ἐθνικό ζήτημα», εἴτε κάτι τό παρόμοιο)». Παρακαλεῖ νά τόν πληροφορήσει «πότε εἶναι δυνατό νά κάνει διάλεξη (τήν πρώτη ἤ καί τίς δυό;) στή Γενεύη».

Γενάρης. — Ὁ Λένιν κάνει σύσκεψη ἐκπροσώπων τῆς ΚΕ τοῦ ΣΔΕΚΡ καί τῆς Συντακτικῆς ἐπιτροπῆς τοῦ Κεντρικοῦ Ὀργάνου τοῦ ΣΔΕΚΡ, τῆς ἐφημερίδας «Σοτσιάλ-Ντεμοκράτ» μέ τή συμμετοχή ἐκπροσώπων τοῦ ἑλβετικοῦ Σοσιαλδημοκρατικοῦ κόμματος καί τῆς ΣΔΒΠ καί Λ γιά τό ζήτημα τῆς ἀναθεώρησης τοῦ ἀγροτικοῦ προγράμματος τοῦ κόμματος, πού ψηφίστηκε στό IV (Ἑνωτικό) συνέδριο τοῦ ΣΔΕΚΡ στή Στοκχόλμη τό 1906. Ὁ Λένιν, στήν εἰσήγηση πού ἔκανε στή σύσκεψη, τεκμηριώνει τό πρόγραμμα τῆς ἐθνικοποίησης τῆς γῆς σέ συνθῆκες πλήρους ἐκδημοκρατισμοῦ τοῦ κρατικοῦ καθεστῶτος τῆς Ρωσίας.

Γενάρης-Φλεβάρης. — Ὁ Λένιν γράφει τίς θέσεις «Ἡ σοσιαλιστική ἐπανάσταση καί τό δικαίωμα αὐτοδιάθεσης τῶν ἐθνῶν. Οἱ θέσεις δημοσιεύτηκαν τόν Ἀπρίλη τοῦ 1916 στό περιοδικό «Vorbote» τεῦχ. 2.

Ὁ Λένιν γράφει σημείωμα σχετικά μέ τίς θέσεις «Ἡ σοσιαλιστική ἐπανάσταση καί τό δικαίωμα αὐτοδιάθεσης τῶν ἐθνῶν».

Φλεβάρης, 3 (16). — Ὁ Λένιν στέλνει στά τμήματα ἐξωτερικοῦ τῶν μπολσεβίκων πληροφοριακή ἀνακοίνωση γιά τή σύσκεψη τῆς πλατιᾶς Διεθνοῦς σοσιαλιστικῆς ἐπιτροπῆς, πού ἔγινε στίς 23-27 τοῦ Γενάρη (5-9 τοῦ Φλεβάρη)· προτείνει ν'ἀρχίσουν ἀμέσως τίς προετοιμασίες γιά τήν ἐπικείμενη δεύτερη σοσιαλιστική συνδιάσκεψη, νά κινητοποιήσουν τίς δυνάμεις τῶν ἀριστερῶν τσιμμερβαλντιστῶν γιά τή συνδιάσκεψη.

Φλεβάρης, 4 (17). — Ὁ Λένιν κάνει στή Ζυρίχη διάλεξη μέ θέμα «Οἱ δυό Διεθνεῖς».

Ὁ Λένιν σέ γράμμα πρός τήν Σ. Ν. Ράβιτς παρακαλεῖ νά

	ὁρίσουν τή μέρα τῆς διάλεξης στή Γενεύη εἴτε πρίν τίς 25, εἴτε μετά τίς 26 τοῦ Φλεβάρη, καθώς ἐπίσης νά τοῦ γράψουν γιά τή μέρα τῆς διάλεξης στή Λωζάννη.
Νωρίτερα ἀπό τίς 13 (26) τοῦ Φλεβάρη.	῾Ο Λένιν ἑτοιμάζεται γιά τίς διαλέξεις στή Ζυρίχη καί στή Γενεύη μέ τό θέμα ««Οἱ ὅροι τῆς εἰρήνης» σέ σχέση μέ τό ἐθνικό ζήτημα». Κρατάει ἀποσπάσματα ἀπό ἐφημερίδες καί περιοδικά· κάνει τό σχέδιο-περίληψη τῆς διάλεξης.
Φλεβάρης, 13 (26).	῾Ο Λένιν στή Ζυρίχη κάνει διάλεξη μέ θέμα ««Οἱ ὅροι τῆς εἰρήνης» σέ σχέση μέ τό ἐθνικό ζήτημα».
	῾Ο Λένιν σέ γράμμα πρός τήν Ι. Φ. ᾿Αρμάντ σημειώνει ὅτι στό Γερμανικό Σοσιαλδημοκρατικό κόμμα ὑπέρ τῆς διάσπασης ἐκδηλώθηκαν ὁ Ο. Ρύλε καί οἱ «Διεθνιστές σοσιαλιστές τῆς Γερμανίας». ῾Η ὁμάδα «Διεθνής» ταλαντεύεται· τήν παρακαλεῖ νά γράψει γιά τό ζήτημα αὐτό στήν Πετρούπολη.
Φλεβάρης, 14 (27).	῾Ο Λένιν σέ γράμμα πρός τή Σ. Ν. Ράβιτς συμφωνεῖ γιά τό θέμα τῆς διάλεξης στή Γενεύη.
Νωρίτερα ἀπό τίς 16 (29) τοῦ Φλεβάρη.	῾Ο Λένιν γράφει ἀποσπάσματα, παρατηρήσεις καί σημειώσεις στήν μπροσούρα τοῦ Β. Κόλμπ «Die Sozialdemokratie am Scheidewege» («῾Η σοσιαλδημοκρατία στό σταυροδρόμι»), τά ὁποῖα χρησιμοποιεῖ στό ἄρθρο του «῾Ο Βίλχελμ Κόλμπ καί ὁ Γκεόργκι Πλεχάνοφ».
Φλεβάρης, 16 (29).	Τά ἄρθρα τοῦ Λένιν «Γιά τήν εἰρήνη χωρίς προσαρτήσεις καί γιά τήν ἀνεξαρτησία τῆς Πολωνίας, σάν συνθήματα τῆς ἡμέρας στή Ρωσία», «῾Ο Βίλχελμ Κόλμπ καί ὁ Γκεόργκι Πλεχάνοφ» δημοσιεύονται στήν ἐφημερίδα «Σοτσιάλ-Ντεμοκράτ», ἀρ. φύλ. 51.
Φλεβάρης, 17 (Μάρτης, 1).	῾Ο Λένιν κάνει στή Γενεύη διάλεξη μέ θέμα ««Οἱ ὅροι τῆς εἰρήνης» σέ σχέση μέ τό ἐθνικό ζήτημα». Στή διάλεξη πῆραν μέρος πάνω ἀπό 200 ἀκροατές.
᾿Ανάμεσα στίς 19 τοῦ Φλεβάρη καί στίς 7 τοῦ Μάρτη (3 καί 20 τοῦ Μάρτη).	῾Ο Λένιν γράφει τό ἄρθρο «Γιά τό πρόγραμμα τῆς εἰρήνης». Τό ἄρθρο δημοσιεύτηκε στίς 25 τοῦ Μάρτη στήν ἐφημερίδα «Σοτσιάλ-Ντεμοκράτ», ἀρ. φύλ. 52.
Φλεβάρης, 27 (Μάρτης, 11).	῾Ο Λένιν σέ γράμμα πρός τόν Α. Γκ. Σλιάπνικοφ ἐπιμένει στήν ἀνάγκη τῆς διακοπῆς τῆς ἔκδοσης τοῦ περιοδικοῦ «Κομμουνίστ» λόγω τῆς ἀντικομματικῆς θέσης τῆς ὁμάδας Μπουχάριν-Πιατακόφ καί Μπός στό ἐθνικό ζήτημα· προτείνει στή θέση τοῦ περιοδικοῦ νά βγεῖ ἡ «Συλλογή τῆς «Σοτσιάλ-Ντεμοκράτ»» (μέ τή διεύθυνση τῆς Συντακτικῆς ἐπιτροπῆς τῆς ἐφημερίδας «Σοτσιάλ-Ντεμοκράτ»).

Φλεβάρης, 28 (Μάρτης, 12).	Ὁ Λένιν σέ γράμμα πρός τήν Μ. Α. Οὑλιάνοβα τήν πληροφορεῖ γιά τή μετοίκησή του στή Ζυρίχη, ὅπου θ'ἀσχοληθεῖ μέ μελέτη στίς βιβλιοθῆκες τῆς πόλης.
Φλεβάρης, 29 (Μάρτης, 13).	Ὁ Λένιν ἀρνεῖται νά πάρει μέρος στή Συλλογή, τήν ἀφιερωμένη στήν κριτική τοῦ ἀμυντισμοῦ καί τή θεμελίωση τῆς πλατφόρμας τοῦ Τσίμμερβαλντ, πού προβλεπόταν νά ἐκδοθεῖ νόμιμα στή Ρωσία, γιατί εἶχε μπεῖ σάν ὅρος ὅτι στά ἄρθρα τῆς Συλλογῆς δέν ἔπρεπε νά ὑπάρχει ἀμοιβαία κριτική.
Τέλη τοῦ Φλεβάρη-Μάρτης.	Ὁ Λένιν γράφει τήν «Πρόταση τῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ ΣΔΕΚΡ στή δεύτερη σοσιαλιστική συνδιάσκεψη» (θέσεις)· ὀργανώνει τή μετάφραση τῶν θέσεων στά γερμανικά καί τά γαλλικά καί τίς στέλνει στά τμήματα τοῦ ἐξωτερικοῦ τῶν μπολσεβίκων καί στούς ἀριστερούς διεθνιστές διάφορων χωρῶν. Οἱ θέσεις δημοσιεύτηκαν στή Βέρνη στό «Δελτίο» τῆς Διεθνοῦς σοσιαλιστικῆς ἐπιτροπῆς, τεῦχ. 4, τῆς 22 τοῦ Ἀπρίλη.
Φλεβάρης.	Ὁ Λένιν γράφει στό τμῆμα τῶν μπολσεβίκων τοῦ Παρισιοῦ γιά τήν ἀνάγκη τῆς ὀργανωτικῆς διαμόρφωσης τῶν ἀριστερῶν στή Γαλλία στή βάση τῆς πλατφόρμας τῆς Ἀριστερᾶς τοῦ Τσίμμερβαλντ.
Φλεβάρης-Μάρτης.	Ὁ Λένιν γράφει τό «Γράμμα τῆς Ἐπιτροπῆς τῶν ὀργανώσεων ἐξωτερικοῦ πρός τά τμήματα τοῦ ΣΔΕΚΡ» πού περιέχει κριτική τοῦ ὀπορτουνισμοῦ στήν πολωνική σοσιαλδημοκρατία.
Φλεβάρης-Ἀπρίλης.	Ὁ Λένιν γράφει τό ἄρθρο «Διάσπαση ἤ σάπισμα;».
Μάρτης, 6 (19).	Ὁ Λένιν σέ γράμμα πρός τήν Α. Μ. Κολλοντάι δίνει ἐντολή νά μεταφραστοῦν στά ἀγγλικά καί νά ἐκδοθοῦν στή Νορβηγία τό «Internationale Flugblätter» ἀρ. 1, μέ σχέδιο τῆς ἀπόφασης καί τῆς διακήρυξης τῆς Ἀριστερᾶς τοῦ Τσίμμερβαλντ καί νά παρθοῦν μέτρα γιά τή διάδοσή του στήν Ἀμερική, στήν Ἀγγλία, τή Σουηδία καί τή Νορβηγία· στέλνει τίς θέσεις «Ἡ σοσιαλιστική ἐπανάσταση καί τό δικαίωμα αὐτοδιάθεσης τῶν ἐθνῶν» γιά νά γνωριστοῦν μ'αὐτές οἱ σουηδοί καί νορβηγοί ἀριστεροί σοσιαλδημοκράτες.
Ἀργότερα ἀπό τίς 6 (19) τοῦ Μάρτη.	Ὁ Λένιν σέ γράμμα πρός τήν Α. Μ. Κολλοντάι γράφει τή γνώμη του σχετικά μέ τήν ἀντιπροσώπευση τῶν ἀριστερῶν νορβηγῶν στήν ἐπικείμενη δεύτερη διεθνή σοσιαλιστική συνδιάσκεψη.
Νωρίτερα ἀπό τίς 12 (25) τοῦ Μάρτη.	Ὁ Λένιν γράφει γράμμα πρός τήν Α. Ι. Οὑλιάνοβα-Ἐλιζάροβα γιά τήν τακτοποίηση τοῦ ζητήματος τῆς μεταφορᾶς καί τῆς ἀποστολῆς βιβλίων στή Ρωσία.

	῾Ο Λένιν σέ γράμμα πρός τόν Γκ. Ε. Ζηνόβιεφ ὑποδείχνει ὅτι εἶναι ἀνάγκη τό Γραφεῖο τῆς ᾿Αριστερᾶς τοῦ Τσίμμερβαλντ νά προετοιμάσει εἰσήγηση καί θέσεις γιά τή δεύτερη διεθνή σοσιαλιστική συνδιάσκεψη.
᾿Αργότερα ἀπό τίς 28 τοῦ Μάρτη (10) τοῦ ᾿Απρίλη).	῾Ο Λένιν γράφει τό «Σχέδιο ἀπόφασης τῆς ΚΕ τοῦ ΣΔΕΚΡ γιά τή διακοπή τῆς ἔκδοσης τοῦ περιοδικοῦ «Κομμουνίστ»» λόγω τῶν διαφωνιῶν τῶν μελῶν τῆς Συντακτικῆς ἐπιτροπῆς πάνω στό ζήτημα τῆς αὐτοδιάθεσης τῶν ἐθνῶν.
Μάρτης.	῾Ο Λένιν πληροφορεῖ τούς Γκ. Πιατακόφ, Ε. Μπός καί Ν. Μπουχάριν ὅτι δέν μπορεῖ νά συνεργαστεῖ μαζί τους στό περιοδικό «Κομμουνίστ», λόγω τῶν παρεκκλίσεών τους ἀπό τίς κομματικές θέσεις.
Μάρτης-᾿Ιούνης.	῾Ο Λένιν σέ γράμματα πρός τούς μπολσεβίκους τοῦ ἐξωτερικοῦ ξεσκεπάζει τίς ἀντικομματικές ἀπόψεις τῆς ὁμάδας Μπουχάριν-Πιατακόφ γιά τό ἐθνικό ζήτημα καί τίς μηχανορραφίες τους σχετικά μέ τό κομματικό κέντρο. Σέ γράμματα πρός τόν Ζηνόβιεφ ὁ Λένιν τοῦ κάνει κριτική γιά τίς ταλαντεύσεις του σχετικά μέ τήν ὁμάδα Μπουχάριν-Πιατακόφ.
Νωρίτερα ἀπό τίς 5 (18) τοῦ ᾿Απρίλη.	῾Ο Λένιν γράφει στόν Γκ. Ε. Ζηνόβιεφ ὅτι εἶναι ἀνάγκη νά γίνουν μιά σειρά συσκέψεις τῶν ἀριστερῶν στίς παραμονές τῆς δεύτερης διεθνοῦς σοσιαλιστικῆς συνδιάσκεψης.
᾿Απρίλης, 5 (18).	῾Ο Λένιν κάνει εἰσήγηση «Γιά τά ἄμεσα καθήκοντα τῆς σοσιαλδημοκρατίας στή Ρωσία» σέ κοινή συνεδρίαση τοῦ τμήματος τῶν μπολσεβίκων τῆς Ζυρίχης μέ τούς πολωνούς καί λεττονούς σοσιαλδημοκράτες-διεθνιστές. ῾Ο Λένιν κάνει αἴτηση στή διεύθυνση ἀστυνομίας τῆς Ζυρίχης γιά νά τοῦ δοθεῖ ἄδεια διαμονῆς στήν πόλη, γιατί τοῦ εἶναι ἀπαραίτητο νά κάνει χρήση τῶν βιβλιοθηκῶν τῆς Ζυρίχης. ῾Ο Λένιν παίρνει μέτρα ὥστε πρίν τή δεύτερη διεθνή σοσιαλιστική συνδιάσκεψη νά τυπωθοῦν περισσότερα ἀντίτυπα τῶν θέσεων «῾Η σοσιαλιστική ἐπανάσταση καί τό δικαίωμα αὐτοδιάθεσης τῶν ἐθνῶν» γιά τά μέλη τῆς συνδιάσκεψης.
᾿Αργότερα ἀπό τίς 5 (18) τοῦ ᾿Απρίλη.	῾Ο Λένιν σέ γράμμα πρός τόν Γκ. Λ. Σκλόβσκι παρακαλεῖ νά τοῦ σταλοῦν στή Ζυρίχη 30 ἀντίτυπα τοῦ περιοδικοῦ «Vorbote» τεῦχ. 1, στό ὄνομα τοῦ Φ. Πλάττεν.
᾿Ανάμεσα στίς 5 καί 11 (18 καί 24) τοῦ ᾿Απρίλη.	῾Ο Λένιν ἀναθέτει στόν Γκ. Ε. Ζηνόβιεφ σάν ἐκπρόσωπο τῆς ΚΕ τοῦ ΣΔΕΚΡ στή Βέρνη, τό καθῆκον νά ἀνταλλάξει σκέψεις μέ τόν Κ. Ράντεκ καί ἐκφράζει τή γνώμη του

σχετικά μέ τή δεύτερη σοσιαλιστική συνδιάσκεψη: «Ἡ ὑπόθεση παραμένει ὅπως ἦταν καί πρίν ἀπό τό Τσίμμερβαλντ· ἔχουμε τίς δικές μας «ἀποφάσεις», ὅμως δέν ἀπορίπτουμε καθόλου τό *συνασπισμό* τῶν *ἀριστερῶν*».

Ἀνάμεσα στίς 6 καί 24 τοῦ Ἀπρίλη (19 τοῦ Ἀπρίλη καί 7 τοῦ Μάη).

Ὁ Λένιν σέ γράμμα πρός τήν Α. Μ. Κολλοντάι ἐκφράζει τήν ἐπιθυμία ὅπως στή συνδιάσκεψη τῶν σοσιαλιστῶν τῶν οὐδέτερων χωρῶν, πού ὁρίστηκε ἀπό τόν Κ. Χούισμανς γιά τίς 26 τοῦ Ἰούνη 1916, πάρουν μέρος ἐκπρόσωποι τῶν ἀριστερῶν διεθνιστῶν.

Ἀπρίλης, 11-17 (24-30).

Ὁ Λένιν παίρνει μέρος στίς ἐργασίες τῆς δεύτερης διεθνοῦς σοσιαλιστικῆς συνδιάσκεψης στό Κίνταλ· κάνει πολλές συσκέψεις τῶν ἀριστερῶν τσιμμερβαλντιστῶν, ὀργανώνει καί συσπειρώνει τήν ἀριστερή πτέρυγα τῆς συνδιάσκεψης.

Ὁ Λένιν μπαίνει στήν ἐπιτροπή γιά τήν ἐπεξεργασία τῆς ἀπόφασης πάνω σ'ἕνα ἀπό τά βασικότερα ζητήματα τῆς συνδιάσκεψης, τή στάση ἀπέναντι στό Διεθνές Σοσιαλιστικό Γραφεῖο.

Ὁ Λένιν κάνει συζητήσεις μέ τούς ἀντιπροσώπους τῆς συνδιάσκεψης, ἐκπροσώπους τῶν σοσιαλιστῶν διαφόρων χωρῶν γιά τίς διαθέσεις τῶν ἐργατῶν, τόν ἀγώνα τους ἐνάντια στόν πόλεμο.

Στή διάρκεια τῶν συνεδριάσεων τῆς συνδιάσκεψης ὁ Λένιν ἔχει ἀλληλογραφία μέ τήν Ι. Φ. Ἀρμάντ, τόν Μπ. Μπριζόν, τόν Ε. Γκράμπερ κ.ἄ.

Ὁ Λένιν κρατάει ἀποσπάσματα ἀπό τά σχέδια ἀπόφασης τοῦ Ρ. Σοῦμπερτ καί Σ. Νέν, πού προτάθηκαν στήν ἐπιτροπή γιά τό ζήτημα τοῦ Διεθνοῦς Σοσιαλιστικοῦ Γραφείου, καθορίζει σέ γενικές γραμμές τό σχέδιο τῆς συνένωσης καί τῆς παραπέρα ἐπεξεργασίας τους.

Ὁ Λένιν γράφει τό σκελετό τῆς ὁμιλίας του στή συνδιάσκεψη σέ ἀπάντηση στόν Λ. Μάρτοφ καί Ε. Μοντιλιάνι, πού μίλησαν πρίν ἀπ'αὐτόν.

Ὁ Λένιν κρατάει σημειώσεις ἀπό τίς ὁμιλίες τῶν μελῶν τῆς συνδιάσκεψης.

Ὁ Λένιν κάνει διορθώσεις, σημειώσεις καί παρατηρήσεις στά σχέδια τῶν ἀποφάσεων γιά τό ζήτημα τοῦ Διεθνοῦς Σοσιαλιστικοῦ Γραφείου καί γιά τό πρόγραμμα τῆς εἰρήνης, πού ὑποβλήθηκαν στή συνδιάσκεψη.

Ὁ Λένιν μιλάει στή συνδιάσκεψη γιά τό ζήτημα τῆς σύγκλησης τοῦ Διεθνοῦς Σοσιαλιστικοῦ Γραφείου καί γιά τό ζήτημα τοῦ τρόπου ψηφοφορίας πάνω στήν ἀπόφαση

	τῆς ἐπιτροπῆς γιά τή σύγκληση τοῦ Διεθνοῦς Σοσιαλιστικοῦ Γραφείου.
	'Ο Λένιν κρατάει σημειώσεις γιά τά ἀποτελέσματα τῆς ψηφοφορίας πάνω στήν ἀπόφαση γιά τό ζήτημα τῆς σύγκλησης τοῦ ΔΣΕ, πού ὑποβλήθηκε γιά συζήτηση στή συνδιάσκεψη ἀπό τούς ἀριστερούς τσιμμερβαλντιστές.
	'Ο Λένιν κάνει παρατηρήσεις στό σχέδιο τῶν θέσεων τῆς δεύτερης διεθνοῦς σοσιαλιστικῆς συνδιάσκεψης τοῦ Κίνταλ «Die Stellung des Proletariats zu den Freidensfrage. Vorschlag für Thesen» («'Η στάση τοῦ προλεταριάτου στό ζήτημα τῆς εἰρήνης. Πρόταση γιά τίς θέσεις»).
	'Ο Λένιν γράφει τό σημείωμα «'Ενάντια στόν πασιφισμό. 'Επιχειρήματα ἐνάντια στό σύνθημα τῆς δημοκρατικῆς εἴτε τῆς σταθερῆς εἰρήνης» ἀπ'ἀφορμή τοῦ σχεδίου ἀπόφασης «'Η στάση τοῦ προλεταριάτου στό ζήτημα τῆς εἰρήνης», πού ὑποβλήθηκε στή συνδιάσκεψη.
"Οχι νωρίτερα ἀπό τίς 17 (30) τοῦ 'Απρίλη.	'Ο Λένιν γράφει σχέδιο ἔκθεσης γιά τά ἀποτελέσματα τῆς δεύτερης διεθνοῦς σοσιαλιστικῆς συνδιάσκεψης, πού ἔγινε στίς 11-17 τοῦ 'Απρίλη 1916 στό Κίνταλ.
'Ανάμεσα στίς 17 (30) τοῦ 'Απρίλη καί στίς 20 τοῦ Μάη (2 τοῦ 'Ιούνη).	'Ο Λένιν γράφει στόν Γκ. Ε. Ζηνόβιεφ γιά τήν ἀνάγκη νά προετοιμαστεῖ γράμμα-ἀπολογισμός τῆς συνδιάσκεψης τοῦ Κίνταλ γιά τίς κομματικές ὀργανώσεις τῆς Ρωσίας καί τά μπολσεβίκικα τμήματα τοῦ ἐξωτερικοῦ.
'Ανάμεσα στίς 18 καί 30 τοῦ 'Απρίλη (1 καί 13 τοῦ Μάη).	'Ο Λένιν σέ γράμμα πρός τόν Α. Γκ. Σλιάπνικοφ σημειώνει ὅτι στή συνδιάσκεψη τοῦ Κίνταλ «ἡ διακήρυξη πού ψηφίστηκε εἶναι ἕνα βῆμα μπρός... ἡ ἀριστερά ἦταν ἰσχυρότερη αὐτή τή φορά».
'Απρίλης-'Ιούλης.	'Ο Λένιν γράφει περίληψη τῶν «θέσεων γιά τόν ἰμπεριαλισμό καί τήν ἐθνική καταπίεση τῆς «Γκαζέτα Ραμποτνίτσα»».
'Αρχές τοῦ Μάη.	'Ο Λένιν ἔρχεται σέ όριστική ρήξη μέ τή Συντακτική ἐπιτροπή τοῦ περιοδικοῦ «Κομμουνίστ».
Μάης, 2 (15).	'Ο Λένιν κάνει ἔκθεση γιά τή συνδιάσκεψη τοῦ Κίνταλ σέ συνέλευση τοῦ μπολσεβίκικου τμήματος τῆς Ζυρίχης.
Μάης, 4 (17).	'Ο Λένιν σέ γράμμα πρός τόν Β. Α. Καρπίνσκι πληροφορεῖ ὅτι σκέπτεται νά πάει στή Γενεύη καί τή Λωζάννη γιά νά κάνει διάλεξη μέ θέμα «Δυό ρεύματα στό διεθνές ἐργατικό κίνημα».
'Αργότερα ἀπό τίς 15 (28) τοῦ Μάη.	'Ο Λένιν γράφει γράμμα στήν Α. Μ. Κολλοντάι γιά τό ζήτημα τῆς συνδιάσκεψης τῶν σοσιαλιστῶν τῶν οὐδέτερων χωρῶν, πού εἶχε ὁριστεῖ γιά τίς 26 τοῦ 'Ιούνη 1916.

Μάης, 19 ή 21 ('Ιούνης, 1 ή 3).	'Ο Λένιν κάνει στή Λωζάννη διάλεξη μέ θέμα «Δυό ρεύματα στό διεθνές ἐργατικό κίνημα».
Μάης, 20 ('Ιούνης, 2).	'Ο Λένιν κάνει ἔκθεση γιά τή συνδιάσκεψη τοῦ Κίνταλ σέ συνέλευση τοῦ τμήματος τῶν μπολσεβίκων τῆς Γενεύης. 'Ο Λένιν στή Γενεύη κάνει διάλεξη μέ θέμα «Δυό ρεύματα στό διεθνές ἐργατικό κίνημα».
Μάης, 26 ('Ιούνης, 8).	'Ο Λένιν πληροφορεῖ τόν Μ. Ν. Ποκρόβσκι ὅτι λόγω ἀσθένειας καί τῆς σοβαρότητας τοῦ ὑλικοῦ, ἴσως νά μήν τελειώσει στήν καθορισμένη προθεσμία τό γράψιμο τοῦ βιβλίου «'Ο ἰμπεριαλισμός, ἀνώτατο στάδιο τοῦ καπιταλισμοῦ» καί πιστεύει ὅτι ἡ Συντακτική ἐπιτροπή τοῦ ἐκδοτικοῦ οἴκου «Πάρους» θά τοῦ δόσει μιά μικρή ἀναβολή.
Μάης, 31 ('Ιούνης, 13).	Τό ἄρθρο τοῦ Λένιν «Γιά τό γερμανικό καί τό μή γερμανικό σωβινισμό», δημοσιεύεται στό περιοδικό «Βοπρόσι Στραχοβάνιγια», τεῦχ. 5 (54).
'Αργότερα ἀπό τίς 17 (30) τοῦ 'Ιούνη.	'Ο Λένιν γράφει σημείωμα γιά τήν ἀριστερή ἀντιπολίτευση στά σοσιαλδημοκρατικά κόμματα.
'Ιούνης, 19 ('Ιούλης, 2).	'Ο Λένιν τελειώνει τό γράψιμο τοῦ βιβλίου «'Ο ἰμπεριαλισμός, ἀνώτατο στάδιο τοῦ καπιταλισμοῦ» καί στέλνει τά χειρόγραφα στόν ἐκδοτικό οἶκο «Πάρους». 'Ο Λένιν κάνει ὁμιλία γιά τόν ἰμπεριαλισμό σέ κύκλο αὐτομόρφωσης τῶν ἐργατῶν τῆς Ζυρίχης.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

---

* Μέ ἀστερίσκο σημειώνονται οἱ τίτλοι πού ἔβαλε τό 'Ινστιτοῦτο Μαρξισμοῦ-Λενινισμοῦ τῆς ΚΕ τοῦ ΚΚΣΕ.

ΠΡΟΠΑΡΑΣΚΕΥΑΣΤΙΚΑ ΥΛΙΚΑ

ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΣΗ

Τυπώθηκε τό Μάη τοῦ 1980
σέ 5.000 ἀντίτυπα
Τυπογραφικά φύλλα 41½

ΛΕΝΙΝ

•

ΑΠΑΝΤΑ

27